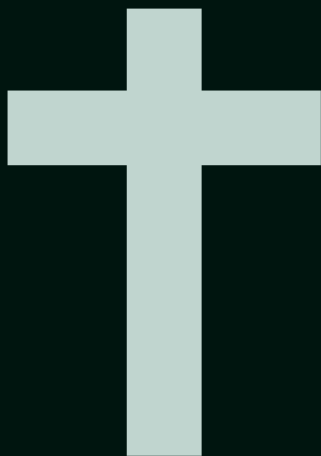

God Lavayiyat Añ
Puhuvasiwni

New Testament in Hopi (US:hop:Hopi)

God Lavayiyat Añ Puhuvasiwni New Testament in Hopi (US:hop:Hopi)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Hopi

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Hopi [hop], USA

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Hopi

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
f1558f03-6e18-5edf-b292-77ef05524aff

Contents

MATTHEW	1
MARK	45
LUKE	73
JOHN	119
Jesus Ayamuyatuy Hiniwhtipuamu	151
ROMANS	190
1 CORINTHIANS	208
2 CORINTHIANS	225
GALATIANS	237
EPHESIANS	243
PHILIPPIANS	249
COLOSSIANS	253
1 THESSALONIANS	257
2 THESSALONIANS	261
1 TIMOTHY	264
2 TIMOTHY	269
TITUS	273
PHILEMON	275
HEBREWS	276
JAMES	289
1 PETER	294
2 PETER	299
1 JOHN	302
2 JOHN	307
3 JOHN	308
JUDE	309
HIMU NATONIQA MATAQTIWHQA	311

LOMATUAWI MATTHEW AHPIY'O

The Birth Record of Jesus Christ (Lk 3.23-38)

¹ I' tutuveni it Jesus Christ hakiy ahpiy sinotiqat tuawi'ta. Pam Abraham-nit pu David pumuy amuhpiy aniwhti.

² Ura Abraham Isaac náata; noqw pam Jacob náata; noqw pam Judas-nit pu tupkomuy-atuy pumuy náamu.

³ Noqw Judas Phares-nit pu Zarat pumuy náamu; (Thamar pumuy yúamu); noqw Phares Esrom náata; noqw pam Aram náata:

⁴ Noqw pam Aminadab náata; noqw pam Naasson náata; noqw pam Salmon náata;

⁵ Noqw pam Booz náata, (Rachab put yúata); noqw Booz Obed náata, (Ruth put yúata); noqw Obed Jesset náata.

⁶ Noqw pam David it moñwit náata; noqw pam Solomon náata, (hakiy Urias nõmaatniñwuqa put yúata).

⁷ Noqw Solomon Roboam náata; noqw pam Abiat náata; noqw pam Asat náata.

⁸ Noqw pam Josaphat náata; noqw pam Joram náata; noqw pam Ozias náata.

⁹ Noqw pam Joatham náata; noqw pam Achaz náata; noqw pam Ezekias náata.

¹⁰ Noqw pam Manasses náata; noqw pam Amon náata; noqw pam Josias náata.

¹¹ Noqw pam Jechonias-nikañw pu tupkomuyatuy pumuy náamu, sinom Babylon aqw tsāmiwyaqat ephaqamo.

¹² Noqw pumuy Babylon aqw tsāmiwyaqaw put atsva Salathiel tihtiwa. Pam hak Jechonias tiata. Noqw pam Zorobabel náata.

¹³ Noqw pam Abiud náata; noqw pam Eliakim náata; noqw pam Azor náata.

¹⁴ Noqw pam Sadoc náata; noqw pam Achim náata; noqw pam Eliud náata.

¹⁵ Noqw pam Eleazar náata; noqw pam Matthan náata; noqw pam Jacob náata.

¹⁶ Noqw pam Joseph náata. Noqw Joseph Maryt kōñaata. Noqw Maryt hapi ahpiy Jesus, Christ yan tūñwantiwuqa tihtiwa.

¹⁷ Noqw õviy Abraham añqw David aw pahsavõ sohsoyam nānañk qatsívaptuyaqam pakwt nālõq sihkay'tasikipwatya; noqw pu David añqw Babylon aqw tsāmiwyaqat aw pahsavõ pakwt nālõq sihkay'tasikip nānañk qatsívaptuya; noqw pu Babylon aqw tsāmiwyaqat añqw Christ aw pahsavõ pakwt nālõq sihkay'tasikip nānañk qatsívaptuya.

The Birth of Jesus Christ (Lk 2.1-7)

¹⁸ Noqw yantaqat ahpiy Jesus Christ hapi tihtiwa: Put yuat Mary Joseph aw awiniwtaqw, nāt pumuy qa nāmatiqw, pam Qahováriwtaqat Hikwsit enem nõ'yiwkañw mātāqti.

¹⁹ Noqw put siwatwaat Joseph suan hintaqe, put nuhtutpik hamanhintsanniqey qa suhtaq'ewnihqe, pay as put turs nanauyve mātāpniqey unañwiti.

²⁰ Noqw nāt pam pan wūwankañw tūmoklawhq, meh, pi Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātāqtiqe, aw pañqawu: Joseph, um David tiata, pay um qa nānaphin wūwantat, uhmantuway Maryt nāmi távini; pay put ahsonve aniwhtiqa Qahováriwtaqat Hikwsit enemi.

²¹ Noqw pam tiyohyat tihtani; noqw um hapi put Jesus yan tūñwani, ispi pam sinomuy qaanhñtipuyamuy añqw ayo óyaniq'õ.

²²⁻²³ Ura Tutuyqawhqat lavay'ayay ahpiy yan lavayhti: Meh, nāt qanawhvalni'taqā māna nõ'yiltini; nen tiyohyat tihtani. Noqw puma put Emmanuel yan tuñwáyani, pam hapi Tutuyqawhqat itamuma, i'nihqe pam'i. Noqw i'i yantaqa sohsoy yaniwhtiqa, i' hisat lavaytiwhqa aw antsaniwa.

²⁴ Pahsat pu Joseph tātayhqe, Tutuyqawhqat hoñviayaat hin put aw tutaptaqat anhtiqa, mantuway nāmi távi;

²⁵ Nihqe pas pam put qa aw hintsana, pas pam susmohti tiy tihtaniqat aw pahsavoo. Noqw pam tiyohyat tihtaqw, Joseph put Jesus yan tuñwa.

2

Visitors from the East

¹ Noqw hak Moñwi Herod moñw'iwtaqw, Jesus Judea-tutskwat ep Bethlehem-kitsókit ep tihtiwa. Noqw meh, hakim pas wuwni'yunqam hõpahaqaww Jerusalem ep õkihqe pañqaww:

² Ya Jew-sinmuy amumi moñw'iwtniqe tihtiwhqa hak háqamo? Pi itam hōpaq sōhut put tuawi'taqat tutwaqe put hakiy aw naokiwlalwaniqe öviy añqwyá.

³ Noqw Moñwi Herod it navotqe tusitaqe pas hinhaqam unañway'ta, pu sohsoyam Jerusalem ep yesqam píwu.

⁴ Noqw öviy pam Tutuyqawhqat awwat mohpeq momñwítuy-nikañw pu sinmuy amuñaqw tutavot tütutuqaynayaqamuy sohsokmuy tsovalaqe, haqam Christ tihtiwniqat pumuy tüviñta.

⁵ Noqw puma put aw pañqawqa: Judeat ep Bethlehem ep'e; pi Tutuyqawhqat lavay'ayaat yan pēna:

⁶ Pu úmaa, uma Judat-tutskwat ep Bethlehem-kitsókit ep sínomu, pas uma Judat ep pavansinmuy amuñaqw qa hin'eway'omu; pi umuñaqw hak moñw'iwtniqe wunuptuni; nen pam isinomuy amumi tunatyawmani, Israel-sinmuy amumii.

⁷ Pahsat pu Herod pumuy hakimuy pas wuwñi'yuñqamuy nanauyve wáñwayhqe, hisatniqw sōhu mātátiqat pumuy pás tüviñta,

⁸ Nit pumuy Bethlehem aw hōnaqe amumi pañqawu: Uma awye', tsákw pás hepyani, nen ason uma tutwe' añqw nuy áawnawisni; noqw nu tuwat awnen put pas hihtatani.

⁹ Noqw puma moñwit añqw yan nanaptat ahpiyya; noqw meh, ura sōhu hōpaq pumuy amumi mātátiqqa pumuy amupyeve hinmaqe, haqam tiyohyat qátuhqat aw píthqeq atseve huruhti.

¹⁰ Noqw puma sōhut tutwaqe, pas hinhaqam hahlayhtoti.

¹¹ Noqw puma kihut aw yuñqe, pep tiyohyat yuyat Maryt enañ tutwa; nihqe puma tiyohyat atpipo tamötshoñvat pas hihtatota; nit pu hihta enem hinvayaqey añ hōtahtotaqe, put hihta huytota, sikavalasivata, pu frankincense, nit pu myrrh.

¹² Noqw pay puma Herod aw qa áhoyyaniqey God añqw tumoknanaptaqe, pay pas háqe'wat ahoy tutskway aqwyá.

The Escape to Egypt

¹³ Noqw pumuy ahpiyyaqw, pi meh, Joseph tūmoklawhq, Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātátiqeq aw pañqawu: Meh, Herod tiyohyat pás hepni, put ninaniqee. Noqw öviy um qatuptut, tiyohyat, yuyat enañ wikkañw, Egypt-tutskwat aqw wāyani; nen pas ason nu hisat un hin áawnaniqat pahsavo um hák pepeq qátuni.

¹⁴ Noqw öviy pam qatuptut, tiyohyat yuyat enañ wikkañw, míhikpuva Egypt aqw'a;

¹⁵ Nihqe pas ason hisat Herod mokqat aw pahsavo pam pepeq qatu. Ura Tutuyqawhqá lavay'ayay ahpiy yan lavayhti: Nu Egypt aqw itiy wáñwayi. Noqw yan hapi i' hisat lavayhtiwhqa aw antsaniwa.

The Killing of the Children

¹⁶ Noqw ima a'nö wuwñi'yuñqam ahpiyyaqw, Herod māmatsq kurs puma paysoq put yūyuyhnaya. Noqw öviy pas pam a'nö itsivutiqe, hakimuy hōnaqe, puma totimhoymuy Bethlehem ep yesqamuy sohsokmuy qóqyaniqat ayata, pu ahsupoq qalava yesqamuyu, lóq yahsañwñi'yuñqamuy ahpiy nāt tsátsakwmuy aqw pahsavoo. Ura pam pas wuwñi'yuñqamuy pás tüviñtaqe hisat paniwhitiqat navotqey put ahpiy panhti.

¹⁷ Pahsat pu Tutuyqawhqat lavay'ayaat Jeremy hin lavayhti qat aw antsaniwa; ura pañqawu:

¹⁸ Ramat ep hakiy tōnaat nanaptiwa; hak paktöqnuma, a'nö paknuma, pas pavan hinhti qey pan paknuma. Rachel tímuy öviy paknumqe, pas qa okni qey nāwakna, puma sūlawhti qw öviy'o.

The Return from Egypt

¹⁹ Noqw ason hisat Herod mokq, meh, Joseph Egypt epeq tūmoklawhq, Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātátiqeq aw pañqawu:

²⁰ Um qatuptut tiyohyat, yuyat enañ wikkañw, Israel-sinmuy tutskwayamuy aqw áhoyni; pay put nñayaniqey anyuñqam qa yēse.

²¹ Noqw pahsat pu pam qatuptut, tiyohyat yuyat enañ wikkañw, Israel-sinmuy tutskwayamuy aqw'a.

²² Noqw yaw Archelaus nay Herod qeniyat ep Judeat aw moñw'iwtaqat pam navotqe, pañsoniqey tusita; nit pay pam God añqw tumoknavotqe, Galileet ep haqamiwat aw lahsi.

²³ Nihqe pam pep píthqeq kitsókit Nazareth yan mātasiwhqat ep qatuptu. Yan Tutuyqawhqat lavay'aymat hin lavayhtoti qat aw anhti; ura pañqawqa: Pam Nazareth-sino yan túñwantiwñi.

3

The Preaching of John the Baptist
(Mr 1.1-8; Lk 3.1-18; Jn 1.19-28)

¹ Noqw ephaqam hak tāqa John yan mātsiwhqa sinmuy kūyit akw tuvoylalawhqa Judeat ep qayēsiwhpuve yuaataqe,

² Pañqawlawu: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasyani; taq òveqatsit añqw moñwtunatyay aw hayhkalti.

³ Ura Tutuyqawhقات lavay'ayaat Esaias yan lavayhti: Hakiy tōnaat qayēsiwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhقات eñem pōhut aw hintsat-snani, pam hāqe'niqat aw suwiptotani. Noqw John ep i' hisatlavayhtiwhqa aw antsaniwa.

⁴ Noqw i' John hihta pohkot pōlay'taqat pōhōyat añqw yukiwtaqat yuwsikañw, kolāsāt kwewta; noqw pam mātuy tūmoyta; pu piw haqam mōmohtuy tsāme', momospalayamuy enañ tūmoytañwu.

⁵ Pahsat pu Jerusalem añqw sinom put aw òkiwta, noqw pu Judeat sohsovik añq'ò, pu ahsupoq tutskwat pāyut Jordan nōyakiwtaqat añq'ò.

⁶ Nihqe qaanhripuy nahostotat, John ahpiy pāyut Jordan aqw kūyit akw tuvoylatoti.

⁷ Noqw kaysiwhqam Pharisee-sinom-niqw, pu Sadducee-sinom put ahpiy kūyit akw tuvoylatotiniqe ep òkiqw, pam pumuy tūwahqe amumi pañqawu: Is úmaa! Ya uma hinoqw tsūtsu'tuy amún itsívut nātoniqat añqw watqa? Ya hak umuy āawna?

⁸ Kurs uma pas antsa nāp umuhtunatyay añqw lasye', uma alōñōt qatsit ahpiy tutmalat hintsatskani.

⁹ Pu uma qa pan wūwankahkañw, umuh'unañwpeq pañqawani: Abraham hapi itanaa, kitotani. Taq nu umumi pañqawni: God it o'wat añqw Abraham eñem sinmuy aniwnaniqey tuwi'ta.

¹⁰ Noqw pay hapi pikaiñwa himutsotskit ñayat tsaqhaniqey na'sas'iwta; noqw òviy himuwa tsoki lomasipalat qa himuy'vañwuqa tsaqniwe' qōhit aqw tūviwini.

¹¹ Pay as pi pas antsa nu umuy kūyit akw tuvoylalawu; uma nāp umuhtunatyay añqw lasyaqat tuawi'taniqee. Nikañw añqw inuñkniwhqa inuhpenihqe pas pavan òqala; noqw soon nu yan'ewayniñkañw put tōtsiyat yawmani; ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylalawni, pu qōhit akw'a.

¹² Pam wuhihpiy yawta, nihqe murivihkay ep pās wuwhini; nen sōhōvosit koyohtani; nikañw pam qōhit pas qa tokniqat akw tsihput taqtsokni.

The Baptism of Jesus
(Mr 1.9-11; Lk 3.21-22)

¹³ Noqw pahsat pu Jesus John ahpiy kūyit akw tuvoylatiniqe Galileet añqw Jordan aw pitu.

¹⁴ Noqw John put qa nakwhanaqe aw pañqawu: Soon as qa nu uhpiy kūyit akw tuvoylatiniwini. Noqw piw kurs um añqawq inumii?

¹⁵ Noqw pay Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay soon tis qa pantani; itam pan hapi God tunatyayat añ ahsupoq aw antsanni. Noqw pahsat pu pam put nakwhana.

¹⁶ Noqw Jesus kūyit akw tuvoylatiwh, pahsat pay pāñaqw yama; noqw meh, tokpela hōtsiltiqw, God Hikwsiat hōwit antaqa añqw hawhqe, put atsmi tsokiltiqw, pam aw yori.

¹⁷ Noqw meh, hakiy tōnaat òñaqw pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; it nu pas hahlayi.

4

The Temptation of Jesus
(Mr 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹ Pahsat pu Qahováriwtaqa Hikwsi qayēsiwhpumi haqami Jesus wīki, Nukpanat ahpiy aw unaheviwniqat òviy'o.

² Noqw pam lōp sunāt-sikis talōñvaqat pu tōkilat añ qa nōsqe, put atsve tsōñmoki.

³ Noqw Unatwi'taqa put aw pītuhqe aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tiatnen um it o'wat pōlavikiniwhntiniqat aw pañqawni.

⁴ Noqw pam lavayhtiqe put aw pañqawu: Sōoni, pi ura yan pey'ta: Sino qa pōlavikit-sa akw qátut, sohsoq lavayit God moañaqw nōñantaqat akw qátuni.

⁵ Pahsat pu Nukpana pas āantsawat kitsókit aqw òmiq Jesus wikqe, God kīyat ep suswupak-its'omiq put tsoka,

⁶ Nit aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tiatnen um atkamiq tsóokni; pi ura yan pey'ta: Pam hoñviaymuy ayataqw ūmi tunatyaltotini. Nen puma may akw un hōlōlni'yuñwini, taq ka um owat aqw uhkukuy sáviknani.

⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawhqay aw qa tuwanlawni.

⁸ Pu piw Nukpana haqami pas wupatukwit aqw put wiki; nihqe tūwaqatsit añ ahsupoq moñweqenit, piw put añ hihta susnukñwat put aw mahtakna;

⁹ Nihqe put aw pañqawu: Iit sohsok nu ūmi nóani, um inutpipo tamötswunuptut, inumi naokiwhtaq'ö.

¹⁰ Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Sóoni, yupa Satan, pi yan pey'ta: Um Uhtutuyqawhqay God aw naokiwlawni, pu um put-sa eñem tumalay'tani.

¹¹ Pahsat pu Nukpana put mätavi; noqw meh, ðñaqw hoñvia'yam put aw ökihqe aw unañwtapya.

Jesus Begins His Work in Galilee

(Mr 1.14-15; Lk 4.14-15)

¹² Noqw yaw John sivikimi panayaqw Jesus navotqe pañqw Galileet aqw'a.

¹³ Nihqe pam Nazareth-kitsókit añqw ahpiynihqe Capernaum-kitsókit ep pítuhqe pep huruhti. Pam kitsóki wuhkovatuphat qalaveq'a, Zabulon-nikañw pu Nephtholim pumuy tutskwayamuy qalavoo.

¹⁴ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiqat aw anhti; ura pañqawu:

¹⁵ Zebulon tutskwayat pu Nephtholim tutskwayat wuhkovatuphat aqw pihkat päyut Jordan yupqöyve qa-Jew-sinnuy tutskwayamuy Galileet ep

¹⁶ Hakim sinom qatalpuve yesqam qaan'ewakw tälát tutwa; noqw mokiwuy qalava, pu kihsiwniyat añ yesqamuy amumi tälawva.

¹⁷ Pahpiy haqahpiy pu' Jesus nuhtumi yuaatavaqe pañqawlawu: Uma nãp umuhtunatyay añqw lasyani, taq ðveqatsit añqw moñwtunatyay aw hayhkalti.

Jesus Calls Four Fishermen

(Mr 1.16-20; Lk 5.1-11)

¹⁸ Noqw Jesus wuhkovatuphat Galilee yan túñwantiwhqat qalavaqe hinmakañw, hakimuy löqmuy nãtupkomuy tuwa, hakiy Simon, Peter yan piw túñwantiwhqat-nikañw, pu tupkoyat Andrew púmuy. Puma pakiwmaqtutsayat pãmiq pahpana, puma pakiwmahkatnihqey akw qátuhqee.

¹⁹ Nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma inuñk hinmani. Noqw nu umuy tutuwnaqw, uma sinnmuy kwihkwisnani, uma pãvakiwhtuy hin kwihkwisnaqey pan'i.

²⁰ Noqw pahsat pay puma tutsayay tatamhtat, put añki.

²¹ Pu pam pahpiynikañw, piw hakimuy löqmuy nãtupkomuy tuwa, hakiy Zebedeet tímuyatuyu, hakiy James-nikañw pu tupkoyat John púmuy; puma nay Zebedeet amum pãkihut añqw pakiwkañw, pakiwmaqtutsayay aw yuyku; noqw pam pumuy wãñwayi.

²² Noqw pahsat pay puma pãkihut nay enañ mätapt, put añki.

Jesus Teaches, Preaches, and Heals

(Lk 6.17-19)

²³ Noqw Jesus tutskwat-Galileet añ ahsupoq waynumqe, tsotsvalkiyamuy añ sinnmuy tutuqaynatinuma; nihqe lomatuawit moñwtunatyat yuaataqat nuhtumi yuaatinumkañw, sinnmuy amuhpa' sohsokmuy hihta akw ðpuiwuyñqamuy, pu tütuyyaqamuy qalapsintima.

²⁴ Noqw put ahpiy pam ahsupoq Syriat añ nanaptiwa. Noqw puma sohsokmuy hihta tūyat akw ðpuiwuyñqamuy, pu kãnavoti'yuñqamuy put aw tsamvanta, pu hakimuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuy, pu homimitutuyyaqamuy, pu amuhpa' qatãyuyñqamuy; noqw pam pumuy qalapsina.

²⁵ Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom Galileet añqw put añk hinnumya, pu Decapolis añq'ö, pu Jerusalem añq'ö, pu Judeat añq'ö, pu Jordan yupqöyñaq'ö.

5

The Sermon on the Mount

¹ Noqw pam qaan'ewakw hintaqamuy sinnmuy amumi yórikqe, tsomomiq wupqe, epeq qatuptuqw, put aw nãnatuwnayaqam put aw öki.

² Noqw pam lavayhtiqe, pumuy tutuqaynativaqe, amumi pañqawu:

True Happiness

(Lk 6.20-23)

³ Añ okiw'unañway'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma hapi ðveqatsit ep moñwtunatyat himuy'yuñwa.

⁴ Pas añ tsaykitaqam hahlayhpit epya; pi puma okyani.

⁵ Añ pasi'nañway'yuñqam pas hahlayhpit epya; pi puma tūwaqatsit makiway'yuñwani.

⁶ Añ suan hinwisniqey tuñlay'yuñqam, hak nõsiwñqat, pu küyit hin tuñlay'taqat pan suan hinwisniqey tunatyawyuñqam pas hahlayhpit epya; pi puma tunatyay aw yórikyani.

⁷ Añ nun'okwat hahlayhpit epya; pi God pumuy ókwatuwni.

⁸ Añ suan unañway'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma God aw yórikyani.

⁹ Añ namivóhikit tumalay'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma God tímatrihqeý pan túñwantiwani.

¹⁰ Añ suan hinwisqeý ep okiwsahsanwaqam hahlayhpit epya; pi puma hapi óveqatsit añqw moñwtunatyat himuy'yuñwa.

¹¹ Sinom inutsviy umumiq hihinaqawakahkañw, umuy okiwsahsanyakañw, sohsok hihihita qalolmat umuy atsátotoynayaqw, uma hahlayhpit epyani.

¹² Uma hahlayhtote' pas hinhaqam hahlayyani; ispi uma óveqatsit ep qaan'ewakw ahsatit makiwyaniquee; pi pay puma Tutuyqawñqat lavay'aymuyatuy umupyeveyaqamuy pan okiwsasna.

Salt and Light

(Mr 9.50; Lk 14.34-35)

¹³ Uma hapi túwaqatsit ep óñat anyuñwa. Nikañw pi óña suhuviwe', sen hihta akw piw suhutiwni? Pi pam pāpu qa hihta ápiynihqe maspiwñq, sinom aw wukukuykuyani.

¹⁴ Uma hapi sinmuy amumi tñlat anyuñwa. Tsomoveq kitsóki wúnuhqa kurs hin tup-kiltiñwu.

¹⁵ Ya sen sinom wihqóhit úwíknaye', hihta sívut akw put kuhtayañwu? Qae. Puma put tsotsókpiyat epeq tsokayaqw, pam kive yesqamuy sohsokmuy amumi talni'tañwu.

¹⁶ Noqw pan hapi uma sinmuy amumi talni'yuñwani; noqw puma umuhtutmalay lolmat aw táyuñwe', óveqatsit ep Umunay pas hihtatotani.

Teaching about the Law

¹⁷ Uma qa yan inumi wūwayani: Pam ka tutavot piw Tutuyqawñqat lavay'aymuyatuy lavayiyamuy ayo yúkuniqe óviy pitu. Nu qa paniqw óviy pitu; pi nu put aw antsanniqe óviy pitu.

¹⁸ Nu hapi umumi pas súañqawni: Pay tokpela, pu túwaqatsit nātoniqw, soon tutavot ep hihsay tsohkokpu alóntini; soon sushisay pey'taqa put añqw súlawhtini, pas añ ahsupoq tunatyat aw antsaniwñiqat aw pahsavoo.

¹⁹ Paniqw hapi óviy hak haqam it tutavot ep hihta sushisakwhoyat ayo yukut, pan tútutuqaynaqa óveqatsit añqw moñwtunatyat ep susqahimuniqhoy pan túñwantiwni; pu hak haqam put an hinmaqa pan tútutuqaynaqa hapi óveqatsit ep moñwtunatyat ep pas pávannihqey pan túñwantiwni.

²⁰ Pas uma soon qa imuy tutavot tutuqaynayaqamuy-nikañw pu Pharisee-sinmuy, pumuy amuhpenihqe pavan suan hinwisni. Uma qa panwise', pas soon óveqatsit ep moñwtunatyat aw yuñni.

Teaching about Anger

²¹ Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um qa hakiy nñnani, kitota; pu hakiy nñnaqa hin yukuniwñiqey aw unahinhtimantani, kitota.

²² Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Hakiy sinoat hakiy ehpewi qa hihta ep qaanhti qw, hak put ep itsívuiwtaqa hapi hin yukuniwñiqey aw unahinhtimantani; pu hak sinoy pas qa hihtataqa nawus moñwtsowawtaqamuy amumi taviwmantani; pu hak haqam Um núanhimuu, hakiy aw kitahqa maskiveq qóhíit sivihpit aqw unahinhtimantani.

²³ Paniqw óviy kurs um hom'oyvihkat ep uhkuwahtipuy kwusivat, ura uhsino úmi hihta ep unañway'taqat u'ne',

²⁴ Um pep uhkuwahtipuy mātapt, ahpiynen, put amum namivóhíkt, pu' pahsat awnen, uhkuwahtipuy távimantani.

²⁵ Um uhpew'iwtaqat its amum namivóhíkmantani, nāt amum aqwnikañwo; taq nāp hisat sen pam hakiy hin yukunañwuqat aw uñ mātapp, pam uñ solāwat aw noaqw, pam uñ sivivanani.

²⁶ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas um soon pañqw yámakni, pas ason um hisat uhpóiy sohsok ep sisve', pep pu' pañqw yámakni.

Teaching about Adultery

²⁷ Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hakiy qa nāp uhhimuy qa kwañwáy'ni

²⁸ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Wuhtit aw nuvó'tay'taqa hapi pay unañwpeq put kwañwáy'ñwu.

²⁹ Noqw òviy kurs putvaqwat uhposi uñ qalomáhintsanqw um put hóroknat nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhposi sūlawhtiḡw, um pankañw òveqatsit añḡw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qòhit sivihpit aḡw tūviwni.

³⁰ Pu kurs putvaqwat uhma uñ qalomáhintsanqw, um put ayo tuke' nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhma sūlawhtiḡw, um pankañw òveqatsit añḡw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qòhit sivihpit aḡw tūviwni.

Teaching about Divorce

(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lk 16.18)

³¹ Pu ura piw pañqawwa: Nòmay mātapniqa pan tutuvenyukit put máqamantani.

³² Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Hak wuhti tokoy qa hovalaḡw, put kòñaat put mātave', pay yoñayqatsit aw put mātaphwu. Noqw hak tāqa put ámumtiqa pay tokot sokoptañwu.

Teaching about Vows

³³ Pu uma piw nanaptaḡw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hihta lavayvasiwné', put qa atsátamantani; pu um Tutuyḡawhḡat aw lavayvasiwné', put anhtini, kitota.

³⁴ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma hihta lavayvasiwnaye' qa hihta akw put òqaltoynayani. Uma qa òveqatsit akw òqallavayhtotini, taḡ pam God moñw'atsvevaata.

³⁵ Pu piw qa tūwaqatsit akw'a, taḡ pam put wuwukpiata, pu piw qa Jerusalem akw'a, taḡ pam a'nò Moñwit wuhkokitsokiata.

³⁶ Piw um qa uhḡötöy akw uhlavayiy pavan òqalat pasiwnamantani, taḡ um soon sūkw hõmit qòtsatani, piw qõmvitani.

³⁷ Nikañw uma pay Owi, kitotani, sen Qae. Nen uma hin lavayhtote' panhtotimantani. Taḡ òqallavayi Nukpanat ahpiy nõñanta.

Teaching about Revenge

(Lk 6.29-30)

³⁸ Uma nanaptaḡw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Hak hakiy pòsiyat tūhote', nawus pam pòsiy akw put ep aw ahoytamantani; pu hak hakiy tamayat tūve', nawus tamay akw put ep aw ahoytamantani.

³⁹ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma hakiy qalolmat aw qa rohomtotimantani; nikañw nāphaqawa putvaqwat uhtayway wuvahtaḡw, pay um piw ayañḡwat put aw namtõknamantani.

⁴⁰ Pu kurs haḡawa tutavot aw yankañw uhnappay himtaḡw, pay um piw aw uh'usimniy mātappmantani.

⁴¹ Noqw kurs solāwa mòkiy uñ ìkwiltoynat, um sūkw tutskwatuwanit put ámumniqat uñ tusoḡ'ayataḡw, um lõq tutskwatuwanit pahsavo put ámumni.

⁴² Hak ùmi hihta tūviñtaḡw um put máqamantani; pu hak ùmi hihta nasimokahtaniqat um nasimokmaqani.

Love for Enemies

(Lk 6.27-28, 32-36)

⁴³ Uma nanaptaḡw ura yan lavayhtotiwa: Um uhsinosñway aw unañway'tani, pu um uhtuwḡay aw qa suhtaḡ'ewni, kitota.

⁴⁴ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma umuhtuwḡamuy amumi unañway'yuñwñi; umuy qalomásavitotaqamuy uma amumi lomalvayhtotimantani; umumi qa suhtaḡ'ewyaqamuy uma amumi lolmat hintsatskani; pu umuy qalomáhintsatsanyaqamuy, pu umuy okiwsahsanyaqamuy amuñem uma nāwakintotani.

⁴⁵ Nen uma kurs pas antsa Umunay òveqatsit ep qátuhḡat tīmatni; pi pam añ qalõlõlmatuy-nikañw pu lõlõlmatuy amuñem tāwat yámaknañwu; pu sūanyuñqamuy-nikañw pu qasanyuñqamuy amumi yoknañwu.

⁴⁶ Ispi uma umumi unañway'yuñqamuy-sa amumi unañway'yuñwe' ya uma hihta ahsati'yuñwñi? Ya hikis pi moñwit eñem sivat òmalalwaqam qa panyuñwa?

⁴⁷ Pu kurs uma umuhsinomuy-sa amumi yuaatote' ya uma mimuy amuhpenihḡe hihta alõnõt hintsatskani? Ya hikis pi moñwit eñem sivat òmalalwaqam qa panyuñwa?

⁴⁸ Paniḡw òviy uma pás pasiwyuñwñi, òveqatsit ep Umuna pás pasiwtaḡat pan'i.

6

Teaching about Charity

¹ Uma tunatyaltotini. Sinom umuy tsokanayaniqat uma qa tuñlay'kahkañw, hakiy hihta akw òkwatuwyamantani. Uma panyuñwe' Umunay òveqatsit ep qátuhḡat ahpiy soon hihta ahsati'yuñwñi.

² Uma navoti'yuuñq imuy pavansinmuy amuñaqwa haqawat yantsatska: Himuwa hakiy hihta akw òkwatuwnik, añwu pay nãpyeve hakiy ayataqwa, pam ahsavo tsotsvalkive, pu kihsonve put tunvotnañwu. Puma pay nawip'ew hintsatska; puma pay sinmuy amuñaqwa tayawinpit tuñlay'yuñwa. Noqwa uma qa amún hintsatskani. Taq nu umumi pas súañqawni: Puma pay ahsatiy òmahtota.

³⁻⁴ Uma qa panyuñwt nanauyve hihta kuwahtotimantani. Uma haqawa hakiy hihta akw òkwatuwnik hikis pas aw uh'unañway uhkwatsiy qa āawnani. Noqwa Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa pas nãp uñ nuhtutpik tuwat tayawnamantani.

Teaching about Prayer
(Lk 11.2-4)

⁵ Pu um òveqatsit ep Unay aw nãwakne' imuy nawip'ew hinyuñqamuy qa amúntamantani; soq sinom pumuy amumi tãyuñwniqat òviy puma tsotsvalkiva, pu kitpik tütuyqava hoñkahkañw okiwlalwaniqey pas nãnawakna. Nu umumi pas antsa pañqawni: Pay puma ahsatiy òmahtota.

⁶ Ason um tuwat nãwakne' haqami uh'ahpaviy aw pakit, nañk uhtat, pahsat um Unay qamātaqpuvenihqat aw nãwaknamantani; noqwa Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa uñ nuhtutpik hihta akw tayawnamantani.

⁷ Nikañw uma nãnawakne', añ qatuptsiwni'yuuñqamuy qa amún paysoq pūvut-sa yuaatotani; taq puma yan wūwantota: Itam qatsá' lavayhtotiqw, suyan pi God itamuy hu'wani.

⁸ Paniqwa òviy uma pumuy qa amunyuñwni, pi pay Umuna umuy hihta haqni'yuuñqwa put navoti'tañwu nãt umuy aw qa tūviñtotaq'ò.

⁹ Noqwa òviy uma yan nãnawaknamantani: Itanaa, òveqatsit ep qátuhqa, nam uhnatñwani pas kaptsi'tiwaa.

¹⁰ Nam uhmoñwtunatyay aw pituu; nam uhtunatyã tūwaqatsit ep aniwhtii, òveqatsit ep hin aniwhtiqey pan'i.

¹¹ Um okiw pu' talòñvaqat ep itamuy itahtunòsmakiway huytani.

¹² Pu um okiw itahpöiy itamuhpiy ayo yúkuni, itam itamumi pöiwyuñqamuy amuhpiy put ayo yuki'wisqat pan'i.

¹³ Pu okiw um itamuy unaheppit qa añ tsãmi'mat, hakiy qalolmat añqwa itamuy ayo òoyhtimani. Pi um hapi pas Mòñwinihqe òqalay'ta. Um-sa lolmat talawñway'ta, sutsép-sa aqwhaqamii. Nam antani.

¹⁴ Pi hakim umuhpewi qaanhtotiqw, uma put ep pòhikyaqwa, pep pu' òveqatsit ep Umuna tuwat umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yukut, umumi pòhikni.

¹⁵ Nikañw kurs uma pumuy amumi qa pòhikyaqwa, pep pu' òveqatsit ep Umuna tuwat umumi qa pòhikni.

Teaching about Fasting

¹⁶ Pu òviy piw uma nãnapwale', uma nawip'ew hinyuñqamuy qa amún hinyuñwni; taq puma qahahlayyaqey pan pitsañway'yuñwniqe òviy tayway nukushintsanyañwu; noqwa sinom sohsoram pumuy nãnapwalaqat nanaptañwu. Nu umumi pas antsa pañqawni: Pay puma ahsatiy òmahtota.

¹⁷ Pu um'i, um napwale', uhqòtöy wihkuyit akw lelwimantani, pu posimavaqtamantani.

¹⁸ Noqwa pep pu' um napwalaqat sinom qa nanaptaqwa, Una qamātaqpuvenihqat put navoti'tani; noqwa Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa uñ nuhtutpik tayawnamantani.

Riches in Heaven

(Lk 12.33-34)

¹⁹ Uma yep qatsit ep nennem hihta qa kahaktañalalwani; yep kwahkwahyam pu hihta sikañputañwuqa hihta hovalañwu, pu uuyiñwt hòtaye', hihta ùuyyañwu.

²⁰ Uma qa panyuñwt, òveqatsit ep nennem hihta kahaktañalalwani; pep kwahya pu hihta sikañputañwuqa hihta qa hovalañwu, piw uuyiñwt qa hòtayañwu, piw hihta qa ùuyyañwu.

²¹ Pi hakiy kahakhimuat háqamniqwa hakiy unañwaat piw pepniñwu.

The Light of the Body

(Lk 11.34-36)

²² Hakiy pòsiat hakiy aw talni'tañwu. Noqwa òviy kurs hakiy pòsiat pasiwtaqwa, pay tokoyat añ ahsupoq talni.

²³ Nikañw kurs hakiy pòsiat qa pasiwtaqwa pay tokoyat añ ahsupoq qatalni; noqwa òviy kurs tãla uhsonvenihqa sūlawuqwa, is uti pas qatālani.

God and Possessions

(Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ Soon hak haqam lōqumuy mōnīwituy amuñem tumalay'tani; ispi soon pam qa sukwat aw pay qa yan unañway'kañw sukwat-sa pas hahlayni; sen pay hihtawat-sa aw pas yuki'kañw pu sukwat pay qa himuni. Kurs hin uma kāhakiwuy òviy tumalay'kahkañw, piw God eñem tumalay'yuñwini.

²⁵ Paniqw òviy nu umumi pañqawni: Uma hin yesniqey qa nānaphin wūwantotani, hihta nōñōsanīqeyu, pu hihta hikwyanīqeyu, pu piw umuhtokoy éñem'i, hihta yuwsiyanīqeyu. Puyaw hakiy qatsiat nōsiwhqat epñihqe qa pavan pas hīmuu? Pu hakiy tokoat yuwsit epñihqe qa pavan pas hīmuu?

²⁶ Uma sūmawuy añ masay'yuñqamuy amumi tāyuñwini; puma qa ūuyyañwu, piw qa hōqyañwu, piw hihta qa koyohotañwu; noqw yanyuñqw òveqatsit ep Umuna pumuy nopni'ta. Noqw ya pam umuy pumuy amuhpenihqe qa pavan pas kahkawna?

²⁷ Ya sen umuñaqw haqawa pan wūwantaqa hin nāwuñwaniqey ñas'ew tuwi'ta?

²⁸ Noqw hinoqw pas piw uma yuwsit òviy nānaphin wūwantota? Uma tutskwat añ sishut aw wūwayani, hin puma wuñw'iwwisqata. Puma qa tumalay'yuñwa, piw qa tontotañwu.

²⁹ Noqw nu umumi pañqawni: Hiki pi Solomon sohsok hihta nukñwat yuws'i'kañw qa hihtawat it sicut an lomayuwsi'ta.

³⁰ Yan hapi God tutskwava tūsaqat lomayuwsi'na; pay pi pam hihsavo panyuñq'ò. Pu' pam as panyuñwt, qāvoti'q pay qōpōmiq maspiwini. Puyaw hinoqw tis pam umuy qa pas pavan yuwsinani, okiw uma òwitu'psiwini'yuñqamu?

³¹ Paniqw òviy uma qa nānaphin wūwantotani pañqawkahkañwo: Sen itam hihta nōñōsani? ya sen itam hihta hikwyanī? ya sen itam hihta nāyuwsiyanī? kitotani.

³² Pi pay sohsok it yantaqat qatuptsiwini'yuñqam tunatyawyuñwa. Pi òveqatsit ep Umuna umuy sohsok it hihta haqni'yuñqat pay navoti'ta.

³³ Nikañw uma mohti God moñwtunatyayat tunatyaltotimantani, pu suan hinwisniqeyu; noqw sohsok i' himu umumi enañ noiwini.

³⁴ Paniqw òviy uma pu' talōñvaqat ep qavomi hintaniqat ep qa nānaphin wūwantotani. Pay pi qāvoniqa hihta hintaniqat aw nāp tunatyaltimantaniq'ò. Pay pi uma pu' talōñvaqat ep hiniwhiqat-sa aw tunatyaltotimantani.

7

Judging Others

(Lk 6.37-38, 41-42)

¹ Uma qa tūovelantotani, nen uma qa pantsaniwyani.

² Taq uma tūovelantote' pay piw pan pantsaniwyani; pu uma hihsa'haqam hakiy eñem tuwantotaq, pay piw pan umuñem tuwantiwmantani.

³ Noqw hinoqw um uhtupkoy posmiq hihta hihsaq tuway'kañw, pas nāp uhposeq lestavit pakiwtaqat aw qa unañwtavi'ta?

⁴ Noqw pantaqum hin uhtupkoy aw pañqawni: Himu as nu uhposkiy hōroknani, kitanī, susmataqpi uhposveq lestavi pakiwtaq'ò?

⁵ Um nawip'ew hinmaqa, um mohti uhposñaq w lestavit hōrokne', pahsat pu um suyan tālat taykañw, uhtupkoy poskiy hōroknani.

⁶ Uma hihta God aw noiwhqat qa popkotuy amumi taviyamantani, taq ka puma umuy nūaye', tutkitotani; pu uma umuhpearl-tūkwaviy qa pitsōtimuy amutpipo tūvayani, taq ka puma put aw wukukuykuyani.

Ask, Seek, Knock

(Lk 11.9-13)

⁷ Uma hihta òviy tūviñtotani, nen uma put makiwyani; pu uma hihta hepyani, nen tutwani; pu uma pōñōñōykinayani, noqw umumi hōtsiltini.

⁸ Pi hak hihta òviy tūviñtaqa makiwñwu; pu hihta hepqa tūwañwu; pu pōñōñōykinat aw hōtsiltimantani.

⁹ Noqw kurs umuy haqawat tiat nay aw pōlaviktuviñtaq ya sen pam put owat máqani?

¹⁰ Hal ya sen pam pakiwuy òviy tūviñtaq soq put tsuat máqani?

¹¹ Noqw kurs pay as uma qalomáhinkahkañw umuhtimuy hihta nukñwat huylalwaniqey tuwi'yuñqw, puyaw tis òveqatsit ep Umuna put aw tūviñtotaqamuy hihta nukñwat huytani?

¹² Sinom umuy pāsyanīqat uma pan nānawakne' pay uma piw pan sinmuy pāsyanantani. Pi yan hapi Moses Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy amumum itamumi tutapta.

The Narrow Gate

(Lk 13.24)

¹³ Uma hihsa' qenit hōtsiwat añ yuñni. Taq mokiwuy aqw hōtsiwa wuhkoqni, pu aqw pōhu a'nō pūtsi; noqw kaysiwhqam pañsoq nātsamya.

¹⁴ Pi qatsit aw hötsiwa hihsaq qéniniqw, pu aqw pöhu hihsaq pütsiniqw, öviy híkiyom put tuway'numya.

A Tree and Its Fruit
(Lk 6.43-44)

¹⁵ Uma hakimuy Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey pan nātuñwantotaqamuy ep tunatyaltotini. Taq haqawat pan atsáy'kahkañw umumi ökiwtani. Puma kanelmuy amún okiw'unañway'yunqey ankahkañw, kwëkwewhtuy amún tühovalayaniqey tunatyawyuñw.

¹⁶ Pay uma pumuy hintsakpiyamuy mätsi'yuñw. Ya sinom övat yöhötskit añqw mawyañwu? Sen nönvospalat hihta kütay'yunqat añqw mawyañwu? Pay qa panta.

¹⁷ Noqw öviy haqam lomasipaltsoki nukñwat sipalay'vañwu; noqw pay qalomásipaltsoki qa nukñwat sipalay'vañwu.

¹⁸ Pas lomasipaltsoki soon hin'ewakw sipalay'vañwu; pu qalomásipaltsoki soon nukñwat sipalay'vañwu.

¹⁹ Qalomásipaltsoki qa nukñwat aniwnañwuqa tsaqniwe' qöhít aqw maspiwñwu.

²⁰ Pantaqw öviy uma pumuy aniwniyamuy akw pumuy mätsi'yuñw.

I Never Knew You
(Lk 13.25-27)

²¹ Qa sohsoyam inumi Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, kitiwisqam öveqatsit ep Ina moñwiwtaqat aw yuñni; pi öveqatsit ep Inay tunatyayat añ hinmaqa hapi pañso pákini.

²² Ason aw pituqw pep pu' kaysiwqam inumi pañqawani: Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, ya itam qa uhnatñwaniy aw yankahkañw uñem yuaaykuya? pu uhnatñwaniy aw yankahkañw nukpanhikwsimuy nuhtuñaqw ipwaya? pu uhnatñwaniy aw yankahkañw nihtiwtat qätutmalat tumaltota?

²³ Pahsat pu nu amumi pas pañqawni: Nu qa hisat umuy tuwi'ta; huvam inuhpiy ahpiyyaa, nukpantuwit hintsatskaqamu.

The Two House Builders
(Lk 6.47-49)

²⁴ Paniqw öviy haqawa ilavayiy aw tüqaykañw put an hinmaqa táqat wuwni'taqat antaqat nu pañqawni. Pam owat atsve kíta.

²⁵ Noqw yokvaqw, wukomunva, pu hukvaqe kñhut añ a'nö yévanta; noqw pam qa sahpu, pam owat ep kñiwtaqe öviy'o.

²⁶ Pu haqawa ilavayiy aw tüqaykañw qaanhinmaqa hakiy qa wuwni'taqat antani. Pam hak pisave kíta.

²⁷ Noqw yokva, wukomunva, pu hukvaqe kñhut añ a'nö yévanta; noqw pam sahpu, nihqe pam kñhu qaan'ewakw kñqöti.

The Authority of Jesus

²⁸⁻²⁹ Noqw Jesus pas öqalat pasiwkañw, pan pumuy tutuqayna, tutavot tütutuqaynaqamuy qa amun'i. Noqw pam yan yuaataqe yukuqw, sinom put hin tutuqaynaqat ep aw kätayuñwa.

8

Jesus Makes a Leper Clean
(Mr 1.40-45; Lk 5.12-16)

¹ Pu pam tsonoñaqaw hawhq, sinom qaan'ewakw hintaqam put añkya.

² Noqw meh, hak tokoplelet tütuyhqa pituhqe, put aw naokiway'taqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um suhta'ewnen soon nuy qa powatani.

³ Noqw Jesus put aw mävuvaltíqe aw toñokt pañqawu: Pay nu suhta'ewa; powaltii. Noqw pahsat pay put añ tokoplele súlawhti.

⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Um hapi qa hakiy aw haqam lavayhtini; pay um ahpiyenn God awwat moñwit aw nãmahtaknani, nen Moses hin tutaptaqw um kuwahtiput God aw nóani. Um yan powaltíqey nuhtumi tuawi'tani.

Jesus Heals a Roman Officer's Servant
(Lk 7.1-10)

⁵ Noqw Jesus Capernaum aw pakiqw, hak soláwamuy amumi moñwi put aw pituhqe, put aw qa nãtusitaqe,

⁶ Pañqawu: Tutuyqawhqa, ihoñviaya ikiy ep tuyhqatsq, put ahpa' qatäyuñqw, pam pas kãnanvotkañw okiwhinta.

⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay nu aqwnen put qalaptsinani.

⁸ Noq̄w solāwamoñwi lavayhtiqe put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, soon pi um nuy yan'ewakwniqw ikiy aw papkini. Pay um panis lavayhtiqw, pay ihoñviaya qalaptuni.

⁹ Pi nu sukwat aw maqaptsi'kañw qatu. Noq̄w solāwam inumi piw maqaptsi'yuñwa. Noq̄w nu sukw aw, Yupa, kitaq̄w pam haqaminiñwu; pu sukwat aw, Pew'i, kitaq̄w pam inuminiñwu; pu ituwikiy aw, Yanhtii, kitaq̄w pam panhtiñwu.

¹⁰ Yan Tutuyqawhqaq̄t lavay'ayayat Esaias lavayiat aw antsaniwa, pam ura pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas nu qa haqam pas yan tuptsiwñit tuwa, hikis Israel-sinmuy amuhpee.

¹¹ Noq̄w nu umumi pañqawni: Nāt kaysiwhqam hōpaq̄w, pu tavañq̄w ökini; nen Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy amumum öveqatsit ep tunösvofiat aw yesvani.

¹² Noq̄w ima as pañsoq̄ yuñniqam ihpo qatalpumi maspiwiyani. Pep pu' tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

¹³ Noq̄w Jesus solāwamoñwit aw pañqawu: Pay pi um aq̄wñi. Pay um hin tuptsiwñiq nam antaa. Noq̄w put hoñviayaat pay pahsatniq̄w qalaptu.

Jesus Heals Many People
(Mr 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴ Pu Jesus Peter kiyat aw pakiq̄w kurs put nōmayat yuat mukituyat akw tuyhqatsi.

¹⁵ Noq̄w Jesus put mayat aw toñokq, mukituya put mātavi; noq̄w wuhti qatuptiqe pumuy amumi anañwtavi.

¹⁶ Noq̄w tapkiq̄w, sinom kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuy put aw tsamvaya; noq̄w pam lavayiy akw sinmuy amuñaq̄w nukpanhihikwsimuy ipwa; nihqe sohsokmuy tütuyyaqamuy qalapsina.

¹⁷ Yan Tutuyqawhqaq̄t lavay'ayayat Esaias lavayiat aw antsaniwa, pam ura pañqawu: Pam itamuy hihta akw öpuiwyuñqat nāmi nahlaknakañw, itahtuyay ikwilta.

The Would-Be Followers of Jesus
(Lk 9.57-62)

¹⁸ Noq̄w Jesus sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy put aw ñöyakiwtaq̄w túwahqe, put aw nānatuwnayaqamuy wuhkovatuphat yupqöymiyaniqat amumi pañqawu.

¹⁹ Noq̄w hak tutavot tütutuqaynaqa Jesus aw pituhqe put aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, nu uñ haqaminiq̄w umummantani.

²⁰ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Ima sisikahtayht haqe' qölöy'yuñwa, noq̄w sūmawuy añ masay'yuñqam totokpi'yuñwa; noq̄w nu' Sinot Tiat haqam iqötöy nāsuñwnaniqe ñastaa.

²¹ Pu piw suhka put aw nānatuwnayaqa put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um nuy nakwhanaq̄w, nu mohti inay amht, pu' uñkni.

²² Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Um inuñkni; ason pi so'pum pumuy amuñaq̄w so'pumuy amyani.

Jesus Calms a Storm
(Mr 4.35-41; Lk 8.22-25)

²³ Pu pam pākihut aq̄w pakiq̄w, put aw nānatuwnayaqam put ank aq̄w yuñ.

²⁴ Noq̄w meh, wuhkovatuphat añqe' qaan'ewakw hukvaqe, pas qaöwihuhukq, öviy pākihut pāhut hoñvantaqat akw nōmilti; noq̄w pantaq̄w Jesus pūwi.

²⁵ Noq̄w put aw nānatuwnayaqam put aw ökihqe, tātaynayaqe aw pañqaq̄wa: Tutuyqawhqa, itamuy ayo öyaa; itam sūlawhtini.

²⁶ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w pas tsawiniwyuñwa, okiwi uma öwituptsiwñi'yuñqamu? Pahsat pu pam wunuptut, hūhukañwtuy mēwa, pu pāhuta. Noq̄w wukosutmakma.

²⁷ Noq̄w tuwat tahtaqt katayunqe pañqaq̄wa: Ya sen i' hak himuniq̄w, öviy hikis pi hūhukañw, pu pāhu put hiñqawhqa anhtoti?

Jesus Heals Two Men with Demons
(Mr 5.1-20; Lk 8.26-39)

²⁸ Noq̄w pam wuhkovatuphat ayoq̄wat Gergese-sinmuy tutsqwayamuy aw pituq̄w, pepeq̄ hakim löyöm tāqatuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqamuy tuamaqölnaq̄w yamakqe, put ahsawwa; hakim nuhtsel'ewayomniq̄w, öviy soon hak pañqe' hinnumni.

²⁹ Noq̄w meh, puma a'nö töqtique pañqawu: Ya um itamuy hinhtiniqat nāwakna Jesus, um God Táita? Ya um nāt aw qa pituq̄w pay itamuy okiwsanniqe öviy pitu?

³⁰ Noq̄w pep pumuy amuñaq̄w yāp pitsötim wukotonawtaqam nōnova.

³¹ Noq̄w öviy nukpanhihikwsim put aw ö'qalyaqe pañqaq̄wa: Kurs um itamuy ipwe', itamuy pitsötimuy amumi yuñniqat itamuy nakwhanani.

³² Noq̄w pam amumi pañqawu: Yūpave. Noq̄w puma nōñakqe, pitsötimuy amumi yuñ. Noq̄w sohsoyam pitsötim tuhpelat añ pämiq̄ a'nö yuhtukqe, pämiq̄ paöysoa.

³³ Noqw pumuy nopni'yuñqam watqaqe, kīmiyaqe, hin hiniwhitiqat lavayhta, pu ima hakim nukpanhikwismuy akw tuyqawiwtaqam hin hinhtiqata.

³⁴ Noqw sohsoyam pep kitsókit ep ki'yuñqam pañqw Jesus ahsawvawisa; nihqe put tutwaqe pay pam pumuy tutskwayamuy añqw ahpiyniqat put aw ö'qalya.

9

Jesus Heals a Paralyzed Man

(Mr 2.1-12; Lk 5.17-26)

¹ Pu Jesus pákihut aqw pakit, wuhkovatuphat yámakqe, nāp kitsókiy aw pitu.

² Noqw meh, hakim hakiy ahpá' qataytaqat tütuyhqat ahpát an wáókiwtaqat Jesus aw wíkaya. Noqw pam pumuy qapēwvniyamuy amumi túwahqe, it tütuyhqat aw pañqawu: Itii, um qa hin unañway'tani; pay uqhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa.

³ Noqw hakim tutavot tütutuqaynayaqam pep yesqam unañwpeq pañqaqwa: I' táqa God aqw hiñqawu.

⁴ Noqw Jesus pumuy wuwvniyamuy mátsi'taqe amumi pañqawu: Ya uma hinoqw umuh'unañwpeq qalomáwuwantota?

⁵ Ya hinwat lavayhtiniqw qa pas pas hinta? sen Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa, kitaniqö'? sen Wunuptut, nakwsuu, kitaniqö'?

⁶ Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanhtipuyat ayo yúkuniqey aw öqalat pasiwtaqat uma it akw nanaptani-pu pam it hakiy ahpá' qataytaqat aw pañqawu: Wunuptut, uh'ahpay kwusut, um nímani.

⁷ Noqw pam wunuptut, kiy aw'i.

⁸ Noqw kaysiwhqam sinom put aw táyuñqe, God pas hihtatota, pam hakiy sinot pas panhaqam öqalat máqahqat ep'e.

Jesus Calls Matthew

(Mr 2.13-17; Lk 5.27-32)

⁹ Noqw Jesus pañqw ahpiynihqe, hakiy táqat Matthew yan mátsiwhqat haqam moñwit enem sívat ömalalwaqat ep qatuqw tuwa; nihqe put aw pañqawu: Um inuñkni. Noqw pam wunuptut put anki.

¹⁰ Noqw ahpiy pantaqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum Matthewt kíyat ep ökihqe, pep tunósvofiat aw yesq, kaysiwhqam moñwit enem sívat ömalalwaqam-niqw pu qaanhinwisqam pañso ökihqe, pumuy amumum put aw yesva.

¹¹ Noqw Pharisee-sinom put aw tátayyaqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqaqwa: Noqw umuy tutuqaynaqa hinoqw moñwit enem sívat ömalalwaqamuy-nikañw, pu qaanhinwisqamuy amumum tümoyta?

¹² Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pañqawu: Pay an qahinyuñqam tühikat qa haqni'yuñwa; nawus pi tütuyyaqam put haqni'yuñwa.

¹³ Uma yañqw ahpiyye', tutuvenit an pupriye', pahsat pu it lavayyukit māmatsyani: Uma tüookwatuyaniqat nu put tuñlay'ta; noqw uma soq hom'oyit-sa inumi noaya, it'a. Pi nu an súanhinwisqamuy qa pumuy wánwayniqe öviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatayay añqw lasyaniqat aw wánwayniqw öviy pitu.

The Question about Fasting

(Mr 2.18-22; Lk 5.33-39)

¹⁴ Pahsat pu John aw nánatuwnayaqam Jesus aw ökihqe aw pañqaqwa: Itam-niqw pu Pharisee-sinom piép nānapwalañwu. Noqw ya hintaqw öviy ümi nánatuwnayaqam qa pantsatska?

¹⁵ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya sen haqam mó'wit ep sinoiwyuñqam möönañwuy pumuy amumunniqw napwalni'yuñwini? Nikañw pay ason hisat aw pituqw, möönañw pumuy nawhkiwni; noqw pep pu' puma nānapwalani.

¹⁶ Qa hak sino puhutsatsakwmótsaput yewaskwit aw pihtaknañwu. Ispi hak panhtiqw, put ep pihtakqa yuwsit añqw tsikq, pu' pas pápu wukoprokñwu.

¹⁷ Piw qa haq pi hak pukawikorot sakwfiwmaqat an puhuovavalat kuhkuya; pi hakiy panhtiqw, ovavala péke' wiwkorot patomnani, nen añqw küyiwtaga wehemhtini, noqw wiwkorot sakwitotini. Pi puma puhuovavalat puhuwiwkorot an kukyañwu; noqw pam qa hinhtiiñwu.

The Official's Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak

(Mr 5.21-43; Lk 8.40-56)

¹⁸ Noqw nāt pam pumuy amumi yan yuaataqw, meh, hak moñwi pítuhqe, Jesus aw naokiwtat, aw pañqawu: Okiw iti māna nāt pas pu' móki. Noqw um as awnen, aw uhmay akw toñokq pam ahoy tátayni.

¹⁹ Noqw Jesus wunuptut put anki, pu put aw nánatuwnayaqamu.

²⁰ Noqw pam aqwniqw, hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsañwuy añ uñway qa huruhtaqey akw tütuyhqa put ahkwayñaqw aw pítuhqe, yuwsiyat qalawñwayat aw toño,

²¹ Pam unañwpeq pañqawhqe òviy'o: 'Nas'ew pi nu as yuwsiyat aw tónoke', pay soon qa galuptuni.

²² Noqw pam panhtiqw, Jesus namtòkt, put túwahqe aw pañqawu: Itii, pay um qahin unañway'tani; pay uhqapevewni un qalapsina. Noqw pahsat pay wuhti qalaptu.

²³ Pu Jesus moñwit kiyat aw pákihqe, lélenyaqamuy pu kaysiwhqamuy sinmuy pep saáatotaqamuy amumi yórikqe,

²⁴ Pañqawu: Huvam ayoyaay! Pay māna qa mōki, pi pūwi. Noqw puma put aw tutsiwtusuyhti.

²⁵ Pu òviy pam sinmuy pañqw nōñaknat, ahpami pákihqe, mānat māyat ñuaqw, pam qatuptu.

²⁶ Noqw pam pep paniwhitiqa put tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa.

Jesus Heals Two Blind Men

²⁷ Noqw Jesus pañqw ahpiyniqw, hakim lōyōm qapostalqam put añk tsa'timaqe pañqawma: David tíata, okiw itamuy òkwatuwaa!

²⁸ Noqw pam kīmi pakiqw, qapostalqam put aw pitu. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya nuy panhtiniqey tuwi'taqat uma tuptsiwa? Noqw puma put aw pañqawu: Owi Tutuyqawhqa.

²⁹ Pahsat pu pam pōsiyamuy aw toño pañqawkañwo: Pay uma hinhaqam qapēvewnaqat pan umuñem hintani.

³⁰ Noqw pumuy pōsiam tālawva; noqw Jesus pumuy pās mēwaqe pañqawu: Uma hapi tunatyaltiqw, qa hak it navotni.

³¹ Noqw tuwat soq puma pañqw ahpiynihqe, pam pumuy pantsanqat put tutskwat añ ahsupoq kúrukna.

Jesus Heals a Dumb Man

³² Noqw pumuy pañqw yámaktoqw, meh, hakim hakiy qayuáataqat nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqat Jesus aw wikvaya.

³³ Noqw nukpanhikwsit put añqw ayo tūviwhq, qayuáataqa yuaayku. Noqw sinom suhpantaqam kátayunqe pañqaqwa: Pas qa hisat Israel-sinmuy amuhpe yan hiniwhitiqw hak aw yori, kitota.

³⁴ Noqw tuwat Pharisee-sinom pañqaqwa: Pam nukpanhikwsimuy moñwíyamuy aw yankañw, nukpanhikwsimuy ipwanta.

Jesus Has Pity for the People

³⁵ Noqw Jesus pañ wuhkokitsokit añ-nikañw pu pay kitsókit añ nakwsuqe pumuy tsotsvalkiyamuy añ pumuy tutuqaynatinuma; pu moñwtunatyat ahpiy lomatuawit yuaat-inuma; pu sinmuy amuhpa' sohsokmuy tütuyyaqamuy qalapsintinuma, pu sohsok hihta akw òpuiwuyñqamuy.

³⁶ Nihqe pam kaysiwhqamuy sinmuy amumi yórikqe pumuy òkwatuwa, mañwúiwuyñqw òviy'o, pas kanelmuy amumi qa hak tunatyawtaqw puma ahtsawaliwuyñwa.

³⁷ Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas hapi as úyi qaan'ewakw tukwsiwta, noqw tsovalayaniqam híkiyomu.

³⁸ Oviy uma úyi'taqat aw nānawaknaqw, pam hakimuy úyiy aw ayatani.

10

The Twelve Apostles

(Mr 3.13-19; Lk 6.12-16)

¹ Pu pam pakwt lōq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy wáñwayhqe, pumuy tuyoy'e'wak híhikwsimuy amumi òqalat huyta, pumuy nuhtuñaqw ipwanwisniqat òviy'o; pu sohsokmuy hihta akw tütuyyaqamuy, pu òpuiwuyñqamuy qalapsintiwiwiñqat aw pumuy òqalmaqa.

² Noqw pakwt lōq sihkay'taqam ayaiwuyñqam yan mātsiwywa: I' mohti'maqa Simon, Peter yan piw tūñwantiwhqa, noqw pu put tupkoat Andrew; pu Zebedeet tiat James-niqw pu tupkoat John;

³ Pu Philip-niqw, pu Bartholomew, pu Thomas-niqw, pu moñwit eñem sívat òmalawhqa Matthew; pu Alphaeus tiat James-niqw, pu Lebbaeus, hak Thaddaeus yan piw mātsiwhqa;

⁴ Pu Simon sinomuy amuñem qa nātusi'taqa-niqw, pu Judas Iscariot, momñwituy amumi Jesus mātapniqa.

*The Mission of the Twelve**(Mr 6.7-13; Lk 9.1-6)*

⁵ Noq̄w Jesus imuy pakwt lōq̄ sihkay'taqamuy ayataq̄e, amumi tutaptaq̄e pañq̄awu: Uma hapi imuy qa-Jew-sinmuy qa amuhpa'yani; pu Samariat ep sinmuy kitsók̄iyamuy qa haq̄amiwat aw yuñni.

⁶ Uma qa pañyat, Israel-sinmuy amuhpa'yani. Taq̄ okiw puma kanelmuy amún haq̄ami hiniwhtoti.

⁷ Pu uma añq̄e'ye', yan yuaatinumyani: Oveq̄atsit añq̄w moñwtunatyat aw pitsiwiwta, kitotani.

⁸ Uma tūtayyaq̄amuy q̄alapsintiwiśni; tokoplelet tūtuyyaq̄amuy powatiwiśni; so'pumuy tātaynat̄iwiśni; nuhtuñaq̄w nukpanhihikwsimuy ipwanwiśni. Uma hapi òq̄alat paysoq̄ makiwya; òviy uma pan piw paysoq̄ tūvaañwantiwiśni.

⁹ Uma palasivat, q̄òtsásivat, pu sikavalasivat qa sivamok̄yuñw̄ni.

¹⁰ Piw qa tukput maskay'wiśni; piw qa lōq̄ napnay'wiśni, piw qa tòtsita, piw qa natòñpita. Pay tumal'aya nõsniq̄y ahsatañwu.

¹¹ Pu uma haq̄ami wuhkoksok̄imi, sen pay kitsók̄imi yuñe', hak pep kapsitiwhq̄at tūviñtotamantani. Nen uma hisat pañq̄w ahpiyaniq̄ey pahsavo pep yesmantani.

¹² Pu uma haq̄ami kimi yuñe', amumi pañq̄aq̄wamantani: Uma kwakwhat yesni.

¹³ Pu kurs pep k̄ivit pay umuhkwakwhay hihkay'yuñq̄w, umuhkwakwha pep hūrstimantani. Pu kurs pay puma put qa hihkay'yuñq̄w, pay umuhkwakwha umumi ahoy p̄itumantani.

¹⁴ Pu hakim umuy qa p̄as o'yat, piw umuhlavayiy qa aw tūq̄ayyuñq̄w, uma pañq̄w k̄iñaq̄w añq̄w ahpiyye', umuhkukuy añ q̄òat ayo tsatswiyamantani.

¹⁵ Nu umumi pas antsa pañq̄awni: Hisat hin yukiltiniq̄at aw pituq̄w, imuy umuy qa p̄as o'yaq̄amuy amuñem pas is òhini. Puma Sodom-nikañw pu Gomorrh̄at ep sinmuy amuhpenihq̄e pas pavan amuñem nuhtsel'ewayhtini.

*Coming Persecutions**(Mr 13.9-13; Lk 12.12-17)*

¹⁶ Nu' hapi umuy añhq̄e ayatani. Noq̄w uma kanelmuy amún hakimuy kw̄ekwewhtuy amunyuñq̄amuy amuhpa' hinnumyani. Oviy uma ts̄utsu'tuy amún qaūmatni, pu hōwihtuy amún ñasta nukpanay'yuñw̄ni.

¹⁷ Nikañw uma tunatyawkahkañw hinnumyani. Taq̄ sinom moñwtsovawtaq̄amuy amumi umuy tsamvayani; nen tsotsvalkiy añ umuy a'nõ wuvahtotani.

¹⁸ Pu uma inutsviy momñwituy-nikañw pu pas susmomñwituy amumi tsamvaniwyani. Nen uma pumuy amumi nuy tuawi'yuñw̄ni, pu qa-Jew-sinmuy amumii.

¹⁹ Nikañw ason puma umuy nuhtumi m̄atapyaq̄w, uma hin hihta yuaaykuyaniq̄ey qa wuwanvisiq̄totini. Pay ason uma hihta yuaaykuyaniq̄a pep umumi noiwmantani.

²⁰ Pi qa uma yuaatotani. Pi òveq̄atsit ep Umunay Hikwsiat umupq̄òlpa yuaatani.

²¹ Pu n̄atupkomuy amuñaq̄w suhka sukwat mokiwy aw nõamantani; pu naat tiy pay piw pantsanni. Pu timat nay, pu yuy, pumuy amuhpewhtote', pumuy mokiwy aw pitsinayamantani.

²² Pu sinom sohsoyam umumi q̄asutaq̄'ewyani, uma isinomniq̄w òviy'o. Nikañw ason so'ñwamiq̄ añ kuytaqa hapi ayo ȳamakiwtamantani.

²³ Nikañw ason puma yep it kitsók̄it ep umuy okiwsahsanyaq̄w, uma haq̄amiwat aw watq̄ani. Pi nu umumi pas antsa pañq̄awni: Soon n̄at uma Israel-sinmuy kitsók̄iyamuy añ ahsupoq̄ k̄ukuyvaq̄w, pay nu' Sinot Tiat p̄ituni.

²⁴ Pay tutuq̄ayhqa put tutuq̄aynaq̄at epnihq̄e qa pavan pasniñwu. Pu piw hoñviaya moñwiw epnihq̄e qa pavan pasniñwu.

²⁵ Pay tutuq̄ayhqa put tutuq̄aynaq̄at ante', pay pam put ep tsuyakmantani, pu hoñviaya piw moñwiw an'ì. Noq̄w kurs sinom k̄i'taq̄at Beelzebub yan tuñw̄aye', pay kurs pi hin tis puma sinomuyatuy qa pan tūñwantotani.

*Whom to Fear**(Lk 12.2-7)*

²⁶ Noq̄w òviy uma pumuy qa mamq̄asyani. Pi qa himu ãmiwtaqa qa m̄aktini; pu qa himu tupkiwtaqa qa nanaptiwni.

²⁷ Nu hihta q̄atulpuve umumi lavayhtiwhq̄, uma put t̄alat ep yuaaykuyamantani. Pu himu umuhnaq̄vumiq̄ lavayhtiwhq̄, uma kits'òñaq̄w put tsa'lalwani.

²⁸ Uma sinmuy qa mamq̄asyani. Puma pi hakiy tokoyat-sa n̄inayaniq̄ey aw òq̄alay'yuñwa; nikañw kurs hin hakiy hikwsiyat n̄inayani. Uma qa panyuñwt, God mamq̄asyani. Pam pi hakiy tokoyat pu hikwsiyat sivihtpit q̄òhit akw hovalaniq̄ey aw òq̄alay'ta.

²⁹ Puyaw qa löyöm kwevewhyat sükw palavotōnat öviy huyiwñwu? Noqw qa himuwa puma Umunay qa tunatyayat ahpiy tutskwami posñwu.

³⁰ Noqw hikis pi umuhqötöva umuhhömi sohsoy pohtoylaniwta.

³¹ Paniqw öviy uma qa tsawiniwyyuñwini. Umuna umuy kaysiwñqamuy kwekwéwewhyamuy amuhpenihqe pas kahkawna.

Confessing Christ before Men

(Lk 12.8-9)

³² Hak haqam isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu piw tuwat put isinoynihqat öveqatsit ep Inay aw pañqawni.

³³ Nikañw hak haqam qa isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu piw tuwat put qa isinoynihqat öveqatsit ep Inay aw pañqawni.

Not Peace, but a Sword

(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Uma qa inumi yan wūwantotani: Pam ka sinmuy qa hin unañwat yesniqat amuñem yūkuniqe öviy pitu. Qae. Nu qa paniqw pitu. Pi sinom inutsviy nätsikyani.

³⁵ Pi nu taqat nay ehpewtaniqu pitu, pu māna yuy ehpewii, pu mö'wi kōñay yuyat ehpewhitiniqat öviy'o.

³⁶ Pu hak pas nāp sinomuy tuwqamuy'vani.

³⁷ Inumi unañway'taqey lalvaykañw, nay pu yuy pumuy amumi pas unañway'taqā pay nawus qa isinoni. Pu inumi unañway'taqey lalvaykañw, timuy amumi pas unañway'taqā hapi pay nawus qa isinoni.

³⁸ Pu nahoylehtsit qa kwusut, pu qa inuñkñihqa hapi pay nawus qa isinoni.

³⁹ Qatsiy kahkawnaqa put kwayhni. Pu inuñem tunatyat ep qatsiy kwayhqa put túwani.

Rewards

(Mr 9.41)

⁴⁰ Umuy pās óyahqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távihqa hapi Inay nuy añqw távihqat pās távini.

⁴¹ Kurs Tutuyqawhqat lavay'ayaat hakiy aw pituqw, pam Tutuyqawhqat tunatyayat öviy put pās tave', pam lavay'ayat amum hihta ahsatiyat makiwini. Noqw kurs sino súantaqa hakiy aw pituqw, pam put súanmaqat öviy put pās tave', pam put amum hihta makiwini.

⁴² Noqw kurs imuy inumi puhutuptsiwñi'yuñqam haqawa hakiy aw kuyhtuviñtaqw, pam inumi tutuqayhq paniqw put kuyne', pas soon qa ahsatiy makiwini.

11

The Messengers from John the Baptist

(Lk 7.18-35)

¹ Pu Jesus pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumi tutaplawhq yukut, pu kitsókinawit sinmuy tutuqaynakañw amumi yuaataniqu öviy pañqw nakwsu.

² Noqw John sivikive pakiwkañw, Christ hintsakpiyat navotqe, pam löqumuy put aw nánatuwnayaqamuy Jesus aw ayata.

³ Noqw puma Jesus aw pañqawu: Ya um hak Tutuyqawhqat lavay'ayaat pas pávannihqa hisat pituniqa? Sen pi itam nāto hakiy pas sukwat nuhtayyuñwini.

⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Uma ahpiyñen, hihta navotqey, pu aw yórikqey put John áawnani.

⁵ Qapostalyaqam pōsiy tálawnaya; pu tutuhapt nankwusa; tokoplelet tütuyyaqam powatoti; pu nanaqsópt nanapta; so'pum ahoy tátayya; añ öokiwyaqam lomatuawit nanapta.

⁶ Noqw i' hak inuhqe qa unañwmokqa hapi hahlayhpit ep'e.

⁷ Noqw pumuy ahpiyniqw, Jesus sinmuy amumi John yuaataqe pañqawu: Ya uma qayésiwhpumihaqami hihta aw kuyvawisa? Sen pāqavit hūkañwuy akw wayayataqat awi'?

⁸ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy lomayuwsi'taqat awi'? Meh, pi lomayuwsi'yuñqam momñwituy kikiyamuy añ yēse.

⁹ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa? Sen pi Tutuyqawhqat lavay'ayayat awi'? Owi, nu umumi pañqawni: Pam Tutuyqawhqat lavay'ayayat epñihqe pas pávani.

¹⁰ Pi it hapi tutuveni lavayhtiqe pañqawu: Meh, nu hapi upyeve ituaw'ayay ayatani; noqw pam uhsavo uñ háqe'niqat añ qenitani, yan'i.

¹¹ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas qa haqam momoymuy amuhpiy tihtiwyaqamuy amuñaqw John küyit akw tütuvoylalawhqat epñihqe pas pávannihqa wunuptu. Noqw pay as pi pantaqw, öveqatsit añqw moñwtunatyat ep sushin'ewayñihqa put epñihqe pas pávani.

¹² Noqw küyit akw tütuvoylalawhqat John hintsaktivaqat añqw pew pahsavo sinom öveqatsit añqw moñwtunatyat nānaqaslalwa; noqw a'nöyaqam öqalay akw put tuyqawvanta.

¹³ Pi sohsoyam Tutuyqawhqat lavay'aymat-niqw pu tutavo John aw pahsavo hin hin-taniqat yuaatota.

¹⁴ Noqw uma nānakwhaniqw, i' hapi Elias, ura hak pituniqa.

¹⁵ Tuqayvastotaa. Pi uma naqvuy'yuñwa.

¹⁶ Noqw ya sen nu pu' qatsivaptsiyuñqamuy hihta enañ namimahtaknani? Puma tsātsakwmuy kihsonve yesqamuy amunyūñwa. Puma suñwāmuy amumi pañqawqa:

¹⁷ Itam umumi lēlenyaqw, uma qa tiva; itam umumi tsaykitaqw, uma qa tsayku.

¹⁸ Oviy pi John pítuhqe qa tūmoykañw, piw qa hīhikq, puma pañqawqa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwta, kitota.

¹⁹ Noqw nu' Sinot Tiat pítuhqe tūmoykañw, pu hīhikq, puma piw pañqawqa: Is uti hunuka, wine pas qa öyñwu, moñwit enēm sivat ömalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy kwātsiamu, kitota. Noqw pay God unañwtalwuwniat aniwñiy akw sūantaqey mahtakni'ta.

The Unbelieving Towns

(Lk 10.13-15)

²⁰ Ura Jesus kitsókinawit suswuhqā kātataypit tumalta. Noqw as pi panhtiqw, pañ sinom nāp tunatay añqw qa hin lasyaniqey pan unañwtoti. Noqw öviy pam pumuy qōhqöyiva,

²¹⁻²² Nihqe pañqawu: Is ohi, úmaa, Chorazin ep sínomu! Is ohi úmaa, Bethsaidat ep sínomu! Taq nu as umuhpa' qatsá' kātataypit tumaltaqw uma nāp umuhtunatay añqw qa lasya. Nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, umuñem pas is öhini! Pep pu' imuy Tyre ep sinmuy amuñem-nikañw pu Sidon ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni. Pi nu as pumuy amuhpa' hisat kātataypit tumaltaqw, puma soon qa anahaat yūyaht, qōhtsapsomova yesvani; pan puma namtaknayani nāp tunatay añqw lasyaniqeyu.

²³ Noqw úmaa, Capernaum ep sínomu, ya uma ömiq nātsókaya? Uma nāt maskimiq maspiwyani. Taq nu as qatsá' kātataypit umuhpa' tumaltaqw, uma qa tuptsiwya. Noqw kurs as nu Sodom-kitsókit ep pan tumaltaqw, puma inumi tuptsiwyaniqw, kitsókiam nāt pewhaqami pahsavo wñunni.

²⁴ Noqw nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' Sodom ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni.

Come to Me and Rest

(Lk 10.21-22)

²⁵ Ep pu' Jesus lavayhtiqe pañqawu: Kwakwhay Inaa, öveqatsit aw-nikañw pu tūwaqatsit aw Tutuyqawhqa. Kwakwat pi um iit yantaqat añ wuwni'yuñqamuy, pu qaūnatuy amumi tupki'kañw, titipostuy amunyūñqamuy amumi put mahtakna.

²⁶ Pantani, Inaa, pam hapi uñniqw sūanta.

²⁷ Sohsoy himu Inay añqw inumi noiwa. Noqw hakiy God Tiyatnihqat qa hak navoti'ta, pas Náat-saa; piw qa hak Naat hákiyinhqat navoti'ta, pas nu' put Tiat-saa, pu Tiat hakiy aw put mahtaktaniqw pam piwu.

²⁸ Huvam sohsoyam pew inumiyaa, uma añ hihta akw maqsoni'yuñqamu, pu putui-wyuñqamu; nen uma inumi yankahkañw nānasuñwnayani.

²⁹ Uma itumalsuñwamatniwhtote', inuhpiy tuwi'vayani; pi nu nānakwhani'kañw, okiw'unañway'ta. Nen uma umu'nañwpeq uyiwaltotini.

³⁰ Pi itumalñöñönpī qa anahaa, pu iikwilni umuñem qa pütuni.

12

The Question about the Sabbath

(Mr 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ Noqw Jesus nasuñwintalöñnit ep söhövos'uyit añ yámakto; noqw put aw nānatuwnayaqam tsöñso'qe talayat mawtiwiskahkañw put nönoptiwisa.

² Noqw Pharisee-sinom amumi yörikyaqe, Jesus aw pañqawqa: Meh, ümi nānatuwnayaqam nasuñwintalöñnit ep hihta mewniwtaqat hintsatska.

³ Noqw pam amumi pañqawu: Ya ura David suñwāmuy amumum tsöñmokqe hinhtiqw uma put añ qa tuñwáya?

⁴ Ura pam Tutuyqawhqat kíyat aw pákihqe pölavikit God aw noiwhqat sowa. Ura soon nāp hak put añqw nöñwu, pas God awwat momñwit-saa.

⁵ Hal ya uma tutavot añ it qa tuñwáya, ura God awwat momñwit put kíyat ep nasuñwintalöñnit qa hihtatotat pay qa hinhtoti?

⁶ Noqw nu umumi pañqawni: Suhka Tutuyqawhqat kíyat epnihqe pas pávannahqa yep'e.

⁷ Ura yan pey'ta: Uma tūookwatuwyaniqat nu put tuñlay'ta; noq̄w uma soq̄ hom'oyit-sa inumi noaya, yan'í. Noq̄w kurs uma put māmatsye', soon hakimuy qa hihta ep qaanhtotiqamuy tukopnayani.

⁸ Pi nu' Sinot Tiat hikis pi nasuñwintalōñnit aw moñwi.

The Man with a Crippled Hand

(Mr 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Pu pam pañq̄w ahpiynihqe, pumuy tsotsvalkiyamuy aw paki.

¹⁰ Noq̄w meh, hak tāqa lakput may'taqa pep nuhtuma. Noq̄w momñwit hihta ep put nēveltoyanyaniqe òviy put tūvintotaqe aw pañq̄aqa: Ya pay hak nasuñwintalōñnit ep hakiy qalaptsinaniq̄w pam súanta? kitota.

¹¹ Noq̄w pam pumuy amumi pañq̄awu: Kurs haq̄awa umuñaq̄w sūk̄w kanelvokoy'taq̄w, pam nasuñwintalōñnit ep haq̄ami hōtsit aq̄w posq̄, ya pam put qa pañq̄w hóroknani?

¹² Noq̄w puyaw sino kanelot epnihq̄e qa pas himuu? Paniq̄w òviy hak nasuñwintalōñnit añ lolmat hintsakniq̄w pam súanta.

¹³ Pahsat pu pam tāqat aw pañq̄awu: Uhm̄ay tsihkwaa! Noq̄w pam put tsihkwa; noq̄w pam ayañq̄wat māyat an pās powalti.

¹⁴ Pahsat pu Pharisee-sinom añq̄w ahpiyyaq̄e, hin as put nīnanyaniq̄ey ankiwakw yuaatota.

God's Chosen Servant

¹⁵ Noq̄w pay Jesus put navoti'taq̄e pañq̄w ahpiy'o. Noq̄w qaan'ewakw hintaq̄am sinom put añkya; noq̄w pam sohsokmuy tūtuyyaq̄amuy qalaptsina.

¹⁶ Nihqe puma put qa tunvotnanyaniqat pam amumi pañq̄awu.

¹⁷ Yan Tutuyq̄awhq̄at lavay'ayayat Esaias hin lavayhtiqat aw antsaniwa; pam ura pañq̄awu:

¹⁸ Kurs huvam itumal'ayay inamoray aw yórikyaa. Put hapi nu aw unañway'ta; nu put pas hahlayi. Nu put aw ihikwsiy távini. Noq̄w pam imuy qa-Jew-sinmuy amumi haq̄e' súanhintaqat mahtaknani.

¹⁹ Pam qa nāñwuy'tani; piw qa tsa'tinumni. Soon hak put tōnyat kitpik navotni.

²⁰ Pam hōpaqat muhtsikput soon q̄ōhiknani; pu wihq̄ōhit híhin uwiwitaqat soon pam tōkani. Hisat súanq̄atsit tūwaq̄atsit añ ahsupoq̄ kúrukmaq̄w, pañso pahsavo pam pan hinmani.

²¹ Noq̄w ima qa-Jew-sinom put aw yanyuñwini. Yan ura pey'ta.

Jesus and Beelzebul

(Mr 3.20-30; Lk 11.14-23)

²² Noq̄w pahsat pu hak nukpanhikwsit akw tuyq̄awiwtaqa qapostalkañw qayuáataqat put aw wikvaya. Noq̄w pam put qalaptsinaq̄w, òviy pam yuaaykukañw pu pōsiy tálawna.

²³ Noq̄w sinom sohsoyam kātayuñqe pañq̄aqa: Ya qa í David Tíata?

²⁴ Noq̄w pay Pharisee-sinom put nanaptaqe pañq̄awu: I' nukpanhihikwsimuy moñwiyamuy Beelzebul aw yankañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaq̄w ipwanta.

²⁵ Noq̄w Jesus pumuy wuwniyamuy mātisi'taq̄e, amumi pañq̄awu: Haq̄am moñwtunaty nehpewhtiq̄a soon qa kíq̄ōtini; pu kitsóki, sen kívit nehpewhtotiq̄am soon hoñni.

²⁶ Noq̄w kurs Satan ayo nāhorokne', pam pep nehpew'iwatani; noq̄w pahsat pu moñwtunatyat hin wúnuni?

²⁷ Noq̄w kurs nu Beelzebul aw yankañw nukpanhihikwsimuy ipwantaq̄w ya umumi nánatuwñayaq̄am hakiy aw yankahkañw pumuy ipwantota? Ason puma umuy atsáñhkiye', umuy suhputsnayani.

²⁸ Nikañw kurs nu God Hikwsiyat òqalayay aw yankañw pumuy ipwantaq̄w, pay hapi pas God moñwtunatyat umumi pitsíwiwta.

²⁹ Ya sen hin hak hakiy a'nō hoñvit kíyat aw pake' hihta himuyat put añq̄w nawhkiní? Pam mohti put some', pahsat pu pam put kíyat kíq̄ōtani.

³⁰ Qa inumumnihqa hapi inuhpew'iwta; pu qa inumum tsovalantaqa tatslakinta.

³¹ Paniq̄w òviy nu umumi pañq̄awni: Hak hihta ep qaanhtiniq̄w, sen nuhtumiq̄ hiñq̄awniq̄w, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani. Nikañw hak haq̄am Qahováriwtaqat Hikwsit aq̄w hiñq̄awniq̄w, pam pantaqa pas soon hisat put ahpiy ayo yukiwni.

³² Pu hak haq̄am nuy Sinot Tiyat aq̄w hiñq̄awhq̄ pay pam put ahpiy ayo yukiltini. Nikañw hak haq̄am Qahováriwtaqat Hikwsit aq̄w hiñq̄awhq̄ pam pas soon hisat put ahpiy ayo yukiltini, it qatsit ep'e, pu qatsit nātoniqat ep'e.

A Tree and Its Fruit

(Lk 6.43-45)

³³ Hak lolmat sipaltsokit úye', lomasipalat aniwñawu. Pu hak sipaltsokiy aw qa tunatyawtaq̄w, pam nukushinhte', qalomásipalat aniwñawu. Pi sipaltsoki aniwniy akw mātisiwtañwu.

³⁴ Is uti, yua hakim tsütsu'tuy amunyuhqamu! Ya uma hin qalomátunatyay'kahkañw hihta lolmat yuaatotani? Pi hakiy unañwpeq himu ohpokiwtaqw, put hapi hakiy moat yuaatañwu.

³⁵ Lolmat tunatyawtaqa sino unañwñaqw hihta lolmat nõñantoyñañwu. Pu qalomátunatyawtaqa sino piw unañwñaqw hihta qalolmat nõñantoyñañwu.

³⁶ Noqw nu umumi pañqawni: Sinom hihta an'ewakw lavayhtote', hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' nawus nennem hin lavayhtotini.

³⁷ Pi God hakiy lavayiyat ep hakiy hin yukynani, sen put súantaqat pañqawni, sen gasúantaqata.

The Demand for a Miracle

(Mr 8.11-12; Lk 11.29-32)

³⁸ Noqw pahsat pu hakim tutavot tütutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum aw lavayhtotiçe pañqaw: Tütutuqaynaqa, um as kätatayhpit hihta tuawi'taqat itamumi mahtaknani.

³⁹ Noqw pam lavayhtiçe amumi pañqaw: Ima pu' qatsivaptsiwyuñqam nukpansinom, tuskapsinom. Puma kätatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna. Nikanw pay puma soon kätatayhpit aw yórikyani, hal pas sükw kätatayhpit-saa. Pam Tutuyqawhqaqat lavay'ayayat Jonas qatsiyat ep hiniwhitiqat an aw yukiltini.

⁴⁰ Ura Jonas wukovakiwuy ponoveq päyis tālat añ-nikañw pu päyis tókilat añ pakiwta. Noqw pay pan piw nu' Sinot Tiat tutskwat ahsonve päyis tālat añ-nikañw pu päyis tókilat añ pakiwtani.

⁴¹ Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, Nineveht añqw sinom pu' qatsivaptsiwyuñqamuy amumum hoñve', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnayani; ispi Jonas pumuy amumi yuaaykuqw, puma nāp tunatyay añqw lasyaq'ó. Noqw meh, Jonas epnihçe pas pávannihqa yep umumum wunu.

⁴² Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, tatkaqw móñwi-wuhti pu' qatsivaptsiwyuñqamuy amumum wunupte', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani; ispi pam Solomon a'no wunwinyat aw túqaytaniçe öviy túwaqalhahaqaw put aw pitu. Noqw meh, Solomon epnihçe pas pávannihqa yep'e.

The Return of the Evil Spirit

(Lk 11.24-26)

⁴³ Tuyoy'eway hikwsi sinot añqw yámak'e', haçe' qa pay'taqat añ hinnumñwu, haqam nāsuñwnaniçe öviy'o; nit qa túwañwu.

⁴⁴ Nen pahsat pu pañqawñwu: Han pi pay nu ikiy añqw yámakqey aw áhoy'i, kitañwu. Pu pam ep pituqw qa hak epniqw, pás maspiwtaqw, añ himu lomahinyuñqw, pantaqat yórikñwu.

⁴⁵ Nen pahsat pu pam ahpiyinen, pētuy tsáñe'nihqamuy hihikwsimuy nahpenihçe pas nūnukpantuy aw tsamñwu; noqw puma aw yuñe' pep ki'yuñwu. Noqw hakiy qatsiat añkñihqa mohtiwat epnihçe pu' pas qalomáhinhtiñwu. Noqw pan hapi imuy pu' qatsivaptsiwyuñqamuy qalomáhinuyñqamuy amuñem hintani.

Jesus' Mother and Brothers

(Mr 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Noqw nāt pam sinmuy amumi yuaataqw, meh, put tupkomat yuyat amum ihpaq hoñkahkañw, put aw yuaaykuyaniqey nānawakna.

⁴⁷ Noqw haqawa put aw pañqaw: Meh, uhtupkom unuy amum ihpaq hoñkahkañw, ūmi yuaaykuyaniqey nānawakna.

⁴⁸ Noqw pam lavayhtiçe, put āawnaqat aw pañqaw: Noqw ya hak ínūu? Pu ya hakim itupkomya?

⁴⁹ Pu pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi māmamat, pañqaw: Huvam inuy, pu itupkomuy amumi yórikyaa.

⁵⁰ Pi hak haqam Inay öveqatsit ep qátuhqat tunatyayat añ hinmaqa hapi itupko, pu isiwa, pu ínūu.

13

The Parable of the Sower

(Mr 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ Noqw ép tāwat ep Jesus kiñaqw yámakqey, wuhkovatuphat qalaveq qatuptu.

² Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put aw tsovalt'i. Noqw öviy pam pākihut aqw pákihçe pepeq qatuptu; noqw sinom sohsoyam pāhut qalaveq hōñi.

³ Noqw pam tütuwutsit akw pumuy hihihita tutuqaynaçe amumi pañqaw: Meh, hak tāqa uyto. Poshumit tsálakintaniçe pan uylawu.

⁴ Noq̄w pam uylawh̄q, p̄ehu poshumi p̄oh̄pava l̄oh̄ö; noq̄w masay'yuñqam ökihq̄e, añ put soswa.

⁵ Noq̄w p̄ehu pikaql̄öva qa pas pisay'taqat añ l̄oh̄ö; nihq̄e pay suhkuyva, añ tutskwa qa p̄öñalaniqw öviy'ö.

⁶ Nit t̄awat yamakq̄, pay kólaki; noq̄w pay pi pam qa ñay'yuñq̄e öviy añ tsakya.

⁷ Noq̄w p̄ehu kutq̄ölp̄a l̄oh̄ö; noq̄w küta añ kuyvaq̄e put lakna.

⁸ Noq̄w p̄ehu lolmat tutskwat añ l̄oh̄ökq̄e hihta aniwna; p̄ehu tsivót-sikip sunat aw hóyokput aniwna, pu p̄ehu payhp sunát-sikipo, pu p̄ehu sunat pakwt sihkay'tasikipo.

⁹ Tuq̄ayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

The Purpose of the Parables

(Mr 4.10-12; Lk 8.9-10)

¹⁰ Noq̄w put aw nánatunw̄nayaqam put aw ökihq̄e, aw pañq̄aqwa: Ya um hinoq̄w pumuy amumi t̄ütuw̄tsit akw yuaata?

¹¹ Noq̄w pam lavayhtiq̄e amumi pañq̄awu: Oveq̄atsit añqw moñwtunatyat ahpiy navoti tupkiwta pew pahsavoo. Nikañw pu' hapi pam umumiwat susmataq'a; nikañw imuywatuy qatuptsiwni'yuñqamuy amumi qa mahtaq'a.

¹² Pi hihta himuy'taqat hapi aw piw noiwni; noq̄w pam hóyokiwtaqat himuy'tani; noq̄w pay ñastanihqat hikis pi hihta himuy'taqw pam put añqw nawhkiwni.

¹³ Paniqw hapi öviy nu pumuy amumi t̄ütuw̄tsit akw yuaata, puma as aw taykahkañw qa tutwaqw öviy'ö, pu t̄uq̄aykahkañw qa nanapta, pu qa m̄amatsya.

¹⁴ Noq̄w pumuy hapi amuhpe Esaias n̄at hintaniqa lavayiat aw antsaniwa. Ura pam Tutuyqawhqat eñem yan lavayhti: Uma as aw t̄uq̄aykahkañw nanaptat, qa m̄amatsyani; pu uma as aw taykahkañw tutwat, qa m̄amatsyani.

¹⁵ Pi imuy sinmuy unañwaam p̄as tunaiwyuñwa, pu naqvum qa nanvotyā, pu puma uviyuñwa, n̄ap hisat pi ka puma p̄ösiy akw tutwakañw, naqvuy akw nanaptakañw pu unañway akw m̄amatsye', inumi ahoy n̄anamt̄ökaqw, nu pumuy qalaptsinani, kita.

¹⁶ Nikañw uma hapi hahlayhpit epya, ispi umuhposi t̄alat aw t̄ayuñqw öviy'ö, piw umuh-naqvuy añ hötsiltoti.

¹⁷ Nu umumi pas antsa pañq̄awni: Pas as kaysiwhqam Tutuyqawhqat lavay'aymatniqw, pu s̄ianhinwisqam umuy hihta aw yórikyaqat as aw yórikyaniq̄e n̄anawaknañw hapi qa aw yórikyā, pu umuy hihta nanaptaqat as nanaptanikañw qa nanapta.

Jesus Explains the Parable of the Sower

(Mr 4.13-20; Lk 8.11-15)

¹⁸ Kurs huvam tuq̄ayvastotaa. I' t̄uw̄tsi hihta tuawi'taqat uma nanaptani.

¹⁹ Hak haq̄am moñwtunatyat ahpiy lavayit navotkañw, put qa m̄amatsq̄, pahsat pay Nukpana aw pite', put unañwpeq lavayit üyiw̄hqat pañqw ipwañwu. I' hapi p̄oh̄pava ȳevayaqat anta.

²⁰ Pu i' pikaql̄öva ȳevayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit navote', hahlaykañw āpiy put kw̄usuñwu.

²¹ Noq̄w pay lavayi hakiy unañwpeq qa ñay'taqw, pay öviy as pam hihsavo añ kuytañwu. Nikañw ason lavayit ep k̄ānanvotpit, pu okiwsahsaniwuy aw pituqw, hihsavoniqw pay pam sóonhtiñwu.

²² Pu i' kutq̄ölp̄a ȳevayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit as navotat, yep qatsit-sa aw tunatyalte', pu k̄ahakiwuy tuñlay'kañw put akw ūnatiq̄e, soq lavayit qa aw tunatyaltiñwu. Noq̄w öviy lavayi put ahsonve qa hihta aniwnañwu.

²³ Pu tuwat i' lomatutskwat añ ȳevayaqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', m̄amatsyañwu. Noq̄w lavayi wuñwe', hihta aniwnañwu, p̄ehu tsivót-sikip sunát-sikip hóyokput himuy'vaya; pu p̄ehu payhp sunát-sikipo, pu p̄ehu sunat pakwt sihkay'tasikipo.

The Parable of the Weeds

²⁴ Pu pam piw t̄uw̄tsit hihta tuawi'taqat akw pumuy tutuq̄aynaq̄e amumi pañq̄awu: Oveq̄atsit añqw moñwtunatyā hapi hak p̄asay añ lomavoshumit uyhqat anta.

²⁵ Noq̄w pam puwhq̄, put tuwqaat p̄ituhq̄e, s̄öh̄övosit amuh̄tsava s̄öh̄övostusaqat uyht, ahpiy'ö.

²⁶ Noq̄w üyi nahpi'vaq̄e talay'vaqw, pahsat pu s̄öh̄övostusaqa piw m̄ataqti.

²⁷ Noq̄w öviy ki'taqat tumal'aymat put aw ökihq̄e, aw pañq̄awu: Moñwi, ya um as qa lomavoshumit uhpasay añ üya? Noq̄w pam haq̄am s̄öh̄övostusaqata?

²⁸ Noq̄w pam pumuy amumi pañq̄awu: Pay ituwqa panhti. Noq̄w tumal'aymat put aw pañq̄aqwa: Noq̄w itam awyē', añ tsovalayaniqat um n̄awakna?

²⁹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Qae, taq ka uma söhövostusaqat añ tsovalantote', söhövosit énañyani.

³⁰ Pay pi hāk añ sohsy wúniwimani hisat tsovalaniwniqat aw pahsavoo. Noqw ason höqyaniqw, pep pu' nu höqyaniqamuy amumi pañqawni: Uma añ söhövostusaqat mohti tsovalayani, nen put somhtotat taqtsokyani; pu' ason uma söhövosit ikoyohkiy aw tañatotani.

The Parable of the Mustard Seed

(Mr 4.30-32; Lk 13.18-19)

³¹ Pu piw pas sukw tūwutsit akw amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunaty mustard-uyit sivosiyat anta. Put hak pāsay ep ūya.

³² Pam pas sohsok hihta pövoshumit amuñaqw sushisay'o; nikañw pam wuñwe', sohsok tusaqtsotskit amuhpenihqe suswuyóqtinwuniqué pas himutskiniwhtiñwu. Noqw öviy sūmawuy añ masay'yuñqam öke', put nantaqayat añ yesañwu.

The Parable of the Yeast

(Lk 13.20-21)

³³ Pu piw pam sukw tūwutsit akw pumuy amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunaty pēkenit anta; put wuhti kwúsuhqe, payhp tuwanit ñummit enañ namiqwriñwu; noqw pam sohsok put pēkenañwu.

Jesus' Use of Parables

(Mr 4.33-34)

³⁴ Iit yantaqat sohsok Jesus sinmuy amumi tūwutsit akw yuaata; nihqe pam tūwutsit qa akw yuaatanik, pay amumi qa yuaatñwu.

³⁵ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqa aw antsaniwa; pam ura pañqawu: Nu tūwutsit hihta tuawi'taqat akw yuaatani; nu tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaw hihta tupkiwyuñqat pañqawni.

Jesus Explains the Parable of the Weeds

³⁶ Pahsat pu Jesus sinmuy añqe' hōnat, kimi paki. Noqw put aw nánatunwayaqam aw ökihqe, aw pañqawu: Um as söhövostusaqat hihta tuawi'taqat itamuy áawnani.

³⁷ Noqw pam hu'wage amumi pañqawu: I' lolmat poshumit uyhqa hapi nūu, Sinot Tíata.

³⁸ Noqw pāsa hapi yep qatsi. Lomavoshumi hapi moñwtunatyat añqw sinoiwtaqamu; noqw söhövostusaqa hapi hakiy qalolmat sinomatu.

³⁹ Pu tuwqa, pumuy uyhqa hapi i' Nukpana; yep qatsit so'ñwamiq pituqw, pahsat pu höhöqsattiqat antani, noqw añ tsovalayaniqam hapi öveqatsit añqw hoñvia'yamu.

⁴⁰ Noqw öviy hapi söhövostusu tsovalaniwht, qōhit akw taqtsokihwq, pay pan hapi yep qatsit so'ñwaveq hintani.

⁴¹ Nu Sinot Tiat ihoñviaymuy ayataqw, puma imoñwtunatyay añqw sohsokmuy lasnayaqamuy, pu qaanhinwisqamuy tsovalayani;

⁴² Nen pumuy qōpqōmiq qōhit aqw maspayani. Pep a'nō tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

⁴³ Noqw pep pu' hakim sūanyuñqam Nay moñwtunatyay ep tāwat an tālawñway'yuñwani. Tuqayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

The Parable of the Hidden Treasure

⁴⁴ Pu i' piwu: Oveqatsit añqw moñwtunaty himu a'nō hihkay'taqat pasve tupkiwtaqat anta. Put hak tāqa túwahqe, ahoy amht, put ep kwañwtoynaqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put pásat tui.

The Parable of the Pearl

⁴⁵ Pu i' piwu: Oveqatsit añqw moñwtunaty hakiy huhyaqat lolmat pearl hepnumqat anta.

⁴⁶ Pam hak sūk w pearl pas a'nō hihkay'taqat túwahqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put tui.

The Parable of the Net

⁴⁷ Pu i' piwu: Oveqatsit añqw moñwtunaty pakiwmaktutsayat anta. Pam wuhkovatuphamiq túwihqe, sohsok hinyuñqamuy pāvakiwhtuy inhta.

⁴⁸ Put aw ohpokq, puma pāhut qalavoq put lánaknayaqe, pep yesvat, pu añ nūnukñwatuy pāvakiwhtuy hihta aqw tañatotat, pu pay hin'ewakwmuy maspayañwu.

⁴⁹ Noqw pan hapi hintani yep qatsit so'ñwaveq'a. Oveqatsit añqw hoñvia'yam nankwuse', añ nūnukpantuy lomasinmuy amuñaqw tsíkayani,

⁵⁰ Nen pumuy qōpqōmiq qōhit aqw maspayani. Pep a'nō tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

New and Old Treasures

⁵¹ Pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma iit sohsok māmatsya? Noqw puma aw pañqawu: Owi, Tutuyqawhq.

⁵² Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Sohsoyam tutuvenit tuwi'yuñqam òveqatsit añqw moñwtunatyat ahpiy tutaqayhpit tuwi'vayaqam hapi hakiy kahaktaqat anyuñwa. Puma tutuvenit añqw hisattutuqayhpit sinmuy tutuqaynaya, pu pūhut tutuqayhpit pīwu.

Jesus Rejected at Nazareth
(Mr 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Noqw Jesus yan tutuqaynaqey yukut, pañqw ahpiy'ò.

⁵⁴ Noqw pam nāp kitsókiy ep pítuhqe, pumuy tsotsvalkiyamuy añ pumuy tutuqayna. Noqw put aw tūqayyuñqam aw kātayyuñqe, nātuviniñalwaqe pañqaqwa: Ya sen i' haqawq it wuwantuwit makiwa? Is uti, pu it kātutmalat haqawq òqalmakiwa?

⁵⁵ Ya qa i' wunavutsit tumaltuwi'taqat tiata? Ya yuat qa Mary yan mātsiwa, pu put tupkomat James-niqw, pu Joses-niqw, pu Simon-niqw, pu Judas.

⁵⁶ Pu siwamat, ya qa puma sohsoyam itamumya? Noqw ya sen i' haqawq iit hihta makiwa? kitota.

⁵⁷ Nihqe puma put ep qaan'unañwtoti. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay pi Tutuyqawhqat lavay'ayaat sohsovik kaptsi'tiwñwu, hal pay nāp kitsókiy-sa ep'e, pu pas nāp kiy ep pīwu.

⁵⁸ Noqw puma qa tuptsiwni'yuñqw, òviy pay pam pep qa a'nò hihta tumalta.

14

The Death of John the Baptist
(Mr 6.14-29; Lk 9.7-9)

¹ Noqw ephaqam Moñwi Herod Jesus hihta hintsakqat navota;

² Nihqe tumal'aymuy amumi pañqawu: I' John kūyit akw tūtuvoylalawñwuqa. Pas hapi pay pam hakton mokiwiwuy añqw ahoy tātayi; nihqe òviy kātatayhpit hintsaki.

³ Herod pi nōmay Herodias unañwve hinhtiniqe, hakimuy ayataqaw, puma John nuayaqe somyat, sivikimi panaya. Ura Herod tupkoy Philip nōmanawhki.

⁴ Noqw John Herod aw pañqawu: Soon as um uhtupkoy nōmanawhkinikañwo.

⁵ Noqw pam as put nīnaniqey anhtikañw, piw sinmuy maqasti; puma put Tutuyqawhqat lavay'ayayatnihqat pan aw tūyuñqw òviy'ò.

⁶ Noqw Herod tihtiwpuyat aw pituqaw, pam nōviwhqat aw kaysiwhqamuy sinmuy tūtsama. Noqw pumuy nōnovaqaw, Herodias tiat māna ep pákihqe, pumuy amuhpewi wunimaqaw, Herod put aw nahyoñwa.

⁷ Noqw òviy pam pas òqalat pasiwniy akw put aw pañqawhqe, pam nāp hihta òviy tūviñtaqaw put máqaniqey aw pañqawu.

⁸ Noqw pam yuy tutavoyatnihqe put aw pañqawu: Um kūyit akw tūtuvoylalawhqat John qōtōyat tsaqptat ep iniwtaqat nuy máqani.

⁹ Noqw pas as Moñwi qahahlayhtikañw, pay nuñwu pas aw qaòwílvayhtiqe, nawus put máqaniqey pañqawu, ispi kaysiwhqam sinom put amum yesqam lavayiyat nanaptaq'ò.

¹⁰ Nihqe hakiy ayataqaw, pam sivikiminihqe, John qōtōyat ayo tuku;

¹¹ Nihqe put qōtōyat tsaqptat ep iniwtaqat kwusivaqe, mānat aw tavi; noqw pam put yuy aw yawma.

¹² Noqw put aw nánatuwnayaqam òkihqe, tokoyat haqami amwisa; nit ahpiyyaqe, Jesus āawnaya.

Jesus Feeds the Five Thousand
(Mr 6.30-44; Lk 9.10-17; Jn 6.1-14)

¹³ Noqw Jesus put navotqe, pay nāla pákihut akw haqamii, haqam pas qa hak waynumqat pañsoo. Noqw sinom put nanaptaqe hāhaqawq kitsókit añqw nāp put añkya.

¹⁴ Noqw Jesus pañqw yámakqe, qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy tuwa; nihqe pumuy òkwatuwhqe, pumuy amuñaqaw tūtuuyaqamuy qalapsina.

¹⁵ Noqw tapkiwmaqaw, put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pañqaqwa: Yep qayēsiwhq, pas hapi hisatniqwti. Um as sinmuy hōnaqaw, puma añqe' kitsókiva nankwuse', nennem hihta tunòstuy'yani.

¹⁶ Noqw pay Jesus pumuy amumi pañqawu: Soon as puma ahpiyyani. Uma nopnayani.

¹⁷ Noqw puma put aw pañqaqwa: Itam panis tsivot pólaviki'yuñwa, pu lōqmuy pákiwhtuyy.

¹⁸ Noqw pam pañqawu: Pew kiwisaa.

¹⁹ Pu sinom tūsaqat añ yesvaniqat pam amumi pañqawu, nit pu pam tsivot pólavikit òmahtat, pu pákiwhtuy kwusut, pu òmiq taykañw, put ep God aw hahlayhti; nit yōñoytat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma sinmuy amuhpa' o'ya.

²⁰ Noqw puma sohsoyam nōnòsaqe òōya; noqw puma akwsiñwqat yōñoyhput pólavikit tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat hoaput añ opomnaya.

²¹ Noqw nōnōsaqam tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtya, noqw pu momoyam-niqw pu tsātsayom pīwu.

Jesus Walks on the Water
(Mr 6.45-52; Jn 6.15-21)

²² Pahsat pay Jesus put aw nānatuwnayaqamuy pākihut aqw yuñe', pay ahsavo wuhkovatuphat ayoqwatyaniqat pumuy tusoq'ayata nāto pam sinmuy niman'ayalawhquee.

²³ Noqw pam sinmuy hōnat, nāwaknaniqe nāla tsomomiq'a; nihqe mihikq, pam pepeq sūnala.

²⁴ Noqw pahsat pākihu wuhkovatuphat nāsaveq hinnumkañw, pāhut wuñwnuptuqat akw wawaōklawu, amuhpewi hūhukq òviy'o.

²⁵ Noqw talhahayiñqw, Jesus pāvaqe waymakañw pumuy amumii.

²⁶ Noqw put aw nānatuwnayaqam put pāvaqe waymaqw tutwaqe, tsātsawnaqe pañqawwa: Pam tualañw'u, kitota; nihqe tsātsawnaqe a'nō hiñqawwa.

²⁷ Noqw pahsat pay Jesus pumuy amumi lavayhtiqa, pañqawu: Uma qa hin unañway'yuñw; pay nū; uma qa tsawiniwyuñw.

²⁸ Noqw Peter lavayhtiqa aw pañqawu: Tutuyqawhqa, kurs pay pas umnen, nuy pāvaqe ūminiqaqat um pañqawu.

²⁹ Noqw pam pañqawu: Pew'i. Pahsat pu Peter pākihut añqw yamakqa, Jesus aw pāvaqe wayma.

³⁰ Nit pas a'nō hūhukq pam navotqa pahsat pay tsawna, nihqe pakitoqa a'nō pañqawu: Tutuyqawhqa, nuy ayo tāvii.

³¹ Noqw Jesus pahsat pay put aw māvuyaltiqa ñuat, aw pañqawu: Is okiw um òwituptsiwñi'taqa, ya um hinoqww pēvewinhñi?

³² Noqw puma pākihut aqw pakiqw, hūkañw qe'ti.

³³ Noqw ima pākihut añqw tañawtaqam Jesus aw òkihqa, pas hihtatotaqa aw pañqawwa: Kurs um pas antsa God Tiata.

Jesus Heals the Sick in Gennesaret
(Mr 6.53-56)

³⁴ Pu puma ayoqwat nōnakqa, haqam tutskwat Gennesaret aw òki.

³⁵ Noqw pep sinom put pituqww nanaptaqa, pep añqe' tutskwat añ ahsupoq hakimuy ayatotaqa, sohsokmuy tūtuyyaqamuy put aw tsamvaya;

³⁶ Nihqa pay ñas'ew puma put yuwsiyat qalavaqa nōmōkput aw tōnokyaniqey put aw nānawakna, noqw hakim hihsa'nihqam put aw tōnokyaqam pās qalaptuya.

15

The Teaching of the Ancestors
(Mr 7.1-13)

¹ Pahsat pu hakim tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee-sinom amumum Jerusalem añqwayaqam Jesus aw òkihqa aw pañqawwa:

² Ya hinoqww ūmi nānatuwnayaqam wūwukwmuy navotiyamuy qaanhinwisa? Oviy pi puma nōnovanik qa māvaqtotañwu.

³ Noqw pam lavayhtiqa, amumi pañqawu: Noqw ya hinoqww òviy piw uma umuhnavotiy akw God tutavoyat qahihtatota?

⁴ Pi God tutaptaqa pañqawu: Um unay, pu uñuy pumuy kaptsi'tani. Pu hak nay, pu yuy pumuy qalomālavayhtiqa pas pay mokmantani, ura kita.

⁵ Noqw ūmawat pañqawwa: Hak nay, pu yuy pumuy amumi pañqawu: Nu as umuy hihta akw paañwanikañw, God aw put sohsok noa, kite', pay tutavot añqw mātaviñwu, uma kitota.

⁶ Nen pam pumuy paañwaniqey qe'tikañw, pay qa hihta ep qaanhñiniqat uma kitota. Yan uma God tutavoyat ayo yuykuya, umuhnavotiy akw'a.

⁷ Uma nawip'ew hinyuñqamu, pas pi òviy Esaias Tutuyqawhqaqat lavay'ayaat umuy sūañqawhqa pañqawu:

⁸ Ima sinom moay akw inumi òkiwta, pu lavayiy akw nuy kaptsilalwa; noqw pi unañwaam inuñaqw haq'ursvehaq'a.

⁹ Piw haktonsa inumi okiwlalwa. Puma pi sinmuy tutavoyamuy pas antsa tutuqayhpinihqaqat pan put tūtutuqaynaya, yan'i.

The Things that Make a Person Unclean
(Mr 7.14-23)

¹⁰ Pu pam sinmuy nāmi wāñwayhqa, amumi pañqawu: Inumi tūqayyuñwaa, nen uma māmatsyani.

¹¹ Himu hakiy moamiq pake', qa pam hakiy tuyoy'ewakwtañwu. Pi hakiy moañaqwu nōñataqa hapi hakiy tuyoy'ewakwtañwu.

¹² Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pañqaqwa: Ya Pharisee-sinom it yantaqat nanaptaqe qatsúyhtiqw um qa navota?

¹³ Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay pi Ina òveqatsit ep qátuhqa himutskit qa uyhq pam himutski náipwaniwni.

¹⁴ Pay pi panyuñwani. Pay pi puma qapostalyaqam qapostalyaqamuy tsamya. Noqw kurs qapostalqa qapostalqat wiki'maqw, puma nāma haqami pōvamiq posni.

¹⁵ Pahsat pu Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Kurs i' lavayi hihta tuawi'taqat itamuy āawnaa.

¹⁶ Noqw Jesus pañqawu: Ya uma piw nāt pas qa mātsi'yuiñwa?

¹⁷ Ya himu sinot moayat aqw pake', ahpiy ponomiq pake', kwayñave tūviwñwuqat uma pas nāt qa mātsi'yuiñwa?

¹⁸ Pi himu sinot moayat añqw nōñakqa unañwayat añqwniñwu; nihqe pam hapi sinot tuyoy'ewakwtañwu.

¹⁹ Pi hak qalomáhintsakqa unañwpeq qalomátunatyay'taqey mahtakni'ta. Pam tuqwyantunatyay'ta; nōmaqtsit sokoptimaniqey tunatyay'ta; qahopqatsit añ hinmaniqey tunatyay'ta; uyiñwtunatyay'ta; hakiy hihta atsátoymaniqey tunatyay'ta; nuhtumiq hiñqawlawniqey tunatyay'ta.

²⁰ Hak pan hinmaqa nātuyoy'ewakwtañwu. Noqw hak qa māvaqat, nōsqa qa put akw tuyoy'ewayhtiñwu.

A Woman's Faith

(Mr 7.24-30)

²¹ Pahsat pu Jesus pañqaw ahpiynihqe, Tyre-nikañw, pu Sidon pumuy amuqlavohaqamii. ²² Noqw meh, hak Canaan-tutskwat añqw wuhti pañqw yámakqe, put aw tsa'lawhqe aw pañqawu: Um okiw nuy òkwatuwni, Tutuyqawhqa, David Tíata! Okiw iti māna nukpanhik-wsit akw tuyqawiwtaqe okiwhinta.

²³ Noqw Jesus put aw qa ñas'ew hiñqawu. Noqw put aw nánatuwnayaqam put awyaqe, aw òqaltotiqe pañqaqwa: Put ahpiy hōnaa; taq pam panis itamuñk tsa'tinuma.

²⁴ Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay nu Israel-sinmuy amumi-sa ayatiwa. Puma pi kanelmuy amún haqami hiniwhotiq'ò.

²⁵ Pahsat pu wuhti put awnihqe, aw naokiwhataqe, pañqawu: Tutuyqawhqa, okiw inumi unañwtavii.

²⁶ Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pas hapi hak tsātsakwmuy nōsiwhqamuy nawhkit, put popkotuy amumi maspaniqw, pam qa súanta.

²⁷ Noqw pam pañqawu: Pas antsa, Tutuyqawhqa, noqw pi popkot moñwímuy nōnōspiyamuy añqw hihta piñput lōhōhōtaqat nōnovañwu.

²⁸ Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Is uti um hak wuhti! pas uhtuptsiwni qa òwiewa; pay uñ hin nāwaknaqwu uñem pantani. Noqw put tiat pay pahsat qalaptu.

Jesus Heals Many People

²⁹ Pu Jesus pañqaw ahpiynihqe, wuhkovatuphat Galileet ep ahoy pitu; nihqe tsomomiqni-hqe pepeq qatuptu.

³⁰ Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam hakimuy qayaktaqamuy, qapostalyaqamuy, qayuaátotaqamuy, qapasíwuyñqamuy, pu kaysiwhqamuy tútuyyaqamuy put aw tsamvaya; nihqe pumuy Jesus atpipo o'ya; noqw pam pumuy qalaptisina.

³¹ Noqw sinom pas kátayuñwa, imuy qayuaátotaqam yuaaykuyaq'ò, pu qapasíwuyñqam qalaptuyaq'ò, qayaktaqam nankwusaq'ò, pu qapostalyaqam tālawnaq'ò; nihqe puma God Israel-sinmuy Tutuyqawhqqayamuy pas hihtatota.

Jesus Feeds the Four Thousand

(Mr 8.1-10)

³² Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy nāmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Pas nu sinmuy òkwatuwa, puma pu' pāyis talqat añ inumumyaqwu, nōsiwhqam sulawhtiq'ò. Noqw soon nu pumuy qa òyiwuyñqamuy hōnani; taq nāp hisat sen puma kiy qa añ òkit māmañuani.

³³ Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Kurs pi itam haqam amuptsiwtaqat pōlavikit tuiyani? Pi itam qayēsihwpuveya. Pas ka itam soon imuy qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy òynayani.

³⁴ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihsa'haqam pōlaviki'yuiñwa? Noqw puma pañqaqwa: Tsānee, pu piw híkikwmuy pāvakiwh TUYU. Noqw puma pay hiñsayhohyamuy.

³⁵ Noqw sinom tutskwawa yesvaniqat pam amumi pañqawu.

³⁶ Nit pu pam tsañe põlavikit òmahta, pu pāvakiwhtuyy; nit put ep God aw hahlayhtit, yòñoyhtat, put aw nánatuwñayaqamuy amumi put oya; noq̄w puma sinmuy amuhpa' put o'ya.

³⁷ Noq̄w sohsöyam nõnõsaq̄e ðöya. Noq̄w puma akwsññq̄at tsovalayaq̄e, tsañe' hoaput añ opomnaya.

³⁸ Noq̄w nõnõsaq̄am nälöp sòmorit pahsa' tahtaqt̄ya, pu momoyam tsātsakwmuy amumum nāto piwu.

³⁹ Pu pam sinmuy añq̄e' hōnat, pākihut aq̄w pakit, Magdala-kitsók̄it q̄alavoq̄ pitu.

16

The Demand for a Miracle

(Mr 8.11-13; Lk 12.54-56)

¹ Noq̄w hakim Pharisee-sinom Sadducee-sinmuy amumum òkihq̄e, Jesus aw tuwantota; pam òveq̄atsit añq̄w kātatayhpit hihta tuawi'taq̄at pumuy amumi mahtakñaniq̄at aw ò'q̄alya.

² Noq̄w pam lavayhtiq̄e, amumi pañq̄awu: Uma tapkiq̄w pañq̄aq̄awñwu: Kurs q̄āvo kwanñq̄atni, òviypi tokpela pālañwpu, kitotañwu.

³ Pu talavay uma pañq̄aq̄awñwu: Kurs pu' hin sóniwni, òviypi tokpela pālañpu, piw añq̄e' himu ohpokiwta. Uma nawip'ew hinyuñq̄amu, pay as uma tokpelat pitsánwayat māmatsyañwunikañw, uma soon q̄atsi haq̄e' q̄alawmaq̄at hihta tuawi'taq̄at māmatsyani.

⁴ Is uma pu' q̄atsivaptsiwyuñq̄am nukpansinomu, tuskapsinomu! Uma kātatayhpit hihta tuawi'taq̄at aw yórikyaniq̄ey nānawakna. Nikañw uma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūk̄w kātatayhpit aw uma yórikyani. Pam Tutuyq̄awhq̄at lavay'ayayat Jonas q̄atsiyat ep hiniwhtiq̄at an aw yukiltini. Noq̄w pam pañq̄w nakwsuq̄e ahpiy'o.

The Yeast of the Pharisees and Sadducees

(Mr 8.14-21)

⁵ Noq̄w put aw nánatuwñayaq̄am wuhkovatuphat ayoq̄wat nõñak-wiskañw, kurs puma nitkay suhtokya.

⁶ Noq̄w pahsat pu Jesus pumuy amumi pañq̄awu: Uma Pharisee-sinmuy pu Sadducee-sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotini.

⁷ Noq̄w puma nānami yuaatotaq̄e pañq̄aq̄wa: Itam itahnitkay qa kivayaq̄w, òviy itamumi pañq̄awu.

⁸ Noq̄w Jesus put navotq̄e, amumi pañq̄awu: Is okiw uma òwituptsiwni'yuñq̄amu. Ya uma hinoq̄w qa nitka'vayaq̄ey nānami yuaatota?

⁹ Ya uma nāt pas qa māt̄si'yuñwa? Ura nu tsivot põlavikit tsivot-sikip sòmorit pahsa'nihq̄amuy tahtaqt̄uy nopna. Noq̄w uma akwsññwput tsovalayaq̄e, hihsa' hoaput añ opomnaya? Ya uma pas qa ñas'ew put u'ni'yuñwa?

¹⁰ Pu ura piw nu tsañe' põlavikit nälöp sòmorit pahsa'nihq̄amuy tahtaqt̄uy nopna. Noq̄w uma akwsññwput tsovalayaq̄e, hihsa' hoaput añ opomnaya? Ya uma pay put suhtokya?

¹¹ Noq̄w ya uma hinoq̄w qa māmatsya? Nu qa põlavikit umumi yuaata. Uma Pharisee-sinmuy-nikañw pu Sadducee-sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotinaq̄at nu kita.

¹² Pahsat pu puma māmatsyaq̄w, kurs pam qa põlavikit pēkeniyat pañq̄awht, kurs puma Pharisee-sinmuy tutuq̄ayhpiyamuy-nikañw pu Sadducee-sinmuy tutuq̄ayhpiyamuy ep nāmi tunatyaltotinaq̄at amumi lavayhti.

Peter's Declaration about Jesus

(Mr 8.27-30; Lk 9.18-21)

¹³ Pu Jesus Caesarea Philippi ahayhpo pítuhq̄e, put aw nánatuwñayaq̄amuy tüviñtaq̄e, amumi pañq̄awu: Ya nu' Sinot Tiat hákiynihq̄at sinom pañq̄aq̄wa?

¹⁴ Noq̄w puma aw pañq̄aq̄wa: Um yaw k̄uyit akw tütuvoylalawhq̄at John-nihq̄at haq̄awat pañq̄aq̄wa; noq̄w haq̄awatuyñiq̄w yaw um Élias; pu pētuyñiq̄w yaw um Jeremias, sen pay yaw um suhk̄a Tutuyq̄awhq̄at lavay'ayaata.

¹⁵ Noq̄w pam pumuy amumi pañq̄awu: Noq̄w úmuyñiq̄w nu' hak'i?

¹⁶ Noq̄w Simon Peter lavayhtiq̄e, put aw pañq̄awu: Um hapi Christ, God añq̄w Moñw'asi'taq̄a, God q̄átuhq̄at Tíata.

¹⁷ Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e, put aw pañq̄awu: Pas um Simon Jonat tiat hahlayhpit ep'e; pi qa hak sino úmi it mātakta; pi Ina òveq̄atsit ep qatuhqa pam hapi uñ put āawna.

¹⁸ Um hapi Peter. Noq̄w nu isinomuy tsovalat, it pikaqlöt ep soñawnen pumuy akw nēnem kītani.

¹⁹ Noq̄w nu' hapi òveq̄atsit añq̄w moñwntunatyat aw hōtahpit úmi óyani; noq̄w um yep q̄atsit ep hihta hakiy aw uhtaq̄w, pam òveq̄atsit put aw uhtsiltimantani; pu um yep q̄atsit ep hihta hu'wanaq̄w, pam òveq̄atsit ep hu'waniwni.

²⁰ Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy pās mēwaqe, pam hapi Jesus Christ-nihqat qa hakiy āawnayaniqat amumi pañqawu.

Jesus Speaks about His Suffering and Death

(Mr 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

²¹ Pahpiy pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy hihta hiniwhitniqat awintivaqe, amumi pañqawu: Itam Jerusalem aqwyaqw, God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu wukw'a'yam-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam nuy ñuayat, okiwsahsanyat, nuy nīnayani. Noqw ahpiy pāyis talq nu ahoy tātayni.

²² Pahsat pu Peter put ñuat, qōhqōyaqe aw pañqawu: Soon pantani, Tutuyqawhqa. Soon um pantsaniwni.

²³ Noqw pam namtōkt, Peter aw pañqawu: Yupa ayohaqamii, Satan; um inumi sus'itsi. Um qa God tunatyayat yuaata, nikañw sinmuy tunatyayamuy.

²⁴ Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Inuñkniqey nāwaknaqa nātamatat, nahoylehtsiy kwusut, inuñkmantani.

²⁵ Taq qatsiy kahkawnaqa put kwayhni; pu itunatyay ñviy qatsiy kwayhqa put tūwani.

²⁶ Ispi puyaw as sino tūwaqatsit sohsok himuy'vakañw, pas nāp qatsiy kwahe', hin pam put akw moñwvasni? Hal ya sen sino hihta akw qatsiy ahoy nāptini?

²⁷ Pi nu Sinot Tiat nāt Inay tālawñwayat pasiwkañw, ihoñviaymuy tsamkañw pītuni; nen pahsat pu nu sohsokmuy sinmuy hin tumaltotaqat pan amumi ahoytani.

²⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Soon pas hisat nu' Sinot Tiat imoñwtunatyay yanikañw pītuni. Noqw ima yep hoñqam haqawat nāt mokiwuy qa aw öke', puma put aw yórikyani.

17

The Transfiguration

(Mr 9.2-13; Lk 9.28-36)

¹ Noqw ahpiy navaysikis talq, Jesus Peter-nit, James-nit, pu put tupkoyat John pumuy tsamkañw, haqami wupatukwit aqw puma yayva. Noqw pumuy pepeq nānaltyaqe,

² Pumuy tāyuñqw, pam alōnti; noqw pas put taywaat tāwat an tālawñway'va; pu yuwsiat tālat an qōtsati.

³ Noqw meh, pepeq Moses Elias amum pumuy amumi mātaqtiqe, put amum yuaata.

⁴ Noqw Peter lavayhtiqe, Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas hapi itam yépeqyaqw pam lolma. Uñ pan nāwaknaniqw, itam yepeq payhkomuy kistotani, sukw ñnemnit, pu sukwat Moses énemnit, pu sukwat Elias énem'i.

⁵ Noqw pam nāt yuaataqw, meh, pi ñmaw suyan talqa pumuy nākwapna; noqw hakiy tōnaat ñmawuy añqaqw pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; pas nu put hāhlayhti. Uma aw tūqayyuñwani.

⁶ Noqw put aw nánatuwnayaqam put nanaptaqe, tayway akw tutskwami yēvaya, pas tsātsawnaqe ñviy'o.

⁷ Noqw Jesus amuminihqe, amumi toñokt, pañqawu: Huvam hoñvaa; uma qa tsawini-wyuñwani.

⁸ Noqw puma kwuhpukyāt, añqe' yórikyaqe, pay qa hakiy tutwa, pay Jesus-saa.

⁹ Noqw puma tükwiñaqw hanwisq, Jesus pumuy mēwaqe, amumi pañqawu: Uma hapi hin yórikyaqe qa hakiy āawnayani, hisat nu' Sinot Tiat mokiwuy añqw ahoy tātayniqat pahsavoo.

¹⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe, aw pañqaqwa: Ya hintaqw ñviy tutavot tutuqaynayaqam Elias mohti pītuniqat pañqaqwa?

¹¹ Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Pay antsa Elias pas suyan mohti pītuni; nen sohsok hihta haqe' hintaniqat aw antsantani.

¹² Noqw nu umumi pañqawni: Pay Elias pitu; noqw puma put qa māmatsyaqe, pas tunatyay an put hintsatsna. Noqw pan hapi nu' Sinot Tiat piw pumuy amuhpiy okiwsaniwni.

¹³ Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam māmatsyaqw, kurs pam kūyit akw tütuvoylalawñwuqat John pumuy amumi lavayhti.

Jesus Heals a Boy with a Demon

(Mr 9.14-29; Lk 9.37-43a)

¹⁴ Noqw puma sinmuy amumi ökiqw, hak Jesus aw pītuhqe, aw tamötswunuptut, pañqawu:

¹⁵ Tutuyqawhqa, um as okiw itiy ökwatuwni; taq pam okiw homimitutuyhqe okiwhinta; nihqe pam piép qōhit aqw posñwu, pu pāmiq'a.

¹⁶ Noqw nu as ūmi nánatuwnayaqamuy amumi put wikvaqw, puma kurs hin put powa-totani.

¹⁷ Pahsat pu Jesus lavayhtiqe pañqawu: Is ohi uma qatuptsiwni'yuñqamu, nukushinyuñqamu, pu' qatsivaptsiwyuñqamu, ya nu hihsavohaqam umumum yantani? ya nu hihsavohaqam umuy maqsonlawni? Pew wikyaa.

¹⁸ Noqw Jesus nukpanhikwsit mēwa; noqw pam put añqw yamakq, tiyo pahsat pay powalti.

¹⁹ Pahsat pu Jesus aw nánatunwayaqam pay nánaltyakañw put aw ökihqe, aw pañqawu: Ya hintaqw öviy itam kurs hin put hóroknayani?

²⁰ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ispi uma qa tuptsiwni'yuñqee; pi nu umumi pas antsa pañqawni: Kurs uma pay hihin tuptsiwni'uyñwe' (nāmahin pi as pam mustard-uyit sivosiyat an pay hihsayhoyaniqw) uma it tükwit: Yañqw ayo nahlakuu, aw kitotaqw, pam soon qa nahlakni. Pu qa himu umuñem qa pasiwatani.

²¹ Nikañw hak qa napwalni'kañw qa nāwakinkañw pas soon it yantaqat qalomáhikwsit hakiy añqw ayo hóroknani.

Jesus Speaks again about His Death

(Mr 9.30-32; Lk 9.43b-45)

²² Noqw nāt pumuy Galileet ep yesq Jesus pumuy amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat sinmuy amumi mātaviwni.

²³ Noqw puma nuy nīnayani; noqw ahpiy pāyis talq nu ahoy tātayni. Noqw puma it nanaptaqe, pas qahahlayhtoti.

Payment of the Temple Tax

²⁴ Noqw puma Capernaum ep ökiqw, hakim God kiyat eñem siviwuy tsovalantotaqam Peter aw ökihqe, aw pañqawu: Ya umuy tutuqaynaqa God kiyat aw sivat öywoqat qa siviwa?

²⁵ Noqw pam pañqawu: As'a. Nit pam kimi pakiqw, Jesus pay mohti lavayhtiqe pañqawu: Simon, ya um hin it aw wūwa? Ya tūwaqatsit ep momñwit hakimuy amuñaqw tax ömalalwa, pu nahpe sívita? Ya sen nāp sinomuy amuñaqw put ömalalwa? Sen pay hakimuy a'löntuy amuñaqö'?

²⁶ Noqw Peter put aw pañqawu: Pay a'löntuy amuñaqö'. Noqw Jesus aw pañqawu: Noqw pay kurs sinomat qeniveya.

²⁷ Noqw pay itam pumuy qa anañwmoknaniqw, öviy um wuhkovatuphat awnen, aqw huhuwhpit tūvani; nen um hihtawat mohti hórokne', nūani; nit tsañwtapne', añqw hihsaqw sivat tūwani; um put añqw hóroknat, nēñem-nikañw pu inuñem momñwituy amumi sisvini.

18

Who Is the Greatest?

(Mr 9.33-37; Lk 9.46-48)

¹ Noqw ephaqam Jesus aw nánatunwayaqam put aw ökihqe, pañqawu: Ya hak öveqatsit añqw moñwtunatyat ep pas suspavanni?

² Noqw Jesus hakiy tsákwhoyat wāñwayhqe, put amuhsonmi tavi;

³ Nit pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma nāp umuhtunatyay añqw qa lasye', tsátsakwmuy qa amuntote', soon öveqatsit añqw moñwtunatyat aw yuñni.

⁴ Paniqw hapi öviy haqam it tsákwhoyat an qanāhihtataqa pam hapi öveqatsit añqw moñwtunatyat ep suspavanni.

⁵ Pu haqawa inatñwaniy añ yan tsākw pās távihqa hapi nuy pās távini.

Temptations to Sin

(Mr 9.42-48; Lk 17.1-2)

⁶ Nikañw hapi hak haqam imuy tsátsakwmuy inumi tuptsiwni'yuñqam hihtawat lasnaqw, put eñem pas is óhini? Pay pi tatam put kwapkaqe mata häyiltiqw, pam wuhkovatuphat a'nö hñsit aqw paöymokq, pam put eñem lolmani.

⁷ Is ohi sinmuy amuñem'i, hakimuy hihita akw lomavöhut añqw lasyaqamuy amuñem'i. Taq sinmuy lasnayaqam pas soon haqami peveltini. Nikañw pantsatskaqamuy amuñem pas is óhini!

⁸ Paniqw hapi öviy kurs uhma, sen uhkuku un lasnaniqw, um put ayo tukut, nāñaqw ayo tūvani; pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās pasiwkañw, qóhit qa súlawhtiñwuqat aqw tūviwni.

⁹ Pu kurs uhposi un lasnaniqw, um put ayo hóroknat, nāñaqw ayo tūvani. Pay pi um tatam sūkw pōsi'kañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās lōqmuy pōsi'kañw maskimiq qóhit aqw tūviwni.

The Parable of the Lost Sheep

(Lk 15.3-7)

¹⁰ Uma tunatyaltoṭe' qa hihtawat imuy tsātsakwmuy paysoqtotani; taq nu umumi pañqawni: Pumuy tuwalan'aymat Inay ḡveqatsit ep qátuhqat taywayat aw sutsep táyuñwa.

¹¹ Pi nu' Sinot Tiat haqami hiniwhtotiqamuy ayo ḡyaniqe ḡviy pitu.

¹² Ya uma hin wūwantota? As kurs hak haqam tsivót-sikip sunat kanelmuy pokmuy'taqw, suhka pumuy amuñaqwa haqaminiqw, pam hinhtini? Pam púmuywatuy māṭapt, tsotsmomi-haqaminen, it haqaminihqat heptoni.

¹³ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pam put tuwe', put ep pas hahlayhtini, imuy nālḡp sunat pakwt pept sihkay'taqamuy qa haqami hiniwhtotiqamuy amuhpenihqee.

¹⁴ Noqw pan hapi piw Umuna ḡveqatsit ep qátuhqa imuy tsātsakwmuy himuwat súlawhtiniqat qa nāwakna.

A Brother Who Sins

¹⁵ Pu ḡviy kurs piw umún tuptsiwni'taqā hihta ep ūmi qaanhtiqw, um put awnen, pay umuy nālaniqw put ḡwihiniwhtipuyat aw pónaknani; noqw kurs pam ūmi tuqayvastaqw, pahsat hapi um put pay ahoy tuyqawvani.

¹⁶ Ason kurs pam ūmi qa tuqayvastaqw, pahsat pu um sūkḡ, sen lḡqmuy wikkañw awni; noqw lḡqmuy, sen payhkomuy túqayyuñqḡ, pep hin lavayhtiwḡqa pasiwṭamantani.

¹⁷ Noqw kurs pam pumuy amumi qa tuqayvastaqw, pahsat pu um inumi tuptsiwni'yuñqamuy tsovawtaqḡ, pumuy put āawnani. Pu kurs pam pumuy amumi qa tuqayvaste', pam nawus úmuyniqw qatuptsiwni'taqat antamantani, sen moñwit eñem sívat ḡmalawhqat an'í.

Prohibiting and Permitting

¹⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma túwaqatsit ep hihta somyaqḡ, pam ḡveqatsit ep sómiltimantani; pu uma túwaqatsit ep hihta ñahyaqḡ, pam ḡveqatsit ep ñāhiwmantani.

¹⁹ Pu nu piw umumi pañqawni: Kurs uma lḡyḡm túwaqatsit ep hihta ḡviy Inay aw túviñtaniqey ep sun unañwtiqw, ḡveqatsit ep Ina umeñem put aw antsantamantani.

²⁰ Pi haqam lḡyḡm, sen pahyom inatñwani aw yankahkañw haqam tsovawtaqḡ, pep nu pumuy amumumni.

The Parable of the Unforgiving Servant

²¹ Pahsat pu Peter put awniḡqe aw pañqawu: Tutuyqawḡqa, kurs itupko inumi qa sūs qaanhtiqw, ya nu hihsakis put ep aw pōhikni? Sen tsañe'sikisi?

²² Noqw Jesus put aw pañqawu: Tsañe'sikisi nu hapi ūmi qa kita, pas payhp sunat añqḡ pakwt sihkay'tasikip tsañe'sikisi, (tsañe'sikip pakwt tsañe'sikis navitañhtiqat pahsaa).

²³ Panta hapi. ḡveqatsit añqḡ moñwtunatyā hak moñwi tumal'aymuy amumi sívat ep pohtaniqey nāwaknaqat anta.

²⁴ Niḡqe pam put añ purivaqḡ, hak wūhak sōmorit sívat put aw pōiwtāqa aw wikvaniwa.

²⁵ Noqw pay kurs pam hihta sisviniqḡ, pam huyiwniqat moñwiat pañqawu, pu nḡmaata, pu timatu, pu soḡsoy himu himuata, noqw pōiyat ep sisviwni.

²⁶ Noqw ḡviy tumal'aya put atpipo nātuvāqe, okiw aw naokiwtāqe pañqawu: Moñwi, pay um okiw inumi qa pas kānavotitaqḡ, pay nu soon ūmi qa soḡsoy sisvini.

²⁷ Pahsat pu moñwi put ḡkwatuwḡqe māṭavi; niḡqe soḡsoy pōiyat ayo yuku.

²⁸ Noqw pay pam tumal'aya pañqḡ yamakt, sukḡ tumalsuñway put aw sunat sívat pōiwtāqat tuwa; niḡqe pam put tōnhpe ñuat, aw pañqawu: Um inumi pōiwtāqey sisvini.

²⁹ Noqw put tumalsuñwaat put kukmiq nātuvāqe, put aw naokiwtāqe pañqawu: Pay um qa pas okiw inumi kānavotitaqḡ, pay nu soon ūmi qa soḡsoy sisvini.

³⁰ Noqw pam qa nakḡḡqe, put sivikini túva, hisat pōiy sisviniqat pahsavoo.

³¹ Noqw ḡviy put tumalsuñwamat hin hiniwhhtiqat aw yórikyāqe, pas qa hahlayhtoti; niḡqe moñwi aw ḡkihqe, soḡsoy put āawnaya.

³² Pahsat pu moñwiat tumal'ayay wáñwayḡqe, aw pañqawu: Is ohi um hak nukpantumal'aya, um inumi pan nāwaknaqḡ, ḡviy nu soḡsoy uhpōiy uhpīy ayo yuku.

³³ Noqw puyaw nu uñ hin ḡkwatuwḡq, soon um tuwat qa pan uhtumalsuñway ḡkwatuwni?

³⁴ Noqw moñwi pas itsivutiqe, hakiy okiwsanyañwuqamuy amumi put māṭavi, pas hisat put aw pōiwtāqey soḡsoy put aw sisviniqat pahsavoo.

³⁵ Noqw kurs umún tuptsiwni'taqā umuhpewi qaanhtiqw, uma umuh'unaññaqḡ qa aw pōhikyāqḡ, pay ḡveqatsit ep Ina piw tuwat umuy pan hintsanni.

19

Jesus Teaches about Divorce

(*Mr 10.1-12*)

¹ Noqw Jesus yan yuaataqe yukut, Galileet añqḡ ahpiynihqe, Jordan yupqḡyimi Judeat qalavoq pitu.

²Noq̄w qaan'ewakw hintaqam sinom put aňkya; noq̄w pam pumuy pepeq qalapt̄sina.

³Noq̄w Pharisee-sinom nuhtum put aw ökihqe, put unahepyaqe aw paňqaqwa: Ya täqa pay näphihta ep nõmay mätapniq̄w pam súanta?

⁴Noq̄w pam lavayhtiqe amumi paňqawu: Ya uma it aň qa tuňwaya: Ura God yayhniwhqat epeq pumuy yúkuhqe, pumuy täqat-nit pu wuhtit yuku, it'a?

⁵Nihqe pumuy yúkuhqe paňqawu: Yantaq̄w hapi öviy täqa nay, pu yuy pumuy mätapt, nõmay aw hürstimantani; noq̄w puma süka tókomantani.

⁶Panta hapiniq̄w, öviy puma päpu qa löyömnit, süka tókoniwhitiñwu. Paniq̄w öviy God hihta namitskaq̄w, qa hak put nähoy tävini.

⁷Noq̄w puma put aw paňqaqwa: Noq̄w hinoq̄w pantaq̄w hak nāmataviwuy pēnat, pu nõmay nahpiy lälaymantaniqat Moses tutapta?

⁸Noq̄w pam pumuy amumi paňqawu: Ispi uma anahaat unañway'yuñq̄w öviy pay hak nõmay mätapmantaniqat Moses umuy hu'wana. Nikañw pas as yayhniwhqat aňq̄w qa panta.

⁹Noq̄w nu hapi umumi paňqawni: Täqa nõmay qa hintsakq, put mätave', piw suk̄w amum qatupte', tokot üuyñwu; pu wuhtit mätaviwhqat amum qatuptuqa tokot üuyñwu.

¹⁰Noq̄w put aw nānatuwnayaqam aw paňqaqwa: Kurs täqat pu nõmayat amuñem pan hintaniq̄w, pay kurs ka qa nõmataniq̄w pam pay lolmani.

¹¹Noq̄w pam pumuy amumi paňqawu: Pay qa sohsoyam tahtaqt namituyq̄awi'yuñwa; nihqe öviy kurs hin it tutavot kwususyani. Noq̄w God pētuy-sa öqalmaq̄aw öviy puma namituyq̄awi'yuñwa.

¹²Pi haq̄awat nõmaq̄tsit aw qa pasiyuñq̄am pay pas pankahkañw tihtiwy; noq̄w haq̄awat panyuñq̄am pay sinmuy amuhpiy pan yukiltoti; pu haq̄awat pas pay öveq̄atsit aňq̄w moñwtunatyat tunatyawyuñq̄ey öviy qa nõmatota. Haq̄awa it aň hinmaniqa nam panhtii.

*Jesus Blesses Little Children
(Mr 10.13-16; Lk 18.15-17)*

¹³Pahsat pu hakim put aw tsätsakwmuy tsamvaya, pam pumuy amumi may akw toñokt nāwaknaniqat öviy'o. Noq̄w put aw nānatuwnayaqam pumuy mēwaya.

¹⁴Noq̄w Jesus paňqawu: Uma tsätsakwmuy inumiyaniqat nakwhanayani; uma qa mēwantotani; pi panyuñq̄am hapi öveq̄atsit aňq̄w moñwtunatyat ep sinoiwyuñwa.

¹⁵Pu pam pumuy amumi matyawht, paňq̄w ahpiy'o.

*The Rich Young Man
(Mr 10.17-31; Lk 18.18-30)*

¹⁶Noq̄w pahsat pu hak tiyo Jesus aw pituhqe, aw paňqawu: Lomatutuq̄aynaqa, ya nu hihta lolmat hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani?

¹⁷Noq̄w pam put aw paňqawu: Ya um hinoq̄w nuy lolmalawu? Pi qa hak lolma, pas sükaa, i' God. Noq̄w pay pi um qatsit aw pákinik, um hin tutaptiwhqat aň hinmani.

¹⁸Noq̄w pam put aw paňqawu: Hihtawata? Noq̄w Jesus paňqawu: Um hakiy qa nñani, um qa nāp úhimuy tokot qa sokoptani; um hihta qa üuyini, um hakiy hihta qa atsátoynani;

¹⁹Um unay, pu unuy pumuy kaptsi'tani; pu um pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani.

²⁰Noq̄w pam Jesus aw paňqawu: Pay nu itsákoy aňq̄aqw pan tutavot sohsok aň hinma. Noq̄w ya nu haq̄am hihta nāt qaanhti?

²¹Noq̄w Jesus put aw paňqawu: Pay pi um pas pasiwtaniqey nāwakne', um ahpiyñen, hihta úhimuy huyahtani; nen aň ökiwiyaqamuy put huytani; nen um öveq̄atsit ep hihta nukñwat himuy'tani; nit um aňq̄wnen inuñkni.

²²Noq̄w pam put navotqe qahahlaykañw ahpiy'o, pam hihta nihti'taqe öviy'o.

²³Pahsat pu Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumi paňqawu: Nu umumi pas antsa paňqawni: Pas kahaksino öveq̄atsit aňq̄w moñwtunatyat aw pákiniq̄w eñem qa tüvosi.

²⁴Noq̄w nu nāt piw umumi paňqawni: Pay himu pohko pōlay'taqa tsakomostat aň pórokput aň yámakniniq̄w, pam pay qa pas qa tüvosi. Noq̄w pay kahaksino öveq̄atsit aňq̄w moñwtunatyat aw pákiniq̄w, pam put eñem pas qa tüvosi.

²⁵Noq̄w put aw nānatuwnayaqam put nanaptaqe, hin kurs wūwayaqe paňqaqwa: Noq̄w pantaniq̄w, hak sen ayo yámakiwtani?

²⁶Noq̄w Jesus pumuy amumi paňqawu: Pay i' sinmuyniq̄w kurs hin pasiwtani; nikañw pay God-niq̄w sohsoy himu pasiwta.

²⁷Pahsat pu Peter lavayhtiqe, put aw paňqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta mätaapyat, uñk nankwusa; noq̄w itam panhtotiq̄w, itamuñem hintani?

²⁸Noq̄w Jesus pumuy amumi paňqawu: Nu umumi pas antsa paňqawni: Hisat qatsit nātoniqat aw pituq̄w, Nu' Sinot Tiat kaptsi'tiwkañw imoñw'atsveway ep qátuni. Noq̄w

pep pu' uma inuñk hinnumyaqam piw tuwat pakwt lōq sihkay'taqat moñw'atsvewat añ yeskahkañw, Israel-sinmuy pakwt lōq sihkay'tasikivo sinoiwtaqamuy amumi moñw'iwuyūwni.

²⁹ Hak haqam inatñwaniy òviy sinomuy, sen nāp himuy hihta tatamhtat, yep qatsit ep tsivót-sikíp sunat aw hōyokiwtaqat òmahtani, sen pam kiy tatamhtani, sen pāvamuy, tupkomuy, qōqamuy, siwamuy, sen nay pu yuy, sen nōmay pu timuy, sen pāvasayu. Pu qatsit nātoniqat ep pam qatsit qaso'taqat makiwni.

³⁰ Nikañw kaysiwhqam mohti'wisqam nuhtuñkyani, pu nuhtuñkyaqam mohti'wisni.

20

The Workers in the Vineyard

¹ Pi òveqatsit añqw moñwtunatya hak tāqa ovauyi'taqat anta. Pam hak suits talavay tumal'aymuy wāñwayi.

² Noqw puma sūk wālit òviy tapkinayaniqey hu'wayaqw, pam ovauyiy aw pumuy ayata.

³ Noqw wukotōñvaqw, i' ūyi'taqa haqe' waynumkañw, hakimuy piw tuwa. Puma huhyankive hoñnumya qahintsatskaqee.

⁴ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay uma iovauiy awyani. Noqw pay ason hin sūantaqw, nu pan umumi sisvini. Noqw puma awya.

⁵ Noqw tāwanasaptiqw, pu tāwat atvelpetiqw, pam añqe' nakwsuqe piw anhti.

⁶ Noqw pu kanel'òkisat, piw pam huhyankiminihqe, piw hakimuy tahtaqtuy tuwa, ep hoñnumyaq'ò, nihqe amumi pañqawu: Ya uma hinoqw paysoq tēvep hoñnumya?

⁷ Pu suhka aw pañqawu: Ispi qa hak itamuy tumal'ayhtaq'ò. Noqw pam amumi pañqawu: Uma turs piw iovauiy awyani, amumi kita.

⁸ Noqw pu tapkiqw, ovauyi'taqa tumalmoñwiw aw pañqawu: Um tumalay'yuñqamuy wāñwayni; nen pumuy amumi sisvini. Um nuhtuñk òkihqamuy añqw hoyoyoyukañw, mohtimaqat aqw yūkuni.

⁹ Noqw ima pas pay tumalqe'totiniqw òkihqamuy amumi suskomuy yālit sisvi.

¹⁰ Nikañw mohti òkihqam puma wūhaq òmahtotaniqey wūwaya; nit puma pay amún sohsoyam suskomuy yālit òmahtota.

¹¹ Noqw puma ahsatiy òmahtotaqe, ūyi'taqat aw qa tsūyak-unañway hiñqaqwaqe,

¹² Pañqaqwa: Ima nuhtuñk òkihqam panis sūs tāwat qōniltiqat añ tumaltota; noqw itam tēvep tumalay'yuñwa, pu itam utuhuut kānanapta. Noqw um sun itamumi sisvi.

¹³ Noqw pam sukwat aw pañqawu: Ikwātsi, pay nu qa hin qasuanti. Ya um qa sūk wālit òviy tumaltaniqey inumum pan yuku?

¹⁴ Taa, uh'ahsatiy um yawkañw nimani. Pay nu sohsokmuy umumi sun sisviniqey nāwakna, umuy tēvep tumalay'yuñqamuy-nikañw pu imuy nuhtuñk òkihqamuy piwu.

¹⁵ Ya nu hihta nāp isivay hintsanniqey nāwakne' panhtūniqw, pam qasuanta? Ya nuy qa unāñwawniqw, òviy um inumi qa kwañwātayta?

¹⁶ Noqw òviy nuhtuñkyaqam mohti'wisni, pu mohti'wisqam nuhtuñkotini. Pi kaysiwhqam as wāñwayniwya, nikañw hikiyom namorstiwaya.

Jesus Speaks about His Death a Third Time

(Mr 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Noqw pumuy Jerusalem aqwayaqw, Jesus imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy put aw nānatuwnayaqamuy nanaltyaqw, amumi pañqawu:

¹⁸ Meh, itam Jerusalem hapi aqwaya. Noqw nu' Sinot Tiat God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu tutavot tutuqaynayaqamuy amumi noiwni; noqw puma nuy nīnayaniqey pasiwnayani.

¹⁹ Pu nuy qa-Jew-sinmuy amumi noyayaqw, puma inumi tututsiwyani; nuy wuvahtotani; pu nahoyehtsit aw nuy muayani. Nikañw pāyis talq nu ahoy tātayni.

A Mother's Request

(Mr 10.35-45)

²⁰ Noqw pahsat pu Zebedeet timat yuy amum Jesus aw pitu. Noqw yuam put pas hihtatakañw aw okiwlawu, hihta tuñlay'kañwo.

²¹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya um hihta nāwakna? Noqw pam put aw pañqawu: Ason um uhmoñwqeniy ep qatuptuqw, as imuy itimuy amuñaqw haqawa uhputvaqe qātuniqw, pu suhkawa uhsuyvaqe qātuniqat um itamuy hu'wani.

²² Noqw Jesus tīyotuy amumi pañqawu: Uma hihta òviy tūviñlawhqe qe mātsi'ta. Ya pay uma nuy kānavotpit añqw yūkuniqat añqw yūkuniqey suhtaq'ewa? Ya sen uma nuy hin tuvoylaiwtaqat pan tuvoylatiwniqe òviy'o? Noqw puma put aw pañqawu: Owi, pay itam suhtaq'ewa.

²³ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu kãnavotpit añqw yúkuniqat uma as soon qa yúkuni; piw nuy hin tuvoylaiwtaqat pan uma tuvoylatiwni. Nikañw pay nu hakiy iputvaqe, sen isuyvaqe qátuniqat pañqawniqey aw qa tutuyqawi. Nikañw pay ason pas pam hakimuy amuñem na'sastiwqhq pam pumuy amumi noiwni.

²⁴ Noqw ima pakwtnihqam put nanaptaqe, pumuy nãtupkomuy amumi qa yan unañwtoti.

²⁵ Noqw Jesus pumuy nãmi wãñwayhqe, amumi pañqawu: Uma navoti'yuñqw imuy qa-Jew-sinmuy moñwimat pumuy amumi tutuyqawya, noqw pavansinom òqalay pumuy nanvotnatiwisa.

²⁶ Nikañw uma hapi qa panyuñwani. Pay umuñaqw haqawa pas pávanniqey nãwaknaqa umuy nawus tumalay'tani.

²⁷ Pu uma haqawa sustutuyqawniqey nãwaknaqa nawus piw sohsokmuy tũwikiarni.

²⁸ Hikis pi nu' Sinot Tiat qa hihta tu'yalawniqe òviy pitu; pi nu nuhtumi unañwtapniqe òviy pitu, piw sinmuy kaysiwqhgamuy amuñem iqatsiy táve', pumuy ayo òyaniqe òviy'o.

Jesus Heals Two Blind Men

(Mr 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹ Noqw pumuy Jerichot añqw ahpiyyaqw, qaan'ewakw hintaqam sinom Jesus añkya.

³⁰ Noqw meh, løyöm qapostalqat táqat pòqlave qatukañw, Jesus añqe'niqw navotqe, tsa'lawhqe pañqawu: Is okiw itamuy òkwatuwaa, Tutuyqawhqa, um David tiat!

³¹ Noqw sinom pumuy mēwayaqe, qa hiñqawlawniqat amumi pañqawu. Noqw pahsat pu puma pas pãpu a'no pañqawu: Is okiw itamuy òkwatuwaa, Tutuyqawhqa, um David tiat!

³² Noqw Jesus pep wunuptut, pumuy wãñwayhqe, amumi pañqawu: Ya nu umuy hintsan-niqat uma nãwakna?

³³ Noqw puma put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um as okiw itahposiy tãlawnnani.

³⁴ Pu Jesus pumuy òkwatuwhqe, pumuy pōsiyamuy aw hintsana; noqw pahsat pay pumuy pōsiam tãlawwa; noqw puma put añki.

21

The Triumphant Entry into Jerusalem

(Mr 11.1-11; Lk 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Noqw puma Jerusalem aw hayiñwnayaqe, Olive-tsomot aw òki, Bethphage-kitsókit aw'i. Noqw Jesus lōqmuy put aw nãnatuwnaqamuy ayataqe,

² Amumi pañqawu: Uma umupyeve kitsókit awnen; uma pep mōrot som'iwtaqw tiyat ámumnihqat tũwani. Uma pumuy ñaht, añqw inumi wikni.

³ Pu ason kurs hak umumi hiñqawhqa, uma aw pañqawni: Tutuyqawhqa imuy nãwakna, kítani; noqw pahsat pay pam pumuy añqw lãlayni.

⁴ Yan Tutuyqawhqaqat lavay'ayaat hin lavayhtiqaqat aw antsaniwa; ura pam pañqawu:

⁵ Uma Sion ep sinmuy áawnayani: Meh, umuhmoñwi añqw umumii, okiw'unañway'kañw mōrot akw tsokiwwa, morohyat akw'a.

⁶ Noqw put aw nãnatuwnaqam ahpiynihqe, Jesus hin amumi lavayhtiqaqat anhti;

⁷ Nihqe mōrot wikva, pu morohyata. Noqw sinom yuwsiy amutsmi ahpatota; noqw Jesus aqw wũvi.

⁸ Noqw sinom pas qaan'ewakw hintaqam pōnawit yuwsiy ahpatota; pu pētu himutsotskit nantaqayat tsañqayaqe pōnawit o'ya.

⁹ Noqw ima mohti'wisqam amuñkyaqamuy amumum tsa'tiwisqe pañqawwisa: Òqawmañwu, David tíata! Uma Tutuyqawhqaqat natñwaniyat añ pitutoqat pas hihtatotani. Nam God Sus'oveqñihqa put òqalaa!

¹⁰ Noqw pam Jerusalem ep pituqw, kive sinom hin mowawaykuqe pañqawu: Ya pam hak'i?

¹¹ Noqw sinom pañqawu: I' Tutuyqawhqaqat lavay'ayaata, Jesus, Galileet ep Nazareth añq'ò.

Jesus Goes to the Temple

(Mr 11.15-19; Lk 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹² Noqw pu Jesus God kíyat aw pituhqe, ep ihpove huhyaqamuy, pu hihta tuh-tuy'yaqamuy sohsokmuy pañqw tusoqlalayi, nit sivat nãhoyñwantotaqamuy huhyanpiya-muy takumna, pu hōwihtuy huhyaqamuy atsvewayamuy énañ'a;

¹³ Nihqe amumi pañqawu: Ura Tutuyqawhqaqat lavay'ayaat put eñem yan pēna: Iki nãwakinpikihu yan tũñwantiwni. Noqw tuwat soq uma put uuyiñwtuy kivatoyñaya.

¹⁴ Noqw hakim qapostalyaqam, pu qayaktaqam God kíyat ep put aw òki, noqw pam pumuy qalaptšina.

¹⁵ Noqw tsátsayom God kíyat ep saáataqe, pañqaw: Öqawmañwu, David Tiat! Noqw God awwat mohpeq momñwit-niqw pu tutavot tutuqaynayaqam it nanapta. Pu puma pas nãp yórikya Jesus kátutmalat hintsakq'ö; nikañw tuwat a'nö itsivutotiqe,

¹⁶ Jesus aw pañqaw: Ya um imuy hiñqawqaw qa navota? Noqw pam amumi pañqaw: As'a. Noqw ya uma it tutuvenit qa hisat añ tuñwáya: Um titipostuy, pu yöyoñyagamuy moayamuy ahpiy pas suyan tayawintiwni, it añ'a?

¹⁷ Pu pam pumuy mätapt, kitsókit Bethanyt awnihqe, pep talónna.

Jesus Curses the Fig Tree
(Mr 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Noqw talavay pam ahoy kiminikañw, tsónmoki.

¹⁹ Nit pam pöhut qalave nönvospaltsokit túwahqe, aw last, qa hihta ep tuwa, pay nahpit-saa, nihqe aw pañqaw: Pay um pas yahpiy qa hisat sipalay'vani, kita. Noqw pahsat pay nönvospaltsoki láki.

²⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tutwaqe, kätayuñqe pañqaw: Is uti! Nönvospaltsoki súlaki.

²¹ Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqaw: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma qapëvewnayakahkañw qa wiwsiye' nuy nönvospaltsokit hintsanqat uma piw pan hintsak-wisni. Hikis put epnihqe hóyokput uma hintsak-wisni. Uma it tükwit nahlake' wuhkovatuphamiq tüviwniqat aw pañqawqaw, pam kurs hin qa panhtini.

²² Pu uma qapëvewni'kahkañw Inay aw hihta öviy tüviñtote', soon qa put makiwyani.

The Question about Jesus' Authority
(Mr 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Noqw pam God kíyat aw pákihqe, sinmuy tutuqaynaqaw, ima God awwat mohpeq momñwit, pu sinmuy amuñaqaw wukw'a'yat put aw ökihqe, aw pañqaw: Ya um hihta öqalat aw yancañw iit hintsaki? Hak uñ it öqalat maqa?

²⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqaw: Kurs nu tuwat umuy sukw hihta tüviñtani; noqw kurs uma nuy put áawnayaqaw, nu tuwat hihta öqalat aw yancañw iit hintsakqey umuy áawnani.

²⁵ Ura John küyit akw tütuvoylalawu. Pam pantsakniqey haqawqaw makiwa? sen öveqatsit añq'ö? sen sinmuy amuñaq'ö? Noqw puma nánami yuaatotaqe pañqaw: Ya sen itam Oñaq'ö, kitotani? Soon qa pam itamumi pañqawni: Noqw hinoqaw uma put aw qa tütuptsiwa?

²⁶ Ya sen itam sinmuy amuñaq'ö kitotani? Nikañw itam sinmuy mamqasya. Pi sinom sohsoyam John Tutuyqawhqat lavay'ayaatnihqat pan mätsi'yuñwa.

²⁷ Noqw puma lavayhtotiqe Jesus aw pañqaw: Kurs itam hin pañqawani; noqw pam umumi pañqaw: Pay nu öviy piw soon hihta öqalat aw yancañw iit hintsakqey umuy áawnani.

The Parable of the Two Sons

²⁸ Noqw ya uma hin wüwantota? Hak táqa löqmuy tiyotimuy'ta; nihqe pam mohti'maqat awnihqe aw pañqaw: Itii, um pu' iovauiy ep tumalay'tani.

²⁹ Noqw pam lavayhtiqe nay aw pañqaw: Sóoni, kitat, pay hihsavoniqaw wuwñiy alóntaqe aw haqamii.

³⁰ Pu pam añknihqat awnihqe aw piw án lavayhti. Noqw pam hu'waqe nay aw pañqaw: Nu awni, itanaa, kitat pay qa aw'i.

³¹ Noqw ya úmuyniqw imuy löqmuy amuñaqaw himuwa nay tunatyayat anhti? Noqw puma aw pañqaw: Pay mohti'maqa. Noqw Jesus amumi pañqaw: Nu umumi pas antsa pañqawni: Ima moñwit eñem sívat ömalalwaqam, pu tokoy huhyaqam momoyam umupyeve pay God moñwtunatyayat aw yuñta.

³² Pi John súantaqat pöhut umuy áawnaniqe umumi pituqaw uma put aw qa tütuptsiwa; noqw añwu pi moñwit eñem sívat ömalalwaqam, pu tokoy huhyaqam put aw tütuptsiwa. Noqw as uma aw yórikyat umuhtunatyayat añqaw qa lasya, uma as aw tütuptsiwanikañwo.

The Parable of the Tenants in the Vineyard
(Mr 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Huvam inumi tuqayvastotaa. Noqw nu umuy tüwutsit áawnani. Hak táqa óvat uyht, put aw nöyakna, nit haqam óvat pálayat yuykuyaniqat eñem qölótat, tuwalankihut kíta; nit üyt tumalay'yuñqamuy amumi put mätapt, yávoqhaqamii.

³⁴ Pu öviy kwanñwtinisavotiqw pam tumal'aymuy üyt tumalay'yuñqamuy amumi hõna, aniwnit ömahtotaniqat öviy'o.

³⁵ Noqw üyt tumalay'yuñqam put ayamuyatuy ñuahtotaqe, sukwat wuvahtota, pu sukwat ñinaya, pu sukwat tatatupya.

³⁶ Pu piw pam pētuy tumal'aymuy mohti aqwayaqamuy amuhpenihqe hóyokiwtaqamuy amumi ayata. Noqw puma pumuy mohti' ökihqamuy amún hintsatsna.

³⁷ Pahsat pu pam nuhtuñk pas tiy pumuy amumiq tavi pañqawhqe: Puma pay itiy soon qa kaptsi'totani, yan wūwaqee.

³⁸ Noqw soq üyit tumalay'yuñqam tiyat tutwaqe nānami pañqawqa: I' hapi nay akpetaniqa. Taa, itam nīnayani, nen itam hihta himuyat himhtotani, kitota.

³⁹ Nihqe puma put ñuayat, ovauyit añqw qalavo tūvayat, nīnaya.

⁴⁰ Taay, noqw ya övat üyi'taqqa pite', üyit tumalay'yuñqamuy hintsanni?

⁴¹ Noqw puma put aw pañqawqa: Soon qa pam pumuy qahopihuy qöyani, nit pas pētuy tumal'ayhtani; noqw puma put kwañwtiqw put aw kiwismantani, kitota.

⁴² Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma qa hisat it tutuvenit añ tuñwáya? Owa kılalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhiti. Tutuyqawhqa it tumaltaqw, itamuyniqw kätatayhpi, it'a?

⁴³ Yaniqw öviy nu umumi pañqawni: God moñwtunatyat umuñaqw nawhkiwhit, pu hihtuywatuy sinmuy amumi noiwni. Noqw puma hapi moñwtunatyat ep sinoiwyuñqamuy amún hinwisni.

⁴⁴ Noqw it owat ep posqa hapi yöñoyhtimantani; nikañw ason pam owa hakiy aw pohse' put päs tostani.

⁴⁵ Noqw God awwat mohpeq momñwit, pu Pharisee-sinom, puma put lavayiyat aw tūqayyuñqe māmatsyaqw, kurs pay pam pumuy yuaata.

⁴⁶ Nihqe puma as put ñuayaniqey unañwtotit, piw sinmuy maqastoti, púmuyniqw pam Tutuyqawhqtat lavay'ayaatniqw öviy'o.

22

The Parable of the Wedding Feast (Lk 14.15-24)

¹ Noqw Jesus tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy amumi lavayhtiye pañqawu:

² Oveqatsit añqw moñwtunaty hakiy moñwit tiat nāaptsinaqw eñem nōvatiwhqtat anta.

³ Put naat nōviwhqtat aw tūtsamiwyuñqamuy wāñwayyaniqat öviy ayamuy añqe' ayata. Noqw tūtsamiwyuñqam awyaniqey qa nānawakna.

⁴ Pahsat pu piw pam pētuy tumal'aymuy ayataqe amumi pañqawu: Uma tūtsamiwyañqamuy amumi pañqawani: Taay, nōva päs yukilti; nu iwakasvokmuy, pu iwakashoymuy wi'yuhqamuy qöya; noqw shosoy himu päs yukiwta. Uma nāaptsinaqat ep nōviwhqtat awyani.

⁵ Noqw puma put paysoqtotaqe, haqe' nankwusa, suhka pās ay aw'i, pu suhka huhyanpiy aw'i.

⁶ Noqw pētuy tumal'aymuyatuy ñuhtotat, pumuy okiwsasnat, qöqya.

⁷ Noqw moñwi put navotqe itsivuti; nihqe pumuy amumi solāwamuy ayataqw, puma tumal'aymuyatuy qöqyaqamuy tuwat qöqya; nit kitsökiamuy taqtsokya.

⁸ Noqw pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Pas nāaptsiniwhqtat ep nōviwhqtat päs yukiwta; noqw kurs tūtsamiwyaqam qahopitu. Noqw öviy soon pumuy amuñaqw haqawa nōviwhqtat añqw nōsni.

⁹ Taay, uma añqe' pöhut añ nankwuse', hakimuy hihsa'nihqamuy tutwe', uma pumuy nōviwhqtat aw tūtsamtotani.

¹⁰ Noqw öviy puma tumal'a'yat añqe' pöhut añ nankwusaqe, hakimuy hihsa'nihqamuy tutwaqe, pañso tsovalaya, qalomásinmuy, pu lomasinmuy. Noqw haqam nāaptsiniwhqtat ep sinom ohpo.

¹¹ Noqw moñwi tūtsamiwyuñqamuy amumi kuyvatoqe, ep pákihqe, hakiy tāqat nāaptsiniwhqtat ep yuwsit qa yuwsit taqat tuwa.

¹² Nihqe pam put aw pañqawu: Ikwátsi, ya um hin nāaptsiniwhqtat ep yuwsit qa yuwsit'kañw pew paki? Noqw kurs pam hiñqawni.

¹³ Pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam māyat, pu hokayat somyat ayo'haqami ihpomi qalälát aw uma tūvayani. Pep tsaykitiwni, pu tama ñuritwni.

¹⁴ Pay as kaysiwhqam wāñwayniwya; nikañw pay híkiyom namorstiwyaya.

The Question about Paying Taxes (Mr 12.13-17; Lk 20.20-26)

¹⁵ Pahsat pu Pharisee-sinom ahpiyyaqe, hin as put lavayiyat akw núansanyaniqey öviy namivavasiwnaya.

¹⁶ Nihqe puma hakimuy pumuy amumi nánatuwnayaqamuy pu Herod anqw wísiwtaqamuy Jesus aw hónayaqw, puma pañqawqa: Tütutuqaynaqa, itam ũmi navoti'yuñqw, um pas qaat-satnihqat hintsaki; nihqe um God tuwiyat suan tütutuqayna; pu um qa sinonuñña, ispi um sinmuy wuwniyamuy qa kaptsi'taqe.

¹⁷ Um kurs öviy itamuy äawnani, Ya um hin wūwanta? Ya pay itam hihta añ sivit Caesar aw öoyaniqw pam súanta? Sen qa súanta?

¹⁸ Noqw Jesus pumuy nukpantunatyayamuy tuway'taqe, amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheptota, nawip'ew hintsatskaqamu?

¹⁹ Kurs tax ep sivat inumi mahtaknaya. Noqw puma put aw put mahtaknaya.

²⁰ Noqw pam amumi pañqawu: Ya i' hakiy taywaata? Pu hakiy tuñwniat añ pey'ta?

²¹ Noqw puma put aw pañqawqa: Caesar hapi. Pahsat pu pam amumi pañqawu: Panta hápiniqw; öviy uma Caesar himuyat Caesar aw noayani; pu uma God himuyat God aw noayani.

²² Noqw puma yan nanaptaqe, kurs hiñqawaqe, kätayuñt, put mätapyat, ahpiyya.

The Question about Rising from Death

(Mr 12.18-27; Lk 20.27-40)

²³ Noqw pay put tälät ep hakim Sadducee-sinom, yaw so'pum pay ahoy qa yesvaniqat pañqawaqam, put aw ökihqe tüviñtotaqe,

²⁴ Aw pañqawqa: Tütutuqaynaqa, ura Moses hapi pañqawu: Kurs täqa qa tímuy'kañw mokq, put pävaat, sen tupkoat put nómayatniñwuqat amum qatupte', put eñem töymantani.

²⁵ Noqw ura as hakim tsáne'nihqam nánatupkom yése. Noqw amuñaqw suspavaam as nómamat, qa tímuy'vat, pay möki; nihqe tupkoy aw nómay mätavi.

²⁶ Noqw añknihqqa pay piw anhti; noqw pu amuñknihqqa pay piw amunhti. Noqw puma as tsáne'nihqam put nómatotaqw, qa hihtawat eñem wuhti ti'va.

²⁷ Noqw nuhtuñk pu' wuhti tuwat möki.

²⁸ Noqw ya öviy sinmuy ahoy yesvaqw, pam hihtawat pumuy tsáne'nihqamuy nómamatni? Pi puma sohsoyam put nómatotata.

²⁹ Noqw Jesus amumi pañqawu: Suyan pi uma tutuvenit-nikañw pu God öqalayät qa tuwi'yuñwa. Nihqe paniqw hapi öviy uma qa suan wūwaya.

³⁰ Pi sinom ahoy yesve', soon nómamalwani, piw soon puwsuñwlalwani; pas puma öveqatsit ep God hoñviaymuyatuy amunuñwni.

³¹ Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat ep tüviñtotaqw-ya uma qa hisat tutuvenit añ tuñwáya: Ura God umumi pañqawu:

³² Nu hapi Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy Tutuyqawhqaamu, it'a? (Noqw öviy puma nãto yése.) Oviy pi God qa so'pumuy amumi tutuyqawi, pi yesqamuy amumii.

³³ Noqw sinom it nanaptaqe, put tutuqayhpiyat ep kätayuñwa.

The Great Commandment

(Mr 12.28-34; Lk 10.25-28)

³⁴ Noqw yaw pam Sadducee-sinmuy moavöltaqat Pharisee-sinom nanaptaqe, puma sumitsovalti.

³⁵ Noqw pumuy amuñaqw suhka tutavot aw tuvoti'taqa put unahepqe, tüviñtaqe aw pañqawu:

³⁶ Tütutuqaynaqa, ya tutavot ep himuwa pas suspavani?

³⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Um God Uhtutuyqawhqaaw aw sohsok uh'unañway akw unañway'tani, pu sohsok uhhikwisiy akw'a, pu sohsok uhwuwniy akw'a.

³⁸ I' hapi susmohti-nikañw pu suswuyog tutavo.

³⁹ Noqw añknihqqa pay piw put anta: Um pas nãmi hin unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani.

⁴⁰ Pi sohsoy tutavo pu Tutuyqawhqaat lavay'aymuyatuy lavayiam imuy löqmuy tutavot hapi ahpiy'o.

The Question about the Messiah

(Mr 12.35-37; Lk 20.41-44)

⁴¹ Noqw nãt Pharisee-sinom tsovawtaqw, Jesus pumuy tüviñtaqe,

⁴² Amumi pañqawu: Ya uma hin Christ aw wūwantota? Ya pam hakiy tiata? Noqw puma put aw pañqawqa: David hapi pam tiata.

⁴³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw pantaqw hinoqw David Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put Moñwílawu? Oviy pi pañqawu:

⁴⁴ Tutuyqawhqa Imoñwiw aw pañqawu: Um hãk iputvaqewat qátuni, hisat nu uhtuwqamuy áñwutaqw, puma ũmi maqaptsi'yuñwniqat pahsavoo.

⁴⁵ Noqw kurs David put Moñwílawhq, hin pam put tiatni?

⁴⁶ Noq̄w soon kurs hak put hu'wani. Piw pāpu qa hak pahpiy put hihta tūviñtaniqey aw unasakī.

23

Jesus Warns against the Teachers of the Law and the Pharisees

(Mr 12.38-39; Lk 11.43, 46; 20.45-46)

- ¹ Pahsat pu Jesus sinmuy-nikañw pu put aw nānatuwnayaqamuy amumi lavayhtiçe,
² Pañqawu: Tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum Moses qeniyat ep hōñi.
³ Paniq̄w òviy uma pumuy lavayiyamuy aw tūqayyuñwi, pu umuy hinhtotiniqat umumi pañqawqawq̄w uma panhtotimantani; nikañw uma pumuy qa tututskanayani. Taq puma as nuhtumi yuaatiwiskahkañw, lavayiy qa an hinwisa.
⁴ Taq puma soñawnen hihta s'nō putut mokahtotat, hakiy ikwiltuynayañwu; nikañw soon ñas'ew put paañwayañwu.
⁵ Nihçe nāp hihta hintsatsakaqey mahtakni'yuñwñiqey òviy pantsatska. Puma God lavayiyat hihta añ pey'yuñqat put qōtōsosomehpi'yuññwu, pu may añ piwu, pu yuwsiy wupatsamimhtoynaya.
⁶ Pu haq̄e' nōviwhqat añ mohkaq̄e qeqnit tuñlay'yuññwu, pu tsotsvalkiva qenit pas pāvanyaqat piwu.
⁷ Pu sinom kisonva pumuy pas hihtay'yuñwñiqat nānawakna, pu Tutuqaynaqa yan tūñwantiwaniqey tuñlay'yuñwa.
⁸ Noq̄w uma hapi Tutuqaynaqa qa yan tūñwantiwani; pi sūka umuy tutuqaynaqa, Christ; noq̄w uma sohsoyam nānatupkomu.
⁹ Pu uma tūwaqatsit ep qa hakiy nālalwani; pi sūka Umunaa, òveqatsit ep qātuhqa.
¹⁰ Pu piw uma Tūtsami'wisqey qa yan tūñwantiwani; pay pi sūka umuy tsāmi'maqa, Christ.
¹¹ Pay umuñaqw pas suspavannihqa umuy tumalay'mani.
¹² Haq̄awa pavan nāhihtataqa hapi qahimuniwhntini; pu nāqahihtataqa hapi a'nō hīmuniwhntini.

Jesus Condemns Their Hypocrisy

(Mr 12.40; Lk 11.39-42, 44, 52; 20.47)

- ¹³ Nikañw is ohi uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sīnomu, nawip'ew hinyuñqamu! pi uma òveqatsit añq̄w moñwtunatyat aw sinmuy uhtsi'yuñwa; uma as qa aw yuñtakañw, aw yuñniqamuy qa nakwhantoyñaya.
¹⁴ Is ohi uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sīnomu, nawip'ew hinyuñqamu! uma koñnanalvutuy kikiyamuy nawhkilalwa; pu uma nawip'ew nānawakne', sutsépyuaaykuyañwu. Paniq̄w hapi òviy uma pas pavan qalomáyukuniwaniqey aq̄w hoyta.
¹⁵ Is ohi, uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sīnomu, nawip'ew hinyuñqamu! Pas pay uma hakiy umuhtuptsiwniñy aw tuptsiwñaniq̄e òviy pātuwaqatsit, pu tūwaqatsit añ ahsupoq̄ nankwusañwu. Noq̄w uma put aw tuyq̄awvayaq̄w, pam umuhpenihçe pas qalomáhintsakñwu. Noq̄w òviy God nawus maskive qōhit aq̄w put sivintoyñani, umuhpenihçe hóyokiwtataqa.
¹⁶ Is ohi uma tūtsamaqam qapostalyaqamu! Oviy pi uma pañqawqa: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kīyat hin hūrs wūnuhqat pan wūnuni kite', pam soñawnen qa hinwat lavayhtiñwu. Nikañw kurs pam ilavayi it sikavalasivat God kīyat epñihqat an pasiwtani kite', pam nawus lavayiy kurs hin qa anhtini.
¹⁷ Uma ñasta wuwñi'yuñqamu qapostalya! Ya himuwa pas pāvanniq̄w òviy'o? sen sikavalasiva? sen God kiata? Pi put kiāt hapi sikavalasivat pas hihtatañwu.
¹⁸ Uma piw pan tūtutuqaynaya: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kīyat ep hom'oyvihkat an pasiwtani, kite', pam soñawnen qa hinwat lavayhtiñwu. Nikañw hak lavayhte': Nam ilavayi hom'oyvihkat ep kuwahtiput an pasiwtani, kite', nawus pam lavayiy kurs hin qa anhtini.
¹⁹ Uma nūanhihtu qapostalyaqamu! Ya himuwa pas pāvanniq̄w òviy'o? sen kuwahtipu? Sen hom'oyvihka? Pi pam hapi kuwahtiput pas hihtatañwu.
²⁰ Paniq̄w òviy hom'oyvihkat akw òqalat lavayiy pasiwnaqa piw kuwahtiput pep oyiwhqat akw pan lavayhtiñwu.
²¹ Piw God kīyat akw òqalat lavayiy pasiwnaqa piw God pep ki'taqat akw pan lavayhtiñwu.
²² Pu hak òveqatsit akw òqalat lavayiy pasiwnaqa hapi God moñw'atsvewayat akw pan lavayhtiñwu, pu put ep tsokiwtataq akw'a.
²³ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sīnomu, nawip'ew hinyuñqamu! uma pi umuh'uyiy añq̄w nēnevenit pakwūt-sikivo sun oyit God aw noyañwu; nikañw soq̄ God tutavoyat pas pāvanyaqat uma ayo yuykuya; uma sinmuy amuñem suan hin yukuyaniqey

qe'toti; uma nasta núokway'yuñwa; uma qa suan hinwisa. Uma as pávanyaqat tutavot añ ahsupoq hinwisnikañwo, pu it qa pas qatuvosnihqat añ píwu.

²⁴ Uma hihtu qapostalkahkañw tútsamyaqamu! pas uma totophohyat òviy kūyit tsahkwakinkahkañw, it himuvohkot pòlay'taqat kwukwú'ya.

²⁵ Is ohi uma tutavot tütutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma kuyapkuyit, sen tsaqpatat òvaqe-sa kwañw'ewakwnihqat anyuñwa, nikañw soq hihta tukwhanayaniqey-sa tunatyawyuñwa, Pu uma qanamítuyqawi'yuñwu.

²⁶ Um qapostal Pharisee-sino, um mohti uhkuyapiy ahsonñaqw kwañw'ewakwtaqw, pam òvaqe piw kwañw'ewayni.

²⁷ Is ohi uma tutavot tütutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma tütumit qòtsálwiwyuñqat anyuñwa. Pay as antsa pi pam òvaqe lomasosniwa; noqw pi ahsolve sinmuy òqaam añ opom'iwyuñwa, pu sohsoy himu toyoy'eway'o.

²⁸ Noqw pan uma suovaam pay suan hinyuñqey nuhtumi namtaknaya; nikañw uma pan atsáy'kahkañw qa súanhinwisa.

Jesus Predicts Their Punishment

(Lk 11.47-51)

²⁹ Is ohi uma tutavot tütutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma pi Tutuyqawhقات lavay'aymuyatuy amuñem tuamhçölöt lomahinyuñqat yuykuya, pu añ hakimuy súanyuñqamuy haqe' tūam'iwyuñqat añ aw nukwánwsonilantotaqe,

³⁰ Pañqawañwu: Pas as itam itanamuy qatsiyamuy ep yēse', soon amumum Tutuyqawhقات lavay'aymuyatuy qòqyani.

³¹ Yan uma Tutuyqawhقات lavay'aymuyatuy qòqyaqamuy tūmatnihqey nāsuhputsni'yuñwa.

³² Taay! Huvam umunamuy hihta yayhnayaqat aw antsatsnaa.

³³ Uma lölöqahhtuy amonyuñqamu, uma tsütsu'tuy aniwnimatu! ya uma hin qòhit aqw maspiwyaniqey añqw ayo nõñakni?

³⁴ Pantaqw òviy meh! Nu hapi umumi lavay'a'yatuy hõnani, pu suan wuwni'yuñqamuy; pu tütutuqaynayaqamuy nu umumi ayatani. Noqw haqawatuy uma qòqyani; pu haqawatuy nahoylehtsit aw múayani; pu haqawatuy uma umuhtsotsvalkiy añ a'nõ wuvahtotani, nen añ aqwhaqami kitsókinawit pumuy okiwsahsanyani.

³⁵ Noqw God umuy hapi tukopani, sohsokmuy suan hinwisqamuy umunam qòqyaqat ahpiy'o, it súantaqat Abel qatsiyat ep'e, pu añk yesqamuy píwu, pu Barachias tiyat Zacharias yan mätsiwhqat qatsiyat ep'e. Ura uma God kíyat-nikañw pu hom'oyvihkat pumuy amuhtsave put nínaya.

³⁶ Pas antsa nu umumi pañqawni: God pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumi sohsoq it yan-taqat ep nõoyni.

Jesus' Love for Jerusalem

(Lk 13.34-35)

³⁷ Is ohi úmaa, Jerusalem ep sínomu! Is ohi umuñemi! Uma Tutuyqawhقات lavay'aymuyatuy qòyantotaqamu, pu umumi ayatiwyaqamuy tatatupqòyantotaqamu! Pas as nu hihsakishaqam umuy tsovalani, kowakowuhti timuy masay atpikaqe tañatañwuqat pan'i; noqw uma qa nånakwha.

³⁸ Meh! God umuhkiy pay tatamhta.

³⁹ Pi nu umumi pañqawni: Pay uma yahpiy haqahpiy soon inumi yórikyani. Nikañw ason hisat aw pituqw, uma pañqaqwani: Tutuyqawhقات natñwaniyat añ pitutoqa nam tayawintiwa, uma kitotani; nen pep pu' uma inumi piw yórikyani.

24

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple

(Mr 13.1-2; Lk 21.5-6)

¹ Pu Jesus pañqw yamak, God kíyat añqw ahpiy'o; noqw put aw nánatuwnayaqam God kíyat ep añ kíiwyuñqat put aw mahtaknayaniqe put aw òki.

² Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma sohsoq it añ qa tãyuñwa? Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay nãt pas qa haqam i' owa nãp qeniy epni. Pas sohsoy sahpukniwni.

Troubles and Persecutions

(Mr 13.3-13; Lk 21.7-19)

³ Noqw pam tsomot Olivet epeq qatuqw, put aw nánatuwnayaqam pay nanalt put aw òkihqe aw pañqawa: Um itamuy áawnani: Ya ñi hisat yaniwhitini? Pu uñ hisat pítuniqat himu put tuawi'tani, pu qatsit sohtiniqata?

⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Uma tunatyaltotini; noqw qa hak umuy únatoynani.

⁵ Taq nāt kaysiwhqam inatñwaniy aw yankahkañw öke', pañqaqwani: Nu' hapi Christ kitotani, nen kaysiwhqamuy ünatoynayani.

⁶ Pu uma nãqöyiwuy yãvaqñihqat nanvotyani, pu umuhhayhke' nãqöytaqw uma nanaptani. Nikañw uma qa hin unañwtotini. Pi pay pam pãvantaqa pas soon qe'ni. Nikañw pay hapi nāt qa pep so'ñwamiq pītuni.

⁷ Pi añqe' hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumi wuñkuyamantani. Pu moñwtunatyat suk w moñwtunatyat ehpewhimantani. Pu hãhaqe' tsõñõsqatsini, wukotuyhqatsini, pu tutskwa tayayaykuni.

⁸ Ii hapi hĩhihta kãnavotpit yayhniata.

⁹ Noqw sinom sohsoyam umumi qa suhtaq'ewyani, uma isinomniqw öviy'o. Noqw puma umuy okiwsahsanyat, umuy qöqyani.

¹⁰ Noqw pahsat pu kaysiwhqam tuptsiwniy añqw lasye', nãnami qa suhtaq'ewyani. Noqw sũka suk w momñwituy aw mãtapni.

¹¹ Noqw kaysiwhqam hoñve', Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey atsáy'kahkañw kaysiwhqamuy ünatoynayani.

¹² Ephaqam qaanhtipu tũwaqatsit añ ahsupoq kũrukiwmani, noqw öviy kaysiwhqam nami'nañway añ peveltotini.

¹³ Noqw pay yũmosa añ kuytaqa hapi ayo yãmakni.

¹⁴ Noqw isinom tũwaqatsit añ ahsupoq it lomatuawit yuaatotaqw, sinom sohsoyam nanaptani. Noqw pep pu' so'ñwamiq pītuni.

The Awful Horror

(Mr 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵ Ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat Daniel yan lavayhti: Hak nuhtsel'ewaynihqa tũkiqõtaniqa wunuptuni. Añ tũñwantaqã mãmatsni. Noqw öviy ason uma put God kiyat pas himunihqat ep wũnuhqat aw yõrikyaqw,

¹⁶ Pep pu' ima Judeat añ yesqam tuhtukwimi q watqani.

¹⁷ Pu i' hak kits'oveqñihqa pañqw hãwe', nawus soon hihta öviy ahpami papkini, sũwayaniqe öviy'o.

¹⁸ Pu i' hak pasve hinnumqa soon yuwsiy öviy kĩmini.

¹⁹ Noqw hisat aw pituqw, pep hapi pu' haqawat añ nõ'yiwyuñqamuy, pu yõyoñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is õhini.

²⁰ Noqw pas pay okiw uma qa tõmõ' watqaniqey öviy Umunay aw tũvĩnlalwani, piw qa nasuñwintalõñnit ep'e.

²¹ Taq pep aw pituqw, qaan'ewakw kãnavotpini, pas tũwaqatsit hisat yukiltiqat añqw pew pahsavo qa hisat pan hiniwhitiqat pan'i, pas qae, piw soon hisat pãpu paniwhitini.

²² Noqw as talõñwintiwihqa qa pelvoti q, soon hak ayo yãmakni. Noqw pay hapi Tutuyqawhqat namoramuyatuy amuñem tunatyat ahpiy pam pelvotini.

²³ Pep pu' ason kurs hak umumi, Meh, yep Christ kitaqw, sen Ayamo, kitaqw uma qa tũtuptsiwani.

²⁴ Taq nāt hakim Christ-nihqey nãtsokani'yunqam mãtaqtotini; pu Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey nãtsokani'kahkañw hoñvani, qa pũmayakañwo; nen hĩhihta kãtatayhpit hihta tuawi'taqat hintsatskani, pas qaõwihintaniqw öviy kurs as hin pasiwtaniqw hikis pi añ Tutuyqawhqat namoramuyatuy ünatoynayani.

²⁵ Noqw meh, uma hapi pay nanapta, ispi nu añwu pay umuy put äawnaq'õ.

²⁶ Paniqw öviy kurs puma umumi Meh, taq pam qayësiwhpuve qatu, kitotaqw, uma qa awhaqamiyati; sen Meh, pam yũpaveq qatu, kitotaqw, uma qa tũtuptsiwani.

²⁷ Pi hõpaq talwihpiki tẽveñehaqami mãtaqtiñwu; noqw pay hapi pantani hisat Nu, Sinot Tiat, pītuniq'õ.

²⁸ Pi haqam himu mokput tokoatniqw, pañso wiwsokt tsovaltiñwu.

The Coming of the Son of Man

(Mr 13.24-27; Lk 21.25-28)

²⁹ Noqw pahsat put kãnavotpit atsve äpiy pay tãwa qa tãlawvani, pu mũyawuy añqw qa talni, pu sõtu tokpelat añqw lõhõhöykuni, pu õvaqe hĩhimu õqala tayayaykuni.

³⁰ Noqw pahsat pu himu tokpelat epeq mãtsiltini, nuy Sinot Tiyat pītuniqat tuawi'taniqee. Noqw pahsat pu tũwaqatsit ep sohsoyam nanãpwat sinom tsaykitani; noqw pu Nu, Sinot Tiat, õqalat yankañw, qaan'ewakw son'iwkañw, õvaqe õomawhtuy akw hawtoqw, puma nuy tutwani.

³¹ Noqw itõtõqpi a'nõ tõqtiqw, nu ihoñviaymuy añqe' ayatani; noqw puma inamoramuy tũwaqalvoqhaqami yesqamuy nãnan'ivaqw tsovalayani.

*The Lesson of the Fig Tree**(Mr 13.28-31; Lk 21.29-33)*

³² Taay, kurs uma nõnvospaltsokit hihta tuawi'taqat nanaptani. Put nantaqaat palmokte' sákwawsate', nahpi'wisq, kurs tal'añwhayiñwtiqat uma nanaptañwu.

³³ Noqw pan hapi uma sohsok iit hihta aw yórikye', soon pas nu hisat pítuniqat uma nanaptani. Pep hapi nu soñawnen hötsiwhpeq wúnuhqat uma nanaptani.

³⁴ Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon nāt ima sinom tūtuwayaqw, pay iñ sohsy yaniwh-tini.

³⁵ Pay tokpela, pu tūwaqatsi tūwayani; nikañw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

*No One Knows the Day and Hour**(Mr 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36)*

³⁶ Nikañw hisat aw pítuniqat, pu haqe' qalawmaqwhaqamniqat hapi qa hak navoti'ta. Pas qae, òveqatsit ep hoñvia'yam hüks qa navoti'yuñwa. Pas Ina nāla put navoti'ta.

³⁷ Noqw ura Noet qatsíyat ep hin hiniwhitiqat pay hapi piw pantani hisat Nu, Sinot Tiat pítuniqat ep'e.

³⁸ Pay ura nāt qa pātsiq, sinom nõnova, pu hīhikwya; nõmalalwa, pu puwsuñwālwa, hisat Noet pākihut aqw pākihqat aw pahsavoo.

³⁹ Nihqe puma qanavoti'yuñqe pātsiq, puma sohsoyam sūlawhti. Noqw pay piw hapi pantani hisat nu' Sinot Tiat pítuniqat ep'e.

⁴⁰ Pep pu' hakim löyöm haqam pasveni; suhka wīkiwhq, suhka akwsiñwni.

⁴¹ Pu hakim löyöm wuhtit nūmantani; suhka wīkiwhq, suhka akwsiñwni.

⁴² Pantaqw òviy uma tunatyawyuñwni, taq Umuhtutuyqawhqa hisat pítuniqat uma qa navoti'yuñwa.

⁴³ Noqw uma it navoti'yuñwni: Pi as ki'taq uyiñwut hísatniqw pítuniqat navoti'te', soon qa tūwalani, nen soon put kiyat haqe' aw pākiniqw pam pánani.

⁴⁴ Paniqw òviy uma pās moñwvas'iwyuñwni; taq uma nāt qa pan wūwantotaqw, nu', Sinot Tiat pítuni.

*The Faithful or the Unfaithful Servant**(Lk 12.41-48)*

⁴⁵ Taa. Ya hak haqam hihta añ suan hinmaqa suan wuwni'taqat tumal'aya? Put hapi moñwi tumalsuñwamuyatuy amumi moñwtapq, pam pumuy añsakis tunòshuylawni.

⁴⁶ Kurs moñwi hisat ahoy pite', put nāt suan tumalay'maqat aw yorikq, pam hahlayhpit epni.

⁴⁷ Pas antsa nu umumi pañqawni: Put moñwíat pas soon put qa sohsok hihta himuy aw moñwtapni.

⁴⁸ Nikañw kurs as pam tumal'aya qahopinen, pam unañwpeq pañqawni: Imoñwi pítuniqey pas nāt haqami tavi'ma, kítani.

⁴⁹ Nen pu' tumalsuñwamuy wuvahtivakañw, pu honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñqamuy amumum tūmoykañw, pu hīhikwni.

⁵⁰ Pu pam qa hin pan wūwankañw, moñwiy qa nuhtay'taqw,

⁵¹ Pam pite' put pavan pas a'nò sivintoynani. Noqw pam nawip'ew hinyuñqamuy amumum nātuwiwni. Pep a'nò tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

25*The Parable of the Ten Girls*

¹ Pahsat pu òveqatsit añqw moñwtunaty hakimuy pakwtnihqamuy mámanhtuy amuntani. Puma wihqóhiy òmahtota, mōõnañwhitiqat ahsawvawisa.

² Noqw pumuy amuñaqw tsívtotnihqam wuwni'yuñqw, pu tsívtotnihqam qa wuwni'yuñwa.

³ Qa wuwni'yuñqam wihqóhi'wiskahkañw, tóvukuyit qa maskay'wisa.

⁴ Noqw wuwni'yuñqam wihqóhi'wiskahkañw, tóvukuyit hihta añ küyi'wisa.

⁵ Noqw mōõnañw nawutsnaqw, puma sohsoyam puwso'qe tokva.

⁶ Noqw suhtokihaq hak a'nò pañqawu: Meh, mōõnañw añq'ò, huvam ahsawvawisaa.

⁷ Pahsat pu puma mamanht sohsoyam hoñvaqe, wihqóhiy aw hintsatsna.

⁸ Noqw qa wuwni'yuñqam wuwni'yuñqamuy amumi pañqaqwa: Itamuy umuhtóvukuyiy añqw maqayaa, taq itahwihqóhi tókiwwisa.

⁹ Noqw wuwni'yuñqam lavayhtotiqe pañqaqwa: Sóoni, taq ka itamumi nan'ivo qa aptsiwtani, tis pi uma huhayaqamuy amumiye', nennem tuiyani.

¹⁰ Noqw pumuy nāt tuiwisq mōõnañw pitu; noqw ima moñwvas'iwyuñqam put amum nāñuiwniqat ep nõviwhqat aw yuñá, noqw ihpoq uhtsilti.

¹¹ Atsve pu' mimawat mamananht piw tuwat ökihqe, pañqawwa: Moñwi, Moñwi, itamuñem hōtaa.

¹² Noqw pay pam lavayhtiqe pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Nu umuy hakimuy qa tuwi'ta.

¹³ Yantaqw öviy uma tunatyawyuñwini, pi uma hisat talöñvaqat, pu haqe' qalawmaq w nu' Sinot Tiat pítuniqat qa navoti'yuñwa.

The Parable of the Three Servants
(Lk 19.11-27)

¹⁴ Pi nu hakiy haqami yāvoqnihqat antani. Pam hak tumal'aymuy wáñwayhqe, amumi hihta himuy noa.

¹⁵ Nihqe sukw aw tsivót-sikip sōmorit sivat oya, nit pu sukw aw lõp sōmorit sivat, nit pu sukw aw sūp sōmorit sivat, hin nanāpwat akw moñwastotiniqat pan pakwámna; nit pahsat pay haqami nakwsu.

¹⁶ Pahsat pu i' tsivot-sikip sōmorit sivat ömahtaqa ahpiynihqe, put akw huhyaqe, put aw tsivót-sikip sōmorit sivat hōyokna.

¹⁷ Pu i' lõp sōmorit sivat ömahtaqa piw put anhtiqe, lõp sōmorit sivat put aw hōyokna.

¹⁸ Noqw pu sūp sōmorit sivat ömahtaqa ahpiynihqe, tutskwave hañwat, pañsoq moñwiw sīvayat tupka.

¹⁹ Pu ahpiy wūyavotiqw, pumuy moñwíam pítuhqe, pumuy amumi put ep pohta.

²⁰ Noqw öviy i' tsivót-sikip sōmorit sivat ömahtaqa pítuhqe, piw tsivót-sikip sōmorit sivat kívahqe, pañqawu: Moñwi, ura as um tsivót-sikip sōmorit sivat inumi noa, noqw meh, nu put aw tsivót-sikip sōmorit sivat hōyokna.

²¹ Noqw put moñwíat aw pañqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya, um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uñ pavan wūhaq tuwanit aw moñwtapni. Um uhmoñwiw amum hahlayni.

²² Pu tuwat i' lõp sōmorit sivat ömahtaqa pítuhqe aw pañqawu: Moñwi, ura as um lõp sōmorit sivat inumi noa; noqw meh, nu lõp sōmorit sivat put aw hōyokna.

²³ Noqw put moñwíat aw pañqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya; um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uñ pavan wūhaq tuwanit aw moñwtapni. Um uhmoñwiw amum hahlayni.

²⁴ Pahsat pu i' sūp sōmorit sivat ömahtaqa pítuhqe, pañqawu: Moñwi, nu ümi navoti'taqw, um a'nö unañway'ta; nihqe um haqam qa uyht ep hōqñwu, pu haqe' poshumit qa tsalakin'uyht añ hihta tsovalañwu.

²⁵ Noqw nu uñ mamqasqe, öviy ahpiynihqe, uhsivay tutskwave tupka; noqw meh, yep uhsiva.

²⁶ Noqw put moñwíat lavayhtiqe put aw pañqawu: Is okiw um hak qahopi, naöntumal'aya! Pas as um inumi navoti'taqw, nu haqam qa uyht ep hōqñwunikañw, pu haqe' poshumit qa tsalakin'uyht pañ tsovalañwu.

²⁷ Himu pi um sivat aw tunatyawyuñqamuy amumi isivay öyanikañwo; noqw nu hisat pite', isivay ep sivit enañ ömahtani.

²⁸ Pahsat pu tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam sivat nawhkiyaa, nen pakwút-sikip sōmorit himuy'taqat put maqayaa.

²⁹ Pi hakiy himuy'taqat aw himu noiwmantani, noqw pam hihta nihti'tamantani; nikañw hihta öwihimuy'taqw, hikis pam put nawhkiwini.

³⁰ Pu uma it ñasta apit tumal'ayat ihpo qatālat awhaqami tūvayani; pep tsaykitiwini, pu tāma ñuritiwini.

The Judgment of the Nations

³¹ Ason nu' Sinot Tiat sohsokmuy ihoñvia'yamuy tsamkañw, lolma tālawñway'kañw pite', pep pu' nu pas kaptsi'tiwkañw, imoñw'atsveway ep qatuptuni.

³² Noqw sohsoyam hihta nanāpwat sinom inutpipotsovaltini; noqw nu pumuy pep nāhoy tsíkani, lālayhqa kanelmuy kakapirstuy amuñaqw tsikañwuqat pan'i.

³³ Nen nu kanelmuy iputvaqewat öyani, pu kakapirstuy isuyvaqewata.

³⁴ Nen nu iputvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam pewyaa, Inay añqw hahlaywaqamu; nen uma umuhmoñwiw umeñem hihta na'sastaqat makiwyani, tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaw umuñem na'sastiwhtaqat put'a.

³⁵ Pi ura nu tsöñmokiwtaww, uma nuy nopnaya; nu pānaqmqokiwtaww, uma nuy hikwnaya; nuy kurs hákiyniqw, uma nuy pās taviya;

³⁶ Nuy qa yuws'i'taqw, uma nuy yuwsinaya; nuy tütuyhq, pu sivikive pakiwtaww, uma nuy pohtaya.

³⁷ Pahasat pu ima suan hinyuñqam lavayhtote', pañqaqawani: Moñwi ya hisat un tsönmokiwtaqw, itam un tutwaqe nopnaya; un pñanaqmokiwtaqw, itam un hikwnaya?

³⁸ Ya hisat um kurs hákiyniqw, itam un tutwaqe päs taviya, un qa yuwsitaqw, un yuwsinaya?

³⁹ Pu ya hisat um tütuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, itam un tutwaqe un pohtaya?

⁴⁰ Noqw nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy itupkomuy amuñaqw hihtawat sushin'ewakw aw pan unañwtapye', uma inumi unañwtapyañwu.

⁴¹ Pahasat pu nu imuy isuyvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam inuñaqw ahpiyaa, uma God itsivuyat akw nankiwakw hinhtotiqamu. Qõhit qa tsohtso'ñwuqat aqw uma maspiwyani, it qõhit Nukpanat énem-nikañw pu hoñviaymuyatuy amuñem na'sastiwqat aqw'a.

⁴² Pi ura nu tsönmokiwtaqw, uma nuy qa nopnaya; nuy pñanaqmokiwtaqw, uma nuy qa hikwnaya.

⁴³ Ura nu kurs hákiyniqw, uma nuy qa päs taviya; qa yuwsitaqw, uma nuy qa yuwsinaya; nuy tütuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, uma nuy qa pohtaya.

⁴⁴ Pahasat pu puma tuwat lavayhtote', pañqaqawani: Moñwi, ya hisat um tsönmokiwtaqw, pu pñanaqmokiwtaqw, sen kurs hákiyniqw, sen qa yuwsitaqw, sen tütuyhq, sen sivikive pakiwtaqw, itam un tutwakañw ùmi qa unañwtapya?

⁴⁵ Pahasat pu nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy amuñaqw sushin'ewakw aw qa unañwtapye', uma inumi qa unañwtapyañwu.

⁴⁶ Noqw ima hapi sivihpit sùtsepniqat aqwyani; noqw suan hinwisqam qatsit qaso'taqat awyani.

26

The Plot against Jesus

(Mr 14.1-2; Lk 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Noqw Jesus yan lavaiy yúkuhqe, pahasat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu;

² Uma navoti'yunqw lötök hapi ura amutsva-yūmosanihqat ep nõviwniqat aw pítuni. Noqw ep hapi nu' Sinot Tiat momñwituy amumi mätaviwhq, puma nahoyletsit aw nuy muayani, kita.

³ Noqw ephaqam hakim pavansinom hakiy Caiaphas kiyat ep tsovalt, God awwat susmohpeq moñwit kiyat ep'e-ímaa: God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tuqaynayaqam-niqw, pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yamu.

⁴ Nihqe hin as puma nanauyve Jesus ñuaye' nñyaniqey pavasiwnaya.

⁵ Nit pay pañqaqwa: Pay qa nõviwhqat epni, taq ka sinom qaunánwtalawwayani.

Jesus Anointed at Bethany

(Mr 14.3-9; Jn 12.1-8)

⁶ Noqw Jesus Bethany ep hakiy tokoplelet tütuyñwuqat Simon kiyat epniqw,

⁷ Pumuy nõnovaqw, hak wuhti wihkuyit kwañwáhovaqtuqat a'nõ hihkay'taqat hihta añ küyiwtaqat yawkañw ep paki, wikorot hihta owat alabaster añqw yukiwtaqa añ küyiwtaqata; nihqe wikorot yõhaqe, Jesus qõtöyat aw wihkuyit wüta.

⁸ Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam aw yórikyaqe, qayan unañwtotiqe pañqaqwa: Ya i' wihkuyi hinoqw paysoq hovalniwa?

⁹ Añwu ka as pam wühak õviy huyiwe', añ õkiwyuñqamuy amumi noiwnikañwo.

¹⁰ Noqw Jesus hiñqaqwaqat navoti'taqe, õviy pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw wuhtit unañwmokintota? Pam inumi lolmat tumalta.

¹¹ Uma pi pay õkiwyuñqamuy sutsep oyi'yunwa; nikañw uma nuy qa sutsep tavi'yunwini.

¹² Pam nuy ásnaniqe õviy it wihkuyit itokoy aw wüta, nuy tūamiltiniqat õviyo.

¹³ Nu umumi pas antsa pañqawni: Tūwaqatsit añ ahsupoq haqam i' lomatuwawi yuaatiwhq, pep i' wuhti yep hinhtiqw pam piw yuaatiwni. Sinom it akw put u'ni'yunwini.

Judas Agrees to Betray Jesus

(Mr 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Pahasat pu pakwt lóq sihkay'taqam put aw nánatuwnayaqamuy amuñaqw suhka, Judas Iscariot yan mätsiwqqa, God awwat mohpeq momñwituy amumii,

¹⁵ Nihqe amumi pañqawu: Ya uma nuy hihta maqayani, nu put umumi mätapq'õ? Noqw puma sunat pakwt sihkay'taqat qõtsásivat put maqayaniqey aw pasiwnaya.

¹⁶ Noqw pahpiy pu' pam put amumi mätapniqey qenihevi'ta.

*Jesus Eats the Passover Meal with His Disciples**(Mr 14.12-21; Lk 22.7-14, 21-23; Jn 13.21-30)*

¹⁷ Noqw qapeken'oyvut põlavikit nõviwniqat sūs talõnni'taqw, Jesus aw nánatuwnayaqam put aw õkihqe aw pañqaqwa: Ya itam haqam aw hintsatsnaqw, um pep ura Amutsva Yümosanihqat ep nõviwniqat nõsniqey nāwakna?

¹⁸ Noqw pam pañqawu: Uma kīminen it hakiy tāqat aw pañqawni: Tütutuqaynaqa yan lavayhti: Ituwaniy aw pitu. Noqw nu as uhkiy ep amutsva-yümosanihqat ep nõviwniqat inumi nánatuwnayaqamuy amumum nõsni.

¹⁹ Noqw löyõm put aw nánatuwnayaqam awnihqe, Jesus amumi hin tutaptaqat anhti; nihqe puma ura Amutsva Yümosanihqat ep hintsatskiwhqat pās aw hintsana.

²⁰ Noqw tapkiqw, pam pakwt lõq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumum tunõsvoñat aw qatuptu.

²¹ Noqw pumuy nõnovaqw, pam pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma haqawa nuy momñwituy amumi mätapni.

²² Pahsat puma pas qahalayhtotiqe, nanāp put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, ya nu'ni?

²³ Noqw pam lavayhtiye pañqawu: Inumum tsaqaptat aqw may morstoynaqā hapi nuy momñwituy amumi mätapni.

²⁴ Pi tutuveni Sinot Tiyat hin lalvayhqat nu pan yep qatsit añqw ahpiyni. Noqw pay i' hak momñwituy amumi nuy mätapniqat eñem pas is õhini. Pay pi as tatam pam qa tihtiwhq put eñem lolmani.

²⁵ Noqw i' Judas put momñwituy amumi mätapniqa lavayhtiye pañqawu: Tütutuqaynaqa, ya nu'ni? Noqw Jesus put aw pañqawu: Um súañqawu.

*The Lord's Supper**(Mr 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Co 11.23-25)*

²⁶ Noqw pumuy nõnovaqw, Jesus põlavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yoñoytat, aw nánatuwnayaqamuy put huytat pañqawu: Huvam it õmahtote' nõnõsaa; i' hapi itoko.

²⁷ Pu pam kuyapkuyit kwusut, ep hahlayhtit, pumuy amumi put tavi, nihqe amumi pañqawu: Uma sohsoyam it añqw hikwyani.

²⁸ I' hapi iuñwa; pam kaysiwhqamuy amuñem puhuvasiwnit pasiwnaniqe munvaniwa, pu pumuy qaanhhtipuyamuy ayo yúkuniqee.

²⁹ Nikañw nu umumi pañqawni: Pas nu soon yep qatsit ep ovauyit aniwniyat añqw hikwni. Nikañw qatsit nātoniqat aw pituqw, Inay moñwtunatyayat ep nu umumum puhuovavalat añqw hikwni.

³⁰ Noqw puma tayawinpit tawlalwat, pañqw nõña, Olivet tsomot aqwyaniqee.

*Jesus Predicts Peter's Denial**(Mr 14.27-31; Lk 22.31-34; Jn 13.36-38)*

³¹ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pu' tōkilat ep uma sohsoyam inutsviy unañwso'ni; pi ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat yan put eñem pēna. Nu kanelmuy tumalay'taqat nīnani; noqw kanēlom ahtsavalni, yan'i.

³² Nikañw ason nu ahoy tātaye', añwu pay umuhsavo Galileat aqwni.

³³ Noqw Peter lavayhtiye, put aw pañqawu: Pay nāmahin sohsoyam utsviy unañwso'q, pas nu' soon panhtini.

³⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ūmi pas antsa pañqawni: Pay pu' tōkilat ep nāt taqakowāko qa tōqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni.

³⁵ Noqw Peter put aw pañqawu: Nāmahin pi nu umum mokni nu uñ qa tuwi'taqey pas soon pañqawni. Noqw sohsoyam Jesus aw nánatuwnayaqam put an lavayhtoti.

*Jesus Prays in Gethsemane**(Mr 14.32-42; Lk 22.39-46)*

³⁶ Noqw pam pumuy tsamkañw, haqami Gethsemane yan mätsiwhqat aw pitu, nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma hāk inuhsavo yep yesq, nu ayohaqaminen Inay aw nāwaknani.

³⁷ Pu pam Peter-nit, pu Zebedeet tiyotimuyatuy tsamkañw, ahpiynihqe, pahsat pu pas qa hahlay'iwmakañw, pavan putuiwma;

³⁸ Nihqe pumuy amumi pañqawu: Pas iunañwa qahahlayi, pas mómokqat pan'i. Uma hāk yepye', inumum tunatyawyuñwni.

³⁹ Pu pam ahpiy hīhin yūmonit, pep tayway aqw tutskwani yēvat, nāwaknaqe pañqawu: Taay, Inaa, kurs pay hin pasiwtaniqw, pay i' kānavotpi inuhpiy ayoni. Nikañw pay qa nuy hin nāwaknaqw pantani; pay uhtunatya antani.

40 Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, pumuy tokqamuy tuwa; nihqe Peter aw pañqawu: Is ohi! Ya pas uma soon táwat añqe' sūs qōniltiqat pahsavo inumum tunatyawyuñwini?

41 Uma tunatyawkahkañw nānawaknani, nen qa anaheviwiyani. Pay as hakiy tunatyaat pas antsa su'qawtañwu; noqw pay tokoat nānahtsovi.

42 Pu pam pañqawu ahpiyinihqe, nāwaknaqe pañqawu: Kurs i' kānavotpi pas soon inuhpiy ayoniniq̄w, nuy put añ kuyvaniqat um pan nāwaknaq̄w, pay nam uhtunatyā antani.

43 Pu pam amumi pituq̄w, pay piw tōka, pumuy pōsiam putuiwyuñq̄w ðviy'o.

44 Noqw pam pumuy mātapt, piw ahpiyinihqe, pāyisni'makañw nāwaknaqe, pay piw án lavayhti.

45 Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, amumi pañqawu: Pay pi uma tōke', nānasuñwnani. Pay aw pitu; noqw nu' Sinot Tiat qaanhinwisqamuy amumi mātaviwini.

46 Huvam hoñvaa; itam áñwuyani; meh, nuy momñwituy amumi mātapniqa pitu.

The Arrest of Jesus

(Mr 14.43-50; Lk 22.47-53; Jn 18.3-12)

47 Noqw nāt pam yuaataq̄w Judas, imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amuñaq̄w suhka pitu; noqw sinom qaan'ewakw hintaqam sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw put amum öki, God awwat mohpeq momñwit-niq̄w pu sinmuy amuñaq̄w wukw'a'yam pumuy ayatotaq'ö.

48 Noqw i' hak pumuy amumi put mātapqa pumuy amumi pañqawu: Nu hapi hakiy tsohtsonaq̄w, pam hápini. Uma put hürs ñuayani, kita.

49 Nit pahsat pay pam Jesus awnihqe aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, kitat put tsohtsona.

50 Noqw Jesus put aw pañqawu: Ikwatsi, ya um hinoq̄w añqö'? Pahsat pu puma Jesus awyaqe, put hürs ñuaya.

51 Noqw meh, imuy Jesus ámumyaqamuy amuñaq̄w haqawa sipwuvahpi'kañw, put aw yohtokqe, put hōrokna, God awwat sus mohpeq moñwit tūwikiyat aw sāviknaqe, naqvuyat ayo tuku.

52 Noqw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aq̄w pánaa; taq hakim sipwuvahpit akw hintsatskaqam sipwuvahpit akw súlawhtotini.

53 Nuy pan Inay aw tūviñtaq̄w, pam āpiy pay pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit amuhpenihqe hōyokiwtaqamuy hoñviaymuy inumi óyani. Ya um it pēvewna?

54 Nikañw kurs nu panhtiniq̄w, tutuveni hin aw antsaniwini?

55 Noqw pahsat pu Jesus sinmuy amumi pañqawu: Ya uma hakiy uyiñwut awyaqe ðviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw nuy ñuawisa? Ura nu nāqavo God kíyat ep tütutuqaynaq̄w, uma nuy qa ñuaya?

56 Noqw Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy pēniam soon qa antaniq̄w, ðviy sohsoy ñi yaniwhiti. Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam sohsoyam put tatamhtotat watqa.

Jesus before the Council

(Mr 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jn 18.13-14, 19-24)

57 Noqw Jesus ñuayaqam God awwat susmohpeq moñwit, Caiaphas yan mātasiwhqat, aw put wikya. Noqw tutavot tütutuqaynayaqam-niq̄w pu wukw'a'yam piw pep tsovawta.

58 Noqw Peter yāvaq̄w Jesus añk hinma, God awwat susmohpeq moñwit kíyat aw pahsavoo; nihqe hoñvia'yatuy amumum ihpovewat qatuptu, hin hintaniqat yōrikniqee.

59 Noqw ima God awwat mohpeq momñwit-niq̄w, pu wukw'a'yat-niq̄w, pu sohsoyam pep tsovawtaqam Jesus ñinayaniqey anyuñwa; nihqe ðviy as put hihta atsátōynayaniqey hevi'yuñwa,

60 Nihqe qa hihta tutwa. Pi as kaysiwhqam put hihta atsátōynayaniqey ökikañw, qa sun lavayhtoti. Noqw nawis'ew hakim lōyóm put hin atsátōynaniqey pitu;

61 Nihqe pañqawu: I' hapi pañqawu: Nu God kíyat sahpukna, pāyis tálal añ ahoy put aw yúkuni, kita.

62 Pu God awwat susmohpeq moñwi wunuptuqe, put aw pañqawu: Ya pay um qa hin it ep lavayhtini? Ya ima hihta uhpewi yuaata?

63 Noqw pay Jesus qa hiñqawu. Noqw God awwat susmohpeq moñwi lavayhtiqe, put aw pañqawu: Nu hapi ñmi pas pañqawni: Um pas God Qátuhqat atpip itamumi súañqawni: Ya uma pas antsa Christ God Tíata, i' moñw'asi'taqa?

64 Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um súañqawu. Noqw nu ñmi pañqawni: Yahpiy pu' nu Sinot Tiat Sus'ōqaltutuyqawhqat putvaqewat qatuptuni, pu tokpelat añ ðomawhtuy akw nu hawhtoq̄w uma inumi yōrikyani.

⁶⁵ Pahasat pu God awwat susmohpeq moñwi itsivutiqe, yuwsiy tsikat pañqawu: Pam Hakiy pas kaptsiwhqat aqw qalomáhiñqawuy! Ya hinoqw pas piw nāt hak hin yuaatani? Meh, uma qalomálvayhtiqlw aw tūqayyuñwa.

⁶⁶ Uma hin wūwaya? Noqw puma lavayhtotiqe pañqawu: Pam mokiwuy hihkay'ta.

⁶⁷ Pahasat pu puma put taywami tōhtota, pu may pōlōlni'kahkañw wuwalalwa; noqw pētū mapqōlōy akw put wuwalalwakañw,

⁶⁸ Aw pañqawu: Taay, um Christ, um itamuy āawnani, Ya hak uñ wuvahta?

Peter Denies Jesus

(Mr 14.66-72; Lk 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Noqw Peter moñwit ihpaq tukwñōyakiwtaqat ep qatu; noqw hak māna tumal'aya put aw pítuhqe, aw pañqawu: Um pi piw Jesus Galilee añqwnihqat ámuma.

⁷⁰ Noqw pam sohsokmuy amutpik qa nakwhaqe pañqawu: Kurs um hiñqawlawu.

⁷¹ Pu pam tuhōt aw yamakq, piw suhka māna put túwahqe, pep yesqamuy amumi pañqawu: I' pi piw Jesus Nazareth añqwnihqat ámuma.

⁷² Noqw piw pay pam qa nakwhaqe, pas óqalat lavayit akw pañqawu: Pay nu pas put táqat qa tuwi'ta.

⁷³ Pu ahpiy hihsavoniqw, put aqlaq hoñqam Peter awyaqe aw pañqawu: Pay pi um pas suyan piw pumuy amumuma, òviy pi uhlayviy uñ suhputsni'ta.

⁷⁴ Pahasat pu Peter pas óqalat lavayhtiqe pañqawu: Pay nu pas put táqat qa tuwi'ta, kita. Noqw pahasat pay taqakowāko tōqti.

⁷⁵ Noqw Peter Jesus lavayiyat u'na; ura pam put aw pañqawu: Nāt taqakowāko qa tōqtiqw, um pāyis nuy qa tuwi'taqey pañqawni. Nihqe pam pañqaw yámakqe, nāp hin nāvak'òyna.

27

Jesus Taken to Pilate

(Mr 15.1; Lk 23.1-2; Jn 18.28-32)

¹ Noqw qavonvaqw, sohsoyam God awwat mohpeq momñwit, sinmuy amuñaqw wukw'aymuyatuy amumum Jesus ankiwakw yuaatota, put nīnayanīqee.

² Noqw puma put soyaqe, pahpiy wikyaqe, pep tutskwat aw moñwit, Pontius Pilate yan mātisiwhqat, aw put noaya.

The Death of Judas

(Acts 1.18-19)

³ Pahasat pu Judas, momñwituy amumi put mātapaqa, Jesus tūviwhq pan yórikqe pi ason qahahlayhtiqe, God awwat mohpeq momñwituy amumi-nikañw pu wukw'a'yamuy amuminihqe, sunat pakwt sihkay'taqat qōtsásivat ahoy kivaqe,

⁴ Amumi pañqawu: Pas kurs nu hakiy qa hihta ep hinhtiqat umumi mātapaqe qaanhti. Noqw puma pañqawu: Noqw hinhtini? Pam pi pay uhpee.

⁵ Noqw pam God kiyat ep qōtsásivat tsálaknat, ahpiynihqe, haqam nāhaya.

⁶ Noqw God awwat mohpeq momñwit qōtsásivat añ pohpoñaqe pañqawu: Itam si-vatatañpimiq put tañatote', qa súanhtotini, taq ura itam hakiy qatsiyat put akw tuiya.

⁷ Nihqe puma put yuaaykuyaqe, haqe' tutskwat Tsaqavotlawhqt Tutskwaat yan tūñwantihqat sívat akw tuiya, pep hakimuy qa pep sinmuy òoyyanīqe òviy'ò.

⁸ Noqw òviy pam tutskwa Uñwat akw Tuiwhpu nāto yan tūñwantiwa.

⁹ Noqw yan hapi Tutuyqawhqt lavay'ayayat Jeremyt lavayiyat aw anhti; ura pam pañqawu: Pu puma sívat ómahotota, it pakwt sunat sihkay'taqat qōtsásivat hakiy qatsiyat ep sisviyaqeyu. Pan hapi ima Israel-sinom put qatsiyat hihkatoyñaya.

¹⁰ Nihqe put akw hakiy tsaqavotlawhqt tutskwayat tuiya, Tutuyqawhqa inumi hin tutaptaqat pan'i. Yan ura pey'ta.

Pilate Questions Jesus

(Mr 15.2-5; Lk 23.3-5; Jn 18.33-38)

¹¹ Noqw Jesus pep tutskwat aw moñwit atpip wunuwta. Noqw moñwi put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiamu? Noqw Jesus put aw pañqawu: Um súañqawu.

¹² Noqw God awwat mohpeq momñwit-niqw pu wukw'a'yam put hin nēveltoynayaqw, pam qa hiñqawu.

¹³ Pahasat pu Pilate put aw pañqawu: Ya ima hihsa' hihta uñ tsotskanayaqw, um qa navota?

¹⁴ Noqw pay pas pam qa hiñqawu. Noqw òviy moñwi put ep pas hin kurs wūwa.

Jesus Sentenced to Death

(Mr 15.6-15; Lk 23.13-25; Jn 18.39-19.16)

¹⁵ Noqw put nōviwhqat aw pituqw moñwi sinmuy amumi hakiy sivilawhqt mātapañwu, hakiy nānawaknaqw put'a.

¹⁶ Noqw piw ép puma hakiy pas qahopímataknihqat sivivani'yuñwa, hakiy Barabbas yan mätsiwhqata.

¹⁷ Noqw öviy puma sumitsovaltiqw, Pilate pumuy amumi pañqawu: Ya nu hakiy umumi mätapniqat uma nānawakna-sen Barabbas, sen it Jesus, Christ yan tūñwantiwhqata?

¹⁸ Suyan pi puma qatsutsúyqhçe öviy put aw Jesus noayaqw, pam mätsi'taqe öviy pañqawu.

¹⁹ Noqw pam Jesus enēm hin yúkuniqey wūwankañw, moñw'atsveway ep qatuqw, put nõmaat put aw hakiy ayataqey pañqawu: Um put táqat súantaqat qa aw hintsakni; taq nu tóki tūmoklawhçe, put atsviy hīhihta kānavota.

²⁰ Noqw God awwat mohpeq momñwit wukw'a'yamuy amumum sinmuy pan unañwtoynayaqw, puma Barabbas tutuñwi'ya, pu Jesus nānayaniqat pañqaqwa.

²¹ Noqw moñwi lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Noqw nu hihtawat imuy lõqmuy amuñaqw umumi mätapniqat uma nānawakna? Noqw puma pañqaqwa: Barabbas awúy!

²² Noqw Pilate amumi pañqawu: Noqw nu panhte', Jesus Christ yan tūñwantiwhqat hintsanni? Noqw puma sohsoyam sáakmaqe, aw pañqaqwa: Nahoylehtsit aw múaa!

²³ Noqw moñwi pañqawu: Ya hínóq'ó? Ya hihta qalomáhinhtiqw öviy'ó? Pahsat pu puma pas sáakmaqe pañqaqwa: Nahoylehtsit aw múaa!

²⁴ Noqw pay Pilate pumuy kurs hintsanniqw, nuñwu pay sinom pas qa unañwtalawvayaqw, pahsat pu pam kuyht, sinmuy amutpik mávaqat, pañqawu: Nu hapi it táqat qa hintaqat qatsiyat ep qa tukopniwtani. Uma pi put hin yukuyani.

²⁵ Noqw pahsat pu sinom sohsoyam lavayhtotiqe pañqaqwa: Pay pi ason itam put qatsiyat ep tukopniwyani, pu itahtimu.

²⁶ Noqw öviy pam pumuy amumi Barabbas mätavi. Níkañw pam solāwat aw Jesus mätapq, pam put qa sūs wuvahta. Noqw pahsat pu Pilate put nahoylehtsit aw multiniqat öviy pumuy amumi put mätavi.

The Soldiers Make Fun of Jesus
(Mr 15.16-20; Jn 19.2-3)

²⁷ Pahsat pu moñwit solāwamat pavasiwhkimi Jesus wikyaqe, sohsokmuy suñwámuy put aw tsovalaya.

²⁸ Nihçe puma put yuwsiyat nawhkiyat, palausimnit put usihtoyneya.

²⁹ Pu puma hihta kütay'taqat nõlatotaqe, put qótósomtoynaya; nit pu putvaqw hopaqat matsvoñtoynayat, put aw tamótshoñvankañw, tututsiwayaqe, put aw pañqaqwa: Óqawmañwu Jew-sinmuy moñwíamu!

³⁰ Pu puma put aw tóhtota, pu hopaqat kwusuyaqe, put akw put qótöyat wuwalalwa.

³¹ Yan puma put aw tututsiwyat, put usimnit nawhkiyat, nāp yuwsiyat put yuwsinayat, put nahoylehtsit aw muayaniqey öviy ahpiy wikya.

Jesus Nailed to the Cross
(Mr 15.21-32; Lk 23.26-43; Jn 19.17-27)

³² Noqw puma kíñaqw nõnakwiskahkañw, hakiy Cyrene añqw táqat Simon yan mätsiwhqat tutwa; noqw pam Jesus nahoylehtsiyat ikwiwtaniqat puma put tusoq'ayatota.

³³ Pu puma haqami Golgotha yan tūñwantiwhqat aw öki. Pam Masqótvihka i'nihçe pam'i.

³⁴ Noqw puma pep ökiqw, solāwam wine hihta a'nó tsívat enañ namiqwriwtaqat put hikwnayaniqw, pam put añqw yúkuhqe, hikwniqey qa nakwha.

³⁵ Pep puma put nahoylehtsit aw muaya; pu puma yuwsiyat öviy nanavó'ya. Yan Tuyqawhqtat lavay'ayaat hin lavayhtiqat aw antsaniwa; ura pam pañqawu: Puma iyuwsiy nāhuyva, pu iusimniy öviy nanavó'ya.

³⁶ Pahsat puma pep yesvaqe put tütuwala.

³⁷ Nihçe put hin nēveltoyniwhqat pey'taqat put qótöyat atsve tsokaya. Noqw yan hapi pey'ta: I' HAPI JESUS, JEW-SINMUY MONWIAMU.

³⁸ Noqw puma piw lõqmuy yuiñwutuy put ahsaq nīnaya, nānap nahoylehtsit aw muayaqee. Suhka putvaqeniqw, pu suhka suyvaqee.

³⁹ Noqw añ sasqayaqam put aw tututsiwyaya, qótöy wílanakahkañwo;

⁴⁰ Nihçe pañqaqwa: Taay, um God kíyat sahpuknat, páyis tálát añ ahoy aw kítoniqa, ayo nātavii! Pas pi um antsa God Tiatnen nahoylehtsit añqw hawni.

⁴¹ Noqw amún God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam-niqw, pu wukw'a'yam put aw tututsiwyaya pañqaqwa:

⁴² Pas as pam pētuy ayo oyat, kurs hin ayo nātapni. Pas pi antsa pam Israel-sinmuy moñwíamnen, nahoylehtsit añqw hawhç, itam aw tütuptsiwani.

⁴³ Kurs pi pam God aw yanta; pay pi God putnik, put ayo távini; himu pi pañqawu: Nu God Tiata.

⁴⁴ Noqw ima uyiñwut put amum nahoylehtsit aw muiltiqam pay piw amún put aw hiñqawlawu.

The Death of Jesus

(Mr 15.33-41; Lk 23.44-49; Jn 19.28-30)

⁴⁵ Noqw tāwanasaptiqw, añ ahsupog qatālawva, tāwat atvelpetiqw aw pahasavoo.

⁴⁶ Pu tāwat atvelpetiqw, Jesus pas tōnay añqe' a'nō pañqawu: Eli, Eli, lama sabachthani! Pam God, Itutuyqawhqa, ya um hinoqw nuy tatamhta? i'nihqe pam'i.

⁴⁷ Noqw haqawat pep hoñqam put nanaptaqe pañqawu: Taq pam Elias wánwaylawu.

⁴⁸ Noqw pahasat pay pumuy amuñaqw haqawa wárikqe, hihta sōyatkoj'taqat (sponge) vinegar akw tshkweknat, hopaqat epeq sōñnat, put hikwniniqw maqa.

⁴⁹ Noqw pay haqawat pañqawu: Pay pantani; mātaqpi kurs Elias put ayo távinik pítuni.

⁵⁰ Pu Jesus piw a'nō hiñqawht, sohsok hikwsu.

⁵¹ Noqw meh, God kīyat ep mōtsáp'uhtsi ññaqw atkamiq tsiki, noqw tutskwa tayayayku, pu o'wa kwanamhti.

⁵² Pu tūtuami hōtsiltotiqw, kaysiwhqam God sinomat so'qam ahoy yesvaqe, tūamit añqw nōña.

⁵³ Nihqe Jesus ahoy tātayhq, put atsve puma pas āantsawat kitsókit aw yuñqw, sinom kaysiwhqam amumi yórikya.

⁵⁴ Noqw solāwamoñwi-niqw pu ima put amum Jesus tūtuwalaqam tutskwat tayayaykuqw, pu hin hiniwhiqat aw yórikyaqe, pavan pas tsátsawnaqe, pañqawu: Pas antsa kurs as i' God Tíata.

⁵⁵ Noqw kaysiwhqam momoyam pep yāvaqw aw tāyuñwa. Puma Galileet añqw Jesus añk hinnunyaqe, eñem hihta hintsatska.

⁵⁶ Noqw pumuy amuñaqw Mary Magdalene, pu Mary, James-nikañw pu Joses pumuy yúamu, piw Zebedeet timuyatuy yuámu.

The Burial of Jesus

(Mr 15.42-47; Lk 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁵⁷ Noqw Jesus aw tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawa Joseph yan mātsiwa. Pam Arimathaea-kitsókit añq'ō, nihqe a'nō hihta himuy'ta.

⁵⁸ Noqw tapkiwtaqw, pam Pilate aw pítuhqe Jesus tokoyat tuhtui. Noqw put tokoat put aw noiwniqat Pilate pañqawu.

⁵⁹ Noqw tokoyat Joseph yawmaqe, kwañ'ewakw tusaqtontsatsakwmōtsaput akw put mokahta;

⁶⁰ Nit pu pam haqam owat ep puhutuamhqōlōt himuy'taqey ep put tavi, nit tūamit hōtsíwmiq wuko'wat hóyoknat, ahpiy'ō.

⁶¹ Noqw Mary Magdalene-niqw, pu suhkawa Mary tūamit ehpewi qatu.

The Guard at the Grave

⁶² Noqw totokat qavōñvaqw, God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu Pharisee-sinom Pilate aw òkihqe, aw pañqawu:

⁶³ Moñwi, itam u'nayaqw, ura i' nuhtumi hīhihta átsalawhqa nāto qátuhqe pañqawu: Nu ahpiy pāyis talq ahoy tātayni.

⁶⁴ Taay, noqw òviy um pañqawhqa, tūamit pāyis tálal aw pahasavo qaōwihintani; taq ka put aw nánatuwñayaqam mihikq òke', put tokoyat haqami úuyi'wist, nuhtumi pañqawani: Pam mokiwyu añqw ahoy tātayi, kitotani. Noqw pantaniqw, tis pas mohtiwat epnihqe qalomáhintani.

⁶⁵ Noqw Pilate pumuy amumi pañqawu: Uma pi tuwalan'aymuy'yuiñwa; uma ahpiyye', aw qaōwiyukuyani.

⁶⁶ Noqw òviy puma ahpiyyaqe, tūamit qaōwihintsatsnayaqe, tuvoylat akw owat uhtayat, ep hakimuy tuwalan'o'ya.

28

The Resurrection

(Mr 16.1-10; Lk 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Noqw nasuñwintalōñnit añ ruhpaq, Sundayt aw pítuqw, nāt qōyañwnuptionsiwaqwhaqam Mary Magdalene, sukwat Maryt amum tūamit aw kuyvato.

² Noqw meh, pas tutskwa a'nō tayayayku; pi Tutuyqawhqa hoñviayaat ññaqw hawhqe, hōtsíwat añqw owat ayo mūmat, atsveq qatuptu.

³ Noqw pas taywaat talwihpikit anta; pu pas yuwsiat nūvat an qōtsa.

⁴ Noqw tūtuwalaqam put mamqasyaqe, pavan tururuykuyaqe, pas so'qey panhtoti.

⁵ Noq̄w hoñviaya lavayhtiqe, wuhtituy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwtani. Pay nu navoti'taqw, uma Jesus ura nahoylehtsit aw mułtiqat hepnuma.

⁶ Pam qa yep'e; pi pam ahoy tātayi, ura pan lavayhti. Kurs huvam pewnen, Tuyqawh̄qat as haqe' qatsqat uma aw yórikni.

⁷ Nen uma yañq̄w kaktaye', pam mokiwyu añq̄w ahoy tātayh̄qat put aw nánatuwnayaqamuy āawnani; Noq̄w meh, pay pam hapi añwu umupeye Galileet aqwni. Ason pepeq uma aw tātayyani. Meh, nu hapi umuy āawna, kita.

⁸ Noq̄w puma tsawiniwkañw, piw pas hahlaykañw, tūamit añq̄w ahpiy kaktayh̄qe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi tūawmaqe wari.

⁹ Noq̄w puma pañsoniqw pi meh, Jesus pas nāp pumuy amuhsawvaqe pañqawu: Hakim hahlayñwu. Noq̄w puma put awnih̄qe, hokayat mavoqtat, aw naokiwhta.

¹⁰ Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwtani. Uma yahpiynen, itupkomuy amumi pañqawh̄q, puma Galileet aqwyani; nen ason pepeq inumi yórikyani.

The Report of the Guard

¹¹ Noq̄w puma nāto pañsoniqw, meh, haqawat tūtuwalaqam kīve ökih̄qe, hin hiniwhtiqat God awwat mohpeq momñwituy sohsok āawnaya.

¹² Noq̄w puma wukw'a'yatuy amumum tsovalt̄iqe, hinhtotiniqey yuaatota; nih̄qe nihtit̄aqat sīvat solāwamuy huytota,

¹³ Pañqawkañw: Uma hapi kitotani: Itamuy tokq, put aw nánatuwnayaqam mihikq ökih̄qe, put tokoyat haqami ūuyi'wisa.

¹⁴ Noq̄w ason kurs tutskwat aw moñwi it navotq, itam aw tūtuqawwe', umuñem geni'totani.

¹⁵ Noq̄w öviy puma sīvat ömahtotaqe, amumi hin tutaptotaqat anhtoti. Noq̄w i' yan lavayi nāt Jew-sinmuy amuhpa' yuaatiwa pewhaqami pahsavoo.

Jesus Appears to His Disciples

(Mr 16.14-18; Lk 24.36-49; Jn 20.19-23; Acts 1.6-8)

¹⁶ Pahsat pu pakwt sükw sih̄kay'taqam Jesus aw nánatuwnayaqam Galileet aqwya, haqam tsomot Jesus pumuy amumi tutaptaqat pañsoq'a.

¹⁷⁻¹⁸ Noq̄w Jesus pumuy amumi pituq̄w, puma put aw yórikyaqe pas hihtatota. Noq̄w pay haqawat soq pēwewihtoti. Noq̄w pam amumi pañqawu: Ina sohosk hihta öveqatsit ep-nikañw pu tūwaqatsit epnih̄qat aw nuy moñwtavi.

¹⁹ Noq̄w öviy uma añqe' nankwuse', sopkawtaqamuy sinmuy tutuqaynayani, pu küyit akw pumuy tuvoylatiwisni, Inay, pu Tiyat, pu Qahováriwtaqat Hikwsit, pumuy natñwaniyamuy aq̄w'a.

²⁰ Nen puma itutavoy añ ahsupoq añ hinwisniqat uma pumuy tutuqaynayani. Noq̄w nu' hapi yūmosa umumum hinmani, yep qatsiso'ñwamiqhaqamii. Okiw antani.

LOMATUAWI MARK AHPIY'O

The Preaching of John the Baptist (Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Jn 1.19-28)

- ¹ I' lomatuwawi Jesus Christ God Tiyat yuaataqa yan yayhniwa.
- ² God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ yan ura pey'ta: Meh, nu hapi upyeve ituaw'ayay ayatani; noqw pam hapi upyeve uñem pōhut añ qenitani.
- ³ Hakiy tōnaat qayēsīwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tuyqawhقات eñem pōhut aw hintsatsnani, pam háqe'niqat aw suwiptotani.
- ⁴ Hak tāqa John yan mātsiwhqa qayēsīwhpuve kūyit akw tūtuvoylalawu; nihqe sinmuy amumi pañqawu: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasye', kūyit akw tuvoylatotini. Noqw God umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuni.
- ⁵ Noqw tutskwat Judeat añ ahsupoq sinom sohsoyam put aw ökiwta, pu Jerusalem añq'ö; nihqe qaanhtipuy nahostotat, John ahpiy päyut Jordan aqw tuvoylatoti.
- ⁶ Noqw i' John hihta pohkot pōlay'taqat pōhöyat añqw yukiwtaqat yuwsī'kañw, kolāsāt kwewta. Noqw pam mātuy tūmoyta; pu piw haqam mómohtuy tsāme', momospalayamuy enañ tūmoytañwu.
- ⁷ Nihqe pam yuaataqe pañqawlawu: Hak inuhpenihqe pas pavan öqalay'taqa inuñkni; noqw soon nu yan'ewaynīkañw pay ñas'ew put tots-sosompiyat ñahnik aw motoltini.
- ⁸ Pay nu pas antsa kūyit akw umuy tuvoylalawu. Nīkañw ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylalawni.

The Baptism and Temptation of Jesus (Mt 3.13-4.11; Lk 3.21-22; 4.1-13)

- ⁹ Noqw ephaqam Jesus Galilee-tutskwat ep kitsókit Nazareth añqwniqw, John päyut Jordan aqw put tuvoylata.
- ¹⁰ Noqw Jesus pāñaqw yámakq, pahsat pay tokpela hötsiltiqw Qahováriwtaqa Hikwsi höwit ankañw put aqw hawhtoqat pam aw yori.
- ¹¹ Noqw hakiy tōnaat öñaqw pañqawu: Um hapi pas aw iunañwa Itii, pas nu uñ hahlayi.
- ¹² Noqw pahsat pay Qahováriwtaqa Hikwsi qayēsīwhpumi haqami put lālayi.
- ¹³ Noqw pam pep qayēsīwhpuve löp sunat tālat añ tūtuvosiptuy amumun yanta. Noqw Satan put unaheplawu; noqw öñaqw hoñvia'yat put aw unañwtavi'yuña.

Jesus Calls Four Fishermen (Mt 4.12-22; Lk 4.14-15; 5.1-11)

- ¹⁴ Noqw John sivikive pakiwtaqw, Jesus Galilee-tutskwat ep pituhqe, lomatuwawit God moñwtunatyayat yuaataqat yuaatinuma,
- ¹⁵ Pañqawkañwo: Pay hapi aw pitu, God moñwtunatyayat aw hayhkalti. Uma nāp umuhtunatyay añqw lasye', lomatuwawit aw tütuptsiwani.
- ¹⁶ Noqw pam wuhkovatuphat Galilee yan mātsiwhqat qalavaqe hinmakañw, hakiy Simon tupkoyat Andrewt enañ tuwa. Puma pakiwmaqtutsayay pämiq pahpana, puma pakimahkatnihqey akw qátuhqee.
- ¹⁷ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma inuñk hinmani; noqw nu umuy tutuwnaqw, uma sinmuy kwihkwisnani, uma pāvakiwhtuy hin kwihkwisnaqey pan'i.
- ¹⁸ Noqw pahsat pay puma tutsáyay tatamhtat, put añki.
- ¹⁹ Noqw pam pahpiy hihsavo nakwsuqe, hakiy Zebedeet tūmuyatuy James pu John pumuy tuwa. Puma tuwat pākihat añqw pakiwkañw, tutsáyay aw yuyku.
- ²⁰ Noqw pam āpiy pay pumuy wáñwayi. Noqw puma nay Zebedeet tumal'aymuy enañ pākihat ep mātapt, put añk nakwsu.

A Man with an Evil Spirit (Lk 4.31-37)

- ²¹ Noqw puma Capernaum-kitsókit ep öki. Noqw nasuñwintalöñnit aw pituqw, āpiy pay pam tsotsvalkimi pákihqe, sinmuy tutuqaynativa.
- ²² Noqw puma put hin tutuqaynaqat ep pas aw kātayyuñwa, pas pam öqalat pasiwtaqey pan pumuy tutuqaynaqaw öviy'o, imuy tutavot tutuqaynayaqamuy qa pumuy amun'i.
- ²³ Noqw hak tāqa tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtaqa pumuy tsotsvalkiyamuy ep nuhtuma. Nihqe pam tsa'lawhqe,

²⁴ Pañqawu: Um itamumi qa hintsakni. Ya um itamuy hinhtotiniqat nāwakna, um Nazareth añqw Jesus? Ya um itamuy hovalaniqe òviy añaqã? Pay um hákiyniqw nu uñ tuwi'ta. Um hapi God añqw pas Qahováriwtaqa.

²⁵ Noqw Jesus hikwsit mēwaqe, aw pañqawu: Qa hiñqawlawht, añqw yámakuu.

²⁶ Noqw tuyoy'eway hikwsi táqat homimikinat, a'nò tòqtit, añqw yama.

²⁷ Noqw sinom sohsoyam kätayuñqe, nätuviñlalwaqe pañqawu: Hin pa i' hintani? sen pay puhututuqayhpi? Pas pi pam òqalat pasiwkañw, òviy hikis pi pas tuyoy'e'wakw hihikwsimuy mēwaq, puma put aw tuqayvastotañwu.

²⁸ Noqw pas pay pahsat Jesus pep hintsakq, Galilee-tutskwat añ ahsupoq pay pan yuaatiwa.

Jesus Heals Many People

(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Noqw panis puma tsotsvalkiñaqw nõnakt, hakiy Simon-nit, pu Andrew, pumuy kiyamuy aw yuña, ima James pu John pumuy amumunniq'ò.

³⁰ Noqw Simon nõmayat yuat mukituyat akw qãtsi. Noqw äpiy pay puma put Jesus äawnaya.

³¹ Noqw pam put awnihqe, mäyat ñuat, qatuptsinaqw, pahsat pay mukituyat put mätavi. Noqw wuhti pumuy amumi unañwtavi.

³² Noqw täwat pakiqw, sinom Jesus aw sohsokmuy hihta akw tütuyyaqamuy tsamvaya, pu nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuy.

³³ Noqw pep kitsókit ep sinom sohsoyam hötsiwmiq tsovalti.

³⁴ Noqw pam kaysiwhqamuy hihihita akw tütuyyaqamuy qalapsinta, piw kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ayo ipwaqe, pumuy hiñqawaniqw qa nakwhana, puma put hákiyniqw tuwi'yuñqw òviy'ò.

Jesus Preaches in Galilee

(Lk 4.42-44)

³⁵ Pu qavoñvaqw, nāt qa hin tālawvaniqw, Jesus qatuptuqe, kiñaqw yama; nihqe haqami súnalkominihqe, pephaqam God aw okiwlawu.

³⁶ Noqw Simon pu put suñwámat puma put añkya.

³⁷ Noqw puma put tutwaqe, aw pañqawu: Sinom sohsoyam uñ hepnumya.

³⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Tuma yuhke' kitsókinawit nankwusa; noqw nu pañ piw yuaatinumni; pi nu paniqw añq'ò.

³⁹ Pu pam Galilee-tutskwat añ ahsupoq sinmuy tsotsvalkiyamuy añ yuaatinumqe, nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwannuma.

Jesus Makes a Leper Clean

(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Noqw hak hihta tokoplelet akw tütuyhqa put aw pituhqe, okiñ aw tamòtswunuptut pañqawu: Um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani.

⁴¹ Noqw Jesus put òkwatuwhqe, aw māvuyaltiqe, aw toñokt pañqawu: Pay nu suhtaq'ewa; powaltii.

⁴² Noqw panis pam pañqawhq, pahsat pay tokoplele put añ súlawhti; noqw pam powalti.

⁴³ Noqw Jesus put pās mēwat, pahsat pay nahpiy put hōnaqe,

⁴⁴ Aw pañqawu: Um tunatyalte', qa hakiy it äawnani; nikañw um ahpiynen, God awwat moñwit aw namtaknani; nen Moses hin tutaptaqat um pan powaltiqey ep kuwahtiput tãvini. Um yan powaltiqey tuawit'ani.

⁴⁵ Noqw tuwat soq pam pañqw ahpiynihqe, añqe' put a'nò yuaatinumqe, ahsupoq tunvotna. Noqw òviy Jesus kurs hin päpu kitsókimi mätaqpuva pákiniqe, pay qalavehaqam tutskwava hinnuma; noqw sohsokiwaqw sinom put aw òkiwta.

2

Jesus Heals a Paralyzed Man

(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ Noqw ahpiy hihsakis talq, Jesus piw Capernaum-kitsókit aw paki. Noqw yaw pam kive pakiwtaqat sinom pañqawu.

² Noqw pahsat pay sinom kaysiwhqam pañso tsovalti, pas kaysiwhqe òviy kurs haqe' yesni, pas qa ñas'ew hötsiwhpeq qeni, pas qae. Noqw pam pumuy amumi God lavayiyat yuaata.

³ Noqw hakim nälöyöm hakiy táqat ahpá' qataytaqat tütuyhqt tsöpkañw put aw òki.

⁴ Noq̄w ep huru'pokiwtaq̄w, òviy kurs hin puma put aw òkini. Nihqe pahasat puma put haq̄amnihqat atsve Kiamit yàhayaqe, pòroknayat, it hakiy tütuyhqat ahp̄at an wáòkiwtaqat pañ put aw hawnaya.

⁵ Noq̄w Jesus pumuy qapēwewnayaqat amumi túwahqe, it t̄aqat an qataytaqat aw pañqawu: Itii, pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa.

⁶ Noq̄w haqawat tutavot tutuqaynayaqam pep yēse; nihqe pan unañwpeq wūwaya:

⁷ Ya hinoq̄w i' God aq̄w hiñqawlawu? Ya hak sen hakiy qaanhtipuyat ayo yúkuni, hal pas God-saa?

⁸ Noq̄w kurs puma unañwpeq pan wūwantotaq̄w, Jesus panis unañwpeq māmatst, amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w umuh'unañwpeq pavan wūwantota?

⁹ Ya hak hakiy an qataytaqat tütuyhqat aw hinwat lavayhtiniq̄w qa pas pas hinta, Sen Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa, kitaniq̄ó'? sen Wunuptut, uh'ahpay kwusut, nakwsuu, sen kitaniq̄ó'?

¹⁰ Noq̄w pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanhtipuyat ayo yúkuniqey aw òqalat pasiwtaqat uma it akw nanaptani-pu pam it t̄aqat an qataytaqat aw pañqawu:

¹¹ Oviy nu ùmi pañqawni: Qatuptut, uh'ahpay kwusut, uhkiy aw'i.

¹² Noq̄w pahasat pay pam wunuptut, ahpay kwusut, pumuy sohsokmuy amutpik nakwsu. Noq̄w òviy puma sohsoyam k̄atayun̄qe, God pas hihtatota, pañqawkahkañwo: Pas itam qa hisat hihta yanhaq̄amnihqat aw yòrikya.

Jesus Calls Levi

(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Pu pam pañq̄w piw wuhkovatuphat qalávohaqamii. Noq̄w sinom sohsoyam put aw tsovalt̄i; noq̄w pam pumuy tutuqayna.

¹⁴ Noq̄w pam pañmakañw, hakiy Alphaeus tiyat Levi moñwit enem sivat òmalawkañw haqam qatuhqat túwahqe, aw pañqawu: Um inuñkni. Noq̄w pam wunuptut, put añki.

¹⁵ Noq̄w Jesus put aw n̄anatuwnayaqamuy amumum put k̄iyat ep òkihqe, pep tunòsvoñat aw yesq, kaysiwhqam moñwit enem sivat òmalalwaqam-niq̄w pu qaanhinwisqam pañso òkihqe, pumuy amumum put aw yesva; pi put añk hinwisqam pas kaysiwhqee.

¹⁶ Noq̄w pam moñwit enem sivat òmalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy amumum t̄umoytaq̄w, ima tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put aw t̄atayyaqe, put aw n̄anatuwnayaqamuy amumi pañqaqwa: Ya pam hinoq̄w moñwit enem sivat òmalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy amumum t̄umoyta, piw hihiko? kitota.

¹⁷ Noq̄w Jesus put navotqe, pumuy amumi pañqawu: Pay an qahinyuñqam t̄uhikat qa haqni'yuñwa; nawus pi t̄utuyyaqam put haqni'yuñwa. Pi nu an s̄uanhinwisqamuy qa pumuy wánwayniqe òviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy n̄ap tunatayy añq̄w lasyaniqat aw wánwayniqe òviy pitu.

The Question about Fasting

(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

¹⁸ Noq̄w ima pi John aw n̄anatuwnayaqam-nikañw pu Pharisee-sinmuy amumi n̄anatuwnayaqam napwalni'yuñwa. Noq̄w òviy sinom Jesus aw òkihqe aw pañqaqwa: Meh, John aw n̄anatuwnayaqam-nikañw pu Pharisee-sinmuy amumi n̄anatuwnayaqam napwalni'yuñwa. Noq̄w ya hinoq̄w ùmi n̄anatuwnayaqam qa pantsatska?

¹⁹ Noq̄w Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya sen haqam mò'wit sinomat n̄at mòönañwuy amumum yantaq̄w, napwalni'yuñwni? Soon pi mòönañw pumuy amumum yantaq̄w puma napwalni'yuñwni.

²⁰ Nikañw pay ason hisat aw pituq̄w, mòönañw'am pumuy amuñaq̄w ahpiyniq̄w, pep pu' puma n̄anapwalni.

²¹ Qa hak sino puhutsatsakwmòtsaput yewaskwit aw pihtaknañwu. Ispi hak panhtiq̄w, put ep pihtakqa yuwsit añq̄w tsikq, pu' pas p̄apu wukoprokñwu.

²² Noq̄w qa hak sino pukawiwkorot sakwiiwmaqat an puhuovavolat kuyñwu. Ispi hakiy panhtiniq̄w, puhuovavala p̄eke', wiwkorot patommaq̄w, ovavala wehemhtini. Noq̄w wiwkorot sakwítotini. Soon pi puhuovavala qa puhuwiwkorot an k̄uyiltiñwu.

The Question about the Sabbath

(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

²³ Noq̄w ahpiy pantaq̄w, puma nasuñwintalònnit ep sòhövos'uyit an nònakwisq, put aw n̄anatuwnayaqam sòhövosit talayat mawtiwisa.

²⁴ Noq̄w Pharisee-sinom Jesus aw pañqaqwa: Meh, ya puma hinoq̄w nasuñwintalònnit ep himu mewniwtaqat hintsatska?

²⁵ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma qa hisat David hinhtiqat an tuñwáya? Ura pam-niq̄w, pu suñwámat puma hihta haqni'yuñqe tsòñsoq,

²⁶ Pam God kiyat aw pákihqe, pölavikit God aw noiwtaqat anq̄w nõsat, suñwámuy an̄ huyta, Abiathar God awwat mohpeq moñw'iwtaq'ö. Pam pölaviki moñw'iwyuñqamuy-sa amuñem nõvatiwñwu.

²⁷ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Nasuñwintalõnni hapi sinmuy amuñem yukiwa, qa sinom nasuñwintalõnnit éñem yukiwa.

²⁸ Paniq̄w hapi öviy nu' Sinot Tiat nasuñwintalõnnit híkis aw tutuyqawi.

3

The Man with a Crippled Hand (Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

¹ Pu piw pam tsotsvalkimi paki; noq̄w hak táqa lakput may'taq̄a pep nuhtuma.

² Noq̄w mátaq̄pi kurs Jesus nasuñwintalõnnit ep put qalaptsinaniqat öviy momñwit put aw tunatyawyuñwa, puma as hihta ep put nõveltoynayaniq̄e öviy'ö.

³ Noq̄w pam lakput may'taqat aw pañqawu: Kurs nuhtutpik wunuptuu, kita.

⁴ Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya hak nasuñwintalõnnit ep lolmat hinhtiniq̄w pam súanta, sen qalolmat hinhtiniq̄'? sen qatsit ayo táviniq̄'? sen nñaniq̄'? Noq̄w puma qa hiñq̄aqa.

⁵ Pu pam hin unañwtiq̄e, pumuy a'nõ unañwayamuy ep kwañwáitsivutiq̄e, amuhpa' yorkit, táqat aw pañqawu: Uhm̄ay tsihkwa. Noq̄w pam put tsihkwa; noq̄w máat ayañq̄wat máyat an pás powalti.

⁶ Pahsat pu Pharisee-sinom anq̄w ahpiyyaq̄e, äpiy pay Herod an̄k wísiwtaqamuy amumum hin as put nñayaniq̄e put ankiwakw yuaatota.

A Crowd by the Lake

⁷ Noq̄w pay Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum sinmuy amuñaq̄w ahpiynihqe, wuhkovatuphat aq̄w'a. Noq̄w sinom qaan'ewakw hintaq̄am put an̄kya, Galilee-tutskwat anq̄'ö, pu Judea-tutskwat anq̄'ö,

⁸ Pu Jerusalem-kitsókit anq̄'ö, pu Idumaea-tutskwat anq̄'ö, pu päyut Jordan yupq̄öyñaq̄'ö, pu ima Tyre-nikañw pu Sidon-kitsókit anq̄e' yesq̄am piwu. Puma put kätumaltaqat nanaptaq̄e, aw öki.

⁹ Noq̄w pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawhq̄, puma put éñem tsákw pákihut maskatota, taq̄ nãp hisat sinom qaan'ewakw hinhte', put aw hürs hómikmani.

¹⁰ Pi pam kaysiwñqamuy sinmuy qalatsintaq̄w, öviy sohsoyam hihta akw tütuyyaqam put aw tónokyaniq̄e put aw nãnaq̄asya.

¹¹ Noq̄w an̄sakis tuyoy'e'wayom híhikwsim put aw tátayyaq̄e atpipo nawhitotakahkañw, kēew pañq̄aqa: Um hapi God Tiata.

¹² Noq̄w puma put tunvotnayaniq̄w, pam pumuy tusoqmewa.

Jesus Chooses the Twelve Apostles (Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Pu pam tsomomiq̄nihqe, hakimuy namorstat, pumuy wáñwayi. Noq̄w puma put awya.

¹⁴ Noq̄w pam pakwt löq̄ sihkay'taqamuy namorsta, puma put amum hinnumyaniqat öviy'ö, pu pam pumuy anq̄e' lomatuwit yuaatinumyaniqat ayataniq̄ee.

¹⁵ Pu puma híhihta akw tütuyyaqamuy qalaptsinawisniqat aw öq̄alat pam pumuy pasiwna, pu nuhtuñaq̄w nukpanhíhikwsimuy ayo ipwanwisniqat aw'i.

¹⁶ Pam imuy tavi: Simon, pam piw Peter yan put tuñwa.

¹⁷ Pu Zebedeet tiyat James-nit, pu tupkoyat John, pumuy piwu. Pam piw Boanerges yan pumuy tuñwa; pam Yoy'umukit antaq̄amu, i'nihqe pam'i.

¹⁸ Pu Andrewt, pu Philip, pu Bartholomewt, pu Mathewt, pu Thomas, pu Alphaeus tiyat James, pu Thaddaeus, pu Simon sinomuy amuñem qa nãtusi'taqata,

¹⁹ Pu momñwituy amumi put mãtapniqat hakiy Judas Iscariot piwu. Noq̄w puma haq̄am kīve öki.

Jesus and Beelzebul (Mt 12.22-32; Lk 11.14-23; 12.10)

²⁰ Noq̄w pay piw sinom qaan'ewakw hintaq̄am amumi tsovaltinq̄w, öviy soon kurs puma nãs'ew nõñõsani.

²¹ Noq̄w Jesus sinomat put nanaptaq̄e, put nuayaniq̄e awya pañq̄awkahkañwo: Pam okiw qanavóti'numa.

²² Noq̄w hakim tutavot tutuq̄aynayaq̄am Jerusalem anq̄w ökihqe pañq̄aqa: Pam Beelzebub akw tuyq̄awiwa. Pam nukpanhíhikwsimuy moñwiyamuy aw yankañw nuhtuñaq̄w nukpanhíhikwsimuy ipwanta.

²³ Noqw pam sinmuy wánwayhqe, tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy amumi pañqawu: Ya sen Satan Satan ayo hóroknani?

²⁴ Haqam moñwtunatya nehpewhte', pas soon wúnuni.

²⁵ Pu kurs haqam kīvit nehpewhote' soon hoñni.

²⁶ Noqw kurs Satan nāp nāmi mamke', pu nātsike', soon pam wúnuni; panis pi pam sohtini.

²⁷ Soon hak hakiy a'nó hoñvit kīyat aw pake', hihta himuyat put añq nawhkini, hal pas mohti put some'-saa, nen pahsat pu pam put kīyat kīqōtani.

²⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Hak hihta ep qaanhtiniqw, sen nuhtumiq hiñqawniqw, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani.

²⁹ Nikañw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawniqw, pam pantaqa pas soon hisat put ahpiy ayo yukiwni. Panhtiqa pas sūs tūwiwniqey aqw nāvitsinani.

³⁰ Ura puma pañqawwa: Pam tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwta, kitotaqw, òviy pam yav lavayhti.

Jesus' Mother and Brothers

(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)

³¹ Noqw pahsat pu put tupkomat, yuy amum, put aw òkihqe, ihpaq hoñkahkañw, put aw hakiy ayatotaqe, put wánwayya.

³² Noqw sinom kaysiwdaqam put aqlap yesqam put aw pañqawwa: Meh, uhtupkom, uñuy amum, ihpaq uñ wánwayya.

³³ Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Ya hak ínuu? Pu ya hakim itupkomya?

³⁴ Pu pam put aqle' yesqamuy amuhpa' yorikt, pañqawu: Kurs ínuy, pu itupkomuy amumi yórikyaa.

³⁵ Pi hak haqam God tunatyayat an hinmaqa hapi itupko, isiwa, pu ínuu.

4

The Parable of the Sower

(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)

¹ Pu piw pam wuhkovatuphat qalaveq sinmuy tutuqaynativa; noqw sinom qaan'ewakw hintaqam pep put aw tsovalti; noqw òviy pam pākihut pāhut ep pāyawnumqat aqw pākihqe epeq qatuptu; noqw sinom sohsoyam wuhkovatuphat qalava tutskwawa yēse.

² Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy hīhihta tutuqayna; nihqe pumuy amumi pañqawu:

³ Kurs huvam tuqayvastotaa. Hak tāqa tsalakin'uylawniqe pasmii.

⁴ Noqw pam uylawhqe, pēhu poshumi pōhpava lōhō. Noqw sūmawuy an masay'yuñqam òkihqe an put soswa.

⁵ Pu pēhu pikaqlōwa qa pas pisay'taqat an lōhō. Noqw an qa pōñalaniqw, òviy pay āpiy kūkuyva.

⁶ Nikañw tawat òvetiqw, pay ūyi kólaki; nihqe pam qa pas pas ñay'taqe, òviy tsahkwi.

⁷ Pu pēhu kutqōlpa lōhō; noqw kutqōlō wuñqe, put laknaqw, pam qa hihta himuy'va.

⁸ Pu pēhu lolmat tutskwat an lōhōkqe kuyvaya; pu wuñqe, hihta himuy'va, pēhu sunat pakwt sihkay'tasikip aw hóyokput aniwnaya, pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu tsivót-sikip sunát-sikipo.

⁹ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa.

The Purpose of the Parables

(Mt 13.10-17; Lk 8.9-10)

¹⁰ Noqw puma nánaltyaqw, ima put aqlaqyaqam pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum it lavayit hihta tuawi'taqat put tūviñtota.

¹¹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: God moñwtunatyayat ahpiy navoti tupkiwta pew pahsavoo. Nikañw pu' hapi pam umumiwat susmataq'a; nikañw imuywatuy qatuptsi-wni'yuñqamuy amumi qa mahtaq'a. Nikañw pam tūwutsit-sa akw yuaatiwa.

¹² Puma as aw taykahkañw, tutwat, qa māmatsyaniqat òviy'o, pu aw tūqaykahkañw nanapat, qa māmatsyaniqata; taq nāp hisat sen puma ahoy nánamtōkaqw, pumuy qaanhtipuum pumuy amuhpiy ayo yukiwni.

Jesus Explains the Parable of the Sower

(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)

¹³ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma it tūwutsit hihta tuawi'taqat qa mātsi'yuñwa? Noqw ya hin tis uma sohsok tūwutsit mātsi'yuñwni?

¹⁴ Uylawhqa hapi God lavayiyat uylawu.

¹⁵ Noq̄w lavayi pōhpava lōhōkqa imuy amunta. Hakim lavayit as nanaptaq̄w, āpiy pay Satan pite', pumuy unañwpeq lavayit ūyiw̄h̄qat pañq̄w ip̄wañwu.

¹⁶ Pu pay piw pan pikaqlōva lōhōkqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', hahlaykahkañw āpiy pay put kwusuyañwu.

¹⁷ Noq̄w lavayi pumuy unañwayamuy ep qa hūrs ñapkiwtaq̄w, ōviy puma pay hihsavo as añ kūyuññwu. Noq̄w pay lavayit ep k̄anavotpit, sen okiwsahsañwaqat aw pituq̄w, pahsat pay puma unañwmokyañwu.

¹⁸ Noq̄w pu kutq̄ōlpa lōhōkqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit as nanaptat,

¹⁹ Yep qatsit-sa aw tunatyaltote', pu k̄ahakiwuy akw ūnatote', pu h̄ihihta tunlay'kahkañw, soq lavayit aw qa tunatyaltotiñwu. Noq̄w ōviy lavayi pumuy unañwpeq qa hihta himuy'vañwu.

²⁰ Noq̄w pu lomatutskwat añ ūyiw̄h̄qqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', kwusuye', hihta himuy'vayañwu; p̄ētu sunat pakwt sihkay'tasikip h̄óyokput himuy'vayañwu, pu p̄ētu payhp sunát-sikipo, pu p̄ētu tsivot'-sikip sunát-sikipo.

A Lamp under a Bowl

(Lk 8.16-18)

²¹ Pu pam pumuy amumi pañq̄awu: Ya sen hak wihq̄ōhit ūw̄iknat, s̄ivut sen puvuwhpit atpipoq̄ t̄ávini, as pam tsotsókpit ep put tsoki'tan̄ikañwo?

²² Pi sohsoy himu tupkiwtaqa pay mātaqtiniqe ōviy pantañwu, piw sohsoy himu nanauyve hiniwhtiqa añqe' nanaptiw̄niqe ōviy'o.

²³ Tuq̄ayvastotaa, uma pi naq̄vuy'yuñwa.

²⁴ Pu pam pumuy amumi pañq̄awu: Uma hihta aw t̄uq̄ayyuñqey ep tunatyaltotimantani. Pi uma hihsa'haqam hakiy eñem tuwantotaq̄w, pay piw pan umuñem tuwantiwmantani; pu uma añ nanaptaq̄amuy amumi piw nāt w̄uhaq noiwni.

²⁵ Pi himuy'taqat aw piw p̄ehu noiwni; pu ñastanihqa h̄íkispi as hihta himuy'taqey kwayhni.

The Parable of the Growing Seed

²⁶ Pu pam pañq̄awu: God moñwtunatyat hakiy t̄aqat pasva poshumit uyh̄qat anta.

²⁷ Pam uyht, mihikq̄ puwñwu; pu qavon̄vaq̄w qatuptuñwu. Nikañw poshumi ñahkuyvakañw, pu wuñq̄w, hin pam panhtiqaq̄ pam qa navoti'tañwu.

²⁸ Pi tutskwa ñap hihta aniwnañwu; mohti nahpi'vañwu, pu sihkuyvañwu, pu timuy tukwsinañwu.

²⁹ Pu himu aniwhtiqaq̄w, pahsat pu ūyi'taq̄a put tsahqañwu, pi h̄öhōq̄yaniqaq̄ aw pituñwuniq̄'ō.

The Parable of the Mustard Seed

(Mt 13.31-32, 34; Lk 13.18-19)

³⁰ Pu pam pañq̄awu: Ya sen itam God moñwtunatyat hihta antaqat pañq̄aq̄wani? Ya sen itam hihta enañ put namimahtaknayani?

³¹ Pam mustard-uyit p̄ōsiyat anta. Pam tutskwave ūyiw̄h̄qe as t̄ūwaqatsit ep p̄ōvoshumit amuñaq̄w sushisayhoya.

³² Nikañw pam ūyiwe', wuñwe', sohsoq hihta tusaqtsotskit amuhpenih̄qe yahsayoq̄tiñwu; nen wukonantaq̄ay'vañwu. Noq̄w ōviy s̄umawuy añ masay'yuñqam put atpik kihsit añ yesvañwu.

³³ Yanhaqam pam t̄uwutsit hihta tuawi'taqat akw nuhtumi h̄ihihta yuaatañwu, pay puma hin put kwusi'wisqat pan'i.

³⁴ Pam t̄utuwutsit-sa akw pumuy amumi yuaata. Nih̄qe pay ason pumuy n̄analtyaq̄w pam put aw n̄anatuwnayaq̄amuy amumi put sohsoq namt̄ōmnañwu.

Jesus Calms a Storm

(Mt 8.23-27; Lk 8.22-25)

³⁵ Noq̄w pay ép tapkiq̄w, pam put aw n̄anatuwnayaq̄amuy amumi pañq̄awu: Tuma wuhkovatuphat yupq̄ōmiya.

³⁶ Noq̄w puma sinmuy suhpantaq̄amuy añqe' h̄ōnyat, puma p̄ākihut aq̄w yuñwa, Jesus haqam q̄atuhqat aq̄w'a. Noq̄w puma pañq̄w ahpiyya. Noq̄w p̄ētu p̄ākihu piw pumuy amumunya.

³⁷ Noq̄w wukohukvaq̄w, p̄āhu walalataqe, p̄ākihut aq̄w a'n̄ō yēvantaqe, nuñwu pay aq̄w kūyi ohpo.

³⁸ Noq̄w Jesus p̄ākihut yūpaqwat epeq q̄ōtōpay'kañw p̄ūwi. Noq̄w puma put t̄ātaynayaqe aw pañq̄aq̄wa: Tutuq̄aynaqa, ya itamuy so'ñiq̄w um pas qa hin unañwtini?

³⁹ Noqw pam tātayht, hūkañwuy mēwaqe, pāhut aw pañqawu: Uyiwalte', sun yūkuu, kita. Noqw hūkañw qe'tiqw, qaan'ewakw sutmakma.

⁴⁰ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw tsawiniwuyūwa? Ya hintaqw òviy uma qa tuptsiwni'yuñwa.

⁴¹ Noqw puma pas kātayuñqe nānami pañqaqwa: Ya sen i' hak himuniqw, òviy hīkispī pas hūkañw, pu pāhu put aw tuqayvasta?

5

Jesus Heals a Man with Evil Spirits (Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

¹ Pu puma wuhkovatuphat yupqōymi Gádara-sinmuy tutskwayamuy ep òki.

² Noqw Jesus pākihut añqw yamakq, pahsat pay hak tāqa tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtāqa o'wat ep tuamtusōt añqwnikañw put ahsawva.

³ Pam tūamit ep okiw ki'ta. Noqw soon kurs hak put sōmi'tani, pas sóoni, nāmahin pi hikis pas sivanamiqlōlōt akw'a.

⁴ Hikis as pam qa sūs hokasosomhpit, pu sivanamiqlōlōt akw sōmiltiñwu. Nikañw pay pam sivanamiqlōlōt nāhoy tutkitañwu; pu hokasosomhpit piñañwu. Pu soon kurs hak put añwuy'tani.

⁵ Noqw pam tōkilnawit, pu tāwanawit tsotsmova, pu tūtuamit añ hinnumñwu, a'nō hiñqawkañwo, pu o'wat akw nātutkitinumñwu.

⁶ Noqw pam Jesus yāvoq túwahqe, aqw wárikqe, pas put aw naokiwlawhqe,

⁷ A'nō tōnay añqe' pañqawu: Ya um nuy hinhtiniqat nāwaknaka, um Jesus God Sus'oveqnihqat Tíata? Nu God atpip ūmi pañqawni: Um okiw nuy qa okiwsanni.

⁸ (Jesus pay put aw pañqawu: Tuyoy'eway hikwsi, tāqat añqw yámakuu, kita. Noqw òviy tāqa pan lavayhti.)

⁹ Noqw Jesus put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um hin mātsiwa? Noqw pam put hu'waqe aw pañqawu: Nu Qaan'ewakw hintaqamu yan mātsiwa. Itam qaan'ewakw hintaqw òviy'o.

¹⁰ Noqw pam pep tutskwat añqw pumuy qa lālayniqat òviy tāqat put aw pas qaatsat nāwakna.

¹¹ Noqw pep tsotsmot áhayhke pitsōtim wuhkotonawtaqam nōnova.

¹² Noqw sohsoyam nukpanhikwism put aw qa nātusitotaqe pañqaqwa: Itamuy pitsōtimuy amumi hōnaqw, itam amumi yuñni.

¹³ Noqw pahsat pay Jesus pumuy hu'wa. Noqw tuyoy'e'way hīhikwism tāqat añqw nōñakqe, pitsōtimuy amumi yuñqw, puma tōnawtaqam wuhpatpelat añ wuhkovatuphamiq a'nō yuhtukqe, pāmiq paōysoa, (lōp sōmorit pahsa'haqamo.)

¹⁴ Noqw pumuy nopni'yuñqam watqāqe, kīve put tūawwaya, pu añqe' tutskwavaa. Noqw sinom hin hiniwhitqat aw kuyvawisqe,

¹⁵ Jesus aw òki; nihqe it tāqat as nukpanhikwism akw tuyqawiwtāqat, hal qaan'ewkw hintaqamuy hīhikwismuy akw tuyqawiwtāñwuqat puma tutwa. Pam yuwsī'kañw, suyan unañway'kañw pep qatu. Noqw puma put aw yórikyaqe, pas tsātsawna.

¹⁶ Noqw hakim i' nukpanhikwism akw tuyqawiwtāñwuqat hin hintsaniwhqat aw yórikyaqam aw kuyvawisqamuy put āawna, pu pitsōtimuy hinhtotiqata.

¹⁷ Noqw pay as pam pumuy tutskwayamuy añqw ahpiyniqat puma Jesus aw ò'qalya.

¹⁸ Noqw pam pākihut aqw pakitoqw, i' tāqa nukpanhikwism akw tuyqawiwtāñwuqat as put ámunniqey aw ò'qala.

¹⁹ Noqw pay Jesus put qa nakwhanaqe aw pañqawu: Um uhsinomuy amuminen, Tu-tuyqawhqa uñ òkwatuwhqe, uñem hihta qaōwíhinhtiqat pumuy āawnani.

²⁰ Noqw pam ahpiynihqe, añqe' put yuaatinuma, Decapolis añ ahsupoq'a. (Pam pakwt kitsóki i' nihqe pam'i.) Noqw nanaptaqam sohsoyam kātayuñwa.

Jairus' Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak (Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

²¹ Noqw Jesus pākihut akw ayoqwat piw yamakq, sinom qaan'ewakw hintaqam put aw tsovaltī; noqw pam wuhkovatuphat qalaveq wunu.

²² Noqw meh, hak tāqa tsotsvalkive moñw'iwtaqa Jairus yan mātsiwhqa pitu; nihqe pam Jesus túwahqe, kukmiq nātuvāqe,

²³ Okiw aw naokiwhataqe, pañqawu: Okiw imanawhaya mómoki. Noqw um as okiw inumumen, uhmay akw put aw toñokq, pam qalapte', qátuni.

²⁴ Noqw Jesus put ámuma. Noqw sinom kaysiwhqam put añkyāqe, aw hūrs homimitiwisa.

²⁵ Noqw hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsañwuy añ uñwáy'tāqa pep nuhtuma.

²⁶ Okiw pam kaysiwqhgamuy tütuhiktuy amutsviy as hihihita añ kãnavotkãñw, sohsok hihta himuy amuhpa' sohsoko; nit qa ñas'ew hihin qalaptut, tuwat soq pas qalomáhinhti.

²⁷ Nihqe pam Jesus hintsakqat navotqe, nuhtukwayñañaqw sinsonñaq put aw pítuhqe, yuwsiyat aw toño,

²⁸ Pañqawhqe ðviy'o: Ñas'ew pi nu as put yuwsiyat aw tónoke' pay soon qa qalaptuni.

²⁹ Noqw pahsat pay put añqw uñwa sùlawhti; noqw pam tũyay qalaptuqey nahpe sunvota.

³⁰ Noqw kurs òqala ñañaqw yámakqat Jesus sunvotqe, sinmuy amumi namtòkt, pañqawu: Ya hak iyuwsiy aw toño?

³¹ Noqw put aw nãnatuwnayaqam aw pañqawu: Meh, sinom ùmi homimitota. Noqw hinoqw pas piw hak ùmi tónokqat um kita?

³² Noqw pam hakiy panhtiqtat aw yórikniqe, ðviy añqe' yori.

³³ Noqw wuhit napqólpe hinhtiqtat navotqe, okiw tsawinneveq tururutikañw, put aw pítuhqe, atpipo nãtuvat, sohsok suan put áawna.

³⁴ Noqw pam put aw pañqawu: Itii, pay uhqapëvewni un qalapsina. Pay um hahlaykañw qa hin'unañway'kañw, ñimani. Pay um uhtuyay añqw pás qalapsiwtani:

³⁵ Noqw nãt pam yuaataq, hakim moñwit kiyat añqw òkihqe, put aw pañqawu: Pay okiw uhti mòki. Noqw pas um piw nãt Tutuqaynaqat aw nunuiña?

³⁶ Noqw puma pañqawqaw, Jesus panis navotqe, moñwit aw pañqawu: Um qa hin unañwtini; pay um pãnis-sa tuptsiwni'tani.

³⁷ Noqw pay qa hak put ámumniqtat Jesus nakwhana, hal pay Peter-niqw pu James-niqw, pu tupkoat John, puma-saa.

³⁸ Pu pam moñwit kiyat aw pítuhqe, sinmuy mowawatotaqamuy amumi tãtayi. Puma hinqawkahkañw, tsaykita.

³⁹ Noqw pam aw pákihqe, pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw yanhaqam mowawatota, piw tsaykita? Pay manawhya qa mòki; pi pũwi.

⁴⁰ Noqw puma put aw tutsiwtuysyhti. Noqw pam pumuy sohsokmuy pañqw lãlayht, manawhyat nãyat-nikañw pu yuyat-nikañw pu put ámumyaqamuy tsamkañw, manawhyat haqam qatsqat aw paki.

⁴¹ Noqw pam put mãyat ñuat aw pañqawu: Talitha cumi. Manawhya, qatuptuu, nu ùmi pañqawu, i'nihqe pam'i.

⁴² Noqw pahsat pay manawhya qatuptuqe nakwsu. (Pam pakwt lõq sihkay'tasikip yahsañwni'ta.) Noqw pas puma pavan kãtayuñwa.

⁴³ Noqw pam pumuy pás mēwãqe qa hak put navotniqtat amumi pañqawu; pu puma manawhyat hihta nopnayaniqtat amumi tutapta.

6

Jesus Rejected at Nazareth

(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Pu pam pañqw ahpiynihqe, nãp tutskway aw pitu; noqw put aw nãnatuwnayaqam put ámumya.

² Pu nasuñwintalõñnit aw pituq, pam tsotsvalkive sinmuy tutuqaynativa. Noqw kaysiwqhgam put aw tũqayyuñqe, put aw kãtayuñqe pañqawu: Ya sen i' haqam iit hihta tuwi'va? Pu ya sen i' sũanwuwni put aw noiwtãqa hĩmuu? Is uti pam may akw qaan'ewakw kãtumalta!

³ Puyaw qa i' wunavutsit tumaltuwi'tãqa, it Maryt tãata, imuy James, nit Joses, nit pu Judat, nit pu Simon, pumuy pãvaamu? Puyaw siwamat qa yep itamumya? Kitotaqe, put aw qaán unañwtoti.

⁴ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay God lavay'ayaat soon qa kaptsitiwñwu, hal pay nãp tutskway ep-saa, pu sinomuy amuhpaa, pu nãp kiy ep'e.

⁵ Noqw pay pam kurs hin pep a'nò hihta tumaltaniqe, ðviy pay panis pam hĩkikwmuy tũtuyyaqamuy amumi may akw tónokqe qalapsina.

⁶ Nihqe pam pumuy qatuptsiwniyamuy ep amumi kãtayta. Pu pam pañ kitsókinawit sinmuy tutuqaynatinumã.

Jesus Sends out the Twelve Disciples

(Mt 10.5-15; Lk 9.1-6)

⁷ Pu pam pakwt lõq sihkay'taqamuy wãñwayhqe, pahsat pumuy lõlõqmuy añqe' ayativa; nihqe tuyoy'e'wakw hĩhikwsimuy amumi pumuy òqalat huyta.

⁸ Nihqe pay pumuy qa hihta hinwisniqtat amumi pañqawu. Pay panis natõñpi'wisni, qa tukpuy'wisni, qa nitkay'wisni, qa sivamoki'wisni.

⁹ Pu puma tõtisi'wisni; pu qa lõq napnay'wisni.

¹⁰ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Umuñaq w lōyōm haqam kīmi pake', hisat pep kitsókit añq w ahpiyniqey pahsavo qátumantani.

¹¹ Pu ason kurs haqawat umuy qa pās taviyat, umumi qa tūqayyuñq, uma pañq w ahpiy-nen, umuhkuqōlñaq w qōat ayo tsatswimantani, pumuy amunkiwak w hihta sutuawi'tani. Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat hin yukilūniqat aw pituq w, pep kitsókit ep sinmuy amuñem pas is óhini. Puma Sodom-nikañ w pu Gomorrhat ep sinmuy amuhpenihqe pas pavan amuñem nuhtsel'ewayhtini.

¹² Noq w puma pañq w ahpiyyaqe, sinmuy tunatyay añq w lasyaniqat amumi yuaat-imunya.

¹³ Pu puma sinmuy amuñaq w kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy ipwanwisa, pu kaysiwhqamuy tūtuyyaqamuy wihkuyit akw lelwiyat, qalapsintiwiisa.

The Death of John the Baptist
(Mt 14.1-12; Lk 9.7-9)

¹⁴ Noq w Jesus natñwaniat ahsupoq nanaptiwhq, pep tutskwat ep Moñwi, Herod yan māsiahqa, put navotqe pañqawu: I' hapi kūyit akw tūtuvoylalawhqa John. Pam mokiwuy añq w ahoy tātayhqe, óviy pas pavan óqaltumalat hintsaki.

¹⁵ Noq w sinom pēt u pañqaqwa: Pam Elias, piw pēt u pañqaqwa: Pam God lavay'ayaata, imuy lavay'aymuyatuy hisatñahaqaw yesqamuy amuni.

¹⁶ Noq w Herod put navotqe pañqawu: Ura nu John qōtōtkuq w, i' pam'i; kurs pam mokiwuy añq w ahoy tātayi.

¹⁷⁻¹⁹ I' Herod pi ura tupkoy Philip nōmayat hakiy Herodias amum qatuptuq w, John put aw pañqawu: Um uhtupkoy nōmanawhkiq w pam pas qa suanta. Noq w óviy Herodias pas John ñōyi'ta. Noq w Herod put unañwve hinhtiniqe, John aw hakimuy hōnaq w, puma put nūayaqe, sivikimi panaya. Noq w Herodias as John nñaniqey ankañ w, Herod atsviy kurs hin panhtini.

²⁰ Pi Herod John aw tunatyawmaq'ō. Pi John sūanhinmakañ w pās unañwve qatu. Noq w Herod put aw navoti'taqe, put kaptsi'ta; nihqe put aw tūqaytaqe, nāmi soon unañwve. Nikañ w pam hahlaykañ w put aw tūqaytañ w.

²¹ Noq w hisat nukwāñ w'ew Herod tihtiwhpuyat aw pituq w, pam nuhtumi moñ w'iwuyūqamuy nōviwhqat aw tūtsama, imuy pavan solāwamomñ w'ituy u, pu Galilee-tutskwat ep pavansinmuy piw u.

²² Noq w Herodias tiat māna ep pákihqe, wunimaq w, Herod put aw nahyoñ w, pu put amum yesqamu. Noq w Moñwi mānat aw pañqawu: Um hihta nāwakne', put óviy inumi tūviñtaq w, nu uñ put máqani, kita.

²³ Nihqe pas pam put aw qaōwílvayhtiqe pañqawu: Pay um pas nāp hihta óviy inumi tūviñtaq w, soon nu uñ qa máqani, hikis pas imoñ w'tunatyay nāsamiq yantaqata.

²⁴ Noq w pam pañq w ahpiynihqe, yuy aw pañqawu: Ya nu hihta óviy tūviñtani? Noq w pam aw pañqawu: Pay aw kūyit akw tūtuvoylalawhqat John qōtōyat awu.

²⁵ Noq w pahsat pay pam kaktaykañ w, Moñwit aw pákihqe, aw pañqawu: Um kūyit akw tūtuvoylalawhqat John qōtōyat inpit ep íniwtaqat pay pu' nuy máqaniqat nu nāwakna.

²⁶ Noq w pas as Moñwi qahahlayhtikañ w pay nuñ wu pi pas aw qaōwílvayhtiqe, pu imuy pep put amum yesqamuy tuway'taqe, óviy kurs hin nawus qa hu'wanani.

²⁷ Nihqe pahsat pay hakiy ninañ wuqa put qōtōyat kwistoniqat Moñwi aw pañqawu. Noq w pam ahpiynihqe, sivikive put qōtōyat ayo tūkuhqe,

²⁸ Inpit ep íniwtaqat kwusivaqe mānat aw put tavi. Noq w māna yuy put maqa.

²⁹ Noq w John aw nānatuwnayaqam put nanaptaqe, ep ókihqe, tokoyat haqami taviwisa.

Jesus Feeds the Five Thousand
(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jn 6.1-14)

³⁰ Noq w ima ayaiwuyūqam Jesus aw natsvalayaqe, hihta hinhtotiqey, pu hihta tūtutuqaynayaqey sohsok put áawnaya.

³¹ Noq w pam pumuy amumi pañqawu: Túmai, nuhtuñaq w haqami qayēsihwpumiya. Nen itam hihsavo pep nāsūñ w'nayani. Pas pi sinom kaysiwhqam ókiwakhkañ w, ahpiy sasqayaq w, óviy soon kurs hisat qenitiq w puma ñas'ew nōnósani.

³² Pu óviy puma pay nanalt pákihut akw haqami qayēsihwpumiya.

³³ Noq w pumuy ahpiyyaq w, sinom kaysiwhqam amumi táyūñ qe, Jesus tuwí'yūñ qe, sohsokivaq w kitsókit añq w pañso nāp yuhtukqe, amuhpeqtotaqe, aw tsovalti.

³⁴ Noq w Jesus pákihut añq w yámaq e, sinmuy qaan'ewak w hintaqamuy tūwahqe, pumuy ókwatuwa, soñawnen pi puma kanelmuy amumi qa hak tunatyawtaqat panyūñ q w óviy'ō. Nihqe pahsat pu pam pumuy hihihta tutuqaynativa.

³⁵ Noq w pay nuñ wu tapkiwmaq w, put aw nānatuwnayaqam put awyaqe aw pañqaqwa: Pas hapi yep qayēsiwa; noq w hapi pay pas hisatniqti.

³⁶ Um as sinmuy hōnaqw, puma aņqe' tutskwava nankwusani, pu kitsókinawita; nen nennem hihta tunóstuiyani; taq puma qa hihta nitkay'yuńwa.

³⁷ Noqw pam lavayhtiqe amumi pańqawu: Huvam nopnayaa. Noqw puma put aw pańqawu: Ya itam haqami huhyawise', lōp sunat sivat akw pōlavikit tuiye', pumuy nopnayani?

³⁸ Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Ya uma hihsa'haqam pōlaviki'yuńwa? Kurs aw pohtayaa. Noqw puma nanaptaqe pańqawu: Tsivot pōlavikita, pu lōqmuy pākiwhtuy.

³⁹ Noqw puma sinmuy sakwátusaqat añ tōnawuńqamuy yesvanayaniqat pam amumi pańqawu.

⁴⁰ Noqw sinom nānan'ik tōnawkahkańw yesva, hahqe' tsivot-sikip susnatya, pu hahqe' lōp sunat pakwt sihkay'yuńqamu.

⁴¹ Noqw pam tsivot pōlavikit pākiwhtuy enañ ōmahtat, ōmiq taykańw, put ep hahlayhtit, pōlavikit yōńoyhtat, put aw nānatuwnayaqamuy amumi put oya. Noqw puma sinmuy amuhpa' o'ya. Pu pam lōqmuy pākiwhtuy sohsokmuy añ huyta.

⁴² Noqw sinom sohsoyam nōńosaqe ōōya.

⁴³ Noqw puma pōlavikit akwsin'put tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat hoaput aqw opomnaya, pu pākiwhtuy akwsin'put piwu.

⁴⁴ Noqw tahtaqt pōlavikit ańqw nōńosaqam tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqamo.

Jesus Walks on the Water
(Mt 14.22-33; Lk 6.15-21)

⁴⁵ Noqw nāt pam sinmuy aņqe' hōnantaqw, put aw nānatuwnayaqam pay añwu pākihut aqw yuńe', put ahsavo ayoqwat Bethsaidat aqwyaniqat pam pahsat pay pumuy tusoqhona.

⁴⁶ Pu ōviy pam sinmuy aņqe' hōnaqe, nāwaknaniqe tsomomiq'a.

⁴⁷ Noqw masiphigw, pākihu wuhkovatuphat nāsavaqe hinma; noqw pam tutskwava nālaa.

⁴⁸ Noqw pumuy amuhpewi hūhukq, ōviy puma aņqe' kwetstiwisqe pas qa nātusi'wisa. Noqw Jesus pumuy pantsakwisq amumi tātayhqe, tālawiwaqaw pāvaqe waymakańw, pumuy amumi pituto; nihqe as pay soon pumuy amuhpeq qa yūmosani.

⁴⁹ Noqw puma put pāvaqe waymaqaw tutwaqe, pay himu tualañwihqat wūwayaqe, a'nō hińqawu,

⁵⁰ Ispi puma sohsoyam put tutwaqe tsātsawnaqee. Noqw pahsat pay pam pumuy amumi yuaaykuqe pańqawu: Pay uma qa hin unañway'yuńwni. Pay nūu. Uma qa tsawiniwyuńwni.

⁵¹ Pu pam pumuy amumiq pākihut aqw wūvi; noqw hūkańw qe'ti. Noqw puma hińw wūwankahkańw kātayyuńwa,

⁵² Puma a'nō unañway'kahkańw pōlavikit ep kātumaltiwihqat qa mātsi'yuńqe ōviy'o.

Jesus Heals the Sick in Gennesaret
(Mt 14.34-36)

⁵³ Noqw puma ayoqwat nōńakqe, haqami tutskwat Gennesaret aw ōkihqe, pāhut qalavoq hoyoyotota.

⁵⁴ Noqw puma pākihut ańqw nōńakq, pahsat pay sinom Jesus māmətsya.

⁵⁵ Nihqe tutskwat añ ahsupoq yuhtukqe, hakim tūtuyyaqamuy ahpāt añ qatsyaqamuy put háqamnihqat nanaptaqe, pańso pumuy tsamvanta.

⁵⁶ Noqw pam haqami kitsókimi pituq, sen pas wuhkokitsokit, sen tutskwave kitsókit aw pituq, sinom ōōputuy kisonve o'yaq, pay nas'ew yuwsiyat qalawńwayat aw tónokyanieqy put aw ō'qalya. Noqw hakim hihsa'nihqam aw tónokyaqam qalaptuya.

7

The Teaching of the Ancestors
(Mt 15.1-9)

¹ Pahsat pu ima Pharisee-sinom hakimuy tutavot tutuqaynayaqamuy Jerusalem ańqw ōkihqamuy amumum Jesus aw tsovalt.

² Noqw Jesus aw nānatuwnayaqam qa māvaqtotat, nōsiwihqat nōnovaqw, haqawat amumi tāyuńqe, pay umumi qaantaqat tutwa.

³ Ima pi Pharisee-sinom-niqw pu sohsoyam Jew-sinom wūwukwmuy lavayiyamuy añ hinwisqe, ōviy qa māvaqtote', qa nōńosańwu.

⁴ Pu puma huhyankińaqw ōke', qa māvaqtote', qa nōńosańwu. Pu ahpiy hińhihta añ hinwisniqat tutaptiwihqat puma aw tunatyawwisa. Puma yan hintsak-wisa: Puma kukyapit, pu sīsivut pās kuksiyańwu, pu sikasivat ańqw tsatsqaptat yukiwyuńqata, pu nōńospita.

⁵ Noqw ōviy Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum Jesus tūvińtotaqe aw pańqawu: Ya ūmi nānatuwnayaqam hinoq wūwukwmuy tutavoyamuy qa an hinwisqe, soq qa māvaqtotat, nōnovańwu?

⁶Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Ura Esaias añwu pay umuy nawip'ew hinyuñqamuy pas stiañqawhqe yan pēna: Ima sinom moay akw nuy kaptsilalwa, noq̄w pi unañwaam inuñaqw yāvahaq̄a.

⁷Piw haktonsa inumi okiwlalwakahkañw, sinmuy tutavoyamuy pas antsa tutuqayhpini-hq̄at pan put tūtutuqaynaya, yan'i.

⁸Uma pi God tutavoyat ayo yuki'kahkañw sinmuy wukwnavotiyamuy pas pas'i'yuñqe ñuy'yuñwa, sīsivut pu kukyapit pās kuksiyakahkañwo. Pu ahpiy pāvan'e'wakw hīhihta uma hinwisa.

⁹Pu pahsat pam pumuy amumi pañqawu: Pas pi ñviy uma tutuhisnikañw umuhwukwnavotiy añ hinwisniqey ñviy God tutavoyat qa hīmuya.

¹⁰Oviy pi Moses ura pañqawu: Um unay pu unuy pumuy kaptsi'tani. Pu hak nay, sen yuy aq̄w qalomáhiñqawhqa pay as mokmantani, ura kita.

¹¹Noq̄w úmawat pi pañqawu: Pu kurs sen hak haq̄am nay, sen yuy aw pañqawni: Pay as ka um ihimuy akw moñwastiniq̄w, piw pam Corban (pam God aw noiwa, i'niñqe pam'i) kite', pay qa hintamantani.

¹²Nihqe yan uma hakiy nay, sen yuy eñem hihta hinhtiniq̄w aw uhtayañwu.

¹³Yan uma umuhwukwnavotiy nuhtumi mātapyaqe God lavayiyat ayo yuki'yuñwa, pu ahpiy yāyantaqat uma hinwisa.

The Things that Make a Person Unclean

(Mt 15.10-20)

¹⁴Pu pam sohsokmuy sinmuy wáñwayhqe, amumi pañqawu: Uma sohsyam inumi tūqayyuñwe', māmatsyani.

¹⁵Himu sinot qa ahsonvenikañw put ahsonmi pake', soon put tuyoy'ewakwtani. Pi sinot unañwayat añq̄w nōñantaqa hapi put tuyoy'ewakwtañwu.

¹⁶Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa.

¹⁷Noq̄w pam sinmuy amuñaqw kīmi pakiq̄w, put aw nánatunwayaqam it lavayit hihta tuawi'taq̄at put tūviñtota.

¹⁸Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Puyaw uma piw pas qa mātsi'yuñwa? Puyaw himu sinot qa ahsonvenikañw put ahsonmi pake', soon put tuyoy'ewakwtaniq̄w uma put qa mātsi'yuñwa?

¹⁹Ispi pam put unañwayat qa aq̄w pakit, ponoyat aq̄w pake' kwayñavehaqam maspiñwu. Yan pam lavayhtiqe, sohsok nōsiwhq̄at kwañw'ewaynihq̄at pañqawu.

²⁰Pu pam pañqawu: Pi himu sinot unaññaqw nōñakqa hapi put tuyoy'ewakwtañwu.

²¹Pi ñi himu sinmuy unañwayamuy añq̄w nōñanta: Qalomátunatya, nōmaq̄tsit sokoptunatya, tokot sokoptunatya, tuqwyantunatya,

²²Uyiñwtunatya, tuñlay'tunatya, nukpantunatya, unatwi, qaunáñwtalq̄atsi, unañwtuya, nuhtumiñ qalomálvayi, kwivi'nañwa, honaq'unañwa.

²³Ñi hapi qalomáhimu sinot unaññaqw nōñantaqa hapi put tuyoy'ewakwtañwu.

A Woman's Faith

(Mt 15.21-28)

²⁴Pu pam piw pañq̄w ahpiynihqe, Tyre-kitsókit, pu Sidon-kitsókit pumuy aqlavoo, nihqe kīmi pákihqe qa hak navotniq̄at nāwakna; nikañw soon kurs qa navotniwtani.

²⁵Pi hakiy wuhtit tiat manawhya tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtaqw, yuat Jesus hintsakq̄at navotqe, ep pituhqe, kukmiñ nātuya.

²⁶I' hak wuhti pep tutskwat ep sínonikañw, Greek-sinmuy lavayiyamuy yuaata; nihqe as pam put tiyat añq̄w nukpanhikwsit hóroknaniq̄at okiw aw nāwakna.

²⁷Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Ason tsátsayom mohti ñōyani, taq̄ soon pi hak tsátsakwmuy nōsiwhq̄ayamuy ñmahtat, pu popkotuy amumi maspañwu.

²⁸Noq̄w pam lavayhtiqe aw pañqawu: Pas antsa, Tutuyqawhqa; noq̄w pay pi popkot nōñospit atpikage tsátsakwmuy nōvayamuy piñput nōnovañwu.

²⁹Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pay um yan lavayhtit nīmami. Pay nukpanhikwsi uhtiy añq̄w yama.

³⁰Noq̄w wuhti kiy ep pituq̄w pay kurs nukpanhikwsi put tiyat añq̄w yama; noq̄w pam ahpay añ wáōkiwta.

Jesus Heals a Deaf and Dumb Man

³¹Pu piw Jesus Tyre-nikañw pu Sidon pumuy qalañaqw ahpiynihqe, Decapolist tutskwat qalavaqe hinmakañw, Galilee ep wuhkovatuphat ep pitu.

³²Noq̄w hakim hakiy naqsōp'iwkañw huhurulq̄at yuaataq̄at put aw wikvayaqe, as pam put aw hintsanniq̄at aw nānawakna.

³³Noqʷ pam suhpantaqamuy sinmuy amunaqʷ put qalavo wikt, put naqʷvumiq malatsiy panat, tóhakt, leniyat aw toño,

³⁴Nit pu ómiq yorikt, wupahikwsut, put aw pañqawu: Ephphatha, (hótsíltii, i'niñqe pam'i).

³⁵Noqʷ pahsat pay put naqʷuat hótsíltiqʷ, pu leñiat hãhiwa. Noqʷ pam suyan yuaativa.

³⁶Noqʷ pam pumuy mēwage put pantaqat qa hakiy āawnayaniqat amumi pañqawu. Noqʷ tuwat soq pama pumuy pás mēwage pahsat pas puma añqe' tunvotnaya.

³⁷Pas pi puma kãtayyuñqe, óviy pañqaqwa: Pas sohsok hihta qa ówíhinhiti; pas nanaqsóptuy naqʷvuyamuy hótahita, pu qayuáatotaqamuy yuaaykina.

8

Jesus Feeds the Four Thousand

(Mt 15.32-39)

¹Noqʷ ephaqam sinom wukotsovawkañw, qa hihta nitkay'yuñqʷ, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy wáñwayhqe, amumi pañqawu:

²Pas nu sinmuy ókwatowa, pu' pãyis tēvep inumumyakahkañw, okiw kurs hihta nōnovani.

³Noqʷ nu pumuy qa óyiwuyuñqamuy kikiyamuy añqe' hōnaqʷ, soon puma qa mãmãñuani, pi pētu yávaqhaqaqʷ óki.

⁴Noqʷ put aw nánatuwnayaqam layayhtotiqe put aw pañqaqwa: Puyaw sen hak haqam nōsiwhqatnen imuy sinmuy yep qayēsiwhpuve haqam óynani?

⁵Noqʷ pam pumuy túviñta: Ya uma hihsa'haqam pólaviki'yuñwa? Noqʷ puma pañqaqwa: Tsãnee.

⁶Pu pam sinmuy tutskwava yesvaniqat amumi pañqawu. Nit pu pam tsañe' pólavikit ómahtat, put ep hahlayhti, nit put yóñoyhtat, pu put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya, sinmuy nopnayaniqat óviy'o. Noqʷ puma panhtoti.

⁷Noqʷ puma hikikw hiñsakmumuy pãvakiwhtuy kinumya. Noqʷ pam pumuy ep hahlayhtit, pu put aw nánatuwnayaqam sinmuy piw nopnayaniqat amumi pañqawu.

⁸Pu óviy puma nōñosaqe óðya. Noqʷ puma yóñoyhput akwsiñqat tsovalayaqe, tsañe' hoaput añ opomnaya.

⁹Noqʷ ima nōñosaqam nãlöp sōmorit pahsa'haqamo. Noqʷ pam pumuy añqe' hōna.

¹⁰Nit pahsat pay pam put aw nánatuwnayaqamuy amumum pãkihut aqʷ pakit, Dalmanutha-tutskwat ep pitu.

The Pharisees Ask for a Miracle

(Mt 16.1-4)

¹¹Noqʷ hakim Pharisee-sinom put aw ókihqe, amum nãñwuy'yuñqe, put aw tuwantota; niñqe as pam óñaqʷ kãtatayhpit hihta tuawi'taqat mahtaknaniqat put aw ó'qalya.

¹²Noqʷ pam unañwpeq óykitat pañqawu: Ya hinoqʷ pu' qatsivaptsiwuyuñqam kãtatayhpi hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey-sa nãñawakna? Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay soon kãtatayhpi hihta tuawi'taqat pu' qatsivaptsiwuyuñqamuy amumi mahtakiwni.

¹³Pu pam pumuy amunaqʷ nakwsut, pãkihut aqʷ piw paki, wuhkovatuphat yupqóymiq yámakniqee.

The Yeast of the Pharisees and of Herod

(Mt 16.5-12)

¹⁴Noqʷ put aw nánatuwnayaqam kurs pólavikit suhtokya; pay puma pãkihut añqʷ pas panis sũkw pólaviki'yuñwa.

¹⁵Noqʷ pam pumuy u'nanaqe, amumi pañqawu: Uma tunatyaltote', Pharisee-sinmuy pēkeniyamuy ep qa únaiwuyuñwni, pu Herod pēkeniyat ep'e.

¹⁶Noqʷ puma nãñami pañqaqwa: Itam qa nitkay'wisq, óviy pañqawu.

¹⁷Noqʷ Jesus put navotqe, pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqʷ qa pólaviki'wisqey lavayta? Puyaw uma nãt a'nó unañway'yuñwa?

¹⁸Ya uma pōsi'kahkañw qa tãyuñwa, piw naqʷvuy'kahkañw, qa nanvotya? Ya uma qa u'ni'yuñwa?

¹⁹Ura nu tsivót-sikip sōmorit pahsa'niñqamuy tahtaqtuy amuhpa' tsivot pólavikit yóñoyhtaqq, uma akwsiñqat tsovalayaqe, hihsakip hoaput opomnaya? Noqʷ puma put aw pañqaqwa: Pakwt lõq sihkay'taqata.

²⁰Pu ura nu nãlöp sōmorit pahsa'niñqamuy sinmuy amuhpa' tsañe' pólavikit yóñoyhtaqq, uma akwsiñqat tsovalayaqe, hihsakip hoaput opomnaya? Noqʷ puma pañqaqwa: Tsãnee.

²¹Noqʷ pam pumuy amumi pañqawu: Noqʷ ya hintaqʷ óviy uma nãto qa mãmatsya?

Jesus Heals a Blind Man at Bethsaida

²²Pu pam Bethsaidat ep pitu. Noqʷ hakim hakiy qapostalqat put aw wikvayaqe, pam put aw hintsanniqat aw nãñawakna.

²³ Noqw pam qapostalqat māyat űuat, kīñaqw qalavo put wīki; nit put posmiq tōhakt, pu lōvaqw may akw put aw toñokt, sen pam hihta tūwahqat tūviñta.

²⁴ Noqw pam kwuhpukt, pañqawu: Pay nu sinmuy himutsotskit anyuñqamuy yaktaqw tuwa.

²⁵ Noqw pahsat pu piw pam put posmiq lōvaqw may akw hintsanqw, put pōsiat tālawva. Noqw pam powaltiqe, pas suyan sohsokmuy tuwa.

²⁶ Pu Jesus put kīyat aw hōna pañqawkañwo: Um qa kīmini; piw um qa hakiy kīve it āawnani.

Peter's Declaration about Jesus

(Mt 16.13-20; Lk 9.18-21)

²⁷ Pu Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumum pañqw ahpiynihqe, Caesarea Philippi añ kitsókinawit nakwsu. Noqw pumuy pañsoyaqw, pam put aw nānatuwnayaqamuy tūviñtaqe amumi pañqawu: Ya sinom nuy hákiynihqat pañqawqa?

²⁸ Noqw puma pañqawqa: Yaw um kūyit kw tūtuvoylalawhqa John-nihqat pañqawqa. Pu yaw um Elias-nihqat pētu pañqawqa. Pu haqawatuyñiqw yaw um himuwa God lavay'ayaata.

²⁹ Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Noqw úmuyniqw nu hak'i? Noqw Peter hu'waqe, put aw pañqawu: Um hapi Christ, (God ahpiy moñw'asi'taqa).

³⁰ Noqw pam pumuy pás mēwaqe, puma put pantaqat qa hakiy āawnaniqat amumi pañqawu.

Jesus Speaks about His Suffering and Death

(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

³¹ Pahsat pu pam yuaatavaqe, pumuy amumi pañqawu: Pas nu' Sinot Tiat kurs hin hīhihta añ qa kānavotni. Noqw ima wukw'a'yat-niqw, pu God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam nuy tūvayani, piw nuy nīnayani. Noqw pāyis talq nu ahoy tātayni.

³² Noqw pam it pas suyan pañqawhq, ñviy Peter put qalavo láñaknat mēwa.

³³ Noqw pam namtōkqe, put aw nānatuwnayaqamuy amuhpa' tātayht, Peter u'nanaqe aw pañqawu: Inuhkwayñavoo, Satan! taq um qa God tunatyayat wūwantat, tuwat soq sinmuy tunatyayamuyu.

³⁴ Pu pam sinmuy put aw nānatuwnayaqamuy enañ wāñwayhqe amumi pañqawu: Inuñkniqey nāwaknaqa nāqahihtatat, nahoylehtsiy ikwiltat, inuñk nakwsumentani.

³⁵ Pi qatsiy kahkawnaqa hapi put kwayhni; pu inuñem tunatyat, pu lomatuawit ñviy qatsiy kwayhqa hapi put tuyqawvani.

³⁶ Ispi puyaw as sino tūwaqatsit sohsok himuy'vakañw nāp qatsiy kwahe', hin pam put akw moñwvastini?

³⁷ Ya sen sino hihta akw qatsiy ahoy nāptini?

³⁸ Paniqw hapi ñviy haqawa pu' tuskap'iwyuñqamuy, qaanhinwisqamuy qatsivaptsiwyuñqamuy amutpip nuy, ilavayiy enañ hahmanqw, nu' Sinot Tiat put hapi tuwat hahmanni, nu hisat ihoñviaymuy qahováriwyuñqamuy tsamkañw, Inay lolmat tālawñwayat yankañw pītee.

9

¹ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon pas hisat God moñwtunatyat ñqalat yankañw pītuni. Noqw ima yep hoñqamuy amuñaqw haqawat nāt mokiwyu qa aw ñke' put aw yórikyani.

The Transfiguration

(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² Pu ahpiy navaysikis talq, Jesus Peter-nit, James, pu John, púmuy-sa tsamkañw, haqami wupatukwit aqwnihqe, pepeq pumuy amutpik alōñti.

³ Noqw yuwsiat nūvat an qōtsatiqe pavan pañ talqaqsala; noqw pas soon hak tūwaqatsit ep tsatsákmōtsaput hintsakqa put an pas pavan qōtsatani.

⁴ Noqw pahsat pu Elias, Moses amum pumuy amumi mātāqtique, Jesus amum yuaata.

⁵ Noqw Peter lavayhtiqe, Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa, pas hapi itam yépeqyaqw lolma. Himu as ñviy itam payhp kistotani, suk-wat űñemnit, pu suk-wat Moses éñemnit, pu suk-wat Elias éñemi.

⁶ Pay pam kurs hiñqawniqe ñviy pañqawu, pas puma tsātsawnaqw ñviy'o.

⁷ Noqw ñmaw pepeq pumuy amumi kihsiwnaqw, añqaw hakiy tōnaat pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; put uma aw tuqayvahsi'wisni.

⁸ Noqw āpiy pay puma añqe' yórikyat, qa hakiy tutwa; pay Jesus nāla pumuy amumuma.

⁹ Noqw puma tükwiñaqwan hanwisq, pam pumuy pās mēwaqe, amumi pañqawu: Ason pas nu' Sinot Tiat hisat mokiwuy añqw ahoy tātayniqat aw pahasvo uma hin yórikyaqey qa hakiy āawnayani.

¹⁰ Noqw puma put lavayiyat ñuy'yuñwa; nihqe pam mokiwuy añqw ahoy tātayniqey hiñqawhqat nātuvñlalwa.

¹¹ Noqw puma put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Ya hinoqw tutavot tutuqaynayaqam Elias soon qa mohti pítuniqat lavayta?

¹² Noqw pam pumuy hu'waqe amumi pañqawu: Pay Elias pas antsa mohti pite', sohsok hihta añ ahoy aw antsantani. Noqw Sinot Tiat hin pey'taqw, pan kurs nu hin qa hñhihta añ kñavote', qa hímuniwhntini.

¹³ Noqw nu umumi pañqawni: Pay as Elias pas antsa pitu. Noqw puma hin nñawaknaqey an put hintsatsna, hin pam pey'taqat pan'i.

Jesus Heals a Boy with an Evil Spirit
(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43a)

¹⁴ Noqw pam put aw nñatuwnayaqamuy amumi pítuhqe, sinom qaan'ewakw hintaqam pumuy amumi tsovawtaqamuy amumi yóri. Noqw tutavot tutuqaynayaqam pumuy amumum hñhihta yuaatotaqe, pumuy tūviñlalwa.

¹⁵ Noqw sinom sohsoyam Jesus tutwaqe, pas aw kātayyuñqe, pahsat pay aw yuhtukqe aw hahlayhtoti.

¹⁶ Noqw pam tutavot tutuqaynayaqamuy amumi pañqawu: Ya uma hihta pumuy amumum yuaatota?

¹⁷ Noqw sinmuy amuñaqwan haqawa lavayhtiqe aw pañqawu: Tutuqaynaqa, nu as itiy tiyot ūmi wikva, hikksi hakiy lavayiyat nawhkiñwuqat akw okiw pam tuyqawiwtaqwan ñviy'ó.

¹⁸ Hikksi put haqam ñue' okiw tutskwamiq put tūvañwu; noqw qótmokñwu, pu tamay ñuriritikañw nawhtañwu. Noqw as ūmi nñatuwnayaqam put añqw put ayo hóroknayaniqat nu amumi pañqawhq, pay puma kurs hin panhtotini.

¹⁹ Noqw pam lavayhtiqe, put aw pañqawu: Is ohi uma pu' qatsivaptsiyuñqam qatuptsiwni'yuñqamu, ya nu hihsavohaqam umumum yantani? Ya nu hihsavohaqam umuy maqsonlawni? Pew wikyaa.

²⁰ Noqw puma put aw put wikya. Noqw hikksi Jesus tuwaqwan, tiyo homimiykuqe, okiw pam tutskwamiq yēvaqe, qótmokiwkañw añqe' waöötinuma.

²¹ Noqw Jesus put nayat tūviñtotaqe, aw pañqawu: Ya i' hísathaqam it aw pitu? Noqw pam pañqawu: Pay tsayñahaqaq'ó.

²² Noqw pam piép as it hovalanik qóhit aqwan tūvañwu, pu pñhut aqwan'a. Noqw kurs um hihta tuwi'te', um okiw itamuy ókwatuwni, nen itamuy paañwani.

²³ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um tuptsiwqh'ó; tuptsiwqh'at enem sohsoy himu pasiwta.

²⁴ Pahsat pu tsakw naat okiw pakkañw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu tuptsiswa, um okiw iöwituptsiwniy ep nuy paañwani.

²⁵ Noqw sinom put aw yuyutyaqwan, Jesus amumi yórikqe, tuyoy'ewakw hikksit mēwaqe, aw pañqawu: Um hikksi hakiy lavayiyat nawhkiñwuqa pu naqvuyat uhtañwuqa, nu ūmi pas pañqawni: Um put añqw yámakni; nen pñpu qa hisat aw pákini.

²⁶ Noqw hikksi a'nó hiñqawht, put homimiykunat, añqw yama. Noqw pay sumataq pas mokq, ñviy wñhaknihqam pañqaqwa: Pay móki.

²⁷ Noqw Jesus put mayat ñuat, lánaknaqwan, pam wunuptu.

²⁸ Noqw pam ahpami pakiqwan, put aw nñatuwnayaqam pay nanaltyakahkañw put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Ya hintaqwan ñviy itam kurs hin put hóroknayani?

²⁹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay i' yantaqa pas nñawakinpit akw-nikañw pu napwalnit-sa akw ayo hóroknawñwu.

Jesus Speaks again about His Death
(Mt 17.22-23; Lk 9.43b-45)

³⁰ Noqw puma pañqw ahpiyyaqe, Galilee-tutskwat añ ayo nōña; noqw qa hak put navoti'taniqat pam nñawakna.

³¹ Pi pam put aw nñatuwnayaqamuy tutuqaynaqe, amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat sinmuy óqalayamuy aw mātaviwni. Noqw puma nuy nñayani. Noqw ason nu nñiwe', payis talqat ep ahoy tātayni.

³² Noqw puma put hiñqawhqat qa māmatsyakañw, piw put tūviñtotaniqey nñanahtsopya.

Who Is the Greatest?
(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

³³ Pu pam Capernaum ep pitu. Nihqe pam ahpavenikañw pumuy yan tūviñta: Ya uma añqwayaqe hihta nānami pas pavan yuaatiwisa?

³⁴ Noqw puma qa hiñqawqa; puma pi añqwayaqe haqawa pa pas suspavanniqat nānami yuaatiwisa.

³⁵ Noqw pam qatuptut pakwt löq sihkay'taqamuy wāñwayhqe, amumi pañqawu: Moh-peqniqey nāwaknaqa hapi sohsokmuy amuñaqw nuhtuñkmantani, pu sohsokmuy tumalay'tamantani.

³⁶ Pu pam hakiy tsāk w pañso wikqe, amuhsonve tavit, put tsōpahtat, pumuy amumi pañqawu:

³⁷ Haqawa inuñem yan hihtawat tsāk pās tāvihqa hapi nuy pās tāvimantani, pu haqawa nuy pās tāvihqa hapi qa nuy pās tavit, añqw nuy pew tāvihqat pās tāvimantani.

*Who Is not against Us Is for Us
(Lk 9.49-50)*

³⁸ Noqw John lavayhti qe, pañqawu: Tutuqaynaqa, hak itamum qa hinmaqa uhnatñwaniy aw yankañw nukpanhihikwsimuy ipwanta. Noqw itam aw yōrikyaqe put mēwaya, qa itamum hinnumqw òviy'o.

³⁹ Noqw Jesus pañqawu: Uma qa mēwantotani. Soon pi hak haqam inatñwaniy aw yankañw kātatayhpit hintsakqa nuy paysoq qalomáyuaatani.

⁴⁰ Qa itamuhpew'iwtaqa hapi itamuma.

⁴¹ Pas antsa nu umumi pañqawni: Hak haqam inuñem umuy Christ sinomatniqw òviy umuy kuyapkuynaqa pas soon qa ahsatiy òmahtani.

*Temptations to Sin
(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)*

⁴² Pu kurs haqawa imuy tsātsakwmuy hihtawat inumi tuptsiwni'taqat lasnaqw, pay pi tatam put kwapkaqe wukomata hāyiltiqw pam wuhkovatuphamiq tūviwhq, pam pantaqa put eñem pay nas'ewni.

⁴³ Noqw òviy kurs uhma un lasnaqw, um put ayo tūkuni. Pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pākini, hikis pi as um löqmuy may'kañw maskiveq qōhit pas qa tokñwuqat aqw pākini.

⁴⁴ Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qōhi pas qa tokñwu.

⁴⁵ Pu kurs uhkuku un lasnaqw, um put ayo tūkuni; Pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pākini, hikis pi as um löqmuy kuhkuy'kañw maskiveq qōhit pas qa tokñwuqat aqw tūviwini.

⁴⁶ Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qōhi pas qa tokñwu.

⁴⁷ Pu kurs uhposi un lasnaqw, um put ayo hōroknani. Pay pi um tatam sūk w pōsi'kañw God moñwtunatyayat aw pākini, hikis pi as um löqmuy pōsi'kañw maskiveq qōhit pas qa tokñwuqat aqw tūviwini.

⁴⁸ Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qōhi pas qa tokñwu.

⁴⁹ Pi sohsoyam qōhit akw suhutiwyani, pu sohsoy hom'oyi òñiat akw suhutiwini.

⁵⁰ Òña as lolma. Nikañw kurs as pam suhuviwiniqw, ya sen uma hihta akw put suhutotani? Uma suhupkiwyuñw, nen uma qa nānami hin unañway'yuñw.

10

*Jesus Teaches about Divorce
(Mt 19.1-12; Lk 16.18)*

¹ Pu pam pañqw nakwsukañw, Jordan pāyut yupqōyve Judea-tutskwat aqlavo pitu. Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam piw put aw òki. Noqw pay pi pam panhtiñwunihqe piw pumuy tutuqaynativa.

² Noqw Pharisee-sinom put aw òkihqe, unahepyaqe, tūviñtotaqe aw pañqawqa: Ya tāqa nōmay mātapniniqw pam sūanta?

³ Noqw pam lavayhti qe amumi pañqawu: Ya Moses umumi hin tutapta?

⁴ Noqw puma pañqawqa: Hak nōmay mātapniniq pan put eñem tutuventat, put hōnamantaniqat Moses sinmuy pan nakwhana.

⁵ Noqw Jesus lavayhti qe amumi pañqawu: Pay pi uma a'nō unañway'yuñw, òviy Moses it tutavot umuñem pēna.

⁶ Noqw pi as yayhniwhqat añqawq hisat hīhihta yukiltiqat pepeq God tāqat pu wuhtit pumuy yuku.

⁷ Paniqw hapi òviy tāqa nay, pu yuy mātapt, nōmay aw huruhtimantani.

⁸ Noqw puma löyōmnikañw sūk w tokot antamantani. Noqw òviy hapi puma pāpu qa löyōmnit sūka tōkoniñwu.

⁹ Paniqw òviy God hakimuy namitsakaqat qa hak nāhoy tāvini.

¹⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam ahpave pay piw nāt put tūviñtota.

¹¹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Hak nōmay mātapt, piw sukw amum qatupte', tokot sokoptaqey akw nōmay ehpewi qaanhtiñwu.

¹² Pu kurs wuhti kōñay mātapt, piw sukw amum qatupte', pam tokot sokoptañwu.

Jesus Blesses Little Children

(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)

¹³ Noqw hakim tsātsakwmuy tsamkahkañw, Jesus aw ökihqe, as pam pumuy amumi hintsaniqat aw pañqawu. Noqw put aw nánatuwnayaqam pumuy tusoqmewaya.

¹⁴ Noqw Jesus put tūwahqe, qa yan unañwtiqe, amumi pañqawu: Uma tsātsakwmuy inumi nakwhanayani; uma qa mēwantotani. Pi panyuñqam hapi God moñwtunatyayat ep sinoiwyuñwa.

¹⁵ Pas nu umumi súañqawni: Hak God moñwtunatyayat tsākw qa an kwúsuhqa pas soon pañso pákini.

¹⁶ Pu pam pumuy tsópalawkañw, amumi mámatyawht, öqalanta.

The Rich Man

(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)

¹⁷ Noqw pam pañqw ahpiyniqw, hak tiyo añqaw wárikwtaqe put atpipo tamötswunuptut, aw tūviñtaqe pañqawu: Lomatutuqaynaqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qa so'taqat himuy'vani?

¹⁸ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya um hinoqw nuy lolmalawu? Pi qa hak lolma, hal pas God-saa.

¹⁹ Pay pi um hinwisniqat tutavot navoti'ta: Um tokot qa sokoptani; um hakiy qa ninamantani; um hihta qa úuymantani; um hakiy hihta qa atsátoynamantani; um unay, pu uñuy, pumuy kaptsi'tamantani, it'a.

²⁰ Noqw pam lavayhtiqe aw pañqawu: Tutuqaynaqa, pay nu pas tsákoy añqaw put sohsok añ hinma.

²¹ Pahsat pu Jesus put aw taynumqe, aw unañway'ta; nihqe aw pañqawu: Um sūpwat hihta ep qa pasiwta. Um ahpiynen hihta uhhimuy húyani; nen añ öokiwyaqamuy sívat huytani. Nen um öveqatsit ep hihta hihkay'taqat himuy'vani. Pu um añqwnen nahoylehtsit kwusut inuñkni.

²² Noqw pam put lavayit ep unañwmokqe, qahahlaykañw pañqw ahpiy'o; pam hihta nihti'taqe öviy'o.

²³ Pu Jesus añqe' yorikt, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas kahaksinmuy amuñem qatuvoshinta God moñwtunatyayat aw yuñwniq'ö.

²⁴ Noqw put aw nánatuwnayaqam put lavayiyat ep hin kurs wūwaya. Noqw Jesus piw lavayhtiqe amumi pañqawu: Tötimu, pas kähakiwuy aw yanyuñqamuy amuñem qatuvoshinta God moñwtunatyayat aw yuñwniq'ö.

²⁵ Pay himu pohko pōlay'taq tsakomostat añ pórokput añ yámakniniqw pam pay qa pas qa tūvosi. Noqw pay kahaksino God moñwtunatyayat aw pákiniqw pam put enem pas qatūvosi.

²⁶ Noqw pahsat puma tis pas kurs hin wūwayaqe, nānami pañqawu: Noqw pantaniqw, hak sen ayo yámakni?

²⁷ Noqw Jesus pumuy amuhpa' taykañw pañqawu: Pay sinmuyniqw i' kurs hin pasiwatani. Nikañw God-niqw qa panta. Pi God-niqw sohsoy himu pasiwta.

²⁸ Pahsat pu Peter yuaaykuqe aw pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta tatamhtotat, unñk nankwusa.

²⁹ Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas qa hak paysoq kiy, sen pāvamuy, sen tupkomuy, sen qōqamuy, sen siwamuy, sen nay, sen yuy, sen nōmay, sen timuy, sen pāvasay inuñem tunatyat-nikañw pu lomatuwat enem tunatyat öviy mātavi.

³⁰ Nikañw pam tuwat it qatsit ep tsivót-sikip sunát-sikip hóyokiwtaqat himuy'vani: Kikihuta, pāvamuyu, tupkomuyu, qōqamuyu, siwamuyu, yúmuyu, tímuyu, pu pāvasata, pu okiwsahsanpit éñaña; pu piw qatsit nātoniqat ep qatsit qaso'taqata.

³¹ Nikañw hapi kaysiwhqam mohti'wisqam nuhtuñktotini; pu nuhtuñkyaqam mohti'wisni.

Jesus Speaks about His Death a Third Time

(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

³² Noqw puma pañ Jerusalem aqwayaqw, Jesus pumuy amupyeve hinma; noqw puma hin kurs wūwankahkañw, maqasneveq añk hinwisa. Noqw pam pakwt löq sihkay'taqamuy piw namitsovalat, hin pam hintsaniwniqey pumuy āwintiva;

³³ Nihqe amumi pañqawu: Meh, itam hapi Jerusalem aqwaya. Noqw nu' Sinot Tiat God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu tutavot tütutuqaynayaqamuy amumi mātaviwni.

Noqw puma nuy mokiwuy hihkay'taqat pañqawani; nen imuy qa-Jew-sinmuy amumi nuy noyani.

³⁴ Noqw puma inumi tututsiwyat, nuy wuvalalwat, inumi töhtotani; nen nuy nīnayani. Noqw pāyis talq nu ahoy tātayni.

The Request of James and John
(Mt 20.20-28)

³⁵ Noqw hakiy Zebedeet timat James-niqw pu John, puma Jesus aw pítuhqe, aw pañqawu: Tutuqaynaqa, um as itamuy hin nāwaknaqw pan itamuy hintsanni.

³⁶ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya nu hihta umuñem hinhtiniqat uma nāwakna?

³⁷ Noqw puma put aw pañqawu: Ason um moñwqatuptuqw, as itamuñaqw haqawa uhputvaqe qatuqw, pu suhkawa uhsuyvaqe qátuniqat um itamuy hu'wanani.

³⁸ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma hihta öviy tüvñlawhqe ya mätsi'ta. Ya pay nuy kánavotpit añqw yúkuniqat añqw uma yúkuniqey suhtaq'ewa? Ya sen uma nuy hin tuvoylaiwtaqat pan tuvoylatiwñiqe öviy'o?

³⁹ Noqw puma put aw pañqawu: Owí, pay itam soon qa panhtini. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu kánavotpit añqw yúkuniqat uma as soon añqw qa yúkuni; pu nu hin piv tuvoylatiwñiqat uma soon as qa pan tuvoylatiwyaní.

⁴⁰ Nikañw pay nu hakiy iputvaqe sen isuyvaqe qátuniqat pañqawniqey öqalat qa pasiwta. Nikañw pay ason pas pam hakimuy amuñem na'sastiwhq, pumuy amumi pam noiwni.

⁴¹ Noqw ima pakwtñihqam put nanaptaqe, James-nikañw pu John, pumuy amumi qa yan unañwtoti.

⁴² Noqw Jesus pumuy wáñwayhqe, amumi pañqawu: Pay uma navoti'yuñqw, imuy qa-Jew-sinmuy amumi moñw'iwyuñqey yan túñwantiwyaqam pumuy amumi tutuyqawya; pu pumuy amuhpa' pavansinom öqalay pumuy nanvotnatiwisa.

⁴³ Nikañw uma hapi qa panhtotimantani; pay umuñaqw haqawa pas pāvanniqey nāwaknaqa umuy tumalay'tani.

⁴⁴ Pu uma haqawa pas susmohpeqniqey nāwaknaqa sohsokmuy tüwikiamni.

⁴⁵ Hikis pi nu' Sinot Tiat qa hihta tu'yalawniqe öviy pitu; pi nu nuhtumi unañwtapniqe öviy pitu, piw sinmuy kaysiwñqamuy amuñem iqatsiy táviniqee, pumuy ayo öyaniqe öviy'o.

Jesus Heals Blind Bartimaeus
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)

⁴⁶ Pu puma Jericho aw öki. Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy-nikañw pu sinmuy kaysiwñqamuy amumum Jericho añqw ahpiyniqw, hak qapostalqa Bartimaeus yan mätsiwñqa, hakiy Timaeus tiat, pöht qalave qatukañw, okiw nuhtumi hihta tuñlay'ta.

⁴⁷ Noqw yaw hak Nazareth añqw táqa Jesus paññihqat pam navotqe, put aw tsa'lawhqe pañqawu: Um Jesus, David Tiata, okiw nuy ökwatuwaa.

⁴⁸ Noqw hakim wūhaqñihqam put mēwayaqa, qa hiñqawlawniqat aw pañqawu. Noqw pahsat pu pam övaqe tsa'lawhqe pañqawlawu: Um David Tiata, okiw nuy ökwatuwaa.

⁴⁹ Noqw Jesus pep huruhtit, puma put wáñwayyaniqat amumi pañqawu. Noqw puma qapostalqat wáñwayyaqa aw pañqawu: Hahlayhtit, wunuptuu; pam uñ wáñwaylawu.

⁵⁰ Noqw pam usimniy ayohaqami tüvat, wunuptut, Jesus aw nakwsu.

⁵¹ Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Ya nu uñ hintsanniqat um nāwakna? Noqw qapostalqa put aw pañqawu: Tutuyqawñqa, um as okiw ivosiy tälawnani.

⁵² Noqw Jesus put aw pañqawu: Taa, pay um nīmani; uhqapevewni uñ powata. Noqw pahsat pay pam pōsiy tälawnaqe, pahpiy pöhpava Jesus añki.

11

The Triumphant Entry into Jerusalem
(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Noqw puma Jerusalem ahayhp ökiwisa, tsomot Ólivet aw'i. Pep hapi Bethphage-kitsóki-nikañw pu Bethany-kitsóki wunu. Noqw pumuy pañso ökiqw, Jesus löqmuy put aw nánatuwnayaqamuy ayataqa,

² Amumi pañqawu: Uma kitsókit umupyeve wúnuhqat awni. Nen uma panis ep pake', pay morohyat pas nāt qa hisat hak aqw wupqat sómiwtaqat túwani. Uma put ñaht, añqw wikni.

³ Pu ason kurs hak umuy hinoqw pantsakqat pañqawñq, uma put aw pañqawni: Itahtutuyqawñqa put haqñi'ta, uma aw kitani. Noqw pahsat pay pam añqw put lálayni.

⁴ Noqw puma ahpiynihqe, haqam ihp pónalsive hötsíwat aqlap morohyat sómiwtaqat tuwa; nihqe puma put ñaha.

⁵ Noqw pumuy pantsakq, hakim pep hoñqam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw morohyat ñáñaha?

⁶ Pu ðviy Jesus pumuy amumi hin tutaptaqat puma pan amumi lavayhti. Noqw puma pumuy mätapya.

⁷ Noqw puma Jesus aw morohyat wikvaqe, put aqw yuwsiy ahpata. Noqw pam aqw wüvi.

⁸ Noqw kaysiwhqam pönawit yuwsiy ahpata. Noqw pëtu himutsotskit nantaqayat tsahqayaqe, put pönawit ahpata.

⁹ Pu ima mohti'wisqam-niqw pu amun'yaqam tsa'tiwisqe pañqawwisa: Öqawmañwu! Nam Tutuyqawhqat natñwaniyat aw yankañw pitutoqa tayawinti-waa.

¹⁰ Nam itanay David moñwtunatyat Tutuyqawhqat natñwaniyat an pitutoqa tayawinti-waa. Nam God Sus'oveqnihaq put öqalaa!

¹¹ Noqw Jesus Jerusalem aw pákihqe, God kíyat awnihqe, sohsok hihta an yori. Noqw pay pas hisatniqtiqw, ðviy pam pakwt löq sihkay'taqamuy amumum pañqw Bethany-kitsókit aw'i.

Jesus Curses the Fig Tree

(Mt 21.18-19)

¹² Noqw qavonvaqw puma Bethanyt añqwayaqw, pam tsönmokqe,

¹³ Yävo nönvospaltsokit nahpi'taqat túwahqe, put aw'i, nāphisat sen put ep aniwnit túwaniqe ðviy'o. Noqw pam aw pituhqe qa hihta tuwa, pay panis nahpiyat-saa, nāt nönvospala hisat aniwhtiñwuqat qa aw pituqw ðviy'o.

¹⁴ Noqw Jesus lavayhtiye aw pañqawu: Nam turs yahpiy qa hak üñaqw hihta nösni. Noqw put aw nānatuwnayaqam nanapta.

Jesus Goes to the Temple

(Mt 21.12-17; Lk 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Pu puma Jerusalem aw öki. Noqw Jesus God kíyat aw nõyak'iwpuyat aw pákihqe, pahsat pu pep hakimuy huhyayaqamuy pañqw ihpomiq lālayi, pu hihta tuhtuy'yaqamuyu, pu sivat nāhoyñwantotaqamuy huhyanpiyamuy takuminva, pu imuy hōwihituy huhyayaqamuy atsvewayamuy piwu.

¹⁶ Nihqe hakiy pep nõyakpuva haqami hihta yawmaniqat pas qa nakwha.

¹⁷ Noqw pam tutuqaynaqe, pumuy amumi pañqawu: Ura God lavay'ayaat put enem yan pēna: Iki hapi nāwakinkihunihqey pan sohsokmuy sinmuy amuhpiy tūñwantiwni. Noqw soq tuwat uma put uuyiñwtuy kíyat pan yukuya.

¹⁸ Noqw tutavot tutuqaynayaqam God awwat mohpeq momñwituy amumum put nanaptaqe, hin as put nñayaniqey wūwanvaya, sinom sohsoyam put tutuqayhpiyat aw kätayyuñq'ö. Noqw ðviy puma put mamqasya.

¹⁹ Pu tapkiqw pam kiñaqw ahpiy'o.

The Lesson from the Fig Tree

(Mt 21.20-22)

²⁰ Pu qavonvaqw puma añqwayaqw, kurs nönvospaltsoki ñay aqwhaqami läki.

²¹ Noqw Peter u'naqe, Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa, meh ura um nönvospaltsokit aw qalomálavayhtiye, kurs pam läki.

²² Noqw Jesus lavayhtiye, pumuy amumi pañqawu: God aw tütuptsiwaa.

²³ Pas antsa nu umumi pañqawni: Haqawa it tsomot nahlake' wuhkovatuphamiq tüviwiniqat aw pañqawhqa pas unañwpeq qa pēvewnakañw, hin lavayhtiye pas soon qa anhtiniqat tuptsiwe', hin lavayhtiye pas soon aw qa yórikni.

²⁴ Paniqw ðviy nu umumi pañqawni: Uma nānawaknakahkañw, hihta ðviy tüviñlalwe', uma pas soon put qa ömahtotaniqey qa pēvewnaye', put makiwyamantani.

²⁵ Pu uma hoñkahkañw nānawakne', kurs hakiy aw hihta ep hinyuñwe', put ayo yukuyamantani. Noqw Umuna, ðveqatsit ep qátuhqa umuy mewnit ep qaanhlotiqat tuwat umuhpiy put ayo yúkumantani.

²⁶ Nikañw kurs uma hakiy ahpiy put qa ayo yukuyaqw, pay soon Umuna ðveqatsit ep qátuhqa umuy mewnit ep qaanhlotiqat tuwat umuhpiy ayo yúkumantani.

The Question about Jesus' Authority

(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

²⁷ Pu puma piw Jerusalem aw öki. Noqw Jesus God kíyat ep waynumqw, hakim God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam, pu wukw'a'yat put aw ökihqe,

²⁸ Aw pañqawu: Ya um hakiy öqalayay aw yankañw iit hintsaki? Ya hak un iit hintsakniqat un öqalmaqa?

²⁹Noq̄w Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Kurs nu piw tuwat umuy sūkw hihta tūviñtani. Noq̄w ason kurs uma put nuy āawnayaq̄w, pu' nu tuwat piw hihta òqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy āawnani.

³⁰Ura John kūyit akw tūtuvoylalu. Ya pam pantsakniqey haqaq̄w makiwa? sen òveqatsit añq̄o? sen sinmuy amuñaq̄o? Uma nuy āawnayani.

³¹Noq̄w puma nānami put yuaatotaq̄e pañqaq̄wa: Pas ka itam, Oñaq̄'ò kitotaq̄w, kurs hin pam qa pañqawni: Noq̄w ya hinoq̄w pantaq̄w uma put aw qa tūtuptsiwa? kītani.

³²Pu as ka itam Sinmuy amuñaq̄'ò kitotaniqañw-pi puma sinmuy mamq̄asya, sinom sohsoyam John pas antsa God lavay'ayaatnihqat pan māt̄si'yūñq̄w òviy'o.

³³Noq̄w òviy puma lavayhtiqe, Jesus aw pañqaq̄wa: Pay kurs itam hin pañqaq̄wani. Noq̄w Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Pay nu tuwat soon hihta òqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy āawnani.

12

The Parable of the Tenants in the Vineyard (Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

¹Pahsat pu pam lavayit hihta tuawi'taqat yuaativaq̄e, pumuy amumi pañqawu: Hak tāqa òvat uyht, put aw n̄òyāknat, haqam òvat pālayat yuykuyaniqat enem q̄òlòtat, tuwalankihut kītāt, hakimuy tumalay'yūñq̄amuy amumi put māt̄avi. Nīt pahsat pu pam yāvoħq̄amamii.

²Nihq̄e hisat kwañwtiniqat aw pituq̄w, pam ovauyit tumalay'yūñq̄amuy amumi tumal'ayay hōna, amuñaq̄w aniwnit makiway òmahtaniqey òviy'o.

³Noq̄w puma put n̄uayaq̄e a'n̄ò wuvahtotat, qa hihta hintaqat ahoy lālayya.

⁴Pu piw ūyi'taq̄a suk-wat tumal'ayay pumuy amumi hōna. Noq̄w puma putwat tatatupyāq̄e q̄òt̄oyat wuvahtotat, hamanhintsatsnat lālayya.

⁵Pu piw pam suk-wat amumi hōna. Noq̄w puma putwat n̄inaya. Noq̄w pam wūhaq̄nihqamuy amumi hōna. Noq̄w puma p̄tuy wuvahtota, pu haq̄awatuy q̄òq̄ya.

⁶Noq̄w pam sūkw tiy pas aw anañway nāt tavi'taq̄e, pu nuhtuñk pumuy amumi put tavi pañq̄awkañwo: Pay soon puma itiy qa kapt̄sitotani.

⁷Noq̄w tuwat soq̄ ovauyit tumalay'yūñq̄am nānami pañqaq̄wa: I' hapi nay akpetaniqa. Taa, itam n̄inayani; noq̄w himu aw noilt̄iniqa itahhimuniwh̄tini.

⁸Pu puma put n̄uayaq̄e, n̄inayat, ovauyit añq̄w q̄alavohaq̄amii tūvaya.

⁹Taa, noq̄w òvat ūyi'taq̄a it ep sen hinhtini? Pam pite', ovauyit tumalay'yūñq̄amuy q̄òyani. Nen pam a'l̄òntuy amumi ovauyit n̄óani.

¹⁰Noq̄w ya uma yan pey'taqat qa hisat añ tuñwáya? Owa k̄ilalwaq̄amuy amuhpiy q̄alavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwh̄ti.

¹¹Tutuyq̄awhqa it tumaltaq̄w, itamuy-niqw k̄ātatayhpi, it'a?

¹²Noq̄w suyan pi pam pumuy amuhpewi yan lavayhtiq̄w, òviy puma put n̄uayaniqey unañwtoti. Nikañw puma sinmuy mamq̄asya; nihq̄e put māt̄apayat pañq̄w ahpiyya.

The Question about Paying Taxes (Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³Noq̄w hisnen as puma put lavayiyat akw n̄úansanyaniq̄e òviy hakimuy Pharisee-sinmuy, Herod añk w̄isiwtaq̄amuy enañ put aw hōnaya.

¹⁴Noq̄w puma put aw òkihq̄e aw pañqaq̄wa: Tutuq̄aynaqa, itam ūmi navoti'yūñq̄w um pas qa atsāt añ hinma; piw um qa hakiy mamq̄asi, ispi um sinmuy wuwniyamuy qa kapt̄si'kañw, God tuwiyat suan tūtutuyq̄aynaq̄ee. Ya itam moñwit enem hihta añ sivit Caesar aw siviwisniq̄w pam sūanta, sen pay qa sūanta?

¹⁵Sen itam sisviyani, sen pay itam qa sisviyani? Noq̄w kurs puma paysoq̄ hintsatskaq̄w pam amumi māt̄si'taq̄e amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w nuy unaheplalwa? Pew yālit yawwisq̄ nu aw yórikni.

¹⁶Noq̄w puma aw put taviya. Noq̄w pam pumuy tūviñtaq̄e amumi pañqawu: Ya hakiy pitsánwaat ep pey'ta? pu ya hakiy tuñwniat añ pey'ta? Noq̄w puma put aw pañqaq̄wa: Caesar pitsánwaata.

¹⁷Noq̄w Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Uma turs Caesar hihta himuyat Caesar aw siviwisni, pu uma God hihta himuyat God aw noayani. Noq̄w puma put aw k̄ātayūñwa.

The Question about Rising from Death (Mt 22.23-33; Lk 20.27-40)

¹⁸Pahsat pu hakim Sadducee-sinom, yaw sinmuy qa ahoy yesvaniqat pañq̄aq̄waq̄am put aw òkihq̄e, put tūviñtotaq̄e aw pañqaq̄wa:

¹⁹ Tutuqaynaqa, ura Moses itamuñem yan pēna: Kurs hak tāqa tupkoy'taqa qa tímuy'kañw moke', yep nōmay mātaḡq, put tupkoat wuhtit amum qatupte', pāvay eñem tioymantaniqat pañqawu.

²⁰ Taa, ura hakim tsāne'nihqam nānatupkom as yēse. Noq̄w mohti'maqat nōmatat, qa hihta ti'kañw pay mōki.

²¹ Noq̄w pu añkñihqa put nōmayat amum qatuptut, qa ti'kañw mōki; noq̄w pu amuñkñihqa pay piw amunti.

²² Noq̄w puma as tsāne'nihqam put nōmatota; nit qa hihta tío'ya. Noq̄w nuhtuñk pu wuhti tuwat mōki.

²³ Taa, noq̄w ya òviy ahoy yesvaniwñiqat aw pituq̄w, pumuy tātayyaq̄w, pam pumuy hihtawat nōmaatni, pi puma tsāne'nihqam put nōmatota?

²⁴ Noq̄w Jesus lavayhtiḡe, pumuy amumi pañqawu: Suyan pi uma tutuvenit-nikañw pu God òqalayay qa tuwi'yuñwa. Ya qa paniḡw òviy uma qa suan wūwaya?

²⁵ Pi puma mokiwuy añq̄w tātayye' qa nōmalalwani, piw qa puwsuñwñlalani; pi puma òveqatsit ep yesqamuy God hoñviaymuyatuy amunyuñwñi.

²⁶ Noq̄w kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat tūviñlalwaq̄w-Ya uma Moses pēniyat ep it qa hisat añ tuñwáya? Ura pam himutskit yuaataḡe yan pēna: Ura God put aw pañqawu: Nu hapi Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy Tutuyq̄awhqaamu, it'a?

²⁷ Oviy pi God qa so'pumuy amumi tutuyq̄awí, pi yesqamuy amumii. Oviy uma pas qahin aw suan wūwaya.

The Great Commandment

(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)

²⁸ Noq̄w hak tutavot tutuqaynaqa amumi pítuhqe, puma hihta yuaatotaḡat navota; noq̄w pas Jesus pumuy amumi súañqawhḡ navotqe, put tūviñtaḡe aw pañqawu: Ya tutavot sohsok amuñaq̄w himuwa pas suspavani'?

²⁹ Noq̄w Jesus put hu'waḡe aw pañqawu: Sohsok tutavot amuñaq̄w suspavannihqa hapi ii. Tuqayvastotaa, Israel-sinomu. Tutuyq̄awhqa hapi aw itahyantaḡa. Pam hapi pas nāla Tutuyq̄awí.

³⁰ Noq̄w òviy hapi uma sohsok umuh'unañway akw God Umuhtutuyq̄awhḡay aw unañway'yuñwñi, pu sohsok umuhhikwsiy akw'a, pu sohsok umuhwuñwñi akw'a, pu sohsok umuh'òqalay akw'a. I' hapi pas suspavannihqa tutavo.

³¹ Noq̄w añkñihqa piw put anta. Um nāmi hin unañway'taqey pas pan uhsinosñway aw unañway'tani. Qa himu hapi tutavo imuy amuhpenihḡe pas pāvan'i.

³² Noq̄w tutavot tutuqaynaqa pañqawu: Pas antsa, Tutuqaynaqa, um súañqawu. Pi God pas sūkaa, qa hak piwu, pas pam-saa.

³³ Píw hak God eñem wākasit tataqtsoke', sen put aw hihta noe' súañsakñwu. Noq̄w pay hak sohsok unañway, pu sohsok wuwñiy, pu sohsok hikwsiy, pu sohsok òqalay akw put aw unañway'kañw, nāmi hin unañway'taqey pan sinosñway aw unañway'taqa hapi put epnihḡe pas pavan súañhñwu.

³⁴ Noq̄w pas pam put aw súañqawhḡ Jesus navotqe, put aw pañqawu: Pay um God moñwtunatyayat añq̄w qa yāpo. Noq̄w pahpiy pu' pāpu qa hak hisat put hihta tūviñtaniqey unahintsaki.

The Question about the Messiah

(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

³⁵ Noq̄w Jesus God kíyat ep tūtutuqaynakañw, lavayhtiḡe pañqawu: Ya hintaq̄w òviy tutavot tutuqaynayaqam Christ David fiatñihḡat pañqawu?

³⁶ Pi ura David Qahováriwtaḡat Hikwsit ahpiy pas nāp pañqawu: Tutuyq̄awhḡa Imoñwiy aw pañqawu: Um hāk iputvaḡewat qátuni, nu hisat uhtuwqamuy áñwutaq̄w, puma ūmi maḡaptsi'yuñwñiqat pahsavoo.

³⁷ Noq̄w òviy hapi David pas nāp put Moñwílawhḡ, ya hin pam put fiatni?

Jesus Warns against the Teachers of the Law

(Mt 23.1-36; Lk 20.45-47)

Noq̄w sòqavũñsinom put nanaptaḡe, hahlayhtoti.

³⁸ Pu pam pumuy tutuqaynakañw amumi pañqawu: Uma tutavot umuy tutuqaynayaqamuy wupayuñwñi'numyaniqey nānawakñakahkañw, kitpik pas kaptsi'tiwyaniqey tuñlay'yuñqamuy amuhpe qa nāunay'yuñwñi.

³⁹ Puma tsotsvalkiva pas mohkaḡe atsvewat tuñlay'yuñwa, pu nōviwhḡat añ mohkaḡe qeqñita.

⁴⁰ Puma koññanalvutuy kikiyamuy tusoḡkwahankahkañw, nānawakne', nawip'ew sutsépyuaatotañwu. Ima hapi pas pavan qa òwñhñintsaniwyani.

*The Widow's Offering**(Lk 21.1-4)*

⁴¹Noq̄w Jesus sivatatañpit ayañqwat qatukañw, sinmuy pañsoq sivat ðoyaqw, amumi tayta. Noq̄w kaysiwñqam kahaksinom aqw nihtiwtat̄at tañalalwa.

⁴²Noq̄w hak koñnalavu ðokiwhqa pituñq̄e lōq̄ hihsaq votōnat pañso pana. Puma lōyōmnen sūka palāvotōnaniñwu.

⁴³Noq̄w Jesus put aw nánatuwnayaqamuy wánwayhqe, amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas i' koñnalavu ðokiwnihqa imuy sivatatañpit aqw ðoyaqamuy amuhpenihqe aqw suswuhq̄ oya.

⁴⁴Puma pi pay qa rūrumnayakahkañw hihta akwsiñqat pañsoq ðoya. Noq̄w i' pi rūrumnakañw pas sohsok himuy, pas hihta akw qátuhqey sohsok pañsoq oya.

13*Jesus Speaks of the Destruction of the Temple**(Mt 24.1-2; Lk 21.5-6)*

¹Noq̄w Jesus God kiyat añq̄w yámaktoqw, haqawa put aw nánatuwnaqa put aw pañqawu: Tutuqaynaqa, meh, is uti pavan pas o'wa! pu pavan pas kikuñu!

²Noq̄w Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Ya um ñit qaan'ewakw kikiñut aw tayta? Pay nāt qa haqam owa qeniy ep akwsiñwñi; pas sohsok sahpukiwñi.

*Troubles and Persecutions**(Mt 24.3-14; Lk 21.7-19)*

³Noq̄w pam God kiyat ayañqwat tsomot Olivet epeq qatuq̄w, Peter-niqw, pu James-niqw, pu John-niqw, pu Andrew, puma pay nánaltyakahkañw put tūviñtotaqe, aw pañqawu:

⁴Um kurs itamuy aawnani: Ya hisat ñi himu yaniwhitiñi? Pu hisat ñi sohsok hiniwhitiñiqw himu put tuawi'tani?

⁵Noq̄w Jesus pumuy hu'waqe, amumi yan lavayhti: Uma tunatyaltotini, taq nāphisat hak umuy ñnatoyñani.

⁶Nāt kaysiwñqam inatñwaniy añ ðkini; nen pañqawani: Nu Christ, kitotani; nen kaysiwñqamuy ñnatoyñayani.

⁷Pu uma nāqōyiwuy yāvaqñiqat nanvotyani, pu umuhhayhke' nāqōyitaqw uma nanaptani. Nikañw uma qa hin unañwtotini. Pi pay pam pāvantaqat pas soon qe'ni. Nikañw pay hapi nāt qa pep so'ñwamiq pituni.

⁸Pi añqe' hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumi wuñkuyamantani. Pu moñwtunaty suk w moñwtunatyat ehpewhimantani. Pu hāhaqe' tutskwa tayáyaykuni, pu tsōñōsqatsini, pu koyanisqatsini. Ii hapi hihihita kānavotpit yayñniata.

⁹Noq̄w pay uma nānami tunatyaltotini. Nāto hakim haqe' moñwtsovawyuñqamuy amumi umuy noayani. Pu uma tsotsvalkiva wuvimuyiwuyani, pu nuhtumi momñwituy, pu pas momñwituy amutpipo tsamvanyiñani. Noq̄w uma pumuy amumi nuy tuawi'yuiñni.

¹⁰Noq̄w lomatuawi hapi pas soon qa mohti sohsokmuy sinmuy amumi yuaatiwñi.

¹¹Nikañw ason puma umuy tsamye', momñwituy amumi mātātveqw, uma añwu pay hihta yuaaykuyaniqey qa wūwantotamantani; piw uma qa yēwalalwamantani. Pi ason aw pituq̄w, Qahováriwtaqa Hikwsi umuy hin tutuqaynaqw, pan uma yuaaykuyani. Pi qa uma yuaaykuyamantani; pi Qahováriwtaqa Hikwsi hapi umuhpiy yuaaykuni.

¹²Noq̄w hapi nātupkom nāmi nukpanhtiqw, himuwa sukw mokiwuy aw mātāpni, pu nāam timuyu. Pu timat namuy, yumuy amuhpewhtote', tuqwyantotaqamuy amumi pumuy noayani.

¹³Pu sinom sohsokmuy umumi qa suhtaq'ewyani, uma isinomniq̄w ðviy'o. Noq̄w pay yūmosa añ kuytaqa hapi ayo yámakni.

*The Awful Horror**(Mt 24.15-28; Lk 21.20-24)*

¹⁴Ura God lavay'ayaat Daniel yan lavayhti: Hak nuhtsel'ewayñihqa tūkiqōtaniqa wunup-tuni. Añ tūñwantaqa māmatnsni. Noq̄w ðviy ason pam haqam as qe'niqey ep wunuq̄w, uma aw yórikyaqw, pep pu' ima Judeat añ yesqam tuhtukwimiñiq watqani.

¹⁵Pu i' hak kīts'oveqñihqa pañq̄w ahpami qa hāhawñi, piw hihta ðviy pañso qa papkini.

¹⁶Pu i' hak pasve hinnunmq̄ qa kīmi yuwsiy ðviyñi.

¹⁷Noq̄w hisat aw pituq̄w, pep hapi pu' haqawat añ nō'yiwuyñqamuy, pu yōyōñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuhem pas is óhini.

¹⁸Noq̄w uma qa tōmō' watkiwñumyaniqey ðviy God aw nānawakñani.

¹⁹Ispi aw pituq̄w kānanvotpiniñiq'ō, pas hisat God hihta yúkuñqat pahpiy pew pahsavo qa hisat pan haqam hiniwhitiqat pan'í; piw pas soon hisat pāpu paniwhitiñi.

²⁰ Noqw as Tutuyqawhqa pan talönwintiwihqat qa pelvotaqw, soon hak ayo yámakni. Níkañw pay hapi pam hakimuy namorstagey pumuy tunatyawkañw, pan talönwintiwihqat pay pelvotaniqey tunatyawta.

²¹ Pep pu' ason kurs hak umumi Meh, yep Christ, sen kítani, sen meh, pam áyamo, kitaqw, uma qa tütuptsiwani.

²² Pi nāto hakim atsáy'kahkañw Christ-yaqey, qa God lavay'aymatnihqey pan nátsokani'yuñqam hoñvani; nen kátatayhpit hihta tuawi'yuñqat poñalalwani, sen pay hin pasiwtaniqew hikis pi pas namorstiwyaqamuy lasnayaniqey òviy'o.

²³ Noqw uma hapi tunatyaltotini. Meh, nu hapi sohsok hihta umuy añwu pay áawna.

The Coming of the Son of Man
(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ Noqw ephaqam, put kánavotpit atsve tāwa qa tālawvani; pu mūyawuy añqw qa talni.

²⁵ Pu tokpelat añqe' sótu lōhōhōykuni, pu tokpelat añqe' hihimu òqala tayayaykuni.

²⁶ Noqw pahsat pu nu' Sinot Tiat qaan'ewakw òqalat pasiwkañw a'nō sóniwkañw, òmawhtuy akw hawtoqw, sinom inumi yórikyani.

²⁷ Noqw pep pu' nu ihoñviaymuy añqe' ayatani. Noqw puma nānan'ivaqw inamoramuy tsoalayani, tūwaqatsit susqalawñwayat añqw it tokpelat susqalawñwayat añqee.

The Lesson of the Fig Tree
(Mt 24.32-35; Lk 21.29-33)

²⁸ Taa, noqw uma nōnvospaltsokit hihta tuawi'taqat nanaptani; nāt put nantaqaat qa hūrunen nahpi'wisq, kurs tal'añw hayiñwnaqat uma nanaptañwu.

²⁹ Noqw pan hapi uma iit yantaqat hiniwmaqw aw yórikye', pay pas aw pitsiwtaqat nanaptani, hikis pi pay pāpu pas hōtsiwhpeqnihqata.

³⁰ Pas antsa nu umumi pañqawni: Ima sinom soon tūtuwayaqw, pay iī sohsoy yaniwhtini.

³¹ Tokpela, pu tūwaqatsi pay tūwayani; níkañw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

No One Knows the Day or Hour
(Mt 24.36-44)

³² Níkañw hisat aw talönvaniqat, pu haqe', qalawmaniqat qa hak navoti'ta. Pas qae, òveqatsit ep hoñvia'yam qa navoti'yuñwa, pu piw Tiata. Pas Ina nāla put navoti'ta.

³³ Uma tunatyaltotini; nen qa ùnaiwkahkañw nāwakintotani. Taq uma hisat aw pítuniqat qa navoti'yuñwa.

³⁴ Pi nu' Sinot Tiat hakiy haqam yāvoqnihqat anta. Pam hak kiy añqw ahpiyiniqey tumal'aymuy amumi himuy noat, nanāp pumuy tumalhuytat, pu tuwalan'ayat tūwalaniqat aw pañqawu.

³⁵ Paniqew òviy uma tunatyawyuñwani. Taq uma ki'taqat hisat pítuniqat qa navoti'yuñwa, sen tapkiqwniqata, sen tōkilnasaveqniqata, sen kowāko tōtōqw pahsatniqata, sen talavayniqata.

³⁶ Taq nāphisat sen pam suptuqw, uma tokkañw put ahpiy núansaniwyani.

³⁷ Noqw nu umumi hiñqawhqeý nu hapi sohsokmuy amumi pañqawni: Uma tunatyawyuñwani.

14

The Plot against Jesus
(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Pu' hapi ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat aw lōs tāla pēti, pu qa peken'oyiwhput pōlavikit nōnósahwuqat aw'i. Noqw God awwat mohpeq momñwit, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum hin as Jesus ùnatoyñaye' nīnayaniqey wūwantota.

² Nihqe pañqaqwa: Pay qa nōviwhqat epni, taq ka sinom pas qaunanñwtalawvayani.

Jesus Anointed at Bethany
(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ Noqw Jesus Bethany-kitsókit ep hakiy tokoplelet tütuyñwuqat Simon kíyat ep tunòsvoñat aw qatuqw, hak wuhti tatañpit hihta owat alabaster yan tūñwantiwhqat añqw yukiwtaqat añ tusaqwiwkuyit kwanñwáhovaqtuqat kūyikañw ep paki; nihqe tatañpit yōhaqe, Jesus qōtōyat aw wiwkuyit wihta. Pam wiwkuyi nard yan tūñwantiwa; noqw pam a'nō hihkay'ta.

⁴ Noqw haqawat pep yesqam itsivutotiqe, unañwpeq pañqaqwa: Ya hinoqw i' wiwkuyi paysoq hovalniwa?

⁵ Añwu ka as pam payhp sunat sívat epnihqe hóyokiwtaqat òviy huyiwe', òkiwyaqamuy amumi noiwnikañwo. Noqw puma qayan unañway wuhtit aqw hiñqaqwa.

⁶Noq̄w Jesus pañqawu: Uma qa aw hiñqawani. Ya uma hinoq̄w unañwmokintota? Pi pam inuhpe lolmat tumalta.

⁷Uma pi pay ðokiwiyaqamuy sutsep oyi'yuñwa, nihq̄e uma hisat pan unañwtote', pumuy pāsyamantani. Nikañw uma nuy qa sutsep tavi'yuñwni.

⁸Pay pam hihta aw nuhtsaknihq̄ey tumalta; pam hisat nuy āmiwniqat aw añwu pay wihkuyit akw itokoy lelwiniq̄e pitu.

⁹Pas antsa nu umumi pañqawni: Tūwaqatsit añ ahsupoq̄ haqam i' lomatuwai yuaatiwhq̄, pep i' wuhti hinhtiqat pam yuaatiwmantani. Sinom it akw put u'ni'yuñwni.

Judas Agrees to Betray Jesus
(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰Noq̄w Judas Iscariot, pakwt lōq̄ sihkay'taqamuy amumum tōnawtaqa God awwat mohpeq̄ momñwituy amumi Jesus mātapniq̄e pumuy amumii.

¹¹Noq̄w puma put nanaptaq̄e hahlayhtotiq̄e, put sivat maqayaniq̄ey aw pañqawu. Noq̄w pam hisat nukwáñ'ewhtiq̄w pumuy amumi put mātapniq̄ey qeni'hevi'ta.

Jesus Eats the Passover Meal with His Disciples
(Mt 26.17-25; Lk 22.7-14, 21-23; Jn 13.21-30)

¹²Noq̄w qa peken'oyiwhput pōlavikit ep nōviwhqat ep sūs talni'taqw, ura ep hapi sinom amutsva yūmosanihqat ep mañat nīnayañwuniq̄w, Jesus aw nānatuwnayaqam put aw pañqawu: Ya itam haqam hihta aw hintsatsnaq̄w, um pep ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat nōsniq̄ey nāwakna?

¹³Noq̄w pam lōq̄muy put aw nānatuwnayaqamuy pahpiy ayataq̄e amumi pañqawu: Uma kīmini; nen hak tāqa kuysivut akw kūyi'kañw umuhsawwaq̄w uma añkni.

¹⁴Nen ason pam haqami pakiq̄w, uma pep ki'taqat aw pañqawni: Tutuqaynaqa yan lavayhti: Ya um haqam yeyespi'ta? Nu as pep inumi nānatuwnayaqamuy amumum ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat nōsni.

¹⁵Noq̄w pam tupatsveq̄ wukoahpave pās himu pasiwtaqat umuy āawnani. Pepeq̄ uma itamuñem hihta aw hintsanni.

¹⁶Noq̄w put aw nānatuwnayaqam pañq̄w ahpiynihq̄e, kīve pītuhq̄e, pam hin pumuy amumi lavayhtiqat pan yori; nihq̄e amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat aw hintsana.

¹⁷Noq̄w tapkiq̄w, Jesus pakwt lōq̄ sihkay'taqamuy amumum pañsoo.

¹⁸Noq̄w puma aw yeskahkañw nōnovaq̄w, Jesus pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Uma haqawa inumum tūmoytaqa momñwituy amumi nuy mātapni.

¹⁹Noq̄w pahsat puma qahahlayhtotiq̄e, nanāp put aw pañqawu: Ya nūu? Pu piw suhka pañqawñwu: Ya nūu?

²⁰Noq̄w pam lavayhtiq̄e amumi pañqawu: Pay pakwt lōq̄ sihkay'taqamuy amuñaq̄w haqawa inumum novaoyit aq̄w morstoynaqani.

²¹Pi Sinot Tiat hin pey'taqat pas kurs hin nu qa yep qatsit añq̄w ahpiyni. Noq̄w pay i' hak momñwituy amumi Sinot Tiyat mātapniqat eñem pas is óhini. Pay pi as tatam pam qa tihtiwhq̄, pam put eñem lolmani.

The Lord's Supper
(Mt 26.26-30; Lk 22.15-20; 1 Co 11.23-25)

²²Noq̄w pumuy nōnovaq̄w, Jesus pōlavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yōñoyhtat, pumuy put huypat pañqawu: Huvam it ómahotote', nōñōsaa; i' hapi itoko.

²³Pu pam kuyapkuypit kwusut, put ep hahlayhtit, pumuy amumi put tavi. Noq̄w puma sohsoyam put añq̄w hikwya.

²⁴Pu pam amumi pañqawu: I' hapi iuñwa kaysiwhqamuy amuñem munvaniwhq̄a, amuñem pūhut pasiwnaniq̄e ðviy'ó.

²⁵Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas nu soon yep qatsit ep ovauyit aniwniyat añq̄w hikwñi. Nikañw hisat God moñwtunatyayat aw pituq̄w, pep pu' nu puhuovavalat añq̄w hikwñi.

²⁶Pu puma tayawinpit tawlalwat, pañq̄w haqami tsomot Olivet awya.

Jesus Predicts Peter's Denial
(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jn 13.36-38)

²⁷Noq̄w Jesus pumuy amumi pañqawu: Pu' mihikq̄ hapi uma sohsoyam inutsviy unañwso'ni; pi ura pan pey'ta: Nu kanelmuy amumi tunatyawtaqat nīnani. Noq̄w kanēlom ahtsavalani.

²⁸Nikañw ason nu ahoy tātayniwe', añwu pay umuhsavo Galileet aq̄wñi.

²⁹Noq̄w Peter put aw pañqawu: Pay as pi nāmahin sohsoyam unañwso'niq̄w, pay nu' pas soon panhtini.

³⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas antsa nu ūmi pañqawni: Pay pu' it tālat ep mihikq, nāt taqakowāko qa lōs tōqtiqu, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni.

³¹ Noqw pahsat pu pam pas oqalat pañqawu: Pay nāmahin pi as kurs nu umum moknikañw, pay nu uñ qa tuwi'taqey pas soon pañqawni. Noqw puma sohsoyam put an lavayhtoti.

Jesus Prays in Gethsemane

(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

³² Pu puma haqami Gethsemane yan tūnwantiwhqat aw öki. Noqw Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma hāk inuhsavo yep yesq, nu nāwaknani.

³³ Pu pam Peter-nit, pu James-nit, pu John pumuy pahpiy tsamhqe, pahsat pu suyht-sepñwat qahahlay'iwmaqe hin unañwti.

³⁴ Nihqe amumi pañqawu: Nu hapi sumataq mokni; pas iunañwa qahahlayi. Uma hāk yepye', tunatyawyuñwni.

³⁵ Pu pam ahpiy hihin yūmonit, tutskwami nātuvat, pep okiwlawu; nihqe kurs pay hin pasiwtaniqw, i' tuwani put ahpiy ruhpañkniqat nāwakna.

³⁶ Nihqe pañqawu: Abba, Inaa, pay uñniqw sohsoy himu pasiwta. Um as it kānavotpit inuñpiy ayo yūkuni. Nikañw pay qa nuy hin nāwaknaniqw, pantani; pay uhtunatyay antani.

³⁷ Pu pam amuminihqe, pumuy tokqamuy tūwahqe, Peter aw pañqawu: Simon, ya um pūwi? Ya pas um soon tāwat añqe' sūs qōniltiqat pahsavo tunatyawtani?

³⁸ Uma tunatyawkahkañw nānawaknani, taq nāp hisat sen uma ūnatiwyani. Pay as hakiy tunatyaat pas antsa su'qawta; noqw pay tokoat nuksiwa.

³⁹ Pu pam ahpiynihqe nāwaknaqe, pay piw án lavayhti.

⁴⁰ Pu pam ahoy amuminihqe, pay piw pumuy tokqamuy tuwa; puma pi puw-mañw'iwyuñwa. Noqw puma kurs put aw hiñqaqawani.

⁴¹ Pu pam pāyisni'makañw pítuhqe, amumi pañqawu: Pay pi uma tōke', nānasuñwnani. Hapi, tuwanit aw pitu. Meh, nu' Sinot Tiat hapi qaanhinwisqamuy oqalayamuy aw mātaviwa.

⁴² Huvam hoñvaa, itam awyani. Meh, nuy momñwituy amumi mātapniqa pew pituto.

The Arrest of Jesus

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jn 18.3-12)

⁴³ Noqw pam nāt yuaataqw, Judas imuy pakwt löq sihkay'taqamuy amuñaqw suhka pitu. Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw put amum öki, God awwat mohpeq momñwit-niqw pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yam pumuy ayatotaq'ö.

⁴⁴ Noqw i' pumuy amumi put mātapniqa amumi hihta tuwantaqe pañqawu: Nu hapi hakiy tsohtsonaqw, pamni. Uma put ūuaye', pās aw tunatyawkahkañw wikyani.

⁴⁵ Nihqe öviy panis pam ep pitut, pay yūmosa Jesus awnihqe, aw pañqawu: Tutuqaynaqa, Tutuqaynaqa, kitat put tsohtsona.

⁴⁶ Pahsat pu puma put aw may'yuñqe put ūuaya.

⁴⁷ Noqw pumuy pep hoñqamuy amuñaqw haqawa sipwuvahpiy hóroknaqe, God awwat mohpeq moñwit tūwikiyat sāviknaqe, naqvuyat ayo tuku.

⁴⁸ Noqw Jesus lavayhtiqe, sinmuy amumi pañqawu: Ya uma hakiy yuñiwut ehpewi añqaqwayaqe, öviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw murikhoy'kahkañw nuy wik-wisa?

⁴⁹ Himu nu nāqavo God kiyat ep umumum hinnumkañw tūtutuqaynaqw, uma nuy qa ūuaya. Noqw pay sam pi tutuveni soon qa antani.

⁵⁰ Noqw put aw nānatuwnayaqam sohsoyam put tatamhtotat watqa.

⁵¹ Noqw hak tiyo qa yuusi'kañw tusaqtonsatsakmōtsaput uskañw put añkniqw, tōtim put ūuaya.

⁵² Noqw pam usimniy ayo tūvat, qa yuusi'kañw amuñaqw wāya.

Jesus before the Council

(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jn 18.13-14, 19-24)

⁵³ Noqw solāwam God awwat susmohpeq moñwit kiyat aw Jesus wikya. Noqw ima God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu wukw'a'yat-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam sohsoyam pep tsowawta.

⁵⁴ Noqw Peter yāvaqw Jesus añk hinmakañw, God awwat mohpeq moñwit kiyat ihpoviyat aw pahsavo pitu; nihqe tumal'a'yatuy amumum qatukañw, qōhit aw nāmukinta.

⁵⁵ Noqw God awwat mohpeq moñwi, sohsoymuy pep tsowawtaqamuy amumum as Jesus ninayaniqey öviy hakiy hihta qalolmat put nēveltoynaniqat heptotat, qa hakiy tutwa.

⁵⁶ Pay as pi kaysiwhqam put hīhihta atsátoynayaqw, pumuy lavayiam qa sunyuñwa.

⁵⁷ Noqw haqawat wunuptuqe, put hihta atsátoynaqe, pañqawu:

⁵⁸ Itam it aw tūqaytaqw pañqawu: Nu it God kiyat sinmuy māyamuy akw yukiwhqat sahpuknat, sukwat pas qa sinmuy māyamuy akw yukiwhqat pāyis tālat añ kitani, kita.

⁵⁹ Noqw pay piw pumuy lavayiam qa súnanta.

⁶⁰ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi pumuy amuhsonve wunuptut, Jesus túviñtaqe aw pañqawu: Ya pay um qa hiñqawni? Ya ima hihta uhpewi yuaata?

⁶¹ Noqw pam qa hiñqawhqe, pay amumi qa hinwat lavayhti. Noqw pu piw God awwat mohpeq moñwi put túviñtaqe aw pañqawu: Ya pas pay um Christ, Tayawintiwhqat Tíata?

⁶² Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu' pam'i. Pay nāt um' Sinot Tiat Sus'óqaltutuyqawhقات putvaqe qátukañw tokpelat ep óomawhtuy akw hawtoqw, uma inumi yórikyani.

⁶³ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi itsívutiqe, yuwsiy tsíkát pañqawu: Ya hinoqw pas piw nāt hakim put ehpewi hiñqaqwani?

⁶⁴ Pi uma qakaptsi'lavayiyat aw túqayyuñwa. Uma hin wūwantota? Noqw puma sohsoyam put mokiwuy hihkay'taqat pañqawu.

⁶⁵ Pahsat pu haqawat put aw tóhtivaya, piw put taywayat nākwapnayaqe, may pólólñi'kahkañw akw put wuvahtivayaqe, aw pañqawu: Kurs hákiynihqat pañqawu! Pu ima tumal'a'yat mapqólöy akw put wuvalalwa.

Peter Denies Jesus

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Noqw Peter pep moñwit ihpoviyat epniqw, haqawa God awwat mohpeq moñwit tumal'aymuyatuy mámanhtuy amuñaqw pítuqhqe,

⁶⁷ Peter nāmukintaqw túwahqe, aw taynumt, pañqawu: Um pi piw it Jesus Nazareth añqw sinot ámuma.

⁶⁸ Noqw pam qa nakwhaqe pañqawu: Nu put qa tuwi'ta; piw um hiñqawhqe nu qa māmatsi. Nit pam yámakqe, hōtsíwat aw wunuqw, taqakowāko tóqti.

⁶⁹ Noqw māna piw put túwahqe, pahsat pep hoñqamuy amumi pañqawu: I' pi pumuy amumuma.

⁷⁰ Noqw piw pam qa nakwha. Pu hihin hihsavoniqw, ima pep hoñqam piw Peter aw pañqawu: Pay um pas antsa pumuy amumum hinnuma. Um pi Galílee-sino; óviy pi uhlayayi panta.

⁷¹ Noqw pahsat pu pam God atpip amumi pas qa atsátaniqey amumi pañqawu; nihqe pas óqalat pañqawu: Pay nu pas umuy hakiy yuaatotaqat qa tuwi'ta.

⁷² Noqw pahsat pay taqakowāko piw tóqti; noqw pahsat pu Peter Jesus put aw hin lavayhtiqtat u'na; ura pam pañqawu: Nāt taqakowāko qa lós tóqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni, ura kita. Noqw pam put añ wūwaqe, pahsat paklawu.

15

Jesus before Pilate

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Pu panis tālawaqw, pay ima God awwat mohpeq momñwit, pu wukw'a'yat-nikañw pu tutavot tutuqaynayaqam wuwan'a'yatuy sohsokmuy amumum hin hintaniqtat yuaaykuyaqe, Jesus somyat, ahpiy wikyaqe, pep tutskwat aw moñwi, Pilate yan mātsiwhqat, aw put noaya.

² Noqw Pilate put túviñtaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwíamú? Noqw pam hu'waqe aw pañqawu: Um súañqawu.

³ Noqw God awwat mohpeq momñwit put hihhihta nēveltotoynayaqw, pam qa hiñqawu.

⁴ Noqw Pilate piw put túviñtaqe aw pañqawu: Ya pay um pas qa hiñqawni? Meh, ima hihhihta uhpewi yuaatota.

⁵ Noqw piw nāt Jesus qa hiñqawu. Noqw óviy Pilate hin kurs wūwa.

Jesus Sentenced to Death

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jn 18.39-19.16)

⁶ Noqw put nōviwhqat ep pi pam hakiy sivilawhqat hihtawat nuhtumi mātapñwu, pumuy hakiy nānawaknaqw put'a.

⁷ Noqw hak tāqa Barabbas yan mātsiwhqqa pētuy amumum sivikit ep sómiwta. Ura puma put amum moñwit ehpewi hoñva; nihqe panhtotiqe hakiy nīnaya.

⁸ Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Pilate aw sa'taqe, pam hin yúkuñwueq pan piw amuñem hinhtiniqtat ó'qalya.

⁹ Noqw Pilate lavayhtiqtat amumi pañqawu: Noqw ya nu Jew-sinmuy moñwíyamuy amumi mātapniqtat uma nānawakna?

¹⁰ Suyan pi God awwat mohpeq momñwit qatsutsúyyaqe óviy put aw Jesus noayaqw, pam mātsi'taqe óviy pañqawu.

¹¹ Noqw God awwat mohpeq momñwit sinmuy pan unañwtoynaya, as pam Barabbas pumuy amumi mātapniqtata.

¹² Noqw Pilate lavayhtiqe piw amumi pañqawu: Noqw ya nu it umuhpiy Jew-sinmuy moñwíyamuy yan túnwantiwihqat hintsanni? Ya uma hin nānawakna?

¹³ Noqw puma piw sáakmaqe aw pañqawu: Nahoyehtsit aw múaa!

¹⁴ Pahsat pu Pilate amumi pañqawu: Ya hínoqó? Pam hihta qalomáhinhtiqw óviy'o? Noqw pahsat puma tis pas pavan sáakmaqe pañqawu: Nahoyehtsit aw múaa!

¹⁵ Noqw Pilate sinmuy pas pay unañwewniqe, pumuy Barabbas mátap, Jesus wuvahtiwniqat pañqawht, nahoyehtsit aw muiwniqat óviy solāwamuy amumi put mātavi.

The Soldiers Make Fun of Jesus

(Mt 27.27-31; Jn 19.2-3)

¹⁶ Noqw solāwam pawasiwkhik Pretorium yan túnwantiwihqat aw put wikyaqe, suñwámuy sohsokmuy súmi tsovalaya.

¹⁷ Pu puma put palasakwat usimnit usihtoyneyat, hihta kútay'taqat kwitetotaqe, put qótósomtoynaya.

¹⁸ Nit pahsat pu put pas hihtalalwaqe, pañqawu: Óqawmañwu, Jew-sinmuy moñwíamui!

¹⁹ Pu puma hopaqat akw put qótóyat wuvalalwakahkañw, aw tóhtota; pu aw tamótshoñvankahkañw, put pas hihtalalwa.

²⁰ Pu óviy puma put aw tututsiwayaqey yukuyaqe, palasakwat usimnit oyanayat, pu pas nāp yuwsiyat put yuwsinaya, nit nahoyehtsit aw put muayaniqe ahpiy wikya.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Noqw hak Cyrene-tutskwat añqw tāqa, Simon yan mátsiwihqa, hakimuy Alexander-nikañw, pu Rufus pumuy naam, haqawq pitutoqe pañqee. Noqw pam Jesus nahoyehtsiyat eñem ikwiwtaniqat solāwam put tusoq'ayatota.

²² Noqw puma haqami Golgothat aw Jesus wikya; pam Masqótvihka i'nihqe pam'i.

²³ Noqw puma wine hihta a'nó sikat enañ namiqwriwtaqat put hikwnayaniqaw, pam qa nakwha.

²⁴ Pu puma put nahoyehtsit aw muayaqe, yuwsiyat nāhoy o'ya, put óviy nanavó'yakahkañwo, mátaqpi hak hihtawatmantaniqaw óviy'o.

²⁵ Wukotóñvaniwtaqaw-haqam puma nahoyehtsit aw put muaya.

²⁶ Noqw pam hihta nēveltoyniwhq, pam put atsva pēniwa; nihqe yan pey'ta: JEW-SINMUY MOÑWIAMU.

²⁷ Noqw puma piw hakimuy lóqmuy uyiñwutuy put ahsaq nīnaya, nānap nahoyehtsit aw muayaqee, suhkawa put putvaqeniqaw pu sukawa put suyvaqee.

²⁸ Noqw pep pu' tutuvenit an hiniwhiti, ura yan pey'ta: Pam qaanhtotiqamuy amumum pohtoylaniwa, yan'i.

²⁹ Noqw ima añ sasqayaqam aw tututsiwayaqe, qótöy wīlankahkañw pañqawu: Hé! um God kíyat sahpuknat pāyis tālat añ aw kítaniquey tuwī'taqe,

³⁰ Ayo nātave', nahoyehtsit añqw hāwii.

³¹ Noqw God awwat mohpeq momñwit piw amún put aw tututsiwayaqe, tutavot tutuqay-nayaqamuy amumum nānami pañqawu: Pas as pam ayo tūooykañw, kurs hin ayo nātapni.

³² Pay pas Christ Israel-sinmuy moñwíamnen nahoyehtsit añqw hawni, noqw itam aw tāyuñwe' tūtuptsiwani. Noqw ima put amum nahoyehtsit aw multiqam put aw tutsiwihñqawlawu.

The Death of Jesus

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Noqw tāwanasaptiqw ahsupoq tūwaqatsit añ qatālawwa, tāwat atvelpetiqw pahsavoo.

³⁴ Noqw tāwat atvelpetiqw, Jesus a'nó pañqawu: Eloí, Eloí, lama sabachthani. Pam God, Itutuyqawhqa, ya um hinoqwu nuy tamahtha? i'nihqe pam'i.

³⁵ Noqw haqawat pep hoñqam nanaptaqe pañqawu: Meh, taq pi pam Elias wáñwaylawu.

³⁶ Noqw haqawa wárikeqe, hihta sóyatko'y'taqat (sponge) vinegar aqw mórokmat, hopaqat epeq sóñnat, put hikwna pañqawkañwo: Pay pantani; mátaqpi kurs Elias añqwnen put hawnani.

³⁷ Noqw Jesus a'nó hiñqawht, sohsok hikwsu.

³⁸ Noqw God kíyat ep mótsáp'uutspi óñaqw atkamiq nāhoy tsíki.

³⁹ Noqw solāwamoñwi Jesus ayañqwat aw wúnuhqa put pan hiñqawht, sohsok hikwsuqaw yórikqe pañqawu: Pay kurs pas antsa i' tāqa God Tiata.

⁴⁰ Noqw hakim momoyam piw yāvaq tāyuñwa. Noqw ima nuhtumya-i' Mary Magdalene, pu Mary hakiy James tsaywatnihqat-nikañw pu Joses, pumuy yúamu, noqw pu Salome.

⁴¹ Ura as Jesus Galilee-tutskwat ep hinnunq̄w, ima momoyam put ańk hinnunmyaqe, put tumalay'yuńwa. Pu piw wúhaqnihqam momoyam put amum Jerusalem aq̄wyaqam pep hõńi.

The Burial of Jesus

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴² Noq̄w nasuńwintalõńnit totokayat ep tapkiq̄w,

⁴³ Hak t̄aqa Arimathea-kitsókit ańq̄wnihqa, Joseph yan m̄atsiwhqa, ep pituhq̄e, qa tuhtuskańw Pilate aw pákihq̄e, Jesus tokoyat tuhtui. Pam hak wuwan'aya kaptsiwtaq̄a, nuhtum God mońwtunatyayat nuhtayta.

⁴⁴ Noq̄w pay sen Jesus mokq̄at Pilate wúwaq̄e, sol̄awamońwit w̄ańwayhq̄e, put t̄uwińta.

⁴⁵ Nihq̄e yaw put pay mokq̄at pam sol̄awamońwit ańq̄w navotq̄e, pahsat put tokoyat Joseph maqa.

⁴⁶ Noq̄w pam suphińput tusaq̄tontsatsakwmõtsaput tui; nit Jesus tokoyat hawnaq̄e, put akw put mokahta; nit owat ep tuamhq̄olõ tuhsóiwtaq̄at aq̄w put panat, hõtsiwmiq̄ owat m̄uma.

⁴⁷ Noq̄w Mary Magdalene-niq̄w, pu Joses yuat Mary, puma haq̄am put taviwhq̄at aw yori.

16

The Resurrection

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Pu nasuńwintalõńnit ań ayo ruhpaq̄, Mary Magdalene-niq̄w, pu James yuat Mary-niq̄w, pu Salome, puma hińhihta kwańwáhovaq̄tuq̄at tuiya, t̄uamit awy'e', put akw Jesus lelwiyaniq̄e õviy'o.

² Pu õviy Sundayt aw pituq̄w, puma suits talavay t̄awat yámaktoq̄w t̄uamit aw õkiwisa.

³ Nihq̄e n̄anami pańq̄awwisa: Ya sen hak itamuńem t̄uamit hõtsiawat ańq̄w ayo owat m̄umani?

⁴ Nit puma aw yórikyaq̄w, kurs owa pay ayo m̄umaniwa, pas pi qaan'eway yahsayoq̄'a.

⁵ Noq̄w puma t̄uamit aq̄w yuńq̄w, kurs hak tiyo w̄upat q̄õtsat yuwsi'kańw put putwaq̄e q̄atu. Noq̄w puma put tutwaq̄e pas ts̄atsawna.

⁶ Noq̄w pam hak pumuy amumi pańq̄awu: Uma qa tsawiniwyuńwni. Pay uma as Jesus Nazareth ańq̄w sino nahoylehtsit ep multiq̄at hepwise. Pam ahoy t̄atayi, pam qa yep'e. Kurs huvam haq̄am pam taviwhq̄at aw yórikyaa.

⁷ Noq̄w yupave, uma put aw n̄anatuwnayaq̄amuy-nikańw pu Peter, pumuy amumi yan tuawwisni: Pam umuhsavo Galilee aq̄wni. Ason pep uma put aw yórikyani. Pay ura umumi pańq̄awu.

⁸ Noq̄w puma pańq̄w nõnańayku; nihq̄e hin unańwtotiq̄e, tururuti'kahkańw watqa. Pas pi puma tsawiniwyuńq̄e, õviy qa hakiy haq̄am aw hińq̄aq̄wa.

Jesus Appears to Mary Magdalene

(Mt 28.9-10; Jn 20.11-18)

⁹ Noq̄w Sundayt aw pituq̄w, suits talavay Jesus ahoy t̄atayhq̄e, mohti Mary Magdalene aw namtakna. Ura pam put ańq̄w tsańe' nukpanhihikwsimuy ipwa.

¹⁰ Noq̄w pam ahpinyihq̄e, Jesus ámumyańwuq̄amuy put āawna, pumuy q̄ahahlayyakahkańw tsaykitaq̄'õ.

¹¹ Noq̄w yaw pam piw q̄atuhq̄e, pu Maryt aw namtaknaq̄at puma nanaptakańw qa t̄uuptsiwa.

Jesus Appears to Two Disciples

(Lk 24.13-35)

¹² Pantaq̄at atsve pu' pumuy amuńaq̄w haq̄awat l̄õyõm haq̄ami tutskwamiq̄ waymaq̄w, pam piw pas hinwat hinkańw pumuy amumi namtakna.

¹³ Noq̄w puma ahoy k̄imihq̄e, m̄umuywatuy put āawna. Noq̄w pay piw puma pumuy lavaiyamuy qa t̄uuptsiwa.

Jesus Appears to the Eleven

(Mt 28.16-20; Lk 24.36-49; Jn 20.19-23; Acts 1.6-8)

¹⁴ Pantaq̄at atsva pu' pakwt s̄ukw sihkay'taq̄amuy n̄onovaq̄w, Jesus amumi namtaknaq̄e, pumuy q̄at̄uuptsiwaq̄at, pu a'nõ unańwayamuy ep q̄õhq̄õya, puma put ahoy t̄atayhq̄at aw yórikyaq̄amuy lavaiyamuy qa t̄uuptsiwaq̄w õviy'o.

¹⁵ Pu pam pumuy amumi pańq̄awu: Uma t̄uwaq̄atsit ań ahsupoq̄ nankwusani. Pu uma sohsokmuy sinmuy amumi lomatuawit yuaatotani.

¹⁶ Lomatuawit qa tuptsiwhqa hapi maskimiq̄ t̄uwiwtaniq̄w, pam put eńem yukiwni. Nikańw tuptsiwh, k̄uyit akw tuvoylatiqa hapi ayo yámakiwtani.

¹⁷ Pu ii himu tuawi'yuñqa añ tuptsiwni'yuñqamuy amumi énañhtini: Puma inatñwaniy aw yankahkañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanwisni; pu piw himuhkwa yuaatotani.

¹⁸ Kurs puma tsũtsu'tuy ñuaye', pu sen kurs puma hihta qöyanpit hikwye', pas soon put akw hinhtotini. Puma tütuyyaqamuy amumi hintsatsnaqw, puma qalaptuyamantani.

Jesus is Taken up to Heaven

(Lk 24.50-53; Acts 1.9-11)

¹⁹ Noqw Tutuyqawhqa pumuy amumi yan yuaaykut, õmi wikiwa; nihqe God putvaqe qatuptu.

²⁰ Noqw puma pañqw nankwusaqe, sohsovik yuaatinumyaqw, Tutuyqawhqa pumuy amumum tumalay'kañw, kätatayhpit hihta tuawi'taqat akw lavayit öqalanma. Yantani.

LOMATUAWI LUKE AHPIY'O

Introduction

- ¹ Pas as kaysiwhqam itamuhpa' hihta hiniwhitiqat pās oyiwtaqat pēnayaniqey tuwantota.
² Ima hakim añ ahsupoq Jesus hihta hintsakmaqat aw yōrikyat, lomatuwawit yuaatotaqam itamumi hin mātapyaqat pan put pēnayaniqey aw may'yuñwa.
³ Noqw òviy nu put yayhniwhpuyat añqaqw sohsok hihta añ pās puprikqe, put pās pasiwtaqat ūmi pēnaniqey unañwti, um hak pavan Theophilus.
⁴ Noqw pep pu' sohsoy himu ūmi mātaviwhqa pas antsanihqat um pas suyan navoti'tani.

The Birth of John the Baptist Announced

- ⁵ Hakiy Herod tutskwat Judeat ep moñw'iwtaqw, hak God awwat moñwi, Zacharias yan mātasiwhqa qatu, hakiy Abiat papsiyat ep nuhtum wúnuhqa. Noqw put nōmaat Elizabeth yan mātasiwhqa piw hakiy Aaron ahpiyvi.
⁶ Puma nāma God atpip sūankañw, Tutuyqawhqat hin lavayyukuhqat pu hin tutaptaqat añ ahsupoq qaōwihinma.
⁷ Nikañw puma qa ti'ta, Elizabeth qa tīlawhq òviy'o. Noqw puma nāma pāpu pas wuyoiwta.
⁸ Noqw ephaqam i' Zacharias suñwāmuy amumum God kīyat ep tumalay'taniqat aw pitsiwa.
⁹ Noqw puma hin hinhtotiniqe hihta akw tuwantotaqe, pan tumalat nāhuyvaya. Noqw Zacharias God kīyat ep put eñem hihta kwañwáhovaqtuqat taqtsokniqw pan put eñem yukiwa.
¹⁰ Noqw pam panhtiniqat aw pituqw, sinom sohsoyam ihkaqe hoñkahkanw, God aw nānawakna.
¹¹ Noqw pam pañso pakiqw, Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātakti; pam kwañwáhovaqtuqat eñem qōqōhpit putvaqe wunuwta.
¹² Noqw Zacharias put túwahqe, pas tsawnaqe, hin unañwti.
¹³ Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Um qa tsawnani, Zacharias. God uhnawakinpiy navota. Noqw òviy uhwuhti Elizabeth unem tiyohyat tihtani. Noqw ason um put John yan túhwani.
¹⁴ Um put tihtiwhqat ep pas hinhaqam hahlayhtini; noqw kaysiwhqam umum hahlayhtotini.
¹⁵ Pi pam Tutuyqawhqat atpip a'nō hímuni. Nihqe òviy pam oवालत, pu honaqkuyit qa hihikwani. Pi pas pam tihtiwhpuy añqaqw Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwatani.
¹⁶ Pam Israel-sinmuy amumi ò'qalaqw, puma ahoy Tutuyqawhqay God aw nānamtōkani.
¹⁷ Pam Elias antani, numiy añ'a, pu òqalay añ'a. Nihqe pam Tutuyqawhqat ahsavo hinmaq, namat timuy amumi unañway'vayani; noqw añ qatuqáyvahsi'yuñqam sūanhinwisqamuy amún súan unañwtalwuwni'vaye', sūanhinwisni. Noqw pam Tutuyqawhqat ahsavo put sinomuyatuy unañwayamuy put eñem moñwvastani.
¹⁸ Noqw Zacharias hoñviayat aw pañqawu: Noqw nu hin un súañqawhqat navoti'tani? Pi nu' wuhtaqa, pu iwuhti pāpu pas wuyoiwta.
¹⁹ Noqw hoñviaya lavayhtiqe put aw pañqawu: Nu Gabriel yan mātisiwa; noqw nu God atpip wunu. Noqw nu it lomatuwawit un āawnaniqat òviy pam nuy añqw ūmi ayata.
²⁰ Noqw meh, um hapi ilavayiy qa tuptisiwa. Noqw òviy uhlavayi nawus ūñaqw nawhkiwhq, kurs um hin yuaatani, pas hisat ilavayiy aw antsanihqat aw pahsavoo. Noqw hisat aw pituqw, God ilavayiy aw antsanni.
²¹ Noqw sinom Zacharias nuhtayyuñwa. Hinoqw pam God kīyat ep pas nawutsnaqw, puma put ep hin wūwantota.
²² Noqw pam yāmakqe, pay kurs hin pumuy amumi hiñqawni. Noqw puma māmatsyaqw, sumataq pam God kīyat ep hihta aw yori; òviy pi pam amumi māsankañw, pay pas qa hiñqawu.
²³ Noqw òviy pam panis papsiy añ kuyvat, pahsat pay nima.
²⁴ Noqw ahpiy pantaq, put nōmaat Elizabeth nō'yiltiqe, tsivot mūmuyawhtuy añ haqam nātupki'ta.
²⁵ Nihqe pañqawu: Yanhaqam Tutuyqawhqa nuy hintsana, nuy òkwatuwhqee. Nu as qa tiylawhq òviy sinom as inumi tutsíwhiñqawaqw, askwal pi God put pantaqat añqw nuy ayo tavi.

The Birth of Jesus Announced

²⁶ Noqw navay mûmuyawhtuy sùlawhtiqw, God hoñviayay Gabriel Galilee-tutskwat ep haqami kitsókit Nazareth yan mätsiwhqat aw ayata,

²⁷ Hakiy mänat nät qanāhovalni'taqat Mary yan mätsiwhqat aw'i. Pam hak hakiy tāqat Joseph yan mätsiwhqat, David ahpiyvit aw noiwniqat enem nawiniwta.

²⁸ Noqw hoñviaya put aw pākihqe, aw pañqawu: Um hahlayni, Tutuyqawhqa úmuma. Pam núokway úmi pas qaówínoa. Um momoymuy amuñaqw pas hahlayhpit ep'e.

²⁹ Noqw Mary put aw yórikqe, lavayiyat ep hin kurs wüwa; nihqe hihta pa pam lavayhtiqat pam wüwanta.

³⁰ Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani Mary, God núokway úmi pas qaówínoa.

³¹ Noqw meh, um nō'yilte', tiyohyat tihtani. Nen um put Jesus yan túnwani.

³² Pam a'nō hímuni; pu Pas Sus'oveqnihqat Tíatnihqey yan túnwantiwni. Noqw Tutuyqawhqa God put nayat David moñqeniyat put máqani.

³³ Noqw pam Jacob ahpiy sinoiwtaqamuy amumi sutsep moñw'iwtani. Pu put moñwtunatyat pas qa haqami so'tani.

³⁴ Pahsat pu Mary hoñviayat aw pañqawu: Noqw hin i' pasiwtani. Pi nu qa hisat haqam hakiy tāqat ámuma.

³⁵ Noqw hoñviaya lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay ason Qahováriwtaqa Hikwsi úmi pítuni; pu Sus'oveqnihqá óqalay akw uñ nákwapnani. Paniqw óviy ason pam tsāy qahováriwtaqa uhpiy tihtiwniqa God Tíatniqey yan túnwantiwni.

³⁶ Noqw meh, ūñaqwvi Elizabeth as qa tílawhqat pañqawañwuwq, pam wuyovehaq nō'yilti. Noqw pu' hapi pam navay mûmuyawhtuy añ panta.

³⁷ Pi God-niqw pay qa himu qa pasiwtani.

³⁸ Pahsat pu Mary pañqawu: Taa, pay pi nu Tutuyqawhqaqat tūwikiata. Pay nam um hin lavayhtiqw antani. Noqw hoñviaya put añqw ahpiy'o.

Mary Visits Elizabeth

³⁹ Noqw ephaqam Mary pañqw nakwsuqe, haqami tsotsmoy'yuñqat aqwhaqami kaktayi, Judeat-tutskwat ep kitsókit aw'i;

⁴⁰ Nihqe Zacharias kíyat aw pákihqe, Elizabeth aw yuaayku.

⁴¹ Noqw Elizabeth Maryt lavayiyat navotq, put ponoveq tiposi tsoomhti. Noqw Elizabeth Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw,

⁴² A'nō pañqawu: Nāspi um momoymuy amuñaqw namorstiwa! Pu uhpiy tihtiwniqa pas hahlayhpit epni.

⁴³ Noqw nuy yan'ewayniqw óviy kurs piw Itutuyqawhqaqay yuat añqawq inumii?

⁴⁴ Oviy pi meh, panis uhlayvi inaqvumiq tóqtiqu, pahsat pay tiposi hahlayhtiqe, ivonoveq tsoomhti.

⁴⁵ Um God aw tuptsihwqe, pas hahlayhpit ep'e, ispi Tutuyqawhqa úmi hin lavayhtiqey pas kurs hin qa anhtiniq'ó.

Mary's Song of Praise

⁴⁶ Noqw Mary tuwat pañqawu:

Oviy nu iunaññaqw Tutuyqawhqaqat pas hihtay'tani.

⁴⁷ Ihikwsiy akw nu God nuy ayo távihqat aw hahlayhtini,

⁴⁸ Ispi pam manhtuwikiy okiwhqatsiyat aw tátayhq'ó.

Noqw meh, yahpiy haqahpiy yantani:

Sohsoyam haqami nānañk yesniqam nuy hahlayhpit epnihqat pañqawani.

⁴⁹ Pi pam nuy qaówitumalta, i' hak Sus'óqaltutuyqawhqa,

Qahováriwtaqa yan túnwantiwhqa.

⁵⁰ Pam put kaptsi'yuhqamuy óokwatuwa, Sohsokmuy hakimuy nānañk yesqamuyu.

⁵¹ Is uti! Pam hinurs óqalay'ta!

May akw añ kwivi'nañway'yuñqamuy tatslakna.

Piw pumuy tunatyayamuy sóontsana.

⁵² Pam añ ó'qaltuy qeniyamuy añqw hanna,

Nit añ ókiwyaqamuy momiq oya.

⁵³ Pam añ tsōnsoiwtaqamuy hihta nukñwat óyna,

Nit kahaksinmuy sūmavuyawyuñqamuy añqe lālayi.

⁵⁴⁻⁵⁵ Pam tumal'ayay Israel aw unañwtavi,

Itanamuy amumi hin lavayhtiqey hapi panhti.

Pam Abraham timuyatuy ókwatuwa,

Pu ahpiy aniwhtotiqamuy sohsokmuyu,

Nihqe pam yūmosa panmani.

⁵⁶ Noqw Mary payhkomuy mūmuyawhtuy añ Elizabeth amum qatut, pu ahoy kiy aqw'a.

The Birth of John the Baptist

⁵⁷ Noqw Elizabeth tihtaniqat aw pituqw, pam tiyohyat tihta.

⁵⁸ Noqw put kisñwamat, pu sinomat nanaptaqw, yaw Tutuyqawhqa put qa an'ewakw òkwatuwa. Nihqe puma put amum hahlayhtoti.

⁵⁹ Noqw put nanalsikis talni'taqw, puma tsákw poñotkuyaniqe òki. Nihqe puma put Zacharias yan tuñwáya, nayat tuñwniyat an'í.

⁶⁰ Noqw put yuat pañqawa: Qae, pam John yan mäsíwni.

⁶¹ Noqw puma put aw pañqawa: Noqw pi qa hak uhsino pan mäsíwa.

⁶² Pu puma put nayat aw nāmasaya, hin pam put túñwaniqey nāwaknaqat túviñtota.

⁶³ Noqw pam hihta añ pēnaniqey tuhtuy'qe, añ pēna: Pam John yan mäsíwa. Noqw puma sohsoyam hin kurs wūwaya.

⁶⁴ Noqw pahsat pay put moaat hōtsiltiqw, leñiat nāhiwa. Noqw pam yuaaykuqe, God aw hahlayhti.

⁶⁵ Noqw pumuy kisñwamat pas kurs hin wūwaya. Noqw sohsoyam Judeat ep tsotsmova yesqam pep hin hiniwhtiqaq nānami lavayta.

⁶⁶ Noqw sohsoyam put nanaptaqam unañwpeq put wūwankahkañw pañqawa: Hin pa i' tsay hintani? Noqw Tutuyqawhqaq maat put aw unañwtavi'ta.

Zachariah's Prophecy

⁶⁷ Noqw put naat Zacharias Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw, hin hintaniqat lavayhtiqaq pañqawu:

⁶⁸ Nam God Israel-sinmuy Tutuyqawhqaam tayawintiwa;

Pam sinomuy pohtaqaq, pumuy qenivo oya.

⁶⁹ Pam hakiy a'nō òqalay'taqat wunuptsina,

Itamuy ayo òoyniqata,

Tumal'ayay David amuhpiyviyatuy amuñaq'ò.

⁷⁰ Ura pam hisatñahaqaqw itanamuy amumi pan lavayhti,

Hakimuy pas hihtuy lavay'aymuy moayamuy ahpiy'ò.

⁷¹ Itahtuwqamuy māyamuy añqw itamuy ayo óyaniqey pañqawu,

Pu sohsokmuy itamumi qa suhtaq'ewyaqamuy òqalayamuy añq'ò.

⁷² Pam itanamuy amumi núokway mahtakna,

Amumi hin lavayhtiqaq aw antsana,

Amumi pas qa paysoq pasiwnaqey pam u'na.

⁷³ Ura pam itanay Abraham aw pas qaöwílvayhti;

⁷⁴ Itahtuwqamuy māyamuy añqw itamuy ayo óyaniqeyu,

Itam qa tsawiniwkañw, put enem hintsatskaniqata.

⁷⁵ Noqw itam itahqatsiy añ ahsupoq put atpip hinwisni,

Sohsok hihta akw pasiwkañw, súankahkañwo.

⁷⁶ Noqw ūm'i, itii, ya uñem hintani?

Um Sus'oveqñiqat lavay'ayaatni;

Pan hapi um túñwantiwni.

Um Tutuyqawhqaq apyeve hinmani;

Pu put enem pōhut añwu añ qenitani.

⁷⁷ Um God sinomuyatuy hin ayo nōñakniqat āawnani;

Pumuy qaanhtipuyamuy ayo yukiltiq'ò.

God pumuy qaanhtipuyamuy ayo yuke', pumuy ayo óyani.

⁷⁸ Kwakwhat pi God aw itahyantaqaq itamuy òkwatuwa, Kwakwhat pi òñaqw itamumi tālawva.

⁷⁹ Qatalpuve yesqamuy amumi tālawnani,

Mokiwuy kihsiwñiyat añ yesqam tālat aw yórikyani.

Noqw itam tālat aw tñyuñwe', pasi'nañway'kahkañw, hinwisni.

Yan Zacharias lavayhti.

⁸⁰ Noqw tsāy wūyoq'iwmaq, tunatyaat suytsepnwat òqawi'ma; nihqe haqam qayēsihpuve qatu, hisat pam Israel-sinmuy amumi namtakaníqey pahsavoo.

2

The Birth of Jesus

(Mt 1.18-25)

¹ Noqw ephaqam sopkawtaqam sinom nāvenyaniqat Caesar Augustus yan tutapta.

² Noqw hak Cyrenius Syria-tutskwat ep moñw'íwtaqw, sinom mohti yan nāvenaya.

³Noqw sohsoyam nāvenayaniqe nanāp kitsókiy añ nankwusa.

⁴Noqw óviy Joseph Galilee-tutskwat ep Nazareth-kitsókit añqwnihqe, Judea-tutskwat aqw'a, haqami kitsókit, Bethlehem yan mätsiwhqat aqw'a. Ura David Bethlehem ep tihtiwa. Noqw Joseph David ahpiyvinihqe, óviy nāvenaniqe pañsoq'a.

⁵Noqw Mary put nōmamkiwaat put ámuma, pas páy tihtanikañwo.

⁶Noqw pumuy pépeqniqw, pam tihtaniqat aw pitu.

⁷Noqw pam nāt sūs tihtaqe tiyohyat tihta; nihqe muhpiwñwat akw muhpiknat, haqaqw tumalvopkot nōnōsañwuqat pañqe' put tavi, qa haqam yeyespive amuñem qéniniqw óviy'ó.

The Shepherds and the Angels

⁸Noqw pep tutskwat ep hakim lalay'a'yat haqam tutskwave yesqe, mihikq kanelvokmuy tütuwala.

⁹Noqw meh, Tutuyqawhqat hoñviayaat pumuy amumi mātaktiqw, Tutuyqawhqat lolma tālañwaat pumuy ahsupoq amuqlaq tālawva. Noqw pavan pas puma tsawinwuhpukya.

¹⁰Noqw hoñviaya pumuy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwuñwuni. Meh, pi nu lomatuawit umuy āawnani; noqw put ep sopkawtaqam sinom pas hinhaqam hahlayyani.

¹¹Pi pu' hapi it talōñvaqat ep David kitsókiyat ep Ayo Tūooyhqa umuñem tihtiwa, Tutuyqawhqa, Christ, God añqw moñw'asi'taq.

¹²Noqw it akw uma put māmatsyani: Tiposit muhpiwñwat akw muhpiwkañw haqaqw tumalvopkot nōnōsañwuqat añqe' qatsqat uma tutwani.

¹³Noqw pahsat pay qaan'ewakw hintaqam óve yesqam kurs hoñviayat ámumyaqe God tayawintotaqe pañqawu:

¹⁴Nam God Sus'oveqnihaqayawintiwa; pam pi tūwaqatsit ep sinmuy hahlaykañw amuñem yukuqw, puma kwakwath yesni.

¹⁵Noqw hoñvia'yat tawlalwaqe yukuyat, ahoy ómiqhaqamiya. Noqw pahsat pu lalayñwut nānami pañqawu: Taa, tuma kurs Bethlehem awye', it yan hiniwhiqat, Tutuyqawhqa itamumi mahtaknaqat aw yórikwisa.

¹⁶Pu puma pañso kaktayyaqe, ep ókihqe, Maryt-nit pu Joseph pumuy tutwa, pu haqaqw tumalvopkot nōnōsañwuqat añqe' tiposhoyat qatsqata.

¹⁷Noqw puma put aw yórikyaqe, hoñviaya it tsákw hin lavayhtiqat añqe' tunvotnaya.

¹⁸Noqw sohsoyam put nanaptaqam lalayñwut pumuy hin āawnayaqat añ wūwantota.

¹⁹Noqw Mary tuwat sohsok iit aw wūwankañw, unañwpeq pás oya.

²⁰Noqw lalayñwut hoñviaya amumi hin hiñqawhqat sohsok nanaptaqe, pu aw yórikyaqe, ahoy kanelvokmuy amumiya; nihqe put pantaqat ep puma God pas hihtatiwiskahkañw, tayawintiwa.

Jesus Is Named

²¹Noqw nanalsikis talōñvaqat ep tsákw poñotkuyaniqat aw pituqw, naat put Jesus yan tuñwa. Pan hapi ura hoñviaya put tuñwa, put yuyat nāt qa nō'yiltiq'ó.

Jesus Is Presented in the Temple

²²Noqw put yuat Moses tutavoyat anwat tiyqatskuyvaqw, puma tsákw Tutuyqawhqat aw nóaniqe, Jerusalem ep wikva.

²³Ura pi yan Tutuyqawhqat tutavoyat añ pey'ta: Añsakis haqam hak wuhti pas mohtitiyohyat tihtapq, pam Tutuyqawhqat awwat noiwtani.

²⁴Noqw tutavot añ hin pey'taqat pan puma Tutuyqawhqat aw hihta hom'oya. Yan ura pey'ta: Hak lōqmuy masihōwituy, sen lōqmuy qōtsáhōwituy Tutuyqawhqat aw hom'oymantani.

²⁵Noqw meh, hak tāqa, Simeon yan mätsiwhqa, Jerusalem ep qatu. Pam hak súankañw God pas kapsi'ta; nihqe hak Israel-sinmuy Ayo Oyatoqat nuhtayta. Noqw Qahováriwtaqa Hikwsi put amum hinna.

²⁶Noqw ason yaw pam pas Tutuyqawhqat añqw moñw'asi'taqat aw yorikt, pu' hisat ahpiyniqat Qahováriwtaqa Hikwsi put pan āawna.

²⁷Noqw Hikwsi pan put unañwtoynaqw, pam God kíyat ep paki. Noqw Jesus yuat puwsuñway amum tutavot hin yuykiwhqat tsákw Jesus enem hinhtiniqe óviy pep put wikva.

²⁸Noqw Simeon put tsōpahtaqe, God aw hahlayhtit, pañqawu:

²⁹Tutuyqawhqa, taay, um uhlayvayiy aw antsanni, Um uhtumal'ayay qa hin unañway'kañw yañqw ahpiyniqat aw nakwhanani.

³⁰Pi nu ivosiy akw hak Ayo Tūoyaniqat ūñaqwnihqat aw yori.

³¹Put pantaqat hapi um sohsokmuy sinmuy amutpik na'sasta.

³²Soñawnen pam qa-Jew-sinmuy amumi tālawnani; pu uhsinmuy, Israel-sinmuy ómi tsokanani.

³³Noqw Joseph put yuyat amum pam hin tsákw lavayhtiqat aw kätuqayta.

³⁴ Noq̄w Simeon pumuy öqalage, put yuyat Maryt aw pañqawu: Meh, i' tsāy God ahpiy namorstiwa. Noq̄w put atsviy Israel-sinmuy amuñaq̄w kaysiw̄h̄qam munumhtini, pu piw kaysiw̄h̄qam hoñvani. Pam hihta tuawi'taq̄w, sinom put aq̄w hihñq̄aq̄wani.

³⁵ Pantani hapi. Noq̄w soñawnen uh'unañwa sipwuvahpit akw tūhotiwni. Noq̄w kaysiw̄h̄qamuy tunatyaam tupkiw̄yuñqa mātaktotini.

³⁶ Noq̄w hak God lavay'ayaat, Anna yan mātisiw̄h̄qa, pep qatu, hakiy Phanuel tiata, Asert ahpiyvi. Pam hak wuhtiharsku; nihqe pam manhqatsiy ahpiy puwsuñway amum tsañe' yahsañwuy añ qatu.

³⁷ Noq̄w pam koñnalavu nālöp sanat añq̄w nālöp sihkay'taq̄at pahsa'haq̄am yahsañwni'ta. Noq̄w pas pam God kiyat añq̄w qa ahpiyñiñwu. Nikañw mimhikq̄at, pu talöñiw̄wmaq̄at añ napwalni'kañw, nāwakinkañw God enem tumalay'tañwu.

³⁸ Noq̄w Simeon nāt yuaataq̄w, i' wuhti ep pákihqe, Tutuyq̄awh̄qat aw hahlayhti, nit sohsokmuy amumi put tsākw yuaata, Jerusalem ep sinmuy Qenivo Oyaniq̄at öviy maq̄aptsi'yūñq̄amuy amumii.

The return to Nazareth

³⁹ Noq̄w Joseph, put yuyat amum Tutuyq̄awh̄qat hin tutaptaq̄at an sohsok hinhtit, ahoy Galilee-tutskwat aq̄w'a, nāp kitsókiy Nazareth aw'i.

⁴⁰ Noq̄w tsāy wuyyoq̄'iw̄wmaq̄e suyhtsepñwat tunatyay añ öqawi'ma; piw unañwtalwunñit añ'a, nihqe God núokwayat añ hinma.

The Boy Jesus in the Temple

⁴¹ Noq̄w Joseph, put yuyat amum añsakis yahsañwuy añ Jerusalem aq̄wniñwu, ura Amutsva Yūmosaniñq̄at ep nōviw̄h̄qat ep'e.

⁴² Noq̄w Jesus pakwt lóq̄ sihkay'tasikis yahsañwni'taq̄w, Jew-sinom hin hintsatskañwuq̄at öviy naat yuyat amum Jerusalem aq̄w'a, Jesus wikkañwo.

⁴³ Noq̄w puma añ kuyvaqe, nāp kitsókimiñq̄ ahoyñiq̄w, tsāy Jesus pumuy qa amumumnihqe, Jerusalem epeq huruhti, noq̄w puma put qa navota.

⁴⁴ Nihqe pay pam pumuy amumuyaq̄amuy amumumnihq̄at puma wūwage, ep tāwanawit añ haq̄ami pahsavo nakwsu; nihqe puma sinomuy-nikañw, pu tuwimuy amuhpa' put hēva.

⁴⁵ Nit puma put qa túwahqe, namtökt ahoy Jerusalem aq̄w'a, put heptoq̄ee.

⁴⁶ Noq̄w päyis talq̄w, puma God kiyat ep put tuwaq̄w, pam tūtutuq̄aynayaq̄amuy amuhsonve q̄atukañw, pumuy amumi tūq̄aykañw, pu pumuy hihta tūviñlawu.

⁴⁷ Noq̄w sohsoyam aw tūq̄ayyuñq̄am put hin hihta mātisi'maq̄at, pu hihta hin ahoy hu'wanmaq̄at ep kätayuñwa.

⁴⁸ Noq̄w puma put túwahqe hin kurs wūwa. Noq̄w yuat put aw pañqawu: Itii, ya um hinoq̄w itamuy yanhaq̄am hintsana? Okiw nu' unay amum kānavoti'kañw uñ hepnuma.

⁴⁹ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w nāpi nuy hepnuma? Ya nu Inay hihta himuyat hintsakniq̄at uma put qa navoti'taq̄e öviy'o?

⁵⁰ Noq̄w pay puma put lavayiyat qa māmatsi.

⁵¹ Pu pam pumuy amumumnihqe, Nazareth ep pitu; nihqe pumuy amumi tūq̄aykañw q̄atu. Noq̄w tuwat put yuat iit lavayit sohsok unañwpeq̄ pās oyi'ta.

⁵² Noq̄w Jesus suyhtsepñwat wuwni'makañw wūyoq̄'iw̄wma; pu suyhtsepñwat God-nikañw pu sinmuy tayawni'ma.

3

The Preaching of John the Baptist

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Jn 1.19-28)

¹ Noq̄w hak Tiberius Caesar pakwt tsivot sihkay'taq̄at yahsañwuy añ moñw'iwtaq̄w, pu Pontius Pilate Judea-tutskwat ep moñw'iwtaq̄w, pu Herod Galilee-tutskwat aw moñw'iwtaq̄w, pu tupkoat Phillip Iturea-tutskwat ep sinmuy amumi-nikañw pu Trachonitis-tutskwat ep sinmuy amumi moñw'iwtaq̄w, pu Lysanias Abilene-tutskwat ep moñw'iwtaq̄w,

² Pu Annas-niq̄w pu Caiphas, puma God awwat mohpeq̄ moñw'iwtaq̄w, ephaq̄am God lavayhti, Zacharias tiyat John aw'i, pam qayēsiw̄h̄pveniñq̄'ö.

³ Noq̄w pam päyut Jordan añ ahsupoq̄ tutskwat añ nakwsuqe, sinmuy amumi yuaataqe pañqawu: Uma nāp umuhtunatyay añq̄w lasye', küyit akw tuvoylatotini. Noq̄w God umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuni, amumi kita.

⁴ Ura hakiy God lavay'ayayat Esaiast lavayiyat añ yan pey'ta: Hakiy tōnaat qayēsiw̄h̄puve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyq̄awh̄qat enem pöhot aw hintsat-snani; pam háqe'niq̄at aw suwiptotani.

⁵ Sohsovik siskat an otsómhtini, pu sohsovik tuhtukwi, pu tsotsmo tutskwatiwni, pu an nukushinyuñqa súwiptotini, pu haqe' anahaiwyuñqa pöhiñputiwni.

⁶ Noqw sinom sohsoyam God hin ayo túooyhqat aw yórikyani.

⁷ Pahsat pu sinom put ahpiy kúyit akw tuvoylatiwyaniqe öviy put aw ökiwtaqw, pam pumuy amumi yan lalvaya: Is ohi, uma hakim tsútsu'tuy amunyúñqamu, ya hak umuy itsívat nátoniqat añqw watqaniqat umumi pañqawu?

⁸ Kurs uma pas antsa umuhtunatyay añqw lasye', uma alöñöt qatsit ahpiy tutmalat hintsatskani. Pu uma umuh'unañwpeq qa pan lavaytani: Abraham hapi itanaa, kitotani; taq nu umumi pañqawni: God it o'wat añqw Abraham eñem sinmuy aniwnaniqey tuwi'ta.

⁹ Noqw pay soñawnen öviy piw pikaiñwa himutsokit ñayat tsahqaniqey na'sas'iwta. Noqw öviy himuwa tsoki lomasipalat qa himuy'vañwuqa tsaqniwe', qöhit aqw túwiwni.

¹⁰ Noqw sinom put túviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw itam hinhtotini?

¹¹ Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Lóqmuy wukonapnay'taqa ñastanihqat súkw máqani; pu nõsiwhqay'taqa piw pay anhtini.

¹² Noqw moñwit enem sívat ömalalwaqam piw kúyit akw tuvoylatotiniqe ökihqe, put aw pañqaqwa: Tütutuqaynaqa, ya itam hinhtotini?

¹³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay hihsa'haqam umuñem tuwantiwhqat epni-hqe qa hóyokput uma nuhtuñaqw ömahtiwisni.

¹⁴ Noqw pu soláwam piw tuwat put túviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw ítamwat hinhtotini? Noqw pam amumi pañqawu: Uma qa túyuyuhñayani. Piw qa hakiy hihta atsátotoynayani; pu uma hin ahsalalwe', pay put ep nakwhani'yuñwni.

¹⁵ Noqw nāt sinom sumataq hintaniqat maqaptsi'yuñqw, sohsoyam unañwpeq John aw hin wúwantota, sen pi pam Christ-nihqata, sen pi pay qa pamnihqata.

¹⁶ Noqw John lavayhtiqe, sohsoqmuy amumi pañqawu: Pay nu' pi as pas antsa umuy kúyit akw tuvoylalawu. Nikañw pay suhka inuhpenihqe pas pavan öqala añq'ö. Noqw soon nu yan'ewayniñkañw pay ñas'ew put tots-sosomhpiyat ñahni. Ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylatani, pu qöhit akw'a.

¹⁷ Soñawnen pam wuhihpiy yawta, nihqe murivihkay ep pás qeni'tani, nen söhövosiy koyohkiy aw tañatani, nit pam ason tsihput qöhit qatokñwuqat akw taqtsokni.

¹⁸ Yan pam hihihta akw pumuy ökwahankañw, amumi lomatuwawit yuaata.

¹⁹ Noqw John Moñwit Herod qöñqöya, tupkoyat Philip nõmayat Herodius ep'e, pu sohsoq hihta ep qaanhtiqat ep piwu.

²⁰ Noqw Herod pay nāt piw qaanhtit, John sivikimi pana.

The Baptism of Jesus

(Mt 3.13-17; Mr 1.9-11)

²¹ Noqw pam nāt qa sivikive pakiwtaqw, sinom sohsoyam kúyit akw tuvoylatiwyaqw, pu Jesus piw kúyit akw tuvoylatiqe, nāwakintaqw ömi hötsílti.

²² Noqw Qahováriwtaqa Hikwsi höwit an tokoy'kañw put atsmi háwi. Noqw öñaqw hakiy tónaat hiñqawhqe pañqawu: Um hapi pas aw iunañwaa Itii. Nu uñ pas hahlayi.

The Genealogy of Jesus

(Mt 1.1-17)

²³ Noqw Jesus tumalay hintsaktiva, sunat pakwt sihkay'taqat pahsa'haqam yahsañwni'kañwo. Noqw sinom wúwantotaqw, Jesus Joseph tíata. Noqw pam Helit tíata;

²⁴ Noqw pam Matthat tíata, noqw pam Levit tíata, noqw pam Melchit tíata, noqw pam Jannat tíata, noqw pam Joseph tíata;

²⁵ Noqw pam Mattathias tíata, noqw pam Amos tíata, noqw pam Naum tíata, noqw pam Eslit tíata, noqw pam Nagget tíata;

²⁶ Noqw pam Maath tíata, noqw pam Mattathias tíata, noqw pam Semeit tíata, noqw pam Joseph tíata, noqw pam Judat tíata;

²⁷ Noqw pam Joannat tíata, noqw pam Rhesat tíata, noqw pam Zorobabel tíata, noqw pam Salathiel tíata, noqw pam Nerit tíata;

²⁸ Noqw pam Melchit tíata, noqw pam Addit tíata, noqe pam Cosam tíata, noqw pam Elmodam tíata, noqw pam Er tíata;

²⁹ Noqw pam Joset tíata, noqw pam Eliezer tíata, noqw pam Jorim tíata, noqw pam Matthat tíata, noqw pam Levit tíata;

³⁰ Noqw pam Simeon tíata, noqw pam Judat tíata, noqw pam Joseph tíata, noqw pam Jonan tíata, noqw pam Eliakim tíata;

³¹ Noqw pam Meleat tíata, noqw pam Menan tíata, noqw pam Mattathat tíata, noqw pam Nathan tíata, noqw pam David tíata;

³² Noqw pam Jesset tíata, noqw pam Obed tíata, noqw pam Booz tíata, noqw pam Salmon tíata, noqw pam Naasson tíata;

³³ Noqw pam Aminadab tíata, noqw pam Aram tíata, noqw pam Esrom tíata, noqw pam Phares tíata, noqw pam Judat tíata;

³⁴ Noqw pam Jacob tíata, noqw pam Isaac tíata, noqw pam Abraham tíata, noqw pam Tharat tíata, noqw pam Nachor tíata;

³⁵ Noqw pam Saruch tíata, noqw pam Ragaut tíata, noqw pam Phalec tíata, noqw pam Heber tíata, noqw pam Salat tíata;

³⁶ Noqw pam Cainan tíata, noqw pam Arphaxad tíata, noqw pam Sem tíata, noqw pam Noet tíata, noqw pam Lamech tíata;

³⁷ Noqw pam Mathusalat tíata, noqw pam Enoch tíata, noqw pam Jared tíata, noqw pam Maleleel tíata, noqw pam Cainan tíata;

³⁸ Noqw pam Enos tíata, noqw pam Seth tíata, noqw pam Adam tíata, noqw pam God tíata.

4

The Temptation of Jesus

(Mt 4.1-11; Mr 1.12-13)

¹ Noqw Jesus Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwna, pāyut Jordan anqw ahoy pitu, nihqe Hikwsit ahpiy qayēsiwhpumi wíkiwa.

² Noqw Nukpana lōp sunat tālat an pep put aw unaheplawu; noqw pam pahsa' talōnvaqat an qa nōsa, nihqe an ruhpaq pam tsōnmoki.

³ Noqw Nukpana put aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen, um it owat pōlavikiniwhitiniqat aw pañqawni.

⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Sino qa pōlavikit-sa akw qátut, pas God lavayiyat sohsok akw qátuni.

⁵ Pu Nukpana haqami pas wupatukwit aqw put wikqe, tūwaqatsit an ahsupoq moñwqeqnit put aw sūmahtakna.

⁶ Nihqe aw pañqawu: It hapi oqalat nu un sohsok máqani, pu hihta an susnunukiwata, pi pam inumi noiwta. Noqw nu hakiy put máqanik máqañwu.

⁷ Noqw òviy kurs um inumi naokiwtaqw, pay pam sohsoy uhhimuni.

⁸ Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Sóoni, yupa ayo haqamii, Satan, pi yan pey'ta: Um God UhtutuyqawhGay aw naokiwlawni, pu um put-sa eñem tumalay'tani.

⁹ Pu Nukpana put Jerusalem ep wikvaqe, God kíyat ep suswupakits'omiq put tsókat, pu aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen, yañqw atkamiq nātuvani;

¹⁰ Pi ura yan pey'ta: Pam hoñviaymuy ayataqw, ūmi tunatyalotini;

¹¹ Nen puma may akw un hōlōlni'yuñwni, taq nāp hisat sen um uhkukuy owat aqw sáviknani.

¹² Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Um God UhtutuyqawhGay aw qa tuwanlawni.

¹³ Noqw Nukpana sohsok unaheppit akw put aw tuwantaqe yúkuhqe, hihsavo put anqw ahpiy'o.

Jesus Begins His Work in Galilee

(Mt 4.12-17; Mr 1.14-15)

¹⁴ Noqw Jesus Qahováriwtaqat Hikswit oqalayay pasiwkañw, Galilee ep ahoy pitu. Noqw sinom an ahsupoq put lavayta.

¹⁵ Noqw pam pumuy tsotsvalkiyamuy an pumuy tutuqaynatinuma, sohsokmuy amuhpiy kaptsiwkañwo.

Jesus Rejected at Nazareth

(Mt 13.53-58; Mr 6.1-6)

¹⁶ Pu pam haqam wuñhqe Nazareth aw pitu. Nihqe pam hin tuwi'taqey anhtiqe, nasuñwintalōñmit ep tsotsvalkimi paki, nihqe tutuvenit an tūñwantaniqe wunuuptu.

¹⁷ Noqw pep God lavay'ayayat Esaias tutuveniat put aw taviwa. Noqw pam tutuvenit púruknaqe, haqe' yan pey'taqat tuwa:

¹⁸ TutuyqawhQat Hikwsiat nuy tuyqawi'ta, nu an ókiwyaqamuy amumi lolmat yuaaykuniqat òviy nuy asnaqee; pu an unañwsoiwtaqamuy suyan unañwtoynaniqat òviy nuy ayata, an tūwik'iwyuñqamuy nuy mātaviwyaniqat amumi yuaaykuniqat òviy'o, pu an qatālat pōsi'yuñqamuy pōsiyamuy tālawnyaniqat amumi yuaaykuniqata, pu an okiwsaniwyaqamuy geniveyaniqat òviy'o.

¹⁹ Pu i' Tutuyqawhqa ayo tūoyniqat aw pitsiwtaqat tunvotnaniqat òviy'o.

²⁰ Yan pam aň tuňwat, tutuvenit mupipiykinat, aw tunatyawtaqat aw put ahoy tavit qatuptu. Noqw tsotsvalkive taňawtaqam put aw-sa täyüňwa.

²¹ Pahsat pu pam pumuy amumi paňqawu: Umuy hapi aw tūqayyuňq, i' yan pey'taqat it talōnvaqat ep aw antsaniwa.

²² Noqw sohsoyam put aw tūqayyuňqe, moaňaqw lavayit lolmat nōňakqat aw käuwuwantotaqe, paňqawa: Ya qa i' Joseph tiata?

²³ Noqw pam pumuy amumi paňqawu: Pay kurs hin uma inumi yan lavayit qa paňqawani: Tühika, nāqalapsinaa, it'a. Um yaw Capernaum ep hīhihta tumalta; um yep nāp uhtutskway ep piw panhtinikaňwo.

²⁴ Noqw pam paňqawu: Pas antsa nu umumi paňqawni: Qa hak God lavay'ayaat nāp tutskway ep pāsniwa.

²⁵ Noqw nu umumi sūaňqawni: Ura Elias qatsiyat ep payhkomuy yahsaňwuy aňqw navay mūmuyawhtuy aň qa yokva; noqw ura tutskwat aň ahsupoq tsōňōsti. Noqw ephaqam Israel-sinmuy tutskwayamuy ep kaysiwhqam koňnanalvut yēse.

²⁶ Noqw pay ura pas Elias pumuy qa haqawatuy amumi ayatiwht, pay ura Sidon ep kitsókit Sareptat ep hakiy koňnalavut aw'i.

²⁷ Pu God lavay'ayayat Eliseus qatsiyat ep as Israel-sinmuy amuňaqw kaysiwhqam tokoplelet tūtuyya; noqw pay ura puma pas qa haqawa powalti, pay hak Syria-sino hak Naaman yan mātsiwhqa-saa, amumi kita.

²⁸ Noqw sohsoyam tsotsvalkive taňawtaqam it nanaptaqe, pas itsívutoti;

²⁹ Nihqe hoňvaqe, put kīňaqw tūvaya. Pumuy kitsókiam haqam tsomoveq wunu. Noqw öviy pep tumpok puma put wikya, paňqw put tūvayaniqey unaňwtotiqe.

³⁰ Noqw pay pam amuhsonňaqw hinmakaňw, paňqw ahpiy'o.

A Man with an Evil Spirit

(Mr 1.21-28)

³¹ Nihqe pam Galilee ep kitsókit Capernaum aqwnihqe, nasuňwintalōňnit aň sinmuy tutuqayna.

³² Noqw pas puma put hin tutuqaynaqat ep aw kātuqayyuňwa, pas pam a'nō lay'taqat yuaataqw öviy'o.

³³ Noqw hak tāqa tuyoy'ewakw nukpanhikwsit okiw akw tuyqawiwtāqa tsotsvalkive pakiwta, nihqe pam a'nō hiňqawhqe paňqawu:

³⁴ Itamumi qa hintsakii. Ya itam uň hintsatsnani, Jesus Nazareth aňqwnihqa? Ya um itamuy kīqōtaniqe öviy aňqaqō'? Pay um hákiyniqw nu uň tuwi'ta. Um God aňqw pas Qahováriwpu.

³⁵ Noqw Jesus put mēwaqe, aw paňqawu: Qa hiňqawlawht, put aňqw yámakuu. Noqw nukpanhikwsi sinmuy amutpipo put tūvat, put aňqw yama, nit pay put qa hintsana.

³⁶ Noqw puma sohsoyam kātayyuňqe nānami paňqawa: Is uti, pavan pas lavayi! Pas pi qananahtsopkaňw, óqalat akw tuyoy'ewakw hīhikwsimuy amumi paňqawhqw, puma nuh-tuňaqw nōňakīwu.

³⁷ Noqw pam pep hin yukuqw, pam pantaqa put tutskwat aň ahsupoq yuaatiwa.

Jesus Heals Many People

(Mt 8.14-17; Mr 1.29-34)

³⁸ Noqw pam tsotsvalkiňaqw yámakqe Simon kīyat aw paki. Noqw Simon nōmay yuat a'nō mukitutuya; noqw puma put eňem Jesus aw taqa'naňwtoti.

³⁹ Noqw pam put aw wunuptut, mukituyat mēwa; noqw pam put mātavi, Noqw pahsat pay pam wuhti wunuptut, pumuy amumi unaňwtavi.

⁴⁰ Noqw tawat pakitoqw, sohsokmuy hihta akw tūtuyyaqamuy, puma Jesus aw tsamvanta, noqw pam pumuy sohsokmuy amumi may akw hintsanqe pumuy qalapsina.

⁴¹ Noqw nukpanhihikwsim kaysiwhqamuy amuňaqw nōña, a'nō hiňqawakahkaňwo, nihqe paňqawa: Um Christ, God Tíata! Noqw pam pumuy tusoqmewaqe, pumuy hiňqawaniqw qa nakwhana, puma put Christ-nihqat tuwi'yunqew öviy'o.

Jesus Preaches in Judea

(Mr 1.35-39)

⁴² Pu tālawvaqw pam ahpiynihqe, haqami qayēsiwhpumii; noqw sinom put hepya, nihqe put aw ókihqe as put huruhtapnayani, pam as pumuy amuňaqw qa ahpiyniqat öviy'o.

⁴³ Noqw pam pumuy amumi paňqawu: Pas nu soon qa God moňwtunatayayat hin hintaqat aye' kitsókinawit piw yuaatinumni, pi nu paniqw aňqw ayatiwa.

⁴⁴ Nihqe pam Galileet ep haqe' tsotsvalkit aň yuaatinuma.

5

*Jesus Calls the First Disciples**(Mt 4.18-22; Mr 1.16-20)*

¹ Noqw sinom God lavayiyat nanaptaniqe put aw hürs tsovawtaqw, pam wuhkovatuphat Gennesaret yan mätsiwqhät qalaveq wunu.

² Nihqe pam löqmuy päkihut patuphat qalaveq wúnuhqat tuwa, noqw kurs pakiw-mamahkam pumuy añqw nõnakqe, pakiwmaqutsayay tüvahomtota.

³ Noqw pam päkihut hakiy Simon himuyat aqw paki; nihqe pam tutskwat añqw hihin yũmo hõyoknaniqat aw pañqawu; noqw pam pepeq qatuptuqe, päkihut añqw sinmuy tu-tuqayna.

⁴ Pu õviy pam yuaataqe yukut, Simon aw pañqawu: Uma pavan hötsit aw hõyoke', pävakiwhtuy inhtaniqe õviy umuhtutsayay pämiq pánani.

⁵ Noqw Simon lavayhtiqe put aw pañqawu: Moñwi, itam as tõkep tumalay'tat, qa hihta kwisna, noqw pay pi um pañqawhq õviy nu tutsayat pämiq pánani.

⁶ Noqw puma panhtiqe, pahasat pu qaan'ewakw hintaqamuy pävakiwhtuy inhta; noqw pumuy tutsáyaam tsikiwma.

⁷ Noqw suñwamat sukwat päkihut añqw tañawtaqw, puma pumuy amumi māmasa pumuy paañwaniqat õviy'o. Noqw puma pituqw, puma löqmuy päkihut akw ohpoknayaqw, pahasat pay puma päkihut pakito.

⁸ Noqw Simon Peter put aw yórikqe, Jesus tamóyat aw nãtuvat pañqawu: Inuñaqw ahpiy'o, taq nu okiw qaanhinmaqa, Tutuyqawhqa.

⁹ Pi pam-niqw, pu sohsoyam put ámumyaqam puma pävakiwhtuy inhtotaqey ep kãtayyuñqw, õviy pam yan lavayhti.

¹⁰ Noqw piw hakiy Zebedeet timat James-niqw pu John, Simon suñwamatnihqam, puma pumuy amún nãtsawina. Noqw Jesus Simon aw pañqawu: Um qa tsawiniwtani, um yahpiy haqahpiy päpu sinmuy kwikwisnani.

¹¹ Noqw puma päkihuy tutskwami pitsínayaqe, sohsok tatamhtotat, Jesus añkya.

*Jesus Makes a Leper Clean**(Mt 8.1-4; Mr 1.40-45)*

¹² Pu piw pam haqam kitsókiveniqw, hak tãqa ahsupoq tokoplelet tütuya, nihqe pam Jesus túwahqe, tayway akw atpipo munukt, aw nãwaknaqe pañqawu: Tutuyqawhqa, um suhta'ewnen soon nuy qa powatani.

¹³ Noqw pam put aw mãvuyaltiqe, aw toñokt, pañqawu: Pay nu suhta'ewa; powaltii. Noqw pahasat pay tokoplele put mãtavi.

¹⁴ Noqw pam qa hakiy put áawnaniqat pam aw pañqawu. Nikañw pay um ahpiyinen God awwat moñwit aw nãmahtaknani; nen Moses hin tutaptaqat anwat um powaltiqey ep kuwahtiput távini. Um pan powaltiqey nuhtumi tuawi'tani, yan aw lavayhti.

¹⁵ Noqw tuwat soq pahasat pu pas ahsupoq pam hin hinhtiqä yuaatiwa, noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus aw tüqayyuñwniqe sũmitsovalt; pu hihhta tütuyyaqam put ahpiy qalaptuyaniqe õviy put aw ökiwta.

¹⁶ Noqw pay pam haqami qayësiwhpuminen, God aw nãwakintaniqey õviy kñaqw ah-piyiniwu.

*Jesus Heals a Paralyzed Man**(Mt 9.1-8; Mr 2.1-12)*

¹⁷ Pu Jesus hisat sinmuy tutuqaynaqw ima Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum pep yëse. Puma Galileet añ ahsupoq kitsókit añqwaya, pu Judeat añq'õ, pu Jerusalem añq'õ. Noqw pumuy pep yesq, Jesus Tutuyqawhqa aw yankañw tüqalapsintaniqey õqalay'ta.

¹⁸ Noqw meh, hakim hakiy tãqat apha' qataytaqat tütuyhqat ahpay añ qatsqat Jesus aw wikvaya; noqw puma as hin put panaye', Jesus atpipo taviyaniqey tuwantota.

¹⁹ Noqw ep huru'pokiwtaqw hin puma put panayaniqey qa tutwa; nihqe õviy kits'omiq wupnayaqe, tsóqa'wa kiamit pöröknyaqe pañ put ahpayat enañ sinsonmi Jesus atpipo hawnaya.

²⁰ Noqw puma qapëvevnayaqat Jesus amumi túwahqe pañqawu: Tãqa, uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa.

²¹ Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put ep wüwantotaqe pañqawu: Ya i' haknihqe pas God qa kaptsilawu? Ya hak hakiy qaanhtipuyat ayo yúkuni, hal pas God-saa?

²² Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy mãmatsqe, lavayhtiqe amumi pañqawu: Ya uma hihta umuh'unahwpeq wüwantota?

²³ Ya hak hakiy aw hinwat lavayhtiniqw qa pas hinta, Sen, Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa kitanio' sen pi wunuptut, nakwsuu, kitanio'?

²⁴ Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanhtipuyat ayo yúkuniqey aw óqalat pasiwtaqat uma it akw nanaptaniqw-pu pam it hakiy ahpa' qataytaqat aw pañqawu: Oviy nu' úmi pañqawni: Wunuptut, uh'ahpay kwusut, nimaá.

²⁵ Noqw pahsat pay pam pumuy amutpik wunuptut, hihta an' wáókiwtaqey kwusut, pañqw nima, God pas hihtatimakañwo.

²⁶ Noqw sinom sohsoyam kátayunqe, God pas hihtatota, nihqe puma nátsawini'yuñqe pañqawu: Pas itam pu' hihta qatuptsiwni'ewakw aw yórikya.

Jesus Calls Levi

(Mt 9.9-13; Mr 2.13-17)

²⁷ It yantaqat atsve pam nakwsukañw, hakiy moñwit enem sívat ómalawhqat, Levit yan mátsiwhqat aw yori, haqam put ómalawñwuqat ep qátuq'ó, nihqe aw pañqawu: Um inuñkni.

²⁸ Noqw pam sohsoq mátap, wunuptut, put anki.

²⁹ Noqw Levi put enem wukonovata; noqw kaysiwhqam sívat ómalalwaqam-niqw pu hakim pumuy amumum pep nopyesva.

³⁰ Noqw Pharisee-sinom-niqw, pu pumuy amuñaqw tutavot tutuqaynayaqam, puma put aw nánatuwnayaqamuy amumi qayan unañway hiñqawaqe pañqawu: Ya uma hinoqw moñwit enem sívat ómalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy amumum nónovakahkañw hihikwya?

³¹ Noqw Jesus lavayhti qe amumi pañqawu: Pay an' qahinyunqam túhikat qa haqni'yuñwa, nawus pi tútuyyaqam put haqni'yuñwa.

³² Pi nu an' súanhinwisqamuy qa pumuy wánwayniqe óviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay anqw lasyaniqat aw wánwayniqe óviy pitu.

The Question about Fasting

(Mt 9.14-17; Mr 2.18-22)

³³ Noqw puma put aw pañqawu: John aw nánatuwnayaqam pas nanapwalkahkañw nānawaknañwu, noqw Pharisee-sinmuy amumi nánatuwnayaqam amún hinwisa. Noqw hintaqw óviy úmi nánatuwnayaqam nónovakahkañw hihikwya?

³⁴ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya hak sen haqam mó'wit ep sinoiwyunqamuy, móónañwuy pumuy amumuniqw napwaltoynani? Soon'i.

³⁵ Nikañw ason hisat aw pituqw, móónañw'am pumuy amuñaqw ahpiyniqw, pep pu' puma nānapwalani.

³⁶ Noqw pam piw pumuy amumi lavayit hihta antaqat akw yuaaykuqe pañqawu: Qa haq pi hak puhuyuwsiť anqw hihsaqat tukot, sakwit aw pihakna. Taq hak panhtinik puhut sakwítani, piw pūhu soon sakwit amum súnantani.

³⁷ Pu qa haq pi hak pukawiwkorot sakwíwmaqat puhuovavalať kuhkuya; taq hakiy pantiniqw, puhuovavalať pēke', wiwkorot patomani, nen an' kúyiwtāqa wehemhtini, noqw wiwkorot sakwítini.

³⁸ Soon pi puhuovavalať qa puhuwiwkorot an' kúyiltiñwu.

³⁹ Piw qa hak pi hak ovaalat hísatwaiwhput hikwť, pay pahsat pūhutwat piw nāwaknañwu; nikañw pañqawñwu: Pay hísatwat pas nukñwa, kítañwu.

6

The Question about the Sabbath

(Mt 12.1-8; Mr 2.23-28)

¹ Noqw nasuñwintalōñnit aw pituqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum sōhōvos'yuyit an' nōñakwisa. Noqw put aw nánatuwnayaqam sōhōvosit talayat mawti-wiskahkañw, put mapqólpeq murikahkañw nōnoptiwisa.

² Noqw hakim Pharisee-sinom pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nasuñwintalōñnit ep hihta mewniwtaqat hintsatska?

³ Noqw Jesus lavayhti qe pumuy amumi pañqawu: Ya ura hisat David suñwámuy amumum tsōnmok qe hinhtiqat uma put pantaqat pas an' qa nas'ew tuñwáya?

⁴ Ura pam God kíyat aw pákiqhe, pólavikit God aw noiwhqat ómahtat, anqw nōst, pu ámumyaqamuy put huyta; pas ura God awwat momñwit-sa put anqw nōnōsañwuqat put'a.

⁵ Pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu' Sinot Tiat piw nasuñwintalōñnit aw mōñwiwta.

The Man with a Crippled Hand

(Mt 12.9-14; Mr 3.1-6)

⁶ Pu hisat pam nasuñwintalönnit ep tsotsvalkimi pákihqe ep tütutuqayna. Noqʷ hak tāqa putvaqʷ mālakiwtaqa pep nuhtuma.

⁷ Noqʷ tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum Jesus aw tunatyawyuñwa, mātaq pi kurs pam nasuñwintalönnit ep put qalapsinaniqʷ öviy'ö; nen puma hihta ep put nēveltoynayani.

⁸ Noqʷ pay pam pumuy tunatyayamuy amumi māts'itaqe, lākiwtaqat may'taqat aw pañqawu: Wunuptut, sinsonve wunuwtaa. Noqʷ pam panhti.

⁹ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Kurs nu umuy hihta tüviñtani. Ya hak nasuñwintalöñvaqat ep hihta lolmat, sen qalolmat hinhtiniqʷ pam súanta? Sen qatsit ayo táviniqö', sen hovalaniqö'?

¹⁰ Pu pam pumuy sohsokmuy amuhpa' yorikt, fáqat aw pañqawu: Uhma y tsihkwaa. Noqʷ pam panhti; noqʷ māat put ayañqwat māyat an pás powalti.

¹¹ Noqʷ puma itsívuñonaqtotiqe, hin as Jesus hintsatsnaniqey nānami yuaatota.

Jesus Chooses the Twelve Apostles

(Mt 10.1-4; Mr 3.13-19)

¹² Noqʷ pay ephaqam piw pam nāwaknaniqe haqami tsomomiq'a; nihqe tókep God aw nāwakna.

¹³ Noqʷ tālawvaqʷ, pam put aw nānatuwnayaqamuy wāñwayhqe, pumuy amuñaqʷ pakwt lōq síhkay'taqamuy namorsta; nihqe pam pumuy Ayaiwyuñqamuy yan tuñwa,

¹⁴ Imuyu: Simon, ura pam put Peter yan tuñwa, pu tupkoyat Andrewt, pu James-nit pu John, pu Philip-nit pu Bartholomewt,

¹⁵ Pu Matthewt-nit pu Thomas, pu Alpheus tiyat James-nit pu Simon, Zelotes yan tūñwantiwñqata,

¹⁶ Pu James tupkoyat Judas-nit pu Judas Iscariot Jesus momñwituy amumi kurs mātapniqata.

Jesus Teaches and Heals

(Mt 4.23-25)

¹⁷ Pu pam pumuy tsamkañw, pañqʷ hawhqe, haqam suntutskway'taqat ep wunu, kaysiwñqamuy put aw nānatuwnayaqamuy amumuma. Noqʷ qaan'ewakw hintaqam sinom put aw tūqayyuñwniqe, pu hihhihta tūyay añqʷ qalaptuyaniqe öki, Judeat añqʷ-nikañw, pu Jerusalem añqʷ sohsokivaq'ö, pu pātuwaqatsit qalaveq Tyre añqʷ-nikañw pu Sidon añq'ö.

¹⁸ Pu ima tuyoy'ewakw hihikwsimuy akw okiwñyñqam piw ökihqe powaltoti.

¹⁹ Noqʷ sinom sohsoyam as put aw tónokyanique nānawakna, pas pi put añqʷ suyan öqala yámakiwtaqe sohsokmuy qalapsintaqʷ öviy'ö.

Happiness and Sorrow

(Mt 5.1-12)

²⁰ Noqʷ pam put aw nānatuwnayaqamuy amuhpa' yorikt, amumi pañqawu: Pas uma añ ökiwyaqam hahlayhpit epya, pi uma God moñwtunatyayat himuy'yuñwa.

²¹ Uma añ pu' tsónsoiwtaqam hahlayhit epya, pi uma nāt ööyanyi; pas uma añ pu' tsaykitaqam hahlayhpit epya, pi uma nāt tsutsúyni.

²² Ason sinom nuy Sinot Tiyat atsviy umumi qa suhtaq'ewye', nahpiy umuy lālayye', umumiq hihññqawqe', umuhnathwaniy himu itséheetnihqat pan ayo tūvayaqʷ, uma hahlayhpit epyani.

²³ Hisat panhtotiqʷ, uha hahlayhtote', pas hahlaytso'tinumyani, ispi meh, uma öveqatsit ep qaan'ewakw ahsatit makiwyaniqee; pi pay pan pumuy namat hapi God lavay'aymuyatuy hintsatsna.

²⁴ Nikañw is ökiwa, uma añ kahaksinomu, pi uma umuhhahlayhpiy pay ömahtota.

²⁵ Is ökiwa, uma añ öyiywñqamu, pi uma nāt tsónso'ni; is ökiwa, uma añ pu' tsutsúyaaqamu, pi uma nāt qahahlaykahkañw tsaykitani.

²⁶ Pas sinom sohsoyam umuy lomayuaatotaqʷ, umuñem is óhini; pi pay pan hapi pumuy namat hakimuy nawip'ew God lavay'aymuyatuy yuaatota.

Love for Enemies

(Mt 5.38-48; 7.12a)

²⁷ Nikañw nu umuy inumi tūqayyuñqamuy umumi pañqawni: Uma umuhtuwqamuy amumi unañway'yuñwni; sinom umumi qa suhtaq'ewyaqamuy uma lolmat amuñem hintsatskani.

²⁸ Sinom umuy qalomáyuaatotaqʷ, uma pumuy amumi lomayuaatotani; pu umuy qaan-hintsatsnyaqʷ, amuñem uma nāwakinwisni.

²⁹ Ason hak uhtayway sutsvaqw wuvahtaqw, um ayañqwat piw aw itamantani; pu hak uh'usimniy uñ nawhke', uhnapnay enañ nāwaknaqw, um qa aw rohomnumni.

³⁰ Hakiy ūmi hihta tūviñtaqw, um put máqamantani, pu hihta uhhimuy kímahqat um aw ahoy qa tūviñtamantani.

³¹ Pu sinom umuy pāsyanīqat uma nānawakne', pay uma piw pan pumuy pāsyanī.

³² Ispi kurs pay uma umumi unañway'yūñqamuy-sa amumi unañway'yūñq, hak sen put ep umuy hahlayhtini? Pay pi qaanhinwisqam pumuy amumi unañway'yūñqamuy amumi tuwat unañway'yūñwa.

³³ Pu kurs hak umuñem hihta lolmat hintsakq, uma tuwat put enem lolmat hintsatskaqw ya sen hak put ep umuy hahlayhtini? Pay pi añ qaanhinwisqam piw pan hintsatska.

³⁴ Pu kurs pay um hakiy añqw hihta ōmahtaniqey wūwankañw, hakiy sīvat nasimok-magaqaw hak put ep ūmi hahlayhtini? Pay pi añ qaanhinwisqam piw qaanhinwisqamuy nasimokhuylalwa, piw aw ahsatit ōmahtotaniqey tuñlay'kahkañwo.

³⁵ Tis pi uma umuhtuqamuy amumi unañway'yūñw; nen lolmat hintsatskani; pu tūnasimokhuylalwani, qa hihta put ep tuñlay'kahkañwo. Nen uma qaan'ewakw ahsatit makiwiyani; piw Sus'oveqñiqat tīmatni. Pi pam añ qa tsúyakyañwuqamuy, qalōlolmatuy enañ pās'i.

³⁶ Paniqw òviy uma nun'okwatni, Umunay hin núokwaniqw pan'i.

Judging Others

(Mt 7.1-5)

³⁷ Uma qa tūovelantotani; nen uma qa pantsaniwiyani. Uma hakiy qa paysoqtotani, nen qa pantsaniwiyani. Ason hak umuhpe qaanhīq, uma put pantaqat ep aw pōhīyamantani, noq w sinom tuwat umumi pōhīkyani.

³⁸ Uma hihta kuwahtotimantani, noq w pu tuwat umumi himu kuwahtiwni. Sinom wukotuwanit añqw móo'taqat hihta kuytotat, put hūrs aqw nūñuyvut, pu wīlaniwhput, pu pas añ wahohotaqat umumi o'yamantani. Pi uma hakiy enem hin tuwantotaqw, pay piw pan umuñem tuwantiwmantani.

³⁹ Noq w pam tūwutsit hihta tuawi'taqat lavayhtiqe, amumi pañqawu: Ya sen hak qapostalqa hakiy qapostalqat haqami wikni? Ya puma qa nāma haqami pōvamiq posni?

⁴⁰ Pay hakiy aw tutuqayhqa put tutuqaynaqat epñihqe qa pavan pasniñwu. Nikañw ason pam pās tutuqaye', pep pu' pam put tutuqaynaqat pay antani.

⁴¹ Noq w ya um hinoq w uhtupkoy posmiq hihta hihsaq tuway'kañw, uhposveq lestavit pakiwtaqat qa aw unañwtavi'ta.

⁴² Noq w pantaq w hin uhtupkoy aw pañqawni: Itupko, nu as uhposkiy uñem hóroknani, kītani, susmataqpi uhposveq lestavi pakiwtaqō'? Um nawip'ew hinmaqa, um mohti uhposñaq lestavit hórokne', pahasat pu um suyan tālat taykañw, uhtupkoy poskiyat hóroknani.

A Tree and its Fruit

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ Pi lomasipaltsoki soon hin'ewakw sipalat himuy'vañwu; piw qalomásipaltsoki soon nukñwat sipalat himuy'vañwu.

⁴⁴ Sinom himutsokit himuniñqat aniwniyat akw tuwi'yūñwa. Soon hihta kūtay'taqat añqw nōnvospalat hak mawni; soon hak yōñōtskit añqw òvat tsovalani.

⁴⁵ Sino lolma lomatunatyawtaqa unaññaq w hihta lolmat nōñantoyñañwu; noq w pam piw hak qalolma qalomátunatyawtaqa unaññaq w hihta qalolmat nōñantoyñañwu. Pi hak hin tunatyay'te', pan hapi yuaatañwu.

The Two House Builders

(Mt 7.24-27)

⁴⁶ Uma nuy Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, yan tūñwantota. Nikañw uma hinoq w ilavayiy qa añ hinwisa?

⁴⁷ Inuminiñqa ilavayiy aw tūqaykañw put añ hinmaqa hakiy antaqat nu umuy āawnani.

⁴⁸ Pam hakiy tāqat anta. Pam hak a'nō hāñwahqe owat ep kihut yayhna. Noq w a'nō wukomunvaqw, pāhu kihut aqw a'nō yēvantakañw, soon put wayáyaykinani, pam owat ep wunuqw òviy'o.

⁴⁹ Pu i' hak navotkañw put qa añ hinmaqa hakiy tāqat anta. Pam hak qa qaqatspitaqat, pisave kīta. Noq w mūñañw put kihut aqw a'nō yēvantaqw, pam āpiy sahpū; noq w pam kihū qaan'ewakw kīqōti.

7

Jesus Heals a Roman Officer's Servant

(Mt 8.5-13)

¹ Noq̄w Jesus nuhtumi yuaataqe yúkut, Capernaum aq̄w'a.

² Noq̄w hakiy tsivót-sikip sunat solāwamuy amumi moñwit tumal'ayaat tütuyhtiye, pāpu pay mómoki. Noq̄w put moñwíat put pas kahkawna.

³ Nihqe pam Jesus tumalayay navotqe, Jew-sinmuy wukw'aymuyatuy put aq̄w ayata, okiw as pam aq̄wnen put tumal'ayayat qalapsinaniqat puma put aw nānawaknaniqat òviy'o.

⁴ Noq̄w puma Jesus aw òkihqe, pahsat pay qa nātusitotaqe pañq̄awwa: Um put eñem yanhte', súanhtini.

⁵ Pas pam itamuy Jew-sinmuy hahlayhqe, itamuñem tsotsvalkit yuku.

⁶ Pahsat pu Jesus pumuy amumum aq̄w'a. Nihqe pam put kiyat aw hayinw̄naq̄w, i' hak solāwamoñwi kwatsmuy put aw hōnaqe aw pañq̄awu: Tutuyq̄awhqa, pay um qa pas pew ò'qalni; soon nu yan'ewakniq̄w um ikiy aw papkini.

⁷ Paniq̄w òviy nu soon yan'ewaynīkañw nāp ūminiyeq̄ antani. Pay um panis lavayhtiye, pay itumal'aya qalaptuni.

⁸ Pi pay nu sukwat amumi maq̄aptsi'kañw q̄atu; noq̄w solāwam inumi maq̄aptsi'yuñwa. Noq̄w nu hihtawat aw Yupa kitaq̄w, pam ahpiyniñwu; pu hihtawat aw Pew'i kitaq̄w, pam inuminiñwu; pu ituwikiy aw Yanhtii kitaq̄w, pam panhtiñwu.

⁹ Noq̄w Jesus put navotqe, put aw kātayta; nihqe namtòkt, put añk hinnumyaq̄amuy amumi pañq̄awu: Nu umumi pas pañq̄awni: Pas nu qa haq̄am Israel-sinmuy amuhpe yan qap̄éwewnit tuwa, pas qae.

¹⁰ Noq̄w ima ayatiwyaq̄am ahoy kive òkiq̄w, kurs pay tumal'aya tütuyhqa pās qalaptu.

Jesus Raises a Widow's Son

¹¹ Noq̄w qavoñvaq̄w pam haq̄ami kitsókit Nain yan mātsiwhq̄at aw'i; noq̄w wūhakhniq̄am put aw nānatuwnayaq̄am put amumya, pu kaysiwhq̄am sínomu.

¹² Noq̄w pam kitsókit tuhpeleyat aw hōtsíwmi hayinw̄naq̄w, pi hakim hakiy tāqat mokput tūamwisa, put yuat put-sa tiyoti'ta; noq̄w pam koñnalavu. Noq̄w sinom kaysiwhq̄am kīñaq̄w wuhtit amumya.

¹³ Noq̄w Tutuyq̄awhqa put túwahqe put òkwatuwhqe, aw pañq̄awu: Qa pakmumuyaa.

¹⁴ Pu pam mokput awnihqe, hihta akw tawiwisq̄at aw toño; noq̄w put yawwisq̄am sun hoñva. Noq̄w pam pañq̄awu: Tiyo, nu hapi ūmi pañq̄awni: Qatuptuu.

¹⁵ Noq̄w i' hak as mokpu qatuptuqe, pahsat yuaativa. Noq̄w Jesus put yuyat aw put mātavi.

¹⁶ Noq̄w puma sohsoyam tsawinhinhtotiqe, God pas hihtatotaqe, pañq̄awwa: Pas hak pavan God lavay'ayaat itamumi pitsiwa; pu' hapi piw God sinomuy pohta, kitota.

¹⁷ Noq̄w yan pam hinhtiq̄a Judea-tutskwat añ ahsupoq̄ yuaatiwa, pu Galilee-tutskwat añ ahsupoq̄ piwu.

The Messengers from John the Baptist (Mt 11.2-19)

¹⁸ Noq̄w John aw nānatuwnayaq̄am iit sohsoq̄ John āawnaya.

¹⁹ Noq̄w John put aw nānatuwnayaq̄amuy lōqmuy nāmi wāñwayhqe, amumi pañq̄awu: Uma Jesus awnen aw pañq̄awni: Ya um hak God lavay'ayaat pas pávannihqa hisat pítuniqa, hal sen pi itam hakiy suk̄w nuhtayyuñwa? kítani.

²⁰ Noq̄w òviy puma Jesus aw pituhqe, John amumi hin tutaptaq̄at pan Jesus aw pañq̄awu.

²¹ Noq̄w piw suhpahsat pam kaysiwhq̄amuy tütuyyaq̄amuy qalapsinta, pu hīhihta akw qa kwañwáhinyuñq̄amuy; pu nukpanhīhikwsimuy akw tuyq̄awiwuyñq̄amuy powata; pu qa postalayaq̄amuy kaysiwhq̄amuy pōsiyamuy tālawna,

²² Pahsat pu Jesus lavayhtiye, John aw nānatuwnayaq̄amuy amumi pañq̄awu: Pay uma áhoynen, hihta aw yórikqey, John aw navotqey John āawnani. Ima qapostalayaq̄amuy pōsiy tālawna; qayaktaq̄amuy nankwusa; tokoplelet tütuyyaq̄amuy powaltoti; nanaqsópt nanapta; so'pum ahoy tātayya; pu añ òkiwyaq̄amuy lomatuwit nanapta.

²³ Noq̄w inuhpe qa unañwmokqa hapi pas hahlayhpit epni.

²⁴ Noq̄w John tuaw'aymat ahpiyniq̄w, pahsat pu Jesus sinmuy amumi John yuaativaq̄e pañq̄awu: Ya uma qayēsīwhpumi haq̄ami hihta aw kuyvawisa, sen pi pāqavit hūkañwuy akw wayayataq̄at aw'i?

²⁵ Noq̄w ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy lomayuwsi'taq̄at aw'i? Meh, lolmat yuwsi'yuñq̄am, qarurúmyesq̄am pi momñwituy kiyamuy añ yēse.

²⁶ Noq̄w ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy God lavay'ayayat aw'i? Owi, noq̄w nu umumi pañq̄awni: Pam hapi God lavay'ayayat epnihqe pas pávani.

²⁷ It hapi pey'taq̄e pan lalvaya: Meh, nu hapi upyewe ituaw'aya ayatani; noq̄w pam uhsavo uñ háqe'niq̄at añ qenitani, yan'i.

²⁸ Pi nu umumi pañqawni: Pas momoymuy amuhpiy tihtiwayaqamuy amuñaqw John kūyit akw tūtuvoylalawhqa pas pávani. Qa hak God lavay'ayaat put epnihqe pas pávani. Noqw pay God moñwtunatyayat ep pas susqahimunihaq put epnihqe pas pávani.

²⁹ Pi sohsoyam put aw tūqayyuñqam, moñwit eñem sivat òmalalwaqamuy amumum pay God-sa súantaqat pañqaqwa; nihqe John tuwiyat anwat kūyit akw tuvoylatoti.

³⁰ Noqw ima Pharisee-sinom, tutavot aw tuvoti'yuñqamuy amumum God tunatyayat qa kwusuyaqe, John ahpiy qa tuvoylatoti.

³¹ Noqw Jesus pañqawu: Ya sen nu pu' qatsívaptsiwuñqamuy hihta enañ namimahtak-nani? Ya puma hihta anyuñwa?

³² Puma tsátsakwmuy kihsonve yesqamuy amunyñwa. Puma nānami pañqaqwa: Itam umuñem lēlenyaqw, uma qa tīva; itam umuñem tsaykitaqw, uma qa tsayku, kitota.

³³ Oviy pi John kūyit akw tūtuvoylalawhqa pítuhqe, pōlavikit qa tūmoyta; piw oवालत qa hihiko; noqw uma pañqaqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwa.

³⁴ Noqw nu' Sinot Tiat pítuhqe tūmoykañw, pu hihikq, uma pañqaqwa: Is uti hunuka, wine pas qa òyñwu, moñwit eñem sivat òmalalwaqamuy, pu qaanhinwisqamuy kwatsiamu! kitota.

³⁵ Noqw pay pi suan unañwtalwuwni aniwñiy ahpiy lolmat namtakni'tañwu.

Jesus at the Home of Simon the Pharisee

³⁶ Noqw haqawa Pharisee-sino Jesus tūtsama. Noqw pam put kiyat aw pákihqe, tunòsvoñat aw qatuptu.

³⁷ Noqw meh, hak pep kitsókive wuhti qaanhinmaqa yaw Jesus Pharisee-sinot kiyat ep tunòsvoñat aw qátuhqat navota. Pahsat pu pam tatañpit añ kwañwáhovaqtuqat wihkuyit kūyiwtaqat kwusiva. Pam tatañpi hihta alabaster-owat añqw yukiwta.

³⁸ Noqw wuhti okiw pakkañw, put kukveq wunukañw, pahsat posvalay akw put kuyat pāhomhtivakañw hōmiy akw put añ hōnta, nit kuyat tsohtsonat, wihkuyit akw put lelwi.

³⁹ Noqw Pharisee-sino put tūtsamqa put aw tátayhqe, unañweq pañqawu: Pas ka as i' tāqa God lavay'ayaatnen, i' wuhti put aw tónokqa hákiyñiqat, pu hin hak hintaqat soon qa navotni; pam pi qaanhinmaq'ò.

⁴⁰ Noqw Jesus lavayhtiqe, put tūtsamqat aw pañqawu: Simon, nu as ūmi hiñqawni. Noqw pam pañqawu: Tūtutuqaynaqa, pañqawuu.

⁴¹ Noqw pam pañqawu: Ura hak tāqa sivat tūnasimokhuylawu. Noqw hakim lōyōm put aw hihta pōiwa; suhka put aw tsivót-sikip sunat sivat pōiwa; noqw suhka pakwt sívata.

⁴² Noqw puma kurs hihta sisviniqw pam pumuy lōqmuy amumi put pantaqat qe'wataqe paysoq ayo yuku. Taay, kurs nuy āawnaa, Ya uñniqw pumuy amuñaqw sen himuwa put pas pavan aw unañway'tani?

⁴³ Noqw Simon lavayhtiqe aw pañqawu: Pas nuyniqw soon ka qa pam suswuhak ayo yūkuhqat pamwani. Noqw Jesus put aw pañqawu: Um suan aw wūwa.

⁴⁴ Pu pam wuhtit aw namtòkt, Simon aw pañqawu: Ya um it wuhtit aw qa tayta? Nu uhkiy aw pakiqw, um ikukuy eñem nuy qa kuyna; noqw i' pi pas posvalay akw ikukuy pāhomht, hōmiy akw añ hōna.

⁴⁵ Um nuy qa tsohtsona, noqw i' wuhti nuy pakiqw, qa sūs ikukuy tsohtsona.

⁴⁶ Um iqòtòy wihkuyit akw qa lelwi; noqw i' wuhti ikukuy wihkuyit kwañwáhovaqtuqat akw lelwi.

⁴⁷ Noqw òviy nu ūmi pañqawni: Put qaantsakpiat nihtiwtāqa put ahpiy ayo yukilti, kurs pam inumi pas unañway'taqw òviy'ò. Nikañw hakiy aw qa wūhak qe'watiwkañw ayo yukiltiqw, pam pay qa pas God aw unañway'tañwu.

⁴⁸ Pu pam wuhtit aw pañqawu: Pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiva.

⁴⁹ Noqw ima put amum tunòsvoñat aw yesqam pahsat unañweq pañqaqwa: Ya i' hakni-hqe, hikis hakiy qaanhtipuyat put ahpiy ayo yūkuniqey anta.

⁵⁰ Noqw pam wuhtit aw pañqawu: Uhqapevewni uñ ayo tavi. Um qa hin unañway'kañw nímani.

8

Women who Accompanied Jesus

¹ Pu it ahpiy pantaqw pam, tutskwat añ ahsupoq nakwsu, wuhkokitsókinawita, pu pay kitsókinawita; nihqe God moñwtunatyayat ahpiy lomatuwit nuhtumi yuaatinuma. Noqw ima pakwt lōq sihkay'taqam put aw nānatuwnayaqam put amumya.

² Noqw hakim mómoyam piw put amum hinnumya. Pumuy amuñaqw haqawatuy amuhpiy pam qalomáhihikwsimuy ipwa, pu haqawatuy hihta akw qa pasiwuñq, pam pumuy qalapsina. Pu pam hakiy wuhtit Mary yan mātsiwñqat añqw tsāne'nihqamuy nukpanhikwsimuy ipwa. Pam hak wuhti Magdala-kitsókit ep sinoiwa. Noqw pam put amum hinma.

³ Pu hak Joana, Moñwi Herod hihta himuyat aw tunatyawtaqat Chuzat nõmaata, pu hak Susana, noqw pu ahpiy wühaknihqamu. Ima mómoyam hihta himuy akw put paañwantota.

The Parable of the Sower
(Mt 13.1-9; Mr 4.1-9)

⁴ Noqw kaysiwHQam sinom put aw tsovalti; pu ahsupoq kitsókit añqw sinom put aw öki. Noqw tüwutsit hihta tuawi'taqat yuaaykuqe amumi pañqawu:

⁵ Hak täqa tsalakin'uyto. Nihqe pam uylawhq, pëhu poshumi pöhpava yëvaya. Noqw sinom put atsmi wukukuykuyaqw, pu sümawuy añ masay'yuñqam put soswa.

⁶ Noqw pëhu pikaqlöva yëvaya; nihqe panis kuyvat, pay tsahkwi, qa halasaminiqw öviy'o.

⁷ Noqw pëhu kutqölpä yëvaya. Noqw küta amum añ kuyvaqe, put lakna.

⁸ Noqw pëhu lomatutskwava löhö, nihqe kükuyvaqe, tsivot-sikip sunat höyokiwtaqat aniwnaya. Yan pam lavayhtit, pu a'nö pañqawu: Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa!

The Purpose of the Parables
(Mt 13.10-17; Mr 4.10-12)

⁹ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tüviñtotaqe, aw pañqawu: Noqw ya i' tüwutsi hihta tuawi'ta?

¹⁰ Noqw pam pañqawu: Uma hapi God moñwtunatyayat ep himu tupkiwyuñqat māmatsyaniqat pam pantaqa umuñem yukiwta. Nikañw imuy pay amumi pam tüwutsit akw yuaatiwa. Puma as aw taykahkañw, soon tutwani; pu tüqaykahkañw, soon māmatsyani.

Jesus Explains the Parable of the Sower
(Mt 13.18-23; Mr 4.13-20)

¹¹ Noqw tüwutsi it hapi tuawi'ta: Poshumi hapi God lavayata.

¹² Noqw pöhpava löhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit as nanaptaqw, äpiy pay Nukpana pite', unañwayamuy añqw put ipwañwu, nāphisat ka puma put tütuptionsiwe', ayo nõñakniniqw öviy'o.

¹³ Noqw pikaqlöva löhökqam hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanapte', hahlaykahkañw put kwusuyañwu. Noqw pay lavayi pumuy unañwayamuy añ qa hürs ñapkiwtaqw, puma as hihsavo tuptionsiwni'yuit, unaheppit aw öke', pay ayo lasyañwu.

¹⁴ Noqw kutqölpä löhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanaptaqe, pahpiy añ hinwisa. Nihqe puma yep qatist aw tunatyawkahkañw, pu hihta himuy-nikañw pu kwañwáewhpit ep hahlaykahkañw, lavayit qa aw tunatyawyuñqw, pam qa hihta aniwnañwu.

¹⁵ Noqw lomatutskwava löhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanapte', lomaunañway'kahkañw, qa paysoq put kwusuyañwu. Noqw puma nakwhani'yuñqw, lavayi unañwayamuy epeq hihta aniwnañwu.

A Lamp under a Bowl
(Mr 4.21-25)

¹⁶ Qa haq pi hak wihqöhít úwiknat, tsaqaptat aqw kuhtañwu, pu sen puwuhpiy atpipoq put pánañwu. Pam qa panhtit, tsotsókpriyat aqw put tsokañwu, ep yuñtaqam tälát aw täyuñwniqat öviy'o.

¹⁷ Pi qa himu tupkiwtaqa qa mätaqtini; piw qa himu tupkiwtaqa qa nanaptiwe', añqe' kúrukni.

¹⁸ Paniqw öviy uma tunatyawkahkañw tüqayyuñwni. Pi himuy'taqat hapi aw himu noiwni; noqw pay ñastanihqä sohsok himuy kwayhni, hikiis as pay suhpan hihta himuy'taqeyu.

Jesus' Mother and Brothers
(Mt 12.46-50; Mr 3.31-35)

¹⁹ Pahsat pu put tupkomat yuy amum pep öki; nikañw kurs hin put aw ökini, sinom aw hürs tsovawtaqw öviy'o.

²⁰ Noqw hakim put äawnayaqe pañqawu: Uhtupkom uñuy amum ihpaq hoñkahkañw, as ümi hiñqawaniqey nānawakna.

²¹ Noqw pam lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Ima hakim God lavayiyat aw tüqaykahkañw, put añ hinwisqam hapi itupkomu, pu ínuu.

Jesus Calms a Storm
(Mt 8.23-27; Mr 4.35-41)

²² Noqw pam hisat aw nánatuwnayaqamuy amumum päkihut aqw päkihqe, amumi pañqawu: Itam kurs wuhkovatuphat ayoqwat aqw nõñakni noqw puma pañqw höyöyokuya.

²³ Noqw pumuy pávaqe hoyóoytotaqw, pam puwva. Noqw patuphavaqe a'nó hukvaqw, amumiq páhu ohpokq, puma tusiewhtoti.

²⁴ Noqw puma Jesus awyaqe, tátaynaqaqe, pañqawa: Moñwi, Moñwi, itam so'ni. Pahsat pu pam qatuptut, hūkañwuy, páhut a'nó hoñvantaqat enañ mēwa. Noqw pam qe'tiqw pas sutmakma.

²⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma hinoqw qa tuptsiwni'yuñwa? Noqw puma tsátsawnaqe, kátayyuñqe nānami pañqawu: Is uti i' hak himu táqa! Hikis pi pas hūkañwuy páhut enañ mēwaqw, puma aw tūqayyuñwa.

Jesus Heals a Man with Demons

(Mt 8.28-34; Mr 5.1-20)

²⁶ Pahsat pu puma Galileet ayañqwat Gadaret ep sinmuy tutskwayamuy ep öki.

²⁷ Noqw pam tutskwat aw yamakq, hak táqa kíñaqw put ahsawva. Pam hak wūyavo nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqe qa yuwsí'ta; piw qa kīve qatut, tuamtuhsöt añ ki'tinuma.

²⁸ Noqw pam hak Jesus túwahqe, a'nó hiñqawht, put atpipo nātuvat, pas tōnay añqe' pañqawu: Ya um nuy hinhtiniqat nāwakna, Jesus, uma pas Sus'oveqñiqat God Tíata? Um okiw nuy qa hintsanni.

²⁹ (Tuyoy'ewakw hikwsit táqat añqw yámakniqat Jesus aw pañqawhq, öviy yan lavayhti.) As sivanamiqlölöt akw put somyat, put hokasomyat pu tūtuwala. Noqw pay nukpanhihikwsi qa sūs táqat tuyqawve', somhpiyat tutkitat, qayēsīwhpumihaqami put lālayñwu.

³⁰ Noqw Jesus put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um hin mātsiwa? Noqw pam pañqawu: Qaan'ewakw hintaqamu, yan'í. Pi kaysiwñqam nuhpanhihikwsim táqat ahsonmi yuñá.

³¹ Nihqe pam pumuy haqami a'nó hōtsit qa aqw lālayniqat puma Jesus aw nānawakna.

³² Noqw pep tsumot ep qaan'ewakw hintaqam pitsötím nōnova. Noqw pitsötímuy amuhsonmi yuñniqat pam nakwhaniqat öviy puma Jesus aw ö'qala. Noqw pam pumuy nakwhana.

³³ Noqw pahsat pu nukpanhihikwsim táqat añqw nōñakt, pitsötímuy amumi yuñá; noqw puma pan tōnawtaqam a'nó yuhtukqe, wuhpatpelat añ patuphamiq tsotsó'yaqe paðysoa.

³⁴ Noqw pumuy nopni'yuñqam hiniwhitiq aw yórikyaqe, watqaqe, kīve put tūawvaya, pu añqe' tutskwawaa.

³⁵ Noqw pahsat pu sinom hiniwhitiqat aw kuyvawisa. Nihqe puma Jesus aw ökihqe, táqat tutwa, kurs nukpanhihikwsim put añqw nōñakq, pam yuwsí'kañw, suyan wuwni'kañw Jesus kukveq qatu. Noqw puma pas tsátsawna.

³⁶ Noqw hakim hiniwhitiqat aw yórikyaqam i' hak as nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaga hin qalaptuqat aw kuyvawisqamuy áawnaya.

³⁷ Pahsat pu sohsoyam Gadara-sinmuy tutskwayamuy añ ahsupoq yesqam pam pumuy amuñaqw ahpiyniqat Jesus aw ö'qalya, puma pas pavan wuhpukyaqe öviy pan lavayhtoti. Noqw pam pákihut aqw wūvi, haqaqw pituhqey aqw áhoyniqee.

³⁸ Noqw i' táqa as nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtañwuqa as Jesus ámunniqey aw ö'qala. Noqw pay pam put hōnaqe aw pañqawu:

³⁹ Um uhkiy awnen, God uñem hihta qaöwihinhtiqat lalvayni. Noqw pam ahpiynihqe, hin Jesus put añem hihta qaöwihinhtiqat kitsókive ahsupoq tunvotna.

Jairus' Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak

(Mt 9.18-26; Mr 5.21-43)

⁴⁰ Pu Jesus ahoy pituqw, sinom hahlaykahkañw put ahsawvaya, puma put nuhtayyuñqe öviy'ö.

⁴¹ Noqw meh, hak táqa Jairus yan mātsiwñqa, tsotsvalkive moñw'iwtaqa, Jesus aw pituhqe, put kukmiq nātuvat, pam kíyat awniqat put aw ö'qala.

⁴² Pam sūk mantí'taqw, pam okiw mómqi. Māna pakwt lōq sihkay'taqat pahsa'haqam yahsañwni'ta. Noqw Jesus put ámunniqw sinom put añqw hūrs homimitiwisa.

⁴³ Noqw hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsañwuy añ uñwáy'taqe pep nuhtuma. Okiw pam as tūtihiktuy amuhpa' sohsok hihta himuy sohsoqo. Noqw qa hak put qalapsina.

⁴⁴ Noqw pam hak wuhti Jesus ahkwayñavo aw pituhqe, yuwsiyat qalawñwayat aw toño. Noqw pahsat pay put uñwáat sūlawhti.

⁴⁵ Noqw Jesus pañqawu: Ya hak inumi toño? Noqw sohsoyam qa púmayaqey pañqawqawq, pu Peter suñwámuy amumum put aw pañqawu: Moñwi, pi sinom kaysiwñqam ūmi homim- itotaqw, pas piw hak ūmi tónokqat um tūviñlawu?

⁴⁶ Noqw Jesus pañqawu: Pay pas hak inumi toño; öviy pi inuhpiy öqala yamakq, nu navota.

⁴⁷ Noqw wuhti pas kurs hin qa nātuwiwniqey navotqe, okiw tururutikañw, awnihqe, put atpipo nātuvat, aw pañqawu; hinoqw pam put aw tónokqey sohsoqmuy sinmuy amutpik put áawna, pu hin pam suqlaptuqeyu.

⁴⁸ Noqw Jesus put aw pañqawu: Itii, pay um hahlayhtini. Pay uhqapevewni uñ pās qalaptsina. Um qa hin unañway'kañw nımani.

⁴⁹ Noqw nāt pam yuaataqw, hak tsotsvalkit aw moñwit kiyat añqw pituhqe, moñwit aw pañqawu: Pay okiw uhti mōki; pay um Tutuqaynaqat qa aw nunuñni.

⁵⁰ Noqw pay Jesus put navotqe, aw pañqawu: Pay um qa hin unañway'tani; pay um panis-sa tuptsiwni'tani; pay soon pam qa qalaptuni.

⁵¹ Noqw pam kīmi pákihqe, sinmuy yuñniqat pumuy mēwa. Hal pay Peter, pu James, pu John, pu mānat nāt-nit pu yuat, puma aw yuñniqat pañqawu.

⁵² Noqw kīve pay yuñqam sohsoyam tsaykikahkañw ókiwlalwa. Noqw pam amumi pañqawu: Uma qa tsaykitani, Pam qa mōki; pi pam pūwi, kita.

⁵³ Noqw puma aw tutsıwtsuyhti, suyan pi mokpuniqw óviy'o.

⁵⁴ Noqw pam sohsokmuy pañqw lālayht, mānat māyat ñuat, aw pañqawu: Māna, wunuptuu.

⁵⁵ Noqw put hikwsiat ahoy aw pituqw, pay pahsat pam qatuptu. Noqw puma hihta put nopnayaniqat pam amumi pañqawu.

⁵⁶ Noqw put naat yuyat amum kātayta. Noqw Jesus pay puma pep hiniwhtiqat pas qa hakiy āawnaniqat amumi qaówitupta.

9

Jesus Sends out the Twelve Disciples

(Mt 10.5-15; Mr 6.7-13)

¹ Pahsat pu pam pakwt lōq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy sūmi wánwayhqe, sohsokmuy nukpanhikwsimuy amumi pumuy óqalhuyta, pumuy amumi tuyqawi'yuñwniqata; pu puma hihitta akw tütuyyaqamuy qalapsintotaniqat pumuy pan óqala.

² Nihqe pam pumuy God moñwtunatyayat yuaatinumyaniqat añqe' ayata, pu tütuyyaqamuy qalapsintiwniqata.

³ Nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta hinkahkañw, añqe' nankwusani. Qa natóñpi'wisni, qa tukpuy'wisni, qa nitkay'wisni, qa sıvay'wisni; uma qa lōqumy napnay'wisni.

⁴ Pu uma haqami kīmi yuñe', pep yesmantani, nit pu pañqw ahpiyyamantani.

⁵ Pu hak umuy qa pās oyaqw, uma put kitsókit añqw ahpiyye', umuhkukuy añqw qóat tsatswiyamantani. Pam pumuy amunkiwakw hihta sutuawi'tani.

⁶ Noqw puma añqe' kitsókinawit nankwusaqe, lomatuwit yuaatinumya, pu sohsovik sinmuy qalapsintiwiwa.

Herod's Confusion

(Mt 14.1-12; Mr 6.14-29)

⁷ Noqw Jesus hihitta hinhtiqat Moñwi Herod navotqe, kurs hinhtini, yaw John mokiwyu añqw ahoy tātayhقات haqawat pañqawaqw óviy'o.

⁸ Noqw pētuyniqw yaw Elias mātakti; pu pētuyniqw yaw hisat God lavay'aymuyatuy amuñaqw himuwa ahoy tātayi.

⁹ Noqw Herod pañqawu: Ura nu John qótótku; noqw ya i' hákiyniqw nu iit navota? Nihqe óviy as pam put aw yórikniqey nāwakna.

Jesus Feeds the Five Thousand

(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Jn 6.1-14)

¹⁰ Noqw ayaiwyuñqam ahoy ókihqe, hihta hinhtotiqey sohsok Jesus āawnaya. Noqw pam pumuy tsamkañw kitsókit Bethsaida yan mātsiwqhقات aqlavo qayēsıwhpumi haqamii.

¹¹ Noqw sinom put nanaptaqe añkya; noqw pam pumuy amumi unañwtapqe, God moñwtunatyayat amumi yuaata, pu okiw as qalaptuyaniqey tunatyawyuñqamuy qalapsina.

¹² Noqw tapkiwmaq'w ima pakwt lōq sihkay'taqam put ayyaqe aw pañqawa: Um sinmuy añqe' hōnaqw, puma kitsókiva nankwusani, pu tutskwavaa; nen pañqe yesve', hihta tunóstutwani; taq itam yep qayēsıwhput epya.

¹³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Huvam pumuy nopnayaa. Noqw puma pañqawa: Itam panis tsivot pólavikit mumriñput oyi'yuñwa, pu lōqumy pákiwhtuy. Pay panis pi as itam imuy sohsokmuy amuñem tunóstuiwise'-sa pi panhtotini.

¹⁴ Puma tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtyaqw óviy'o. Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma lōp-sunat pakwt sihkay'taqamuy yesvanayani, pu aqwhaqami pañsa' uma yesvanayani.

¹⁵ Noqw puma panhtotiqe, sohsokmuy pan yesvanaya.

¹⁶ Pahsat pu pam tsivot pólavikit lōqumy pákiwhtuy enañ ómahtat, ómiq taykañw, put ep hahlaytit, yóñoyhtat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi oya; noqw puma sinmuy amuhpa' o'ya.

¹⁷ Noqw puma nõnõsaqe sohsoyam õõya. Noqw puma añ yónoyhpút akwsinqat tsovalayaqe, pakwt lõq sihkay'taqat hoaput añ opomnaya.

Peter's Declaration about Jesus
(Mt 16.13-19; Mr 8.27-29)

¹⁸ Noqw pay ephaqam pam put aw nánatuwñayaqamuy amumum haqam nālanikañw, God aw nāwakna. Nihqe pam yúkuhqe, pumuy tūviñtaqe amumi pañqawu: Ya sinom nuy hákiyñihqat pañqawu?

¹⁹ Noqw puma lavayhtotiqe pañqawu; Um yaw John kūyit akw tūtuvoylawhqañihqat haqawat pañqawu; noqw haqawatuyñiqw yaw um Elias; noqw pētu pañqawu, yaw hisat God lavay'aymatñiwuqamuy amuñaqw himuwa mokiwuy añqw ahoy tātayhqa pañqawu.

²⁰ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw úmuyniqw nu' hak'i? Noqw Peter lavayhtiqe aw pañqawu: Um hapi Christ, God añqw Moñw'asi'taqa.

Jesus Speaks about His Suffering and Death
(Mt 16.20-28; Mr 8.30-9.1)

²¹ Noqw pam pumuy pās mēwaqe, puma qa hakiy put āawnayaniqat amumi pañqawu.

²² Pu amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat pas kurs hin hīhihta añ qa kānavotni. Ima wukw'a'yat pi nuy tūvayani, God awwat mohpeq momñwituy amumum-nikañw, pu tutawat tūtutuqayñayaqamuy amumuma; nen nuy nīnayani; noqw pāyis tālat ep nu ahoy tātayni.

²³ Pu pam sohsokmuy amumi pañqawu: Inuñk hinmaniqey nāwaknaqa nawus soon qa nātatahtat, talõñwiwmaqat añ nahoylehtsiy ikwiltat, inuñkmantani.

²⁴ Taq hak qatsiy ayo táviniqey nāwaknaqa hapi put kwayhni; pu ason hak haqam inuñem qatsiy kwayhqa tuyqawvani.

²⁵ Puyaw as sino tūwaqatsit sohsoq himuy'vakañw, nāp qatsiy kwahe', pu sen tūviwe', hin pam put akw moñvastini?

²⁶ Ispi hak nuy Sinot Tiyat, pu ilavayiy hahmanqw put hapi nu hahmanni, hisat nu pite', pas hīmunihqey pan namtaknee, pu Ina, qahováriwyuñqamuy hoñvia'yatuy amumum nuy pas kaptsi'taq'õ.

²⁷ Nikañw nu umumi pas súañqawni: Ima haqawat yep hoñqam soon nāt mokiwuy ep õkit, pay God moñwtunayayat aw yórikiani.

The Transfiguration
(Mt 17.1-8; Mr 9.2-8)

²⁸ It ahpiy nanalsikishaqam talq, pam Peter-nit, John, pu James, pumuy tsamkañw, nāwaknanıqe haqami tūkwimiqa'a.

²⁹ Noqw nāt pam nāwakintaqw, pitsánwaat alõnti; noqw yuwsiat qõtsatiqe pas talqaqsala.

³⁰ Noqw meh, hakim lõyõm taqat pepeq put amum yuaata, hak Moses-niqw pu Elias;

³¹ Ima hakim lolmat talawñwat pitsánway'kañw mātatiqe, Jesus amum yuaata. Pam hin Jerusalem-kitsókit epeq God tunatyayat aw antsane', yanqwe qatsit ahpiyñiqat yuaatota.

³² Noqw Peter-niqw pu put ámumyaqam pūwıwuy akw mañuiwyuñwa, nikañw puma havi-vokalyaqe put lolmat pitsánwayat aw yórikya, pu lõqmuy taqatuy put amum wunuwtaqamuy amumi.

³³ Noqw puma pay put añqw nakwsuniqw, Peter Jesus aw pañqawu: Tūtutuqaynaqa, pas hapi itam yepeqyaqw pam itamuñem lolma. Himu as õviy itam payhp kistotani suk wñem-nit, sukw Moses éñem-nit, pu sukwat Elias éñemi, pam kíta, hiñqawhqe qm mātisi'kañwo.

³⁴ Noqw nāt pam yan hiñqawlawhq, õmaw pumuy nākwapnaqw puma tsawiniwkañkañw, õmawuy aw yuñna.

³⁵ Noqw õmawuy añqaww hakiy tōnaat pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; put uma aw tuqayvahsi'wisni.

³⁶ Noqw hakiy lavayyukuqw, pay Jesus pep nālanıq puma aw yórikya. Noqw pay puma put pas qa lavaytaqe, hin yórikyaqey pas qa hakiy āawnaya ephaqamo.

Jesus Heals a Boy with an Evil Spirit
(Mt 17.14-18; Mr 9.14-27)

³⁷ Noqw qavoñaqw, pumuy tūkwıñaqw hanqw, kaysıwhqam sinom Jesus ahsawvaya.

³⁸ Noqw meh, hak taqa sinmuy amuñaqw tsa'lawhqe pañqawu: Tutuqaynaqa, um as itiy tiyot ókwatuwni; taq nu pas put-sa'ti'ta.

³⁹ Noqw meh, qalomáhiqksi put ñuaqw, pam pahsat pay a'nõ tóqtit, homimiykukañw moañaqw qõtmokiwañwu. Noqw pam put okıwsane', pēp qa mātapñwu.

⁴⁰ Noqw as ūmi nánatuwñayaqam hikwsit tiyot añqw ayo hórokñayaniqat nu amumi nāwaknaqw, pay puma kurs soon panhtotini, kíta.

⁴¹ Noqʷ Jesus lavayhtiqe pañqawu: Is ohi, uma qatuptsiwni'yuñqam nukushinyunqamu! Ya nu hihsavohaqam umumum yankañw umuy maqsonlawni? Pew uhtiy wikii.

⁴² Noqʷ nāt pam awniqʷ pay nukpanhikwsi tiyot tūvaqe, put a'nō homimiykuna. Noqʷ Jesus tuyoy'ewakw hikwsit mēwaqe, tsākʷ qalapsinat, nayat aw put ahoy tavi.

⁴³ Noqʷ puma sohsoyam God a'nō öqalayāt ep aw kätayyuñwa.

Jesus Speaks again about His Death

(Mt 17.22-23; Mr 9.30-32)

Noqʷ nāto puma nanāp sohsok hihta Jesus hinhtiqat ep kāuwantotaqʷ, pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu:

⁴⁴ Uma iit lavayit hapi u'ni'yuñwini. Nu' Sinot Tiat hapi nāt sinmuy öqalayamuy aw mātaviwini.

⁴⁵ Noqʷ pay puma it lavayit qa māmatsya. Pam pumuy amumi tupkiwtaqʷ, öviy kurs hin puma put mätsi'yuñwini. Noqʷ puma as Jesus put tūviñtotanikañw nānahtsopya.

Who Is the Greatest?

(Mt 18.1-5; Mr 9.33-37)

⁴⁶ Noqʷ puma yuaatotaqe, pumuy amuñaqʷ haqawa pas pávanihqat ep nāñwuy'yuñwa.

⁴⁷ Noqʷ Jesus pumuy unañwpeq tunatyayamuy mätsi'taqe, hakiy tsākʷ tsöpahtat, naqlap tavi;

⁴⁸ Nit pumuy amumi pañqawu: Hak hapi inatñwaniy añ it tsākʷ pás távihqa nuy hapi pás távini; pu nuy pás távihqa nuy añqʷ távihqat hapi pás távini. Pi umuñaqʷ qanāhihtay'taqa hapi suspavanni.

Who Is not against You Is for You

(Mr 9.38-40)

⁴⁹ Noqʷ John lavayhtiqe pañqawu: Moñwi, itam hakiy tāqat tutwa. Kurs pam uhnatñwaniy aw yankañw nukpanhikwsiñwumuy nuhtuñaqʷ ipwanta; noqʷ itam put mēwaya, pam qa itamum uñk hinnuñqʷ öviy'o.

⁵⁰ Noqʷ Jesus put aw pañqawu: Uma qa mēwantotani; pay qa itamuhpew'iwtaqa itamum-niñwu.

A Samaritan Village Refuses to Receive Jesus

⁵¹ Noqʷ pam ömi wikiwniqat aw pítutoqʷ, pam Jerusalem aqʷ sutuktaniqey su'qalti.

⁵² Nihqe pam añwu tuaw'aymuy napyeve aqʷ ayata; noqʷ puma ahpiyyaqe, Samariat ep sinmuy haqam kitsókiyamuy aw öki, haqam enem qenitotaniqee.

⁵³ Noqʷ pay sinom put qa tsúyakya, sumataq pam Jerusalem aqʷ tunatyawmaqʷ öviy'o.

⁵⁴ Noqʷ löyöm put aw nānatuwnaqam, James-niqʷ, pu John, puma pan yórikqe pañqawu: Tutuyqawhqa, um as itamuy pan nakwhanaqʷ, itam Elias anhte' pañqawhqa, öñaqʷ üwiñw hāwe' pumuy taqtsoknani.

⁵⁵ Noqʷ pam namtökt pumuy qöhqöyhqe, amumi pañqawu: Uma hihta hikwsit añ hinmaqey qa mätsi'ta.

⁵⁶ Pi nu' Sinot Tiat sinmuy qatsíyamuy qa hovalaniqey pitu, pi nu pumuy ayo óyaniqe öviy pitu, kita. Noqʷ puma ahpiy sutsvo kitsókimiya.

The Would-Be Followers of Jesus

(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Noqʷ pumuy ahpiy haqamiyaqʷ, hak put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu uñ haqaminiqʷ uñkmantani.

⁵⁸ Noqʷ Jesus put aw pañqawu: Pay ima sisikahtayht haqe' qölöy'yuñwa, pu sümawuy añ masay'yuñqam totokpi'yuñwa; noqʷ pi nu' Sinot Tiat haqam iqötöy nāsuñwnaniqey ñastaa.

⁵⁹ Pu pam sukwat aw pañqawu: Inuñki. Noqʷ pam pañqawu: Tutuyqawhqa, um nuy nakwhanaqʷ, nu mohti inay amht, pu' uñkni.

⁶⁰ Noqʷ Jesus put aw pañqawu: Pay pi so'qamuy amunuñqam ason amuñaqʷ so'pumuy amyani. Noqʷ um ahpiyñen God moñwtunatyayat yuaatinumni.

⁶¹ Pu piw suhka put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu uñk hinmani. Noqʷ um nuy nakwhanaqʷ, nu mohti ikiy ep yesqamuy amuminen öqalat, pu' uñkni.

⁶² Noqʷ Jesus put aw pañqawu: Hak pásay qöritivat, ahoy taymaqa God moñwtunatyayat aw qa ápiyniqey anta.

¹ It atsve pu' Tutuyqawhqa hakimuy payhp sunat pakwt sihkay'taqamuy namorstaqe, lölöqmuy ańqe' ayata, puma kitsókinawit nankwusaniqata, pu tutskwavaa, Jesus haqaminiqey tunatyawmaqat pańsoq haqamii.

² Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Pas as ūyi tukwsiwtaqa a'ńóniqw, tumal'a'yat híkiyomu. Oviy uma Uyi'taqat aw pan nánawaknaqw, pam hakimuy tsovalayaniqat aw ayatani.

³ Taay, uma ańqe' nankwusani. Meh, nu hapi umuy ańqe' ayatani. Noqw uma mamfiatuy amún hakimuy kwékwewhtuy amúnyuńqamuy amuhpa' hinnumyani.

⁴ Uma qa sivamoki'wisni; piw qa tukpuy'wisni; qa totsmaskay'wisni. Uma qa sōwu haqam hakiy aw yuaatotamantani.

⁵ Pu umuńaqw löyöm haqam kīmi pake', mohti pańqawmantani: Nam yep kīvit kwakwhat yēsee.

⁶ Noqw ason kurs hak pan tunatyawtaqa pep qatuqw, pay umuhkwakwha pep huruhtimantani. Pu kurs qa pantaqw, pay pam umumi áhoymantani.

⁷ Nen uma pep kive gate', hihta umuy nopnayaqw, put uma nōsmantani, pu hikwmantani. Pay tumalay'taqa ahsatiy hihkay'tañwu. Uma qa paysoq kīnawit kīkinumtinumni.

⁸ Pu uma haqami kitsókimi pakiqw, umuy pás taviye', hihta umumi tunōsvońahtotaqw, put uma nōsmantani.

⁹ Nen uma pep tütuyyaqamuy qalapsintamantani; nen amumi pańqawmantani: God mońwtunatyat umumi hayińw'iwta.

¹⁰ Pu kurs uma haqami kitsókit aw pakiqw, umuy qa pás taviyaqw, pep kitpiponen pańqawmantani:

¹¹ Hiki pi umuhkitsokiy ep qōat itamumi hūrstiqat itam umunkiwakw tsatswiya. Noqw pay uma it navoti'yuńw: Pas as God mońwtunatyat umumi hayińw'iwta.

¹² Noqw nu umumi pańqawni: Hisat God sinmuy amuńem hin yukuqw, pep pu' pep kitsókit ep sinmuy amuńem is óhini. Put talónvaqat ep pep kitsókit ep sinom pas kánanaptani, Sodom kitsókit ep sinmuy amuhpenihqee.

The Unbelieving Towns

(Mt 11.20-24)

¹³⁻¹⁴ Nihqe pam pańqawu: Is ohi, úmaa, Chorazin ep sínomu! Is ohi úmaa, Bethsaidat ep sínomu! Nu as umuhpa' qatsá' kátatayhpit tumaltaqw, uma nāp umuhtunatyay ańw qa lasya. Oviy hisat hin yukiltiniqat aw pituqw umuńem pas is óhini! Pep pu' imuy Tyre ep sinmuy amuńem-nikańw pu Sidon ep sinmuy amuńem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni. Pi nu as pumuy amuhpa' hisat kátatayhpit tumaltaqw, puma soon qa anahaat yūyaht, qōhtsapsomove yesvani. Pan puma namtaknayani, nāp tunatyay ańw lasyaqeyu.

¹⁵ Noqw úmaa, Capernaum ep sínomu, ya uma ómiq nātsokaya? Uma nāt maskimiq tūviwyani.

¹⁶ Nihqe pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pańqawu: Umumi tūqaytaqa inumi hapi tūqaytani; pu umuy qahihataqa nuy hapi qahihatanani; pu nuy qahihataqa nuy ańw távihqat hapi qahihata.

The Return of the Seventy

¹⁷ Noqw ima payhp sunat pakwt sihkay'taqam ańqe' nankwusaqe, hahlaykahkańw ahoy ókikhqe pańqawu: Tutuyqawhqa, hiki pi pas nukpanhihikwsim itamumi tuqayvastota, itam uhnatńwaniy aw yankahkańw amumi pańqawaq'ó.

¹⁸ Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Nu Satan talwihpikit an óńaqw posqw tuwa.

¹⁹ Nu hapi imuy tsútsu'tuy-nikańw, pu putskohmokyunqamuy amumi wukukuykuyaniqat aw umuy óqalmaqa, pu tuwqat óqalayay sohsok aw'l. Noqw óviy soon himu umuy tūhotani.

²⁰ Nikańw hihikwsim umumi tuqayvastotaqat qa put ep uma hahlayyani. Pi umuhnatńwani óveqatsit ep pey'yuńwa. Tis pi uma put hapi ep hahlayyani.

Jesus Rejoices

(Mt 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Noqw pahsat Jesus hikwsiy ań hahlayhtiye, pańqawu: Kwakwhay Inaa, óveqatsit-nikańw pu tūwaqatsit aw Tutuyqawhqa, Kwakwhat pi um iit yantaqat ań wuwni'yuńqamuy, pu qaūunatuay amumi tupki'tat, titipostuy amunyuńqamuy amumi mahtakta. Pantani Inaa, pam hapi uńniqw súanta.

²² Sohsy himu Inay ańw inumi noiwa. Noqw hakiy God Tíyatnihqat qa hak navoti'ta, pas Náat-saa; pu Naat hákiynihqat qa hak navoti'ta, pas put Tíat-saa, pu Tiat, hakiy put mahtaktaniqw pam píwu.

²³ Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi namtökt, pay púmuy-sa amumi pañqawu: Hakim umuy hihta aw yóriyaqat aw yóriyaqam hahlayhpit epya.

²⁴ Pi nu umumi súañqawni: Kaysiwhqam God lavay'aymatniqw pu an momñwit umuy hihta aw yóriyaqat as aw yóriyaniqey nānawaknakahkañw hapi qa aw yóriya, pu umuy hihta nanaptaqat as nanaptanikañw qa nanapta.

The Parable of the Good Samaritan

²⁵ Noqw meh, hak tutavot aw tuvoti'taqa wunuptut, put aw tuwantanige aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani?

²⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya tutavot an hin pey'ta? Um hin an túñwanta?

²⁷ Noqw pam lavayhtige pañqawu: Um God Uhtutuyqawhqaq sohsok uh'unañway akw aw unañway'tani, pu sohsok uhhiaksiy akw'a, pu sohsok uh'öqalay akw'a, pu sohsok uhwuwniy akw'a. Pu pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani.

²⁸ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um súañqawu. Yan um hinme', soon qa qátuni.

²⁹ Noqw pay pam nēnem qenitanigeq nāwaknaqe, Jesus aw pañqawu: Noqw hak isinosñwa?

³⁰ Noqw Jesus lavayhtige pañqawu: Hak taqa Jerusalem anqw Jerichot aqwniqw, hakim uuyiñt put ñuaya, pu put an yuwsiyat poswayat, õputotat, ahpiyya, hihin taytaqat mātapyaqee.

³¹ Noqw piw hak God awwat moñwi pañsoo; nihqe pam put aw yóriqke, pay put ehpeq yūmosaa.

³² Noqw hak Levit ahpiy sino piw put an pañso pítuhqe, put aw tātayht, pay piw ehpeq yūmosaa.

³³ Noqw hak Samariat anqw sino haqaminikañw, put haqam qatsqa aw pitu. Nihqe pam put túwahqe, put õkwatuwa;

³⁴ Nihqe put awnihqe, haqe' hintsanyaqat an somhta, wihkuyit wine enañ wutskañwo; nihqe put nāp moropkoy aqw tsokat, pu yeyesimi put wiki; nihqe aw unañwtavi.

³⁵ Pu õviy qavõñvaqw pam ahpiynikañw, sunat sivat hóraknat, ki'taqat maqat, put aw pañqawu: Um it taqat aw tunatyaltini. Nen ason kurs um it epnihqe hóyokiwtaqat sohsokniqw, nu piw pite', put ahoy ñmi sisvini, pam kita.

³⁶ Taay, ya uñniqw imuy payhkomuy amuñaqw himuwa taqat tūhototaqat sinosñwaata?

³⁷ Noqw pam pañqawu: Pay hapi put õkwatuwhqa. Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Taa, Yupa, um put an hinmani.

Jesus Visits Martha and Mary

³⁸ Noqw pumuy pañ haqamiyaqw, Jesus haqami kitsókimi paki. Noqw hak wuhti, Martha yan mātsiwhqa, kiy ep put pās tavi.

³⁹ Noqw pam hakiy Mary yan mātsiwhqat tupkoy'ta. Noqw pam hak Jesus atpip qatukanñw put yuaataqw aw túqayta.

⁴⁰ Noqw Martha hihta qaa'saqalqe qa suyan unañway'taqe, Jesus awnihqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay itupko nuy mātapp, nu nāla hihta aw hintsaki. Noqw ya pam uñniqw qa hinta? Um õviy aw pañqawhqa, inumi unañwtapni.

⁴¹ Noqw Jesus lavayhtige put aw pañqawu: Martha, Martha, pas um hihihita pis'oqhintaqe qa suyan unañway'ta.

⁴² Pay hak sūk w hihta aw tunatyaltimantani. Noqw Mary put nukñwat namorsta. Soon pam put nawhkiwni.

11

Jesus' Teaching on Prayer

(Mt 6.9-13; 7.7-11)

¹ Noqw hisat pam haqam nāwaknaqe yukuqw, suhka put aw nánatuwnaqa aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um as itamuy hin nāwakintotaniqat itamuy tutuwnani, ura John put aw nánatuwnayaqamuy hin tutuwnaqat pan'i.

² Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma nānawakne', kitotamantani: Itanaa, õveqatsit ep qátuhqa, nam uhnatiwani pas kaptsi'tiwaa. Nam uhmoñwtunatyay aw pítuu. Nam uhtunatyat tūwaqatsit ep pasiwhtii, õveqatsit ep hin pasiwhtiqey pan'i.

³ Um okiw nāqavo itamuy itahtunõsmakiway huylawni.

⁴ Pu um okiw itahqaanhtipuy itamuhpiy ayo yúkuni; pay itam sohsokmuy itamuhpewi qaanhtotiqamuy amuhpiy put ayo yuykutiwisa. Pu um okiw itamuy unaheppit qa an tsāmi'mat, hakiy qalolmat anqw itamuy ayo õoyhtimani, pay yan'i.

⁵ Pu pam pumuy amumi pañqawu: As kurs haqawa umuñaqw kwātsi'te' suhtokihaq put awnen, aw pañqawni: Ikwatsi, um as payhkomuy pólavikit nuy nasimokmaqani.

⁶ Taq ikwātsi waynumqe inuhpe pituqw, kurs nu hihta put nopnani, kitani.

⁷Noq̄w pam ahp̄añaq̄w lavayhte' pañq̄awni: Um nuy qa soontsahtsanni. Pay ikiy uhtsiwta; noq̄w itim inumum tōka. Kurs nu hin uñ máq̄aniqe öviy qaqtuptuni, kítni.

⁸Nu umumi pañq̄awni: Pay soq̄ pi pam put kwátsiatniq̄w, pam put qa máq̄ani. Nikañw pam put aw qatūqayhq̄, nawus pam qatupte', put hihsa'haq̄am hintsanniq̄at pahsa' put máq̄ani.

⁹Noq̄w nu umumi pañq̄awni: Uma hihta öviy tüviñtotani; nen uma put makiwyani. Uma hihta hepyani; nen tutwani. Uma pōññöykinayani; noq̄w umumi hötsíltini.

¹⁰Pi hak hihta tüviñtaqa hihta makiwñwu; pu hepq̄a túwañwu; pu pōññöykinaq̄at aw hötsíltimantani.

¹¹Sen uma haq̄awa hakiy náatniq̄w, uhti ümi pōlavikit tüviñtaq̄w, ya sen um put owat máq̄ani? Sen pákiwuy öviy tüviñtaq̄w, ya sen um tsūat put máq̄ani?

¹²Hal sen pi pam nōhut öviy tüviñtaq̄w, sen um putskohmokaq̄at put áawnani?

¹³Noq̄w kurs pay as uma qalomáhinkahkañw umuhtimuy hihta nukñwat huytotaniq̄ey tuwi'yuñwa. Noq̄w tis pas Umuna öveqatsit ep qátuhqa put aw Qahováriwtaq̄at Hikwsit öviy tüviñtotaq̄amuy soon qa máq̄ani.

Jesus and Beelzebub

(Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)

¹⁴Noq̄w Jesus nukpanhikwsit hakiy lavayiyat nawhkiñwuq̄at put añq̄w hórokna. Noq̄w nukpanhikwsi put añq̄w yamakq̄, qayuáatañwuqa yuaayku; noq̄w sinom kátayyuñwa.

¹⁵Noq̄w pay pumuy amuñaq̄w haq̄awat pañq̄aq̄wa: Pam nukpanhikwsimuy moñwiyamuy Beelzebub aw yankañw nukpanhikwsimuy ipwanta.

¹⁶Noq̄w pētu put aw tuwantotaq̄w, pam kátatayhpit hihta tuawi'taq̄at ñaq̄w pumuy amumi mahtaknaniq̄at put aw nānawkna.

¹⁷Noq̄w pay pam pumuy tunatyayamuy mátsi'taq̄e amumi pañq̄awu: Haq̄am moñwtunaty nehpewhtiqa soon qa kíqötini; pu kivit nehpewhtotiqa nātsíke', soon haq̄ami ökini.

¹⁸Noq̄w öviy kurs Satan nehpewhtiqa, ya hin put moñwtunatyat wúnuni?

¹⁹Noq̄w kurs nu Beelzebub aw yankañw nukpanhikwsimuy ipwantaq̄w, ya umumi nānatuwnayaq̄am hakiy aw yankahkañw pumuy ipwantota? Ason puma umuy atsáñhkiye', umuy suhpuntsnayani.

²⁰Nikañw kurs pay nu God öqalayay akw nukpanhikwsimuy ipwantaq̄w, suyan hapi God moñwtunatyat umumi pitsíwiwta.

²¹Pi táqa hoñvi tunipi'kañw kiy túwale', hihta himuy pás oyi'tañwu.

²²Nikañw ason put epniñq̄e pavan hoñvi pite', put añwute', pam sohsok naq̄öyyuwsiyat aw taqa'nañwayat nawhke', hihta himuyat kwatsmuy huytañwu.

²³Qa inumunihqa hapi inuhpewiwta; pu qa inumum tsovalantaqa tatslakinta.

The Return of the Evil Spirit

(Mt 12.43-45)

²⁴Tuyoy'eway hikwsi sinot añq̄w yámake', haqe' qa pay'taq̄at añ hinnumñwu, haq̄am nāsuñwananiqe öviy'o; nit qa tuwe' pañq̄awñwu: Han pi pay nu ikiy añq̄w yámakq̄ey aw áhoy'i, kítañwu.

²⁵Pu pam ep pite', pás maspiwkañw lomahintaq̄at túwañwu.

²⁶Pahsat pu pam ahpinyen tsáñe'niñq̄amuy hihikwsimuy nahpenihq̄e pas núnukpantuy aw tsamñwu. Noq̄w puma aw yuñe', ep ki'yuññwu. Noq̄w hakiy qatsíat añkñihqa mohtiwat epniñq̄e pu' pas qalomáhintañwu.

True Happiness

²⁷Noq̄w pam yan yuaataq̄w, hak wuhti sinmuy amuñaq̄w kēew hiñq̄awhqe aw pañq̄awu: Nāspi hak uñ tihta. Piw piñuy akw uñ yoyoñna.

²⁸Noq̄w pam put aw pañq̄awu: As um yan lavayhtinikañwo: Nāspi hakim God lavayiyat aw túq̄aykahkañw añ hinwisa, puma hapi hahlayhpit epyani, um kítanikañwo.

The Demand for a Miracle

(Mt 12.38-42)

²⁹Noq̄w pan sinom sümi hürs tsovawmaq̄w, Jesus yuaativate amumi pañq̄awu: Ima pu' qatsivaptsiyuñq̄am nukpansinom. Puma kátatayhpit hihta tuawi'taq̄at aw yórikyanique nānawakna, Nikañw puma soon kátatayhpit aw yórikyani, hal pas sükw kátatayhpit-saa. Pam Tutuyq̄awhqtat lavay'ayat Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqtat an aw yukiltini.

³⁰Pi ura Nineve-kitsókit ep sinom Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqtat akw hihta tuwi'vaya. Noq̄w pay öviy hapi piw pan nu' Sinot Tiāt pu' qatsivaptsiyuñq̄amuy amumi hihta tu-awi'tani, iqatsiy ep hiniwhtiqtat akw'a.

³¹ Hisat hin yukiltiniqat aw pituq̄w, tatkaq̄w moñwi-wuhti pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum wunupte', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani. Ispi pam Solomon wuwniyat aw tūqaytaniq̄e òviy pas tūwaqalñahaq̄aw pitu. Noq̄w meh, hak Solomon epnihq̄e pas pávannihqa yep'e.

³² Ason hin yukiltiniqat aw pituq̄w, Ninevet ep sinom pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum hoñve', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani; ispi puma Jonas lavayiyat nanap-taq̄e nāp tunatyay añq̄w lasyaq̄ee. Noq̄w meh, hak Jonas epnihq̄e pas pávannihq̄e yep'e.

The Light of the Body
(Mt 5.15; 6.22-23)

³³ Qa haq̄ pi hak wihq̄ōhit úwiknat, haq̄am qamātaq̄puve put tavi, sen hihta sívut akw put kuhta. Pi pam put tsotsókpiyat ep tsokaq̄w, ep yuñtaq̄am tālat tāyuññwu.

³⁴ Hakiy pōsiat tokoyat aw talni'tañwu. Noq̄w òviy kurs hakiy pōsiat pasiwtaq̄w, pay tokoyat añ ahsupoq̄ talñwu; pu kurs hakiy pōsiat qa pasiwtaq̄w, pay tokoyat añ ahsupoq̄ gatalñwu.

³⁵ Oviy um tunatyaltiq̄w, uhpe tāla qa qōmawvani.

³⁶ Paniq̄w òviy kurs uhtokoy añ ahsupoq̄ talq̄, qahaq̄am qatālaniq̄w, pam sohsoy ahsupoq̄haq̄ami talni, wihq̄ōhi suyan tālat talni'te', ùmi talni'tañwuqat pan'í.

Jesus Accuses the Pharisees and the Teachers of the Law
(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40)

³⁷ Noq̄w pam yuaataq̄w, hak Pharisee-sinom put tūtsama. Noq̄w pam kíyat ep pákihq̄e, qatuptu.

³⁸ Noq̄w pam mohti qa māvaq̄at tūmoytaq̄w, Pharisee-sino put aw tātayhqe, aw hin wūwa.

³⁹ Noq̄w Tutuyq̄awhqa put aw pañq̄awu: Uma Pharisee-sinom kukyapit, pu tsatsq̄aptat anyuñwa. Uma suovaam kwañ'ewayhtotit tukwhanayaniq̄ey-sa tunatyawyuñwa, pu qalomáhintsatskaniq̄eyu.

⁴⁰ Uma núanhihtuu, puyaw òvaq̄enihq̄at yúkuhqa ahsonñaq̄wnihq̄at qa enañ yukuq̄w òviy'o?

⁴¹ Tis pi uma hihta himuy'yuñwe', put akw tūookwatuwyanihkahkañwo; noq̄w pep pu' amuhpa' ahsupoq̄ kwañ'ewayni.

⁴² Nikañw is ohi uma Pharisee-sinom! uma pi umuh'uyiy añq̄w nēnevenit pakwút-sikivo sun oyit God aw noayañwu; nikañw uma soq̄ sinnmuy amuñem suan hin yukuyaniq̄ey qe'toti; uma God qa aw unañway'yuñwa. Uma as pávanyaq̄at tutavot añ ahsupoq̄ hinwisni; pu it qa pas qatuvosnihq̄at añ píwu.

⁴³ Is ohi uma Pharisee-sinom! Uma pi tsotsvalkiva mohkaq̄e tsotsókpit pas hahlayya, pu sinom kitpik umuy kaptsi'kahkañw umumi yuaatotaniq̄ata.

⁴⁴ Is ohi uma tutavot tūtutuq̄aynayaq̄am, pu Pharisee-sinom! nawip'ew hinyuñq̄amu! Uma pi tūtuamit qa mātaq̄yaq̄at anyuñwa; noq̄w sinom put atsva yaktaq̄am pumuy pañyaq̄w qa tuway'numya.

⁴⁵ Pahsat pu haq̄awa tutavot aw tuvoti'taqa lavayhtiq̄e, put aw pañq̄awu: Tutuyq̄awhqa, um pañq̄awhqe itamumiq̄ enañ hiñq̄awu.

⁴⁶ Noq̄w pam pañq̄awu: Pay panta. Is ohi uma tutavot aw tuvoti'yuñq̄amu! uma pi soñawnen hihta a'nō putut mokahtotat, hakiy íkwiltoynayañwu; nikañw uma soq̄ soon ñas'ew pumuy paañwayañwu.

⁴⁷ Is ohi úmaa! Uma pi God lavay'aymuyatuy tūamiyamuy aw pūhulalwa; noq̄w pi umanam pumuy qōq̄ya.

⁴⁸ Pas pi òviy uma umunamuy hiniwhitpuyamuy navoti'kahkañw amún unañway'yuñq̄ey mahtakni'yuñwa, ispi puma pumuy qōq̄yaq̄'ò; noq̄w uma pumuy tūamiyamuy aw pūhulalwa.

⁴⁹ Paniq̄w hapi òviy God suan wuwni'kañw yan lavayhti: Nu pumuy amumi ilavay'aymuy hōnani, pu ituaw'a'yatuyu. Noq̄w puma pētuy yūyuyhnaye' qōq̄yani.

⁵⁰ Noq̄w God pu' qatsívaptsiwyuñq̄amuy hapi tukopnani, sohsokmuy put lavay'aymuyatuy tūwaq̄atsit yayhniwhq̄at añq̄aw qōyaniwyaq̄at ahpiy'o,

⁵¹ It Abel qatsiyat ep'e, pu añk yesq̄amuy qatsiyamuy ep píwu, nit pu Zacharias qatsiyat ep'e. Ura pam God kíyat-nikañw pu hom'oyvihkat amuhtsave nīniwa. Nu umumi súañq̄awni: God umuy put sohsoq̄ ep tukopnani.

⁵² Is ohi uma tutavot aw tuvoti'yuñq̄amu! Uma pi navotit aw hōtahpit yawwisa. Uma aw qa yuñkahkañw, aw yuñtaq̄amuy aw u'taya.

⁵³ Noq̄w pam pumuy amumi yan lavayhtiq̄w, tutavot tutuq̄aynayaq̄am Pharisee-sinmuy amumum put aw pás ó'qaltivayaq̄e, pam híhihta lavayhtiniq̄at òviy aw qa tūtuq̄ayya.

⁵⁴ Hísatniq̄w unahñq̄awhq̄ nanapte', put nēveltoynayaniq̄e òviy moq̄mani'yuñwa.

12

*A Warning against Hypocrisy
(Mt 10.26-27)*

¹ Noq̄w añwu sinom pas qaan'ewakw hintaqam sūmi tsovaltige nuñwu pay nānami wukukutotaq̄w, Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumi mohti pañqawu: Uma Pharisee-sinmuy pēkeniyamuy nawip'ew hintsakpit ep qa ūnaiwyuñwini.

² Pi qa himu āmiwtaqa qa mātaqtini, piw tupkiwtaqa qa nanaptiwini.

³ Pantaq̄w òviy hihta qamātakpuve haqawa lavayhtiḡw, pam tālat ep nanaptiwmantani; pu uma hihta yūyupavaqe hakiy naqvumiḡ sawiwiykuyaḡw, pam kihkits'ova tsa'lalwiwini.

*Whom to Fear
(Mt 10.28-31)*

⁴ Noq̄w nu umumi pañqawni ikwātsimu: Uma qa sinmuy mamqasyani. Puma pi pay hakiy tokoyat-sa nūnayañwu; pu pahpiy kurs hinhtotiñwu pīwu.

⁵ Nikañw uma hakiy mamqasyaniqat nu umuy āawnani. Uma God hapi mamqasyani. Pi pam hakiy nīnat, hakiy qōhit aḡw tūvaniqey aw ōqalay'ta. Noq̄w nu' piw umumi pañqawni: Uma put hapi mamqasyani.

⁶ Puyaw qa tsivot kwekwéwewhyam lōq̄ palavotōnat òviy huyiwyañwu? Noq̄w qa himuwa God ahpiy suhtokiwiñwu.

⁷ Hikis pi pas umuhqōtōva umuhhōmi sohsoy pohtoylaniwta. Oviy uma qa nal-mamqasyani; God kwekwéwewhyamuy kaysiwhqamuy amuhpenihqe umuy pas kahkawna.

*Confessing Christ before Men
(Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)*

⁸ Pu nu piw umumi pañqawni: Hak isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu' Sinot Tiat tuwat put isinonihqat God hoñviyamuyatuy amumi pañqawni.

⁹ Nikañw hak qa isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu tuwat put qa isinonihqat God hoñviyamuyatuy amumi pañqawni.

¹⁰ Ason kurs hak nuy Sinot Tiyat ehpewi lavayhtiḡw, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiw-mantani. Nikañw ason kurs hak Qahovāriwtaqat Hikwsit ehpewi qakaptsilavayhtiḡw, pam pantaqa soon put ahpiy ayo yukiwmantani.

¹¹ Pu ason sinom umuy tsotsvalkiva, sen momñwituy, sen ōqalat pasiwyuñqamuy amumi tsamvayaḡw, uma hin yuaatotaniqey, sen hihta lavayhtotiniqey qa wūwantotamantani.

¹² Pay ason aw pituq̄w, Qahovāriwtaqa Hikwsi umuy hin lavayhtotiniqat umuy tutuwna-mantani.

The Parable of the Rich Fool

¹³ Noq̄w haqawa sinmuy amuñaqw put aw pañqawu: Tutuqaynaqa, um as ivavay aw pañqawhq, pam hihta itahmakiway añḡw nuy máqani.

¹⁴ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Tāqa, ya hak nu hihta ep hin yúkuniqat, pu sen umuy hihta namqananiqat aw nuy tavi?

¹⁵ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Uma tunatyalote', hihta qa umuhhimuy tuñlay'yuñwiniqey qe'yani. Pay sino hihta nihti'tanige qa paniḡw òviy qatu.

¹⁶ Pu pam hihta tūwutsit akw pumuy amumi yuaaykuqe pañqawu. Hakiy kahaktaqat pāsaat a'nō hihta aniwna.

¹⁷ Noq̄w pam unañwpeq wūwantaqe pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Kurs nu haqami inatwaniy koyotani.

¹⁸ Pu pam pañqawu: Han pi yanhti: Nu hāhaqe' ikoyokiy tsawimnat, pas wūkoq kītani. Pu nu pañso sohsoq inatwaniy, pu hihta ihmuy tañatani.

¹⁹ Nit pu iunañway aw pañqawni: Lunañwa, um hihta nihtiwtatqat wūhak yahsañwuy aḡw pitsiwtatqat tañata. Taa, um nāsuñwini'kañw, tūmoytani, hīhikwini; nen um hahlayni.

²⁰ Noq̄w pay God put aw pañqawu: Um nūanhimu ñasta wuwini'taqa, it tōkilat ep nu uhhikwsi ūmi tuhtuy'ni. Noq̄w pahsat pu himu uhpiy na'sastiwḡqa hakiy himuatni?

²¹ Noq̄w pan hapi i' hak nēñem-sa hihta tsovalantaqa hintani. Yep qatsit ep ka hihta nihti'tani, nikañw òveqatsit ep God atpip pas òokiwini.

*Trust in God
(Mt 6.25-34)*

²² Pu pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Paniḡw òviy nu umumi pañqawni: Uma hin yesniqey qa nānaphin wūwantotani, hihta nōñōsaniqeyu, piw umuhtokoy ēñem'i, hihta yuwsiyaniqeyu.

²³ Pi hakiy qatsiat nōsiwhqat epnihqe pas pavan hihkay'ta, pu hakiy tokoat yuwsit epnihqe pas pavan hihkay'ta.

²⁴ Kurs huvam aañwustuy amumi wūwayaa. Puma qa ūyyañwu, piw qa hōqyañwu. Puma qa koyoki'yūñwa, piw qa tuoyhki'yūññwu. Noqw God pumuy nōnopna. Nihqe tis pi pam masay'yūñqamuy amuhpenihqe umuy pas kakhawna!

²⁵ Ya sen hak pan tunatyawtaqa hin nāwuñwnaniqey tuwi'ta?

²⁶ Noqw kurs uma hihta sus'ōwihintaqat kurs panhtotiniq, ya uma hinoqw pas piw ahpiy pēhut hinyaniqey tunatyawyuñwa?

²⁷ Kurs huvam sishut hin wuñw'iwwisqat aw wūwayaa. Puma qa tumalay'yūñwa; qa tontotañwu. Noqw nu umumi pañqawni: Solomon sohsok hihta nukñwat yuws'i'kañw qa ñas'ew imuy amumi hayawtaqat yuws'i'ta.

²⁸ Sumataqpi God tūsaqat pās yūyuwsina, nāmahin pi pam pay hihsavo tayta. Pu' pam tutskwawani'kañw, qāvo pam qōpōmiq maspiwni. Noqw ya pam tis umuy qa pavan pas yūyuwsinani, uma ōwituptsiwni'yūñqamuy?

²⁹ Oviy uma hihta nōñōsaniqey, pu hihta hikwyaniqey qa tunatyawyuñwni, piw uma qa wiwsiyani.

³⁰ Pi sinom yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam sohsok iit hihta tunatyawyuñwa. Noqw Umuna umumi navoti'ta, uma sohsok iit hihta haqni'yūñq'ō.

³¹ Nikañw tis pi uma God moñwtunatyayat tunatyawyuñwni; noqw sohsoy li himu umumi noiwni.

Riches in Heaven

(Mt 6.19-21)

³² Uma qa tsawiniwyuñwni tōnawhohyamuy; pi Umuna umuy moñwtunatyat máqaniqey moñwvasi'ta.

³³ Uma hihta himuy'yūñwe' put huyayani; nen akw sinmuy ōokwatuwyani. Uma umuhkahakiwuy ōveqatsit aw tañatotani. Pan uma soñawnen umuhsivamoktukpuy qa sakwíñwuqat nenniem tutwani. Pi ōveqatsit aw uyiñwu qa pákiñwu, piw kwahya qa hihta hovalañwu.

³⁴ Pi hakiy kahakhimuat háqamniqw, hakiy unañwaat piw pepniñwu.

Watchful Servants

³⁵⁻³⁷ Hakim tahtaqt moñwiw haqam nāñuiwñqat añqw áhoyniqat nuhtayyuñqamuy amún uma kwewkahkañw, umuhqōhiy úwikni'yūñwni. Noqw ason pam ahoy pite', pōññōykinaw, puma nuhtayyuñwe', eñem sūhōtaye', pas hahlayhpit epyani. Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon pam qa hihta akw namuptat, amumi tunōsvoñhahtat, pumuy nopni'tani.

³⁸ Noqw kurs pam suhtokilnasavehaqam, sen talhahayiñqw pite', puma put nuhtayyuñqat tuwaqw, pas puma tumal'a'yat hahlayhpit epyani.

³⁹ Pu meh yanta, pi as ki'taqa hísatniqw uyiñwu pítuniqat navoti'te', soon qa tūwalani, nen soon put kiyat aw pákiniqw, pam pánani.

⁴⁰ Pantaqw ōviy uma piw pās moñwvas'iwyuñwni. Taq uma nāt qa pan wūwantotaqw, nu' Sinot Tiat pítuni.

The Faithful or the Unfaithful Servant

(Mt 24.45-51)

⁴¹ Pahsat pu Peter put aw pañqawu: Tutuyqawha, ya um it lavayit itamumi-sa lavayhti, sen pay pas sohsokmuy amumii?

⁴² Noqw Tutuyqawhqa pañqawu: Noqw ya sen hak hakiy tumal'ayaat suan hinmaqat suan wuwni'taqa? Put moñwiat haqaminiqe sohsok hihta himuy aw tunatyawtaniqat aw put tavit, tumalsuñwamuyatuy aw put moñwtapq, pam pumuy añsakis tunōsmakiwayamuy pumuy huytani.

⁴³ Noqw kurs put moñwiat pite', put nāt suan hinmaqaw put tuwaqw, pam tumal'aya pas hahlayhpit epni.

⁴⁴ Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas soon put moñwiat qa sohsok hihta himuy aw put moñwtapni.

⁴⁵ Nikañw kurs pam tumal'aya moñwiat qa its pítuniqat unañwpeq pañqawe', pahsat pay tumalsuñwamuy, tahtaqtuy, pu momoymuy wuvahtivani; pu tūmoykañw, hihikwite', honaqkuyit akw hōnaq'iwtani.

⁴⁶ Pu pam qa hin pan wūwankañw, moñwiw qa nuhtay'taqw, pam pite', put tumal'ayay ayo tūvani. Noqw pam nawus qatuptsiwni'yūñqamuy amumum kánavotni.

⁴⁷ Pi i' tumal'aya moñwiw tunatyayat as navoti'kañw, hintaniqey qa pantsakt, piw tunatyayat qaan hintsake', hapi nawus wūhakis wuvahtiwmantani.

⁴⁸ Nikañw i' hak put tunatyayat qa navoti'kañw, qaan hinme', pay qa wūhakis wuvahti-wmantani. Pi i' hak wūhaq hihta makiwhq, sinom tuwat put aw wūhaq tuñlay'yuñw. Pu sinom hakiy aw hihta wūhaq noaye', put aw wūhaq tuhtuiyamantani.

Jesus the Cause of Division
(Mt 10.34-36)

⁴⁹ Soñawnen nu tūwaqatsit aw qōhit tūvaniqe pitu. Noqw is as pay pam uwiwitani!
⁵⁰ Nikañw nawus nu nāt soñawnen hihta akw tuvoylatiw. Nikañw nu nāt put qa añ kuyve', pas pavan sóontaniw.
⁵¹ Ya uma inumi yan wūwantota: Pam ka sinmuy qa hin unañwat yesniqat òviy pitu, pan'i? Uma qa pan wūwantotani. Pi sinom qa sūnahpa'yaníqat òviy nu pitu.
⁵² Pi yahpiy haqahpiy hapi haqam sūkw kive tsivotnihqam nātsikiwtamantani. Pahyom lōqmuy amuhpewiniq, pu lōyōm payhkomuy amuhpewii.
⁵³ Hakiy naat tiy ehpewhimantani; pu tiat nay ehpewhimantani. Yuat tiy mānat ehpe-whimantani; pu māna yuy ehpewhimantani. Pu mō'wi'taqā mō'wi'y ehpewhimantani, pu' mō'wi puwsuñway yuyat ehpewhimantani.

Understanding the Time
(Mt 16.2-3)

⁵⁴ Pu piw pam sinmuy amumi pañqawu: Uma tāvañqw òmawuy kuyvaqw tutwe', āpiy pay pañqaqwañwu: Añqw yōyañ'u, kitotañwu; noqw antsa pantañwu.
⁵⁵ Pu tatkaqw hūhukq uma pañqaqwañwu: Kurs utuhuuni, kitotañwu; noqw antsa pantañwu.
⁵⁶ Uma nawip'ew hinyuñqamu, pay as uma tokpelat añ-nikañw, pu tūwaqatsit añ hin sóniwhqat māmatsyañwunikañw, ya hintaqw òviy haqe' qalawmaqat uma qa māmatsya?

Settle with Your Opponent
(Mt 5.25-26)

⁵⁷ Pu ya hinoqw uma hihta umuhhintsakpiy qa aw suan wūwaya?
⁵⁸ Um hakiy uhpew'iwtaqat amum moñwit awnen, nāt umuy awniqaw um hin put amum namivōhikniqey qanātusi'tamantani; taq ka pam hakiy hin yukunañwuqat aw uñ lōlōkintaqw, pam uñ solāwamoñwit aw noaqw, pam uñ siviñwimani.
⁵⁹ Nu ūmi pañqawni: Pas um soon pañqw yāmakni; pas ason um hisat uhpōiy sohsok ep sisve', pep pu' pañqw yāmakni.

13

Change Your Ways or Die

¹ Noqw ephaqam hakim Jesus awyaqe, aw pañqaqwa: Yaw hakim Galileet añqw God enēm kanēlot nīnayaqw, Pilate solāwamat pumuy qōqyaqw, uñwaam kanēlot uñwáyat enañ namiqwriti.

² Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Ya uma wūwantotaqw, ima Galileet añqw sinom sohsokmuy Galileet añqw sinmuy amuhpenihqe pas sus qaanhinwisqe, òviy pas panhaqam hintsaniwya?

³ Nu umumi pañqawni: Qae. Pi uma umuhtunatyay qa añqw lasye', soon qa sohsoyam pumuy amún sūlawhtini.

⁴ Ura Siloam ep wupaki sahpukqe, hakimuy pakwt nanal sihkay'taqamuy sinmuy qōya. Noqw ya ūmuyniqw puma Jerusalem ep ki'yuñqamuy sohsokmuy amuhpenihqe pas sus qaanhinwisa?

⁵ Nu umumi pañqawni: Qae. Pi uma umuhtunatyay qa añqw lasye', soon qa sohsoyam pumuy amún sūlawhtini.

The Parable of the Unfruitful Fig Tree

⁶ Pu Jesus piw tūwutsit hihta tuawi'taqat lavayhtiqe nuhtumi pañqawu: Hak tāqa ūyiy ep nōnvospaltsokit ūyi'ta. Nihqe pam as aw sipalat hept, qa hihta tuwa.

⁷ Nihqe pam ūyit aw tunatyawtaqat aw pañqawu: Meh, pu' hapi pāyis yahsañwuy añ nu it nōnvospaltsokit aw sipalhept, qa hihta tuwa. Tsañqaa. Pam paysoq tutskwat hovalni'ta.

⁸ Noqw ūyit aw tunatyawtaqa lavayhtiqe put aw pañqawu: Moñwi, pay hāk pam piw it yahsañwuy ep pantani. Noqw nu añhqe hañwe', añhqe kwitatoyñani.

⁹ Noqw ason kurs pam himuy'vaqw, pay lolmani. Kurs qa hihta himuy'vaqw, pay pi nu tsañqani, kita.

Jesus Heals a Crippled Woman on the Sabbath

¹⁰ Noqw Jesus nasuñwintalōñnit ep hāqamwat tsotsvalkive tūtutuqayna.

¹¹ Noqw meh, hak wuhti himu hikwsit hakiy õputañwuqat akw tuyqawiwtaqe pep nuhtuma. Okiw pam pakwt nanal sihkay'taqat yahsañwuy añ tütuyhqe, hürs moto'taqe pas kurs hin kwuhpukni.

¹² Noqw Jesus put túwahqe, put wánwayhqe, aw pañqawu: Wuhti, pay um uhtuyay añqw mätaviwni, kita.

¹³ Noqw pam may akw put aw toñokq, pahsat pay wuhti tsikqe, pas God hihtata.

¹⁴ Noqw Jesus nasuñwintalõnnit ep put qalapsinaqw, õviy tsotsvalkive moñwi itsivutiqe, sinmuy amumi pañqawu: Sinom hapi navaysikis talõnnit añ tumalay'yuñwni. Oviy uma put añ pewye', qalaptuyani; nen qa nasuñwintalõnvaqat epyani.

¹⁵ Noqw Tutuyqawhqa pahsat put aw lavayhtiqe pañqawu: Um nawip'ew hintaqal! Ya uma qa nanap nasuñwintalõnnit ep umuhwakasvohkoy, sen umuhmoropkoy haqam pakiwtaqat añqw mätape', put hikwnawisñwu?

¹⁶ Noqw meh, Satan it wuhtit, Abraham tıyatnihqat pay pakwt nanal sihkay'tasikis yahsañwuy añ it tıyat akw sõma. Noqw puyaw nu nasuñwintalõnnit ep put mätapqe, õviy pas qalomáhinhti?

¹⁷ Noqw pam yan lavayhtiqw, put ehpew'iwyuñqam sohsoyam hamanhtoti. Noqw sinom sohsoyam pas hinhaqam hahlayhtoti, pam sohsok hıhihta qaõwıtumaltaqat ep'e.

The Parable of the Mustard Seed

(Mt 13.31-32; Mr 4.30-32)

¹⁸ Pu Jesus pañqawu: Ya God moñwtunatyaaat hihta anta? Ya sen pam hihta antaqat nu pañqawni?

¹⁹ Pam mustard-üyit pōsiyat anta. Put hak tıqa kwúsuhqe, pāsay ep ūya. Noqw pan wuñwqe, pas wukotskiniwhti. Noqw masay'yuñqam put nantaqayat añ yesva.

The Parable of the Yeast

(Mt 13.33)

²⁰ Pu piw pam pañqawu: Ya nu God moñwtunatyayat hihta antaqat pañqawni?

²¹ Pam pēkenit anta. Put hak wuhti kwúsuhqe payhp tuwanit ñumnit enañ namiqwrilaqw, pam sohsoy pēke, kita.

The Narrow Door

(Mt 7.13-14, 21-23)

²² Pu pam kitsókinawit hinmakañw, sinmuy tutuqaynatima, Jerusalem aqw hoyhtakañwo.

²³ Pahsat pu hak put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya pay pas hikiyom ayo nõnakni? Noqw pam pumuy amumi pañqawu:

²⁴ Uma hihsa' qenit hõtsiwat añ yuñniqey qa nātusitotani. Taq nu umumi pas pañqawni: Pay as kaysiwħqam aw yuñniqey tuwantotanikañw, pay kurs hinyani.

²⁵ Hisat ki'taqá wunupte', hõtsiwmiq uhtaqw, pahsat pu as uma ihpaqw hoñkahkañw, uutspit põñõñoytoynayani, pañqawkahkañwo: Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, itamumi hõtaa, kitotani. Noqw pam lavayhte', umumi pañqawni: Umuy háqaqwyaaqat nu qa navoti'ta.

²⁶ Pahsat pu uma pañqawtıvayani: Ura itam utpip nõnõsa, pu hikwya; pu um itahkitpik itamuy tutuqayna.

²⁷ Noqw pay pam pañqawni: Pay nu umumi pañqawu: Nu umuy háqaqwyaaqat qa navoti'ta. Huvam inuñaqw ahpiyyaa, sohsoyam nukpantuwiıt hintsatsakaqamu.

²⁸ Pep pu' uma tsaykitani, umuhtamay ñuritotani. Noqw Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pu sohsoyam God lavay'aymat, puma God moñwtunatyayat ep tañawtaqw uma amumi yórikyani. Nikañw úmawat ihpoq maspiwyani.

²⁹ Pu sinom hõpaqw õkini, pu tãvañq'õ, pu kwiniñaq'õ, pu tatkaq'õ; nen God moñwtunatyayat ep yesvani.

³⁰ Noqw meh, haqawat nuhtuñyaqam mohti'wisni, pu mohti'wisqam nuhtuñkyani.

Jesus' Love for Jerusalem

(Mt 23.37-39)

³¹ Noqw ép tawat ep hakim Pharisee-sinom Jesus aw õkihqe, aw pañqaqwa: Um yámake', yañqw ahpiyni. Taq Herod un ñinaniqey nãwakna.

³² Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Yúpave, awye' put Isawuy aw pañqaqwaa: Meh, nu hapi nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanta, pu tũqalapsinta, pũu, pu piw qãvoo, pu pãyis talqat ep imakiway añ nu kuyyani.

³³ Nikañw pay nu nawus pu' Jerusalem aqw hoyhtani, pu qãvoo, pu lõtoki. Ispi soon God lavay'ayaat Jerusalem añqw ñap haqam sũlawhtini.

³⁴ Is ohi uma Jerusalem ep sínomu! Is ohi umuñemi! Uma pi God lavay'aymuyatuy qõyantota, pu umumi ayatiwyaqamuy tatatupqõyantota. Pas as nu hihsakishaqam umuy

tsovalani, kowākowuhti timuy masay atpikaqe tañatañwuqat pan'i; noqw uma hapi qa nānawakna.

³⁵ Meh, God umuhkiy pay tatamhta. Noqw nu umumi pas antsa pañqawni: Pay uma yahpiy haqahpiy soon inumi yórikyani. Nikañw hisat aw pituqw, uma pañqawani: Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa nam tayawintiwa, kitotani. Noqw pep pu' uma inumi piw yórikyani.

14

Jesus Heals a Sick Man

¹ Pu hisat nasuñwintalōñnit ep Jesus Pharisee-sinmuy amuñaq w hakiy pas mohpeqñihqat kiyat ep tūmoyta. Noqw puma put aw pās tunatyawyuñwa.

² Noqw meh, hak tāqa pāmoktuyat tūtuyhqa Jesus apyeve qatu.

³ Noqw Jesus lavayhtiqe tutavot aw tuvoti'yuñqamuy-nikañw pu Pharisee-sinmuy amumi pañqawu: Ya pay hak nasuñwintalōñnit ep hakiy qalaptsinaniq w pam sūanta?

⁴ Noqw puma qa hiñqawwa. Noqw Jesus put ñuahqe, qalaptsinat, mātavi;

⁵ Nit pumuy amumi pañqawu: Kurs uma haqawa moropkoy'tani, sen wakasvokoy'tani. Noqw kurs pok'at nasuñwintalōñnit ep hōtsit aqw posni. Ya sen put pohkoy'taqa qa āpiy pay pañq w pu hōroknani, nāmahin pi nasuñwintalōñniniq'ō.

⁶ Noqw puma kurs hiñqawwani.

Hospitality and Humility

⁷ Pu pam tūtsamiyaqamuy amumi tātayhq, kurs puma nūnukñwat qenit namorstotaq w, pam amumi tutaptaqe, amumi pañqawu:

⁸ Ason hak nāñuiwhqat ep nōwiwhqat ep uñ tūtsamq, um qa pas susnukñwat qenit ep qatuptuni, taq nāp hisat pi sen uñ tūtsamq uhpēñihqe hakiy pas pavan sinot tūtsamht,

⁹ Uminen ūmi pañqawni: It qenitoynaa, kítani. Noqw pahsat pu um hamanhtini, susqalaveq qatuptuniqee.

¹⁰ Um qa panhti q w, ason hak uñ tūtsamq, um susqalaveq qatuptumantani. Noqw uñ tūtsamq pite', ūmi pañqawni: Ikwatsi, um pavan ayo nukñwat aw hōyokni, kítani. Noqw pep pu' umum nōnovaqam uñ kaptsi'yuñwani.

¹¹ Taq haqawa pavan nāhihtataqa hapi qahimuniwhitini; pu nāqahihataqa hapi a'nō hímuniwhitini.

¹² Pu Jesus piw put tūtsamqat aw pañqawu: Um wukonovate', qa uhkwatsmuy tūtsammantani, piw uhsinomuy, piw uqlaq kahaksinmuy; taq ka puma soon qa uñ tūtsamyaw, pay pam ūmi ahoytiwani.

¹³ Ason um tūnopnanik, añ ðokiwiyaqamuy tūtsammantani, pu qapasiwyuñqamuy, pu qayaktaqamuy, pu qapostalyaqamuy.

¹⁴ Nen um hahlayhpit epni. Pi puma kurs hin ūmi put añ ahoytotaniq'ō. Pay ason añ sūanyuñqam ahoy yesvaniwhq, pep pu' God ūmi put ep ahoytani.

The Parable of the Great Feast

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Noqw put amum nōnovaqamuy amuñaq w haqawa it navotqe, put aw pañqawu: Pas hak God moñwtunatyayat ep nōsniqa hahlayhpit epni.

¹⁶ Noqw pam put aw pañqawu: Hak tāqa wukonovataqe, kaysiwhqamuy tūtsama.

¹⁷ Nihqe nonopsattiq w, tūtsamiyaqamuy amumi tumal'ayay hōnaq w, pam amumi pañqawu: Huvam pewyaa; pay sohsoy himu yukiwta.

¹⁸ Noqw puma sohsoyam sun hihta akw qe'yaniqey pan anañwtoti. Noqw mohti'maqa put aw pañqawu: Piw nu hihsaq tustkwat tūihqe, pas soon qa aw kuyvatoni. Himu nu as pay qa awni.

¹⁹ Noqw suhka pañqawu: Piw nu tsivót-sikip nanasñwamuy tumalwawakastuy tūihqe, pas piw soon amumi qa pohtani. Himu nu as pay qa awni.

²⁰ Noqw suhka pañqawu: Piw nu nōmataqe, ðviy kurs hin awni.

²¹ Noqw ðviy pam tumal'aya pítuhqe, iit moñwiw āawna. Pahsat pu ki'taqa itsivutiqe, tumal'ayay aw pañqawu: Yupa kaktayii, kímii, kihkisonva, pu kikiskat aw'i; nen um añ ðokiwiyaqamuy, pu hihta akw qapasiwyuñqamuy, pu qayaktaqamuy, pu qapostalyaqamuy añq w tsamni.

²² Noqw tumal'aya panhti qe pañqawu: Moñwi, pay um hintaniqat pañqawhq, nu as anhti; noqw pay nāt ep qeni.

²³ Noqw moñwi tumal'ayay aw pañqawu: Yupa, kurs pōnawita, pu kwiyauy'uhtsit aw'i, nen um añq w sinmuy tusoqtsamhq, ikiy ep ohpokni.

²⁴ Pi nu ūmi pañqawni: Imuy tahtaqtuy as tūtsamiwyaqamuy amuñaqw qa haqawa inovay añqw nōsni.

The Cost of Being a Disciple
(Mt 10.37-38)

²⁵ Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus ámumya. Noqw pam namtōkqe amumi pañqawu:

²⁶ Inuminihqa nawus nay, pu yuy, pu nōmay, pu timuy, pu pāvamuy, pu tupkomuy, pu qōqamuy, pu siwamuy, pu hikis pas nāp qatsiy enañ aw qa suhtaq'ewni. Hak qa panhtinik, soon inuñk wīsiwtani.

²⁷ Pu nahoyletsy qa yankañw inuñknihqā pas soon inuñk wīsiwtani.

²⁸ Kurs uma haqawa ōmi wupakitaniqey tunatyawte', ya sen pam qa mohti qatupte', hin hihkayat añ wūwani, sen aw apts'i nitaqeyu?

²⁹ Nāphisat pi pam as qaqtatspiyat yukut, pay kurs hin put aw yūkuniniqw, aw yorstotaqam sohsoyam akw tututsiwtivaye',

³⁰ Pañqawani: I' as kīvat, pay kurs hin aw yūkuni.

³¹ Hal kurs hak haqam moñwi sukwat moñwit aqw kihpokte', ya sen pam qa mohti qatupte' añ wūwani, sen pay pam pakwūt-sikip sōmorit pahsa' sinoy'kañw, put ahsawva-toqat ānhutaniqeyu, pam sunāt-sikip sōmorit pahsa' sinoy'taq'ō?

³² Noqw kurs pay hinniniqw, nāt mi' pas yāvaqwniqw, pam aqw hakiy tuaw'ayhte', pay hintaqat akw puma qa nāmi may'taniqat aw tūviñtani.

³³ Noqw ōviy pay pan hapi kurs uma haqawa sohso hihta himuy qa tatamhte', pas soon inuñk wīsiwtani.

Worthless Salt
(Mt 5.13; Mr 9.50)

³⁴ Ōña as lolma; nikañw kurs pam suhuviwe', sen hihta akw suhutiwni?

³⁵ Pam tutskwat aw qa nukūwa, piw kwitatsvalnit aw'i. Pay pānis-sa pi hakim put maspayañwu. Tuqayvastotaa! Uma pi naqvuy'yuñwu.

15

The Lost Sheep
(Mt 18.12-14)

¹ Pahsat pu moñwit eñem sīvat ōmalalwaqam, qaanhinwisqamuy amumum sohsoyam put aw tūqayyuñwniqe aw hōyokya.

² Noqw Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum Jesus aw qayan unañway'yuñqe pañqawu: Tuwat i' tāqa qaanhinwisqamuy pas amu'puñalkañw, amumum tunōshomhta.

³ Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw amumi lavayhtiqe pañqawu:

⁴ As kurs umuñaqw haqawa tsivót-sikip sunat kanelvokmuy'taqw suhka kurs haqamini. Ya pam nālōp sunat pakwt pept sihkay'taqamuy haqam tutskwave qa māapt, pu haqamini-hqat heptoni, pas tūwaniqe pahsavoo?

⁵ Pu pam put tuwe', hahlaykañw sukpa' tsoki'kañw,

⁶ Kiy ep pite', kwatsmuy, pu kishwamuy tsovale', amumi pañqawni: Huvam inumum hahlayyaa, nu ikanelvohkoy kurs haqaminihqat tuwa, kitani.

⁷ Nu umumi pañqawni: Noqw pan hapi hak sūka qaanhinmaqa tunatyay añqw lasq, put ep ōveqatsit ep yesqam hahlayhtotiñwu; sinom nālōp sunat pakwt pept sihkay'taqam sūanhinwisqam kurs hihta añqw lasyaniqw, puma pumuy amuhpe qa pan hahlayhtotiñwu.

The Lost Coin

⁸ Pu sen kurs hak wuhti pakwt qōtsāsivat himuy'kañw, sukw haqami hintsanni. Puyaw pam wihqōhit qa ūwiknat, ahpave maspe', pās hepni, pas ason put tūwaniqey pahsavoo.

⁹ Pu pam put tuwe', kwatsmuy, pu kishwamuy tsovale', pañqawni: Huvam inumum hahlayyaa; nu sīvat haqami hintsanqey ahoy tuwa, kitani.

¹⁰ Nu umumi pañqawni: Noqw pan hapi hak suhka qaanhinmaqa tunatyay añqw lasq, put ep God hoñviaymat pas hahlayhtotiñwu.

The Lost Son

¹¹ Pu pam pañqawu: Hak tāqa lōqmuy tiyotimuy'ta.

¹² Noqw tsāywa nay aw pañqawu: Inaa, as um hihta ūhimuy añqw imakiway nuy māqani. Noqw pam hihta akw qātuhqey tiyotimuy namqana.

¹³ Noqw ahpiy qa wūhakis talq, pay tsāywa sohso hihta himuy tsovalat, yāvoqhaqamii; nihqe pepehaq qahopqatuhqe, hihta himuy paysoq hintsana.

- ¹⁴ Nihqe pam put sohsokq, pep tutskwat ep wukotönösti; noqw put apha' himu súlawhti.
- ¹⁵ Noqw pam pep tutskwat ep hakiy sinot aw nātuwikta. Noqw pam haqe' pāsaw aw put hōnaqw, pam pitsötivokmuyatuy lālayi.
- ¹⁶ Noqw pitsötim hihta pahpuyat nōnovaqw, as pam put öyniqe amumi kwañwáy'tuswaqw, pas qa hak put hihta maqa.
- ¹⁷ Noqw pam unañwtalawvaqe pañqawu: Istáhihi! Kaysiwhqam inay eñem hihta öviy tumalay'yuñqam nõsiwhqat qarürumnayaqe, akwsiñwni'yuñqw, nu yephaqam tsöñmomoki.
- ¹⁸ Han pi inay aqwnen, aw pañqawu: Inaa, pas nu Oveqatsit ep Qátuhqat ehpewi qaanhti, piw uhpewii.
- ¹⁹ Nihqe soon nu yan'ewaynīkanw uhtinihqeý pan túñwantiwni. Pay um nuy tumal'ayatani, nu kītani.
- ²⁰ Pu öviy pam wunuptut, nay aqw'a. Noqw pam nāt yāvaqniqw, naat put túwahqe, ehpewi wárikqe, kwapkaqe sūmavoktat, put tsotstona.
- ²¹ Noqw tiat put aw pañqawu: Inaa, pas nu Oveqatsit ep Qátuhqat ehpewi qaanhti, pu uhpewii, nihqe soon nu yan'ewaynīkañw uhtinihqeý pan túñwantiwni.
- ²² Noqw pay naat tumal'aymuy amumi pañqawu: Uma pew yuwsit susnukñwat yawwise', put yuwsinayani. Pu uma tañapsomnayay, totsavnayani.
- ²³ Nen uma wakashoyat wíwakiwtaqat pew wikye', nīnayani; noqw itam nōnove', hahlayyani.
- ²⁴ I' iti as soñawnen mokt ahoy tātayi; i' as kurs haqaminit ahoy nātuwiwa. Noqw pahsat pu puma hahlayhtivaya.
- ²⁵ Noqw tiat wūyoqwa pasvehaqam tumalay'ta. Nit pam kīmi hayiñwnaqw, ep lēlenyaqat, pu tivaqw, pam navota.
- ²⁶ Nihqe pam sukwat tumal'ayat wánwayhqe, puma hinoqw pantsatskaqat put túviñta.
- ²⁷ Noqw pam put aw pañqawu: Uhtupko pitu; noqw una wakashoyat wíwakiwtaqat put eñen nīna, pam put qahintaqat suphelawtaqat pitsínaqe öviy'o.
- ²⁸ Noqw pay pāvaat itsívutiqe, aw pákiniqey qa nakwha. Noqw öviy naat aw yámakqe, aw kuwawayku.
- ²⁹ Noqw pam lavayhtiqe nay aw pañqawu: Istáhihi! Nu hihsa'haqam yahsañwuy añ uñem tumalay'ta; piw nu qa hisat uhtutavoy hihtawat qaanhti. Noqw nu ikwátsmuy amumum hahlayniniqw, um qa hisat nuy kapireshoyat maqa.
- ³⁰ Noqw i' uhti tuwat nāhuhyaqamuy amuhpa' uñ hihta akw qátuhqat sohsok'o. Noqw pam ahoy pituqw, āpiy pay um put eñem wakashoyat wíwakiwtaqat nīna.
- ³¹ Noqw naat put aw pañqawu: Itii, pay pi um sutsep inumum yanta; noqw sohsok himu ihimu úhimuu.
- ³² Pay pi tatam itam qatsítote', hahlayyani. Pi i' uhtupko as soñawnen mokt, ahoy tātayi, kurs haqaminit ahoy nātuwiwa.

16

The Dishonest Manager

- ¹ Pu piw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Hak kahaktaqa hakiy put eñem hihta himuyat aw tunatyawtaníqat aw tavi. Noqw yaw put himuyat aw tunatyawtaqa put himuyat hovalantaqat moñwíyat āawnaya.
- ² Noqw pam wánwayhqe, put aw pañqawu: Ya nu it hihta navota? Um hin hihta ihimuy as tunatyawtaqey nuy āawnani; pay um soon pāpu hihta ihimuy aw tunatyawtani.
- ³ Pu pahsat pam hak hihta aw tunatyawtaqa unañwpeq pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Imoñwi itumalay nuy nawhkiníq'ö. Kurs nu hin pasva tumalay'tani; nu hihta tuñlay'taniqey hahmana.
- ⁴ Hal kurs nu yanhtini. Noqw hisat nu itumalmakiway añqw ayo túwiwhq, sinom nuy kiy ep pás taviyani.
- ⁵ Kítahqe, öviy pam moñwíyat aw pöiyuñqamuy nānap wánwayhqe, mohti'maqat aw pañqawu: Um hihsa'haqam imoñwiý aw pöiwa?
- ⁶ Noqw pam pañqawu: Pay tsivót-sikíp sunat tuwanit wihkuyita. Noqw pam put aw pañqawu: Uhpöiy pey'taqat kwusut, ayam suqtuptut, lōq sunat pakwt sihkay'taqat pēnaa.
- ⁷ Pahsat pu pam piw sukwat aw pañqawu: Noqw umwa hihsa'haqam pöiwa? Noqw pam pañqawu: Pay tsivót-sikíp sunat tuwanit söhövosita. Noqw pam put aw pañqawu: Uhpöiy pey'taqat kwusut, nālöp sunat pēnaa.
- ⁸ Noqw put moñwíyat put ep put aw tayawinlavayhti, pas pam tuhishinhtiqw öviy'o, nāmahin pi as pam qa súan hinhtiq'ö. Pi yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam nāp sinomuy amumiwat pas qa únatu. Noqw pay tálát añ hinwisqam qa pumuy amún tutuhistu.

⁹ Noqw nu umumi pañqawni: Uma yep qatsit ep hihta umuhimuy akw nenñem tükwatslalwani; noqw ason umuhimu sülawhtiqw, puma umuy haqam sutores yesniqat aw ökinayani.

¹⁰ Hak sustsa' ep qa paysoq hintsakqa piw nihtiwtaqat ep qa paysoq hintsakñwu; pu sustsa' ep paysoq hintsakqa piw nihtiwtaqat ep paysoq hintsakñwu.

¹¹ Paniqw öviy kurs uma yep qatsit ep himuy'tiwhtaqat paysoq hintsatsne', ya sen hak hihta hihkay'taqat pas antsanihqat umumi nóani?

¹² Pu uma hihta qa umuhimuy aw qa suan tunatyawwisq, ya sen hak hihta pas umuhimuyiniqat umumi nóani.

¹³ Kurs hin tumal'aya löqmuy moñwímuy amuñem tumalay'tani; ispi soon pam qa sukwat aw pay qa yan unañway'kañw, súkwat-sa pas hahlayni; sen pay hihtawat-sa aw pas yuki'kañw, pu sukwat pay qa himuni. Kurs hin uma kähakiwuy öviy tumalay'kahkañw, piw God enem tumalay'yunwini.

Some Sayings of Jesus

(Mt 11.12-13; 5.31-32; Mr 10.11-12)

¹⁴ Noqw Pharisee-sinom sivat tuñlay'yuñqam sohsok it nanapta; nihqe put aw tututsiwyia.

¹⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma pi sinmuy amumi lolmat nälavaytañwu; noqw pi God umumi umuh'unañway navoti'ta. Pi himu sinmuyniqw pas himunihqa God-niqw tuyoy'eway'o.

¹⁶ Hisat John pítuhqat aw pahsavo hin hinwisniqa tutavo yuaatiwa, pu God lavay'aymuyatuy lavayiam piwu. Noqw pahpiy pu' God moñwtunatyayat yuaatiwhq, sinom sohsoyam aqw nānaqasya.

¹⁷ Pay tokpela, pu tūwaqatsi tūwayaniqw, pam pantaqa qa pas hinta; noqw pay tutavot ep sushisay pey'taqa alóntiniqw, pam pantaqa pas qatuvosi.

¹⁸ Nómay mátaṗqa piw sukw amum qatupte', tokot sokoptañwu; pu puwsuñway añqw mátaṗwihqat amum qatuptuqa tokot sokoptañwu.

The Rich Man and Lazarus

¹⁹ Hak kahaktaqa tsatsákw mótsaput a'nö hihkay'taqat yuws'i'kañw, nāqavo hihta nasani'tañwu.

²⁰ Noqw pu piw hak okiw hihta nuhtumi tuñlay'taqa, Lazarus yan mátsiwhqa put hötsíwat epeq taviwa, u'yasanikañwo.

²¹ Nihqe pay okiw as ñas'ew pam kahaktaqat nonöspiyat añqw hihta piñput tümoytaniqey nāwakna. Noqw popkot öke', okiw put uyayat añ leñitsmitotañwu.

²² Noqw ahpiy pantaq, i' okiwsino möki, Noqw God hoñviaymat put ömiq wikyaqw, pam Abraham aqlap qatuptu. Noqw pu tuwat kahaktaqa mokqe āmiwa.

²³ Nihqe maskiveq kánavoti'kañw, kwuhpukqe, Abraham yāvoq tuwa, pu Lazarus put aqlap qátuhqata.

²⁴ Pu pam tsa'lawhqe pañqawu: Inaa, Abraham, um okiw nuy ökwatuwe', peqw Lazarus hōnaqw, pam malatsiy tsukuyat küyit aqw móroknat, ileñiy hukanani; taq nu yepeq úwiñwuy ep pas okiw kánavoti'ta.

²⁵ Noqw Abraham pañqawu: Itii, pay ura um uhqatsiy ep hihta úhimuy lolmat ömahta; noqw pu pan piw Lazarus hihta qalolmat ömahta. Nit pu' pam suyan unañwtiqw, umwa tuwat kánavoti'ta.

²⁶ Pu piw pi itamuhtsave a'nö tupqa yukilti; pantaqw öviy as yañqw umumiqyaniqam kurs hinyani; pu piw as umuñaqw peqwyaniqam kurs hinyani.

²⁷ Pahsat pu pam pañqawu: Inaa, um as turs inay kíyat aw put hōnani.

²⁸ Taq nu tsivot tupkomuy'ta. Noqw pam hin yórikqey pumuy āawnaqw, puma qa tuwat peqw kánanvotpit aqwyani.

²⁹ Noqw Abraham put aw pañqawu: Pay pi puma Moses-nikañw pu God lavay'aymuyatuy lavayiamuy oyi'yunwa. Pay ason pumuy amumi tūqayyuñwini.

³⁰ Noqw pam pañqawu: Qae, Ina Abraham, pay hak so'pumuy amuñaqw amuminiqw, soon puma tunatyay añqw qa lasyani.

³¹ Noqw pam put aw pañqawu: Pay pi puma Moses-nikañw pu God lavay'aymuyatuy lavayiamuy qa aw tūqayyuñwe', nāmahin pi hak so'pumuy amuñaqw ahoy tātayhq soon tütuptsiwani.

¹ Pahasat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas soon sinmuy lomavöhut añqwm lasnayaqam haqami peveltini. Nikañw pumuy amuñem pas is'óhini.

² Kurs hak imuy tsátsakmuy hihtawat ayo lasnaqwm, put enem pas is'ohini. Pay pi tatam māta put kwapkaqe häyiltiqw pam wuhkovatuphamiq tüviwhq, pam put enem lolmani.

³ Uma nānami tunatyaltotini, kurs uhpava, sen uhtupko ümi qaanhitiqwm, um put u'nanani. Noqw kurs pam qaanhitiqwm ep qahahlayhti qw, pay um put pantaqat put ahpiy ayo yúkuni.

⁴ Pu kurs pam tawat ep tsañe'sikis ümi qaanhite' put tawat ep tsañe'sikis üminen, qahahlayhti qw pañqawhq, um hapi put pantaqat put ahpiy ayo yúkumantani.

Faith

⁵ Noqw ayaiwuyunqam Tutuyqawhqat aw pañqawu: Um okiw itahtuptsiwniy aw hóyoknani.

⁶ Noqw Tutuyqawhq pañqawu: Kurs uma pay hihin tuptsiwni'yuuñe', nāmahin pi pam mustard-uyit pōsiyat an tsāyiniqwm, uma it sycamine-tsokit nāipwaniwe', wuhkovatuphaveq kwihpiwniqat pañqawqaw, soon pam umuhlavayiy qa anhtini.

A Servant's Duty

⁷ Kurs uma haqawa tumal'ayay'taqw pam haqam tutskwat qōritani, sen wāwastuy nopni'tani. Ason pam pasñaqw pituqwm, ya um put aw yan lavayhtini: Taay, um tunōsvoñat aw qatuptuni, aw kītani?

⁸ Sónoi. Um yanwat put aw layayhtini: Um namuptat inuñem nōvatat, nuy nopnani. Noqw nu tümoytani, pu hikwni. Ason pay um inuñk nōsni, pu hikwni, kītani.

⁹ Ya sen um put aw kwakwhatani, pam hin ayatiwhqey anhtiqat ep'e? Pay ka sōon'i.

¹⁰ Noqw pay pan hapi öviy piw uma tuwat hin ayatiwye', sohok anhtote' pañqawani: Pay itam okiw qa hihta apitoti. Pi pay itam itah'awayay-sa anhtoti, kitotani.

Jesus Makes Ten Lepers Clean

¹¹ Noqw pam Jerusalem aqwnihqe, Samaria-tutskwat, pu Galilee-tutskwat pañ qaqqlavaqa pañsoq'a.

¹² Nihqe pam haqam kitsókimi pituqwm, hakim pakwt tahtaqt tokoplelet tütuuya qam put ahsawvayaqe yāvaqwm hōñi.

¹³ Nihqe puma pañqwm tsa'lalwaqe pañqawu: Jesus, Moñwi, um okiw itamuy ökwatuwni.

¹⁴ Noqw pam pumuy túwahqe, amumi pañqawu: Huvam God awwat momñwituy amumi nāmahaknawisaa. Noqw puma nāto aqwyakahkañw, pay powaltoti.

¹⁵ Noqw pumuy amuñaqw sūka qalaptuqey navotqe, ahoy namtōkt, pu pas tōnay añqe' God pas hihtata.

¹⁶ Nihqe pam Jesus kukmiq nātuvaye put aw put ep hahlayhti. Noqw pam hak Samariat añqwm sino.

¹⁷ Noqw Jesus lavayhti qe pañqawu: Ya qa pakwtnihqam powaltoti? Noqw ya ima peptnihqam haqamiya?

¹⁸ Ya pay qa hak God pas hihtatani qe pitu, hal pay i' qa-Jew-sino-saa? kita.

¹⁹ Pu pam put aw pañqawu: Wunuptut, aqwhaqamii. Pay um qapēvewnaqe qalaptu.

The Coming of the Kingdom

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ Noqw hisat God moñwtunatyayat aw pītuniyat ima Pharisee-sinom Jesus tüviñtota. Noqw pam umumi pañqawu: Pi God moñwtunatyat qa susmataqpuva pītuni.

²¹ Soon hak pañqawni: Meh, pam ep'e, sen Meh, pam ayamo, kītani. Ispi meh, God moñwtunatyat yep umuhsonveni q'ö.

²² Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pay uma nāto nuy Sinot Tiyat as ñas'ew sūs talōñvaqat ep umumunniyat nānawaknaniqwm, soon pam antani.

²³ Noqw ephaqam sinom umumi pañqawani: Meh, pam yep'e! sen Meh, ayamo! kitotani. Noqw uma hapi qa aqwyani; piw qa amuñkyani.

²⁴ Pi talwihpiki tokpelat añ ahsupoq tālawañwu. Noqw pay hapi pan piw nu Sinot Tiat italōñiy ep hinhtini, hisat pitee.

²⁵ Nikañw pay mohti pu' qatsivaptsiwuyunqam nuy hihihita akw okiwsasnayani, pu nuy tüvayani.

²⁶ Noqw ura Noat qatsiyat ep hin yēsivhqw, pay hapi pan piw hintani, hisat nu' Sinot Tiat ahoy pītūq'ö.

²⁷ Ura puma nōnova, hihikwya, nōmalalwa, puwsuñwlawla, hisat Noa pākihut aqwm pākihqat aw pahsavoo. Noqw pātsiq, puma sohsoyam sūlawhti.

²⁸ Pu pay ura piw pan Lot qatsiyat ep hinta. Sinom nōnova, hihikwya, hihta tuhtuy'ya, hihta huyalalwa, uylalwa, pu kilalwa.

²⁹ Noqw ura hisat Lot Sodom ańqw ahpiyniqw, ep tawt ep ũwińw hihta sikahpik owat enań ōńaqw lōhōhōykuqe sohsokmuy kīqōta.

³⁰ Noqw nāt hapi pantani, hisat nu' Sinot Tiat mātaqtī'ō.

³¹ Put talōńvaqat ep kits'oveqnihqā pańqw hāwe', nawus soon hihta himuy ōviy ahpami papkini, sūwayaniqe ōviy'o. Pu piw pasvenihqa qa kīmii.

³² Uma Lot nōmayat u'ni'yuńwni.

³³ Qatsiy ayo tāviniqey tunatyawtaqa put kwayhni; pu qatsiy kwayhqā hapi put ayo tāvini.

³⁴ Nu umumi pańqawni: Put tōkilat ep hakim lōyōm sūk w puwuhpiti ań qatsni. Suhka wīkiwhq, suhka akwsińwni.

³⁵ Hakim lōyōm wuhtit nāma nūmantani. Suhka wīkiwhq, suhka akwsińwni.

³⁶ Hakim lōyōm pasve hinnumni. Suhka wīkiwhq, suhka akwsińwni.

³⁷ Noqw puma lavayhtotiqe put aw pańqawwa: Hāqamni, Tutuyqawhqa? Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Pay haqam himu mokputniqw, pańso hapi wiwisokt sumitso-valtińwu.

18

The Parable of the Widow and the Judge

¹ Noqw sinom sūtsep nānawakne', qa nań'eknayaniqat Jesus pumuy tutuqaynaniqey nāwakna. Nihqe ōviy pam it tūwutsit akw umumi lavayhtiqe,

² Pańqawu: Haqam kitsōkit ep hak tāqa qatu. Pam hak sinmuy amuńem hin yuykuńwu; nikańw God qa mamqasi, piw sinmuy qa kaptsi'ta.

³ Noqw pu piw pay pep hak końnalavu qatu. Noqw pam hak wuhti tāqat aw pítuhqe aw pańqawu: Um inuńem ituwqay aw nāoyni.

⁴ Noqw pay as pam hihsavo qa nakwha; nit pay unańwpeq pańqawu: Pay as pi nu God qa mamqasi, piw sinmuy qa kaptsi'ta.

⁵ Noqw i' końnalavu inumi sus'itsq, pay ōviy nu eńem nāoyni. Taq pam ańk sasqe, nuy puhtsemoknani, kita.

⁶ Pu Tutuyqawhqa pańqawu: Taay, kurs huvam sinmuy amuńem hin yuykuńwuqa qa sūanhinmaqa hin lavayhtiqat nanaptaa.

⁷ Noqw puyaw God pas ań nāp namoramuy put aw talō'nikańw, pu tōkilat ań tsaykitaqamuy amuńem qa nāoyni? Ya pam sōwuni?

⁸ Nu umumi pańqawni: Pas soon pam pumuy amuńem qa sūnaoyni. Noqw pay pi as pantaqw ason nu' Sinot Tiat hisat pite', ya nu sinmuy qapēvewni'yuńqamuy tūwani?

The Parable of the Pharisee and the Tax Collector

⁹ Noqw haqawat suan hinyuńqey qanāvevewnayaqam ayam pētuy qahihtay'yuńwa. Noqw Jesus pumuy amumi it tūwutsit lavayhti:

¹⁰ Hakim lōyōm tāqat nāwaknaniqe God kīyat aw paki. Suhka Pharisee-sínoniqw, pu suhka mońwit eńem sīvat ōmalawhqa.

¹¹ Noqw Pharisee-sino wunuwkańw, nāwaknaqe yan nāyuaata: Kwakwhay God. Kwakwhat pi nu sinmuy qa amunta-hihta tukwhantota, qa suan hinyuńwa, qa nāp himuy amum hinwisa, hal hikis yep mońwit eńem sīvat ōmalawhqt an'í.

¹² Nu tsańe'sikis talōńwintihqt ań lōs napwalańwu. Nu sohsok hihta ihmuy pakwūt-sikivo sun oyiwtatqat ańqw sūp oyit ũmi nōańwu, kita.

¹³ Noqw mońwit eńem sīvat ōmalawhqa pay ayam haqam wunuwkańw, soon űas'ew ōmi kwuhpukniqe okiw tawtsqay wuwahtikańw pańqawlawu: God, um okiw nuy qaanhinmaqat ōkwatuwni, kita.

¹⁴ Nu umumi sūańqawni: I'wa qenive wunuwkańw, nima; noqw mi'wa qa pankañw ahpiy'o. Pi nāhihtataqa qahimuniwhťini; noqw nāqahihtataqa pas pavan hūmuniwhťini.

Jesus Blesses Little Children

(Mt 19.13-15; Mr 10.13-16)

¹⁵ Noqw sinom Jesus aw titipostuy tsamvaya, pam amumi tōńokniqat ōviy'o. Noqw put aw nānatuwnayaqam amumi yórikyaqe, pumuy mēwa.

¹⁶ Noqw pay Jesus pumuy wāńwayhqe pańqawu: Uma tsātsakwmuy inumiyaniqat nakwhanayani, nen qa mēwantotani. Pi puma hapi God mońwtunatyayat aw yuńni.

¹⁷ Pas antsa nu umumi pańqawni: Pas God mońwtunatyayat tsākw qa an kwūsuhqa soon pańso pákini.

The Rich Man

(Mt 19.16-30; Mr 10.17-31)

¹⁸ Noqw hak pavansino Jesus tūvińtaqe aw pańqawu: Lolma Tutuyqawhqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani?

¹⁹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya hinoqw um nuy lolmalawu? pi qa hak lolma, pas sũkaa, God.

²⁰ Pay um hin hinwisniqat tutavot navoti'ta: Um tokot qa sokoptani; um qa hakiy nĩnani; um qa hihta ũyuni; um hakiy qa atsátoyani; um unay, pu unuy pumuy kaptisi'tani, it'a.

²¹ Noqw pam pañqawu: Pas nu itsákoy añqaqw iit añ ahsupoq hinma.

²² Noqw Jesus it navotqe, put aw pañqawu: Nikañw um sũpwat qaanma. Um hihta úhimuy sohok huye', añ óokiwayaqamuy put huýtani. Nen um óveqatsit ep hihta nukúwat soon qa himuy'vani. Nit um añqwnen inuñkni.

²³ Noqw pam it navotqe, pas qahahlayhti, pas pam qaan'ewakw kãhaknihqe óviy'o.

²⁴ Noqw Jesus put pas qahahlayhti qw navotqe pañqawu: Pas añ hihta akw kãhak'iwyuñqam God moñwtunatyayat aw yuñwiniqw amuñem qa tũvoshinta.

²⁵ Pay himu pohko pũlay'taqa tsakomostat añ pórokput añ pákiniqw, pam pantaqa pas qa tũvosi. Nikañw kahaktaqa God moñwtunatyayat aw pákiniqw, pam put epnihqe pas qa tũvosi.

²⁶ Noqw hakim put nanaptaqam pañqaqwa: Noqw pantaqw hak sen ayo yámakni?

²⁷ Noqw pam pañqawu: Pay añ himu sinmuyniqw pas kurs hin pasiwtaniqa pay God-niqw pasiwta.

²⁸ Pahsat pu Peter pañqawu: Meh, itam hapi sohok hihta tatamhtotat unñk nankwusa.

²⁹ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas qa hak haqam paysoq God moñwtunatyayat óviy kiý, sen nay, sen yuy, sen pãvamuy, sen tupkomuy, sen qũqamuy, sen siwamuy, sen nõmay, sen timuy tatamhta.

³⁰ Pi pam yep qatsit ep pay a'nõ hóyokput ómahtani, pu qatsit nãtoniqat ep qatsit qaso'taqata.

Jesus Speaks about His Death a Third Time

(Mt 20.17-19; Mr 10.32-34)

³¹ Pahsat pu pam pakwt lóq sikhay'taqamuy nãmi tsovalaqe, amumi pañqawu: Meh, itam hapi Jerusalem aqwyã. Noqw God lavay'aymat Sinot Tiyat hin pẽnayaqw, pam pantaqa sohsoy aw antsaniwñi.

³² Pi nu qa-Jew-sinmuy amumi mãtaviwhq, puma nuy tututsiwnayani; nuy okiwsasnani; pu inumi tũhtotani;

³³ Pu puma nuy wuvahtotani; pu nuy nĩnani. Noqw pãyis talq nu ahoy tãtayni.

³⁴ Noqw pam hiñqawhqat puma qa mãtsi'yuñwa, put lavayiat pumuy amumi tupkiwtaqw óviy'o. Pu pam hihta pañqawhqat puma qa mãmatsya.

Jesus Heals a Blind Beggar

(Mt 20.29-34; Mr 10.46-52)

³⁵ Pu ahpiy pantaqw pam Jericho-kitsókit aw hayiñwñaqw, hak qapostalqa pũhut qalawe qatukañw, okiw hihta nuhtumi tuñlay'ta.

³⁶ Noqw sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy pañ haqamiyaqe mowawatiwsiq, pam navotqe, put tũviñta.

³⁷ Noqw yaw Jesus Nazareth añqw sínonihqa haqaminihqat puma put áawnaya.

³⁸ Noqw pam tsa'lawhqe pañqawu: Jesus, um David Tiat, um okiw nuy ókwatuwñi.

³⁹ Noqw ima mohti'wisqam put mẽwayaqe, pay qa hiñqawlawniqat aw pañqaqwa. Noqw pahsat pu pas pam tuwat pavan kẽew pañqawu: Um David Tiat, um okiw nuy ókwatuwñi.

⁴⁰ Noqw Jesus huruhtiqe puma put aw wikyaniqat pañqawu. Noqw pam put aw pituqw, Jesus put tũviñtaqe,

⁴¹ Aw pañqawu: Ya nu unñ hintsanniqat um nãwakna? Noqw pam pañqawu: Tutuyqawhqa, um as okiw ivosiy tãlawñani.

⁴² Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay nam uhposiy tãlawnaa. Pay um qapẽvewnaqe ayo taviwa.

⁴³ Noqw pahsat pay pam pũsiy tãlawna; nihqe Jesus añki, God pas hihtatimakañwo. Noqw sinom sohsoyam put aw yórikyaqe, God pas tayawnaya.

19

Jesus and Zacchaeus

¹ Noqw Jesus Jerichot aw pituhqe, añ yámakto.

² Noqw hak tãqa Zacchaeus yan mãtsiwhqa pep qatu. Pam hak moñwit enem sivat ómalalwaqamuy amuñaqw mohpeq'a; nihqe kãhak'i.

³ Noqw pam Jesus hákiynihqat as aw yórikniqey tuwanta; noqw sinom hũrs hintaqw, pay pam kurs hin aw yórikni, hak tsãvãnihqe óviy'o.

⁴ Nihqe óviy pam amupyeve wárikqe, pas pay aw yórikniqe sycamore-tsokit añ wũvi, pam pañniniqw óviy'o,

⁵Noq̄w Jesus put háqamniq̄w aw pítuhq̄e, ômi tâtayht, put túwahq̄e, aw pañq̄awu: Zacchaeus, pis'oqtit háwii, taq̄ nu pu' pas pay soon uhkiy ep qa huruhtini.

⁶Pu pam pis'oqtiq̄e, pañq̄w hawht, hahlaykañw, kiy aw put pitsína.

⁷Noq̄w sinom put aw yórikyaq̄e, sohsoyam q̄ayan unañway pañq̄aq̄wa: Yaw pam hakiy táqat qaanhinmaq̄at kiyavaq̄wviiatniq̄e ôviy ámumnihq̄at pañq̄aq̄wa.

⁸Noq̄w Zacchaeus wunuuptq̄e, Tutuyq̄awhq̄at aw pañq̄awu: Tutuyq̄awhq̄a, nu hihta ihmuy nâsamiq̄ yantaq̄at ôkiwyaq̄amuy huytani. Pu kurs nu hakiy siviť ep hihta paysoq̄ nawhke', nu nâlôs hóyokiwtaq̄at put aw ahoytani.

⁹Noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Pu' hapi it talónvaq̄at ep um, pu umum yesq̄am ayo nôña, pay pi um Abraham ahpiy aniwhtiq̄w ôviy'o.

¹⁰Pi nu' Sinot Tiat haq̄ami hiniwhtotiq̄amuy hêve', ayo ôyaniq̄e pitu.

The Parable of the Gold Coins
(Mt 25.14-30)

¹¹Noq̄w pumuy iit nanaptaq̄w, Jesus qa lavayyukut, pumuy amumi hihta túwutsit akw yuaayku, pam Jerusalem aq̄w pituq̄e ôviy'o. Noq̄w ka God moñwtnatyaat ápiy pay mátaq̄tiniq̄at sinom pan wúwantota.

¹²Noq̄w ôviy pam pañq̄awu: Hak pavansino moñwtnatyať makiwniq̄e ôviy yávoq̄haq̄amii, pay nâť piw ahoy pitunikañwo.

¹³Nihq̄e pam tumal'aymuy pakwtñiq̄amuy wáñwayht, amumi pakwút-sikip sunat sívat oyat, amumi pañq̄awu: Uma inuhsavo it apitoyni'yuñwni.

¹⁴Noq̄w put amum sinoiwtaq̄am put aw qa suhtaq̄'ewyaq̄e ańk hakiy hónaq̄e pañq̄aq̄wa: Itam it itamumi moñw'iwtniq̄at qa nânawakna.

¹⁵Noq̄w ahpiy pantaq̄w pam moñwtnatyať makiwhq̄e, ahoy pitu. Nihq̄e pahsat pu imuy tumal'a'yatuy amumi sívat ôyahq̄ey pumuy wáñwayniwyaniq̄at pam pañq̄awu, puma huhyayaq̄w, hihsa'haq̄am pi hak aw hóyoknañwuq̄at navotniq̄e ôviy'o.

¹⁶Noq̄w pahsat pu mohtí'maq̄a pítuhq̄e aw pañq̄awu: Moñwi, ura um inumi sunat sívat noaq̄w, nu put aw pakwút-sikip sunat sívat hóyokna.

¹⁷Noq̄w pam put aw pañq̄awu: Um súanhti, lomatumal'aya. Um hihta qa hímuniq̄at ep qa paysoq̄ hintsana, ôviy um pakwút-sikip wuhkokitsokit aw moñw'iwtnani.

¹⁸Pahsat pu ańkñiq̄a pítuhq̄e aw pañq̄awu: Moñwi, ura um inumi sunat sívat noaq̄w, nu put aw tsivót-sikip sunat hóyokna.

¹⁹Noq̄w moñwi put aw piw an lavayhtiq̄e pañq̄awu: Pay ôviy piw um tsivót-sikip wuhkokitsokit aw moñw'iwtnani.

²⁰⁻²¹Pu piw suhka pítuhq̄e put aw pañq̄awu: Moñwi, taay, yep uhsiva. Nu uñ mamq̄asq̄e, ôviy nu it hõhõnpit ep put môki'ta. Um pi a'nó unañway'taq̄e, haq̄am hihta qa tavit ep kwúsũwũ; pu um hihta qa uyht put hõq̄ñwu.

²²Noq̄w moñwi put aw pañq̄awu: Nu nâp uhlayayiy akw uñ hin yukunani, um nukpantumal'aya. Kurs um nuy a'nó unañway'taq̄w put navoti'ta. Kurs nu haq̄am hihta qa tavit ep kwúsũwũ, pu hihta qa uyht put hõq̄ñwu.

²³Ya hinoq̄w um nuy pantaq̄w tis nâpi isivay sivaq̄imi qa pana? Pi um panhtiq̄w, nu pite', ihmuy-nikañw pu put ep ahsatit enañ ômahtani.

²⁴Pu pam aqlaq̄ hoñq̄amuy amumi pañq̄awu: Uma put sívatay nawhkiyat pakwút-sikip sunat sívat himuy'taq̄at put maq̄ayani.

²⁵Noq̄w puma put aw pañq̄awu: Moñwi, pay pam pakwút-sikip sunat sívat'ya.

²⁶Noq̄w pam amumi pañq̄awu: Nu umumi pañq̄awni: Ań himuy'yuñq̄am piw hihta makiwyani. Pu nâstanihq̄a hikis as pay hihta himuy'taq̄ey kwayhni.

²⁷Pu imuy ituwq̄amuy nu amumi moñw'iwtniq̄at qa nânawaknaq̄amuy uma pew tsamy'e, inutpip q̄óq̄yani,

The Triumphant Entry into Jerusalem
(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Jn 12.12-19)

²⁸Noq̄w Jesus yan lavayhtit, sinmuy amupyeye Jerusalem aq̄wat nakwsu.

²⁹Nihq̄e pam haq̄am tsomot, Olivet yan mátsiwhq̄at, aw pitu, Bethphage-kitsókit-nikañw, pu Bethanyť-kitsókit, pumuy hayiñwnaq̄ee. Nihq̄e pam lõqmuy put aw nânatuwnaq̄amuy ayataq̄e,

³⁰Amumi pañq̄awu: Uma umupyeye kitsókit awni. Nen uma ep pake', morohyat sómiwtaq̄at túwani. Nâť pas qa hisat hak aq̄w wúvi. Uma put naht, ańq̄w wikni.

³¹Noq̄w ason kurs hak umuy hinoq̄w put nâñahq̄at túviñtaq̄w, uma yan lavayhtini: Tutuyq̄awhq̄a it nâwaknaq̄w ôviy'o.

³²Noq̄w ima ayaiwhq̄am ahpiyñiq̄e, hin pam pumuy amumi lavayhtiq̄at an yori.

³³Noq̄w puma morohyat nâñahq̄, pohkoy'yuñq̄am amumi pañq̄aq̄wa: Ya uma hinoq̄w morohyat nâñaha?

³⁴ Noq̄w puma pañqawu: Itahtutuyqawhqa it nāwaknaq̄w ðviy'ō.

³⁵ Nihqe puma put Jesus aw wikvaqe, yuwsiy morohyat aq̄w ahpatat, put aq̄w Jesus tsoka.

³⁶ Pu pam pañ nakwsuq̄w, sinom pōnawit yuwsiy ahpatota.

³⁷ Pu ðviy pam kitsókimi hayiñwnaqa, pāpu pay tsomot Olivet añ pihpoq̄niq̄w, pahsat pu sohsoyam put añk wisiwtaqam pas tōnay añqe' God tayawintivaya, pu pam sohok hihta qaðwítumaltaq̄w, put ep puma put pas hihtativaya;

³⁸ Nihqe pañqawtiwisa: Nam Moñwi, Tutuyqawhqa natñwaniyat añ pitútoqa tayawinti-waa. Nam ðveqatsit ep kwakwhat yēsiwaa. Nam Sus'ovenihqa, kapsitiwaa.

³⁹ Noq̄w haqawat Pharisee-sinom sinsonñaq̄w Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa ūmi nánatunwayaqamuy mēwaa.

⁴⁰ Noq̄w pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu umumi súañqawni: Pas imuy qa hiñqawaniq̄w, soon yañ o'wa qa sáakmani.

Jesus Weeps over Jerusalem

⁴¹ Noq̄w pam Jerusalem aw hayiñwnaqa aw tātayhqe, put ep paklawu, pañqawkañwo:

⁴² Is as uma yepehaq̄ pu' kwakwhat yēsiwniqat haqe' qatsqat māmatsyani! Noq̄w nūñwupi umuhposi qatālawva.

⁴³ Pi nāt hisat aw pituq̄w, umuhtuwqam namurulnit akw umuhkitsokiy pónokni, nānan'ivaq̄w put uhtayani.

⁴⁴ Nen put tutskwami sahpuknayani, uma pep ki'yuñqamuy énaña. Noq̄w pep qa haqam owa nāp qeni ep akwsiñwini, ispi Sus'oveqñihqa umumi pohtaq̄w, uma put qa mātsi'yuñq'ō.

Jesus Goes to the Temple

(Mt 21.12-17; Mr 11.15-19; Jn 2.13-22)

⁴⁵ Pu pam God kiyat aw pákihqe, pep hihta huhyayaqamuy, pu tuhtuy'yaqamuy pañq̄w ipwanva;

⁴⁶ Nihqe amumi pañqawu: Ikiy ep nāwakintotamantani. Noq̄w uma soq̄ put uuyiñtuy kivatoyñaya.

⁴⁷ Pu pam nāqavo God kiyat ep tūtutuqayna. Noq̄w pay God awwat mohpeq momñwit-niq̄w, pu tutavot tūtutuqaynayaqam-niq̄w, pu sinmuy amuñaq̄w pavansinom, puma hin as put nūñayaniqey hēvi'yuñwa;

⁴⁸ Nit hinhtotiniqey qa tutwa, sinom sohsoyam put aw pās tūqayyuñq̄w ðviy'ō.

20

The Question about Jesus' Authority

(Mt 21.23-27; Mr 11.27-33)

¹ Pu hisat pam God kiyat ep sinmuy tutuqaynaqa lomatuawit yuaata. Noq̄w God awwat mohpeq momñwit-niq̄w, pu tutavot tūtutuqaynayaqam, wukw'a'yatuy amumum put aw ðkihqe,

² Aw pañqawu: Kurs itamuy hihta āawnaa. Ya um hihta ðqalat aw yankañw iit hintsaki? Ya hak un it ðqalat maqa?

³ Noq̄w pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Kurs nu tuwat umuy sūkw hihta tūviñtani. Noq̄w uma nuy āawnayani.

⁴ Ura John kūyit akw tūtuvoylalawu. Ya pam haqawq̄w put makiwa? Sen ðveqatsit añqō'? Sen sinmuy amuñaqō'?

⁵ Noq̄w puma put nānami yuaatotaqa pañqawu: Ya sen itam Oñaq'ō, kitotani? Soon qa pam itamumi pañqawni: Noq̄w hinoq̄w uma put aw qa tūtuptsiwa?

⁶ Ya sen itam Sinmuy amuñaq'ō kitotani? Noq̄w soon sinom sohsoyam itamuy qa tatatupqōq̄yani. Pi pūmuyniq̄w John pas antsa God lavay'ayaata.

⁷ Noq̄w ðviy puma lavayhtotiqe aw pañqawu: Pay kurs pi hin put háqawq̄wñihqa itam pañqawani.

⁸ Noq̄w Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay ðviy nu piw soon hihta ðqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy āawnani.

The Parable of the Tenants in the Vineyard

(Mt 21.33-46; Mr 12.1-12)

⁹ Pahsat pu pam tūwutsit hihta tuawi'taqat sinmuy amumi yuaatitaveq̄w amumi pañqawu: Hak tāqa ðvat uyht, tumalay'yuñqamuy amumi put mātapt, wūyavo yāvoq̄haqamii.

¹⁰ Pu ðvat kwañwtinisavotiq̄w, pam ovauyit tumalay'yuñqamuy amumi hoñviayay hōna, puma aniwniyat añq̄w put maqayaniqat ðviy'ō. Noq̄w tuwat soq̄ ovauyit tumalay'yuñqam put wuvahtotat, qa hihta hintaqat pañq̄w hōnaya.

¹¹ Pu piw pam suk w hoñviayay pumuy amumi hōna. Noqw pay puma piw put wuvahtotat, hamanhintsatsnat, qa hihta hintaqat pañqw lālayya.

¹² Pu amuñk pu' pam piw suk w pumuy amumi hōna. Noqw piw pay puma put ōputotat, qalavohaqaami tūvaya.

¹³ Pahsat pu ovauyit himuy'taqa pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Han pi amumi pas aw iunañway itiy tavi. Pay ka as puma put aw yórikye', kapsitotani.

¹⁴ Noqw ovauyit tumalay'yunqam put tutwaqe, nānami lavayhtotiqe pañqawa: I' hapi nay akpetani. Taay, itam nīnayaqw, himu himuatniqa itahhimuniwhitini, kitota.

¹⁵ Pu ōviy puma ovauyit añqw qalavohaqaami put wikyat, nīnaya. Taay, noqw ya ovauyi'taqa it ep sen pumuy hintsanni?

¹⁶ Pam pite', imuy tumalay'yunqamuy qōye', pas pētuy amumi ovauyit noani, pam kita. Noqw puma put nanaptaqe pañqawa: Soon pantani.

¹⁷ Noqw pam pumuy amumi tātayht, pañqawu: Ura yan pey'ta: Owa kīlalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhiti, yan'i. Noqw ya pam lavayi hihta lavayhti?

¹⁸ Put owat ep yēvaqa yoynhi. Nikañw ason pam hakiy aw yēve', tostani.

The Question about Paying Taxes

(Mt 22.15-22; Mr 12.13-17)

¹⁹ Noqw God awwat mohpeq momñwit, tutavot tūtutuqaynayaqamuy amumum put lavayiyat māmatsya, suyan pi pam pumuy amunkiwak w sōmokyuaaykuq'ō; nihqe ōviy puma āpiy put ūayaniqey anhtotikañw, sinmuy mamqastoti.

²⁰ Noqw ōviy puma put aw pās tūqayyuñwa, piw hakim put mokmani'yunwiniqat put aw hōnaya, puma hakim suan hinyunqey as nawip'ew hinyunq'ō. Nen puma put lavayiyat unahepye', pep tutskwat ep ōqalayay, pu tunatyayat aw put mātayani.

²¹ Noqw puma put tūviñtotaqe aw pañqawa: Tutuqaynaqa, itam ūmi navoti'yunqw, um suan yuaatakañw hihta sūantaqat sinmuy tutuqayna. Pu um qa hakiy pas hihtay'kañw, pas qa atsats God tunatyayat tūtutuqayna.

²² Ya pay itam hihta añ sivit Caesar aw ōoyyaniqw, pam sūanta, sen qa sūanta?

²³ Noqw pay pam pumuy unatwiyamuy māmatsqe, amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheptota?

²⁴ Kurs inumi votōnat mahtaknayaa. Ya i' hakiy pitsañwaat ep pey'ta? Pu hakiy tuñwniat añ pey'ta? Noqw puma lavayhtotiqe, pañqawu: Caesar pitsañwaata.

²⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Turs uma hihta Caesar himuyat Caesar aw noayani. Pu God himuyat uma God aw noayani.

²⁶ Noqw pay puma kurs hin sinmuy amutpip put lavayiyat ep hintsatsnani. Nihqe puma put lavayiyat ep kātayunqe, pay qa hiñqawa.

The Question about Rising from Death

(Mt 22.23-33; Mr 12.18-27)

²⁷ Pahsat pu hakim Sadducee-sinom, yaw so'pum pay ahoy qa yesvaniqat pañqawaqam put aw ōki; nihqe put tūviñtotaqe,

²⁸ Aw pañqawa: Tutuqaynaqa, Moses itamumi tutaptaqe yan pēna: Kurs tāqa nōmay'taqa qa tūmuy'kañw mokq, put pāvaat, sen tupkoat put nōmayatniñwuqat amum qatupte', put eñem tiōymantani.

²⁹ Noqw ura as hakim tsāne'nihqam nānatupkom yēse. Noqw amuñaqw suspavaam as nōmatat, qa tūmuy'vat pay mōki.

³⁰ Noqw añknihqqa put nōmayatniñwuqat amum qatuptut, tuwat qa tūmuy'kañw mōki.

³¹ Noqw pu amuñknihqqa pay piw amunhti. Noqw puma as tsāne'nihqam put nōmatotaqw, qa hihtawat eñem wuhti ti'va.

³² Noqw nuhtuñk pu' wuhti tuwat mōki.

³³ Noqw ya ōviy sinmuy ahoy yesvaqw, pam hihtawat pumuy tsāne'nihqamuy nōmaatni? Pi puma sohsoyam put nōmatota?

³⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Sinom yep qatsit ep nōmalalwa, piw puw-suñwllalwa.

³⁵ Noqw pay ima hakim mokiuyw añqw ahoy yesve', qatsit nātoniqat ep ōkiniqey pay ep pāvanyaqamuy qa nōmalalwani, piw qa puwsuñwllalwani.

³⁶ Piw soon puma pāpu so'ni. Pi puma God hoñvi'aymuyatuy pas amunyuñwani. Puma ahoy yesve', God tīmatni.

³⁷ Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat ep tūviñtotaniqw-ya Moses himutskit lavayhtiqe hin pēnaqe hihta lavayhti? Ura God Abraham Tutuyqawhqaatnihqat pañqawu, pu Isaac Tutuyqawhqaata, pu Jacob Tutuyqawhqaata,

³⁸ Ispi pam qa so'pumuy Tutuyqawhqaamu, pi yesqamuyu; pi putniqw sohsoyam yēse.

³⁹ Pahsat pu tutavot tütutuqaynayaqamuy amuñaqw haqawa lavayhtiğe pañqawu: Tutuyqawhqa, pas um súañqawu.

⁴⁰ Pahpiy pāpu puma put hihta tūviñtotaniqey aw qa unahintsatska.

The Question about the Messiah
(Mt 22.41-46; Mr 12.35-37)

⁴¹ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya hintaqw òviy uma Christ David tíatnihqat pañqawu?

⁴² Noqw pi David Tātawit pey'taqat ep nāp pañqawu: Tutuyqawhqa, Imoñwiw aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qatuqw

⁴³ Nu uhtuwqamuy áñwutaqw, puma ūmi maqaptsi'yuñwñiqat pahsavoo.

⁴⁴ Noqw òviy hapi David put Moñwílawu; noqw hin pam put tíata?

Jesus Warns alainst the Teachers of the Law
(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40)

⁴⁵ Pahsat pu sinom sohsoyam tūqayyuñqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu:

⁴⁶ Uma tutavot tütutuqaynayaqamuy amuhpe qa nāunay'yuñwñi. Puma wupausit us-numyaniqey nānawakna, pu kitpik amumi hahlaykwa yuaatiwñiqata; pu tsotsvalkiva mohkaqe tsotsókpit tuñlay'yuñwa, pu nõviwhqat añ nukñwat qeqnita.

⁴⁷ Ima hapi koñnanalvutuy kíyamuy tusoqkwahanni'yuñwa. Puma nawip'ew hinkahkañw, nānawakne' sutsépyuaativayañwu. Puma hapi pas pavan qaðwihintsaniwyani.

21

The Widow's Offering
(Mr 12.41-44)

¹ Pu pam kwuhpukqe kahksinmuy kuwahtipuy sivatatañpit aqw tañalalwaqamuy amumi yori.

² Noqw pu piw pam hakiy òkiwhqat koñnalavut pañsoq lōqmuy palavotōnat pahpañqw tuwa.

³ Nihqe pam pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawñi: I' òkiwhqa koñnalavu imuy sohsokmuy amuhpenihqe hóyokiwtaqat pañsoq pana.

⁴ Ima pi pay sohsoyam qarūrumnayakahkañw, hihta akwsiñqat añqw God eñem kuwahtiput pañsoq tañatota. Noqw i' pi okiw hihta rūrumnakañw, pas hihta akw qátuhqey sohsoq pañsoq pana.

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple
(Mt 24.1-2; Mr 13.1-2)

⁵ Noqw haqawat God kíyat yuaatotaqe pañqaqwa: Is uti! pam lomao'wat akw lomasniwa, pu hihihita kuwahtiput akw'a. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu:

⁶ Ya uma iit yañ o'wat aw taw'yuñwa? Pay nāt hisat aw pituqw, pep pu' qa haqam owa nāp geniy ep akwsiñwñi. Pam sohsoy sahpumhtini.

Troubles and Persecutions
(Mt 24.3-14; Mr 13.3-13)

⁷ Noqw puma put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, noqw ya ii hisat yaniwhtini? Pu hisat paniwhtiniqiw himu put tuawi'tani?

⁸ Noqw pam pañqawu: Uma tunatyalto'e' qa ūnatoyiniwyani. Taq kaysiwhqam inatñwaniy añ òke' pañqaqwani: Nu' Christ, kitotani; pu piw Aw hayiñwñi, kitotani. Noqw òviy hapi uma qa amuñkyani.

⁹ Sinom nāqöytivayani, piw qanamítuqayvahsi'yuñwñi. Noqw pay uma put nanapte' qa tsawiniwyuñwñi. Pi ii yantaqa pas soon qa mohti yaniwhtini. Nikañw hapi pay nāt qa pep so'ñwaniq pítuni.

¹⁰ Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Haqam hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumum nehpewi hoñvani. Pu moñwtunatya sup moñwtunatyaq ehpewhtimantani.

¹¹ Pu hāhaqe' tutskwa a'nō tayayaykuni; pu tsōñōstini; pu hihimu wukotuyani; pu sinom hihihita nuhtsel'e'wakw aw yórikuyani; noqw tokpelat añ hihimu hihta tuawi'taqat mātaktotini.

¹² Nikañw hapi nāt iit qa yayhniwhq, sinom umumi may'yuñwe', umuy okiwsah-santivayani, tsotsvalkiva momñwituy amumi umuy mātaplalwani; pu sivikimi umuy tañalalwani. Noqw uma kitsókimi moñw'iwyuñqamuy amumi-nikañw pu tutskwat aw moñw'iwyuñqamuy amumi tsamvaniwyani, uma isinomnihqe òviy'o.

¹³ Noqw uma umuhtuptsiwñiy tunvotnayaniqat aw umuñem qenitiwmentani.

14 Paniq̄w òviy uma pep hin lavayhtotiniqey añwu pay wūwantotaniqey qe'yaniqey umuh'unañwpeq yuki'yuñwni.

15 Pay ason nu hapi umuy lavaymaqamantani, pu sūanwuwnitoynamantani. Noq̄w sohsoyam umuhpew'iwyuñqam soon put ep umuy yumōñwaltotani, piw' añwuy'yuñwni.

16 Pu umunam, umuñum, umuhpavam, umuhtupkom, pu umuñaq̄wvim, pu umuhkwat-sim umuy nuhtumi mātaplalwaq̄w, puma umuy haqawatuy q̄ōq̄yani.

17 Pu sinom sohsoyam umumi qa suhta'ewyani, uma isinomnihqat òviy'o.

18 Nikañw hapi pay pas soon umuhq̄ōtōva umuhhōmi himuwa sūlawhtini.

19 Uma qa nañ'eknaye', qatsit himuy'vayani.

Jesus Speaks of the Destruction of Jerusalem

(Mt 24.15-21; Mr 13.14-19)

20 Pu ason Jerusalem solāwamuy akw nōyakiwtaq̄w, uma aw yōrikye', pahsat uma put kīq̄ōtiwhqat aw hayiñtiq̄w uma nanaptani.

21 Pep pu' ima Judeat ep yesqam tuhtukwimi q̄ watqani, pu kīveyaqam pañq̄w ahpiyyani, pu haqe' tutskwava hinnumyaqam qa pañso ahoy yuñni.

22 Pi ep hapi God sinmuy amumi nāoyini. Noq̄w tutuvenit añ hin pey'taqat sohsok añ aw antsaniwñi.

23 Nikañw hisat aw pituq̄w añ nō'yiwyuñqamuy, pu añ yōyōñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is òhini! Taq sinom pavan pas kānanaptani. Pi God isīvuat pumuy amumi hūrs tōñaniwtani.

24 Noq̄w puma sipwuvahpit qalayāt akw sūlawhtini. Noq̄w tuwqaam pumuy tūwiktote', hāhaqe' tutskwat aw pumuy tsamyani. Noq̄w qa-Jew-sinom Jerusalem atsva wukukuykuyani, pumuy papsiy añ kūkuyvaniqat aq̄w pahsavoo.

The Coming of the Son of Man

(Mt 24.29-31; Mr 13.24-27)

25 Pu tāwat, mūyawuy, pu sōtuy añ himu hihta tuawi'yuñwni. Noq̄w hīhihtu sinom sōonhtote', kurs hin wūwantotani, pātuwaqatsi a'nō hoñvantakañw sōykitaq̄w òviy'o.

26 Noq̄w sinom hihta tūwaqatsit aw pītuniqat aw-sa tāyuñwe', tsawiniwkañw, unañwso'ni, pi òvaqe òqala tayayaykuniq̄w òviy'o.

27 Pep pu nu' Sinot Tiat òqalat pasiwkañw, qaan'ewkw tālawñway'kañw òmawuy akw hawtoq̄w, sinom inumi tātayyani.

28 Noq̄w ason i yantaqa hiniwmaq̄w, uma kwuhpukye', òmiq tāyuñwni; ispi uma soon pas hisat ayo nōñakiwtaniqee.

The Lesson of the Fig Tree

(Mt 24.32-35; Mr 13.28-31)

29 Pu pam pumuy amumi himu hihta antaqat lavayit akw yuaaykuqe pañqawu: Uma nōñvospaltsokit aw wūwayani, pu hīhihta himutsotskita.

30 Puma sipōlōy'vayaq̄w, uma aw tātayye', pay tal'añwhayin'wiwtaqat nanaptañwu.

31 Noq̄w pay pan hapi òviy uma ason iit yantaqat hiniwmaq̄w aw tātayye', pay God moñwtunatyaaat aw pitsiwtaqat nanaptani.

32 Pas antsa nu umumi pañqawni: Yep sinom pas soon tūtuwayaq̄w, pay sohsoy it yaniwh-tini.

33 Pay as tokpela, pu tūwaqatsit tūwayani. Noq̄w ilavayi hapi pas soon tūwayani.

The Need to Watch

34 Nikañw uma nānami tunatyaltotini. Taq ka uma hihta nasani'yuñwe', pu honaq̄kuyit akw hōnaq'iwyuñwe', yep qatsit ep hihta tunatyat-sa aw tunatyawyuñwe' qa unañwtalawwayani. Nen uma qa navoti'kahkañw, put talōñnit aw suy'kini.

35 Pi sopkawtaqam sinom tūwaqalvoħaq̄qami yesqam put aw òke', soñawnen wivosit aq̄w kwisyani.

36 Paniq̄w òviy uma tunatyawkañw, yūmosa nāwakinwisni. Nen uma iit yaniwh-tiniqat añq̄w ayo nōñakniqey aw òqawi'kahkañw, nuy Sinot Tiyat inutpip hoñni.

37 Noq̄w Jesus nāqavo God kīyat ep sinmuy tutuqayna; nit miħiq pañq̄w yāmake' tsomot, Olivet yan mātsiwhqat aq̄wnen, epeq talōñnañwu.

38 Noq̄w qavōñvaq̄w sinom sohsoyam suits God kīyat ep put aw òki, aw tūqayyuñwniqe òviy'o.

The Plot against Jesus

(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Noqw qa peken'oyvut põlavikit nõviwniqat, Amutsva Yümosanihqqa yan tûnwantiwhqat aw pituto.

² Noqw God awwat mohpeq momñwit tutavot tutuqaynayaqamuy amumum hin as Jesus nînyaniqey hêvi'yuñwa, Nikañw puma sinmuy mamqasya.

Judas Agrees to Betray Jesus
(Mt 26.14-16; Mr 14.10-11)

³ Noqw pahsat pu Satan, Judas Iscariot yan piw tûnwantiwhqat, imuy pakwt lôq sihkay'taqamuy amumum tönawtaqat pan unañwtoynaqw,

⁴ Pam ahpiynihqe, God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu solâwamomñwituy amumum pasiwna, hin as pam pumuy amumi Jesus mâtapniqey õviy'o.

⁵ Noqw puma hahlayhtotiqe, put sivat maqayaniqey aw pasiwnaya.

⁶ Noqw pam panhtiniqey pañqawhqe, hisat sinom Jesus qa âmumyaqw, momñwituy amumi put mâtapniqey qenihevi'ta.

Jesus Prepares to Eat the Passover Meal
(Mt 26.17-25; Mr 14.12-21; Jn 13.21-30)

⁷ Pahsat pu õviy qa peken'oyvut põlavikit ep nõviwniqat aw pitu. Ep hapi pu' Jew-sinom Amutsva Yümosanihqat ep mañat nînyañwu.

⁸ Noqw Jesus Peter-nit, pu John, pumuy ayataqe, amumi pañqawu: Uma ahpiyner, Amutsva Yümosanihqat ep nõviwniqat hin hintañwuqat itamuñem aw hintsanni. Noqw itam nõnõsani.

⁹ Noqw puma put aw pañqawu: Ya itam haqam put aw hintsanniqat um nâwakna?

¹⁰ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Meh, uma kîmi pakiqw, pep hak tâqa kuysivut akw küyi'kañw umuhsawvani. Uma put haqami kîmi pakiqw, añk aw pâkini.

¹¹ Pu ason uma ki'taqat aw pañqawni: Itamuy tutuqaynaqa õmi pañqawu: Ya haqam yeyespi? Pep nu as inumi nânatuwnayaqamuy amumum Amutsva Yümosanihqat ep nõviwhqat nõsni.

¹² Noqw pam tupatsveq wukoahpavit ep päs himu yukiwtaqat umumi mahtaknani. Pep uma hihta aw hintsanni.

¹³ Noqw puma ahpiynihqe, Jesus amumi hin lavayhtiqat an yori. Nihqe puma Amutsva Yümosanihqat ep nõviwhqat hin hintañwuqat aw hintsana.

The Lord's Supper
(Mt 26.26-30; Mr 14.22-26; 1 Co 11.23-25)

¹⁴ Pu õviy aw pituqw, pam tunõsvoñat aw qatuptu; noqw ima pakw lôq sihkay'taqam ayaiwuyñqam put âmumya.

¹⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Nu it Amutsva Yümosanihqat ep nõviwhqat umumum nõsniqey pas nâwakna, nu nât qa kânavotat'a.

¹⁶ Pi nu umumi pañqawni. Pay nu soon put añqw piw nõsni, pay ason pas hisat God moñwtunatyayat ep pam aw antsaniwhq, pep pu' nu piw nõsni, pam kita.

¹⁷ Pu pam kuyapkuyit kwusut, put ep hahlayhtit, pañqawu: Huvam it kwusuyat nâhuyvaa.

¹⁸ Pi nu umumi pañqawni: Pas nu soon pâpu ovauyit aniwniyat añqw hikwni, pay ason pas hisat God moñwtunatyayat aw pituniqat aw pahsavoo.

¹⁹ Pu pam põlavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yõhat, pumuy put maqa pañqawkañwo. I' hapi itoko umuñem taviwa. Yan uma hintsak-wise', akw nuy u'ni'yuñwini.

²⁰ Pu pay piw an pumuy nõnõsaqw, pam kuyapkuyit kwusut pañqawu: I' kuyapkuyi hapi iuñwa. Pam umuñem puhuvasiwnit pasiwnaniqe õviy munvaniwni.

²¹ Nikañw meh, hak momñwituy amumi nuy mâtapniqa inumum tunõsvoñat aw may'ta.

²² Noqw pay pi pas antsa Sinot Tiyat eñem hin yukiwhqat pan nu yañqw ahpiyni. Noqw i' hak momñwituy amumi nuy mâtapniqat eñem pas is õhini.

²³ Pahsat pu haqawa puma yanhaqam hinhtiniqat puma nâtuviñtivyaya.

The Argument about Greatness

²⁴ Noqw puma pi piw nâñwuy'yuñwa, haqawa pa pas suspavanniqey mâtaqtiniqat ep'e.

²⁵ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Qa-jew-sinmuy moñwîmat pi pumuy amumi pas tutuyqawya; noqw pu ima pumuy amumi moñw'iwyuñqam pumuy amumi unañwtavi'yuñqey pan tûnwantiwya.

²⁶ Noqw uma hapi qa panyuñwini. Pay umuñaqw pas suspavannihaqqa sustsâkwnihqat pantani; pu i' moñw'iwtaqa suñwâmuy amuñem tumalay'tani.

²⁷ Ya himuwa pas pâvanniqõ', sen tunõsvoñat aw qátuhqa, sen nopni'taqa? Soon qa tunõsvoñat aw qátuhqaniñwu. Noqw pi nu nuhtuñem hihta hintsakqey pankañw umumum yanta.

²⁸ Inumi tuwantiwhq, uma hapi inumum añ kükuyva.

²⁹ Noqw òviy nu hapi umum moñw'oyni, Ina nuy moñw'tapqat pan'i.

³⁰ Noqw uma inumum tunòsvoñat aw yesve', inumum nònovat, hìhikwyani. Pu uma moñw'atsvewat an yeskahkañw, Israel-sinmuy pakwt lòq sihkay'tasikip sinoiwtaqamuy amumi moñw'iwyuñwni.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Jn 13.36-38)

³¹ Pu Tutuyqawhqa pañqawu: Simon, Simon, meh, Satan as umuy tuñlayhti, umuy sòhövosit an tsàtsayaniqe òviy'o.

³² Noqw pay nu uñem nāwakna, uhtuptsiwñi qa sòonhtiniqat òviy'o. Noqw ason um ahoy inumi namtòke', uhtupkomuy òqalani.

³³ Noqw pam put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay nu umum sivikimi pákiniqey pas suhtaq'ewa, hikis nu umum mokniqeyu.

³⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ùmi súañqawni, Peter: Pay ason pas um pāyis nuy qa tuwi'taqey pañqawhq, pu' taqakowāko tòqtini.

Purse, Bag, and Sword

³⁵ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ura nu umuy sivat-nit, pu tukput-nit, pu totsit qa kiwiskahkañwyaniqat añqe' ayata. Noqw uma hihta haqtota? Noqw puma pañqawu: Qa hihtaa.

³⁶ Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Taay, nikañw pu' hapi sivamoktukpuy'taqa put yawmani, pu pay tukpuy'taqa piw put yawmani. Pu sipwuvahpit ñastanihq pay pi pòsālay huye', sipwuvahpit túini.

³⁷ Pi nu umumi pañqawni: Ura yan pey'ta: Pam qaanhinwisqamuy amumum pohtoy-laniwta, yan'i. Noqw soon pam tutuveni qa iqatsiy an aw antsaniwñi. Pas antsa. Noqw tutuvenit an hin nuy lavayhtiqa soon pas hisat yukiltini.

³⁸ Noqw puma pañqawu: Tutuyqawhqa, itam lòqmuy sipwuvahpi'yuñwa. Noqw pam pañqawu: Pay pahsa'ni.

Jesus Prays

(Mt 26.36-46; Mr 14.32-42)

³⁹ Pu pam pañqaw yamakt, pay hin hinhtiñwuyey anhtiqa, tsomot Olivet aqw'a. Noqw put aw nānatuwnayaqam piw put ámumya.

⁴⁰ Pu pam epeq pítuhqe, pumuy amumi pañqawu: Uma nānakawne', qa unaheviwyani.

⁴¹ Pu pam hihsavohaqami hak owat tūvañwuniqat, pam pahsavohaqami pumuy amuñaqaw ahpiynihqe, pep tamòtswunuptut, nāwaknaqe pañqawu:

⁴² Inaa, pay pi um kurs nāwakne', um it kānavotpit inuñaqaw ayo távini. Nikañw pay qa itunatyay annit, uhtunatyay an um hinhtini.

⁴³ Noqw òveqatsit añqw hoñviaya put aw mātaqtique, put òqalmaqa.

⁴⁴ Noqw pas pam kānavoti'taqe, pahsat pu pas pavan nāwaknaqw, pālaat uñwat an tut-skwami wukotsòlòlòta.

⁴⁵ Pu pam nāwaknaqe, wunuptut, put aw nānatuwnayaqamuy amumi pítu. Noqw puma qahahlayhpit akw māmañwuy'qe kurs tokwa.

⁴⁶ Noqw pam amumi pañqawu: Ya uma hinoqw tòka? Uma yesvat nāwakintotani, taq uma unaheviwyani.

The Arrest of Jesus

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Jn 18.3-11)

⁴⁷ Noqw pam nāt yuaataqw, pay kaysiwhqam sinom amumi òki. Noqw i' hak Judas yan mātsiwhqa sinmuy amutpipo pítuhqe, Jesus awnihqe, tsohtsona. Ura as pam imuy pakwt lòq sihkay'taqamuy amumum tōnawta.

⁴⁸ Noqw Jesus put aw pañqawu: Judas, ya um nuy tsohtsonaqa, pan nuy Sinot Tiyat nuhtumi mātapni?

⁴⁹ Noqw ima Jesus ámumyaqam hiniwhitiqat nanaptaqa, put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya itam sipwuvahpit akw rohomhtotini?

⁵⁰ Noqw pumuy amuñaqaw haqawa God awwat mohpeq moñwit tūwikiyat wuvahtaqa, putvaqwat naqvuyat tuku.

⁵¹ Noqw Jesus lavayhtiqa pañqawu: Hapi, pay pahsa'ni. Pu pam put naqvuyat aw tónokqe qalapsina.

⁵² Pahsat pu Jesus God mohpeq momñwituy amumi pañqawu, pu God kiyat ep solāwamomñwituy amumi-nikañw, pu wukw'a'yatuy put aw òkihqamuy amumii: Ya uma añqaw hakiy uyiñwut awyaqe, òviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw, pu murikho'y'wisa? kita.

⁵³ Himu pi nu nāqavo God kiyat ep umumum hinnumqw, uma nuy qa ñuaya? Noqw pay pu' hapi uma qatalpuve hintsatskiwhqat hinhtotiniqw umuñem qeniti.

*Peter Denies Jesus**(Mt 26.57-58, 69-75; Mr 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)*

⁵⁴ Pahasat pu puma put nuayaqe, pahpiy wikyaqe, God awwat susmohpeq moñwit kiyat ep wikvaya. Noqw Peter yavaq put ank hinma.

⁵⁵ Noqw puma ihkaqe aw noyakiwtaqat nasave qohyaqe aw yesvaqw, Peter amumum qatuptu.

⁵⁶ Noqw hak mana tuwiki put qohit aqlap qatuqw tuwahqe, put aw taynumt pañqawu: I taqa piw put amuma.

⁵⁷ Noqw pam put qa nakwhaqe pañqawu: Wuhti, nu put qa tuwi'ta.

⁵⁸ Pu ahpiy hihsavoniqw, piw suhka put tuwahqe pañqawu: Pay um piw pumuy amumi tonawta. Noqw Peter pañqawu: Taqa, qa hin pi.

⁵⁹ Noqw ahpiy ka tawat anqe' sus qoniltiqw, piw suhka pas qa nanahtsopkañw pañqawu: Pay pi pas suyan i' piw put amuma. Oviy pi pam Galileet anqw sino.

⁶⁰ Noqw Peter pañqawu: Taqa, nu un hiñqawhq qa mamatsi. Noqw pahasat pay nat pam yuaataqw, taqakowako toqti.

⁶¹ Noqw Tutuyqawhqa namtokt, Peter aw taitayi. Noqw Peter Tutuyqawhقات lavayiyat u'na, ura pam put aw pañqawu: Nat taqakowako qa toqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni.

⁶² Noqw Peter pañqaw yamakqe nāvakhuruhta.

*Jesus Mocked and Beaten**(Mt 26.67-68; Mr 14.65)*

⁶³ Noqw tahtaqt Jesus nu'yunqam put aw tututsiwyā, pu wuvalalwa.

⁶⁴ Pu puma hihta akw put pos'uhtayaqe taywayat wuvalalwakahkañw, tūviñlawaqe pañqawu: Kurs pañqawuu. Ya hak un wuwahta?

⁶⁵ Pu puma hiñin pu ehpewi qalomāyuaatota.

*Jesus before the Council**(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Jn 18.19-24)*

⁶⁶ Pu oviy panis talawvaqw, sinmuy amuñaqw wukw'a'yat-niqw, pu God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam sumitsovaltqi, Jesus pumuy amumi wikiwa.

⁶⁷ Noqw puma put tūviñtotaqe aw pañqawu: Kurs itamuy āawnaa. Ya um pas antsa God anqw moñw'asi'taqa? Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Nu umuy āawnaqw, soon uma tūtuptionsi.

⁶⁸ Pu kurs nu as piw tuwat umuy hihta tūviñtaqw, soon uma nuy āawnayani, piw soon uma nuy mātapyani.

⁶⁹ Noqw yahpiy haqahpiy nu' Sinot Tiat God Sus'ōqaltutuyqawhقات putvaqe qātuni.

⁷⁰ Pahasat pu puma sohsoyam pañqawu: Um pa God Tiata! Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma sūañqawu.

⁷¹ Pahasat pu puma pañqawu: Ya hinoqw pas nato piw hak hin hihta tsokanani? Pi itam hapi pas nāp moayat ahpiy put nanapta.

23*Jesus before Pilate**(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Jn 18.28-38)*

¹ Pahasat pu pep tsovawtaqam sohsoyam hoñvaqe, pep tutskwat ep moñwi Pilate yan mātsiwhqat aw Jesus wikya.

² Pu puma put hihihta nēveltotoynayaqe pañqawu: Itam it aw nanaptaqw, itamuy Jew-sinmuy nukushintsahsana; pu itam hihta an sivit Caesar aw qa ooyaniqat itamumi pañqawlawu, yaw pam pas nāp moñw'asi'taqey pañqawlawhqe oviy'o.

³ Noqw Pilate put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiam? Noqw pam hu'waqe, aw pañqawu: Um sūañqawu.

⁴ Pahasat pu Pilate God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu sinmuy amumi pañqawu: Pay kurs i' qa haqam hihta ep qaanhti.

⁵ Noqw pahasat pu pas puma qa tūtuqayyaqe pañqawu: Noqw pi pam sinmuy hin u'nañwna, nihqe ahsupoq Jew-sinmuy amuhpa' tūtuqaynatinuma, Galileet anqw hoyoyokukañw pew pahsavoo.

Jesus before Herod

⁶ Noqw Pilate put navotqe, tūviñta sen pam Galileet anqwnihqata.

⁷ Noqw kurs pam Herod moñwvihakayat anqwnihqat navotqe, āpiy pay Herod aw put hōna, pam piw ephaqam Jerusalem ep qatuqw oviy'o.

⁸Noq̄w Herod Jesus aw yórikqe, pas hinhaqam hahlayhti, pam as hisat put aw yórikniqey nāwaknaqe òviy'ò. Pam pi put hīhihta hintsakq navotqe, sakiqw as pam hīhta kātumaltaqw aw yórikniqey wūwanta.

⁹Pahsat pu pam put hīhihta tūviñlawu. Noq̄w pay Jesus pas qa lavayhti.

¹⁰Noq̄w God awwat mohpeq momñwit, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum añ honkahkañw, a'nò put hihta nēveltotoynaya.

¹¹Noq̄w Herod-niqw pu sōlawamat put qahihatotaqe, aw tututsiwyaya; nihqe hihta lolmat yuwsinayat, ahoy Pilate aw lālayya.

¹²Noq̄w ep talōñnit ep Pilate Herod amum nākwatsta, puma as hihta ep nehpew'iwtaqe òviy'ò.

¹³Noq̄w Pilate God awwat mohpeq momñwituy, pu sinmuy amumi moñw'iwyuñqamuy-nikañw, pu sinmuy sohsokmuy tsovalaqe,

¹⁴Amumi pañqawu: Uma as it tāqat inumi wikvaya; nihqe yaw pam sinmuy nukush-intsahtsanqat inumi pañqawwa. Noq̄w meh, nu umutpik put puprikq, kurs uma put hīhihta nēveltotoynayaqw pas qa panta.

¹⁵Pas qae, pu Herod piw pan tuwa. Pi nu umuy put aw hōna. Noq̄w meh, pay kurs pam qa haqam hihta mokiwyuy hihkay'taqat hinhti.

¹⁶Pay nu òviy put a'nò wuvahtat, mātapni.

¹⁷Put nōviwhqat ep pam pas pay soon hihtawat pumuy amumi qa mātapñwunihqe òviy pan lavayhti.

¹⁸Noq̄w puma sūsaq sáakmaqe pañqawwa: It ayo tūvat, itamumi Barabbas mātavii, kitota.

¹⁹(I' Barabbas as kīve sinmuy qaunánhtalawnaqe, hakiy nīna. Nihqe òviy sivikimi tūviwa.)

²⁰Pahsat pu òviy Pilate as Jesus mātapniqey nāwaknaqe, piw sinmuy amumi yuaayku.

²¹Noq̄w puma sáakmaqe pañqawwa: Nahoyehtsit aw múaa, nahoyehtsit aw núaa.

²²Noq̄w pam pumuy amumi pu' pāyis pañqawu: Ya hīnoq'ò? Ya pam hihta qalomáhinhtiqw òviy'ò? Pay pi nu qa hihta mokiwyuy hihkay'taqat put aw tuwa. Pay nu òviy wuvahtat mātapni.

²³Noq̄w pay puma pas tōnay añqe' sa'taqe, pay pam pas nahoyehtsit aw muiwniqat nānawakna. Noq̄w sinom God awwat mohpeq momñwituy amumum sáakmaqe, nawis'ew tūtuqawwvaya.

²⁴Noq̄w pahsat pu òviy pumuy hin nānawaknaqw pantaniqat Pilate pan yuku.

²⁵Pahsat pu pam it hakiy sinmuy qaunánhtalawnaqe hakiy nīnaqe sivikimi tūviwtaqat mātavi, sinmuy hin nānawaknaqat pan'í. Nit pam Jesus pumuy tunatayayamuy anhtiniqe amumi put noa.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Jn 19.17-27)

²⁶Noq̄w puma Jesus pahpiy wikkahkañw, hakiy Simon Cyrene añqw sino tut-skwañahaqaww pitutoqat ñuayaqe, put nahoyehtsit ikwiltotoynaya, Noq̄w pam Jesus añk put ikwiwta.

²⁷Noq̄w sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus añkya, pu hakim momoyam put añk ókiwa kitiwiskahkañw, tsaykiwisa.

²⁸Noq̄w Jesus pumuy amumi namtōkt pañqawu: Uma Jerusalem añqw momoyamu, uma qa inuñem tsaykitani; uma nenñem, pu umuhtimuy amuñem tsaykitanikahkañwo.

²⁹Taq meh, nāto aw pituqw, pu' sinom pañqawwani: Naspi haqawat añ qa tīlalwaqamu; pu ñaspi haqawat qa hisat nō'yiltotiqamu, pu piñuy akw qa hakiy yōyoñnayaqamu.

³⁰Pep pu sinom tuhtukwimi pañqawwivayani: Itamumi sahpukuu; pu tsotsmot aw pañqawwani: Itamuy āmaa, kītotani.

³¹Kurs puma soñawnen himutskit nāto qehput yan hintsatsnat, puyaw tis lakput hintsat-snani?

³²Noq̄w hakim lōyōm hihta ep qaanhtiqam nīniwniqe put amum wikiwa.

³³Pu òviy puma haqami, Calvary yan mātsiwhqat, aw ókihqe, pep put nahoyehtsit aw muaya, pu hihta ep qaanhtiqamuy piwu, suhka put putvaqewatniqw pu suhka put suyvaqewata.

³⁴Pahsat pu Jesus pañqawu: Inaa, pay um okiw it yantaqat pumuy amuhpiy ayo yúkuni, puma hintsatskaqey qa mātsi'yuñq òviy'ò. Noq̄w puma put yuwsiyat nāhoy o'yaqe, put òviy nanavō'ya.

³⁵Noq̄w sinom honkahkañw aw tāyuñwa. Noq̄w momñwit nuhtum put aqw tutsi-whiñqawwaqe pañqawwa: Pam pētuy ayo oya, pu' pi nāp ayo nātapnikañwo. Kurs pas pay pam God añqw moñw'asi'taqa namorstiwhqanen ayo nātapni.

³⁶Noq̄w solāwam piw nuhtum put aw tututsiwyakahkañw put awyaqe vinegar put mamqaya,

³⁷ Pañqawkahkañwo: Kurs pay um pas Jew-sinmuy moñwíammen um ayo nātapni.

³⁸ Noq̄w put atsva himu pey'ta, Greek-sinmuy-nikañw, pu Latin-sinmuy-nikañw, pu Hebrew-sinmuy penhtuwiyamuy akw'a. Noq̄w yan hapi pey'ta: I' HAPI JEW-SINMUY MOÑWIAMU.

³⁹ Noq̄w qaanhtiqaam put amum hāyiwtaqamuy amuñaqw suhka put aw tutsiwhiñqawlawhqe pañqawu: Kurs pay pas um Christ-nen, um ayo nātapni, pu itamuy.

⁴⁰ Noq̄w pay suhkawa put u'nanaqe aw pañqawu: Puyaw pay um God pas qa mamqasi? Susmataq pi um pay put an mokniqat uñem yukuya.

⁴¹ Itam pi pay a'tsipnaqe pay itahhintsakpiy ahsatiyat ömahta. Noq̄w i' t̄aqa pas qa haqam hihta ep qaanhti.

⁴² Pu pam Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ason um moñw'iwkañw ahoy pite', okiw nyu u'nani.

⁴³ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Nu ümi pas antsa pañqawni: Pay pu' it t̄alat ep um inumum lomaqatsit ep n̄atuwiwni.

The Death of Jesus

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Jn 19.28-30)

⁴⁴ Noq̄w t̄awanasavehaqam t̄uwaqatsit añ ahsupoq qat̄alawwa, t̄awat atvelpetiqat aw pah-savoo.

⁴⁵ Noq̄w t̄awa qat̄alawwa, noq̄w God k̄iyat ep mötsáp'uhtsi n̄asavaqe tsiki.

⁴⁶ Noq̄w Jesus a'nō hiñqawhqe pañqawu: Inaa, nu ihikwsiy uhmapqölm̄iq m̄atavi. Yan pam hiñqawht, sohsok hikwsu.

⁴⁷ Noq̄w sol̄awamoñwi hin hiniwhitiqat aw yórikqe, God pas hihtataqe pañqawu: Pay kurs pas as antsa i' t̄aqa súanta.

⁴⁸ Noq̄w sohsoyam sinom pep hiniwhitiqat aw yórikyaqe, tawitsqay wuvahtiwickahkañw, pañqaw ahoy ninma.

⁴⁹ Noq̄w sohsoyam put tuwimat-niqw pu momoyam Galileet añqw put ámumyaqam ȳawaqw hoñkahkañw, iit aw t̄ayuñwa.

The Burial of Jesus

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Jn 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Noq̄w piw hak t̄aqa, Joseph yan m̄atsiwhqa, Aramathaea-kitsókit ep ki'taqa, sinmuy amumi moñw'iwta. Pam hak t̄aqa lolma, piw súantaqe, nuhtum God moñwtunatayayt kwañwtoynakañw nuhtayta. Pam hak momñwituy pasiwniyamuy, pu hintsakpiyamuy ep qa amumum pan yuki'ta.

⁵² I' hak Pilate awnihqe Jesus tokoyat put aw tuhtui.

⁵³ Nihqe pam put hawnaqe, tusaqtontsatsakwmötsaput akw put mokahta; nit put haqam owatpelp̄e tuamqölot ep put tavi. Pay qa hak hisat pep tuamhqölot ep n̄ato taviwa.

⁵⁴ Noq̄w ep nasuñwintalönnit aw totokay'yuñwa.

⁵⁵ Noq̄w piw ima momoyam Jesus amum Galileet añqw ökihqam put añkyaqe, tuamhqölot aw yórikya, pu put tokoyat hin taviwhqata.

⁵⁶ Pu puma ninmaqe, hihta hovaqtuqat, pu ñañhut na'sastota; nit nasuñwintalönnit ep n̄asuñwini'yuñwa, Moses nuhtumi hin tutaptaqat pan'í.

24

The Resurrection

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Jn 20.1-10)

¹ Noq̄w Sundayt aw pituq̄w ima momoyam suits talavay t̄uamit aq̄wya h̄ihihta kwañwáhovaqtuqat na'sastotaqey kiwiskahkañwo. Noq̄w haqawat pumuy amumumya.

² Noq̄w kurs t̄uamit añqw owa ayo m̄umaniwhq, puma pantaqat tutwa.

³ Noq̄w puma aq̄w yuñqe, Tutuyqawhqaqat Jesus tokoyat qa tutwa.

⁴ Noq̄w puma kurs hinhtotiniq̄w n̄ato panyuñqw, hakim löyöm t̄aqat t̄alawñway'taqat yuwsí'kañw pumuy amuqlap wunuwta.

⁵ Noq̄w puma ts̄atsawnaqe, tutskwami yökoltotiqw, t̄aqat pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w so'pumuy amuhpa' hakiy taytaqat hepnumya?

⁶ Pam qa yep'e, pam t̄atayhqe, ahoy qatuptu. Pay ura pam n̄at Galileet epnihqe umumi pan lavayhtiqe,

⁷ Pañqawu: Nu' Sinot Tiat hapi pas pay soon qa qaanhinwisqamuy öqalayamuy aw noiwni, nen nahoylehtsit aw muiltini. Nit p̄ayis t̄alat ep nu ahoy t̄atayni.

⁸ Noq̄w puma put lavayiyat u'naya,

⁹ Nihqe t̄uamit añqw áhoyyaqe, pakwt s̄ukw sihkay'taqamuy Jesus aw n̄anatuwnayaqamuy sohsok iit áawnaya, pu ahpiy put kw̄atsmuyatuy sohsokmuy.

¹⁰ Noqw i' Mary Magdala-kitsókit añqwnihqa, pu Joana-niqw, pu James yuat Mary-niqw pu haqawat momoyam pumuy amumumyaqam ayaiwuyunqamuy iit áawnaya.

¹¹ Noqw púmuyniqw pumuy lavayiam an'eway hímuu. Noqw pumuy lavayiyamuy qa tütuptsiwa.

¹² Pahsat pu Peter wunuptut, tuamit aw wari; nihqe aqw motoltiqe, tusaqtonsatsak-wmótsaput pay nâp sup óyihqat tuwa. Nihqe pam pañq ahpiynihqe, pep hin hiniwhitiqat aw wüwanma.

The Walk to Emmaus

(Mr 16.12-13)

¹³ Noqw ep talönnit ep pumuy amuñaqw hakim löyöm Emmaus-kitsókit aqw'a. Pam Jerusalem añqw navay tutskwatuwanit pahsavohaqamo.

¹⁴ Noqw puma sohsok iit hiniwhitiqat nâmi yuaatima.

¹⁵ Noqw óviy nâto puma nâmi yuaatimaqe añ wüwanmaq, Jesus pas nâp pumuy amumi pítuhqe, pahpiy pumuy amumuma.

¹⁶ Noqw pay puma put qa māmatsniqat óviy puma pos'uhtsiltiqat panta.

¹⁷ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihta pas nâmi yuaatimaqe, pas qahahlaykañw kwilalata?

¹⁸ Noqw suhka, Cleopas yan mätsiwhqa, put hu'wage aw pañqawu: Pas um ka nâla Jerusalem ep kiyavaqvinihqe pep pu' hiniwhitiqat qa navoti'ta.

¹⁹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya himu hiniwhiti? Noqw puma put aw pañqawu: Itam hakiy Jesus Nazareth añqwnihqat yuaatima. Pas as pam God lavay'ayaata; God atpip-nikañw pu sohsokmuy sinmuy amutpik hihta qaówhintsaki, piw a'nô lay'taqat lavayi'ta.

²⁰ Noqw ima God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu itahmomñwit put mokiwuy hihkay'taqat pañqawaqe, tutskwat ep moñwit aw put noayaqw, nahoylehtsit aw put muaya.

²¹ Noqw itam put aw yanyuñqw, sakiqw pay ka as pam hak ura Israel-sinmuy Rome-sinmuy amuñaqw mätapniqat itam pan wüwantota. Noqw piw pi it yaniwhitiqat atsva pu' päyis tala.

²² Pu piw pi óviy hakim itamuñaqw momoyam pas itamuy hin unañwtoynaya. Puma suits talavay pam haqam taviwhqat ep ókihqe,

²³ Yaw put tokoyat qa tutwagey itamuy áawnaya. Pu yaw puma óñaqw hoñvia'yatuy tūawtotaqw, yaw pam qátuhqat puma pumuy amumi pañqawu.

²⁴ Noqw haqawat itamuñaqw tūamit aw haqamiyaqe momoyam hin lavaytaqat pan yórikya, Nikañw Jesus pay puma qa aw yórikya.

²⁵ Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Is uma nâsta wuwni'taqamu. Uma sówu God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy sohsok tuptsiwni'taniqey qa pan unañwiti!

²⁶ Puyaw pay nawus Christ soon qa mohti iit hihta añ kánavot, pep pu' pas hímunihwiti?
²⁷ Pu pam Moses lavayiyat añqw hoyóyoykuqe, God lavay'amuyatuy lavayiyamuy pumuy navotna. Pu tutuvenit añ pam hin lavaytiwhqey sohsok pam pumuy amumi namtóminta.

²⁸ Noqw puma haqami kitsókit awyaqey aw hayiñwnayaqw, pay pam yūmosaniqey anhti.

²⁹ Noqw puma put aw óqaltiqe, aw pañqawu: Pay um itamum huruhtinikañwo. Taq pi pay tapkiwmaq nuñwu pay pas hísatniqti. Noqw pam amumum huruhtiniqe aw paki.

³⁰ Noqw óviy pam pumuy amumum tunósvofiat aw qatuptut, pólavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yóhat, pumuy maqa.

³¹ Noqw pumuy pösiam tálawwaqw, puma put māmatsi. Noqw pay pam pumuy amuhpiy haqami kurs hiniwhiti.

³² Noqw puma nâmi pañqawu: Pi óviy itamuy añqwayaqw pam itamumi yuaatimaqe, itamumi tutuvenit namtóminkaqw, pas itam hin unañway'ma!

³³ Noqw puma pahsat pay wunuptut, ahoy Jerusalem aqwnihqe pakwt súkw sihkay'taqamuy tsovawtaqw, pumuy amumi pitu, pu hakimuy pumuy amumumyaqamuy amumii.

³⁴ Noqw puma pumuy amumi pañqawu: Pay kurs Tutuyqawhqa pas antsa ahoy tātayhqe, Simon aw namtakna.

³⁵ Noqw pahsat pu ima löyöm tuwat pumuy Emmaus aqwniqw, hin hiniwhitiqat pumuy áawna, pu hin puma Jesus māmatsqeyu, pam pólavikit yóhaq'ó.

Jesus Appears to His Disciples

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Jn 20.19-23; Acts 1.6-8)

³⁶ Noqw pumuy nât yan yuaatotaqw, Jesus pas nâp pumuy amuhsonve wunuptuqe, amumi pañqawu: Nam uma kwakwhat yēsee.

³⁷ Noqw puma wuhpukyay, tsátsawnaqe, pay tūawtotaqey wüwaya.

³⁸ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w hin unañway'yuñwa? Uma hinoq̄w umuh'unañwpeq hin wūwantota?

³⁹ Huvam imay, ikukuy enañ aw yórikyaa. Pi pay nū. Inumi hintsatsnat nanaptaa. Hakiy hikwsiat pi qa tokoy'tañwu, piw qa òqay'tañwu. Noq̄w uma nuy pantaqat aw tāyuñwa.

⁴⁰ Yan pam lavayhtit, amumi lõvaq may, pu kuhkuy mahtakna.

⁴¹ Noq̄w nāt puma hahlayhtotiqe qa tūtuptionsiwaqe wūwantotaq̄w, pam pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta yep nōvay'yuñwa?

⁴² Noq̄w puma hihsakw pakiwhtuhpet momospalat enañ put maqaya.

⁴³ Noq̄w pam put kwúsuhqe, pumuy amuhpewi put tūmoyta.

⁴⁴ Pahsat pu pumuy amumi pañqawu: Ura nu nāto umumumnihqe yan umumi lavayhti: Moses tutavoyat añ hin nuy lalvayhqa soon qa antani, pu God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy añ'a, pu Tātawit añ'a, ura nu kita. Noq̄w yan hapi ilavayi aw antsaniwa.

⁴⁵ Pahsat pu pam pumuy wūwniyamuy tālawnaqe, tutuvenit pumuy māmatsna;

⁴⁶ Nihqe amumi pañqawu: Yan hapi pey'ta. Noq̄w òvuy pay Christ nawus soon qa pan kānavot, pu mokt, pu pāyis talq mokiwuy añqw ahoy tātayni.

⁴⁷ Noq̄w uma soon qa sinmuy amumi yuaatinumyani amumi pañqawkahkañwo: Uma umuhtunatyay añqw lasyaq̄w, umuhqaanhtipu umuhpiy ayo yukiwni, Jesus Christ natñwaniyat añ'a, kitotani, Uma Jerusalem añqw hoyóyoykuyakañw sohsokmuy hihtuy sinmuy amumi yan yuaatiwisni.

⁴⁸ Pi uma hapi pas lit aw yóriki'yuñwa.

⁴⁹ Noq̄w meh, Ina umumi hakiy awini'taqat nu añqw tāvini. Nikañw pay uma hāk yep kitsókit ep yesni, hisat òñaq̄w òqalat makiwyaniqey pahsavov.

Jesus is Taken up to Heaven

(Mr 16.19-20; Acts 1.9-11)

⁵⁰ Pu pam pumuy Bethanyt pahsavo tsamht, māvuyaltit, amuñem nāwakna.

⁵¹ Nihqe nāto pam pumuy amuñem nāwakinkanw pumuy amuñaqw tukiwhqe, òmiqatsit aw wikiwa.

⁵² Noq̄w puma put pas hihtatostat, pas hinhaqam hahlaykahkañw ahoy Jerusalem awya.

⁵³ Nihqe puma sutsep God kiyat ep hinnunya, God tayawinkahkañw aw hahlaykahkañwo.

LOMATUAWI JOHN AHPIY'O

The Word of Life

¹ Ayáq yayhniwhqat epeq God Lavayiat pay ep'e; pu Lavayi God ámuma; pu pay Lavayi God.

² Pu pay pam hak piw yayhniwhqat epeq God amum yanta.

³ Sohsoy himu put ahpiy yukilti; pu qa himu yukiwtaqa put qa ahpiy yukilti.

⁴ Pam nâp nahpiy qatsit pasiwta; pu pay pam qatsi sinmuy amumi tâlat anta.

⁵ Noqw tâla qatâlat ep tâlawva; noqw qatâla put qa tôka.

⁶ Noqw hak tâqa God añqw ayatiwa; nihqe John yan mâtsiwa.

⁷ Pam hak hihta tuawi'taniqe ôviy pitu, Tâlat tuawi'taniqee, sohsoyam put ahpiy tûtuptionsaniqat ôviy'o.

⁸ Pay pam qa pas pas pâm himu Tâla; pam put Tâlat tuawi'taniqe ayatiwa.

⁹ I' Tâla pas antsanihqa sohsokmuy sinmuy amumi talni'taniqe it tûwaqatsit aw pituto.

¹⁰ Pam as pay tûwaqatsit ep sinmuy amuhpe hinnuma; pu sinom put ahpiy yukiltoti; noqw sinom put qa tuwi'yuiwa.

¹¹ Pam as pas nâp sinomuy amumi pituqw, sinomat put qa kwusuya.

¹² Nikañw hakim hihsa'nihqam put kwusuyaqam put aw tûtuptionsaqam God tímatriqat pam pan pumuy amuñem yuku.

¹³ Puma hakim qa sinot ahpiy pu' pas tihtiwy, piw qa tokot tuñlayiyat ahpiy'o, piw qa tâqat tunatyayat ahpiynit pas God ahpiy'o.

¹⁴ Noqw Lavayi sínoniwhiqe, itamuhsonve qatuptu; noqw itam lolmat qatsiyat aw yórikya, pas Nay súkw Tiatnihqat pan lolmat qatsiyat aw'i. Pas pam itamuy ôkwatuwa, nihqe itamumi qaatsat lalvaya.

¹⁵ John put hákiyinhqat tuawi'taqe, pan tsahtsa'lawu: Ura nu it tâqat hapi lavayhtiqe pañqawu: Tâqa añqw inuñknihqqa inuhpenihqe pas pávani, sam pi pam inuhpenihqe moh-tinihqe ôviy'o.

¹⁶ Noqw itam sohsoyam put qarûrumniyat añqw ômahtota, pu nânañumo núokwayata.

¹⁷ Pi itamuy hin hinwisniqat God Moses ahpiy itamumi tutapta; noqw Jesus Christ núokwat, lavayit pas antsanihqat enañ itamumi kwusiva.

¹⁸ Qa haq hapi hak sino God aw yori. Nay pas sũka Tiat put aw unañwaat hapi put tunvotna.

John the Baptist's Message

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Lk 3.1-18)

¹⁹ Noqw Jew-sinom hakim God awwat momñwituy, Levit ahpiyviyatuy enañ Jerusalem añqw ayatota. Noqw puma John aw ókihqe yan put tûviñtota: Ya um hak'i? kitota. Noqw John yan nâlavayhtiqe,

²⁰ Haknihqey súañqawhqe, qa tupki'tat pañqawu: Nu' qa Christ.

²¹ Noqw puma put tûviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw hinta? Ya um Elias? Noqw pam pañqawu: Nu qa pam'i. Noqw ya um God lavay'ayaat pas pávannihqa? Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Qae.

²² Pahsat puma put aw pañqaqwa: Noqw um hak'i? taq as itam itamuy ayatotaqamuy amumi soon qa hin tûawvayani. Ya um himunihqey nâmi wûwanta?

²³ Noqw pam pañqawu: Nu hapi Tsahtsa'lawhqa, nihqe qayësiwhpuye yan tsa'tinuma: Tutuyqawhqa añqw pituto. Soflawnen put enem pôhut súwiptotani. Pan ura God lavay'ayaat Esaias lavayhti.

²⁴ Noqw ima hakim ayatiwyaqam Pharisee-sinmuy amumum tónawtaqamu.

²⁵ Noqw puma put tûviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw kurs as um qa Christ-nikañw, pu piw qa Elias-nikañw, pu piw qa God lavay'ayaat pas pavannihqat-nikañw, ya um hinoqw sinmuy kûyit akw tuvoylalawu?

²⁶ Noqw John lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu sinmuy kûyit akw tuvoylalawu; nikañw suhka umuhsonve wunuwtaqw, uma put qa tuwi'yuiwa.

²⁷ Pam as inuñk pítukañw, inuhpenihqe pas pávani; noqw soon nu yan'ewaynikañw nas'ew put tots-sosompiyat nahni.

²⁸ Noqw John Bethabarat ep sinmuy kûyit akw tuvoylalawh, i' yaniwhiti, Jordan pâyut yupqôyveq'a.

The Lamb of God

²⁹ Qavoñvaqw John Jesus put awniqw túwahqe pañqawu: Meh, i' hapi mañat God aw taviwhqat anta, pam sinmuy qaanhtipuyamuy ayo yúkuni.

³⁰ Ura nu it tāqat lavayhtiqe pañqawu: I' tāqa añqw inuñknihq inuhpenihqe pas pávani, pam inuhpenihqe mohtinihqe òviy'ò.

³¹ Noqw nu as put qa tuwi'ta; nikañw as pam Israel-sinmuy amumi mātaqtiniqat òviy nu pituhqe, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu.

³² Noqw John hin yórikqey tuawi'taqe pañqawu: Hikwsi hōwit antaqa òñaqw hawhqe, put ep qatuptuqw, nu aw yóri.

³³ Noqw nu as put qa tuwi'ta; noqw i' hak nuy sinmuy kūyit akw tuvoylataniqat aw ayataqa inumi yan lavayhti: Hikwsi hawte' hakiy ep qatuptuni. Ason um pan tuwe' navoti'taqw, pam hapi sinmuy Qahováriwtaqat Hikwsi akw tuvoylalawni. Yan hapi God inumi lavayhti.

³⁴ Noqw nu hapi aw yórikqe, òviy pay pas pam hapi God Tíatnihqat yan tuawi'ta.

The First Disciples of Jesus

³⁵ Pu piw qavoñvaqw John lōqmuy put aw nánatuwnaqamuy amumum wunuwkañw,

³⁶ Jesus pañ waymaq, pam aw taytaqe pañqawu: Meh, i' hapi mañat God aw taviwhqat anta.

³⁷ Noqw put aw nánatuwnaqam put pañqawhq navotqe, Jesus añk'i.

³⁸ Pahsat pu Jesus namtókqe, puma put añkniqw túwahqe, amumi pañqawu: Ya uma hihta nāwakna? Noqw puma aw pañqawu: Rabbi, (pam Tutuqaynaqa i'nihqe pam'i) ya um haqam qatu?

³⁹ Noqw pam amumi pañqawu: Uma inumumnen, aw yórikni; noqw òviy puma ep pituhqe, put haqam qátuhqat aw yórikqe, put amum huruhti, pay tāwa pas atkaqtiqw òviy'ò, (tāwa pakwút-sikishaqam añhqe qōniltiq'ò).

⁴⁰ Noqw ima lōyóm John hiñqawhq navotqe Jesus añknihqamuy amuñaqw suhka Andrew yan mātsiwa, Simon Peter tupkoata.

⁴¹ Noqw pam mohti pávay Simon túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa; (pam moñw'asi'taqa, i'nihqe pam'i).

⁴² Nihqe pam put Jesus aw wikva; noqw Jesus put aw tātayhqe aw pañqawu: Um Simon Jonat tíata; um yahpiy haqahpiy Cephas yan túnwantiwni, pam Owa, i'nihqe pam'i.

Jesus Calls Philip and Nathanael

⁴³ Qavoñvaqw Jesus Galileet aqwniqey unañwtiqe, Philip túwahqe, aw pañqawu: Um inuñkni.

⁴⁴ Noqw Philip pi Bethsaidat añqw sino, imuy Andrew nit pu Peter pumuy kitsókiyamuy añq'ò.

⁴⁵ Noqw Philip Nathanael túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa, hakiy Jesus, Joseph tiyat, Nazareth añqw tāqata. Ura Moses tutavot ep put pēna, pu ima God lavay'aymat lavayiyamuy añ piw put pēnaya.

⁴⁶ Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya sen himu nukñwa Nazareth añqw yámakni? Noqw Philip aw pañqawu: Um inumumnen aw yórikni.

⁴⁷ Noqw Nathanael añqwniqw, Jesus túwahqe put yan lavayhti: I' hapi pas antsa Israel-sino; it ep unatwi sūlawu.

⁴⁸ Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya um haqam nuy tuwi'va? Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nāt Philip uñ qa wáñwayhq, um nōnvospaltsokit atpipniqw, nu uñ tuwa.

⁴⁹ Nathanael lavayhtiqe aw pañqawu: Rabbi, um kurs God Tíata, um Israel-sinmuy moñwiamu.

⁵⁰ Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Um nōnvospaltsokit atpipniqw, nu uñ túwahqey pañqawhq, ya um paniqw tuptsiwa? Um nāt it epnihqe pas pávanyaqat aw yórikni.

⁵¹ Pu pam put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Yahpiy hapi òveqatsit aw hōtsiltiqw, uma aw tāyuñwni. Noqw God hoñviaymat nuy Sinot Tiyat ep òmi yavvantakañw aw hantani.

2

The Wedding at Cana

¹ Ahpiy pāyis talq hakim Galilee-tutskwat ep kitsókit Canat ep nānuani; noqw Jesus yuat pep nuhtuma.

² Noqw Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum nāñuiwiniqat aw tūtsamiwa.

³ Noqw ovavalat sūlawhtiqw, Jesus yuat put aw pañqawu: Puma okiw ovavalat ñastaya.

⁴ Noqw Jesus yuy aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw hiñqawlawu? Pay ituwaniy nāto qa aw pitu.

⁵ Noqw put yuat tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Umumi hiñqawhq, uma anhtotini.

⁶ Noqw pep navay owakuyhpi oyi, nanap lōp sen payhp wukokuyhpit añ ohpokit pan tūtukwa. Sinom kūiyt akw nākwañ'ewakwtotaniqat òviy pāvam pep oyi, imuy Jew-sinmuy hapi pam tuwiamu.

⁷ Noqw Jesus tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Uma kuyhpit añ kūiyt opomnayani. Noqw puma put añ tsīkilaya.

⁸ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Taa, uma añqw kukye', tūnopni'taqat aw kūyi'wisni; noqw puma aw kūyi'wisa.

⁹ Noqw tūnopni'taqā kūiyt ovaalanawhtiqat añqw hikwt, put hāqamyāqat qa navoti'ta. Pay tumal'a'yat put kukyaqam-sa navoti'yuñwa. Noqw òviy tūnopni'taqā mōōnañwuy wāñwayhqe,

¹⁰ Aw pañqawu: Pas hapi as soon hak qa nukñwat ovavalt tūnopnañwu, nen ason pay sinmuy pavan òōyaqaw, pahsat pu pay hin'ewakwniñwu; noqw kurs um tuwat pas nukñwat ovavalt waranhta.

¹¹ Yan Jesus Galileet ep Canat ep kātatayhpit pas susmohti tumaltaqe, a'nō hīmuniñqey pan namtakna; noqw put aw nānatuwnayaqam put aw tūtuptsīwa.

¹² Yantaqat atsve pu' pam Capernaum aqw'a; pam-niqw, pu yuat-niqw, pu tupkomatu, noqw pu put aw nānatuwnayaqamu, niñqe puma pepeq pay qa wūhakis yēse.

Jesus Goes to the Temple

(Mt 21.12-13; Mr 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³ Noqw Jew-sinmuy hintsakpiam amutsva yūmosaniñqat ep nōviwhqat aw pitsīwta, noqw Jesus Jerusalem aqw'a.

¹⁴ Niñqe God kīyat ep pakit, wāwakastuy, pu kanelmuy, pu hōwihtuy huhuyayaqamuy pepeq tuwa, pu sīvat nāhoynwantotaqamuy pep yesqamuy.

¹⁵ Niñqe pam sosompihoyat wuvahpitat, pumuy sohsokmuy God kīyat añqw ihpoq lālaya, pu kanelmuy, pu wāwakastuyu; nit pu sīvat nāhoynwantotaqamuy sīvayamuy siwumnat, huhyanpiyamuy takumna;

¹⁶ Nit hōwihtuy huhuyayaqamuy amumi pañqawu: Uma imuy ayo'haqami tsamyani; uma Inay kīyat qa huhyankitotani.

¹⁷ Noqw put aw nānatuwnayaqam u'nayaqaw, ura yan pey'ta: Nu uhkiy enem qanātusi'taqey ep nīnaniwini.

¹⁸ Pahsat pu Jew-sinom lavayhtotiqe put aw pañqawu: Noqw um hihta aw yankañw iit hintsaki; um hihta akw uh'òqalay itamumi poñhtani?

¹⁹ Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma it God kīyat sahpuknayaqaw, nu pāyis tālat añ put ahoy wunuptsinani.

²⁰ Pahsat pu Jew-sinom pañqawu: Lōp sunat añqw navay sihkay'taqat yahsañwuy añ i' kitiwhq, ya um pāyis tālat añ put aw ahoy wunuptsinani?

²¹ Noqw pay pam nāp tokoy God kīyatniñqat pañqawu.

²² Noqw òviy pam mokiwuy añqw ahoy tātayhq, ura pam yan amumi lavayhtiqat put aw nānatuwnayaqam u'naya; niñqe puma hin pey'taqat tūtuptsīwa, pu Jesus yan amumi hin lavayhtiqata.

Jesus Knows All Men

²³ Noqw Amuhtsva-yūmosaniñqat ep nōviwhq, Jesus Jerusalem epniqw, sinom hihihita kātutmalayat aw yōrikyaqe, put aw tūtuptsīwa.

²⁴ Noqw pay Jesus pumuy amumi qa tuptsīwa, sohsokmuy amumi navoti'taqe òviy'o.

²⁵ Noqw soon pas piw hak Jesus put āwintani; pi himu sinot unañwepniñqam pam navoti'tañwu.

3

Jesus and Nicodemus

¹ Pu hak Pharisee-sinmuy amuñaqw tāqa Nicodemus yan mātsiwhqa qatu, Jew-sinmuy amuñaqw moñwi.

² I' hak mihikpuva Jesus aw pītuhqe, aw pañqawu: Rabbi, itam hapi pas suyan uñ God añqw sinmuy tutuqaynaniqe pītuhqat mātsi'yuñwa; ispi kurs God qa ūmunniqw, um kātatayhpit hintsakqey kurs hin hintsakniq'ò.

³ Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Pas qa piw tihtiwhqa soon God moñwtunatyayat aw yōrikni.

⁴ Noqw Nicodemus put aw pañqawu: Noqw hak wuyñikañw hin piw tihtiwmantani? Ya sen pam yuy ponoyat aqw pake', piw tihtiwmantani?

⁵ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Hak kūyit-nikañw pu piw Qahováriwtaqat Hikwsit qa akw tihtiwhqa pas soon God moñwtunatyayat aw pákini.

⁶ Sinot ahpiy tihtiwhqa sinoniñwu; pu Hikwsit ahpiy tihtiwhqa put ahpiy qatsit himuy'ta.

⁷ Pas uma soon qa pu' piw tihtiwyaniqat nu ūmi pañqawhqaqat um ep qa pas hin wūwantani.

⁸ Hūkañw haqami hūhuknik pañsoq hūhukñwu, noqw as um sōykitaqw navotñwu; nikañw háqaqwnikañw pu haqaminihqat um qa mātsi'tañwu; noqw pan hapi Qahováriwtaqa Hikwsi put ahpiy tihtiwyaqamuy unañwayamuy ep tumalay'tañwu.

⁹ Noqw Nicodemus lavayhtiqa put aw pañqawu: Noqw ñi hin pasiwtani?

¹⁰ Noqw Jesus lavayhtiqa put aw pañqawu: Ya um as Israel-sinmuy tutuqaynaqanikañw ñit qa navoti'ta?

¹¹ Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Itam hihta navoti'yuñqey yuaatota, pu hihta aw yórikyaqey tuawi'yuñwa, noqw uma itahtuawiy qa ömahtota.

¹² Noqw kurs nu pay yep qatsit ep hihta hinyuñqat umuy āwintaqw uma qa tütuptsiwe', puyaw tis nu öveqatsit ep hihta hinyuñqat umuy āawnaqw uma hin put tütuptsiwani?

¹³ Qa hak hapi hisat ömiqatsit aw wūvi, pas öveqatsit añqw hawhqa-saa, i' Sinot Tiat öveqatsit ep qátuhqa.

¹⁴ Noqw ura Moses qayēsīwhpuve tsūat himutsokit ep hāyaqw, pan hapi Nu Sinot Tiat pas soon hihta ep qa hāyiwni.

¹⁵ Noqw nāp hak inumi tuptsihwqa qa hovalniwht qatsit qaso'taqat makiwni.

¹⁶ Pi God sinmuy amumi pas unañway'kañw kahkawnaqey, öviy pas sūkw tiy tavi, nāp hak put aw tuptsihwqa qa hovalniwht, qatsit qaso'taqat himuy'vani.

¹⁷ Pi God Tiy sinmuy ayo óyaniqat öviy put añqw tavi, sinmuy hin yukunaniqat qa paniq'ö.

¹⁸ Pi God put Tiyat aw tütuptsiwaqamuy amuñem qa hinwat yukut, pumuy mātavi; nikañw pam put qa aw tütuptsiwaqamuy sivintoyniwyaniqat pay pan amuñem yuku, puma put sūkw Tiyat qa aw tütuptsiwhq öviy'o.

¹⁹ Pay i' Tāla tūwaqatsit aw pituqw, sinom put qa nānawaknat, soq qatālat ep hahlayya, puma qalomáhintsatskaqey öviy'o. Noqw paniqw hapi öviy God pumuy sivintoynaniqey amuñem yuku.

²⁰ Pi haqam qalomáhintsakqa tālat qa hahlayñwu, piw tālat qa awniñwu, taq nāphisat ka hintsakpiat suhputsniwniqw öviy'o.

²¹ Noqw pi i' hak pas qaatsat hinmaqa tālat awniñwu; nihqey pam God öqalayay ahpiy tumaltaqey tunvotnañwu.

Jesus and John

²² ñit atsve pu' Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumum Judea-tutskwat ep pitu; nihqey pep pumuy amumum qátuhqey, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu.

²³ Noqw Salem ahayhp Aenon ep a'nö páhuniqw, öviy John pep piw sinmuy kūyit akw tuvoylalawu,

²⁴ Pam nāt sivikimi qa tūviwhqey öviy'o.

²⁵ Noqw John aw nānatuwnayaqam hakiy hin kwañw'ewayhtiniqat ep Jew-sinmuy amumum nāñwuy'yuñwa.

²⁶ Noqw puma John aw ökihqey, aw pañqaqwa: Rabbi, ura i' Jordan yupqöyve úmumnihqa sinmuy kūyit akw tuvoylalawu; noqw sinom sohsoyam put aw ökiwta. Ura um put hakiy lalvaya.

²⁷ Noqw John lavayhtiqa pañqawu: Kurs hak öqalat makiwhqa kurs hin qa öñaqw put makiwni.

²⁸ Pi uma nāp inumi navoti'yuñqew ura nu pañqawu: Nu' qa Christ, pay ura nu put apyeeve ayatiwa.

²⁹ Kwusi'taqa hapi möönañwñiñwu; nopw put kwātsiat wunukañw aw tūqayte', put tōnyat ep pas hinhaqam hahlayhtiñwu. Noqw öviy hapi ihahlayhpi pas hin hintaniqey anhti.

³⁰ Pam soon qa suyhtsephwat öqawi'mani; noqw nu pay soon qa pevewmani.

He who Comes from Heaven

³¹ Pi öñaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyeeve, noqw i' tūwaqatsit añqwnihqa yep qatsit tunatyawta, nihqey yep qatsit tunatyayat yuaatañwu. Öñaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyeeve.

³² Nihqey pam hihta aw yórikkañw, pu navotqey put yuaata; noqw qa hak put tuawiyat kwusu.

³³ Tuawiyat kwúsuhqa put hapi akw God pas antsanihqat pañqawu.

³⁴ Pi God añqw ayatiwhqa God lavayiyat yuaata; pi God put pas qa tuwanit Hikwsit maki'taq'ö.

³⁵ Pi Naat Tiy aw unañway'taqey, öviy sohsoq hihta aw put öqalmaqa.

³⁶ God Tiyat aw tuptsihwqa hapi pay qatsit qaso'taqat himuy'ta; pu God Tiyat aw qa tuptsihwqa hapi pas soon qatsit aw yórikni; pánis-sa pi God itsívuat put aw huruiwta.

4

Jesus and the Woman of Samaria

¹ Noqw ima Pharisee-sinom nanaptaqw, yaw Jesus John epnihqe wūhaqnihqamuy sino-takañw, pumuy kūyit akw tuvoylalawu.

² Pay as pi Jesus qa nāp sinmuy kūyit akw tuvoylalawu, pay put aw nánatuwnayaqam pantsatska.

³ Noqw yaw pumuy yan nanaptaqat Jesus navotqe, Judea-tutskwat mātap, pu Galilee-tutskwat aqw'a.

⁴ Noqw pas pam kurs hin qa Samaria-tutskwat añni.

⁵ Nihqe òviy pam Samariat ep kitsókít Sycar yan mǎtsiwhqat aw pitu, ura Jacob tiy Joseph hihsaq tutskwat máqahqat áhayhpnihqat aw'í.

⁶ Noqw Jacob nōñanvatñiat pep'e. Noqw Jesus waynumqe māñuiwkañw, patñive qatuptu táwanasavehaqamo (tāwa navaysikishaqam añhqe qōniwmaq'ò)

⁷ Noqw hak Samariat ep wuhti kuytoqe ep pitu, noqw Jesus put aw pañqawu: Okiw nuy kuynaa.

⁸ (Put aw nánatuwnayaqam kīmihaqami tunōstuiwisa.)

⁹ Noqw pahasat pu Samariat ep wuhti put aw pañqawu: Ya hintaqw òviy um Jew-sinonikañw inumi kuyhtuviñlawu, susmataqpi nuy Samariat ep wuhtiniq'ò? Ima Jew-sinom pi Samariat-sinmuy amumum qa hintsatsaqw òviy'o.

¹⁰ Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: As um God kuwahtipuyat mǎtsi'te', pu hak ūmi kuyhtuviñtaqat hákiyinihqat tuwi'tani. Nen um put aw tūviñtaqw, soon pam un kūyit taytaqat qa máqani.

¹¹ Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh, tāqa, noqw pi um hihta akw kuyniqey ñastaa, noqw patñi hinurs hōtsi. Noqw um put kūyit taytaqat háqamnihqe òviy'o?

¹² Ya um itanay Jacob epnihqe hak pas pávani? Pam pi ura itamuy pay hísathaqam it patñit maqa; nihqe ura nāp put añqw hīhiko, pu tīmatu, pu pokmatu.

¹³ Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: It páhut añqw hikwqa pay piw pānaqmokmantani.

¹⁴ Nikañw ason nu' hakiy kūyit maqaqw, put añqw hikwqa soon hisat pānaqmokni; noqw nu' hakiy kūyit maqaqw, pam kūyi hakiy ahsonve páhut yamamataqat antani, nen qatsit qaso'taqat aaniwnani.

¹⁵ Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh, tāqa, himu as um nuy it kūyit maqaqw, nu pāpu qa pānaqmokni, piw qa añqw kuytomantani.

¹⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Yupa uhpuwsuñway wiktoo, noqw uma añqwni.

¹⁷ Noqw wuhti lavayhtiqe put aw pañqawu: Nu ñasta puwsuñway'ta. Noqw Jesus aw pañqawu: Pas um súañqawhqe Nu ñasta puwsuñway'ta, kita.

¹⁸ Pi um as tsivotnihqamuy puwsuñwta; noqw i' pu' umum qátuhqa pay qa uhpuwsuñwa. Um pañqawhqe súañqawu.

¹⁹ Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh tāqa, kurs um hak God lavay'ayaata.

²⁰ Noqw itanam pi it tūkwit ep God aw nānawakna; noqw úmuyniqw pi as sinom soon qa Jerusalem ep God aw nānawaknani.

²¹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Wuhti, um nuy tuptsiwni, pay nāt uma qa it tūkwit, piw qa Jerusalem ep Inay aw nānawaknaniqat aw pituto.

²² Uma hihta aw nānawaknaqey haknihqat qa navoti'yuñwa; itam pi hakiy aw nānawaknaqey navoti'yuñwa, pi God Jew-sinmuy amuhpiy sinmuy ayo òyayqw òviy'o.

²³ Nikañw pay nāt aw pituto, híkispi pas aw pitsiwa, pep pu' hakim añ pas antsa Inay aw nāwakinwisqam unañway añqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisniqat aw'í. Pi pan hapi hakim Inay aw nāwakinwisnihqamuy pam tuñlay'ta.

²⁴ Pi God hapi Hikwsi; noqw put aw nāwakinwisqam pas soon qa unañway añqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisni.

²⁵ Noqw wuhti put aw pañqawu: Antsa yaw hak Messias Christ yan tūñwantiwhqa God añqw pítuniqat nu navoti'ta; ason yaw pam hak pite', itamuy sohsok hihta áawnani.

²⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay nu ūmi yuaataqa hapi pam Messias.

²⁷ Noqw pahasat pu put aw nánatuwnayaqam òkihqe, pam wuhtit amum yuaataqw aw káuwuwaya; noqw qa haqawa put hihta tūviñtaqat, pu sen pam hinoqw put aw yuaataqat put tūviñta.

²⁸ Noqw pahasat pu wuhti wikoroy pep mātap, kīminihqe, ep sinmuy amumi pañqawu:

²⁹ Kurs huvam inumum pāmiye', it hakiy tǎqat nuy añqaww hihta hinhtiqaq sohsok nuy áawnaqat aw uma yórikani; ya sen qa i' hak Christ?

³⁰ Pahsat pu puma kīnaqw nōñakqe, put aw öki.

³¹ Noqw put ahkwayñap Jesus aw nānatuwnayaqam put aw ö'qalyaqe pañqaqwa: Nōsaa, Tutuqaynaqa.

³² Noqw pam umumi pañqawu: Pay nu nōvat nōsniqey himuy'taqw, uma put qa tuwi'yuñwa.

³³ Noqw öviy put aw nānatuwnayaqam nānami pañqaqwa: Ya sen pay hak eñem nōvay'va?

³⁴ Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu hakiy nuy añqw távihqat tunatyayat hintsake', put tumalayay yúkiniqw pam pantaqa inuñem nōsiwhqat anta.

³⁵ Noqw ya uma qa pañqaqwa: Pay nāt nālōq mūmuyawhtuy ep pu' natwani tsovalniwni, kitota? Meh, nu umumi pañqawni: Kurs huvam kwuhpukye', pāvasat añ yórikyaa; pi pay tukswiyuñqe tsovalniwniqat aw pitsiwtá.

³⁶ Noqw hōhōkqa ahsalawñwu, nihqe soñawnen sinmuy tsovalaqw, puma qatsit qa so'taqat himuy'vayani. Noqw uyhqaniqw, pu hōkqa puma nāma hahlayhtiñwu.

³⁷ Noqw yep hapi yan yuaatiwhqa pas antsaa: Suhka uyhq, pu suhka hōqō, ii.

³⁸ Uma haqe' qa maqsontotat añ hōqyaniqat nu aw umuy ayata. Pay pētu añ tumaltotaqw, uma amumum sumitumalay'yuñwani.

³⁹ Noqw kaysiwhqam Samariat ep sinom pep kīve yesqam wuhtit lavayiyat ahpiy Jesus aw tütuptsiwa, ura pam pañqawu: Pas nu añqaqw hihta hinhtiqat pam nuy sohsok āwana.

⁴⁰ Noqw öviy Samariat ep sinom Jesus aw ökiñqe, pam pumuy amumum huruhtiniqat put aw nānawakna; noqw pam lōs tāwat añ pep qatu.

⁴¹ Noqw piw nāt pētu kaysiwhqam pas nāp lavayiyat ahpiy put aw tütuptsiwa;

⁴² Nihqe wuhtit aw pañqawu: Pu' hapi itam tütuptsiwa, qa uhlavayiy ahpiy'o, pi itam pas nāp aw tūqayyuñqe, pas suyan i' hak sinmuy ayo öoyhqa Christnihqat itam nanapta.

Jesus Heals an Official's Son

⁴³ Noqw ahpiy lōs talq pam pañqw ahpiynihqe, Galileet aqw'a.

⁴⁴ Pi God lavay'ayaat nāp tutskway ep qa kaptsiwtañwuqat Jesus nāp pañqawu.

⁴⁵ Noqw pam Galilee-tutskwat ep pituqw, Galilee-sinom put pās taviya, puma pi nuhtum Jerusalem ep nōviwhqat épeqyaqe, put hihta hinhtiqat sohsok aw yórikyaqe öviy'o.

⁴⁶ Noqw Jesus Galileet ep Canat aw piw pitu; pep ura pam kūyit añqw oवालत yuku. Noqw hak pas pavan sinot tiat tiyo Capernaum ep tütuya.

⁴⁷ Noqw yaw Jesus Judeat añqw Galileet ep pituhqat naat navota; noqw pam as put ámunnen tiyotiyat qalapsinaniqat pam aw nāwakna, pam okiw mokíwuy aqw pitsiwtaqw öviy'o.

⁴⁸ Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Pas uma añ kātatyhpit hihta tuawi'yuñqat aw qa yórike' soon tütuptiwani.

⁴⁹ Noqw pas pavan tāqa put aw pañqawu: Tāqa, um okiw itiy nāt qa mokq aqwni.

⁵⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um aqwni, pay uhti qatu. Noqw Jesus put aw hin lavayhtiqat tāqa tuptsiwihqe, pañqw ahpiy'o.

⁵¹ Nihqe öviy pam pahsat atkaminiqiw, tumal'aymat ahsawvayaqe āawnayaqe aw pañqaqwa: Pay uhti qa mokqe qatu.

⁵² Pahsat pu pam hisatniqw añqwtiqat pam pumuy tūviñta; noqw puma pañqaqwa: Tāvok tāwanasaproyaqw (tāwa añhqe tsañe'sikis qōniwmaqw) pam mukihoya.

⁵³ Noqw naat navoti'taqw, ura pahsat Jesus put aw pañqawu: Pay uhti qatu, kita. Nihqe öviy pam nāp tuptsiwa, pu kīyat sohsoyam ep yesqamu.

⁵⁴ Noqw Jesus Judeat añqw Galileet ep pitut yan kātatyhpit tumaltaqe pas hímuniqhoy pahsat lōs namtakna.

5

The Healing at the Pool

¹ It atse pu Jew-sinmuy nōviwhqayamuy aw pitu; noqw Jesus Jerusalem aqw'a.

² Noqw Jerusalem epeq haqam kanelhōtsiwat yan tūñwantiwhqat aqlap patuphaiwta; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Bethesda yan mātisiwhqa; noqw pam tsivót-sikivo tuhōy'ta.

³ Noqw okiw hakim ööyput, pu qapostalyaqam, qayaktaqam pu amuhpa' sūmokput tütuyyaqam qaan'ewakw hintaqam pañ qatsya, pāhut poniniykuniqat maqaptsi'kahkañwo.

⁴ Pi haqe' qalawmaqw, öveqatsit añqw hoñviaya pāmiq hāwe', put poniniykinaiñwuniqw öviy'o; noqw pāhut poniniykuqw, hak aqw mohti pake' tūyay qalaptuñwu.

⁵ Noqw hak tāqa sunat pakwt nanal sihkay'taqat yahsañwuy añ hihta tütuyhqa okiw pep qatu.

⁶ Noqw pam wáökiwtaqw Jesus tūwahqe, pam hisat pantaqw navoti'taqe aw pañqawu: Ya um qa qalaptuniqey nāwakna?

⁷ Noqw tütuyhqa lavayhtiqe put aw pañqawu: Täqa, pi pähu poniniykuqw, kurs hak okiw nuy aqw pánañwu. Okiw nāt nuy aqw hoytaqw, pay haqawa inupyeye aqw pákiñwu.

⁸ Noqw Jesus put aw pañqawu: Wunuptut, uh'ahpay ömahtat, nakwsuu.

⁹ Noqw pahsat pay täqa qalaptuqe, ahpay ömahtat, nakwsu. Noqw ép nasuñwintalönwiwta.

¹⁰ Noqw öviy Jew-sinom qalaptuqat aw pañqawu: Pu' hapi nasuñwintalönni, um uh'ahpay kinumniqw pam qa süanta.

¹¹ Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Pi hak nuy qalaptisinaqa inumi pañqawu: Uh'ahpay ömahtat, nakwsuu, kita.

¹² Pahsat pu puma put tüviñtotaqe, aw pañqawu: Noqw ya hak um uh'ahpay ömahtat nakwsuniqat ümi pañqawu?

¹³ Noqw i' hak qalaptuqa put hákiyniqw qa navoti'ta; sinom pep suhpantaqw Jesus pay ahpiyniqw öviy'o.

¹⁴ Ahpiy pantaqw Jesus God Kiyat ep put túwahqe aw pañqawu: Meh, um hapi qalaptu; um päpu qaanhtiput qaan hinmani, taq nāp hisat ka um hihta pas päpu qalolmat aw pítuni.

¹⁵ Noqw täqa ahpiynihqe kurs Jesus put qalaptisinaqa Jew-sinmuy äawna.

¹⁶ Noqw paniqw öviy Jew-sinom Jesus aw wuktota; nihqe aw put haqami hintsanyaniqey tunatyawyuñwa, pam nasuñwintalönni ep it tumaltaqw öviy'o.

¹⁷ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Nāt Ina pew pahsavo tumalay'ta, noqw öviy nu' piw tumalay'ta, kita.

¹⁸ Yantaqat ahpiy Jew-sinom Jesus nInayaniqey pas päpuwat tunatyawyuñwa, pam nasuñwintalönni qa hihtata; nit qa put-saa, pas piw pam God put náatnihqat pañqawhqe pas God-nihqey pañsoq nātsoka.

The Authority of the Son

¹⁹ Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni? Pas soon Tiat hihta nāp nahpiy hintsakiñwu, pas Naat hihta hintsakq, aw tayte' pam put hintsakiñwu; pi pam hihta hintsakq Tiat piw put an hintsakiñwu.

²⁰ Pi Naat Tiy aw unañway'ta, nihqe hihta hintsakqey sohsok put aw mahtakinta; nihqe pam iit tutmalat epnihqe nāt pas pávanyaqat put aw mahtaknaqw, uma kätayyuñwini.

²¹ Pi Ina so'pumuy ahoy tätayñañwu, pu qatsihuytañwu; noqw pan hapi piw nu' put Tiat hakiy tätaynanik panhtiñwu.

²² Pi Ina qa hakiy hinwat yuykuna; pam put sohsok pantaqat nuy put Tiy aw mätavi,

²³ Sohsoyam nuy kaptsi'yuñwniqat öviy'o, pas Inay hin kaptsi'yuñqey pan'i; hak nuy qa kaptsi'taqa piw Inay nuy añqw távihqat qa kaptsi'tañwu.

²⁴ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ilavayiy navotqa, pu Inay nuy añqw távihqat aw tuptsihwqa hapi qatsit qaso'taqat himuy'ta; noqw God pas soon put hinwat yukunani; pi pam mokiwyu añqw qatsit aw yámakiwtaq'ö.

²⁵ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ima so'pum God Tiyat tönayat nanaptaniqat aw pituto, hikis pi pay aw pitsiwtat; noqw nanaptaqam yesvani.

²⁶ Pi Ina pas nāp nahpe qatsit pasiwtaqe, pan piw nu put Tiat pas nāp nahpe qatsit pasiwtaniqat pam inuñem yuku.

²⁷ Nihqe nu hin hihta ep yúkumantaniqat nuy öqalmaqa, nu hapi Sinot Tiatniqw öviy'o.

²⁸ Uma it aw qa pas káuwantotani; nāt tüamit añ tañawtaqam sohsoyam itönay nanaptaniqat aw pituto.

²⁹ Noqw puma pañqw nõñakni; ima lolmat tumaltotaqam qatsit aw yesvani; noqw pu qalolmat tumaltotaqam hovalniwyaniqey aw yesvani.

Witnesses to Jesus

³⁰ Soon nu nāp nahpiy hihta hintsakni; nu hin navote', put ahpiy hin yúkuñwu, noqw nu hihta suan yúkuñwu, ispi nu qa itunatyay hinhtiniqey tunatyawtat, pas nuy añqw távihqat Inay tunatyayat nu hinhtiniqey tunatyawtañwuniqee.

³¹ Kurs nu pay nāp nātuawi'taniqw, ituawi hapi qa antsani.

³² Pay nuy hákiynihqat pas suhka tuawi'ta; noqw nu navoti'taqw pam nuy suan tuawi'ta.

³³ Ura uma John aw hakimuy ayatota; noqw pam nuy süan tuawi'ta.

³⁴ Nikañw pay nu sinot nuy hin tuawiyat qa pas antsatañwu; noqw pi as uma ayo nõñakniqat öviy nu yan lavayhti.

³⁵ John pi as pas kopitsoki uwiwitaqa talni'taqat panta; noqw as uma put talniyat ep hahlayyaniqey hihsavo suhtaq'ewya.

³⁶ Nikañw pay John tuawiyat epnihqe himu pas pávannihqa nuy tuwi'ta. Itumala nuy Inay añqw taviwhqat mahtakna. Ina nuy hihta hinhtiniqey yúkuniqat öviy ayataqw, nu put hapi tumalay'ta.

³⁷ Ina nuy añqw távhiqqa pas nāp nuy hákiynihqat pañqawu: Uma pi qa hisat put tōnayat nanapta, piw hin son'iwihqat aw yórikyá.

³⁸ Noqww put lavayiat umuh'unañway qa aw tuyqawi'ta, òviy pi pam hapi añqw taviqww, uma put aw qa tütuptsiwa.

³⁹ Uma tutuvenit ahpiy qatsit qa so'taqat tuway'yuñqey wūwantotaq, òviy put añ puritota; noqww pi pam nuy hákiynihqat tuawi'ta.

⁴⁰ Noqww uma inumiye' qatsit makiwyaniqey qa nānawakna.

⁴¹ Nu sinmuy tayawinpiyamuy qa nāwakna.

⁴² Pi nu umumi navoti'taqw uma umuh'unañwpeq God aw qa unañway'yuñwa.

⁴³ Nu Inay tuñwniyat aw yanikañw pituqww, uma nuy qa kwusuya; pay ason hak pas nāp tuñwniy aw yanikañw pituqww uma pay soon put qa kwusayani.

⁴⁴ Ya uma hin tütuptsiwani? Oviy pi uma nānañqaw tayawinpit tuñlay'kahañw tayawinpit God-sa añqwnihqat qa tunatyawyuñwa.

⁴⁵ Uma umuh'unañwpeq qa pan wūwantotani: Pam Nay aw itamuy qaantaqat ep tükopanani. Pay suhka umuy pantsakni, aw umuhtaqa'nañwa, Moses.

⁴⁶ Pi uma as Moses tütuptsiwe', soon nuy qa tütuptsiwani, pi pam nuy pēna.

⁴⁷ Nikañw kurs uma put pēniyat qa tütuptsiwe', ya uma hin ilavayiy tütuptsiwani?

6

Jesus Feeds the Five Thousand

(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Iit atsve pu' Jesus Galileet ep wuhkovatuphat Tiberias yan piw tūñwantiwhqat ayoqwat yama.

² Noqww sinom qaana'ewakw hintaqam put añkya, pam tütuyyaqamuy amuhpa' kātatahypiy tumaltaqww aw yórikyaqe òviy'o.

³ Noqww Jesus tsomomiq wupqe, put aw nānatuwnayaqamuy amumum pepeq qatuptu.

⁴ Noqww Jew-sinmuy tuñwiam Amutsva-Yūmosanihqat ep nōviwhqat aw hayiñwiwta.

⁵ Noqww Jesus kwuhpukq, sinmuy qaana'ewakw hintaqamuy put aw òkiwtaqamuy amumi yórikye, Philip aw pañqawu: Ya itam sen haqam tunòstuiyaqww ima nōñòsani?

⁶ Noqww pay pam put aw hin hepqe òviy kita, pay pi as pam hinhtiniqey nāp navoti'taqe òviy'o.

⁷ Noqww Philip put aw pañqawu: Pay as pi kurs itam lōp sunat sivat akw pōlavikit tuiye', itam nāto kurs hin pumuy sohsokmuy hiñsakw nopnayani.

⁸ Noqww suhka put aw nānatuwnaqa Andrew, it Simon Peter tupkoat, Jesus aw pañqawu:

⁹ Hak yep tiyohya tsivot sōhòvosvòlavikit nitkay'va, pu lōqmuy tsākww pākiihtuyuy; noqww ya pam sinmuy kaysiwhqamuy amumi hīmuu'?

¹⁰ Noqww Jesus pañqawu: Uma sinmuy yesvanayani. Noqww pep a'nò tūsaqa; noqww òviy sinom pañ yesva, tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtu.

¹¹ Pu Jesus pōlavikit òmahtaqa, put ep hihlayhtit, put aw nānatuwnayaqamuy amumi put oya; noqww puma añ yesqamuy amuhpa put o'ya, pu pākiihtuy piwu, hihsa'haqam nānawaknaqat pahsaa.

¹² Noqww pumuy òyōaqww, pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma yóñoyhpūt akwsiñwqat tsovalayani, noqww qa himu hovalniwni.

¹³ Noqww òviy puma tsivot sōhòvosvòlavikit añqw yóñoyhpūt nōñòsaqamuy akwsiñwpuymuy tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat tutsáysivut añ opomnaya.

¹⁴ Noqww Jesus kātatahyhit tumaltaqww, sinom aw yórikyaqe, pañqawu: Pay kurs pas antsa i' tāqa God lavay'ayaat tūwaqatsit aw pitūniqa.

¹⁵ Noqww puma put awy'e', pas òqalay akw put moñwtapyaniqat Jesus māmatsqe pay nāla piw tsomot aqwhaqamii.

Jesus Walks on the Water

(Mt 14.22-33; Mr 6.45-52)

¹⁶ Noqww tapkiqww put aw nānatuwnayaqam wuhkovatuphat aw hanhqe,

¹⁷ Pākiiht aqww yuñt pāvaqe Capernaum aqwwya; noqww nuñwu qatālawaqww, nāt Jesus qa pitu.

¹⁸ Noqww pumuy panwisq, a'nò hukvaqww pāhu a'nò hoñvanta.

¹⁹ Noqww òviy puma pāhut añqe' kwetstiwisqe payhp, sen nālōp tutskwatuwanit pah-savohaqami hoyóyokuyaqww, Jesus pāvaqe waymakañw pākiiht aw hayiñwina. Noqww pam panmaqww, puma put tutwaqe pas tsātsawna.

²⁰ Noqww pam pumuy amumi pañqawu: Pay nūu, uma qa tsawiniwyuñwni.

²¹ Pahsat pu puma hahlayhtotiqe, put pākiiht aqww panaya; noqww pahsat pay pākiiht pumuy haqami hoyóyototaqat aqww pitu.

The People Seek Jesus

²² Noqw qavoñvaqw sinom wuhkovatuphat ayaqwat huruhtotiqam ura pay suhka pākihu pápiqniqw put u'naya; noqw ura Jesus aw nánatuwnayaqam put aqw yuñqw, pay ura Jesus pumuy qa amumum put aqw paki, noqw pay puma nanalt ahpiyya.

²³ Noqw pay pētu pākihu Tiberius añqwayaqam pañso öki, ura Tutuyqawhqa haqam pölavikit ep hahlayhtit tünopnaqat pañsoo.

²⁴ Noqw sinom Jesus-nikañw pu put aw nánatuwnayaqamuy pep qa tutwaqe, pākihut añ yuñt, Jesus hepwisqe Capernaum ep öki.

Jesus the Bread of Life

²⁵ Nihqe puma wuhkovatuphat yupqöyveq put tutwaqe, aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, ya um hisat peqw pitu?

²⁶ Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma kätutmalat aw yórikyaqey qa paniqw nuy hepnumya, pi uma pölavikit nõñsaqe ööyaye öviy'o.

²⁷ Uma nõsiwhqat pay súlawhtiñwuat qa put öviy tumalay'yuñwni. Uma nõsiwhqat qatsit qaso'taqat aniwnaqat öviy tumalay'yuñwni; put hapi nu' Sinot Tiat umuy máqani. Pi Ina God öqalay akw nuy tuvoylata.

²⁸ Noqw puma put aw pañqaqwa: Noqw itam hihta tumalat hintsatske' God tayawnayani?

²⁹ Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma hapi hakiy God añqw távihqat aw tütuptsiwe', yan God tayawnayani.

³⁰ Pahsat pu puma put aw pañqaqwa: Noqw ya um hihta akw put pantaqat itamumi mahtaknaqw itam aw yórikye' ümi tütuptsiwani? Um hihta tumalay'ta?

³¹ Itanam pi ura qayësiwhpuye hihta mennat nõnova; öviy pi yan pey'ta: Pam öveqatsit añqw pumuy tunösmäqa, yan'i.

³² Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qa Moses püt pölavikit öveqatsit añqw umuy maqa; noqw Ina hapi pas antsa pölavikit öveqatsit añqwnihqat umuy maqa.

³³ Pi öveqatsit añqw hawhqa hapi God añqw pölavikit anta, pam hapi sinmuy qatsit huylawu.

³⁴ Pahsat pu puma put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, um okiw sutsep itamuy it pölavikit huylawni.

³⁵ Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu hapi pölaviki hakiy qatsit máqañwuqa; inumi pítuhqa soon hisat tsöñmokni, pu inumi tuptsihwqa soon hisat pánaqmokni.

³⁶ Noqw pi nu ura umumi pañqawu: Uma as inumi yórikyakahkañw qa tütuptsiwa.

³⁷ Sohsoyam Inay añqw inumi noiwayaqam inumiyani, noqw ason hak inuminiqw, soon nu put ayo tívani.

³⁸ Nu qa nāp itunatyay hintsakniqe öveqatsit añqw hāwi, nu Inay nuy añqw távihqat tunatyayat hintsakniqe öviy'o.

³⁹ Noqw i' hapi Inay nuy añqw távihqat tunatyaata: Nu sohsokmuy hakimuy put ahpiy inumi noiwayaqamuy qa hiltawat kwayht, nuhtuñk talöñvaqat ep pumuy ahoy tātaynani.

⁴⁰ Noqw i' hapi nuy añqw távihqat tunatyaata: Sohsoyam Tiyat aw yórikyakahkañw, put aw tütuptsiwaqam qatsit qaso'taqat makiwyani; noqw nu nuhtuñk talöñvaqat ep pumuy ahoy tātaynani.

⁴¹ Pahsat pu Jew-sinom put aw qayan unañway hiñqaqwa, pam pölaviki öveqatsit añqw hawhqe ura pañqawhqe öviy'o.

⁴² Nihqe puma pañqaqwa: Ya qa i' Jesus, it Joseph tíata? Itam put náyat-nikañw pu yuyat pumuy tuwi'yuñwa. Noqw ya hintaqw öviy pam öveqatsit añqw hawhqe pañqawlawu?

⁴³ Noqw öviy Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma qa nānahpa' qaán umuh'unañway hiñqaqwani.

⁴⁴ Pas Ina nuy añqw távihqa hakiy pan unañwtoynaqw, pam-sa inumini; noqw nu nuhtuñk talöñvaqat ep put ahoy tātaynani.

⁴⁵ Pi ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ yan pey'ta: Pu puma sohsoyam God añqw tutuqayyani, yan'i. Paniqw öviy sohsoyam Inay añqw nanaptakañw pu tūqayyaqam inumi ökiwta.

⁴⁶ Pay ka hak hisat Inay aw yórikqat nu qa pañqawu, hal i' hak God añqw pítuhqa, pam-sa Inay aw yóriki'ta.

⁴⁷ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuptsihwqa hapi qatsit qaso'taqat pay makiway'ta.

⁴⁸ Nu hapi pölaviki sinmuy qatsit máqañwuqa.

⁴⁹ Pay as pi umanam qayësiwhpuye hihta mennat nõñsat, pay qa yëse.

⁵⁰ Nu hapi i' pölaviki öveqatsit añqw hawhqa, it pölavikit añqw nõsqa qa mokniqat öviy'o.

⁵¹ Nu hapi taytaqa pölaviki öveqatsit añqw hāwi; it pölavikit añqw nösqa sutsep qátuni. Noqw nu pölavikit lavayhtiçe itokoy pañqawu; put hapi nu sinmuy amuñem távini, puma yesniqat öviy'ö.

⁵² Noqw öviy Jew-sinom put ep nāñwuy'yuñqe, pañqaqwa: Ya sen i' hin itamuy tokoy nopnani?

⁵³ Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pas uma Sinot Tiyat tokoyat qa nōñsakañw, pu put uñwáyat qa hikwye' uma umuh'unañwpeq qatsit ñastayani.

⁵⁴ Itokoy tümoytakañw, pu iuñway hihikwqa hapi qatsit qa so'taqat pay himuy'ta, noqw nu nuhtuñk talōñvaqat ep put ahoý tātaynani.

⁵⁵ Pi itoko pas antsa nōsiwhqa, pu iuñwa pas antsa hihikwaqa.

⁵⁶ Itokoy tümoytakañw pu iuñway hihikwqa inuhpe qatu; noqw nu put ep qatu.

⁵⁷ Pi Ina qátuhqa nuy añqw tavi; noqw nu put ahpiy qatu; noqw pay pan hapi hak nuy tümoytaqa nuy akw qátuni.

⁵⁸ I' hapi pám himu pölaviki öveqatsit añqw hāwi; pam it mennat umunamuy amuhpiy nōsiwhqat qa panta; ura puma put añqw nōñsát, pay qa sutsep yēse. It pölavikit añqw nösqa hapi pas sutsep qátuni.

⁵⁹ Pam Capernaum ep tsotsvalkive sinmuy tutuqaynakañw, yan lavayhti.

The Words of Eternal Life

⁶⁰ Noqw öviy kaysiwhqam put aw nánatuwnayaqam it nanaptaçe pañqaqwa: Pam hihta pas nuhtsel'ewakw itamuy tutuqayna; ya sen hak añ kuytani? kitota.

⁶¹ Noqw put aw nánatuwnayaqam it ep qaan'unañway hiñqaqwaq, Jesus unañwpeq navoti'taqe, amumi pañqawu: Ya i' umumi qalomátóqti?

⁶² Noqw tis kurs ka nu Sinot Tiat öveqatsit ep qátuñwuqey aqw wuptoqw, uma aw yórikye', pahsat uma hin wūwayani?

⁶³ Pi Hikwsi hapi hakiy taytoynañwu; hakiy tokoat qa hihta ápiñwu; nu umumi hihta lavayhtiçw, pam pantaqa hikwsit añqwnihqe sinmuy qatsihuylawu.

⁶⁴ Noqw pi uma haqawat qa tütuptsiwa. Pi hakim put aw qa tuptsiwni'yuñqat Jesus pay navoti'ta, pu hak momñwituy amumi put mätapniqata. Pam sinmuy tutuqaynativaqey añqaqw pūvut sohsok navoti'ta.

⁶⁵ Pahsat pu pam pañqawu: Paniq w hapi öviy nu ura umumi pañqawu: Pas Ina hakiy qa pan unañwtoynaq, soon pam hak inumini.

⁶⁶ Yantaqat atsve put aw nánatuwnayamuy amuñaqw wūhaqnihqam put mätatve; nihqe pápu qa amum hinnumya.

⁶⁷ Noqw pahsat pu Jesus imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumi pañqawu: Noqw ya uma nuhtum inuñaqw ahpiyyani?

⁶⁸ Noqw pahsat pu Simon Peter lavayhtiçe pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw itam hakiy awyani? Pi um pi lavayit qatsit qaso'taqat aniwnaqat lalvaya.

⁶⁹ Noqw pay itam tütuptsiwaq, um pas pam hak Christ God qátuhqat Tiatnihqat qapēvevnyaya.

⁷⁰ Noqw Jesus amumi pañqawu: Ya nu umuy pakwt lōq sihkay'taqamuy qa namorsta? Noqw uma haqawa Nukpanat akw tuyqawiwta.

⁷¹ Pam hakiy Simon tiyat Judas Iscariot pañqawu. Pam hapi as imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawkañw Jesus momñwituy amumi mätapniq w öviy'ö.

7

Jesus and His Brothers

¹ Yantaqat atsve pu' Jesus Galileet ep hinnuma, Jew-sinmuy put nīnayaniqey tunatyawyuñqw, öviy pam Judeat ep qa hinnumniqee.

² Noqw Jew-sinom hisat nanalt talōñvaqat añ kñhsit añ yesñwuqat aw pituto.

³ Noqw öviy Jesus tupkomat put aw pañqaqwa: Yupa, Judeat aqw'a, noqw ūmi nánatuwnayaqam uñ hihta hintsakqat aw nuhtum täyuñwmi.

⁴ Qa haq pi hak nātuwiwniqey nāwaknaqa nanauyve tumalay'tañwu. Kurs um pas antsa iit hintsake', um nuhtumi nāmahtaknani.

⁵ Hikis pi put tupkomat put aw qa tuptsiwni'yuñqe öviy yan aw lavayhtoti.

⁶ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nāt ituwanii aw qa pitu; nawus pi umuhtuwaniy aw sutsep pitsiwa.

⁷ Pay yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam soon qa umumi unañway'yuñwmi; inumi pi qayan unañway'yuñwa, puma qalomáhintsatskaqat nu pañqawlawh q öviy'ö.

⁸ Pay pi uma nōviwhqat aqwyani, nu' pay nāt qa aqwni, nāt ituwanii aw qa pas pas pitu.

⁹ Yan pam pumuy amumi lavayhtit, pay hāk Galileet ep huruhti.

Jesus at the Feast of Tabernacles

¹⁰ Nikañw ason put tupkomat pas aqwyaqw, pahsat pu pam tuwat nōviwhqat aqw'a, nikañw pay qa nuhtummit pay hihin nanauyvee.

¹¹ Noqw òviy Jew-sinom nōviwhqat epeq put hepnumyaqe pañqaqwa: Ya pam háqamo?

¹² Noqw sinom put hihin lavayta; noqw haqawat pañqaqwa: Pas as pam lolma; noqw pētu pañqaqwa: Qae, pam nuhtumi yēlawu.

¹³ Noqw pay puma nanayuve put lavayta, puma Jew-sinmuy mamqasyaqe òviy'o.

¹⁴ Noqw nōviwhqat nālōs talōñni'maqw, Jesus God kiyat awnihqe, pep sinmuy tutuqayna.

¹⁵ Noqw Jew-sinom kātayyuñqe pañqaqwa: Ya i' qa tutuqayñwunikañw hin tutuvenit tuwi'ta?

¹⁶ Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Pay itutuqayhpi qa inuhpiy'o, pam nuy añqw távihqat ahpiy'o.

¹⁷ Put tunatyayat hinmaniqey tunatyawtaqa itutuqayhpiy háqaqwnihqat māmatsni, sen pam God añqwnihqata, sen pay nu nāp nahpiy yuaataqata.

¹⁸ Kurs nu nāyuaate', ka nu tayawniwniqey tuñlay'tani; nikañw kurs nu Inay nuy añqw távihqat tayawniwniqat tunatyawte', pahsat pu nu pas soon atsātani, noqw himu qasuan-taqa inuhpe sūlawni.

¹⁹ Puyaw umuy hin hinwisniqat Moses umumi qa tutapta? Noqw uma qa haqawa put tutavoyat an hinma. Uma pi nuy nīnayaniqey anyuñwa.

²⁰ Noqw sinom lavayhtotiqe aw pañqaqwa: Kurs um nukpanhikwsit akw tuyqawiwta. Ya hak uñ nīnaniqey anta?

²¹ Jesus amumi pañqawa: Ura nu sūs nasuñwintalōñnit ep hihta tumaltaqw, uma sohsoyam kātayyuñwa.

²² Pu òviy pi piw tiyohya poñotkiwmantaniqat Moses umumi tutapta. (Pam qa Moses ahpiy panta, pas itanamuy amuhpiy pan yukiwta.) Noqw uma nasuñwintalōñnit ep hakiy poñotkuyanñwu.

²³ Noqw uma Moses tutavoyat anhtotiniqey nānawaknaqe, nasuñwintalōñnit ep hakiy poñotkuyanik pantsatsnañwu. Noqw kurs uma pantotiniq, uma hinoqw inumi tu'qawyuñwa, nu nasuñwintalōñnit ep hakiy qalapsinaq'ō?

²⁴ Uma pay hihta hin son'iwqhāt pan put hin yukunayanñwu, as uma pam hin pas antsa hintaqat pan put yukunayanikahkañwo.

Is He the Messiah?

²⁵ Pahsat pu haqawat Jerusalem ep ki'yuñqam pañqaqwa: Ya puma qa it nīnayaniqey tunatyawyuñwa?

²⁶ Noqw meh, pam qa tuhtuskañw yuaataqw, puma aw qa hiñqaqwa. Ya sen momñwit pay it Christnihqat suyan navoti'yuñwa?

²⁷ Qae. Pi itam it tāqat háqaqwniqw navoti'yuñwa; noqw pi Christ pituqw, qa hak put haqaqw pituqw navoti'tani.

²⁸ Pahsat pu Jesus God kiyat ep sinmuy tutuqaynakañw, kēew pañqawu: Uma nuy tuwi'yuñwa, pu nuy háqaqwnihqat navoti'yuñwa. Noqw nu' hapi qa nāp itunatyay pitu. Pi i' hak pas antsanihqa nuy añqw tavi. Noqw put hakiy uma qa tuwi'yuñwa.

²⁹ Noqw nu' pi put tuwi'ta; pi nu' put añqw pítuhqee; noqw pam nuy añqw tavi.

³⁰ Pahsat puma as put nuayaniqey anhtoti. Noqw pay qa hak aw may'ta, nāt tuwaniyat aw qa pituqw òviy'o.

³¹ Noqw pay sinmuy amuñaqw kaysiwhqam put aw tūtuptionsiwaqe pañqaqwa: Ya sen Christ hisat pite', it tāqat tutmalayat epnihqe pas pavan kāhintsakni?

Guards Are Sent to Arrest Jesus

³² Noqw yaw sinom nānahpa' nauyhiñqaqwaqat Pharisee-sinom nanaptaqe, God awwat mohpeq momñwituy amumum hoñviaymuy put aw hōnaya, put nuayaniqat òviy'o.

³³ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nāt nu hihsavo umumum yantat, nuy añqw távihqat awni.

³⁴ Noqw uma as nuy hepyat, soon nuy tutwani; pu nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani.

³⁵ Pahsat pu Jew-sinom nānami pañqaqwa: Ya sen i' haqamini? Ya hintaqw itam kurs hin put tutwani? Ya sen pam pay qa-Jew-sinmuy amuhpa' itahsinmuy ahtsawaliwtaqamuy amuminen, qa-Jew-sinmuy tutuqaynani?

³⁶ Ya sen hiñqawhqe pañqawu: Uma as nuy hepyanikahkañw, soon nuy tutwani; pu piw nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani, kita?

Streams of Living Water

³⁷ Noqw nõviwhqat ep nuhtuñk wukotalõnvaqat ep Jesus wunuptut, pas kēew pañqawu: Pānaqmokiwtāqa inuminen hikwni.

³⁸ Inumi tuptsiwñi'taqat ahsonñaq w kūiy taytaqa munvamantani; tutuvenit hin lavayhtiqat pan'i, pam kita.

³⁹ Pam yan lavayhtiqe it Hikwsit pañqawu, put hapi hakim Jesus aw tuptsiywaqam ason makiwyani. Qahováriwtaqa Hikwsi nāt nuhtumi qa noiwa, nāt Jesus qa pas pas hímuniwhitiqw õviy'o.

Division among the People

⁴⁰ Noqw õviy kaysiwhqam sinom it yan lavayit nanaptaqe pañqaqwa: Pay kurs pas antsa i' hapi God lavay'ayaat pas pāvannihqa.

⁴¹ Noqw pētu pañqaqwa: Pay i' pas pam Christ. Noqw haqawat pañqaqwa: Ya Christ yaw Galileet añqw yámakni?

⁴² Puyaw tutuveni qa pan lalvaya: Ura Christ David ahpiy aniwhtini, pu Bethlehem kitsókit añqw yámakni, ura David haqam qātuñwuqat añqõ'?

⁴³ Noqw õviy sinom Jesus ep nātsiki.

⁴⁴ Noqw haqawat as put nuayaniqey nānawaknaqw, pay qa hak put aw may'ta.

The Unbelief of the Jewish Leaders

⁴⁵ Pahsat pu ima hoñvia'yat God awwat mohpeq momñwituy amumi-nikañw, pu Pharisee-sinmuy amumi õkiqw, puma pumuy amumi pañqaqwa: Ya uma hinoqw qa wikvaya?

⁴⁶ Noqw hoñvia'yat pañqaqwa: Pas qa hak tāqa hisat it tāqat an yuaata.

⁴⁷ Pahsat pu Pharisee-sinom pumuy amumi pañqaqwa: Noq w ya uma nuhtum ūnatoti?

⁴⁸ Ya hakim momñwituy sen Pharisee-sinmuy amuñaqw put aw tūtuptsiwa?

⁴⁹ Ima sõqavuuñsinom tutavot qa tuwi'yuuñqam pi pay qalolmat makiway'yuñwa.

⁵⁰ Noqw Nicodemus, ura Jesus aw mihikq pítuhqa, pumuy amumum sinoiwtāqa amumi pañqawu:

⁵¹ Hakim nāt hakiy aw qa tūqayyuñwt, pu put hihta hinhtiqat nāt qa nanaptat, pay enem hin yukuyamantaniqat ya itahtutavo pan yukiwta?

⁵² Noq w puma lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Noq w ya um piw Galileet añqw sino? Tutuvenit añ pupre', um navotni, qa hak God lavay'ayaat Galileet añqw yámakni.

⁵³ Noq w sohsoyam nanap kiy añqe'ya.

8

The Woman Caught in Adultery

¹ Noq w Jesus tsomot Olivet yan mātsiwhqat aw'i.

² Pu suits talavay pam piw God Kiyat aw paki, noq w sinom sohsoyam put aw õkiqw, pam qatuptuqe pumuy tutuqayna.

³ Noq w tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum hakiy wuhtit qa nāp himuy amum hintsakkañw nuansaniwhqat put aw wikvaya; nihqe puma put nāsave taviyat,

⁴ Jesus aw pañqaqwa: I' wuhti qa nāp himuy amum hintsakkañw nuansaniwa, nāt pas hintsakkañwo.

⁵ Noq w Moses hapi tutavot ep itamuy pas ayataqe, hakim hakiy pan hintsakqat tatatup-ninayaniqat pañqawu. Noq w uñniqw hintani?

⁶ Pay puma Jesus aw hin hepyaqe, aw put hihta nēveltoynayaniqey õviy yan lavayhtoti. Noq w pay Jesus motoltit, malatsiy akw tutskwava penta, suhpan qa navotqey pan'i.

⁷ Noq w õviy puma put pas tūviñlalwaqw, pam kwuhpukqe amumi pañqawu: Pay pi haqawa umuñaqw pas qa hihtakw hintaqa put mohti owat aw tūvani, kitat,

⁸ Pu piw motoltiqe, tutskwava penta.

⁹ Noq w nanaptaqam qaanhinwisqey unañwpeq sunvoti'kahkañw, nānap pañqw nõñantiva, suswukoqw añqw hoyoyoykuyakañw nuhtuñknihqat aqw pahsavoo, noq w Jesus wuhtit nāsave wñnuhqat amum nāla akwsiñwu.

¹⁰ Noq w Jesus kwuhpukqe, pay wuhtit nāla epniqw, pam put aw pañqawu: Wuhti, ya uñ hihta nēveltoynayaqam haqaniya? Ya qa hak uñ mokniqat uñem hin yuku?

¹¹ Noq w pam put aw pañqawu: Pay qa hak'i, Tutuyqawhqa. Noq w Jesus aw pañqawu: Pay nu piw uñem qa pan yuku; um ahpiyinen, pāpu qaanqatsit qe'ni.

Jesus the Light of the World

¹² Pahsat pu Jesus piw pumu amumi pañqawu: Nu hapi sinmuy amumi tāla; inuñk hinmaqa qatalpuva soon hinmani; pam qatsit aw tālat añ hinmani.

¹³ Noq w õviy Pharisee-sinom put aw pañqaqwa: Um nātuawi'ta; uhtuawi qa súanta.

¹⁴ Jesus lavayhtiğe amumi pañqawu: Pay as pi nu nāp nātuawi'taqw, pay ituawi súanta; pi nu haqaqw pítukañw pu haqaminigey navoti'ta. Noqw uma pi nuy haqaqw pítuhqat, pu nuy haqaminigat qa navoti'yuñwa.

¹⁵ Uma pay sinmuy amún hihta hin yukuyañwu, nu qa hakiy eñem hin yuyku.

¹⁶ Pu nāmahin pi as kurs nu hakiy eñem hin yuke', nu suan yúkuñwu, pi nu qa nālaa, Inay nuy añqw távihqa inumuma.

¹⁷ Noqw ura kurs pi lōyóm hihta tuawi'taqw, tuawiam súantañwuqat umuhtutavoy añ pan pey'ta.

¹⁸ Noqw nu suhka nātuawi'ta, noqw pu Ina nuy añqw távihqat nuy hákiyñiqat tuawi'ta.

¹⁹ Pahsat pu puma put aw pañqawu: Noqw una háqamo? Noqw Jesus amumi pañqawu: Uma itamuy qa tuwi'yuñwa-nūyu, pu Inayu; pi as uma nuy tuwi'yuñwe', soon piw Inay qa tuwi'yuñwini.

²⁰ Yan Jesus sivatañpit ep yuaayku, God kíyat ep sinmuy tutuqaynakañwo; noqw qa hak put aw may'ta, nāt tuwaníyat aw qa pituqw óviy'o.

You Cannot Go Where I Am Going

²¹ Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Nu ahpiyni; noqw uma as nuy hepyani, níkañw uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni. Nuy haqaminigat uma kurs hin pañsoyani.

²² Pahsat pu Jew-sinom pañqawu: Ya pam hinoqw itam kurs hin put haqaminigat pañsoyaniqat pañqawu? Ya sen pam nāninani? kítota.

²³ Pu pam amumi pañqawu: Uma yañqw túwaqatsit añqwaya; nu óñaq'ó; uma yep qatsit ahpiyya, nu qa yep qatsit ahpiy'o.

²⁴ Pañiqw hapi óviy nu umumi pañqawu: Uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni; pi uma nuy hakñihqey pañqawhqat qa tútuqsiwe', uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni.

²⁵ Pahsat pu puma put aw pañqawu: Ya um hak hímuu? Noqw Jesus amumi pañqawu: Pay nu ura mohtihag umuy put áawna.

²⁶ Nu as nihtiwhaqat hihta ep umuy hin lavayhtini, pu umumiq hiñqawni; noqw i' hak nuy añqw távihqa pas qa atsa; noqw nu put añqw hihta navotqey nuhtumi yuaata.

²⁷ Pam pumuy amumi Nay lavayhtiğat puma qa māmatsya.

²⁸ Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Ason uma nuy Sinot Tiyat nahoylehtsit ep hahye', pep pu' uma nuy hákiyñiqat nanaptani, pu nu qa nāp nahpiy hihta hintsakqata; Ina inumi hin tutaptaqat nu pan hintsaki.

²⁹ Pu nuy añqw távihqa inumuma. Ina nuy qa naltavi, nu yūmosa unañwve hinmaqw óviy'o.

³⁰ Yan pam lavayhtiğw, kaysiwhqam put aw tútuqsiwa.

Free Men and Slaves

³¹ Pahsat pu Jesus Jew-sinmuy put aw tútuqsiwaqamuy amumi pañqawu: Uma ilavayiy añ hinwise', pep pu' uma pas antsa inumi nānatuwnayaqamuyani.

³² Nen uma navotit pas antsanihqat tuwi'yuñwini, noqw pam navoti umuy qenivo óyani.

³³ Puma lavayhtotiğe put aw pañqawu: Itam Abraham tímatu; nihqe itam qa hisat hakiy aw túwik'iwyuñwa; noqw hintaqw óviy itam qenive oyiwyuñwiniqat um pañqawu?

³⁴ Jesus lavayhtiğat amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qaantsakqa hapi qaanhtiput aw túwikiniñwu.

³⁵ Noqw túwiki pi qa sutsep kive ki'tañwu, pi ki'taqat tiat pep pas sutsep ki'tañwu.

³⁶ Noqw óviy kurs Tiat umuy qenivo oyaq, uma hapi pas antsa qeniveyani.

³⁷ Pas as pi uma Abraham tímatriq nu navoti'ta; noqw pi uma nuy nīnayaniqey tunatyawyuñwa, ilavayi umuh'unañwpeq qa haqam qeni'taqw óviy'o.

³⁸ Pi nu Inay amum qátuhqe, hihta aw yórikqey umumi yuaata; noqw pu uma umunay amum yeskañw pam hihta hintsakqat uma aw yórikyaqey put tuwat hintsatska.

³⁹ Puma lavayhtotiğe aw pañqawu: Abraham itanaa. Jesus amumi pañqawu: Pi as uma Abraham tímatnen, soon qa Abraham hintsakpiyat hintsatskani.

⁴⁰ Noqw uma soq tuwat nuy nīnayaniqey tunatyawyuñwa, ispi nu God añqw lavayit pas antsanihqat navotqey umuy áawnaq'ó. Abraham pi qa pan hinhti.

⁴¹ Uma umunay hintsakpiyat hintsatska. Pahsat pu pumuy put aw pañqawu: Itam qa tuskapqatsit ahpiy tihtiwya, itam sūkw nay'yuñwa, it God.

⁴² Noqw Jesus amumi pañqawu: Pi as God umunayniq, soon uma inumi qa unañway'yuñwini, pi nu God añqw yámakqe put añqw pitu; pi nu qa nāp itunatyay añq'ó; pi God nuy añqw tavi.

⁴³ Ya uma hinoqw ilavayiy qa māmatsya? Ispi kurs hin uma ilavayiy aw tuqayvas-totaniqee.

⁴⁴ Uma umunay Nukpanat ahpiy aniwhti, nihqe uma umunay tunatyayat hintsatskaniqey nānawakna. Pam yayhniwhqat añqaww tuqwyanta; himu pas antsanihqa put ep sūlawniq, òviy pam antsanihqat ep qa huruhti; pam atsáte', nāp himuy lavayhtiñwu; pam a'nò átsanihqe, pas atsát aaniwñaqa.

⁴⁵ Noqww pay soq pi nu umumi pas qa atsát lavayhtiww, òviy uma nuy qa tūtuqsiwa.

⁴⁶ Haqawa uma nuy hihta ep qaanhitiqat pas súañqawni? Noqww kurs nu pas qa atsát umumi lavayhtiww, ya hinoqww uma nuy qa tūtuqsiwa?

⁴⁷ God ahpiyñihqa God lavayiyat navotñwu', noqww paniqww òviy uma put qa nanapta, uma qa God ahpiy aniwhti qe òviy'o.

Jesus and Abraham

⁴⁸ Pahsat pu Jew-sinom lavayhtotiqe put aw pañqaww: Noqww pay itam súañqaww, um Samariat añqww sínoniqew nukpanhikwsit akw tuyqawiwtat qat pañqaww.

⁴⁹ Noqww Jesus lavayhti qe amumi pañqaww: Nu qa nukpanhikwsit akw tuyqawiwtat; nu Inay kaptsi'taqw uma nuy qa kaptsi'yuñwa.

⁵⁰ Pu nu inumi kátayyuñwñiqat qa tunatyawta; pay ason pas suhka put tunatyawta; nihqe pam itamuhtsave hinwat yúkuni.

⁵¹ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqaww: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiww ep pítuni.

⁵² Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqaww: Pu' hapi itam pas suyan nanaptaqww um nukpanhikwsit akw tuyqawiwtat. Abraham móki; pu God lavay'aymat piw soa; noqww um piw nāt pañqaww: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiww ep pítuni.

⁵³ Ya um itanay Abraham epñihqe hak pas pávani? Pam pi pay qa qatu; pu God lavay'aymat piw qa yēse. Ya um hak hímuniqey nāmi wūwanta?

⁵⁴ Noqww Jesus lavayhti qe pañqaww: Kurs nu pay nāp nātsokananiqww pay pam qa hihta hihkay'tani; noqww pi Ina nuy tsokanañwu; noqww uma put aw yanyuñqey pañqaww.

⁵⁵ Noqww pi uma put qa tuwi'yuñwa; noqww nu put tuwi'ta; nihqe òviy kurs nu put qa tuwi'taqey pañqaww', nu umún átsani; noqww pi nu put tuwi'taqe, put lavayiyat an hinma.

⁵⁶ Umuna Abraham iqatsiy aw yórikniqey put ep hahlayi; nihqe pam aw yórik qe hahlayhti.

⁵⁷ Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqaww: Um nāt qa lōp sunat pakwt sihkay'taqat yahsañwñi'kañw, ya pay um Abraham aw yori?

⁵⁸ Jesus amumi pañqaww: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqaww: Nāt Abraham qa háqamniqww pay nu qatu, kita.

⁵⁹ Pahsat pu puma put tatatupyani qe o'wat òmahotota; noqww pay Jesus nauyhtaqe God kíyat añqww yámak qe pumuy amuhsonñaqww hinmakañw pañqww ahpiy'o.

9

Jesus Heals a Man Born Blind

¹ Noqww Jesus haqaminikañw, hakiy tāqat pas tihtiwhqey añqaww qapostalqat aw tātayi.

² Noqww Jesus aw nānatuwnayaqam put tūviñtotaqe aw pañqaww: Tutuqaynaqa, ya hakiy qaanhitiqww, òviy i' qapostalkañw tihtiwa, sen ii, sen náata, sen yúata?

³ Noqww Jesus pañqaww: Pay i' qa hakiy qaanhitiqat ep pankañw tihtiwa, qa nāp qaanhitiqey ep'e, pu qa nay, yuy qaanhitiqat ep'e; pi pay God tumalaat put ep māaktiniqww òviy pam pankañw tihtiwa.

⁴ Nāt tálō'niqww nu soon nuy añqww távihqat tumalaytat qa tumalay'tani; taq mihikq soon hak tumalay'tañwu.

⁵ Nu nāt tūwāqatsit ep hinnumqe nu hapi sinmuy amumi tāla.

⁶ Yan pam lavayhti, tutskwami tōhakqe, tutswalay akw tsōqataq, put qapostalqat pōsiyat añhqe lelwi;

⁷ Nit put aw pañqaww: Yupa, nen um patuphat Siloam aqww posimavaqtani, kita. (Siloam hōniwa, i'ñihqe pam'i.) Noqww òviy pam awñihqe, aqww posimavaqtate, tālat taykañw ahoy pitu.

⁸ Noqww òviy kisiñwamat-niqww pu haqawat put qapostaliñwñiqww aw yorstotaqam pañqaww: Ya qa i' haqam qátukañw hihta tunlay'tañwuqa?

⁹ Noqww haqawat pañqaww: Pay i' pam'i; noqww pētū pañqaww: Pay i' put an sóniwa. Noqww pam tāqa pañqaww: Pay nu' pam'i.

¹⁰ Noqww òviy puma put tūviñtotaqe aw pañqaww: Noqww uhposi hin tālawwa?

¹¹ Noqww pam lavayhti qe pañqaww: Pay hak tāqa Jesus yan mātsiwhqa tsōqataq, ivosvaqe put lelwi, inumi pañqaww: Um patuphat Siloam awnen, aqww posimavaqtani; noqww òviy nu awñihqe posimavaqtate, ivosiy tālawna.

¹² Pahsat puma put aw pañqaww: Noqww pam hak háqamo? Noqww pam pañqaww: Piyi.

The Pharisees Investigate the Healing

¹³ Pahsat pu puma qapostalıñwuat Pharisee-sinmu amumi wikya.

¹⁴ Noqw piw nasuñwintalónit ep Jesus tsóqataqe put pösıyat tälawna.

¹⁵ Pahsat pu Pharisee-sinom pam hin pösıy tälawnaqat tuwat put tüwiñtota. Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pam ivosiy añhqe tsóqat lelwi; noqw nu posimavaqtaqe, ivosiy tälawna.

¹⁶ Pahsat pu öviy haqawat Pharisee-sinom pañqaqwa: Pay pi i' tãqa qa pas God añq'ö, öviy pi nasuñwintalónit qa kaptsi'ta. Noqw pëtu pañqaqwa: Pas soon hak qaanhinmakañw yanhaqam kätutmalat hintsakni. Noqw yan puma nätsiki.

¹⁷ Pahsat pu puma qapostalıñwuat aw piw pañqaqwa: Ya uhposiy tälawnaqa uñniqw hak hımuu? Noqw pam amumi pañqawu: Pam God lavay'ayaata.

¹⁸ Noqw as qapostalıñwua pösıy tälawnaqat Jew-sinom qa tütuptionsıwa. Noqw öviy puma put nayat yuyat enañ wãñwayyaqe,

¹⁹ Tüwiñtotaqe amumi pañqaqwa: Ya pas pay i' umuhti qapostalkañw tihtiwhqat uma pañqawlawu? Noqw pam pantañwunikañw hin pu' tãlat tayta?

²⁰ Noqw put naat yuyat amum lavayhtıqe amumi pañqawu: Pay pi i' pas itahtinihqat itam navoti'ta, pu i' qapostalkañw tihtiwhqata.

²¹ Nikañw hin pi pam pu' tãlat taytaqw itam qa navoti'ta; piw hak put pösıyat tälawnaqat itam qa navoti'ta; pi wüyoq'a; uma tüwiñtotani; pam pi nënem hin lavayhtini.

²² Put naat yuyat amum Jew-sinmu mamqasqe öviy yan lavayhti; yaw kurs hak Jesus pas Christ-nihqat pañqawhq, Jew-sinom aw tönawtaqamuy añqw put ayo tüvayaniqey pasiwñi'yuñqw öviy'o.

²³ Paniqw öviy puma pañqawu: Pay wüyoq'a, uma tüwiñtotani, kita.

²⁴ Pahsat pu piw öviy puma qapostalıñwuat wãñwayyaqe aw pañqaqwa: Um God pas hihtatani; itam navoti'yuñqw, i' tãqa qaanhinma.

²⁵ Noqw pam lavayhtıqe pañqawu: Pay ka pi as sen pam qaánhinma, sen pay qa panmaq, nu put qa navoti'ta; pay it-sa pi pas sükw nu suyan navoti'ta, nu as ura qapostalıñwu, nikañw nu pu' tãlat tayta.

²⁶ Pahsat pu puma piw put aw pañqaqwa: Ya pam uñ hintsana? Hin pam uhposiy tälawna?

²⁷ Noqw pam lavayhtıqe amumi pañqawu: Pay pi nu umuy äawnaqw uma qa nanapta. Ya uma hinoqw pas pu' piw put nanaptaniqey nãñawakna? Ya uma tuwat put aw tutuqayaniqe öviy'o?

²⁸ Pahsat pu puma pas tutsiw'unañway hiñqaqwaqe put aw pañqaqwa: Um pi put aw tutuqayi, itam pi Moses aw tutuqayya.

²⁹ God pi pas suyan Moses aw yuaaykuqat itam navoti'yuñwa; i' pi pay hak tuwat háqaq'ö.

³⁰ Noqw tãqa lavayhtıqe amumi pañqawu: Is uti pas as uma put háqaqwniqw qa navoti'yuñqw, piw pam ivosiy tälawna.

³¹ Noqw pi itam navoti'yuñqw God qaanhinwisqamuy lavayiyamuy qa navotıñwu; pi hak haqam God kaptsi'kañw tunatyayat hinmaq, put pam navotıñwu.

³² Hisat qatsit yayhniwhqat añqaw qa hak haqam hakiy qapostalkañw tihtiwhqat posiyat tälawnıqat itam navoti'yuñwa.

³³ Pi as i' tãqa qa God añqwnen soon hihta hintsakni.

³⁴ Puma lavayhtotıqe aw pañqaqwa: Pas as um qaanhtıput añ tihtiwañw, ya pas piw um itamuy tutuqayna? kitotaqe put pañqw ayo tüvaya.

Spiritual Blindness

³⁵ Noqw yaw put tüvayaqat Jesus navotqe put tüwahqe aw pañqawu: Ya um God Tiyat aw tuptsiwñi'ta?

³⁶ Noqw pam lavayhtıqe aw pañqawu: Ya pam hak'i, tãqa? Nu hakiy aw tuptsiwñi?

³⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um aw yori; noqw pam hapi ümi yuaata.

³⁸ Noqw pam pañqawu: Tutuyqawhqa, nu tuptsıwa; pam kitat put aw naokiwhta.

³⁹ Noqw Jesus pañqawu: Nu hapi yep hin hintaniqat öviy pew tüwaqatsit aw pitu, ima añ qa tayyuñqam pösıy tälawnayaniqat öviy'o, pu añ tãlat tayyuñqam pösıy qatälawnayaniqat öviy'o.

⁴⁰ Noqw haqawat Pharisee-sinom put ámumyaqam iit nanaptaqe put aw pañqaqwa: Noqw itam piw qapostalya?

⁴¹ Noqw Jesus amumi pañqawu: Pay pi as uma qapostalye', soon qaanhtıput hinyuñwñi; noqw pi uma postalyaqey kitotaqw, öviy umuhqaanhtıpu umuhpe hürsti.

¹ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Hak qa hötsíwhpa kanelkimi pakit, pay nãp haqe' aqw pákihqa hapi uyiñwuniñwu, pu hakiy hihta tusoqnawhkiñwaniñwu.

² Hötsíwhpa pákihqa hapi kanelmuy tumalay'taqaniñwu.

³ Noqw hötsíwat aw tunatyawtaqa put aw hõtañwu, noqw kanëlom tónayat nanaptañwu; noqw pam pumuy túñwniyamuy akw wáñwaylawñwu, nen pumuy pañqw haqami tsamñwu.

⁴ Pu pam pokmuy nõñakne' amupyeve hinmañwu; noqw kanëlom tónayat tuwi'yuñqe õviy put añkyañwu.

⁵ Nikañw puma a'lõntuy tónayamuy qa tuwi'yuñqe õviy hakiy alõñõt qa añkyat, tuwat soq put apyeve watqañwu.

⁶ Yan Jesus túwutsit añ pumuy amumi hihta mahtakna; noqw puma put hihta lavayhtiqat qa mãmatsya.

Jesus the Good Shepherd

⁷ Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Nu hapi kanelkimiq hötsíwat anta.

⁸ Inupyeve mohti õkihqam sohsoyam uuyiñwtu, pu hihta tñnawhkiñwaniñwu; noqw ikanelvohkom pumuy amumi qa túqayyuñwa.

⁹ Nu hapi hötsíwa; inuhpa' pákihqa hapi ayo yámakni, nen aw papkikañw pu piw añqw yaymakañw nõsiwhqey tuway'numni.

¹⁰ Pi uyiñwu õuyniksa pítuñwu, pu hihta nñnaniksaa, pu hihta hovalaniksaa; noqw nu tuwat pumuy yesniqat õviy pítu, puma nukñwat qatsit qaõwihinyuñwaniqat õviy'o.

¹¹ Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa. Suan kanelmuy amumi tunatyawmaqa hapi pumuy amuñem qatsiy táviñwu.

¹² Nãwuspi i' ayaiwtaqa, kanelmuy qa pokmuy'taqe amumi qa suan tumalay'tañwu; nikañw haqaqaw kwéwuniqaw put tuwe', kanelmuy tatamhtat, wãyañwu; noqw kwewu kanelmuy qóyañwu, pu piw tatslaknañwu.

¹³ Ayaiwtaqa wãyañwu, pam pi pay ahsatuy õviyiniñwuniñwu qe kanelmuy qa hin amumi tunatyawtañwu.

¹⁴ Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa; nihqe nu ikanelvokmuy tuwimuy'ta; noqw ivokom nuy tuwi'yuñwa.

¹⁵ Pas Ina nuy hin tuwi'taqw nu pan piw Inay tuwi'ta, nihqe nu ikanelvokmuy amuñem iqatsiy távini.

¹⁶ Pu nu piw nãt pëtuy kanelmuy qa it kanelkit ep yesqamuy pokmuy'ta; pumuy nu soon qa tsamni, noqw puma itõnay nanaptani; noqw puma sũp tñnawtaqaw sũka pumuy amumi tunatyawtani.

¹⁷ Noqw nu hapi iqatsiy tave' put ahoy kwúsuniqat õviy Ina inumi unañway'ta.

¹⁸ Soon hak nuy iqatsiy nawhkiñwu, nu nãp put távini; nu put táviniqey aw õqalat pasiwta, pu nu put ahoy kwúsuniqey aw'i; yan hapi Ina imumi tutapta.

¹⁹ Noqw yan it lavayit ep pay piw Jew-sinom nãtsiki.

²⁰ Noqw kaysiwhqam pañqaqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe õviy pas qa navoti'numa. Ya uma hinoqaw aw túqayyuñwa?

²¹ Noqw pëtu pañqaqwa: Nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe qa yan yuaatañwu. Ya sen nukpanhikwsi qapostalyaqamuy pōsiyamuy tãlawnani?

Jesus Is Rejected by the Jews

²² Noqw Jew-sinom Jerusalem epeq ura hisat namat God kíyat powatotaqat éphaqam u'nantota, tómõhaqamo.

²³ Noqw Jesus God kíyat ep haqam Solomon tuhõõyat añ waynuma.

²⁴ Noqw Jew-sinom put aw tsovaltíqey aw pañqaqwa: Taay, ya hihsavohaqam itam õmi a'nõ wũwantotani? Kurs pay um pas Christ-nen itamuy suyan put áawnani.

²⁵ Noqw Jesus amumi pañqawu: Pay pi nu umuy áawnaqw uma qa tútuptionsiwa. Nu Inay tuñwniyat aw yankañw iit tutmalat hintsakq, pam nuy hákiyiniñwu tuawi'ta.

²⁶ Noqw uma qa tútuptionsiwa, ispi uma qa nuhtum ikanelvohkomyaqee; pay pi nu ura umumi pañqawu.

²⁷ Ikanelvohkom itõnay nanaptañwu; noqw nu pumuy tuwimuy'ta; noqw puma inuñk hinwisa.

²⁸ Noqw nu pumuy qatsit qaso'taqat huylawu; noqw soon puma hovalniwyani, piw soon hak pumuy imaqõlñaqw tusoq'ipwani.

²⁹ Ina nuy pumuy máqahqa sohsokmuy amuhpenihqe pas pávani; noqw qa hak pumuy Inay mapqõlñaqw tusoq'ipwaniqey aw õqala.

³⁰ Ina-niqw pu nõu, itam sũkaa.

³¹ Pahsat pu Jew-sinom put tatatupyaniqey pay piw o'wat õmahtota.

³² Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu nihtiwtaqat lolmat tumalat Inay añqw umumi mahtakna. Noqw ya uma hihtawat tumalat ep nuy tatatupyani?

³³ Noqw Jew-sinom put aw pañqawu: Pay itam lolmat tumalat qa ép uñ tatatupyani, pi um God qakaptsi'lavayhtiq'ö; pu um pay sínónikañw pas God-nihqey pañqawhqat öviy'o.

³⁴ Noqw Jesus amumi pañqawu: Puyaw umuhtutavoy ep qa yan pey'ta: Nu pañqawu: Uma pas hihtuya, yan'i? (Noqw pas soon tutuveni alóntini.)

³⁵ Noqw pep hapi pam hakimuy put lavayiyat ómahkotaqamuy pas hihtuyaqat amumi pañqawu.

³⁶ Noqw hintaqw öviy uma nuy qakaptsi'lavayhtiqat pañqawu, nu Pas Hímunihqat Tiatnihqey lavayhtiq'ö? Pi Ina pas nāp nuy supwataqe tūwaqatsit aw tavi.

³⁷ Ason pi nuy qa Inay tumalayay hintsakq, uma nuy qa tūtuptionsiwani.

³⁸ Nikañw kurs pay nu pas put hintsakq, nāmahin pi as uma nuy qa tūtuptionsiwanihkañw uma hihihita tumaltiwahqat tūtuptionsiwani; nen Ina inuhpeniqw, pu nu put epnihqat uma māamatsye' tūtuptionsiwani.

³⁹ Yantaqat ep pu as öviy piw puma put nuayaniquey antotiqw, pam pumuy māyamuy añqw ayo yámakqe,

⁴⁰ Jordan yupqöymi pañsonihqe huruhti, ura John pay mohti küyit akw tūtuvoylalawhqat pañsoo.

⁴¹ Noqw kaysiwhqam put aw ökiwtaqe nānami lavayta: John pi qa hihta kātumalta; nikañw John pi it tāqat hin lavayhtiqw pas pam sohsoy antsaa.

⁴² Noqw pepeq kaysiwhqam put aw tūtuptionsiwa.

11

The Death of Lazarus

¹ Noqw hak tāqa Lazarus yan mātsiwhqa Bethany kitsókit ep ki'ta, it Maryt-nikañw pu qōqayat Marthat kitsókiyamuy ep'e; noqw pam hak okiw tūtuhtiyi.

² (I' Mary hapi put atsve hihta kwañwáhovaqtuqat wihkuyit akw Tutuyqawhqat lelwit, pu hōmiy akw kukyat añ hōna; noqw put tupkoat Lazarus tūtuya.)

³ Paniqw öviy put qōqamat hakiy Jesus aw ayataqw, pam pañqawu: Tutuyqawhqat, meh, pas aw uh'unañwa okiw tūtuya.

⁴ Noqw Jesus put navotqe pañqawu: I' tūya put mokniqat qa pániq'ö, pi God pas a'nō hímuniwhitiniqat öviy'o, noqw God Tiat put ahpiy pas pavan hímuniwhitini.

⁵ Noqw Jesus Marthat aw unañway'ta, pu tupkoyat Maryt-nikañw pu Lazarus pumuy amumi.

⁶ Noqw öviy pam put navotqe pay hāk pepeq lōs talōña.

⁷ Nit it atsve pu' pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Tuma piw Judeat aqwaya.

⁸ Noqw puma put aw pañqawu: Tutuqaynaqa, nāt pūnat pu' Jew-sinom uñ tatatupni-nayaniquey anhtotiqw, ya um pay piw aqwni?

⁹ Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Ya talōñvaqat ep tāwa añhqe qa pakwt lōq sihkay'tasikis qōniltiñwu? Tälö waynumqa qa wíwakñwu, pam qatsit aw tälät aw taymañwunihqe öviy'o.

¹⁰ Mihikq waynumqa hihta ep wíwakñwu, put ep tāla sūlawniñwuniqw öviy'o.

¹¹ Yan pam lavayhtit amumi pañqawu: Itahkwatsi Lazarus pūwi, noqw pay nu aqwnen tātaynani.

¹² Pahsat pu put aw nānatuwnayaqam put aw pañqawu: Tutuqaynaqa, pay pi pūwe' soon qa öqawhtani.

¹³ Noqw pam mokqat Jesus pañqawu, suhpan as pay pam puwhqe nāsuñwni'taqw put pañqawhqat puma wūwaya.

¹⁴ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pas suyan pañqawu: Lazarus möki.

¹⁵ Noqw nu qa épeqniqw pam panhtiqw pas nu put ep umuñem hahlayhti, uma nuy hinhtiniqat aw yōrikye' inumi tūtuptionsiwaniqat öviy'o. Pay itam aqwyani.

¹⁶ Pahsat pu Thomas, Didimus yan tūñwantiwhqa, suñwāmuy amumi pañqawu: Itam amum aqwy'e, amum so'ni.

Jesus the Resurrection and the Life

¹⁷ Noqw Jesus pepeq pituqw, pay kurs pam āmiwhqe, nālōs talni'ta.

¹⁸ Noqw Bethany Jerusalem áhayhpo, sukw añqw nāsamiq tutskwatuwanit pahsaphaqamo.

¹⁹ Noqw Jew-sinom kaysiwhqam Marthat pu Maryt pumuy tupkoyamuy ep pumuy qahahlayhpiyamuy ep amumi unañwāpānyiqe kurs ep öki.

²⁰ Noqw yaw Jesus añqunihqat Martha navotqe, pañqw nakwsuqe put ahsawva, noqw Mary pay nāt kiy ep qatu.

²¹ Pahsat pu Martha Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas as um yepniqw soon itupko mokni.

²² Noqw pay nu navoti'taqw nāmahin pi yahsathaqam um God aw hihta tūviñtaqw soon pam uñ qa māqani.

²³ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay uhtupko ahoy tātayni.

²⁴ Noqw Martha put aw pañqawu: Antsa nu navoti'taqw nuhtuñk talōñvaqat epeq sinom ahoy yesvaniqw pam nuhtum ahoy tātayni.

²⁵ Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu hapi hakiy mokiwuy añqw ahoy tātaynañwuqa, pu qatsihuytañwuqa; inumi tuptsiwhqa as nāmahin mokni, nikañw pay pam qátuni.

²⁶ Pu hak qatukañw inumi tuptsiwñi'taqw pas soon hisat mokni. Ya um it tūptsiwa?

²⁷ Noqw pam put aw pañqawu: Owí, Tutuyqawhqa, pay um pas Christ, God Tiatnihqat nu tuptsiwa; ura kurs pi pam hak tūwaqatsit aw pítuni.

Jesus Weeps

²⁸ Yan pam lavayhtit ahpiynihqe tupkoy Maryt nauywañwayhqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa pitu, nihqe uñ wāñwaylawu.

²⁹ Noqw panis pam put navot suñwnuptut, put aw'i.

³⁰ Noqw Jesus nāt kīmi qa pítuhqe, haqam Martha put ahsawvaqat pay nāt pep'e.

³¹ Noqw Jew-sinom Maryt amum ahpave tañawkahkañw put aw unañwtavi'yūñqam put suñwnuptut yámakmaq w aw tayyuñqe añkya pañqawkahkañwo: Pam sumataq tūamit ep pakmumuyniqe öviy pañsoo, kitota.

³² Pahsat pu Mary nāt Jesus haqam wunuqw túwahqe aw pitu, nihqe put atpipo tamōtswnuptut aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas as um yepniqw soon itupko mokni.

³³ Noqw pam pakmumuyhq, pu Jew-sinom put amum ökihqam piw tsaykitaqw Jesus amumi yórikqe unañwpeq ökwavakqe,

³⁴ Pañqawu: Uma haqam put taviya? Noqw puma pañqaqwa: Tutuyqawhqa, um awnen aw tātayni.

³⁵ Noqw pahsat pu Jesus paklawu.

³⁶ Pahsat pu Jew-sinom pañqaqwa: Meh, pas kurs aw unañway'ta.

³⁷ Noqw haqawat pañqaqwa: Ya sen i' qapostalqat pōsiyat tálawnaqa soon hinwat yukuqw soon as ka mokni?

Lazarus Brought to Life

³⁸ Pu öviy Jesus nāt qa suyan unañway'kañw tūamit aw pitu. Noqw tuhsōñaqw tūamiwta, noqw aqw owa uhtsiwta.

³⁹ Noqw Jesus pañqawu: Uma owat ayo taviyani. Noqw mokqat qōqaaq Martha put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay soon pi okiw qa hovaqtuni; pi pay nālōs talōñi'ta.

⁴⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya ura um tuptsiwe', God öqalayay lolmat aw yórikniqat nu ūmi qa pañqawu?

⁴¹ Pahsat pu mokpu haqe' qatsqat añqw puma ayo owat taviya. Noqw Jesus ömiq tātayht pañqawu: Inaa, kwakwhay um nuy navota.

⁴² Pay pi as um sutsep nuy navotñwuniqw nu put navoti'ta; nikañw pay ima sinom yañ hoñqam um nuy añqw tāvihqat tūtuptsiwaniqw öviy nu pañqawu.

⁴³ Yan pam lavayhtit, pahsat pu a'nō pañqawu: Lazarus, yámakuul!

⁴⁴ Noqw i' mokqa pañqw yama; noqw maat kukyat amum masyuwsit akw tōnaniwta, pu taywaat hōhōnpit akw nōmiwta. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma ñahyat mātapyani.

The Plot against Jesus

(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ Pahsat pu kaysiwhqam Jew-sinom Maryt aw ökihqam Jesus hihta tumaltaqat aw tātayyaqe put aw tūtuptsiwa.

⁴⁶ Noqw pay pumuy amuñaqw haqawat Pharisee-sinmuy amumiyaqe, Jesus hīhihta tumaltaqat pumuy āawnaya.

⁴⁷ Pahsat pu God awwat mohpeq momñwit Pharisee-sinmuy amumum yuaatotaniqe tsovalt, nihqe pañqaqwa: Ya itam hinhtotini? pas hapi i' tāqa hīhihta kātutmalat hintsaki.

⁴⁸ Pas itam qa aw hintsatskaqw, pam pantsakq kurs hin qa sohsoyam put aw tūtuptsiwani; noqw Rome añqw sinom öke' itahkiy kiqōtotani, pu itamuy sinmuy haqami hintsatsnani.

⁴⁹ Noqw pumuy amuñaqw haqawa Caiphas yan mātsiwhqa put yahsañwuy ep God awwat mohpeq moñw'iwtaqe pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta navoti'yūñwa;

⁵⁰ Piw it añ qa wūwaya: Pay hak sūka tāqa sinmuy amuñem mokniniqw pam itamuñem lomahintani. Noqw pep pu' sinom soon pas sohsoyam sulawhtotini.

⁵¹ Pam qa nāp nahpiy yan lavayhti; nīkañw pam ephaqam God awwat mohpeq moñw'iwtaqe hihta nātoniqat pañqawu. Pam yan lavayhtiqe Jesus pep tutskwat ep sohsokmuy sinmuy amuñem mokniqat añwu pay lavayhti;

⁵² Nīkañw pep tutskwat ep sinmuy qa púmuy-sa amuñem-nit, pas sohsokmuy God tímuyatuy añqe' ahtsawaliwyuñqamuy piw amuñem mokni, pam pumuy sohsokmuy sūmi tsovalanige òviy'o.

⁵³ Pahpiy pu puma put hin nīnayaniqey nanawinya.

⁵⁴ Noqw òviy Jesus Jew-sinmuy amuhpa' pāpu qa pas mātaqpuva hinnuma; nihqe pam pañqw haqami kitsókit Ephraim yan mātsiwhqat aqw'a, tutskwat qayēwiwhpuve qalavoq'a. Nihqe pam put aw nānatuwnayaqamuy amumum pepeq qatu.

⁵⁵ Noqw Jew-sinmuy nōviwhqaam Amutsva Yūmosanihqat yan túnwantiwhqat aw pituto. Noqw nāto nōviwhqat aw qa pituqw, kaysiwhqam añ tutskwava yesqam napwatotaniqe Jerusalem ep òki.

⁵⁶ Nihqe puma Jesus òviy taynumyaqe God kíyat ep honkahkañw nānami pañqaqwa: Ya uma hin wūwantota? Ya sen pam nōviwniqat qa awni?

⁵⁷ Noqw ima God awwat mohpeq momñwit Pharisee-sinmuy amumum put ñuayaniqey anhtoti; nihqe òviy kurs hak put háqamnihqat tuway'te' pañqawniqat pan yukuya.

12

Jesus Anointed at Bethany

(Mt 26.6-13; Mr 14.3-9)

¹ Noqw pu Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat aw navaysikis tālat pētiqw, Jesus Bethany ep pitu; pep Lazarus ura as mokqa qatu; ura Jesus put mokqat ahoy tātayna.

² Noqw Lazarus sinomat pep Jesus eñem tapkiqw nōvatota; noqw Martha tūnopni'ta; noqw Lazarus nuhtum put amum tunósvofiat aw qatu.

³ Pahsat pu qōqaaat Mary wiwkuyit kwañwáhovaqtuqat sūp tuwanit pan putu kwusut, Jesus kukyat lelwi, nit hōmiy akw put kukyat hōna. Pam wiwkuyi nard yan túnwantiwhqe a'nō hihkay'ta. Noqw pam pantsakq kīve wiwkuyit hovalañwuat tuyqawva.

⁴ Pahsat pu suhka put aw nānatuwnaqa, momñwituy amumi put mātapniqa, Judas Iscariot, it Simon tiat pañqawu:

⁵ Ya hinoqw tis nāpi kwañwáhovaqtuqa wiwkuyi qa payhp sunat sívat òviy huyiwhqe òkiwyaqamuy amumi qa noiwa?

⁶ Yan pam hiñqawu, qa pas pi pas antsa òkiwyaqamuy tunatyawkañwo, pi pam uyiñwunikañw sivamokit aw tunatyawtaqe, hihta pañsoq tañatiwhq put kimañwuniqe òviy'o.

⁷ Noqw òviy Jesus pañqawu: Uma qa wuhtit aw hiñqaqwani; pam nuy hisat tūamiwniqat aw it warani'ta.

⁸ Himu pi añ òkiwyaqam umumum sutsep yanyuñwa; noqw pay nu qa sutsep umumum yantani.

The Plot against Lazarus

⁹ Noqw òviy kaysiwhqam Jew-sinom yaw Jesus pep qátuhqat nanapta; nihqe puma qa Jesus-sa òviy ep òki, puma it Lazarus ura pam mokiwyu añqw ahoy tātaynaqat aw yóriyaniqey òviy pīwu.

¹⁰ Noqw òviy God awwat mohpeq momñwit pay Lazarus piw enañ nīnayaniqey nānami yuaatota,

¹¹ Yaw put atsviy kaysiwhqam Jew-sinom lasyaqe Jesus aw tūtuptionsaqw òviy'o.

The Triumphant Entry into Jerusalem

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹² Noqw qavoñvaqw sinom qaan'ewakw hintaqam nōviwhqat ep òkihqam yaw Jesus Jerusalem aw pitutoqat nanaptaqe,

¹³ Puma palm-tsotskit nantaqayat ūyitotaqe, pankahkañw put ahsawvawisa pañqawkahkañwo: Òqawmañwu! Israel-sinmuy moñwíam Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa pas kapsitiwaa.

¹⁴ Noqw Jesus mōrot puhuwuñwiwtaqat túwahqe, epeq evetskilti; pi ura pan pey'ta:

¹⁵ Uma qa tsawiniwyuñwini, Zion ep sínomu; meh, umuhmoñwi mōrot tiyat akw tsokiwmakañw añqw pituto, yan'i.

¹⁶ Noqw put aw nānatuwnayaqam as mohti iit qa māmatsya; nīkañw Jesus a'nō hímuniwhitiqw pahsat pu puma ura pam yan pēniwhqat u'naya, pu yan put yukunayaqata.

¹⁷ Noqw sinom put ámumyaqw pam tūamit aqw Lazarus wáñwayhqe mokiwyu añqw ahoy tātaynaqw aw tayyuñqam put tuawi'yuñwa.

¹⁸ Paniq̄w òviy sinom piw put ahsawvawisa, yaw pam it kātumalat tumaltaqat nanaptaqe òviy'ò.

¹⁹ Noq̄w òviy Pharisee-sinom nānami pañq̄aqwa: Meh, itam qa hihta aniwni'wisa; sinom sohsoyam put añkya.

Some Greeks Seek Jesus

²⁰ Noq̄w hakim Greek-sinom okiwlalwaniqe nuhtum nōviwhqat ep òki.

²¹ Nihqe puma Philip Galileet ep kitsókit Bethsaidat añqwnihqat aw òkihqe pañq̄aqwa: Tāqa, itam as Jesus aw yórikyaniqey nānawakna.

²² Noq̄w Philip Andrew awnihqe put āawna; noq̄w Andrew Philip amum Jesus put āawna.

²³ Noq̄w Jesus lavayhtiqe amumi pañq̄awu: Nu Sinot Tiat pas hímuniwhqat hapi aw pitu.

²⁴ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañq̄awni: Pas sòhòvosi tutskwami qa pohse', qa hovare', sutsep sūkaniñwu; pas pam hovare', pep-sa a'nō aniwnañwu.

²⁵ Qatsiy kahkawnaqa put kwayhni; pu yep qatsit ep pas nāp qatsiy aw qa suhtaq'ewnihqa hapi qatsit qaso'taqat himuy'vani.

²⁶ Inuñem tumalay'tanigey nāwaknaqa pas kurs hin qa inuñkni, nen nuy háqamniq̄w itumal'aya piw pepni. Pu inuñem tumalay'taqa Inay ahpiy kaptsi'tiwni.

Jesus Speaks about His Death

²⁷ Pas nu hin unañwti. Ya sen nu hiñq̄awni? Inaa, um it tuwanit añq̄w nuy ayo távini, sen nu kítani? Noq̄w pi nu yaniq̄w it tuwanit aw pitu.

²⁸ Inaa, um pas hímuniwhqey namtaknani, nu kítani. Pahsat pu òveqatsit añq̄w hakiy tónaat pañq̄awu: Nu pas hímuniwhqey pay namtakna, nihqe nāt nu piw panhtini.

²⁹ Noq̄w òviy sinom pep hoñqam put nanaptaqe úmukqat pañq̄aqwa; noq̄w haqawat pañq̄aqwa: God hoñviayaat put aw yuaayku, kitota.

³⁰ Noq̄w Jesus lavayhtiqe pañq̄awu: I' hakiy tónaat qa inuñem tōqti, pi umuñem'í.

³¹ Pu' hapi it qatsit tunatayat añ hinwisq̄amuy amuñem hin yukiltini; pu' hapi yep qatsit aw moñwi ayo tūviwini.

³² Noq̄w nūu, ason nu nahoylehtsit ep hāyiwe', nu sinmuy sohsokmuy nāmi tsovalani.

³³ Yan pam hin mokniqey lavayhtiqe pañq̄awu.

³⁴ Noq̄w sinom lavayhtiqe put aw pañq̄aqwa: Pi itam tutavot añq̄w nanaptaq̄w yaw Christ sutsep qátuni; noq̄w hinoq̄w Sinot Tiat pas kurs hin qa nahoylehtsit ep hāyiltiniqat um pañq̄awu? Ya i' Sinot Tiat hak hímuu?

³⁵ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañq̄awu: Pay nu tálát ankañw umumum hihsavo yantani; nāt tálát umumum yantaq̄w uma kwilalatotani, noq̄w qatála umuy qa wihkini; taq qatalpuva kwilalataqa haqaminihqey qa navoti'tañwu.

³⁶ Nu nāt umumum yantaq̄w uma inumi tūtuptsiwe', talpuva hinwisni; nen uma tálát ep sinoiwyuñwini.

The Unbelief of the Jews

Yan Jesus lavayhti ahpiynihqe pumuy amuñaqw nātupka.

³⁷ Noq̄w pay as pi nāmahin pam pumuy amutpik nihtiwtatqat hihta kātumalat mahtaknaq̄w puma put aw qa tūtuptsiwa.

³⁸ Yan God lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiqat aw antsaniwa. Ura pam pañq̄awu: Tutuyq̄awhqa, ya hak itahtuawiy tuptsiwa? Ya Tutuyq̄awhqa hakiy aw òqalay mahtakna.

³⁹ Yanta; noq̄w òviy soon put tūtuptsiwani, ura Esaias piw pañq̄awhq òviy'ò.

⁴⁰ Pam pumuy pōsiyamuy qatālawna, pu pumuy unañwayamuy owata, taq ka puma pōsiy akw tutwakahkañw, pu unañway akw māmatsye', ahoy nānamtōkyaq̄w, nu pumuy qalaptsinani.

⁴¹ Yan ura Esaias lavayhti God pitsánwayat lolmat aw yórikqee, nihqe put hakiy lavayhti.

⁴² Noq̄w pay as pi nāmahin yantaq̄w pay imuy mohpeq momñwituy amuñaqw kaysiwhqam nuhtum put aw tūtuptsiwa; nikañw pay Pharisee-sinmuy amutsviy put qa pañq̄aqwa, hakton sen puma tsotsvakikimi pumuy amumi uhtayaniq'ò.

⁴³ Puma pi sinmuy amuñaqw tayawinpit nānawaknaqe, God añq̄w tayawinpit qa hihtatota.

Judgment by Jesus' Word

⁴⁴ Noq̄w pu' Jesus tsa'lawhqe pañq̄awu: Inumi tuptsiwni'taqa hapi qa inumi tuptsiwni'tat, hakiy añq̄w nuy távihqat aw tuptsiwni'tañwu.

⁴⁵ Pu inumi taytaqa hapi nuy añq̄w távihqat aw tayma.

⁴⁶ Nu tála sinmuy amumi pitu, inumi tuptsiwni'taqa haqe' qatálat qa añ hinmaniqat òviy'ò.

⁴⁷ Nu sinmuy amuñem hin yukunaniqe qa paniq̄w pew pitu, pi nu sinmuy ayo óyanigey pitu. Nihqe òviy nāmahin pi hak ilavayiy navotkañw put qa tuptsiwhq̄ nu qa put hinwat yúkuñwu.

⁴⁸ Hak nuy qa nakwhakañw ilavayiy qa òmahtaqa hihta akw hinwat yukuniwni. Ilavayi hapi so'ñwamiq put hin yukunani.

⁴⁹ Pi nu qa nāp nahpiy yuaata. Ina nuy añqw távihqa hapi pas nāp nuy hihta hiñqawniqat inumi tutapta, pu hihta hin lavayhtiniqat piwu.

⁵⁰ Noqw nu navoti'taqw Ina hihta tutaptaqe sinmuy qatsit qaso'taqat himuy'vayaniqat òviy put tutapta. Noqw paniqw hapi òviy pam inumi hin tutaptaqat nu panwat sohsok yuaayku.

13

Jesus Washes His Disciples' Feet

¹ Noqw Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat nāt aw qa pituqw, Jesus yep it qatsit añqw Nay awniqey navoti'ta; nihqe sinomat it qatsit ep hinnunayaqamuy amumi unañway'taqe pam yūmosa so'ñwamiq pumuy amumi unañway'ta.

² Noqw tapkiqw pumuy nōnōsaqw, Nukpana Simon tiyat Judas Iscariot Jesus momñwituy amumi mātapniqat pan unañwtoyna.

³ Noqw Jesus navoti'taqw, Naat sohsok hihta aw òqalat put aw noa; noqw pam God añqw pítuhqe piw God aw áhoyniqey navoti'kañw,

⁴ Tunòsvoñat añqw wunuptut, napnay tavi; nit hōhōnpit kwusut, put kwewhta;

⁵ Nit pu tsaqaptat aqw kuyht, pahsat pu put aw nánatunwyaqamuy kukyamuy pāhomhtivat, nihqe hōhōnpit kwewhta qey akw kukyamuy hōnhata.

⁶ Pu òviy pam Simon Peter aw pituqw, Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya pas pay um ikukuy pāhomni?

⁷ Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay nu hihta hintsakq um nāt qa mātsi'ta; pay ason um soon qa māmatsni.

⁸ Noqw Peter put aw pañqawu: Pay um pas soon hisat ikukuy pāhomni. Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas nu uhkukuy qa pāhomqw pay nawus um qa isinoni.

⁹ Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, turs qa ikukuy-sa-nit imay iqōtoy enañ piw um pāhomni.

¹⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pāhom'iwhqa soon pas sohsovik pāhom'iwni, pay kuk'at-sani, pi pay sohsovik kwan'eway'o. Noqw uma hapi kwan'e'wayomu, nikañw pay qa sohsoyamu.

¹¹ Pam hakiy momñwituy amumi put mātapniqat navoti'taqe òviy pañqawu: Uma qa sohsoyam kwan'e'wayomu, kita.

¹² Pu òviy pam pumuy kukyamuy pāhomt, pu napnay añ pakit, pu qatuptut, amumi pañqawu: Ya nu umuy hintsanqat uma māmatsya?

¹³ Uma nuy Tutuqaynalalwakahkañw pu Tutuyqawhqaqalalwa; nihqe uma súañqawu, pi nu' pam'i.

¹⁴ Noqw kurs nu umumi tutuyqawhqa, pu umuy tutuqaynaqa umuhkukuy pāhomqw, soon tis uma umuhkukuy nāhoq qa nāvahomnayamantani.

¹⁵ Pi nu umuy hinyaniqat umumi mahtakna, nu umuy hin yúkunaqw pan uma hinwisni.

¹⁶ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pay tūwiki moñwiq epnihqe qa pavan pasniñwu, pu ayatiwhqa put ayataqat epnihqe qa pavan pasniñwu.

¹⁷ Noqw uma iit navoti'kahkañw añ hinwise' hahlayyani.

¹⁸ Nu umuy qa sohsokmuy lavayhti; nu hakimuy namorstaqey tuwimuy'ta. Noqw pay pi tutuvenit anhtiniqat òviy i' hak inumuy tūmoytaqa inumi nukpanhtini.

¹⁹ Noqw nāt put qa aw pituqw nu añwu pay umuy āawna. Noqw hisat put paniwhitiqw, nu Christ-nihqat uma tuptsiwyani.

²⁰ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ason nu hakiy haqami ayataqw, hak put pās távihqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távihqa hapi nuy añqw távihqat pās távini.

Jesus Predicts His Betrayal

(Mt 26.20-25; Mr 14.17-21; Lk 22.21-23)

²¹ Yan Jesus lavayhtit, qahahlayhtiqe pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma haqawa momñwituy amumi nuy mātapni.

²² Pahsat pu put aw nánatunwyaqam haqawat pa pam pañqawhqaqat wūwantotaqe nānahpa' yoyriky.

²³ Noqw suhka put aw nánatunwyaqam pep Jesus tawitsqayat aw tahtsikiwta, pas Jesus aw unañwaata.

²⁴ Noqw Jesus hakiy pañqawhqaqat pam put tūviñtaniqat Simon Peter put aw māmasa.

²⁵ Pu òviy pam Jesus tawitsqayat aw tahtsikiwkañw put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hakni?

²⁶ Jesus hu'waqe aw pañqawu: Pay nu nōvat móroknať, hakiy put maqaqaw pamni. Pu pam nōvat móroknaqe, Simon tiyat Judas Iscariot put maqa.

²⁷ Noqaw pam panhtiqa, pahsat pu Satan put unañwmiq paki. Noqaw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Um hihta hinhtiniqey its panhtini.

²⁸ Noqaw qa haqawa tunōsvoñat aw qátuhqa put hinoqaw pan lavayhtiqať māmati.

²⁹ Judas pi sivamokit tavi'ta; noqaw suhpan pam pumuy nōviwhqat ep hihta hinhtotiniqať Jesus put aw pañqawhqať haqawat wūwaya, pu sen pam ōkiwyaqamuy hihta huytaniqať pañqawhqať.

³⁰ Noqaw ōviy pam nōvat mórokput sowat, pahsat pay pañqaw yama. Noqaw mihikiwta.

The New Commandment

³¹ Pu ōviy pam yamakmaqaw, Jesus pañqawu: Pu' hapi nu' Sinot Tiat pas pavan hímuniwhntini; noqaw God piw inuhpiy panhtini.

³² Noqaw kurs God inuhpiy hímuniwhnte', pay soon pam tuwat qa nahpiy nuy pas pavan hihtatani; nihqe soon qa pay put panhtini.

³³ Itimu, nāt nu hihsavo umumum yantani. Noqaw uma as nuy hepyani; noqaw ura nu Jew-sinmuy amumi hin lavayhtiqať pay nu hapi piw pan umumi lavayhtini: Nuy haqaminiqaw soon uma pañsoyani, ura nu kita.

³⁴ Nu umumi pūhut tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni; nu umumi hin unañway'taqat pan piw uma nānami unañway'yuñwni.

³⁵ Umuy nānami unañway'yuñqaw pantaqať ahpiy sinom sohsoyam uma inumi nānatuwnyaqať nanaptani.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya um haqamii? Jesus lavayhtiqať aw pañqawu: Pay nuy haqaminiqaw um kurs hin nāt inuñkni; nikañw pay ason um soon qa inuñkni.

³⁷ Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hinoqaw nu soon pay pu' uñkni? Nu uñem iqatsiy táviniqey suhta'ewa.

³⁸ Jesus lavayhtiqať aw pañqawu: Haw um inuñem uhqatsiy táviniqey suhta'ewa? Pas antsaa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Pay ason pas um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawhqať pu' taqákowāko tōqtini.

14

Jesus the Way to the Father

¹ Uma qa hin unañway'yuñwni, uma God aw tuptsiwni'yuñwa; uma piw inumi tuptsiwni'yuñwni.

² Inay kíyat ep yeyespi qaōwiewa, pi as qa pantaqaw soon nu umuy qa āawnani. Nu umuñem qenitato.

³ Noqaw nu ahpiyinen umuñem qenite', nu piw añqwni; nen umuy nāmi ōkínani; noqaw nuy háqamniqaw uma piw pepyani.

⁴ Pu nuy haqaminiqaw uma navoti'yuñwa; pu uma aqaw pōhut tuwi'yuñwa.

⁵ Thomas put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um haqaminiqaw itam qa navoti'yuñwa; noqaw ya itam hin aqaw pōhut tuwi'yuñwni.

⁶ Noqaw Jesus put aw pañqawu: Nu hapi God aqaw pōhu, pu navoti pas antsanihqa, pu qatsi. Soon hak Inay awni, pas inuhpanen-saa.

⁷ Pi as uma nuy tuwi'yuñwe' soon uma Inay piw qa tuwi'yunwni; noqaw yahpiy haqahpiy uma put tuwi'yuñwa; nihqe uma aw yórikya.

⁸ Noqaw Philip put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um Unay itamumi mahtaknaqaw itam pañso uyiwaltoťini.

⁹ Noqaw Jesus put aw pañqawu: Pas as nu wūyavo umumum yantaqaw, ya um nāto nuy qa tuwi'ta, Philip? Inumi yórikqa hapi Inay aw yori; noqaw piw um nuy umumi Inay mahtaknaniqať inumi pañqawu.

¹⁰ Ya nu Inay amum sūkanihqať um qa tuptsiwa? Soñawnen pi nu put epniqaw pu pam inuhpee. Nu umumi hihta lavayhte', qa nāp nahpiy lavayhtiñwu; pi Ina inuhpe qátuhqa tumalat hintsaki.

¹¹ Nu Inay epniqaw pu Ina inuhpenihqať uma tūtuptsiwani; hal kurs uma qa pantotiniq, ñas'ew uma itumalay ahpiy inumi tūtuptsiwani.

¹² Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuptsiwhqa nuy hīhihta hintsakqať piw hintsakni, pu iit epnihqe pas pávanyaqať pam hintsakni, nu Inay awniniqaw ōviy'o.

¹³ Pu uma itunwiny aw yankahkañw nāphihta òviy tūviñtotaqw, nu put panhtimantani; noqw Ina Tiy ahipiy pas pavan hímuniwhitini.

¹⁴ Uma itunwiny aw yankahkañw nāphihta òviy tūviñtotaqw nu put panhtimantani.

The Promise of the Holy Spirit

¹⁵ Kurs uma inumi unañway'yuñwe', itutavoy añ hinwisni.

¹⁶ Pu nu Inay aw nāwaknani, noqw piw pam sukw umumi unañwtavi'taqat umumi távini, it Qahováriwtaqat Hikwsita. Noqw pam umumum sutsep yante',

¹⁷ Umuy hihta pas antsanihqat tutuqaynani. Put hapi ima yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam kurs hin kwusuyani, puma put qa tuway'yuñqe òviy'o, piw qa tuwi'yuñwa. Noqw uma pi put tuwi'yuñwa, pam umumum yantaqw òviy'o, nihqe nāt pam umuh'unañwpeq qátuni.

¹⁸ Pay nu soon umuy nal'oyini; pay nu nāt piw añqw umumini.

¹⁹ Nāt hihsavoniqw pay yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam inumi qa yórikyani, nikañw uma inumi yórikyani. Pi nuy qatuqw òviy piw uma yesni.

²⁰ Noqw pep pu' uma nuy Inay epnihqat nanaptani; pu pan piw uma inuhpeyani, pu nu umuhpeni.

²¹ Itutavoy oyi'kañw añ hinmaqa hapi inumi unañway'tani; pu inumi unañway'taqat aw Ina unañway'tani; noqw nu put aw unañway'tani, nen aw namtaknani.

²² Noqw suhka Jesus aw nānatuwnaqa Judas yan mātsiwa. Qa pam momñwituy amumi Jesus mātavi. Noqw pam Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hintaqw òviy um itamumi namtaknat, yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy amumi qa namtaknani?

²³ Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay inumi unañway'taqa soon ilavayiy qa añ hinmani; noqw Ina put aw unañway'tani; noqw itam put awnen unañwayat ep qátuni.

²⁴ Inumi qa unañway'taqa hapi soon ilavayiy añ hinmani. Noqw nu umumi lavayit yuaataqw pam qa inuhpiy'o, pam nuy añqw távihqat Inay ahipiy'o.

²⁵ Noqw nu nāt umumumnikañw ñit umumi yuaayku.

²⁶ Noqw nu pan Inay aw nāwaknaqw, pam umumi unañwtavi'taqat Qahováriwtaqat Hikwsit umumi távini. Noqw pam umuy sohsok hihta tutuqaynani; nen nuy hihta umumi lavayhtiqat umuy sohsok ahoy u'nanani.

²⁷ Uma suyan unañway'yuñwñi, nuy suyan unañway'taqat pan'i. Yep qatsit tunatyayat hinwisqam hakiy suyan unañway'taqat paysoq lavaytañwu; noqw nu qa panwat umumi yuaata. Uma qa hin unañway'yuñwñi, piw umuh'unañwa qa tsawiniwyuñwñi.

²⁸ Uma nanaptaqw ura nu umumi pañqawu: Nu ahipiyit piw añqw umumini. Pi uma inumi unañway'yuñwe' soon inumum qa hahlayhtotini, nu Inay awniqey pañqawhqaq ep'e, pi Ina inuhpenihqe pas pávani.

²⁹ Noqw nāt hapi aw qa pituqw, pay nu añwu umuy āawna, hisat aw pituqw uma tūtuptsiwaniqat òviy'o.

³⁰ Yahpiy hapi nu pāpu soon pas umumi yuaatani, taq Nukpana, yep qatsit ep moñw'iwtaqa añq'ò, noqw pam qahaqam hihta ep inumi tuyqawi'ta.

³¹ Noqw Ina inumi hin tutaptaqw nu pan hinma. Noqw put pantaqat akw yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam nu Inay aw unañway'taqat nanaptani. Huvam hoñvaa; itam yañqw ahipiyani.

15

Jesus the Real Vine

¹ Nu hapi ovauyit pas antsanihqat anta, Noqw Ina hapi ūyi'taqa.

² Inuhpiy hohtakiwtaqa qa hímuy'vañwuqat pam ayo túkuñwu; pu pölöy'vañwuqat pam papsiñwu, noqw pahsat pu pam wūhaq aniwnañwu.

³ Noqw uma hapi it lavayit nu umumi lavayhtiqat akw kwañw'e'way'iwyuñwa.

⁴ Uma inumi wiwyuñwñi, noqw nu umumi wiwtani; soon ovauyit ahipiy hohtakiwtaqa nāp natsviy hihta hímuy'vañwu, pas pam kopölvuy aw wiwte'sa hihta aniwnañwu; noqw pan hapi uma inumi qa wiwyuñwe', soon hihta aniwnayani.

⁵ Nu hapi ovauyi; noqw uma hapi ahipiy hohtakiwyuñqamu. Nu hakiy aw wiwtaqw pam inumi wiwte' a'nò hímuy'vamantani; pi uma qa inutsviye', soon hihta apitotini.

⁶ Inumi qa wiwtaqa lakput hohtakiwtaqat an ayo tūwiñwu; noqw sinom put tsovalaye', qòhit aqw maspaye', put taqtsokyañwu.

⁷ Kurs uma inumi wiwyuñwe', piw ilavayiy umuh'unañwpeq pani'yuñwe', pep pu' uma hihta nānawakne', put òviy tūviñtotamantani; noqw pam umumi antsaniwmantani.

⁸ Uma a'nò aniwnaye', yan Inay pas pavan mātaktotani; pu piw yan uma pas antsa inumi nānatuwnayaqamyani.

⁹ Nu hapi pas Inay inumi hin unañway'taqat pan nu umumi unañway'ta; uma suan hinwisq nu umumi unañway'tani.

¹⁰ Uma itutavoy añ hinwisq pan nu umumi unañway'tani, pas nu Inay tutavoyat añ hinmaq w pam inumi unañway'taqat pan'i.

¹¹ Noqw uma pas hinhaqam hahlayhtotiniqat òviy nu umumi yan lavayhti; nu pas hinhaqam hahlayhtiqaq pan'i.

¹² Noqw nu yan umumi tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni, pas nuy hin umumi unañway'taqat pan'i.

¹³ Kurs hak tāqa kwatsmuy amuñem qatsiy tave' suyan pi pam pumuy amumi pas pavan unañway'taqe òviy panhtini. Noqw qa hak put tāqat epnihqe pas pavan nuhtumi unañway'ta.

¹⁴ Uma nuy umumi hin tutaptaqaq añ hinwise' ikwātsimyani.

¹⁵ Yahpiy hapi nu pāpu umuy qa tūwiktūñwantani, taq tūwiki moñwiw hihta hintsakq put qa navoti'tañwu. Nikañw nu umuy ikwātsimyaqaq pan tūñwanta; pi nu Inay añqw hihta navotqey umuy sohsok āawna.

¹⁶ Qa uma hapi nuy namorstota, pi nu hapi umuy namorstaqe umuy sinmuy tsovalayaniqat òviy ayata; noqw tsovalniwyaqam qa hovalniwiyani; noqw uma ituñwiy aw yankahkañw Inay aw hihta tūviñtotaq w pam umuy put māqamantani.

¹⁷ Nu umumi yan tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni.

The World's Hatred

¹⁸ Kurs yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam umumi qa suhtaq'ewyaq w pay ura puma inumi mohti qa suhtaq'ewyaqaq uma u'ni'yuñwni.

¹⁹ Pi as uma yep qatsit tunatyayat añ hinwisq, pay put añ hinwisqam soon umuy qa hahlayyani; noqw uma pi yep qatsit tunatyayat qa añ hinwisq nu umuy put añqw namorsta; noqw òviy yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam umumi qa suhtaq'ewya.

²⁰ Ura nu umumi lavayhtiqaq uma put u'ni'yuñwni; pay tūwiki moñwiw epnihqe qa pavan pasniñwu; noqw kurs sinom nuy okiwsasne' soon umuy piw qa okiwsasnani; kurs ilavayiy añ hinwise' pay soon piw umuhlavayiy qa añ hinwisni.

²¹ Nikañw pay uma isinomniq w òviy puma umuy yan hintsatsnani, nuy añqw távihqat qa tuwi'yuñqe òviy'o.

²² Pay nu pítuhqe pumuy amumi yuaaykuq w puma inumi qa tuptsiwyaqe qaanhtoti. Kurs puma ilavayiy qa nanapte' pay soon pas qaanhtotini. Nihqe pu' hapi puma kurs hihta akw qaanhtipuy tupkayani.

²³ Inumi qa suhtaq'ewniñqa hapi piw Inay aw qa suhtaq'ewa.

²⁴ Nu pumuy amutpik niñtiwhataqat kātutmalat hinhti. Qa hak inuhpenihqe hihta kātumalta. Kurs puma itutmalay aw qa yórikye' pay soon pas qaanhtotini; noqw pi as puma put aw yórikyakahkañw inumi qa suhtaq'ewya, pu Inay piw aw'i.

²⁵ Ura pumuy tutuveniyamuy añ yan pey'ta: Nuy qa hinhtiq w puma inumi qa suhtaq'ewya, yan'i. Noqw puma hin pey'taqat anhtoti.

²⁶ Nikañw ason nu umumi unañwtavi'taqat Qahováriwtaqat Hikwsit Inay añqw ayataq w, pam hihta pas antsanihqat umuy tutuqaynat, nuy hákiyinihqat sinmuy āawnani.

²⁷ Pu uma piw pas nāp hihta aw yórikyaqey tuawi'yuñwni, uma yayhniwhqat añqawq inumum hinnumyaqe òviy'o.

16

¹ Uma qa hin unañwtotiniqat òviy nu umumi yan lavayhti.

² Nāt sinom hihta aw tōnawyuñqey añqw umuy ayo ipwayani; tis pi nāt òviy puma umuy qóqyaniqat aw pítuni; noqw panhtiqa God eñem tumaltaqey wūwamantani.

³ Puma hapi Inay nuy enañ qa tuwi'yuñqe òviy umuy panhtotini.

⁴ Nikañw ason hisat aw pítuq w ura nu umuy añwu pay put āawnaqaq uma u'nayaniq w òviy nu umumi yan lavayhti, nāwuspi nāt nu umumumniñqe òviy qa mohtihqat umumi iit yuaayku.

The Work of the Holy Spirit

⁵ Noqw pu' hapi nu Inay nuy añqw távihqat ahoy awni. Noqw uma qa haqawat nuy haqaminiqat tūviñta.

⁶ Noqw pay pi nu umumi iit lavayhtiqaq òviy umuh'unañwa pas qa hahlayhtoti.

⁷ Noqw pay nu umumi pas qaatsat pañqawni: Pas nuy ahpinyiniq w pam amuñem lomahintani; pi nuy qa ahpinyiq w umumi Unañwtavi'taqat soon umumi pítuni, pi nu ahpuyen añqw put umumi távini.

⁸ Ason pam pite' yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qaanhtotiqat pumuy navotnani, pu hakiy hin suan hinmaqat pumuy māmatsnani, pu God sinmuy hin yukunaniqat amumi mahtaknani.

⁹ Pam pumuy inumi qa tuptsiwyaqeq qaanhtotiqat pumuy navotnani.

¹⁰ Piw nuy suan hinmaqat pumuy māmatsnani, Inay awnihqat akw'a; noq̄w uma pāpu inumi qa yórikyani.

¹¹ Piw God sinmuy hin yukunaniqat amumi mahtaknani, pi pam yep qatsit aw moñwit pay eñem yúkuqeq pas qahihtata.

¹² Nāt nu nihtiwhtaqtat hihta umumi yuaaykuniq̄w, uma kurs hin nāt put sohsok òmahtotani.

¹³ Nikañw ason i' Hikwsi pas antsanihqa pite', pam sohsok antsanihqtat umuy māmatsstoynani; pam qa nāp nahpiynihqtat yuaataniq̄ee. Pam hihta navote' put yuaaykumantani, pu pam hiihihta nātoyaniqat umuy āwintani.

¹⁴ Ason pam nuy pas pavan hihtatani, pi pam itutuqayhpiy òmahtat, put umuy āwintani.

¹⁵ Inay tutuqayhpiat sohsoy piw itutuqayhpi, paniq̄w òviy nu pañqawu: Pam ason itutuqayhpiy òmahtat, put umuy āwintani.

Sadness and Gladness

¹⁶ Nāt hihsavoniq̄w pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniq̄w uma inumi yórikyani, nu Inay awniq̄w òviy'ò.

¹⁷ Pahsat pu put aw nānatuwnayaqam haqawat nānami pañqaq̄wa: Ya sen pam hihta itamumi lavayhtiqtat pañqawu: Nāt hihsavoniq̄w pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniq̄w uma inumi yórikyani, pu Nu Inay awniq̄w òviy'ò, kita?

¹⁸ Noq̄w òviy puma pañqaq̄wa: Ya sen pam hihta pañqawhqe Hihsavoniq̄'ò, kita? Itam hihta pañqawhqtat aw māmatsya.

¹⁹ Noq̄w puma as put tūviñtotaniq̄ey nānawaknaq̄w Jesus navoti'taq̄e amumi pañqawu: Ya nu umumi Pay hihsavoniq̄w uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniq̄w uma inumi yórikyani, kitaq̄at uma nātuviniñlalwa?

²⁰ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Nāt uma tsaykitani, pu pas hihta ep qahahlayhtotiq̄ey pan hiñq̄awani; noq̄w tuwat yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam hahlayyani, noq̄w úmawat qahahlayyani; nikañw pay umuhqahahlayhpi hahlayhpiñiwhtini.

²¹ Wuhti tihtatutuyne' qahahlayñwu, tuwaniyat aw pítuñwuniq̄w òviy'ò; nikañw ason pam tihte' pahsat kānavotpiy pāpu qa u'ni'tañwu, sino tūwaqatsit aw tihtiwhq̄ put ep hahlayñwunihqe òviy'ò.

²² Noq̄w pan uma qahahlayyani; nikañw pay nu nāt piw umumi pohtani, noq̄w umuh'unañwa hahlayhtotini, pu umuhhahlayhpiy soon himu sohtapnani.

²³ Pu hisat aw pituq̄w uma soon pāpu nuy hihta tūviñlawni. Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma ituñwniy aw yankahkañw Inay aw nāp hihta òviy tūviñtotaq̄w pam umuy put máqamantani.

²⁴ Yuk pahsavo hapi uma qa hisat nāt ituñwniy aw yankahkañw hihta òviy tūviñtota. Uma aw tūviñtote' òmahtotani, nen pas hinnaq̄am hahlayhtotini.

Victory over the World

²⁵ Yan nu pay tupkiwtaqtat umumi yuaayku; ason hisat aw pituq̄w pep pu' nu soon pāpu ilavayiy tupkitat, umuy Inay pas suyan āawnani.

²⁶ Ason pep pu' uma ituñwniy aw yankahkañw hihta òviy tūviñlalwani. Noq̄w nu umuñem Inay aw tūviñtaniq̄ey hapi qa pañqawu;

²⁷ Pi Ina pas nāp umumi unañway'taq̄w òviy'ò, ispi uma inumi unañway'yuniq̄'ò, nihqe nu God añq̄w pítuhqtat uma tūtuptsiwa.

²⁸ Nu Inay añq̄w yámakq̄e, tūwaqatsit aw pitu; nit pu' nu tūwaqatsit mātapt, Inay awni.

²⁹ Noq̄w put aw nānatuwnayaqam put aw pañqaq̄wa: Meh, pu' hapi um pas suyan yuaaykuq̄e, pāpu qa sómokit lavayhti.

³⁰ Pu' hapi itam uñ sohsok hihta navoti'taq̄at tūtuptsiwa; noq̄w soon kurs pas hak sówu hihta tūviñlawni. It akw pu' itam uñ God añq̄w pítuhqtat tūtuptsiwa.

³¹ Noq̄w Jesus lavayhtiqtat pumuy amumi pañqawu: Ya uma pu' tūtuptsiwa?

³² Meh, aw hapi pituto, híkis pay aw pitsiwa, uma tatslake', nanāp umuhkiy añhqe nankwuse', nuy nalmatapyaniqat aw'i. Nikañw pay nu qa nālaa, pi Ina inumuma.

³³ Uma inuhpe kwakwhaiwyuñwniqat òviy nu umumi yan lavayhti. Uma tūwaqatsit ep kānavotyani; nikañw pay uma su'qawyuñwni, nu hapi yep qatsit añwuta.

17

Jesus Prays for His Disciples

¹ Yan Jesus lavayhtit, òmiq tātayht, pañqawu: Inaa, aw hapi pitu; um Uhtiy pas hímunihqat pan nuhtumi mātaktani, noqw Uhti tuwat un pan mātaktani.

² Pi um Uhtiy sohsokmuy sinmuy amumi òqalat maqa, nihqe hakimuy hihsa'nihqamuy put aw noaqw, pam qatsit qaso'taqat amumi nóaniqat um pan put eñem yuku.

³ Noqw hak un pas suhka antsa God-nihqat tuwi'te' pu Jesus Christ uhpiy taviwhqat piw tuwi'te' qatsit qaso'taqat himuy'vani.

⁴ Nu tūwaqatsit ep un pas hímunihqat nuhtumi mātakta; um nuy hihta tumalat ayataqat hapi nu yuku.

⁵ Noqw taay, Inaa, ura tūwaqatsit nāt qa háqamniqw nu úmumnihqe lolmat tálawñwat pitsáñway'ta. Noqw òviy nu úmi pituqw um piw pan nuy lomavitsañwtoynani.

⁶ Um sinmuy amuñaqw hakimuy inumi noaqw nu un hákiyinihqat pumuy áawna; puma as úhimumyaqw um pumuy inumi noa, noqw puma uhlayviy añ hinwisa.

⁷ Nihqe um hihta inumi noaqw pam sohsoy úñaqwnihqat puma nanapta.

⁸ Pi um it lavayit inumi mātapq nu amumi put mātavi; noqw puma put òmahtota, nihqe nu úñaqw yámakqat pas suyan nanaptaqe pay um pas nuy añqw távihqat tütuptsiwa.

⁹ Nu pumuy amuñem okiw nāwakinta; nu yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qa pumuy amuñem nāwakinta; um hakimuy inumi noaqw nu pumuy amuñem nāwakinta, puma uhsinomniqw òviy'o.

¹⁰ Noqw sohsoyam isinom uhsinomu, pu sohsoyam uhsinom isinom, noqw nu amuhpiy pas hímuniwhiti.

¹¹ Noqw nu hapi pápu qa tūwaqatsit ep hinnuma, noqw ima nāt tūwaqatsit epya; noqw nu yañqw úmii. Qahováriwhpu Inaa, um hakimuy inumi nóahqey pumuy pas nāp uhtuñwniy òqalayak akw oyi'tani, noqw puma sūkayani, itamuni.

¹² Nu nāt tūwaqatsit ep pumuy amumum hinnumqe uhtuñwniy añ pumuy oyi'ta; um hakimuy inumi noaqw nu pumuy pás oyi'taqw qa himuwa haqami hiniwhiti, pay i' súlawhtiniqey namorstiwhqa-saa, hin pey'taqat anhtiniqat òviy'o.

¹³ Noqw nu yahsatniqw yañqw úmii, nihqe okiw pas pay imuy unañwpeq ihahlayhpiy aniwni'yuñwniqat òviy nu tūwaqatsit ep yan hiñqawlawu.

¹⁴ Nu amumi uhlayviy mātavi, noqw yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam pumuy amumi qa suhtaq'ewya, puma qa yep sinoiwyuñqw òviy'o, nuy qa pep sinoiwtaqat pan'i.

¹⁵ Um as tūwaqatsit añqw pumuy ipwaniqat nu qa pan úmi túviñlawu, um qalolmat añqw okiw pumuy ayo oyi'taniqat pan'i.

¹⁶ Puma inún qa yep qatsit ep sinoiwyuñwa.

¹⁷ Um uhlayviy pas antsanihqat akw pumuy nēnem qenivo òyani; uhlayviy pas antsa.

¹⁸ Um nuy sinmuy amumi tavi, noqw òviy pay hapi nu piw pan nuhtumi pumuy ayata.

¹⁹ Nihqe nu pumuy tunatyawkañw qenivo nātavi, puma as pas antsa piw qenivo oyi-wyuñwniqat òviy'o.

²⁰ Pu nu qa ímuy-sa amuñem túviñlawu, nāt hakim pumuy lavayiyamuy ahpiy inumi tütuptsiwaniqamuy amuñem píwu.

²¹ Okiw as puma sohsoyam sūkayaniqat nu túviñlawu, um Ina inuhpeniqw pu nu uhpenihqat pan piw itamuhpe sūkayaniqata; noqw pep pu' tūwaqatsit ep sinom um nuy añqw távihqat tütuptsiwani.

²² Noqw um hin nuy kaptsi'taqw pan piw nuy pumuy kaptsi'ta, puma itamun sūkayaniqat òviy'o.

²³ Nu pumuy amuhpeniqw pu um inuhpee, noqw puma itamuhpe pás pasiwyuñwni, noqw sinom nanaptaqw um nuy añqw tavi, nihqe pas hin inumi unañway'taqey pan piw amumi unañway'ta.

²⁴ Inaa, um imuy hakimuy nuy maqaqw puma as nuy háqamnihqat pep inumumyaniqat nu nāwakna, nen it lolmat tálawñwat um nuy máqahqat puma aw tayyuñwni, pi um nāt tūwaqatsit qa yukihq pay pepeq inumi unañway'ta.

²⁵ Súantaqa Inaa, yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam un qa tuwi'yuñwa, noqw nu un tuwi'ta, noqw ima hapi um nuy añqw távihqat navoti'yuñwa.

²⁶ Noqw nu hapi un pumuy áawna. Noqw okiw as um inumi hin unañway'taqw pan hapi pumuy nānami unañway'yuñwniqat òviy nu soon nāt qa un pumuy áwintani. Nen nu pas antsa amuhpe yantani.

18

*The Arrest of Jesus**(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Lk 22.47-53)*

¹ Yan Jesus lavayhtit put aw nánatuwnayaqamuy tsmakñw pahpiy nakwsuq̄w, puma haqe' sika Cedron yan mätsiwhqat yupq̄öymi nôna; noq̄w pam haqami olive q̄ölimi pítuhqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumum pañso paki.

² Noq̄w put momñwitu y amumi mätapqa Judas piw put háqamnihqat tuwi'ta, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy tsmakñw qa sūs pañsoniñwuniq̄w öviy'o.

³ Noq̄w God awwat mohpeq momñwit Pharisee-sinmuy amumum tuwalan'a'yatuy hoñvia'yatuy enañ Judas aw mätavi; noq̄w puma wihq̄öhi'wiskañw, kopitsoki'wiskañw, tunipi'wiskahkañw put amum pañsoya.

⁴ Noq̄w öviy Jesus hin hintsaniwniqey sohsok navoti'taqe amumi nakwsuhqe pañqawu: Ya uma hakiy hepnumya?

⁵ Noq̄w puma lavayhtitiqe aw pañqawa: Itam hakiy Nazareth añq̄w t̄aqa Jesus hepnumya. Noq̄w Jesus amumi pañqawu: Nu' pam'i. Noq̄w Judas amumi put mätapqa pumuy amumum wunu.

⁶ Noq̄w pam panis pamnihqey amumi pañqawhq pahsat pay puma áhoywat hohyokat, tutskwami patañmunumhti.

⁷ Pahsat pu piw pam pumuy tüviñtaqe amumi pañqawu: Ya uma hakiy hepnumya? Noq̄w puma pañqawa: Itam hakiy Nazareth añq̄w t̄aqat Jesus hepnumya.

⁸ Jesus lavayhtiqe pañqawu: Pay pi nu pamnihqey umumi pañqawu; noq̄w öviy kurs uma nuy hepnumye', uma imuy mätapyani.

⁹ Ura pam hiñqawhq put anhtiniq̄w öviy'o, ura pam pañqawu: Imuy hakimuy um inumi noaq̄w nu qa hihtawat kwahi, it'a.

¹⁰ Pahsat pu Simon Peter sipwuvahpi'taqe put hóroknat, God awwat mohpeq moñwit t̄uwikiyat wuvahtaqe, putvaq̄w naqvuyat ayo tuku. Noq̄w i' hak t̄uwiki Malchus yan mätsiwa.

¹¹ Pahsat pu Jesus Peter aw pañqawu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aq̄w pánaa. Ina inuñem okiwsanhpiit kuyapkuyhq pay nu soon qa put hikwni.

Jesus before Annas

¹² Pahsat pu sohsoyam tuwalan'a'yam-niq̄w pu moñwíam, hoñviaymuyatuy amumum Jesus ñuayaqe put somya;

¹³ Nit mohti Annas aw put wikya, pam pi Caiphas möönañwuy'ta; noq̄w Caiphas put yahsañwuy ep God awwat mohpeq moñw'iwta.

¹⁴ I' Caiphas hapi ura Jew-sinmuy amumi pañqawu pay ura hak s̄úka sinmuy amuñem mokq̄ pam ñas'ewniqata.

*Peter Denies Jesus**(Mt 26.69-70; Mr 14.66-68; Lk 22.55-57)*

¹⁵ Noq̄w Simon Peter Jesus añki, pu suhka put aw nánatuwnaqa; pamwat God awwat mohpeq moñwit tuwi'ta; nihqe pam Jesus amum God awwat mohpeq moñwit kíyat aw paki.

¹⁶ Noq̄w Peter pay hötsíwat ihpaq̄ wunu. Noq̄w pahsat pu suhka Jesus aw nánatuwnaqa God awwat mohpeq moñwit tuwi'taqe yámakqe, hötsíwat aw tunatyawtaqat mānat aw yuaaykuqe Peter pana.

¹⁷ Pahsat pu māna hötsíwat aw tunatyawtaqa Peter aw pañqawu: Ya qa um piw it t̄aqat aw nánatuwnaqa? Noq̄w pam pañqawu: Qae.

¹⁸ Noq̄w iyohooniq̄w, öviy t̄utuwiñt hoñvia'yatuy amumum tövumsit hoveyelayaqe aw hoñkahkañw nāmukintota. Noq̄w Peter pumuy amumum aw wunuwkañw nāmukinta.

*The High Priest Questions Jesus**(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Lk 22.66-71)*

¹⁹ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi Jesus tüviñtaqe put aw nánatuwnayaqam hákimyaqat put tüviñta, pu hihta pam pumuy tutuqaynaqata.

²⁰ Noq̄w Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nu nuhtumi susmataq̄ yuaata. Nu tsotsvalkive sutsep tutuqayna, pu God kíyat ep'e, pañso Jew-sinom sutsep tsotsvalya; nu qa hihta nanauyve lavayhti.

²¹ Noq̄w um hinoq̄w nuy tüviñlawu? Nu hihta yuaaykuqat um inumi t̄uqayyuñqamuy tüviñtanikañwo; meh, puma nuy hiñqawhq navoti'yuñwa.

²² Noq̄w yan pam lavayhtiq̄w, pu suhka hoñiaya put aqlap wúnuhqa mapq̄ölöy akw Jesus wuvahta, pañqawkañwo: Ya um hinoq̄w God awwat mohpeq moñwit aw panhaqam hiñqawu?

²³ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pay pi kurs nuy qalolmat lavayhtiqw um put pañqawni; kurs pay nuy súañqawh̄q ya um hinoq̄w nuy wuvahta?

²⁴ Noq̄w Annas put somt, God awwat mohpeq̄ moñwit Caiphas aw hōna.

Peter Denies Jesus again

(Mt 26.71-75; Mr 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Noq̄w Simon Peter pep wunuwkañw nāmukinta; noq̄w haqawat pep hoñqam put aw pañqawu: Ya qa um piw put aw nānatuwnaqa? Noq̄w pam qa nakwhaqe pañqawu: Qae.

²⁶ Noq̄w haqawa God awwat mohpeq̄ moñwit tūwikiat Peter aw pañqawu: Puyaw qa um oliveq̄ōlpe put āmunniq̄w nu ūmi qa tātayi? Pam hapi Malchus añq̄wvi, it hakiy naqvuyat Peter ayo tukuq̄w put'a.

²⁷ Pahsat pu Peter piw nāt qa nakwha, noq̄w pahsat pay taqakowako tōqti.

Jesus before Pilate

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Pahsat pu puma Caiphas añq̄w Jesus haqami Rome añq̄w moñwit kīyat aw wikya; noq̄w sūitsi; noq̄w puma pay moñwkimi qa yuñā, taq̄ ka Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwhqat añq̄w nōñōsaniqey qa hu'waniwiyani.

²⁹ Pahsat pu Rome añq̄w moñwi Pilate yan mātsiwhq̄a yāmakq̄e amumi pañqawu: Ya uma hihta it nēveltotoynaya?

³⁰ Noq̄w puma lavayhtotiq̄e aw pañqawu: Pay pi as i' tāqa qa nukpananiq̄w soon itam ūmi put wikvayani.

³¹ Pahsat pu Pilate amumi pañqawu: Pay pi uma put wikye' unumi hin tutavot an put yukunayani, kita. Noq̄w ōviy Jew-sinom put aw pañqawu: Itam hakiy nīnayaniqey mewniwta.

³² Ura Jesus hin mokniqey lavayhtiqat anhtiniq̄w ōviy puma pañqawu.

³³ Pahsat pu Pilate piw pavasiwhkimi pakit, Jesus wāñwayhq̄e aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiamu?

³⁴ Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e put aw pañqawu: Ya pay um pas nāp it lavayhti? sen pay hakim nuy pamnihqat uñ āawnaya?

³⁵ Noq̄w Pilate lavayhtiq̄e aw pañqawu: Ya nu Jew-sino? Pi nāp uhsinom God awwat mohpeq̄ momñwituy amumum uñ inumi mātapya. Ya um hihta hinhti?

³⁶ Jesus lavayhtiq̄e aw pañqawu: Pay imoñwtunatya qa yep qatsit ahpiy'o, pi as imoñwtunatya it qatsit ahpiyniq̄w soon itumal'a'yam as qa rohomhtotini; noq̄w nu Jew-sinmuy amumi qa noiwni; noq̄w pi imoñwtunatya qa yañq'ō.

³⁷ Noq̄w ōviy Pilate put aw pañqawu: Noq̄w um moñwi? Jesus lavayhtiq̄e aw pañqawu: Um súañqawu. Pi nu yaniq̄w tihtiwa; nihq̄e nu it hihta pas antsanihqat tuawi'taniq̄e ōviy tūwaqatsit aw pitu. Pas antsanihqat añ hinwisqam sohsoyam itōnay nanaptañwu.

³⁸ Noq̄w Pilate put aw pañqawu: Ya himu pas antsa?

Jesus Sentenced to Death

(Mt 27.15-31; Mr 15.6-20; Lk 23.13-25)

Pam kitat, piw Jew-sinmuy amumi yāmakq̄e, amumi pañqawu: Pas nu qa haqam qaanh-tiqat put aw tuwa.

³⁹ Noq̄w pay pi Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwhqat aw pituq̄w nu hakiy umumi mātapmantaniqat uma pan tuwi'yūñwa. Noq̄w nu Jew-sinmuy moñwīyamuy umumi mātapniqat uma nānawakna?

⁴⁰ Pahsat pu puma sohsoyam piw nāt sāakmaq̄e pañqawu: Qa i'ni, Barabbasni. Noq̄w i' Barabbas pi hihta tūnawhkilawu.

19

¹ Pahsat pu Pilate solāwamuy pan ayataq̄w puma Jesus haqami wikyaq̄e wuvahpit akw put qa sūs wuvahtota.

² Pahsat pu puma hihta kūtay'taqat kwitetotaq̄e put wihkat yukuyat put Jesus q̄ōtōsomtōynaya, nit pu hihta palasakwat usimnit put usihtōynayaq̄e,

³ Aw pañqawu: Ōqawmañwu, Jew-sinmuy moñwīamu! Pu puma may akw wuvalalwa.

⁴ Pu ōviy Pilate piw yāmakq̄e sinmuy amumi pañqawu: Meh, nu hapi qa haqam qaantaqat it aw tūwahq̄e umuy navotnaniq̄e ōviy nu umumi put hōrokna.

⁵ Pahsat pu Jesus kūtāt akw q̄ōtōsomiwkañw palasakwat usimnit uskañw pañq̄w yama. Noq̄w Pilate umumi pañqawu: Taa, yep tāqa.

⁶ Noq̄w ōviy God awwat mohpeq̄ momñwit hoñvia'yatuy amumum put aw yōrikyaq̄e sāakmaq̄e pañqawu: Nahoylehtsit aw mūaa! Nahoylehtsit aw mūaa! Noq̄w Pilate amumi

pañqawu: Uma pi wikye' put nahoyehtsit aw muayani, nu pi qa hihta qaantaqat put aw tuwa.

⁷ Noqw Jew-sinom lavayhtotiqe pañqawu: Itam hihta ep yukuyamantaniqe tutavot pasiwyuñwa; noqw itahtutavoyniqw pi soon pam qa mokni, pam God Tiatnihqey pañqawhqe òviy'o.

⁸ Noqw òviy Pilate pan lavayit navotqe pu' pas maqasti.

⁹ Nihqe pavasiwhkimi piw pákihqe Jesus aw pañqawu: Ya um hak háqaqö'? Noqw Jesus aw qa hiñqawu.

¹⁰ Pahsat pu Pilate put aw pañqawu: Noqw ya um inumi qa hinwat lavayhtini? Nu un mätapniqey, sen nahoyehtsit aw muiwniqat uñem yúkuniqey aw òqalat pasiwta. Ya um qa it navoti'ta?

¹¹ Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay as òqalat qa òñaqw ūmi noiwhq soon um inumi òqalani. Pantaqw òviy i' hak nuy ūmi mätapqa uhpenihqe pas wukoqaanhti.

¹² Pahpiy pu Pilate as put mätapniqey tunatyalti; noqw Jew-sinom sáakmaqe pañqawu: Um it tãqat mätave' pay Caesar qa kwãtsiatni, hak haqam nãmoñwlawhqa pan Caesar aqw hiñqawñwu.

¹³ Noqw òviy Pilate it navotqe Jesus wikkañw ihpo yama, nit pu haqam Owaqantupha yan túñwantiwhqat ep moñw'atsvewat ep qatuptu, haqam Hebrew-sinmuy amuhkwanihqe Gabatha yan mãtsiwhqat ep'e.

¹⁴ Noqw Amutsava Yũmosanihqat ep nõviwniqat totokay'yuñwa, noqw tãwanasavehaqamo. Noqw Pilate Jew-sinmuy amumi pañqawu: Taay, yep umuhmoñwi!

¹⁵ Noqw puma sáakmaqe pañqawu: Túvaay, túvaay! Nahoyehtsit aw múaay! Noqw Pilate amumi pañqawu: Noqw ya nu umuhmoñwi nahoyehtsit aw muiwniqat eñem yúkuni? Noqw God awwat mohpeq momñwit pañqawu: Itam qa hakiy moñwi'yuñwa, pas Caesar-saa.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Lk 23.26-43)

¹⁶ Pahsat pu puma put nahoyehtsit aw muayaniqat òviy pam amumi put mätavi; noqw puma nuayaqe ahpiy wikya.

¹⁷ Noqw pam nahoyehtsiy ikwiwkañw haqami Masqõtvihka yan túñwantiwhqat aw'i; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Golgotha yan túñwantiwa.

¹⁸ Pep pu' puma hakimuy lõqmuy put enañ nahoyehtsit aw muaya, nan'ikaqee, noqw Jesus amuhtsavee.

¹⁹ Noqw pam hak hímuniwhqat Pilate pënaqe nahoyehtsit atsve mua; noqw yan pey'ta: JESUS NAZARETH AÑQWNIHQ JEW-SINMUY MOÑWIAMU.

²⁰ Noqw Jesus haqam nahoyehtsit aw muiwhq pam kinaqw qa yãpo; noqw òviy kaysiwhqam Jew-sinom it atsva yan pey'taqat añ tuñwãya. Noqw pam Hebrew-sinmuy amuhkwa pey'ta, pu Greek-sinmuy, pu Latin-sinmuy.

²¹ Pahsat pu Jew-sinmuy amuñaqw God awwat mohpeq momñwit Pilate aw pañqawu: Jew-sinmuy moñwãmu, um qa yan pënat, pam Jew-sinmuy moñwãmnihqey pam kitahqat um pënani.

²² Noqw Pilate lavayhtiqe pañqawu: Pay pi nu hin pënaqw pay pi pantani.

²³ Pahsat pu solãwam Jesus nahoyehtsit aw muayaqe yuwsiyat nãlõvo o'yaqe nãhuyva; noqw ahtõqö'napnaat qa túhiwtaqe ahsupoq põqniwta.

²⁴ Noqw òviy puma nãnami pañqawu: Itam qa tsikayat, put òviy nanavõ'yani, mãtaqpi hak putni, kitota. Yan puma tutuvenit antsanhota, ura pan pey'ta: Puma iyuwsiy nãhuyvayaqe inapnay òviy nanavõ'ya. Noqw òviy solãwam panhtoti.

²⁵ Noqw pep Jesus nahoyehtsiyat aqlap put yuat wunuwta, pu yuyat tupkoat Mary, hakiy Cleopas nõmaata, noqw pu Mary Magdalene.

²⁶ Noqw Jesus yuy tuwa, pu put aw nãnatuwnaqat pas aw unañway pep wunuwtaqata, nihqe yuy aw pañqawu: Wuhti, ayam uhtii.

²⁷ Pahsat pu pam put aw nãnatuwnaqat aw pañqawu: Ayam úñuu. Noqw pahpiy put aw nãnatuwnaqa put kiy aw wãki.

The Death of Jesus

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Lk 23.44-49)

²⁸ Yantaqat atsva pu' Jesus tumalay pay sohsok yúknhqey navoti'taqe pañqawu: Nu pãnaqmoki, kita, hin pey'taqat antaniqw òviy'o.

²⁹ Noqw pep tsaqaptat añqw oavala a'nõ sika kũyiwta; noqw puma hihta sõyatkot put aqw mórõknayat, pu himu hisop yan mãtsiwhqat kohoyat epeq sõñnay put moami itaya.

³⁰ Pu òviy Jesus oavalat añ yúknhqe pañqawu: Yukilti, kitat yõkoltit sohsok hikwsu.

Jesus' Side Pierced

³¹ Noq̄w ép nasuñwintalöñnit pas kaptsitiw̄h̄qat ep totokay'yuñwa. Noq̄w pumuy tokoam nāt nasuñwintalöñnit ep nahoylehtsit añ häyiwuyñwñiqat ima Jew-sinom qa nānawakna. Noq̄w öviy puma Pilate awyaq̄e aw pañq̄aq̄wa: Um as solāwamuy ayataq̄w, puma hokayamuy q̄öq̄hitote' pumuy haq̄ami hintsatsnani.

³² Pahsat pu öviy solāwam ökiñq̄e mohti'maq̄at-nikañw pu mitwat put amum nahoylehtsit aw muiltiqat pumuy löv̄aq̄ hokayamuy q̄öq̄hitota.

³³ Nit puma Jesus aw ökiq̄w pay kurs pam möki, noq̄w öviy pay puma put hokayat qa q̄öhiñkaya.

³⁴ Nikañw suhka solāwa lansay akw put suyvaq̄ewat söñkwiknaq̄w pahsat añq̄w uñwa küyit enañ munva.

³⁵ Noq̄w nu hapi it aw yori, nihq̄e hihta navoti'taq̄ey pas suyan tuawi'ta; nu qa atsälawa, noq̄w uma kurs hin qa tütuptsiwani.

³⁶ Hin pey'taq̄at hapi anhtiniq̄w öviy ii yaniwhti, ura yan pey'ta: Qa himuwa put öq̄aat q̄öhiñkani, yan'i.

³⁷ Pu piw sutske' yan pey'ta: Puma hakiy söñkwiknayaq̄ey aw yórikyani, yan'i.

The Burial of Jesus

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Yantaq̄at atsva pu' hak tāqa Aramatheat añq̄wnihqa Joseph yan mätsiw̄h̄qa Pilate awnihq̄e Jesus tokoyat haq̄ami hintsanniq̄ey put aw maq̄aptsi'ta; noq̄w Pilate put hu'wa. Noq̄w öviy pam pítuhq̄e Jesus tokoyat haq̄ami yawma. Pam hak as nuhtum Jesus aw tuptsiwa; nikañw Jew-sinmuy mamq̄asq̄e öviy qa hakiy put āawna.

³⁹ Noq̄w pu piw Nicodemus hihta myrrh aloes enañ namiq̄wriw̄taq̄at tsivót-sikip sunat pututuwanit pahsa'haq̄am kimakañw ep pitu. Ura pam hak mohtihaq̄am míhikiw̄taq̄w Jesus aw pitu.

⁴⁰ Pu öviy puma Jesus tokoyat haq̄ami távihq̄e kwañwáhovaq̄tuq̄at tösit atsva put si-wuwuykinat tsatsákwmötsaput linen yan mätsiw̄h̄qat akw put mokahta, hin Jew-sinom hakiy masyuwsinayañwuq̄at pan'i.

⁴¹ Noq̄w pam haq̄am nahoylehtsit ep muiltiqat ep himuq̄ölö; noq̄w pep puhutuamtuhsö; noq̄w nāt pas qa hak hisat pañsoq̄ taviwa.

⁴² Noq̄w Jew-sinom totokay'yuñq̄w öviy puma pep Jesus tavi, pam tuamtuhsö áhayhñniq̄w öviy'o.

20*The Empty Tomb*

(Mt 28.1-8; Mr 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ Noq̄w Sundayt aw pituq̄w, suits talavay nāt qa talq̄, Mary Magdalene tūamit aw'i; noq̄w kurs owa tūamit aq̄w üsiw̄tañwuq̄a ayo taviwa.

² Pahsat pu pam wárikq̄e, Simon Peter-nit pu nuy, Jesus aw unañwayat yan tūñwantiw̄h̄qat, itamumi pañq̄awu: Taq̄ kurs Tutuyq̄awh̄qat tūamit añq̄w hóroknaya; nihq̄e haq̄ami pi put hintsatsna.

³ Pu öviy nu Peter amum tūamit aq̄w wari.

⁴ Noq̄w nu Peter ehpeq̄taq̄e pay mohti pañso pitu.

⁵ Nihq̄e nu motolitiq̄e ahpamiq̄ tātayh̄q̄e tsatsákwmötsaput ep oyiq̄w tuwa; nikañw pay nu qa aq̄w paki.

⁶ Pahsat pu Simon Peter inuñk pitu; nihq̄e tūamit aq̄w pákiñq̄e, tsatsákwmötsaput ep oyaq̄w tuwa.

⁷ Pu hōhōñpi put q̄ötöyat akw as mökiw̄taq̄a pay tsatsákwmötsaput qa enañ q̄atskañw pay nāla suphaq̄am q̄ätsi.

⁸ Pahsat pu nu tuwat aq̄w paki, nihq̄e nu yórikq̄e tuptsiwa.

⁹ Pam mokiwyuy añq̄w pas soon ahoy qa tātayniq̄at pan pey'taq̄at nāt itam qa mätsi'yuñq̄e öviy'o.

¹⁰ Pahsat pu itam ahoy pañq̄w nima.

Jesus Appears to Mary Magdalene

(Mt 28.9-10; Mr 16.9-11)

¹¹ Noq̄w Mary tūamit ihpaq̄ wunuwkañw okiw pakmumuya; nihq̄e öviy pam pan hiñq̄awkañw, motolitiq̄, tūamit aq̄w yori;

¹² Nihq̄e hakimuy löqmuy hoñviayatuy q̄ötsat yuwsit'agamuy pepeq̄ q̄atuq̄w tuwa, haq̄e' Jesus tokoat as q̄atsq̄at pep suhka q̄ötöveniñq̄w, pu suhka kukveq̄'a.

¹³ Noqw puma hakim put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw pakmumuya? Noqw pam amumi pañqawu: Ispi kurs puma Itutuyqawhqay haqami hintsatsnaqe, haqam put taviyaqw nu qa navoti'taqe òviy'o.

¹⁴ Yan pam hiñqawht, ahoy namtòkkañw Jesus pep wunuqw tuwa; nit pam Jesus-niqw qa māmatsi.

¹⁵ Noqw Jesus put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw pakmumuya? Ya um hakiy hepnuma? Noqw pay pam üyit tumalay'taqanihqat pam wūwahqe aw pañqawu: Tāqa, kurs um put haqami hintsane', um haqam put távihqey nuy āawnani; noqw nu haqami hintsanni.

¹⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Mary. Noqw pam aw namtòkt, put aw pañqawu: Rabboni, kita. (Pam Tütutuqaynaqa i'niñqe pam'i.)

¹⁷ Jesus put aw pañqawu: Um nuy qa ñuñ'ani, taq nu nāt Inay aw qa wūvi. Um itupkomuy amuminen amumi pañqawni: Nu God Inay aw wupni, pu pay pam piw Umunaa, pu Umuhtutuyqawhqay.

¹⁸ Noqw Mary Magdalene Tutuyqawhqat aw yórikqey put aw nánatuwnayaqamuy amumi tūawva, pu pam yan put aw lavayhtiqata.

Jesus Appears to His Disciples

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹ Noqw ép Sundayt ep tapkiqw put aw nánatuwnayaqam haqam tsovawtaqe, okiw Jew-sinmuy mamqasyaqe òviy hòtsiwhpa' uhtsi'yuñqw, Jesus pítuhqe, amuhsonve wunuwkañw pañqawu: Uma kwakwhat unañway'yuñwni.

²⁰ Yan pam lavayhtit, tokoy haqami sòhkwiknayaqat pumuy amumi mahtakna may énaña. Noqw put aw nánatuwnayaqam Tutuyqawhqat aw yórikyaqe hahlayhtoti.

²¹ Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Uma kwakwhat unañway'yuñwni. Nu hapi hin Inay nuy ayataqat pan piw tuwat umuy añqe' ayata.

²² Yan pam lavayhtit, amumi hikwsut pañqawu: Huvam Qahováriwtaqat Hikwsit kwususyaa.

²³ Uma hakiy qaanhtipuyat ayo yukuyaqw pam ayo yukiwñwu; pu uma hakiy qaanhtipuyat qa ayo yukiwñiqat pañqawuqam pam qa ayo yukiwñwu.

Jesus and Thomas

²⁴ Noqw imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amuñaqw hak Thomas, Didimus yan tūñwantiwhqa, qa amumumniqw Jesus pitu.

²⁵ Noqw òviy mímawat Jesus aw nánatuwnayaqam put aw pañqawu: Itam Tutuyqawhqat aw yórikya. Noqw pam amumi pañqawu: Pas nu máyat ep muahpit akw pey'vaqat aw qa yórikkañw pu imalatsiy akw put aw qa hintsankañw, pu put tokoyat haqam sòhkwiknayaqat aqw imay qa pane' soon tuptsiwni.

²⁶ Noqw ahpiy nanalsikis talq put aw nánatuwnayaqam piw haqam ahpave tsovawta, noqw Thomas pumuy amumuma. Noqw hòsiwa uhtsiwtaqw Jesus pítuhqe amuhsonve wunuwkañw pañqawu: Uma kwakwhat unañway'yuñwni.

²⁷ Pahsat pu pam Thomas aw pañqawu: Kurs uhmalatsiy aqw pew hintsanaa, pu imay aw yórikuu; pu pew māvuyalte', itokoy haqam sòhkwiknayaqat aqw uhmaya pānaa, nit um pāpu qapèwewnat tuptsiwni'tani.

²⁸ Noqw Thomas put aw pañqawu: God, Itutuyqawhqay.

²⁹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Thomas, paysoq pi um inumi yórikqe òviy tuptsiwa; inumi qa yórikyat tütuptsiwaqam pas hihlayhpit epyani.

The Purpose of this Book

³⁰ Noqw Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumunikañw pas qa tsa' kātatayhpit hihta tuawi'taqat tumalta; noqw pāvam qa sohsoy it tutuvenit añ pey'ta.

³¹ Noqw pay hapi pas Jesus Moñ'asi'taqanihqat, pu God Tiatnihqat uma tütuptsiwaniqw òviy ii yantaqa pēniwa, pu uma tütuptsiwe' put ahpiy qatsit tutwani.

21

Jesus Appears to Seven Disciples

¹ Iit atsve pu Jesus wuhkovatuphat Tiberias yan mātisiwhqat ep put aw nánatuwnayaqamuy amumi piw namtakna; noqw pam hin namtaknaqat nu umuy āawnani.

² Ima yahsa'hakim haqam sūpya: Simon Peter, pu Thomas, Didimus yan tūñwantiwhqa, pu Galileet ep Canat añqw tāqa Nathanael, pu Zebedeet timat-niqw, pu hakim lōyōm piw put aw nánatuwnaqamu.

³ Noqw Simon Peter pumuy amumi pañqawu: Nu pakiwmaqto; noqw puma aw pañqawu: Itam úmumyani. Noqw òviy puma ahpiyyaqe āpiy pākihut aqw yuña, nit ep mihikq puma qa hihta kwisnaya.

⁴ Noqw qavonvaqw talavay Jesus patuphat qalaveq wunu; noqw put aw nánatuwnayaqam put Jesus-niqw qa māmatsya.

⁵ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Tōtimu, ya uma qa hihta kwisnaya? Noqw puma put aw pañqawu. Qae.

⁶ Pu pam amumi pañqawu: Uma pākihut putvaqewat umuhtutsayay pāmiq tūvaye' tutwani. Noqw puma panhtotiqe, pas antsa pāvakiwhtuy qaan'ewakw hintaqamuy intotaqe qa kātotti.

⁷ Paniqw òviy nu Jesus pas aw unañwayat yan tūnwantiwhqa Peter aw pañqawu: Taq Tutuyqawhqa. Noqw Simon Peter Tutuyqawhqa-nihqat navotqe, napnay añ paki, qa yuwsi'taqe òviy'o, nit pu pāmiq tsoo.

⁸ Noqw mímawat put aw nánatuwnayaqam tutsáyat ep pāvakiwhtuy íniwuñqamuy pay pākihut akw lólókinkahkañw òki, puma tutskwat añqw qa yāpyaqe òviy'o, pay tsivót-sikip sunat kwílakit pahsaphaqamo.

⁹ Pu òviy puma panis tutskwami òkit, pep tōvut hoveyeliwtaqat tutwa. Noqw pāvakiwhtuy put añ oyi. Pu pólavikit piw tutwa.

¹⁰ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma pāvakiwhtuy umuhtunimuy añqw pew kiwisni.

¹¹ Noqw Simon Peter put aqw wupqe yañsakoqmuy pāvakiwhtuy tutsáyat ep íniwtaqamuy tutskwami lólókinta, tsañe'sikip sunat-sikañw añqw pakwt payhkomuy sihkay'taqamuy (153); noqw pas as qaan'ewakw hintaqw piw tutsaya qa tsiki.

¹² Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Huvam pewye' nōñōsaa. Noqw soon kurs haqawa put aw nánatuwnayaqam pam haknihqat tūviñtani, suyan pi pam Tutuyqawhqañiw òviy'o.

¹³ Pahsat pu Jesus amuminihqe pólavikit kwusut, pumuy put huyta, pu pāvakiwhtuy piwu.

¹⁴ It akw hapi pu' Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pāyis nāmahtakna, mokiwyu añqw ahoy tātayht'a.

Jesus and Peter

¹⁵ Pu òviy pumuy nōñōsat, Jesus Simon Peter aw pañqawu: Simon Jonas tíata, ya um imuy amuhpenihqe inumi pas unañway'ta? Noqw pam put aw pañqawu: Owi, Tutuyqawhqa, pay nu uñ hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam put aw pañqawu: Imamñatuy nopni'taa.

¹⁶ Pu añqw piw pam put aw pañqawu: Simon, Jonas tíata, ya um inumi unañway'ta? Noqw pam pañqawu: Owi Tutuyqawhqa, pay nu uñ hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam pañqawu: Ikanelvokmuy amumi tunatyawtaa.

¹⁷ Pu pam pāyisni'makañw put aw pañqawu: Simon, Jonas tíata, ya um nuy hahlayi? Noqw pahsat pu Peter pas qahahlayhti, pam pu' Ya um nuy hahlayi put aw kitaqw òviy'o. Noqw pam put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay pi um sohsok hihta navoti'ta; nu uñ hahlayhq um navoti'ta. Jesus put aw pañqawu: Ikanelvokmuy nopni'taa.

¹⁸ Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Um tsaynihqe nāyuwsinat haqami unañwte' pañso haqaminiñwu; nikañw pay ason um wúyokte' uhmah hohtaknani; noqw pu suhka uñ yuwsinani, nit pu uñ haqami qa nāwaknaqw uñ pañso wikni.

¹⁹ Pam yan lavayhtiqe put hin mokniqat pañqawu. Noqw pam mokiwyu akw God pas pavan mātaktani. Pu pam yan lavayhtit put aw pañqawu: Um inuñk hinmani.

Jesus and the Other Disciple

²⁰ Noqw Peter namtōkqe nuy pumuy amuñkniqw tuwa. Nu hapi Jesus aw unañwayat tūnwantiwhqe ura tapkiqw nōnovaqw put tawitsqayat aw tahtsikiwkañw aw pañqawu: Ya hak uñ momñwituy amumi mātapani?

²¹ Noqw Peter nuy tūwahqe Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw i' tuwat hinhtini?

²² Noqw Jesus aw pañqawu: Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um put hintsanni? Um inuñk hinmani.

²³ Pantaqat ahpiy pu' yaw nu pay qa mokniqat mímawat nánatuwnayaqam yan lavayta. Noqw pi Jesus put aw qa pañqawu: Pam qa mokni, qa kita; nikañw Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um hintsanni? Kita.

²⁴ Nu hapi put aw nánatuwnaqa lit tuawi'ta, nihqe lit pēna. Noqw uma navoti'yunqw ituawi pas qaatsa.

Conclusion

²⁵ Pu piw pas as nihtiwtaqat Jesus tumalta; noqw ka as pam sohsoy pēniwniqw hikis pi ka tūwaqatsit ep soon tutuvenit pēniwniqat eñem qénini. Pas antsa.

Jesus Ayamuyatuy Hiniwhtipuamu

Jesus Promises to Send the Holy Spirit

¹ Ura nu mohtihaqam pēna, Theophilus; nihqe ura Jesus sohsok hihta hintsaktivaqat, pu tūtutuqaynativaqat nu yuaata,

² Hisat ōmi wikiwhqat pahsavoo. Ura pam ayaiwuñqamuy namorstaqey amumi Qahováriwtaqat Hikwsit añ tutaptat, pañso wíkiwa.

³ Pu piw pam kánavot, put atsve hihihita qaōwihintaqat akw pumuy amumi pas suyan taytaqey mahtakna; lōp sunat tálát añ pumuy amumi nāmataqlawu; nihqe God moñwtunatyat hin hintaqat pumuy amumi yuaata.

⁴ Noqw ura pam pumuy amumum tsovawtaqey, puma Jerusalem añqw qa ahpiyyaniqat amumi tutaptaqey, Nayat añqw pumuy amumi hakiy awinit ōviy maqaptsi'yuñwniqat pañqawu. Ura uma inuhpiy put nanapta, pam kita.

⁵ Pay as pi John pas antsa küyit akw tütuvoylalawu; nikañw ura hapi yahpiy qa wühakis talq Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwyani.

Jesus is Taken up to Heaven

⁶ Noqw ōviy puma tsovaltíqey, put tūviñtotaqey aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya um pu'haqam Israel-sinmuy amumi moñwtunatyat ahoy pitsínani?

⁷ Noqw pam amumi pañqawu: Pay pam hisatniqat, pu haqe' qalawmaqaw aw pítuniqat Ina pas nāp ōqalay akw yuki'taqat pay qa uma put navoti'yuñwni.

⁸ Pay ason uma ōqalat makiwyani, Qahováriwtaqat Hikwsit umumi pítuq'ō; nen uma nuy hin navoti'yuñqey tuawi'yuñwni Jerusalem ep'e, pu sohsovik Judeat añ'a, pu Samariat añ'a, pu ahpiy tūwaqalavoqhaqamii.

⁹ Yan pam lavayhtiqw, puma aw tāyuñqw, pam ōmi wíkiwa; noqw ōmaw put wikqey, pumuy amutpik tupka.

¹⁰ Noqw pam ōmi wuptoqw, puma añk-sa tāyuñqw, hakim lōyōm táqat qōtsat yuwsikañw pumuy amumi suptuqey, amuqlap wunuptu;

¹¹ Nihqe pañqawu: Uma Galileet añqw tahtaqtu, ya uma hinoqw pas ōmiq-sa taykahkañw hōñi? Pay hapi i' Jesus umuñaqaw ōmi wikiwhqat uma aw tāyuñqw, hin pam ōmi wupqey pan piw ahoy pítuni.

Judas' Successor

¹² Pahsat pu puma tsomot Olivet yan mātsiwhqat añqw ahoy Jerusalem awya. (Pam tsomo Jerusalem añqw hak nasuñwintalōñnit ep haqami pahsavo nakwsumantaniqat pahsapaqamo.)

¹³ Noqw puma ep ōkihqe, tupatsveq ahpami yuñwa; pepeq ima yēse: I' Peter, pu James, pu John, pu Andrew, pu Philip, pu Thomas, pu Bartholomew, pu Matthew, pu James, hakiy Alphaeus tíata, noqw pu Simon Zelotes, noqw pu Judas it James tupkoata.

¹⁴ Ima sohsoyam sun unañway nāwakintota; pu pas okiwlalwa qa qé'iwwisakahkañwo, hakimuy momoymuy amumuma, pu Jesus yuyat Maryt-nikañw pu Jesus tupkomuyatuy amumuma.

¹⁵ Noqw ephaqam Peter tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqaw wunuptu, (ima tsovawtaqam navaysikip sunat pahsa'haqamya)

¹⁶ Nihqe amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, ura Qahováriwtaqey Hikwsi David moayat ahpiy tutuvenyukit añ añwu pay hin lavayhtiqw pas soon pam qa antani; pam Jesus nūawisqamuy put aw tsamqat Judas pañqawu.

¹⁷ Pam as ura itamum tōnawta; nihqe itamum it yan tumalat aw taviwa.

¹⁸ Noqw i' tāqa ura qalomáhinhtiqey, ahsatiy akw tutskwat tui; nihqe kopañvosqey nāsavaqey pahtokq, sohsoy sísihuwat nōñañayku.

¹⁹ Noqw sohsoyam Jerusalem ep ki'yuñqam put nanapta; noqw ōviy pep tutskwa pumuy amuhkwa Aceldama yan tūñwantiwa; pam tutskwa uñwat akw tuiwhpu i'nihqe pam'i.

²⁰ Pay ura Tātawit añ yan pey'ta: Nam kíat kíqōtiwaa; nam qa hak añ qátuu, yan'i; pu piw yan'i: Nam tumalmakiwaat pas suhka makiwaa.

²¹⁻²² Imuy yep yesqamuy amuñaqaw haqawat Jesus qatsiyat añ ahsupoq itamum hinnumya, John hisat Jesus küyit akw tuvoylataqat ahpiy'o, pu put itamuñaqaw ōmiq wikiwhqat aw pahsavoo. Noqw ōviy itam pumuy amuñaqaw haqawat namorstotaqaw, pam itamum Jesus mokiwyu añqw ahoy tātayhqat yuaatani.

²³ Noqw ōviy puma hakimuy lōmqum taviya, hakiy Joseph, Barsabas yan tūñwantiwhqat, pam hak piw Justus yan mātsiwhqat, nikañw pu hakiy Matthias piwu.

²⁴ Nit puma nānawaknaqe pañqaqwa: Taay, Tutuyqawhqa, um sohsokmuy amumi unañwayamuy navoti'ta; um imuy tāqatuy himuwat namorstagey mahtaknani.

²⁵ Noqw pam it tumalat ep wūnupte', itamun añqe' ayaiwtani. Ura Judas qaanhtiqe put añqw ayo yama, pas nāp qeniy awniqee, kitota.

²⁶ Pu puma pumuy amuhpe hihta akw tuwantotaqw, pam Matthias ep yēva. Noqw pam pakwt suk w sihkay'taqamuy ayaiwuñqamuy amumum pohtoylaniwa.

2

The Coming of the Holy Spirit

¹ Noqw talōninit Pentecost yan mātsiwHQat aw pituqw, tuptsiwni'yuñqam sohsoyam sun unañway haqam sūp tsovawta.

² Noqw nāt pumuy panyuñqw, pahsat pay himu wukohukañwuy an sōykitaqa ōñaqw pituhqe, pumuy haqam kīve tañawtaqw, pep pās ohpo.

³ Noqw pep himu ūwiñwuy antaqa amumi mātaqtīqe, nāhoy tsihtsiqtīqe, leñit anhtiqe nānap amuhpa' kwāvilti.

⁴ Noqw puma sohsoyam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwyuñqe, pahsat pu hihituy amuhkwa yuaaykuya, hin Hikwsi pumuy lavayhuytaqat pan'i.

⁵ Noqw ephaqam kaysiwHQam Jew-sinom God pas kaptsi'yuñqam Jerusalem ep tsovawta. Puma nānan'ivaqw tutskwat añqw ōki.

⁶ Noqw i' yantaqa añqe' nanapthiHQ, sinom qaan'ewakw hintaqam sūmi tsovaltīqe, hin kurs wūwaya, puma nanāp amumi tūqayyuñqw, amuhkwa yuaatotaqw ōviy'ō.

⁷ Noqw puma sohsoyam pas hin unañwtotīqe kātayūñqe nānami pañqaqwa: Meh, ya ima yuaatotaqam qa sohsoyam Galileet añqw sinomu?

⁸ Noqw hintaqw ōviy itam nanāp hin lavaymakiway'kahkañw, tihtiwayaqey pan pumuy yuaatotaqw nanvotya?

⁹ Parthian-sinomu, Mede-sinomu, Elamite-sinomu, pu Mesopotamiat añ yesqamu, pu Judeat añ'a, pu Cappadociat añ'a, pu Pontus añ'a, pu Asiat añ'a,

¹⁰ Pu Phrygiat añ'a, pu Pamphylat añ'a, pu Egypt añ'a, pu Cyrenet ánan'ik Lybiat añ hāhaqe' yesqamu, pu Rome añqw yaktaqamu, Jew-sinomu, pu Jew-sinmuy amún tuptsiwni'yuñqamu,

¹¹ Crete-sinomu, pu Arabia-sinomu, puma God kātutmalayat itamuhkwa yuaatotaqw, itam sohsoyam nanvotya, kitota.

¹² Nihqe puma sohsoyam pas hin unañwtotīqe hin kurs hinhtotiniqe pañqaqwa: Hin pa i' hintani?

¹³ Noqw pētū tututsiwayaqe pañqaqwa: Ima puhut wine akw hōnaq'iwyuñwa.

Peter's Message

¹⁴ Noqw Peter pakwt suk w sihkay'taqamuy amumum wunukañw, lavayhtiye sinmuy amumi pañqawu: Uma Judeat ep yesqamu, pu sohsoyam Jerusalem ep ki'yuñqamu, nu umuy it āawnani; uma ilavayiy aw tuqayvastotani.

¹⁵ Itam qa hōnaq'iwyuñqw uma pan itamumi wūwantota, nāt pu' tōñva.

¹⁶ Pi i' hapi God lavay'ayayat Joel añ lavayhtiwa, ura pañqawu:

¹⁷ Pu so'ñwamiq hapi yantani, kita God, nu sohsokmuy sinmuy amumi Ihikwsiy wūtani. Noqw umuhtim tōtim pu mamant inuñem yuaatotani; pu umuhtahtaqt su'peyaqam tu-awyorstotani, pu umuhwuwuyom tahtaqt tumokyorstotani.

¹⁸ Pu ep nu imuy itutuwiqtuy tahtaqtuy pu momoyamuy amumi Ihikwsiy wūtani. Noqw puma inuñem yuaatotani.

¹⁹ Pu nu ōvaqe tokpelat añqe' kātatayhpit poñalawni, pu atpik tūwaqatsit añ hihta tu-awi'yuñqata, ūñwata, pu ūwiñwuy, pu kwits'ohpokita.

²⁰ Tāwa qatālawvani, pu mūyaw ūñwat anhtini nāt TutuyqawhQat wukotalōñniyat pas qaōwihintaqat aw qa pítuq'ō.

²¹ Pep pu' ason hak TutuyqawhQat aw taqa'nañwtīqa ayo yámakmantani, kita úrai.

²² Uma Israel-sinom tahtaqtuy, uma it lavayit aw tuqayvastotani. I' Nazareth añqw tāqa Jesus God añqw hahlaywa. Noqw God ōqalay akw put ahpiy kātumalat, pu kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat tumalta. Yan pam put hahlayhqeiy umumí mahtakna. Noqw uma hapi pas nāp put navoti'yuñwa.

²³ Put hapi uma God pasiwniyat, pu añwu pay hihta navotiyat akw put ūuayaqe, qaanhin-wisqamuy amumi put mātatveqw, puma nahoylehtsit aw put muayaqe, nīnaya.

²⁴ Noqw God put ahoy tātayna, mokiwyuy ōqalay atañqw put mātapqee, kurs hin pam put ūñi'taniq w ōviy'ō.

²⁵ Pi David ura put yan lavayhti: Pas nu sutsep inutpipo TutuyqawhQat tuway'ta; pi pam iputvaqe wūnuq'ō. Noqw ōviy soon nu hin unañway'tani.

²⁶ Paniqw òviy iunañwa hahlayhti, pu ileñi pas hahlayhti, pu òviy piw itoko ùmi yankañw nãsuñwñi'tani.

²⁷ Ispi um soon ihikwsiy maskiveq mätapniq'ò; piw um soon uhtumal'ayay Qahováriwtaqat hovahtiniqw nakwhani.

²⁸ Um qatsit haqe' qatsqat nuy äawna; um inumum yantakañw nuy hahlayhtapnani, kita úrai.

²⁹ Tahtaqtu, isinomu, kurs nu pas qatuhtuskañw umumi itahwu'yay David lavayhtini; ura pam mokqe ämilti, noqw put tũamiat nät itamum yanta.

³⁰ Ura David God lavay'ayaatnihqe navoti'taqw, ura God put aw qaöwívasiwnaqe, pam put aniwñiyat añqw Christ wunuptsinat, put moñw'atsvewayat ep qatuptsinaniqey yan lavayhti.

³¹ Noqw pam it yantaqat añwu pay tuway'taqe, Christ ahoy tåtayniqat lavayhti, pu put hikwsiat maskiveq qa mätawiwa, piw tokoat qa hovahti.

³² It Jesus hapi God ahoy tåtayna, noqw itam hapi pas nãp put aw yóriki'yuñwa.

³³ Noqw God hapi put momi tãvihqe, putvaqe put qatuptsina; nihqe it awinit Hikwsit put aw noa. Noqw pam it wũtaqw, uma put pantaqat hapi pu' aw yóriky, pu nanapta.

³⁴ David pi òmi qa wũvi, nikañw pam ura pas nãp pañqawu: Tutuyqawhqa Imoñwiw aw pañqawu: Um hãk iputvaqewat qátuni,

³⁵ Nu hisat uhtuwqamuy añwutaqw, puma ùmi maqaptsi'yuñwñiqat pahsavoo.

³⁶ Noqw òviy Israel-sinom sohsoyam it pas suyan nanaptani: Uma hapi it Jesus nahoylesit aw muaya. Noqw God hapi put Tutuyqawhqanihqat pan yuku, piw put Christ, yan tuñwa. (Pam Moñw'asi'taqa i'nihqe pam'i.)

³⁷ Noqw puma it yantaqat nanaptaqe pavan pas unañwmokyaqe, Peter-nikañw pu mimuy ayaiwyuñqamuy amumi pañqawu: Tahtaqtu, itahpavamu, noqw itam hinhtotini?

³⁸ Pahsat pu Peter amumi pañqawu: Uma umuhtunatyay añqw lasyani. Nen uma sohsoyam Jesus Christ natñwaniyat añ kũyit akw tuvoylatotini, umuhqaanhtipu ayo yukiltiniqat òviy'o; nen uma Qahováriwtaqat Hikwsit kuwahitwqat makiwyani.

³⁹ Pi awini hapi umuñemi; pu umuhtimuy amuñemi, pu sohsokmuy yãvaqyaqamuy amuñemi, hihsa'nihqam hakimuy Itahtutuyqawhqa God wãñwayniqamuy amuñemi.

⁴⁰ Pu pay wũhaq lavayit akw pam amumi hin hintaqat yuaataqe, amumi ò'qalqe pañqawu: Uma pu' qatsivaptsiwyuñqamuy nukusyeshqamuy qa amumum hinwisni; taq ka uma amũn sũlawhtini.

⁴¹ Pahsat pu kaysiwhqam hahlaykahkañw, put lavayiyat kwusuyaqe, kũyit akw tuvoylatotini; noqw put tawat ep payhp sòmorit pahsa'haqam sinom pumuy amumi tónalti.

⁴² Nihqe puma su'qawkahkañw, yũmosa ayaiwyuñqam pumuy hin tutuqaynayaqat añ tutuqayya, pu sũp hinwiskahkañw, Jesus u'nikahkañw pólavikit yóñoylawa, piw nãwakinwisa.

Life among the Believers

⁴³ Noqw sinom sohsoyam maqastoti; noqw God ayaiwyuñqamuy amuhpiy hihhihta kätatayhpit hihta tuawi'yuñqat nihtiwtaqat hintsaki.

⁴⁴ Noqw ima tuptsiwñi'yuñqam sũp hinnumya; nihqe sohsoq hihta sũmi himuy'yuñwa.

⁴⁵ Nihqe puma hihta himuy huyaye', hihta hihsa' òmahtotaqey nãhuytañwu, hin pumuy hihta haqni'yuñqat pan'i.

⁴⁶ Noqw puma nãqavo sun tunatyawkahkañw God kiyat ep hinnumya, pu haqam hakiy kiyat ep pólavikit yóñoyhtotañwu; pu puma hahlaykahkañw nõsiwhqay nõnova, sun unañway'kahkañwo.

⁴⁷ Pu puma God tayawinkahkañw sohsokmuy amuhpiy hahlaywa. Pu Tutuyqawhqa ayo nõñantaqamuy akw nãqavo put aw tónawtaqamuy amumi hóyokinta.

3

The Lame Man Healed

¹ Noqw hisatniqw nãnawaknañwuniqw, tawat atvelpeniqw, Peter John amum God kiyat aqw'a.

² Noqw hakim hakiy tãqat tihtiwhpuy añqawq tuhapiwtaqat tsöpwiswa; puma nãqavo God kiyat aw hötsiwat Lomasniwa yan tũñwantiwqat epeq put tahtapya, pam God kiyat aw yuñtaqamuy amumi okiw hihta tuñlaytaniqat òviy'o.

³ Noqw òviy pam Peter-nikañw pu John pumuy God kiyat aw pakitoqw túwahqe, amumi hihta tuhtui.

⁴ Noqw Peter John amum put aw taynumt, aw pañqawu: Kurs itamumi tåtayii.

⁵ Noqw pam pumuy amuñaqw hihta makiwñiqey wũwankañw, amumi-sa tayta.

⁶ Pahsat pu Peter pañqawu: Nu sivat ñastaa; nikañw nu hihta himuy'taqw un máqani; nu Jesus Christ natñwaniyat aw yankañw ùmi pañqawni: Wunuptut nakwsuu, kitat,

⁷ Put putvaqmw māyat ñuat, wunuptsinaqmw, pahsat pay put kuk'at, pu kuktupkaqwe hoñviti.

⁸ Noqmw pam suñwunptut, nakwsuqwe, pumuy amumum God kiyat aw paki, waymakañw, tso'tikañw, God pas hihtalawkañwo.

⁹ Noqmw pam waymakañw God hihtalawhq sinom sohsoyam aw täyuñwa.

¹⁰ Noqmw puma māmatsyaqmw, pay as pam God kiyat aw hötsiwat Lomasniwa yan tññwantiwhqat epeq qatukañw, nuhtumi hihta tuñlay'tañwu; noqmw pam hintsaniwhqat ep puma kätayuñqwe, hin kurs wūwaya.

Peter's Message in the Temple

¹¹ Noqmw täqa tuhap'iwtañwuqa powatiqa Peter John enañ hürs ñuy'taqw, sinom haqam Solomon Tuhööata yan mätsiwhqat aw sohsoyam pumuy amumi yuyutya.

¹² Noqmw kurs sinom kätayuñqmw, Peter māmatsqwe, amumi pañqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, ya uma hinoqmw it ep pas kätayuñwa? Ya uma hinoqmw pas itamumi-sa täyuñwa suhpan ka itam pas nāp itah'öqalay, pu itahlomaqatsiy ahpiy it nakwsunaqat pan'í.

¹³ I' hapi hak Abraham, pu Isaac, pu Jacob itahwu'yamuy aw yantaqaam, God Tiy Jesus pas pavan sinota. Put hapi uma Pilate aw mätatveqwe qa putyaniqwey atpip pañqaqwa, pas as pam put mätapniqwey su'qawtaq'ö,

¹⁴ Nihqwe uma it hakiy Qahováriwtaqat, pu Súantaqat qa nānakwhaqwe, tuwat soq hak hakiy ninaqat umumi noiwniqat uma nānawakna;

¹⁵ Nihqwe Qatsit aw Tütsamhqat nīnaya; noqmw God put so'pumuy amuñaqmw ahoy tätayna; noqmw itam hapi it pas suyan aw yóriki'ta.

¹⁶ Noqmw i' täqa put natñwaniyat qapēwevnaqwe, put natñwaniyat aw yankañw hoñvita. Uma hapi put aw täyuñwa, piw put tuwi'yuñwa. Pay pas panta. Pam Jesus aw tuptsiwni'kañw sohsokmuy umutpik pás powiwwañw wunu.

¹⁷ Noqmw taay, isinomu, pay nu navoti'taqw uma hintsatskaqwey qa mätsi'yunwa, umuh-momñwituy amun'í.

¹⁸ Noqmw pay hapi God sohsokmuy lavay'aymuy moayamuy ahpiy hin hintaniqat lavaytiqwey aw antsana, ura Christ okiwsaniwniqat pam kita.

¹⁹ Oviy uma umuhtunatyay añqwe lasye', God aw lasyani; noqmw umuhqaanhtipu umuhpiy ayo höñiwni, noqmw Tutuyqawhqwa umuy suyan unañwtoynani.

²⁰ Noqmw pam Jesus Christ, umumi mohti yuaatiwhqat añqwe tavini.

²¹ Put hapi öveqatsit pas pay soon qa kwūsuni, hisat sohsoy himu ahoy pñhutiniqat aw pahsavoo. Put hapi ura God qatsit yayhniwhqat pahpiy sohsokmuy pas hihtuy lavay'aymuy amuhpiy lavayhti.

²² Ura Moses itanamuy amumi pas suyan pañqawu: God Umuhtutuyqawhqwa umuhsinomu amuñaqmw umuñem lavay'ayay wunuptsinani, nuy himuniwhqat pan'í. Ason pam umumi hin lavayhti, uma sohsok añ aw tūqayyuñwani.

²³ Pu ason hak haqam put lavay'ayat aw qa tuqayvastaqa hapi sinmuy amuñaqmw súlawhtimantani.

²⁴ Owí, pi sohsoyam God lavay'aymat, Samuel ahpiy hihsa'nihqam lavayhtotiqa yepahaq hin hintaniqat lavayhtoti.

²⁵ Uma hapi God lavay'aymuyatuy timatu, pu itanamuy amumi God pasiwniyat oyi'yuñqamu; ura pam Abraham aw pañqawu: Pu ason hapi uhnatkoy ep tūwaqatsit añ sopkawaqam sinom hahlayhpit ep ökini.

²⁶ Noqmw God hapi Tiy Jesus ahoy tätaynaqwe umumi put mohti höña, umuhnukpanay añqwe umuy lasne', hahlayhpit aw umuy ökinaniqwe öviy'ö.

4

Peter and John before the Council

¹ Noqmw nāto puma sinmuy amumi yuaataqmw, pay God awwat momñwit-niqmw, pu God kiyat ep tuwalanmoñwi-niqmw, pu Sadducee-sinom pumuy amumi pas kipok'unañway öki,

² Ayaiwtaqam nuhtumi yuaataqwe, so'pum Jesus ahpiy ahoy tätayyaniqat tütutuqaynaqmw, put ep qa salayhtoti qwe öviy'ö.

³ Noqmw pay nuñwu pas tapkiqmw, öviy puma ason qāvo hintaniqat tunatyawkahkañw, pumuy sivikimi panaya.

⁴ Noqmw pay kaysiwhqam lavayit nanaptaqam tütuptsiwa; noqmw tahtaqt tsivot-sikip sömorit pahsa'haqam aw öki.

⁵ Pu öviy qavoñvaqmw pumuy moñwímat-niqmw, wukw'aymat-niqmw, tutavot tutuqay-nayaqam-niqmw,

⁶ Pu God awwat mohpeq moñwi Annas-niqw, pu Caiphas-niqw, John-niqw, pu Alexander-niqw, pu ahpiy hakim hihsa'nihqam God awwat mohpeq moñwit sinomat Jerusalem awwat sūmi tsovalti.

⁷ Pu òviy puma pumuy nāsami taviyaqe tūviñtotaqe amumi pañqaqwa: Ya uma hihta òqalat akw it yantsaki; hal ya uma hakiy natñwaniyat aw yankañw panhti?

⁸ Noqw pahasat Peter Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw amumi pañqawu: Uma añ sinmuy amuñaqw momñwitu, pu Israel-sinmuy amuñaqw wukw'a'yatu,

⁹ Kurs ka pi itam pu' it tālat ep tūviñtiwini, hin it tāqat qapasiwtaqat ep lolma tumaltiwhqata, pu hin pam qalaptuqat ep'e.

¹⁰ Noqw òviy hapi nu sohsokmuy umumi pañqawni; pu sohsokmuy Israel-sinmuy amumii: Uma hapi it Jesus Christ Nazareth añqw tāqat nahoyelehtsit aw muayaqw, God so'pumuy amuñaqw put ahoy tātayna; noqw i' tāqa put ahpiy yep umutpik pasiwkañw wunu.

¹¹ Jesus Christ owat ánkañw, umuy kilalwaqamuy amuhpiy ayo tūviwhqa tuyqaveq paki.

¹² Pi itam put natñwaniyat-sa ahpiy ayo nõñakni, qa hakiy suk w ahpiy'o; pi tūwaqalvoqhaqami qa suhka hak God ahpiy ayo Tūooyhqa yan tūñwantiwa.

¹³ Noqw puma Peter-nikañw pu John pumuy amumi nanaptaqw, kurs pay puma qa haqam pas tutuqaykañw, sòqapñatnikañw, pas qa tuhtuskañw yuaataqw, puma kātayuñwa; nihqe amumi māmatsyaqw, kurs puma Jesus amum hinnumñwu.

¹⁴ Pu tāqa qalaptuqa pumuy amumum wunuqw, puma aw tāyuñqe kurs put ep hiñqaqwani.

¹⁵ Noqw puma pumuy tsovawtaqamuy amuñaqw yámakniqat puma amumi pañqaqwat, pahasat put yuaatotaqe,

¹⁶ Pañqaqwa: Ya sen itam imuy tāqatuy hintsanyani? Suyan pi puma a'nò hihta tumaltaqw pam pantaqa Jerusalem ep ki'yuñqamuy sohsokmuy amumi mātakti. Noqw kurs itam hin pumuy qa panhtiqaqat pañqaqwani.

¹⁷ Noqw pay i' qa pas sinmuy amuhpa' kúrukniqat òviy itam pumuy pavan tsāwinayaqw, puma pāpu qa hakiy aw it natñwaniyat añ yuaatani, kitota.

¹⁸ Pu puma pumuy wáñwayyaqe mēwaya; nihqe pāpu puma Jesus natñwaniyat añ qa yuaataniqat, pu qa tūtutuqaynaniqat amumi pañqaqwa.

¹⁹ Noqw Peter John amum lavayhtiqe, amumi pañqawu: Huvupatpi tūmuyniqw himuwa God atpíp súanta, sen itam umumi pas tūqaytani, sen itam it God awwat tūqaytani?

²⁰ Kurs pi hin tis itam hihta aw yórikqey, pu navotqey qa yuaatani, kita.

²¹ Noqw pay puma sinmuy amumi tuhtusyaqe, hin kurs pumuy sisvinayani; nihqe òviy puma piw pumuy tsāwinayat, mātapyá, sinom sohsoyam hin hiniwhitiqat ep God pas hihtalalwaqw òviy'o.

²² Pi it hakiy tāqat ep himu hihta tuawi'taqa tumaltiwqh qalaptuqw, pam hak lōp sunat ep hóyokiwtaqat yahsañwi'ta.

The Believers Pray for Boldness

²³ Noqw puma mātaviwhqe sinomuy amumii; nihqe ima God awwat momñwit wukw'a'yatuy amumum pumuy hintsatsnaqat puma pumuy sohsok āawna.

²⁴ Noqw puma put nanaptaqe, sun unañway God aw lavayhtotiqe pañqaqwa: Tutuyqawhqa, God, um hapi òveqatsit yuku, pu tūwaqatsita, pu pātuwaqatsita, pu sohsok put añ hihta hinyuñqata.

²⁵ Ura um uhtumal'ayay David moayat ahpiy pañqawu: Ya hihihtu sinom hinoqw itsívutoti; pu sinom hihta an'e'wak tunatyalototi?

²⁶ Tūwaqatsit ep momñwit hoñva, pu nuhtumi momñwit Tutuyqawhqaqat ehpewi natsvalaya, pu Moñw'asniyat ehpewii.

²⁷ Pay pas antsa i' Herod, pu Pontus Pilate, puma imuy pay qa-Israel-sinmuy-nikañw pu pas Israel-sinmuy amumum Jesus Uhtiy Qahováriwtaqat ehpewi sūmi tsovalti, Uhmóñw'asniy ehpewii,

²⁸ Um añwu pay hisat uhma, pu uhwuwniy akw hin pasiwnaqat anhtotiniqe òviy'o.

²⁹ Taay, Tutuyqawhqa, um pumuy tsatsáwinpiyamuy aw yórikni; noqw uhtumal'a'yam qanalmaqasyakahkañw uhlayiy yuaatotaniqat um amuñem pan yúkuni.

³⁰ Um uhma akw nuhtumi unañwtave' tūqalapsintani; pu kātatayhpi hihta tuawi'yuñqat, Jesus Uhtiy Qahováriwtaqat natñwaniyat añ tumalay'tani, kitota.

³¹ Noqw puma nānawaknaqe yukuyaqw, pumuy haqam tsovawtaqat ep tayayayku; noqw puma sohsoyam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwwakhañw, qanalmaqasyakahkañw, God lavayiyat yuaatota.

³² Noqw ima tuptsiwini'yuñqam sohsoyam sun unañway'yuñwa, pu sun tunatyawyuñwa; piw qa hak amuñaqwa hihta himuy pas himuy'taqe pañqawlawu; puma sohsoq hihta sūmi himuy'yuñwa.

³³ Noqw ayaiwyuñqam Tutuyqawhqat Jesus ahoy tātayhqat a'nō lay'taqat yuaatota; noqw pumuy sohsokmuy amumi ōkwalni qaōwivitsiwa.

³⁴ Piw qa hak pumuy amuñaqwa hihta akw okiwhinta; puma hihsa'nihqam añqe' tutskwat, pu kikihut himuy'yuñqam put huyantivayaqwa, huyiwqhāt hihkayat kivantaqe,

³⁵ Ayaiwyuñqamuy amutpipo put ōoya; noqw hak hihta nastaniqwa puma put maqayañwu.

³⁶ Noqw hak Jose ayaiwyuñqamuy amuhpiy Barnabas yan tūnwantiwhqa (pam Tsākw-ep-suyan-unañwa i'nihqe pam'i) Levi-wuñwa, Cyprus añqw sino,

³⁷ Tūtskway'taqe put hūyaqē, sīvat kīvahqē ayaiwyuñqamuy amutpipo put oya.

5

Ananias and Sapphira

¹ Noqw hak tāqa Ananias yan mātsiwhqa nōmay Sapphirat amum tutskway huya;

² Nit soq hihkayat hihsa' nēñemta; noqw nōmaat amum put navoti'ta; nihqē pay qa sohsoq kīvahqē, ayaiwyuñqamuy amutpipo put oya.

³ Noqw Peter pañqawu: Ananias, ya um hinoqwa Qahováriwtaqat Hikwsit aw atsānaniqat, pu tutskwat hihkayat hihsa' nēñemtanīqat Satan uñ pan unañwtoyna?

⁴ Puyaw pam nāt qa huyiwqhē, qa uhhimu; pu pam huyiwqhē ya qa um hihkayat aw moñwi? Ya um hinoqwa yanhaqam uh'unañwpeq tunaltyalti? Um qa sinmuy amumi atsāta; pi um God aw atsāta.

⁵ Noqw Ananias yan lavayit navotqē, añqe' minukt mōki; noqw sohsoyam it nanaptaqam pas maqastoti.

⁶ Noqw hakim tōtim hoñvaqē put mokahtotat, ihpo hōroknayaqē haqam tavimaya.

⁷ Pu ahpiy ka tāwa añhqē pāyis qōniltiqw, pahsa'haqam nōmaat hiniwhitiqat qa navoti'kañw ep paki.

⁸ Noqw Peter lavayhti qē put aw pañqawu: Kurs nuy āawnaa, ya pay uma pas yahsa' ōviy tutskwat huya? Noqw pam pañqawu: Owi, pay pahsa' ōviy'o.

⁹ Pahsat pu Peter put aw pañqawu: Ya hintaqw ōviy uma Tutuyqawhqat Hikwsiyat aw hepniqey sun unañwti? Meh, uhpwusuñway tavimayaqam hōtsiwmi ōkiwīwta; nihqē puma uñ yañqwa haqami tawisni.

¹⁰ Noqw pahsat pay pam put kukmiq munukt mōki; noqw tōtim ōkihqē put mokput tutwa; nihqē pañqwa put hōroknayaqē, puwsuñwayat ehpeq taviya.

¹¹ Noqw sohsoyam Jesus aw tōnawtaqam put ep pas tsātsawna, pu' hakim hihsa'nihqam it nanaptaqam piwu.

Miracles and Wonders

¹² Noqw ayaiwyuñqamuy māyamuy ahpiy kātatayhi hihta tuawi'yuñqa sinmuy amuhpa' tumalay'tiwa. (Noqw puma sun unañway haqam Solomon tuhōoyat ep tsovawta.

¹³ Pu ahpiy mimuy amuñaqwa soon hak pumuy amumi tōnaltiniqey kurs suhtaq'ewni; noqw sinom pumuy pas hihtay'yuñwa.

¹⁴ Noqw tūtuptsiwaqam Tutuyqawhqat aw wūhaq'iwma, kaysiwhqam tahtaqtu, pu moyamuy.)

¹⁵ Noqw ōviy sinom tūtuyyaqamuy kiskami tsamvantaqē, ahpat, pu puwuhpit añ ōoyya, hīsatniqwa Peter pañqe'niqwa nās'ew kihsiwniat hihtawat ep kistamantaniqat ōviy'o.

¹⁶ Pu Jerusalem ahpiy hāhaqē' kitsókit añqwa gaan'ewakw hintaqam sinom tūtuyyaqamuy tsamkahkañw ōkiwta, pu hakimuy tuyoy'e'wakw hīhikwsimuy akw qa kwanwāhinyuñqamuy; noqw puma sohsoyam qalaptuya.

The Apostles Persecuted

¹⁷ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi wunuptu, pu put an tunatyawyuñqamu, ima Sadducee-sinom tōnawtaqamu, nihqē puma itsivutoti qē,

¹⁸ Ayaiwyuñqamuy amumi may'yuñqē, pumuy sumisivikit aw tañatota.

¹⁹ Noqw pay Tutuyqawhqat hoñviayaat mihikq sivikit uutspiyat hōtahtat, pumuy pañqwa ipwaqē, amumi pañqawu:

²⁰ Yupavé, uma God kīyat ep hoñkahkañw, it qatsit hin hintaqat nuhtumi sohsoq yuaatotani.

²¹ Noqw puma yan nanaptaqē, suits talavay God kīyat aw yuñqē, pep sinmuy tutuqaynaya. Noqw God awwat mohpeq moñwi pitu, pu put amumyaqamu, nihqē wuwan'aymuy tsovala, pu sohsokmuy Israel-sinmuy amuñaqwa wukw'a'yamuy; nihqē sivikimi pumuy tsamwisniqat hakimuy ayatota.

²² Noqw ayaiwyaqam ep ökihqe, pumuy sivikive qa tutwat puma áhoyyaqe tüawvaya;

²³ Nihqe pañqawqa: Pay as pas sivikimi hürs uhtsiwta; noqw tütuwalaqam ihkaqe hötsiwpha hõñi. Noqw itam aw hõtayaqe, ahpave qa hakiy tutwa.

²⁴ Noqw God awwat susmohpeq moñwi, pu God kiyat ep tuwalanmoñwi, pu God awwat mohpeq momñwit it nanaptaqe, hin i' haqami hiniwhitniqat wüwantota.

²⁵ Noqw pahsat hak pítuqhe pumuy áawnaqe pañqawu: Meh, ura uma imuy tahtaqtuy sivikimi tañatotaqw, puma God kiyat ep hoñkahkañw sinmuy tutuqaynaya.

²⁶ Pahsat pu tuwalanmoñwi, hoñvia'yatuy tsamkañw amuminihqe pumuy pañqw pás tsäma, sinmuy mamqasqe öviy'o, taq ka puma pumuy tatatupyaniq'ö.

²⁷ Pu öviy puma pumuy moñwtsovawtaqamuy amutpipo tsamvaya. Noqw God awwat susmohpeq moñwi pumuy amumi pañqawu:

²⁸ Ura itam umuy pás mēwayaqe, uma Jesus natñwaniyat qa añ tütutuqaynayaniqat umumi pañqawqa, nõqa? Noqw meh, tuwat soq uma Jerusalem ep umuhtutuqayhpiy añqe' kúruknyaqe, it táqat qatsiyat itamuy tukopnayaniqey anyuñwa.

²⁹ Pahsat pu Peter mímuwatuy ayaiwyuñqamuy amumum lavaytiqe pañqawu: Pay kurs pi hin itam God qa awwat tuqayvastotamantani, qa sinot aw'i.

³⁰ Itanamuy aw yantaqam God as Jesus wunuptsinaqw, uma put himutskit ep hahyaqe nñaya.

³¹ Noqw God put putvaqe momi tavi, pam motisinoniqat, pu ayo Tüooyniqat öviy'o, Israel-sinmuy nāp tunatyay añqw lasne', pumuy qaanhtipuyat ayo yúkuniqe öviy'o.

³² Noqw itam hapi iit navoti'yuñqe, put tuawi'yuñwa, pu i' Qahováriwtaqat Hikwsit piwu, put hapi God put tunatyayat añ hinwisqamuy amumi nõañwu.

³³ Noqw puma put nanaptaqw, pavan unañwaam tuyvaqw, puma pumuy qöqyaniqey nñami yuaatota.

³⁴ Pahsat pu hak Pharisee-sino Gamaliel yan mätsiwgha, tutavot tütutuqaynaqa pumuy tsovawtaqamuy amuñaqw wunuptu; pam hak sohsokmuy amuhpiy kaptsiwta; nihqe ima ayaiwyuñqam pay hāk hihsavo nõñakniqat pañqawu.

³⁵ Pahsat pu pam tsovawtaqamuy amumi pañqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, uma imuy hintsatsnaniqey wüwantotaqey ep tunatyaltotini.

³⁶ Taq pay nāt ura qa pew pituqw, hak Theudas mātaktiqe pas himunihqey pan nāyuaata. Noqw ura put hakiy aw tahtaqt sunāt-sikip sunat pahsa'haqam natskaya. Noqw ura pam nñiwihq, sohsoyam put aw tuqayvastotaqam tatslakqe, qa háqamtoti.

³⁷ Pu it táqat añk ura hak Galileet añqw Judas nāmataqta, nāventiwghat ep'e, nihqe kaysiwghamuy nañk wísila; pamwa piw mokq, sohsoyam put aw tuqayvastotaqam aht-savala.

³⁸ Noqw öviy nu umumi pañqawni: Uma imuy sinmuy amumi qa hintsatskani, uma qa amumi may'yuñwni; pay i' yan tunatya, pu tumala kurs pay sinmuy amuhpiynen pay soon aniwhitni;

³⁹ Taq ka pam pantaqa God ahpiy hintaniqw soon uma put símoknayani, taq nāphisat ka uma God aw rohomnumyani, kíta.

⁴⁰ Noqw puma put lavayiyat kwusuya; nihqe ayaiwyuñqamuy wánwayyaqe, a'nõ wuvah-totat, pápu puma Jesus natñwaniyat añ qa yuaatotaniqat amumi pañqaqwat mātapyá.

⁴¹ Noqw puma hahlaykahkañw moñwtsovawtaqamuy amuñaqw ahpiyya, kurs puma nuhtum put natñwaniyat ep hamanhintsaniwyaniqey hihkay'vayaqe öviy'o.

⁴² Noqw puma nāqavo God kiyat ep-nikañw pu sohsovik kñawit Jesus pas Christ-nihqat tütutuqaynayaqey, pu yuaatotaqey qa qe'iwwisa.

6

The Seven Helpers

¹ Noqw ephaqam tuptsiwni'yunqam wühaq'iwmaqw, Greek-sinmuy amuhkwa yuaatotaqam Hebrew-sinmuy amumiq qayan unañway hiñqawqa, puma nāqavo hihta akw tüvaañwankahkañw pumuy amuñaqw koññanalvutuy tatami'yuñqw öviy'o.

² Pahsat pu pakwt lóq sihkay'taqam ayaiwyuñqam sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy tsovalayaqe, amumi pañqawqa: Soon tis pi itam God lavayiyat mātavi'kahkañw tñnopni'yuñqw pam súantani.

³ Oviy uma umuñaqw hakímuy tsañe' tahtaqtuy amumi lomanavotit namorstotani, hakim Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwyuñqamuyu, pu suan wuwni'yuñqamuyu. Noqw puma it yantaqat aw tunatyawyuñwiniqat itam ep pumuy o'yani.

⁴ Nikañw itamwat nāwakinpit, pu lavayit tumalay'yuñwiniqey aw-sa yuki'yuñwni.

⁵ Noqw i' yan lavayit sohsokmuy sinmuy amumi lomatóqti. Noqw öviy puma hakiy Stephen qapëvewnit, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaqat namorstota, pu Philip,

pu Prochorus, pu Nicanor, pu Timon, pu Parmenias, pu Nicolas, pam hak Antioch añqwnihqe qa-Jew-sínónikañw Jew-sinnuy amún tuptsiwñi'ta.

⁶ Nihqe puma ayaiwuñqamuy amutpipo pumuy o'ya. Noqw puma amumi matyawkahkañw, amuñem nānawakna.

⁷ Noqw God lavayiat suyhtsepñwat öqawi'ma, noqw wūhaqti; noqw God awwat momñwituy amuñaqw kaysiwñqam it tuptsiwñit kwusuyaqe añ hinwisa.

The Arrest of Stephen

⁸ Noqw Stephen qapēvewnit, pu öqalat akw qaöwñhinkañw sinnuy amuhpa' hñhihta kätatayhpit hintsaki, pu hihta supsiwuñqata.

⁹ Noqw tsotsvalki Mätaviwuñqamuy Tsotsvalkiamu yan tñwantiwñqat añqw hakim hoñvage Stephen amum nāñwuy'yuñwa, pu Cyreniat añqw sínomu, pu Alexandriat añq'ö, pu Cili-ciati-nikañw Asiat añq'ö.

¹⁰ Noqw Stephen Hikwsit ahpiy suan lavayhtiñwuniqw, puma kurs hin put áñwutotani.

¹¹ Pahsat pu puma hakimuy tahtaqtuy pan unañwtoynayaqw, puma pañqawa: Itam aw tūqayyuñqw Moses aqw qalomáhiñqawu, pu God aqw'a.

¹² Kitotaqe sinnuy hin unañwtoynaya, pu wukw'a'yatuyu, pu tutavot tutuqaynayaqamuyu. Noqw puma Stephen aw ökihqe, ñuayaqe, moñwtsovawtaqamuy amumi wikvaya.

¹³ Nihqe hakim put ehpewi hihta atsátotaniqamuy momi o'yaqw puma pañqawa: Pas i' tãqa panis tuwat it pas kaptsiwtaqat kihut, pu hin hinwisniqat tutavot aqw qalomáhiñqawlawu;

¹⁴ Oviy pi itam aw tūqayyuñqw, pañqawu: Yaw i' Jesus Nazareth añqw tãqa it kihut sahpuknani, pu yaw Moses itamumi itahhintsakpiy tutaptaqat aw alöñtani.

¹⁵ Noqw moñwtsovawtaqam sohsoyam Stephen aw tãyuñqw, pas pitsánwaat hakiy God hoñviayayat taywayat anta.

7

Stephen's Speech

¹ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi Stephen aw pañqawu: Ya pas pay ima hiñqawaqwaqwa panta?

² Noqw pam pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, itanamu, kurs huvam tuqayvastotaa! Ura itana Abraham nāt Charran ep qa qátuhqe, Mesopotamiat ep qatuqw, God lolmat tälawñwat pitsánway'taqa put aw mātakti;

³ Nihqe aw pañqawu: Um uhtutskway, pu uhsinomuy amuñaqw ahpiyini; nen nu tutskwat uñ áawnaniqat um aqwni.

⁴ Pahsat pu pam Chaldia-sinnuy tutskwayamuy añqw ahpiyinihqe, Charran-tutskwat ep qatuptu. Noqw put naat mokq pañqw pu God it tutskwat uma ep pu' yesqat aw put nahlakna.

⁵ Nikañw pam pep hihsaqhaqam himuy'taniqat pam put qa maqa; pas qae, qa ñas'ew haqami wuhkukniqat pahsaq'a; nikañw pam put pas máqaniqey aw pañqawu pu' añk put ahpiy sinototiniqamuyu. Noqw puma put himuy'yuñwñi, put aw kita, nāt pam qa ti'taq'ö.

⁶ Nihqe God yan lavayhti: Yaw put ahpiy aniwhtotiqam haqam qa nāp tutskway ep hinnumyani; noqw yaw pep sinom pumuy tusoqtuwiktotani; nen sūnat-sikip sunat yahsañwuy añ pumuy okiwsahsanyani.

⁷ Pu ason hihtuwat sinom pumuy tusoqtuwiki'yuñqw nu pumuy amuñem hinwat yúkuni, kita God; pu ason pantaqat atsva puma pañqw nóñake', yep nuy tumalay'yuñwi.

⁸ Noqw God put aw pasiwnaqe, poñokituvoyla put tuawi'taniqat pan put aw yuku; noqw öviy Isaac tihtiwhq, Abraham nanalsikis talqat ep put poñotku; noqw Isaac Jacob pantsana; noqw Jacob pakwt löq sihkay'taqamuy timuy piw pantsanhta. Noqw puma hapi itahwu'yamu.

⁹ Noqw wūwuyom Joseph atsviy unañtuyvayaqe, Egypt aqw put huyaya; noqw God put amum yantaqe,

¹⁰ Sohsok kánanvotpiyat añqw put ayo tavi'ma; pu Egypt epeq moñwit Pharoaht aw put lomamataqta, pu súanwunñitoyna. Noqw pam put Egypt aw moñwtavi, pu put amum ki'yuñqamuy sohsokmuy amumii.

¹¹ Noqw Egypt añ ahsupoq tsöñösti, pu Chanaan añ'a, noqw sinom okiwhtoti; noqw itanam qa tunöstutwa.

¹² Noqw yaw Egypt epeq söhövosi öyihqat Jacob navotqe, mohti itanamuy pañsoq hōna.

¹³ Nit pu piw yaw Joseph haknihqey pävamuy áawna; noqw Joseph sinomat hákimyaqey Pharoaht áawniwa.

14 Pahsat pu Joseph nay Jacob wáñwayi, pu sohsokmuy sinomuy, payhp sunat-nikañw añqw pakwt tsivot sihkaytaqamuyu.

15 Noqw òviy Jacob Egypt aqw'a; nihqe pam pepeq mōki, pam'i pu itanamu.

16 Noqw pumuy tokoyamuy Sychem aw kiwisqe, pep tuamqōlōt aqw tañatota, ura Abraham Sychem ep hakiy Emmor tímuyatuy amuñaqw sívat akw put tuihqat pañsoq'a.

17 Noqw hihta awinit God Abraham aw qaōwívasiwnaqat aw hayiñwtiqw, sinom Egypt epeq natkototaqe suhpanti.

18 Noqw pas suhka moñwi Joseph qa tuwi'taqá moñwqenit ep wunuptu.

19 Nihqe pam hak itanamuy amumi tutuhistivaqe pumuy okiwsahsanqw, yaw timat qa yesniqat òviy puma titipostuy ihke tatamlalwaniqat pam nāwakna.

20 Pan yēsīwhq, Moses tihtiwa; nihqe yaw sūhimu; nihqe payhkomuy mūmuyawhtuy añ nay kíyat ep aw unañwtaviwta.

21 Noqw pam haqami tūviwhq, Pharaoh tiat māna put wikqe, put nēñem wuñwna.

22 Noqw Moses Egypt epeq sinmuy hihta wuwantuwiyamuy añ sohsok tuwi'taqe, a'nō lay'taqat lavayi'ta, pu hintsakpit'a.

23 Noqw pam lōp sunat yahsañwni'kañw, pas nāp sinomuy, Israel-sinmuy, amumi kurs pohtaniqey unañwti.

24 Noqw suhka qaanhintsahsanīwhq, pam túwahqe eñem lavayhti; nihqe eñem nāoyhqe Egypt-sinot nāna.

25 Suhpan as God put ahpiy put sinomuyatuy ayo óyanīqat puma māmatsyaniqat pam wūwāqe òviy'o. Noqw puma qa māmatsya.

26 Pu qavoñvaqw hakim nāyawhqw, pam amumi pítuhqe as piw pumuy nāmi pōhiknaniqey wūwāqe amumi pañqawu: Soh, tāqatu, uma nātupkomu; ya uma hinoqw nāyuyuyhna?

27 Noqw sinosñway qaanhintsahsanqa Moses ayo naatsqōqna pañqawkañwo: Ya hak un itamumi moñwtavi? Puyaw hak un itamuy hin yukunaniqat aw un tavi?

28 Ya um tāvok Egypt-sinot nīnaqe, nuy piw nīnaniqe òviy'o?

29 Yan pam hiñqawhqw, pahsat pu Moses Egypt añqw wāyaqe, Madian-tutskwat ep qatuptu; nihqe pam pep lōqmuq tīyotuy tímuy'va.

30 Noqw lōp sunat yahsañwuy añ ruhpaq, pep pu' qayēsīwhpue tūkwit Sinat ep Tutuyqawhqw hoñviayaat himutskit uwiwitaqat añqw put aw mātakti.

31 Noqw Moses put túwahqe, pep himu hintaqat aw wūwantaqe, as aw tātayniqe, òviy aw nakwsuqw, Tutuyqawhqw tōnaat put aw pañqawu:

32 Nu hapi umunamuy aw yantaqaam God, Abraham aw yantaqaata, pu Isaac, pu Jacob aw yantaqaamu. Pahsat pu Moses tsawnaqe tururykuqe, kurs hin aw tātayni.

33 Pahsat pu Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um uhtotsiy óyani, taq um pas hihta ep wunu.

34 Pay nu pas Egypt epeq isinmuy okiwhinyuñqat antsa yori; pu nu pumuy eykitotaqw navota. Nihqe nu pumuy put añqw qenivo oyaniqe òviy hāwi. Noqw taa, nu un Egypt aqw hōnani.

35 It Moses hapi ura puma qanānakwhaqe aw pañqawu: Ya hak un itamumi moñwtavi? Puyaw hak un itamuy hin yukunaniqat aw un tavi? Ura kitota. Noqw pay God put moñwtavi; piw pam sinomuyatuy amumi put ayata, pam hoñviayat himutskit añqw put aw mātactiqat māyat ahpiy pumuy ayo òoyniqat òviy'o.

36 Pam hapi Egypt epeq hīhihta kātatayhpit hīhta tuawi'yuñqat tumaltat, pumuy pañqw ipwa, pu patuphat Pālañpu yan mātsiwhqat añqee, pu qayēsīwhpueve, lōp sunat yahsañwuy añ'a.

37 I' Moses hapi ura Israel-sinmuy amumi pañqawu: God Umuhtutuyqawhqa umuhsinomuy amuñaqw umuñem lavay'ayat wunuptsinani, nuy himuniqat pan'i; uma put aw tūqayyuñwni.

38 I' hapi qayēsīwhpue tsovawtaqamuy amumum hinnuma, pu tūkwit Sinat epeq put aw yuaaykuqat hoñviayat ámuma, pu itanamuy amumuma. I' hapi hak taytaqat lavayit itamumi mātapniqey òviy put makiwa.

39 Noqw itanam put aw qa tuqayvastotaniqey nānawaknaqe, put nahpiy ayo tūvayaqe, unañwpeq ahoy Egypt aw namtōkya;

40 Nihqe Aaron aw pañqawu: Itamuy hihtuy amumi yanyuñwniqamuy itamuñem yukuh-taa; noqw puma itamupyeye hinwisni. Pay pi itamuy Egypt añqw nōñaknaqa Moses kurs haqamī, kitota.

41 Nihqe ép puma wakashoyat yukuyaqe, wutsit aw hom'ooyyakahkañw, nāp may akw hihta tumaltotaqey ep hahlayya.

42 Pahsat pu God pumuy amuñaqw ayo namtōkqe, òvaqe hihtuy qaan'ewakw hintaqamuy amumi nāwakinwisniqat aw pumuy mātavi; pay pi ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ

yan pey'ta: Ya pas antsa pay uma lōp sunat yahsañwuy añ qayēsihwpuve inumi hihtuy qōyankahkañw, hom'ooyya, uma Israel-sinomu?

⁴³ Qa hin'i; uma Moloch mötsápkíyat yawnumya, pu aw umuhyantaqay Remphan sōhuyata; uma hihtuy pumuy amún sosniwyaqamuy yukuhtota amumi nāwakintotaniqe òviy'o. Noqw òviy nu umuy Babylon yupqōymi q tsamni, yan'i.

⁴⁴ Itanam pi ura qayēsihwpuve hihta tuawi'taqat mötsápkit pasiwyuñwa, hin pam Moses aw tutaptaqat pan'i. Nihqe ura Moses aw pañqawu pam hin yukiwtaqat aw yórikqey pan put yúkuniqata.

⁴⁵ Noqw pu amuñk itanam Joshuat* amum hihihtuy sinmuy tutskwayamuy kwa-hanayaqe, ep put kwusivaya, ura God itanamuy amupyeve pumuy haqami lālayi; noqw mötsápkihu David qatsiyat aw pahsavo pep wunu.

⁴⁶ Noqw pam God añqw paañwaniwhq, as Jacob aw yantaqayat God eñem kītanique unañwti.

⁴⁷ Noqw Solomon hapi put eñem kīta.

⁴⁸ Noqw pu pas Sus'oveqñihqa kikiht sinmuy māyamuy akw yukiltotiqat qa añ qatu; pi ura God lavay'ayay ahpiy pañqawu:

⁴⁹ Oveqatsi imoñw'atsvewa, pu tūwaqatsi iwuwukpi. Ya uma inuñem kīhut yukuyani? kita Tutuyqawhqa. Ya sen nu pep nāsuñwnani?

⁵⁰ Ya ñi himu qa sohsoy imay akw yukilti?

⁵¹ Is uma hihtu qa ñōyaltotiñwūqamu, a'nō unañway'yuñqamu, pu naqsöp'iwyuñqamu! uma sutsep Qahováriwtaqat Hikwsit aw rohomnumya; uma umunamuy hinyuñqw amunyūñwa.

⁵² Ya umunam God lavay'aymuyatuy hihtawat qa okiwsasna? Pu ura hak Súantaqa pituniqat hakim añwu pay lavayhtotiqamuy puma qōqya; noqw yepahaq uma put nuhtumi mātapyaqe nīnaya.

⁵³ Uma as òveqatsit añqw hoñvia'yatuy amuhpiy tutavot òmahtotakañw, qa añ hinwisa, kita.

The Stoning of Stephen

⁵⁴ Noqw puma it nanaptaqe, pavan pas unañwso'qe, tamay ñuritota.

⁵⁵ Noqw pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw òveqatsit aqwahaqami taytaqe, God lolmat tālawñwayat-nikañw pu Jesus God putvaqe wunuq wtuwa;

⁵⁶ Nihqe pañqawu: Meh, nu òveqatsit aw hōtsíltiq wtuwa; noqw Sinot Tiat God putvaqe wunu.

⁵⁷ Pahsat pu puma a'nō hiñqawkahkañw, naqvuy útatotat, sūsaq put aw yuhtukqe,

⁵⁸ Put kīñaq haqami tūvayaqe, tatatupya. Noqw put ehpewi hiñqawaqam hakiy puhuwuñwiwtaqat Saul yan mātsiwhqat kukmiq yuwsiy o'ya.

⁵⁹ Noqw puma Stephen tatatupyaq w, pam God aw okiw taqa'nañwti qe pañqawu: Tutuyqawhqa Jesus, um okiw ihikwsiy kwusuni, kita.

⁶⁰ Pu pam tamōtswunuptuqe, pas tōnay añqe' pañqawu: Tutuyqawhqa, um okiw it qaanhtiput pumuy qa tukopnani, kita. Yan pam lavayhtit mōki.

8

Saul Persecutes the Church

¹ Noqw puma put nīnantotaq w, Saul amún unañway'ta. Noqw put tāwat ep Jerusalem epeq Jesus aw tōnawtaqamuy amumi qaan'ewakw hintsaktivayaqe, pumuy okiwsahsantivaya. Noqw puma sohsoyam Judeat, pu Samariat añ ahsupoq hāhaqe' ahtsavalaya, pay ima ayaiwyuñqam-sa qe'ya.

² Noqw hakim unañwvastahtaqt Stephen haqami tawisq e, okiw put ep a'nō tsaykita.

³ Noqw tuwat Saul Jesus aw tōnawtaqamuy amumi hintsaktivaq e, sohsovik kīnawit papkinuma, nihqe tahtaqtuy, pu momoyumuy sivi kimi lōlōkinlawhqe, tañatima.

The Gospel Preached in Samaria

⁴ Noqw òviy añqe' ahtsavalayaqam sohsovik nuhtumi lavayit yuaatota.

⁵ Pahsat pu Philip Samariat ep wuhkokitsokit aqwnihqe, nuhtumi Christ yuaata.

⁶ Noqw pam hihta yuaataq w, sinom aw tūqaykahkañw sun unañway put aw unañwtavi'yuñwa, hihta kātatayhpit supsiwyuñqat hintsakqat aw taykahkañwo,

⁷ Pas qalómáhihikwsim pumuy akw tuyqawiwyuñqamuy kaysiwhqamuy amañqaw a'nō hiñqawkahkañw, nōñantaq w òviy'o; pu kaysiwhqam amuhpa' qataytaqat tūtuyyaqam, pu qayaktaqam qalaptuya.

⁸ Noqw pep kitsókit ep sinom pas pavan hinhaqam hahlayya.

* 7:45 Pam Greek-sinmuy amuhkwa Jesus.

⁹ Noqw hak tāqa Simon yan mātsiwhqa pay hisat mohti pep kitsókit ep tuhisay hintsaki; nihqe Samariat ep sinmuy pas hintsani'ta; pas a'nō hímunihqey anta.

¹⁰ Noqw sohsoyam put aw tūqayyuńwa, sushin'ewakw añqw suspavannihqat aqw pah-savoo, pańqawkahkańwo: I' tāqa God a'nō òqalaata, kitota;

¹¹ Nihqe puma put kaptsi'yuńwa, pam hisatńahaqaqw tuhisay akw pumuy hintsani'taqw òviy'o.

¹² Noqw Philip God mońwtunatyayat, pu Jesus Christ yuaataqw puma tūtuptionsiwaqe, kūyit akw tuvoylatoti, tahtaqtu, pu momoyamu.

¹³ Noqw Simon tuwat pas nāp tuptionsiwhqe, kūyit akw tuvoylatiwa; nihqe Philip amum hinnuma. Noqw pam hihhihta kātatayhpit hihta tuawi'yuńqat hintsakq aw taytaqe kātayta.

¹⁴ Noqw yaw Samariat ep sinom God lavayiyat kwusuyaqat ayaiwyuńqam Jerusalem epeq yesqam nanaptaqe, Peter John enañ pumuy amumiq hōnaya.

¹⁵ Noqw puma pumuy amumiqnihqe, puma Qahováriwtaqat Hikwsit kwusuyaniqat òviy amuńem nāwakna,

¹⁶ Pay nāt pam pumuy qa haqawat aw pituqw òviy'o, pay panis puma Tutuyqawhqat natńwaniyat-sa añ kūyit akw tuvoylatoti.

¹⁷ Pahsat pu puma pumuy amumi may akw tońokq puma Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya.

¹⁸ Noqw ayaiwtaqam hakiy aw may akw tońokq Qahováriwtaqat Hikwsit put aw noiwnwuqat Simon pan yórikqe pumuy sívat āawna,

¹⁹ Pańqawkańwo: Uma piw nuy enañ it òqalat maqaqw, nu hakiy aw imay akw tońokq pam Qahováriwtaqat Hikwsit makiwmantani.

²⁰ Noqw Peter put aw pańqawu: Pay nam uhsiva umum súlawhtii, God kuwahtipuat pay sívat akw tuiwnwuqat um pan wūwantaqw òviy'o.

²¹ Um qa haqam it yantaqat ep qeni'ta, piw makiway'ta, pi uh'unañwa God atpip qa súanta.

²² Òviy um it yan uhnukpanay añqw lasni; nen God aw nāwaknani; noqw hisnen uh'unañweq uhtunatyay qaantaqat ep ūmi pōhikiwni.

²³ Taq kurs um qanut a'nō tsívoť anta; um nukpantunatyat akw sóontsaniwta.

²⁴ Pahsat pu Simon lavayhtiqe pańqawu: Uma okiw inuńem Tutuyqawhqat aw nāwaknani; noqw uma ĩit hihta lavayhtiqw, okiw pam qa himuwa inumi pítuni.

²⁵ Pu puma pas suyan hin navoti'taqey lavayhtit, Tutuyqawhqat lavayiyat nuhtumi yuaaykut, ahoy Jerusalem aqw'a; nihqe Samariat ep hāhaqe' sinmuy kitsókiyamuy añ lomatuawit yuaatima.

Philip and the Ethiopian Official

²⁶ Noqw Tutuyqawhqat hońviyaat Philip aw pańqawu: Um wunuptut tātòqni, Jerusalem añqw Gazat aqw pōhut aqw'a, kita. Pam pańqe' qayewiwa.

²⁷⁻²⁸ Noqw pam wunuptut aqw'a. Noqw meh, hak Ethiopiat añqw tāqa okiwlawniqe Jerusalem epeq pitumaqa pańqe' áhoynikańw, karētay añqw tsokiwma. Pam nōmaqtsit aw qa awiwa, Ethiopiat epeq sinmuy mońwíyamuy wuhtit Candacet añqw òqalat qa òwívasiwańw, put sohok hihta nukńwayat aw tunatyawta. Pu pam God lavay'ayayat Esaias pēniyat añ tūńwanma.

²⁹ Pahsat pu Hikwsi Philip aw pańqawu: Um pas awnen karētat ámumni, kita.

³⁰ Noqw òviy Philip put aw wárikqe, navotq pam God lavay'ayayat Esaias pēniyat añ tūńwanma. Noqw Philip put aw pańqawu: Ya um hihta añ tūńwanmaqey mātsi'ta?

³¹ Noqw pam pańqawu: Pay kurs pi hin'í, hal pay hak pas nuy tutuqaynaqw-saa, pam kítahqe, Philip put aqw wūve', amum tsokiwmaniqat pam nāwakna.

³² Noqw tutuvenit añ haqe' yan pey'taqat pam añ tūńwanma: Kanēlo haqam nīniwniqey aw wíkiwhqat pam pan wíkiwa, pu mańat árilantaqat pam atpip qa hińqawńwuniqw pan pam qa hińqawu.

³³ Pam qa hímuniwhitiqw, eńem suan lavayiniqa ayo yukiwa; noqw hak sen put natkomuy-atuy pohtoyłani? Pi qatsiat tūwaqatsit añqw haqami hintsaniwa.

³⁴ Noqw nōmaqtsit aw qa awiwa Philip aw pańqawu: Taa, um as okiw nuy āawnani: Ya God lavay'ayaat hakiy yuaata, sen nāyuaata, sen pay hakiy pańqawu?

³⁵ Pahsat pu Philip lavayhtiqe, haqe' pan pey'taqat pahpiy yuaatava; nihqe put aw Jesus yuaata.

³⁶ Noqw puma ahipiy panmakańw haqami pāmi pítu; noqw nōmaqtsit aw qa awiwa pańqawu: Meh, yep pāhu; ya nu kūyit akw tuvoylatiwniqw himu nuy put aw uhtsi'tani?

³⁷ Noqw Philip pańqawu: Pay pi um pas sohok uh'unañway akw tuptionsiwe', panhtini, kita. Noqw pam lavayhtiqe pańqawu: Pay Jesus Christ God tiatnihqat nu tuptionsiwa.

³⁸ Pahsat pu pay karēta hāk huruhtiniqat pam pañqawu; noqʷ puma nāma pāmiq paki, Philip-niqʷ pu nōmaqtsit aw qa awiwa; noqʷ pam put kūyit akw tuyoylata.

³⁹ Noqʷ puma pāñaqʷ yamakq, pahsat pay Tutuyqawhqat Hikwsiat Philip haqami wīki; noqʷ nōmaqtsit aw qa awiwa pāpu aw qa yori; nikañw pam pahpiy hahlayhkañw, nakwsu.

⁴⁰ Noqʷ Philip Azotus ep nātuwihqeq, ahsupoq kitsókit añ lomatuwawit yuaatinumkañw, Caesareat ep pitu.

9

The Conversion of Saul (Acts 22.6-16; 26.12-18)

¹ Noqʷ Saul nāt pas itsívuhikhwiskañw, Tutuyqawhqat aw tuptsiwni'yuñqamuy pavan pas hintsanniqey, pu pas qōyaniqey tunatyawkañw, God awwat susmohpeq moñwit aw'i;

² Nihqeq Damascus ep añqeq' tsotsvalkit añ sinmuy amumi put eñem pēnayaniqat nāwakna; noqʷ kurs pam hakimuy tahtaqtuy, sen momoymuy Jesus aw tuptsiwni'yuñqamuy tuwe', pumuy somhtat, Jerusalem aqʷ tsamni.

³ Noqʷ òviy pam pañsoqnihqeq, Damascus aw hayiñwnaqʷ, òñaqʷ tāla put ánan'ik suhtalawwa;

⁴ Noqʷ pam tutskwami posqeq, hakiy tōnayāt navotq, put aw pañqawu: Saul, Saul, ya um hinoqʷ nuy okiwsahsana?

⁵ Noqʷ pam pañqawu: Ya um hak'i, Tutuyqawhqa? Noqʷ Tutuyqawhqa pañqawu: Nu Jesus, um nuy hapi okiwsahsana. Um sōkwíkinpit aqʷ horarataqʷ, pam uñem anahaa.

⁶ Noqʷ pam tsawnaqeq, tururutikañw, pas hin unañway'kañw pañqawu: Tutuyqawhqa, noqʷ nu hinhtiniqat um nāwakna? Noqʷ Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um wunuptut, kimini; noqʷ ason um hinhtiniqat un pep áawnayani.

⁷ Noqʷ tahtaqt put ámumyaqam qa hiñqawkahkañw añqeq' hōñi; hakiy as tōnayāt nanvotyakahkañw hakiy qa tuway'yuñwa.

⁸ Pahsat pu Saul tutskwañaqʷ wunuptuqeq, as pōsiy púrukna, qa hihta tuwa; noqʷ puma put māyat ñuy'wisqeq, Damascus ep wikvaya.

⁹ Noqʷ pam pāyis tālat añ kurs hin hihta túwani, piw qa nōsa, qa hiko.

¹⁰ Noqʷ hak tuptsiwni'taqeq Ananias yan mātsiwhqeq Damascus ep qatu. Noqʷ pam tuawyorikq, Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Ananias, Noqʷ pam pañqawu: Yep nūu, Tutuyqawhqa.

¹¹ Noqʷ Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um wunuptut, Sūwipo kiskat yan mātsiwhqeq awni; nen Judas kiyat ep hakiy Tarsus añqwnihqeq Saul yan mātsiwhqeq òviy tūvintani; taq meh, pam okiwlawu,

¹² Nihqeq tuawyorikq hak tāqeq Ananias yan mātsiwhqeq ep pákihqeq, put aw may akw toño pōsiy tālawnaniqat òviy'ò.

¹³ Pahsat pu Ananias lavayhtiqeq pañqawu: Tutuyqawhqa, pas yaw i' tāqeq Jerusalem epeq uhsinnmuy okiwsahsanqat nu kaysiwhqamuy amuñaqʷ navota.

¹⁴ Noqʷ yaw pam yep uhnatñwaniy aw tatqeq'nañwyaqamuy sohsokmuy somhtaniqey God awwat mohpeq momñwituy òqalat pasiwkañw pitu.

¹⁵ Noqʷ pay Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um awni, taq pam pas inamors'awiwa; pam qa Jew-sinnmuy, pu pas momñwituy-nikañw, pu Israel-sinnmuy amumi inatñwaniy túawmani.

¹⁶ Pu nāt pam inatñwaniy ep hīhihta añ qaan'ewakw okiwsaniwniqat nu put áawnani, kita.

¹⁷ Noqʷ òviy Ananias awnihqeq, kīmi pákihqeq, put aw may akw toñot, pañqawu: Itupko Saul, Tutuyqawhqa Jesus un añqeqwniqw ūmi mātaktiqeq nuy añqʷ hōna, umuhposiy tālawnaniqat òviy'ò, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaniqat òviy'ò.

¹⁸ Noqʷ pahsat pay himu nasiñwput antaqeq put pōsiy añqʷ lōhōkq, pam pōsiy tālawnaqeq wunuptu; nihqeq kūyit akw tuvoylatit, nōsqeq, òqawhta.

Saul Preaches in Damascus

¹⁹ Pahsat pu Saul Damascus ep tuptsiwni'yuñqamuy amumum hihsavo qatu,

²⁰ Nihqeq āpiy tsotsvalkiva i' Jesus God Tiatnihqat yuaatinuma.

²¹ Noqʷ sohsoyam put aw tūqayyuñqam hin kurs wūwantotaqeq pañqawu: Ya qa i' Jerusalem epeq it natñwanit aw tatqeq'nañwyaqamuy hoyalqeq, hakimiy panyuñqamuy somhte' God awwat mohpeq momñwituy amumi tsamniqeq òviy pew pitsiwa? kitota.

²² Noqʷ tuwat Saul pas suyhtsepñwat òqawi'maqeq, Damascus ep Jew-sinnmuy yu-moñwaltaqeq, pay Jesus pas antsa Christ-nihqat amumi mātāqlawu.

²³ Noqʷ òviy ahpiy wūyavotiqw, Jew-sinom put nīnayaniqey nanawinya.

²⁴ Nihqeq puma put nīnayaniqeq òviy tālō-nikañw, pu tōkilat añ hōhtsiwat aw tunatyawyuñwa. Noqʷ yaw puma put moqmani'yuñqʷ Saul navota.

²⁵ Pahsat pu tuptsiwni'yuñqam mīhikiwtaqʷ put tuhpelat añ tutsáyat akw hawnaya.

Saul in Jerusalem

²⁶ Noq̄w Saul Jerusalem epeq pítuhqe, as tuptsiwni'yuñqamuy amumuntiniqey anhtiqw, puma sohsoyam put mamqasyaqe, pam pas antsa tuptsiwni'taqat qa tütuptsiwa.

²⁷ Noq̄w Barnabas put aw unañwtapeq, ayaiwyuñqamuy amumi put wikwa; nihqe hin pam Damascus aqwniqw, Tutuyqawhqa put aw namtaknaqe, put aw yuaaykuqat pam pumuy āawna, pu hin Paul Damascus epeq qa tuhtuskañw, Jesus natñwaniyat añ nuhtumi yuaataqata. (Noq̄w pep pu' puma put kwusuya.)

²⁸ Noq̄w Paul Jerusalem epeq pumuy amumum hinnumqe,

²⁹ Qa tuhtuskañw Tutuyqawhqaqat Jesus natñwaniyat añ nuhtumi yuaata; nihqe Greek-sinmuy amuhkwa yuaatotaqamuy amumum put ep nāñwuy'taqw puma put nInayaniqey tunatyawyuñwa.

³⁰ Noq̄w tuptsiwni'yuñqam put nanaptaqe, Caesareat aqw put wikyaqe pañqw put Tarsus aqw taviya.

³¹ Pahsat pu Jesus aw tōnawtaqam Judeat, pu Galileet, pu Samariat añ ahsupoq yesqam suyan unañwtotiqe, öqawhtota; nihqe Tutuyqawhqaqat kaptsi'kahkañw wūhaq'iwma, Qahováriwtaqa Hikwsi amumi unañwtaqp'ö.

Peter in Lydda and Joppa

³² Noq̄w Peter añqe' sohsovik nakwsuqe, Lyddat epeq God sinomuyatuy amumi hāwi.

³³ Nihqe pepeq pam hakiy tāqat Aeneas yan mātsiwhqat tuwa, put hakiy ahpa qa taytaqw, pam okiw nanal yahañwuy añ tuyhqatsi.

³⁴ Noq̄w Peter put aw pañqawu: Aeneas, Jesus Christ uñ qalapsina. Wunuptut, uh'ahpay tsovalaa, kita. Noq̄w pahsat pay pam wunuptu.

³⁵ Noq̄w sohsoyam Lyddat pu Saron ep ki'yuñqam put aw yórikyaqe Tutuyqawhqaqat awwat lasya.

³⁶ Noq̄w hak Joppat ep tuptsiwni'taq̄a Tabitha yan mātsiwa, pam Dorcas (Tsöviwmana) i'nihqe pam'i. Noq̄w i' hak wuhti lolmat tumalay'ta, pu hīhihta akw tūvaañwanta.

³⁷ Noq̄w pam ephaqam tütuyhtiqe möki; noq̄w puma put pāhomyaqe tupatsveq taviya.

³⁸ Noq̄w pay pi Lydda Joppat áhahpo; noq̄w yaw Peter pep qátuhqat tuptsiwni'yuñqam nanaptaqe, hakimuy löqmuy tāqatuy pañso ayatotaqw, pam qa söwunit, pumuy amuminiqat puma nāwakna.

³⁹ Pahsat pu Peter nakwsuqe, pumuy amumuma. Noq̄w öviy pam pituqw, puma put tupatsmiq wupnaya; noq̄w sohsoyam koñanalvut okiw put aqlap hoñqe, tsaykikahkañw nāt Dorcas pumuy amumum qátuhqe kwakwsat, pu yüyüwsit yukuhtaqaqat puma put aw matamintota.

⁴⁰ Noq̄w pay Peter pumuy sohsoqmuy pañqw ipwat, tamötswunuptut nāwakna; nit pahsat put tokoyat aw namtökt pañqawu: Tabitha, qatuptuu. Noq̄w pam pōsiy púruknaqe, Peter tūwahqe, pahsat qatuptu.

⁴¹ Noq̄w pam put aw māvuyaltiqe, wunuptsinaqe, God sinomuyatuy koñanalvutuy enañ wāñwayhqe, pumuy put āawna, kurs pam taytaq'ö.

⁴² Noq̄w i' yantaqa Joppat añ ahsupoq nanaptiwhq, kaysiwhqam Tutuyqawhqaqat aw tütuptsiwa.

⁴³ Noq̄w Peter Joppat ep hakiy pūvukat pōhiwantaqaqat Simon amum wūhakis qatu.

10*Peter and Cornelius*

¹ Noq̄w hak tāqa Cornelius yan mātsiwhqa, tsivót-sikip sunat solāwamuy Italian-sínomu yan tūñwantiwyaqamuy amumi moñwi, Caesareat ep ki'ta.

² Pam hak pās unañway qatu; noq̄w sohsoyam timat put amum God kaptsi'yuñwa; pu pam hihta himuy akw sinmuy paañwankañw, sutsep God aw nāwakinma.

³ Pam hak tāwat atvelpeniqwhaqam pas suyan tūawtaqw, God hoñviayaat put aw pákihqe, aw pañqawu: Cornelius.

⁴ Noq̄w pam put aw yöriqke, tsawnaqe, pañqawu: Ya hímuu, Tutuyqawhqa? Noq̄w pam put aw pañqawu: Uhnawakinpi, pu uhnuoktutmala ömi yayvaniwhq, God put soon suhtokni.

⁵ Noq̄w öviy um hakimuy tahtaqtuy Joppat aqw ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wāñwayyani.

⁶ Pam hakiy pūvukat pōhiwantaqaqat Simon amum qatuqw, put kīat pātuwaqatsit qalaveq wunu. Ason pam hin hintaniqat ūmi pañqawni.

⁷ Pu öviy hoñviaya Cornelius aw yuaaykuqa ahpiyniqw, pam löqmuy kiy ep tumal'aymuy wāñwayi, pu solāwam put enem hihtayaniqe sutsep aw maqaptsi'yuñqamuy amuñaqw hak God kaptsi'taqat solāwa piwu.

⁸ Nihqe pam pumuy sohsok iit āawnat, Joppat aqw hōna.

⁹ Noqw qavoñvaqw puma aqwyaqe, kimi hayiñwni'wisq, Peter nāwaknaniqe tāwanasave kits'omiq wūvi.

¹⁰ Noqw pas pam tsōnmokqe, as hihta nōsniqey antaqw, nāto novalalwaqw, pam pay sawitoqwhinhti;

¹¹ Nihqe ōmi hōtsiltiqw tuwaqw, añqw himu wuyaqmōtsapueway nālōvaq tsukuveq som'iwkañw put aw hawtoqe, tutskwami hāwi.

¹² Noqw sohsoy hihtu tūwaqatsit añ nālōq hokay'yuñqam put ep īniwyuñwa, pu tūtuvosiptu, pu hihtu hoyoyotinuyaqam pīwu, pu masay'yuñqamu.

¹³ Noqw hakiy tōnaat put aw pañqawu: Wunuptuu, Peter, um qōye' nōsni.

¹⁴ Noqw Peter pañqawu: Sōoni, Tutuyqawhqa; taq nu qa haq hihta pay qa pas hihtanihqat, pu qa powaiwtaqat nōsa.

¹⁵ Noqw hakiy tōnaat piw put aw pañqawu: God hihta powataqw, pam pay qa pas himunihqat um qa pañqawni.

¹⁶ Noqw i' pāyis panhtiḡw, himu mōtsápueway ahoy ōmiq haqami wūvi.

¹⁷ Noqw Peter hihta tuawyorikqey mātaq kurs pam hímunihqat pan wūwantaqw, ima tahtaḡ Cornelius añqw ayatiwyaqam Simon haqam ki'taqat hakimuy tūviñtotaqe, ihkaqe ñōyaknit aw hōtsiwhpeq hōñi,

¹⁸ Nihqe sen hak Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, pep qátuhqat tūviñlalwa.

¹⁹ Noqw nāt Peter tuawyorikiy añ wūwantaqw, Qahováriwtaqa Hikwsi put aw pañqawu: Meh, hakim pahyom tahtaḡt uñ hepnunya.

²⁰ Oviy um wunuptut hāwe', amumumni qa hin wūwankañwo; pay nu pumuy añqw hōna.

²¹ Pahsat pu Peter hakimuy Cornelius añqw put aw ayatiwyaqamuy amumi hawqe, pañqawu: Taay, pay uma nuy hepnunya; sen hihta ōviy uma ōki.

²² Noqw puma pañqaqwa: I' Cornelius tsivót-sikip súnatnihqamuy solāwamuy amumi moñwi God añqw hoñviayat pas hímunihqat ahpiy navota, yaw pam un kiy aw wáñwaye', uñ hin lavayhtiḡw, put aw tūqaytaniqat hoñviaya put aw pañqawu. Pam tāqa sūanta, pu God kaptsi'ta, pu Jew-sinmuy sohsokmuy amuhpiy aw lomanavotiwta.

²³ Pahsat pu pam pumuy tañataqe pás oya; pu qavoñvaqw pumuy amumum aqw'a; noqw haqawat tuptsiwni'yuñqam Joppat añqw put ámunya.

²⁴ Pu ōviy qavoñvaqw puma Caesareat ep ōki. Noqw Cornelius pumuy nuhtaytaqe, kurs sinomuy-nikañw pu añ pas kwatsmuy tsovala.

²⁵ Noqw Peter aw pakitoqw, Cornelius ahsawvaqe, atpipo tamōtswunuptut, pas put hihtata.

²⁶ Noqw pay Peter put wunuptsina, pañqawkañwo: Wunuptuu, pay nu piw un sino.

²⁷ Pu ōviy pam put amum yuaatakañw, aw pakiqw, sinom kaysiwhqam tsovawta.

²⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay pi uma navoti'yuñq, soon as hak Jew-sinonikañw ayam supwat hihtuy sinmuy amu'puñalñwu, piw amuminiñwu. Noqw pam nu' qa hakiy pay qa hímunihqat, pu qa powaiwtaqat pañqawlawniqat God inumi pañqawu.

²⁹ Noqw ōviy nu qa rohomnumt, panis nuy wiktamayaqw, pay nu añq'ō; noqw hinoqw pi uma nuy wáñwayya?

³⁰ Noqw Cornelius pañqawu: Nālōtok nu pew pahsavohaqam napwalni'taqe, tāwat atvelpetiḡw nu ikiy ep nāwaknaqw, hak tāqa talqaqsalqat yuws'kañw inutpip wunuptu;

³¹ Nihqe pañqawu: Cornelius, uhnawakinpi navotniwa; noqw God soon uhnuoktutmalay suhtokni.

³² Um ōviy Joppat aqw hakimuy ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wáñwayyani. Pam hakiy pūvukat pōhiwantaqat kiyat ep qatu, pātuwaqatsit qalaveq'a; ason pam pite', ūmi hin lavayhtini, kita.

³³ Noqw ōviy nu qa sōwunit uñ wáñwayi; noqw um sūanhtiḡe pitu. Noqw ōviy hapi itam sohsoyam yep God atpip yēse, hin pam ūmi tutaptaqat sohsok nanaptaniqee.

Peter's Speech

³⁴ Pahsat pu Peter lavayhtiḡe pañqawu: Pay kurs pas suyan God qa sinonuiña.

³⁵ Pay kurs pas sohsokmuy hihtuy sinmuy amuhaqw hak haqam put kaptsi'kañw sūanhinmaqa put aw sūantañwu.

³⁶ God hapi Israel-sinmuy amumi lavayiy távihqe, Jesus Christ ahpiy namivōhikiwuy yuaata. (Pam hapi sohsokmuy amumi tutuyqawi.)

³⁷ Pay uma put lavayit navoti'yuñwa. Ura John kūyit akw tuvoylatiwyaniqat nuhtumi yuaataqw, pahpiy pam lavayi Galileet añqw hoyoyokukañw, Judeat añ ahsupoq yuaatiwa.

³⁸ Ura God Nazareth añqw tāqat Jesus Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylataqe ōqalmaqa. Ura pam sinmuy amuhpa' lolmat tumalay'numa, pu Nukpanat ahpiy sōon'iwyuñqamuy sohsokmuy powatima, God put ámunniḡw ōviy'o.

³⁹Noq̄w pam Jew-sinmuy tutskwayamuy epnikañw, pu Jerusalem epeq hihta tumaltaqat itam hapi sohsok aw yóriki'yuñqe, navoti'yuñwa; noq̄w pay sinom himutskit ep put hahyaqe nñaya.

⁴⁰Noq̄w God p̄yis talqat ep put ahoy t̄ataynaqe, put susmatakpuva mahtakna,

⁴¹Nikañw pay qa sohsokmuy sinmuy amumii, pay hakimuy añwu pay God namorstagey pumuy amumii, itam put tuawi'yuñwniqat òvii'ò. Noq̄w itam put mokiwyu añqw ahoy t̄atayhqat atsva put amum nōnova, pu hikwya.

⁴²Noq̄w yaw itam sinmuy amumi put yuaatotaniqat pam itamuy ayata, pay yaw pas pam imuy yesqamuy, pu so'pumuy hinwat yukunaniqey God ahpiy aw taviwhqat itam yuaatotaniqata.

⁴³Noq̄w put hapi sohsoyam God lavay'ymat yuaatotaqe pañqawwa, yaw hak put aw tupsiwhq, put qaanhtipuat Jesus natiñwaniyat akw put ahpiy ayo yukiwmantani.

The Gentiles Receive the Holy Spirit

⁴⁴Noq̄w n̄at Peter yan yuaataqw, pay Qahováriwtaqa Hikwsi lavayit nanaptaqamuy sohsokmuy amumi pitu.

⁴⁵Noq̄w Jew-sinmuy amuñaqw tuptsiwni'yuñqam Peter amum òkihqam hin kurs wūwaya, Qahováriwtaqa Hikwsi qa-Jew-sinmuy amumi enañ noiwhq'ò.

⁴⁶Puma hihituy sinmuy amuhkwa yuaatotaqe, God pas hihtalawaqw amumi tūqayyuñqee. Pahsat pu Peter lavayhti qe pañqawu:

⁴⁷Ya hak imuy kūyit akw tuvoylatiwyaniq̄w imuy amumi u'tani? Pay pi puma piw itamun Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya.

⁴⁸Pu puma Tutuyqawhqat natiñwaniyat añ kūyit akw tuvoylatotiniqat pam amumi pañqawu. Pahsat pu pam hihsavo pumuy amumum q̄atuniqat puma put aw nānawakna.

11

Peter's Report to the Church at Jerusalem

¹Noq̄w yaw qa-Jew-sinom nuhtum God lavayiyat kwusuya qat ayaiwyuñqam, tuptsiwni'yuñqamuy amumum Judeat ep yesqam nanapta.

²Noq̄w Peter Jerusalem aqwniqw, Jew-sinmuy amuñaqw tuptsiwni'yuñqam put aqw hiñqawwaqe,

³Pañqawwa: Yaw um qa-Jew-sinmuy amumi pákihqe, amumum nōsa.

⁴Noq̄w Peter pumuy amumi lavayhti qe, añqaww hin hiniwhitiqat nānañk pasiwtaqat pumuy amumi tuawi'taqe, pañqawu:

⁵Ura nu kitsók̄it Joppat ep q̄atukañw nāwakna; nihqe nu sawitoqhinhiti qe tuawyorikq, himu wuyaqmōtsaput antaqa tsutskuy epeq sómiwkañw ònaqw hawtoqe, pas inumi pitu.

⁶Noq̄w nu aw yórikqe, p̄as t̄atayhq, pi tūwaqatsit ep hihtu popkot n̄alōq hokay'yuñqam put ep iniyuñwa, pu t̄utuvostiptu, pu hihtu hoyoyotinumyaqamu, pu masay'yuñqamu.

⁷Noq̄w nu hakiy tōnayay navotq inumi pañqawu: Wunuptuu, Peter, um q̄oye' nōsni.

⁸Noq̄w nu pañqawu: Sóoni, Tutuyqawhqa; taq nu qa haq hihta pay n̄ap hihta, pu qa powaiwtaqat nōsa.

⁹Noq̄w òveqatsit añqw hakiy tōnaat inumi piw pañqawu: God hihta powataqw, pay pam qa pas h̄imunihqat um qa pañqawni.

¹⁰Noq̄w p̄yis panhti qw, pay sohsoy piw òmiq l̄ánakniwa.

¹¹Noq̄w pahsat pay kurs hakim pahyom tahtaqt Caesareat añqw inumi ayatiwyaqam nuy haqam k̄ive q̄atuhqat ep òki.

¹²Noq̄w pay nu qa hin wūwankañw, pumuy amumunniqat Qahováriwtaqa Hikwsi inumi pañqawu. Noq̄w ima navay tuptsiwni'yuñqam inumum aq̄wya; noq̄w itam t̄aqat k̄iyat aw yuñna.

¹³Noq̄w yaw pam kiy ep hoñviayat aw yorikq, yaw pam wunukañw, put aw pañqawhqat itamuy āawna. Um hakimuy tahtaqtuy Joppat aqw ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, w̄añwayani.

¹⁴Ason pam uñ lavayit āawnaqw, um put akw ayo yámakni, um'i, pu uhtimu, yaw hoñviaya put aw kita.

¹⁵Noq̄w nu yuaatiwyaqw, pay Qahováriwtaqa Hikwsi pumuy amumi pitu, ura mohti itamumi p̄ituhqey pan'i.

¹⁶Noq̄w pahsat pu nu Tutuyqawhqat lavayiat u'na, ura itamumi pañqawu: Pay as pi John pas antsa kūyit akw t̄utuvoylalawu; n̄ikañw uma hapi n̄at i Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwyani.

¹⁷Noq̄w puma Tutuyqawhqat Jesus Christ aw t̄utuptsiwaww, pep God hin itamuy put máqahqey, pay pan piw pumuy put maqa. Noq̄w ya nu hak h̄imunihqe God aw rohomnumni?

¹⁸ Noqw puma it nanaptaqe, pay qa hiñqaqwaqe, God pas hihtatotaqe, pañqaqwa: Noqw yaw kurs qa-Jew-sinom nāp tunatyay añqw lasye' yesniqat God piw amuñem pan yuku.

The Church at Antioch

¹⁹ Noqw hakim Stephen nīniwhqat ahpiy tūokiwsahsantivayaqw añqe' ahtsavalayaqam Phenicet aqw pahsavo öki, pu Cyprus aqw'a, pu Antioch aqw'a, nihqe pay Jew-sinmuy-sa amumi lavayit yuaatiwisa.

²⁰ Noqw pumuy amuñaqw haqawat tahtaqt Cyprus añqwy, pu Cyrenet añq'ö; noqw puma Antioch epeq ökihqe, hakimuy Greek-sinmuy amumi yuaaykuyaqe, Tutuyqawhqat Jesus lavayta.

²¹ Noqw Tutuyqawhqat öqalaat pumuy amumuniqw, öviy kaysiwhqam tütuptsiwaeq, Tutuyqawhqat awwat lasya.

²² Noqw Jerusalem epeq Jesus aw tōnawtaqam it nanaptaqe, puma Barnabas Antioch aqw hōnaya.

²³ Noqw pam epeq pituqw, kurs God nūokwaat pumuy amuhpa' tumalay'taqw, pam pan yōrikqe, hahlayhtiqe, pas puma unaññaqw su'qawkañw Tutuyqawhqat aw hūr's'iwuyñwñiqat pumuy öqalanta.

²⁴ Pam hak tāqa lolma, nihqe Qahováriwtaqat Hikwsit akw pās tuyqawiwa, pu qapēvewnit akw'a; noqw kaysiwhqam Tutuyqawhqat awwat sinototi.

²⁵ Pahsat pu Barnabas Saul heptoqe Tarsust aqw'a.

²⁶ Pu öviy pam put tūwahqe Antioch ep wikva. Noqw pantaqat atsve puma Jesus aw tōnawtaqamuy amumum sūkw yahsañwuy añ pep tsotsvalqe, kaysiwhqamuy sinmuy tutuqayna. Noqw tuptsiwñi'yuhqam Antioch epeq susmohti Christian-sinom yan tūñwantiwya.

²⁷ Noqw ephaqam hakim God lavay'aymat Jerusalem añqwyaeq, Antioch epeq öki.

²⁸ Noqw pumuy amuñaqw haqawa Agabus yan mātsiwhqa wunuptuqe, yaw tūwaqatsit añ ahsupoq wukotsōñōstiniqat Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pañqawu. Noqw pam pantaqa hakiy Claudius Caesar moñwi'iwtaqw paniwhiti.

²⁹ Pahsat pu tuptsiwñi'yuhqam tuptsiwñi'yuhqamuy Judeat epeq ki'yuhqamuy amumiq paañwnit o'yaniqey unañwtoti; hak hin hihta tuway'nume' pan hihta kuwahtimantani.

³⁰ Nihqe öviy puma panhtotiqe, Barnabas-nikañw, pu Saul pumuy añ pepeq wukw'a'yatuy amumiq put o'ya.

12

More Persecution

¹ Noqw ephaqam moñwi Herod Jesus aw tōnawtaqamuy haqawatuy hintsanniqe amumi may'ta,

² Nihqe pam John pāvayat James sipwuvahpit akw nīna.

³ Noqw kurs pam panhtiqe, Jew-sinmuy unañwve hinhtiqey navotqe, pahsat piw Peter ñuaniqey anhti. (Noqw qapekén'oyiwhput ep nōviwñiqat aw pitsíwiwa.)

⁴ Pu öviy pam put ñuahqe, sivikimi pánahqe, solāwamuy nālōp nānalōqmuy tōnawtaqamuy amumi put mātavi, put tūtuwalaniqat öviy'o, ason pay pas Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwñiqat yukiltiqw, pep pu sinmuy amumi put hórokñaniqey tunatyawtaqee.

⁵ Noqw öviy puma Peter sivikive pani'yuhwa. Noqw Jesus aw tōnawtaqam put eñem God aw nāwakintotaqe qa nātusi'yuhwa.

Peter Set Free from Prison

⁶ Pu Herod qāvo put hórokñaniqey ep mihiqw, Peter lōqmuy sivanamiqlölöt akw sómiwkañw lōqmuy solāwatuy amuhtsava pūwi; noqw tuwalan'a'yat ihpaq tūtuwala.

⁷ Noqw meh, Tutuyqawhqat hoñviayaat pituqw, sivikive sohsovik tālawwa; noqw pam Peter sutsñaqwat pálaknaqe, put tātaynat, aw pañqawu: Suqtuptuu. Noqw sivanamiqlölö put māyat añqw löhö.

⁸ Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Kwewhtat totsvakii; noqw pam panhti. Pu pam pañqawu: Um usihtat, inuñkni.

⁹ Noqw pam yámakqe put añk'i; nihqe pay pas antsa hoñviaya put pantsanhqat pam qa suyan navoti'ma; suhpan pay tūawtaqey pam wūwanma.

¹⁰ Noqw puma mohpeq tūwalaqamuy-nikañw pu amuñk tūwalaqamuy amuhpiy ruhpaqqe, kimi hōtsiwat aqw sivaauutspit aw pituqw, pam nāp amumi hōtsílti. Noqw pam pañqw yámakqe, haqe' kiskat añ yamakq, pahsat pu hoñviaya put añqw ahpiy'o.

¹¹ Noqw Peter suyan unañwtiqe pañqawu: Pu' hapi nu pas suyan navoti'taqw, pay kurs pas antsa Tutuyqawhqa hoñviayay ayataqe, nuy Herod māyat añqw ayo tavi, pu Jew-sinom nuy hintsatsnayaniqey tunatyawuyñqat añq'ö.

¹² Pu òviy pam it an pās wūwaqe, pahsat pu hakiy John, Mark yan piw mātsiwhqat yuyat Maryt kiyat aw'i, noqʷ kaysiwhqam pep tsovawkañw nānawakna.

¹³ Noqʷ Peter ihkaqe nõyakiwtaqat ep hõtsíwat aw põñõñõykinaqʷ, hak māna Rhoda yan mātsiwhqat put aqʷ kuyvato.

¹⁴ Nihqe pam Peter tõnyat māmatsqe, pas hin unañwtiqe aqʷ qa hõtata, ahpami wárikqe, Peter hõtsiwhpeq wúnuhqat pumuy áawna.

¹⁵ Noqʷ puma aw pañqawqa: Um qa navoti'numa. Noqʷ pam qatūqaykañw, pas antsa Peter pep wúnuhqat amumi pañqawu. Noqʷ pahsat puma pañqawqa: Pay soon qa put tumalay'maqa hoñviayani.

¹⁶ Noqʷ pas Peter põñõñõytoynaqʷ, òviy puma aqʷ hõtayaqe, put aw tátayyaqe, pas hin unañwtoti.

¹⁷ Noqʷ pay puma qa hiñqawaniqat pam amumi māmasaqʷ, pahsat pu Tutuyqawhqa hin put sivikiñaqʷ hõroknaqat pam pumuy amumi lalvaya; nihqe pañqawu: Uma iit yantaqat James aw tūawwisni, pu tuptsiwni'yunqamuy amumii, kita; nit pañqʷ ahpinihqe haqamiawat aw'i.

¹⁸ Pu òviy panis tālawvaqʷ, pas solāwam hin unañwtoti, Peter kurs haqaminiqʷ òviy'o.

¹⁹ Noqʷ as Herod put hept, qa túwahqe tūtuwalaqamuy amumi put ep hēva; nihqe pay pas puma so'niqat pañqawu. Panhüt pam Judeat añqʷ Caesareat aqʷnihqe, pepeq huruhti.

The Death of Herod

²⁰ Noqʷ Herod Tyre-nikañw pu Sidon ep sinmuy amumi hihta ep qayan unañway'ta; noqʷ puma sun unañway put aw õkihqe, hakiy pas moñwit tumalay'taqat Blastus yan mātsiwhqat pan unañwtoyñayaqe, puma nānami qahin unañway'yunwñiqat moñwit aw nānawakna, puma pep tutskwat ep sinom moñwit tutskwat aqʷ nõnovaqe òviy'o.

²¹ Noqʷ hisat aw talõñvaqʷ, Herod pavan pas moñwyuwsikañw moñw'atsveway ep qatuptuqe, pahsat pu sinmuy amumi pavan pas lavayhtuwi pan yuaayku.

²² Noqʷ sinom sáakmaqe pañqawqa: Pas pam pavan hihta tõnaata, qa sínota.

²³ Noqʷ pahsat pay Tutuyqawhqat hoñviayaat put wuvahta, pam God qa hihtataqʷ òviy'o; noqʷ pam ávutiqe súlawhti.

²⁴ Noqʷ tuwat God lavayiat õqawhtaqe, suyhtsepñwat añqe' kúrukiwma.

²⁵ Noqʷ Barnabas Saul amum hin ayatiwhqey yúkuhqe, hakiy John, piw Mark yan mātsiwhqat wikkañw, Jerusalem añqʷ ahoy pitu.

13

Barnabas and Saul Chosen and Sent

¹ Noqʷ Antioch epeq Jesus aw tõnawtaqamuy amuñaqʷ hakim God lavay'aymat yēse, pu tūtutuqayñayaqamu, i' hak Barnabas, pu Simeon Niger yan tūnwantiwhqa, pu Cyrenet añqʷ hak Lucias; pu Manaen, Moñwi Herod amum wuñwqa; noqʷ Saul.

² Noqʷ nāt puma Tutuyqawhqat aw okiwlalwakahkañw, nānapwalaqʷ, Qahováriwtaqa Hikwsi amumi pañqawu: Nu Barnabas-nikañw pu Saul hihta tumalat aw pumuy wánwayhq, uma pumuy inuñem ayo taviyani.

³ Noqʷ puma nānapwalaqe, amuñem nānawaknat, pumuy qõtõmi matyawyat, pahpiy pumuy lálayya.

In Cyprus

⁴ Noqʷ òviy puma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpuy ayatiwhqe, Seleuciat aw'i, nit pañqʷ pu pávaqe Cyprus aqʷ'a.

⁵ Noqʷ puma Salamis ep píthuqe, Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy ep God lavayiyat nuhtumi yuaata. Noqʷ puma John tu'sawwiknuma.

⁶ Noqʷ puma it tutskwat pāñaqʷ kuytaqat an ahsupoq nankwusaqe, Paphos aw õkihqe, hakiy Jew-sinot Bar-Jesus yan mātsiwhqat tutwa. Pam hak tuhisay akw tühintsakni'ta, pu God lavay'ayaatnihqey pan atsáy'ta.

⁷ Pam hak pep tutskwat aw moñw'iwtaqat, Sergius Paulus, pas qa unat amum hinnuma; noqʷ moñwi Barnabas Saul enañ wánwayhq, God lavayiyat navotniqey nāwakna.

⁸ Noqʷ hak Elamus tuhisa (put natñwaniat Tuhisa i' nihqe pam'i) pumuy amumi rohomhtige, moñwit lomatuawit aw tuptsiwnit añqʷ ayo lasnaniqey anhti.

⁹ Pahsat pu Saul (piw Paul yan mātsiwhqa) Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw put aw taynumt,

¹⁰ Aw pañqawu: Is ohi, um hak sohsok unatwit, pu nukpantuwit akw ahsaliwtaqa, Nukpanat tíata, sohsok súantsakpit tuwqaata! Ya pas um soon Tutuyqawhqat haqe' suan põhtaviyat nukushintsahsanqey qe'tini?

¹¹ Taay, Tutuyqawhqa hapi ūmi may'ta; noqw uhposi qatālawwaqw, um hihsavo tāwat qa tuway'tani. Noqw pahsat pay put añ himu pamōs'ohpoqw, pōsiat qatālawwa. Noqw as hak put ñuy'maniqat òviy pam añqe' may'numa.

¹² Pahsat pu moñwi hin hiniwhitiqw yórikqe tuptsíwa, hin Paul put Tutuyqawhqaqat tutuqaynaqat ep kätuqaytaqe òviy'o.

In Antioch of Pisidia

¹³ Noqw Paul suñwámuy amumum Paphos añqw ahpiyinihqe, pāvaqe Pamphiliat ep Pergat aw pitu; noqw John pumuy mātapt, ahoy Jerusalem aqwhaqamii.

¹⁴ Noqw puma Pergat añqw ahpiyinihqe, Pisidiat ep Antioch aw pítuhqe, nasuñwintalòñnit ep tsotsvalkimi pakit, ep qatuptu.

¹⁵ Noqw hak tutavot añ-nikañw pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ tūnwantaqe yukuqw, tsotsvalkit ep momñwit pumuy amumi hakiy ayatotaqe pañqawwa: Uma tāqat itahsinomu, uma sinmuy amumi hihta lavayhte', òqalanik panhtini.

¹⁶ Pahsat pu Paul wunuptut, amumi māmāsat, pañqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, pu uma itamun God aw nāwakinwisqamu, kurs uma inumi tuqayvastotani.

¹⁷ I' hapi Israel-sinmuy aw yantaqaam God hakimuy itanamuy namorstaqe, pumuy pas pavan sinota, nāt puma haqam Egypt epeq hinnumyaq'ò; nihqe òqalay pas qāōwhintaqat akw pumuy pañqw nõñakna;

¹⁸ Nihqe lõp sunat yahsañwuy pahsavohaqam qayēsihwpuve pumuy qatsíyamuy añ maq-sonlawu.

¹⁹ Nihqe pam Chanaan tutskwat ep tsañe'sikipwat hihtuy sinmuy kiqötaqe, tutskwaya-muy sinomuy amumi noa. Noqw puma hihta navöewakw antaqat akw tutskwat nāhuyta.

²⁰ Pantaqat atsve pu' pam pumuy amumi qaqlahtaqtu moñw'oya, sunat-sikip sunat-nikañw añqw lõp sunat pakwt sihkay'taqat (450) yahsañwuy pahsavohaqamii, lavay'ayay Samuel aw pahsavoo.

²¹ Pantaqat añk pu' puma hakiy pas moñwit moñw'yuñwiniqey tuñlayhtoti. Noqw God hakiy Kish tiyat Saul yan mäsíwhqat, Benjamin ahpiyvinihqat, pumuy amumi moñwtavi, lõp sunat yahsañwuy pahsavoo.

²² Nit pu pam put moñwqenit añqw ayo távihqe, hakiy David pumuy amumi moñwtavi; nihqe put pam yan lavayhti: Pas nu Jesset tiyat David iunañwve hintaqat tuwa; noqw pam sohsok itunatyay añ aw antsanni.

²³ It tāqat hapi ahpiyviyatuy amuhpiy God Israel-sinmuy Ayo Oyaniqat wunuptsina, it Jesus, hin lavayhti qey pan'í.

²⁴ Nāt pam qa pituqw, hak tāqa John yan mäsíwhqat sohsokmuy Israel-sinmuy amumi yuaataqe pañqawu: Uma umuhtunatyay añqw ayo lasye', kүйit akw tuvoylatotini.

²⁵ Noqw pam ayaway añ kuyvani'maqe pañqawu: Uma ka nu God lavay'ayaat pas hímunihqat pan wūwantota. Nu qa pam'í. Noqw pay nāt suhka añqw inuñki; noqw soon nu yan'ewaynikañw pay ñas'ew put tótsiyat ñahni, John amumi kita.

²⁶ Uma tahtaqtu, isinomu, Abraham natkomatu, pu uma itamun God aw nāwakinwisqamu. Nu pu' umuy hin ayo nõñakniqat umuy āawnani. Put lavayit nu umumi mātapni.

²⁷ Jerusalem epeq ki'yuñqam moñwímuy amumum Jesus qa māmatsya. Nihqe òviy God lavayiyat aw antsanyaqe put tūvaya, puma pi put lavayit qa mäsí'yuñqee, nāmahin pi añsakis nasuñwintalòñnit añ God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy añqw hak pumuy amumi añ as tūnwantañwuniq'ò.

²⁸ Puma put mokniqey hihkay'taqat kurs hin pas antsa pañqawani. Nikañw puma Pilate put nīnaniqat aw qatūqayya.

²⁹ Ura tutuvenit añ puma pan put hintsatsnaniqat pan pey'ta. Noqw puma yan tutuvenit an sohsok hinhtotiqw, hakim nahoylehtsit añqw put hawnayat, tuamhtuhsómiq put panaya.

³⁰ Noqw God mokiwuy añqw put ahoy tātayna.

³¹ Noqw hakim tahtaqt put amum hinnumya, Galileet añqw Jerusalem aqw pahsavoo. Noqw pam ahoy tātayhq, puma wūhakis tātāt añ put aw yorstota. Nihqe puma hapi hin yórikyaqey sinmuy amumi tuawi'yuñwa.

³² Noqw itam hapi it lomatuwawit umuy āawnaniqe òviy pitu. Ura God itanamuy amumi hin pasiwnaqey

³³ Pu' hapi itamuy pumuy tímuyatuy itamuñem put añ aw antsana, Jesus ahoy tātaynaqee. Ura tawit mohti'maqat añknihqat añ yan pey'ta: Um hapi Itii. It talòñvaqat ep hapi nu únaniwhiti, yan'í.

³⁴ Pu God mokiwuy añqw put ahoy tātaynaqe pāpu qa hovahtiniqat lavayhti qe, yan hiñqawu: Nu David pas suyan òkwatuwniqey put aw pasiwnaqey pan nu uñem yúkuni.

³⁵ Yantaqw hapi òviy ura pam piw sukw tāwit ań pańqawu: Um soon Uhtumal'ayay Qahováriwtaqat hovahtiniqat nakwhanani.

³⁶ David pi God tunatyayat ahpiy qatsívaptsiy ep apitiqe, mokqe, namuy amumum taviwa, nihqe hovahti.

³⁷ Noqw God it táqat hapi ahoy tātaynaqw, pam qa hovahti.

³⁸ Noqw òviy uma it nanaptani, tahtaqtu, isinomu: It táqat hapi ahpiy God itamumi pòhi, itahqaanhtipuy ep'e.

³⁹ Ura Moses tutavoyaak kurs hin itahqaanhtipuy itamuhpiy ayo yúkuni. Nikańw kurs itam Jesus aw tütuptsiwhq, pam sohok put itamuhpiy ayo yúkuni.

⁴⁰⁻⁴¹ Ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy ań yan pey'ta: Kurs huvam yórikyaa, hihta ań tutsiw'unańway'yuńqamu. Nen uma kátayuńwt, súlawhtini. Nu hapi umuhqatsiy ep hihta hintsakni; noqw soon uma put tütuptsiwani, nāmahin pi as hak umuy put āwintani. Taay, noqw òviy uma tunatyaltotini; taq nāphisat sen uma put lavayit an súlawhtini.

⁴² Noqw pam lavayyukuqw, Jew-sinom tsotsvalkińaqw nõnakq, pay ayo'wat nasuńwintalõnmit ep piw Paul amumi yuaataniqat qa-Jew-sinom nānawakna.

⁴³ Noqw tsovawtaqam nāmatatveqw, kaysiwhqam Jew-sinom-niqw pu pumuy amún tuptsiwni'yuńqam Paul-nikańw, pu Barnabas pumuy amuńkyaa; noqw puma pumuy amumi yuaaykuqe, God nuokwayat ań yūmosa hinwisniqat ań õqalanta.

⁴⁴ Pu ayo'wat nasuńwintalõnmit aw pituqw, pēp pas sohsoyam kīve ki'yuńqam God lavayiyat aw tūqayyuńwniqe tsovaltī.

⁴⁵ Noqw Jew-sinom qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy amumi yórikyaaq, pay qa tsuyhtiqe, Paul hihta lavayhtiqat ehpewi nānaphin yuaativaya.

⁴⁶ Pahsat pu Paul Barnabas amum a'nõ unańwtiqe pańqawu: Pay as pi God lavayiat kurs hin qa umumi mohti yuaatiwni; noqw pi uma put nahpiy tūvayaqe, qatsit qa so'taqat qa hihkay'yuńqey pan nāyukunayaqw, òviy itam hapi qa-Jew-sinmuy amuniwat yuaatani.

⁴⁷ Pi pan hapi Tutuyqawhqa itamumi tutapta pi pam Jesus yan lavayhtiqe pańqawu: Um hapi qa-Jew-sinmuy amuńem tālaniqat nu uń ayata, tūwaaqalvoħaqami yesqam sinom uhpiy ayo nõnakiwniqat òviy'o.

⁴⁸ Noqw qa-Jew-sinom it nanaptaqe, hahlaykahkańw God lavayiyat pas hihtatota; noqw hakim hihsa'niħqam qatsit qa so'taqat aw himuy'vayanıqey namorstiwayaqam tütuptsiwa.

⁴⁹ Noqw Tutuyqawhqa lavayiat put tutskwat ań ahsupoq yuaatiwa.

⁵⁰ Noqw pay Jew-sinom pavansinmuy tahtaqtuy, pu ima momoyam God pas kaptsi'yuńqamuy hin unańtoynayaqe, Paul-nikańw pu Barnabas pumuy okiwsahsantivaya, nihqe tutskway ańqw pumuy lālayya.

⁵¹ Noqw puma kuhky ań qõat pumuy amunkiwakw tsatswit, Iconium aqw'a.

⁵² Noqw Antioch ep tuptsiwni'yuńqam yūmosa hahlayya, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawıywuńwa.

14

In Iconium

¹ Noqw puma Iconium ep Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy aw nāma pákihqe, pas pavan yuaataqw, òviy kaysiwhqam Jew-sinom Greek-sinmuy amumum tütuptsiwa.

² Noqw pay qa tuptsiwni'yuńqam Jew-sinom qa-Jew-sinmuy hin unańwtoynayaqe, ań tuptsiwni'yuńqamuy amuhpewi pumuy qalomāwunıtoynaya.

³ Noqw òviy puma pep wūyavo qátuhqe, Tutuyqawhqa aw yankańw, qa tuhtuskańw yuaata; noqw pam lavayi put nuokwayat yuaataqa pas antsaniħqat Tutuyqawhqa mah-takni'ta, pumuy māyamuy ahpiy kátatayhpit hihta tuawi'yuńqat hintsakqee.

⁴ Noqw kīve sinom nātsiki, pētu Jew-sinmuy amumumyaqw, pu pētu ayaiwtaqamuy amumumya.

⁵ Noqw qa-Jew-sinom-niqw, pu Jew-sinom, mońwımy amumum pumuy okiwsas-nanıqey, pu tatatupninayanıqey pasiwnaya.

⁶ Noqw ayaiwtaqam put navotqe Lyconiat ep kitsókituy Lystrat-nit pu Derbyt pumuy aw wāya, pu ahpiy ánan'ik tutskwat aw'ı,

⁷ Nihqe pań puma lomatuaawıt yuaatinuma.

In Lystra

⁸ Noqw hak tāqa Lystrat ep qatu; pam hak kukveq hintaqe qa hisat nakwsu, pay yaw pas pam pankañw tihtiwa.

⁹ Noqw Paul yuaataqw, i' tāqa put aw tūqayta. Noqw Paul put aw-sa taykańw, qalaptsi-nıanıqey qapēvewnaqat put aw tūwahqe,

¹⁰ Pahsat put aw a'nõ pańqawu: Wunuptuu, kita; noqw pam suńwnuptut nakwsu.

¹¹ Noqw Paul pep put hintsanqw, sinom aw tātayyaqe, pahsat pu Lyconiat ep sinmuy amuhkwa a'nō pañqaqwa: Kurs itam hīhiltuy amuhpa' nāwakinwisq, puma sinmuy amūn tokoy'kañw itamumi hāwi, kitota.

¹² Nihqe puma Barnabas Jupiter yan tuñwáya, nit Paul Mercurius yan'i, pamwa pas yuaataqw òviy'o.

¹³ Pahsat pu kitsókit hōtsíwhpeq Jupiter awwat moñwi wakastahtaqtuy tsamkañw, sinnōlat hōtsíwhpeq kívahqe, as sinmuy amumum ayaiwtaqamuy amumi hom'oyni.

¹⁴ Noqw ayaiwtaqam Barnabas pu Paul puma put navotqe nahpa' yuwsiy tsíkat sinmuy amuhpa' wawarstinumkañw,

¹⁵ A'nō pañqawnuma: Soh, tahtaqtu, Ya uma hinoqw yanhaqam hintsatska? Pay itam piw sínōtnikañw umuntaqat unañway'ta, nihqe uma it āan'ewakw añqw it God taytaqat aw lasyaniqat itam umumi yuaata, òveqatsit, pu tūwaqatsit, pu pātuwaqatsit-nikañw pu añhqe sohsokmuy hihtuy yesqamuy yúkuhqat aw'i.

¹⁶ Pay as pi pam hisatñahaqaww añ sohsokmuy nanāpwtuy sinmuy tuwiy añ hinwisniqat aw noi'ta,

¹⁷ Nikañw pam hak hímunihqat himu put tuawi'taniqat pam ayo qa yúkuhqe òviy lolmat hintsaki, nihqe itamuñem òñaqw yoknañwu, pu itamuñem tal'añwnawit hihta aníwnañwu, nen itah'unañway nōsiwhqat, pu hahlayhpit akw hahlaytapnañwu.

¹⁸ Yan puma hiñqawkañw hihinhaqam pumuy ánwutaqw, òviy puma pumuy amumi qa hom'o'ya.

¹⁹ Noqw hakim Jew-sinom Antioch añqw-nikañw pu Iconium añqw òkihqe, sinmuy hin unañwtoynayaqe, Paul tatatupya; nihqe kiñaqw put haqami lólókindota, mokqat wūwayaqe òviy'o.

²⁰ Noqw tuptsiwni'yuñqam okiw put aw nōyakiwkahkañw añ hoñqw, pam wunuqtuqe kímii. Nihqe qavonvaqw pam Barnabas amum pañqw Derbet aw'i,

The Return to Antioch in Syria

²¹ Nihqe puma pep kitsókit ep nuhtumi lomatuawit yuaataqe kaysiwhqamuy tutuqaynat, ahoy Lystrat aw'i, pu Iconium aw'i, pu Antioch aqw'a;

²² Nihqe tuptsiwni'yuñqamuy unañwayamuy hūrs hōñinmakañw, puma qapēvewnit añ yūmosa hinwisniqat pumuy òqalanma, nāmahin pi as puma put ep kānanvotyaniq'ò. Pi pan hapi itam God moñwtunatyayat aw yuñni, amumi kita.

²³ Pu puma Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpa' ahsupoq nakwsuqe, hakim pumuy wukw'aymatniqat añ pumuy oyahtat, napwalni'kañw, nāwaknaqw, Tutuyqawhqat aw pumuy mātavi, hakiy aw tuptsiwyaqat aw'i.

²⁴ Pu puma Pisidiat añ kuyvaqe, Pamphylia ep pitu.

²⁵ Nit puma Pergat ep lavayit nuhtumi yuaatat, pahpiy Attalia aqw'a.

²⁶ Nit pañqw pu puma pāvaqe Antioch aqw'a. Pañqw ura puma God núokwayat aw mātawiwa, it tumalat pu' añ kuyvaqe hinhiniqey òviy'o.

²⁷ Noqw puma pepeq pítuhqe, Jesus aw tōnawtaqamuy tsovala; nihqe God pumuy akw hihta tumaltaqat sohsok pumuy amumi tuawi'ta, pu hin pam qa-Jew-sinmuy amuñem tuptsiwnit aw hōtahqata,

²⁸ Nihqe pepeq puma tuptsiwni'yuñqamuy amumum wūyavo qatu.

15

The Meeting at Jerusalem

¹ Noqw hakim Judeat añqw òkihqe, tuptsiwni'yuñqamuy tutuqaynayaqe pañqaqwa: Pas uma Moses tuwiyat an poñotkit akw qa tuvoylatote', soon ayo nōñakni, kitota.

² Noqw Paul Barnabas amum pumuy pas qa amuhpa'taqe, amumum put ep pas nāmi heptaqw, yaw turs Paul-niqw pu Barnabas, puma pētuy amumum it ep Jerusalem aqwyani, ayaiwyuñqamuy-nikañw, pu wukw'a'yatuy amumiq'a.

³ Pu òviy Jesus aw tōnawtaqam pañqw hihsavo pumuy amumumyaqw, puma pahpiy Pheniceat añ hinwisa, pu Samariat añ'a; nihqe qa-Jew-sinom Tutuyqawhqat aw lasyaqat nuhtumi yuaatiwisqe, sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy pas pavan hahlayhtapnaya.

⁴ Noqw puma Jerusalem epeq òkiqw, Jesus aw tōnawtaqam pumuy pās o'ya, pu ayaiwyuñqamu, pu wukw'a'yatu; noqw God pumuy amuhpa' hihta tumaltaqat puma sohsok pumuy āawna.

⁵ Noqw haqawat tūtuptsiwaqam pi Pharisee-sinmuy amuñaqwya. Nihqe puma hoñvaqe, pas kurs hin ima qa-Jew-sinom poñotkit akw qa tuvoylatotiniqat pañqaqwa, pu pay pas puma Moses tutavoyat añ hinwisniqat amumi pañqaqwanigata.

⁶ Noqw ayaiwyuñqam-niqw, pu wukw'a'yat it aw hin wūwayaniqe tsovalti.

⁷ Noqw it yantaqat ep nan'ivaqw wūyavo yuaatotaqw, pahsat pu Peter wunuptuge, pumuy amumi pañqawu: Uma tahtaqtu, isinomu, pay pi uma navoti'yūñqw, ura God itamuñaqw nuy namorstaqw, pay ahpiy wūyavoti, ura qa-Jew-sinom inuhpiy it lomatuawit nanapte', tūtuptionsiqata.

⁸ Noqw God añ u'nañwat aw navoti'taqa pumuy hahlayhtiqey mahtaknaqe, it Qahováriwtaqat Hikwsit pumuy maqa, put itamuy hin máqahqey pan'i.

⁹ Nihqe pam sun nan'ivo itamuy tumaltaqe, tuptionsiwniyamuy ahpiy pumuy unañwayamuy kwañw'ewakwta.

¹⁰ Taay, noqw ya uma hinoqw God aw heptota? Soñawnen pi uma tuptionsiwni'yūñqamuy hihta a'nó putut ikwiltotoynaya, pay pi itanam, pu itam put añ qa kūyūñq'ō.

¹¹ Pay itam piw pumuy amūn Tutuyqawhqat Jesus Christ núokwayat ahpiy ayo nõñakniqey tuptionsiwni'yūñwa.

¹² Pahsat pu sohsoyam tsovawtaqam qa hiñqawwaqe pās tūqayyūñqw, Barnabas Paul amum tuawi'taqe, hin God qa-Jew-sinmuy amuhpa' kátatayhpit hihta tuawi'yūñqat tumaltaqat pumuy amumi lalvaya.

¹³ Pu òviy puma yuaataqe yukuqw, James lavayhtiqe pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, kurs huvam inumi tuqayvastotaa.

¹⁴ God qa-Jew-sinmuy amuñaqw nõñem sinmuy wáñwayniqe òviy pay mohti amuhpe pítuhqat Simeon pañqawu.

¹⁵ Noqw pan hapi God lavay'aymat hin lavayhtotiqe, yan pēnaya:

¹⁶ Ason it atsva pu' nu pite', David tímuyatuy kihut sahpukiwtaqat anyūñqamuy aw ahoy yúkuni; pu nu kíqóyat aw ahoy kítani; pu nu put ahoy wunuptsinani.

¹⁷ Noqw ahpiy mímwat sinom Tutuyqawhqat hepyani, pu sohsoyam qa-Jew-sinomu. Pi nu pumuy isinomniwhotiniqat umuy enañ namorsta, kita Tutuyqawhqqa sohsoy it hihta hintsakqa.

¹⁸ Pi God hintsakniqey qatsit yayhniwhqat pañqaww sohsoy añwu pay tuway'ta.

¹⁹ Noqw òviy nuyniqw pay itam qa-Jew-sinmuy amuñaqw God aw lasyaqamuy qa hin u'nañwnayani.

²⁰ Nikañw pay itam amumi pēnayaqw, puma nõsiwhqat nāp yukit aw noiwhqey akw hovarsqat qa aw hintsatskani, pu tokot qa sokoplalwani, pu hihta hikwismokqat qa añqw nõñósani, pu únwat qe'yani.

²¹ Taq hisatñahaqaww ahsupog kitsókit añ hakim Moses tutavoyat yuaatotañwu. Añsakis nasuñwintalõñnit ep tsotsvalkiva put pēniyat añ tuñwáyañwu.

The Letter to the Gentile Believers

²² Pahsat pu ima ayaiwuyūñqam, wukw'a'yatuy-nikañw pu sohsoymuy Jesus aw tónawtaqamuy amumum nāñaqw hakimuy namorstotaqe, puma Barnabas-nikañw pu Paul pumuy amumum Antioch aqwnihqat puma pan yukuya; nihqe imuy namorstota: it hakiy Judas, Barsabas yan piw māsíwhqata, pu piw Silas, hakim tuptionsiwni'yūñqamuy amuñaqw pávannihqamuy.

²³ Noqw puma yan tutuvenit pumuy amuhpiy yawma: Ima ayaiwuyūñqam, pu wukw'a'yat, pu tuptionsiwni'yūñqam, Jerusalem ep tsovawtaqam, ayam Antioch, pu Syriat, pu Ciliciat ep qa-Jew-sinmuy amuñaqw tuptionsiwni'yūñqamuy òqalaya.

²⁴ Itam nanaptaqw, yaw hakim itamuñaqw nankwusaqam lavayit akw umuy hin u'nañwnayaqe, umuh'unañway lahsintota pañqawwaqe: Pas uma kurs hin poñotkit akw qa tuvoylatiwiyani, pu Moses tutavoyat añ hinwisni, kitota. Pay as pi itam amumi qa pan tutaptota.

²⁵ Noqw itam tsovaltqey, yan sun wūwaya: Itam hakimuy namorstotaqe, aw itah'unañwamuy Barnabas-nikañw pu Paul pumuy enañ umumiq taviyaniq w pam itamuyniq w súanta.

²⁶ Ima táqat Itahtutuyqawhqay Jesus Christ eñem qatsiy tatamhta.

²⁷ Noqw òviy itam Judas, Silas enañ umumiq taviya; ason puma pas nāp umuy put pantaqat áawnani.

²⁸ Pay itam it hihta pas soon qe'niqat put-sa umumi tutaptotaniq w, pam pantaqa Qahováriwtaqat Hikwsit aw súanta, pu itamumii,

²⁹ It'a: Uma hihta nõsiwhqat nāp yukit aw noiwhqat qe'yani, pu únwata, pu hihta hikwismokqata, pu tokot qa sokoplalwani. Uma yan hinwise' suan hinwisni. Hakim ò'qalyañwu.

³⁰ Noqw òviy puma pañqw ayatiwyaqe, Antioch epeq òki; nihqe sinmuy tsovalayaqe, amumi tutuvenit taviya.

³¹ Noqw puma put añ tuñwáyaqe hahlayhtoti, pumuy òqalayaqat ep'e.

³² Noqw Judas, Silas amum, pay piw pas nāp God lavay'aymatnihqe wūhaq lavayit akw tuptsiwni'yunqamuy u'nanaqe pumuy hūrs hoñna.

³³ Pu òviy puma pepeq hihsavo qatuqw, tuptsiwni'yunqam pumuy òqalayay, ayai-wyunqamuy amumiq hōnaya.

³⁴ Noqw pay Silas hāk pep huruhtiniqey nāwakna.

³⁵ Noqw Paul Barnabas amum Antioch epeq piw huruhtiqe, Tutuyqawhقات lavayiyat tūtutuqayna, pu nuhtumi yuaata, hakimuy wūhaqnihqamuy amumuma.

Paul and Barnabas Separate

³⁶ Pu ahpiy pantaqw, Paul Barnabas aw pañqawu: Himu as kurs itam haqe' kitsókiva Tutuyqawhقات lavayiyat yuaaykuqey añqw itahtupkomuy amuhpa' pohtani, hinpi añqe' hinyuñwa.

³⁷ Noqw Barnabas John, Mark yan piw mātsiwhqat, wikniqey pas su'qawta.

³⁸ Noqw Paul u'naqw, ura pam Pamphyliat ep pumuy mātappqe, ahpiy qa amumum tumalay'ta. Noqw òviy piw puma put wikniñiqw putniqw pam qa sūanta.

³⁹ Noqw pas puma put ep nāma soon kurs nōyaltini; nihqe pay nawus nānaqw lahsi; noqw Barnabas Mark wikqe, pāvaqe Cyprus aqw'a.

⁴⁰ Noqw Paul Silas namorsta. Noqw tuptsiwni'yunqam God núokwayat aw pumuy noayaqw, puma pankañw ahpiy'o.

⁴¹ Nihqe puma Syriat, pu Ciliciat añ ahsupoq nakwsuqe, Jesus aw tōnawtaqamuy òqalanma.

16

Timothy Goes with Paul and Silas

¹ Pahsat pu pam Derbet ep pitu, pu Lystrat ep'e. Noqw hak tuptsiwni'taqat Timotheus yan mātsiwhqqa pep qatu, hakiy tuptsiwni'taqat wuhtit Jew-sinot tíata, nikañw hakiy Greek-sinot nay'ta.

² Noqw Lystrat ep-nikañw, pu Iconium ep tuptsiwni'yunqam put aw lomanavoti'yunwa.

³ Noqw as pam Paul ámunniqat pam nāwaka. Nikañw pam Jew-sinmuy pañ yesqamuy tuway'taqe, òviy put wikqe, poñotku, put naat Greek-sinoniqw sohsoyam put navoti'yunqaw òviy'o.

⁴ Noqw puma pañ kitsókinawit hinwisqe, Jerusalem epeq ayaiwyunqam, pu wukw'a'yat yesqam hin yukuyaqat mātaptiwisa, pumuy añ hinwisniqata.

⁵ Noqw òviy Jesus aw tōnawtaqam tuptsiwnit añ òqawhtotaqe, nāqavo aw wūhaq'iwma.

In Troas: Paul's Vision

⁶ Noqw puma tutskwat Phrygiat, pu Galatiat añ ahsupoq kükuyvat, Asiat ep lavayit yuaaykuyaniqw, Qahováriwtaqa Hikwsi pumuy mēwa.

⁷ Noqw òviy puma Mysiat aw òkihqe, as Bithyniat awyaniqey anhtoti; noqw pay Hikwsi pumuy qa nakwhana.

⁸ Noqw òviy pay puma Mysiat añ yūmosa Troas aqwya.

⁹ Noqw Paul mihikq tuawyorikq, hak Macedoniat añqw tāqa wunukañw okiw put aw pañqawlawu: Um Macedoniat aqwnen itamumi unañwtapni.

¹⁰ Noqw òviy pam pan tuawyorikq, pahsat pay itam Macedoniat aqwyaniqey anhtoti, suyan pi itam pumuy amumi lomatuawit yuaaykuyaniqat òviy Tutuyqawhقات itamuy wāñwayhقات itam pan wūwayaqee.

In Philippi: the Conversion of Lydia

¹¹ Pu òviy itam Troas añqw ahpiyyaqe, yūmosa pāvaqe Samothraceat aqwyaqe pep òki; nit qavoñvaqw pu itam Neapolis ep òki.

¹² Pañqw pu itam Philippit awya, pam Macedoniat ep pas pavan mohpeq kitsóki Rome añqw kwihpiwhpu. Nihqe itam pep kitsókive hihsakishaqam yēse.

¹³ Pu itam nasuñwintalōñnit ep kīñaqw nōñakqe, mūnat qalavoya, haqam sinom nānawaknañwuqat pañsoo; noqw itam pep yesvaqe, momoymuy pep tsovaltiqamuy amumi yuaatota.

¹⁴ Noqw hak wuhti Lydia yan mātsiwhqqa, tsatsákwmōtsaput a'nō hihkay'taqat huhyaqqa, itamumi tūqayta. Pam Thyatira-kitsókik añqw sino; noqw pam God aw nāwakinma. Noqw Tutuyqawhقات put pan unañwtoynaqw pam Paul lavayiyat aw unañwtavi.

¹⁵ Noqw pam-niqw, pu amum ki'yunqam kūyit akw tuvoylatotiqw, pam itamumi òqaltiye pañqawu: Kurs nu úmuyniqw pas antsa tuptsiwqhqe, Tutuyqawhقات aw pas qa paysoq hintsakq, uma ikiy awye', ep yesni, kítahqe itamumi tuyqawwa.

In Prison at Philippi

¹⁶ Noqw itam hisat haqam nānawaknañwuqat awyaqw, hak māna nūantuwiki qalomāhikwsit akw tuyqawiwtāqa itamuhsawwa; pam hakiy hihta hintaniqat āawnañwu. Nihqe pantsakqey akw moñwimuy amuñem sīvat nihtilawu.

¹⁷ Pam māna Paul-nikañw pu itamuñk tsa'tinumqe a'nō pañqawnuma: Ima tahtaqt God Sus'oveqnihqat tumal'aymatu; nihqe itam hin ayo nōñakniqat itamuy āwintota, kitinuma.

¹⁸ Nihqe pam wūhakis tālat añ yan hiñqawnumq, Paul puhtsemokqe, namtōkt, hikwsit aw pañqawu: Nu Jesus Christ natñwanīyat aw yankañw ūmi pañqawni: Put añqw yāmakuu, kita. Noqw pahsat pay hikwsit put añqw yama.

¹⁹ Noqw put himuy'yuñqam nanaptaqe, kurs hin puma pāpu put atsviy yesni. Nihqe ñviy puma Paul Silas enañ ñuayaqe, kisonmi momñwituy amumi pumuy lōlōkinyuñwa;

²⁰ Nihqe momñwituy amumi wikvayaqe pañqawwa: Ima tāqat Jew-sinomnikañw itahkit-sokiy ep sinmuy qalomāhintsahsanhqe, sōontsahtsana;

²¹ Nihqe nāp tuwiy tūtutuqayna. Noqw pi itam Rome añqw sinomnihqe, soon put kwusuye', añ hinwisni,

²² Noqw sinom suhpantaqam ayaiwtaqamuy amuhpewi hoñwa; noqw momñwit pumuy amuhpa' yuwsiyamuy tsihtsiktotat, pumuy kohot akw wuwahtotaniqat pañqawwa.

²³ Noqw ñviy puma pumuy wūhakis wuwahtotat, sivikimi tūvayaqe, sivilalwaqamuy oyi'taqa pumuy qaōwītavi'taniqat aw pañqawwa.

²⁴ Noqw yan put pas qaōwītutaptotaqw, ñviy pam pumuy pas yūmoq pānahqe, siviawiwat añ porom'iwtaqat añ pumuy kukyamuy hūrs tañata.

²⁵ Noqw tōkilnasaveq Paul Silas amum nāwaknaqe, God aw tayawinpit tawlawu, noqw sivilalwaqam nanapta.

²⁶ Noqw nāt puma panyuñqw, pay tutskwa tayayativa, pu sivikit qaqatspiat pīwu. Noqw, pahsat pay sohsovik hōtsiwa hōtsiltotiqw, sohsokmuy somiam rupamhtoti.

²⁷ Noqw sivilalwaqamuy oyi'taqa tātayhqe, sivikit añ hōtsiwyuñqw tūwahqe, pahsat as pay nāninaniqe sipwuhapiy hōrokna, sivilalwaqam watqaqat wūwaqe ñviy'o.

²⁸ Noqw Paul aw tsa'lawhqe pañqawu: Um qa nāhinsanni; pay itam sohsoyam yepya.

²⁹ Pahsat pu pam qōhit tuhtuy'qe amumiq supkiqe, tururutikañw, Paul-nit pu Silas pumuy amutpiq nātuya;

³⁰ Nihqe pam pumuy añqw hōroknaqe amumi pañqawu: Tāqatu, ya nu hinhte' ayo yāmakni?

³¹ Noqw puma aw pañqawu: Tutuyqawhqat Jesus Christ aw um tuptsiwani; nen um ayo yāmakni, pu uhtim pīwu.

³² Pu puma put aw Tutuyqawhqat lavaiyat yuaata, pu sohsokmuy kīyat ep yesqamuy amumii.

³³ Noqw pam ep mihikq, hīsatniqw paniwhitiqw, pahsat pay pumuy wikqe haqe' wuwahti-whqat añ pāhoma, nit pahsat pay kūyit akw tuvoylati, pam'ī, pu timatu.

³⁴ Noqw pam pumuy kiy ep wikvaye, amumi tunōsvoñahta; nihqe puma sohsoyam God aw tūtuptsiwaqe hahlayya.

³⁵ Noqw tālawvaqw momñwit sivilalwaqamuy oyi'taqa aw solāwamuy ayatotaqw, pañqawwa: Pay um tāqatuy mātapni, kitota.

³⁶ Noqw sivilalwaqamuy oyi'taqa Paul aw pañqawu: Yaw uma mātaviwniqat ñviy momñwit hakimuy añqw ayatota; ñviy uma yāmake', qahin unañway'kañw ahpiyni.

³⁷ Noqw Paul pumuy amumi pañqawu: Puma itamuy Rome añqw sinoiwtaqamuy qa tūviwtaqamuy nuhtutpik wuwahtotat, sivikimi tūvayakañw, ya puma yephaqam itamuy nanauyve hōroknayaniqey anyuñwa? Sōoni; nāp añqwy'e, itamuy hōroknayani.

³⁸ Noqw solāwam momñwituy amumi it tūawvayaqw, puma kurs Rome añqw sinoiwtaqat-niqw puma nanaptaqe nēñem tusitota.

³⁹ Nihqe ñviy puma amumi ñkihqe, pās amumi yuaaykuyaqe, pañqw hōroknaya; nihqe puma kīnaqw ahpiyniqat amumi naokiway'yuñwa.

⁴⁰ Noqw puma sivikiñaqw yamakt, Lydiat kīyat aw paki; nihqe pep tuptsiwini'yuñqamuy amumi yōrikqe, pumuy ñqalat, amuñaqw ahpiy'o.

17

In Thessalonica

¹ Noqw puma Amphipolis-nikañw pu Apolloniat añ kuyvaqe, Thessaloniat ep pitu; noqw pep Jew-sinmuy tsotsvalkiam wunu.

² Noqw Paul tuwiy anhtiye pumuy amumi pākihqe, pāyis nasuñwintalōñnit añ pumuy amumum tutuvenit añqw yuaata.

³ Nihqe pas Christ kurs hin qa okiwsaniwniqat, pu mokiwuy añqw ahoy tātayniqat pam amumi yuaataqe pañqawlawu: Nu it Jesus umumi yuaata pam hapi Christ, pam kitalawu.

⁴ Noq̄w haqawat tütuptsiwaqe, Paul-nikañw pu Silas pumuy amumumtoti, pu Greek-sinom Jew-sinmuy amún tuptsiwini'yuñqam amuñaq̄w wühaknihqamu, pu momoymuy pavansinmuy amuñaq̄w qa tsa'ya.

⁵ Noq̄w Jew-sinom qa tuptsiwini'yuñqam qa tsuyhtiqe, hakimuy qa hihta a'pituq qahopihuy nāmi tsovalaya. Noq̄w puma kive sohsokmuy sinmuy nāwahoynaq̄e, Jason kiyat aw kihpokyaqe as ayaiwyuñqamuy sinmuy amumi ipwayaniqey tuwantota.

⁶ Nit puma pumuy qa tutwaqe, Jason-nit pu haqawatuy tuptsiwini'yuñqamuy kive momñwituy amumi lōlōkinyuñwa tsa'tikahkañwo: Hakim tūwaqatsit ep qatsit tahkuknayaqam kurs pew pu' ōki.

⁷ Noq̄w Jason pumuy pās oya. Ima sohsoyam Caesar tutavoyat ehpewi hintsatska; yaw hak suhka mōñwinihqat pañqaq̄wa, yaw hak Jesus.

⁸ Yan puma hiñqaq̄waq̄w, sinom kive momñwituy amumum it nanaptaqe hin unañwtoti.

⁹ Noq̄w Jason suñwāmuy amumum sivaoye', put akw puma mātaviwyaniqat momñwit pumuy amuñem pan yukuya. Noq̄w puma put ōmahtotat, pumuy mātapyā.

In Berea

¹⁰ Noq̄w pahasat pay tuptsiwini'yuñqam mihikiwtaq̄w, Paul Silas enañ Bereat aq̄w hōnaya. Noq̄w puma epeq pituhqe, Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy aw paki.

¹¹ Noq̄w ima sinom Thessalonicat ep sinmuy qa amuntotit, nāq̄avo tutuvenit añ puritota, su'qawkahkañw lavayit kwusuya, mātāq̄pi kurs iñ himu pas antsa pantaq̄w nanaptaniqey ōviy'o.

¹² Noq̄w ōviy puma wühaknihqam tütuptsiwa, pu añ Greek-sinmuy amuñaq̄w momoyam pavansinom qa tsa'ya, pu tahtaqt̄ piwu.

¹³ Noq̄w yaw Paul Bereat ep God lavayiyat yuaataqat Thessalonicat ep Jew-sinom nanaptaqe, pay piw pañsoyaqe, sinmuy hin unañwtōynaya.

¹⁴ Noq̄w pahasat pay tuptsiwini'yuñqam Paul pātuwaqatsit añhqe haqami taviya. Noq̄w pay Silas Timotheus amum hāk pep huruhti.

¹⁵ Noq̄w Paul wikyaqam put Athens epeq wikvaya; noq̄w yaw Silas Timotheus amum put aq̄w kaktayniqat Paul pumuy amumi tutaptaq̄w, puma pañq̄w ahpiyya.

In Athens

¹⁶ Noq̄w Paul Athens epeq pumuy nuhtaykañw, navotq pas sinom hihituy wutsit aw nāwakinwisqey aw-sa yuki'yuñq̄w, pas pam unañwpeq qahahlayhti.

¹⁷ Nihqe ōviy pam tsotsvalkive Jew-sinmuy amumum hihihita nātuvinlawu, pu Jew-sinmuy amún tuptsiwini'yuñqamuy amumuma, pu nāq̄avo kisonve put aw ōkiwtaqamuy amumuma.

¹⁸ Noq̄w haqawat hihta añ wuwni'yuñqam Epicureas lavayiyat ñuy'yuñqam-niq̄w pu Stoic-sinmuy lavayiyamuy ñuy'yuñqam Paul aw lavayhtoti. Noq̄w haqawat pañqaq̄wa: Ya i' hak himu qalávayhtuwi'taq̄a as hiñqawlawu? kitota. Noq̄w haqawat pañqaq̄wa: I' sumataq̄ sinom hihta alōñōt aw nāwakinwisniqat tütutuqayna, kitota, pam pumuy amumi Jesus yuaataq̄w ōviy'o, pu sinmuy ahoq yesvaniqata.

¹⁹ Noq̄w puma put ñuayaqe, Areopagus epeq wikvayaqe, aw pañqaq̄wa: Ya soon itam añ hihta puhututuqayhpit yuaataqat aw tūqayyuñwini?

²⁰ Pas um hihta alōñōt itamumi yuaata. Noq̄w ōviy as itam iñ hímunihqat nanaptaniqey nānawakna.

²¹ (Pas pi Athens ep sinom, pu hāhaq̄aq̄w sinom amumi ōkiwtaqam, puma qa hihta a'pitu; panis hakiy hihta āawnayaniqey, pu hihta nanaptaniqey-sa tunatyawyuñwa).

²² Pahasat pu Paul Mars tso moyat epeq nāsaveq wunuptut pañqawu: Uma Athens ep tahtaqtu, pas kurs uma sohsok hihta nāwakintiwñqat kaptsi'yuñwa.

²³ Ōviyipi nu añ waynumkañw, uma hin hihta añ nāwakinwisqat añ taymaqe, haqam tütuskat añ yan pey'taqat nu aw yori: IT HAKIY ITAM QA TUWI'KAHKAÑW AW NAWAK-INTOTAQAT ENEM'I. Noq̄w ōviy uma hakiy qa tuwi'kahkañw aw nāwakintotaqat nu umuy āawnani.

²⁴ I' hapi God tūwaqatsit yuku, pu put añ sohsok hihta hinyuñqata; pam hapi ōveqatsit-nikañw pu tūwaqatsit aw mōñwinihqe, kikihut sinot māyat akw yukiywuñqat qa añ ki'ta.

²⁵ Ōviy soon hak may akw hihta ep put paañwani; pi pam qa hihta haqni'ta, piw may akw pi pam sohsokmuy sinmuy qatsit huylawu, pu hikwsita, pu sohsok hihtaa,

²⁶ Nihqe pam sopkawtaqamuy nanapwatuy sinmuy sūk wñwat añq̄w yuku, ahsupōq tūwaqatsit añ yesniqat ōviy'o; nihqe haqam qatsivaptuyaniqat, pu tūwaqatsit añ haqami pahsavo yesniqat añwu pay pās yuku,

²⁷ Puma Tutuyqawñqat hepyaniqat tunatyawkañwo. Hisnen may akw put hepye' tutwani, pay as pi pam sohsokmuy itamuñaq̄w qa yāpo.

²⁸ Pi itam put atsviy tãyuñwa, pu poninitota, piw yēse. Oviypi haqawat pas nãp umuñaqw yēwalawaqam ura pañqawa: Pay itam piw put ahipiy aniwhti, kitota.

²⁹ Noqw òviy hapi itam God ahipiy aniwhtiqe, soon pi itam pam hak pas himunikañw, hihta sikavalasivat, sen qòtsásivat, sen owat añqw yukiwhtaq antaqat pan wūwantotani. Pam sinot tuhisayat, pu wuwantuwiyaq ahipiy yukiwhtaqat qa pan wūwantotani.

³⁰ Noqw pay God yūpahaqawq yan ñastanavotit añ hinwisqamuy hintsakpiyamuy qa aw tunatyaawta. Nikañw pu' hapi pam sohsokmuy sinmuy sohsovik yesqamuy amumi tutaptaqe, qaantunatyay añqw lasyaniqat amumi pas pañqawu.

³¹ Pi pam hisat sinmuy amuñem hin yúkuniqey pay tokiltaqe, hakiy tãqat put eñem suan yúkuniqat aw pay tavi. Nihqe pay pas pam soon qaantaniqat sohsokmuy navotna, mokiwyw añqw put ahoy tãtaynaqee.

³² Noqw puma ahoy yesvaniwniqat nanaptaqw haqawat tutsiwhiñqawa; noqw pētu pañqawa: Pas ason itam it yantaqat ũñaqaw piw nanaptani.

³³ Yantaqat atsvi pu' Paul pumuy amuñaqw ahipiy'ò.

³⁴ Noqw pay haqawat tahtaqt put qa mātapyaqe tũtuptsiwa. Noqw panhtotiqamuy amuñaqw hak Dionysius yan mãtsiwa, Areopagus epeq momñwituy amuñaq'ò, noqw hak wuhti Damaris yan mãtsiwhq; noqw pu piw pētu pumuy amumumya.

18

In Corinth

¹ Yantaqat atsvi pu' Paul Athens añqw ahipiyñiqe, Corinth ep pitu.

² Nihqe pep pam hakiy Jew-sinot Pontus-tutskwat ep tihtiwhtaq Aquila yan mãtsiwhqat tuwa. Pam hak pūnat nõmay Priscillat amum Italyt añqw pitu, hak Claudius sohsokmuy Jew-sinmuy Rome añqw ahipiyaniqat amumi pañqawhq òviy'ò. Noqw Paul pumuy amumi pitu.

³ Nihqe pam pumuy tumaltuwiyamuy tuwi'taqe, amumum huruhtiqe, amumum tumalay'ta; puma mõtsápkit tumaltuwi'yũwa.

⁴ Noqw pam añsakis nasuñwintalõñvaqat ep tsotsvalkive yuaatañwu; nihqe Jew-sinmuy, pu Greek-sinmuy tuptsiwna.

⁵ Noqw Silas Timotheus amum Macedoniat añqw pituqaw, Paul pan anañwtiqe, pay Jesús pas antsa Christ-nihqat Jew-sinmuy amumi pan yuaataqey aw-sa yuki'ta.

⁶ Noqw pay puma ehpehtotiqe, aqw nãnap hiñqawaqew, pam yuwsiy tsatswit, amumi pañqawu: Kurs uma sũlawhte', uma pas nãp put ep tukopniwyani. Soon God nuy tukopnani, umuhqatsiy ep'e; yahpiy hapi pu' nu qa-Jew-sinmuy amumi yuaatani.

⁷ Pu pam pañqw ahipiyñiqe, hakiy Justus yan mãtsiwhqat God aw nãwakinmaqat kiyat ep pitu; put hakiy kiat tsotsvalkit aw pikta.

⁸ Noqw hak tsotsvalkive mohpeq moñwi Crispus yan mãtsiwhq; sohsokmuy timuy yankañw, Tutuyqawhqat aw tuptsiwa. Noqw kaysiwhqam Corinth ep ki'yũñqam nanaptaqe, tũtuptsiwaqe, kũyit akw tuvoylatoti.

⁹ Pahsat pu Paul mihikq tuawyorikq, Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um qa hihta mamqast yuaatani; um uhlayiyi qa ñuy'tani.

¹⁰ Nu ũmuma; noqw soon hak uñ hintsannik ũmi may'tani. Pi nu kaysiwhqamuy kive sinomuy'ta.

¹¹ Noqw òviy pam sũkw yahañwuy-nikañw añqw navay mũmuyawhtuy aw pahsavo God lavayiyat pumuy tutuqaynatinuma.

¹² Noqw Gallio Achiat ep moñw'iwtaqw, Jew-sinom sun anañwtotiqe, Paul ñuayaqe haqam hin yukiltiñwuqat kihut pañso put wikya,

¹³ Pañqawkahkaño: I' hin tutaptiwhtaq qa panwat God aw nãwakintiwniqat sinmuy amumi ò'qala.

¹⁴ Noqw Paul as lavayhtiniqey anhtiqw, Gallio Jew-sinmuy amumi pañqawu: Pay pi as himu haqam pas qa sũantakañw, qahopihintaqw, soon nu umumi qa anañwtpani, uma Jew-sinomu.

¹⁵ Nikañw kurs pay uma lãlavayit, pu nãnatñwanit, pu umuhtutavoy ep hintsatske', pay uma nãp put hin yukuyani; pay nu soon put pantaqat aw hintsakni.

¹⁶ Pam kitat, haqam hin yukiltiñwuqat kihut añqw pumuy lãlayi.

¹⁷ Pahsat pu sohsoyam Greek-sinom hakiy tsotsvalkive moñwit Sosthenes ñuayaqe, haqam kive hin yukiltiñwuqat atpip put wuvahtota. Noqw Gallio iit ep qa hin anañwti.

¹⁸ It atsve pu' Paul pep wūyavo qatut, an tuptsiwni'yunqamuy mātapt, pañqw Syriat aqw'a. Noqw Priscilla-niqw pu Aquila puma put āmuma. Noqw pam pi Cenchreat ep tal'arilit, pay hihta ep God aw pasiwniyat an ruhpaqō ōviy'o.

¹⁹ Noqw pam Ephesus ep pītuhqe, pumuy pep mātavi; nit pam pas nāp tsotsvalkimi pākihqe, pep Jew-sinmuy amumum nātuvihvewat yuaata.

²⁰ Noqw as pam pumuy amumum wūyavo qātuniqat puma nānawaknaqw, pam qa nakwhaqe,

²¹ Pañqw ahpiynikañw, pumuy ōqalaqe pañqawu: Pay nu pas Jerusalem epeq nōviwniqat aw pitutoqat soon qa pepeq hinhtini. Nikañw pay nu ason soon amumi ahoy qa pītuni, God pan inuñem yuki'taniq'ō; pu pam Ephesus añqw pāvaqe ahpiy'o

²² Nihqe pam Caesareat ep pitut, Jerusalem aqwnihqe, Jesus aw tōnawtaqamuy amumi yuaaykut, pahpiy Antioch aqw'a.

²³ Pu pam pep hihsavo qatut, pañqw ahpiynihqe Galatiat, pu Phrygiat an ahsupoq pās nānañumo an kuyva, sohsokmuy tuptsiwni'yunqamuy ōqalanmakañwo.

Apollos in Ephesus and Corinth

²⁴ Noqw hak Jew-sino Apollos yan mātsiwhqa, Alexandriat ep tihtiwhqa, Ephesus ep pitu. Pam hak pās hopi, nihqe tutuvenyukit an a'nō tuwi'ta;

²⁵ Pu Tutuyqawhqat tunatyayat an pās tuwi'vaqe, Tutuyqawhqat añqw hihta hintaqat pas qa nātusi'taqe tūtutuqayna; nikañw pay pam John ahpiy kūyit akw tuvoylat hintsatskiwhqat-sa navoti'ta.

²⁶ Nihqe pam pas qa nānahtsopkañw tsotsvalkive yuaativa. Noqw Aquila Priscillat amum put aw tūqaytaqe put wikqe, pahsat pu God tunatyayat put pas suan āwana.

²⁷ Noqw pam Achaiat aqwniqey unañwtiqw, Ephesus ep tuptsiwni'yunqam pepeq tuptsiwni'yunqamuy amumi pēnayaqe, puma put pās taviyaniqat amumi pañqaqwa. Noqw pam pītuhqe, nōukwat ahpiy pumuy amumi a'nō unañwtavi,

²⁸ Pi pam nuhtutpik Jew-sinmuy qaōwituptsiwna; nihqe pay Jesus pas antsa Christ-nihqat tutuvenyukit añqw pumuy amumi mātaktima.

19

Paul in Ephesus

¹ Noqw Apollos nāt Corinth epniqw, Paul Antioch añqw tutskwava hinmakañw, Ephesus ep pitu; nihqe pep hakimuy tuptsiwni'yunqamuy tūwahqe

² Amumi pañqawu: Uma tūtuptsiwaqe, ya Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya? Noqw puma aw pañqaqwa: Itam Qahováriwtaqat Hikwsit hákiyniqw pas put qa ñas'ew nanapta.

³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw uma hinoqw kūyit akw tuvoylatiwya? Noqw puma pañqaqwa: Ura John sinmuy kūyit akw tuvoylata. Noqw ōviy itam pay pan piw tuvoylatoti.

⁴ Pahsat pu Paul pañqawu: Ura John pas antsa sinmuy kūyit akw tuvoylata, puma nāp tunatyay añqw lasyaqat tuawi'tanigee. Nikañw piw puma Jesus Christ put añk pītuniqat aw tūtuptsiwaniqat pam amumi pañqawu.

⁵ Noqw puma it nanaptaqe, Jesus natñwaniyat an kūyit akw tuvoylatoti.

⁶ Noqw Paul pumuy amumi may akw matyawhq, Qahováriwtaqa Hikwsi amumi pitu; noqw puma himuhkwa yuaativayaqe, God eñem yuaatota.

⁷ Noqw puma tahtaqt pakwt lōq sihkay'taqat pahsa'haqamya.

⁸ Noqw Paul tsotsvalkimi pākihqe, payhkomuy mūmuyawhtuy an God moñwtunatyayat qa nānahtsopkañw yuaataqe, pumuy tuptsiwna.

⁹ Noqw haqawat tōhsaptotiqe, qa tūtuptsiwa; nihqe it pūhut pōhut nuhtutpik qalomāyuaativayaqw, Paul pumuy amuñaqw ahpiynihqe, tuptsiwni'yunqamuy tsamkañw, hakiy Tyrannus tutuqayhkiyat ep nāqavo pumuy amumum put yuaata.

¹⁰ Nihqe pam lōq yahsañwuy pahsavohaqam pep pantsaki; noqw ōviy sohsoyam Asiat an yesqam Tutuyqawhqat Jesus Christ lavaiyat nanapta, Jew-sinomu, pu Greek-sinomu.

The Sons of Sceva

¹¹ Noqw God Paul māyat ahpiy hihta pas qa paysoq kātatayhpit hintsaki.

¹² Noqw ōviy hakiy hihta akw tūtuyhq, hak Paul añqw hōhōnhpit, sen nanamokpit tūtuyhqat aw taviqw, tūya put mātapñwu. Pu kaysiwhqam qalomāhihikwsim sinmuy amuñaqw nōña.

¹³ Pahsat pu hakim pōvost Jew-sinom yaktaqam qalomāhihikwsimuy akw tuyqawiwunqamuy amumi Tutuyqawhqat Jesus natñwaniyat tuñwāyaniqey anhtotiqe pañqaqwa hihikwsimuy amumii: Itam Jesus Paul ahpiy yuaatiwhqat aw yankañw umuy mēwaya, kitota.

¹⁴ Noqw hak Jew-sino God awwat momñwituy amuñaqw mohpeqniha Sceva yan mäsíwhqa tsañe' tiyotimuy'taqw, puma piw panhtoti.

¹⁵ Noqw qalomáhikwsi rohomhtiqe pañqawu: Nu Jesus tuwi'ta, pu nu Paul tuwi'ta; noqw ya uma hakim hihtuu?

¹⁶ Noqw tāqa qalomáhikwsit akw tuyqawiwaqa pumuy amumi tsoomhtiqe, áñwutaqe, pumuy a'nó hintsana. Noqw puma qa yuwsí'kahkañw, túhototikahkañw, put apyewe kíñaqw watqa.

¹⁷ Noqw Ephesus ep Jew-sinom pu Greek-sinom sohsoyam it nanaptaqe maqastoti. Noqw Tutuyqawhqat Jesus natñwaniat pas kaptsiwani.

¹⁸ Noqw kaysiwhqam tuptsiwni'yuñqam ókihqe, nátuhtuayaqe hintsakpiy pohtañwnaya.

¹⁹ Pu óviy piw kaysiwhqam pumuy amuñaqw tuhisay hintsatskaqam tutuveniy tsovalayaqe, sohsokmuy sinmuy amutpik put taqtsokya. Noqw puma hihkayat pohtoy-layaqw, kurs lõp sunat añqw pakwt sihkay'tasikip sómorit pahsa'haqam sivat hihkay'taqat aqw pitu.

²⁰ Yan God lavayiat a'nó óqawi'maqe, añqe' sinmuy amuhpa' kúrukma.

The Riot in Ephesus

²¹ Yantaqat atsva pu' Paul pay ason Macedoniat-nikañw pu Achaiat pumuy añ kuyve', pep pu' Jerusalem aqwniqey Hikwsit ahpiy tunatyalti, pañqawkañwo: Ason nu pepeq pite', put atsva pas pay soon piw Rome qa aqw pohtani.

²² Pu óviy pam lõqmuy put aw unañwtavi'taqamuy Macedoniat aqw hōna, Timotheus-nit, pu Erastus púmuy, nit pay pam hāk Asiat ep hihsavo huruhti.

²³ Noqw ephaqam it yañ pōhut ep a'nó hintsatskiwa.

²⁴ Hak tāqa Demetrius yan mäsíwhqa, qōtsásivat siplawhqa, Dianat kíyat anyuñqat hiñsakwhohyat qōtsásivat añqw yukulawhqe, put tumaltuwi'yuñqamuy a'nó káhaktotoyna.

²⁵ I' hak pumuy-nikañw, pu amún hintsatskaqamuy sūmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Tahtaqtu, uma navoti'yuñwa; itam it yan tumalat ahpiy hihta tuway'numya.

²⁶ Pu uma piw añ taykahkañw navoti'yuñqw, qa Ephesus ep-sa-nit, pas pēp sohsovik Asiat añ ahsupoq i' Paul kaysiwhqamuy tuptsiwnaqe, lasna pañqawkañwo: Yaw hihtuy aw nāwakintiwayaqam sinmuy māyamuy akw yukiwyuñqam pay qa pas antsa hihtuu.

²⁷ Noqw óviy ka itahtumala qahaqamhtini, pu it Dianat aw nāwakintiwhqat kíat piw qahaqamhtini. Noqw aw itam yanwisqa qahimuniwhitini. Pi Asiat ep sinom-niqw pu sohsoyam túwaqatsit añ yesqam put hapi aw nāwakintota.

²⁸ Noqw puma put nanaptaqe pavan pas itsívutotiqe pañqawu: Pay pas Ephesus ep qátuhqa Diana a'nó hímuu, kitota.

²⁹ Noqw kive sinom sohsoyam Gaius-nit, pu Aristarchus ñuaya, Macedoniat añqw táqatuy Paul amum waynumqamuy; nihqe pumuy wikkañw, wukotsotsvalkimi sun unañway yuhtu.

³⁰ Noqw Paul as sinmuy amumi pákiniqw, tuptsiwni'yuñqam put qa naqwhanaya.

³¹ Noqw hakim Asiat ep pavansinom Paul kwatsmat put aw hakimuy hōnayaqw, pay pam ahpami qa unahintsakniqat pañqawu.

³² Noqw haqawat yanwat hiñqawu, pu pētu panwat sutske'wat hiñqawu; pas sinom hintsatskaqey qa navoti'numya, noqw suswuhanihqam hihta óviy tsovaltíqey qa navoti'yuñwa.

³³ Noqw Jew-sinom hakiy Alexander momi taviyaqe, pam lavayhtiniqat puma aw óqaltoti. Noqw pam sinmuy amumi māmasaqe, as nēñem hin lavayhtini.

³⁴ Noqw kurs pam Jew-sínoniqw puma māmatsyaqe, pahsat tāwat añqe lõs qōñiltiqat pahsavohaqam sūsaq sáakmaqe pañqawu: Pay pas Ephesus ep qátuhqa Diana a'nó hímuu.

³⁵ Noqw kive tutuven'aya sinmuy uyiwaqe, amumi pañqawu: Ephesus ep tahtaqtu. Ephesus ep sinom it pas pavan Dianat pas hihta'yuñwa, pu put an sóñiwhqat Jupiter añqw posqata. Noqw qa hak qa put navoti'ta.

³⁶ Soon pi hak haqam put aqw hiñqawniqat uma navoti'yuñqe, pay uma qa pas hiñqawanihkañwo, nen qa hihta pay an'ewakw hinhtotinihkañwo.

³⁷ Taq uma imuy táqatuy pew wikvaya. Noqw puma pas áantsawat kíkíhut qa hovalanta, piw aw umuhyantaqay Dianat aqw qa hiñqawu.

³⁸ Pay pi ason kurs Demetrius-niqw, pu put amum sūp tumalay'yuñqam hakiy aw hihta ep hinyuñwiniqw, pay pi moñkwive himu hin yukiltiñwuqat aw hōtsi, pu momñwit enem hihta ep hoñqam yēse; pay ason puma pep hihta ep nēñehpewi hiñqawani.

³⁹ Ason pi kurs uma hihtawat pas nátuññalwaniqw, pay ason hisat tsovaltíñwuqey ep tsovaltíqw, pep pam ason hin yukiltini.

⁴⁰ Taq ka itam pu' a'nó hiniwhitíqat ep túvintiwayaniqey aw unahinhtoti, kurs itam hihta aw yankahkañw, pu yep yanhaqam hinhtotíqey pañqawaniqey.

41 Yan pam lavayhtit, pep tsovawtaqamuy mātavi.

20

To Macedonia and Greece

1 Noqw a'nō hiniwhitiqat añ ruhpaqç, Paul tuptsiwini'yuñqamuy wánwayhqe, öqalát, mavoktat, pañqw Macedoniát aqw nakwsu.

2 Pu öviy pam pañ ahsupoç nakwsuqe, pumuy pavan öqalanmakañw, Greece ep pítuhqe,

3 Pep payhkomuy mūmuyawhtuy añ gatu. Noqw as pam pāvaqe Syriat aqwniniqç Jew-sinom put moqmani'yuñqw, pay pam Macedoniát añ ahoy aqwniqey wūwa.

4 Noqw hak Bereat añqw tāqa Sopater put amum Asiat aw'i, noqw Thessalonicat ep sinmuy amuñaqw hak Aristarchus, pu Secundus, noqw Derbet añqw Gaius, pu Timotheus, pu Asiat añqw Tychicus-niqç pu Trophimus.

5 Ima pay itamuhsavoyaqe Troas ep itamuy nuhtayyuñwa.

6 Noqw qapekén'oyiwhtuput növiwhqat añ ruhpaqç, itam Philippi añqw pāvaqe hoyoy-oykuyaqe, tsivot talç Troas ep pumuy amuñk pitu; noqw itam pep tsañe' tālat añ yēse.

Paul's Last Visit in Troas

7 Noqw Sundayt aw pituqç, tuptsiwini'yuñqam pōlavikit yónoyhtotaniqe sumitsovaltiqç, Paul qāvo ahpiynikañw, pumuy amumi yuaataqe, tōkilat nāsamiq pahsavo yuaata.

8 Noqw puma tupatsveq tsovawtaqç, pepeç qōhiwyuñwa.

9 Noqw hak tiyo Eutychus yan mātsiwihqa poksöve tsokiwkañw huruvuwva; noqw pas Paul sutsépyuaataqç, pam qaunánwtalawvaqe, payhp natsve kihut añqw posq, puma put sūmokç put tsōpahtota.

10 Noqw Paul aqw hawhqe, aw suqtuptut, mavoktaqe, nuhtumi pañqawu: Pay uma qa hin unañway'yuñwini, pay pam nāt tayta.

11 Pu öviy pam ahoy aqw wupqe, pōlavikit yónoyhtat, añqw nöst, ahpiy piw nāto tālawvaniqwsavo yuaata; nihqe pañqw pu ahpiy'o.

12 Noqw puma tiyot taytaqat wikvayaqe, suyan unañwtoti.

From Troas to Miletus

13 Noqw itam añwu pay pākihut awyaqe, pāvaqe Assos awya, pay ason itam pep Paul panayaniqey wūwankahkañwo, pan pam yukuqç öviy'o, pam aqw nāpniqey wūwaaqe.

14 Pu öviy pam Assos ep itamumi pituqç, itam panayaqe, Mitylene ep öki.

15 Pañqw pu itam pāvaqe ahpiyyaqe, qavōnvaqç Chios aqlavo öki, nihqe Trogyllium ep huruhtoti; nit pu qavōnvaqç itam Miletus ep öki,

16 Paul pay Ephesus ehpeç yūmosaniqey nāwaknaqç öviy'o; pas as Asiat ep sōwhtiniqey qa nāwakna, taq as hin pasiwtaniqç, pam Pentecost talōñniyat ep Jerusalem épeqniqey öviy kaktayi.

Paul's Farewell Speech to the Elders of Ephesus

17 Noqw pam Miletus añqw Ephesus aw hakimuy ayataqe pep Jesus aw tōnawtaqamuy wukw'aymuyatuy wánwayi.

18 Noqw puma ökiqç pam amumi pañqawu: Pay nu hisat Asiat ep pítuhqe, pahpiy yūmosa umumum hin qátuhqat uma navoti'yuñwa.

19 Nu qa kwivi'nañway'kañw okiw pakkañw Tutuyqawhqat eñem tumalay'ta, Jew-sinom inumi hepyaqe, nuy moqmani'yuñq'ö.

20 Pu uma hihta akw moñvastotiniqat nu qa hihta umumi kahkawnat, umuy put āawna; nihqe ura nu umuy nuhtutpik tutuqayna, pu kīnawita.

21 Nihqe nu Jew-sinmuy amuminikañw, pu Greek-sinmuy amumi lalvayhqe, tunatyay añqw lasye' God aw namtōkyaniqat amumi pañqawlawu, pu Itahtutuyqawhqaç Jesus Christ qapēvewnayaniqata.

22 Noqw meh, Qahováriwtaqa Hikwsi nuy pan unañwtoynaqç, nu Jerusalem aqw hoyhta, hin pepeç hintsaniwniqey qa navoti'kañwo.

23 Pay panis pi Qahováriwtaqa Hikwsi ahsupoç kitsókinawit nuy āwinma, yaw nu sivihtpit, pu kānanvotpit aw pítuniqata.

24 Nikañw pay qa himuwa i' nuy hin unañwtoyna. Piw nu iqatsiy qa nēñem kahkawna, pas pay nu okiw hahlaykañw inuñem pōhtavit añ kuyvaniqey öviy'o, Ūra Itahtutuyqawhqa Jesus nuy God núokwayat tuawit'aniqat aw ayata. Noqw öviy nu put hintsakniqey pas kwañwtoya.

25 Noqw taa, pew pahsavo nu sohsokmuy umuhpa' God moñwtunatyayat yuaatinuma. Noqw yahpiy haqahpiy uma soon pāpu inumi yórikyaniqat nu navoti'ta.

26 Öviy uma it tālat ep inumi nanaptani: Nu hapi qa hakiy qatsiyat ep tukopniwta.

27 Pi nu qahaqam pay qa suhtaqhinkañw God tunatyayat umuy sohsok āawna.

²⁸ Oviy uma nānami tunatyaltotini, pu sohsokmuy God aw tōnawtaqamuy amumii; uma hapi pumuy amumi tunatyawyuñwniqat ōviy Qahováriwtaqa Hikwsi umuy pumuy amumi oya, uma God aw tōnawtaqamuy nopni'yuñwniqat ōviy'o; pam pumuy pas nāp uñway akw tui.

²⁹ Pi nu navoti'taqw, nuy ahpiyniqw, hakim kwēkwewhtuy amún qa nun'okwat umumum namiqwriltini; nen kanelmuy qa pētotani.

³⁰ Pu hikiipi pas nāp umuñaqw haqawat hoñve', qasuantaqat lavayit akw nāmi sinototani.

³¹ Oviy uma tunatyawyuñwni, nen it u'ni'yuñwni; ura nu payhkomuy yahañwuy añ mimhikqat pu talōñwintiwqhāt añ okiw pakkañw umuy u'nantoynaqe qa qé'iwma.

³² Noqw taa, isinomu, nu hapi umuy God aw mātavi, pu núokwlavayiyat aw'i. Pam hapi umuy wuñwnaniqey aw ōqala, pu umuy hihta máqaniqeyu, sohsokmuy sinomuy énañ'a.

³³ Nu hapi qa hakiy sívayat tuñlay'ta, pu yuwsiyata.

³⁴ Owi, uma nāp navoti'yuñqw, ura nu imay akw tumalay'taqe hihta tuway'numa, nēñem'i, pu inumumyaqamuy amuñem'i.

³⁵ Pi nu sohsok umumi mahtakna, hin uma tumalay'yuñwe', añ ōkiwiyaqamuy amumi unañwtpyaniqata, pu Tutuyqawhqtat Jesus lavayiyat u'ni'yuñwniqata; ura pam pañqawu: Hak hakiy hihta máqahqa pam hihta ōmahtaqat epniñqe pas hahlayni.

³⁶ Yan pam lavayhtit, tamōtswunuptut, pumuy sohsokmuy amumum nāwakna.

³⁷ Noqw puma okiw sohsoyam tsaykuqe, Paul kwapkaqe, mamavokyakahkañw tsōnantota,

³⁸ Soon pāpu puma put aw yórikyaniqey ep pas qa hahlayhtotiqe ōviy'o; nihqe pahpiy puma put amum pākihut awya.

21

Paul Goes to Jerusalem

¹ Pu ōviy nawis'ew itam pumuy amuhpiynihqe, itam yūmosa Coos aqwyā, pu qavoñvaqw Rhodes aw'i; nit pañqw pu itam Patarat aqwyā.

² Noqw itam pākihut Phenicat aqwnihqtat tutwaqe, put aqw yayvat, pāvaqe hoyoyoykuya.

³ Noqw itam Cyprus tutwaqe, suyvaqe ehpeq yūmosaya; nihqe Syria-tutskwat ep Tyre ep huruhtoti, pep pākihu hoiy ōyaniqw ōviy'o.

⁴ Noqw itam hakimuy tuptsiwni'yuñqamuy tutwaqe, tsañe'sikis tālat añ pep yēse. Noqw pay Paul Jerusalem qa aqwniqat puma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put aw pañqawu.

⁵ Noqw ōviy itam pahsavohaqami yest, pahpiy haqamiyaqey aqwyā; noqw puma sohsoyam nōmamuy pu tímuy amumum kīhut qalavo itamuy tsamya; noqw itam pāhut qalaveq tamōtshoñvaqe, nānawakna.

⁶ Oviy itam nāmatapyaqw, pahsat pu itam pākihut aqw yayva; noqw puma ahoy kīmiya.

⁷ Noqw itam Tyre añqw ōkit, Ptolemais aw ōkiñqe, añ tuptsiwni'yuñqamuy amumi yuaaykuyaqe, sūkw tāwat añ amumum pep yēse.

⁸ Pu qavoñvaqw itam Paul amumyaqam pañqw ahpiyyaqe, Caesareat ep ōki. Nihqe itam hakiy lomatuawit yuaataqat Philip kiyat aw yuñqe, put amum huruhtoti; pam hak imuy tsāne'nihqamuy añ ōkiwiyaqamuy paañwantotaniqey aw oyiwhqamuy amuñaqw suhkaa.

⁹ Noqw i' hak nālōqmuy mámanhtuy pas qanawhvalni'yuñqamuy tímuy'taqw, puma God enēm yuaatota.

¹⁰ Noqw itamuy pep wūyavo yesq, hak God lavay'ayaat Agabus yan mātsiwhqa Judeat añqw pītu.

¹¹ Nihqe pam itamumi pītuñqe, Paul kwekwéwhpiyat kwusut, put akw may, pu kuhkuy somt pañqawu: Yan hapi Qahováriwtaqa Hikwsi lavayhti: Jew-sinom Jerusalem epeq yesqam hakiy it kwekwéwhpit himuy'taqat yan somyani; nen qa-Jew-sinmuy amumi mātapyani.

¹² Noqw itam it nanaptaqe, pay pam pas Jerusalem qa aqwniqat itam aw ō'qalya, pu pep yesqamu.

¹³ Pahsat pu Paul lavayhtiqe pañqawu: Ya uma hin wūwantotaqe, tsaykitaqe, nuy hin unañwtoynaya? Pi nu Tutuyqayhqtat Jesus natñwaniyat ep Jerusalem epeq sómiltiniqey suhta'ewa; pu qa pániqw-saa; pi nu enēm mokniqey suhta'ewa.

¹⁴ Noqw pay kurs pas soon pam tūqayniniqw, itam nōyaltotiqe pañqawu: Pay nam Tutuyqawhqtat tunatyaat antaa.

¹⁵ Ahpiy pantaqw itam hihta hinnumyaqey ōmahtotat, Jerusalem aqwyā.

¹⁶ Noqw Caesareat ep tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawat itamumyaqe, hakiy Cyprus añqw sinot Mnason yan mātsiwhqtat wikya; pam hak pay wūyavo tuptsiwni'taqw, yaw itam put amum kiyat ep huruhtotini.

Paul Visits James

¹⁷ Noqw itam Jerusalem epeq ōkiqw, tuptsiwni'yuñqamuy hahlayhtoti.

¹⁸ Qavoñvaqw Paul itamum James aw'i. Noqw wukw'a yam sohsoyam pep yēse.

¹⁹ Noqw pam pumuy amumi hahlayhtit; pahsat pu God hin put tumalayut ahpiy qa-Jew-sinmuy amuhpa' hihta tumaltaqat pās nanap hin hiniwhitqat pam pumuy amumi tuawi'ta.

²⁰ Noqw puma put nanaptaqe, Tutuyqawhqat pas hihtatota; nihqe Paul aw pañqaqwa: Pay pi um navoti'ta, itupko: Jew-sinom qaan'ewakw hintaqam tuptsiwni'yuñwa; noqw puma sohsoyam Moses tutavoyat pas antsay'yuñwa.

²¹ Noqw puma nanaptaqw, yaw um sohsokmuy Jew-sinmuy qa-Jew-sinmuy amuhpa' yesqamuy tutuqaynaqe, pay yaw puma Moses tutavoyat ayo yukuyaniqat yaw um pañqawlawu; yaw timuy poñokit akw qa tuvoylalalwani; pu piw yaw Jew-sinmuy tuwiya-muy añ qa hinwisni.

²² Noqw hintani? Pay kurs pi hin sinom qa tsovaltini, pi uñ pítuhqat soon qa nanap-taniqee.

²³ Pay òviy itam ùmi hiñqaqwaqw um panhtini. Hakim itamuñaqw nālōyōm tahtaqt Tutuyqawhqat aw hihta pasiwni'yuñwa.

²⁴ Taa. Um pumuy tsāme', amumum napwatani; nen um amuñem sisvini, noqw puma āriltotini. Um panhte', sohsokmuy amumi mahtaknani, uñ hin lavayhtiwqhqa qa antsanihqata, pay kurs um pas nāp pās qatukañw, tutavot añ hinmaqata.

²⁵ Pu imuy qa-Jew-sinmuy tuptsiwni'yuñqamuy itam amumi yanwat pēnayaqe, pay puma put hihta pantaqat qa añ hinwisniqat pan yukuya, pay panis nōsiwhqa nāp yukit aw noiwhqat qe'yaniqata, pu únwata, pu hihta hikwísmokqata, pu tokot qa sokoplalwaniqata.

²⁶ Pahsat pu Paul pumuy tahtaqtuy tsāma; nihqe qavoñvaqw pumuy amumum nap-wataqe, God kīyat aw paki; nihqe hisat puma put añ kúkuyaqw pumuy nanāp amuñem himu nākwhiwniqat pañqawu.

Paul Arrested in the Temple

²⁷ Noqw tsañe'sikis tálal pas pay súlawhtiniqw, hakim Asiat añqw Jew-sinom God kīyat ep Paul tutwa; nihqe sohsokmuy sinmuy hin unañwtoynayaqe put aw may'yuñwa,

²⁸ A'nō pañqawkahkañwo: Israel-tahtaqtu, huvam unañwtopyaa! I' tāqa hapi hāhaqe' sohsokmuy sinmuy imuy pas sinmuy amuhpewi tutuqayna, pu tutavot ehpewi, pu it kīhut ehpewi. Pu òviy piw pam Greek-sinmuy God kīyat aw tañataqe, it kīhut pas hihtanihqat tuyoy'ewakta.

²⁹ Puma pi pūnathaqam hakiy Ephesus añqw tāqat Trophimus yan mātsiwhqat Paul amum kiveniqw aw tātayya; nihqe ka Paul put God kīyat aw pānahqat wūwayaqe, òviy yan lavayta.

³⁰ Noqw kīve sinom sohsoyam hin unañwtotiqe, sūvo yuhtuqe, Paul ñuayat, God kīyat añqw ihpoq lōlōkinyuñwa; nihqe pahsat pay hōtsíwat uhtaya.

³¹ Noqw nāt puma put nīnantotaqw, yaw Jerusalem ep sinom a'nō hiniwmanayaqat pan mohpeq solāwamoñwit aw tūawvaya.

³² Noqw pahsat pay pam solāwamuy-nikañw, pu tsivót-sikip súnatnihqamuy solāwmuy amumi moñw'wyuñqamuy tsamkañw, pumuy amumiq wari. Noqw puma mohpeq solāwamoñwit solāwamuy enañ tutwaqe, pahsat pay Paul wuvalalwaqe qe'toti.

³³ Pahsat pu mohpeq solāwamoñwi awnihqe, put ñuat, puma lōqmuy sivanamiqlōlōt akw put somyaniqat pañqawu; nit pu pam hak hímuniwhqat, pu hihta hinhtiqat tūviñta.

³⁴ Noqw sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy amuñaqw pētū yanwat hiñqaqwa, pu pētū piw hinwat lavayta. Noqw pas sinom mowawatotaqw, kurs pam hin pas suyan navotniqe, òviy pay put solāwakimiq wikyaniqat pam pañqawu.

³⁵ Noqw puma tutuveñpa wupniniqw, solāwam Paul tsōpwisa, pas sinom a'ñoyaqw òviy'o,

³⁶ Sinom pi pumuy amuñk hinwiskahkañw pañqawwisa: Tūvaay! kītota.

Paul Defends Himself

³⁷ Noqw puma Paul solāwakimi wikyaniqw, pam mohpeq solāwamoñwit aw pañqawu: Ya nu soon ùmi hiñqawni? Noqw pam pañqawu: Ya um Greek-lavayit tūqayta?

³⁸ Ya qa um hak Egypt añqw tāqa ura hisat sinmuy hin unañwtoynaqe, nālōp sōmorit pahsa'nihqamuy tuqwyantotaqamuy qayēsihpumi tsāma?

³⁹ Noqw Paul pañqawu: Qae. Nu Jew-sino; nu Ciliciat ep qa pay hin'ewakw wuhkokitsokit Tarsus ep tihtiwa. Noqw himu as nu sinmuy amumi lavayhtiniqat um nuy nakwhani.

⁴⁰ Noqw pam hu'waqw, Paul tutuveñat ep wunukañw, sinmuy amumi māmasa. Noqw sinom sutmakmaq, pahsat pu pam pumuy amumi Hebrew-sinmuy amuhkwa yuaata.

22

¹ Nihqe Paul sinmuy amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, námatu, nu yahsatniqwhaqam umutpik neñem hin lavayhtiniqw kurs uma inumi tūqayyuñwi.

² (Noqw pam pumuy amumi Hebrew-sinmuy amuhkwa yuaaykuqw, puma nanaptaqe pahsat pu pas qa hiñqaqwa; noqw pam pañqawu).

³ Nu pas antsa Jew-sino; nihqe nu Ciliciat ep wuhkokitsokit Tarsus ep tihtiwa. Nikañw nu yep kive Gamaliel ahpiy itanamuy tutavoyamuy pas añhqe qatsqat tufuqayi; nihqe nu God eñem pas qaatsay'ta, uma pu' it tawat ep panyuñqat pan'i.

⁴ Nihqe nu it yañ pöhut añ hinwisqamuy pas qa yesniqat öviy tahtaqtuy pu momoymuy okiwsahsanqe, somlawkañw sivikimi tañatima.

⁵ Noqw God awwat mohpeq moñwi sohsokmuy wukw'ayamuy amumum inumi navoti'ta; pu nu piw pumuy amuñaqw itahsinmuy amumi tutuvenit ömahtaqe, Damascus aqw'a, nu Jesus aw tuptsiwni'yuñqamuy pepeq yesqamuy sivintoyne', pumuy somhtat, Jerusalem aqw tsamniqee.

*Paul Tells of His Conversion
(Acts 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ Noqw nu pañsoñnikañw, tawanasavehaqam Damascus aw hayiñwnaqw, öñaqw inunan'ik gaan'ewakw suhtalawwa.

⁷ Noqw nu tutskwami posqe, hakiy tönayat navotq, inumi pañqawu: Saul, Saul, ya um hinoqw nuy okiwsahsana?

⁸ Noqw nu lavayhtiqe pañqawu: Ya um hak'i Tutuyqawhqa? Noqw pam inumi pañqawu: Nu Nazareth añqw Jesus; pi um nuy hapi okiwsahsana.

⁹ Noqw ima inumumyaqam tälät tutwaqe, tsätsawna; nikañw puma hakiy inumi hiñqawhqtat tönayat qa nanapta.

¹⁰ Noqw nu pañqawu: Noqw nu hinhtini, Tutuyqawhqa? Noqw Tutuyqawhqa inumi pañqawu: Um wunuptut Damascus awni. Noqw ason pep um hihta tumaltaniqat uñem yukiwtaqat suhka uñ sohsok äawnani.

¹¹ Noqw pas tälä a'nö talq, ivosiy qatälawvaqw, öviy ima inumumyaqam imay ñuy'wisikañw Damascus aw nuy wikya.

¹² Noqw hak hin tutaptiwhqtat an God pas kaptsi'taqä Ananias sohsokmuy Jew-sinmuy pep ki'yuñqamuy amuhpiy aw lomanavoti

¹³ Inumi pituhqe wunukañw inumi pañqawu: Itupok Saul, uhvosiy tälawnaa. Noqw nu pahsat pay ivosiy tälawna.

¹⁴ Noqw pam pañqawu: Itanamuy aw yantaqaam God uñ namorstaje Tiy pas súantaqat ümi mätaqnaqw, um put moayat añqw lavayit navota, um put tunatyayat mätsi'taniqe öviy'o.

¹⁵ Pi um hin yörikqey, pu navotqey sohsokmuy sinmuy amumi put eñem tuawi'tani.

¹⁶ Taay, um hinoqw söwu? Um wunupte', küyit akw tuvoylatini; nen Tutuyqawhqtat natñiwaniyat aw taqa'nañway'kañw, uhqaanhtipuy ayo pähomni.

Paul's Call to Preach to the Gentiles

¹⁷ Noqw ura nu piw Jerusalem ep pituhqe God kiyat ep näwaknañw, tuawyori;

¹⁸ Nihqe Jesus twaqqw, pam inumi pañqawu: Pisoqti, nen um Jerusalem añqw its ahpiyni, taq puma uñ hin nuy tuawi'taqat soon kwusuyani.

¹⁹ Noqw nu pañqawu: Tutuyqawhqa, puma navoti'yuñqw, nu ura as ümi tuptsiwni'yuñqamuy sivikimi tañatinuma, pu ahsupoq tsotsvalkiva pumuy wuvahtinuma.

²⁰ Pu uñ tuawi'taqat Stephen uñwát munvaniwhq, nu nuhtum aqlap wunukañw, nñnantotaqamuy súamun unañwiti; nihqe nu nñnantotaqamuy yuwsiyamuy tüwala.

²¹ Noqw pam inumi pañqawu: Um ahpiyni, taq nu uñ yañqw yävoqhaqami imuy qa-Jew-sinmuy amumi távini.

²² Noqw puma it lavayit aw pahsavo put aw tüqayyuñwt, pu säakmaqe pañqaqwa: Tüvayaa! Nñnayaal! Pay pi put qa qatuqw lolmani.

²³ Noqw puma kwanonotikahkanw, yuwsiy akw savinumyakañw qöat ömiq tsaltoynaya.

²⁴ Noqw pahsat pu soläwamoñwi put soläwakimi panayaniqat soläwamuy amumi pañqawu. Uma put wuvahtotat, päš tüviñtotani. Noqw hinoqw sinom pas panhaqam put ehpewi hiñqaqwaqat itam nanaptani, amumi kita.

²⁵ Noqw puma put tuyqat akw sohsomyaqw, Paul soläwamoñwit pep wñnuhqat aw pañqawu: Ya pay um hakiy Roman-sinot qa tüviwtaqat wuvahtaniqw pay pam súanta?

²⁶ Noqw soläwamoñwi put navotqe ahpiynihqe mohpeq soläwamoñwit aw pañqawu: Um hintsakqey ep tunatyaltini, taq kurs i' Roman-sino.

²⁷ Pahsat pu mohpeq soläwamoñwi pituhqe put aw pañqawu: Kurs nuy äawnaa, ya um Roman-sino? Noqw pam pañqawu: Owí.

²⁸ Noqw mohpeq soläwamoñwi pañqawu: Nu a'nö sisvit, Rome aqw sinoti. Noqw Paul pañqawu: Noqw pi nu pay pas pamniñkañw tihtiwa.

²⁹ Pahsat pay ima as put aw hepyaniqam ahipiyya. Noqw pam Roman-sínonihiqat mohpeq solāwamoñwi navotqe tusita, put somqe òviy'ò.

Paul before the Council

³⁰ Noqw Jew-sinom put hihta neveltotoynayaqat pam pas suyan navotniqey nāwaknaqe, qavoñvaqw put nāha; nihqe God awwat mohpeq momñwit sohsokmuy moñwtsovawtaqamuy amumum tsovaltiniqat pam pañqawu; nit Paul hawnaqe, put pumuy amutpipo tavi.

23

¹ Pahsat pu Paul moñwtsovawtaqamuy amuhpa' taynumt pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, nu pew pahsavohaqami God atpip iunañway pasiwkañw qatu.

² Noqw put aqlap hoñqam put moava wuvahtotaniqat God awwat mohpeq moñwi Ananias pumuy amumi pañqawu.

³ Noqw pahsat pu Paul pañqawu: God uñ wuvahtani, um tumalwiwhput antaqa; pas as um nuy tutavot an yukunaniqe òviy pep qatukañw, ya um hinhtiqlw tutavot hin lavayhtiqlw qa anhtiqlw soq nuy wuvahtiwniqat pañqawu?

⁴ Noqw añ hoñqam pañqawu: Ya um hinoqw God awwat mohpeq moñwit aw panhaqam hiñqawu?

⁵ Pahsat pu Paul pañqawu: Nu put God awwat mohpeq mōñwitniqw qa navoti'taqe òviy pañqawu isinomu; pi ura yan pey'ta: Um uhsinmuy amumi moñwit qa aqw hiñqawlawni.

⁶ Noqw Paul māmatsq, kurs pētū Sadducee-sínomyaqw, pu pētū Pharisee-sínomyaqw, pahsat pam tsovawtaqamuy amumi kēew pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, nu Pharisee-sino, nu Pharisee-sinot tiata; nu hapi hihta nōyit-nikañw pu so'pum ahoy tātayyaniqat tuptsiwni'taqey ep pu' tūviñtiwa.

⁷ Yan pam hiñqawhqlw, pahsat ima Pharisee-sinom Sadducee-sinmuy amumum qa sūnahpa'totiqlw sinom nātsiki.

⁸ Sadducee-sinmuyniqw pi sinom pas soon ahoy yesvani, pu yaw òhaqw hoñviaya qa hāqamo, pu yaw hakiy hikwsiat qa hāqamo. Noqw Pharisee-sinom put sohsok tuptsiwni'yūñwa.

⁹ Noqw pas sinom a'nō mowawatota; noqw ima tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amūn unañwtotiqam hoñvaqe a'no nāñwuy'yūñqe pañqawu: Pay itamuyniqw i' taqa qa hinta; tis pi kurs ka antsa hikwsi, sen hoñviaya put aw yuaaykuniqw, pay itam God aw qa rohomnumyani.

¹⁰ Noqw pas puma nānami a'nō hiñqawwaqe, sumataq put nāhoy tutkitotaniqat mohpeq solāwamoñwi tusitaqe, pumuy amumi solāwamuy hōna, puma pumuy Paul nawhkiye', solāwakimi wikyaniqat òviy'ò.

¹¹ Noqw ep mihikq. Tutuyqawhqa put ehpeq wunukañw aw pañqawu: Pay um qa hin unañway'tani, Paul. Pay um nuy Jerusalem ep hin lavayhtiqlw pan nāt piw Rome epeq lavayhtini.

The Plot against Paul's Life

¹² Noqw tālawvaqw, haqawat Jew-sinom nāwinyaqe nankiwakw pasiwnaya, ason pas puma Paul nīnayat, pu' nōñōsaniqey, pu hikwyaniqey pañqawu.

¹³ Noqw hakim lōp sunat epnihqe hōyokiwtaqam pan pasiwnaya.

¹⁴ Pu òviy puma God awwat mohpeq momñwituy-nikañw, pu wukw'a'yatuy amumi òkihqe pañqawu; Itam nēñem pasiwnayaqe kītota: Pas ason itam Paul nīnayat, pu' nōñōsani.

¹⁵ Òviy uma moñwtsovawtaqamuy amumum mohpeq solāwamoñwit aw pañqawu, pam qāvo pew umumi put wikni, suhpan uma put pas pavan hin nanaptaniqey pan hinkahkañwo; noqw pay nāt put pew qa pituqw, itam nīnayanqey pasiwni'yūñwa.

¹⁶ Noqw puma put moqmani'yūñqat Paul tiw'ayaat navotqe, solāwakimi pákihqe, Paul put āawna.

¹⁷ Pahsat pu Paul solāwamuy amumi moñwiwuyñqamuy sukwat wāñwayhqe aw pañqawu: Um it tiyot mohpeq solāwamoñwit aw wikni. I' put hihta āawnani.

¹⁸ Pu òviy pam mohpeq solāwamoñwit aw put wikqe pañqawu: Paul, siviñuiwtaqa nuy wāñwayhqe, nu it tiyot ūmi wikniqat inumi pañqawu. Yaw pam nu hihta āawnani.

¹⁹ Pahsat pu mohpeq solāwamoñwi put māyat ūnat, qalavo wikqe, tūviñtiqey aw pañqawu: Ya um hihta nuy āawnani.

²⁰ Noqw pam pañqawu: Um yaw qāvo moñwtsovawtaqamuy amumi Paul wikniqat Jew-sinom ūmi òqaltotiniqey sun unañwtoti, suhpan ka yaw puma put pas pavan hin nanaptaniqey nānawaknaqe òviy'ò.

²¹ Noqw um hapi amumi qa ūnatini; taq pumuy amūñaqw lōp sunat epnihqe hōyokiwtaqam tahtaqt nankiwakw pasiwni'yūñqam put moqmani'yūñwa pañqawkahkañwo: Ason pas yaw

put nīnayāt, pu nōnōsani, pu hikwiyani; nihqe òviy pas yukiwkahkañw, uñ panhtiniqey pañqawniqat òviy maqaptsi'yuñwa, pam aw kita.

²² Noqw òviy mohpeq solāwamoñwi tiyot mātavi pañqawkañwo: Um hapi nuy it āawnaqey qa hakiy aw pañqawni.

Paul Sent to Governor Felix

²³ Pu pam solāwamoñwit aw pañqawu: Uma pakwūt-sikip sunat solāwamuy mihikq, Caesareat aqwyaniqat na'sastani, pu kawaymuy akwyaqamuy payhp sunat añqw pakwt sihkay'taqamyuy, pu pakwūt-sikip sūnat lansay'yuñqamyuy.

²⁴ Pu puma Paul hihtuy akwniqat na'sastotani, nen uma tutskwat aw moñwit Felix aqw put pās wikyani.

²⁵ Pu pam yan pēna:

²⁶ Nu' Claudius Lysias it pas pavan Felix tutskwat aw moñwit òqala.

²⁷ It tāqat Jew-sinom ñuayaqe, soon as qa nīnayaniqw, nu solāwamuy tsamkañw amuminihqe, it pumuy nawhki, yaw pam Roman-sinonihqat nu navotqe òviy'ò.

²⁸ Noqw puma hihta put nēveltotoynayaqat nu pas suyan navotniqey nāwaknaqe, pumuy amuñaqw moñwtsovawtaqamuy amumi put wikva.

²⁹ Noqw kurs pay puma tutavoy ep hinhtotiqe pay qa hihta mokiwyuy, pu sivihpit hihkay'taqat put tsokanaya.

³⁰ Noqw yaw Jew-sinom put moqmani'yuñqat nuy āawnayaqw, pahsat pay nu put ūmiq hōnaqe, put hihta tsotskanayaqam put aw hinyuñqey utpip pañqawu. Hak òqawmañwu.

³¹ Pahsat pu solāwam amumi hin tutaptiwhqat anhtotiqe Paul wikyaqe, mihikpuva Antipatris ep wikvaya.

³² Pu qavoñvaqw ima nāpyaqam Paul mātapyat, pañqw Jerusalem ahoy aqwyā. Noqw ima kawaymuy akwyaqam pahpiy put āmumya.

³³ Nihqe puma Caesareat ep òkihqe, tutskwat aw moñwit tutuvenit maqaya, nit put aw Paul noaya.

³⁴ Noqw moñwi tutuvenit añ tūñwahqe, pam haqaqwat tutskwat añqwnihqat put tūviñta. Noqw kurs pam Cilicat añqwnihqat pam navotqe

³⁵ Pañqawu: Ason uñ hin tsokani'yuñqam tuwat òkiqw, nu uñem hin yúkuni, kita. Nihqe pam Herod pawasiwhkiyat ep taviwniqat pam pañqawu.

24

Paul Accused by the Jews

¹ Pu ahpīy tsivót-sikis talq God awwat mohpeq moñwi Ananias wukw'a'yatuy tsamkañw pitu, hakiy lavayhtuwi'taqat Tertullus yan mātsiwhqat wikkañwo; noqw pam tutskwat ep moñwit aw yuaayku Paul ehpewi.

² Pu òviy Paul tuñwáyaqw, pahsat Tertullus put ehpewi yuaaykuqe pañqawu: Itam hapi uhpīy uyiawtaqat qatsit nāvokawinta, pu sohsovik sutsep uhtunatyay ahpīy himu qa òwihintaqa imuy sinmuy amuñem hintsatskiwa.

³ Noqw itam put tsúyakiwyuñwa, um hak pas pavan Felix.

⁴ Noqw pay nu ūmi qa sus'itsniqat òviy um as okiw hihsavo itamumi tūqaytani.

⁵ Taq itam it tāqat aw nanaptaqw, i' sokovi. Pam it Nazareth añqw tāqat aw tōnawtaqamuy moñwīamu. Noqw put atsviy tūwaqatsit añ ahsupoq Jew-sinom Caesar ehpewi hoñvanta.

⁶ Pu hikis pi as òviy i' piw God kīyat sokoptaniqey anhti; noqw itam put ñuayaqe, soon as itamumi hin tutaptiwhqat qa anwat put hin yukunayani.

⁷ Noqw pay mohpeq solāwamoñwi Lysias itamumi suptuqe, òqalay akw put itamuy nawhki,

⁸ Nihqe hihta put nēveltotoynayaqam ūmiyaniqat pañqawu. Noqw um nāp put aw pohte', itam hihta put qalománeveltotoynayaqat sohsok navotni.

⁹ Noqw Jew-sinom put amum sunyaqe, pay pas pantaqat pañqawu.

Paul's Defense before Felix

¹⁰ Pahsat pu moñwi Paul yuaaykuniqat aw māmasaqw, pam lavayhtiqe pañqawu: Nu' navoti'taqw um hisatñahaqaw imuy sinmuy amuñem hihta añ hin wūwanma, noqw òviy nu tuwat hahlaykañw, nēñem hin lavayhtini.

¹¹ Ispi um it navotniq'ò, nu okiwlawniqe Jerusalem aqwniqw, nāt pu' ahpīy pakwt lōq sihkay'tasikis tāla.

¹² Piw nu qa haqam hakiy amum nāñwuy'taqw puma inumi tāyuñwa, pu sinmuy hin u'nañwnaq'ò, sen God kīyat ep'e, sen tsotsvalkivee, sen pay kīvee.

¹³ Piw puma hihta nuy tsotskanayaqey soon suyan pañqawani.

¹⁴ Nikañw it pay nu ùmi pas súañqawni: Nu hapi púmuyniqw qasuan God aw nāwakinma, iwu'yamuy aw yantaqayamuy aw'í, tutavot añ hin pey'taqat, pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ hin pey'taqat sohsok tuptsiwni'kañwo.

¹⁵ Nihqe ima súanyuñqam, pu qasanyuñqam so'pum ahoy tātayyaniqat, nu ep God qapēvewna; noqw pay puma piw put pantaqat lavayta.

¹⁶ Paniqw hapi öviy nu yūmosa suyan unañway'taniqey tuwanlawu, qa hihta ep qaanh-tiqey navoti'taqee, sen God ep'e, sen sinmuy amuhpee.

¹⁷ Pu ahpiy wūhakis yahsañwvaqw, nu isinmuy amumi ahoy pitu, hihta akw ökwatuwiwyaniqat kuwahtiwhqat-nikañw, pu Tutuyqawhqat aw himu noiwhqat yankañwo.

¹⁸ Pantaqat atsve hakim Asiat añqw Jew-sinom nuy God kiyat ep napwataqw tutwa, nu qa kaysiwhqamuy sinmuy amumumniq'ö, piw hin qacqtsinayaqamuy amumuma.

¹⁹ Puma pi as yep utpipye', rohomtotinikahkañwo, kurs hihta inuhpewi hinyuñwee.

²⁰ Hal pay pi ima yepyaqam pañqawani, nāt nu moñwtsovawtaqamuy amutpip wunuqw hihta inumi qalomátutwee.

²¹ Hal sen pi nu amuhsonve wunukañw it supwat pañqawhqat ep'e: Nu hapi so'pum ahoy tātayyaniqat tuptsiwni'taqey ep pu' it tawat ep umuhpiy hin tūviñtiwa, kítahqat ep'e.

²² Noqw Felix it navotqe, pañwat pöhut pas suan navoti'taqe pumuy pay häktaqe amumi pañqawu: Ason mohpeq solāwamoñwi Lysis pituqw, nu un hinhtiqat pas sohsok navotni.

²³ Pu tsivot-sikip sanat solāwamuy amumi moñwi Paul tavi'taniqat pam put aw pañqawu. Nikañw pay qa pas pas hürs tavi'tat, pay tuwimat hihta akw put paañwayaniqw, sen put awyaniqw, pam pumuy qa mēwantani.

Paul before Felix and Drusilla

²⁴ Noqw ahpiy hihsakis talq Felix hakiy Jew-sinot nōmay Drusillat amum pitu; nihqe Paul wāñwayhqe, Christ aw qapēvewnit put ahpiy aw tūqayta.

²⁵ Noqw Paul put aw pañqawu: Itam soon qa suan hinwise', namituyqawi'yuñwini. Taq God itamuñem hin yúkuni. Noqw Paul yan yuaataqw, Felix tsawnaqe, tururuyku; nihqe pañqawu: Pay um häk pu' ahpiyini; ason hisat inuñem aw lomahinhtiqw, nu un wāñwayni, kita Paul aw'í.

²⁶ Noqw as sakiqw Paul put sivat maqaqw pam put mātapniqey wūwanta. Nihqe öviy pam piép put wāñwaye', amum yuaatañwu.

²⁷ Noqw pay ahpiy lös yahsañwvaqw, Porcius Festus Felix qeniyat ep paki; noqw Felix Jew-sinmuy tayawnaniqey nāwaknaqe, Paul nāto sómiwtaqw ahpiy'o.

25

Paul Appeals to the Emperor

¹ Noqw Festus tutskwamakiway ep pituhqe, ahpiy pāyis talq Caesareat añqw Jerusalem aqw'a.

² Noqw pahsat pu God awwat mohpeq mórwi-niqw, pu Jew-sinmuy amuñaqw pavansi-nom put aw Paul lavayta.

³ Nihqe as pam put ehpewi pumuy amuñem hihta hinhtiniqat aw nānawaknaqe pam put wāñwayhq, Jerusalem aqwniqat aw ö'qalya, puma haqam put moqmaye' nūnayaniqey tunatyawkahkañwo.

⁴ Noqw Festus lavayhtiqe, pay Paul Caesareat epeq qátuniqat pañqawu, pay pam soon pas hisat nāp pañsoqniqey pañqawu.

⁵ Oviy amuñaqw haqawat ö'qalt inumumyani, kita. Nen kurs it tāqat ep himu qalomáhintaniqw pañqawani.

⁶ Noqw pam pumuy amumum pakwút-sikis haqam talōñnat, Caesareat aqw'a; nihqe qavonvaqw, pam haqam hin yukiltiñwuqat ep qatuptuqe, Paul wik-wisniqat pañqawu.

⁷ Noqw pam pituqw, Jew-sinom Jerusalem añqw ökiñqam put aqlaq honkahkañw, hīhihta nuhtsel'e'wakw nihtiwhaqat Paul ehpewi yuaatota; nit pay put pas suyan pantaqat kurs hin pañqawani.

⁸ Noqw pam nēnem lavayhtiqe pañqawu: Nu qa haqam Jew-sinmuy tutavoyamuy ehpewi hinhti, piw God kiyat ehpewii, pu Caesar ehpewii.

⁹ Noqw tuwat pay Festus Jew-sinmuy unañwve hinhtiniqey nāwaknaqe, Paul aw pañqawu: Ya um qa Jerusalem aqwnen, pepeq inutpip iit yantaqat ep hin aw pohtiwniqey nāwakna?

¹⁰ Pahsat pu Paul pañqawu: Nu Caesar pavasiwhkiyat ep wunu, pi nu pep hin yukuniwini; pi nu qa haqam hihta ep Jew-sinmuy amumi qalomáhinhtiqw um suyan navoti'ta.

¹¹ Pi as nu haqam hihta ep hinhte', sen mokiwyuy hihkay'taqat hinhte' soon nu moknik rohomnumni; nikañw kurs pay ima nuy hīhihta qalomátsotskanayaqw pam qa himuwa pas antsaniqw, soon hak nuy pumuy amumi nóani. Nu Caesar aw taqa'nañwti.

¹² Pahsat pu Festus wuwan'ayamuy amumum hin hintaniqat yuaaykuqe put aw lavayhtiqe pañqawu: Noq̄w um Caesar aw taqa'nañwti? Pay um soon Caesar qa aqwni.

Paul before Agrippa and Bernice

¹³ Noq̄w ahpiy hihsakishaqam talq, Moñwi Agrippa Bernice amum Festus aw hahlayhtiniqe Caesareat ep pitu.

¹⁴ Pu òviy Festus Agrippat aw Paul lalvayhqe pañqawu: Felix ahpiynihqe, hakiy taqat sómiwtaqat mātavi.

¹⁵ Noq̄w ura nu Jerusalem épeqniq̄w, God awwat mohpeq momñwit Jew-sinmuy wukw'aymuyatuy amumum nuy put hin āawnayaqe, eñem qalomáyukiltiniqat nānawakna.

¹⁶ Noq̄w nu punuy amumi lavayhtiqe pañqawu: Kurs uma hihta ep put qalomátsokanayaq̄w, pay pam umuhpewinen nēñem hin lavayhtiniqat put eñem qenitiwni. Noq̄w kurs pam pas antsa hihta mokiwy hihkay'taqat hinhte', pep pu' pam mokiwy aw noiwni. Pu pam nāto qa nēñem hin lavayhtiq̄w, kurs nu hin put tūvani. Pan hapi Rome añq̄w sinmuy tuwiamu.

¹⁷ Noq̄w òviy pumuy òkiq̄w, nu qa sōwunit, qavonvaq̄w haqam hin yukiltiñwuqat ep qatuptuqe, put taqat wik-wisniqat pañqawu.

¹⁸ Noq̄w ima put hihta qalomátsokanayaqam hoñvaqe, qa hin iwuwniy an put hihta tsokanaya.

¹⁹ Pay tuwat soq kurs pas nāp tuptsiwniy ep put amum nenñem hinyuñwa, pu hakiy Jesus mokqat ep'e. Noq̄w pay Paul put pay suyan qátuhqat pañqawlawhqat ep'e.

²⁰ Noq̄w nu pūvut pantaqat ep wiwsiqe, sen pam Jerusalem aqwnen pepeq iit hihta ep aw pohtiwniqat put tūvinta.

²¹ Noq̄w pay ason pas Moñwi Augustus Paul aw hihta ep hin navotniqat pam pañqawhq, òviy nu ason hisat put Caesar aq̄w táviniqat aw pahsavo pay hāk put pani'yūñwniqat nu pañqawu.

²² Noq̄w Agrippa Festus aw pañqawu: Is as tuwat aw tūqayta. Um qāvo aw tūqaytani, pam kita.

²³ Qavonvaq̄w Agrippa Bernice amum pas pavan kāhinkañw, haqam hihta yuaatotañwuqat aw paki, añ pas pavan solāwmomñwituy-nikañw pu kitsókive pas pavansinmuy tsamkañwo; pu òviy Festus pañqawhq, Paul wikvaya.

²⁴ Noq̄w Festus pañqawu: Moñwi Agrippa, pu uma sohsoyam tahtaqt itamumyaqamu, uma it taqat aw tūyūñq̄w, it hapi ep sohsoyam Jew-sinom inumi òkiwta, Jerusalem epeq'a, pu yep'e; nihqe pay pāpu pas pam qa qátuniqat pañqawu.

²⁵ Noq̄w nu navotq, kurs pay pam qa haqam hihta mokiwy hihkay'taqat hinhti. Pu piw pam pas nāp Augustus aw taqa'nañwtiq̄w, òviy nu put aq̄w táviniqey pan yuku.

²⁶ Noq̄w pas nu imoñwi aq̄w kurs hin pas suyan hihta put pēnani; nihqe òviy nu paniq̄w it umutpipo wikwa, tis pi òviy pas utpipoo, Moñwi Agrippa; ason put aw pohtiwhq, pep pu' pay ka nu sen hin pēnani.

²⁷ Ispi hak hakiy sivilawhqat pañsoq távinkañw, hihta ep qaantaqat qa pañqawniq̄w, pam pay nuyniq̄w qa wuwni'hinta.

26

Paul Defends Himself before Agrippa

¹ Pahsat pu Agrippa Paul aw pañqawu: Taay, pay pi um nēñem hin lavayhtini. Pahsat pu Paul māvuylait, nēñem lavayhtiqe pañqawu:

² Pas nu nānapnihqe sakina, Moñwi Agrippa, kurs nu pu'haqam Jew-sinmuy amuhpiy sohsoq hihta tsokaniwhqey ep utpip tuwat hin lavayhtiniqey òviy'o.

³ Tis pi Jew-sinmuy sohsoq hintsakpiyamuy-nikañw, pu hūhihta añ qa sūnahpay'yaq̄w, it um pās navoti'taq̄w, nu put navoti'ta. Noq̄w òviy as um okiw inumi pās tūqaytani.

⁴ Pay nu itsákoy añq̄wq mohti imuy pas nāp isinmuy amumum Jerusalem epeq hin qatuq̄w, sohsoyam Jew-sinom put navoti'yūñwa.

⁵ Nihqe puma pañqawq̄w inumi navoti'yūñqe, as suhtaq'ewye' pañqawwanikañwo. Ura nu itahtuptionsiwniy pas añqe' hinwisqamuy amumum pantaqe, Pharisee-sinoniñwu.

⁶ Noq̄w God itanamuy hihta āawnaq̄w, put aw yantaqey ep nu pu' yep tūviñtiwa.

⁷ Noq̄w put awinit hapi itahsinom pakwt lōq sihkay'tasikip himuñam okiw as aw òkiniqey tunatyawkahkanw añq̄wq nāqavo pu tókilat añ God tumalay'yūñwa. Noq̄w nu' hapi put nõyit ep Jew-sinmuy amuhpiy hihta qalomátsokaniwa, Moñwi Agrippa.

⁸ Ya hinoq̄w God so'pumuy ahoy tātaynaniq̄w pam pantaqa umuyniq̄w qa tuptionsiwniway'o?

⁹ As pi nu pas antsa hisat nāp pan wūwantañwu, pas Nazareth añq̄w taqat Jesus natñwaniyat soon ehpewi hihhihta qa hintsakniqeyu.

¹⁰ Nihqe òviy nu Jerusalem epeq panhtiqe, kaysiwhqamuy put sinomuyatuy sivikimi tañata, awwat mohpeq momñwituy amuñaqw òqalat makiwhqee; nihqe nu pumuy qòqyaniqw amunkiwakw lavayhtiñwu.

¹¹ Nihqe puma as pas qalomáhiñqawaniqat òviy nu ahsupoq tsotsvalkiva pumuy siv-intotoynatinuma, pu nu pas pumuy amumi itsívuiwtaqe a'lòñòt kitsókit añ enañ pumuy okiwsahsana.

Paul Tells of His Conversion

(Acts 9.1-19; 22.6-16)

¹² Pankañw nu God awwat mohpeq momñwituy amuñaqw òqalat pasiwkañw Damascus aqw'a.

¹³ Noqw meh, Moñwi, nu pañsoqniqw, tãwanasave òñaqw tãla tãwat epnihqe pas suyan tãlat inuqlap-nikañw, pu inumuyaqamuy amuqlaq tãlawvaqw nu tuwa.

¹⁴ Noqw itam sohsoyam tutskwami lòhòkq, nu hakiy inumi hiñqawhqat tònayat navotq, Hebrew-sinmuy amuhkwa inumi pañqawu: Saul Saul, ya um hinoqw nuy okiwsahsana? Um tsutskuy'yuñqat aqw horarataqw pam uñem anahaa.

¹⁵ Noqw nu pañqawu: Ya um hak'i, Tutuyqawhqa? Noqw pam pañqawu: Nu Jesus; um nuy hapi okiwsahsana.

¹⁶ Nikañw pay um qatuptut, uhkukuy akw wunuwtani; pi nu yaniqw ùmi nãmataqta, um inuñem hintsakniqat nu pan uñ yukuniqey òviy'o, pu um ìit hihta aw yórikqey, pu nãt nu hìhihta añ ùmi mãtaktiniqat tuawi'taniqat òviy'o.

¹⁷ Nu uñ imuy pas sinmuy amuñaqw ayo tahtaptimani, pu qa-Jew-sinmuy amuñaq'ò. Nu hapi pumuy amumi uñ pu' ayataqw,

¹⁸ Ùm pumuy pòsiamuy tãlawnani, pu qatãlat añqw tãlat aw lasnani, pu Satan òqalayay añqw God aw'i, pumuy qaanhitiqam amuhpiy ayo yukiwniqat òviy'o, pu inumi tütuptsiwe', isinomuy amumum hihta makiwyaniqat òviy'o.

Paul Tells of His Work

¹⁹ Yaniwhiti, Monwi Agrippa, noqw òviy nu hihta òñaqwnihqat aw yórikqey aw qa rohomnumt,

²⁰ Mohti Damascus ep yesqamuy put áawna, pu Jerusalem epeq yesqamuyu, pu Judeat qaqlavaqe yesqamuyu, nit añk pu qa-Jew-sinmuyu. Puma qaantunatyay añqw lasye', God awwat nánamtökaniqat nu amumi yuaata, nen aw hayawtaqat yesni.

²¹ Yãyantaaqat ep Jew-sinom God kiyat ep nuy huayaqe, as nuy nínayaniqey anhtoti.

²² Noqw nu God paañwniyat akw yukhaqami pitsíwiwta, añ sòqavuñwsinmuy, pu pavan sinmuy amumi nan'ivo put yuaataqe, God lavay'ymat-niqw, pu Moses puma nãt hin hintaniqat lavayhtotiqat nu añqw qa hihta alòñòt yuaata,

²³ Ura kurs pi Christ okiwsaniwniqata, pu pam hakimuy so'pumuy amuñaqw pas mohti tãtayniqata; nen imuy Jew-sinmuy amumi tãlawnani, pu pay qa-Jew-sinmuy amumii.

²⁴ Yan pam nēhem yuaataqw, Festus a'nò pañqawu: Paul, um hōñaq'iwta, um hìhihta navoti'taqe put akw hōñaq'iwta.

²⁵ Noqw pam pañqawu: Nu qa hōñaq'iwta, um pas pavan Festus; pi nu suyan unañway'kañw ìit pas qaatsat yuaata.

²⁶ Pi Moñwi Agrippa sohsoq ìit navoti'ta; noqw nu qa nãnahinkinakañw put atpip yuaata; pi nu nãtuptsinaqw pas ka ìi' qa himu put aw tupkiwta; pi i' qa nanauyve hiniwhiti.

²⁷ Moñwi Agrippa, ya um God lavay'ymuyatuy lavayiyamuy tuptsiwni'ta? Pay um suyan tuptsiwni'ta.

²⁸ Pahsat pu Agrippa Paul aw pañqawu: Pas nuy Christian-tiniqat um pēp aw nuy áñwuta.

²⁹ Noqw Paul pañqawu: Pas hapi um'i, pu sohsoyam inumi tũqayyunqam añ ahsupoq inunyuñwniqat nu God aw nãwakna, hal qa som'iwtniqat-saa.

³⁰ Yan pam lavayhtiqw, pahsat Moñwi Agrippa wunuuptu, pu tutskwat aw moñwi, pu Bernice, pu pumuy amumum yesqamu.

³¹ Nihqe puma qalavoyaqe, pep put yuaatotaqe pañqaqwa: Pay kurs as i' tãqa qa hihta mokiwyuy hihkay'taqat hintsaki, pu sivihpita.

³² Pahsat pu Agrippa Festus aw pañqawu: Pas as i' tãqa Caesar aqw qa taqa'naiwte', pay soon qa mãtaviwni.

27

Paul Sails for Rome

¹ Noqw itam pãvaqe Italyt aqwyaniqat pan yukiltiqw, puma hakiy Julius yan mãtsiwhqat aw Paul pētuy sivilalwaqamuy enañ noaya; pam hak Augustus solãwamuyatuy amuñaqw tsivót-sikip sunat amumi moñwi.

² Noqw itam pākihut Adramyttium añqwnihqat aqw yuñqe, Asiat qaqlavaqe hinwisniqey tunatyawkahkañw, pāvaqe hoyoyokuya; noqw hak Aristarchus, Macedoniat ep Thessalonicat añqw sino, itamuma.

³ Qavoñvaqw itam Sidon ep öki. Noqw Julius Paul aw su'panihqe, pay kwatsmuy amuminen, suyan unañwtiniqat put nakwhana.

⁴ Noqw itam pañqw ahpiyyaqe Cyprus ehpeq hoyoyotota, Cyprus itamuhsa' hukw'uhtsiwtaq'ö.

⁵ Noqw itam Ciliciat-nikañw Pamphyliat pumuy qalavaqe pātuwaqatsit añqe' hoyoyototakañw, Lyciat ep wuhkokitsokit Myra yan mätsiwhqat aw öki.

⁶ Noqw pep Alexandriat añqw pākihu Italyt aqwniqat solāwamoñwi tūwahqe, itamuy pañsoq tañata.

⁷ Noqw itam wūhakis tālat añ pāvaqe hihin hoyoyototaqe, kānanaptat, Cnidus aqlavo öki; noqw hūkañw itamuy qa nakwhanaqw, öviy itam Crete yoñiyat añhqe Salmonat ehpegya.

⁸ Nihqe itam hihinhaqam put ruhpakyaqe haqam Lomayoñipsö yan mätsiwhqat aw öki; put aqlap kitsóki Lasea yan mätsiwa.

⁹ Noqw wūyavotiqw, pay napwaltalönnit añ ayo ruhpakq, öviy pāvaqe nuhtsel'ewayhinhtiqw, pahsat pu Paul hintaniqat pumuy āwanaqe,

¹⁰ Amumi pañqawu: Tōtimu, sumataq itam yañhqe haqamiyakañw, a'nö hinhtotini; pas himu a'nö sūlawhtini, qa umuhhoi-saa, pu qa pākihu-saa, pas itahqatsi pīwu.

¹¹ Noqw pay solāwamoñwi pākihut wārikni'maqat aw-nikañw pu put himuy'taqat pūmuy-sa amumi tuqayvasta, qa Paul lavayiyat aw'ī.

¹² Noqw pep pösö qalomáhintaqw, kurs hin hak pep kwañwātömölaniqw, pay öviy suswuhaqnihqam pañqw ahpiyyaniqey nānawakna, pay sen as puma Phenicet aw öke', pep tōmōlayaniqey öviy'ö; pam Crete ep hötsiwa, tātöq-tēveñe qātsi, pu kwiniwiq-tēveñe.

The Storm at Sea

¹³ Noqw tatkaqw sūmawvaqw, puma tunatyay aw yórikyaqey wūwayaqe, wiwamniy rupam-nayaqe, pahpiy hoyoyokuyaqe, Crete áhayhke' pāyawwisa.

¹⁴ Noqw pay nāt ahpiy qa wūyavotiqw, kwiniñaqw, pu hōpaqw amuhtsava wukohukva itamuhpewii.

¹⁵ Noqw pākihu sóonhtiqe, kurs hin hūkañwuy ehpewi yūmo hóyokniqw, itam nāwustotaqw pam huhukhoya.

¹⁶ Noqw itam pāñaqw tutskwat kuytaqat Clauda yan matsiwhqat yoñiyat añqe' huhukhoyyaqe kānanaptat, pākihut maskay'wisqey áñwutota.

¹⁷ Noqw puma put wupnayaqe, hihta maskay pākihut kwewtoynaya; nāphisat ka sen puma tsivohkat aqw huhukhoyyaniqe, puma mötsápvuyalnit hawnayaqe pahpiy huhukhoyya.

¹⁸ Noqw pas itam hūkañwuy akw paysoq nāhoy tutuptiwayaqw, öviy qavoñvaqw puma pākihut añqw putuyat pētsañwaya.

¹⁹ Pu añk talōñvaqat ep itam nāp itahmay akw pākihut hihta a'wiwayat maspaya.

²⁰ Noqw wūhakis talōñvaqat añ tāwa, pu sōtu pas qa mätsiltotiqw, pas itamumi qaan'ewakw hūhukq, pahsat pu itam pay hin ayo nōñakniqey nañ'eknaya.

²¹ Noqw pas puma wūhakis qa nōñosaqw, pahsat pu Paul pumuy amuhsonve wunuptuqe pañqawu: Tōtimu, pas as uma inumi tuqayvastote', Crete añqw qa ahpiyyanikañwo, nen qa yanhaqam okiwhinhtotini, pu hihta kwayhyani.

²² Noqw pay nu umumi pañqawni: Uma hahlayyani, pay qa haqawa umuñaqw qatsiy kwayhni; pay pākihu-sa sūlawhtini.

²³ Pi nu God sinoatnikañw put enem tumalay'ta. Noqw put hoñviayaat pu' it tōkilat ep inuhpeq wunukañw,

²⁴ Inumi pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani, Paul; pay um pas soon Caesar atpipo qa wīkiwni; noqw meh, God hapi utsviy sohsokmuy umum hoyoyototaqamuy ayo óyani.

²⁵ Noqw öviy'ö, tōtimu, uma qa hin unañway'yuñwni; pi nu God qapēvewnaqw, pas inumi hin lavayhtiqw, soon pam qa antani.

²⁶ Nikañw pay itam haqam pāñaqw tutskwat kuytaqat soon aw qa hukhoyyani.

²⁷ Noqw pakwt nālōq sihkay'tasikis mihikqat ep itam Adriat añqe' nāhoy huhukhoylal-waqw, tōkilnasaveqhaqam ima pākihut tumalay'yuñqam yaw sumataq haqami tutskwat aw hayiñwnayaqey wūwaya;

²⁸ Nihqe pāmiq hötsítuwantotaqe, sunát-sikip mamkit pan hötsit nanapta; nit pu ahpiy hihin yūmoyat piw tuwantotaqw, pahsat pay pakwt tsivot sihkay'tasikip mamki.

²⁹ Pahsat pu ka sen itam o'wat aqw ónokyaniqw, puma pākihut ahkwayñavoqw nālōq putuhaynit pāmiq maspayat, tālawvaniqat maqaptsi'yuñwa.

³⁰ Noqw pākīhut tumalay'yuñqam watqaniqey tunatyawyuñqe, pākīhut moñaqw putuhaynit maspayaniqey atsáy'kahkañw, tsákw pākīhut pāmiq hāhawmayaq, w

³¹ Paul solāwamoñwi aw-nikañw pu solāwamuy amumi pañqawu: Pas ima pākīhut ep qa huruhotiqw, soon uma ayo nōñakni.

³² Pahsat pu solāwam tsákw pākīhut somiyat tutkitotaqw, pam pohsi.

³³ Noqw tālawiwaq, puma sohsoyam nōñosaniqat Paul amumi oqalti pañqawkañwo: Pu' hapi pakwt nālōq sihkay'taqat tālat añ uma tusiwyuñqe, nātsōnkwayni'yuñwa, qa hihta nōñosaqee.

³⁴ Noqw òviy nu unumi pañqawni: Uma nōñosani, nen oqawi'yuñwni; pay soon umuy haqawat qōtōyat añqw sūka hōmi sūlawhtini.

³⁵ Yan pam lavayhtit, pōlavikit kwusuhqe, pumuy sohsokmuy amutpik put ep God aw hahlayhtit, yōhaqe tūmoyva.

³⁶ Pahsat pu puma hahlayhtotiqe tuwat nōnova.

³⁷ Noqw itam pākīhut añqw sūmiyaqe (276) pakwt payhkumuy sihkay'tasikip sūnatnikañw añqw pakwt nāvay sihkay'yuñwa.

³⁸ Noqw òviy puma òōyaqe, pahsat pākīhut putuyat pētsañwantotaqe, pāmiq sōhōvosit maspitota.

The Shipwreck

³⁹ Noqw tālawyaq, puma tutskwat qa māmatsya; noqw haqami pōsōy'taqat añ tutskway'taqw, pay ka as hin pasiwtaniq w puma pañsoq pākīhut panayaniqey wūwaya.

⁴⁰ Pu puma putuhaynit yayvanayaqe pāmiq nātatahtotaqe, ponilanpiyat hihta akw sōmiwtaqat nāñahtotat, mohpeq mōtsāpvuyalnit hūkanwuy aqwwat pūyaknayat, pāhut qalavoq oqaltoti.

⁴¹ Nihqe puma haqam pāhu namiptsiwtaqat aw huhukwhoyyaqe pākīhut tsivoktota; noqw mōñaqwnihqa hūrstiqe pas qa poninita; noqw yūmoqniha pāhut hoñvantaqat a'nō oqalayak akw sakwīwma.

⁴² Noqw solāwamuy wuwniamniqw as pay puma sivilalwaqamuy qōqyani, taq ka himuwa qalavo momorstime' wāyaniqw òviy'o.

⁴³ Noqw solāwamoñwi as Paul ayo tāviniqey nāwaknaqe, pumuy tunatyayamuy añqw ahoy ñuy'ta; nihqe momorstuwi'yuñqam mohti pāmiq tsotsó'ye' tutskwami nōñakniqat pañqawu,

⁴⁴ Pu ahpiy haqawat wunavutsit pu pākīhut sakwītiqat añqw hiñsaq hihta hinyuñqat añ tsokiwkahkañwyaniqata. Noqw pan puma sohsoyam qa hinhtotit tutskwami nōña.

28

In Malta

¹ Noqw puma ayo nōñakqe, nanaptaqw kurs pam tutskwa Melita yan mātsiwa.

² Noqw pep hakim sinom itamuy pās o'ya; nihqe aw qōhyaqe, sohsokmuy itamumi unañwtapya yōyokkañw iyohooniqw òviy'o.

³ Noqw Paul kohot tsovalat, qōhit aqw òoyhq, tsūa qōhit añqw yámakqe, put māyat kūkiqe, qa mātavi.

⁴ Noqw tsūa put māyat añqw hāyiwaq, pep ki'yuñqam aw yórikyaqe, nānami pañqaqwa: Pas ka i' tāqa hakiy nīna. Noqw pam pāmiq qa mokq, pas hihtu put aw nāoyyanique put qātuniqat qa nakwhanaya, kitota.

⁵ Noqw Paul tsūat qōhit aqw wipkalat, pay qa hinhti.

⁶ Noqw suhpan as soon pam qa pōstiniqat, sen añqe' múnuke' sūmokniqat, puma wūwankahkañw aw tāyuñwa; nit pay pas wūyavo aw tāyuñqw, pam qa hinhtiqw, pahsat puma wuwniy alōñtotaqe, pam pas hūmunihqat pañqaqwa.

⁷ Noqw pumuy hāqamyaqw hak pep tutskwat ep mohpeq sino haqe' hihta himuy'taqat Publius yan mātsiwa; noqw pam hak itamuy hahlayhtiqe, pāyis tālat añ itamuy kiy ep pās oyi'ta.

⁸ Noqw kurs Publius naat mukitutyukañw uñwat pavakwutsqe, tuyhqatsi. Noqw Paul put aw pākīhqe, ehem nāwaknat, may akw aw hintsahqe qalapsina.

⁹ Panhtiqw, haqawat put tutskwat ep ki'yuñqam hihta tūtuyyaqam òkiwtaqe, tūyay qalaptuya.

¹⁰ Nihqe puma tuwat hīhihta akw itamuy tayawnaya. Noqw itamuy ahpiyyaniqw, puma itamuy haqam hihta hinhtotiniqat itamuñem hoahrtota.

¹¹ Noqw itam pep payhkomuy mūmuyawhtuy añ yest, pākihut Alexandriat añqwnihqat akw pañqaw ahpiyya; pam pep pānaqaw kuytaqat tutskwat ep tōmōla, Castor-nikañw pu Pollux pumuy tuvoylay'kañwo.

¹² Noqw itam Syracuse ep ōkihqe, pep pāyis yēse,

¹³ Nit pañqaw pu itam poniwiskahkañw, Rhegium ep ōki; nihqe ahpiy sūs talq tatkaqaw hukvaqaw, qavoñvaqaw itam Puteolit ep ōki.

¹⁴ Nihqe pep itam tuptsiwni'yuñqamuy tutwa; noqw itam pep pumuy amumum tsañe'sikis yesniqat puma itamumi ō'qalya. Yan itam hinwiskahkañw, Rome epeq ōki.

¹⁵ Noqw pepeq tuptsiwni'yuñqam yaw itamuy añqwayaqat nanaptaqe, haqami Appii pihkayat-nikañw pu Payhp Yeyespit aw pahsavo itamuhsawvawisa. Noqw Paul pumuy tūwahqe God aw hahlayhtiqe, a'nō unañwti.

In Rome

¹⁶ Noqw itam Rome epeq ōkiqw, solāwamoñwi tuwalan'a'yatuy moñwiyamuy aw sivilal-waqamuy noa; nikañw pay Paul hakiy put tūwalaqat solāwat amum haqam nāla qátuniqat pan yuku.

¹⁷ Pu ōviy ahpiy pāyis talq Paul Jew-sinmuy amuñaqaw mohpegyaqamuy sūmi wāñwayhqe, tsovaltiqw, amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, pay as pi nu itahsinmuy-nikañw, pu itanamuy tuwiyamuy ehpewi qa haqam hihta qaanhtit siviñuiwkañw, Jerusalem añqw Rome-sinmuy ōqalayamuy aw mātaviwa.

¹⁸ Noqw as puma inami pohtayaqe, pay as nuy mātapyani, qa haqam himu mokiwuy hihkay'taqa inuhpeniqw ōviy'o.

¹⁹ Noqw Jew-sinom put pantaqat ehpewi hiñqaqawqaw, nu nawus Moñwit Caesar aqw taqa'nanwti, pay as nu qa hihta ep isinmuy amuhpewi hinhtikañwo.

²⁰ Noqw yaniqaw nu umuy wāñwayi, nu umumi yórikniqee, pu nu umumi yuaaykuniqee. Pi nu hapi Israel-sinmuy ñōyiyamuy tunatyawtaqey ep it sivanamiqlōlōt akw sómiwta.

²¹ Noqw puma put aw pañqaqwa: Itam Judeat añqw tutuvenit uñ hin yuaataqat qa hihta kwusuya; piw itahsinom pañqaw ōkihqam qa haqawa uñ itamuy hin āawna, piw qalomáyuaayku.

²² Noqw hin pi um wūwantaqaw, itam as put nanaptaniqey nānawakna; pi itam navoti'yuñqw imuy sutsvo tōnawtaqamuy amumi sohsovik qalomáyuaatiwa.

²³ Noqw puma put aw tokiltotaqe, kaysiwhqam put haqam qátuhqat ep ōki. Noqw pam pumuy amumi God moñwtunatyayat pās namtōminkañw āwinta, it Moses tutavoyat añ-nikañw, pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ hin Jesus yuaatiwhqat pam aw pumuy añwulawu, talavayñahaqawqaw tapkimiq pahsavoo.

²⁴ Noqw haqawat hin lavayhtiqat tūtuptsiwa; noqw pētu pay qa tūtuptsiwa.

²⁵ Noqw puma qa sūnahpa'totiqe, ahpiy nankwusta Paul amumi sūkw lavayhtiq'ō: Pay kurs pas i' Qahováriwtaqa Hikwsi God lavay'ayayat Isaias añ itanamuy amumi suan lavayhtiqe,

²⁶ Pañqawu: Um imuy sinmuy amuminen, amumi pañqawni: Uma as tūqaykahkañw, nanaptat, qa māmatsyani, pu aw taykahkañw, tutwat, qa māmatsyani.

²⁷ Pi imuy sinmuy unañwaam tunaiwyuñwa, pu puma naqsōp'iwyuñwa, pu puma pōsiy uhtaya; taq nāphisat ka puma pōsiy akw tutwani, pu naqvuy akw nanaptani, pu unañway akw māmatsyani; nen ahoy namtōkyaqw nu pumuy powatani.

²⁸ Ōviy uma it nanaptani: God qa-Jew-sinmuy ayo ōyaniqey pumuy āawnani; noqw puma soon qa nanaptani.

²⁹ Yan pam lavayhtiqw, Jew-sinom ahpiyyaqe, nānami a'nō hihta yuaatota.

³⁰ Noqw Paul kihut nasimokahtaqey ep sivimaqe lōq yahsañwuy añ pep qátuhqe, put aw ōkiwtaqamuy sohsokmuy pās ōoykañw,

³¹ Amumi God moñwtunatyayat yuaata; pu haqe' Tutuyqawhqat Jesus Christ hin yuaataqat qa nānahtsopkañw tūtutuqaynaqaw, qa hak put mēwanta.

Paul
ROME
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, Jesus Christ tūwkiat, it penta. God nuy wáñwayhqe nuy ayata. Noq̄w òviy nu put ańq̄w lomatuawit yuaatinuma.

² Ura pay hisat pam lavay'aymuy lomatuawit ańwu pay āawnaq̄w puma tutuveniyat ań put pēnaya.

³ Puma God Tiyat Jesus Christ Itahtutuyq̄awh̄qay lavayta. Put Tiat sinot anwat pítuhqe David ahpiy aniwhti.

⁴ Noq̄w pay Qahováriwtaqa Hikwsi pam God Tíatnihqe òqalay'taqat nuhtumi tuawi'ta, ispi pam mokiwuy ańq̄w ahoy tātayh̄q'ò.

⁵ Noq̄w pam hapi nuy núokway akw tuaw'ayata. Noq̄w òviy nu put tuñwniyat aw yan̄kañw sopkawtaq̄amuy sinmuy amumi lomatuawit yuaate', haq̄awatuy tuyq̄awvani; noq̄w pep pu' itahtuptionsiwniy ań hinwisni.

⁶ Noq̄w nu umumi piw ayatiwa; nāmahin pi Jesus Christ umuy pay nāmi wáñwayi.

⁷ Nu umuy Rome epeq̄ God sinomuyatuy òqalanta. God umumi unañway'taqe uma put sinomatniqat òviy umuy wáñwayi. Nam pam umuy núokwat, pu kwakwhat unañwat máqani, Itahtutuyq̄awh̄qay Jesus Christ ámuma.

Prayer of Thanksgiving

⁸ Pas nu sohsokmuy umuhpe hahlayhtima, Itanay God aw'i, Jesus Christ Itahtutuyq̄awh̄qay ań'a. Kwakwhat pi umuhtuptionsiwni tūwaq̄atsit ań ahsupoq̄ lomayuaatiwa.

⁹ Nu yūmosa umuñem tūviñtima. God pas nāp nuy súañq̄awh̄qat navoti'ta. Put hapi eñem nu iunañnaq̄w tumalay'ma. Nu put eñem lomatuawit Tiyat yuaataqat sinmuy āwinta.

¹⁰ Pas as okiw God pan tunatyawtaq̄w nāp hisat yepehaq̄tiq̄w nu qa haq̄am hinhte' umumiq̄ pohtaniqey òviy nu put aw tūviñtima.

¹¹ Pas nu as umumi yórikniqey nāwakna, nen hihta Hikwsi ańq̄w tutuq̄ayh̄qey umumi mātapq̄ uma òqawhtotani.

¹² It nu pañq̄awu: Nu umumum yantaq̄w itam na'q̄alayani-umuhtuptionsiwniy ań-nikañw pu ituptionsiwniy ań'a.

¹³ Noq̄w pay nu umuy it navotnaniqey nāwakna, itupkomu: Nu as piéq̄ umumiq̄niqey unañwtiñwu; nikañw nu pewhaq̄ami pahsavo hihta akw sóontiñwu. Nu umuhpa' as hakimuy piw ayo óyaniqey nāwakna, ayañ haqe' qa-Jew-sinmuy amuhpa' hakimuy ayo óyahqey pan'i.

¹⁴ Pi nu lomatuawit aw tawiwat, aw ayatiwh̄q̄e, òviy nu soon qa sohsokmuy sinmuy put āawnaani, imuy Greek-sinmuy-nikañw pu qa-Greek-sinmuy, a'nó wuwni'yuñq̄amuy-nikañw pu piw qa wuwni'yuñq̄amuy.

¹⁵ Noq̄w òviy nu suhtaq̄'ewnih̄q̄e kwañwtoynakañw umuy Rome epeq̄ sinmuy amumi enañ lomatuawit yuaatani.

The Power of the Gospel

¹⁶ Pi nu lomatuawit Christ yuaataqat qa hahmana, ispi God lavayiat òqalanih̄q̄e sohsokmuy tuptionsiwyaq̄amuy ayo óyañwu. Pam imuy Jew-sinmuy amumi mohti yuaatiwa, nit pahsat pu imuy qa-Jew-sinmuy amumi piwu.

¹⁷ Pi lomatuawit itamuy āawnaq̄w hak hin God aw súañtaniqat itam navoti'yuñwa. Hak qapēwewne' put aw súañtañwu; piw hak tuptionsiwni'kañw suan hinmañwu. Pi ura pan pey'ta: Suan hinmaqa qapēwewnit akw qatsítuwani.

The Guilt of Mankind

¹⁸ Pi God sinmuy put qa kaptsi'wisq̄amuy amuhpewi itsívuat òñaq̄w mahtakiwa, pu qaanhinwisq̄amuy sohsokmuy amuhpewii. Puma hakim qaanhinwisq̄ey akw God ańq̄w navotit pas antsanih̄qat ahoy ñuy'yuñwa.

¹⁹ Puma pi put pas sūkw Godnih̄qat yūmosa òqalay'taqat unañwpeq̄ navoti'yuñwa, pi God amumi put mātaktaq̄'ò.

²⁰ Noq̄w nāmahin pi as pam pantaqa qamātaquveniñw tūwaq̄atsit hisat yukiltiqat ańq̄aq̄w sinom put māmatsya, yañ himu yukiltiqat ahpiy'ò; nih̄q̄e òviy kurs hin ayo naymakni'yuñwani.

²¹ Ispi as puma God tuwi'kahkañw put qa kaptsi'tota, piw qa tsúyayka; nit tuwat soq nānaphin hihta wūwanvaya. Paniq̄w òviy unañwaam an'e'wakw akw qatālawva.

²² Puma pas a'nó wuwni'yuñq̄ey namiwuwantota; nikañw pay kurs nūanhittuniwh̄toti.

²³ Nihqe puma God pas hímunihqat setsep qátuhqat aw nānawaknaqey qe'totit, sinot pay súlawhtiñwuqat an hihta yukiwqhát aw nāwakintivaya, pu hihtuy masay'yuñqamuy amún yukiwiyuñqamuy, pu nālôq hokay'yuñqamuy, pu hihtuy hoyôyotinumyaaqamuy.

²⁴ Paniqw ôviy God pumuy tuyoy'ewakw qatsit aw mâtavi, nâp unañway tuñlayiyat añ hinwisniqat ôviy'o, nānami tokoy qahihtatotaniqat aw'i.

²⁵ Ima hapi God pas antsanihqat pay wutsit enañ nāhōñwaya; nihqe pay hihta God ahpiy yukiwqhát aw nāwakintivayaqey enēm tumaltivaya, God sohsok hihta yukuhqat tatamtotat'a. Pam hapi setsep tayawintiwa; pay nam antaa.

²⁶ Yantaqat ahpiy pu' God pumuy tuyoy'ewakw tuskaptunatyat aw mâtavi. Oviy hikis pi momoymat tahtaqtuy amumum namitumalat qe'totit nâp nāmi qaantsaktivaya.

²⁷ Pu pay ôviy piw amún tahtaqt momoymuy amumum hin tumalay'yuñqey mâtavet, pu pas nānami nuvō'nañway akw qaunañwtalawvaya, tāqa sukw tāqat amum hihta nāmiq tumalay'tañwu, nihqe nâp tokoy ep qaantipuy ahpiy sivilalwa; noqw pam pantaqa pay pumuy nâp himuamu.

²⁸ Pu pay puma God navoti'yuñwniqey qa nānawaknaqw, pahsat pu God pumuy an'e'wakw wuwnit aw mâtavi; noqw puma as hihta qa hintsatskaniqey hintsaktivaya, God put aw pumuy mâtaviq'ô.

²⁹ Puma hihta qaantsatskiwhqat akw ahsaliwyuñwa. Puma tokot sokoptiwisniqey tunatyawyuñwa; qalomátunatyawyuñwa; kan'ewtunatyawyuñwa; hakiy tūhototaniqey tunatyawyuñwa; unañwtuyat akw ahsaliwyuñwa; tukwyantunatyawyuñwa; nāñwuy'tunatyawyuñwa; unatwi'yuñwa; nukpantunatyawyuñwa; kolilitiwiya;

³⁰ Tūatsatotoynaya; God aw qa suhtaq'ewya; tūunañwmokintota; kwíkwiwitu; hihta kwiviyuaatota; hihta qalolmat yēwalalwa; yumuy, namuy qa kaptsi'yuñwa;

³¹ Hihta qa mātasi'yuñwa; namiyukit tutkilalwa; tūqahalayya; a'nō unañway'yuñwa; qa-nun'okwatu.

³² Noqw hakim pan hinwisqam hovalniwyaniqey ep ôkiniqat yan God amuñem yuku. Noqw ima it navoti'kahkañw pan hinwisa, piw pan hinwisqamuy amuhpa nāhahlaynaya.

2

God's Judgment

¹ Yantaqw ôviy uma hakim nuhtumiq hiñqaqwaqam kurs hin ayo nōñakiwtani; pi uma hakiy aqw hiñqaqwe' napsiwnayañwu; pi uma nuhtumiq hiñqaqwaqam pay piw pan hinwisa. ²Noqw suyan pi God hakimuy panyuñqamuy amuñem suan hin yukuni'maqw itam navoti'yuñwa.

³ Noqw uma hakim nuhtumiq hiñqawkahkañw pay piw amún hinwisqamu, hisat God nuhtuñem suan hin yūkunaqw, ya uma hin ayo nōñakiwtaniqey wūwantota?

⁴ Pi God umuy pas ôkwatuwhqe ôviy umumi qa suy'tsipti. Ya uma pay pas put paysoqlalwa? Pam umuy umuhnukusqatsiy añqw ayo lasnaniqe ôviy umuy pāsi. Ya uma pay pas qa ñas'ew it aw wūwaya?

⁵ Uma umuhnukusqatsiy añqw ayo qa lasyat soq umuh'unañway owatotaqe soñawnen God itsívuyat nennem waranhtota. Noqw ason God sinmuy amuñem suan yuke' pep pu' pam umuy pas pavan sivintoyñani.

⁶ Pi God sinmuy sohsokmuy nānap hintsakpiyamuy an amumi ahoytani.

⁷ Ima hakim lolmat tunatyawkahkañw añ ahsupoq suan hinwisqamuy pam pumuy qatsit qaso'taqat máqani. Puma pi God añqw tayawinpit, pu kaptsi'tiwhqat, pu qatsit tunatyawyuñwa.

⁸ Nikañw pay hakim nennem-sa hinwist God lavayiyat pas antsanihqat aw qa tuqayvas-totat qaanhinwisq pam pumuy amumi itsívuy mahtakñani.

⁹ Sohsoyam qaanhinwisqam kānanaptani, pas pavan hihta ep okiwhinhtotini, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom pīwu.

¹⁰ Nikañw sohsoyam suan hinwisqam God tālayat ep yesni, kaptsi'tiwyani, kwakwhat unañway'vayani, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom pīwu.

¹¹ Pi God qa sinonuiña.

¹² Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutuvoyat qa navoti'yuñwa; nikañw pay nāmahin pi tavot qa pasiwkahkañw qaanhote' hovalniwyani; noqw pay Jew-sinom Moses tutavoyat navoti'kahkañw qaanhote' tutavot an yukuniwyani.

¹³ Pi Moses tutavoyat nanaptaqam qa puma God aw súanyuñwa; pi put añ hinwisqam hapi put aw súanyuñwa.

¹⁴ Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutavoyat qa tuwi'yuñwa; nikañw nâp hin tutaptiwhqat añ mamavisya. Yanwisqey akw nâp tutavoy añ hinwisqey namtakni'yuñwa.

¹⁵ Pi pan hinmaqa unañwpeq tutavot pasiwtaqey mahtakni'ta; nihqe pam qaanhte' unañwpeq sunvoti'tañwu, pu piw súanhte' navoti'tañwu.

¹⁶ Pi Jesus Christ sinmuy qaanhinsakpiyamuy ep ason amuñem hin yúkuni, hiki pi hihta nanauyve hintsatsakaqata, hisat God put eñem tokiltaqat aw pituq'ö. Nu yan sinmuy áwinta.

The Jews and the Law

¹⁷ Meh, um hapi Jew-sínonihqey pan túñwantiwa, nihqe um Moses tutavoyat navoti'taqe put aw yankañw God sivihpiyat añqw ayo yámakiwtaniqey wúwanta; pu um God tuwi'taqey kwiviyuaata.

¹⁸ Nihqe um put tunatyayat navoti'ta; pu um hihta súantaqat, pu piw qasuantaqat navoti'ta, sam pi um Moses tutavoyat ahpiy put tutuqayhqe.

¹⁹ Nihqe um añ qapostalyaqamuy tsámi'maqey pas nēñem qa nánahtsovi; qatalpuveyaqa-muy amumi talni'taqeyu;

²⁰ Añ an'e'wakw hinwisqamuy tsihkwantaqeyu; tsátsakwmuy tutuqaynaqeyu; sam pi um Moses tutavoyat ahpiy hihta pas antsanihqat navoti'ta.

²¹ Taa, noqw um ayo sukw tutuqaynaqa, ya um hinoqw qa nātutuqayna? Hak hihta qa úuymantaniqat um nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw hihta úuyñwu?

²² Hak nōmaqtsit qa sokoptamantaniqat nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw nōmaqtsit sokoptañwu? Um nāp yukiwput aw nāwakintiwqhāt pas qa hahlayhqa, ya um hinoqw pas āantsawat kihut añqw hihta úuyñwu?

²³ Um Moses tutavoyat ep tsómokiwtaqa, ya um hinoqw put ep qaanhte' God qa hih-tatañwu?

²⁴ Pi God natñwaniat umutsviy qa-Jew-sinmuy amunawit övelaniwa, öviy pi pan pey'ta.

²⁵ Pay as pi pas antsa um Moses tutavoyat an hinmaniqw pep pu' poñotkit akw tuvoyla hihkay'tani; nikañw kurs um put tutavot ep qaanhte' pep hapi pu' um qa pan tuvoylaiw-taqey antani.

²⁶ Taa, kurs hak tāqa poñotkit akw qa tuvoylaiwtaqa God tutavoyat an hinme' pam as qa poñotkiwkañw God-niqw pay pam tuvoylaiwtaqey antani.

²⁷ Nen pam hak tokoy ep qa poñotkiwkañw tutavot an hinme' uñ tuhtualni, um hak pan tuvoylaiwkañw tutavot tuwi'kañw qaanhinmaqata.

²⁸ Pi pay i' hak Jew-sino pan tihtiwhqa God-niqw qa pas antsa Jew-sino; pu hak tókoy-sa ep poñotkit akw tuvoylaiwtaqa God-niqw qa pas antsa pan tuvoylaiwta.

²⁹ Pi i' hapi hak pas unañwpeq Jew-sinonihqa hapi putniqw pas antsa Jew-sino; pu i' hak pas unañwpeq tuvoylaiwtaqa hapi putniqw pas antsa tuvoylaiwta. Hak tutavot an hinhtiniqey-sa öviy tokoy ep tuvoylaiwte' qa pas antsa tuvoylaiwtañwu. Pi hak Qa-hováriwtaqat Hikwsit ahpiy unañwpeq tuvoylaiwñwu. Pam God ahpiy tayawniwni, qa sinmuy amuhpiy'o.

3

¹ Noqw as kurs pantaqaw, hal Jew-sínoniniqw ya pam pas sen nukñwa? Hak puyaw poñotkit akw tuvoyla hihta nukñway'ta?

² Qa súpwata. Mohti yan'í: Pumuy hapi amumi God lavayiy mātavi.

³ Noqw as kurs haqawat qa tütuptsiwaniqw pep hintani? Kurs puma God qa tütuptsiwaqw ya sen pahsat God a'nō átsani?

⁴ Qae. Pay God pas qa átsani, nāmahin pi sohsoyam a'tsatni. Pi ura yan pey'ta: Nen um hin lavayhte' súañqawhqe pan mātaktimantani; pu ūmi hiñqawqawq um put ep yumoñwalmartimantani, yan'í.

⁵ Noqw kurs itam qaanhinwise' God suan hinmaqat mahtaknaye' itam hiñqawqani? Sen itam God hihta ep nāoyhqe qa súantaqat kitotani? (Nu pay sinot an lavayhti.)

⁶ Qae. Pi as pantaniqw, ya God hin sinmuy amuñem qaanhtipuyamuy ep yúkuni?

⁷ Ispi kurs nu iatsay akw God qa hihta atsátaniqat mahtaknaqw ya pam hinoqw pas piw nāt nuy qaanhinmaqat an yukunani, suyan pi pam iatsay akw pas pavan hímuniqhqe mātaktini?

⁸ Yaw haqawat itamumiq nukushiñqawqawe itamuy sinmuy yan tutuqaynayaqat pañqawqa: Pay itam hihta qaanhinsatskaqw himu lolma put ahpiy aniwhtini. Pan tütutuqaynayaqam qalomáyukiwyaniqw pam amuñem súanta.

No Man Is Righteous

⁹ Noqw hintani? Ya Jew-sinom qa-Jew-sinmuy amuhpenihqe pay ñas'ewya? Qae. Pas qa hin'í. Pi itam pay Jew-sinmuy-nikañw, pu qa-Jew-sinmuy pumuy wihkiyaqw, kurs pay qaanhtipu pumuy sohsokmuy nāmi tuyqawi'ta.

¹⁰ Pi ura yan pey'ta: Pas qa hak súanta, qae, qa ñas'ew sūkaa.

¹¹ Qa hak hihta pas antsanihqat mātsi'ta; qa hak God hepnuma.

¹² Puma sohsoyam God pōhuyat ańqw lasya; sohsoyam sumiyankahkańw qa hihta apitoti; qa hak haqam lolmat hintsaki; qae, qa ńas'ew sūkaa.

¹³ Tōnaam tūamit aqw hōtsit anyuńwa; leńiy akw tūanatotoynaya; lavayiam tsūtsu'tuy kelmokiyamuy anyuńwa.

¹⁴ Moayamuy ańqw qalomálvayi pu unañwmoklavayi nōńanta.

¹⁵ Tuwat soq hakiy nınayaniqey aw kaktayaya.

¹⁶ Puma hihta hovalantiwisa; sinmuy okiwsahsantiwisa.

¹⁷ Puma pasi'nańwat qa tuwi'yuńwa.

¹⁸ Puma God qa kaptsi'yuńwa. Pan pey'ta.

¹⁹ Noqw itam navoti'yuńqw God Jew-sinmuy tutavot añ hinwisniqat òviy pumuy put maqa, qa hak kwiviyuaataniqat òviy'o; pahsat pu sinom sopkawtaqam God ep qaanhtotiqey navoti'yuńwni.

²⁰ Paniqw hapi òviy kurs hin hak Moses tutavoyat an hinmaqey akw God aw súantani; pi tutavo qaanhtiput hımunihqat nuhtumi mahtaknaniqe òviy taviwa.

How God Puts Men Right

²¹ Noqw pu' hapi hak tutavot qaanhinmaqat hin God aw súantaniqat itam navoti'yuńwa. Noqw Moses God lavay'aymuyatuy amumum ańwu pay put pēna.

²² Hak Jesus Christ aw tuptsiwhq God put súantaqat pańqawu. God sohsokmuy tuptsiwyaqamuy pan lalvaya. Pi itam sohsoyam sunyuńwa.

²³ Pi itam sohsoyam qaanhtotiqey God ańqw tayawinpit ńastatoti.

²⁴ Noqw pay itam qa sisviyat Christ Jesus atsviy qaanhtiput ańqw mātaviwyaqe núokwayat ahpiy qenivo oyiwa.

²⁵ Pi God pan put eńem yukuqw pam mokqe put aw tuptsiwni'yuńqamuy qaanhtipuyamuy amuhpiy ayo yuku. Noqw God panhtiqey súanhtiqey nuhtumi mahtakna, ura pam yūpahaqaw qa ĩts puhtsemokqe hakimuy qaanhtipuyamuy aw qa tunatyawtaqee.

²⁶ Nihqe òviy pam Jesus Christ aw tuptsiwni'yuńqamuy qenivo óyahqe pam súanhtiqey yepehaq nuhtumi mahtakna.

²⁷ Noqw hak sen it ep kwiviyuaatani? Qa hak'i. Noqw hinhtiqw òviy'o? Qa hak hintsakpiy ahpiy súantat qapēvewnaqw God put súantaqat pańqawhqw òviy'o.

²⁸ Noqw òviy nu pańqawu: Pay as sino hin tutaptiwhq nāmahin qaanhinmat, qapēvewnit ahpiy God aw súanta.

²⁹ Ya pay God pas Jew-sinmuy-sa Tutuyqawhqaamu? Ya pay pam imuy qa-Jew-sinmuy piw qa Tutuyqawhqaamu? As'a. Pay pam piw qa-Jew-sinmuy Tutuyqawhqaamu.

³⁰ Ispi pam sūka Godnihqee. Pam hapi Jew-sinmuy amuńaqw qapēvewni'yuńqamuy súanyuńqat pańqawu, pu imuy qa-Jew-sinmuy amuńaqw qapēvewni'yuńqamuy piwu.

³¹ Noqw kurs ka itam pahsat Moses tutavoyat pay qa hihkay'toynaya? As'a. Pi itam pu' pas put óqawhtoynaya.

4

The Example of Abraham

¹ Kurs huvam Abraham, yep qatsit ep itanay aw wūwayaa. Pam hin qenivo taviwa?

² Pi kurs Abraham hintsakpiy akw qenivo taviwe' pay soon hihta ep qa tsómokiwani. Nikańw pam qa panwat qenivo taviwe' kurs pam God aw háqe'wat kwivilvayhtini.

³ Huvupatpi tutuvenit añ hin pey'ta: Abraham God lavayiyat tuptsiwhq God put súantaqat pańqawu.

⁴ Noqw tumalay'taqat hapi aw siviw qa kuwahtipunińwu; pam put ahsatiatnińwu.

⁵ Noqw pay nāmahin pi as hak súantaniqey òviy qa tumaltat, God aw tuptsiwe' qenivo táviwńwu. Hak God aw tuptsiwhq pam súantaqat God pańqawńwu, nāmahin pi pam as put qa kaptsi'tańwuniq'ò.

⁶ Pam hapi hahlayhpit ep'e, ispi pam lolmat qa tumaltaqw God put súantaqat pańqawhqw'ò. Noqw David yan put lavayhtiqe

⁷ Ura pańqawu: God hakimuy nukpanayamuy amuhpiy ayo yukuqw puma hahlayhpit epya, hakimuy qaanhtipuyamuy pas sūs suhtokq'ò.

⁸ Pas hakiy aw Tutuyqawhqa qaanhtipuyat qa nono'q pam hahlayhpit ep'e, kita.

⁹ Noqw ya pay pas pońotkit akw tuvoylaiwuńqam-sa it hahlayhpit epyani? Sen pay put akw qa tuvoylaiwuńqam piwu? Pi itam pańqawu: Abraham qapēvewnaqw God put súantaqat pańqawu.

¹⁰ Taay, noqw pam hisat put yan lavayhti? Sen pońotkiwtaqò'? sen qa pońotkiwtaqò'? Pam nāt qa pońotkiwtaq'ò.

¹¹ Noqw pam nāt qa poñotkiwkañw God aw tuptsiwqh pay pam súantaqat God pañqawu; nihqe pahsat pu pan lavayhtiqey tuawi'taniqe òviy pam poñotkit akw tuvoylatiniqat put ayata. Pahsat pu Abraham sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy náamniqat God pañqawu, nāmahin pi as puma qa poñotkiwuñq'ò; noqw pay puma piw súanyuñqat pam pañqawu.

¹² Pam piw imuy hakimuy poñotkit akw tuvoylaiwuñqamuy náamni, nikañw qa sohsokmuy. Pam imuy hakimuy poñotkit akw tuvoylaiwkahkañw qapèwewnit an hinwisqamuy náamni, itanay Abraham nāt qa poñotkiwkañw hin hinmaqat pan'i.

God's Promise Received through Faith

¹³ Pi God Abraham, pu natkomuyatuy pumuy tūwaqatsit máqaniqey aw pañqawu. Pam qapèwewnakañw God aw súantaqaw òviy pam yan put áawna, pam tutavot an hinmaqaw qa paniqaw òviy'o.

¹⁴ Noqw pay kurs ima Moses tutavoyat an hinwisqam-sa tūwaqatsit makiwyaniqw pep pu' God hihta áawnaqaw paysoqtini, piw itahqapewewni paysoqtini.

¹⁵ Pi God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqaw, pep pu' pumuy amuñem hin yúkuni; pi as tutavo qa háqamniqw soon pi as sinom tutavot anqaw lasyani.

¹⁶ Pi God put aw tuptsiwni'yuñqamuy tūwaqatsit máqaniqey amumi pañqawu, pam núokwat ahpiy put panhtiniqey nāwaknaqe òviy'o. Noqw òviy sohsoyam Abraham timat tūwaqatsit makiwyan, ima hakim Moses tutavoyat makiwyaqamuy, pu ima hakim Abraham an qapèwewnit an hinwisqam piwu. Pam hapi sohsokmuy itamuy tuptsiwni'yuñqamuy náamu.

¹⁷ Pi ura yan pey'ta: Nu hapi un kaysiwqhgamuy nanāpawatuy sinmuy náamtoynani. Noqw pam God qapèwewnaqe putniqaw pay pam pumuy náamu. Pi God qayesqamuy taytoynañwu, piw himu qa háqamniqw put pay háqamniqat an lalvayñwu.

¹⁸ Noqw nāmahin pi pam hihta qatuptsiwni'ewakw unañwvahsi'kañw God qapèwewna; nihqe òviy pam kaysiwqhgamuy sinmuy náamti; ura put ahpiy qaan'ewakw hintaqam sinom aniwhtiniqat God pañqawu.

¹⁹ Noqw òviy pam pas qaòwítuptsiswa, nāmahin pi as putniqaw tokoat pay qa taytaq'ò, pam tsivót-sikip súnathaqam yahsañwni'ta; piw Sarah tiylawhqeay an ruhpa.

²⁰ Noqw pay Sarah Abraham enem ti'vaniqat God yan put áawnaqaw Abraham qapèwewnaqe qa nāneknat tuptsiwniy ep suyhtsepnwat pas pavan òqawi'maqe God pas hihtata.

²¹ Pi pam God aw navoti'taqw pam hihta hin yuke' aw antsaniñwu. Noqw òviy pam put aw tuptsiswa.

²² Noqw paniqaw hapi pam qapèwewnaqey ahpiy suantaqat God pañqawu.

²³ Noqw pam put súantaqat pañqawhq pan tutuvenit an pey'ta. Nihqe qa Abraham enem-sa pey'ta,

²⁴ Nikañw pay itamuy hakimuy Abraham an God aw tuptsiwni'yuñqamuy amuñem piwu. Pi pam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay mokiwyuy anqaw ahoy tātayna,

²⁵ Pam itahqaanhtipuy ep mokniqe taviwhq'ò. Pam mokqe itamuy qenivo óyaniqe òviy ahoy tātayi.

5

Right with God

¹ Noqw òviy itam qapèwewnayaqaw Jesus Christ Itahtutuyqawhqay itamuy God enañ namivòhikna. Noqw pan hapi itam God aw súanyuñwa.

² Pu itam qapèwewnayaqe God núokwayat an hinwisniqat Jesus Christ yan itamuñem yuku, nihqe itam Christ amum kaptsi'tiwyaniqey tunatyawkahkañw hahlayya.

³ Pu itam qa it-sa ep hahlayyat, Christ enem káanavotyaqey ep hahlayya. Pi itam káanavotye' nakwhani'yuñwniqey tuwi'vayaniqey navoti'yuñwa.

⁴ Nen itam nakwhani'yuñwniqey tuwi'vaye' tukwsiwyuñqey navoti'yuñwa. Nen itam tukwsiwyuñwe' Christ amum kaptsi'tiwyaniqey tunatyawyuñwni.

⁵ Itam yan tunatyawkahkañw qa hihta ep okiwaniwyat itahnóyiy aw yórikyani; pi Qahováriwtaqa Hikwsi itamumi God ahpiy noiwhqa itah'unañwpeq qatu; nihqe pam God itamumi unañway'taqat itamuy pas suyan áawna.

⁶ Pi nāt itam God tunatyayat an qa òqawi'yuñqw pu put qa kaptsi'yuñqw suhpahsat Christ itamuñem mōki.

⁷ Ispi soon ka hak hakiy súantaqat enem mokniq'ò; nikañw pay ka hak hakiy su'pat enem moknik suhtaq'ewni.

⁸ Noqw pi God itamumi unañway'taqey yan mahtaknaqaw itamuy nāt qaanhinwisq Christ itamuñem mōki.

⁹ Nihqe Christ itamuñem mokqe itamuy qenivo oya. Noqw itam it navoti'kahkañw pam pas suyan God itsivuyat anqaw itamuy ayo óyaniqat qapèwewnaya.

¹⁰ Pi itam pay nāt God tuwqamatniqw put Tiat mokqe itamuy God enañ namivöhikna; noqw soon qa tis pi öviy itam put qatsiyat ahpiy ayo nõñakiwtani.

¹¹ Nihqe itam qa it-sa ep hahlayyat, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añ God ep hahlayya; put hapi ahpiy itam God amum namivöhikiwya.

Adam and Christ

¹² Yanta. Ura Adam qaanhtiqw sinom sohsoyam put atsviy qaanhtoti, piw qaanhtotiqe mokiwuy akw tuyqawiwyuñwa; pi sohsoyam qaanhtotiqe.

¹³ Itam navoti'yuñqw as tutavot qa háqamniqw sinom qaanhinwisq pumuy tutavot añqw lasyaqat God qa pan pumuy pañqawu. Noqw pay God Moses ahpiy sinmuy hin hinwisniqat nāt qa tutaptaqw tūwaqatsit ep sinom pay qaanhinwisa.

¹⁴ Oviy pi puma mokiwuy aw pohtaya, sohsoyam hakim Adam añqw Moses aw pahsave yesqamu. Puma Adam hinhtiqat qa pan qaanhtoti. Pam pi God añqw mewnit qatuqay-vasta. Noqw pam sopkawtaqamuy sinmuy qeniyamuy ep wunu, it hakiy pituniqat an'i.

¹⁵ Noqw God núokwaat Adam qaanhtipuyat qa anta. Pi Adam qaanhtiqw kaysiwhqam mokiwuy ep öki; nikañw God sinmuy ökwatuwhq kaysiwhqam kuwahtiput makiwya, Jesus Christ núokwayat ahpiy'o.

¹⁶ Noqw God kuwahtipuat Adam qaanhtipuyat qa anta. Pi Adam qaanhtiqw sinom sohsoyam so'niqat God pan amuñem yuku. Nikañw sinom kaysiwhqam qaanhtotiqw God pumuy ökwatuwhqe qa hinwat amuñem yukut pumuy mātavi.

¹⁷ Pi ura Adam qaanhtiqw, öviy sinom so'ni. Noqw pay God itamuy ökwatuwhq Jesus Christ itamuñem sisvit itamuy qenivo oya. Noqw öviy itam yesni, pu put amum moñw'iwyuñwni.

¹⁸ Pi ura Adam hihta ep qaanhtiqw sinom sohsoyam so'niqat God amuñem yuku. Noqw pan hapi Jesus Christ hihta ep súantiqw sinom sohsoyam qenivo oyiwe' yesniqat God amuñem qenit yuku.

¹⁹ Pi Adam qa tuqayvastaqw kaysiwhqam qaanhinuyñqey pan yukiltoti; noqw pay pan hapi Jesus Christ God aw tuqayvastaqw kaysiwhqam súanhinyuñqey pan yukiltoti.

²⁰ Noqw God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqw pahsat pu puma pas pāpu qaanhinwisa. Noqw pay puma pas pāpu qaanhinwisq God tis pas pavan pumuy ökwatuwa.

²¹ Ura as qaanhinwisqam mokiwuy aw öki. Noqw pan hapi God hakimuy ökwatuwhqe pumuy súanyuñqat pañqawhq qatsit qaso'taqat pumuy huyla, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ahpiy'o.

6

Dead to Sin but Alive in Christ

¹ Noqw itam hiñqaqwani? Ya sen itam yūmosa qaanhinwisni, God núokwayat pas pavan mahtaknayanique öviy'o?

² Pas sóoni. Pi hak möke' qaanhtiput soon qa qe'tini. Noqw pan piw itam qa hihta ep qaanhtotini.

³ Pi itam Christ amum soa, itam hakim küyit akw tuvoylatotiqe put aw tōnaltiqamu. Ya uma it qa navoti'yuñwa?

⁴ Nihqe itam küyit akw tuvoylatotiqe put amum so'qe āmiwya; nihqe itam put amum āmiwyaqe Nayat lolmat ðqalayay akw ahoy tātayya, pūhut qatsit añ hinwisniqe öviy'o, Christ hin tātayhqat pan'i.

⁵ Pi itam put an soe' āmiwye' kurs pi hin itam piw qa put an tātayyani.

⁶ Pi itam navoti'yuñqw itahhisatqatsi put amum nahoylehtsit aw muiwa, itahtokoy qalomátuñlayiat ayo yukiwniqat öviy'o; noqw qaanhtipu pāpu itamumi qa tuyqawi'tani.

⁷ Pi mokqa qaanhtiput añqw mātaviñwu.

⁸ Noqw itam Christ amum so'qe pay itam soon piw put amum qa yesniqey tuptsi-wni'yuñwa.

⁹ Pi itam navoti'yuñqw Christ mokiwuy añqw ahoy tātayhqe soon pāpu mokni; pi mokiwu pāpu put aw qa tuyqawi'tani.

¹⁰ Pam sūs mokqe qaanhtiput ánwuta; pu pam tātayhqe God eñem qatu.

¹¹ Noqw öviy hapi uma so'qey nāmi wūwantotani, pi mokqa qaanhtiput soon qa qe'tini; nikañw uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnalte' God eñem yesni.

¹² Uma umuhtokoy súlawhtiñwuqat qaanhtiput aw qa mātaveni, taq ka qaanhtipu umumi moñw'iwataniq'ö; uma umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

¹³ Pu uma umuhtokoy qaanhtiput qa aw noayamantani, taq ka uma put akw qaanhtiput tumaltotani. Uma qa panyuñwt God aw nānoi'yuñwni, so'pumuy amunaqw ahoy yesvaqey pan'i, pu umuhtokoy God aw noi'yuñwni, suan hinwisniqe öviy'o.

¹⁴ Pi qaanhtipu soon pāpu umumi tutuyqawni; pi itam tutavot qa aw yanyuñwt God núokwayat aw yanyuñwa.

Slaves of Righteousness

¹⁵ Noqʷ hintani? Ya itam pahsat pu qaanhtiput añ hinwisni, itam God núokwayat aw yanyuñqey tunatyawkahkañwo, qa tutavot aw'i? Pas sóoni.

¹⁶ Ason hak hakiy sukw tunatyayat aw tūqaytaniqey òviy aw nāmatave' pam put tūwikiatni? Ya uma it qa navoti'yuñwa? Noqʷ òviy kurs uma qaanqatsit añ hinwise' uma put aw tūtuwiktni, pu umuh'ahsati mokiwiuni. Pu kurs uma God aw tuqayvastote' God tūwikimatni, piw súan qatsit put añqʷ makiwyani.

¹⁷ Nu God aw umuhpe hahlayhtima, itupkomu. Pay as ura uma hisat qaanhtiput tūwikimatu; nikañw kwakwhat pi hak umuy lomatuawit tutuqaynaqʷ uma put kwusuyaqe umuh'unañwpeq put tūtuptsia.

¹⁸ Noqʷ òviy uma qaanhtiput añqʷ mātaviyayaqe God aw tūwiktotiye suan hinwisa.

¹⁹ Nu hapi pay sinot tuwiyat an umumi yuaata; pi umuy māmatsyaniqʷ pam umuñem qatuvosi. Pay ura uma hisat umuhtokoy itséheeqatsit, pu nānañumo qaanhinsatskaniqey aw nānoi'yuñwa. Nikañw pay uma pu' hapi umuhtokoy suan qatsit aw noi'yuñwni, uma suan hinwisniqe òviy'o.

²⁰ Taq ura uma qaanhtiput aw tūtuwiktnihqe uma suan qatsit qa aw tunatyawyuñwa.

²¹ Taay, noqʷ ya uma qaanhtiput añqʷ hihta nukñwat tutwa? Qa hihtaa. Pi uma pu' put ep hahmanya. Pi qaanhtipu mokiwuy hihkay'ta.

²² Noqʷ uma hapi pu' qaanhtiput añqʷ mātaviwyuñqe God awwat tūwiktoti; nihqe uma put añqʷ súanqatsit makiwyani, pu so'ñwamiq qatsit qaso'taqat himuy'vayani.

²³ Pi mokiwu qaanhtiput ahsatiata; noqʷ pay qatsi qaso'taqʷ God kuwahtipuata, Itahtu-tuyqawhʷqay Jesus Christ añ'a.

7

An Illustration from Marriage

¹ Sino hihsavo qátuniqey pahsavo tutavot kaptsi'mani. Ya uma it qa navoti'yuñwa, itupkomu? Nu hapi tutavot tuwi'yuñqamuy amumi penta.

² Pi wuhti puwsuñway'taqʷ puwsuñway aw som'iwtañwu, puwsuñwaat hihsavo qátuniqat pahsavoo; nikañw ason puwsuñwaat mokq pep pu' pam put añqʷ mātaviwñwu. Tutavot añ yan hapi pey'ta.

³ Noqʷ òviy kurs nāt puwsuñwaat qatuqʷ pam sukw amum qatupte' pam yoñaywuhti tūñwantiwñwu; nikañw kurs pay puwsuñwaat mokq pahsat pu pam tutavotniqʷ put añqʷ mātaviwñwu; nihqe òviy pas as pi nāmahin piw hakiy amum qatupte' pay qa yoñaywuhti tūñwantiwñwu.

⁴ Panta itupkomu. Noqʷ òviy hapi uma Christ amum so'qe tutavot añqʷ mātaviwyuñwa, uma Christ ámuntotiniqee, it hakiy mokiwuy añqʷ ahoy tātayhqat ámuma, nihqe uma God eñem tumalay'yuñwani.

⁵ Pi ura itam nāp itahtunatyay añ hinwisq tutavo itamuy mēwantaqʷ itam pas pāpu qaanhinwiskahkañw mokiwuy aw òkiwisa.

⁶ Noqʷ pu' hapi itam Christ amum so'qe tutavot itamuy ñuy'taqat añqʷ mātaviyayaqe Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pūhut qatist makiwya. Ura as itam hisat tutavot añ hin pey'taqat pan God eñem tumalay'wisa; nikañw pu' hapi Qahováriwtaqʷ Hikwsi itamumi hin tutapti'maqat itam pan put eñem tumalay'yuñwa.

Law and Sin

⁷ Noqʷ itam pahsat hiñqawani? Ya tutavo qaanhtiput súanta? Qae. Pi as tutavot qa háqamniqʷ nu soon qaanhtiput hímuniñqat tuwi'tani. Pi tutavot ep yan pey'ta: Um hihta qa uhhimuy qa tuñlay'tani. Pay kurs as qa pan pey'taqʷ nu soon tuñlayit hímuniñqat tuwi'tani.

⁸ Pi as tutavo tuñlayit hímuniñqat nuy tutuqaynaqʷ pahsat pu nu pas pāpu hīhihta tuñlay'ta. Pi nu as nāt tutavot qa tuwi'taqʷ soñawnen pi tutavo qa háqamo; noqʷ òviy kurs nu hin tutavot añqʷ lasni.

⁹ Ura nu hisat mewnit nāt qa tuwi'taqe hahlaykañw qatu; nikañw nu put tuwi'vaqe qaanhtiniqey pas pāpu nāwaknaqe qahahlayhtiqe soñawnen mōki.

¹⁰ Pas as sinom yesniqat òviy tutavo mātaviwa; noqʷ pay nu put aw navotq kurs sinom put ahpiy so'ñwu.

¹¹ Pi nu tutavot tuwi'vaqe qaanhtiput ahpiy ūnatiwñqe soñawnen mōki.

¹² Noqʷ òviy hapi God tutavoat pas qahováriwta, pu mewni qahováriwta, súanta, pu lolma.

¹³Ya sen tutavo lolmanihqa nuy nīna? Pas qae. Pi nu qaanhinmakañw tutavot añqw lahsi, nihqe nu tutavotniqw mokiwuy hihkay'tani. Pi tutavo qaanhtiput suhputsnaniqe taviwa, qaanhtiput pas nuhtsel'ewakw put akw mātaktiniqat òviy'ò.

The Two Natures in Man

¹⁴Pi itam navoti'yuñqw God tutavoat Hikwsit ahpiy mātaviwa; noqw pi nu nāp itunatyay añ hinmakañw qaanhtiput aw tūwikiniñwu.

¹⁵Pi nu hintsakqey qa mātsi'ta. Pi nu hinhtiniqey nāwakne' soq qa put panhtiñwu; pu nu as hihta aw qa suhtaq'ewnikañw soq putwat hinhtiñwu.

¹⁶Noqw òviy nu as hihta qa nāwaknakañw soq putwat hinhte' pahsat pay God tutavoyat lolmanihqat nu pañqawñwu.

¹⁷Noqw òviy hapi pāpu nu qa nahpiy put hinhtiñwu, pi qaanhtipu inuhpe pakiwtaqw òviy nu pantsakma.

¹⁸Pi nu navoti'taqe kurs hin pas nāp hihta lolmat hintsakni. Pay nu as hihta lolmat tumaltaniqey tunatyaltiñwu; nikañw hin nu put lolmat hinhtiniqey qa tūwañwu.

¹⁹Pi nu as lolmat hinhtiniqey nāwaknakañw put qa panhtiñwu; pu nu hihta qalolmat as qa hinhtinikañw tuwat soq put panhtiñwu.

²⁰Noqw òviy hapi nu hihta as qa nāwaknakañw put panhte' qa nahpiy put panhtiñwu; pi qaanhtipu inuhpe pakiwtaqw òviy nu pantsakma.

²¹Noqw nu navoti'taqw kurs panta: Kurs nu as hihta lolmat hinhtiniqey nāwaknaqw pay kurs qalolma piw inumum yanta.

²²Pi nu as pas iunañwpeq God tutavoyat añ nāhahlayna.

²³Nikañw nu itokoy tūwahqey pay kurs pam hihtawat nāwaknaqw iwuwni sukwat nāwakna; noqw nu itokoy qalomātuñlayiyat aw tūwik'iwta.

²⁴⁻²⁵Nu iunañwaq God eñem tumalay'taniqey nāwakna, nikañw nu itokoy akw qaanhtiput eñem tumalay'ta. Is ohī, okiw himu nū! Ya sen hak itokoy tuñlayiyat mokiwuy aw nuy wiki'maqat añqw nuy ayo tāvini? Pas nu God aw hahlayhti, Jesus Christ nuy ayo tāviqu'ò.

8

Life in the Spirit

¹Pi God itamuy Christ Jesus aw tōnawtaqamuy qa hinwat yukunani, itamuy hakimuy nāp itahtunatyay añqw lasyaqey Hikwsit tunatyayat añ hinwisqamuyu.

²Pi itam Jesus Christ aw tōnalitqey Hikwsit òqalayay aw nānoi'yuñwa, nihqe qaanhtiput òqalayay-nikañw pu mokiwuy òqalayay añqw mātaviwyaqey qatsit himuy'vaya.

³Pi tutavo kurs hin hakiy qaanhtiput añqw ayo tāvini, kurs hak put suan hinmani'ò. Noqw pay God pas nāp Tiy taviqw pam sinmuy qaanhtotiñwuqamuy amún tokoy'va, nihqe itahqaanhtipuy ep mokqey qaanhtiput ánwuta, put pāpu itahtokoy aw qa moñw'iwtañqw òviy'ò.

⁴Noqw pahsat pu itam Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam tutavot suan tunatyayat aw antsanyani, nāp itahtunatyay qa añ hinwiskahkañwo.

⁵Pi nāp tunatyay añ hinwisqam put-sa aw tunatyawyuñwa; pu Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuñwa.

⁶Nāp tunatyay añ hinwisqam mokiwuy aw òkiwisa; noqw pay Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuñqam kwakwhat unañwat, pu qatsit tutwani.

⁷Pi nāp tunatyay añ hinwisqam God aw qa suhtaq'ewya. Puma God aw qa tuqayvastota; òviy puma soon put tunatyayat añ hinwisni.

⁸Nihqe òviy nāp tunatyay añ hinwisqam kurs hin God unañwveyani.

⁹Noqw pi uma nāp umuhtunatyay qa añ hinwist, Hikwsit tunatyayat añ hinwisa, kurs God Hikwsiat pas antsa umuh'unañway ep pakiwtaq'ò; noqw kurs Christ Hikwsiat hakiy ep qa pakiwtaqw pay hak qa put sinoatniñwu.

¹⁰Noqw kurs Christ hakiy ep qatuqw God hakiy qenivo tāviniñwu; noqw òviy hakiy hikwsiat qátuni; noqw pay tokoat qaanhtiput atsviy mokpuni.

¹¹Noqw kurs put Hikwsiat hakiy ep qatuqw suyan pi pam hin Christ ahoy tātaynaqey pan piw kurs hin hakiy tokoyat mokñwuqat ahoy qa tātaynani, Hikwsiy hakiy ep qátuhqat ahpiy'ò.

¹²Noqw òviy'ò itupkomu, itam yahpiy haqahpiy nāp itahtunatyay aw qa tūtuwiku; nihqe òviy itam itahtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

¹³Taq hak nāp tunatyay añ hinmaqa mokni; nikañw hak Hikwsit añ nāp tunatyay ayo yuke' qátuni.

¹⁴Pi hihsa'nihqam God Hikwsiyat akw tsāmiwyaqam hapi God tīmatu.

¹⁵ Pi itam God Hikwsiyat makiwyaqe God timatniwhtoti. Itam qa tütuwiktniwhtoti. Ura as itam God pas pavan mamqasya, nikañw itam pu' qa pan put mamqasya, nikañw Hikwsit añ itam Abba, Itanaa, yan God aw hiñqawwisa.

¹⁶ Pi God Hikwsiat itah'unañwpeq itam God timatnihqat itamuy āawna.

¹⁷ Noqw kurs itam God timatnen, itam Christ amum sohsok hihta himuy'vayani, God sohsok hihta itamuy máqaq'ō. Kurs itam Christ amum hihta añ kñanavotye' piw put amum kaptsi'tiwyani.

The Future Glory

¹⁸ Pi hisat aw pituqgw, itam Christ amum kaptsi'tiwyani. Noqw nu it aw wūwaqe hihta ep kñanavotqey pay qahihata.

¹⁹ Pi yañ sohsoy himu yukiwyuñqa kwañwtoynayakahkañw God tímuyatuy mātaktotiniqat òviy maqaptsi'yuñwa.

²⁰ Pi yañ himu yukiwyuñqa qa nahpiy nukwsiwhti, pi God ahpiy'o; noqw pay pam put pasiwnaniqey tunatyawta.

²¹ Pi yañ himu yukiwyuñqa sūlawhtotiñwu; nikañw ason God timat qatsit qaso'taqat pas suyan himuy'vayani. Noqw pahsat pu yañ himu yukiwyuñqa pumuy amumum alòntote' pāpu qa sūlawhtotini.

²² Pi itam navoti'yuñqw yañ himu yukiwyuñqam sumiyankañw pew pahsavo soñawnen tiylawhqe eykitaqat anta.

²³ Noqw itam nuhtum itah'unañwpeq eykikahkañw hisat itam God tímatnihqey mātaktotiniqey maqaptsi'wisa, pep pu' itahtoko alòntotini. Pi God itamuñem pan yúkuhqey mahtaknaniqey òviy itamumi Qahováriwtaqat Hikwsit noa.

²⁴ Pi itam pan tunatyawkahkañw ayo nõña; noqw hak hihta tuwe' pāpu qa put òviy maqaptsi'tañwu; ispi hak hihta pay tuwe' ya hinoqw nāto piw put òviy maqaptsi'tañwu?

²⁵ Nikañw itam hihta qa tuway'kahkañw maqaptsi'yuñwa; itam pas suyan alòntotiniqey navoti'yuñqe qa ònaiwkahkañw pay òviy maqaptsi'yuñwu.

²⁶ Pu pan hapi òviy pay piw i' Hikwsi itamuy hihta añ qa pasiwyuñqat ep itamumi unañwtavi'ta; pi itam as hin hihta òviy tüviñlalwaniqey qa tuwi'yuñwa; noqw itam kurs hin lavayhtotinihkahkañw itah'unañwpeq eykitaqw Qahováriwtaqa Hikwsi pas nāp itamuñem God aw okiwhtima.

²⁷ Noqw God u'nañwat añ purimaqa Hikwsit wuwniyat navoti'ta, ispi pam God tunatyayat an put sinomuyatuy amuñem okiwhtima.

²⁸ Noqw itam navoti'yuñqw God sinomuy amuñem sohsok hihta lolmat tumalay'ta, ima hakim put tunatyayat ahpiy wáñwayniwyaqe put aw unañway'yuñqamuy pumuy amuñem'i.

²⁹ Noqw God sohsokmuy sinomuy amumi añwu pay navoti'taqe pumuy namorsta, nihqe puma put Tiyat hin son'iwhqat an yukiltotiniqat amuñem yuku; noqw Christ kaysiwhqamuy nānatupkomuy amuñaqw mohpeq'a.

³⁰ Pu pam hakimuy añwu pay namorstaqe pumuy wáñwayi, pu hakimuy wáñwayhqe pumuy qenivo oya, pu pam pumuy qenivo óyahqe puma put Tiyat amum kaptsi'tiwyaniqat tunatyawta.

God's Love in Christ Jesus

³¹ Noqw itam it ep hiñqawwani? Kurs God itamuy paañwantaniqw hak sen itamuy áñwuy'tani? Kurs hak'i.

³² Pi God Tiy qa kahkawnat sohsokmuy itamuñem put mokniqat òviy añqw tavi. Nihqe panhtiqe suyan pi pam sohsok hihta itamuy paysoq huytani.

³³ Ya hak sen God namorayamuyatuy amumiq hihta tutupni? Pi God pumuy qaantipuyamuy ayo yuku.

³⁴ Ya hak sen itamuñem qalomáyukuni? Sen Christ Jesus panhtini? Pi pam itamuñem mōki, piw mokiwuy añqw ahoy tátayhqe God putvaqe qatu; pam pep itamuñem lavayi'ma.

³⁵ Christ itamumi unañway'taqw ya sen hak put añqw itamuy tsikani? Pas kurs hak'i. Itam ka kñanavotpit akw sóon'iwyuñwni, okiwsaniwyani, tsòñsoiwyuñwni, yuwsit ñastayani; hihta nuhtsel'ewakw añ kuyyuñwni, sipwuvahpit akw qóyaniwyani. Nikañw itam it añ kuhkuyve' Christ añqw qa ayo tsikaniwyani.

³⁶ Pi ura yan pey'ta: Pi itam uhsinomnihqe òviy tāwanawit qóyaniwya; itam púmuyniqw kanelmuy qóyaniwyaqamuy amunyuñwa.

³⁷ Itam kñanavotpit añ kuhkuyve' qa unañwsoe' hahlayyani, Jesus Christ itamumi unañway'taqat navoti'kahkañwo.

³⁸ Pi nu pas nātuṣṣiwnaqw soon himu God aṅqw itamuy ayo tsīkani, sen mokiwu, sen qatsi, sen ḡveqatsit aṅqw hoñvia'yatu, sen mohpeqyaqamu, sen ḡqalat pasiwyuñqamu, sen himu pu' yañ hinyuñqa, sen himu nātoniqa,

³⁹ Sen ḡveqatsit ep yesqamu, sen maskiñaqw hoñvia'yatu. Pi God Jesus Christ Itahtu-tuyqawhḡay aṅ itamumi unañway'ta, noḡw ḡviy soon himu yukiwhḡa put aṅqw itamuy ayo tsīkani.

9

God and His Chosen People

¹ Christ nuy pas súañqawhḡat inumi navoti'ta, pu Qahováriwtaqa Hikwsi nuy qa atsálawhḡat iunañwpeḡ yan nuy áwinta.

² Pas nu a'nō putuiwkañw sūtsep isinomuy amuñem iunañwpeḡ qahahlayi.

³ Pay pi as nu tatom isinomuy, pu inuhpivituy amuñem Christ aṅqw tūviwtanikañwo.

⁴ Puma hapi Israel-timat; puma hapi God timkiwamatu, pu put lolma tálata as amumum yanta; pu God pumuy amumi hīhihta pasiwna; pu pumuy amuhpiy sinmuy hin hinwisniḡat tutapta; pu puma hapi hakim hin God eñem tumaltotaniḡat tuwi'yuñwa; pu pumuy amuñem hīhihta lolmat hintsakniḡey áawna.

⁵ Pu hakim pavansinom pumuy námatu; pu Israel-sinmuy amuhpiy Christ tokot aṅ pitu; pam hapi sohsokmuy amupyevenihḡe mohpeqniḡqa. Pam hapi God sūtsep tayawintiwa. Nam yantani.

⁶ Nikañw suhpan pay God lavayiat qa aniwhtiḡat qa panta; pi qa sohsoyam Israel ahpiy nōñakqam God timatu.

⁷ Pu God qa sohokmuy Abraham tímuyatuy namorsta; pi ura pañqawu: Ason hapi Isaac timat Abraham timat tūñwantiwyani.

⁸ It hapi nu pañqawu: Ima tokot-sa ahpiy aniwhtiḡam qa puma God tímatu; pi God awiniyat ahpiy aniwhtiḡam hapi tímattihḡey pan pohtoylaniwyuñwa.

⁹ Yan ura God Abraham aw lavayhti: Yahsañwuy yañḡe qalawmaqwu nu pítuni; noḡw Sarah pay tiyohyat ti'tani.

¹⁰ Pu qa panis-sa panta: ura Rebecca hakiy itanay Isaac eñem sūs nō'yilti,

¹¹⁻¹² Noḡw ura tsāyom nāt qa tihtiwhḡe hihta lolmat, piw qalolmat qa haḡam hinhtiḡw Rebeccat aw yan lavayhtiwa: Wūyoqwa hapi tsākwat eñem tumalay'tani, kita. Pi God hin tunatyawtaḡey pan hakiy namorstañwu, hakiy hintsakpiyat qa ahpiynit, pas nāp tunatyay ahpiy'o.

¹³ Pi ura yan pey'ta: Nu añqaww Jacob aw unañway'kañw Esau nu aw qa suhtaḡ'ewa, yan'i.

¹⁴ Noḡw ya sen itam God hihta ep qa súantsakḡat pañqawani? Qae.

¹⁵ Oviy pi ura pam Moses aw pañqawu: Nu hakiy ḡkwatuwnik put ḡkwatuwmantani; pu hakiy aw unañwtapnik put aw nu unañwtapmantani, kita.

¹⁶ Noḡw ḡviy qa hak pas nāp tunatyay ahpiy namorstiwnūwu, sen ḡqalay ahpiy'o; pas hapi God hakiy ḡkwatuwhḡ pantañwu.

¹⁷ Oviy pi God tutuvenit aṅ Pharoah aw pañqawu: Pi nu yaniḡw uñ wuñwna, nu uhpe iḡqalay mātaktaniḡe ḡviy'o, nen inatñwaniy tūwaḡatsit aṅ ahsupoḡ tunvotnani.

¹⁸ Noḡw ḡviy hapi pam hakiy ḡkwatuwnik ḡkwatuwnūwu, pu hakiy a'nō unañwtoynanik pantsañwu.

God's Wrath and Mercy

¹⁹ Noḡw ka hak soon inumi qa pañqawni: Noḡw hinoḡw pam nāt piw hakiy aḡw hiñqawlawiñwu? Ya hak haḡam put tunatyayaw aw rohomtiniḡey aw ḡqala?

²⁰ Qa panta, tāqa; ya um hakniḡe ḡviy God aw kolilita? Ya sen haḡam himu yukiwtaqa put yúkuhḡat aw pañqawni: Ya um hinoḡw nuy yanhaḡam yuku, kítani?

²¹ Ya tsaḡavotlawhḡa tsḡqat aw qa tuyḡawi'tañwu? Ya sen pam sukw tsḡqat aṅqw hihta nukñwaw yúkukañw pu pay piw put aṅqw hihta hin'ewakw yúkuniḡey aw qa ḡqala?

²² Pi haḡawat sivuskwit an nawus hovalniwyani. Noḡw pay God pumuy amumi wuhko maḡaptsi'ta. Nikañw ason pam pumuy hovalanik itsívuy mahtaknani, pu ḡqalay.

²³ Nikañw pam hakimuy Chrsit amum kaḡtsi'tiwyaniḡat ḡviy añwu pay pumuy namorsta. Pam namorayamuy amumi núokway, pu pas hímuniḡey mahtaknani,

²⁴ Itamunii, itam put ahpiy wáñwayniwyaqamuy amumii, Jew-sinmuy amumii, pu qa-Jew-sinmuy amumi píwu.

²⁵ Suyan pi pam qa-Jew-sinmuy enañ wáñwayi; ḡviy pi Oseet tutuveniyat aṅ yan pey'ta: Nu hakimuy qa isinomuy amumi pañqawni: Uma hapi isinomu, amumi kítani; piw nu sinmuy amumi qa unañway'taḡey amumi pañqawni: Nu umumi pas unañway'ta, kítani.

²⁶ Piw yan'i: Ura pam haqam puma qa sínomnihqat amumi pañqawhq pay pep piw puma God qátuhqat tímátnihqat yan amumi lavayhtiwni.

²⁷ Noqw Esaias pi pas tsa'lawhqe Israel sinmuy lavayhtiqe pañqawu: Námahin pi as Israel timat pátuwaqatsit qalavaqe piset an qaan'ewakw hintaqw pay hapi híkiyom-sa ayo nónakni.

²⁸ Pi Tutuyqawhqa túwaqatsit ep sinmuy amuñem pay yuku. Ason hisat aw pituqw pam suan yuke' supsiwnani.

²⁹ Pu ura pi Esaias pay mohti pañqawu: Pas as qaan'ewakw hintaqamuy amumi Tutuyqawhqa itamuñem qa poshumtaqw soon itam Sodom ep sinmuy qa amún súlawhtini, pu Gomorraht ep sinmuy amún hovalniwyani.

Israel and the Gospel

³⁰ Taa, noqw itam it ep hiñqawani? Ima qa-Jew-sinom suan hinyuñwniqey añ qa ò'qalyaqw God pumuy suan hinyuñwniqat pan amuñem yuku, puma qapèwewnayaqw òviy'ò.

³¹ Noqw pay Israel-sinom God tutavoyat ahpiy suan hinyuñwniqey añ ò'qalyaqam tutavot añ qa kuhkuyva.

³² Noqw ya hinoq'ò? Puma pi tuptsiwnit qa ahpiy put añ ò'qalya, púmuyniqw hak God tutavoyat hintsakpiyat ahpiy put túwañwuniq'ò. Soñawnen pi puma owat ep múnuqya.

³³ Pi ura pan pey'ta: Meh, nu hapi Sion ep owat távini. Sinom put ep wíwakya' múnuqyani; níkañw put aw tuptsiwhqa pas soon hamanhtini. (I' owa Christ tuawi'ta.)

10

¹ Itupkomu, pas pay okiw Israel-sinom ayo nónakniqat nu amuñem iunaññaqw nāwakinma, pu amuñem God aw túwiñtima.

² Pi nu amumi navoti'taqw puma God eñem qanātusi'yuñwa; níkañw qa suan navoti'yuñwa.

³⁻⁴ Pi hak Christ aw tuptsiwhq Christ hakiy qenivo tave' tutavot añqw hakiy mātápñwu. Yan hapi hak God aw súantañwu. Noqw pay puma it qa navoti'yuñqe Moses tutavoyat añ hinwisniqey akw God unañwweyaniqey añ ò'qalya, nihqe Christ pòhuyat añ hinwisniqey qa nānawakna.

Salvation Is for All

⁵ Noqw hak tutavotniqw hin qenive wúnuhqat Moses pas nāp yan lavayhti: Hak tutavot an suan hinmaqa put akw qatsit túwani, kita.

⁶ Noqw lavayi hakimuy qapèwewnayaqamuy, qenivo oyiwiyaqamuy amumi yanwat lalvaya: Uma qa umuh'unañwpeq yan lavayhtotini: Ya sen hak òñaqw Christ hawnaniqe òveqatsit aw wupni?

⁷ Piw qa yan'i: Ya sen hak Christ so'pumuy amuñaqw ahoy tātaynaniqe atkamiqhaqami a'nò hòtsit aqw pákini?

⁸ Noqw pay tutuvenit añ yan pey'ta: God lavayiyat umuy āawnaya, noqw pam umuhmoamiq pakiwta, piw umuh'unañway aqw'a, yan'i. Noqw as sinom lavayit aw tuptsiwyaniqat òviy itam piw yanwat lavayta:

⁹ Ason um Jesus God ahpiy mokiwuy añqw ahoy tātayhqat pas uh'unañwpeq tuptsiwe' piw pam hapi Tutuyqawhqanihqat pañqawe' um ayo yámakiwtani.

¹⁰ Pi sino unañwpeq tuptsiwe' qenivo yámakiwtani, pu Jesus Tutuyqawhqlawe' ayo yámakiwtani.

¹¹ Pi tutuveni ura pañqawu: Aw tuptsiwhqa soon hamanhtini, kita.

¹² Pi Jew-sino, pu Greek-sino qa haqam alónót hinta; pi i' hak sohsokmuy amumi Tutuyqawhqa sohsokmuy put aw tatqa'nañwyaqamuy amumi qaòwiunañwtavi'ta.

¹³ Pi Tutuyqawhqa aw taqa'nañwtiqa ayo yámakmantani.

¹⁴ Noqw ya sinom Christ aw qa tútuptsiwe' hin put aw taqa'nañwtotini? Pu ya puma qa nanapte' hin put aw tútuptsiwani? Pu qa hak pumuy amumi yuaataqw ya puma hin nanaptani?

¹⁵ Noqw hak qa ayatiwe' hin yuaatani? Pi ura yan pey'ta: Hakim kwakwhat yèsiwhqat túawvayaqam pas hahlayhpit epya, hakim lomatuawit kwusivayaqamu.

¹⁶ Noqw pi Jew-sinom qa sohsoyam lomatuawit kwusuya. Oviy pi Esaias pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hak itahtuawiy tuptsiwa?

¹⁷ Pi hak God lavayiyat yuaataqw sinom nanaptañwu; noqw puma nanapte' haqawat tútuptsiwani.

¹⁸ Níkañw nu pañqawni: Ya sen puma qa nanapta? As'a. Pi túawi ahsupoq túwaqatsit añ tuyqawwa, pu lavayi túwaqalvoqhaqami nanaptiwa.

¹⁹ Noq̄w pi nu pañqawni: Noq̄w ya Israel-sinom qa nanapta? As'a. Ura Moses mohti pañqawu: Nu hakimuy qa sūpwatuy sinmuy amuhpiy umuy unañwmoknani; pu nu pay añ hihtuy an'e'wakwmuy sinmuy akw umuy itsívutoynani.

²⁰ Noq̄w Esaias pas qa tuhtuskañw God eñem yuaataqe pañqawu: Hakim añwu pay nuy qa hepnunyaqam nuy tutwa; pu hakim nuy qa tūviñlawaq̄w nu pumuy amumi namtakna.

²¹ Nikañw pam Israel-sinmuy lavayhtiqe pañqawu: Hakim ilavayiy qaanhinwisqamuy, pu ahoy kolilitotaqamuy nu pumuy amumi tēvep māvuyawkañw wáñwaylawu.

11

God's Mercy on Israel

¹ Noq̄w turs nu pañqawni: Noq̄w ya God sinomuy ayo yuku? Qae. Oviy pi nu Israel-sino, Abraham natkoata, Benjamin ahpiyvi.

² God añwu pay sinomuy tuway'taqey qa ayo yuku. Ya tutuvenit Elias hin lavayhtiqaqat uma qa navoti'yuiñwa? Ura pam Israel-sinmuy òvelaqa God aw yan lavayhti:

³ Tutuyqawhqa, puma uhlayav'aymuy q̄q̄ya, pu uhhom'oyvihkay sakwítota, noq̄w nu nāla akwsiñq̄w puma nuy nīnayanīqey anyuñwa, kita.

⁴ Noq̄w yavul God put aw hin lavayhti? Pay nu tsañe'sikip sōmorit pahsa'nihqamuy sinmuy Baal may akw yukiwihput aw qa naokiwlalwaqamuy nēñem waranta, ura kita.

⁵ Noq̄w òviy hapi pay nāt piw pu' haqawat núokwat ahpiy namorstiwayaqam akwsiñwiyuñwa.

⁶ Noq̄w hak God núokwayat ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa nāp hintsakpiy ahpiyni; pi as qa pantaniq̄w núokwa pay pāpu qa núokwani. Pu kurs pam hintsakpiy akw God ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa núokwat ahpiyni; pi as qa pantaniq̄w hintsakpi pay pāpu qa hintsakpini.

⁷ Noq̄w ya hintani? Israel-sinom hapi hihta hepnunyaqey qa tutwa; noq̄w pay namorstiwayaqam put tutwa; noq̄w pu pētū owa'nañwtoti.

⁸ Ura hin pey'taqat pan'i: God soñawnen pumuy tokna, noq̄w òviy puma kurs hihta aw yórikyani, piw kurs hin nanaptani, pew pahsavoo.

⁹ Pu David ura pañqawu: Pay nam hahlayhpiam amumi wivosit, pu huhuwihpit, pu tsaqamit anhtini; nam pam pumuy qaanhitpuyamuy ep amumi ahoytani.

¹⁰ Pay nam unañwaam qatālawvaa; noq̄w puma hihta qa māmatsyani; nen hakiy hihta putut ikwiwtaqat pan sutsep moto'numyani.

¹¹ Noq̄w turs nu pañqawni: Noq̄w ya puma sūs múnukyaniqe òviy wíwakya? Qae. Pi pumuy múnukyaq̄w pantaqat ahpiy God qa-Jew-sinmuy ayo òoyhtiva, pumuy unañwtuyvayaniqat òviy'o.

¹² Pi pumuy múnukyaq̄w sinom put ahpiy kāhaktoti; noq̄w pumuy áñwutiwayaq̄w qa-Jew-sinom òqawhtota. Noq̄w kurs pantaniq̄w hintani, God pumuy òmahta'ò? Sinom tis pas pavan qaöwihinyuñwani.

The Salvation of the Gentiles

¹³ Nu umuy qa-Jew-sinmuy umumi penta, pi nu qa-Jew-sinmuy amumi ayatiwhqe òviy'o.

¹⁴ Nihqe okiw as nu nāp hintaqat akw nāp isinomuy unañwmoknaniqe òviy nu qa nātusita iayaway pas pavan mahtaknaniqee, nen nu pētuy ayo óyani.

¹⁵ Ispi suyan God hihsavo pumuy ayo yukukañw pu qa-Jew-sinmuy amuñaq̄w put aw tuptsiwñi'yuiñqamuy amumi pōhi. Noq̄w kurs as pantaniq̄w ya pumuy ahoy òmahtiwiyaniq̄w hintani? Pay hapi sinom so'pumuy amuñaq̄w ahoy yesvani.

¹⁶ Pi kurs hak hihsak nõvay añq̄w God aw noaq̄w pahsat pay hapi sohsoy nõsiwhqa put himuata; pu kurs himutsokit naat pas hímuniq̄w pay hapi nantaqat piw pas hímuniñwu.

¹⁷ Pi Jew-sinom üyiwtaqat olive-tsokit anyuñwa; noq̄w uma qa-Jew-sinom nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit nantaqayat anyuñq̄w God üyiwtaqat olive-tsokit nantaqayat ayo tükuhqe pumuy qeniyamuy ep umuy kwihpa; noq̄w uma nantaqayat amum olive-tsokit nukñwat pālayat tsónantota.

¹⁸ Nihqe òviy uma nantaqayat amuhpenihqe qa pas hihtunihqey anyuñwani. Nikañw kurs uma pan wūwantote' uma tunatyaltotini, qa uma hapi ñayat taytoynaya, pi naat umuy taytoyna.

¹⁹ Noq̄w ka uma soon qa pañqawani: God itamuy kwihpaniqe òviy nantaqat ayo tutkita, kitotani.

²⁰ Panta. Puma qa tūtuptsiyaq̄w òviy pam pumuy ayo tutkita; noq̄w uma pi tuptsiwñi'kahkañw hōñi. Oviy uma qa kāwuwantotat tunatyaltotini.

²¹ Susmataqpi God nantaqat ayo qa oya. Noq̄w kurs uma qa tūtuptsiyaq̄w pan piw pam soon umuy ayo óyani.

²² Meh, kurs uma añ wūwantotani, God pētuy amumi kwakwaha, pu pētuy qa óokwatuwa; pam tuptsiwnit añqw lasyaqamuy qa ókwatuwa; nikañw umumiwat kwakwaha, kurs uma tuptsiwni'kahkañw hinwise' put unañwveyaniq'ó; taq uma qa panwise' pay uma soon qa piw ayo tutkitiwyani.

²³ Pu óviy piw puma kurs qatuptsiwniy añ pāpu qa hinwise' pay soon piw aw qa kwihpiwyani; pi God pumuy ahoy kwihpaniqey tuwi'ta.

²⁴ Pi God nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit añqw umuy túkuhqe it pas ūyiwHQat olive-tsokit aw umuy kwihpa. (Pay as pi sinom qa panwat hintsatskañwu.) Nihqe kurs puma qatuptsiwniy añ pāpu qa hinwisq pam pas pavan pumuy piw nāp olive-tsokit aw ahoy kwihpani.

God's Mercy on All

²⁵ Noqw óviy'ó itupkomu, nu umuy it hihta tupkiwtañwuqat navoti'yuuñniqat nāwakna, taq nāp hisat sen uma pas pavan wuwni'yuuñqey pan nātsokanayani. Pay Israel-sinom haqami yantaqam unañwpeq qatālawmaya, hisat qa-Jew-sinmuy amuñaqaw sohsoyam namorstiwyaqam pay Jesus aw tōnaltiniqat pahsavoo.

²⁶ Noqw pahsat pu Israel-sinom sohsoyam ayo nōñakni, pi pan pey'ta: Ason hak sinmuy ayo Oyaniqa Sion añqw wunuptuni, nen Jacob tímuyatuy qakaptsiunañwayamuy alōñtani.

²⁷ Hisat nu pumuy qaanhqipuyamuy ayo yukuqpw pep pu' puma nanaptani pan nu amumi pasiwni'taqata.

²⁸ Pi umuy lomatuawit kwusuyaqpw God pumuy tuwqamuy pan pohtoylanta; nikañw pam wu'yamuyatuy namorstaqey tunatyawkañw pumuy tímuyatuy amumi unañway'ta.

²⁹ Pi God hakiy hihta maqe' pu sen hakiy wāñwaye' pas qa ahoy alōñtañwu.

³⁰ Pay ura uma hisat hin God qa kaptsi'yuuñqpw pan puma pu' hapi put qa kaptsi'yuuñw; noqw uma put pantaqat ahpiy ókwatuwiwya.

³¹ Noqw pay óviy hapi pan piw ima qa kaptsi'yuuñqey puma umumum God núokwayat makiwyani.

³² Pi God qakaptsiunañwat aw sinmuy sohsokmuy mātavi, sohsokmuy ókwatuwniqey tunatyawkañwo.

Praise to God

³³ Istáthihi God hihta añ suan wuwniat, pu navotiat qa haqami ówihinta! Kurs pi hin put navotiyat wihki'ta, piw tuwiyat mātasi'ta!

³⁴ Ispi puyaw hak haqam Tutuyqawhqat wuwniyat mātasi'ta? Hal ya hak put wuwan'ayaata?

³⁵ Hal ya hak put mohti hihta maqaqpw pam put aw ep ahoytani?

³⁶ Pi pam hapi sohsok hihta yúkuhqey poniniytoyni'ta, pu put akw pas hímuniHQey nam-takni'ta. Nam pam susep tayawintiwa. Nam antaa.

12

Life in God's Service

¹ Oviy'ó itupkomu, nu umumi okiwhiñqawni: Uma God núokwayat u'ni'kahkañw hom'oyvihkat an soñawnen nāo'ye', umuhtokoy taytaqat God aw noayani. Yan uma put eñem sūpwaiwyuuñwe', put unañwveyani. Yan hapi uma umuh'unañwpeq put eñem tumalay'yuuñw.

² Piw uma yep qatsit tunatyayat qa añ hinwist puhutunatyay'kahkañw alōñót qatsit himuy'yuuñqey pan hinwisni. Nen uma God tunatyaat hímuniHQat navoti'yuuñw. Put tunatyaat lolma, súanta, piw pasiwta.

³ Pi nu God núokwayat makiwhqey sohsokmuy umumi pañqawni: Pay qa hak pas hímuniHQey namiwuwantamantani; nikañw hak hin God añqw óqalat makiwhqey pan nāmi pás wūwamantani.

⁴ Pi hakiy tokoat qótóy'kañw, may'kañw, piw kuhkuy'tañwu; noqw qótóat nāp tumalay'ta; pu maat nāp tumalay'ta, pu kuk'at piw nāp tumalay'ta.

⁵ Pan hapi itam as kaysiwhkahkañw Christ tokoyat anyuñwa, piw nāvaañwantota.

⁶ God hapi núokway ahpiy itamuy nanāp óqalhuyta. Noqw óviy itam nanāp put akw moñwvayani. Hak God eñem yuaataniqey tuwi'te' hín qapēvewnaqey pan yuaatani.

⁷ Hak sinmuy paañwaniqey tuwi'te' put hintsakmantani; hak sinmuy tutuqaynaniqey tuwi'te' tūtutuqaynamantani.

⁸ Pu tūókwantaniqey tuwi'te' tūókwantani; pu hihta kuwaiwtaniqa piw su'qawkañw pantsakni; pu nuhtumi moñw'iwtaqa piw tunatyawkañw moñw'iwatani; pu hihta ep hakiy ókwatuwhqa piw hahlaykañw panhtimantani.

⁹ Pu uma qa suovaam nānami unañway'yuñwni; uma hihta qalolmat aw qa suh-taq'ewyani; uma lolmat aw hürs tsöpölöwyuñwni.

¹⁰ Uma nāvāsyan; nānatupkomuy pan nānami unañway'yuñwni; hak ayo sukwat tsokanamantani; nit qa nāp nātsotskanani.

¹¹ Qaōōnakahkañw hihta hintsatskani; su'qawkahkañw Tutuyqawhqat eñem tumalay'yuñwni.

¹² Uma Christ amum kaptsi'tiwyaniqey aw tunatyawkahkañw hahlayyani; kānanvotyaqey añ nakwhani'yuñwni; yūmosa uma nāwakinwisni.

¹³ God sinomat hihta haqni'yuñqw pumuy uma añ paañwayamantani. Hak kiy ep sinmuy pās ōoymantani.

¹⁴ Umuy okiwsahsanyaqamuy uma amuñem lolmat tüviñtotamantani. Uma nuhtumi pās kwakwhat yuaatotamantani, nen amumiq qa hiñqawamantani.

¹⁵ Uma hihta ep hahlayhtotiqamuy amumum hahlayhtotimantani; tsaykitaqamuy amumum piw tsaykitamantani.

¹⁶ Uma sun'unañwat hinwisni; qa kwivi'nañway'yuñwt añ ōkiwyaqamuy amumi unañwtavi'yuñwni. Uma pas pavan wuwni'yuñqey qa pan umuhkwivi'nañway hinyuñwni.

¹⁷ Hakiy umuhpewi qalomáhinhtiqw qa aw ahoy nāooyamantani. Sohsokmuy sinmuy amutpik uma suan hinwisni.

¹⁸ Kurs pay hin pasiwtaniqw uma añ hin kuyyuñwe' pan sohsokmuy sinmuy amumum pās yesni.

¹⁹ Aw iunañwamu, uma hihta ep qa nāooyamantani, pay uma God itsivuyat qenitoynayamantani; pi pan pey'ta: Ason nu hapi hakiy eñem nāoyni, ason nu hihta ep hakiy aw ahoytamantani, kita Tutuyqawhqat.

²⁰ Paniqw ōviy kurs uhtuwqa tsōñmokiwtaqw um nopnani, pānaqmokiwtaqw um hikwnani; pan pam hamanhtini. Um panhte' soñawnen put qōtōmi tōvut pāñalani.

²¹ Uma hihta qalolmat akw qa áñwutiwyat, lolmat akw uma qalolmat áñwuy'yuñwmantani.

13

Duties toward the State Authorities

¹ Uma sohsoyam añq momñwituy amumi tūqaykahkañw yesni; taq qa haqam hak ōqalat pasiwtaqa qa God añqw put makiwa. Pi sohsoy moñwqeqni God ahpiy pasiwyuñwa.

² Paniqw ōviy moñwit aw rohomnumqa God yukiyat aw rohomnumñwu; noqw rohomnumyaqam nankiwakw pantsatska.

³ Pi lomahinwisqam añ momñwituy qa mamqasyañwu, qalomáhinwisqam pi pumuy mamqasya. Noqw ya um hinoqw nāt moñw'iwyuñqamuy mamqasni? Um lomahinme' put ahpiy tayawniwni.

⁴ Pi pam God añqw uñem lolmat ōviy tumal'aya. Nikañw kurs um hihta qaantsake' pay um maqas'iwntani; taq pam qa paysoq tunipi'ta. Taq pam God eñem hakiy qalomáhinsakqat aw nāoyniqey ep wunu.

⁵ Paniqw ōviy uma soon aw qa tūqayyuñwi, nen uma itsivuyat añqw ayo nōñakiwtani, piw umuh'unañwa pasiwyuñwni.

⁶ Pi yantaqw ōviy uma hihta añ momñwituy amumi siviwisni; pi puma God tumal'aymat it yantaqat yūmosa tumalay'yuñwa.

⁷ Paniqw ōviy uma añ sohsokmuy hakimuy amumi put ōoyyani; hakiy moñwit eñem sivat ōmalawhqat aw pammantani; pu pay hihhihta añ sivat ōmalawhqat aw pammantani; hakiy kaptsiwtaniqat kaptsi'yuñwmantani; pu hakiy tayawniwniqat uma tayawnayamantani.

Duties toward One Another

⁸ Uma qa hakiy aw hihta pōiwyuñwni, hal pay nānami unañway'yuñwniqey-saa, pi nuhtumi unañway'taqa hapi God tutavoyat anmañwu.

⁹ Pi yanta: Um nōmaqtsit qa sokoplawni, um hakiy qa nīnani, um hihta qa ūuyi, um hakiy hihta qa atsátoynani, um hihta qa uhhimuy qa tuñlay'tani, pu sen pay piw himuwa tutavoniqw pay hapi pam sohsoy it yanwat lavayit ep tañawta, it'a: Um pas nāmi hin unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, it ep'e.

¹⁰ Nuhtumi unañway'taqa sinosñway qa yūyuyhnañwu; paniqw ōviy nuhtumi unañway'taqa God tutavoyat aw antsani'ta.

¹¹⁻¹² Itam navoti'yuñqw hisat God itamuy ayo oye' itahtokoy alōñtaniqat aw hayiñwiwta. Pay as qa pas itamuhaypniqw itam tūtuptsiwa. Soñawnen pi tōkila haqruhpa pay talhayiñwti. Noqw ōviy itam soon qa havivokalyani, nen qatalpuve hintsatskiwhqat ayo yūkuyani, piw talpuve hintsatskiwhqat God tunipiyat antaqat ōmahtotani.

¹³ Itam pās unañwat yesni, talō'niñqat pan'i; haqam hihta qaunánwtalhintsatskiwhqat ep qe'yani, honaqkuyit akw qa hōnaq'iwyuñwini; nuvō'qatsit pu qaunánwtalqatsit añ qa hinwisni; qa nānwuy'yuñwini; qa nānami unañwtutuyyani.

¹⁴ Itam qa panyuñwt Tutuyqawhqat Jesus Christ qatsiyat tututskanayani, nen itahtunatyay eñem qa hihta hintsatskani, nen itam itahtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

14

Do Not Judge Your Brother

¹ Uma hakiy tuptsiwnit añ qa òqalat pās taviyamantani, nikañw hihta tuptsiwniyat ep qa amum nānwuy'yuñwini.

² Pay suhka sohok hihta tūmoytaniqey tuptsiwni'tañwu; noqwu pu suhka qa òqala sikwit qa tūmoytañwu.

³ Tūmoytaqa it qa tūmoytaqat aw qa ye'tay'tani; pu i' qa tūmoytaqa it tūmoytaqat aqw qa hiñqawlawni, taq God pay put kwusu.

⁴ Ya um hakniñqe God tumal'ayayat aqw hiñqawlawu? Ason pi pam God-niqw sen suan hinmañwu, sen qa suan hinmañwu. Noqwu nu nātuptsiwni'taqw pam soon qa suan hinmani; pi pam pan hinmaniñqat God put eñem yūkuniqey aw òqala.

⁵ Suhka hihtawat talōñnit pas hihtay'tañwu; pu sukwiniqw pay sohsoy suntañwu. Uma nanāp umuhwuwniy añ qa wiwsiyani.

⁶ Talōñnit kaptsi'taqa Tutuyqawhqat eñem put kaptsi'tañwu, pu piw put qa kaptsi'taqa pay Tutuyqawhqat eñem put qa kaptsi'tañwu. Sikwit tūmoytaqa Tutuyqawhqat eñem put tūmoytañwu, God aw put ep hahlayhtimaqee; pu i' put qa tūmoytaqa piw pay Tutuyqawhqat eñem put qa tūmoytañwu, niñqe God aw hahlayhtima.

⁷ Pi qa hak sūneñem qatu, piw qa hak sūneñem mōki.

⁸ Pi itam yesqe Tutuyqawhqat eñem yēse; pu itam soe' Tutuyqawhqat aw yankahkañw so'ni. Noqwu òviy nāmahin pi itam yesni, sen so'ni, itam Tutuyqawhqat himumatu.

⁹ Pi yantaniqw òviy Christ mōki, pu ahoy tātayi, pam so'pumuy amumi-nikañw pu yesqamuy amumi tutuyqawniqe òviy'o.

¹⁰ Noqwu ya um hinoqwu uhtupkoy aqw hiñqawlawu? Hal ya um hinoqwu uhtupkoy qahihtalawu? Pi itam sohsoyam Christ haqam sinmuy hin yukunaniñqat atpip hoñvani.

¹¹ Pi ura yan pey'ta: Nu hapi suyan qatu, kita Tutuyqawhqat; noqwu pan hapi pas suyan sohsoyam inumi tamōtshoñvani, noqwu sohsoyam God aw nātuhtualyani.

¹² Noqwu òviy itam hapi sohsoyam God aw nālavaytani.

Do Not Make Your Brother Fall

¹³ Oviy itam pāpu nānamiq hihta añ qa hiñqawwani; itam qa panyuñwt yanwat wūwantotani, qa hak tupkoy atpik hihta ep múnukniñqat hintsakni, sen hihta ep múnuke' qaanhiniñqata.

¹⁴ Pi nu navoti'ta, nu Tutuyqawhqat Jesus añqw pan tuptsiwa; pas qa himu nōsiwhqa nāp nahpe itséhee; nikañw himu hákiyniqw itséheenen pam put eñem itséheeniñwu.

¹⁵ Noqwu kurs uhtupko uhnōsiwhqay akw unañwmokq pahsat pay kurs um put aw qa unañway'taqat antani; um Christ hakiy eñem mokqat uhnōsiwhqay akw qa hovalani.

¹⁶ Oviy hapi uñniqw himu lolmaniñqat qa hak put qalomáyuuatani.

¹⁷ Pi hak sikwit nōsqa, sen oवालत hikwqa qa pam hapi God tunatyayat añ hinma, piw hak put qa nōsqa, sen qa hikwqa qa pam'i; nikañw hak suan hinme' piw kwakwhat unañway'te' put tunatyayat añ hinmani. Pam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy hahlayhpit pasiwtani.

¹⁸ Pam hapi Christ eñem tumalay'me' God unañwveni, pu sinmuy amumi lomahintani.

¹⁹ Noqwu òviy itam hin yep pās unañwat yesniqey añ ò'qalyani, pu hihta akw nāwuñwnyaniqeyu.

²⁰ Um qa sikwit òviy God tumalayyat sakwítani. Pay as pas sohsoy himu nōsiwhqa kwañw'eway'o; nikañw hak hihta tūmoytaqey akw hakiy unañwmoknaniqw pam qa súanta.

²¹ Pay hak tupkoy tunatyawkañw qa sikwínōsat pu sen oवालत qa hikwe' sen nāp hintsakpiy mēwe' súanhtini. Noqwu pep pu' put tupkoat put hintsakpiyat qa akw múnukni, piw qa unañwmokni, piw qa tūtsakwiwtani.

²² Kurs um sikwit tūmoytaniqey qapēvewne' um God atpip nāla pantani. Ya um sikwit tūmoytaniqey nānakwhantoyna? Kurs um put akw qa nāsoonsane' um hahlayhpit epi.

²³ Pu i' wiwsikañw nōsqa hapi pay qalomáhinhtiñwu, pam qatupsiwni'kañw panhtiñwuniqe òviy'o; pi hak qatupsiwni'kañw hihta hintsake' qaanhitiñwu.

15

Please Others, Not Yourselfes

¹ Noq̄w òviy itam tuptsiwnit ań ò'qalt qaòqáwi'yunqamuy amumi maqaptsi'yunw̄ni, qa p̄aysoq-sa n̄ap itahtunatyay hinhtotini.

² Itam sohsoyam itahsinos̄n̄wamuy òqawhtotaniqat òviy tunatyaw̄yuniw̄ni.

³ Pi Christ pas n̄ap tunatyay hinhtiniqey qa pan tunatyawta, pi ura yan pey'ta: Umumiq hiñq̄aq̄w̄q̄amuy lavayiam inuhpe yēvaya. (Ura Christ Nay aw yan lavayhti.)

⁴ Pi hisat himu p̄eniwhqa itamuñem p̄eniwa, itam put ahpiy hihta tutuq̄ayaniqat òviy'o; noq̄w itam tutuvenit ahpiy òqalantiwye' h̄urs hoñvani, nen God aw yanyun̄w̄ni.

⁵ Nam God hakiy hihta ań kuyvanañwukañw pu hakiy òqalañwuqa umuy sun unañwtoynani, Jesus Christ hin tunatyay'taqat pan'i.

⁶ Noq̄w uma sunwun̄ni, pu sunlavayit akw God, Itahtutuyq̄awhqay Jesus Christ Nayat tayawnayani.

The Gospel to the Gentiles

⁷ Piw uma p̄as n̄aoooyani, Christ itamuy p̄as óyahqat pan'i, God pas h̄imuniqat òviy'o.

⁸ Noq̄w nu umumi pañq̄awni: Jesus Christ Jew-sinmuy amumi lavay'aya, God pas qa atsátaqat mahtaknaniqee, pu itahwu'yamuy amumi hin pasiwhataqat aw ań antsantaniqee.

⁹ Noq̄w ima qa-Jew-sinom God núokwayat ep put pas hihtatotani, pi ura yan pey'ta: Yaniq̄w òviy nu qa-Jew-sinmuy amumi un̄ pañq̄awni; nu uhnat̄waniy aw tawlawni, yan'i.

¹⁰ Pu piw pam pañq̄awu: Uma qa-Jew-sinom put sinomuyatuy amumum hahlayyani.

¹¹ Pu piw yanwata: Uma Tutuyq̄awhqat tayawnayani, sohsoyam qa-Jew-sinomu; uma put aw hahlayyani, sinom sohsoyam.

¹² Pu piw Esaias yan lavayhti: Pay n̄at Jesset ahpiy aniwhitiqa wunuptuni; nen pam qa-Jew-sinmuy amumi moñ'iw̄tani; noq̄w qa-Jew-sinom put aw yanyun̄w̄ni.

¹³ Nam God hakiy unañwvastoynañwuqa umuy hinhaqam hahlaytoyne' umuy kwakwhat unañwtoynani, umuy put aw t̄utuptsiw̄aq'ò. Nam pam umuy p̄as unañwvashit huytani, Qahováriw̄taqat Hiksit ahpiy'o.

Paul's Reason for Writing So Boldly

¹⁴ Itupkomu, pas nu umuy q̄ap̄ew̄naq̄w uma lolmat pas pasiwyun̄wa, pu itahtuptsiw̄niy sohok tuwi'yun̄wa, pu uma n̄aò'q̄awnayaniqey pasiwyun̄wa.

¹⁵ Nikañwo itupkomu, nu hihin q̄atuhtuskañw umumi penta, umuy ahoy hihihta u'nananiqey tunatyawkañwo.

¹⁶ God nuy òkwatuwhq̄e nuy qa-Jew-sinmuy Jesus Christ āawnaniqat ayata, nu God añq̄w lomatuawit yuaataniqat òviy'o. Okiw as nu qa-Jew-sinmuy put aw noaq̄w Qahováriw̄taqa Hikwsi pumuy put aw s̄up̄wataq̄w God put pantaqat ep hahlayni.

¹⁷ Noq̄w òviy nu Jesus Christ amum God eñem hihta tumaltaqey ep ts̄úyakiwtani.

¹⁸ Nen Christ inuhpiy hihta hintsakqat-sa yuaatani; pam inuhpiy qa-Jew-sinmuy put aw tuq̄ayvastotaniqat tumaltaq'ò. Pam lavayiy akw tumalta, pu hintsakpiy akw'a,

¹⁹ Pu k̄atutmalat hihta tuawi'yun̄qat akw'a, God Hikwsiyat òqalayit ahpiy'o. Noq̄w òviy nu Jerusalem-kitsókit añq̄w Illyricum-tutskwat aq̄w pahsavu lomatuawit Christ tuawi'taqat sohok yuaayku.

²⁰ Pu nu yan tunatyawta: Nu haqam Christ pay yuaatiwhqat qa pep lomatuawit yuaataniqeyu, taq ka nu pay hakiy k̄iyayhniyat ahpiy tukwtani.

²¹ Pay pi ura yan pey'ta: Hakimuy amumi qa āawnayaq̄w puma put nanaptani; pu put qa hisat nanaptaqam m̄amatsyani.

Paul's Plan to Visit Rome

²² Yantaq̄w òviy nu as piép umumiqniqey unañwtikañw itumalay akw sóontsaniñw̄wu.

²³ Noq̄w nu yepeq kurs p̄apu haqaminiqey, pu nu as w̄uhaq yahsañwuy ań umumiqniqey tunatyawtaq̄e

²⁴ Oviy ason nu hisat Spain aq̄wnen umumiqni; pay hisnen nu aq̄wnikañw umumi as yórikniqey w̄uwanta; nen nu umumum hihsavó hahlayhq, pu nu pañsoqniq̄w, uma nuy paañwayani.

²⁵ Nikañw nu n̄at pay pu' Jerusalem aq̄w hoyta, God sinomuyatuy hihta haqni'yun̄qat amuñem yawmaniqey òviy'o.

²⁶ Pi ima Macedoniya pu Achaiya ep tuptsiw̄ni'yun̄qam hihta o'yaniqey ep hahlaykahkañw kuwahtoti, Jerusalem epeq God sinomuyatuy amunaq̄w ań okiwhinyun̄qamuy amuñemi.

²⁷ Puma hahlayhtoti, amumi yoniwyun̄qee, pi God Jew-sinmuy amuhpiy qa-Jew-sinmuy lomatuawit āawnaq̄e pumuy ayo oya, soñawnen pumuy kuwahtiput huyta; noq̄w òviy qa-Jew-sinom soon it qatsit ep hihta himuy'yun̄qey akw qa pumuy amumi unañwtpayani.

²⁸ Noq̄w òviy ason nu yan it iayaway an hinh̄te' hihta oyiwhqat pumuy amumi noe' pep pu' nu umuhpa hinmakañw Spain aq̄wni.

²⁹ Noq̄w it nu navoti'ta: Pas nu umumiq pite' umuy Christ āawnaq̄w pam inuhpiy umuy pas pavan ōqaltoynani.

³⁰ Aw iunañwamu itupkomu, uma Jesus Christ aw tūtuṣiwhq̄e nānami unañway'yuñwa, pan Hikwsit ahpiy tutuqayyaq̄ee. Noq̄w ōviy nu umumi okiw pañqawni: Uma qa nāṭusi'kahkañ inuñem God aw tūviñtotani.

³¹ Noq̄w nu Judeat ep q̄atupṣiwni'yuñqamuy amuñaq̄w ayo taviwñiq̄at uma inumum nāwakintotani, pu nu Jerusalem epeq̄ sinmuy amuñem hihta hinmaq̄at God sinomat pas pay okiw ōmahototani.

³² Noq̄w God pan tunatyawtaq̄w nu hahlaykañ umumiq pituni, nen umumum suyan unañwtini.

³³ Taay, nam hakiy kwakwhat unañwtaynañwuqa God sohsokmuy umumum yantaa. Nam antani.

16

Personal Greetings

¹ I' hapi Phebe, itahsiwa, Cenchreat ep Jesus aw tōnawtaqamuy ayaamu, aw itahlo-manavoti.

² Noq̄w ōviy God sinomuyatuy hin hinyuññwuniq̄w uma pan put pās taviyani; nen uma aw unañwtavi'yuñwni, sen hakton ōkiwa. Ura pam kaysiwhq̄amuy a'nō paañwa, pu nuy piwu.

³ Uma Priscilla pu Aquila, Christ Jesus ep inumi unañwtavi'taqamuy ōqalayani.

⁴ Taq̄ puma iq̄atsiy ayo tāviniq̄e ōviy pēp mōki, noq̄w nu put ep pumuy amumi hahlayhti, piw qa nu'-saa, pas sohsoyam qa-Jew-sinmuy amuhpa Jesus aw tōnawtaqam piwu.

⁵ Pu uma piw pumuy kiyamuy ep tsotsvalyaq̄amuy ōqalayani. Uma aw iunañway Epenetus ōqalayani, Achaiat ep Christ aw mohti tuṣiwhq̄ata.

⁶ Uma itamuy maqsontaq̄at Maryt ōqalayani.

⁷ Pu uma inuñaq̄wvity Andronicus, pu Juniāt pumuy ōqalayani. Ura puma inumum sivilawhq̄amu; puma inupyeve Christ kwusut ayaiwyuñqamuy amuhpiy pavan mātaq̄nihq̄a amumi navotiwa.

⁸ Uma Tutuyq̄awhq̄at ep aw iunañway Amphias ōqalayani.

⁹ Uma Christ ep itahtumalsuñway Urbanet ōqalayani, pu aw iunañway Stachys piwu.

¹⁰ Uma Apelles ōqalayani. Pam pas antsa Christ aw tuṣiwni'ta. Pu uma Aristobolus ep kivituy ōqalayani.

¹¹ Uma inuñaq̄wviy Herodian ōqalayani, pu sohsokmuy Narcissus ep kivituy amuñaq̄w Tutuyq̄awhq̄at aw tuṣiwni'yuñqamuy piwu.

¹² Pu uma Tutuyq̄awhq̄at eñem tumalay'taqamuy Tryphenat-nikañw pu Tryphosat pumuy ōqalayani. Pu uma aw iunañway Persis, Tutuyq̄awhq̄at eñem a'nō tumaltaq̄at ōqalayani.

¹³ Uma Tutuyq̄awhq̄at ep namorstiwhq̄at Rufus ōqalayani, pu yúyata; pam inuy an nuy pās tavi'ta.

¹⁴ Pu uma Asyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, pu Hermes, pumuy ōqalayani, pu tuṣiwni'yuñqamuy pumuy amumum yesq̄amuy.

¹⁵ Uma Philologus, pu Juliat, Nereus, pu siwayat, pu Olympus-nikañw pu sohsokmuy tuṣiwni'yuñqamuy pumuy amumum yesq̄amuy ōqalayani.

¹⁶ Uma nānatupkommihq̄ey pan na'q̄alantotani. Hāhaq̄e' Christ aw tōnawtaqam umuy ōqalaya.

Final Instructions

¹⁷ Noq̄w nu umumi pañqawni, itupkomu: Uma tunatyaltotini; taq̄ hakim alōñōt tutuqayh-pit uma qa tuwi'yuñqat umuhpa tutuqaynayani. Puma umuy tsikaye' umuy lasnayani. Noq̄w ōviy uma qa nāunay'yuñwni; uma pumuy qa amu'puñalyani.

¹⁸ Taq̄ pantsatskaq̄am Jesus Christ qa eñem tumalay'yuñwa, soq̄ nāp tuñlayiy eñem-saa. Puma kwañwálvayiy pu nukwáñwlvayiy akw añ ūnatuy ūnatoyñi'wisa.

¹⁹ Sinom sohsoyam umuy nanaptaq̄w yaw uma God lavayiyat añ hinwisa, noq̄w ōviy nu umumum put ep hahlayi. Nu umuy hihta lolmat añ qaōwihinyuñwñiq̄at umuñem nāwakna, nikañw pay uma q̄alolmat qa eñem hintsatskaniq̄ata.

²⁰ Noq̄w God hakiy kwakwhat unañwtaynañwuqa soon pas hisat umuhpiy Satan áñwutani. Nam Jesus Christ Itahtutuyq̄awhq̄ay núokwaat umumum yantani. Nam antani.

²¹ Itumalsuñwa Timotheus-niq̄w, pu Lucius-niq̄w, pu Jason-niq̄w, pu Sosipater inuñaq̄wvi puma umuy ōqalaya.

²² Pu nu Tertius it pēnaqa Tutuyq̄awhq̄at añ umuy ōqala.

²³ Gaius umuy ōqala; pam hapi nuy-nikañw pu sohsokmuy Jesus aw tōnawtaqamuy kiy ep oyi'ta. Pu kitsókit sīvayat aw tunatyawtaq̄a Erastus umuy ōqala, pu itahtupko Quartus piwu.

²⁴ Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay núokwaat sohsokmuy umumum yantani.

Concluding Prayer of Praise

²⁵ Nam God tayawintiwni. Pam hapi umuy hurs hoñnaniqey aw öqalay'ta, nu nuhtumi Jesus Christ hin lodayuaataqat pan'i. God tūwaqatsit yúkuhqey añqaqw it lavayit tupka.

²⁶ Noqw sopkawtaqam sinom tuptsiwnit añ hinwisniqat öviy God sutsep qátuhqa yan tutaptaqe lavay'aymuy pēniyamuy ahpiy put pantaqat tunvotna.

²⁷ Noqw nam nāla suyan unañwtalwuwni'taqā God yūmosa tayawintiwni, Jesus Christ añ'a. Nam antaa.

Paul CORINTH ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi mohti Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ ayaatnihqey aw wánwayniwhqa it penta, itahtupkoy Sosthenes ámuma.

² Itam Corinth ep God aw tónawtaqamuy, Jesus Christ ahpiy sutsvo oyiwyuñqamuy, put sinomatniqey òviy wánwayniwyaqamuy òqalanta, pu sohsokmuy sohsovik Jesus Christ aw taqa'nañwtotiqamuy pīwu. Pam hapi pumuy Tutuyqawhqaamu, pu Itahtutuyqawhqa.

³ Nam núokwa, pu kwakwhaunañwa Itanay God añqw umumi pitsíwtaa, pu Tutuyqawhqaqat Jesus Christ añq'ò.

Blessings in Christ

⁴ Pay nu yūmosa Inay God aw kwakwhatima umuhpee. Kwakwhat pi pam Jesus Christ ahpiy umumi núokway noa,

⁵ Umuy sohsok hihta qaòwihintaqat máqahqee. Kwakwhat pi pam umuy lavayhtuwit maqa, piw umuy suyan unañwtalwuwnitoyna.

⁶ Pi lavayi Christ yuaataqa umuhpe hūrs'iwma.

⁷ Noqw òviy uma Itahtutuyqawhqaqat Jesus hisat mātaqtiniqat maqaptsi'kahkañw qa hihta kuwahtiput ep rūrumnaya.

⁸ Pam hapi so'ñwamiq aw pahsavo umuy hūrs hoñnaqw, uma put talòñniyat ep qa hihta akw qalomáhinyuñw.

⁹ God hapi pas qaatsáy'ma. Noqw uma put Tiyat Jesus Christ amum yanyuñwniqat òviy umuy wánwayi.

Divisions in the Church

¹⁰ Noqw taa, itupkomu, nu Itahtutuyqawhqaqat Jesus Christ natñwaniyat aw yankañw umumi okiwhiñqawlawni: Okiw uma sohsoyam sun yuaatotani; uma qa nātsikiwtani. Uma qa panyuñwt, sun wuwni'kahkañw, sun tunatyawkahkañw, sūp hinwisni.

¹¹ Taq ima Chloet sinomat inumi umuy hin tūawvaya, itupkomu, yaw uma nātsikiwyuñwa.

¹² Noqw it nu pañqawu: Yaw uma nānap pañqawu: Nu Paul ámuma; noqw Nu'wa Apollos ámuma; noqw Nu'wa Cephas ámuma; noqw Nu'wa Christ ámuma, yaw uma kitota.

¹³ Noqw nu umuy hihta tūviñtani: Ya Christ qa sūpwa? Ya Paul umuñem nahoylehtsit aw muilti? Ya uma Paul natñwaniyat aw kūyit akw tuvoylatoti?

¹⁴ Pas nu God aw hahlayhti. Kwakwhat pi nu qa haqawat umuy kūyit akw tuvoylata, hal pay Crispus-nit pu Gaius pūmuy-saa.

¹⁵ Taq nāp hisat pi sen haqawa nu nāp inatñwaniyat aw tūtuvoylataqat pañqawni.

¹⁶ Pu piw nu Stephanas ep kīvituy kūyit akw tuvoylata. Pu ahpiy pay nu suhpan qa hakiy piw kūyit akw tuvoylata.

¹⁷ Pi nu kūyit akw tūtuvoylalawniqat nuy Christ qa pan ayata; pi nu lomatuawit yuaataniqat nuy ayata. Noqw nu lavayhtuwit qa akw yuaata, taq nāp hisat ka Christ nahoylehtsiyat òqalaat qa hímuniwhitini.

Christ the Power and the Wisdom of God

¹⁸ Pi nahoylehtsi yuaatiwhqa an só'iwwisqamuyniqpw pay an'eway hímuu; nīkañw itamuy ayo nõñakiwtaqamuyniqpw pam God òqalaata.

¹⁹ Pi ura yan pey'ta: Nu a'nò wuwni'yuñqamuy wuwantuwiyamuy sūlawhtani, pu nu qaūnatuy matstuwiyamuy sóontsanhtani, yan'i.

²⁰ Taay, noqw hak hihta an san wuwni'tañwuqa haqam hak hímuu? Ya hak tutuven-tuwi'tañwuqa haqam hak hímuu? Ya hak yep qatsit ep hihta añ hiñqawmaqa haqam hak hímuu? Ya God yep qatsit ep wuwantuwit qa hamanhintsana?

²¹ Pi God sūanwuwni'kañw yan yukuqpw, ima yep qatsit añ hinwisqam nāp wuwniy qa ahpiy put tutwa. Noqw pahsat pu pam yan unañwti: Pam lavay'aymuy amuhpiy yuaate', hakimuy put aw tūtuptsiwyaqamuy ayo óyaniqey pan'i, nāmahin pi as haqawatuyniqpw pam lavayi pas an'ewayniq'ò.

²² Pi Jew-sinom kátatayhpit hihta tuawi'taqat tuñlay'yuñwa, noqw Greek-sinom sūanwuwnit heprumya.

²³ Noqw pi itam Christ nahoylehtsit aw muiwhqat yuaatota; imuy Jew-sinmuy amumi tñnòkpit anta, pu imuy Greek-sinmuyniqpw pam an'eway hímuu.

²⁴ Nīkañw imuy Jew-sinmuy pu Greek-sinmuy amuñaqw wánwayniwyaqamuy amumiwat Christ hapi God òqalaata, piw God sūanwuwniata.

²⁵ Pi nāmahin pi God wuwniat hihta ep an'ewakwniqey mātaqtıq, pam sinmuy amuhpenihqe pas pavan wuwni'ta; noqw nāmahin pi pam hihta an qa öqalanieqey mātaqte' pam sinmuy amuhpenihqe pas pavan öqala.

²⁶ Pi uma hakim wānwayniwyaqey navoti'yuñwa, itupkomu, qa wūhaqnıhqam yep qatsit ep pas pavan wuwni'yuñqam wānwaniwya, qa wūhaqnıhqam ö'qaltu, qa wūhaqnıhqam pavansinomu.

²⁷ Pi God hihta sinmuynıq w yep qatsit ep an'e'wakwnıhqat namorsta, imuy a'nö wuwni'yuñqamuy hamantoyraniqe öviy'o; pu pam sinmuy amuñaqw yep qatsit ep hihta qaöqálat namorsta, an hıhihta öqalat hamantoyraniqe öviy'o.

²⁸ Pu God yep qatsit ep hıhihta hin'e'wakw, hıhihta susqahimunıhqat enañ namorsta, pu hikispi pam hıhihta qahaqamyaqat namorsta, hıhihta pasiwyuñqat qahaqamtanıqe öviy'o.

²⁹ Noqw öviy kurs hak put atpip kwiviyuaatani.

³⁰ Noqw pi uma hapi put ahpiy Christ Jesus ep hinwisa. Noqw God put ahpiy itamuy süanwuwnitoyna, itamuy süanyuñwıqat yukuna, itamuy nāmi lasna, itamuy qenivo oya.

³¹ Hin pey'taqat antani: I' hak himuiwtaqa Tutuyqawhqat ep himuiwtani.

2

The Message about Christ on the Cross

¹ Pu nūu, itupkomu, ura nu umumi pıtuhqe, lavayhtuwit, pu wuwantu wit ayo yukut, okiwhınkañw umuy God tunatyayat āawna.

² Nu umumum yankañw yan na'qala: Pas Jesus Christ nahoylehtsit ep nıniwhqat put-sa tuwı'tanıqeyu, qa hihta piwu.

³ Nihqe nu umuhpa' hınmakañw, pas qaöqálanıñwu; hin unañway'kañw, pas tururutima.

⁴ Ura nu lavayit yuaataqe, sen tūaawnaqe tuhislavayit qa akw yuaata. Pi tuhislavayi pay sinmuy amuhpiy'o. Noqw nu qa pan yuaatat, Hikwsit öqalayay akw umuy tuptsiwına.

⁵ Noqw yan umuhtuptsiwıni qa sinot wuwantuwiyat ep wunut, pas God öqalayay ep wunu.

God's Wisdom

⁶ Pay as pi itam an tukwsiwyuñqamuy amuhpa' pas wuwantu wit yuaatota. Noqw pam wuwantuwi qa yep qatsit ahpiy'o, piw qa yep qatsit ep mohpegyaqamuy amuhpiy'o. Pi puma tūwayawisa.

⁷ Itam pi God wuwantuwiyat tupkiwtañwuqat yuaatota, it'a: God hisatñahaqaww itamuy pas momi öyanıqey pasiwna.

⁸ Noqw yep qatsit ep moñ'ıwyuñqam qa haqawa it navoti'ta. Kurs puma put navoti'yuñwe', soon Tutuyqawhqat lolmat tälawnway'taqat nahoylehtsit aw muayani.

⁹ Noqw God hihta qaöwıhintaqat put aw unañway'yuñqamuy amuñem na'sasta. Noqw qa hak put pantaqat posiy akw aw yori, pu piw naqvuy akw put qa navota, pu piw qa hisat unañwmiq paki.

¹⁰ Nikañw God Hikwsiy ahpiy itamumi put mahtakna. Pi Hikwsi sohsok hihta an purima, hikis God suyan unañwtalwuwniyat pas qa mäsiwtaqata.

¹¹ Puyaw hak sino sukw sinot unañwayat aw navoti'ta? Pay pas nāp hikwsiat ahsonvenihqa put navoti'ta. Noqw pan piw qa hak sino God unañwayat aw navoti'ta, pas put Hikwsiat-saa.

¹² Noqw pi it Hikwsit itam makiwyaqw pam qa yep qatsit ahpiynit God ahpiy'o. Noqw yan itam God itamuy hihta paysoq máqahqat mätsi'yuñwa.

¹³ Nihqe itam put pantaqat piw yuaatota. Itam hihta yuaatotaqe, sinot wuwantuwiyat qa ahpiy put tutuqayya; noqw pay Qahováriwtaqa Hikwsi itamuy put tutuqaynaqw, itam Hikwsit an hinwisqamuy amumum yuaatotaqe, hıhihta Hikwsit an qatsqat namimahtakintota.

¹⁴ Noqw i' hak nāp tunatyay an hinmaqa hihta God Hikwsiyat anqwnıhqat pas qa ömahtañwu, putniqw pi pam an'eway'o. Noqw pam pas hikwsit ahpiy māmatsniwñwunıqw, öviy kurs hin pam put māmatsni.

¹⁵ Noqw pay i' hak Hikwsit an hinmaqa sohsok hihta an tuwantima; noqw soon hak sino put aw tuwanlawni.

¹⁶ Puyaw hak Tutuyqawhqat tunatyayat mätsi'taqe put aw tutaplawni? Pi itam Christ wuwniyat pasiwyuñwa.

3

¹ Pu nūu, itupkomu, kurs nu hin umuy Hikwsit añ hinwisqat pan umumi yuaatani. Pay nu umuy nāp tunatay añ hinwisqat pan umumi yuaata, umuy Christ ahpiy qatsit aw pu' pas tihtiwayaqat pan'i.

² Nu umuy pihut nopna, qa hurut nōvata, ispi uma pew pahsavohaqami kurs hin kātotiniq'ō. Híkispi nāt uma kurs hin put kātotini.

³ Taq uma nāt umuhtunatyay añ hinwisa. Pi yaw umuñaqw haqawat nānami unañwtutyakañw, pu nānwuy'kahkañw, nātsikiwta. Ya uma qa nāp umuhtunatyay añ hinwisa? Ya uma yep qatsit ep sinmuy qa amún hinwisa?

⁴ Oviypi haqawa, Nu' Paul ámuma, yaw kitalawhq, pu suhka, Nu' Apollos ámuma, yaw kitalawhq, ya uma panyuñqe, qa nāp umuhtunatyay añ hinwisa?

⁵ Puyaw Paul hak hímuniqw òviy'o? Puyaw Apollos hak hímuniqw òviy'o? Pi uma pay pumuy ayaiwtaqamuy amuhpiy tútuksiwa. Pay Tutuyqawhqa hapi itamuy nanāp tumalhuyta.

⁶ Noqw òviy soñawnen nu ūya; noqw Apollos añ hikwna. Noqw pay God put wuñwna.

⁷ Noqw òviy pay i' uylawhqa qa hímuy; pu piw añ hihikwnaqa. Pi God put wuñwnaqa pam pas'i.

⁸ Noqw i' uylawhqa, pu añ hihikwnaqa puma sun tumalay'ta. Nihqe puma nan'ik hin tumaltaqey ahsatiy òmahtani.

⁹ Pi itam God amum sumitumalay'ta. Noqw uma God ūyiyat anyuñwa. Uma God kíyat anyuñwa.

¹⁰ God núokwanikañw inuñem pan yukuqw, nu pas wuwni'taqat kítuwi'taqat pan yayh-niyat yuku. Noqw pu suhka put atsve tukwlawu. Nikañw hak put ep hin tukwlawhqeý ep tunatyaltimantani.

¹¹ Pam tukwyayhni pay yukiwa. Noqw kurs hin hak piw suk w tukwyayhnani. Pi Jesus Christ hapi pam tukwyayhni.

¹² Noqw kurs haqawa it tukwyayhni ep sikavalasivat, qòtsásivat, a'nò hihkay'yuñqat o'wat, kohot, tūsaqat, sen sòhòvosqatuñwut akw tukwtaqw,

¹³ Sohokmuy sinmuy añ nanāp tumalaam mātakini, pi talònnit ep pam qòhit akw suhputsniwni. Noqw qòhi sohokmuy sinmuy tumalayamuy aw pohte', put hin hintaqat susmataqtani.

¹⁴ Kurs haqawat tumalaat put tukwyayhni ep tukwtiwhqa qa hinhti qw pam put ep hihta ahsatiy òmahtamantani.

¹⁵ Pu haqawat tumalaat ūwiqw pam pas sohok kwayhmantani. Nikañw pay as pam ayo yámakiwtani; nikañw pay hakiy qòhit añqw ayo yámakqat pantamantani.

¹⁶ Uma hapi God kíyat anyuñwa; noqw God Hikwsiat umuhpe ki'ta. Ya uma it qa navoti'yuñwa?

¹⁷ God kíyat hovalaqat God hapi put hovalani, pi God kíat pas hímuniq'ō; noqw uma hapi put kímatu.

¹⁸ Uma hapi qa haqawa nāmi yētani. Kurs umuñaqw haqawa yep qatsit ep a'nò wuwni'taqey pan nāmi wūwante' pam nūanhimuniwhitini, nen pu' pas antsa wuwni'vani.

¹⁹ Pi yep qatsit añqw wuwantuwi God-niqw an'eway'o. Pi ura yan pey'ta: Pam a'nò unatwi'yuñqamuy nāp unatwiyamuy akw pumuy kwihkwisna.

²⁰ Pu piw yan'i: Tutuyqawhqa a'nò wuwni'yuñqamuy wuwniyamuy navoti'taqw pam haktonsaa.

²¹ Paniqw òviy qa hak suk w sinot pas hímuniqat yuaatamantani. Pi sohsoy himu umuhhimu,

²² Sen Paul, sen Apollos, sen Cephas, sen tūwaqatsi, sen qatsi, sen mokiwu, sen himu pu'yaqa, sen himu nātoniqa. Pas sohsoy himu umuhhimu.

²³ Noqw uma Christ himumatu. Noqw Christ God himuata.

4

Apostles of Christ

¹ Itam Christ ayamatu, pu God tunatyayat tupkiwtañwuqat aw tunatyawta. Hak pay pan itamuy tuway'tamantani.

² Noqw sam pi i' hak hihta aw tunatyawtaqa soon tumalay qa añ súanmaniqat aw tuñlayiwtañwu.

³ Noqw kurs uma inumi tuwantotaqw, sen sinom hisat inumi tuwantotaniqey tokilto-taqw, pay nu soon put ep hin unañway'tani. Owí, híkispi nu qa nāp nāmi tuwanlawu.

⁴ Pay as pi nu qa hihta nāmi tuway'ta. Nikañw pay nu qa put akw qenive wunu. Pi Tutuyqawhqa hapi inumi tuwanlawni.

⁵ Paniq̄w òviy uma hihta ep qa āpiy pay sūyukuyamantani, hisat Tutuyqawh̄qat pītuniqat aw pahsavoo. Ason pi pam hihta qatālat ep tupkiwyuñqat aw tālawani, pu u'nañwpa' tutnatyat mātaqtani. Noq̄w pep pu' qa hak qa God añq̄w nāp ahsatiy òmahtamantani.

⁶ Nu umumi nālavayhti, pu Apollos pīwu, uma itamuhpa' hihta tuwi'vayaniqat òviy'o. Noq̄w pep pu' uma hakiy pās aw wūwaye', qa haqawat aw qa kwañwātayūñwt, sūkwat-sa tsokanayamantani. Uma hin pey'taqat qa yuhke'yani.

⁷ Ya hak uñ suk̄w hakiy añq̄w alòita? Puyaw um hihta himuy'taqey put qa makiwa? Noq̄w kurs God uñ hihta maq̄aq̄w, ya um hinoq̄w piw put ep pas nāhihtay'ta, pam qa kuwahtiput pan'i?

⁸ Nūwupa uma nānasna. Nūwupa uma kāhaktoti. Pas uma momñwituy amún moñw'iwyuñwa qa itamum yankahkañwo. Is as uma pas antsa moñw'iwyuñq̄w itam umumum moñw'iwitani.

⁹ Pi nuy wūwaq̄w God itamuy ayaiwyuñq̄amuy pas nuhtuñk oya, itamuy mokiwyuy aw oyiwyuñqat pan'i. Pi God hoñviaymat-niq̄w, pu sinom sohsoyam itamuy-sa pās piptsan-toniqat pan itamuy yuku.

¹⁰ Itam Christ tunatyawyuñqey put ep nūanhihtuu; noq̄w úmawat Christ añ a'nō wuwni'yuñwa. Itam qaòq̄aw'i'yuñwa; noq̄w úmawat a'nō ò'qaltu. Uma kapsitiwya; noq̄w itamwat pevewinhinyuñwa.

¹¹ Itam pewhaqami pahsavo tsòñsoiwa, pu pānaqsowiwa, pu qa yuws'i'yuñwa. Noq̄w sinom itamuy wuvatinumya. Itam haqam yesniqey qa suyan tuway'numya.

¹² Pu itam maq̄sonlalwa, nāp itahmay akw tumalay'yuñqee. Sinom itamuy qalomásavitotaq̄w, itam hahlayhpit akw tūòqalantota. Itamuy okiwsahsanyaq̄w itam nānakwhani'yuñwa.

¹³ Itamumiq̄ hiñq̄aq̄waq̄w itam amumi pās kwakwhavewat yuaatota. Pas itam tūwaq̄atsit ep hihta tuyoy'ewakw panyuñwa. Nihq̄e pewhaqami pahsavo itam sohsok hihta añq̄w maspiwhqat panyuñwa.

¹⁴ Nu umuy hamantoyaniqey qa pan tunatyawkañw iit penta. Pi uma pas aw iunañwam itimniq̄w, òviy nu umuy u'nana.

¹⁵ Pay as pi qaan'ewakw hintaqam tahtaqt Christ ep umuy tutuqaynayaq̄w, pay uma sūkw nay'yuñwa. Pi nu lomatuawit ahpiy Christ Jesus añ umuy aniwna.

¹⁶ Paniq̄w òviy nu umumi okiwhiñq̄awlawni: Uma inumi nanawinyani.

¹⁷ Pi nu yaniq̄w Timotheus, pas aw iunañway itiy, Tutuyqawh̄qat añ suan hinmaqat umumiq̄ tavi. Ason pam nuy Christ ep hin hinmaqat umuy añ ahoy u'nananani, piw nu hāhaqe' Jesus aw tōnawtaq̄amuy hihta tutuqaynaqata.

¹⁸ Noq̄w yaw uma haqawat a'nō unañwtoti, suhpan ka nu pay qa pītuniqat paniq̄'ò.

¹⁹ Noq̄w pi nu qa sōwunit umumiq̄ pītuni kurs Tutuyqawh̄q̄a pan tunatyawtaq̄'ò. Nen nu imuy a'nō unañway'yuñq̄amuy lavayiyamuy qa aw unañwtapni, panis pumuy òqalayamuy-saa.

²⁰ Pi God moñwtunatyat qa lavayit añ pasiwta. Pi pam òqalat-sa añ pasiwta.

²¹ Noq̄w ya hintani? Nu umumiq̄nen sen wuvahpi'kañwini? sen nami'nañwat himuy'kañw, pu pās unañway'kañwini? Ya uma hihtawat nānawakna?

5

Immorality in the Church

¹ Pay pas antsa lavaytaq̄w yaw umuñaq̄w haqawa qahopqatu. Yaw uma haqawa nay nōmayat amum qatu. Noq̄w híkspi ima añ qatuptsiwini'yuñqam qa pan hinwisa.

² Noq̄w tuwat soq̄ uma himuiwyuñwa, as uma put ep qahahlayhtotinikahkañwo; nihq̄e it hakiy panhaqam hinhtiqtat umuñaq̄w ayo hóroknayani.

³ Noq̄w nāmahin pi as nu qa pep umumum yankañw, nu yūmosa umuy u'ni'ta. Nihq̄e nu hakiy yanhaqam hinhtiqtat añwu pay eñem yuku, pas antsa umumum yantaqey pan'i.

⁴ Noq̄w òviy uma ihikwsiy amum Itahtutuyqawh̄qay Jesus Christ natūwaniyat añ sūwo tsovalte', Itahtutuyqawh̄qay Jesus Christ òqalayay yankahkañw,

⁵ Hakiy put panhaqam hintsakqat Satan aw noayani, tokoat sūlawhtiniqat òviy'o; noq̄w hikwsiat Tutuyqawh̄qat Jesus talòñniyat ep ayo yámakiwtani.

⁶ Uma put ep himuiwyuñq̄e qa sūanhtoti. Ya hihsayhoya pēkeni sohsok paq̄writ pēkenañwūqat uma put qa navoti'yuñwa?

⁷ Oviy uma hisatvekenit ayo qenitote', puhuvaq̄writ panyuñwini, pi uma pas antsa qapekén'oyiwyuñwa. Pi ura Christ Amutsya Yūmosanihqat ep mañat an itamuñem taviwa.

⁸ Noq̄w òviy itam soñawnen hisatvekenit qa yankahkañw nōviwhqat hintsatskani. Pam pēkeni qaunañwtalqatsit, pu nukpanqatsit tuawi'ta. Nikañw uma pólavikit

qapekén'oyiwphput, unañwat antsanihqat, piw qaatsanihqat tuawi'taqat yankahkañw put hintsatskani.

⁹ Ura nu umumi pēnaqe, uma qahopíyesqamuy qa amu'puñalyaniqat nu umumi pañqawu.

¹⁰ Nikañw nu pay qatuptsiwni'yuñqamuy qahopíyesqamuy qa pumuy pañqawu, pu kan'ewtunatyay'yuñqamuyu, pu hihta tukwhantotaqamuyu, piw nāp yukit aw nāwakintotaqamuyu. Pantaniq̄w soon uma nawus it qatsit añq̄w qa ahpíyyani.

¹¹ Noq̄w nu hapi pu' piw yanwat umumi penta: Sen haqawa tuptsiwni'taqey pañqawhqa qahopíhintsakni, sen kan'ewtunatyay'tani, sen nāp yukit aw nāwakintani, sen nuhtumiq̄ hiñqawni, sen honaq̄kuyit hihikw̄ni, sen hihta tukwhantaniq̄w, uma put hakiy pantaqat qa a'puñalyani. Uma hakiy pantaqat qa amum nōñsamtani.

¹² Pi nu Jesus qa aw tōnawtaqamuy amuñem pas piw hin yuykuniqey qa pan ayaiwta. Puyaw qa uma umumi tōnawtaqamuy amuñem hin yuykuya?

¹³ Ason pi imuy qa aw tōnawtaqamuy God hapi hin yukunani. Paniq̄w òviy uma put hakiy nukpanat umuhpiy ayo hóroknayani.

6

Lawsuits against Brothers

¹ Is uti, kurs umuñaqw haqawa sukw amum hihta ep hinhte', momñwituy qaanhinwisqamuy amutpip put hin hepníqey suhtaq'ewni? as pam God sinomuyatuy amutpip put mohti hepnikañwo?

² God sinomat tūwaqatsit ep sinmuy amuñem hinwat yukuni'wisni. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Noq̄w kurs pantaniq̄w, ya uma hinoq̄w añ hihta susqahinyuñqat qa nāp hin yuykuya?

³ Itam hoñvia'yatuy hinwat yukunayani. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Noq̄w tis pi òviy itam yep qatsit ep hihta hinyuñqat aw suan wūwayani.

⁴ Noq̄w ason uma hihta pay yep qatsit ep hinyuñqat ep hin yukunayanik, ya uma God aw tōnawtaqamuy amuñaqw haqawatuy suspevewinhinyuñqamuy put aw o'yani?

⁵ Nu umuy hamantoyñiqe òviy yan lavayhti. Puyaw pas qa haqawa umuñaqw pavan wuwni'ta? Puyaw pas qa haqawa nātupkomuy amutsve hihta aw hin wūwaníqey tuwi'ta?

⁶ Noq̄w òviy soq̄ tuwat nātupkom haqam hin yukiltiñwuqat aw nāwikañwu, hikis piw qatuptsiwni'yuñqamuy amumii.

⁷ Pay òviy pas suyan uma it ep qaanhinwisa, ispi uma haqam hin yukiltiñwuqat aw nātsamvantaqee. Ya hinoq̄w tis nāpi uma hihta ep qaantsaniwye', put ep nakwhani'yuñwni? Ason hak umuy hihta nawhkiniq̄w uma put ep qa unañwtuyvayamtani.

⁸ Noq̄w uma soq̄ qa suan hinwisa. Hikis pi uma pas umuhsinomuy hihta nawhkilalwa.

⁹ Añ qa suan hinwisqam soon God moñwtunatyayat ep amuñem qe'nini. Ya uma it qa navoti'yuñwa? Uma qa nāunay'yuñwni. Soon tokot sokoptotaqam God moñwtunatyayat aw yuñni, pu nāp yukit aw nāwakinwisqamu, pu qa nāp himuy amum hintsatskaqamu, pu wutihinyuñqamu, pu tahtaqt tahtaqtuy amuhpa' nāhahlaynayaqamu,

¹⁰ Pu uuyiñwtu, pu hihta kan'ewtunatyay'yuñqamuyu, pu honaq̄kuyit hihikwyaqamu, pu nuhtumiq̄ hiñqaqwagamu, pu hihta tusoqtukwhantotaqamu. Pan hinwisqam soon God moñwtunatyayat ep amuñem qe'nini.

¹¹ Noq̄w ura as uma haqawat panhaqam hinwisa. Noq̄w pay God Itana Hikwsiy ahpíy umuy pāhoma, umuy nēñem sinota, umuy súanyuñqat yuku, Itahtutuyqawhqaq̄y Jesus nathwaníyat añ'a.

Use Your Bodies for God's Glory

¹² Haqawa ka pañqawni: Pas as sohsoy himu inuñem súanta. Antsaa; nikañw pay qa sohsoy lomahinta. Pas as sohsoy himu inuñem súanta; nikañw pay nu qa hihtawat akw añwutiwníqey nakwhani.

¹³ Nōsiwhqa hakiy ponoyat eñem yukíwtañwu; pu hakiy ponoat nōsiwhqat eñem yukíwta; nikañw pay God pumuy lōpwatuy sūlawhtani. Noq̄w hakiy tokoat hapi nuvòt qa eñem yukíwta; pam Tutuyqawhqaq̄t eñem yukíwta; noq̄w Tutuyqawhqaq̄ tokoy eñem qatu.

¹⁴ Noq̄w God hapi Tutuyqawhqaq̄t ahoy tātayna; nihqe piw nāt itamuy ahoy tātaynani, nāp òqalay akw'a.

¹⁵ Puyaw umuhtoko Christ tokoyat aw wiwyuñqat uma put qa navoti'yuñwa? Noq̄w ya sen nu Christ tokoyat aw wiwyuñqat ayo oyat, tokoy huhyaqat aw put awiwhtoynani? Sóni.

¹⁶ Soh! Puyaw i' tokoy huhyaqat amum hintsakqa put amum sūka tókoniñwuqat uma put qa navoti'yuñwa? Pi puma lōyōm sūkamantaniqat ura God pañqawu.

¹⁷ Noq̄w pi Tutuyqawhqaq̄t aw hūrs'iwtaqa put amum sūka hikwsiniñwu.

¹⁸ Huvam nuvôqatsit añqw watqaa. Sohsoy qaanhtipu sinot ahpiy hintsatskiwhqa qa tokoyat ep hintsatskiwa. Noqw pay nuvôhinmaqa hapi nâp tokoy ep qaantsakñwu.

¹⁹ Soh! Ya uma it qa navoti'yuñwa? Qahováriwtaqa Hikwsi God ahpiy umumi noiwhqa umuhpe pakiwtaqw, umuhtoko put kiata? Noqw ôviy uma qa nâp nâhimuy'yuñwa.

²⁰ Pi uma pas pavan hihta hihkay'taqat akw tuiwya. Oviy uma umhtokoy, pu umuhhk-wsiy God himuyat añ put tayawni'yuñwni.

7

Questions about Marriage

¹ Taay, noqw ura uma hihhta ep inumiq pênayaqw pam pu'ni. Pay tâqa qa nômatañiqw, pam put eñem lolma.

² Nikañw pay nâphisat sen sinom nuvôhinwisq, ôviy pay uma añ nanâp tahtaqt nômam'yuñwni, pu momoyam añ nanâp puwsuñwni'yuñwni.

³ Tâqa nômam makiwayat aw put noi'tamantani; pu pay piw an wuhti puwsuñway tavi'tamantani.

⁴ Hakiy nômaat tokoy aw qa nâp mônwininiwu, put puwsuñwaat put aw mônwininiwu. Pu pay piw an hakiy puwsuñwaat tokoy aw qa nâp mônwininiwu, pi nômaat put aw mônwininiwu.

⁵ Hakim nâmi qa nâkawintimantani, ason pay hakim pas nâmi pan yuke', pu' hihsavo panhtimantani, hakim napwalni'kañw, nâwakinpit aw yuki'taniqey ôviy'o; nit pu ason hakim piw nâmimantani, taq ka Satan hakimuy qa namituyqawi'taqat ep pumuy amumi unahpamantani.

⁶ Nikañw hapi pay nu yan pênage it umuy nakwhana, qa ayata.

⁷ Nuyñiqw pi as sohsoyam inunyuñwniqw pam amuñen lomahintani. Noqw pay pi sohsoyam God añqw nanâp hin makiway'yuñwa, suhka yanwatniqw, pu mi'wa piw tuwat panwata.

⁸ Noqw ôviy nu añ imuy qa nômam'yuñqamuy, pu qa puwsuñway'yuñqamuy-nikañw pu koñnanalvutuy amumi pañqawni: Pay uma pas inûn hinyuñwniqw as pam umuñem lolma.

⁹ Nikañw kurs pay uma qa namituyqawyuñwniqw, pay hak hakiy âmuntini. Pi hakiy âmuntiniqw pam pantaqa nuvômokiwuy añ kânavoti'taniqat epnihqe pavan lolma.

¹⁰ Pu añ hakim âmum'iwyuñqamuy nu amumi tutapta, nikañw pay qa nûu, i' Tutuyqawhqa: Wuhti puwsuñway qa mâtapmantani.

¹¹ Nikañw kurs pam put mâtave', pay pam nalqatmantani; sen pay ahoy puwsuñway amum namivôhiknik panhtimantani. Pu i' tâqa nômam qa mâtapmantani.

¹² Pu ahpiy mímuywatuy nu' amumi pañqawni, qa Tutuyqawhqa: Kurs hakiy tuptsiwni'taqat nômaat qa tuptsiwni'te' nât put amum qátuniqey nâwaknaqw pay pam put qa mâtapmantani.

¹³ Pu kurs wuhtit puwsuñwaat qatuptsiwni'te' nât put amum qátuniqey nâwaknaqw pay pam put qa mâtapmantani.

¹⁴ Pi i' qatuptsiwni'taqa tâqa nômam atsviy God awwat sutsvoy taviwta. Pu i' qatuptsiwni'taqa wuhti puwsuñway atsviy God awwat taviwta. Pi as qa pantaniqw umuhtim hovarwiyuñwni; noqw pay hapi puma God awwat oyiwyuñwa.

¹⁵ Nikañw kurs i' qatuptsiwni'taqa ahpiyninik, pay pi ahpiymantani. Pay i' tuptsiwni'taqa tâqa, sen wuhti, pantaqat ep qa sómiwtañwu. Pi God itamuy uyiwawtaqat qatsit aw wânwayi.

¹⁶ Ispi yantaq'ô, wuhti, ya sen um uhpuwsuñway Christ aw tuyqawvaniqey hin navoti'ta? Pu um'i, tâqa, ya sen um uhnômam Christ aw tuyqawvaniqey hin navoti'ta?

Live as God Called You

¹⁷ Noqw pay pi God añ sohsokmuy nanâp hin qatsihuytaqw, pu hakiy hin hintaqat Tutuyqawhqa put wânwayhqa, hak pan hinmamantani. Yan hapi nu sohsovik Jesus aw tónawtaqamuy amunawit yuki'ma.

¹⁸ Sen haqawa poñotkit akw tuvoylaiwkañw wânwayniwe', pay pam put tuvoylat qa ayo yúkuni. Sen haqawa qa poñotkiwkañw wânwayniwe' pay pam qa poñotkiwni.

¹⁹ I' poñotki pay qa hímuu, pu i' qa poñotki pay piw qa hímuu; pi God tutavoyat añ hinmaqw pam'i.

²⁰ Uma añ nanâp hin hinkahkañw wânwayniwe' pay panyuñwni.

²¹ Um sen núantuwikinikañw wânwayniwa; pay um put ep qa hin unañway'tani. Nikañw kurs pay um hin mâtaviwninik, um akw moñwvastini.

²² Pi núantuwikinikañw Tutuyqawhqa ahpiy wânwayniwhqa Tutuyqawhqa ahpiy mâtaviwa. Pu piw pay an i' qa núantuwikinikañw wânwayniwhqa Christ núantuwikiatniñwu.

²³ Uma hapi hihta hihkay'taqat akw tuiwya. Oviy uma qa sinmuy amumi nātuwiktotani.

²⁴ Itupkomu, pay uma añ nanāp hin hinkahkañw wáñwayniwyaqey pan God amum yesni.

Questions about the Unmarried and the Widows

²⁵ Pu nu imuy añ nāt pas mámanhtuy pay qa hinwat Tutuyqawhqat añqw tutavot pasiwta. Nikañw pay nu hin wūwaqey pañqawni. Pi nu Tutuyqawhqat añqw ókwatuwiwa, pas qa atsat hinmaqee.

²⁶ Itam pay hihsavo pas sóontaniwuyñw. Noqw óviy nuyniqw hak hin makiway'te' pan qátumantaniqw pam enem lomahinta.

²⁷ Um hak nōmay'taqā, pay um añqw mātaviñiqey qa tunatyawtani. Noqw um ñasta nōmay'taqā, pay um qa nōmawuwantani.

²⁸ Nikañw kurs um piw nōmate', um pay qa hin qaanhtini. Pu kurs i' nāt pas māna puwsuñwte', pay pam piw qa hin qaanhtini. Nikañw panhtotiqam hapi yep qatsit ep kñanavotyani. Noqw nu as put añqw umuy ayo óyaniqey nāwakna.

²⁹ Nikañw it nu pañqawni. itupkomu: Tuwani tsāva. Noqw óviy yahpiy hapi yantani: Añ nōmay'yuñqam pay qa nōmay'yuñqey panyuñwñi;

³⁰ Pu añ tsaykitaqam pay qa tsaykitaqey panyuñwñi; pu añ hahlayyaqam suhpan pay qa hahlayyaqey panyuñwñi; pu hihta tuhtuy'yaqam pay hihta qa himuy'yuñqey panyuñwñi;

³¹ Pu yep qatsit akw moñwvasyaqam qa nukushintsahsanyani; pi yep qatsit tunatyaat tūwayato.

³² Noqw nu as umuy qa nānaphin wuwanvisoq'iwyuñwñiqat umuñem nāwakna. I' hak qa nōmay'taqā Tutuyqawhqat hihmuyat tunatyawtañwu, hin pam Tutuyqawhqat unañwveniñey óviy'o.

³³ Noqw pu i' nōmay'taqā yep qatsit ep hihhihta hinyuñqat tunatyawtañwu, hin pam nōmay unañwveniñey óviy'o; nihqe lōqmuy wuwni'ta.

³⁴ Noqw māna nāt qa puwsuñway'taqā Tutuyqawhqat hihmuyat tunatyawtañwu, pam hin tokoy, pu hikwsiy ep qahovártaniqey óviy'o. Noqw pu i' puwsuñway'taqā yep qatsit ep hihhihta hinyuñqat tunatyawtañwu, pam hin puwsuñway unañwveniñey óviy'o.

³⁵ Noqw uma it akw moñwvasyaniqat óviy nu yan lavayhti. Nu umuy qa aw u'ta. Noqw yan uma lomahinwise', qa hihta sos'onkahkañw Tutuyqawhqat aw unañwtavi'yuñwñi.

³⁶ Nikañw kurs hak tiyo manhtuway ka qa súantsahsanhqey wūwante', kurs pay pam tukwsiwtaqw, soon as qa panhtiniqw, pay pi pam hin tunatyawte' panhtini; pay pam qa hin qaanhtini, pay pi puma nāmātini.

³⁷ Nikañw pay hak unañwpeq tunatyay qa wilókni'taqā, qa hihta akw sóon'iwkañw tunatyay aw tuyqawi'taqā manhtuway nāt pas mānat tavi'taniqey unañwpeq yuki'taqā hapi súanhtini.

³⁸ Noqw óviy i' hak put ámumtiqa hapi súanhtini, nikañw i' hak put qa ámumtiqa put epnihqe pas pavan súanhtini.

³⁹ Wuhti hin yukiwtaqat tutavot ahpiy puwsuñway aw sómiwtañwu hihsavohaqami qátuniqat pahsavoo. Nikañw ason kurs put puwsuñwaat mokq pam mātaviñwu. Pay pi hakiy ámumtinik ámumtimantani; nikañw hapi pas Tutuyqawhqat sinoyat-sa ámumtimantani.

⁴⁰ Nikañw pam hintaqey pan hinmaniñw pam pantaqa nuyniqw put enem lomahintani. Noqw nu wūwantaqw God Hikwsiat iunañwpeq qátuhqa piw pan unañwti.

8

The Question about Food Offered to Idols

¹ Nu pu' nōsiwhqat nāp yukit aw noiwhqat yuaatani. Pay pas antsa itam sohsoyam navotit pasiwyuñwa. Navoti hakiy kwivi'nañwtoynañwu; noqw nami'nañwa hapi hakiy óqalañwu.

² Noqw kurs pay hak hihta navoti'taqey wūwante', pam piw it aw wūwantani: Pam as pas pasiwtaqat put navoti'tani; nikañw pam qa nāt pan put navoti'ta.

³ Hak haqam God aw unañway'taqw God put tuwi'tañwu.

⁴ Taay, hak hihta nāp yukit aw noiwhqat tūmoytaqat nu lavayhtini. Pay pi itam navoti'yuñqw pay tūwaqatsit ep nāp yukit pi qa hímuu; pu pay pas qa haqam hak himu piw suhkaa, pay pas God-saa.

⁵ Pay pi as sinmuyniqw amuhpa' nāwakintiwyaqam kasta, óveqatsit ep'e, pu tūwaqatsit ep'e. Pi pas antsa amuhpa' nāwakintiwyaqam suhpanta, pu momñwit suhpanta.

⁶ Noqw itamuyniqw pay sūkw aw nāwakintiwhqa, God Itanaa, put hapi ahpiy sohsoy himu pasiwyuñwa, pu itam put enem yukiwuyñwa; pu sūka Moñwi, Jesus Christ, put hapi ahpiy sohsoy himu yukiltoti, pu itam put ahpiyya.

⁷ Nikañw pay qa sohsoyam it navoti'yuñwa. Oviypi haqawat nāp yukit pew pahsave kaptsi'yuñwa. Noqw nāmahin pi as pūmuyniqw nōsiwhqa pas antsa nāp yukit aw noiwhq puma put nōnova; noqw puma tuptsiwniy an qaōqáwi'yuñqw, uñwáam hovarsni.

⁸ Pi itam soon nōsiwhqat ahpiy God aw lomahinyuñqey nāmahtakni'yuñwani. Oviypi itam nōnōse' put ahpiy qa nas'ewhtotiniwu; pu pay piw an itam qa nōnōse' qa hin'ewaytotiniwu.

⁹ Nikañw pay uma tunatyatotini, taq nāphisat ka uma yan qenive hoñkahkañw soñawnen tuptsiwniy an qaō'qaltuy amutpik hihta ep tōnōkyaniqat taviyani.

¹⁰ Kurs um hihta navoti'taqā nāp yukit eñem kiyat ep tunōsvoñat aw qatuqw, hak tuptsiwniy qa an oqala un pep tuwani. Ya pam unañwpeq qatusite', qa tuwat nōsiwhqat nāp yukit aw noiwhqat nōsni?

¹¹ Nen pam hak uhtupko qaōqálanihqe uhnavotiy atsviy hovalniwni, Christ put eñem enañ mokq'ō.

¹² Noqw pan hapi uma umuhtupkomuy ep qaanhtote' unañwayamuy qaō'qaltuy tūhotote', Christ ep qaanhtotini.

¹³ Yanta hapi, noqw ñviy kurs sikwi itupkoy múnuknaniqw, pay pas tūwaqatsit nāt wunuqw nu soon sikwit nōsni, taq nāphisat ka nu itupkoy múnuknaniqee.

9

Rights and Duties of an Apostle

¹ Ya pay nu' qa ayaiwtaqa? Ya nu qa qenive wunu? Ya nu' Jesus Christ Itahtutuyqawhqay qa aw yori? Puyaw qa uma Tutuyqawhqat ep itumaltipumu?

² Kurs nu pay haqawatuyniqw qa ayaiwtaqanik pay úmuyniqw pi nu suyan panta. Pi Tutuyqawhqat ahpiy uma hapi nuy pas antsa ayaiwtaqat mahtakni'yuñwa.

³ Hakimuy inumi tuwantotaqw nu amumi yan lavayhtiñwu.

⁴ Ya itam nōsniqey pu hikwniqey qa makiway'ta?

⁵ Ya itam haqawat tuptsiwni'taqat nōmay'te', put wiknumniqey qa makiway'ta an pētuy ayaiwyuñqamuy amun'i, pu Tutuyqawhqat tupkomuyatuy-nikañw pu Cephas pumuy amun'i?

⁶ Hal pay sen nu'-niqw pu Barnabas, ya ítam-sa pay qa tumalay'tanik pam itamumi uhtsiwta?

⁷ Ya hak hisat haqami tuwvōhtaqa nāp hihta himuy aw tūkway'ta? Ya hak ñvat uyht, aniwnit qa añqw tūmoyta? Ya hak pokmuy tumalay'kañw pñhuyamuy qa añqw hñhikō?

⁸ Ya nu pay sinot an lavayhti? Hal ya Moses tutavoyat an piw qa pan lalvaya?

⁹ Oviypi Moses tutavoyat an yan pey'ta: Um wākasit sōhōvosit muritaqat motsóvuyat qa sommantani. Ya God pas pay wākasit-sa tunatyawkañw ñviy pañqawu?

¹⁰ Hal sen pi pam itamuy tunatyawkañw pañqawu? Pay kurs pi hin qa itamuñem i' yan pēniwa. Noqw ñviy uylawhqa okiw hihta tūwaniqey tunatyawkañw uylawñwu; piw muritaqa okiw aniwnit añqw hihta himuy'vaniqey tunatyawkañw muritañwu.

¹¹ Itam soñawnen hihta it Hikwsit ahpiynihqat umuy huyta. Noqw kurs itam yep qatsit ep umuhhimuy ñmahte', ya itam pas qaanhtini?

¹² Noqw kurs uma haqawatuy umuhhimuy añqw maqaye', tis pi ñviy uma soon itamuñem qa piw panhtotini. Pay as pi panta; noqw pay itam it yantaqat qa akw moñwvasi. Itam hñhihta an nakwhani'ta, taq nāp hisat ka itam lomatuawit Christ yuaataqat aw sóontsanni.

¹³ Imuy Jew-sinmuy amuñaqw hihta pas kaptsiwyuñqat tumalay'yuñqam God kiyat ep hihta oyiwhqat akw yēse. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Pu ima hom'oyvihkat ep hintsatsakaqam hihta God aw noiwhqat akw yēse.

¹⁴ Noqw Tutuyqawhqa hapi pay piw pan yuku: Ima lomatuawit yuaatotaqam lomatuawit ahpiy hihta akw yesniqata.

¹⁵ Nikañw pay nu'wa it yantaqat qa akw moñwvasi; pu piw nu qa pan umumi tuñlay'kañw paniqw it yan pēna. Pi nu qa hihta aw tūkway'kañw lomatuawit yuaataqey ep himuiwta. Noqw kurs hak put pisviwnaniqaw pay pi nu tatam mokni.

¹⁶ Pay as pi nu lomatuawit yuaatankañw pay kurs nu hihta ep nātsotskanani. Pay nu pas put aw tusoq'ayatiwa. Pay panta. Pas nu lomatuawit qa yuaataqw pam inuñem pas is óhini.

¹⁷ Pi nu suhtaq'ewnikañw it hintsake' hihta ahsatani. Pu kurs as pay nu qa suhtaq'ewnikañw put hintsakq, pas pi suyan i' tumala inumi noiwtaq'ō.

¹⁸ Noqw pep pu' nu hihta ahsatani? Pay hapi nu Christ añqw lomatuawit añqw yuaate', qa hakiy aw hihta tūkway'kañw pantsakni; nen nu lomatuawit yuaataqey ahpiy imakiway soon akw moñwvasni.

¹⁹ Pay nāmahin pi as nu qa hakiy aw tūwikinikañw pay nu sohsokmuy amumi nānuantuwiki'ta, pas pay nu as okiw wūhaqñihqamuy Jesus aw tuyqawvaniqey ñviy'ō.

²⁰ Nihqe nu Jew-sinmuy amumiwat Jew-sinoniwhti, pas pay nu Jew-sinmuy tuyqawvaniqe ðviy'o. Pu tutavot añ hinwisqamuy nu amumiwat tutavot añ hinmaqey panhti, pas pay nu tutavot añ hinwisqamuy tuyqawvaniqe ðviy'o.

²¹ Pu imuy tutavot qa añ hinwisqamuy nu amumiwat pay tutavot qa añ hinmaqey panhti, pas pay nu as okiw tutavot qa añ hinwisqamuy tuyqawvaniqe ðviy'o. Pay as pi nu God tutavoyat qa hin qa aw tunatyawkañw, nu Christ tutavoyat añ hinma.

²² Pu nu añ qað'qaltuy amumiwat pay qaðqáwi'taqey panhti, pas pay nu as okiw qað'qaltuy tuyqawvaniqe ðviy'o. Nu sohsokmuy amumi sohsoy himuniwhti, pas pay nu as okiw nāp hintaqat akw haqawatuy tuyqawvaniqee.

²³ Nu lomatuwit tunatyayat ðviy yanhaqam hinma, pas pay nu as okiw put hahlayhpiyat añ umumum hinmaniqee.

²⁴ Ya sohsoyam nanamunwaqam yuhtukq pay sūka hihta ahsataniqat uma put qa navoti'yuñwa? Pay uma yuhtuke' uma hihta ahsatotaniqey ðviyyañwu.

²⁵ Noqw sohsoyam nanamunlalwaqam pās nāmitunatyawwisñwu, hóhoñvitniqe ðviy'o. Noqw puma pay wihkat sūlawhtiñwuqat ðviy panhtotiñwu. Noqw itam pi hihta pas qa sūlawhtiñwuqat makiywani.

²⁶ Noqw nu pas suyan hihta ahsataniqey ðviy pan warikiwta. Nu qa tusoqnayawhqe, paniqw ðviy hapi nu qa nanāp haqe' savinuma.

²⁷ Nu qa pan hintsakt itokoy wuvahtinumqe aw tuyqawi'ta, taq nāphisat as ka nu nuhtumi lomatuwit yuaatat, nu hihta ep ðwihiniwhtiqw, God nuy ayo tūvani.

10

Warning against Idols

¹ Pu piwu, itupkomu, pay uma it navoti'yuñwniqat nu nāwakna: Ura itanam sohsoyam ðmawuy atpikaqeya; pu sohsoyam wuhkovatuphat añqe' nōña.

² Pu puma sohsoyam ðmawuy akw Moses aw tuvoylatoti, pu wuhkovatuphat akw'a.

³ Nihqe puma sohsoyam nōsiwhqat God añqwnihqat añqw nōñōsa.

⁴ Pu sohsoyam kūyit God añqwnihqat añqw hikwya. Pi puma owat hihta tuawi'taqat añqw hikwya. Pam owa Christ tuawi'ta. Noqw pam suyan pumuy amumum hinma.

⁵ Noqw pi ura God pumuy amuñaqw kaysiwqhgamuy amuhpe qa salayhti; ðviypi ura puma qayēsihwpuvehaqam wuhko soa.

⁶ Noqw i' yantaqa hapi itamuy u'nantoyna, itam añ hihta qalomáhinyuñqat qa aw kwañwátayyuñwniqat ðviy'o, panhtotiqamuy qa amun hinhtotini.

⁷ Piw ura pumuy amuñaqw haqawat nāp yukit aw nāwakintotaqw, uma qa pumuy amún hintsatskani. Taq ura yan pey'ta: Sinom añ yesvat nōnova, pu piw hiñhikwya, pu pahsat hoñvaqe tivantiva.

⁸ Pu itam qa amún nuvòqatsit tumalay'yuñwni. Ura pumuy amuñaqw haqawat pantsatskaqe sūkw tāwat ep sunat añqw payhkomuy sihkay'tasikip sōmorit pahsa'nihqam sūlawhti.

⁹ Pu itam qa Christ puhtsemokintotani, ura pumuy amuñaqw haqawat panhtotiqamuy qa amunhtotini. Taq puma panhtotiqe tsūtsu'tuy amuhpiy soa.

¹⁰ Pu uma piw pay qa yan umuh'unañway hiñqawani, ura pumuy amuñaqw haqawat panhtotiqamuy qa amunhtotini; taq puma panhtotiqw, God hoñviayay ayataqw, pam pumuy qōya.

¹¹ Noqw as sinom pumuy amuhpiy hihta tuwi'vayaniqat ðviy puma it sohsok hihta añ kūkuyva. Noqw itamuy so'ñwamiq òkiwisqamuy u'nantoynaniqe ðviy pāvam pēniwa.

¹² Paniqw ðviy pay hūrs wūnuhqeý namiwuwantaqa tunatyaltimantani; taq nāp hisat ūnate', pam múnukni.

¹³ Pay qa hak hihta alōñōt akw unaheviwhqeý wūwantani, ispi wūhaknihqam pay pan hapi unaheviwyaq'ō. Pi God soon lavayiy qa an hinmani; nihqe pam hakiy òqaltaqw, soon unaheppi hakiy epnihqe òqalay'tani. Pi God hin ayo yámakniqat hakiy áwnaqw, hak unaheppit añ kuyvani.

¹⁴ Noqw ðviy'o aw iunañwamu, uma nāp yukit aw nāwakintiwhqat pas qe'yani.

¹⁵ Nu hapi pās wuwni'yuñqamuy amumi yuaata. Uma nuy hiñqawhqeý aw wūwayani.

¹⁶ It kuyapkiyit añqw hahlayhpiit kūyiwtaqat itam hahlayhtote', itam soñawnen Christ uñwáyat añqw sūp hikwyañwu. Pu itam pōlavikit yóñoyhtote', itam Christ tokoyat añqw sūp nōñōsañwu.

¹⁷ Pay as pi itam kaysiwqhgamyakahkañw sūkw pōlavikit anyuñwa, piw sūkw tokot anyuñwa. Pi itam sohsoyam put sūkw pōlavikit añqw nōnova.

¹⁸ Kurs uma yep qatsit ep Israel-sinmuy amumi wūwayani. Ya ima hom'oyit añqw nōnovaqam God hom'oyvihkayat qa amum God aw nāwakintiwiisa?

¹⁹ Ya nu hihta pañqawu: Sen pi nāp yuki pas antsa hímunihqat, sen nāp yukit aw himu noiwhqa pas antsa hímunihqat nu pañqawu? Qae.

²⁰ Nu hapi pañqawu: Ima qa-Jew-sinom hihta hom'o'ye', puma nukpanhikwksimuy amumi put hom'o'yañwu, qa God aw'i. Noqw uma nukpanhikwksimuy amumum hintsatskaniqat nu qa nāwakna.

²¹ Soon uma Tutuyqawhqat kuyapkuyiyat nukpanhikwksimuy kuyapkuyiyamuy enañ hihikwyani. Soon uma Tutuyqawhqat tunösvofñayat nukpanhikwksimuy tunösvofñayamuy enañ nōnovani.

²² Ya sen itam Tutuyqawhqat puvuhtsemoqnayani? Ya sen itam put epnihqe ö'qaltu?

²³ Pay as nu hihta hinhtiniqw pam sohsoy ka inumi súanta, nikañw pay qa sohsoy nukñwa. Pay as nu hihta hinhtiniqw pam sohsoy ka inumi súanta, nikañw pay qa sohsoy hakiy öqalañwu.

²⁴ Qa hak hapi nēnem-sa hihta öviy tunatyawtat, ayo sukw eñem hihta lolmat tunatyawtani.

²⁵ Uma huhyankiva hihta huhyaniwhqat nōnovani, nen umuh'unañwpeq umuhsunvotiy tunatyawkahkañw qa pas hihta tüviñlalwani.

²⁶ Pi tüwaqatsi Tutuyqawhqat himuata, pu añ himu hinyuñqa.

²⁷ Kurs qatupsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawa umuy tütsamhq, uma ámumyaniqey unañwtote', himu umutpip poñahthiqat uma nōnovamantani, qa tüviñlalwakahkañw umuh'unañwpeq umuhsunvotiy tunatyawkahkañwo.

²⁸ Nikañw ason kurs haqawa put nāp yukit aw noiwhqat umumi kitaqw, pay uma qa añqw nōñsamantani, umuy áawanaqat kaptsi'totaniqe öviy'o, put unañwpeq sunvotiyat tunatyawkahkañwo. Pi tüwaqatsi Tutuyqawhqat himuata, pu añ himu hinyuñqa.

²⁹ Nu uh'unañwpeq uhsunvotiy qa kitat, ayam sukwat unañwpeq sunvotiyat nu kita. Noqw hak ka inumi pañqawni: Pi nu qenive wunukañw hihta tümoytaqw, ya hinoqw ayam suka pas nāp unañwpeq sunvotiy ahpiy nuy övelantani?

³⁰ Pi nu put ep God aw hahlayhtit, put añqw nöññwu. Noqw ya hinhtiqw öviy nu put ep hahlayhtiqw ayam suhka pas nāt piw put ep inumiq qalomáhiñqawni? Kítani.

³¹ Ka pi panta. Nikañw um as God tayawniwniqat öviy sohsoq hintsakmantani, sen um tümoytani, sen um hikwni, sen pay nāp hihta hintsakni.

³² Uma qa hakiy unañwmoknayani, imuy Jew-sinmuy, pu pay qa-Jew-sinmuyu, pu imuy God aw tōnawtaqamuyu.

³³ Nu tuwat sohsokmuy hihta añ ahsupoq unañwve mamavisqe qa nēnem hihta tunatyawtat, as kaysiwhqamuy hihta akw moñwvasye' ayo nöñakniqat öviy amuñem tunatyawta.

11

¹ Uma inumi nanawinyani; pi nu piw Christ aw nanawini.

Covering the Head in Worship

² Pas nu umumi hahlayhti itupkomu, ispi uma sohsoq hihta añ nuy u'ni'yuñq'o. Pu nu umumi hin tutaptaqw uma añ ahsupoq pan hinwisa.

³ Noqw it hapi uma navoti'yuñwniqat nu nāwakna: Christ hapi sohsokmuy tahtaqtuy qötöam'iwtaqat anta; pu tāqa nömay qötöat'iwtaqat anta; noqw pu God hapi Christ qötöyat anta.

⁴ Haqam tāqa nākwapkañw God aw nāwaknaqa, sen God eñem yuaataqa hapi qötöy qahihtalawñwu.

⁵ Pu haqam wuhti qa nākwapkañw God aw nāwaknaqa, sen God eñem yuaataqa hapi qötöy qahihtalawñwu; soñawnen pi pam áriwtañwunihqee.

⁶ Pay pi wuhti qa nākwapte' piw áriwtani. Pu kurs wuhti áriwte', sen sipniwe', put hahmane', turs pam piw nākwaptani.

⁷ Noqw pay as soon tāqa nākwaptamantani, pi pam God an yukiwkañw pu put pihniatni-hqee. Pu wuhti hapi tāqat pihniata.

⁸ Pi tāqa qa wuhtit añqw yukiwta; pi wuhti tāqat añqw yukilti.

⁹ Piw tāqa qa wuhtit eñem yukilti; pi wuhti tāqat eñem yukilti.

¹⁰ Yantaqw hapi öviy wuhti soon qa nākwaptamantani, hakiy put aw moñwtaviwhqat mātaktaniqee, hoñvia'yatuy tunatyawkañwo.

¹¹ Nikañw Tutuyqawhqa pan yukuqw, pay qa hak tāqa wuhtit qa ahpiy qátuni; piw qa hak wuhti tāqat qa ahpiy qátuni.

¹² Wuhti tāqat añqw aniwhitiqw, pay öviy piw pan tāqa wuhtit ahpiy aniwhiti. Nikañw pay hapi sohsoyam God ahpiy aniwhitoti.

¹³ Kurs aw nāp wūwayaa. Ya wuhti qa nākwapkañw God aw nāwaknaniqw pay lomahinta?

¹⁴ Ya tāqa hin hintañwuniqw pam pantaqa umuy qa tutuqayna, haqam tāqa wupaañay'taqw pam put eñem haman'ewayniñwuniqata?

¹⁵ Nāwuspi wuhti wupaañay'taqw pam put pihniatniñwu. Pi put hōmiat put aqw nākwaptaniqat òviy pam put aw noiwta.

¹⁶ Noqw pay pi kurs hak it ep hiñqawlawniqey antaniqw pay hapi itam God aw tōnawtaqam qa pan tuwi'yuñwa.

The Lord's Supper

¹⁷ Nu pu' hapi lavayhtiniqey umuy qa tayawnani. Uma soq tsovalte' qa nukñwat òviyyat, soq nankiwakw òviyyañwu.

¹⁸ Meh, i' mohti'ma: Yaw uma sūvo tsovaltiqw haqawat nātsikiwtañwuqat nu navota. Nihqe pay nu pēp pas tuptsiwa,

¹⁹ Ispi pay kurs hin haqawat umuñaqw qa sutskeyaq'ō. Noqw put pantaqat ahpiy ima añ hakim pas qaatsat hinyuñqam umuhpe mātaktotini.

²⁰ Noqw òviy ason uma sūmi tsovalte', uma qa pas pas antsa Tutuyqawhqat tunòsvoñayat nōñōsañwu.

²¹ Oviy pi umuy nōnovaqw, himuwa qa sōwu maqaptsi'tat, pay nāp nōvay tūmoytañwu. Noqw suhka tsōñmokiwtaqw, haqawa honaqkuyit akw hōnaq'iwtañwu.

²² Soh! Ya uma ñasta ki'yuñwa? Pep hapi as uma nōnovakañw hihikwyani. Hal ya uma God aw tōnawtaqamuy qahihtatote', ñasta nōvay'yuñqamuy hamantoyñayani? Ya nu unumi hiñqawni? Ya nu it ep umuy tayawnani? Sóoni.

²³ Pi Tutuyqawhqa hapi inumi it posnaqw, nu tuwat unumi put mātavi: Ura Tutuyqawhqa Jesus put tōkilat ep momñwituy amumi mātaviwniqey pōlavikit kwusu;

²⁴ Nihqe put ep kwakwhatat, put yōhat, pañqawu: Huvam it òmahtotat, nōñōsaa. I' hapi itoko umuñem yōñoyhtiwa. Uma nuy u'ni'yuñwniqey òviy it yantsak-wisni.

²⁵ Pu pumuy nōñōsaqw, pam pay án piw kuyapkuyit kwusut pañqawu: I' kuyapkuyi hapi iuñway ahpiy puhuvasiwni. Yan hapi uma hinwisni. Uma añsakis put añqw hikwye', nuy u'nayamantani.

²⁶ Pi uma añsakis it pōlavikit añqw nōñōsakañw, pu it kuyapkuyit añqw hikwye', uma Tutuyqawhqat mokiwyuyat tuawi'yuñwmantani, hisat pituniqat pahsavoo.

²⁷ Paniqw òviy hak qa tunatyawkañw, it pōlavikit añqw nōsqa, pu Tutuyqawhqat kuyapkuyiyat añqw hikwqa Tutuyqawhqat tokoyat-nikañw pu uñwáyat ep qaanhimantani.

²⁸ Oviy hak namivupre', pankañw put pōlavikit añqw nōsmantani, pu kuyapkuyit añqw hikwmantani.

²⁹ Taq qa tunatyawkañw nōsqa, pu hikwqa nawus tūviwmantani, Tutuyqawhqat tokoyat qa mātsi'tañwunihqee.

³⁰ Pi yantaqw òviy kaysiwhqam umuñaqw qaōqáwi'yuñwa, pu òpuiwyuñwa, pu kaysiwhqam pay soa.

³¹ Pi itam namivupriwise', pay soon hin yukuniwyani.

³² Taq Tutuyqawhqa itamumi pohte', itamuy òkwhañwu; taq ka itam yep qatsit ep hinwisqamuy amumum tūviwyani.

³³ Yanta itupkomu, òviy uma nōnovanik tsovalte', hāk nānuhtayyuñwmantani.

³⁴ Ason pi kurs haqawa tsōñmokiwte', pay kiy ep nōsmantani. Noqw uma qa tūviwyaniqey òviy tsovaltiantani. Pu ason nu hisat pite', hin hintaniqat umumi tutaptani.

12

Spiritual Gifts

¹ Noqw uma kuwahtiput Hikwsit ahpiynihqat navoti'yuñwniqat nu nāwakna.

² Pay pi uma navoti'yuñwa, ura pay uma nāt qatuptsiwni'yuñqe añ hihtuy nāp yukit qayuaatotaqamuy amuhpa' hinnunmya, haqe' umuh'unañway qatsqat pañ'a.

³ Noqw òviy nu umuy māmatsnani, soon hapi hak God Hikwsiyat ahpiy yuaatakañw Jesus qalomáyukiwtaqat pañqawni. Pu soon hak Jesus Tutuyqawhqatnihqat pañqawni, hal pas Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiynen-saa.

⁴ Qahováriwtaqa Hikwsit hihihita kuwahtiput tūhuytañwu; nikañw pam pas sūkaa.

⁵ Pu itam nanāp tumalat makiwyaqey, sūkw Tutuyqawhqat eñem tumalay'yuñwa.

⁶ Itam nanāp hin makiwyaqey pan hihta hintsatskañwu. Noqw pay God itamuhpa', itahhinsakpiy sohsok akw nāp tunatyay tumalay'ta.

⁷ Pi sohsoyam Hikwsit makiwyaqew, pam amuhpe namtaknañwu. Noqw put ahpiy itam sohsoyam moñwvastotini.

⁸ Pi Hikwsi wuwanlavayit sukwat aw nóañwu; pu pay pam Hikwsi piw súannavotit lavayit sukwat aw nóañwu.

⁹ Pu pay pam Hikwsi piw qapêvewnit sukwat aw nóañwu; pu pay pam Hikwsi piw sukwat aw tûqalapsintaniqey ôqalat nóañwu.

¹⁰ Noqw sũka kätutmalat hintsaki; piw sũka God eñem yuaata; piw sũka hihituy hiksimuy māmatsñwu; piw sũka ðñaqw lavayit yuaata; piw sũka ðñaqw lavayit namtöknañwu.

¹¹ Noqw hapi pay pam Hikwsi iit sohsok hintsaki; hakiy aw hihtawat nónik panhtiñwu.

One Body with Many Parts

¹² Pay as pi hakiy tokoat sũkanikañw wũhaq a'wiway'taqw, pu put tokoyat añ sohsoy a'wisa wũhaqnikañw pay sũka tókoniñwu. Noqw Christ hapi pan hinta.

¹³ Pi itam sohsoyam sũkw Hikwsit ahpiy tuvoylatotiqe, soñawnen sũka tókoniwhtoti, sen itam Jew-sinomu, sen qa-Jew-sinomu, sen núantutuwiktu, sen qa tütuwiktu. Pi itam sohsoyam sũkw Hikwsit makiwya.

¹⁴ Pi hakiy tokoat qa sũkw awiwaniñwu. Pam hapi wũhaq'a.

¹⁵ Noqw ðviy kurs hakiy kuk'at sen kítani: Nu qa mātanihqe ðviy pay nu tokot qa añqwwi, kite', ya pam pay paniqw tokot qa añqwwini?

¹⁶ Pu kurs hakiy naqvuat sen kítani: Nu qa pōsianihqe ðviy nu tokot qa añqwwi, kite', ya pam pay paniqw tokot qa añqwwini?

¹⁷ Kurs as hakiy tokoat sohsoy pōsiniqw hak hin navotmantani? Pu kurs pam sohsoy naqvusaniqw hak hin hihta hovaikmantani?

¹⁸ Noqw pay pi God hin aw wũwaqey pan hakiy tokoyat añ a'wiwayat yukuhtañwu.

¹⁹ Noqw kurs as puma pay sohsoy sũka awiwasaniqw ya hakiy tokoat háqamni?

²⁰ Nikañw pay hapi hak wũhaq a'wiway'kañw pay sũka tokoy'tañwu.

²¹ Noqw ðviy soon hakiy pōsiat māyat aw pañqawni: Nu uñ qa haqni'ta, kítani. Pu piw soon qōtōat kukyat aw pañqawni: Nu uñ qa haqni'ta, kítani.

²² Qae, pi hakiy tokoyat añ himu suhpan pay òwihinyuñqa pas soon qe'yañwu.

²³ Pi hakiy tokoyat añ hahqe' itamuyniqw pay hin'ewakwyaqat itamuy pumuy pas kaptsi'yuiñwu; pu itamuhpa' qason'iwayaqat itam pās tunatyawkahkañw yuwsinaya.

²⁴ Itamhpa' sóniwayaqa pi pay qa hihta haqni'yuiñwa. Pi God hakiy tokoyat namikwaptaqe añ hage' hihta qa pasiwyuñqat aw pas pavan unañwtavi,

²⁵ Hakiy tokoyat ep qa haqam nehpewi hintaqat ðviy'o; noqw añ a'wiwa nāmi unañwtavi'yuiñwni.

²⁶ Noqw kurs himuwa awiwa nātuhotaqw, sohsoyam a'wiwat put amum nātuhototañwu. Pu kurs sũka awiwa kaptsiwihq, sohsoyam a'wiwat put amum hahlayañwu.

²⁷ Noqw uma hapi sumiyankañw Christ tokoyat anyuñwa; nihqe nanāp añ a'wiwatu.

²⁸ Noqw God hapi Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpe haqawatuy hihta añ oyahta, imuy ayaiwyuñqamuy mohtii, amúnk pu' put eñem yuaatotaqamuy, amúnk pu' tütutuqaynayaqamuy, atsve pu' kätatayhpit hintsatskaqamuy, pep pu' tûqalapsintotaqamuy, pu tûvaañwantotaqamuy, pu añ moñ'iwuyuñqamuy, pu qa supwat himuhkwa yuaatotaqamuy.

²⁹ Ya sohsoyam ayaiwyuñwa? Ya sohsoyam God eñem yuaatota? Ya sohsoyam tütutuqaynaya? Ya sohsoyam kätatayhpit hintsatska?

³⁰ Ya sohsoyam tûqalapsintotaniqey ôqalay'yuiñwa? Ya sohsoyam ðñaqw lavayit yuaatota? Ya sohsoyam tuqay'a'yatu?

³¹ Nikañw pay uma pas añ núnukñwat kuwahtiput tunlay'yuiñwni. Nikañw nu it epnihqe háqe'wat pas nukñwat umuy āwanani.

13

Love

¹ Nāmahin pi as nu sinmuy, pu God hoñviaymuyatuy amún pās hópinikañw nuhtumi qa unañway'te', nu soñawnen sikasivat qalalataqat antani, sen sivavutsqat an eyoyotaqata.

² Pu nāmahin pi as nu God eñem yuaataniqey makiway'takañw, pu hihilta āmiwtañwuqat sohsok mātsi'kañw, pu sohsok hihta navoti'tani, pu nāmahin pi as nu pas qapêvewni'kañw tütukwit nahlamintanikañw nuhtumi qa unañway'te', nu qahimuu.

³ Pu nāmahin pi as nu añ ðokiwayaqamuy nopnaniqe ðviy sohsok hihta ihimuy amumi nónikañw, pu itokoy taqsokiwniqat aw put mātapnikañw nuhtumi qa unañway'te' soon nu put akw moñwvastini.

⁴ Nami'nañwa qa iñs hin unañwtiñwu; hakiy pāsniñwu. Nami'nañwa qa unañwtuyvañwu. Nami'nañwa qa kwiviyuaatañwu; pu qa nātsotskanañwu.

⁵ Hakiy qa hintsanñwu; qa nēnem hihta tunatyawtañwu; pu qa suy'tsiptiñwu; qalomáhintsaniwe' put ep qa hin unañwitiñwu;

⁶ Qaantsatskiwhqat ep qa hahlayhtiñwu; nikañw súantsatskiwhqat ep hahlayhtiñwu.

⁷ Sohsok hihta añ nānakwhani'tañwu; sohsok hihta tuptsiwñwu; sohsok hihta ep qa nañ'eknañwu; sohsok hihta añ kuytañwu.

⁸ Nami'nañwa qa haqami sohtani. Nikañw God añqw nātoniqa lavayi hapi pay yukiltini; pu himuhkwa yuaatiwhqa pay sohtini, pu i' navoti pay tūwayani.

⁹ Pi itam qa pasiwtaqat navoti'yuiñwa; pu itam qa pasiwtaqat God eñem yuaatota.

¹⁰ Nikañw ason hisat himu pas pasiwtaqat pituqw, pep pu' himu pay qa pasiwtaqa ayo yukiltini.

¹¹ Ura nu tsāynihqe tsakoyuatañwu; nu tsākw an hihta māmatsñwu, pu nu tsakowuwni'tañwu. Nit nu tāqatige pep pu' nu hihta tsakoe'wakw ayo yuku.

¹² Pay itam pi nāt pu' soñawnen panaptsat akw qa suyan nāviptsani'yuiñwa. Nikañw ep pu' itam pas suyan nānami yoyrikyani. Pu' hapi nu qa pasiwtaqat tuwi'ta; nikañw ason pep pu' nu pas pasiwtaqat navoti'tani, God pas pasiwtaqat inumi navoti'taqat pan'i.

¹³ Taay, noqw òviy hapi ima palyom pētoti-i' qapēwenni, pu unañwvahi, pu nami'nañwa. Noqw imuy amuñaqw nami'nañwa hapi pas mohpeq'a.

14

More about Spiritual Gifts

¹ Uma nuhtumi unañway'yuiñwiniqey añ ò'qalyani; pu uma hīhihta kuwahtiput Hikwsit añqwnihqat tuñlay'yuiñwini, tis òviy uma God eñem yuaatotaniqeyu.

² Pi òñaqw lavayit yuaataqa qa sinmuy amumi yuaatat, God awniñwu, pi qa hak put hihta yuaataqat mātsi'tañwuniq'ò; pi pam hihta āmiwyuñqat Hikwsit ahpiy yuaatañwu.

³ Noqw pu God eñem yuaataqa hapi sinmuy amumi yuaatañwu òqawhtotaniqat òviy'o, pu òkwhaniwyaniqata, pu suyan unañwtotiniqata.

⁴ I' òñaqw lavayit yuaataqa pi nāòqawhtotoynañwu. Noqw pu God eñem yuaataqa God aw tōnawtaqamuy òqawhtotoynañwu.

⁵ Is as uma sohsoyam òñaqw lavayit yuaatotani, tis òviy God eñem yuaatotani; ispi God eñem yuaataqa òñaqw lavayit yuaataqat epnihqe pas pávaniq'ò, hal pas òñaqw yuaataqa hihta lavayitqey namtóminta-saa; noqw Jesus aw tōnawtaqam òqawhtotani.

⁶ Noqw taay itupkomu, kurs nu umumi pitut òñaqw lavayit-sa yuaate', ya nu hin umuy moñwastapnani? Kurs nu God añqw hihta navotqey qa umumi yuaate', piw umuy qa hihta navotne', piw God lavayiyat umumi qa yuaate', piw umuy qa hihta tutuqaynaqw, ya uma hin ilavayiy akw moñwastotini?

⁷ Híkispilēna qa taytaqa soon qa suyan tōqtini, sen pas lēna, sen sivatonlena. Taq sen hak lēlent hihta qa suyan tōqtapnaqw, ya hak hihta lēlenqat māmatsni?

⁸ Pi tōtōqqi qa suan tōqtiqw, ya hak kipokyuwsini?

⁹ Noqw pay hapi pan piw umuhpe hinta. Pas uma umuhleñiy akw lavayit susmataqni-hqat qa yuaaykuyaqw, ya hak umuy pep hiñqaqwaqat māmatsni? Uma pi haktonsa yuaatotani.

¹⁰ Pay as pi soon tūwaqatsit ep hīhihtuy qa nānan'ik lavayi'yuiñwa. Noqw qa himuwa qa hihta tuawi'ta.

¹¹ Noqw òviy nu yuaataqat lavayiyat qa tūqayte' putniqw pay nu himusinoni; noqw i' yuaataqa pay nuyniqw himusinoni.

¹² Noqw pay hapi piw umuhpe panta, pi uma Hikwsit ahpiy kuwahtiput pas nānawakna. Oviy uma Jesus aw tōnawtaqamuy òqawhtoyaniqey òviy pas ò'qalyani.

¹³ Noqw òviy i' hak òñaqw lavayit yuaataqa put namtómintamantaniqey òviy tūviñlawni.

¹⁴ Pi nu òñaqw lavayit akw God aw nāwaknaqw, pas as pi ihikwsi nāwaknani, noqw iwuwni qa hihta apiiwani.

¹⁵ Taay, noqw pep hintani? Nu ihikwsiy ahpiy nāwaknani, pu piw iwuwniy ahpiy'o; nu ihikwsiy ahpiy tawlawni, pu piw iwuwniy ahpiy'o.

¹⁶ As qa pantaniqw, um uhikwsiy akw hihta ep hahlayhtiñwu ya i' qa mātsi'taqqa hin Antsaa, kitani, ispi pam un hiñqawhqat qa mātsi'taqee.

¹⁷ Pay as pi um ka suan hihta ep hahlayhtiñwu; noqw mi'wa qa put akw òqawhtañwu.

¹⁸ Pas nu Inay God aw hahlayhti. Kwakwhat pi nu sohsokmuy umuhpenihqe pas pavan òñaqw lavayit yuaata.

¹⁹ Nikañw pay nu tuwat Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpe panis hīkiyom lavayit iwuwniy ahpiy lavayitniqey nāwakna; nen nu hakimuy hihta tutuqaynani; nen qa haktonsa pakwūt-sikip sōmorit òñaqw lavayit yuaaykuni.

²⁰ Itupkomu, uma qa tsakowuwni'yuñwani; nikañw qalomátunatyat awwat titipostuy amunyuñwani; nikañw uma añ pás pasiwyuñqamuy amún wuwni'yuñwani.

²¹ Pi tutavot añ yan pey'ta: Nu alónót lavayi'yuñqamuy lavayiyamuy-nikañw pu a'löntuy moayamuy ahiy imuy sinmuy amumi yuaaykuni. Noqw nāmahin pi nu as panhtiniqw soon puma inumi tūqayyuñwani, kita Tutuyqawhqa.

²² Noqw òviy òñaqw lavayi pay hapi qatuptsiwni'yuñqamuy amumi hihta tuawi'ta, ima tuptsiwni'yuñqamuy qa pumuy amumi; nikañw God añqw lavayi qatuptsiwni'yuñqamuy qa pumuy amuñem-nit, imuy añ tuptsiwni'yuñqamuy amuñemi.

²³ Noqw òviy kurs uma Jesus aw tónawtaqam haqam sūvo tsovaltīqw, uma sohsoyam òñaqw lavayit yuaatotaqw, pu hakim qatūqayyuñqam, sen qatuptsiwni'yuñqam pañso yuñe', ya puma umuy hōnaq'iwyuñqat qa pañqawani?

²⁴ Noqw kurs uma sohsoyam God lavayiyat yuaatotaqw, hak qatuptsiwni'taqa, sen qatūqaytaqa pañso pake', sohsokmuy umuhpiy sóontaniwani, pu sohsokmuy umuhpiy aw pohtiwni.

²⁵ Noqw pantaqat ahiy put unañwpeq himu tupkiwyuñqa mātaktini; noqw òviy pam yōkoltit, God pas hihtate', put pas antsa umuhpenihqat tūawwani.

Order in the Church

²⁶ Taay, noqw hintani itupkomu? Pi uma sūvo tsovalte', uma añ nanāp hihta tāwi'yuñwani, hihta tutuqaynayañwani; òñaqw lavayit yuaatotañwani; God añqw hihta navoti'yuñqey yuaatotañwani; òñaqw lavayit tuqay'ayhtotiñwani. Hakimuy òqawhtotoynayaniqey òviy uma sohso hihta hintsatskamantani.

²⁷ Kurs haqawat òñaqw lavayit yuaaykuyaniqw, pay lōyōmmantani, sen pahyomyamantani, pay pahsa'mantani; pu puma nānañ qeni'yuñwamantani; noqw suhka lavayiyamuy namtōmintani.

²⁸ Nikañw kurs pay qa hak hakiy lavayiyat namtōmintaniqw, pay pam hāk tsovawtaqamuy ep qa hiñqawlawht, nāmi yuaatamantani, pu God aw'i.

²⁹ Pay God eñem yuaatotaqam lōyōm, sen pahyom-haqam yuaaykuyamantani; noqw mīmawat lavayiyamuy aw wūwantotamantani.

³⁰ Ason kurs aqlap qátuhqat aw himu mātaktīqw, pay mohti yuaataqa hāk qa hiñqawlawmamtani.

³¹ Pay ason uma soon qa sohsoyam nānañ God lavayiyat yuaaykuyamantani; noqw sohsoyam tutuqayyani; nen sohsoyam òkwhaniwyuñwani.

³² Noqw God lavay'aymat nāp hikwsiy aw tuyqawi'yuñwa.

³³ Pi God nānaphin qatsit qa yuki'tat, uyiwawqatsit tumalay'ta. Pas añ ahsupoq God sinomat tsovawtaqey hin hintsatskaqw,

³⁴ Pan hapi hakim tsovawtaqam momoyam as qa hiñqawmamtani, taq puma yuaatotaniqey ep qa qeni'yuñwa. Puma maqapsiy hinyuñwani. Ura tutavo pan yuaata.

³⁵ Pu ason pi puma hihta tutuqayyaniqey nānawakne', kiy añ puwsuñwumuy put tūviñtotamantani. Taq momoyam haqam tsovawtaqat ep yuaaykuyaniqw pam pumuy amuñem haman'eway'o.

³⁶ Ya God lavayiyat umuhpiy aniwhti? Hal ya pay pas pam umumi-sa pitu?

³⁷ Hak tāqa God lavay'ayaatnihqey namiwuwante', sen Hikwsit añ hinmaqey namiwuwante', it aw nakwhani-nu umumi hihta pentaqam Tutuyqawhqaq tutavoata.

³⁸ Pu ason kurs hak haqam it qa tuway'te', tatam pi pam qa nātuiwntani.

³⁹ Yanta itupkomu, noqw òviy uma God lavayiyat yuaatotaniqey pas tuñlay'yuñwani; pu uma hakiy òñaqw lavayit yuaataniqat qa mēwantotani.

⁴⁰ Pay sohsoy himu pás unañwat, qa nānaphin yukiwmantani.

15

The Resurrection of Christ

¹ Taay itupkomu, ura nu hapi lomatuawit umuy yuaaykuqey umuy u'nana. Put hapi uma kwusuya; pu uma put ep hōñi.

² Pu uma hapi piw put akw ayo nōña, kurs uma nuy hihta umumi yuaaykuqat u'ni'yuñwee, hal kurs uma paysoq tuptsiwye'-saa.

³ Pi nu pay piw hihta kwūsuhqey ura put umumi mohti mātavi, i' Christ hin pey'taqat itahqaanhtipuy ep mokqata.

⁴ Pu ura pam hin pey'taqat an tūamiwhqey pu pāyis talq ahoy tātavi.

⁵ Pu ura pam Cephas aw namtakna, nit pu pakwt lōq sihkay'taqamuy ayaiwyuñqamuy amumi.

⁶ Pantaqat atsve pu' pam tuptsiwni'yuñqamuy tsivot tsivót-sikip súnatnihqamuy amuhpe hóyokiwtaqamuy súsnikañw amumi namtakna. Noqw pumuy amuñaqw suswuhacqnihqam nāt yēse; nikañw haqawat pi pay soa.

⁷ Pantaqat atsve pu' pam James aw namtakna, nit pep pu' sohsokmuy ayaiwyuñqamuy amumii.

⁸ Pu nuhtuñk pam inumi piw namtakna, soñawnen nāt aw qa pituqw pay nu tihtiwqhāt an'i.

⁹ Pi nu ayaiwyuñqamuy amuñaqw susqahimuu. Soon pi as nu yan'ewayñikañw ayaiw-taqey pan tūñwantiwni; pi nu God aw tōnawtaqamuy okiwsana.

¹⁰ Nikañw kurs nu hímunen, nu God núokwayat ahpiy pam'i. Nihqe nu qa paysoq put núokwayat makiwa; pi nu pumuy sohsokmuy amuhpenihqe pas pavan maqsonta, nikañw pay qa nūu, pi God núokwaat inumum tumalay'ta.

¹¹ Noqw itam yan yuaatota, sen púmaa, sen nūu. Noqw òviy uma yan tūtuptsiwa.

Our Resurrection

¹² Taay, noqw kurs itam Christ mokiwuy añqw ahoy tātayhqat yuaatotaqw, ya hintaqw òviy umuñaqw haqawat so'pum soon ahoy tātayyaniqat pañqaqwa?

¹³ Pi kurs so'pum pay qa ahoy tātayyaniqw, pahsat kurs Christ pay qa ahoy tātayi.

¹⁴ Noqw kurs Christ pay qa ahoy tātayhq, pep pu' itam haktonsa yuaatota; noqw piw uma kurs haktonsa aw tuptsiwni'yuñwa.

¹⁵ Noqw híkspi itam God qa súanyuaatotaqey pan núansaniwya. Oviypi pam Christ ahoy tātaynaqat pañqaqwa. Noqw pay kurs ima so'pum qa ahoy tātayyaniqw, pep pu' piw Christ qa ahoy tātayniwa.

¹⁶ Ispi kurs so'qam pay qa ahoy tātayyaniqw, pahsat hapi God Christ pay qa ahoy tātayna.

¹⁷ Pu kurs Christ pay qa ahoy tātayniwhq, uma haktonsa tuptsiwni'yuñwa; uma nāt umuhqaanhtipuy an hinwisa.

¹⁸ Pu òviy piw ima Christ ep so'qam kurs pay pas súlawhti.

¹⁹ Kurs pay itam yep-sa qatsit ep Christ aw yanyuñwnik, pas hapi itam sohsokmuy sinmuy amuñaqw sus'okiwhinyuñwni.

²⁰ Noqw pi pas antsa Christ hapi mokiwuy añqw ahoy tātayi; nihqe imuy so'qamuy piw ahoy tātayniqat mahtakna.

²¹ Pi sinom sūkw sinot atsviy so'ñwu. Noqw pan hapi piw puma sūkw sinot atsviy ahoy yesvani.

²² Pi Adam an sohsoyam só'iwmaq, pay òviy piw pan Christ an sohsoyam mokiwuy añqw ahoy tātayyani.

²³ Nikañw nanāp qeni'yuñwni, Christ mohtini, anñ pu' Christ hisat pituqw put sinomat tūwatyani.

²⁴ Pep pu' so'ñwamiq pituqw, pam Nay God aw moñwtunatyat mātapni, pam ahsupoq moñwqeqnit ayo yúkut'a, pu sohsokmuy an moñw'iwyuñqamuyu, pu an òqalay'yuñqamuyu.

²⁵ Ispi pam soon qa moñw'iwatani, pas hisat God sohsokmuy tuwqamuy añwutaqw, puma put aw maqaptsi'yuñwniqat pahsavoo.

²⁶ Noqw nuhtuñk mokiwu, itahtuwqanihq, piw súlawhtini.

²⁷ Pi God Christ pas sohsok hihta aw òqalmaqa. Nikañw pam put sohsok hihta aw òqalmaqahqey kítaq, pas nāp qa put aw maqaptsiy qatu, òviy pi pam hapi put sohsok hihta aw òqalmaqahqee.

²⁸ Nikañw ason pam sohsok hihta añwutaqw, pep pu' Tiat piw put aw maqaptsiy qátuni, it hakiy put sohsok hihta aw òqalmaqahqat aw'i. Noqw God hapi sohsokmuy amuhpenihqe suspavanni.

²⁹ Taay, noqw kurs as so'qam pay ahoy qa tātayyaniqw, ya ima so'qamuy amuñem kūyit akw tuvoylatotiqam hintsatska? Noqw pas piw puma hinoqw so'qamuy amuñem kūyit akw tuvoylatoti?

³⁰ Noqw hinoqw pas piw itam yūmosa unahintaqat yēse?

³¹ Nu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ep umuy pihni'taqey ahpiy umumi pas súañqawni, itupkomu, Nu nāqavo mómqi.

³² Kurs nu Ephesus ep hakimuy i'tsivutuy popkotuy amunyūqamuy qananahtsopkañw nāyawwe', ya sen nu hin put akw moñwvasni, kurs so'qam pay qa ahoy tātayyaniq'ò? Pay pi itam tatam nōnovani, piw hihikwyani; taq itam qāvo so'ni.

³³ Uma nāmi qa yētotani, hak qahopit a'puñalqw, pam hapi hakiy qatsiyat nukñwat nukushintsanñwu.

³⁴ Uma suan hinwisniqey aw havivokalyani, nen qaanhtiput qe'yani; taq haqawat God qa tuwi'yuñwa. Nu umuy hamantoynaniqe kita.

The Resurrection Body

³⁵ Noq̄w haq̄awa soon qa pañq̄awni: Noq̄w ya so'pum hin hinkahkañw tātayyani? Puma hihta tokoy'kahkañw ökini?

³⁶ Um hak qa wuwni'taqa, pi um hihta uyhq pu pam mokq, pu put añq̄w uyiwhqa wñiwmañwu.

³⁷ Pi um hihta üye' hintaqat tokoy'taniqat qa pantaqat uyñwu. Um pay sivosiyat uyñwu, sen söhövosita, sen himuvoshumita.

³⁸ Noq̄w ason God put hintaniqat nāwakne' pan put tokotoynañwu. Pu sohsok hihta sivosiyat hintaqat tokoy'taniqat pam enem yukuñwu.

³⁹ Sohsok sikwi qa sunyuñwa. Sinom pas nāp sikwi'yuñwa; pu hihtu popkot piw pas nāp sikwi'yuñwa; pu pāvakiwht piw pas nāp sikwi'yuñwa; pu masay'yuñqam piw pas nāp sikwi'yuñwa.

⁴⁰ Pu öveqatsit ep yesqam piw nāp tokoy'yuñwa, pu tūwaqatsit ep yesqam nāp tokoy'yuñwa. Öveqatsit ep yesqam nāp lomavitsañway'yuñwa; pu tūwaqatsit ep yesqam piw suk̄w lomavitsañway'yuñwa.

⁴¹ Tāwa pas nāp tālawñway'tañwu; pu müyaw piw pas nāp tālawñway'tañwu; pu sötu piw pas nāp tālawñway'yuñwu. Noq̄w qa sohsöy sötu sun tālawñway'yuñwu.

⁴² Noq̄w pan hapi i' hak mokt ahoy tātayhqa hintañwu. Pam as hovariwkañw āmiwht, qahováriwkañw ahoy tātayni.

⁴³ Pam as hin'eway āmiwht, lolmat pitsañway'kañw tātayni; pam qaöqalay'kañw āmiwht, a'nö öqalay'kañw tātayni.

⁴⁴ Pam yep qatsit añq̄w tokoy'kañw āmiwht, Hikwsit añq̄w tokoy'kañw tātayni. Itam pu' yep qatsit añq̄w tokot pasiwyuñwa. Noq̄w pep pu' itam pas antsa Hikwsit añq̄w tokot pasiwyuñwani.

⁴⁵ Öviiy pi ura yan pey'ta: I' Adam mohti'maqa tātayñwuqey pan yukiwta, yan'i. Noq̄w pay i' Adam nuhtuñkñihqa hikwsi hakiiy tātaynaniqey pan yukiwta.

⁴⁶ Nikañw Hikwsit añq̄wnihqa qa mohtii, pi yep qatsit añq̄wnihqa; pu Hikwsit añq̄wnihqa pay ason añkti.

⁴⁷ I' mohti sino tutskwat añq̄w yukilti; nihqe pam yep qatsit tunatyawta. Noq̄w añkñihqa sino hapi Tutuyqawhqa, öveqatsit añq'ö.

⁴⁸ Pay pi tutskwat añq̄w yukiwtaqa hin hintaqw ima tutskwat añq̄w yukiyuñqam hapi pay piw panyuñwa; pu öveqatsit añq̄wnihqa hin hintaqw pay öviiy hapi öveqatsit añq̄wyaqam piw panyuñwa.

⁴⁹ Noq̄w pay pi itam tutskwat añq̄w yukiwtaqat an yukiyuñqey pan hapi öviiy itam piw öveqatsit añq̄wnihqat an yukiyuñwani.

⁵⁰ Noq̄w it nu pañq̄awni itupkomu: Pas kurs hin hak tokoy'kañw piw uñwáy'kañw God moñwtunatyayat himuy'vani; piw pas soon hak hovariwkañw qatsit qahováriwtaqat himuy'vani.

⁵¹ Meh, nu hihta tupkiwtañwuqat umuy āawnani. Itam qa sohsöyam so'ni; nikañw itam sohsöyam alöñtotini.

⁵² Nāt yankahkañwo, hakiiy pōsiyat uhpukqat pan halayvita, nuhtuñk tötöqp̄it tötqi'ö. Pi tötöq̄pi tötq̄iqw, pu so'pum qahinkahkañw ahoy tātayyani, noq̄w itam alöñtotini.

⁵³ Pi itam itahtokoy sakwitiñwuqat hihta pas qa sakwitiñwuqat enañ nāhoyñwayani; pu mokñwuqat hihta pas qa mokñwuqat énañ'a.

⁵⁴ Noq̄w öviiy i' sakwitiñwuqat pas qa sakwitiñwuqat yuwsiqw, pu i' pay mokñwuqat pas qa mokñwuqat yuwsiqw, pahsat pu i' yan lavayi pey'taqa aw antsaniwñi: Mokiwu áñwutiwhqe súlawhti.

⁵⁵ Taay, mokiwu, ya um hihta akw hakiiy áñwutani? Taay, mokiwu, ya um hihta akw hakiiy müani, yan'i.

⁵⁶ Pi qaanh̄tipu hapi mokiwiuy hōyat antañwu. Noq̄w hin hinwisniqa tutavo hapi qaanh̄tiput öqaltoynañwu.

⁵⁷ Noq̄w pay kwakwhat pi God Itahtutuyqawh̄qay Jesus Christ an itam hihta an küyuñniqat pan yuki'ta.

⁵⁸ Yanta aw iunañwam itupkomu, öviiy uma hñrs hoñni; pas qa wayayatotani; sutsep Tutuyqawh̄qat an qaöwihinyuñwani; pi uma qa paysoq Tutuyqawh̄qat enem tumalay'yuñqey navoti'yuñwa.

16*The Offering for Fellow Believers*

¹ Pu' imuy God sinomuyatuy amuñem himu oyiwñiqat nu pañq̄awni. Pay nu Galatiat ep Jesus aw tōnawtaqamuy amumi hin tutaptaq̄w uma piw panhtotini.

² Ason Sundayat aw pituq̄w, uma añ nanāp hihta ayo warantotamantani, God hakiy hin hihta tuwanaqat pan'ī. Noq̄w nuy pituq̄w uma hihta qa sumiooyani.

³ Noq̄w uma umuhututuveniy akw hakimuy hu'wanayaq̄w, ason nu pite' pumuy ayatani; noq̄w puma umuhkuwahtipuy Jerusalem aq̄w kiwisni.

⁴ Pu ason kurs nuy aq̄wniq̄w, pam lomahintaniq̄w puma inumumyani.

Paul's Plans

⁵ Noq̄w nu hapi Macedoniat añnen umumini, pi nu Macedoniat añni.

⁶ Noq̄w sen nu umumum huruhtini, hikis sen nu umumum tōmōlani; nen nu haqamininiq̄w uma nuy hihta akw paañwayani.

⁷ Nikañw nu pu' yañ haqami hoytaqe pay hāk unumi qa yórkni, nikañw pay hisnen nu umumum hihsavo huruhtini, kurs Tutuyqawhqa nuy nakwhanaq'ō.

⁸ Nikañw nu hapi Pentecost aw pahsavo Ephesus ep qátuni.

⁹ Pi nu pas pavan öqalat tumaltaniq̄w, put aw inuñem wuhkoew hötsilti; noq̄w ehpewi hintsatskaqam wūhaqya.

¹⁰ Pu ason kurs Timotheus umumiq̄w pituq̄w, uma tunatyaltotiq̄w, pam qañutsúwkañw umumum qátuni, taq pam inún it Tutuyqawhqa tumalayta hintsaki.

¹¹ Oviy hapi qa hak put pēvewnani, uma qa panyuñwt, put hahlayhqaq̄w umuhpiy hōnayaq̄w, pam peq̄w inumini, taq nu put enañ añ tuptsiwni'yuñqamuy nuhtayta.

¹² Pu i'wa itahtupko Apollos pay as pas añ tuptsiwni'yuñqamuy amumum umumiq̄niqat nu aw ö'qala. Noq̄w pay nāt pam qa pu'haqam umuminiqey nāwakna; nikañw pay ason pam hisat eñem lomahintaniq̄w soon qa umumini.

Final Words

¹³ Uma qa nāunay'yuñwni; qapēvewnit ep hūrs hoñni; pas tahtaqtñihqey pan hinyuñwni; a'nō ö'qaltñi.

¹⁴ Uma nānami unañway'kahkañw, sohsok hihta hintsatskani.

¹⁵ Noq̄w uma Stephanas ep kīvituy navoti'yuñq̄w puma Achaiat ep mohti tuptsiwya, nihqe puma God sinomuyatuy tumalay'yuñwñiqey aw nānoi'yuñwa.

¹⁶ Noq̄w öviy nu umumi naokiyaw'tani: Uma hakimuy pan hinyuñqamuy amumi tūqayyuñwni, pu sohsokmuy itamuy hintsatskaqamuy amumii, pu itamum tumalay'yuñqamuy amumii.

¹⁷ Pas nu it Stephanus, pu Fortunatus, pu Achaicus pumuy ökiq̄w hahlayhti, puma umuy kurs hinyaniqat ep aw antsatsnaq̄w öviy'o.

¹⁸ Pas pi puma nuy suyan unañwtoynaya, pu úmuy; öviy uma añ panyuñqamuy pan tuway'yuñwni.

¹⁹ Ima Asiat ep hāhaqe' Jesus aw tōnawtaqam umuy öqalaya; Aquila Priscillat amum umuy Tutuyqawhqaq̄w añ a'nō öqala, kiyamuy ep tsovawtaqamuy amumuma.

²⁰ Sohsoyam tuptsiwni'yuñqam umuy öqalaya. Uma nānatupkomñihqey pan na'qalantotani.

²¹ Nu' Paul hapi it yan öqalnit pas nāp imay akw penta.

²² Tutuyqawhqaq̄w Jesus Christ aw qa unañway'taqa hapi pas pay ayo tūviwmantani. Itahtutuyqawhqaq̄w hapi nāt pītuni.

²³ Nam Itahtutuyqawhqaq̄w Jesus Christ núokwaat umumi pitsíwtaa.

²⁴ Nu Christ Jesus añ umumi pas unañway'ta. Nam antaa.

Paul
CORINTH
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi anġ Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ ayaatnihqa it penta, itahtupkoy Timothyt ámuma. Itam Corinth epeq God aw tōnawtaqamuy óqalanta, pu sohsokmuy God sinomuyatuy añ ahsupoq Achaia-tutskwat ep yesqamuy piwu.

² Nam núokwa, pu kwakwaha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwíwtaa, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añq'ó.

Paul Gives Thanks to God

³ Nu God, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Náyatnihqat aw hahlayhtima. Kwakwhat pi pam Itananihqe itamuy ókwatuwa, pu itamumi unañwtavi'ma.

⁴ Itamuy híhihta añ kánanvotq, ahsupoq put añ pam itamumi unañwtavi'ma; noqw óviy itam piw tuwat hakimuy híhihta añ kánanvotyagamuy amumi unañwtapyaniqey tuwi'yuñwa, God itamumi hin unañwtapqat pan'i.

⁵ Pi kurs itam Christ amum híhihta añ kánanvotq, pu' pas pavan pam itamumi soon qa unañwtavi'tani.

⁶ Pu kurs itam haqam hihta añ kánavote', pay hapi umuy suyan unañwtotiniqat, pu ayo nóñakniqat óviy itam put añ kuyvañwu. Noqw ason God itamumi unañwtaviqw, itam umumi unañwtapniqey tuwi'vaniqat óviy panta; noqw itam umumi unañwtapq, uma itamun kánanapte' qa nañ'eknaye', añ kúkuyvani.

⁷ Itam qanánatsopkañw God aw yanta, it navoti'taqee: Kurs uma itamun hihta añ kánanaptaqw, God umumi unañwtapni, itamumi hin unañwtapqey pan'i.

⁸ Pi itam Asiat ep hin kánavotqat uma navoti'yuñwniqat itam nāwakna, itahtupkomu. Pas pi itam as soon añ kuytani, itah'óqalay yupqóyva putuhtiq'ó. Noqw óviy itam okiw itahqatsiy añ nánahsopti.

⁹ Panta, nihqe óviy itam qa qátuniqey pañso pitu, itam nāp itah'óqalay qa aw yantat, God aw yantaniqe óviy'ó, it hakiy so'pumuy ahoy tátaynañwuqat aw'i.

¹⁰ Pam hapi mokiwyuy añqw itamuy ayo távihqe, nāt itamuy ayo tahtaptima; nihqe pay nāt soon pam itamuy ayo qa táviniqat itam aw tuptsiwni'ta.

¹¹ Okiw as uma God itamuy nāt ayo táviniqat óviy itamuñem nāwakinwisni, añ kaysiwhqamuy amumuma; noqw ason pam panhtiqw, pep pu' uma pumuy amumum put ep God aw hahlayhtiwisni.

The Change in Paul's Plans

¹² Itam it ep hahlayhti, itahtupkomu. Itam súañqawniqey itah'unañwpeq navoti'ta. Itam qa atsáy'makañw, suan hinma, qa nāp itahwuwniy añ'a, panis God núokwayat-sa añ'a. Pan itam hinma sinmuy amuhpaa, pu umuhpa' piwu.

¹³ Pay nu umuy hihta mātisi'yuñwniqat pan umumi pēna. Pay hisnen uma yūmosa put mātisi'wisni.

¹⁴ Pay uma itamuy qa pas tuwi'yuñwa. Pay as uma itamuy suyan tuwi'yuñwe', Itahtutuyqawhqay Jesus pituhqat ep uma itamuy hahlaytotini, itam umuy hin hahlayhtiqat pan'i.

¹⁵⁻¹⁶ Noqw it yantaqat nu qapēvewnaqe as óviy pay mohti umumiqniqey pan unañwti, pu umuhpiy Macedoniat awnit, Macedoniat añqw umumi piw áhoyniqeyu; nen nu lōs umuy paañwani. Noqw nu umuñaqw Judeat aqwniqw uma nuy paañwayani.

¹⁷ Nu umumiqniqey qa paysoq nanawini. Nu yep qatsit ep haqawatuy qa amún lōq lavayi'ta-Kurs antsaa, it'a, pu piw Qae, itwata.

¹⁸ God pas qa átsanihqaa inumi navoti'taqw, nu súañqawu. Nu qa lōq layayi'ta.

¹⁹ Ura Sylvanus, pu Timotheus, pu nūu, itam umuy it Jesus Christ God Tiyat āawnaya. Noqw pam hapi pas antsaa. Pam pas qa hihta ep wiñwhinta.

²⁰ Pi God sinmuy hihta āawnaqw, Christ hapi amumi put antsañwu. Noqw paniqw hapi óviy itam put tuñwniyat aw yankahkañw, Nam antani, kitotañwu, God tayawintiwniqat óviy'ó.

²¹ God hapi itamuy, pu umuy Christ aw sinotaqe itamuy asna;

²² Piw itah'unañwpeq Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyovlata. Yan pam hin itamuy āawnaqey pan itamuñem yúkuniqey itamumi mahtakna.

²³ God inumi navoti'taqw nu umumi súañqawni: Nu hapi umuy ókwatuwhqe óviy pay hāk Corinth qa aqw'a.

²⁴ Nu umuhtuptioni ep umumi tuyqawi'taqey qa pañqawu; pi uma tuptsiwnit ep hōñi; nikañw okiw as umuy hahlayhtotiniqat óviy itam umumum tumalay'ta.

2

¹ Yan nu it wūwaqe pay nu pāpu qa putuīwkañw umumi pītuni.

² Ispi kurs nu umuy unañwmoknaqw, ya hak nuy hahlaytapnani? Sen i' inuhpiy qahahlayhtiqa panhtini?

³ Noqw nu paniq̄w òviy umumi pēna, taq nāp hisat nu umumiq pite', unañwmokni, añwu as nu umumum hahlaynikañwo; pi nu umumi navoti'taqe, nu hihta ep hahlayh̄q, uma piw put ep hahlayyani.

⁴ Pi nu kānanvotkañw iunañway tūtuyh̄q okiw pakkañw umumi pēna; uma qahahlayhtotiniqat qa paniq̄'ò, pi nu unumi pas unañway'taqey umuy navotnaniqee.

Forgiveness for the Offender

⁵ Noqw pay pi hak itamuy unañwmoknaqa pay qa nuy-sa pantsant, pay umuy pīwu; pay nu qa pas umuy sohsokmuy tukopnaniqee òviy kita.

⁶ Noqw pay pi pam tāqa wūhaq̄nihqamuy amuhpe yan sisviq̄w pay pam a'nōò.

⁷ Noqw òviy uma qa panwat aw wūwantotat, uma put hiniwh̄tipuyat ep aw pōhikyē', aw unañw̄tapyani; taq nāp hisat pam qahahlayhpit akw nāwihkini.

⁸ Noqw uma put aw unañway'yuñqey pas piw put aw mahtaknayaniqat òviy nu umumi okiwhiñqawlawu.

⁹ Pay nu pi yan tunatyawkañw umumi pēna, umumi pohtaniqee, mātaq pi uma pas sohsok hihta añ inumi tūqayyuñwa.

¹⁰ Pay uma hakiy aw hihta ep pōhikyē', put ahpiy ayo yukuyaqw, pay nu soon qa piw aw pōhikni, sen pam inuhpewi qaanhti'ò. Nu umuy tunatyawtaqe Christ aw yankañw put ep aw pōhikni.

¹¹ Taq nāp hisat Satan itamuy ūnatoynani; pi itam put hin tunatyawkañw hintsakqat mātsi'yuñwa.

Paul's Anxiety in Troas

¹² Pu piw ura nu Christ añqw lomatuawit yuaataniqee Troas ep pituq̄w, Tutuyqawhqa inuñem nukwāñw'ew qenita,

¹³ Nikañw nu itupkoy Titus pepeq qa tuwaqw, kurs pas iunañwa soon uyiwaltini; nihqee òviy nu pay pumuy mātapt, pahpiy Macedoniat aqw'a.

Victory through Christ

¹⁴ Noqw pay kwakwhat pi God Christ añ itamuy añwutaqe it nāq̄ōyiwuy añqw tūwiktiwyaqat pan itamuy tsamnuma; nihqee itamuhpiy put añqw lomatuawit hihta kwanwāhovaq̄tuqat antaqat sohsovik añ kūrükinta.

¹⁵ Pi soñawnen itam Christ ahpiy hihta kwanwāhovaq̄tuqat God eñem tataqtsoqwaqat anyuñwa, piw put unañwveya. Noqw sinom itamuqlapyaqam itamuy hovaikwya, ima mokiwuy aw òkiwisqamu, pu put añqw ayo nõñakiwyuñqam pīwu.

¹⁶ Mokiwuy aw òkiwisqamuyniq̄w, itam hihta nuhtsel'ewakwnihqat mokiwuy āawnaqat anyuñwa; noqw pay ayo nõñakiwtaqamuyniq̄w, itam hihta kwanwāhovaq̄tuqat qatsit āawnaqat anyuñwa. Noqw hak sen it tumalat añ aptsiwta?

¹⁷ Pi wūhaknihqam God lavayiyat nukushintsatsnaqw, itam qa pumuy amunyunt, God atpip qaatsáy'kahkañw, put lavayiyat Christ añ yuaatota, God ahpiy put aw ayatiwyaqee.

3

Servants of the New Covenant

¹ Ya sen itam nāt pas pu' piw hākimnihqey umuy āwintani? Hal sen pi itam añ hakimuy amún umumi pan tutuvenit hintaniqat uma nānawakna? Ya sen itam umuñaqw pan tutuvenit tuñlay'ta?

² Qae; itam pan tutuvenit qa nāwakna, pi uma pas nāp tutuvenit anyuñwa, itah'unañwpeq pey'taqata; noqw sohsoyam put añ tūñwayaqam itamuy hakimuynihqat pu hihta tumal-taqat navoti'yuñwa.

³ Uma tutuvenit Christ tuawi'taqat anyuñwa. Pi itam umumi lomatuawit taviq̄w, qátuhqat God Hikwsiat soñawnen put pēna, qa tutuvenkuyit akw tutuvenit añ'a, pu qa owavutsqat añ'a. Pam umuh'nañway taytaqat añ put pēna.

⁴⁻⁵ Itam qa nāmi yantat, God aw yankañw Christ añ yan yuaata. Pi itam nahpiy qa hihta añ aptsiwta, pas God òqalayāt-sa ahpiy'ò.

⁶ Pam hapí itamuy it puhuvasiwnit eñem hintsatsnaniqey añ aptsiwtaqat itamuñem yuku. Noqw i' pasiwni Hikwsit ahpiy mātaviwa, hísatwat tutuvenit añ pey'taqat qa pan'í. Pi sinom mokiwuy hihkay'yuñqat pan hisatvasiwnit añ pey'ta; noqw pay puhuvasiwni Hikwsit ahpiy mātaviwhqqa sinmuy qatsimqañwu.

⁷ Ura i' tutavo owat an pey'taqa sinmuy so'niqat pan amumnem yuku; nikañw pam God lolmat tälawnwayat mahtakna; öviy pi Moses taywaat put tälät akw tälawwa, pam tutavot makiwhq'ö. Noqw Israel-sinom kurs hin put taywayat aw tätayyani, nämahin pi pay tälä as ahpä' sülaw'iwmaq'ö.

⁸ Noqw öviy i' pasiwni Hikwsit ahpiy makiwhqa tis pas pavan put lolmat tälawnwayat mahtaknani.

⁹ Pi kurs lolma tälawnwa hisatvasiwnit amum yante', tis pas pavan pam piw puhuvasiwnit amum yantani. Pi hisatvasiwni sinmuy mokiwyu hihkay'yuñqat pañqawu, noqw puhuvasiwni pumuy suan qatsit aw tsämi'ma.

¹⁰ Noqw öviy hisatvasiwnit añqw tälä pëvewma, puhuvasiwnit añqw tälä put epnihqe pas suyan tälawvaqw öviy'o.

¹¹ Noqw kurs i' pasiwni tüwayatoqa tälät amum mätaviwhq, tis pas pavan i' qa tüwayaniqa tälawvani.

¹² Noqw öviy itam it puhuvasiwnit aw yanyuñqe pas qa tuhtuskahkañw yuaatota.

¹³ Pu itam Moses hihta akw pitsánway nõmaqw qa panyuñwa; ura pam panhtiww Israel-sinom tälät pay sülaw'iwmaqat qa pas aw tayyuñwa.

¹⁴ Noqw pay pumuy wuwniam qatälawvaya; öviy pi hikis nät pu' puma mohtiwat pasiwnit an tünwantotaqw pumuy unañwaam soñawnen hihta akw nõmiwyuñwa. Noqw pi pay Christ itamuñem nõmiwtaqat ayo hólökna.

¹⁵ Hikis pi nät pu' it talónvaqat ep pumuy Moses tutuveniyat an tünwantotaqw unañwaam nãkwapta.

¹⁶ Noqw pay ason hisat puma Tutuyqawhqa aw nánamtöke', puma suyan māmatsyani, ispi nãkwapnit ayo yukiwhq'ö.

¹⁷ Noqw i' Tutuyqawhqa hapi Qahováriwtaqa Hikwsi. Puma put aw nánamtökq, Tutuyqawhqa Hikwsiat pumuy qeniwo óyani.

¹⁸ Noqw itam qa nãkwapkahkañw soñawnen panaptsat aqw Tutuyqawhqa lomavitsañwayat tuway'yuñwa; nihqe pañqw kuytaqat an suytsepñwat nãñawmo lomavitsañwayat aw alón'iwisa, Tutuyqawhqa Hikwsiyat ahpiy'o.

4

Spiritual Treasure in Clay Pots

¹ Itam God núokwayat akw it tumalat aw taviwhqe, öviy qa tsako'nañway'kañw put hintsaki.

² Itam qa nanauyve it hintsaki; itam qa tünatotoyna; piw God lavayiyat aw qa yëwalawu; itam qa pankañw, God lavayiyat pas suan yuaata. Noqw pahsat pu sinom sohsoyam nanãp unañway ep itamuy hihta tutuqaynaqat an pupriyañwu, ispi itam God atpiv wúnuq'ö.

³ Noqw kurs itahlomatuawi hakimuy amumi tupkiwtaniqw, pay hapi pam an qatuptsiwni'yuñqamuy amumi tupkiwta.

⁴ Pi yep qatsit aw moñw'iwtaqa qatuptsiwni'yuñqamuy unañwayamuy aw qatälawna, taq nãp hisat pumuy unañwaam tälawvaqw, puma Christ God an son'iwahqat, lolmat tälawnway'taqat añqw lomatuawit aw tuptsiwyani.

⁵ Pi itam qa nãyuaatat, Christ Jesus Itahtutuyqawhqaqay put itam yuaata, pu itam umumi tüwikitu, Christ Jesus éñemi.

⁶ Pi God tälä qatälät añqw tälawvaniqat pañqawhqaq itah'unañway aw tälawna; noqw öviy itam Jesus Christ an God lolmat tälawnwayat tuway'kahkañw sinmuy amuhpa' put kúrukintota.

⁷ Noqw itam soñawnen it tälät pas hihkay'taqat tsóqasivut an tañay'yuñwa, itahtokoy sülawtotiñwuqat an'a; noqw öviy sohsoyam nanaptani it óqalat pas pávannihqat God ahpiynihqata, pam hapi qa nãp itamuhpiy'o.

⁸ Itam nãnan'ivaq sóontsaniwyaqw, God itamuñem qeni'ta; itam as kurs hinhtotinikañw pay qa nan'eknaya.

⁹ Itam okiwsahsanwakañw, pay qa tatamhtiwyia; tüviwkahkañw pay itam qa sülawhti.

¹⁰ Itam nãqavo Itahtutuyqawhqaqay Jesus hin mokqat pay pan piw so'niqey pepya, Jesus qatsiat itahtokoy akw namtaknaniqat öviy'o.

¹¹ Pi itam nät yesq mokiwu soñawnen itamuy nõynuma, itam Jesus sinomatniqw öviy'o; noqw pay pam itamuy yūmosa taytoynaqw, itam itahtokoy sülawhtiñwuqat akw put óqalayit nuhtumi mahtakni'yuñwa.

¹² Noqw öviy hapi mokiwu itamuhpe tumalay'ta, noqw qatsit sūtsepnihqata umuhpa'wat tumalay'ta.

¹³ Ura yan hapi pey'ta: Nu tuptsiwhqe öviy yuaayku, yan'i. Noqw itam öviy itah'unañway ep qapëvewnyaqat qatuhtuskahkañw yuaatota,

¹⁴ It navoti'yuñqee: God Tutuyqawhqat Jesus ahoy tātaynaqa soon piw itamuy qa enañ ahoy tātaynaniqata. Pam itamuy tātaynat itamuy-nikañw, pu umuy put aw tsamvani.

¹⁵ Pi itam umuñem sohsok hihta añ kuhkuyva umuy ayo nõñakniqat õviy'o. Noqw pep pu' God kaysiwqhgamuy amumi nõokway pas pāpu qaõwimahtaknani, pu put kwakwhati-wiskahkañw put pas hihtatotaqam suyhtsepñwat wūhaq'iwwisni.

Living by Faith

¹⁶ Noqw õviy itam soon nañ'eknayani. Pay as pi nāmahin itahtoko nuksiw'iwmaqaw, itahhikwsi nāqavo pūhuiwma.

¹⁷ Itam yep qatsit ep pay hiñiñwsaqw hihta añ kānanvotya, pay nāt hihsavoo. Nikañw put añ itam pas pavan hihtuyaniqey aw õkini. Nen itam hihta añ kānanaptaqey qahihtatotani.

¹⁸ Pi itam hihta mātayaqat qa aw tunatyawwist, hihta qa mātayaqat aqw taywisa. Pi himu mātayaqa pay sūlawhtiñwu; noqw pu i' himu qa mātayaqa pam pas soon sūlawhtini.

5

¹ Pi itam it navoti'yuñwa: Hisat itam yep qatsit ep itahtokoy kihsit antaqat mātaye', õveqatsit ep kihut sūtsepñiqat God añqw makiwyani, God ahpiy yukiwtaqata, qa sinot māyat ahpiy'o.

² Pi itam yep qatsit kihut kihsit ep nāt yesqe õykita. Pi itam õveqatsit ep itahkiy aw yuñniqey kwañwtotoya.

³ Pi itam õveqatsit aqw õke', pas antsa tokot qa sakwitiñwuqat itam yūyahni; put itam soon haqami ñastatotini.

⁴ Pi itam yep qatsit ep itahtokoy ep nāt yesqam hūhihta añ kānanvotyakahkañw nāwalalwa, itam it tokot ayo yukuyaniqey qa put nānawaknat, pūhut tokot makiwyaniqey nānawaknaqee. Pi pep pu' God itahtokoy pay sūlawhtiñwuqat tokot qa sūlawhtiñwuqat enañ nāhoyñwani.

⁵ Nihqe pam itamuy Qahováriwtaqat Hikwsit máqahqe pas suyan itamuñem panhtiniqey mahtakna.

⁶⁻⁷ Pi itam qa hihta tuway'kahkañw, qapēvewnit añ hinwisa. Nihqe õviy itam wuko'nañway'yuñwa, it navoti'yuñqee: Tutuyqawhqat haqam qátuhqat itam qa pep amum yēse, ispi itam nāto itahtokoy añ tanawtaqee.

⁸ Nihqe õviy itam God qapēvewnayakahkañw yep qatsit ep itahtokoy mātatveniyeq nānawakna, Itahtuyqawhqay amum yesniqe õviy'o.

⁹ Nihqe õviy itam yūmosa put unañwveyaniqey añ qa nātusi'yuñwa, sen itam qa put amum yeskahkañwo, sen pay put amum yeskahkañwo.

¹⁰ Pi hisat Christ sinmuy amuñem hin yukuqw, pep itam sohsoyam put atpip hoñvani, nen itam nāt itahtokoy añ yesqey hihta hintsatskaqey ep itah'ahsatiy õmahtotani, sen itam lolmat hintsatskaqey ep'e, sen qalolmat hintsatskaqey ep'e.

Friendship with God through Christ

¹¹ Oviy itam sinmuy hin as God mamqasyaniqat navoti'kahkañw pumuy tuptsiwyaniqat añ õ'qalnaya. God itamumi itah'unañway aw pay navoti'ta; noqw pay hisnen uma piw umuh'unañway ep put navoti'yuñwani.

¹² Itam qa nātsotskanayaniqey õviy yan pēnaya. Noqw haqawat hihta suovaamnihqat aw taywisa, nihqe pan puma hakiy tsokanayañwu; pu himu hakiy unañwayat ep lolmatnihqat qa tuway'wisa. Noqw as uma itamuhpe hahlaykahkañw pumuy amumi hin lavayhtotiniqey navoti'yuñwniqat õviy itam yan pēnaya.

¹³ Noqw õviy kurs itam qanavoti'numye' itam God eñem panyuñwani; pu kurs itam suyan wuwni'yuñwe' itam umuñem panyuñwani.

¹⁴ Pi Christ itamumi unañway'taqat itam navoti'yuñqee soon qa put eñem tumalay'yuñwani, yan wūwantotaqee: Sūka tāqa sinmuy sohsokmuy amuñem mōki; noqw pep pu' soñawnen pi puma sohsoyam put amum soa.

¹⁵ Noqw as hakim yesqam pahpiy haqahpiy nāp tunatyay qa añ hinwist, Christ amuñem mokqe piw ahoy tātayhqat tunatyayt añ hinwisniqat õviy pam sohsokmuy amuñem mōki.

¹⁶ Noqw õviy itam yahpiy qa hakiy sinot pitsañwayat aw wūwantotani. Ura as itamuñaqw haqawat Christ tuwi'yuñwa. Noqw pu' hapi itam put sínotnihqat qa pan put aw taywisa.

¹⁷ Pi sino Christ amum sūwatiqw, God put pūhutañwu; Put hisatqatsiat sūlawhtiñwu; añ ahsupoq pam pūhutiñwu.

¹⁸ God hapi sohsok iit tumalay'ta; nihqe Jesus Christ ahpiy itamuy namivõhikna; nihqe itamuy põhiknaqe itam put pantaqat yuaatotaniqat õviy itamuy ayata.

¹⁹ Yan itam yuaatota: God Christ añ sinmuy nāmiwat põhikna, nihqe pumuy qaanhtipuyamuy pumuy amumi qa noi'ta. Pam itamuy put pantaqat tuawi'taniqat ayata.

²⁰ Noq̄w itam soñawnen Christ qeniyaṯ ep put eñem sinmuy amumi yuaatotaq̄e put aw yankahkañw umumi okiwhiñq̄aq̄wa; uma God aw nānamtōkaniq̄at ðviy'ō.

²¹ Pi Christ qaantiput qa tuwi'ta. Noq̄w pay God itahqaantipuy put aw noa. Noq̄w put ahpiy itam God añq̄w suan qatsit makiwya.

6

¹ Noq̄w ðviy itam God amum tumalay'kahkañw, umumi okiwhiñq̄aq̄wa: Uma God nūokwayat qa paysoq kwusuyat uma put akw moñwvastoṯini.

² Ura pam tutuvenit añ yan lavayhti: Nu pan unañway'taq̄w uñ hiñq̄awhq̄ nu navota; nihq̄e ayo nōñantiwhq̄at aw pituq̄w nu ūmi unañwtavi, ura kita. Noq̄w pi meh, pu' hapi pam itamumi tuq̄ayvastaniq̄ey pan unañwti; pu' hapi hak ayo yāmakniq̄at eñem qeni.

³ Itam qa hakiy unañwmoknayaniq̄ey ðviy suan hinwisa; taq̄ ka sinom itahtumalay tukopnayani.

⁴ Itam kānanaptaq̄ey añ nakwhani'yuñwa. Noq̄w ðviy sinom sohsoyam itam God eñem tumalay'yuñq̄at navoti'yuñwani. Itam hihta hakni'yuñwa, pu itam hihihita añ sóonhtoti.

⁵ Sinom itamuy wuvinumya, itamuy sivikimi tañatota, itamumi kikihpogya. Itam maqsontota; itam qa tohtoka, pu tsōñsoiwyuñwa.

⁶ Itam sohsok hihta añ kuhkuyvaq̄e qa nañ'eknayat, añ ahsupoq̄ qaatsay'kahkañw hinwisa, God lavayyat navoti'yuñq̄ee; itam tūvāsa, itam nuhtumi unañway'yuñwa, Qahováriwtaq̄at Hikwsit ðq̄alayāt ahpiy'ō.

⁷ Itam sutsep qaatsay'kahkañw yuaatota. Itam God ðq̄alayāt añ hinwiskahkañw, suan tumalay'yuñwa. Pam pantaqa putvaq̄e itahmay añ sipwuvahpit anta, pu suyvaq̄e itahmay añ tuwvohtat an'i.

⁸ Haq̄awat itamuy kaptsi'yuñwa, noq̄w pu pētu itamuy pas qa hihtalalwa; haq̄awat itamuy qalomáyuaatota, noq̄w pu pētu itamuy lomayuaatota; haq̄awatuyniq̄w itam qa a'tsatu, noq̄w pētuyniq̄w itam a'nō a'tsatu.

⁹ Haq̄awat itamuy qa tuway'numya, noq̄w pu pētu pay itamuy tuway'numya. Mokiwu nāq̄avo itamum yannuma, noq̄w pay itam nāto tayyuñwa; itamuy a'nō wuvinumyaq̄w, pay itam hihinhaq̄am nāto yēse.

¹⁰ Itam unañwmokiwkahkañw pay yūmosa hahlayya; itam okiwhinnumyakañw kaysiwhq̄amuy kāhaktotoynaya, as ñasta sīvay'kahkañw Christ atsviy itam sohsok hihta himuy'yuñwa.

¹¹ Is uma Corinth ep sínomu, itam qa hihta tupkiwtaq̄at umumi yuaatota; itam umutpipo itah'unañway pūrukñaya.

¹² Itam umumi itah'unañway aw qa uhtaya; noq̄w sumataq̄ úmawat umuh'unañway itamumi uhtaya.

¹³ Hakimuy naam timuy amumi hin lavayhtiqaṯ pan hapi nu umumi lavayhtini: Uma tuwat itamumi umuh'unañway wūyak hōtayani.

Warning against Pagan Influences

¹⁴ Uma qatuptsiwñi'yuñq̄amuy qa suñwálalwani, pi uma pumuy amumum qa súnahpeya. Puyaw suan hinmaqa gasuanhinmaqaṯ amum haq̄am súnahntini? Puyaw tāla qatālat amum haq̄am súnahpee?

¹⁵ Puyaw Christ Nukpanat amum haq̄am súnahpee? Hal ya tuptsiwñi'taqa qatuptsiwñi'taq̄at amum haq̄am súnahpee?

¹⁶ Puyaw God kīat nāp yukit aw nāwakintiwyaq̄amuy amum haq̄am hihta ep súnahpee? Pi uma hapi God q̄átuhq̄at Kiyat anyuñwa; pi ura God pañq̄awu: Nu pumuy amuhsonve q̄átuni, nen amuhpe hinnumni. Nu pumuy Tutuyq̄awhq̄amni, noq̄w puma isinomni.

¹⁷ Oviy uma pumuy amuñaq̄w lasye', ayam pas supyani, kita Tutuyq̄awhq̄a; nen uma hihta qa powaiwtaq̄at qa aw hintsatskani; noq̄w nu umuy ðmahtani.

¹⁸ Nihq̄e umunaiwtani, noq̄w uma itiyotimni, pu imanhtimni, kita Sus'òq̄altutuyq̄awhq̄a.

7

¹ God itamuy yan āawna, aw iunañwamu. Noq̄w ðviy sen itahtokoy, pu sen itah'unañway hihta akw tuyoy'ewakwtiq̄w, itam put añq̄w nākwañw'ewakwtotani. Nen itam God pas kaptsi'kahkañw, put aw nānoi'yuñwani.

Paul's Joy

² Uma itamumi pas unañway'yuñwani, itupkomu, itam qa hakiy hintsatsna; itam qa hakiy hoyalaya; itam qa hakiy hihta paysoq kwahanaya.

³ Nu umuy qa hihtataniq̄ey qa pan wūwankañw yan pēna. Nu umumi pas unañway'taq̄ey ura umumi pay lavayhti; noq̄w ðviy sen itam soe', sen yēse' itam nāto sūpwatini.

⁴ Nu qatuhtuskañw umumi yan lavayhti, itupkomu; nu umuhpe pas hahlayi; noqw nāma hin pi nu hihita añ kānanvotima, nikañw nu suyan unañwte' pas hinhaqam hahlayhtiñwu.

⁵ Itam Macedoniat ep ókihqe, kurs hin nāsuñwnayani; nānan'ivakw itamuy sóntsatsnaya. Itam lomatuawit eñem nuhtumi rohomnumya; pu itah'nañwa tsawiniwuyñwa.

⁶ Noqw God añ sóonhtotiqamuy óqalañwuqa itamuy suyan unañwtoyna, Titus pítuhqat akw'a.

⁷ Piw qa put pantaqat akw-saa, pam itamumi umuy lavayhtiqat put akw piwu. Pam umuhpe pas hahlayi. Yaw uma inumi yórikyaniqey nānawaknaqat itamuy āawna, piw yaw uma hakiy qaanhintsakqat atsviy tsaykitaqata, piw yaw uma inuñem su'qawyuñqata. Nu ñit navotqe pu' pas hahlayhti.

⁸ Pay as pi nu itutueniy akw umuy qahahlayhtapnakañw, pay nu put ep iwuwniy qa alónta; pay as pi nu mohtiniqw nāpi kurs nu pēnaqey pan wūwa, ispi nu navotq, yaw pam tutuveni umuy qahahlayhtapnaq'ó, pas as pi pay hihsavoo.

⁹ Noqw nu pu' put ep hahlayhti, uma qahahlayhtotiqat qa epnit, uma qahahlayhtotiqe umuhintsakpiy añqw ayo lasyaqat put ep'e; uma pan qahahlayhtotiqe God unañwveya; noqw óviy itam umuy qa unañwmoknaya.

¹⁰ Pi ason hak God tunatyayat an qaanhtipuy ep qahahlayhte', put añqw lasq, God put ayo távini. Noqw pam soon put ep qahahlayhtini. Nāwuspi yep qatsit tunatyayat ahpiy qahahlayhpi mokiwy tumalay'ta.

¹¹ Kurs una namiwuwayani, uma qahahlayhtotiqw ya God umuhpa' hin tumalay'ta? Uma pās wuwni'vaya; uma put pantaqat ep nennem qenitotaniqey tunatyaltoti; uma qaanhtiqat aw pas kwañwáy'tsivutoti nikañw uma piw tusi'tota; uma inumi yórikyaniqey pas pāpu kwañwtoynaya; piw uma qaanhtiqat sivintoyananiqey pas suhtaq'ewya. Uma panhtotiqe it ep nennem qenitota.

¹² Ura nu umumiq pēnaqe hakiy qaanhtiqat qa put tunatyawkañw pēna, piw hakiy ep qaanhtiqat qa put tunatyawkañwo. Nu úmuywat tunatyawkañw óviy yan pēna, mātaq pi uma God atpíp inumi pas unañway'yuñqey nanaptaniqat óviy'o.

¹³ Noqw umuy panhtotiqw nu pas suyan unañwti, tis pi óviy Titus umuhpe hahlayhti, uma sohsoyam put suyan unañwtoynayaqw óviy'o; noqw nu put amum hahlayhti.

¹⁴ Nu umuy tsuyakqe, Titus aw umuy pihni'ta. Nihqe nu put ep qa hahmana. Ura itam umumi sohsok hihta suan lavayhtoti. Nihqe óviy piw pan nu Titus aw umuhpe himuiwtaqe pas súañqawu.

¹⁵ Noqw pam piw pas pavan umumi unañway'ta, uma put hin kwusuyaqat u'ni'taqee. Yaw pam umumi hihta lavayhtiqw uma put anhtoti; yaw uma tsawiniwkañw put pas kaptsi'yuñwa.

¹⁶ Noqw óviy nu umumi pas hahlayi, itupkomu, nu umumi tuptsiwqhqe.

8

Christian Giving

¹ Taa, God Macedoniat ep put aw tōnawtaqamuy amuhpa' hihta tumalay'taqat nu pu' umuy āawnani.

² Pay as pi nāmahin okiw puma hihita añ kānanvotkahkañw put ep pas hahlayya; nihqe puma hihta hakni'kahkañw himuy qa kahkawnayat, ayám hakim hihta hakni'yuñqamuy paañwantotaniqey óviy hihta tsovalaya.

³ Nu pumuy amumi navoti'taqw puma qa paysoq tusoq'ayatiwyaqe kwañtoynayakañw hihta himuy'yuñqey kuwahtoti; piw put pas yuhke' hihta kuwahtotiniqey unañwtoti.

⁴ Nihqe puma God sinomuyatuy hihta hakni'yuñqamuy amuñem hihta tsovalayat, itam put ómahtotat, amumi put kiwisniqat itamumi ó'qalyaqe itamuy pas qaówiyatota.

⁵ Nihqe puma itahwuwniy yuhke' it piw hinhtoti: Puma mohti Tutuyqawhqat aw nānoayat, pu God tunatyayat ahpiy itamumiwat piw nānoaya.

⁶ Noqw óviy itam Titus umumi ayataqw, pam umuñaqw hihta tsovalani; pay yaw pam umuñaqw it tumalat yayhna.

⁷ Uma hapi sohsok hihta añ qaówhinyuñwa; uma qapēvewnit pasiwyuñwa, uma put yuaatotaniqey tuwi'yuñwa; uma God lavaiyat navoti'yuñwa; piw put ep qanātusi'yuñwa; uma itamumi pas unañway'yuñwa. Noqw óviy uma piw tūvaañwayaniqey ep qaówhiniwhotini.

⁸ Pay hapi nu it umuy qa pas tusoq'ayata; mātaqpi kurs uma pas antsa nuhtumi unañway'yuñqat nu navotniqe óviy ayé' hintsatskaqat nu umuy āwinta.

⁹ Pi Itahtutuyqawhqa Jesus Christ umuy hin ókwatuwhqat uma pay navoti'yuñwa. Ura as pam káhaknikañw umuñem óokiwhiti, pam óokiwhitiqw uma káhaktotiniqat óviy'o.

¹⁰ Noq̄w it nu añ wūwaq̄e pañq̄awni: Pay yaw ura uma sūkw yahsañwuy ephaq̄am hihta tsovalayaniq̄ey añ suhtaq̄'ewya. Taay, uma hihta yayhnaq̄ey aw antsatsnaniq̄w, pam umuñem lomahintani.

¹¹ Uma hihta hinhtotiniq̄ey suhtaq̄'ewyaq̄ey put aw antsanyani, umuy hihta himuy'yuñq̄ey ahpiyo.

¹² Pi hak su'qawkañw God hihta maq̄aq̄w, God put ep hahlayhtiñwu; hak hihta qa himuy'taq̄w, God pay navoti'taq̄e, hakiy aw qa hihta tuñlay'tañwu.

¹³ Pi pay añ haq̄awat qa a'pitniq̄w úmawat-sa añ hihta maq̄sonlalwaq̄at nu qa put pañq̄awu.

¹⁴ Pay hapi nan'ivo súnantaniq̄at òviy nu pañq̄awu; Puma pu' hihta hakni'yuñwa, noq̄w uma qarürumnaya; as uma pumuy paañwayaniq̄at nu umuy tüviñta; noq̄w uma tuwat hihta hakni'yuñq̄w puma tuwat umuy paañwayani, noq̄w yan nan'ivo súnantani.

¹⁵ Pay pi ura yan pey'ta: I' hak wūhak tsovalaqa qa hihta akwsiñwñañwu; noq̄w i' qa wūhak hihta tsovalaqa pay qa hihta rürumnañwu.

¹⁶ Noq̄w kwakwhat pi God Titus pan unañwtoynaq̄w pam umumi pas unañway'ta, itamuy hin umumi pas unañway'yuñq̄at pan'i.

¹⁷ Pi itam put aw pañq̄aq̄awq̄w, pam súnakwha; nihq̄e pay pam pas su'qawtaq̄e òviy nanāp'unañw umumiq̄'a.

¹⁸ Noq̄w itam Titus enañ suk wtuptsiwni'taq̄at umumiq̄ hōnaya. Pam God aw tsotsvalyaq̄amuy amuhpa' lomatuwawit yuaatinuma, nihq̄e put ep pas aw lomanavotiwta.

¹⁹⁻²⁰ Piw God aw tōnawtaq̄am put namorstaq̄w, pam itamum hinnumq̄e, itam hihta tsovalayaq̄at kima. Pi itam añ ahsupoq̄ suan hinwisniq̄ey nānawakna. Taq̄ ka hak itamuy hihta tsovalayaq̄at ep itamuy òvelani, as pam put ep God pas hihtatanikañwu, itamuy hin nāvaañwantotaniq̄ey suhtaq̄'ewyaq̄at aw yórikq̄ee.

²¹ Itam Tutuyq̄awhq̄at atpi suan hinwisniq̄ey tunatyawyuñwa, piw sinmuy amuhpewii.

²² Pu mitwat itam piw aw lomanavoti'yuñq̄at pumuy enañ hōnaya. Pam hīhihta añ qanātsi'maq̄ey itamumi mahtakna. Nihq̄e pam pu' umumi yórikniq̄ey pas kwañwtoyna, pam umumi pas tuptsiwni'taq̄e òviyo.

²³ Noq̄w sen Titus hákiyñiq̄at haq̄awa tüviñlawniq̄w, pay pam hapi itumalsuñwa, pi inumum pam umumi unañwtavi'ta: noq̄w sen haq̄awa imuy tuptsiwni'taq̄amuy hákimmñiq̄at tüviñlawniq̄w pay puma God aw tōnawtaq̄amuy tuaw'aymatu, puma Christ pas himuniwh-tiniq̄at òviy añq̄e' ayatiwa.

²⁴ Noq̄w òviy uma nuhtumi unañway'yuñq̄ey pumuy amumi mahtaknayani, pu añq̄e' God aw tōnawtaq̄amuy amumi piwu; noq̄w pahsat pu sohsoyam nanaptani itam pumuy amumi umuy lomalavaytaq̄e pas súañq̄aq̄awq̄ata.

9

Help for Fellow Christian

¹ Pu uma God sinomuyatuy hihta akw paañwantotaniq̄at pay soon pas nu umumi pentani, pu umuy ayalawni.

² Pi nu umumi navoti'taq̄w uma su'qawyuñwa; noq̄w òviy nu pan Macedoniat ep sinmuy amumi umuhpe himuiwta; nihq̄e pay Achaiat ep tuptsiwni'yuñq̄am yas hihta akw tūvaañwantotaniq̄ey añ sun suhtaq̄'ewyaq̄at nu amumi pañq̄awu; noq̄w pas pan umuhtu-natya kaysiwhq̄amuy pan unañwtoyna.

³ Nikañw pay nu inuhsavo imuy tuptsiwni'yuñq̄amuy umumiq̄ hōna, nāp hisat pi itam yan umuy hiñq̄aq̄awaq̄e kurs a'tsatñiq̄ey pan sinmuy amumi mahtaktotini; noq̄w pay pi nu pañq̄awu: Uma pās yuki'yuñwñiq̄at òviyo.

⁴ Taq̄ nāp hisat pi sen haq̄awat Macedoniat ep tuptsiwni'yuñq̄am inumum òkiq̄w kurs nāt uma qa yuki'yuñq̄w itam hamanhtotini, tis pi òviy úmaa, pas qananahtsopyaq̄at umuy itam kwiviyaatotaq̄at ep'e.

⁵ Noq̄w òviy nu añ wūwaq̄e imuy tuptsiwni'yuñq̄amuy amumi pañq̄awhq̄, puma añwu pay inuhsavo umumiq̄ye', hihta uma kuwahtotiniq̄ey pañq̄aq̄awq̄ tsovalayani; noq̄w uma sohsoq̄ hihta añwu pay tsovalayaq̄w, sohsoyam uma nanāp'unañw put kuwahtotiq̄at nanaptani, itam umuy tusoq̄'ayatotaq̄at qa paniq̄'ö.

⁶ Noq̄w it nu pañq̄awni: Ówiuyhq̄a pay òviy piw òwiñhōq̄mantani; pu i' hak qaōwiuyhq̄a piw òviy qaōwiñhōq̄mantani.

⁷ Hak hin nāp wūwante', pan hihta kuwahtimantani, qa kahkawnakañwu, piw paysoq̄ pi aw pañq̄aq̄awq̄w òviyo; pi God haq̄am su'qawkañw hihta kuwahtiñwuq̄at hahlayi.

⁸ Pi God umuy hihta hakni'yuñq̄at epñiq̄e hōyokput umuy òq̄ala; noq̄w pahsat pu uma qa hihta rürumnayakahkañw añ òkiwyaq̄amuy paañwayaniq̄ey hihta pasiwyuñwni.

⁹ Pi ura yan pey'ta: Pam aňqe' ahsupoq añ ðokiwyaqamuy hihta huyta; pam sutsép-sa núokwa.

¹⁰ God hapi sinmuy poshumit huyta, piw pumuy amumi nõsiwhqat nõañwu; nihqe pam umuy hihta hakni'yuňqat umuy huytani; noqw kurs uma soňawnen put uyyaqw pam wuňwe' natkotote' lolmat tumalat aniwnani.

¹¹ Noqw pahasat pu uma sohsok hihta qaõwihinkahkañw pas pāpu añ ðokiwyaqamuy paañwayaniqey pasiwyuñw, noqw itam God sinomuyatuy amumi it kuwahtiput maqayaqw puma pas pavan God aw hahlayyani.

¹² Pi uma it kuwahtiput God sinomuyatuy amumi maqaye' pumuy hihta hakni'yuňqat ep pumuy paañwayani. Noqw uma panhtotiqw puma God pas pavan aw hahlayyani.

¹³ Puma umuñaqw kuwahtiput õmahotote' pas antsa uma Christ aňqw lomatuwawit kwusuyaqt aw yórikyani, piw put kwusuyaqt put añ hinwisniqata; noqw puma God pas hihtatotani; uma qa hihta kahkawnayat pumuy amumi hihta kuwahtotiqat ep'e, pu qa púmuy-sa amuminít, sohsokmuy sinmuy amumii.

¹⁴ Nen puma umuñem God aw nānawaknani, as umumi yórikyaniqey tuñlay'kahkañwo, God umumi pas unañway'taqat nanaptee.

¹⁵ Istathihi God qaõwihihkay'taqat itamumi kuwahti! Pas kurs hin put súañqawu. Itam put ep God aw hahlayhtiwisni.

10

Paul Defends His Ministry

¹ Noqw nu' Paul umumi pañqawni: Yaw haqawat nuy umumumnen okiw'unañway'tañwuqat pañqaqwa, nikañw nu yaw umuñaqw ahpiynen pas qatuhtuskañw yuaatañwu. Noqw ura Christ pas nāp yep qatsit ep hinnumkañw pas qa a'nõ unañway'kañw, sinmuy pāsi.

² Noqw õviy nu umumi okiwhiñqawlawni: Nu umumumniqw, uma nuy qa tuhtuskañw yuaataniqat qa aw nuy õqawnayani. Taq yaw nu nāp itunatyay añ hinmaqat pan inumi wuwantota. Noqw pumuy amumi nu qatuhtuskañw yuaataniqey pan nātuptsiwni'ta.

³ Pay as pi itam yep qatsit ep yeskahkañw, qa nāp itah'õqalay ahpiy Nukpanat aw rohomhtiwiisa.

⁴ Itam qa yep qatsit ahpiy tunipit akw put aw rohomhtiwiisa, pi God tunipiyat akw'a. Noqw put akw itam Nukpanat õqalayaqat qa hihtatota.

⁵ Itam sinmuy wuwniyamuy qa hihtalalwa; puma kwiviunañway akw God aňqw navotit aw rohomnumyaqw itam pumuy añwulalwa; pu sinmuy nāp tunatyay aňqw lasye', sohsok Christ aw-sa maqaptsi'yuñwiniqat pan itam pumuy unañwtotoynaya.

⁶ Noqw uma itamumi maqaptsi'yuñqw, pahasat pu itam hakimuy qa tuqayvahsi'wisqamuy hinwat õqwhayani.

⁷ Ya uma haqawat suovaamnihqat pitsañwayat-sa aw taywisa? Uma it piw aw wūwayani: Kurs haqawa Christ lavay'ayaatnihqey namiwuwantaqw, pay itam piw put lavay'aymatu.

⁸ Pi Christ nu umuy õqalaniqat pan nuy ayata, nu umuy hovalaniqat qa panwat nuy ayata. Noqw pas as pi nu it õqalat yuaataniqaw pay pam inuñem qa haman'ewayni.

⁹ Nu itutuveniy akw umuy tsatsáwinaniqey qa nāwakna. Uma qa pan inumi wūwayani.

¹⁰ Oviy pi yaw haqawat pañqaqwa: Put tutuveniat as qaõwihinkañw pu a'nõ õqala; noqw pi hakimuy amumumnen pay õwiewniñwu, pu lavayiat qa pas lay'tañwu.

¹¹ Noqw pay nu pan hiñqaqwaqamuy amumi pañqawni: Uma it añ wūwayani: Pay nu yāvahaqawq umumi õqalat penta, nihqe õviy nu umumi pite' pay nu soon qa piw pañqe' umumi yuaatani.

¹² Pw nu kurs hin nākwiviyaatotaqamuy amumumnihqey, piw amumunihqey pañqawni. Puma pi nānami namituwanlalwakahkañw, pu ayám hakiy hintaqw pay qa pas antaqey namiwuwantotaqey qa suan wuwni'yuñwa.

¹³ Itam soon ayam sukw tumalayay yuaatotani, pay pas nāp itahtumal'ayaway-saa. God itamuy tumal'ayataqw Itam Corinth aqw pahasavo hinnumya.

¹⁴ Noqw uma itamuhpiy mohti Christ aňqw lomatuwawit nanapta. Noqw õviy itam umuhpa' hihta lomatumaltotaqey put-sa yuaatotani; kurs itam qa umumi õke', soon pan yuaatotani.

¹⁵ Ura nu pañqawu: Itam ayám supwatuy tumalayamuy qa put yuaatotani. Is as okiw umuhtuptsiwniy añ uma õqawhtotaqaw, pep pu' God umuyupqõymi itamuñem qenitani.

¹⁶ Pi itam umuyupqõyva lomatuwawit yuaatinumyaniqey nānawakna; nikañw ayám piw sukw tumalayay qa sokoplalwani.

¹⁷ Noqw i' hak hihta ep hahlayhtiqt hapi Tutuyqawhqat núokwayat ep hahlayhtimantani.

¹⁸ Pi hak nālomalavayhq pam qa hímúu; níkañw ason Tutuyqawhq hakiy lomalvayhtiḡw pam pantaqa pas hímúu.

11

Paul and the False Apostles

¹ Is as uma inumi hihsavo túqayyuñw, noḡw nu tuwat an'e'wakw nāyuaatani. Hal owi, uma inumi túqayyuñw.

² Nu God añḡw pan unañwtiqe umuy kahkawnage, umuy qahováriwyuñniḡat nāwakna. Hak tāqa tiy mānat qahovalniwtaḡat súkw tiyot aw nōahḡat pan nu umuy Christ aw noa.

³ Níkañw nu tusiiwta, taḡ ka uma Christ qaatsay'kahkañw aw unañway'yuñwniqey ḡe'totini, hak umuy únatoynaḡ'ó, ura tsūa unatwiw akw Eve hin únatoynaḡat pan'i.

⁴ Uma itamuñaqw lomatuawit hímuniḡat pay kwusuya. Noḡw óviy kurs piw hak pite', alóñót tutuḡayhpit umumi mātapaḡ, sen piw sukḡw ayo túooyḡat itam qa yuaatotaḡat umumi yuaataḡw, sen sukḡw hikwsit uma qa kwusuyaḡat umumi kwusivaḡw, uma ka put aw súunañwtapyani.

⁵ Ima ayaiwyuñqamniḡey pan nátsokáni'yuñqam pas puma pásyagey yuaatota; noḡw nu pay nāpniḡe qa pumuy amuñk pitsiḡwta.

⁶ Yaw uma nuy qa lavayhtuwi'taḡat pañḡaqwa. Ka pi nu panta. Níkañw nu navotit pasiḡwta. Oviy pi itam hihta umuḡpa' tumaltotaḡey akw itahnavotiy añ ahsupoḡ tunvotnaya.

⁷ Ura nu umumi pituḡe lomatuawit umumi yuaataḡe umuñaqw qa hihta túkwata. Nu umuy hihtataniḡe óviy nāqahihtata. Ya nu it ep umuḡpewi qaanhti?

⁸ Nu umumum tumalay'taniḡe óviy aye' God aw tónawtaqamuy amumi túkway'ta, puma sívay akw nuy paañwantotaḡw óviy'o.

⁹ Niḡe ura nu umumum yankañw hihta haktaḡe qa hakiy aw put ep túkway'ta; pi ima tuḡtsiwni'yuñqam Macedoniat añḡw ókiḡam nu hihta hakni'taḡw put ep nuy paañwaya; noḡw óviy uma nuy qa maḡsontota. Noḡw pay nu ka sutsep panmani.

¹⁰ Christ iunañway ep ḡatuḡw nu sutsep qaatsay'kañw it yuaatani: Nu qa hakiy aw hihta ep túkway'tat, sinmuy amumi lomatuawit yuaataniḡey ep hahlayhtimani. Noḡw soon hak nuy put ep sóontanni. Nu Achaiañ añ ahsupoḡ pan yuaatinumni.

¹¹ Noḡw ya nu hinoḡw panhti? Sen nu pay umumi qa unañway'taḡe óviy'o? As'a. God inumi pas suyan navoti'ta.

¹² Haḡawat súitamun God eñem tumalay'yuñqey pañḡaqwa. Noḡw as pumuy a'tsatniḡat mahtaktotiniḡw óviy nu God lavayiyat qa hihta óviy yuaatinuma; pay piw nu nāto pan yuaatinumni.

¹³ Puma Christ eñem ayaiwyuñqamniḡey pañḡaqwa, níkañw unatwit hintsatska, pi puma qa pas pas antsa God eñem tumalay'yuñwa.

¹⁴ Noḡw pay soon qae, pi Satan pas nāp tātlat ep hoñviayaniḡey pan namtakni'ta.

¹⁵ Paniḡw óviy put eñem hintsatskaḡam hihta suan hintsatskaḡey pan namtaknayaḡw, pay uma qa aw kāwuwantotani. Noḡw pay pumuy hin tumaltotaḡw, God pan hapi pumuy amumi ahoytani.

Paul's Sufferings as an Apostle

¹⁶ Noḡw nu piw pañḡawni: Qa hak hapi nuy pay núanhimuniḡat pan inumi wūwantani, hal kurs pantanik pay nu núanhimuniḡat pan inumi tuḡayvastotani; noḡw nu hihsavo kwiviyuaatani.

¹⁷ Nu pu' pay sinot an lavayhtini, qa Tutuyqawhqat wuwniyat aḡpiy'o; nu hakiy núanhimuniḡat an kwiviyuaatani.

¹⁸ Ima hakim Christ eñem ayaiwyuñqamniḡey yuaatotaḡam yep ḡatsit ep hímuyaḡey, piw hihta hintsatskaḡey ep kwiviyuaatota; noḡw óviy nu tuwat kwiviyuaatani.

¹⁹ Uma hakimuy añ núanhihtuy amumi suhtaḡ'ewyakahkañw túqayyuñwa, sam pi uma pas nāp súanwuñni'yuñqee.

²⁰ Ima nátsotskanayaḡam umuy núantuwiḡtota, umuy hihta kwahantota; umuy nukwáñwhintsatska; pu nāhihtatota, umuhtayway wuwahtota. Puma umuy pan hintsatsnaḡw uma añ kūyuñwa.

²¹ Is uti! Puma a'nó ó'ḡaltu, noḡw nu okiw qaóḡála; ispi nu umuy qa pan hintsahtsanḡe óviy'o. Níkañw kurs puma hihta ep kwivilavayhtotiqw pay nu piw panhtini. (Nu pay hakiy núanhimuniḡat an yuaata.)

²² Ya puma Hebrew sinom, Israel tímatu? Pay nu piw pam'i. Ya puma Abraham natkomatu? Pay nu piw pam'i.

²³ Ya puma Christ eñem tumalay'yuñwa? Piw nūu. Nu pas a'nō tumalay'ta. (Nu nūanhimuniñqey pan lalvaya.) Sinom hihsakishaqam nuy wuvahtota; piép sivikimiq nuy panayañwu; pu nu qa sūs pēp mōki.

²⁴ Tsivot-sikis ima Jew-sinom nuy sūkw akw qa lōp sunát-sikis wuvahtota.

²⁵ Sinom pāyis nuy murikhot akw wuvahtota; sūs nuy tatatupya; pāyis pātuwaqatsit ep pākihut itamuneñ sakwiti; sūs nu tōkilnawit-nikañw pu tālō' pātuwaqatsit a'nō hōtsit añqe' pāyawnuma.

²⁶ Nu wuhkonakwsu; pāvaqe nu unahinnuma, piw uuyiñwtuy amuhpaa, nāp isinomu amuhpaa, piw añqe' hīhihtuy sinmuy amuhpaa; nu wuhkokitsokit añ unahinnuma, pu qayēsivhpavaa, pu pātuwaqatsit añ'a; piw añ tuptsiwni'yuñqamuy atsáy'kahkañw pañqagwqamuy amuhpaa.

²⁷ Okiw nu maqsonte' mañwúiwtañwu, qa sūs nu qa pūwi; pu nu tsōnmokiwtañwu, pānaqawuy nu añ kánanvotya; nu qa sūs napwala; tūsuhñ'iwtañwu; nu ephaqam qa yuws'i'tañwu.

²⁸ Noqw nu iit sohsok añ kuyvaqe nawus nu nāqavo Jesus aw tōnawtaqamuy amumi tunatyawtani. Nihqe nu put akw putuiwta.

²⁹ Kurs hak haqam qaōqáwi'taqw nu put amum qaōqáwi'ta. Kurs hak haqam tuptsiwnit añqw lasq, nu put ep pas anañwmokiwtañwu.

³⁰ Nikañw pay kurs nu hihta ep kwivihñqawlawnik, pay nu tatam qaōqálanihqey pan namtakni'tani.

³¹ God Jesus Christ Itahutuyqawhqay Naat inumi navoti'taqw nu súañqawu. (Okiw nam pam yūmosa tayawintiwa!)

³² Ura nu Damascus-kitsókit epniqw, pep tutskwat ep moñwi Aretas yan mātsiwñqa nuy ñuaniqey nāwakna; nihqe òviy pam pan tutaptaqw pep kikmoñwi Damascus-sinmuy kitsókiyamuy ep tukw'uhtsit ep aw hōtsiwat ep solāwamuy tūwalayaniqat òviy oya.

³³ Noqw nu tutsáysivut añqw pakiwtaqw, hakim ikwátsim tuhpe'la' nuy hawnayaqw nu moñwit māyat añqw ayo yama.

12

Paul's Visions and Revelations

¹ Pas ka nu hihta kwivilalvaye' soon put akw moñwvastini. Kurs nu hihta tuawyorikqey, pu Tutuyqawñqa inumi mātaktiqat yuaatani.

² Nu hakiy Christ aw tuptsiwni'taqat tuwi'ta. Noqw pam pakwt nālōq sihkay'taqat yahsañwuy ephaqam tokpelat yūmoq paki; sen tokoy'kañwo, sen pay qa tokoy'kañwo, nu put qa navoti'ta, pay God-sa put navoti'ta.

³ Ura nu pañqawu: Pam hak lomaqatsit aw òmi wíkiwa, sen tokoy'kañwo, sen pay qa tokoy'kañwo, nu put qa navoti'ta, pay God-sa put navoti'ta.

⁴ Noqw pam paño wíkiwhqe, lavayit pas kurs hin pañqawihqat navota; noqw put hak yuaataniqw pam mewniwta.

⁵ Nu hakiy pantaqat tsokanani, nikañw pay nu qa nátsokanani; nu qaōqáwi'taqey yuaatani.

⁶ Kurs nu as hímuiwtaniqey nāwaknanikañw, nu qa nūanhimuniwhitini; pi nu hihta yuaataqey suyan navoti'ta, Nikañw pay nu soon panhtini. Taq hak inumi hin yórikqey, pu nuy hin navotqey pan inumi wūwantaniqat nu nāwakna. Noqw pep pu' pam soon put pantaqat yuhke' nuy tsokanani.

⁷ Noqw nu hihta pas pavan yórikqey qa ep pas kwivi'nañwtiniqw, hihta tūya Satan ahpiy inumi noiwa, kūtataqta, nuy tūholawniqee. Noqw put atsviy nu qa pas kwivi'nañway'ta.

⁸ Noqw as pam pantaqa nuy mātapniqat nu pāyis Tutuyqawñqat aw okiw tūviñta.

⁹ Noqw pam inumi pañqawu: Pay inuokwa ūmi aptsiwta, pi um qaōqáwi'taqw pahsat pu nu uhpiy a'nō òqalay'taqey nuhtumi mahtakinta. Paniqw òviy nu hahlaykañw hihta añ qa pasiwkañw put ep himuiwtani; nen nu Christ òqalayatañ put amum hinmani.

¹⁰ Nihqe òviy nu Christ atsviy hihta añ kánanvotqey ep hahlayhtima. Nu put lavay'ayaatnihqe òviy òpuiwta; sinom nuy òvelantota; pu nu hihta hakni'ta; sinom nuy okiwsahsanya. Pi nu qaōqáwi'te' pahsat pu nu Christ ahpiy a'nō hoñviiwtani.

Paul's Concern for the Corinthians

¹¹ Nu yan kwiviyuaataqe nūanhimuniwhiti, uma nuy put aw lālayyaq'ò, pi as pi uma nuy lomalavaytanikañwo. Umuyñiqw ima nāpnihqe Christ lavay'aymatnihqam pas pavan hihtuya. Noqw nu umumi súañqawni: Puma nālomatsoani'yuñqw pay piw nu sūamunta, nāmahin pi as nu pas antsa God-niqw pay qa hímuu.

¹²Ura nu umuhpa' tumaltaqe pas antsa Christ lavay'ayaatnihqey pan umumi namtakna; nu qa hihta ep nañ'eknat, umuhpa' kâtumalat hihta tuawi'taqat tumalta, pu kâtatayhpit piwu.

¹³Ya nu aye' God aw tōnawtaqamuy-sa lomahintsant, umuy qalomáhintsana? Qae. Ka uma hihta ep inumi hin unañway'yuñwa, nu umumi lomatuawit yuaatat qa hihta umumi tuñlay'taqat ep'e. Okiw uma inumi put ep pōhikyani.

¹⁴Meh, pu' hapi nu pāyis umumiqniqey aw pitsini'ta; pay nu soon hihta ep umumi tūkway'tani; nu umuhhimuy hihta tuñlay'taniqey qa put òviy umumini, pi nu umumi unañway'taqey òviy'o. Pi qa tsātsayom yumuy, namuy amuñem hihta na'sastotañwu, pi pumuy namat, yumat timuy amuñem hihta na'sastotañwu.

¹⁵Pu tatam pi nu umumi hihta nāvoswani, pu piw nukwsiwhtini, nāmahin pi nu umumi pavan pas unañway'taqw, uma tuwat pahsat inumi qa pas unañway'yuñwani.

¹⁶Noqpw pay pi; pay pi nu qa hihta ep umumi tūkway'ta as'a; noqpw yaw uma pañqaqwa: Pam tuhisanihqe òviy unatwiw akw itamuy nukwāñwhinhiti.

¹⁷Ura nu umumi hakimuy ayata. Noqpw puma haqawa sen umuy hihta kwahana?

¹⁸Ura nu Titus umumi ayata, piw pu sukwat tuptsiwni'taqata. Noqpw ya Titus umuy hihta kwahana? Ya itam qa sun tunatyawta? Ya itam qa sun hinma?

¹⁹Uma ka wūwantotaqw nu umumi nēñem qenitaniqe òviy pan penta. Noqpw pay qa panta. Pi nu God atpip Christ aw yankañw umumi penta, uma òqawhtotaniqat òviy'o, aw iunañwamu.

²⁰Pas nu tusiiwta ka nu umumi pite' umumi yorikq umuy suan hinwisniqat nu nāwaknaqw, uma qa pan hinwisni. Noqpw pay uma as ka nu umumi pās yuaataniqat nānawaknaqw nu umuy tuwat qōhqōyini. Nāp hisat pi uma hihta ep nānwuy'yuñwani; nānami unañwtutyayani, nānami itsiwiwyuñwani, nānamiq hiñqawaqey akw nātsikiwtani, nehpewi sawiwtotani, pu pas hihtunihqey panyuñwani, tsotsvalqey añ qanamitūqayveyani.

²¹Pu nāp hisat nu piw umumi pituqpw, God Ina umutsva nuy hamanhtoynani, taq ka nu kaysiwhqamuy qaanhripuy añqwa qa lasyaqamuy tuwe' unañwmokni, puma itsēhe'qatsiy, pu qahopqatsiy, pu qaunāñwtalqatsiy qa qe'totiq'ō.

13

Final Warnings and Greetings

¹Pu' hapi nu pāyis umumiq pohtani. Noqpw hakim lōyōm sen pahyom pas suyan hakiy qaanhitiqat navoti'kahkañw inumi put tuhtualyaqpw, pahsat nawus nu hakiy eñem hin yūkuni.

²Ura nu umumumnikañw hin pañqawhqey pan piw qa umumumnikañw umumi pēnani: Nu hisat umumi pite' soon hakiy òkwatuwani; nu sohsokmuy qaanhinwisqamuy amuñem hin yūkuni; ura nu pay nuhtuñk umuhpeq pohtaqw pay pan haqawat yēse, noqpw pu' atsve piw nāt pētū pay amunhtoti. Noqpw òviy nu soon hakiy ayo yāmaknani, imuy hakimuy qaanhitiqamuyu.

³Noqpw pahsat pu uma pas suyan nanaptani Christ pas suyan inuhpe yuaataq'ō; put pantaqat uma navoti'yuñwaniqey nānawakna. Pam hapi umumi qaōwihinta, piw a'nō òqala umuhpa.

⁴Pay pi put tokoat qaōqáwitaqpw, sinom nahoyehtsit aw put muaya; noqpw pam ahoy tātayhqe, God òqalayay ahpiy qatu. Noqpw ítamwat piw put an qaōqáwi'yuñwa; nikañw itam piw put amum yeskahkañw, God òqalayay ahpiy put eñem tumalay'yuñwa umuhpa.

⁵Kurs uma nānami wūwayaa. Ya uma pas antsa Christ aw tuptsiwni'yuñwa? Kurs namiwuwayaa. Ya Christ pas antsa umuh'unañway ep qátuhqat uma navoti'yuñwa? Kurs uma qaatsáy'wisq pam pepeq qatu.

⁶Is as uma itamuy qaatsáy'wisqat nanaptani!

⁷Uma qa hihta ep qaanhitiqat nu God aw amuñem nāwakna. Nu qaatsáy'maqey mātaqtiniqey qa paniqpw tūñiñtama, pi nu umuy tunatyawtaqe òviy'o, umuy suan hinwisniqata, nāmahin pi sumataq nu atsáy'maqey mātaqtini.

⁸Noqpw itam soon hihta pas antsanihqat aw rohomnumyani; itam soon qa put eñem tumalay'yuñwani.

⁹Nihqe òviy itam hahlayhtoti, umuy òqawhtotiq'ō, nāmahin pi itam pay as sen qaōqáwi'yuñwa. Okiw as uma pas pasiwyuñwaniqat itam amuñem nānawakna.

¹⁰Nu umuy u'nananiqe òviy añwu pay it tutuvenit umumi pēna, nu nāt qa umumiq pituf'a; taq ka nu umumi pite' nawus amuñem hin yūkuni. Pi nu sinmuy òqawhtoyaniqey òviy ayatiwa; nu qa pumuy hinwat yukunaniqey aw tawiwkañw, pay nu panhtiniqey aw òqalay'ta.

¹¹ Taay, yantani itupkomu. Hakim ö'qalyañwu. Uma suan hinwisni; qa hin unañway'kahkañw nānami unañway'yuñwni; uma kwakwhat yesni; noqw God nuhtumi unañway'taqa piw hakimuy kwakwhat unañwtoynañwuqa umumum hinnumni.

¹² Uma nānatupkomnihqey pan nāö'qawnayani.

¹³ Sohsoyam God sinomat umuy öqalaya.

¹⁴ Nam uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwayat navoti'yuñwni, piw God umumum unañway'taqata. Nam uma Qahováriwtaqat Hikwsit añ sun hinwsini. Nam antaa.

Paul
GALATIAT
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, lomatuawit yuaatanigey aw ayatiwhqa, it penta. Nu qa sinmuy amuhpiy ayatiwht, Jesus Christ ahpiy ayatiwa, pu God Itanay ahpiy piwu, it Jesus Christ mokiwuy añqw ahoy tātaynaqat ahpiy'o.

² Nu sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy inumumyaqamuy amumum God aw tōnawtaqamuy Galatiat ep yesqamuy ōqalanta.

³ Nam nūokwa, pu kwakwaha unañwa Itanay God añqw umumi pitsíwiwtani, pu Itahtu-tuyqawhqay Jesus Christ añq'ō.

⁴ Ūra pam itahqaanhtipuy ep nātapqe, yep nukusqatsit añqw itamuy ayo oya, Itanay God tunatyayat añ'a.

⁵ Nam pam sutsép-sa tayawintiwa. Pay nam antaa.

The One Gospel

⁶ Is ohi! Pas nu umumi qaan unañwiti. Yaw uma Christ sūmatatve, umuy nūokway aw wáñwayhqata; nihqe sukwat alōñōt tūawit aw lasya.

⁷ Noqw pay pam qa pas pas antsa lomatuawi. Pi hakim Christ añqw lomatuawit nukushintsatsna, umuy ūnatoynayaniqe ōviy'o.

⁸ Ūra nu lomatuawit umumi suan yuaata. Noqw ōviy kurs nūu, sen ōñaqw hoñviaya umumi hihta alōñōt yuaataqw, God put eñem qalomáyukuni.

⁹ Nu piw pañqawni: Kurs haqawa umumi hihta alōñōt yuaataqw umuy hihta kwusuyaqat qa amum sūnantaqw, God put eñem qalomáyukuni.

¹⁰ Pas suyan nu qa sinmuy unañwveniyeq anta, pas God-saa. Nu qa sinmuy amuhpiy tayawintiwnigey tuñlay'ta. Taq kurs nu sinmuy unañwveniyeq tunatyalte', soon nu Christ eñem tumalay'tani.

How Paul Became an Apostle

¹¹ Nu umuy it navotnaniyeq nāwakna, itupkomu: Nu umumi lomatuawit mātappqey qa sinmuy amuhpiy put kwusu.

¹² Qa hak inumi put mātavi, pu nu qa hakiy ahpiy put tutuqayi; noqw pay Jesus Christ pas nāp inumi put mātakta.

¹³ Pi ura nu hisat Jew-sinmuy wīmiyamuy añ hinmañwuqat uma pay nanapta. Ūra nu God aw tōnawtaqamuy qaan'ewakw okiwsanhqe, hovala.

¹⁴ Nihqe nu isinmuy amuhpiy inuñsakwmuy amuhpenihqe Jew-sinmuy wīmiyamuy ep pas hak mohpeq'a, itanamuy navotiyamuy pas antsay'taqe ōviy'o.

¹⁵ Noqw pay God nuy nāt qa tihtiwħq tunatyay ahpiy nuy namorstaqe, nūokway ahpiy nuy wáñwayi.

¹⁶ Noqw aw pituqw, pam Tiy inumi mahtakna, nuy imuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaatanigat ōviy'o. Noqw pam nuy wáñwayhq, nu pay sinmuy qa amumi put ep hin wuwanheplawu.

¹⁷ Piw nu inupyeve mohti ayaiwyuñqamuy qa amumi Jerusalem aqw'a. Nu qa panhnt, tuwat Arabia-tutskwat aw'i; nit pu ahoy Damascus aqw nu pitu.

¹⁸ Pu ahpiy payhkomuy yahsañwvaqw, nu Jerusalem aqwnit, Peter aw kuyvatoqe, pakwt tsivot sihkay'tasikis tātāt an put amum qatu.

¹⁹ Nikañw mímuywatu ayaiwyuñqamuy qa haqawat nu aw yori, hal pay it James, Itahtu-tuyqawhqay tupkoyat-sa aw'i.

²⁰ Nu hapi hihta pentaqe, God atpip qa a'tsalawu.

²¹ Pu ahpiy pantaqw, nu Syriat-nikañw pu Ciliciat añ tutskwat aqw pitu.

²² Noqw Judeat ep haqe' Christ aw tōnawtaqam nuy qa tuwi'yuñwa.

²³ Pay puma yaw yan-sa nanapta: Yaw i' hak hisat itamuy okiwsahsanqa qapēvewnit ayo yuykuqey pu' nuhtumi put yuaata.

²⁴ Yan kurs puma nanaptat, God inuhpiy pas hihtatota.

2

Paul and the Other Apostles

¹⁻² Pu ahpiy pakwt nālōq sihkay'taqat yahsañwuy añ ruhpaq, pañqw nu piw Jerusalem aqw'a, Barnabas ámuma, God pas nāp nuy pañsoqniqat nuy ayataq'ō. Nihqe nu Titus enañ wiki. Noqw pepeq itam hakimuy pávanyaqamuy amumum tsovaltqw, nu imuy

qa-Jew-sinmuy amumi hihta yuaataqey pumuy āawna, taq ka nu hihta pay hintsakq, sen nāto hintsakniqw pay haktonsaniniq'ō.

³ Noqw Titus inumumnihqa Greek-sinonihqe qa poñotkiwtawq, puma put pan tuvoylatiniqat pay qa ō'qalya.

⁴ Noqw pay haqawat tuptsiwni'yuñqey atsáy'yuñqam put aw ō'qalya. Puma pi itamuy Jesus Christ ahpiy hin qenive hoñqat ep itamuy núansasnaniqe ōviy itamumi tōnalti, puma Jew-sinmuy tutavoyamuy akw itamuy sóontsatsnaniqe ōviy'ō.

⁵ Noqw itam pumuy amumi qa ūnatoti; qae, qa űas'ew hihsavoo, taq ka puma umumi lomatuawit pas antsanihqat uhtayaniq'ō.

⁶ Noqw tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw mohpegyaqam nuy hihta tuawi'taqey aw hihta hōyoknaniqat inumi qa pañqawq. Noqw pay sen puma pavansinomniqw, sen sóqavuñsinomniqw pay nuyniqw pam qa hĩmuu; pi God qa sinonuĩña.

⁷⁻⁹ Noqw pay James, pu Cephas-niqw, pu John, puma sumataq God aw tōnawtaqamuy amuñaqw mohpegyaqam nuy qa tumalmewaya. Qa panhtotit, puma tumalsuñwamuy amún itamuy pās taviya, Barnabus-nikañw, pu nūyu, Nihqe puma māmatsyaqw, kurs God nuy imuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqat aw nuy ayataqe, inuhpiy pumuy amuhpa' qaōwítumalta, pam Peter imuy Jew-sinmuy amumi yuaataniqat aw put ayataqey pan'í. Piw pam Peter ahpiy Jew-sinmuy amuhpa' a'nō tumalay'ta. Noqw ōviy puma kurs yan yukuya: Itam imuy qa-Jew-sinmuy amumi yuaataniqw, puma Jew-sinmuy amumi yuaatotaniqeyu.

¹⁰ Pay pánis-sa pi yaw itam añ okiwhinyuñqamuy paañwantaniqat puma nānawakna. Noqw nu pi pay nāp piw pan su'qawta.

Paul Rebukes Peter at Antioch

¹¹ Noqw Peter Antioch ep pituqw, nu nuhtutpik put qōhqōya, ispi pam qaanhti'ō.

¹² Pay nāt pi haqawat James añqw qa ōkiqw, pam as imuy qa-Jew-sinmuy amumum tūmoy'ta. Nit pumuy ōkiqw, pam qa-Jew-sinmuy amuñaqw ahoy lahsi, Jew-sinmuy amumi tusitaqey.

¹³ Noqw pu pay pētu piw put anhtoti; pas panhtotiqw, ōviy Barnabas pumuy nātsikaqw amún unañwti.

¹⁴ Noqw pay puma lomatuawit pas antsanihqat añqw lasyaqw, nu amumi put túwahqe, pumuy sohsokmuy amutpip Peter aw pañqawu: Pas um as Jew-sinonikañw, Jew-sinmuy qa amún qátukañw, soq imuy qa-Jew-sinmuy amún hinma. Noqw ya um hinoqw qa Jew-sinom as Jew-sinmuy amún yesniqat amumi ō'qala?

Jews and Gentiles are Saved by Faith

¹⁵ Núwupi itam Jew-sinom tūhtiwyā. Itam qa-Jew-sinmuy qaanhinwisqamuy qa pankahkañw tūhtiwyā.

¹⁶ Nikañw itam navoti'yuñqw, suyan pi hak Moses tutavoyat an hinmaqey qa put ahpiy God aw súanta, pas Jesus Christ qapēvwnaqey ahpiy-saa; noqw ōviy itam hapi put aw tūtuptsiwa, itam Christ qapēvwnayaqey ahpiy God aw súanyuñwniqey ōviy'ō, Moses tutavoyat añ hinwisqey qa put ahpiy'ō. Pi Moses tutavoyat añ hinmaqa soon God-niqw súantani.

¹⁷ Nikañw kurs itam as Christ ahpiy God aw súanyuñwniqey tunatyawkahkañw tutavot ehpewi qaanhtote', ya sen itam Christ qaanhtiput aw itamuy tsamhqat pañqawani? Pas sóon'í.

¹⁸ Qa hak tutavot añ hinmaqey akw God-niqw súantaniqat ura nu pay sinmuy tutuqayna. Nihqe ōviy kurs nu pu' tutavot ōqawhtoyne' sumataq nu qaanhintsakqey pan nāmatakani.

¹⁹ Pi nu tutavotniqw pay mokqe, put añqw mātaviwa; nit yahpiy haqahpiy God eñem qátuni.

²⁰ Nu Christ amum nahoylehtsit aw muiwa; nihqe hapi ōviy pāpu nu qa nēñem qatu; pi Christ inuhpe qatu. Nihqe nu yep qatsit ep hinmakañw, God Tiyat aw yankañw pan hinma, inumi unañway'taqe inuñem nātapqat aw'í.

²¹ Nihqe ōviy nu soon God núokwayat ayo yúkuni. Pi kurs as hak Moses tutavoyat añ hinmaqey akw God aw súantaniqw, pahsat hapi Christ pay kurs haqtonsa mōki.

3

Law or Faith

¹ Is uma űasta navoti'yuñqam Galatiat ep sínomu; ya hak umuy ūnatoyna? Ura nu as Jesus Christ nahoylehtsit aw multiqat pas suyan umuy āawna. Noqw uma hinoqw lomatuawit pas antsanihqat añqw lasya?

² Pay it-sa nu umuy tūviñtani: Ya uma Moses tutavoyat añ hinwisqey ahpiy Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya, sen lomatuawit nanaptaqe qapēvwnayaqey ahpiy'ō?

³ Ya uma nasta wuwni'yuñwa? Pas as uma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy yayhnayakañw, ya pas uma nāp umuhtunatyay ahpiy pasiwyuñwini?

⁴ Ya pay uma haktonsa lomatuwawit öviy hñhihta añ kñanapta? Sen i' kñanavotpi pay pas qa hñmuniwhitini?

⁵ Ura God umuy Hikwsit huytaqe, kätatayhpit umuhpa' hintsaki. Ya uma tutavot añ hinwisq, öviy pam panta? Sen uma lomatuwawit nanaptaqe, qapëvevnayaqw öviy'o?

⁶ Ura kurs pi Abraham God tuptsiwhq, pam súantaqat God lavayhti.

⁷ Noqw öviy uma it navoti'yuñwini: Ima hakim qapëvevwnit añ hinwisqam puma hapi Abraham timatu.

⁸ Noqw God qa-Jew-sinmuy qapëvevnayaqamuy súanyuñwqat pañqawniqey añwu pay tuway'ta; nihqe Abraham aw lomatuwawit añwu pay yuaaykuqe, tutuvenit añ yan lavayhti: Uhpuy hapi sopkawtaqam sinom hahlayhpit epyani.

⁹ Noqw öviy sohsoyam qapëvevwnit añ hinwisqam Abraham pas qapëvevnaqat amum hahlayhpit epya.

¹⁰ Noqw pay sohsoyam Moses tutavoyat añ ö'qalyaqamuy amuñem qalomáyukiltini; pi yan pey'taq'ö: I' hak hin hinwisniqat tutavot pey'taqat añ ahsupoq qa añ hinmaqat enem qalomáyukiltini, yan'i.

¹¹ Pu qa hak Moses tutavoyat añ hinmaqey ahpiy God aw súantaniqw, pam pantaqa susmataq'a. ispi yan ura pey'taq'ö: Suan hinmaqa qapëvevwnit akw qatsit túwani, yan'i.

¹² Pi Moses tutavoyat añ hinmaqa qapëvevwnit qa ahpiy pasiwta. Öviy pi ura yan pey'ta: Tutavot añ ahsupoq añ hinmaqa hapi put akw qátumantani.

¹³ Ura as tutavotniqw itamuñem qalomáyukilti. Noqw pay Christ itamuy put añqw mätavi, itahqenyi ep qalomáyukuniwhqee; pi ura yan pey'ta: Sohsoyam himutskit ep häyilitotiqamuy amuñem so'niqat pan yukilti.

¹⁴ Noqe öviy ima qa-Jew-sinom Jesus Christ ahpiy Abraham amum hahlayhpit epyani. Noqw itam God qapëvevnayaqw pam Qahováriwtaqat Hikwsit itamumi nóani, pam hin lavayhti qey pan'i.

The Law and the Promise

¹⁵ Itupkomu, kurs nu pay sinmuy tuwiyamuy anwat umumi lavayhtini. Ason hakim sinot hihta nāmi huruvasiwnaqw, soon hak put ayo qe'watani, piw aw hóyoknani.

¹⁶ Noqw God ura Abraham aw-nikañw pu natkoyat aw hihta pasiwna. Pam qa pañqawu: Uhnatkomuy amumii, qa kita. Pay pam qa wñhakhnihqamuy pañqawht, pi pam pay sükw pañqawu. Ura pam Uhnatqoy aw'i kñahqe, Christ hapi pañqawu.

¹⁷ Noqw it hapi nu pañqawu: God Christ añ Abraham amum hihta nāmi huruvasiwna. Noqw sunát-sikip sunat yahsañwuy-nikañw añqw sunat pakwt sihkay'taqat yahsañwuy añ ruhpaqk, pahsat Moses tutavoat mätaviwa. Nikañw pam tutavo kurs hin God awiniyat alóntani; soon pam put ayo yukuni.

¹⁸ Noqw kurs God añqw kuwahtipu Moses tutavoyat ahpiyinen, pay hapi qa awinini. Nikañw God hapi Abraham put maqa, it awinit ahpiy'o.

¹⁹ Noqw ya tutavo hihta öviy'o? Qaanhtiput hñmunihqat mätaktaniqe öviy'o. Pam pay hāk mätaviwa, ason hisat Abraham natkoat God ahpiy awinit makiwniqa pñtuniqat pahsavoo. Ura tutavo God hoñviaymuyatuy amuhpiy mätaviwa; noqw i' tñqa Moses pñmuy-nikañw pu sinmuy amuhtsave wunu.

²⁰ Noqw pay God pas nāp Abraham aw pasiwna, qa sukw hakiy añ'a.

The Purpose of the Law

²¹ Noqw ya Moses tutavoat God awiniyat ehpewi hinta? Qae. Pi as hak kurs Moses tutavoyat añ hinmaniqey akw qatsit túwanik, suyan pi hak pan hinmakañw God aw súantani.

²² Noqw pi God tutuveniat pañqawu: Sinom sohsoyam qaanhinwisa. Noqw öviy Jesus Christ aw tuptsiwñi'yuñqam hapi awinit makiwyan; pi God put qapëvevnayaqamuy awiniy huylawu.

²³ Noqw pay ura as itam qapëvevwnit akw God aw súanyuñqey nāt qa nanaptaqe, Moses tutavoyat akw sóontsaniwuyñwa, hisat God itamuy Jesus Christ aw tuptsiwyaniqat pan itamuy unañwtoynaniqat pahsavoo.

²⁴ Noqw öviy hapi hin hinwisniqa tutavo itamumi tunatyawmaqat anta, pu itamuy tutuqayna, itamuy Christ aw tsamvaniqee, itam qapëvevwnit ahpiy súanhtotiniqat öviy'o.

²⁵ Nikañw itam hisat God qapëvevnayaqw, pep hapi pu' tutavo pay pāpu itamumi qa tutuyqawi.

²⁶ Pi uma sohsoyam Christ Jesus qapëvevnayaqe, God tímadniwhtoti.

²⁷ Pi uma hihsa'nihqam Christ aw kūyit akw tuvoylatotiqam hapi Christ aw tutskaynativaya.

²⁸ Pi Christ sinomuyatuy amuñaq w qa hak Jew-sínonihqey pan túnwantiwa, piw Greek-sino; pu qa hak túwiki, pu piw mātaviwhq; pu qa hak tāqa, piw wuhti. Pi puma sohsoyam Christ ep sūkw tokot anyuñwa.

²⁹ Noqw kurs uma Christ sinomatnen, uma hapi Abraham natkomatni, piw put amum God añqw awinit makiwyani.

4

¹ Noqw it nu pañqawu: Pay hakiy tiat nāt tsāyenen, pay piw túwikt antañwu, nāmahin pi as sohok hihta himuy'kañwo.

² Nikañw pam put tutuqaynayaqamuy, pu aw tunatyawyuñqamuy amumi maqaptsiy qātuñwu, haqami naat eñem tuwani'maqat pahsavoo.

³ Noqw pay hapi pan itam nāt tsātsakwmuy amunyūñqe, ura tutavot ahpiy hintsakpit aw túwik'iwyuñwa.

⁴ Nikañw ason pas hisat aw pituqw, pep pu' God tiy añqw taviqw, pam wuhtit ahpiy aniwhtiqe, Moses tutavoyat aw maqaptsiy qatu.

⁵ Pam hakimuy put aw maqaptsiy yesqamuy put añqw mātapniqe òviy pitu; nihqe pahsat pu puma God tímatriwhtotiniqat amuñem yuku.

⁶ Noqw uma hapi tímatriqw, òviy God Tiy Hikwsiyat umuh'unañway aw panaqw, pam pañqawlawu: Abba, Inaa.

⁷ Noqw òviy hapi uma pāpu qa tútuwiku, uma hapi timatu. Noqw kurs uma tímatriwen, pep hapi uma Christ ahpiy God añqw hihta qa òwí òmahotani.

Paul's Concern for the Galatians

⁸ Nikañw pay ura uma nāt God qa tuwi'yuñqe, nāp yukiwhtput uma aw-sa nānoi'yuñwa.

⁹ Nit pu' hapi uma God tuwi'vaya, hal pay put ahpiy nātuwiwya. Noqw uma hinoqw pay piw pu' tutavot ahpiy hintsakpit nukwsiw'iwtaqat, pu òwihintaqat aw ahoy namtòkya, nihqe put aw túwik'iwyuñwñiqey nānawakna?

¹⁰ Uma talòniwintiwhtat aw tunatyawwisa, pu mūmuyawhtuy aw'i, pu haqe' qalawmaqat aw'i, pu yahsañwintiwhtat aw'i.

¹¹ Pas nu umuñem tusiwiwa, taq nāp hisat sen nu okiw umuy haktonsa maqsontaqe òviy'ò.

¹² Itupkomu, pay uma okiw inún hinyuñwñi, pi nu pay umún sino. Pay uma nuy qa túhotota.

¹³ Pi uma inumi navoti'yuñqw, ura nu okiw itokoy añ pas òpuiwkañw, mohti umumiqñiqe, umumi lomatuawit yuaayku.

¹⁴ Noqw nāmahin pi as nu ituyay akw nukushintaqw, uma nuy qa ayo yukuyat, God hoñviayayatnihqat pan nuy kwusuya. Uma Jesus Christ hin pās taviyaniqey pan nuy taviya.

¹⁵ Noqw nu umumi navoti'taqw, pi as hin pasiwtaniqw, pas kurs hin as uma umuhposiy qa ipwayat, nuy put maqayani. Ura uma nuy mohtiniqw pas hahlayhtoti. Noqw hinhtiqw òviy uma pu' alòntoti?

¹⁶ Ya nu umumi súañqawhqe, umuhtuwqaniwhtit?

¹⁷ Noqw ima tútutuqaynayaqam hinoqw umuy tayawintiwisa? Ya puma pas antsa umumi unañway'yuñqe òviy'ò? Qae. Puma umuy inuñaq w ayo lasnayaniqey nānawaknaqe òviy'ò; noqw pep pu' uma pumuy amumi-sa maqaptsi'yuñwñi.

¹⁸ Noqw pay pi hak yūmosa qa atsálawkañw, umuy tayawinmaqa hapi suan hinhtini, kurs put akw uma lomahintsaktivayaniq'ò, qa pas nuy umumunniqw-sa pam pantani.

¹⁹ Itimu, nu umutsviy pas putuwiwa, soñawnen nu tihta'tutuyana. Okiw as uma Christ anhtotiniqat nu umuñem pas nāwakna.

²⁰ Pas nu as pu' pay umumunniqey nāwakna, nen umumi hin yuaataniqey navoti'tani. Pi nu qa umumunniqey kurs hihta lalvayni.

The Example of Hagar and Sarah

²¹ Kurs huvam nuy āawnayaa, uma hakim Moses tutavoyat añ hinwisniqey aw yanyuñqamu. Ya uma pas antsa tutuvenit hihta hiñqawhqtat mātasi'yuñwa?

²² Pi ura yan pey'ta: Abraham lòqmuy tiyotimuy'ta, suhka hakiy túwikt ahpiyniqw, pu suhka pay qa túwikt ahpiy'ò.

²³ I' túwikt ahpiy tihtiwhtat ura pay tokot ahpiy tihtiwa; noqw i' qa túwikt ahpiy tihtiwhtat hapi pas God awiniyat ahpiy'ò.

²⁴⁻²⁵ Noqw ima lōyòm hapi lòqmuy pasiwnit tuawi'ta. I' túwiki, Hagar yan mātasiwhqa, Moses tutavoyat tuawi'ta. Pam tutavo Arabia-tutskat ep tükwit Sinaít añqw mātaviwhqa

sinnuy tūwikmuy'ta. Pam wuhti piw yep qatsit ep Jerusalem tuawi'ta; noqw put timat tūtuwiktu.

²⁶ Noqw wuhti qa tūwikinihqa Jerusalem òvenihqat tuawi'ta, nihqe pam hapi sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy yúamu.

²⁷ Pi ura hapi yan pey'ta: Hahlayhtii, um qa tiylawhqa, um hahlaytsa'lawni, um hak qa tihta'tuyvanaqa; pi as qatiylawñwuyqa puwsuñway'taqat epnihqe wūhak tímuy'ta.

²⁸ Noqw itam hapi, itupkomu, itam hapi Isaac an awinit ahpiy tóiyiwa.

²⁹ Noqw pay pi ura pephaqam i' hak tokot ahpiy tihtiwhqa Hikwsit ahpiy tihtiwhqat yūyuyhnaqw, pay òviy hapi nāt piw panta.

³⁰ Noqw ya tutuveni hin lavayhti? Um wuhtit tūwikit, tiyat enañ haqami hōnani. Taq soon put tiat hihta umuhhimuy makiwni; pay qa tūwikit tiat-sa put makiwni. (Ura God Abraham aw kita.)

³¹ Yanta, itupkomu. Noqw òviy hapi itam tuwikwuhtit qa ahpiy tihtiywat, qa tūwikitwat itam tímatu.

5

Preserve Your Freedom

¹ Christ tutavot añqw itamuy mātavi. Noqw òviy uma qenive hūrs hoñni, nen Moses tutavoyat pāpu qa akw nātuwiki'yuñwani.

² Meh, nu Paul hapi umumi pas pañqawni: Kurs uma poñotkit akw tuvoylatotiqlw, pay Christ umumi qa hihkay'vani.

³ Pi nu piw nāt umuy haqawat poñotkit akw tuvoylatotiqlamuy amumi pañqawni: Panhtiga hapi pas pay soon Moses tutavoyat añ qa ahsupoq hinmani.

⁴ Pi Christ umumi qa hihkay'va, uma hakim Moses tutavoyat añ hinwisqey akw God awwat sūanhtotiniqey anyuñqamu. Uma God núokwayat añqw lasya.

⁵ Pi itam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy Christ aw tuptsiywaqe God atpip suan hoñvaniqey unañwvahsi'yuñwa.

⁶ Pi Jesus Christ aw tōnaltiqamuy amuñem poñotkit akw tuvoyla qa hihta apiti, piw put akw qa tuvoyla. Noqw pay qapèwewni nami'nañwat ahpiy lolmat tumalay'taqa hapi-sa pas'i.

⁷ Pas as uma suan hinwisa. Noqw ya hak umuy soontsanhq, òviy uma lomatuawit pas antsanihqat añ hinwisqey qe'toti.

⁸ God umuy wañwayhqa qa pan hapi umuy unañwtoyna.

⁹ Hihsay pēkeni sohsok paqwrít pēkenañwu.

¹⁰ Pas nu Tutuyqawhqaqat ep umuy qapèwewna, pas uma soon alōñót wuwni'yuñwniqata. Noqw pay ason God it hakiy umuy yūyuyhnaqat aw tuwat nāoyini, hak pi pam'i.

¹¹ Pu nūu, itupkomu, kurs nu as nāt sinnuy soon poñotkit akw qa tuvoylatotiniqat yuaatanik, ya nu hinoqw pas piw nāt hihta ep okiwsahsaniwa? Pep hapi pu' nu nahoylehstiy yuaataqey ep soon okiwsaniwni.

¹² Is pas as umuy yūyuyhnaqam tatam pi umuñaqw ayo natkuyanikañwo.

¹³ God umuy wañwayhq, uma qenive hōñi, itupkomu. Nikañw uma tutavot añqw mātaviwyaqey qa aw yankahkañw pay umuhtokoy tuñlayiyat añ hinwisni. Uma qa pan hinwist nānami unañway'yuñwe' nāhoq nātumalay'yuñwani.

¹⁴ Pi hin hinwisniqa tutavo sūkw lavayit ep yan lavayhti; it'a: Um pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, it ep'e.

¹⁵ Nikañw kurs uma nāñwuy'kahkañw, nāñaywe', uma tunatyaltotini; taq ka uma nāhoq hovalayani.

The Spirit and Human Nature

¹⁶ Noqw òviy nu pañqawni: Uma Hikwsit tunatyayat añ hinwise', pep pu' umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

¹⁷ Pi Qahováriwtaqat Hikwsit tunatyayat hakiy tokoyat tunatyayat amum qa sūnahpaniq'ò, puma nehpew'iwta. Noqw òviy uma as hihta hinhtotiniqat kurs hin put panhtotini.

¹⁸ Nikañw kurs uma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy tsāmiwye', uma soon Moses tutavoyat aw umuhmaqptsiy yesni.

¹⁹ Itam navoti'yuñqw, hak nāp tunatyay añ hinmaqa hapi iit hintsaki: Nōmaqtsit sokoplawu; tokot sokoplawu; itséhee qatsit, pu qaunañwtalqatsit añ hinmañwu;

²⁰ Nāp yukit aw nāwakinta; powaghintsaki; nuhtumi qa suhtaqa'ewa; nāñwuy'tañwu; kan'ewhtunatyawta; suy'tsiptiñwu; nanaqastunatyawta; nātsiktunatyawta; pu pas sutsket tuptsiwnit aw lasñwu;

²¹ Hihta aw kwañwáy'tusyañwu; tukwyantunatyawta; honaqkuyit akw hōñaq'iwtañwu; qaunañwtalawwañwu; pu ahpiy yantaqat añ hinmañwu. Noqw ura nu mohtihqaqam umuy

put āawnaqey umumi pañqawu: Pan hinwisqam hapi pas pay soon God moñwtunatyayat aw yuñni.

²² Noq̄w pay Qahováriwtaqa Hikwsi hakiy qatsíyat ep yan aniwñani: Hak nuhtumi unañway'tani; yūmosa hahlayni; kwakwhat unañway'kañw qátuni; wuhko maqaptsi'tani; hakiy pāsniñwu; lomahintsakni; hihta añ pas antsay'mani.

²³ Okiw unañway'kañw qátuni, namitutyqawni. Noq̄w qa haqam himu tutavo it yan-taqat tūmewanta.

²⁴ Noq̄w Christ sinomat hapi tokoy tunatyayat-nikañw pu tuñlayiyat nahoylehtsit aw muaya.

²⁵ Kurs itam Qahováriwtaqa Hikwsit añ yēse' pay itam piw put añ hinwisni.

²⁶ Itam qa nāhihimuyani; qa nāvuhsemokintotani; qa nāhoy nāismamqasyani.

6

Bear One Another's Burdens

¹ Kurs uma haqawat qaanhtiqat núansasnaq̄w, haqawat tuptsiwnit añ ò'qalt pās unañway'kahkañw lomavöhut añ put ahoy nakwsunayani. Hak nāmi tunatyawkañwmantani, taq nāp hisat pi hak tuwat unaheviwñwu.

² Uma umuhnamañ'iwuy añ nāvaañwayani; yan uma Christ tutavoyat anwisni.

³ Taq hak qa hímuniñkañw pas hímuniñqey namiwuwante' nāmi yētañwu.

⁴ Pay hak nāp tumalay aw pohtamantani. Kurs pam lomahintaq̄w pam put ep tsúyakiwtani; nen ayam suk̄w qa amum namituwanlawni.

⁵ Pi hak nāp tumalmakiway, pu maqsoniy nawus yanmamantani.

⁶ Hak lomatuawit tutuqayhqa put tutuqaynaqat sohsok hihta nukñwat himuy akw tuwat paañwantani.

⁷ Uma nāmi qa yētotani; kurs hin hak God aw tututsiwñwu. Pi hak hihta ūye', piw put aniwñañwu.

⁸ Tokoy tuñlayiyat eñem hihta uyhqa hapi put ahpiy mokiwuy aniwñañwu; pu i' hak Hikwsit eñem hihta uyhqa hapi Hikwsit ahpiy qatsit qa so'taqat aniwñañwu.

⁹ Itam hihta lolmat hintsatskaqey añ qa nañ'eknayani; pay itam soon hisat qa hōqyani, qa ókiwhototee.

¹⁰ Noq̄w òviy pay itam sohsokmuy sinmuy haqam nukwán'ew paañwayaniqey tutwe', itam panhtotimantani, tis òviy imuy añ tuptsiwni'yuñqamuyu.

Final Warning and Greeting

¹¹ Meh, nu okiw hapi pas nāp imay akw yañwsaq̄whaqam wukovena umumii.

¹² Pay ima pas pavan mātaktotiniqey nānawaknaqam hapi uma poñotkit akw tuvoylatiwyaniqat umumi ò'qalya; taq ka puma Christ nahoylehtsiyat yuaatotaniqey ep okiwsahsaniwyani.

¹³ Noq̄w hikis pi poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam Moses tutavoyat añ qa ahsupoq hinwisa. Nikañw puma umuy poñotkit akw tuvoylatiwyaniqat nānawakna. Noq̄w uma pumuy amumi tuqayvastotaq̄w, puma umuy pihni'yuñwñi.

¹⁴ Noq̄w nu hapi soon hihta pihni'tani, hal pay Jesus Christ nahoylehtsiyat-saa. Nu put aw tunatyawkañw, yep qatsit pay pāpu aw qa tunatyawta; noq̄w yep qatsi qa inumi tunatyawta.

¹⁵ Pi poñotkit akw tuvoylaiwtaqa qa pam hapi Christ Jesus sinoata, piw i' qa put akw tuvoylaiwtaqa qa pam'i. Pi i' hak puhuyukiwhqa hapi put sinoata.

¹⁶ Noq̄w nam sohsoyam it aw nānakwhaqam, pan hinwisqamuy amumi kwakwha unañwa, pu núokwa pitsiwiwta, pu God sinomuyatuy pas antsa Israel-sínomniñqamuy amumii.

¹⁷ Yahpiy haqahpiy qa hak nuy yūyuyhñani; pi itoko tuvoylaiwta, Itahtutuyqawhqaq̄w Jesus tuvoylayat akw'a.

¹⁸ Itupkomu, nam Itahtutuyqawhqaq̄w Jesus Christ núokwaat umuh'unañway añ ahsalni. Nam antaa.

Paul
EPHESUS
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatayat ahpiy Jesus Christ lavay'ayaat it penta. Nu Ephesus ep God sinomuyatuy, Jesus Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy òqalanta.

² Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsiwtāa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ò.

Spiritual Blessings in Christ

³ Nam God Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Naat tayawintiwa. Kwakwhat pi pam Hikwsit kuwahtipuyat òñaqwnihqat sohsok itamumi noa, Christ añ'a.

⁴ Ura pam nāt tūwaqatsit qa yúkuhqe, pay pepeq itamumi unañway'taqe, Christ añ itamuy namorsta, itam súnakahkañw, qahováriwkañw, put atpip hoñniqat òviy'o.

⁵ Pam Jesus Christ añ itamuy tíoyniqey tunatyawtaqe, òviy añwu pay itamuy namorsta.

⁶ Nihqe Tiy pas aw unañway'taqey añ pam itamuy pās oya, núokway qa òwihintaqat ahpiy'o, itam put pas hihtatotaniqat òviy'o.

⁷ Pu itam hapi Tiyat uñwáyat ahpiy qenivo oyiwyuñwa, God qaan'ewakw núokway ahpiy itahqaanhtipuy ayo yúkuq'ò,

⁸ Qa òwihinkañw itamuy òkwatuwqqee.

⁹ Pi pam sohsok hihta suan wuwni'kañw, suyan mātsi'kañw, put tunatyay as tupkiw-tañwuqat itamumi mātakna. Kurs pam yan hapi nahpe tunatyawta:

¹⁰ Ason tuwanit pās aw pituqpw, pep pu' sohsok hihta añmi tsovalaniqeyu, òveqatsit epyaqata, pu tūwaqatsit epyaqata; nit sohsok hihta Christ aw nóani.

¹¹ God hapi hin tunatyawtaqey pan yúkuñwu. Noqpw pam hapi tunatyay ahpiy Christ añ itamuy añwu pay namorstaqe, put enañ sun itamuy hihta huytañwu,

¹² Itam mohti Christ aw taqa'nañwtotiqamuyu, itam put pas hihtatotaniqat òviy'o, pam pas hímuniqat ep'e.

¹³ Noqpw uma lomatuawit qaatsanihqat nanaptaqe, nuhtum Christ aw taqa'nañwtoti, it lomatuawit hakiy hin ayo yámakniqat umuy āawnaqata. Uma put aw tūtuptsiwaqpw, pahsat pu God Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylata; pi put hapi awinit pam sinmuy āawna.

¹⁴ God itamuy hin āawnaqey aw antsanniqey itamumi mahtakna, Hikwsiy itamumi nóahqee, hisat nāp himuy ahoy pas nāptiniqey pahsavoo. Noqpw òviy itam put pas hímuniqat ep put pas hihtatotani.

Paul's Prayer

¹⁵ Yaw uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ qapēvewnayakahkañw, God sinomuyatuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwa.

¹⁶ Noqpw nu it navotqe, òviy umuhpe God aw hahlayhtima; nihqe inawakinpiy añ umuy tūñwanma, qa qe'iwmañw.

¹⁷ Okiw as God Itahtutuyqawhqay Naat pas lolmat tālawñway'taqa Hikwsiy añ umuy unañwtalawniqat nu umuñem nāwakinma. Okiw as pam umuy suan wuwnitoyne', pam hak hímuniqey umumi namtaknani, uma put pās tuwi'vayaniqat òviy'o.

¹⁸ Pam umuhwuwniy tālawne', pam it ñòyit aw umuy wáñwayhqey umuy māmatsnani. Itam put sinomat Christ amum hihta pas hihkay'taqat makiwyaniqey aw wáñwayniwya.

¹⁹ God òqalay pas qa òwihintaqat itamuy tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' tumalay'taqey umuy māmatsnani.

²⁰ Ura pam òqalay akw Christ eñem a'ñō tumaltaqe, mokiwyu añqw ahoy put tātayna; nihqe òveqatsit ep pas nāp putvaqe put qenitoya;

²¹ Nihqe sohsokmuy momñwituy amumi put moñwtavi, pu nuhtumi tutuyqawhqayamuy amumii, pu òqalat pasiwyuñqamuyu, pu añ tūayalawaqamuyu. Panta. Noqpw òviy Christ hapi sohsokmuy amuhpenihqe pas pavan kaptsi'tiwa, yep qatsit epyaqamuy amuhpenihqe, pu qatsit nātoniqat epyaqamuy amuhpenihqe pīwu.

²² Noqpw sohsoy hihtu put aw maqaptsi'yuñw. Noqpw òviy pam God aw tōnawtaqamuy amumi moñwtawiwa, sohsok hihta añ'a.

²³ Pi itam put aw tōnawtaqam put tokoyat anyuñwa; nihqe sumiyankañw put ahpiy pasiwyuñwa, ispi pam hapi sohsok hihta pasiwnañwuniq'ò.

2

¹ Ura as hisat uma soñawnen so'pumuy amunyuñwa. Pi uma qaanhinwisqe God aw qa tuqayvahsi'kahkañw,

² Yep qatsit tunatyayat añ hinwisa. Ura as uma Nukpanat aw tuqayvastotañwu, imuy hihikwsimuy qamātaquveyaqamuy moñwiyamuy aw'i. Pam nāto God aw qa tuqayvahsi'yuñqamuy amuhpa' tumalay'ta.

³ Ura as itam nuhtum yēse; nihqe nāp itahtunatyayat añ hinwisa. Ura as itam itah-tokoy tuñlayiyat añ hinwisa, pu itahtunatyayat tuñlayiyat añ'a. As itam God itsívuyat akw sóontsaniwyuñwa, ayam mímawat hin nāt put akw sóontsaniwyuñqat pan'í.

⁴ Noqʷ pay God itamumi pas unañway'taqe, núokway pas qaōwíhintaqat akw itamuy ókwatuhqe,

⁵ Itamuy nāt so'pumniqw, itamuy Christ enañ ahoy yesvana. (Uma put núokwayat akw ayo nõña.)

⁶ Pam Christ enañ itamuy ahoy tātaynat, put enañ itamuy óveqatsit ep yesvana, Christ Jesus añ'a.

⁷ God qatsit nātoniqat epeq put núokway pas qaōwíhintaqat nuhtumi mahtaknani, Christ Jesus añ itamumi pas unañway'taqe.

⁸ Pi uma qapēvevnayaqe, God núokwayat ahpiy ayo nõñakiwta. Uma qa natsviy ayo nõña. God hapi soñawnen kuwahtiput umuy maqa.

⁹ Kurs hak nāp hintsakpiy akw ayo nātapni; pantaniqw pam put ep kwiviyuaatani.

¹⁰ Pi itam hapi God tumalyukimatu. Itam hihta lolmat hintsatskaniqat óviy God hapi pay añwu pan tunatyawtaqe, Christ Jesus ahpiy itamuy suan hinwisniqat itamuñem pan yuku.

One in Christ

¹¹ Noqʷ óviy uma it u'ni'yuñwni: Ura uma qa-Jew-sínomniñkañw pan tihtiwya. Noqʷ ima Jew-sinom poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam qapoñókiwyuñqamuy yan umuy túñwantotañwu; nāmahin pi as puma pay suovaam-sa tuvoylaiwyuñwa.

¹² Noqʷ ephaqam uma Christ aw qa tónawtaqe, qa God sinomatu, Israel-sinmuy amun'í; qa haqam hisat God umumum awinit pasiwna. Pi uma put qa tuwi'yuñqe, qa put aw yankahkañw yēse.

¹³ Ura as uma hisat God añqw yāvahaq hinnumya. Noqʷ pu' hapi pam Christ Jesus añ umuy namihayhpota, Christ mokiwyuyat ahpiy'o.

¹⁴⁻¹⁵ Pi Christ hapi Jew-sinmuy, imuy qa-Jew-sinmuy enañ namivóhikna. Ura as hin hinwisniqa tutavo pey'taqa tuhpelat an pumuy amuhtsave wunu. Noqʷ pay Christ God aw nātapqe, tutavot ayo yúkuhqe, soñawnen tuhpelat sahpukna. Ura as itam lóyöm sinoiwtaqamu. Noqʷ pam itamuy namivóhiknat itamuy sūka sinoiwtaniqat itamuñem pan yuku.

¹⁶ Pam panhtit itamuy sohsokmuy God enañ namivóhikna, nahoyehtsit ep mokqee. Noqʷ óviy itam sūp sinoiwtaqe, soon pāpu nānatuwqamni.

¹⁷ Pi Christ pituhqe umuy qa-Jew-sinmuy yāvahaqyaqamuy amumi-nikañw pu imuy Jew-sinmuy hayhke'yaqamuy amumi hihta lolmat yuaayku, puma pāpu qa nānami hihta ep hinyuñwniqata.

¹⁸ Pi itam sohsoyam sun put ahpiy sūkw Hikwsit añ Itanay aw ókiwta.

¹⁹ Taay, noqʷ óviy hapi uma pāpu qa pas hákimu, qa haqaqʷ sínomu. Pi uma tuptsiwni'yuñqamuy amumum sūp sínomu, pu God tūmatu.

²⁰ Uma hapi God kiyat anyuñwa, God ayamat-niqw, pu put lavay'aymat tukwyayh-nayaqʷ, uma put ep kīiwyuñwa. Noqʷ Jesus Christ pas nāp kituyqayatniqey pepeq pakiwta.

²¹ Put hapi ep sohsoy kihu pās namivipkaiwkahkañw, God eñem pas qahováriwtaqa kihu yukiwma.

²² Noqʷ uma hapi nuhtum put ep kīiwyuñwa; noqʷ God pas nāp put añ ki'ta, Hikwsiy añ'a.

3

Paul's Work for the Gentiles

¹ Pi yaniqw hapi nu Paul, umuy qa-Jew-sinmuy amuñem Jesus Christ tunatyayat ep sivilawhqa umuñem túviñtima.

² Pay God nuy núokway máqahqe, nuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqat aw ayata. Uma soon qa it pay nanapta.

³ Ura pam hihta as tupkiwtañwuqat inumi mātaktaqe, put nuy māmatsna. Pay nu mohti-haqam pan umumiq hihsavat pēna.

⁴ Noqʷ ason uma it añ túñwaye', pahsat pu uma nuy hihta tupkiwtañwuqat hin mātši'taqat pay soon qa nanaptani. Pam himu tupkiwtañwuqa hapi Christ pas nāpa.

⁵ Pam navoti as añaqaw sinmuy nānañk yesqamuy amumi tupkiwta. Noqw pu' hapi God put aw nānoi'yuñqamuy ayamuy, pu put eñem yuaatotaqamuy amumi Hikwsit ahpiy put mātakta.

⁶ It hapi nu pañqawu: Ima qa-Jew-sinom, Jew-sinmuy amumum God añaq hihta makiway'yuñwñi; pu puma pumuy amumum sūkw tokot anyuñwñi. Noqw God, lomatuawit ahpiy, hin sinomuy amumi awini'taqey, pan imuy qa-Jew-sinmuy amuñem hinhtini, Christ añ'a.

⁷ Noqw pam nuy núokway máqahqe, nuy lomatuawit sinmuy āawnaniqat aw nuy távihqe, nuy put aw öqalmaqa.

⁸ Nāmahin pi as nu God sinomuyatuy amuñaq pas susqahimuniq, God nuy namorstaqe nuy ayata qa-Jew-sinmuy amuhpa' Christ tunatyayat qaöwihintaqat yuaataniqata.

⁹ Ura God, Jesus Christ añ sohsok hihta yúkuhqa hisatñahaqaw tunatyay tupki'ta; nihqe nuy put tunvotnaniqat aw nuy ayata, nu Christ añaq hihta pas qahaqami sohtaqtat, pas qaöwihintaqat makiwyaniqat yuaatinumniqata.

¹⁰⁻¹¹ Pam öveqatsit ep añ öqalay'yuñqamuy amumi-nikañw, pu nuhtumi moñw'iwyuñqamuy amumi put suan wuwñiy qaöwihintaqat poñahtaniqey nāwakna; nihqe öviy pam tunatyay sūs yúkuhqe mahtaknaqe, Itahtutuyqawhqaqay Christ Jesus añ itamuy sohsokmuy sumitsovala.

¹² Noqw itam hapi Jesus qapēvewnayaqe, put aw yanyuñwa; nihqe öviy itam qa tuhtusyat, qa nānahtsopkahkañw, God aw ökiwta, Christ Jesus añ'a.

¹³ Paniq, hapi öviy nu umuñem hihta añ kānavotqat uma qa ep hin unañwtotiniqat nu nāwakna. Pi uma inumi pas hihtunihqey put akw navoti'yuñwñi.

The Love of Christ

¹⁴ Yaniq, hapi öviy nu Itahtutuyqawhqaqay Christ Jesus Nayat aw naokiwlawu.

¹⁵ Pam hapi öveqatsit ep yesqamuy, pu tūwaqatsit ep yesqamuy sohsokmuy sinomuy nāamu.

¹⁶ Pas pay okiw pam Hikwsiy añ umuy umuh'unañwpeq öqaltoynani, pas pavan nukñwat öqalay ahpiy'o.

¹⁷ Pas pay uma Christ umuh'unañwpeq qátuhqat qapēvewnayakahkañw, pas suyan put navoti'yuñwñi. Pas pay okiw uma put aw unañway'kahkañw, soñawnen put ep hñrs ñapkiwkahkañw hñrs hoñni.

¹⁸ Pas pay okiw uma sohsokmuy God sinomuyatuy amumum Christ umumi pas pavan unañway'taqat māmatsyani. Put nami'nañwaat a'nö pñtsi, pu qa tsāva, pu a'nö hñtsi, pu ömiqhaqami qa tuwāni.

¹⁹ Kurs hak put nami'nañwayat pas suyan māts'tani. Pas pay okiw God pas nāp umuhtunatyay añ ahsupoq tuyqawi'tani.

²⁰ Taay. God hapi itamuhsonva öqalay akw tumalay'ta; nihqe pam itamuñem qaan'ewakw hihta hinhtiniqey tuwi'ta, itahñawakinpiy, pu itahwuwñiy epnihqe yupqöyvee.

²¹ Nam pam yūmosa nānañumo yēsivniqat aqwhaqami tayawintiwa, Christ Jesus añ put aw tōnawtaqamuy amuhpiy'o. Pay nam antaa.

4

The Unity of the Body

¹ Noqw öviy hapi nu Itahtutuyqawhqaqay eñem sivilawhqa umumi pañqawñi: Uma God sinomatniqey aw wāñwayniwya; öviy uma put sinomatniqey pan hinwisni.

² Uma okiw'unañway'yuñwñi; uma pās unañway'kahkañw, hihta ep qa its puhtsemokya-mantani; nānami unañway'kahkañw, uma nānami qa hin unañway'yuñwñi.

³ Uma Qahováriwtaqat Hikwsit añ sun tunatyawyuñwñiqey añ ö'qalyani, nānami qa hihta ep hinkahkañwo.

⁴ Pi itam sumiyankañw Christ tokoyat anyuñwa; piw sūka Hikwsit itamuhsonva pakiwta. Itam sohsoyam sūkw ñöyit aw wāñwayniwya.

⁵ Itam sohsoyam sūkw moñw'yuñwa, sūn qapēvewni'yuñwa, sūn küyit akw tuvoylatoti.

⁶ God Itana pas sūkaa. Pam hapi sohsokmuy amumi moñw'iwta, pu sohsokmuy amuhpa' tumalay'ta, pu umuy sohsokmuy umuhpe qatu.

⁷ Noqw itam hapi nānap hihta itah'ayaway makiwya, hin Christ itamuy öqalhuytaqat pan'i.

⁸ Paniq, hapi öviy tutuvenit añ yan pey'ta: Pam tuwqamuy ánwutat, ömi wūvi; nihqe hihta kuwahtiput sinmuy huyta, yan'i.

⁹ Noqw pi pam wupqe, suyan pi pam tūwaqatsit atkamiq pakit pahsat ömi wūvi.

¹⁰ Pi pam hawhqe piw tokpelat yupqöymiq wūvi, sohsokmuy hihta aw tutuyqawñiqe öviy'o.

¹¹ Pam wupqe, sinomuy amunaqw hakimuy ayaiwuñniqat pumuy oqalmaqa, pëtu lavay'a'yatniqata, pu haqawat lomatuawit yuaatotaniqata, pu an hakimuy tuptsiwni'yuñqamuy amumi tunatyawyuñwe', pumuy tutuqaynayaniqata.

¹² Noqw God sinomat pumuy tumalayamuy ahpiy tukwsiwwiskahkañw lomatuawit tumaltotaniqey tuwi'wisa; noqw Christ sinomat suyhtsepñwat wühaq'iwmaakañw, oqawi'wisni.

¹³ Itam pan hinwiskahkañw sun qapevëwnayani; pu itam sun God Tiyat tuwi'vayani, itam päs pasiwyuñniqey pahsavoo, Christ hin päs pasiwtaqat pan'i.

¹⁴ Itam hapi yahpiy qa tsätsakwmuy amunyuñwe', itahtuptsiwniy an hürs hoñni. Noqw pep pu'hihihta pühu tutuqayhpi itamuy soon täyaknani. Taq hakim tuhisay akw lomatuawit nukushintsatsnat, sínmuý ünatoynayaniqey öviy mokmani'yuñwa.

¹⁵ Itam pas nänami unañway'kahkañw, nänami qa hihta atsälalwani. Noqw Christ hin hintaqw itam an ahsupoq put anhtotiniqey aw ökiniqey an ö'qalyani. Pi pam hapi sinomuy qötöamu.

¹⁶ Noqw itam sumiyankahkañw put tokoyat anyuñqe päs namivipkaiwyuñwa, put aw maqaptsi'kahkañwo. Hakiy tokoat ööqay, pu tathuy akw oqawi'tañwuqat pan hapi itam näö'qawnayani. Itam pankahkañw, suyhtsepñwat oqawi'wiskahkañw, nävaañwantotakahkañw, nänami pas unañway'yuñniqey tuwi'vayani.

The New Life in Christ

¹⁷ Noqw öviy nu it pas pañqawni; Tutuyqawhqat qeniyat ep nu umumi put lavayhtini: Uma yahpiy haqahpiy an qatuptsiwni'yuñqamuy qa amün hinwisni. Taq puma hihta an'e'wakwnihqat-sa wüwantota, pumuy wuwniyam qatälawvaq'ö.

¹⁸ Puma qa hihta navoti'yuñqe, qatsit God añqwnihqat nästaya, pi puma a'nö unañway'yuñqe öviy'o.

¹⁹ Pas töhsap'iwyuñwa; qahopqatsit aw nätahkukni'yuñwa; hihta tuyoy'ewakw hintsatskaqey aw-sa nänoi'yuñwa.

²⁰ Noqw uma hapi Christ añqw qa pan nanapta.

²¹ Uma soon Jesus hin hinmaqat qa nanapta, ura pam hin hihta pas antsanihqat tütutuqaynaqata.

²² Nihqe öviy uma umuhhisattunatyay qa an hinwist, umuhhisatqatsiy ayo yukuyani. Taq hakiy tunatyat hakiy ünatoyne', hovalañwu.

²³ Uma puhuwuwni'vaye', puhu'nañway'kahkañw, pühut qatsit yesni.

²⁴ Uma panhtote' soñawnen pühut yüyahni. Uma God tunatyayat an puhutotini. Nen uma pas antsa put eñem sutsvo oyiwyuñwe', süanyuñwni.

²⁵ Noqw öviy uma umuh'a'tsay qe'totit, nänami hihta pas antsanihqat yuaatiwisni; taq itam sohsoyam namiwiwyuñwa.

²⁶ Ason uma hihta ep itsívutote' qa put akw qaanhtotini. Hak qa tëvep hihta ep näkay'tamantani.

²⁷ Pu uma Nukpanat qa haqam qenitoynayamantani.

²⁸ Uyiñwu qa hihta päpu üyiñwt, näp tumalay'te' hihta lolmat ahsatit, hakiy hihta hakni'taqat paañwamantani.

²⁹ Qalomálavayi umuhmoañaqw qa nõñantani, pay lomalvayi-saa. Uma panwise' tütö'qawnayani; nen an umumi tüqayyuñqamuy uma paañwantotani.

³⁰ Pu uma God Hikwsiyat Qahováriwtaqat qa unañwmokintotani. Ura God put akw umuy tuvoylata, hisat umuy ahoý näptiniqey aw pahsavoo.

³¹ Uma nuhtumi hihta ep tütuyayayniqey qe'yani, pu qa suy'tsiptotimantani. Uma qa hihta ep nänami näkay'yuñwmantani; uma qa hihta ep näqöhqöylalwani; pu qalomálavayit qe'yani. Uma qa nukpan'unañway'yuñwni.

³² Pu uma näväsyani; pu nun'okwatni; nänami hihta ep pöhikiwyuñwni, God Christ tunatyawkañw umumi pöhikqat pan'i.

5

Living in the Light

¹ Paniqw öviy uma God aw nanawinyani, pas aw unañwamat tımatnihqey pan'i.

² Pu uma nänami unañway'yuñqey qa qe'totit, Christ itamumi hin unañway'taqat pan uma nänami unañway'yuñwni. Ura pam itamuñem mokqe God aw nätavi. Noqw God put ep nahyoñwa. Pi Christ qatsiy tävihqe soñawnen God aw hihta kwanwáhovaktuqat noa.

³ Uma tokot sokoptiwisniqey, pu qahopqatsit an hinwisniqey qe'yani; pu hihta qa umuhhimuy uma qa tuñlay'yuñwni. Uma it yantaqat qa yuaatotani; pi pam pantaqa lavayi God sinomuyatuy qa sümuhpee.

⁴ Uma itséheelavayit, pu an'e'wakw lavayit, pu honaqlavayit ayo yukuyani; taq pam pantaqa qa súmuhpee. Uma qa pan yuaatotat, hihta añ God aw hahlayhtiwisni.

⁵ Pi uma it navoti'yuñwa: I' hak tokot sokoplawhqa, pu tuyoy'ewakw tunatyay'taqa, pu kan'ewtunatyay'taqa, nāp yukiwhput aw nāwakinmaqat antaqa soon Christ moñwtunatyayat ep qeni'tani, God moñwtunatyayat ep'e.

⁶ Put pantaqat ep hapi qatuqáyvastotaqamuy amumi God itsívuat pitsíwta. Noqw óviy uma tunatyaltotini, taq ka hak haqam an'ewakw lavayit akw umuy ūnatoyñani.

⁷ Oviy uma pan hinwisqamuy qa umu'puñalyani.

⁸ Nāwuspi ura hisat as uma qaunáñwtalqatsit añ hinwisa. Nikañw pu' hapi uma Tutuyqawhqaqat tālayat tayyuñwa; óviy uma tālat tayyuñqey pan hinwisni.

⁹ Pi God Hikwsiat hakiy unañwayat aw tālawnañwu; nihqe pam hapi lomaqatsit, pu súanqatsit, pu hihta pas antsanihqat aw hakiy wikvañwu.

¹⁰ Noqw óviy uma Tutuyqawhqaqat unañwvyaniqey tuwi'vayani.

¹¹ Pu uma it qatalat ahpiy hintsatskiwhqaqat qa hihta nukñway'taqat ep qa nuhtumyani. Uma qa panyuñwt, pumuy tuhtuñalyani.

¹² Taq puma qamātaqpuve hihta hintsatskaqw, put yuaataniqw pam haman'eway'o.

¹³ Pi tāla put sohsok mātaqtani; noqw pep pu' pam hímuniqey mātaqtini.

¹⁴ Pi tāla hapi hihta hímunihqat māaktañwu. Paniqw hapi óviy tutuvenit añ yan pey'ta: Um puwhqa tātayii; nen um so'pumuy amuñaqw qatuptuqw Christ ūmi tālawñani.

¹⁵ Noqw óviy hapi uma tunatyaltote' pás umuh'unañway yesni; uma ñasta wuwñi'yuñqey qa pan hinwist, pás wuwñi'yuñqey panyuñwñi.

¹⁶ Uma qa paysoq yest, hihta apiiwyuñwñi, taq qalomátalōñwintiwa.

¹⁷ Paniqw óviy uma hihta añ pás wuwñi'yuñwe', Tutuyqawhqaqat tunatyayat haqe' qatsqat mātsi'yuñwñi.

¹⁸ Uma honaqquyit akw qa hōnaq'iwyuñwñi, taq put akw hak nāhovañwu. Uma qa panyuñwt Hikwsit akw ahsaliwyuñwñi.

¹⁹ Uma God lavayiyat nānami yuaatotani, pu tātawit God tawsomi'taqata, pu unañwvhsit tātawita. Uma umuh'unañwpeq Tutuyqawhqaqat aw tātawlalwe', sosonkiwyani.

²⁰ Uma yūmosa sohsok hihta añ God Itanay aw kwakwhatiwisni, Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ natñwayiyat añ'a.

Wives and Husbands

²¹ Uma nānami maqaptsi'yuñwñi, God kaptsi'kahkañwo.

²² Uma momoyamu, uma pas nāp umuhpuwsuñwmuy amumi maqaptsi'yuñwñi, pas Tutuyqawhqaqat aw hin maqaptsi'yuñqey pan'i.

²³ Pi tāqa hapi nōmay qōtōata, pas Christ put aw tōnawtaqamuy qōtōamnihqat pan'i; pu pam hapi sinomuy put tokoyat anyuñqamuy ayo oya.

²⁴ Noqw Christ aw tōnawtaqam put aw maqaptsiy yesq, pan ima momoyam añ pas nāp puwsuñwmuy amumi sohsok hihta añ maqaptsi'yuñwñi.

²⁵ Pu uma tahtaqtu, uma umuhnōmamuy amumi unañway'yuñwñi, pas Christ put aw tōnawtaqamuy amumi hin unañway'taqat pan'i.

²⁶ Ura pam amuñem nātapqe, pumuy nēñem sutsvo óyahqe, lavayiy kūyit antaqaqat akw pumuy pāhoma.

²⁷ Pam sinomuy qa hihta akw hinyuñqat pas hihtunihqat nāmi ókinaniqey nāwakna, pas qa hihta akw tuyoy'ewak'íwtaqata, qa tsokviwiyuñqata, pas qa hihta akw hovalniwyuñqata.

²⁸ Noqw pan hapi as tahtaqt nōmamuy amumi unañway'yuñwñi, nāp tokoy aw hin pas unañway'yuñqey pan'i. Pas nōmay aw unañway'taqa hapi nāp nāmi unañway'tañwu.

²⁹ Qa hisat pi hak haqam nāp tokoy aw qa suhtaq'ewa; pam put nōnopnañwu, pu aw unañwtavi'tañwu, hin Tutuyqawhqaqat put aw tōnawtaqamuy amumi unañwtavi'taqat pan'i.

³⁰ Itam pi put óqayat pu tokoyat anyuñwa.

³¹ Ura yan pey'ta: Yaniqw hapi óviy tāqa nay, pu yuy pumuy mātapt nōmay aw hūrstimantani; noqw puma lōyōm sūka tókoniwhtimantani.

³² I' hapi himu pas pavan tupkiwtañwuqa; noqw nu Christ-nikañw pu put aw tōnawtaqamuy hapi lavayhti.

³³ Noqw pan hapi hak nōmay aw unañway'tamantani, pas nāmi hin unañway'taqey pan'i; noqw pu wuhti kōñay kaptsi'tani.

6

Children and Parents

¹ Tsātsayomu, uma umunamuy, umuñmuy amumi tuqayvhsit yesni. Nen uma Tutuyqawhqaqat tunatyayat añ suan hinwisni.

² Ura yan hapi pey'ta: Um unay, pu unuy pumuy kaptsi'tani. I' tutavo mohti'maqa áwini enañ nuhtumi mátawiwa.

³ Yan'i: Um panmaq wñem lolmani; noqw um tūwaqatsit ep wūpatqatsit nāvokawnnani.

⁴ Pu uma námatu, uma umuhtimuy qa itsívuwalwat, Tutuyqawhqat añ pumuy tutuw-nayakañw pumuy ókwantotani. Pan hapi uma pumuy wúwintotani.

Slaves and Masters

⁵ Noqw uma tūtuwiku, pay uma qa atsáy'kahkañw yep qatsit ep umuhmomñwituy amumi tūqayyuñw, kaptsi'yuñw, mamqaskahkañwo. Pay uma hin Christ enem tumalay'yuñqey pan pumuy amuñem tumalay'yuñw.

⁶ Uma yūmosa qanātusi'kahkañw tumalay'yuñw, qa pas umuhmomñwit umumi tayyuñq-w-saa. Yan uma pas antsa Christ tumal'aymatnen, umuh'unañnaqw God enem tumalay'yuñw.

⁷ Uma qanātusi'kahkañw sohsok hihta hintsatskani, Tutuyqawhqat enem tumalay'yuñqey pan tunatyawkahkañwo, qa sinmuy amuñemyaqey pan'i,

⁸ I' navoti'yuñqee: Pi pay hak hihta lolmat hintsake', put ep Tutuyqawhqat añqw hihta ómahtamantani, námahin pi sen hak tūwikinikañwo, pu piw qa pamnikañwo.

⁹ Pu uma añ tūwiki'yuñqamu, pay uma piw pan pumuy oyi'yuñw, qa tsatsáwinayani. Pi uma navoti'yuñqw Umuhtutuyqawhqa óveqatsit ep qatu. Noqw pam piw pumuy Tutuyqawhqaamu. Pi pam qa sinonuiña.

The Whole Armor of God

¹⁰ Taa, itupkomu, uma Tutuyqawhqat añ hoñvitotini, put pavan óqalayát añ'a.

¹¹ Uma God añqw tuwvotat yūyahni, nen uma Nukpanat unatwiyat aw rohomhtotiniqey aw óqalay'yuñw.

¹² Pi itam qa sinmuy amumi nānaywa; itam óva qataymataqpuva nukpanhihikwsimuy amumi nānaywa, mohpeqyaqamuy amumii, pu nuhtumi moñw'iwuyñqamuy amumii, pu yep qatsit ep qatalpuve moñw'iwuyñqamuy amumii.

¹³ Paniqw óviy uma God añqw tuwvotat yuwsit sohsok yūyahni, nen qalomátalóñvaqw uma añ hin kuyyuñw; pu uma sohsok panwise' hūrs hoñni.

¹⁴ Paniqw óviy uma hūrs hoñni, God lavayiyat pas qaatsatnihqat kwewhtotat, God añqw suan qatsit umuhtawitsqay aqw tupki'yuñw.

¹⁵ Pu uma soñawnen lomatuaawit totsvaqyat, kwakwhat lavayit tuawi'yuñwiniqey na'sas'iwuyñw.

¹⁶ Pu tis óviy uma qapēvewnit, tuwvotat antaqat hūrs ñuy'yuñw. Put akw uma Nukpanat hōyat uwiwitaqat tókayamantani.

¹⁷ Pu uma ayo nóñakpit hūrs ñuy'yuñw. Pam sivavitañqatsit anta; pu uma God lavayiyat yawyuñw. Pam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy sipwuvahpit anta.

¹⁸ Yūmosa uma nāwakinwisni, pu naokiwtiwisni, Qahováriwtaqat Hikwsit añ'a. Uma qa nañ'ekni'kahkañw tunatyawwisni, pu sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy amuñem tūviñtiwisni,

¹⁹ Pu inuñem píwu. Noqw nu hin yuaaykuniqey okiw navoti'tani; nen nu qa nānahtsopkañw lavayhte' lomatuaawit tupkiwtañwuqat tunvotnani.

²⁰ Pi nu soñawnen Christ qeniyat ep lomatuaawit yuaata, námahin pi nu sivikive pakiwta. Nihqe nu put ep qa nānahtsopkañw yuaaykuniqey nāwakna, hinhaqam pas nu as lavayhtiniqey pan'i.

Final Greetings

²¹⁻²² Nu pas aw iuañway itupkoy Tychicus, God enem qaatsáy'makañw tumalay'taqat, umumi távini. Noqw pam nuy hin hintaqat, piw nuy hihta hintsakqat sohsok umuy áawnani. Noqw ason uma put nanapte' suyan unañwtotini.

²³ Noqw nam i' kwakwha unañwa tuptsiwni'yuñqamuy amumi pitsíwta. Nam God Itana, Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ amum umumi nami'nañwat, qapevewnit enañ nóani.

²⁴ Noqw nam Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ pas antsa aw unañway'yuñqam sohsoyam put núokwayat makiwani. Nam antaa.

Paul
PHILIPPIT
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, Timotheus amum it penta. Itam Jesus Christ tūwikimatu. Noqw itam sohsokmuy Christ Jesus sinomuyatuy Philippi ep yesqamuy ōqalanta, pumuy amumi tunatyawyuñqamuy-nikañw pu imuy ōkiwyaqamuy tumalay'yuñqamuy énañ'a.

² Nam núokwa, pu kwakwa unañwa Itanay God añqw umumi pitsíwtaa, pu Jesus Christ Ihtatutyuqawhqay añq'ō.

Paul's Prayer for His Readers

³ Nu añsakis umuy u'ne' God Inay aw hahlayhtiñwu.

⁴ Ahsupoq inawakinpiy añ nu sohsokmuy umuñem nāwakinma, hahlayhtimakañwo.

⁵ Kwakwhat pi uma mohtihagaqpw pew inumi unañwtavi'yuñwa, nuy lomatuwawit yuaataqat añ'a.

⁶ Noqw it nu navoti'taqw, God umuhpe lolmat tumaltivaqe, pas kurs hin Jesus Christ talōñniyat aw qa pitsíwtaqat umuhpe pás añ antsani'mani,

⁷ Pay kurs pi nu hin qa yan sohsokmuy umumi wūwantaniqee, pi nu umumi pas unañway'ta. Pi uma God añqw umumi kuwahtiput ahpiy nuy akw pañwaya, nu sivikive pakiwkañw, lomatuwawit eñem rohommaq'ō, pu piw nu qa sivikive pakiwkañw lomatuwawit nuhtumi yuaatinumq'ō.

⁸ Pi God pas nāp inumi navoti'taqw, Jesus Christ nuy pan unañwtoynaqw, nu umuminiqey pas kwañwtoya.

⁹ Okiw as uma nānami unañway'kahkañw ōqawi'wise', itahtuptsiwniy añ nānañumo hihta pūhut tuwi'vaye', suyhtsepñwat suan wuwñit añ ōqawi'wisniqat nu umuñem nāwakinma.

¹⁰ Noqw pep pu' uma hihta nukñwat māmatsyani. Uma yan qa atsáy'kahkañw, Christ hisat pítuniqat aw pahsavo suan hinwisni, qa hakiy unañwmokni'kahkañwo.

¹¹ Uma Jesus Christ ōqalayay akw suan hintsakpit añ qaōwñhinwisniqat nu pan umuñem nāwakna. Noqw God put ahpiy pas kapsi'tiwe', tayawintiwni.

To Live is Christ

¹² Noqw nu umuy it nāvotnani, itupkomu: Nu kānavotpit añ kuyvaqw, lomatuwawi put ahpiy pas pavan ōqalani.

¹³ Noqw ōviy moñwit kiyat ep tuwalan'a'yat-nikañw pu ahpiy pētu inumi navoti'yuñwa, nu Christ añqw lomatuwawit yuaataqey ep sivikive pakiwtaqata.

¹⁴ Piw kaysiwhqam Tutuyqawhqat aw tuptsiwni'yuñqam nuy sivilawhqat ahpiy a'nō unañwtotiqe qa tuhtusyakañw, qa hakiy mamqasyakahkañw, lavayit yuaatota.

¹⁵ Haqawat pi pas ōviy qa tsutsúyaqe, pu nanaqas'unañway ahpiy yuaatota, noqw pu haqawat pay pas lolmat tunatyawkahkañwo.

¹⁶ Ima pētu Christ nanaqasyuaatota, pay qa pas antsay'kahkañwo, hin pas pavan nu kānavotniqat tunatyawkahkañwo.

¹⁷ Noqw pu mímawat Christ aw unañway'yuñqe, ōviy lavayit yuaatota, it navoti'yuñqee, nu lomatuwawit eñem rohomnumniqey aw taviwtaqata.

¹⁸ Noqw hintani? Pay pi nāp hinwata, sen haqawat paysoq hintsatska, sen haqawat-sa pas qa atsáy'kahkañw Christ yuaatinumya. Noqw nu put ep hahlayhti; nihqe soon nu nāt qa hahlayni.

¹⁹ Pi nu navoti'taqe put pantaqat ahpiy nu sivikiñaqw ayo yámakni, umuhñawakinpiy ahpiy'o, Jesus Christ Hikwsiat inumi unañwtaqq'ō.

²⁰ Pi nu yan tunatyawkañw hinma, nu qa haqam Christ ep hamanhtiniqeyu. Nu put eñem qananahtsopkañw yuaataniqey añ suhta'qewniqey nāwakna, piw yūmosa put pas hihtataniqeyu, sen nu nāt qátee, sen nu mōkee.

²¹ Pi nu qátunik Christ eñem qátuni; nikañw nu mokq, pam inuñem pas pavan nukñwani.

²² Noqw ōviy kurs nu hihsavo qate', nu pas pāpu Christ eñem tumalay'tani. Nikañw nu hihta namorstaniqey qa navoti'ta.

²³ Nu lōk wuwñi'ta. Nu as yañqw ahpiynen Christ ámunniqey nāwakna; pam inuñem pas pavan nukñwa.

²⁴ Nikañw pay nu as hāk yepnen, hihta añ umumi unañwtavi'maniqw, pam pantaqa umuñem lomahintani.

²⁵ Nihqe ōviy nu God aw tuptsiwni'taqe, nu hāk qe'nen sohsokmuy umumum hinnumni, umuy ōqawhtotaniqat ōviy'o; piw uma umuhtuptsiwniy ep pas pāpu hahlayyaniqata.

²⁶ Noqw nu kurs nāt qa mōke' umumi ahoy pituqw, uma put ep Christ aw hahlayhtotini.

²⁷ Noqw Christ añqw lomatuawit aw tuptsiwni'yuñqam hin hinwisqat pan uma hinwisni. Uma sun tunatyawkahkañw, sun wuwni'kahkañw lomatuawit ep tuptsiwnit eñem rohomhtiwisni. Noqw pep pu' sen nu umumumnikañw umuhlomaqatsiy tuway'tani, pu qa umumumnikañw umuy hin hinwisqat soon qa navotni.

²⁸ Uma umuhtuwqamuy qa mamqasyani. Pay pam pantaqa pas suyan pumuy hihta qalomáhintaqat aqw ókiwiwtaqat tuawi'ta, pu uma God ahpiy ayo nõñakiwtaqata.

²⁹ Pi uma hapi Christ aw tütuptsiwaniqey qa put-sa aw wañwayniwyat, piw put eñem hihta añ kånanvotyaniqey aw wañwayniwya.

³⁰ Pi itam sohsoyam lomatuawit eñem sun rohomhtiwisa. Uma navoti'yuñqw nu pay put ep híhihta añ kånavota, pu nãto nu kånavoti'mani.

2

Christ's Humility and Greatness

¹ Ya uma Christ ahpiy hakiy óqalayaniqey tuwi'vaya? Ya uma inumi unañway'yuñwa? Ya uma inún Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya? Ya uma nun'okwatu? piw tūvãsyay?

² Kurs uma panyuñwe', nuy pas hinhaqam hahlayhtapnaye', sun wuwni'yuñwni, nånami unañway'yuñwni, sun tunatyawyuñwni.

³ Uma nanaqastunatyat, pu kwivi'nañwat qe'yani. Uma okiw'unañway'yuñwni. Hak ayam suhka hakiy epnihqey pavan ñas'ewnihqat pan aw wūwantamantani.

⁴ Qa hak neñem-sa hihta tunatyawtani; pay hak ayo' sukw eñem piw hihta tunatyawtamantani.

⁵ Uma Christ Jesus an okiw'unañway'yuñwni.

⁶ Ura pam as pas God ankañw, put amum pas suntaqey qa kahkawnat,

⁷ Qa nãhihtataqey, tūwikit an yukilti, pu sinot an tokoy'va.

⁸ Pu sinot an tokoy'vaqey, piw nãt nãqahihtata; nihqey pas hisat mokniqey aqw pahsave Nay tunatyayat añ qa rohomma, nãmahin as nahoyehtsit ep mokniqeyu.

⁹ Paniqw hapi óviy God put pas pavan ómiq tsoka; nihqey put pas mohpeq tavi sohsoqmuy sinmuy amuhpee.

¹⁰ Noqw óviy sinom sohsoyam Jesus aw naokiwlalwani, óveqatsit ep yesqamu, pu tūwaqatsit epyaqamu, pu maskiveyaqamu.

¹¹ Nihqey sohsoyam pam Tutuyqawhqatnihqat tónay akw pañqaqwani, put Nayat God pas hihtatotani.

Shining as Lights in the World

¹² Noqw óviy'o, aw iunañwamu, uma yūmosa ilavayiy añ hinwisqamu, nu umuy it u'nanani, qa umumumnikañwo: Uma qaanhtiput añqw nõñakqamuy amún lomatumalay'yuñwe', pas antsa ayo nõñakqey nuhtumi mahtaknayani, tunatyawkahkañw, God pas kaptsi'kahkañwo.

¹³ Pi God pas nãp umuh'unañwpeq tumalay'ta. Pam hapi umuy put tunatyayat añ hinwisniqat pan umuy unañwtoynat, umuy pan hinwisniqat aw óqalmaqa.

¹⁴ Uma qa kolilitikahkañw, qa nãñwuy'kahkañw yesni.

¹⁵ Uma qa hihta ep tukopniwye', qa atsáy'kahkañw God tımatnikañw suan hinwisni. Nen uma yep nukpansinmuy qaunãñwtalyesqamuy amunawit soñawnen talni'yuñwni.

¹⁶ Uma lavayit hakiy taytoynañwuqat sinmuy āawnayani. Noqw ason Christ pituqw nu hahlayhtini, kurs nu qa paysoq tumaltaqey navotee.

¹⁷ Uma pi umuhqapevewniy God aw noaya. Noqw kurs nu iqatsiy akw put aw antsaniqat God pan nãwaknaqw nu put ep tsúyake', umumum hahlayhtini.

¹⁸ Noqw paniqw óviy uma piw inumum hahlayhtotini.

Timothy and Ephroditus

¹⁹ Pay nu Tutuyqawhqat Jesus aw yankañw, soon pas hisat umumiq Timotheus távini, nen nu umuy hin hinyuñqat navote', suyan unañwtini.

²⁰ Pi inumumyaqamuy amuñaqw qa haqawa put an umumi pas antsa tunatyawma.

²¹ Pi sohsoyam pas nennem-sa hihta tunatyawyuñwa, nit Jesus Christ tumalayat qa aw tunatyawyuñwa.

²² Noqw pay uma Timothy hin tumaltaqat navoti'yuñwa. Ura pam inumum lomatuawit yuaatinuma. Hakiy tiat nay amum hin tumaltaqat pan hapi pam inumum itumalay añ nuy pañwanta.

²³ Noqw óviy ason inuñem hin yukiltiniqat nu navote' pep pu' nu umumiq put hõnani.

²⁴ Nikañw nu Tutuyqawhqat qapévewnaqey, pas soon pas hisat umumiq pohtani.

²⁵ Nu umumiq itupkoy Epaphroditus hōnaniq w pay pam nuyniq w sūanta. Ura uma inumiq put ayatotaq w, nuy hihta hakni'taq w, pam inumi put ep unañwtavi. Itam nāma tumaltaqe, lomatuawit eñem nāma rohomma.

²⁶ Noq w pay pam umumi yōrikniquey pas nāwakna, yaw uma put tūtuyhtiqat nanaptaq w put ep pam pas qahahlayhti, navotqee.

²⁷ Pay pas antsa pam tūtuyhtiqe pēp mōki. Noq w God put ōkwatuw hqe, put qalapsina. Yan pam nuy piw ōkwatuwa, pi as pam mokq, nu nānañumo kānanvotpit akw māñuy'ni.

²⁸ Noq w ōviy nu umumiq put hōnaniqey pas kwañwtoyna, uma put aw yōrikye', hahlayh-totiniqat ōviy'o. Nen nu umuy hahlayyaqat navote', qa umuy akw soon unañway'tani.

²⁹ Taay. Noq w ōviy uma Tutuyqaw hqat añ hahlaykahkañ w, put pās taviyani, piw pan hinyuñqamuy kaptsi'yuñwni.

³⁰ Taq pam Christ tumalayay eñem pēp mōki, qatsiy qa kahkawnaqee. Pam umuhqeniy ep inumi unañwtavi, ispi uma yāvahaq yesqe, kurs hin inumi unañwtapyaniq'ō.

3

The True Righteousness

¹ Taay, itupkomu, uma Tutuyqaw hqat ep hahlayyani. Pay nu nāt piw umumiq put pēnaniq w pam nuyniq w qa maqsonhinkañ w, umuñem lomahintani.

² Hakim qalolmat hintsatskaqam umuy poñotkit akw tuvoylatotiniqat umumi ō'qalya. Puma popkotuy amunyuñwa. Uma pumuy ep nāmi tunaltotini.

³ Pi itam Hikwsit añ God aw nāwakinwisqe, Christ ep hahlayyakahkañ w, nāp itah-hintsakpiy akw ayo nōñakniqey qa aw yanyuñwa. Noq w Godniq w itam hapi pas antsa poñotkit akw tuvoylaiwyuñwa.

⁴ Pay ka as nu tatam piw nāp ihintsakpiy aw yantanikañ wo. Sen hak haqam hintsakpiy aw yantaniqey antaniq w, tis soon qa nu' pas'i.

⁵ Nanalsikis talqat ep nu poñotkit akw tuvoylatiwa; nu Israel ahpiy aniwhti, Benjamin ahpiyviynikañ wo. Nu Hebrew-sinonikañ w tihtiwhqe, Hebrew-sinmuy tuwiyamuy tuwi'va. Ura nu Pharisee-sinmuy amumum tōnaltiqe, Moses tutavoyat añ ahsupoq nu añ hinma.

⁶ Pu nu pas qa nātusitaqe God aw tōnawtaqamuy okiwsahsana. Tutavotniq w nu pas suan hinma.

⁷ Ura as nu it yantaqat ep pas himuiwtañwu; nikañ w nu Christ tuwi'vaqe put sohsok qahihata.

⁸ Owi, pay nu pas suyan sohsok ayo yuku, pi nu pay Itahtutuyqaw hqay Jesus Christ tuwi'ta; noq w pam pantaqa sohsok epni hqe pas pavan nukñwa. Nu Jesus ōviy sohsok hihta tatamhtat, put pay mōmtsikvut pan nu aw wūwanta, okiw as nu Christ tuyqawvaniqey ōviy'o.

⁹ Nu put tuyqawve', put aw yankañ w nātuiwini, nāp ihintsakpiy-nikañ w pu tutavot añ suan hinma qey qa aw yankañ wo, it navoti'taqee: Hak Christ aw tuptsiwhq, pam sūantaqat God pañqawñwu.

¹⁰ Pas pay nu okiw put pās tuwi'vaniqey nāwakna, piw pam hin ahoy tātay hqat pan God ōqalayay aw pohtaniqeyu. Nu put amum hihta añ kānavotkañ w, put an mokniqey nāwakna.

¹¹ Kurs hin pasiwtaniq w nu so'pumuy amuñaq w ahoy tātayni.

Running Toward the Goal

¹² Nu it yantaqat tuyqawvaqey pay qa pan nāmi wūwanta; nu pās pasiwtaqey qa pan nāmi tayta. Nikañ w pay nu put tuyqawvaniqey ō'qala, Christ Jesus nuy tuyqawvaq w ōviy'o.

¹³ Itupkomu, nu hapi pay put tuyqawvaqey qa pan nāmi wūwanta; nikañ w it hapi nu sūkw hinma; Nu pay hihta añ kuyvaqey ayo yūkuhqe, nāt hihta inu pyevenihqat aq w ō'qala,

¹⁴ Pi nu nanamunwaqamuy amūn so'ñwamiq ō'qala. Nihqe nuy añ kuyvaq w, God pas nāp hihta nuy ahsataqat inumi nōani; pi pam inumi put nōaniqey ōviy Christ Jesus añ nuy wāñwayi.

¹⁵ Noq w ōviy itam hihsa'nihqam añ tukwsiwyuñqam pan wuwni'yuñwni; pu ason kurs uma hihta ep piw hinwat wūwayaniq w, pay ason God soon put piw umumi qa mahtaknani.

¹⁶ Noq w pay pi itam haqami pahsave ōkiwte', pay pan hinwisni; pay itam sun tunatyawwisni.

¹⁷ Itupkomu, uma sohsoyam inumi nanawinyani; pi umuy hin yesniqat nu umumi mahtakna. Nen añ hakimuy pan hinwisqamuy amumi taywisni.

¹⁸ Taq pay nu ura qa sūs umumi pañqaw hqe, nāt piw nu okiw pakkañ w umumi pañqawni: Pas Kaysiwhqam Christ nahoylehtsiyat aw qa suhta q'ewyaqam ahqe' hinnumya.

¹⁹ Puma hovalniwyaniqey aq w ōkiwisa. Pumuy tuñlayiam pumuy amumi tutuyqawi. Puma hihta haman'ewakwnihqat ep himuiwyuñwa; yep qatsit-sa ep hihta tunatyawyuñwa.

²⁰ Noq̄w itam hapi òveqatsit aw sinoiwta. Noq̄w ason Itahtutuyqawhqa Jesus Christ itamuy ayo óyaniqa pañqwniqat itam nuhtayyuñwa.

²¹ Pam ason itahtokoy hin'ewakw alòñtani, nen òqalay akw nāp tokoy pas pavan lolmat an put yukunani. Pi pam sohsok hihta aw tuyqawvaniqey òqalay'ta.

4

Instructions

¹ Pas aw iunañwam itupkomu, nu umumi yórikniqey pas nāwakna; pas nu umuy pihni'ta; pi umutsviy nu pas kaptsitiwa. Noq̄w òviy aw iunañwamu, uma Tutuyqawhqaqat ep hūrs hoñni.

² Nu Euodias ayatani, pu Syntychet pīwu, uma Tutuyqawhqaqat ep sun wuwñi'tani.

³ Pu piw nu ùmi pañqawni, pas suyan itumalsuñwa: Um imuy wuhtituy amumi unañwtavi'tani, Clement énañ'a, pu pētuy itumalsuñwamuy amumii; taq puma inumum lomatuawit ep a'nò tumaltota. Pumuy tuñwniam qatsítuvenit ep pēniwyuñwa.

⁴ Uma yūmosa Tutuyqawhqaqat ep hahlayhtiwiñni; noq̄w nu piw nāt pañqawni: Uma hahlayyani.

⁵ Uma sohsokmuy sinmuy amuhsonve pás unañwat yesni. Tutuyqawhqa soon pas hisat pítuni.

⁶ Uma qa hihta añ nānap hin wūwantotat, God aw nāwakinwiñni. Uma hihta nānawakne' put òviy God aw tūviñtotani, tsúyakiwkañwo.

⁷ Noq̄w God umuh'unañway, pu umuhwuwñiy uyiwaltoynani, umuy Christ Jesus aw yanyuñq'ò. Kurs hak put pantaqat mātsi'tani.

⁸ Taay itupkomu, uma lomawuwñi'yuñwni. Uma hihta pas antsanihqaqat wūwayamantani, piw hihta kaptsitiwhqata, pu hihta súantaqata. Uma hihta kwañw'ewakwnihqaqat wūwantotani, pu hihta lomahintaqata, pu añ lomalavayhtiwhqata. Uma hihta pasiwyuñqat, pu tayawintiwhqat wūwayamantani.

⁹ Uma hintsakpit, pu lavayit añ inún hinwiñni. Nu umuy hin tutuqaynaq̄w, piw umumi hin tutaptaq̄w, pan uma hinwiñni; noq̄w God hakiy kwakwhat unañwtaynañwuqa umumum hinmani.

Thanks for the Gift

¹⁰ Noq̄w pas nu Tutuyqawhqaqat aw hahlayhti, uma yepehaq piw nuy hihta akw paañwayaq̄w òviy'ò. Pay as pi uma pan tunatyawkañkañw, hin panhtotiniqey as qa tuway'yuñwa.

¹¹ Ka nu hihta hakni'taqey kítaqat qa panwat hapi. Pi nu nāp hin qatukañw pay pāpu nakwhani'tamantaniqey tuwi'va.

¹² Pay nu hin hihta rūrumanaiqey natuwta, pu hin hihta qarūrumanaiqey; nu sohsok hihta añ òyiwitaniqey, pu tsònmokiwtaniqey tuwi'va, hihta qarūrumanaiqey, pu hihta ñastatiniqey.

¹³ Pay nu sohsok hihta añ kuyvani, Christ òqalayakw'a.

¹⁴ Noq̄w pay pi uma súanhtotiqe, nuy okiwhintaq̄w inumi unañwtapya.

¹⁵ Noq̄w uma Philippi ep sinom navoti'yuñq̄w, ura nu lomatuawit nāt pu' Macedoniat ep yuaataqe, nu pañq̄w ahpiyniq̄w, pay úma-sa itumalay añ inumi unañwtapya. Ura uma umuhhimuy añq̄w hihta God aw noayaq̄w, pu nu put añq̄w put makiwa. Qa haqam God aw tónawtaqam inumi hihta kuwahtoti, pay pas úma-saa.

¹⁶ Oviy ura nu Thessalonicat épeqniq̄w, uma sūs, pu añk inumi hihta o'ya, nuy hihta haqtaq'ò.

¹⁷ Ka nu kuwahtiput tuñlay'taqat uma qa pan wūwayamantani. Pi uma God añq̄w put ep hihta makiwyaniqat nu umuñem tuñlay'ta.

¹⁸ Pay nu sohsok òmahta, nihqe qa hihta haqni'ta: Nu pay uyiwalti, uma hihta Epa-phroditas añ inumi o'yaqat òmahtaqee. Umuhkuwahtipu hihta kwañwáhovaqtuqat God aw noiwhqaqat anta. Noq̄w pam put ep tayawintiwa.

¹⁹ Noq̄w pay ason Ina God sohsok hihta umuhhaqniy añ aw antsani'mani, pas nāp himuy qa òwíhintaqat akw'a, Christ Jesus añ'a.

²⁰ Noq̄w nam God Itana yūmosa aqwhaqami kaptsitiwaa. Nam antaa.

Final Greetings

²¹ Uma inuñem Christ Jesus sinomuyatuy sohsokmuy òqalayani. Ima tuptsiwñi'yuñqam inumuyaqam umuy òqalaya.

²² Sohsoyam God sinomat umuy òqalaya, tis òviy Caesar ep kīvitu.

²³ Nam Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumi pitsiwtaa. Nam antaa.

Paul
COLOSSET
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ lavay'ayaat it penta.

² Nu' itahtupkoy Timotheus amum ayam Colosset ep God sinomuyatuy, Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy öqalanta. Nam núokwa, pu kwakwaha unañwa God Itanay añqw umumi pitsiwiwtaa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

Prayer of Thanksgiving

³ Itam God Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Nayat aw sutsep umuhpe hahlayhtima, yūmosa umuñem nāwakinkañwo.

⁴ Kwakwhat pi uma lomayuaatiwya. Yaw uma Christ Jesus qapēvewnayaqe sohsokmuy God sinomuyatuy amumi unañway'yuñwa,

⁵ Itahnöyiy öveqatsit ep itamuñem waraniwtaqat aw-sa taywiskahkañwo, lomatuwawit pas antsanihqat ahpiy put hímunihqat tuwi'vayaqee.

⁶ I' lomatuwawit suyhtsepnwat öqawi'makañw ahsupoq tūwaqatsit añ kúrukiwmakañw sopkawtaqamuy sinmuy amuhpa' a'nö hihta tumalay'ma. Noqw ura Epaphras mohti umumi lomatuwawit, pu God núokwayat yuaataqw, uma put pas antsanihqat tuptsiwyaqee put kwusuya. Noqw pahpiy haqahpiy pam lavayi umuhpa' enañ tumalay'ta.

⁷ Epaphras umuy lomatuwawit āawnaqat ura nu pañqawu. Pam hapi aw itah'unañwa itahtumalsuñwa, Christ énem umuhpa' tumalay'kañw qaatsá'makañwo.

⁸ Noqw pam hapi itamuy umuy āawna, yaw uma Qahováriwtaqat Hikwsit añ nuhtumi unañway'yuñwniqata.

⁹ Paniqw öviy itam hisat put nanaptaqe pahpiy qa qé'iw'makañw umuñem nāwakinma. Okiw as Qahováriwtaqat Hikwsi navotit, pu suyan unañwtalwunnit umumi noe', God tunatyayat umuy māmatsnani.

¹⁰ Okiw as uma Tutuyqawhqat sinomatnihqey pan suan hinwise' añ ahsupoq umuh-hintsakpiy akw put unañwveyani. Okiw as uma lomahintsakpit añ qaöwihinyuñwe' suyht-sepnwat God tuwi'yuñqey pas pavan añ öqawi'wisni.

¹¹ Okiw as uma God a'nö öqalayay akw öqawhtote', hihta kánanvotpit aw öke' nakwhani'kahkañw, hahlaykahkañw put añ kuyyuñwni,

¹² Itanay aw hahlayhti-wiskahkañwo, it navoti'yuñwee: Itam put sinomuyatuy amumum moñwtunatyayat tālanihqat aw yuñniqat Itana pan itamuñem yuki'ta.

¹³ Pi pam yep qatsit qatālat aw moñw'iwtaqat öqalayay añqw itamuy ayo óyahqe, pas aw unañway Tiy moñwtunatyayat aw itamuy nahlakna.

¹⁴ Ura pam Tiy mokiwyuyat akw itahqaanhtipuy ayo yúkuhqe itamuy qenivo oya.

The Person and Work of Christ

¹⁵ God Tiat hapi Nay qamātaqpuvenihqat amum súnanta, put tímuyatuy amuñaqw mohti'maqanihqee, pu piw mohpeqnihqee.

¹⁶ Pi put ahpiy God sohsok hihta yuku, öveqatsit ep'e, piw tūwaqatsit ep'e, mātayaqamuy, pu qamātaqyaqamuy, sen moñwyesqamuy, sen añ öqalay'yuñqamuy, sen añ mohpeqyaqamuy, sen pāvanyaqamuy. Sohsoy himu put ahpiy yukiltoti, pu put énem'i.

¹⁷ Pam hapi sohsok hihta amupyeevee; noqw put öqalayay ahpiy sohsoy himu hürs hōñi.

¹⁸ Put aw tónawtaqam put tokoyat anyuñqw, pam qótōamu; öviy pi pam hapi pumuy pūhuta, mokiwyuy añqw mohti ahoy tātayhqee. Pam hapi sohsok hihta ep mohpeq'a.

¹⁹ Pi God hin pasiwtaqw pan piw Tiat añ ahsupoq put an pasiwta. Pi pam pantaqa Náyat-niqw lomahinta.

²⁰ Pi God Tiy ahpiy sohsok hihta yukiltiqat nāptiniqey tunatyawta, hihta tūwaqatsit epnihqata, pu öveqatsit epnihqata. Noqw öviy Tiat nahoylehtsit ep mokq, God itamumi pōhi.

²¹ Ura as uma hisat qalomáwuwni'yuñqe, qalomáhinwiskahkañw, God añqw haqtotiqe put tuwqamatu.

²² Noqw God Tiat tokoy'vaqe, mokq God umumi pōhi. Nihqe put akw uma qa hihta akw hinkahkañw, qahováriwkañw, qa hihta ep tukopniwyuñqw, God umuy nāmi ökinani.

²³ Kurs uma qapēvewnit añ yūmosa hinwist, hürs'iwkahkañw, qa nan'ekni'wise', lomatuwawit ahpiy nõyit uma nanaptaqey aw taywiskahkañw qa añqw lasye', uma qa hihta akw hinkahkañw put atpib hoñi. Pam lomatuwawit sinmuy sohsowik yesqamuy amumi yuaatiwa. Noqw nu' Paul hapi put ep lavayhtawiwa.

Paul's Ministry to the Church

²⁴ Noqw nu hapi umuñem hihihita añ kãnanvotqey añ hahlayhtima. Pi Christ nãt put aw tãnawtaqamuy, put tokoyat anyuñqamuy, amuñem kãnanvota. Noqw nu itokoy ep put amum kãnanvotniqey ep hahlayi.

²⁵ Pi God put aw tãnawtaqamuy amumi nuy ayataqwu, nu pumuy tũwikiamu. Nu umumi put lavayiyat añ ahsupoq navotnaniqat aw pam nuy tavi.

²⁶ It hapi nu pañqawu: Ura God yũpahaqaww nãnañk qatsiniwmaqat, pu nãnañk qatsivaptsi'wisqamuy amumi it navotit tupka; nikañw yepahaq pu' pam sinomuy amumi put mãtakna.

²⁷ Pi God sopkawtaqamuy sinmuy amuñem hihta tunatyawta. Nikañw pam tunatyay pas pavan qaõwihintaqat as hisat tupkat, yepahaq sinomuy amumi put mãtaktaniqey nãwakna, it'a: Christ umuh'unañwpeq qatuqwu, uma put amum kaptsi'yũwñi.

²⁸ Put hapi itam tũawinta, sohsokmuy u'nantoyna; put hin navoti'taqey añ ahsupoq put tutuqayna. Pas as itam Christ Jesus ep sohsokmuy pãs pasiwyuñqamuy God atpipo õkinaniqey nãwakna.

²⁹ Put õviy nu a'nõ tumalay'makañw maqsonlawu. Noqw God õqalaat inumum hin-makañw, inuhpiy a'nõ tumalay'ta.

2

¹ Nu umuy it navotnaniqey nãwakna, itupkomu. Pas nu umuñem inawakinpiy añ qa nãtusi'ta, pu Laodicea-kitsókit ep tuptsiwni'yũñqamuy amuñem'i, pu hãhaqey' añ tuptsiwni'yũñqamuy nuy qa tuwi'yũñqamuy sohsokmuy amuñem'i.

² Okiw as uma wuhko unañwtote' nami'nañwat akw sun unañway'yũwñi. Pan hapi uma Itanay God añqw navotit as tupkiwtañwuqat tuwi'vaye' pãs mãtsi'yũwñi. Pam navoti Christ añ tupkiwta.

³ Pi pam hapi God añqw suyan unañwtalwuwñit, piw navotit qaõwihintaqat añ ahsupoq tuwi'ta.

⁴ Nu añwu pay umuy it ãawna; taq ka hak kwañwãlvayit akw umuy ãnatoyñani.

⁵ Pay nu qa umumum yankañw, yũmosa umuy wũwanta. Kwakwhat pi uma Christ pas antsa tuptsiwni'yũwñit, sunkahkañw, qa nãnaphin hinwisa.

Fulness of Life in Christ

⁶ Uma Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ aw tuptsiwyã. Nihqey õviy uma put aw yankahkañw yesni.

⁷ Uma hin tutuqayyaqey pan qapẽvewñit akw Christ hũrs ñuy'kahkañw, õqawhtote', hũrs hoñni, sohsok hihta añ kwakwhatiwiskahkañwo.

⁸ Uma tunatyaltotini; taq nãphisat pi hak wuwantuwiy, pu an'ewakw unatwiy akw umumi tuyqawvani. Pan hinyũñqam pi pay yep qatsit tunatyayat ahpiy sinmuy tutavoyamuy-sa yuaatota, puma pi Christ navotiyat qa tuwi'yũñqee.

⁹ Pi God hĩmunihqat Christ añ ahsupoq pan hinta, nãmahin pi pam sĩnoniwhtit.

¹⁰ Noqw put añ uma pãs pasiwyũwa. Pam hapi añ mohpegyaqamuy, pu añ moñw'iwyũñqamuy amuñaqw mohpeq'a.

¹¹ Noqw put amum uma soñawnen poñotkit akw tuvoylatiwya, qa umuhtokoy epyat, umuh'unañway ep'e, Christ tuvoylayat akw tuvoylatotiqee, pam umuhqaanhqatsiy ayo yũkukq'õ.

¹² Noqw uma kũyit akw tuvoylatotiqe, soñawnen Christ amum ãmiwyat, ahoy tãtayya, uma God õqalay akw mokiwyu añqw put ahoy tãtaynaqat aw tuptsiwyãqey õviy'o.

¹³ Ura as uma hisat God qa aw tuqayvahsi'yũñqey qalomãqatsit aw nãnoi'yũñqey, soñawnen so'pumu. Noqw pay God Christ enañ umuy yevana, umuhqaanhqatpuy ayo yũkut'a.

¹⁴ Itam pi as God tutavoyat qa kaptsi'totaqey soñawnen hihta put aw põiwyũwa. Noqw pay pam sohsok itahpõiy sũlawhta, Christ itamuñem nahoylehtsit ep mokq'õ.

¹⁵ Pu pan hapi pam añ mohpegyaqamuy, pu qamãtaqpuveyaqamuy õqalat pasiwyũñqamuy kiqõtaqey, pumuy añwutaqey nuhtumi poñahãta.

¹⁶ Paniqw hapi õviy qa hak Jew-sinmuy tutavoyamuy ep umumiq hiñqawlawni-uma hihta nõnovaqat ep'e, sen hihta hĩhikwyãqat ep'e, pu sen hihta añ nõviwhqat ep'e, pu sen mũyawuy qãtsiptuqat ep nõviwhqat ep'e, pu sen nasuñwintalõñnit ep'e.

¹⁷ Taq pam pantaqã pay kihsit an hakiy nãtoniqat sinmuy amumi tuawi'ta, Christ Jesus hapi.

¹⁸ Uma tunatyaltotini; taq ka hak umuy ãnatoynaqaw, uma umuh'ahsatiy kwayhyani. Taq nãt haqawat paysoq nãtsotskanaye', hihta tuawyorikyaqey pañqawwani; nen umuy nãqahihãtote', õñaqwu hoñvia'yamuy amumi nãwakintotaniqat umumi pañqawwani. Nikañw puma pay nãp wuwñiy-sa ahpiy yuaatotani.

¹⁹ Puma pi Christ qa aw tōnalti. Pi pam hapi sinomuy qōtōyamuy antaqw, puma soñawnen put aw wiwyuñwa, tathut akw namiwiwyuñqee. Nihqe Christ añqw puma òqalat makiwya; nihqe put aw tōnaltiye God tunatyayat añ wūhak'iwwiswa.

Dying and Living with Christ

²⁰ Uma Christ amum so'qe yep qatsit tunatyayat añqw mātaviwya. Noqw ya uma hinoqw nāt yep qatsit ep sinmuy amún hinwisa?

²¹ Ya uma hinoqw sinmuy lavayiyamuy aw tunatyawyuñwa? It'a: Uma it qa aw tōñokyamantani, uma añqw qa yukuyamantani, uma qa aw hintsatskani, yan lavayita?

²² Ii' pay sinmuy amuhpiy tutaptiwa. Noqw pay sohsoy nōsiwhqa itamuñem yukilti, itam put soswaniqat òviy'ò.

²³ Pay pas antsa pan lavayi sinmuyniqw nāp wuwniewakw hinta. Pi hak panme' nawus pās unañway hinme', nāqahiltate', tokoy tatamhtani. Nikañw pam pay kurs hin put akw tuñlayiy nāp tuyqawi'tani.

3

¹ Kurs uma pas antsa Christ amum tātayye', hihta òveqatsit ep hinyuñqat tunatyawwisni. Pi pep hapi Christ God putvaqe qatu.

² Uma hihta òveyaqat tunatyawyuñwani, qa tūwaqatsit epyaqata.

³ Pi uma soñawnen Christ amum so'qe, put amum God añqw qatsit makiwya. Noqw qa aw tuptsiwni'yuñqam kurs hin put qatsit māmatsyani.

⁴ Noqw òviy ason Christ itah'unañwpeq qátuhqa mātaktiqw, pep pu' uma piw put amum mātaktote', put amum kaptsitiwyuñwani.

The Old Life and the New

⁵ Noqw òviy uma yep qatsit añqw tuñlayit ayo yukuyani. Uma tokot sokoplalwaniqey qe'yani, pu itséheet qátsita, pu nuvòqatsita, pu qalomátuñlayita. Uma yep qatsit ep hinyuñqat qa kwañwáy'tutuswani. Taq hak panme' soñawnen nāp yukiwihput aw nāwakintimañwu.

⁶ Pi put pantaqat atsviy God itsivuat put aw qa tuqayvastotaqamuy amumi pitsiwa.

⁷ Pay ura uma as hisat pan yēse, uma nāt umuhtunatyay añ hinwisqee.

⁸ Nikañw uma pu' hapi umuhhisathintsakpiy ayo yukuyani. Uma suy'tsipotiniqey qe'yani. Uma qa hihta ep nākay'yuñwmantani; uma qa nukpan'unañway'yuñwani; nānami qalomálvayhtotiniqey qe'yani; pu tuyoy'ewakw lavayita.

⁹ Pu uma nānami hihta qa a'tsalalwani; pi uma umuhhisatqatsiy, hintsakpiyat enañ añqw ayo lasyaqee.

¹⁰ Pu' hapi uma pūhut qatsit añ hinwiskahkañw, umuy yúkuhqat suyhtsepñwat pas pavan tuwi'wiskahkañw, pam hin hintaqw, uma pan alòñtiwisni.

¹¹ Pi put sinomuyatuy amuñaqw hak hímuniqpw pay pam qa hímuu-sen hak Greek-sino, sen Scythian-sino, sen Jew-sino, sen qa-Jew-sino; sen hak poñotkit akw tuvoylaiwta, sen qa pan tuvoylaiwta, sen tūwiki, sen pay qa tūwiki. Hak Christ aw tuptsiwni'taniqpw pam hapi pas hímuu. Pi Christ sohsokmuy put aw tuptsiwni'yuñqamuy unañwayamuy ep qatu.

¹² Noqw òviy'ò, uma God sinomat namorstiwyuñqamu, pas aw unañwamatu, uma yan hinwisni: Uma núokwat wuwni'yuñwani; nāvāsiani, okiw'unañway'kahkañw qa kwiviunañway'yuñwani; hakiy aw wuhko maqaptsi'yuñwani.

¹³ Uma nēnehpewi hihta añ kuyyuñwani; pu namivöhikiwyuñwani, sen haqawa hihta ep hakiy ehpewi hinhtiniq'ò. Christ hin umumi pōhikqat uma pan hinwisni.

¹⁴ It yantaqat ep uma pas pavan tis nānami unañway'yuñwani. Pi lomahintsakpi nami'nañwat akw namiwiwyuñwa.

¹⁵ Nam God añqw kwakwha unañwa umuh'unañwpeq tuyqawvani; pi uma kwakwhat qatsit aw wáñwayniwya. Uma sumiyankahkañw Christ tokoyat anyuñwe' qa hihta akw nānami hinyuñwniqey òviy'ò. Pu uma tsúyakiwyuñwani.

¹⁶ Uma Christ lavayiyat umuh'unañwpeq panaye', pas pavan unañwtalwuwni'vayani. Uma nātutuqaynayakahkañw, nāòkwhantotani. Uma God lavayiyat nānami yuaatotani, pu tātawit God tawsomi'taqata, pu unañwvahsit tātawita. Uma hahlaykahkañw Tutuyqawhqat tayawintiwisni.

¹⁷ Uma Itahtutuyqawhqay Jesus aw yankahkañw, ahsupoq umuhqatsiy añ hinwisni, sen uma yuaatotaniqeyu, sen tumalay'yuñwniqeyu. Uma sohsoq hihta put eñem hintsatskamantani. Uma put aw yankahkañw, yūmosa Itanay God aw kwakwhatiwisni.

Personal Relations in the New Life

¹⁸ Uma momoyamu, uma umuhpuwsuñwmuy amumi tūqaykahkañw yesni; pi pan hapi Tutuyqawhqay amuñem tunatyawta.

¹⁹ Pu uma tahtaqtu, uma umuhnömamuy amumi unañway'yuñwt, pumuy qa qõhqõylalwani.

²⁰ Tsãtsayomu, uma umunamuy, umuñumuy amumi sohsok hihta añ tũqayyuñwani. Uma panwise', Tutuyqawhqat unañwveyani.

²¹ Pu uma nãmatu, uma umuhtimuy qa itsívalalwani, taq amumi ka puhtsekmokyani.

²² Pu uma añ tũtũwiktu, uma yep qatsit ep umuhmomñwituy amumi sohsok hihta añ tũqayyuñwani. Qa pas umuhmomñwituy umumi tayyuñqw, pahsat uma qa nãtusi'kahkañw tumalay'yuñwani. Uma yũmosa pan tumalay'wisni. Uma qa atsáy'wiskahkanw, Tutuyqawhqat kaptsi'kahkañw, pan tumalay'yuñwani.

²³ Pu uma hihta hintsatske' uma qa nãtusi'kahkañw, tumalay'yuñwani, Tutuyqawhqat eñem tumalay'yuñqey pan tunatyawkahkañwo, qa sinmuy amuñemi.

²⁴ Pi uma it navoti'yuñwa: Uma Tutuyqawhqat Christ eñem tumalay'yuñwa. Noqw pam umuy hihta awini'taqey umumi sisvini.

²⁵ Noqw pay ason hihta qaantsakqa hapi put ep pay piw panwat aw ahoytiwmantani. Pi God qa sinonuñña.

4

¹ Noqw uma añ tũwiki'yuñqamu, uma umuhtutuwiwmuy pãs oyi'yuñwani, it navoti'yuñqee, Umuhtutuyqawhqqa õveqatsit ep qátuhqata.

Instructions

² Uma sohsoyam nãwakinwisqey qa pevewwist, yũmosa tunatyawwisni. Uma yũmosa God aw kwakwhatiwisni.

³ Okiw uma itamuñem tũviñtiwisni. Noqw itam haqam yuaaykuniqat God itamuñem hõtani; noqw itam Christ tunatyayat as tupkiwtañwuqat yuaaykuni; pi nu hapi put õviy sivilawu.

⁴ Noqw nu hin yuaayke' put pas mãtaktaniqey panhtini.

⁵ Uma añ qa tuptsiwni'yuñqamuy amumi pãs tunatyawkahkañw hinwisni. Uma qa paysoq hintsatske', hihta apiiwyuñwani.

⁶ Nam umuhlavayi sutsep lolmani. Uma qa nãnaphin yuaatotani. Uma hakiy aw ahoy hin lavayhtotiniqey tuway'numyani.

Final Greetings

⁷ Pay ason Tychicus nuy hin hintaniqat umuy sohsok ãawnani. Pam hapi pas aw iunañwa itupko, pas qaatsat unañwtavi'taqa, inumum Tutuyqawhqat eñem tumalay'ta.

⁸ Pam itamuy hin hintaniqat umuy navotnaniqat õviy nu put umumiq hõna, pu umuh'unañway õqawhtaniqat õviy'o.

⁹ Nu piw Onesimus pas qaatsat hinmaqat, pu pas aw itah'unañway itahtupkoy put enañ hõna. Pam piw Colosset añqw sino. Ason puma yepaq hin hiniwmaqat umuy sohsok ãawnani.

¹⁰ I' Aristarchus inumum sivilawhqqa umuy õqalanta, pu Marcus, it Barnabas tiw'ayaata. Ura pay put hákiyniqw itam umuy ãawna. Noqw õviy kurs put pituqww, uma pãs taviyani.

¹¹ Pu i' Jesus, Justus piw yan tũñwantiwñqqa, umuy õqalanta. Pay ãma-sa God tumalayyat ep inumum tumalay'yuñwa, Jew-sinmuy tuptsiwni'yuñqamuy amuñaq'õ. Kwakwhat pi puma nuy a'nõ unañwtoyni'yuñwa.

¹² Pu Epaphras, umuhkitsokiy añqwnihqa umuy õqalanta. Pam sutsep umuñem nãwakinpit añ qa nãtusi'ta. Pam umuñem tũviñtima, pay okiw uma tukwsiwywe', God tunatyayat pãs aw antsanyaniqata. Uma panwise', hũrs hoñni.

¹³ Pi nu put aw navoti'taqw, pas pam umuñem qa nãtusi'ta, pu imuy Laodicea-kitsókit epyaqamuy amuñemi, pu Hierapolis-kitsókit epyaqamuy amuñem piwu.

¹⁴ Pu pas aw itah'unañwa ñatwi'taqa Luke-niqw, pu Demas puma umuy õqalanta.

¹⁵ Uma Laodiceat ep tuptsiwni'yuñqamuy õqalayani, pu Nymphas piwu, pu put Kiyat ep tsotsvalyaqamuy.

¹⁶ Pu ason uma it tutuvenit añ tũñwaye', pay Laodiceat ep Christ aw tñnawtaqamuy amumi put taviyaqww, puma tuwat put añ tũñwayani. Noqw puma tuwat umumi sukw tutuvenit taviyaqww, uma putwat añ tũñwayani.

¹⁷ Pu uma Archippus aw pañqaqwani: Um tunatyalte', Tutuyqawhqat eñem hihta hintsakniqey aw tãviwñqey qaatsáy'makañw aw antsanni.

¹⁸ Nu Paul hapi nãp imay akw it umuy õqalantaqey pëna. Uma nuy sivilawhqat qa suhtokyani. Nam núokwa umumi pitsíwtaa. Nam antaa.

Paul
THESSALONICAT
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi mohti Pēniata

¹ Nu' Paul it penta. Nu Thessalonicat ep God Itanay aw-nikañw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnawtaqamuy ôqalanta, Silvanus-nikañw pu Timotheus pumuy amumuma. Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsiwtani, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ô.

The Life and Faith of the Thessalonians

² Itam setsep sohsokmuy umuhpe God aw kwakwhatiwisa, itahnawakinpiy añ umuñem yūmosa tūviñtiwiskahkañwo.

³ Uma Itanay God qapēwewnayakahkañw, put aw unañway'yuñqe, put eñem tumalay'yuñqat itam setsep God atpip put u'nantoyñaya, pu uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw yankahkañw qa nan'ekñayaqata.

⁴ Pi God umuy namorstaqat uma navoti'yuñwa, aw itah'unañwam itahtupkomu.

⁵ Ura itam umumi lomatuwawit yuaatotaqe, qa paysoq lavayhtoti. Oviy pi itam umumi Qahováriwtaqat Hikwsit ôqalayay mahtakñayaqe umuy tuyqawvaya. Noqw itam umumuyaqe, umuy tunatyawkahkañw hin yesq, uma itamumi nanapta.

⁶ Noqw ura uma itamumi nanawintivaya, pu Itahtutuyqawhqay aw'i. Ura uma pas pavan kãnanvotyakahkañw, lavayit kwusuya. Nikañw Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy uma pas hinhaqam hahlayhtoti.

⁷ Nihqe ôviy sohsoyam Macedoniat pu Achaiat ep tuptsiwni'yuñqam hin yesniqat uma pas nahpe amumi mahtakni'yuñwa.

⁸ Pi Tutuyqawhqat lavayiat umuñaqw pālōñawhti, qa Macedoniat ep-sa-nit, Achaiat ep'e. Pi yaw uma God qapēwewñayaqw, pam pantaqa sohsovik nanaptiwa. Noqw ya itam pas nãto piw hiñqawani?

⁹ Pi pay yaw uma itamuy hin pãs ôoyyaqat sinom pas nãp yuaatota. Yaw uma añ hihta pay wutsit tatamhtotat, God pas antsanihqat, qátuhqat aw lasyat, put eñem tumaltivayaqw, pam pantaqa añ ahsupoq yuaatiwa.

¹⁰ Pep pu' uma Jesus, God Tiyat ôveqatsit aw nuhtayyuñwniqey yayhnaya. Put hapi God mokiwyu añqw ahoy tãtaynaqw, pam itsivut nãtoniqat añqw itamuy ayo oya.

2

Paul's Work in Thessalonica

¹ Itahtupkomu, uma navoti'yuñqw, ura itam umumiq ôkihqe, qa paysoq tumaltota.

² Pi itam Philippi ep hihta añ kũkuyvaqat uma pay navoti'yuñwa. Ura pep sinom itamuy haman'ewakw okiwsasna. Noqw itam God aw yankahkañw, put añqw lomatuwawit qatuhтусyahkañw umumi yuaaykuya. Noqw pep hapi piw hakim itamumi rohomhtoti.

³ Ura itam umumi lomatuwawit yuaatotaqe, umumi qa atsãtota. Itam suyan unañway'kahkañw, umuy qa ũnay'totoynaya.

⁴ God itah'unañway añ purimaqa itamumi lomanavoti'ta, itam qaatsáy'wiskahkañw tumalay'wisq'ô. Nihqe pam itamuy lomatuwawit yuaatotaniqat aw itamuy oya. Noqw ôviy itam put-sa unañwewyaniqe lavayit yuaatota, nikañw qa sinmuy unañwewyaniqee.

⁵ Pi uma navoti'yuñqw, itam qa hisat haqam hakiy paysoq tayawintota, piw hihta tuñlay'kahkañw nawip'ew hintsatska. God navoti'taqw itam sũañqawwa.

⁶ Pu itam tsokaniwyaniqey umumi qa tuñlay'yuñwa, sen haqawatuy piw amumii. Pay ka as itam Christ ayamatnihqey aw yankahkañw umumi hihta tūviñtotanikahkañw, itam qa panhtoti.

⁷ Itam pãs unañway'kahkañw umuhpa' hinnitusya, tsãkw aw tunatyawtaqat hin put pãśniñwuqat pan'i.

⁸ Pu itam umuy tunatyawyuñqe, pay God lavayiyat qa put-sa umumi mãtatvet, pas nãp umumi não'ya, itam umuy pas kahkawnayaqe ôviy'ô.

⁹ Pi uma u'ni'yuñwa itahtupkomu, ura itam maqsonlalwa, kãnanvotyã; pas pay itam qa haqawat umumi hihta aw tũkwaiwyuñwniqe ôviy mimihikqat, pu talōñvaqat añ tumalay'kahkañw, God añqw lomatuwawit umumi yuaatota.

¹⁰ Pi uma navoti'yuñwa, pu God piwu, ura itam umuy tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' pãs unañway'kahkañw, suan hinnitusya, pu qa hihta akw tukopanhinnitusya.

¹¹ Uma pi navoti'yuñqw, ura itam umuy sohsokmuy u'nantoyñaya, pu umuy ôkwhantota, hakiy naat timuy pantsakñiwuqat pan'i.

¹² Nihqe uma as God sinomatnihqey pan hinwisniqat itam umuy ayatiwisa. Pi uma put moñwtunatyayat aw yuñwt, put amum kaptsi'tiwyaniqat pan pam umuñem tunatyawta.

¹³ Noq w òviy itam God aw yūmosa hahlayhtiwiisa. Kwakwhat pi uma God lavayiyat itamuhpiy nanaptaqe, kwusuya. Pay pam sinot lavayiyatnihqat qa pan uma put kwusuyat, pas pam God lavayiyatnihqat pan uma kwusuya. Pi pam pas antsa God lavayiyata. Nihqe pam lavayi umuy añ tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' a'nò tumalta.

¹⁴ Pi ūmaa, itahtupkomu, uma hakimuy Judeat ep Christ Jesus añ God aw tōnawtaqamuy amunhtoti. Pi uma nāp umuhsinmuy amuhpiy hihta añ kānanapta, puma ura Jew-sinmuy amuhpiy panhtotiqat pan'i.

¹⁵ Pi Jew-sinom Itahtutuyqawhqay Jesus nīnaya, pu pumuy amuñaqw God lavay'aymuyatuyu, pu itamuy okiwsasna; nihqe puma God qa unañwve hintsatska, piw sinmuy sohsokmuy amuhpewi hoñi.

¹⁶ Pi puma umuy qa-Jew-sinmuy ayo nōñakniqat qa nānawakna. Oviy pi itam umumi lomatuawit yuaatotaq w, itamuy mēwantota. Yan puma qalomāhintsatskaqey aw antsatsna. Is ohi! God itsivuat pumuy amumi pituto; noqw puma sūs hovalniwyani.

Paul's Desire to Visit Them Again

¹⁷ Itupkomu, nu hihsavo umuñaqw wīkiwa; nikañw nu umuy qa suhtoki; nihqe pas nu as okiw umumiqniqey tuwanta.

¹⁸ Panta. Pay as nu qa sūs umumiqniqey unañwti, nūu, Paul. Noqw pay Satan hihta akw nuy uhtañwu.

¹⁹ Ya nu hihta aw unañwvahi'ta? Nu hihta ep himuiwta? Ya nu hihta pihni'ta? Nu umuhpiy hapi Jesus Christ atpip hahlayhtini, hisat pam pītuniq'ō.

²⁰ Pi nu umuy hapi pihni'ta. Uma hapi ihahlayhpimu.

3

¹ Noqw nu qa añ kuytaqe, òviy pahsat pay hāk nāla Athens ep huruhtiniqey wūwa.

² Nihqe òviy itahtupkoy Timotheus, God tumal'ayayat, Christ añqw lomatuawit ep itamum tumalay'taqat nu umumiq hōna, pam umuy hūrs hoñne', umuhqapevewniy añ umuy òqalaniqat òviy'ō.

³ Pi uma qa haqawa it yan kānanvotpit ep unañwmokniqat itam umuñem nānawakna. Pay pi uma navoti'yuñqw, pay nuñwu itam pan makiway'yuñwa.

⁴ Pay ura itam umumumyaye, suyan añ tuptsiwni'yuñqam kānanvotyaniqat itam umuy añwu pay āawnaya. Noqw uma nanapta aw antsaniwqh'ō.

⁵ Yaniq w òviy pas nu qa sōwunit, Timotheus umumiq tavi, hinhaqam umuhqapevewniy hintaqat navotniqe òviy'ō, nāp hisat pi tūunatotoynaqa sen pay hinwat umuy ūnatoynaqw, itam haktonsa tumaltotaniq w òviy'ō.

⁶ Noqw Timotheus umuñaq w pituhqe, umuhqapevewniy, pu umuhnamī'nañway lomatuawwa, pu yaw uma sutsep itamuy lomau'ni'yuñqe, as itamumi yōrikyaniqey pas nānawaknaqata. Pay itam piw pan umumi yōrikyaniqey nānawakna.

⁷ Noqw paniq w òviy'ō itahtupkomu, itam hīhihta añ okiwhinwisqey, pu sōn'iwyuñqey añ suyan unañwtoti, umuhqapevewniy ahpiy'ō.

⁸ Pi pu' hapi pas itam suyan yēse, kurs uma Tutuyqawhqat ep hūrs hoñniq'ō.

⁹ Itam God aw hinhaqam umuhpe hahlayhtiwiisa, itam put aw nānawaknaqw, uma itamuy hinhaqam hahlayhtapnayaqat òviy'ō.

¹⁰ Itam mimhikqat, pu talōñwintiwqhāt añ qanātusi'kahkañw, tūviñtiwisa, umumi yōrikyaniqey òviy'ō; nen umuhqapevewniy ep himu qa pasiwtaqat aw antsatsnani.

¹¹ Noqw nam God Itanay, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ itamuy umumiq pās tsamni.

¹² Itam umumi pas pavan unañway'yuñwa; nihqe uma pan nānami, pu sohsokmuy sinmuy amumi unañway'yuñwniqat itam nānawakna, piw Itahtutuyqawhqay umuy pan unañwtoyanniqat umuñem tūviñtiwisa.

¹³ Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ umuñem pan yukuq w, uma Itana God atpip umuh'unañway qa hihta akw hintaqat, pu qahováriwtaqat pan hūrs hoñni, hisat Itahtutuyqawhqay sohsokmuy sinomuy tsamkañw pītuiq'ō.

4

A Life that Pleases God

¹ Taay, itahtupkomu, umuy hin hinwise', God unañwveyaniqat itam pay umumi tutaptota. Nihqe òviy itam Itahtutuyqawhqay Jesus aw yankahkañw, umumi pas pañqaqwani: Uma hin hinwisqey pan suyhtsepñwat aw hoytoynayani.

² Pi itam Tutuyqawhqat Jesus ahpiy umumi hin tutaptotaqat uma navoti'yuñwa.

³ Pi yan hapi God umuñem tunatyawta: Uma qahovársqatsit yesniqata, pu uma tokot sokoptotaniqey qe'yaniqata.

⁴ Pu uma nānap an umuhtokoy aw tuyqawvaye', put qa hovalayat, hihtay'yuñwni.

⁵ Uma qa nuvōiwyuñwni, an qatuptsiwni'yuñqam God qa tuwi'yuñqam pan hinwisqat qa pan'i.

⁶ Noqw qa hak it ep pāvay, sen tupkoy ehpewi qaanhtini; taq Tutuyqawhqa pan hinwisqamuy sohsokmuy amumi nānaoyhtima. Pay ura itam mohtihaq umumi pañqawqa; nihqey pan lavayhtoti.

⁷ Pi God itsēhee'qatsit qa aw itamuy wānwayi, pi qahovársqatsit aw'i.

⁸ Paniqw hapi ōviy it tutavot qahihtataqa qa sinot tutavoyat qahihtata. Pi God itamuy Qahováriwtaqat Hikwsit máqahqa hapi pas nāp itamumi pan tutapta.

⁹ Pu uma pas nānatupkomnihqey pan nānami unañway'yuñwniqat soon pas nu piw ōviy umuy āawnani. Pi pay uma nānami unañway'yuñqey God ahpiy tutuqayya.

¹⁰ Pu pay suyan pi uma Macedoniāt ep tuptsiwni'yuñqamuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwa. Noqw uma pas suyhtsephwat put an ōqawi'wisniqat itam umuñem nānawakna, itahtupkomu.

¹¹ Uma pās yesniqey an ō'qalyani; nāp umuhtumalay ep namitunatyawwiskañw, umuhmay akw tumalay'yuñwni. Ura pay itam umumi pan tutaptota.

¹² Nen uma qa itamum tōnawtaqamuy amutpik sutan hinwisni; pu qa hakiy aw hihta maqaptsi'yuñwni.

The Lord's Coming

¹³ Nikañwo itupkomu, imuy an tuptsiwni'yuñqamuy so'qamuy amumi hin hiniwhitiniqat nu umuy navotnani, taq ka uma ayam God qa aw yanyuñqamuy amun qahahlayhpit akw māmañuy'ni.

¹⁴ Itam God aw tuptsiwni'yuñwa, Jesus mokq pam put ahoy tātaynaqata. Noqw pan hapi piw pam Jesus ahpiy imuy so'qamuy ahoy yesvanani.

¹⁵ Yan hapi Tutuyqawhqa itamumi lavayhtiqw, itam tuwat umuy āawnayani: Ason Tutuyqawhqa pituqw, itam nāt an yesqam pas soon so'qamuy amupyeve put ahsawvayani.

¹⁶ Pi God mohpeq hoñviayaat a'nō hiñqawhq, God tōtōqpiat tōqtiqw, Tutuyqawhqa a'nō tsa'lawht pas nāp ōñaqw hawni. Noqw pahsat pay mohti ima so'qam Christ aw tuptsiwni'yuñqam ahoy yesvani.

¹⁷ Noqw pu itam nāt yesqam pumuy amumum ōmiq yayve', tokpelat ep Tutuyqawhقات ahsawvayani. Nen itam pahpiy haqahpiy put amum sutsep yesni.

¹⁸ Noqw ōviy uma it yan lavayte', umuhqahahlayhpiy an nānami unañwtavi'yuñwe', na'qalantotani.

5

Be Ready for the Lord's Coming

¹ Nikañw hisatniqat, pu haqey qalawmaniqat uma pay navoti'yuñwa, itupkomu. Noqw ōviy kurs nu hin hihta umuy piw āawnani, pēnee.

² Pi uma pay navoti'yuñqw, hak qa pan tunatyawtaqw, pep hapi pu' Tutuyqawhقات talōñniyat aw suptuni, uyiñwu mihikq ūuytoqat pan'i.

³ Pi sinom pañqawqani: Pay kwakwhat yēsiwa, qa haqam hinta, kitotani. Nikañw suhpahsat pay sūlawhtotini, wuhti tihta'niqa tūyay suptsinañwuqat pan'i. Nen puma soon ayo nōñakni.

⁴ Noqw uma pi qatālat an qa hinnumyaqw, ōviy soon pam talōñni uyiñwut an umumi suptuni, itupkomu.

⁵ Pi uma sohsoyam tālat ep sinoiwta. Itam qa tōkilat ep sinoiwta, piw qa qōmawnit ep'e.

⁶ Oviy itam an tokqamuy qa amun tokni. Itam havivokaliwkañw yesni.

⁷ Pi tokqam mihikq tokñwu; pu honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñqam mihikq hōnaq'iwyuññwu.

⁸ Itam qa pan hinnumyat, tālat ep sinoiwtaqey pan yesni; qapēvewnit, pu nami'nañwat akw itahtawitsqay tupki'yuñwni; pu ayo nōñakniqey tunatyawyuñqey qa nañ'ekni'yuñwni. Pam tunatya itamuñem sivavitanaqtsit anta.

⁹ Pi God itamuy qa itsívut aw ōkinaniqey ōviy itamuy namorsta, pi itam Itahtutuyqawhقات Jesus Christ ahpiy ayo nōñakniqat ōviy'o,

¹⁰ Itamuñem mokqat ahpiy'o. Noqw ōviy sen itam tayyuñwni, sen toknikañw, itam sutsep put amum yesni.

¹¹ Noqw ōviy uma nānami unañwtavi'yuñwni; na'qalantotani; pay uma hinwisqey pañyuñwni.

Final Instructions and Greetings

¹² Pu úmaa, itahtupkomu, uma hakimuy umuhpa' tumalay'yuñqam Tutuyqawhqat ep umumi moñw'iwyuñqe, umuy u'nantoyneyaqamuy kaptsi'yuñwni.

¹³ Pu uma pumuy amumi unañway'kahkañw, tumalayamuy ep pas pavan hihtay'yuñwni. Uma qa nānami hinyuñwni.

¹⁴ Noqw itam umumi pañqawani, itahtupkomu: Uma añ nanaõnhtuy u'nantoyneyani; añ unañwmokiwyuñqamuy amumi unañwtavi'yuñwni; añ qaõ'qaltuy õqalayani; sohsokmuy sinmuy amumi wuhkomaqaptsi'yuñwni.

¹⁵ Uma tunatyaltotiqw, qa hak haqam hihta qalolmat ep tuwat hakiy qalomáhintsanni. Pay uma sutsep hihta lolmat añ hinwisni, nānahpaa, pu sinmuy sohsokmuy amuhpaa.

¹⁶ Uma sutsep hahlayyani.

¹⁷ Yūmosa nāwakinwisni.

¹⁸ Sohsok hihta añ kwakwhatiwisni, pi pan God umuñem tunatyawta, Christ Jesus añ'a.

¹⁹ Uma Qahováriwtaqat Hikwsit ūwiwuy antaqat qa tōkayani.

²⁰ Hak Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy yuaataqw, uma qa aw ye'tuqayyuñwni.

²¹ Uma sohsok hihta aw tuwantiwisni; hihta lolmat hūrs ñuy'yuñwni;

²² Pu hīhihta qalolma'e'wakwnihqat qe'yani.

²³ Noqw nam God hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa pas nāp umuy nēñem-sa sutsvo óyahtani. Noqw nam umuhhikwsi, pu umuh'unañwa, pu umuhtoko qa hihta akw hīnkahkañw qa hihta ep tukopniwyuñwni, hisat Tutuyqawhqat Jesus Christ pituniq'õ.

²⁴ Noqw God umuy wānwayhqa pan umuñem yūkuni. Pi pam soon qa lavayiy aw antsanni.

²⁵ Itahtupkomu, uma itamuñem nāwakinwisni.

²⁶ Uma nānatupkomñhqe pan sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy õqalantotani.

²⁷ Nu hapi Tutuyqawhqat aw yankañw umumi pañqawni: Uma it tutuvenit pas sohsokmuy God sinomuyatuy amumi añ túñwantotani.

²⁸ Nam Itahtutuyqawhqat Jesus Christ núokwaat umumum yantaa. Nam antaa.

Paul
THESSALONICAT
ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi añk Pēniata

¹ Nu' Paul it penta. Nu Thessalonicat ep God Itanay aw-nikañw pu Itahtutuyqawhçay Jesus Christ aw tōnawtaqamuy òqalanta, Silvanus-nikañw pu Timotheus pumuy amumuma.
² Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsiwtāa, pu Tutuyqawhçat Jesus Christ añq'ò.

The Judgment at Christ's Coming

³ Pay kurs pi itam hin God aw umuhpe qa hahlayhtiwisni, itahtupkomu, pi pam súantaq'ò. Pi umuhçapevewni a'nò òqawi'wisa.

⁴ Noçw òviy itam añqe' God aw tōnawtaqamuy amunawit umuy pihni'yuñwa, uma nānakwhani'yuñqat ep'e; òviy pi uma hīhihta añ kānanvotye' qa nai'eknayañwu.

⁵ Noçw pas suyan God sinmuy amuñem suan yúkuñwu. Pi uma put moñwtunatyayat hihkay'yuñqey mahtakni'yuñwniqe òviy put ep kānanvotya.

⁶ Pi God hapi suan tumalay'ma. Noçw hakim umuy okiwsahsanyaqamuy pam tuwat amumi nāoyni,

⁷ Ason hisat Tutuyqawhçay Jesus Christ a'nò hōhoñvity hoñvia'yatuy tsamkañw ònaçw mātaktiq'ò. Pep hapi pu' pam umuy kānanvotyaqamuy itamuy enañ nānasuñwanani.

⁸ Nikañw imuy put qa tuwi'yuñqamuy amumi pam qōhit uwiwitaqat akw nāoyni, imuy Itahtutuyqawhçay Jesus Christ añqw lomatuawit qa aw tuçayvastotaqamuy amumii.

⁹ Puma soon hisat Tutuyqawhçat aw yórikyani, pu qaan'ewakw òqalayaw aw'i. Yan hapi puma sutsep sivintoyniwyani,

¹⁰ Hisat pam pítuniq'ò. Pep hapi pu' put sinomat put pas hihtatotani; pu sohsoyam put aw tuptsiwni'yuñqam put aw kātayyuñwii. Noçw uma nuhtum pep hoñni. Pi itam umumi lomatuawit yuaatotaqaw, uma tuptsiwya.

¹¹ Paniçw òviy itam yūmosa unuñem nāwakintiwiisa. Pay nam Itana God umuy namorstaça umuy put tímānihqey hihkay'yuñqat pan umuy yúkuni. Nam pam òqalay ahiy umuhlo-matunatyay añ ahsupoç aw antsanni, pu umuhçapevewniy ahiy umuhtumalayyu.

¹² Pahsat pu Itahtutuyqawhçay Jesus Christ natñwaniat umuhpe pas pavan mātaktini; noçw úmawat put amum pas pavan mātaktotini, Itanay God-nikañw pu Tutuyqawhçat Jesus Christ pumuy núokwayat añ'a.

2

The Wicked One

¹ Noçw Itahtutuyqawhçay Jesus Christ hin pituqaw, itam put aw tsovaltiniqat itam put umuy āawnaya, itahtupkomu.

² Noçw uma qa āpiy pay umuhwunniy ep wiñwhinyuñwniqat itam umumi oki-whiñqawani. Kurs hak Tutuyqawhçat talōñniat aw pay pitsiwtāqat umumi pañqawhçay, uma qa nānaphin wūwantotani, sen hak God Hikwsiyat ahiy put yuaataqey pañqawniq'ò, sen pam God enēm yuaataqey pañqawni, sen itamuñaqw put pēnit kwúsuhqey pañqawni.

³ Noçw pay qa hak hapi umuy hihta akw únatoynani. Pay ason sinom God navotiyat aw a'nò rohomhtivayaqaw, hak tāqa qaanhçiput akw tuyqawiwtāqa, maskimiç tūviwniqey òviy tihtiwihça mātaktiqw, pep pu' Tutuyqawhçat talōñniat aw pítuni.

⁴ Pam tāqa hapi pas añ sohsokmuy pas hihtunihqey pan túriwantiwyaqamuy amuhpa' nāwakintiwyaqamuy amuhpe sus'oveqnihqe nātsotskanani. Nihqey pam God enēm kihut ep çatuptut, pam God-nihqey pañqawni.

⁵ Ura nu nāt umumunihqey, umuy iit āawnāqat ya uma pay suhtokya?

⁶ Noçw pay ason pas pam tāqa nāp paptsiy ep mātaktiqey aw pahsavoy ahoçy ñuy'taqat pay uma navoti'yuñwa.

⁷ Taq i' hak Nukpana pay nanauveye tumalay'ta, it tāqat hisat pítuniqat aw pahsavoo. Noçw pay put ahoçy ñuy'taqay pay soon nāt qa ñuy'tani, hisat pam áyoniqey pahsavoo

⁸ Ason pam áyoniqw, pep pu' i' hak himu çalomātāqay mātaktini. Noçw pay Tutuyqawhçay moañaqw hikwsiy akw put nīnani. Pam qaan'ewakw tālawñway'kañw pite', put haçami hintsanni.

⁹ I' çalomáhintsakça Satan òqalayaw pasiwkañw mātaktini. Nihqey pam hīhihta kātumalay'tani, pu sohsok hihta wutsit hintsakni.

¹⁰ Pam sohsok hihta qaantsatskiwhçat akw hakimuy sūlawhtiniqamuy únatoynani. Puma as pi navotit pas antsanihçat qa tsúyaka, pu ayo nõñakniqey qa nānawakna.

¹¹ Yaniqw hapi ðviy God puma hihta pay a'tsat tütuptsiwaniqat pan pumuy unañwtoynani.

¹² Noqw puma sohsoyam maskimiñ maspiwyani. Puma pi navotit pas antsanihqat qa tütuptsiwat, tuwat soq qaanhintsatskiwhqat añ nāhahlaynaya.

You Are Chosen for Salvation

¹³ Noqw kwakwhat pi uma God lavayiyat pas antsanihqat aw tuptsiywaqey, Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy kwañw'ewayhtotiqe ayo nõña, pi God pas yayhniwhqat añqawq pay umumi unañway'taqe umuy namorstaq'õ. Noqw ðviy itam yūmosa put aw kurs hin qa hahlayhtiwisni umuhpee.

¹⁴ Kwakwhat pi pam itamuhpiy umuy lomatuawit āawna; nihqe umuy wāñwayhqe, umuy Itahtutuyqawhqay Jesus Christ amum kaptsi'tiwyaniqat umuñem tunatyawta.

¹⁵ Yanta itahtupkomu; ðviy uma hūrs hoñni. Nen itam umumi hin lavayhtotiqat, pu itahtutuvenyi akw umumi tutaptotaqat uma hūrs ñuy'yuñwni.

¹⁶ Itahtutuyqawhqay Jesus, God Itanay amum itamumi unañway'taqe, núokway ahpiy itamuy yūmosa wuko'-nañway'yuñwiniqat itamuñem pan yuku; piw itamuy hihta lolmat unañwvahsi'yuñwiniqat pan itamuy unañwtoyna.

¹⁷ Nam pam umuy wuko'nañwtoyni'tani, uma qanánahtsopkahkañw lolmat yuaatotakañw, lolmat tumalay'yuñwiniqat ðviy'õ.

3

Pray for Us

¹ Yantani itahtupkomu. Uma itamuñem nāwakinwisni; noqw Tutuyqawhqat lavayiat añqe' kúrukiwme', sohsovik tuyqawvani, hin umuhpa' tuyqawvwaqey pan'i.

² Noqw itam qahopihtuy nukpansinmuy amuñaqaw ayo oyiwtani. Taq qa sohsoyam sinom God qapēvewni'yuñwa.

³ Noqw pay pi Tutuyqawhqay hihta añ pas qaatsáy'maqe soon umuy qa hūrs hoñnani, pu qalolmat añqw umuy ayo ðyani.

⁴ Ura itam umumi hin tutaptotaqat uma añ hinwisqey soon qa yūmosa panwisniqat itam Tutuyqawhqat ep umuy qapēvewnaya.

⁵ Noqw nam uma God aw pas pavan unañway'yuñwe', nakwhani'kahkañw, Jesus Christ nuhtay'yuñwni, Tutuyqawhqay umuy pan unañwtoynaq'õ.

The Obligation to Work

⁶ Itam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw yankahkañw umuy ayalalwani itahtupkomu: Kurs haqawa tuptsiwini'taqey pañqawkañw, itamuñaqaw hin lavayit õmahtaqey qa añ hinmat, soq naõnhqatuqaw, uma qa put a'puñalyani.

⁷ Pi uma itamuy hinyaqaw panyaniqey navoti'yuñwa, ispi itam umumum yesqe, qa paysoq hinwisq'õ.

⁸ Piw itam qa haqam hakiy nõvayat paysoq nõnova. Itam qa pan hinyuñwt, tókilat añ-nikañw pu talõ' tumalat añ maqsonlalwañwu, pas pay qa haqawat umumi tükwaiwyuñwiniqey ðviy'õ.

⁹ Yantsak-wisa itamu. Itam qa paysoq umumi tunõstuñlay'yuñwuwu, pay as pi itam put makiway'kahkañwo. Nikañw itam hinwisq, pay uma piw itamun yesniqat ðviy itam pay apiwiyuñwa.

¹⁰ Suhpan ura itam nāt umumumyaqey yan umumi tutaptota: Pay qa tumalay'taqe piw qa nõsmantani.

¹¹ Taq itam nanaptaqaw, yaw haqawat umuhpe qa hihta hintsatskañwu, qa tumalay'yuñwuwu; nihqe qa nāp hihta himuy añ sus'itsyañwu.

¹² Noqw ðviy itam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw yankahkañw, hakimuy añ panyuñqamuy ayatote', u'nanayani: Uma pās yeskahkañw, tumalay'yuñwe', nāp umuhnovay nõnovayani.

¹³ Noqw úmawat itahtupkomu, uma lolmat hintsatskaqey añ qa õõnani.

¹⁴ Ason kurs haqawa it tutuvenit ahpiy itahlavayiy aw qa tūqaytaqaw, uma aw tunatyaltote', qa a'puñalyani, noqw pam hamanhtini.

¹⁵ Nikañw uma put qa tuwqay'yuñwt, pas umuhtupkoynihqat pan u'nanayani.

Final Words

¹⁶ Noqw nam Tutuyqawhqay hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa pas nāp yūmosa umuy kwakwhat unañwat maki'tani, añ ahsupoq'a. Nam pam sohsokmuy umumum hinmani.

¹⁷ Nu' Paul hapi pas nāp imay akw umuy õqalaqey, pēna. Yan hapi nu sohsoq itutuvenyi tuvoylata. Nihqe ðviy hapi nu pēna.

¹⁸ Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumum yantaa. Nam antaa.

**Paul
TIMOTHYT
aw mohti Pēniata**

¹ Nu Paul Jesus Christ ayaatniḥqa it penta. God itamuy ayo ḍoyhqa hapi nuy ayata, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqa aw itahtaqa'nañwa pīwu.

² Nu Timothy ḍqalanta. Um qapēvewnit ahpiy itii. Okiw nam Itana uñ ḍkwalnit, núokwat, piw kwakwhat unañwat máqani, Jesus Christ Itahtutuyqawhḡay ámuma.

Warnings against False Teaching

³ Ura nu Macedoniat aqwniqe pay um hāk Ephesus ep huruhtiniqat ūmi pañqawu. Nen um haqawatuy mēwaq̄w, puma qa hihta alōñōt sinmuy tutuqaynayani.

⁴ Pu hīhihta tūtuwutsit qa aw unañwtavi'yuñwni, pu haq̄aqw sinototiqat qa haq̄ami so'taqat lavayit aw'i; taq soq pam nānap hin wuwnit tumalay'kañw, añwu qapēvewnit ahpiy pās unañwat yēsīwhqat qa put tumalay'ta. Noq̄w ḍviy um pumuy mēwani.

⁵ Um añ tuptsiwni'yuñqamuy ḍqawhtoynaniqat ḍviy nu uñ pan ayata. Um pantsakq, pumuy unañwaam qa hihta akw itsēheeiyuñwni; piw qa hihta qalomáhintsakpit navoti'yuñwni. Puma pas antsa God aw tuptsiwni'kahkañw, pas antsa put aw unañway'yuñwni.

⁶ Taq haq̄awat as iit tūtutuqaynayay, put añq̄w lasya, pu pay hihta an'ewakw yuaativaya.

⁷ Puma God tutavoyat sinmuy tutuqaynayaniqey tuñlay'yuñwa; piw pas qananaht-sopkahkañw yuaatota; nikañw hihta tutuqaynayaqey qa pas antsa mátsi'yuñwa.

⁸ Noq̄w pay pi itam navoti'yuñq̄w, God tutavoat lolma, hak suan akw moñwvasniq'ḍ,

⁹ It navoti'yuñq̄ee: Pi pam himu mewnitutavo haq̄am suan hinwisq̄amuy qa pumuy amuñem taviwa, pi qaanhinwisq̄amuy amuñemi-hakimuy qa tuq̄ayvastotaq̄amuy amuñemi, piw hihta qa kaptsi'yuñq̄amuy, pu qalomáhintsatskaq̄amuy, pu God aw qa tunatyaltoiq̄amuy, piw hihta pas āantsawat hovalantotaq̄amuy, namuy, sen yumuy q̄ḍyantotaq̄amuy, pu tuq̄wyantotaq̄amuy,

¹⁰ Pu tuskapq̄atsit añ hinwisq̄amuy, pu tahtaqt tahtaqtuy amumum nāhahlayyaq̄amuy, piw tūuyiñwyaq̄amuy, pu a'tsatuy, pu pas qaatsátotaniqey pañq̄aq̄wat atsátotaq̄amuy amuñemi. Noq̄w hak suan tutuq̄ayhpiḡ qa an hinmaq̄at pay mewni piw put eñem taviwa.

¹¹ Pam tutuq̄ayhpi lomatuaawit q̄aḍwihintaq̄at amum súnanta, it lomatuaawit God ahpiy inumi mátwiwhqat ámuma. Nam pam sūtsep tayawintiwa.

Gratitude for God's Mercy

¹² Nu Itahtutuyq̄awhḡay Jesus Christ pas hahlayi. Kwakwhat pi pam nuy qa atsat hinmaq̄at pan inumi tuptsiwhq̄e, nu put eñem tumalay'taniqat aw nuy ayata, pu piw nuy ḍqalmaq̄a.

¹³ Ura nu hisat put aq̄w hiñq̄awlawhq̄e, put sinomuyatuy okiwsahsana, pu nu pumuy qalomáyuatañwu. Nikañw nu náto qa tuptsiwni'taq̄e ḍviy hihta hintsakq̄ey qa navoti'ta. Noq̄w ḍviy Tutuyq̄awhḡa nuy ḍkwatuhq̄e,

¹⁴ Núokway nuy q̄aḍwímaq̄a; niñq̄e nuy pan unañwtoynaq̄w, nu Jesus Christ aw tuptsiwe' pas pavan put aw unañway'tani.

¹⁵ Noq̄w i' yan lavayi pas antsaniq̄w, tatam sinom sohsoyam put kwusuyani: I' Christ Jesus qaanhinwisq̄amuy ayo ḍyaniq̄e tūwaq̄atsit aw pituhq̄ata. Noq̄w nu' hapi qaanhinwisq̄amuy amuñaq̄w pas mohpeq̄'a.

¹⁶ Nikañw pay Jesus Christ yaniq̄w nuy ḍkwatua, pam inuhpiy mohti wuhkomaq̄apsiy mahtaknaniq̄e ḍviy'o. Noq̄w yahpiy haq̄ahpiy sohsoyam put aw tuptsiwyaq̄am q̄atsit qa so'taqat himuy'vayaniq̄ey navoti'yuñwni.

¹⁷ God hapi sutsep Moñwi, qa mokñwuqa, qa taymataq̄niḥqa, piw pam-sa hapi sūka suyan unañwtalwuñwi'ta. Nam pam sutsep aq̄whaq̄ami kaptsi'tiwaa, piw tayawintiwa. Nam antaa.

¹⁸ Taa, itii Timothy, ura hakim tuptsiwni'yuñq̄am uñ hinhtiniqat añwu pay yuaatota. Noq̄w ḍviy nu uñ it ayatani: Um God eñem hihta qalolmat aw rohommani.

¹⁹ Um qapēvewnit añ hinmani; kurs himu haq̄am qalomáhintaq̄w um uh'unañway ep navote', qa pantsakni. Taq haq̄awat qa pan hinwisq̄e, tuptsiwniy ayo yukuya.

²⁰ Ura Hymenaeus piw Alexander panhti. Noq̄w ḍviy nu pumuy Satan aw mátwi, puma pāpu God aq̄w qa hiñq̄awniq̄ey tuwi'vaniqat ḍviy'o.

2

¹ Noq̄w ðviy nu yan ùmi lavayhtini: Itam sohsokmuy sinmuy amuñem mohti pas okiwhiti-wisni, nāwakinwisni, pu amuñem aw hihta tūviñlalwani, amuñem aw kwakwhalalwani,

² Tis ðviy añ pas momñwituy, pu añ òqalat pasiwyuñqamuy amuñemi. Nen itam sutmakiw-taqat pās uyiawwataqat qatsiyeni, pās tunatyawkahkañw, qa atsáy'kahkañwo.

³ Pi yan itam suan hinwise', God itamuy ayo ðoyhqtat unañwveyani.

⁴ Pam sohsokmuy sinmuy ayo nõñakniqat nāwakna, pu put lavayiyat pas antsanihqat tuwi'vayaniqata.

⁵ Pi God hapi pas sūkaa. Noq̄w God pu sinmuy amuhtsave wúnuhqa pas sūkaa, i' taqa, Christ Jesus.

⁶ Ura pam sohsokmuy sinmuy mātapniqe ðviy nātavi. Piw tuwaniyat aw pituq̄w, pam nuhtuhpa' navotniwa.

⁷ Noq̄w ðviy nu put aw lavaytaviwa, pu ayaiwtaniqeyu. (Nu hapi Christ atpip pas sūañqawu; nu qa atsálawu.) Nu imuy qa-Jew-sinmuy amumi ayatiwa, pumuy lomatuawit aw tuptsiwy'e', lavayit pas antsanihqat añ hinwisniqat pan pumuy tutuqaynaniqe ðviy'o.

⁸ Paniq̄w ðviy sohsovik tahtaq̄t may qahováriwtaqat akw òmi māvuyawkahkañw, God aw nāwakintotaniqat nu nāwakna, qa itsívuiwkahkañw, pu piw qa pēvewni'kahkañwo.

⁹ Pu pay amún piw ima momoyam hamanay'kahkañw, pās unañway'kahkañw, yūyahiwatani; pu hihta pas a'nõ hihkay'taqat yūyahniqey qa pan tunatyawyuñw-sikavalasivata, pu pearls pīwu; pu qa hihin hõmīy aw yuykuyani, pas pay pumuy pipsantotaniqat ðviy'o.

¹⁰ Puma qa panyuñwt, lomahintsakpiy akw namtakni'yuñw. Pi pam pantaqa momoy-muy God pas kaptsi'yuñqamuy sūamuhpee.

¹¹ Pay wuhti qahinqawkañw, okiw unañway'kañw, God lavayiyat nanatuwnamantani.

¹² Pu wuhti tūtutuqaynaniqat nu qa nakwaha, pu t̄aqat aw moñw'iw tamantaniqata; pay pam qa hiñqawlawmantani.

¹³ Pi Adam mohti yukiwa; noq̄w añk pu' Eve yukiwa.

¹⁴ Pu Adam atsat qa tuptsiwa; pi wuhti ùnatoyniwhqe, mewnit ep qaanhti.

¹⁵ Nikañw pay kurs pam puwsuñway amum naniyukit qa hovale', nāmi unañway'te', suan qatsit añ pās hinme', pam tiylawhqeay añ ayo yámakmantani.

3

Leaders in the Church

¹ I' hapi pas antsa: Hak God sinomuyatuy amumi tunatyawtaniqey tuñlay'taqa lolmat tumalat tuñlay'ta.

² Taay, noq̄w i' hapi hak God sinomuyatuy amumi tunatyawtaqa pas qa hihta ep tukopniwtamantani; sūkw wuhtit kõñaatmantani; nāmi tunatyaltimantani; pasi'nañway'tamantani; lomahintsakmantani; kiy ep sinmuy ðoyhtimantani; sinmuy tutuqaynaniqey tuwi'tamantani.

³ Honaqkuyit qa hihikwini; qa a'nõ unañway'tamantani; sivat qa nanaqashintamantani; qa suy'tsiptimantani; qa a'nõ hiñqawnummantani; qa nāp hihta himuy qa tuñlay'tamantani;

⁴ Kiy ep yesqamuy suan oyi'tamantani; timuy amumi tuyqawi'tamantani; pu timat nay kaptsi'yuñwmantani.

⁵ Puyaw hak haqam kiy ep yesqamuy suan oyi'taniqey qa tuwi'taqa tis pam hin God sinomuyatuy oyi'tani?

⁶ Qa puhutuptsiwhqamantani; taq nāp hisat ka pam kwivi'nañwtiqw, God put eñem qalolmat yúkuni, pam Nukpanat eñem hin yúkuhqeay pan'i.

⁷ Pu ðviy piw pam qatuptsiwini'yuñqamuy amuhpiy aw lomanavotiw tamantani; taq nāp hisat sen hak hihta ep put òvelantaniqw, pam Nukpanat hūwiyat aqw pākini.

Helpers in the Church

⁸ Pu ima añ tu'sawni'yuñqam piw amún pasi'nañway'yuñwini; qa neveyuaatotani; honaqkuyit qa hihikwyani; sivat qa nanaqashinyuñwini.

⁹ Unañway pasiwkahkañw, hihta as tupkiwtañwuqat itam tutuqayyaq̄w tuptsiwyaqey ñuy'yuñwini.

¹⁰ Pu ason piw ima mohti aw pohtiwymantani; nen kurs qa hihta akw hinyuñwe', pahsat pu tu'sawni'taqat qeniyat ep hoñvamantani.

¹¹ Pu ðviy pay nõmamat piw amún pasi'nañway'kahkañw yesni; qa kokoliyawhtni; suyan unañway'yuñwini; sohsok hihta añ qa atsáy'wiskahkañw hinwisni.

¹² Pu tu'sawni'taqa sūkw wuhtit kõñaatmantani; timuy, pu kiy ep yesqamuy suan pās oyi'tamantani.

¹³ Pi ima suan tu'sawni'yuñqam pas kaptsi'tiwyañwu; piw Christ Jesus aw tuptsiwñit qanahatsopakhañw yuaatotani.

The Great Secret

¹⁴ Noqw pay hisnen nu qa pas hisattiqw ùmiqniqey wùwankañw, iit ùmi penta.

¹⁵ Nikañw kurs nuy qa itsniqw um God sinomuyatuy amuhpa' hin hinnumniqey navoti'tani; puma hapi God qátuhqat aw tónawtaqamu. Puma God lavayiyat pas antsanihqat makiway'yuñq, put òmi ñuy'yuñwa.

¹⁶ Pi itam God pas kaptsi'yuñwa, hihta as tupkiwtañwuqat pas antsa qaòwìhintaqat ñuy'kahkañwo, it'a:

Sus'òqaltutuyqawhqqa tokoy'vaqe namtakna;

God Hikwsiat put qahováriwtaqat pan nuhtumi mahtakna;

God hoñviaymat put tuway'numya.

Sopkawtaqamuy sinmuy amumi pam yuaatiwa;

Pu tūwaqatsit ep sinom put aw tūtuptsuwa.

Pam òmiqatsit aw wìkiwhq, pep kaptsi'tiwa.

4

False Teachers

¹ Noqw Qahováriwtaqa Hikwsi hapi pas suyan pañqawu, yaw haqami so'ñwamiq haqawat tuptsiwñit añqw lasyaniqata. Nen hakimuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwwahkañw, tūunatotonyayaqamuy amumi puma tuqayvastotani, pu qasuan tutuqayhpiyamuy aw'ì.

² Ima pan tūtutuqaynayaqam God aw tuptsiwñi'yuñqey atsáy'kahkañw pañqawani; nihqey soon puma qaanhotoiqey unañwpeq navoti'yuñwñi.

³ Piw puma hak haqam nōmataniqat, piw puwsuñwtaniqat tūmewantotani, pu hihta nōsiwhqat nōnovaniqata. Noqw pay God hapi nōsiwhqat yuku. Noqw ima tuptsiwñi'yuñqam, pu God tunatyayat pas antsanihqat navoti'yuñqam hahlaykahkañw put òmalalwani.

⁴ Pi sohsoy himu God ahpiy yukiwtaqa hapi lolma; noqw òviy soon himu ayo yukiwñi, hak put tsúyakniniq'ò.

⁵ Pi pam God lavayiyat akw pas hímuniwhitiñwu, pu nāwakinpit akw'a.

A Good Servant of Christ Jesus

⁶ Pay um iit yantaqat tuptsiwñi'yuñqamuy u'nantoyne', um Jesus Christ eñem suan tumalay'tani, itahtuptsiwñiy ahpiy lavayit akw òqawi'kañwo, pu suan tutuqayhpiit añ hinmaqey akw'a.

⁷ Nikañw um añ an'ewakw tūtuwutsit, pu momoymuy lavaysaskwiyamuy qa aw unañwtavi'tani. Lolmat qatsit añ um nāò'qawnani.

⁸ Hak wárikтуwanlawhqqa pay hihsavo put akw moñwvastiñwu. Noqw pay hak God pas kaptsi'taqa hapi put sutsep akw a'nō moñwvasñwu, it qatsit ep'e, pu qatsit nātoniqat ep piwu.

⁹ I' lavayi pas antsaniqw, tatam sinom sohsoyam put kwusuyani.

¹⁰ Pi itam paniqw maqsonlalwakañw, itamumiq hìhìñqawqaqat ep nakwhani'yuñwa, ispi itam God qátuhqat aw yanyuñq òviy'o. Pam hapi sohsokmuy sinmuy ayo òoya, tis pi òviy imuy tuptsiwñi'yuñqamuy.

¹¹ Iit um nuhtumi tutuplawni, put tūtutuqaynani.

¹² Qa hak hapi ùmi qa kwañwátaytani, um nāto tsākwnihqat ep'e. Noqw um hapi nahpe imuy tuptsiwñi'yuñqamuy hin hinyuñwniqat amumi namtakni'tani. Um pās yuaatani; um pās hinmani; um nuhtumi unañway'tani; um pasi'nañway'tani; um tuptsiwñit añ hinmani, pu kwañw'ewakw qatsit añ'a.

¹³ Um nuy hisat aw píumiqat aw pahsavo nuhtuni tutuvenit añ tūñwantaniqey aw unañwtavi'tani, pu tūòkwhaniqeyu, pu tūtutuqaynaniqeyu.

¹⁴ Um hihta nahpe uhmakiway qa tatami'tani; pam hapi pantaqa ura wukw'a'yat ùmi matyawkahkañw, hin hintaniqat lavayhtotiqat ahpiy ùmi noiwa.

¹⁵ Um iit aw wùwantamantani; um awsa yuki'tani; noqw un òqawi'maqw, pam sohsokmuy amumi mātaktini.

¹⁶ Um nāmi tunatyawtani, pu tutuqayhpiit aw'ì. Um yūmosa panme' hapi ayo nātavi'mani; pu ùmi tūqayyuñqamuy piw ayo óyani.

5

Responsibilities toward Believers

¹ Hak wùkw qa qòhqòyat, naynihqat pan aw pās yuaatamantani; pu pay añ qa wùwukwmuy uhtupkomnihqat pan'ì,

² Pu an wuwukwmuy momoyumuy unumnihqat pan'i, pu pay qa wuwukwmuy uhsiwanmni-hqat pan'i, qanānaphin wuwankañwo.

³ Pu um an koñnalvutuy pas antsa nanalvutuy kaptsi'tani.

⁴ Kurs haqawa koñnalavu tímuy'taqw, sen mómu'y'taqw, pay puma tuwat put pásye', kiy aw wikye', pep tavi'yuñwmantani. Yan puma God unañwveyani. Pi pam an tuptsiwni'yuñqamuy amumi put tuñlay'ta.

⁵ Noqw i' hapi pas antsa nalqatqa God aw yankañw, mimhikqat, pu talōñwiwmaqat an yūmosa put aw okiwhtimañwu, pu nāwakinmañwu.

⁶ Nawus pi koñnalavu kwañwáewhqatqa nāt as taykañw pay soñawnen mokpuniñwu.

⁷ Yan um pumuy amumi hiñqawmaq, puma qa hihta akw hinyuñwani.

⁸ Kurs haqawa sinomuy hihta akw yesniqat amuñem qa hintsake', tis pi òviy pas amum ki'yuñqamuy amuñem pam qa pantsake', pam hapi tuptsiwniy ayo yuki'tani; nihqe qatuptsiwni'taqat epnihqe pas qa súantani.

⁹ Pu i' hak koñnalavu payhp sunat yahsañwni'taqa pas sūs puwsuñwtaqw, pay um púmuy-sa koñnalvutuy pan pohtoylani'tani.

¹⁰ I' hak pan pohtoylaniwhqa hapi hihta lolmat hintsakqey akw aw navotiw-taman-tani, tímuy suan wuñwñaqa piwu, hakimuy kiy ep pás òoyhqe, pu God sinomuyatuy kuyqamuy pāhomhqe, pu hihta akw okiwhinyuñqamuy ep amumi unañwtapqee, pu hihta lomahintsatskiwhqat an ahsupoq an hinmaqee.

¹¹ Nikañw um an momoyhoymuy koñnalvutuy pay qa nakwhani, taq puma Christ qa hihtatote', pahasat puwsuñwtotaniqey unañwtotiñwu;

¹² Nen qaanh-totiñwu, motivasiwniy ayo yukuyañwuniqee.

¹³ Puma pantote', qa hihta hintsatskat, panis tuwat kinawit yuñtinumyañwu. Pu puma qa panis panyuñwt, hihihta yuaatotañwu; qa nāp hihta himuy an sus'itsyañwu, pay as hihta qa yuaatotanikañw soq pantsatskañwu.

¹⁴ Paniqw òviy nuyniqw puma puwsuñwtote' tiy'ooyani; nen kiy, pu tímuy amumi tunatyawyuñwani. Noqw sinom amumiq hiñqawqam pāpu qa hiñqawani.

¹⁵ Taq haqawat pay Satan aw lasya.

¹⁶ Kurs haqawat taqat sen wuhtit tuptsiwni'taqat ahpiyviat koñnalvutiqw, pay pam put aw unañwtavi'tani; noqw God aw tōnawtaqam qa pumuy amumi enañ tūkawaiyuñwani. Nen puma an pas qa atsat nanalvutuy amumi unañwtavi'yuñwani.

¹⁷ Pu ima an wukw'a'yat pas suan nuhtumi tunatyawyuñqam pas pavan kaptsiwiyani, tis òviy God lavayiyat yuaatotaqamu, pu tūtutuqaynayaqamu.

¹⁸ Pi ura tutuvenit an yan pey'ta: Um wākasit sōhōvosit muritaqat motsóvuat qa somman-tani, kita; pu piw yanwata: Pay tumalay'taqa ahsatiy hihkay'tañwu, yan'i.

¹⁹ Pu um wukw'ayat hihta qalománeveltoynayaqw, put qa kwúsumantani, ason pas lōyōm sen pahyomhaqam put pas suyan navoti'yuñqey pañqawmaq, pu' um aw tuwantamantani.

²⁰ Pu an qaanhintsatskaqamuy sinmuy sohsokmuy amutpip u'nanamantani; noqw ahpiy sinom tsātsawnamantani.

²¹ Nu hapi God, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ, pu pas namorstiwayaqamuy hoñvia'yatuy amutpik ūmi pas pañqawni: Um hapi qa hakiy sūk-w-sa pas hihtay'kañw, yan hinmani, qa sūk-w-sa enem tunatyawkañwo.

²² Pay um qa pas hakiy God tumalayat aw suhpanamantani, sen um qa pas aw hin suyan navoti'tee. Taq ka pam qaanhinmaq, sinom un añwaiwtaqat wūwayani. Um nāmi tunatyawte', suan hinmani.

²³ Pay um pāpu qa kūyit-sa hihikwt, pay hisaq wine hikwmantani, uhponoy qa kwañwāhintañwuniqw òviy'o; pi um piép hinhtiñwu.

²⁴ Haqawatuy qaantsakpiam yep qatsit ep susmataqtiqw God amuñem qalolmat yúkuniqw, pam pay navotiwta. Noqw pay haqawatuy qaanhintsakpiam tupkiwyuñwa; nikañw ason hin yukiltiniqat aw pituqw pep pu' sohsoy mātaqtini.

²⁵ Pu pay òviy piw pan haqawatuy lomahintsakpiam añwu pay mātaqya, pu ahpiy pay qa mātaqyaqa soon qa nāto mātaqtini.

6

¹ Pu ima an tūtuwikt, moñwímuy hapi ahsupoq hihta an kaptsi'yuñwani; noqw qa hak God, pu put tutuqayhpiyat hinwat òvelani.

² Pu ima an tuptsiwni'yuñqamuy moñwi'muy'yuñqam pay soq pi pumuy tuptsiwni'yuñqam pumuy qa hihtay'yuñwuniqey qe'yani. Puma qa panyuñwt, amuñem suhtaq'ewkahkañw, tumalay'yuñwani, it an wūwankahkañwo: Ima qamuy akw moñwvasyaqam pay pumuy amún God aw tuptsiwni'yuñqey put aw unañwamatu.

Iit yantaqat um tütutuqaynakañw, añ ökwphantani.

³ Haqawat ka it tutuqayhpit súantaqat qa nānawaknani. Noqw it tutuqayhpi Itahtutuyqawhqay Jesus Christ lavayiyat ahpiynihqe itamuy hin Christ an yesniqat itamuy tutuqayna. Noqw puma put tutuqayhpit ayo yukuyat, hihta alōñōt tütutuqaynayani.

⁴ Puma pi kwīkwivitnihqe qa hihta navoti'yuñwa. Panis tuwat haqam nāñwuy'yuñwiniqey, pu lavayit pas hin lavaytaniqey-sa tunatyawyuñwini. Noqw put ahpiy hakim hihta ep qa tsuyhtiñwu; pu nāñwuy'yuññwu; nānamiq hiñqaqwañwu; nāismaqas'iwyuññwu.

⁵ Puma qalomāwunni'yuñqe, put ép nāñwuy'yuññwu; piw hihta pas antsanihqat qa navoti'yuñwa. Púmuyniqw hak God pas kaptsi'taqqa qa hihta rūrumaniqey ep hahlayni. Pumuy panyuñqamuy um añqw áyoni.

⁶ Noqw hak God pas kaptsi'taqqa hihta himuy'taqey ep nakwhani'taqqa pas antsa hahlayni.

⁷ Pi itam qa hihta yankahkañw, it qatsit aw öki; nihqe öviy itam qa hihta hinkahkañw, yañqw ahpiyyani.

⁸ Pay itam nōsiwhqay'kahkañw yuwsu'yuñwe', put ep nakwhani'yuñwini.

⁹ Taq ima añ kāhaktotiniqey nānawaknaqam unaheppit hūwit antaqat aw ökiñwu; pu hīhihta an'ewakw qalomātunatyawyuñwa. Noqw put akw sinom nāhwalaye', sūlawhtiñwu.

¹⁰ Pi hak sīvat pas hihtay'te' sohsok hihta qalomāhintsakpit aw unaheviwñwu. Put hapi haqawat nānawaknaqe, qapēvewnit añqw lasya; nihqe hīhihta qahahlayhpit akw nāsōskwiyaqe, nātuhotota.

Personal Instructions

¹¹ Noqw ūm'i, um God tumal'ayaata, pay um iit yantaqat ayo yuki'tani. Um Christ an suan hinmaqey añ ö'qalni, qapēvewnit añ hinmaniqeyu, nuhtumi unañway'taniqeyu, qa ĩts hin unañwtiniqeyu, okiw'unañway'taniqeyu.

¹² Um itahtuptsiwniy öviy hihta qalolmat aw rohommani. Um qatsit qa so'taqat ñuy'tani; put aw um wāñwayniwa, um wūhaknihqamuy sinmuy amutpip God aw tuptsiwni'taqey pañqawhqee.

¹³ God hapi sohsok taytoynañwuqa ūmi tayma, Christ Jesus ámuma. Ura pam Pontius Pilate atpik suan namtakna. Noqw öviy pumuy amutpip nu ūmi pas pañqawni:

¹⁴ Um uhtumalmakiway suan hinhtini. Hisat Itahtutuyqawhqqa Jesus Christ mātaktiniqat aw pahsavo qa hak uñ hihta ep tukopnani.

¹⁵ Pi hisat aw pituqw, pam namtaknani, God put eñem tokiltaq'ö. Pam hapi Sus'öqalanihqe, pas kaptsiwihqat sohsoyam navoti'yuñwini. Pi pam hapi sinmuy moñwimuyatuy amumi Moñwi, piw pumuy tutuyqawhqayamuy amumi Tutuyqawhqqa.

¹⁶ Pam sūka pas qa mokñwu, pas suyan tālat ep ki'ta; noqw soon hak put aw pituni; kurs hin hak haqam put aw yōriknī. Nam sohsoyam yūmosa put kaptsi'yuñwt, put-sa öqalay'taqat pañqaqwani. Nam antaa.

¹⁷ Ūm yep qatsit ep hihta a'nō himuy'yuñqamuy amumi pañqawhq, puma qa pas hihtunihqey namiwuwantotani; pu kāhakiwuy pay kurs hintaniqat qa aw yanyuñwt, God qátuhqat aw yanyuñwi, itamuy hihta añ nāvokawintaniqat öviy itamuy sohsok hihta qaöwihuylawhqat aw'i.

¹⁸ Nen puma hihta lolmat hintsatske', hihta qa kahkawñay, tūhuytotaniqey suhtaq'ewyani; nen lomatumalay ahpiy kāhak'iwyuñwini.

¹⁹ Nen hisat aw talōñvaniqat añwu aw hihta qa hinhtiñwuqat nennem waranhtote', qatsit qaso'taqat himuy'vayani.

²⁰ Pas aw iunañwa Timothy, um hapi hihta ūmi noiwhqat aw tunatyaltini. Nen nukuslavayit, pu an'e'wakwlvayit qa aw unañwtavi'tani. Piw himu navoti itahtuptsiwniy amum qa sūnantaqat um qa aw hintsakni, pam pi pay qa pas antsa navoti.

²¹ Noqw haqawat put aw lasyat, itahtuptsiwniy tatamhtota. Nam Jesus Christ núokwaat umum yantaa. Nam antaa.

Paul
TIMOTHY
aw ańk Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyay at hpiy Jesus Christ ayaatnihqa it penta, it qatsit itamumi awiniwtaqat Christ Jesus ahpiy nihqat tūaawnaniqē ÷viy ayaiwtaqa.
² Nu itiy pas aw iunańway Timothy ÷qalanta. Nam okwálni, núokwa, pu kwakwaha unańwa God Itanay ańqw ūmi pitsiwtāa, pu Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ ańq'ō.

Thanksgiving and Encouragement

³ Pas nu God aw hahlayhtima itii. Put hapi nu pas suyan unańway'kańw tumalay'ta, inamuy hin hinhtotiqat pan'i. Nu yūmosa inawakinpiy ań uń u'nantima, mimhikqat, pu talōnwintiwihqat ań'a.

⁴ Okiw ura um pakmumuńwuniqw, nu put u'ni'taqe pas nu as ūmi yórike' hahlayhtiniqey okiw nāwakna,

⁵ Pas ura um pas antsa qapēvewni'taqw nu put u'ni'taqe ÷viy'ō. Pay ura uhso Lois piw qa ÷wítuptsiwni'ta, pu uńu Eunice piwu; noqw pay ÷viy um soon piw qa pantani.

⁶ Noqw ÷viy nu nāt piw uń u'nanani. Ura nu ūmi matyawhq, um God ańqw hihta kuwahtiput makiwa. Taay, um put kuwahtiput apitoyni'te' put akw mońwvasni.

⁷ Pi God Hikwsiy itamuy máqahqē, itamuy maqaswuwni'yuuńniqat qa pan itamuy unańwtoyna. Pi Hikwsi itamuy ÷qalat, nami'nańwat, pu pas suyan wuwnit maqa.

⁸ Noqw ÷viy um Itahtutuyqawhqaqay nuhtumi yuaataniqey qa hahmanni, pu piw nuy put eńem sivilawhqaata. Um lomatuwawit yuaataniqey ep kánanvotqey ań nakwhani'tani; sam pi um God ÷qalayay akw put ań kuyvani.

⁹ Pi pam hapi itamuy ayo oya; nihqē itamuy suan hinwisniqat ÷viy itamuy wáńwayi, itahhinsakpiy qa ÷viynit, nāp tunatyay, pu núokway ahpiy'ō. Pi pam tūwaqatsit nāt qa yukut, pay pepeq it Christ Jesus ań itamuy núokway máqaniqey yuku.

¹⁰ Nikańw pas yepehaq pu' itamuy ayo óyahqa Jesus Christ pituhqē mokiwiuy ÷qalayay súlawtaq, God itamuy hin ayo óyaniqey tunvótna, lomatuwawit ahpiy'ō;

¹¹ Nihqē nuy ayataqē, put lavayiyat yuaataniqat aw nuy tavi, imuy qa-Jew-sinmuy tutuqaynaniqata.

¹² Noqw put pantaqat ÷viy nu yāyan hihta ań kánanvota. Nikańw pay nu qa hahmana; pi nu hakiy aw tuptsiwhqey suyan navoti'ta; nihqē nu put aw hihta mātappq, pas kurs hin pam hisat pituniqey qa aq̄w pahsavo put aw tunatyaltiniqat nu qapēvewna.

¹³ Nuy hin lavayit suan tūtutuqaynaqat um u'ni'kańw, pan tūtutuqaynani Christ Jesus qapēvewnakańw, put aw unańway'kańwo.

¹⁴ Pi Qahováriwtaqa Hikwsi itah'unańwpeq qátuhqa ūmi hihta pas hihkay'taqat kuwahti. Taay, um put pás aw tunatyawkańw tavi'tani.

¹⁵ Noqw it pay um navoti'ta: Ima Asiat ańq̄wyaqam sohsoyam nuy mātatvet, nuy tatamh-tota. Noqw i' Phygellus, pu Hermogenes puma nuhtuma.

¹⁶ Pas pay Tutuyqawhqa okiw Onesiphorus ep kivituy ÷kwatuwni. Kwakwhat pi pam qa sūs inumi unańwtavi; nihqē nuy qa hahmana, nāmahin pi nuy sivikive pakiwtaq'ō.

¹⁷ Nihqē ÷viy ura pam Rome epnihqē, nuy pás hepqē tuwa.

¹⁸ Pu ahpiy pay Ephesus epeq hihsa'haqam hihta ań inumi unańwtapqat pay um put pás navoti'ta. Okiw nam Tutuyqawhqa pite', put ÷kwatuwni.

2

A Loyal Soldier of Christ Jesus

¹ Noqw ÷viy'ō itii, um núokwat Christ Jesus ahpiy nihqat akw ÷'qalni.

² Ura nu kaysiwhqamuy tutuqaynaq̄w, um pep inumi tūqayta. Um put hapi tuwat hakimuy qa paysoq hintsatskaqamuy amumi mātappq, puma put tuwat tūtutuqaynayani.

³ Um Christ Jesus eńem kánavotpit ań kuytani, soláwat qa hihta tusi'taqat an'i.

⁴ Qa haq pi hak tuwvóhtinumqa yep qatsit ep hīhihta hintsatskiwhqat akw nāsoontsahtsana. Taq pam panhte' soon mońwiw unańwveni.

⁵ Wawarsqa a'nō horńvinen hihta ahsate', put kwúsusńwu. Pam nawus sohsoq kaptsi'tiwhqat ań hinme' put ahsatańwu.

⁶ Pasva tumalay'taq̄a soon qa mohti aniwnit nōsńwu.

⁷ Nu ūmi hihta lavayhtiqaq̄w um aw wūwani. Pay ason Tutuyqawhqa soon uń qa māmatsnani.

⁸ Ura Jesus Christ, David natkoat, mokiwuy añqw ahoy tātayi. It lomatuawit hapi nu sinmuy āwinta.

⁹ Nihqe put ep nu hihihita añ kānanvota, qaanhintsakqat añ'i. Hikis pi nu pas som'iwta. Nikañw pay God lavayiat qa som'iwta.

¹⁰ Paniqw pi nu ōviy añ hakimuy namorstiwyagamuy amuñem iit hihta añ kuyta, pas pay okiw puma Christ Jesus ahpiy ayo nõñakiwte', put amum setsep kaptsi'tiwyaniqat ōviy'o.

¹¹ Pay i' lavayi pas antsaa: Kurs itam Christ amum soe' piw amum yesni.

¹² Itam kānavotpit añ nakwhani'yuñwe', put amum moñw'iwyuñwini. Itam put qa tuwi'yuñqey pañqawaqwaq, pay pam piw itamuy qa tuwi'taqey pañqawani.

¹³ Nikañw pam soon hihta ep nāatsatoynani; nihqe ōviy soon atsáy'mani; nāmahin pi as itam atsáy'wisq'ō.

An Approved Worker

¹⁴ Iit yantaqat um pumuy añ ahoy u'nantoynani. Tutuyqawhqat aw yankañw pumuy amumi pañqawhq, puma lavayit ep qa nāñwuy'yuñwini. Taq pam pantaqa lavayi soon hihta apitini, pay soq aw tūqayyuñqamuy wuwniyamuy nukushintsanni.

¹⁵ Um God unañwvniqey añ ō'qalni. Um it lavayit pas antsanihqat suan tūtutuqayne', uhtumalay qa hahmanni.

¹⁶ Nikañw hapi um pay añ hihta an'e'wakw nukuslavayit qe'ni. Pan lavayi'yuñqam soq sinmuy God añqw lasnayañwu.

¹⁷ Noqw pumuy lavayiam ankituyat an ep wūyak'iwmañwu. Pumuy panyuñqamuy hapi amuñaqw i' Hymenaeus-niqw pu Philetus puma nuhtuma.

¹⁸ Puma it lavayit pas antsanihqat añqw lasqe, pay yaw ahoy yesvaniwniqa añ ruhpaqkat pañqawlawhqe pētuy qapēvewniyamuy hovala.

¹⁹ Noqw pay pi God kiyat tukwyayhniat hūrs yukiwta, it yantaqat akw tuvoylay'kañwo: Tutuyqawhqqa nāp sinomuy tuwimuy'ta, it akw'a, pu piw Sohsoyam Christ natñwaniyat tuñwini'yuñqam qaanhintsatskiwhqat añqw ayo'yani, it akw'a.

²⁰ Pay pi haqam kahaksinot kiyat ep hihinyuñqa tsatsqapta. Pēhu palasivat añqw yukiwyuñwuwu, pu pēhu qōtsásivat añq'ō, pu pēhu kohot añq'ō, pu pēhu tsōqat añq'ō. Sinom pēhut añ nõnovañwu, pu pēhut aqw novaakwsiñwput maspayañwu.

²¹ Noqw ōviy hak haqam qaanhtiput añqw nākwañ'ewakwte', pam hihta nukñwat aw āpini. Pam Tutuyqawhqat aw nānoi'te', sohsok hihta lolmat tumalay'taniqey aw moñwvas'iwntani.

²² Oviy um unvō'nañwat pay aw qa unañwtavi'tani; ayam tōtimuy hin hinyuñqat um qa panmat suan hinmaniqey añ ō'qalni, qapēvewnaniqeyu, nuhtumi unañway'taniqeyu, kwakwhat qātuniqeyu, añ hakim suan unañway'kañw Tutuyqawhqat aw nāwakinwisqamuy hin hinwisqat pan'i.

²³ Nikañw um pay an'e'wakw lavayit, nāsta navotit ahpiynihqat qa aw unañwtavi'tani; taq put pantaqat ahpiy hakim nāñwuy'totañwu.

²⁴ Pi Tutuyqawhqat tumal'ayaat hakiy amum qa nāñwuy'tamantani. Pay pam sohsokmuy pāsmantani; tūtutuqaynaniqey tuwi'tamantani; qa suy'tsivuni;

²⁵ Pās unañway'kañw, put aw rohomnumyagamuy amumi yuaatani; pay hisnen God amuñem pan yukuqw, puma nāp tunatyay añqw lasye', it navotit pas antsanihqat nānakwhani.

²⁶ Nen Nukpanat huhuwihpiyat añqw ayo nõñakni, puma as kwisyaqe, put-sa aw tuqayvasi'yuñwa.

3

The Last Days

¹ Pu it um piw navoti'tani: Nāt qatsíso'ñwamiq qatuvostini.

² Nāt sinom nenñem-sa hihta tunatyawyuñwini; qa nāp hihta himuy tuñlay'yuñwini; hihta kwiviyuaatotani; kwivi'nañway'yuñwini; nuhtumiq tutsiwyuaatotani; yumuy, namuy qa amumi tūqayyuñwini; hihta qa tsūyakyamantani; God qa kaptsi'yuñwini;

³ Tūqahahlayyani; namiyukiy tutkilalwani, hihta tūatsatotoynayani; qa nami-tuyqawwi'yuñwini; a'nō unañway'yuñwini; añ lomayesqamuy amumi qa suhtaq'ewyani;

⁴ Nānamiq nukpanhtotini; hihta ep qa tunatyaltotimantani; nātsotskanayamantani; God aw qa unañway'kahkañw, kwanñwāewhpit-sa añ nāhahlayyani.

⁵ Pay as God aw tuptsiwini'yuñqey pan hiñqawwakahkañw, put ōqalayay qa nānawaknani. Um pan hinyuñqamuy qa amu'puñalni.

⁶ Ima hapi hakim kīnawit yuñtinumyaqe tuskapmomomuy, qaanhtipuy akw mañwūiyuñqamuy, hihihita tuñlayiy akw ūnaiwwisqamuy añwutiwisa.

⁷ Momoyam pan hinyuñqam as sutsep hihta tutuqayyahkañw, pas soon hihta pas antsanihqat tuwi'vayani.

⁸ Noqw pay pi ura Jannes-niqw pu Jambres puma Moses ehpewi wunuptuqw, pay òviy hapi pan ima it tutuqayhpit pas antsanihqat aw rohomnumya, nukuswuwni'yuñqamu, God aw tuptsiwnit añqw lasyaqamu.

⁹ Nikañw kurs hin puma haqami òkini. Pi pumuy an'e'wakw hintsakpiam susmataqtini, pumuy taqatuy hintsakpiam hin mātatiqat pan'í.

Last Instructions

¹⁰ Noqw pay pi um nuy hin hinmaqat pās navoti'ta, nuy hihta tūtutuqaynaqata, nu hin qatsi'taqata, nu hihta añ ò'qalgata, nu hin God qapēvewnaqata, hihta añ wuhko maqaptsi'taqata, nuhtumi unañway'taqata, qa súokiwhitiñwuqata.

¹¹ Ura nu Antioch ep hihta añ okiwsahsaniwa, pu Iconiam ep'e, pu Lystrat ep'e. Ura nu hīhihta añ kānanvota; noqw pay Tutuyqawhqa nuy put sohok añqw ayo tavi.

¹² Nikañwo, pay sohsoyam Christ Jesus aw tōnalte', God unañwveyaniqey nānawaknaqam pas kurs hin qa okiwsahsaniwyani.

¹³ Nikañw ima añ nūnukpanht, hihta añ tūnaheptiwisqam suyhtsepñwat qalomáhinwisni; tūnatotoynayani, piw nāp ūnatotini.

¹⁴ Noqw um hapi hihta tūqayhqe, pu nātuptsiwnaqey añ yūmosa hinmani, um hakiy añqw kwúsuhqey put u'ni'kañwo.

¹⁵ Pi um uhtsakoy añqawq tutuvenit tuwi'ta. Nihqe put akw um suan unañwtalwuwni'vaqe, Jesus Christ aw tuptsiwhqe, ayo yama.

¹⁶ Sohsoy God lavaiyat hapi put Hikwsiyat ahpiy pan pēniwa; nihqe hihta tutuqaynaniqey aw apiiwta, hakiy hihta ep òwihiniwhitiq put ep u'naniqey aw'í, pu hakiy suwip táviniqey aw'í, pu hakiy hin súan hinmaniqat put tutuwnaniqey aw'í.

¹⁷ God tumal'ayaat put ahpiy pās pasiwta; pu sohok lolmat tumalat aw pās na'sas'iwta.

4

¹ Paniqw hapi òviy nu God aw yankañw un ayatani, pu Tutuyqawhqa Jesus Christ aw yankañwo; pam hapi mātakte', moñwtaviwe', añ yesqamuy, pu pay so'pumuy hinwat yukunani.

² Nu ūmi pas pañqawni: Um lavayit yuaatani, nāp hísat nukwáñw'ewhtiqlw, pu pay nāmahin sen qa nukwáñw'ewhtiqlw, um hakiy aw put ep písoqmantani. Hakiy hihta ep òwihiniwhitiqlw, um hakiy u'nanamantani, mēwamantani, pu qa nañ'ekni'kañw sinmuy òqawhtoyani, pu God lavaiyat tūtutuqaynani.

³ Taq pay nāt haqahpiy sinom hihta suan tutuqayhpit soon aw tūqayyuñwe', kwañwálavayit-sa nanaptaniqey nānawakne', òviy haqe' unañwaam qatsqat pañ pumuy tutuqaynaniqamuy nāmi wáñwayani.

⁴ Nen puma it lavayit pas antsanihqat qa aw tuqayvastotat, soq tuwat tūtuwutsit aw unañwtapyani.

⁵ Noqw um hapi sohok hihta añ pās tunatyaltini, nen kānavotpit añ kuytani; lomatuwawit yuaatani; uhtumalmakiway sohok suan tumalay'tani.

⁶ Taq nu God eñem nīniwniqat aw pitsiwa; pay ka nu tsāvotiqw yañqw ahpiyni.

⁷ Nu itahtuptsiwniy aw pās tunatyawtaqe, put eñem rohomnuma, qanātusi'kañwo. Soñawnen inuñem pōhtavit nu añ kuyva.

⁸ Noqw òviy Tutuyqawhqa iahsatiy inuñem warani'ta, nuy suan qatsi'taqat ep'e. Nihqe ason pam pite', sinmuy amuñem suan yuke', pep pu' pam inumi put nōani, pu hakim kwañwtoynayakahkañw put nuhtay'yuñqamuy amumi piwu.

Personal Words

⁹ Um qa nātusi'te' its peqw inumini.

¹⁰ Taq Demas nuy tatamhta, yep qatsit pas hihtataqee; nihqe Thessalonicat aqwhaqamii. Noqw Crescens Galatiat aw'í. Noqw Titus Dalmatiat aw'í.

¹¹ Pay Luke-sa inumuma. Um Mark wikte', peqw inumini taq pam tumalat añ nuy a'nō paañwanta.

¹² Pu nu Tychicus Ephesus aw hōna.

¹³ Pu nu Troas ep ivōsálay Carpus aw taviqw, um ason peqw put yawmani, pu hīhihta tutuvenita. Tis òviy himuvukat añ pey'yuñqat um soon añqw qa kimani.

¹⁴ Palasivat siplawhqa Alexander nuy a'nō qalomáhintsana. Pay ason Tutuyqawhqa put tumalaytat añ aw ahoytani.

¹⁵ Noqw put hapi um ep nāmi tunatyaltini; taq pam itahlavaiy ep itamumi a'nō rohomhti.

¹⁶ Nāt nu sūs nēnem lavayhtiqw, qa hak inumum wunu; sohsoyam nuy tatamhtota. Pay hisnen i' yantaqa qa amunkiwakw hintani.

¹⁷ Noqw pay pi as pantotiqw, Tutuyqawhqa inumum wunuwkañw nuy öqalantat, wukotohowuy moañaqw nuy ayo tavi, nu lomatuwawit añ ahsupoq tunvotnaqw, sohsoyam qa-Jew-sinom nanaptaniqat öviy'o.

¹⁸ Nihqe pam nāt piw sohsoq hihta qalomáhintsatskiwhqat añqw nuy soon qa ayo távini, nen öveqatsit ep moñwtunatyay aw nuy pās wikni. Nam pam sutsep aqwhaqami tayawintiwaa.

Final Greetings

¹⁹ Um inuñem Priscat-nikañw pu Aquilat pumuy öqalani, pu Onesiphorus ep kīvituyu.

²⁰ Erastus pay Corinth ep huruhti; noqw nu Trophimus tütuyhqat Miletum ep tavi.

²¹ Um qa nātusi'te', nāt qa tömö'tiqw peqwni. I' Eubulus uñ öqala, pu Pudens, pu Linus, pu Claudia, pu ahpiy pay sohsoyam Christ aw tuptsiwni'yuhqamu.

²² Nam Tutuyqawhqa Jesus Christ umum yantani. Núokwa umumum yantaa. Nam antaa.

**Paul
TITUS
aw Pēniata**

¹ Nu' Paul, God tūwīkiat, pu Jesus Christ ayaatniḥqa it penta. God nuy namorstage, nuy ayataq̄w, nu put sinomuyatuy qapēvewniyamuy aḥ pumuy ōqawhtotoynani; piw itahtuptsiwniy aḥpiy navotit pumuy tutuqaynani.

² Itam itahtuptsiwniy aḥpiy qatsit qaso'taqat himuy'vayaniqey tunatyawyuḥwa. Ura God pas qa atsátaḥwuqa itamuy pan awini'ta, pam nāt tūwaqatsit qa yúkut'a,

³ Nihq̄e pas aw pituq̄w, lavayiy aḥpiy itamuy put navotna. God itamuy ayo Ooyhqa hapi nuy ayataq̄e, nuy lomatuawit nuhtumi yuaataniqat aw nuy tavi.

⁴ Titus, it sumituptsiwnit aḥpiy itiy nu ōqalanta. Nam okwálni, núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay aḥq̄w ūmi pitsiwtani, pu itamuy ayo Ooyhqat Christ Jesus aḥq̄'ō.

Titus' Work in Crete

⁵ Ura nu Crete ep uḥ mātapq̄e, ūmi tutapta, um tumalat aḥ aw antsaniqata. Nen um kitsókinawit God sinomuyatuy amumi wukw'a'yatuy ōyani.

⁶ Yan hapi wukw'aya hinmani: Haqam qa hihta akw hintaqa, sūkw nōmay'taqa. Timat God aw tuptsiwni'yuḥwani; qa haqami hihta nukushintsatskani; nay, pu yuy pumuy amumi tūqayyuḥwani.

⁷ Taq nuhtumi tunatyawtaqa pas nawus qa hihta akw hintamantani, ispi pam God sinomuyatuy amumi tunatyawtaḥwunihq̄e. Pam qa nāp tunatyay qátuniqey antani; qa suy'tsiptimantani; honaq̄kuyit qa hihikwani; qa a'nō unañway'tamantani; sīvat qa nanaqash-intani;

⁸ Hahlaykaḥw, kiy ep sinmuy pās ōoyni; aḥ hihta lolmat ep hahlaymantani; pās unañway'tani; suan hinme', God unañwveni; namituyq̄awi'tani.

⁹ Pankaḥw pam it lavayit pas antsanihqat tutuqayhqey hūrs ḥuy'tani; nen pam suan tūtutuqaynakaḥw tūōkwhantaniqey tuwi'tani, piw put aq̄w hiḥq̄aq̄waqamuy amumi hin lavayhtiniqey navoti'tani.

¹⁰ Taq kaysiwhqam qa tuqayvahsi'yuḥqam paysoq hihta yuaatotaqam, pu tūunatotoyḥnayaqam yēse, tis ōviy imuy Jew-sinmuy amuḥaq'ō.

¹¹ Noq̄w soon as puma qa moaḥtsiwyani. Puma pi kīnawit yuḥtinumyaq̄e tūsoontsahtsanya, pay as hihta qa yuaatotanikaḥw soq put tūtutuqaynayaq̄e, pas pay sīvat ōviy'o.

¹² Pay ura pumuy amuḥaq̄w haqawa pas nāp amuḥem yuaataqa paḥq̄awu: Pay Crete ep sinom pas a'nō a'tsatu, núanvopkotu, nanaōnht-nikaḥw huhunuktu, kita.

¹³ Nihq̄e pay súaḥq̄awu. Paniq̄w ōviy um pumuy qa ōokwatuwhḥt, pumuy qōḥqōyini. Noq̄w puma tuptsiwniy aḥ ō'qalyani.

¹⁴ Nen Jew-sinmuy tūtuwtsiyamuy aw qa unañwtavi'yuḥwani. Pu ason hak it navotit pas antsanihqat aḥq̄w lasqa amumi hihta tutaptaq̄w, puma put aw qa tuqayvastotani.

¹⁵ Pay kwaḥw'e'wakw wuwani'yuḥqamuyniq̄w sohsoy himu kwaḥw'eway'o; nikaḥw aḥ qa kwaḥw'e'wakwmuyniq̄w pu qatuptsiwni'yuḥqamuyniq̄w qa himuy kwaḥw'eway'o. Hikis pi wuwniam, pu unañwaam itsēheeiwta.

¹⁶ Puma as God tuwi'yuḥqey paḥq̄aq̄wa; noq̄w pay pumuy qatsiam qa put aw hayawta. Taq puma tuyoy'e'wayomu; God aw qa tuqayvastotaḥwu. Kurs hisat puma hihta lolmat tumaltotani.

2

Sound Doctrine

¹ Noq̄w um hapi hakimuy suan tutuqayyaqamuy hin as yesniqat tūtutaqaynani.

² Aḥ su'pe'yaqam-niq̄w, pu wūwuyom tahtaqt pasi'naḥway'yuḥwani; hihta aḥ namitunatyawkahkaḥw namituyq̄awi'yuḥwani; tuptsiwniy aḥ ō'qalyani; nuhtumi unañway'yuḥwani; pu wuhkomaqapsiy yesni.

³ Pu aḥ wūwuyom momoyam piw amunyuḥwani; nen God sinomatnihqey pan yesni; qa kokoliyahwhtni; nuhtumiq̄ qa atsátoynayani; honaq̄kuyit qa hihikwyani; aḥ hihta lolmat tūtutuqaynayani.

⁴ Pu momoyhoymuy tutuwnayaq̄w puma pās unañwat yesni; puwsuḥwmuy amumi unañway'yuḥwani, pu timuy amumii.

⁵ Hihta aḥ pās wūwankahkaḥw hintsatskani; qa nāhwalayaniqey anyuḥwani; qa kīkinumtinumyani; sūsū'pamni; puwsuḥwmuy kaptsi'yuḥwani. Kurs puma pan hinwisq̄, sinom soon God lavayiyat aq̄w hiḥq̄aq̄wani.

⁶ Pu an tōtimuy um piw u'nanaqw, puma namituyqawi'yuñwni.

⁷ Pu um pas nāp lolmat tumalay'tani. Um panme' pumuy hin yesniqat amumi mah-takni'tani. Um qa paysoq hintsakkañw pās unañway'kañw, pan sinmuy tutuqaynani.

⁸ Um pas qa atsáy'kañw hihta súantaqat yuaatani. Noqww pep pu' kurs hak lavayit aqw hiñqawni; noqww i' hak put ehpewinihqa hamanhtini, kurs haqam hihta ep uñ òvelantaniqey òviy'ò.

⁹ Pu an tūtuwikt moñwímuy amumi tūqayyuñwniqat um tutuqaynani, pu sohsok hihta an pumuy unañwveyaniqata; qa amumi kolilitotani.

¹⁰ Puma qa hihta moñwímuy uuyiñwnayani; puma yūmosa qaatsáy'kahkañw, tumalay'wisni. Puma panwise', God itamuy ayo òoyhqaq tutuqayhpiyat pas hihtatotani sohsok hihta an'a.

¹¹ Pi God núokway sinmuy sohsokmuy amumi mahtakna, itamuy ayo nõñakniqat òviy'ò;

¹² Nihqe pan itamuy tutuqayna: Itam God qa kaptsi'yuñwniqey qe'yat, yep qatsit ahpiy hihhihta tuñlayit ayo yúkuniqata. Itam put ayo yukuyat, namituyqawi'kahkañw, God pas kaptsi'kahkañw, suan hinwisni yep qatsit ep'e.

¹³ Hisat itam itah'unañwvahsiy hahlaykahkañw aw yórikyaniqey maqaptsi'kahkañw yēse. Pep hapi pu' God pas pávannihqa, Jesus Christ itamuy ayo óyahqa lolmat tálawnway'kañw mātaktini.

¹⁴ Pam hapi itamuñem nātavi; nihqe sohsok qaanhintsatskiwhqat añqw itamuy mātapaqe, itamuy kwañ'ewakwtat, neñem sinota, itam hihta lolmat tumaltotaniqey kwañwtoynayaniqat òviy'ò.

¹⁵ Iit hapi um nuhtumi yuaatani; tūòkwhantani; pas qa nánahsopkañw òqalat pas pasiw-taqey pan tūmewantani. Qa hak hapi ūmi qa kwañwátaytani.

3

Christian Conduct

¹ Um sinmuy u'nanaqww, puma an mohpeq hoñqamuy, pu òqalat pasiwyuñqamuy amumi qa rohomnumyani; pu momñwituy lavayiyamuy an hinwisni; sohsok hihta lolmat hintsatskaniqey aw pās moñwvas'iwyuñwni.

² Qa hakiy aqw qalomáhiñqaqawani; qa nāñwuy'yuñwni; hakiy pásyamantani; qa a'nò unañway sohsokmuy amumum hinwisni.

³ Pi pay itam pas nāp ura hisat piw an'ewakw hinyuñwa; God aw qa tūqayyuñwa; ūnatoyiniwya; hihhihta tuñlayit, pu kwañwáewhpit aw tūwik'iwyuñwa; nukpantunatyawyuñwa; kan'ewtunatyawyuñwa; sinom itamumi qa suhtaq'ewya; noqww pu itam nānami qa suhtaq'ewya.

⁴ Noqww pay God itamumi unañway'taqey, pu itamuy òkwatuwhqey itamumi mahtaknat, itahhisatqatsiy añqw itamuy ayo oya.

⁵⁻⁶ Pam qa itahlomahintsakpiy ahpiy itamuy ayo oya, pas nāp núokway ahpiy'ò. Noqww itam put tīmatniwhtoti, pam Qahováriwtaqat Hikwsit itamuy qa òwihuytaq'ò, Jesus Christ an'a. Noqww Hikwsiy an pam itamuy kwañ'ewakwtat, itamuy pūhuta.

⁷ Noqww òviy God núokwayat ahpiy itam put aw súanyuñwa; nihqe it qatsit qaso'taqat makiwyaniqey tunatyawyuñwa.

⁸ I' yan lavayi pas antsaa. Noqww òviy pay um it yūmosa yuaataniqat nu nāwakna, ima God aw tuptsiwni'yuñqam lolmat hintsatskaniqey pās tunatyawwisniqata. Pi yan puma suan hinwise', tūvaañwantotani.

⁹ Nikañw pay um an hihta āan'e'wakw lavayit qa aw unañwtavi'tani pu hakiy ahpiy sinotiwtaqata, pu tutavot ep nānaqasyaqata, sen put ep nāñwuy'tiwhqata. Pay pam lavayi qa hihkay'ta; pu piw qahimuu.

¹⁰ Um hakiy tūlahsintaqat sūs, sen lōshaqam u'nanat, pay qa a'puñalni,

¹¹ Um it navoti'taqee: Pam pantaqa lomavòhut añqw lasqe qaanhinma; nihqe unañwpeq put navoti'ta.

Final Instructions

¹² Ason nu Artemas, sen Tychicus ūmi hōnaqww, um qa nātusi'tat, qa sōwunit Nicopolis aw inumini. Pay nu pep tōmòlaniqey yukit'a.

¹³ Um tutavot aw tuvoti'taqat Zenas-nit, put Apollos pumuy haqaminiqat aqw tāvini; noqww kurs pumuy hihta haqni'taqw um pumuy paañwani.

¹⁴ Pu itahsinom hihta lolmat hintsatske', an hakimuy hihta haqni'yuñqamuy paañwayaniqey tuwivayani; nen qa paysoq yesni.

¹⁵ Sohsoyam inumumyaqam un òqalaya. Itahtuptsiwniy an itamumi unañway'yuñqamuy um inuñem òqalani. Nam núokwa sohsokmuy umumum yantani. Nam antaa.

Paul
PHILEMON
aw Pēniata

¹ Nu Paul, Jesus Christ eñem sivilawhqa itahtupkoy Timothyt amun it penta. Itam pas aw itah'unañway, itahtumalsuñway Philemon òqalanta,

² Pu aw itah'unañway Apphiat-nikañw pu Archippus itahnaqòysuñway pumuy píwu, pu God aw tónawtaqamuy umuhkiy ep tsotsvalyaqamuyu.

³ Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtani, pu Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ añq'ò.

Philemon's Love and Faith

⁴ Pas nu yūmosa Inay God aw nāwakinkañw uhpe hahlayhtimakañw uñem tūviñtima, itupko,

⁵ Yaw um Tutuyqawhqaqat Jesus Christ aw-nikañw, pu sohsokmuy put aw tuptsiwni'yuñqamuy amumi unañway'kañw, qapēvewnaqat nu navotqee.

⁶ Okiw as sinom uhqapevewniy akw tuwat tuptsiwni'vaye', itam hihta Christ añqw qaòwimakiwyaqat okiw puma māmatsyaniqat nu pan amuñem tūviñtima.

⁷ Pi itam uñ nuhtumi unañway'taqw pas put ep hahlayhtiqa, wuko'nañwti, ispi tuptsiwni'yuñqam uhpiy suyan unañwtoti'ò.

A Request for Onesimus

⁸ Pay ka nu Christ ep pas qatusi'kañw uñ tusoq'ayataniqey aw òqalay'ta.

⁹ Nikañw nu ūmi unañway'taqe òviy pay nu uñ qa ayatani. Nu Paul wuhtaqañikañw, pu piw nāt Christ Jesus eñem sivilawkañw ūmi okiwhiñqawni.

¹⁰ Nu itiy Onesimus ūmi nunuiñni. Nu siviñuiwtaqw pam qapēvewnit akw ítiniwhti.

¹¹ Pay as pi ura pam hisat uñniqw qaápiynikañw, pu' hapi ūmi ápini, pu inumii.

¹² Noqw nu put piw ūmi ahoy tavi; noqw òviy um put pās távini, pas hapi pam aw iunañwa.

¹³ Pay nu as lomatuawit hintsakqey ep sivilawhkañw put tavi'taniqey nāwakna, uhqeniya ep inumi unañwtavi'taniqat òviy'o.

¹⁴ Pay nu qa ūmi maqaptsi'tat put tavi'taniqey qa nāwakna; um qa nawus inumi unañwtapniqey antat, pay um pas suhta'q'ewnikañwñiqw pam súantani.

¹⁵ Pay sen pi yantaniqw òviy pam hihsavo ūñaqw ahpiy'o, pu' yahpiy pam susep umum hinmani.

¹⁶ Um pu' hapi qa tūwikit an put kwúsut, pay uhtupkoy pas aw uh'unañway pan put um kwúsuni. Nu itupkoy an put aw pas unañway'ta; noqw òviy um as tuwat panhtini, pam pi uhtuwiki, piw Tutuyqawhqaqat ep uhtupko.

¹⁷ Noqw kurs òviy nu uhsuñwaynihqat um pan inumi wūwante', pas um nuyniqey pan put kwúsuni.

¹⁸ Ason pi kurs pam hihta ep ūmi qaanhtiqw, sen hihta ūmi pöiwtaqw, pay um inumi put pēnani.

¹⁹ Nu Paul hapi pas nāp imay akw it pēna, pay nu soon ūmi qa sisvini. Pay nu uñ soon u'nanani, um soñawnen pas nāp inumi nāvöiwta.

²⁰ Taay, itupko, um Tutuyqawhqaqat añ nuy hahlaytoyne', put pās távini. Yan um wūkok nuy unañwtoynani.

²¹ Nu ūmi hin nāwaknaqat um soon qa anhtiniqat nu ep uñ qapēvewnaqe òviy ūmi pēna, ūmi navoti'taqee, nu ūmi hiñqawhqaqat um soon qa hóyokput hinhtini.

²² Nikañw pay um piw haqami inuñem qenitani, pay hisnen nu umuhnawakinpiy ahpiy mātaviwe', umumi pífuni.

Final Greetings

²³ Inuum Christ eñem sivilawhqa Epaphras uñ òqala,

²⁴ Pu Marcus, Aristarchus, Demas, pu Lucas itumalsuñwamu.

²⁵ Nam Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ núokwaat umumum yantaa. Nam antaa.

HEBREW sinmuy amunaqwu Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēni

God's Word through His Son

¹ Ura God pay hisatñahaqaw qā sūs haqam, piw qā supwat akw itanamuy amumi lavayhti, hakimuy lavay'aymuy amuhpiy'o.

² Nikañw pam yepahaq so'ñwamiq pituqwu itamumi lavayhtikañw, pu' pahsat Tiy ahpiy'o. Ura pam put hapi aw sohsok hihta nōaniqey put āawna; pi put ahpiy pam sohsok hihta yuku.

³ Noqwu pam òqallavayiy akw sohsok hihta poniniytoyna. Pam nay lomatalawñwayat akw talni'ta, piw Nay hin hintañwuqat nuhtumi mahtakna. Pam pas nāp itahqaanhtipuy ayo yuku. Pu panhtiqa pam òveqatsit ep Kaptsiwtaqat putvaqa qatuptu.

The Son Greater than the Angels

⁴ Nihqa God hoñviaymuyatuy amuhpenihqa pas pavan nukñwat namtakna, sam pi pam God Tiatnihqey pan tūnwantiwa, noqwu God hoñviaymat qā put tīmatu.

⁵ Ura God Tiy aw yan lavayhti: Um hapi Itii, it talōnvaqat ep nu Unaniwhti, ura kita. Piw yan'i: Nu put nāatni, noqwu pam itini, yan'i. Puyaw sen pam hisat hoñviaymuy himuwat aw pan lavayhti? Qae.

⁶ Nikañw pam hoñviaymuy amumi yanwat lavayhti Tiy tūwqaqatsit aw tāvihqee: Uma put pas hihtay'yuñwni, ihoñvia'yam sohsoyamu, yan'i.

⁷ Pu pam pūmuywat yan lavayhti: Pam hoñviaymuy hūhukañwtuy pan yūkuñwu, pu tumal'aymuy qōhit wupa'leletaqaqat pan'i.

⁸ Nikañw pam Tiy aw yan lavayhti: Um hapi God-nihqa yūmosa moñw'iwatani. Um moñw'koy'kañw nuhtumi tuyqawi'kañw sūanhinmani.

⁹ Um hapi pas suan hinwisqamuy ep hahlayhti, pu qaanhinwisqamuy aw qā suhtaqa'ewa; paniqwu hapi òviy God Una uñ moñw'asnaqa, uñ uhsinosñwamuy amuhpenihqa pas pavan hahlaytavinma.

¹⁰ Pu piw yan lavayhti: Pu ūm'i, Tutuyqawhqa, um yayhniwhqat epeq tūwqaqatsit yayhniyat wunuptsina. Um uhmuy akw tokpelat yukuhtha.

¹¹ Pam pay sūlawhtini, noqwu umwa qā hinwat hinhtini; pu pam pay yuwsit an sakwītini.

¹² Noqwu um put usimnit an nōmōmnat ayo tāvini, noqwu pam nāhoynwaniwni; nikañw um hapi pas qā alōntini, pu uhqatsi pas qā haqami sohtini.

¹³ Yanta, piw pam Tiy aw yan lavayhti: Um hāk iputvaqa qātumi, nu uhtuwqamuy áñwutaqwu puma ūmi maqaptsi'yuñwniqat aw pahsavoo. Noqwu ya sen pam hoñvia'yatuy himuwat aw hisathaqaqam yan lavayhti?

¹⁴ Puma pi sohsoyam hikwsiniñwunihqa nuhtumi anañwtavi'yuñwniqa ayatiwya, imuy ayo nōñakniqamuy amumi tumalay'yuñwniqa òviy'o.

2

The Great Salvation

¹ Yaniqwu òviy itam hihta nanaptaqey pas kurs hin aw qā pās tunatyaltotini, nāp hisat pi itam put añqw lasyani.

² Taq God hoñviaymuy amuhpiy tutavot nuhtumi mātappqa pas òqalay akw put aw antsana; nihqa añsakis hak mewnit aw qā tuqayvastaqwu, pu sen tutavot añqw lasq, God hakiy suan put ep hinwat yukunañwu.

³ Nikañw pam yepahaq Tiy ahpiy itamuy hin ayo nōñakniqat itamuy āawna. Noqwu itam it lavayit qaòwhintaqaqat aw qā anañwtapye' hin ayo nōñakni? Pi ura Tutuyqawhqa pas nāp itamuy mohti put āawna, noqwu put aw tuqayvastotaqam pu' tuwat itamumi put mātappya.

⁴ Noqwu God piw pumuy amumum tumalay'kañw pumuy amuhpiy kātumalta. Pam put akw pumuy suan lavayhtotiqat tuawi'ta. Pi pam Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy kuwahtiput hin tunatyawtaqey pan sinmuy nanāp huyta.

The Leader of Salvation

⁵ God qā hoñvia'yatuy tūwqaqatsit nātoniqat aw moñw'oya. Pi tūwqaqatsit nātoniqat nu yuaata.

⁶ Nikañw hak God aw tāwit añ tūviñtaqa aw pañqawu: Ya sino hak hímuniqwu òviy um put u'ni'ta? Ya sino himu hakniqwu òviy um put aw kikinumvohta?

⁷ Pi um put pay hihsavo hoñvia'yatuy qā amuñk pitsíwtaqat pan yuku. Nikañw it atsve pu' pam pas hímuniwhtikañw piw kaptsiwñniqat um put eñem yuku; piw um uhtumaltipuy aw put moñwtavi.

⁸ Nihqe sohsoy himu put aw maqaptsiwtaniqat um put aw noa, yan'i. Pi pam sohsok hihta put aw maqaptsiy yantaniqat òviy put atpikaqe tañataqe qa hihta pēta. Noqw pay pi itam qa sohsok hihta put aw maqaptsiy yantaqat aw yórikya.

⁹ Noqw itam Jesus pas hímunihqat, pu piw kaptsiwihqat aw tàyuyūwa. Ura pam hapi hihsavo hoñvia'yatuy qa amuñk pitsiwtaqat yukiltiqe, sinmuy sohsokmuy amuñem kānavot, mokniqat God pan put eñem yuku, itamuy òkwatuwqhqe.

¹⁰ Noqw Jesus Christ ayo nõñakqamuy tsamqa pas pasiwtaniqe òviy nawus kānavotpit añ kuyva, ispi God sohsok hihta neñen yukuhqa kaysiwhqamuy tímuy lomaqatsit aw tsamniqey nāwaknañw, Tiy eñem pan tunatyawtaq'ò; pi putniqw pam lomahinta.

¹¹ Pi hakim God tímatiwhtotiqam hapi Jesus Christ atsviy put tímatu. Nihqe òviy put amum súkw nay'yuñwa. Noqw òviy God Tiat pumuy tupkolawniqey qa hahmana, nikañw pañqawu:

¹² Nu un itupkomuy āawnani; nu uhsinomuy amuhsonve ùmi tayawinpit tātawlawni, kita.

¹³ Pu piw yan'i: Nu put hapi aw yantani. Pu piw yan'i: Yep nūu, God tímuy inumi nõahqamuy nu pumuy amumuma.

¹⁴ Noqw hakiy timat sūn tokoy'yuñqw, piw uñwāam suntañwu. Noqw pay òviy piw Jesus nāp itamun yukilti, pam mōke' it Nukpanat simoknaniqe òviy'o, it hakiy tukwyantaniqey aw òqalat as pasiwtaqata.

¹⁵ Nen itamuy yahpiy haqahpiy mokiwuy qa mamqasyaniqat itamuñem yúkuni, itamuy itahqatsiy añ ahsupoq put mamqasyaqamuyu.

¹⁶ Pi suyan pi pam qa hoñvia'yatuy amún tokoy'vat, Abraham tímuyatuy amún tokoy'va.

¹⁷ Yaniqw òviy pam pas nawus sohsok hihta añ tupkomuy amún yukilti, pumuy amuñem God awwat mohpeq moñwiniqe òviy'o. Nihqe pam tumalay ep sūanhinmaqe pumuy òkwatuwqhqe, nāp nātapqe pumuy qaanh tipuyamuy ayo yuku.

¹⁸ Pi pam pas nāp aw unaheviwhqey ep kānavotqe, òviy pam unaheviwyaqamuy amumi unañwtapniqey aw pasiwta.

3

Jesus Greater than Moses

¹ Noqw òviy'o itupkomu, uma God tímatu, piw put tímatnihqey pan hinwisniqey aw wāñwayniwya. Kurs una Jesus Christ itahtuptsiwniy itamumi kwusivaniqe òviy ayaiwtaqat aw wūwayani, itamuñem God awwat mohpeq moñ'iwtaqat aw'i.

² God hihta aw put taviqw, añ ahsupoq pam suan hinma, ura hin Moses God tímuyatuy amumi pās tunatyawmaqat pan'i.

³ Pi Jesus hapi Moses epnihqe pas pavan kaptsiwtaniqey hikhay'ta, pi kīvituy mohpeqni-hqa put amum yesqamuy amuhpenihqe pas pavan kaptsiwta.

⁴ Pi sohsokmuy kīvituy amuñaqw suhka mohpeqniñwu. Noqw sohsok hihta aw mohpe-qñihqa hapi i' God.

⁵ Noqw Moses tumal'ayat an God tímuyatuy amumi mohpeq wúnuhqe sūan tumalay'ta; nihqe God itamumi hin lavayhtiniqat pam añwu pay tuawi'ta.

⁶ Noqw pay Christ God tiatnikañw tímuyatuy amumi mohpeq wunu, nihqe suan tumalay'ta. Noqw itam God tímatu, kurs yūmosa put qapēvewnayee, pu hahlaykahkañw hihta aw yórikyaniqey tunatyayat qa wilekni'yuñwee.

A Rest for God's People

⁷ Yanta hápiniqw, òviy ura Qahováriwtaqa Hikwsi pañqawu: Kurs uma pu' tawat ep put tōñayat nanapte'

⁸ Uma qa nāwuko'nañwtotani. Ura umunam qayēsiwhpuvehaqam inumi rohomhtotiqe nuy puhtsemoknaya.

⁹ Ura puma inumi hepya, piw inumi tuwantota, lõp sunat yahsañwuy añ itumalay aw taywiskahkañwo; noqw uma qa amún hinh totini.

¹⁰ Paniqw òviy nu ephaqam qatsivapsiwyuñqamuy amuhpe qahahlayhtiqe pañqawu: Puma yūmosa unañwpeq inuñaqw lahsiwyuñwa, pu puma haqe' itunatyay qa tuwi'yuñwa.

¹¹ Noqw òviy nu itsívutiqe pas òqalat pan lavayhti: Pay puma pas nawus soon haqam nāsuñwnyaniqey aw òkini. Ura pan pey'ta.

¹² Noqw òviy'o itupkomu, uma nānami tunatyaltotini, taq nāp hisat sen hak God pas qátuhqat añqw lahse', qalomá'nañway akw God pēvewintini.

¹³ Uma nāqavo nāòkwhantani, nāt umuñem qénitniq'ò, taq sen umuñaqw haqawa qaanh tiput unatwiyat ahpuy a'nō unañwtini.

¹⁴ Ura itam Christ aw tūtuptsiwa. Nihqe kurs itam qa haqami nañ'eknaye', yūmosa itahtuptsiwniy añ hinwise', itam put amum sohsok hihta makiwiyani.

¹⁵ Ura nu pañqawhq tutuvenit ep yan pey'ta: Kurs uma pu' tawat ep put tönayat nanapte' uma qa nāwuko'nañwtotani. Ura umunam inumi rohomhtoti. Noqw uma qa amún hinhtotini, yan'i.

¹⁶ Taq ura haqawat as nanaptat, put puhtsemoknaya, nikañw pay qa sohsoyam Moses amum Egypt añqw nōñakqam panhtoti.

¹⁷ Noqw ya hakim lõp sunat yahsañwuy añ put unañwmoknaya? Pay ima hakim piw qaanhtotiqe, qayësiwhpuvehaqam sūlawhti.

¹⁸ Noqw ya pam hakimuy amumi pas qa öwílwayhtiye pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw ökiniaqat pañqawu? Imuy añ qatuptsiwni'yuñqamuy amumii.

¹⁹ Noqw öviy pay hapi puma pas qa tuptsiwyaqe soon pañso yuñni.

4

¹ Noqw öviy'o, itupkomu. Itam haqam nāsuñwnayaniqey aw ökininiqw itamuñem nāt qeni. Nikañw itam tunatyalototini, taq ka umuñaqw haqawa pañsoq qa pítuni.

² Pi lomatuawi pumuy amumi yuaatiwhqa piw itamumi yuaatiwa; noqw pay put lavayit akw puma qa moñwastoti, pi puma as nanaptat qa tütuptsiwa.

³ Pi itam añ tütuptsiwaqam haqam nāsuñwnayaniqey aw öki, hin pam lavayhtiqat pan'i: Nu itsivutiye pas pañqawu: Pay puma pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw ökini, nu kita. Pi pam pas nāp tūwaqatsit yayhniwhqat pepeq tumaltaqey yuku.

⁴ Oviy pi ura pam háqe'wat tsañe'sikis talōñnit yanwat lavayhti: Pu God tsañe'sikis talōñnit ep sohsok tutmalay añqw nāsuñwna.

⁵ Nit pu yep piw nāt pañqawu: Pay puma pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw ökini, nu kita.

⁶ Noqw pay haqawat pas nāt soon pañsoq aw qa ökini, pu imuy hakimuy amumi pam mohti yuaatiwhq puma qa tütuptsiwhqe öviy aw qa öki.

⁷ Pu piw nāt pam sukwal tōñnit tuwantaqe, David ahpiy pañqawu: Pūu, kita, pay hísattiq'ö; pi ura pañqawu: Kurs uma pu' talōñnit ep put tönayat nanapte', uma qa nāwuko'nañwtotani.

⁸ Pi as Joshua pumuy nāsuñwnanaqw soon God put atswa piw nāt itamuy pañsoq ökiniaqat tokiltoynaniqey pañqawni.

⁹ Noqw öviy hapi God sinomuyatuy nāsuñwnayaniniqw amuñem nāt qeni.

¹⁰ Pi nasuñwpiyat aw pákihaq piw öviy nāp hintsakpiy pahsavo hintsakñwu, God hintsakpiy panhtiqat pan'i.

¹¹ Noqw öviy God itamuy haqam nāsuñwnayaniqat itamuñem qeni'taqw, itam pañsoq ökiniaqey qanātusi'yuñwni; taq nāphisat sen uma haqawa pumuy amún qatuptsiwni'te', pañsoq qa pítuni.

¹² Pi God lavayiat tayta, piw a'nö lay'ta. Pam sipwuvahpit an nan'ikaqe añ qalay'ta; nihqe hakiy unañwayat hikwsiyat añqw nāhoy tükuniqey öqalay'ta, piw hakiy öqawiyat öqayat añqw nāhoy tükuniqeyu. Pam hakiy tutnatyayat piw wuwniyat hímunihqat hakiy aw susmataqtañwu.

¹³ Pi itam nawus God aw nātuhtualyani, sohsok hihta navoti'taqat aw'i. Noqw sohsoy himu yukiwtaqa put aw susmataq'a; qahimu put aw tupkiwta.

Jesus the Great High Priest

¹⁴ Noqw itam itahtuptsiwniy ep hürs hoñni; pi God Tiat, Jesus Christ ömiqatsit aw pákihaq God awwat mohpeq moñw'iwta; nihqe pepeq itamuñem nāwakinma.

¹⁵ Pi itamuy qaöqawi'yuñqw, itamuñem nāwakinmaqa sohsok mätsi'taqe itamuy ökwatuwa; pi pam pay itamun sohsok hihta añ unaheviwkañw, pay qa haqam qaanhti.

¹⁶ Noqw öviy itam qamaqásneveq God moñw'atsvewayat aw ökini, nen itam pep núokwayat kwusuyani; pu itam sóonhtote' núokwayat akw paañwniwyani.

5

¹ Pi uma navoti'yuñqw, God Jew-sinmuy amuñaqw hakiy namorste', put awwat mohpeq put moñwtaviñwu. Noqw pahsat pu pam sinmuy amuñem God aw okiwlawnwu; nihqe pumuy amuñem hom'oyiyamuy God aw nóañwu; piw qaanhtipuyamuy ep hihtuy qöyañwu.

² Nikañw pam pay pumuy amún sínoniqey öviy qa pasiwta; nihqe öviy pam tutavot qa navoti'yuñqamuy, piw put añqw lasyaqamuy ökwatuwniqey tuwi'ta.

³ Pam sínoniqey nawus nāp qaanhtipuy ep hihtuy ninañwu; pu pahsat sinmuy qaanhtipuyamuy ep piw amuñem hihta ninañwu.

⁴ Noqw soon hak God awwat nāmoñwtapñwu; nikañw God hapi hakiy moñwtapñwu; ura pam Aaron put aw tavi; pu put añkyaqamuy píwu.

⁵ Noqʷ ðviy Christ God awwat mohpeq moñwtavihqe pay qa nāp nātsokana, nikañw pay God put naat pan put yukuna. Ura pam put aw pañqawu: Um hapi itii, it tāwat ep nu Unaniwhiti.

⁶ Pay ura pi pam piw haqam pañqawu: Um hapi pas sūs God awwat moñwi, Melchisedec tuwiyat an'i.

⁷ Ura Christ nāt tūwaqatsit ep qátuhqe, God aw okiw nāwaknaqe, a'nō pakkañw pas naokiwlawu, hakiy mokiwiw añqʷ put ayo táviniqey aw öqalat pasiwtaqat aw'i; noqʷ nāwakinpiat hu'waniwa, pam Nay aw tuqayvahsi'maqʷ ðviy'o.

⁸ Pay as pi pam God tiatnikañw hīhihta añ kānavotqe put aw tuqayvahsi'maniqey tuwi'va.

⁹ Pu pam hin hintaniqey an yukiltiqe pep pu' pam aw tūqayyuñqamuy sūs ayo öyaniqat pan Naat put enem yuku.

¹⁰ Pi God hapi put awwat mohpeq moñwtavi, Melchisedec tuwiyat an'i.

Warning against Falling Away

¹¹ Noqʷ itam as Melchisedec wūhak hin lavayhtotiniqʷ put pañqawniqʷ qatuvosi, uma qa its nanaptañwuniqʷ ðviy'o.

¹² Uma wūyavo Christ aw tuptsiwni'yuñwa, añwu as uma sinmuy tutuqaynayanikañwo, pay nāt hak pas God lavayiyat pas pu' pas umuy tutuqaynaniqat uma pepya. Uma titipostuy amunyuñqe pihut-sa nānawakna; nihqe uma kurs hin hurut nōsiwhqat kātotini.

¹³ Pihut-sa akw qátuhqa sūantaqat qatsit, pu qasuantaqat qa mātsi'taqey antañwu; pi pam qaöqáwi'tañwunihqee.

¹⁴ Noqʷ pay tukwasiwuñqam hurut nōsiwhqat soon qa kātotini, pi puma yūmosa put nōnovaqe hihta lolmatnihqat, pu qalolmatnihqat mātsi'yuñwa.

6

¹ Noqʷ itam hihta pay tutuqayyaqey qa pūvut-sa yuaatotat, momi hóyokye' tukwisiwisi. Itam pay itahhinsakpiy itamumi qahimuniwhitiqat añqʷ lasyaqe God qapēvewnaya.

² Pu itam pay kuyit akw tuvoylatiwhqat hihta tuawi'taqat nanapta; pu Hikwsi hakiy hin öqalmaqañwuqat itam pay navoti'yuñwa. Pu so'pum ahoy yesvaniqat hak itamuy pay tutuqayna. Pu God sohsokmuy itamuñem sūs hin yukuniqat itam pay tuwi'vaya.

³ Noqʷ yahpiy pu' itam hihta akw öqawhtotaniqey putwatyani, kurs God pan itamuñem yuki'taniq'ö.

⁴ Pi uma sūs unañwtalawvaya, pu ðveqatsit añqʷ hihta kuwahtiput añqʷ yukuya, pu Qahováriwtaqat Hikwsit nuhtum makiwya,

⁵ Pu soñawnen God lavayiyat lolmat añqʷ yukuya, pu qatsit nātoniqat ep hīhihta öqalat añq'ö.

⁶ Nikañw kurs uma God pöhuyat añqʷ lasyaqʷ, kurs hak umuy God aw ahoy tsamvani. Soñawnen pi uma nankiwakw God Tiyat piw nahoyehtsit aw muayat, nuhtutpik put hamantoynayani.

⁷ Pi tutskwat aw qa sūs yokvaqʷ, pam mowaiwkañw, piw put tumalay'yuñqamuy amuñem hihta aniwnañwunihqa God unañwveniñwu.

⁸ Nikañw i' himu tsutskuy'yuñqa pu kūtay'yuñqa pay ayo yukiwñwu, nihqe pāpu pay maspiwniqe, ðviy taqtsokiwñwu.

⁹ Nikañwo, aw iunañwam itupkomu, nāmahin pi as nu yan hiñqawkañw qa pas pas umuy tuawi'ta, nikañw nu umuy qapēvewna, pi hak ayo yámakqey hin qátuñwuqat uma pan yēse.

¹⁰ Noqʷ God qa hihta ep qasuntaqe umuhtumalay soon qa tunatyawtani. Pi uma put aw unañway'yuñqe ðviy sinomuyatuy amumi unañwtavi'yuñwa, piw nāt amumi unañwtavi'wisa.

¹¹ Noqʷ uma yūmosa nānani unañway'yuñwuniat nu okiw as nāwakna, nen uma umuh'ahsatiy sohsok ömahtotani, pu umuh'unañwvahsiy aw yórikyani.

¹² Ura hakim God awiniyat qapēvewnayaqe qa nañ'eknayay, pas antsa unañwvahsiy aw yórikya. Noqʷ pan piw uma qapēvewnayakahkañw qa nañ'eknayani.

God's Sure Promise

¹³ Pi ura God Abraham aw hihta pasiwnaqe kurs hakiy pas pávannihqat aw yankañw öqalat lavayhtiniqe nāp tuñwniy aw yankañw lavayhtiqe,

¹⁴ Pañqawu: Pay nu pas nāp soon un' qa hahlayhtapne', öqawhtoyani, pu un' natkotoyani, kita.

¹⁵ Noqʷ ðviy pam qa yāvaiwkañw añ kuyvaqe put aw awinit aw yori.

¹⁶ Pi sino hakiy pávannihqat aw yankañw qaöwílvayhtiniqʷ pahsat pay puma lavayiy sohtapnayañwu.

¹⁷ Noqw òviy God itamuy paanwaniqey itamuy āawnage nāp natñwaniy aw yankañw qaðwilyayhti. Noqw òviy pam tunatyay pas soon qa alòntaniqat itam navoti'yuiñw.

¹⁸ Pam awiniy, piw lavayiy soon alòntani, pu pas soon atsátani; noqw òviy itam put aw taqa'nanwtotiqe watqaqam wúkoq unahwtote' God hin itamuy āawnagey pan itamuy ayo òyaniqat itam navoti'yuiñwa.

¹⁹ It yan unañwvahsit itam pasiwyuñwa, pu put aw yankahkañw itam hürs hoñni; pi pam pas qa hinwat hinhtiñwu. Christ hapi aw itam yanyuñwa, hakiy òveqatsit ep qátuhqat aw'i.

²⁰ Pam itamuhsavo pañsoq pákihqe, itamuñem Nay aw naokiwlawu. Pi pam Melchisedec tuwiyat ahpiy God awwat susmohepeq sūs moñwtaviwa.

7

The Priest Melchizedek

¹ Pi i' hapi hak Melchisedec Salem ep moñwi, pas Sus'oveqnihqat God awwat wimmoñwi. Ura pam Abraham ahsawvaqe, aw òqala, pam momñwituy haqam súlawhtiqat añqw ahoy pitutoq'ò.

² Noqw Abraham sohsok hihta sun pakwút-sikivo oyiwyuñqat añqw súkw oyiwhqat put maqa. (Melchisedec tuñwniyat namtòkiwhqe moñwi súan hinmaqa i' nihqe pam'i; nikañw pay pam piw Salem ep móñw'iwtaqe òviy moñwi kwakwhat unañway'taqa yan túñwantiwa, pi Salem kwakwhat qatsi i' nihqe pam'i.)

³ Hak náatnihqat, pu yúatnihqat qa haqe' pey'ta, pu hakim put kwámatnihqam qa navotiwwta, sen tímatnihqam qa navotiwwta. Pam hisat tihtiwhqat, pu hisat mokqat pam qa pey'ta. Pam yan God Tiyat an yukiwwta; pam yūmosa God awwat moñw'iwta.)

⁴ Meh, i' hak pas pavan a'nò hímuu. Ura Abraham itahwu'ya hakimuy momñwituy kíqòtaqe pumuy poswa; nihqe tukwhaniy pakwút-sikivo oyahtaqe, súkw oyiwhqat Melchisedec aw noa.

⁵ Noqw Moses pan tutaptaqw, imuy Jew-sinmuy amuñaqw God awwat momñwit, Levit ahpiyvimat pan tuwi'yuiñwa. Puma sinomuy amuñaqw hihta pakwút-sikivo oyiwyuñqat añqw súkw oyiwhqat òmalalwañwu, nāmahin pi as puma sinomuy amún Abraham tímatu.

⁶ Noqw Melchisedec as qa Levit-sinomuy amuhpiynikañw, Abraham añqw put òmahtat, pu Abraham òqala, pay pi ura God Abraham òqalaniqey āawna.

⁷ Noqw itam navoti'yuiñw, hak pavansino hapi sóqavuñwsinot òqalaniñwu.

⁸ Noqw ima Levit ahpiyvimat sinomuy amuñaqw sivit òmahtotaqam pay soa; noqw pay i' Melchisedec itanay Abraham añqw put òmahtaqa pam mokqat i' qa haqam tutuvenit añ pey'ta.

⁹ Pu as nu piw pañqawniqw i' Levi sivit òmalawhqa soñawnen Abraham ahpiy put pan oyiwwtaqat Melchisedec aw mātavi.

¹⁰ Ispi Melchisedec Abraham ahsawvaqw, soñawnen pam Levit qeniyat ep wunu, òviy pi Levi put ahpiyviyniq'ò.

¹¹ Ima Jew-sinom God awwat momñwituy, Levit ahpiyvimuyatuy amuhpiy tutavot makiwya. Noqw pay pumuy tumalaam qa pasiwwtaqw, òviy nawus God sukwat moñwtavi-it Jesus Christ. Pam hapi qa Aaron ahpiy'ò, nikañw pam Melchisedec an moñwtaviwa, God ahpiy'ò.

¹² Noqw ason God hakiy Judat ahpiyviyat moñwtave', nawus pahsat pam tutavot alòntani.

¹³⁻¹⁴ Pi itam navoti'yuiñw, Jesus qa Levit ahpiynit, Judat ahpiy'ò. Puma hapi as qa wimmoñwnamorstiwwya; pu Moses qa pumuy put tumalmaqa.

Another Priest, like Melchizedek

¹⁵ Pu nāt pas i' piw susmataq'a: Pas hapi Christ Melchisedec antaqa God awwat moñwtaviwa.

¹⁶ Pam nāitniwniqat tutavot qa put ahpiynit, pas qatsit qaso'taqat òqalayay ahpiy put aw taviwa.

¹⁷ Pi pam put pan lalvaya: Um hapi Melchisedec tuwiyat an pas sūs God awwat moñw'iwta.

¹⁸ Suyan pi mohti hin tutaptiwhqa qa òqalaniqe, pu qa apitiqe òviy ayo yukiwa.

¹⁹ Pi pam pep hin tutavo qa hakiy pas suyan hin hintaniqat antsana; noqw pay tutavo ayo yukiwhq, itam pu' hapi hihta pas pavan nukñwat aw yanyuñwa, it Jesus aw'i; nihqe put hapi ahpiy itam God aw òkiwwta.

²⁰ Meh, God Jesus put awwat moñwtapqe pas pavan put aw lavayvasiwna.

²¹ Ura pam hisat Aaron ahpiyvity moñw'oyhqe, qa hihta pumuy amumi pas suyan pasiwna. Nikañw pam Jesus moñwtapqe, put aw pasiwnage aw pañqawu: Tutuyqawhqa hapi pas òqalat lavayhtiqe soon alòntani; nihqe pam ūmi yan lavayhti: Um hapi pas Melchisedec tuwiyat anwat God awwat pas sūs moñwtaviwa.

²² Noqw òviy God itamumi hihta nukñwat pasiwnaqw, Christ pas nāp put aw antsanhntani.

²³ Pu pay pas pi antsa Aaron ahpiyvit kaysiwhqam God awwat moñw'iwuyñwa, pi himuwa mòke', pañso pahsavoniñwuniqw òviy'ò.

²⁴ Noqw Christ hapi pas setsep qátuhqe, òviy qa nahlakñwuqat God awwat moñwqenit makiway'ta.

²⁵ Pantaqaw hapi òviy pam put añ God aw òkiwtaqamuy pas sūs ayo óyaniqey aw òqalat pasiwta, suyan pi setsep qátukañw, amuñem lavayi'maniqey òviy'ò.

²⁶ Pi pantaqa God awwat susmohpeq moñwi sùitamuhpee, qahováriwtaqa, qa nukpana, qa hihta akw hintaqa, qaanhinwisqamuy amuñaqw lahsiwtaqa, pas òveqatsit yupqòvave pákihqa.

²⁷ God awwat momñwit pi nāqavo put aw hihtuy qóyantotañwu, mohti nanāp qaanhtipuy epnit, añk pu sinmuy qaanhtipuyamuy ep'e. Noqw Christ pi qa pumuy amún hinhtiqe, sūs nātavi.

²⁸ Tutavo pi pay sinmuy qa pasiwyuñqamuy God awwat moñwtañalawu. Noqw pay God tutavot ayo yúkuhqe, òqalvasiwnit akw pas nāp Tiy pas suyan pasiwtaqat put aw sūs pana.

8

Jesus Our High Priest

¹ Pu' hapi nu pas pávannihqat lavayhtini: Jesus hin hintaniqey pasiwtaqa itamuñem God awwat moñwtaviwa; nihqe òveqatsit ep Kapsitiwhqat moñw'atsvewayat putvaqewat qatuptu.

² Pam God kíyat ep yeyespit pas āantsawat ep tumalay'ta, God kíyat pas antsanihqat ep'e. Tutuyqawhqa pas nāp hapi put kíhut kíta, qa sino.

³ Pi God awwat moñw'iwtaqa hihta kuwahtiput put aw òoyniqey pu aw hihtuy qóyantaniqey ep pan taviwñwu; noqw òviy Christ hapi pas pay soon tuwat hihta qa távini.

⁴ Pi as pam túwaqatsit ep hinnume', soon God awwat móñwini, pi God awwat momñwit hihta kuwahtiput nāt òoyhtiwiwa, tutavot an'i.

⁵ Ima pi God kíyat pas antsanihqat òveqatsit epnihqat qa pan tumalay'yuñwa, soñawnen pi pam òveqatsit kíhsiwniyat anta; pi God kíyat túwaqatsit epnihqa pas antsanihqat tuawi'ta. Ura Moses haqam God eñem hintsatskiwhqat mótsápkit wunuptsinaniqw, God put aw pañqawu: Nu túkwit epeq ùmi hin mātaknaqw, um pan sohsok hihta yúkuni, aw kíta.

⁶ Ura Aaron ahpiyvit namivasiwnit pas nukñwat añ hintsak-wisa, pam pi God tutavot aw tōñaniwtañwu; noqw tis pi Christ hapi namivasiwnit put epnihqe pas pavan nukñwat añ hintsakñwu, ispi pam God awiniyat aw tōñaniwtañwuniq'ò.

⁷ Noqw pay mohtiwat pasiwni qa pasiwta; pay as pam qa pantaniqw soon pas piw nāt añk himuwani.

⁸ Noqw pi God put aw hihta qa pasiwtaqat túwahqe pañqawu: Meh, pay hapi nāt aw pítuni, kíta Tutuyqawhqa; noqw ep pu' nu Israel-sinmuy-nikañw pu Judah-sinmuy amumi pūhut pasiwnani,

⁹ Ura nu námuyatuy amumi hin pasiwnaqey qa pan'i. Ura nu hisat pumuy māyamuy ñuy'kañw, tutskwat Egypt añqw pumuy ipwat, amumi hihta pasiwna. Noqw pay puma ivasiwniy añ qa yūmosa hinwisq, òviy nu pumuy amumi qa unañwtavi, kíta Tutuyqawhqa.

¹⁰ Noqw pep pu' atsve nu Israel-sinmuy amumi yan pasiwnani, kíta Tutuyqawhqa: Nu ilavayiy pumuy wuwniyamuy aw tañatani, pu nu soñawnen itutavoy unañwayamuy añ pēnani; noqw nu pumuy Tutuyqawhqaamni; noqw puma isinomni.

¹¹ Pu soon hak sinosñway, sen tupkoy tutuqayne' aw pañqawni: Um Tutuyqawhqat tuwi'tani, kitani; pi sohsoyam nuy tuwi'yuñwñiq'ò, sushin'ewakw-nikañw pu suspavannihqat aqw pahsavoo,

¹² Pi nu pumuy qaanhtipuyamuy ep òkwatuwi'taniqee, pu qaanhintsakpiyamuy, pu nukpanhtuwiyamuy nu soon pāpu u'ni'tani.

¹³ Noqw pam pumuy amumi pūhut pasiwnaniqey pañqawhqa, suyan pi mohti pasiwni putniqw pay hin'ewayhti. Noqw himu hin'ewayhtiqa, pu hisattiqa pi pāpu pay súlawhtiñwu.

9

Earthly and Heavenly Worship

¹ Ura God Israel-sinmuy amumi pasiwnaqe, hin put eñem hintsatskaniqat amumi tutapta. Noqw òviy puma put eñem mótsápkit pas āantsawat wunuptsinaya.

² Noqw ura mótsápkit ihpovewat ep wihqóhi wunu, pu nōnóspi; noqw put ep nōva poñaiwta; pam yeyespi ura pas Aantsawa yan túñwantiwa.

³ Noqw pu ura mótsápu'htist yupqóymiq piw yeyespi Susqahovariwtaqa yan túñwantiwa.

⁴ Pep ura sikavalasivat añqw tataqtsokpi qãtsi, noqw pu pasiwnit ep tatanpi, sikavalasivat akw ahsupoq nõmiwtaqa; noqw ura put ahsolve sïvut añqw menna tañawtaqa pakiwta; pam sïvu sikavalasivat añqw yukiwta; pu ura Aaron murikhoat tsïyakqa piw ep pakiwta, noqw pu ura owavutsqat añ pasiwni pey'taqa.

⁵ Noqw ima hihtu Cherubim God lolmat tälawnıwayat akw nõmiwtaqam tatanpit atsveni-hqat nãkwapni'ta; noqw ura tatanpit nãkwapniat nuokwawihka yan tũnwantiwa. Noqw pay itam kurs hin yep put pas hin hintaqat pasiwtaqat yuaatotani.

⁶ Noqw i' yantaqa pãs panwat yukiltiqw, ima God awwat momñwit pay sutsep ihpove yeyespit aw yuñte', God enem himu hintsatskiwhqat hintsatskañwu.

⁷ Nikañw yũmowat pay i' God awwat pas mohpeq moñwi pas nãla añsakis yahsañwuy ep sũs pãkiñwu, pas unıwat yankañw-saa; nen put neñem God aw mätapñwu, pu sinmuy õwihiniwhtipuyamuy ep'e.

⁸ Noqw Qahováriwtaqa Hikwsi it akw itamuy it tutuqayna: Nät mohtiwat kihut wunuqwu, pas susqahowariwuy yeyespit aw nät uhtsiwta.

⁹ Noqw pep hintsakpi yep qatsit tuawi'ta. Puma pi God aw hihihita kuwahtiput õoyya; piw put enem hihtuy qõyantota. Noqw nãmahin pi as hak pantsakq, pam pantaqa kurs hin put unañwayat añqw qaanhıtipuyat ayo hõnani.

¹⁰ Pi pam tutavo hihta suovaamnihqat-sa yuaatañwu-puma hihta nõnõsaniqata, pu hihta hihikwaniqata, pu hin napwatotaniqata. Noqw pam tutavo pay hãk hihkay'ta, hisat pam sũlawhtiniqey aw pahsavoo.

¹¹⁻¹² Noqw pay God itamumi hihta lolmat pasiwnaqw, Christ itamuñem God awwat mõnwinıqey õviy wunuıtu; nihqe soñawnen mõtsãpkit añ kuyvaqe sũs haqam susqa-hováriwhıput aw pañso paki. Pam mõtsãpki hin hintaniqey pasiwtaqey, mohtiwat epni-hqe pas pavan nukñwa, õviy pi pam qa tũwaqatsit ep wunu, piw qa sinmuy mãyamuy ahpıy yukiwa. Noqw Christ nãp unıway yankañw pañso paki, hihihıtuı unıwayamuy qa put yankañwo, sen kapırat unıwayata, sen wakashoyat unıwayata. Pam pañso pãkihqey itamuy sũs qenıvo oya.

¹³ Ura mohti pasiwni yan yukuqw kurs haqawa hihta akw tuyoy'ewayhtiqw, God awwat moñwi wãkasit unıwayat, sen kapırat unıwayat akw put mahkwañwu. Pu piw pam wakasmanat taqtsokıwhqat qõtsıviyat kũyit akw namiqwriwtaqat akw put mahkwañwu.

¹⁴ Noqw kurs pam pantaqa hakiy tuyoy'ewakwñihqat kwañw'ewakwtaniqey aw õqalay'taqw, Christ pas nãp unıwãat tis pi õviy kurs hin itah'unañway qa kwañw'ewakwtani, ispi pam Hikwsit sũtsepnihqat añ God aw nãtapqe itamuñem mokq'õ. Noqw pi itam kwañw'ewayhtotıqey soon pãpu hisat hin yesqey pan yesni; nikañw itam God sutsep qãtuhqat enem apııwıyũñwi.

¹⁵ Yantaqa hapi õviy pam puhuvasiwnit God-nikañw pu sinmuy amuhtsave hintsaki. Ura ima hakim mohti pasiwnit aw yanyuñqam tutavot ep qaanhıtoti. Noqw pay Christ mokqe mohti pasiwnit añqw pumuy mãtavi; nihqe sohsokmuy wãñwayniwyaqamuy amuñem qenit yukuqw, God amumi hin aawnaqw, puma makiwyaqey sutsep himıy'yuñwi.

¹⁶ Noqw itam navoti'yuñqw, haqam hakiy ahkwayñap himu hin hintaniqa yukiwtaqwu, pay kurs pi hin pan put yuki'taqa qa mokq, pam aw antañwu.

¹⁷ Pi hin hintaniqa yuki sinot mokq, pep pu' hihkay'tañwu; qa pantaqwu pay nãt put pasiwnaqqa qatuqw, pam qa õqalanıñwu.

¹⁸ Noqw õviy pay piw i' mohti pasiwni pas unıwat-sa akw pan yukilti.

¹⁹ Noqw õviy ura Moses tutavot eq hin ayatiwyaqat sohsokmuy sinmuy aawnat, pahsat pu pam wakasmamñıtuı pu kakapırstuy unıwayamuy kũyit enañ kuyhta; nit palaphõt-nikañw pu hihta tũsaqat hyssop akw pam tutuvenit-nikañw pu sohsokmuy sinmuy put akw mahkwa;

²⁰ Nihqe pañqawu: It unıwat akw hapi God umumi pasiwna.

²¹ Pu pam piw õviy pan God enem mõtsãpkit unıwat akw mahkwa, pu pep hihihita akw hintsatskiwhqat sohsok piwu.

²² Pu pay pas ka pẽp sohsıy himu unıwat akw powaiwtaniqat pan yukiwta; pu unıwat qa munvaniwhq, pay qaanhıtipu pas soon ayo yukiwni.

Christ's Sacrifice Takes Away Sins

²³ Noqw õviy hapi pay himu tũwaqatsit epnihqqa kurs hin qa hihtuy unıwayamuy akw kwañw'ewayhtıwni, pam pi õveqatsit epnihqat tuawi'taqee. Nikañw pay himu õveqatsit epnihqqa hakiy unıwayat hihtuy unıwayamuy epnihqey pas pavan nukñwat kurs hin qa kwañw'ewayhtıwni, it Christ pas nãp unıwayat akw'a.

²⁴ Pi pam haqam kihut pas aantsawat sinot mãyat akw yukiwtaqat qa pañso paki, pas antsanihqat tuawi'taqat aw'i; pam qa pañsonit pas hapi õmiqatsit aw paki, pãpu pas God atpıpo itamuñem mãtaqtıniqe õviy'o.

²⁵ Piw soon pas pam piép nātapmantani, God awwat mohpeq moñwi añsakis yahsañwuy ep pay hihtuy uñwáyamuy yankañw paño pákiñwuqat pan'i.

²⁶ Pi as kurs pantaq̄w, soon pam tūwaqatsit yayhniwhqat pahpiy qa piép kānavotmantani; noq̄w pi yepehaq pam so'ñwaveq sūs mātaktiqe, pas nāp nātapqe, sinmuy qaanhtipuyamuy ayo yuku.

²⁷ Noq̄w pay hapi sinom sūs so'niqat pan amuñem yukiwta. Noq̄w atsva pu' God pumuy amuñem hinwat yūkuni.

²⁸ Noq̄w òviy hapi Christ pay sūs taviwa, kaysiwhqamuy amuñem qaanhtipuyamuy nahpe haqami hintsakniqe òviy'o; nihqe pam nāt piw mātaqtini, qaanhtiput ayo yūkuniqe qa òviynit, put aw tunatyawyuñqamuy ayo òyaniqe òviy'o.

10

¹ Pi pep hin tutavo kihsit an hihta lolmat nātoniqat tuawi'ta; pam qa pas pas antsa pam'i; kurs pi hin pep hihtuy qóyantiwyaqamuy añsakis yahsañwuy añ yūmosa pantsakiwhqa paño òkiwtaqamuy sūs lolmatani.

² Pi as pantaniq̄w ya pam qa paño pay yukiwtani. Ispi pep okiwlalwaqam sūs powatote', soon pāpu hīhihta qaanhtiput unañwpeq sunvoti'yuñwni.

³ Noq̄w pi pep put pantsakiwhqat ep añsakis yahsañwuy ep qaanhtipu ahoy u'naniñwuw,

⁴ Ispi soon wakastahtaqtuy pu kakapirstuy uñwáam qaanhtiput haqami hintsanniq'ò.

⁵ Paniq̄w hapi òviy Christ tūwaqatsit aw pitutoqe pañqawu: Um hihtuy qóyantiwyaqamuy-nikañw pu ùmi òoywaqat qa tuñlay'ta; nihqe um inuñem tokot na'sasta.

⁶ Um hihta ùmi tataqtsokwaqat pu qaanhtiput ep ùmi himu òoywaqat ep qa nāhahlaytapna.

⁷ Pahsat pu nu pañqawu: Meh, God, nu hapi uhtunatyay hinhtiniqey òviy pitu; pay ura tutuvenit mupipitaqat ep nuy pan pēniwta.

⁸ Ura pam mohti pañqawu: Um hihtuy tutavot an qóyantiwyaqamuy-nikañw pu ùmi òoywaqat qa tuñlay'ta; um hakiy qaanhtipuyat ep ùmi hihtuy tataqtsokwaqat ep qa nāhahlaytapna.

⁹ Pam pan lavayhtiqe pep pu' piw pañqawu: Meh God, nu hapi uhtunatyay hinhtiniqey òviy pitu. Pam kítaq̄e mohtiwat ayo qenitat, añknihqat wunuptsina.

¹⁰ Noq̄w òviy God tunatyayat ahpiy itam put eñem sutsvo oyiwya, Christ itamuñem tokoy sūs táviq'ò.

¹¹ Ura God awwat momñwit nāqavo put kíyat ep honkahañw hihta hintsatskañwu; pu pay nāt piw God eñem hihtuy qóyantotañwu, soon pi puma qaanhtiput haqami hintsanyaniq'ò.

¹² Noq̄w pay Christ tuwat sinmuy qaanhtipuyamuy ep sūs nātapqe, pep pu' pam God putvaqewat qatuptu;

¹³ Nihqe pahpiy put tuwqamat put aw maqaptsi'yuñwniqat pam nuhtay'ta.

¹⁴ Pi pam pas sūs nātapqe God eñem sutsvo oyiwyuñqamuy pās hin hinyuñwniqat pan sūs yuku.

¹⁵ Pi Qahováriwtaqa Hikwsi piw pas nāp put pantaqat itamuy āawna; òviy pi ura as pay mohti pañqawu:

¹⁶ It atsva pu' nu yan amumi pasiwnani, kita Tutuyqawhqa: Nu unañwayamuy an ilavayiy tañatani, pu nu wuwniyamuy añ itutavoy pēnani.

¹⁷ Pu nu pumuy qaanhtipuyamuy-nikañw pu nukpantuwiyamuy pāpu qa u'ni'tani, kita.

¹⁸ Noq̄w God hakiy qaanhtipuyat put añq̄w yukuq̄w, pep pāpu qaanhtiput ep himu nīniwhqa súlawni.

Let Us Come Near to God

¹⁹ Yanta hapi, itupkomu; noq̄w òviy itam Jesus uñwáyat aw yankahañw qa tuh-tuskahañw haqam susqahovariwhput aw yuñniniq̄w itamuñem qeni.

²⁰ Pi Jesus Christ pas nāp tokoy ahpiy soñawnen itamuñem pòhut taytaqat yuku; noq̄w put tokoyat mōtsáp'uhtsit antaqat añ itam God aw yuñta.

²¹ Pi Christ itamuy God tímuyatuy amuñem put awwat mohpeq moñw'iwtaqey ep wunu.

²² Noq̄w òviy itam suan unañway'kahkañw, qa hin pēwevnyakahkañw, God aw tuptsiwni'kahkañw put aw òkini, itah'unañway Christ uñwáyat akw pāhomiwyuñqat navoti'kahkañwo, hakiy kūyit akw tokoy pāhomhqaqat pan'i.

²³ Pas itam qa wiwsiyakahañw God aw tuptsiwni'yuñqey qa qe'totini. Pi i' hak hin hintaniqat lavayhtiq̄a pas soon qa āantsani.

²⁴ Pu itam hin nānami unañway'yuñwniqey pu lolmat hintsatskaniqey nāu'nañwnayani.

²⁵ Itam sūvo tsotsvalyaniqey qa qe'totini, haqawatuy amun'i; itam qa pumuy amún hinwist nāu'nantoyayani, tis òviy'o, talòhñit aw pitutoq̄w itam navoti'yuñqee.

²⁶ Ispi itam as hihta pas suyan pantaqat nanaptakañw, tuwat nāp itahtunatyay añ hinwise' qaanhtotiq̄w, pay ahpiy pas qa himu haqam pāpu itahqaanhtipuy ep nīniwni.

²⁷ Pánis-sa hak pan hintsakqa navoti'taqw, God sinmuy sohsokmuy amuniem hinwat yukune', tuwqamuy amuhpewi itsivuy mahtakne', qôhit akw pumuy hovalani. Noqw hak it navoti'te', tsawiniwkañw maqaptsi'tañwu.

²⁸ Ura pi hak Moses tutavoyat qa kaptsi'taqw, hakim lōyôm sen pahyom put navoti'yuñqam pan lavayhtotiqw, momñwit put qa ôkwatutwat nīnayañwu.

²⁹ Noqw hak God Tiyat pēvevnaqa hin tis pas pavan nuhtsel'ewakw sivihipit hihkay'vani. Pam pi Qahováriwtaqat Hikwsit God núokwayat hakiy aw nóahqat qahihata, piw Christ uñwáyat aw wukukuyku, nāmahin pi as God put uñwat akw put aw pasiwnat, nēnem put sutsvo tavi.

³⁰ Pi itam God yan hiñqawhqat tuwi'yuñwa: Ason nu hapi hakiy eñem nāoyini; ason nu hihta ep hakiy aw ahoytamantani, kita Tutuyqawhq; pu piw yanwata: Tutuyqawhq sinomuy hin yukunani.

³¹ Pi pas God qátuhqat mapqôlmiq posnaniqw, pam nuhtsel'eway'o.

³² Nikañw pay kurs uma umuhhisatqatsiy an wūwayani. Ura umuh'unañway tálawvaqw, uma qaan'ewakw hihta an kánanvotyakahkañw an kükuyva.

³³ Umuñaqw haqawat sinmuy amutpik kánanvoty, piw okiwhinyuñwa; noqw umuh-suñwamuy pan okiwsahsanyaqw, uma pumuy amumum kánanvoty.

³⁴ Oviy pi ura uma sivihipit an tañawtaqamuy ôkwatutwa; pu hihta umuhhimuy hov-alayaqw, uma put ep qa hin unañwtoti, suyan pi uma òveqatsit ep hihta pavan nukñwa, pu pas qa hinhtiñwuqat himuy'yuñqey navoti'yuñqey òviy'o.

³⁵ Oviy uma umuhqapevewniy qa añqw lasyani. Pi kurs uma yūmosa put an hinwise', hihta a'nó hihkay'taqat ômahtotani.

³⁶ Pay uma kurs hin sohsok hihta an qa nakwhani'yuñwani; nen uma God tunatayat an hinwisq, pam umuy hin āawnaqat uma put makiwyani.

³⁷ Pay nāt hihsavoniqw i' hak pītuniqa soon qa añqwni, nen soon sōwuni.

³⁸ Noqw i' hapi súantaqa qapēvevniy akw qatsit tuwani; nikañw kurs hakiy pay ahoy tu'qaltiqw, soon nu put ep hahlayni.

³⁹ Noqw pay itam an hakimuy tuptsiwñit añqw ahoy tu'qaltotiqe ayo maspiwqamuy qa amunyūwa. Pi itam hapi tuptsiwñit an ahsupoq hinwisq, itahhikwsi ayo yámakni.

11

Faith

¹ Itam qapēvevñit akw hihta itahñōiy aw yórikyaniqey navoti'yuñwa, pu put ahpiy hihta qa mātakaqat pas suyan māmatsya.

² Pi hisatsinom qapēvevniy ahpiy lomayuaatiwya.

³ Itam qapēvevnayaqey aw tutwaqw kurs tūwaqatsi God lavaiyat akw yukilti; noqw òviy himu yan mātakaqat pay hihta mātakaqat qa put añqw yukilti.

⁴ Ura Abel qapēvevnaqe Cain epñiqe pavan nukñwat God aw hihta tavi; nihqey put ahpiy pay kurs pam súantaqey panwat mātakti; God put kuwahtipuyat ômahtaqey akw put pañqawu; noqw pay as Abel mokpu-nikañw nāt put tuawi'ta.

⁵ Ura Enoch qapēvevnaqe mokiwuy añqw qa yuku, nikañw ômiqatsit aw nahlakiwa. Nihqey pam qa nātuwiwa, God pañsoq put nahlaknaqw òviy'o. Pi pam nāt qa nahlakniwh, pam aw lomanavotniwta, pam God unañwve hinmaqe òviy'o.

⁶ Noqw pay hak qa tuptsiw'e' kurs hin God unañwveni; pi God awñihqa pay pam pas suyan qátuhqey put hepnunyaqamuy kuwahtiput máqañwuqat kurs hin qa tuptsiwñi'tani.

⁷ God nāt hihta qe'yaqat añwu pay Noaht āawnaqw, pam qapēvevnaqe put kaptsita; nihqey pakihut maskataqe timuy ayo nónakna. Put hapi akw pam yep qatsit tunatayat an hinwisqamuy qalomáhinwisqat mahtakna; noqw pam súantaniqat God yan put lavayhti, hak God aw tuptsiwñhqa hin súantaqat pan'i.

⁸ Ura God Abraham wáñwayhqey, put haqam tutskwat ason makiwñiqey aqwniqat aw tutapta. Noqw òviy pam qapēvevnaqe God aw tuqayvastaqey nāp tutskway añqw nakwsu, haqaminihqey qa navoti'kañwo.

⁹ Ura pam qapēvevnaqe haqam tutskwat aw awiniwtaqat qa ep sínonihqey pan hinnuma; ura pam mótsápkit an kí'tinuma. Noqw ura Isaac-niqw pu Jacob puma piw put an hinnuma; ura God pumuy tutskwat máqaniqey piw āawnaq'ò.

¹⁰ Abraham pi wuhkokitsokit huruwunuhqat God ahpiy yayhniwhqat piw yukiwhqat aw tayma.

¹¹ Ura God Sarah Abraham nōmayat ti'vaniqat put aw pañqawu. Noqw pam put hin-tiniqat qapēvevnaqe nō'yiltiqe tsákw tavi, nāmahin pi as pam pápu pas an ruhpakwiwkañwo.

¹² Paniq̄w hapi òviy i' hak pay mokput antaqat ahpiy tokpelat anhqe sòtuy amún qaan'ewakw hintaqam aniwhti, pu pātuwqaq̄s̄it q̄alavaqe tūwat soon hak pohtoylaniqat pan'i.

¹³ Ima sohsoyam qapēvevnayakahkañw qatsiy kūkuyva, himu amumi awiniwtaqat qa ep òkit'a, pay pānis-sa yāvoq put tutwaaqee; nihqe pas suyan put pantaqat pās nātupts̄iwnaya, nihqe òmahtota, pay puma qa pep tūwqaq̄s̄it ep s̄inomnikañw pay pañqe hāk hinnumyaqey pañqawa.

¹⁴ Pi pan lavayi'yuñqam s̄uyan pi haqam kiy hepnumya.

¹⁵ Kurs pi hin as puma haqaqw nōñakqey aqwhaqami tunatyawyuñwe', qa hisat pay ahoy aqwye' qenitutwani.

¹⁶ Noq̄w puma hapi haqam pas nukñwat qatsit òveqatsit añqwnihqat tunatyawyuñwa. Paniq̄w hapi òviy God pumuy Tutuyqawhqaamnihqey pan tūñwantiwniqey suhta'ewa, pam pumuy amuñem wuhkokitsokit na'sastaqe òviy'o.

¹⁷ God Abraham aw tuwantaq̄w, pam qapēvevnaqe Isaac God aw tavi, nihqe i' hak tiy put aw awinit pasiwtaqa pas sūkw tiy kuwahti.

¹⁸ Ura God put aw pañqawu: Ason Isaac timat uhsinomni, yan'i.

¹⁹ Pay kurs pi hin God put ahoy tātaynaniqey qa panhtiniqat pam wūwa nāmahinpi as mokni; noq̄w òviy pañqawniqw pay soñawnen pi pam pañq̄w put kwusu.

²⁰ Ura Isaac qapēvevnaqe timuy Jacob-nikañw pu Esaut pumuy nāt hihta hintaniqat ep pumuy òqala.

²¹ Jacob qapēvevnaqe ura mokiwuy aq̄w hayiñwnaqe, Joseph tímuyatuy lōq̄muy òqala, nihqe natōñpiy akw moto'kañw God aw okiwlawu.

²² Joseph qapēvevnaqe qatsisō'ñwamiq pítuhqe, Israel tímuyatuy haqamiyaniqat maht-sikna; nihqe òqayat hin hinhtotiniqat pās tutapta.

²³ Moses tihtiwhq̄, naat-niq̄w pu yuat puma God qapēvevnaqe payhkomuy mūmuyawhtuy añ put tupki'ta, yaw pam s̄uhimuniq̄w òviy'o, puma moñwit hin yukiyat qa mamqasqee.

²⁴ Moses wuñwqe qapēvevnaqe Pharaoh tiyat mañat tātinihqey pan tūñwantiwniqey qa nāwakna.

²⁵ Tatam pay God sinomuyatuy amumum hīhihta añ kānanvotniqey namorsta, qaantaqat hahlayhpit ep hihsavo hahlayniqey epnihqee,

²⁶ Christ tutukpanhqatsiat Egypt epeq hīhihta nūnukñwat epnihqe pas pāvannihqat pan aw wūwaaqee, pi pam pan put tunatyat ep hihta akw tayawinpit pas antsay'taqe òviy'o.

²⁷ Pam qapēvevnaqe òviy Egypt-tutskwat tatamhta, moñwit itsívuyat qa mamqast'a; pas pam hakiy qataymataq̄puvanihqat tuway'taqe pan hihta añ kuyta.

²⁸ Pam qapēvevnaqe mañat uñwáyat hōtsíwat òvaqe pu ánan'ik wiwtsi, piw mañat sikwit tuhpet nōsa; noq̄w òviy motihtiwyaqamuy tōtimuy qōyatoqa qa pumuy amumi may'tat, amutsva yūmosa ahpiy'o.

²⁹ Ura Israel-sinom qapēvevnayaqe Palavatuphat añqe' tutskwat lakput añ ayo nōña; noq̄w as Egypt añq̄w sinom put tuwantotat, paōysoa.

³⁰ Israel-sinom qapēvevnayaqe tsañe'sikis tātlat añ Jericho-kitsókit qōqōnyaq̄w, ép kihut tuhkwaat sapumhti.

³¹ Noq̄w ura tokoy huhyaqa, Rahab, qapēvevnaqe qatuptsiwni'yuñqamuy amumum qa s̄ulawhti, pi hakim kitsókimi nanauyve pohtamaqam put aw pituq̄w, pam pumuy amumi unañwtaq̄qee.

³² Noq̄w ya sen nu nāto piw hiñqawni? Pi nu haqawatuy tuawi'taniq̄w soon añ tuwaniy imuy amuptsiwtani: Gideon, pu Barak, pu Samson, pu Jephthah, pu David píwu, pu Samuel, pu God lavay'aymuyatuyu.

³³ Ima qapēvevniñ ahpiy haqe' momñwituy sinomuyatuy áñwutota; s̄uan yēsiwniqat aniw-naya; hihta awiniwyuñqat ep òki; pu wukotohohtuy moayamuy útatota;

³⁴ Uwiñwuy a'nō mukiyat tókaya; sipwuvahpit qalayāt añq̄w ayo ipwaniwya; qa òqawi'kahkañw a'nō hoñvitoti; nānaywaaq̄e a'nō òqaltoti; tuwqamuy taq'oyiyamuy tatslakna.

³⁵ Momoyam timuy so'qe ahoy tātayyaq̄w amumi yórikya. Pētu mātaviwniqey qa nānakwhaqe, hihta qaan'ewakw añ okiwsaniwya; puma hisat ahoy yesvaniwniqat epeq pavan nukñwat qatsit aw-sa taywisqe òviy'o.

³⁶ Pu pētu amumi qaan'ewakw tututsiwiya, pu wuvahtinumya; hikis pas sómiwya, pu sivikiva tañatiwya.

³⁷ Puma tatatupniwya; siyarat akw nāhoy tutkitiwya; unaheviwya; sipwuvahpit akw qōyantiwya; okiw kanelvuhkat, pu kapirsvuhkat yuws'i'kahkañw añqe' hinnumya; hihta nāstayakahkañwo; hihta akw okiwhinyuñqe kānanapta.

³⁸ Yep qatsi pumuy qa hihkay'ta, puma okiw haqe' qayēsīwhpuve hinnumya, tuhtuk-wivaa, pu tuhsóvaa, pu tutskwat añ koroíwyuñqat an'a.

³⁹ Ima sohsoyam qapēvevniy ahpiy lomanavotniwya; noqʷ pay God pumuy hihta āawnage pumuy nāt qa maqa.

⁴⁰ Nikañw itamuñem hihta pavan nukūwat pasiwnage, puma itamum sumiyankahkañw pasiwnayaniqat pan yuku.

12

God Our Father

¹ Noqʷ itam it akw moñwvastotiqamuy akw nõyakiwtaqe, õviy itam qa nán'ekni'kahkañw nanamunwani; nen a'nõ yuhtukni. Itam sohsok hihta puṭṭut o'yani, pu sohsok qaanhtiput itamuy ñuy'yuñqata.

² Itam Jesus aw-sa taywisni, itahqapevevniy yayhnaqat pu yúkuhqat aw'i. Pam hapi hahlayhpit makiwniqey tunatyawkañw nahoyehtsit ep mokqey añ kuyva, nahanan'ewakw qa hihtatat'a, nihqe God moñw'atsvewayat putvaqe qatuptu.

³ Noqʷ õviy uma put añ wūwayani, hin pam nakwhani'taqata, hakim qaanhinwisqam put aw rohomhtotiq'õ. Uma put añ wūwaye', soon wuwanmamañwuy'yani, pu õkiwhtotini.

⁴ Uma qa haqawa qaanhtiput aw rohomnumhqey ep mōki.

⁵ Ya tutuveni umuy God timatnihqat pan õkwhantaqat uma pay suhtokya? Ura yan pey'ta: Itii, Tutuyqawhqa uñ õkwhantaqʷ, um put qa paysoqtani, pu pam uñ sivintoynaqʷ, um put ep qa pas unañwmokmantani.

⁶ Pi Tutuyqawhqa hakiy aw unañway'te', hakiy õkwhañwu, pu qa hakiy tiy kwúsuhqey qa wuvahtañwu.

⁷ Kurs uma õkwhaniwyaqey añ kuyyuñqʷ, pep hapi pu' God umuy tímuy'taniqey pan tumaltani. Puyaw haqam hakiy tiat nayat ahpiy qa õkwhaniwa?

⁸ Pi itam sohsoyam hihihita ep õkwhaniwya; noqʷ kurs hak qa hihta ep õkwhaniwe', pep pu' soñawnen pam pay hakiy qa puwsuñway'kañw tihtaqat tiyat antani, nihqe pay qa God tiatni.

⁹ Yep qatsit ep itanam itamuy õkwhantotaqʷ, itam pumuy kaptsi'yuñwa. Noqʷ ya sen itam tis hihikwisimuy yúkuhqat aw tūqayyuñwe', soon qa yesni?

¹⁰ Itanam pi pay as antsa pan unañwtote', hihsavo itamuy õkwhantotañwu. Noqʷ God hapi itamuy akw moñwvastotiniqat õviy panhtiñwu, itam put an qahováriwuyñwñiqat õviy'o.

¹¹ Noqʷ nāp hak õkwhaniwhqey ep soon hahlayhtimantani; nikañw pay atsva hak put añ kuyve' kwakwhat unañway'vañwu, piw suan hinmañwuniqey tuwi'vañwu.

Instructions and Warnings

¹² Oviy hakiy unañwmokq, maat sūhayiwtaqʷ uma õqalayani; pu hakiy tamõat qaõqáwi'taqʷ uma put hoñvitotani.

¹³ Nen uma soñawnen hakimuy kuykamuy eñem suwip põhtotani; nāp hisat hakiy kuk'at qa pasiwtaqat õqaat ruhpañki; pam qa panhtit qalaptuni.

¹⁴ Uma sohsokmuy amumum kwakwhat qatsit añ õ'qalyani, pu qahovársqatsit añ'a. Put uma ñastaye', soon Tutuyqawhqaqat aw yórikyani.

¹⁵ Uma pás tunatyawwisni, taq sen haqawa God núokwayat qa akw moñwvastini, taq nāp hisat hak tūsaqat a'nõ tsivot anhte' wūhaknihqamuy hovalani.

¹⁶ Uma tunatyaltotini, taq nāp hisat haqawa tokot sokoplawni; sen yep qatsit-sa aw tunatyawtani, Esaut an'i. Ura pam motitinihqe makiway sūs nõsniqey aw aptsiwtaqat õviy put nāhoynwa.

¹⁷ Noqʷ ura ahpiy pantaqʷ, put naat put õqalaniqat pam nāwakna. Noqʷ pay ayo noiwa, soon kurs pam hiniwhitiqat alõntaniqʷ õviy'o, nāmahin pi as ura okiw pas pakkañw hin put alõntaniqey hepta.

¹⁸ Pi uma tükwit Sinai qa aw õki, imuy Israel-sinmuy amún'i. Ura pam tükwi uwiwikañw pamesit akw nõmseekiwkañw, qatāla, pu piw huk'ohpokiwta.

¹⁹ Pu pañqʷ hak tõtókqe hiñqawlawhq, puma put tónayat nanapta; nihqe puma put nanaptaqe, as pam pāpu qa pumuy amumi yuaataniqat okiw yan tūviñtota,

²⁰ Pas kurs puma soon hin tutaptiwhqat añ kuyyuñwñiqe õviy'o, pi ura pañqawu: Nikañw hikiñpi pay himuvohko tükwi aw toñokq, pay tatam uma put tatatupunayamantani, sen lansat akw nñayamantani.

²¹ Noqʷ ura kurs pi pas nuhtsel'ewakw soniwhq, õviy Moses pañqawu: Pas nu pavan tsawnaqe, tururuyku.

²² Pi uma hapi tükwit Zion aw õki, pu pas qátuhqat God wuhkokitsokiyat, õveqatsit ep Jerusalem aw'i; God hoñviaymuyatuy qaan'ewakw hintaqamuy amumii;

²³ Pu sūmi tsovawtaqamuy mohti tihtiwhqat aw tónawtaqamuy tūñwniam õveqatsit ep pey'yuñqa pumuy amumii; pu sohsokmuy amuñem hin yuki'maqat God aw'i; pu añ suan hinyuñqamuy sinmuy hikwsiam hinyuñwñiqey añ pás pasiwhtotiqamuy amumii:

²⁴ It puhuvasiwnit ep God-nikañw pu sinmuy amuhtsave hintsakqat Jesus aw'i; pu put unwáyat wiwtiniwiyaniqat Abel unwáyat epnihqe pavan hihta núnukwíwat tuawi'taqat aw'i.

²⁵ Uma tunatyaltote' hakiy òñaqpw yuaataqat aw tūqayyuñwini. Susmataqpi ima hakiy tūwaqatsit ep yuaaykuqat aw qa tūqayyuñqam pas ayo qa nõña. Noqw pay tis itam hakiy òñaqpw yuaaykuqat aw qa tūqayyuñwe', kurs hin ayo nõñaakni.

²⁶ Ura hakiy tónaat ephaqam pas tūwaqatsit tayayaykina; noqw pu' hapi pam hinhtiniqey lavayhti qe pañqawu: Sūs piw nāt nu qa tūwaqatsit-sanit pay òveqatsit enañ tayayaykinani.

²⁷ Noqw pam sūs piw sohsok hihta tayayaykinaniqey pañqawhqe, hihta tayayaykuqat sohsok súlawhtiniqat pañqawu; pay añ hihta yukihwqat hapi; noqw añ himu soon wayayaykuniqa hūrs hoñvani.

²⁸ Noqw òviy hapi itam moñwtunatyat pas soon wayayaykuniqat makiwyaqe, itam put ep God tsúyakyani; nen itam kaptsi'kahkañw pas hihtay'kahkañw put aw okiwlalwe', put unañwveyani.

²⁹ Taq aw itahyantaqa God qõhi hihta tsohtso'nañwuqat anta.

13

How to Please God

¹ Uma nānatupkomuy amún nānami unañway'yuñwniqey qa haqami qe'totini.

² Uma hakimuy qa umuhtuwimuy pāsyaniqey qa ayo yuykuyani, taq haqawat panyuñqe qa navoti'kahkañw kurs God hoñviaymuyatuy pāsya.

³ Añ sivilalwaqamuy uma u'ni'yuñwini, pas amumum panyuñqey pan'i; pu uma qahlahlyhpit añ kānanvotyayqamuy u'ni'yuñwini, pay uma piw amún tokoy'yuñqe òviy'o.

⁴ I' nõmaqtsi sohsokmuy amuhpiy kaptsiwtani, pu put qa hak tuyoy'ewakwtani; nikañw hapi imuy añ nāhuhyaqamuy amuhpa' hinnumyaqamuy pu tokot sokoplalwaqamuy pay ason God hin yukunani.

⁵ Uma hihta tuñlay'taqat qa pan qatsi'yuñwini, pay uma hihta himuy'yuñwe' put ep nakwhani'yuñwini; pi ura pam pañqawu: Soon nu un tatamhtani, kita.

⁶ Noqw òviy pay itam tatam qa nānahtsopyakahkañw pañqawani: Tutuyqawhqa nuy paañwini'ta; noqw sinom nuy hintsatsaniqpw, nu soon amuhpe tsawiniwtani.

⁷ Umumi tunatyawyuñqam God lavayiyat umumi yuaaykuyaqamuy uma u'ni'yuñwini; uma pumuy hin hinwisqat aw wūwantote' amún qapēvewnit an hinwisni.

⁸ Jesus Christ hin tāvoq hintaqey nāt panta pūu, pu yahpiy sūtsepní.

⁹ Uma hihintaqat alõñót tutuqayhpit qa akw itahqapevewniy añqw lasyani. Pay hakiy unañwaat God núokwayat akw hūrs'iwtaqw pam put enem lolma, i' nõsiwqqa put hintsatskaqamuy qa moñwvastapnaqat qa put akw'a.

¹⁰ Pi itam nāp itahtuwiy an God aw nāwakintota. Noqw ima Jerusalem ep God kīyat ep tumalay'yuñqam soon put ep itamum hintsatskani.

¹¹ God awwat mohpeq moñwi qaanhtiput ep kapīrat nīnat, unwáyat yankañw, haqami pas āantsawat aw pákiñwu. Noqw pay hoñviayaat put tokoyat haqam hākyesqat kwayñavohaqami yawme', pep put taqtsokñwu.

¹² Noqw òviy piw Jesus pas nāp unway akw sinmuy kwañw'ewakwtaniqe òviy kitsókit kwayñavehaqam kānavotqe mōki.

¹³ Noqw òviy itam haqam hākyesiwhqat ihpo put awyani; nen itam put amún qalomálvayhtiwyani.

¹⁴ Pi itam kitsókit sūtsepnihqat yep nāstaya, pi itam sukw pituniqat tunatyawyuñwa.

¹⁵ Noqw òviy itam God aw nānoayani, it nu pañqawu: Itam itahmoay akw put tayawnayani, piw put aw kwakwhatiwisni, Jesus Christ añ'a.

¹⁶ Nikañw uma lolmat hinhtotiniqey, pu hihta akw hakiy paañwayaniqey qa suhtok'iwyuñwini, pi put pāvantaqat God aw noiwwisqat ep pam hahlayi.

¹⁷ Uma umumi moñw'iwyuñqamuy amumi tūqayyuñwe', amumi nānakwhani'yuñwini, taq puma umuhhikwsiy aw tunatyawwisa. Noqw soon puma tumalay ep God aw qa lavayhtotini. Noqw uma pumuy amumi pás tūqayyuñqw, puma hahlaykahkañw lavayhtotini. Nikañw putuiw'kahkañw lavayhtotini kurs uma amumi qa tūqayyuñq'ò. Noqw pam pantaqa umuñem qalomáhintani.

¹⁸ Uma itamuñem nāwakinwisni, pay itam itah'unañway pasiwyuñqey as qa nānahtsopya, sohsok hihta añ pas qaatsat hinwisniqey suhtaq'ewyakahkañwo.

¹⁹ Nikañw nu as tis pas its umumi ahoj mātaviwniqat òviy uma yan hinwisniqat nu okiw umumi yan nāwakna.

Prayer

²⁰ God hapi hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa; pam hapi Itahtutuyqawhqay Jesus Christ, kanelmuy amumi suan tunatyawmaqat, mokiwuy añqw ahoy tātayna, ura pam nāp uñway akw itamuñem sūs namivasiwnaq'ō.

²¹ Okiw nam pam umuy hin hinyuñwñiqey pasiwyuñwñiqat umuñem pan yúkuni, uma sohsok hihta añ put tunatyayat añ hinwisniqat òviy' o. Nam pam umuhpiy tayawniwniqey put tumalay'taa, Jesus Christ añ'a. Nam pam yūmosa aqwhaqami tayawintiwa. Nam antaa.

Final Words

²² Noqw nu okiw umumi pañqawni, itupkomu: Uma òkwhanpit lavayit aw qa rohomwisni. Pay nu hikiqw lavayit umumi pēna.

²³ Uma itahtupko Timothy sivikiñaqw mātaviwhqat navoti'yūñwñi. Noqw ason pam ìts pituqw nu put amum umumi yórikni.

²⁴ Uma umumi moñw'iwyuñqamuy sohsokmuy inuñem òqalanwisni, pu sohsokmuy God sinomuyatuyu. Ima Italyt añqw sinom umuy òqalaya.

²⁵ Nam God núokwaat sohsokmuy amumum yantaa. Nam antaa.

JAMES

God Sinomuyatuy amumi Pēniata

¹ Nu' James, God-nikañw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pumuy tūwikiamnihqa it penta, God sinomuyatuy añqe' ahtsaval'iwtaqamuy amumii. Hakim ðqawyuññwu.

Faith and Wisdom

² Itupkomu, ason uma hīhihta akw unaheviwye', put ep hinhaqam hahlayhtotini,

³ It navoti'yuñwee: Ason uma umuhtuptsiwniy añqw lasyaniqey unaheviwye', uma put pantaqat ahpiy qañts hin unañwtotiniqey tuwi'vayani.

⁴ Nikañw hak hihta ep nakwhani'kañw, pay yūmosa put añ kuyvamantani. Nen hak pas tukwsiwñwu, pasiwtañwu, qa hihta akw hintañwu.

⁵ Kurs uma haqawa suyan unañwtalwuwnit ñastanen, pay pam God aw put ðviy tūviñtani. Noqw pam hakiy qa qòhçöyat, aw put nóani. Pi pam qa hihta kahkawnakañw sohsokmuy hihta huylawñwu.

⁶ Noqw pay hak pas qapēvevnakañw put ðviy tūviñtani, qa wiwsikañwo. Taq wiwsiqā pāhut hoñvantaqat anta. Pam hūkañwuy akw nāhoj tutuptiwnwu.

⁷ Noqw ðviy hak pantaqā God añqw pay hihta ðmahtaniqey qa pan wūwamantani.

⁸ Lðq wuwni'taqā ahsupoq tunatay añ qa hūrs'iwtañwu.

Poverty and Riches

⁹ Pay añ tuptsiwñ'taqā okiwsinonikañw a'nō hūmuniwhitiqey ep hahlayni.

¹⁰ Pu i' hak kahaktaqa qahimuniwhitiqey ep piw tuwat hahlayhtini. Pi pam tūsaqat siyat an tūwayani.

¹¹ Taq tāwa yamakq, kohsiwuy akw pay pahsat tūsaqa tsakiñwu; noqw put siat posñwu; noqw put lomavitsañwaat sūlawhtiñwu. Noqw pan hapi kahaktaqa nāt panmaq w himuat sūlawhtini.

Testing and Tempting

¹² Pas sino unaheppit añ kuytaqa hahlayhpit ep'e. Pi ason Tutuyqawhqā put aw tuwane', put hihta ahsataqat aw nóani-it qatsit qaso'taqata. Pan hapi pam sohsokmuy put aw unañway'yuñqamuy amumi awini'ta.

¹³ Qa hak hapi unaheviwe' pañqawni: God hapi inumi unahepta, kítani. Pi God pas qa hihta qaan hinhtiniqey nāwakna. Piw pam qa hakiy aw unahepta.

¹⁴ Pay sino hihta tuñlayiy ahpiy pan ūnatoyñiwe' unaheviwñwu.

¹⁵ Pu tuñlayiy añ hinme' qaanhtiñwu. Nen pam qaanhtipuy añ ahsupoq hinme' so'ñwamiq mokni.

¹⁶ Uma qaðwñhiniwhitotini, pas aw iunañwam itupkomu.

¹⁷ Sohsoy lolma kuwahtipu, pu sohsoy makiwa qa hihta akw hintañwuqa hapi ðñaq'ö. God tälawnwat yúkuhqā hapi itamumi sohsok hihta nukñwat noi'ma. Pam soon hisat alòñtini. Pam tälanihqe soon hisat namtöke' haqam qatälawnani.

¹⁸ Noqw pam kurs yan tunatyawtaqe, itamuy lavayiy pas antsanihqat akw aniwna, itam put yukimuyatuy ahpiy sus mohpeqyaniqata.

Hearing and Doing

¹⁹ Noqw ðviy'o, aw iunañwam itupkomu, uma sohsoyam pās tūqayyuñwñi; qa sulvayhtotimantani; qa suyhtsiptotimantani.

²⁰ Taq hak tāqa itsivuy akw qa sūanhinme' soon God unañwvni.

²¹ Paniqw ðviy uma it tuyoy'ewakwtunatyat ayo yukuyani, pu nukpantunatyat a'nō hoyoyotaqata. Nen uma okiw'una-ñway'kahkañw God lavayiyat umuh'nañwmi panayani. Pi pam umuhhikwsiy ayo óyaniqey aw ðqalay'ta.

²² Uma qa nāmi yétotat, God lavayiyat añ hinwisni; qa pānis-sa paysoq aw tūqayyuñwñi.

²³ Taq lavayit aw paysoq tūqaytaqa pay qa añ hinmaqa hakiy panapsat akw nātūway'taqat pantañwu.

²⁴ Pam nāvipsat, ahpiyniñwu; nen pahsat pay hin sóniwhqey suhtokñwu.

²⁵ Nikañw hak it tutavot pās pasiwtaqat, hakiy qenivo táviñwuqat añ purime', put qa suhtoke', añ hinmaq w, God put hintsakpiyat añ put pañwani.

²⁶ Kurs hak haqam God pas kaptsi'taqey pan namiwuwante', leñiy qa aw tuyqawi'te', pam paysoq nāyuyuhmani. Pam pi haktonsa pās unañway qatu.

²⁷ Noq̄w pay yan hapi hak God Itanay-niq̄w pas antsa put kaptsi'taqa hinmani kwañw'ewakw unañway'kañwo. Hak imuy nanalvutuy, pu koñnanalvutuy hihta añ kãnanvotyaq̄w amumi pohtamantani. Pu yep qatsit ep qa nãtuyoy'ewakwtani.

2

Warning against Prejudice

¹ Itupkomu, uma qa sinonunuiñhtni, kurs uma Itahtutuyq̄awhq̄ay Jesus Christ pas kaptsiwihq̄at aw tuptsiwni'yuñwee.

² Kurs hak tãqa sikavalasivat tañapsomkañw, lomayuysi'taqa umuhtsotsvalkimi pakiq̄w, pu piw hak tãqa hin'ewakw yuysi'taqa ep pãkini.

³ Noq̄w kurs uma it lomayuysi'taqat-sa aw unañwtap̄ye' haqam nukñwat ep qatuptuniqat put aw pañq̄aq̄wat, it ðokiwhq̄at aw pañq̄aq̄wani: Pay um pep wũnuni, sen, Pay um yep iwuwukpiy aqlap qatuptuni, kitotani.

⁴ Kurs uma panhtote' pay qa suan wũwantotani. Soq̄ uma sinmuy tsikantotani; nihq̄e qalomá'nañway'kahkañw, hakiy eñem hin yuykuyañwu.

⁵ Kurs inumi tuq̄ayvastotaa, aw iunañwam itupkomu. God yep qatsit ep añ okiwayaqamuy namorstage, pumuy moñwtunatay máqaniq̄ey tunatyawta. Pay qa panta? Sam pi pan hapi pam put aw unañway'yuñqamuy awini'ta.

⁶ Noq̄w uma soq̄ it ðokiwhq̄at qa hihtatota. Puyaw qa kahaksinom umuy sóontsahtsanyakañw momñwituy amumi umuy lölökinlalwa?

⁷ Puyaw qa puma umuhnatiñwani qa hihtalalwa, it natñwanit pas hihkay'taqat akw uma tũñwantiwayaqata?

⁸ Ura i' pas pavan tutavo tutuvenit añ pey'ta: Um hin pas nãmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, yan'i. Noq̄w ðviy kurs uma put anhtote' súanhtotini.

⁹ Nikañw kurs uma qa sohsokmuy sun ðoyye', pay pan hapi uma qaanhtotini; nihq̄e mewnit qa tuq̄ayvastote', panwat hin hinwisniqat tutavot ahpiy hin yukuniwani.

¹⁰ Pi hak pay as sohsok tutavot añ hinmakañw, sũp haqam put ep qaanhte', pay hapi sohsok ep qaanhtiñwu.

¹¹ Pi i' hak hakiy tokot qa sokoptaniqat kítahqa piw hak hakiy qa nĩnaniqat kita. Noq̄w ðviy pay as kurs um tokot qa sokoptakañw hakiy nĩne', pay hapi um tutavot qa kaptsi'ta.

¹² God it tutavot hakiy q̄enivo tãviñwuqat añwat itamuy hin yukunani. Noq̄w ðviy uma put-sa aw taywiskahkañw hihta yuaatotani, piw hihta hintsatskani.

¹³ Pi ason hin yukiltiniqat aw pituq̄w, God núokwaat put itsívuyat añwuy'tani. Noq̄w God añ qa núokwat tuwat soon ðkwatuwni.

Faith and Actions

¹⁴ Itupkomu, sen hak pas q̄ap̄evewni'taqey pañq̄awkañw qa put aw hayawtaqat hinme', ya pam hin put akw moñwvattini? Ya sen pam q̄ap̄evewniy akw ayo yãmakni?

¹⁵ Noq̄w kurs haqawat tuptsiwni'yuñqam qa yuysi'kahkañw, nõsiwhq̄at nastayaq̄w,

¹⁶ Uma haqawa amumi pañq̄awni: Pay uma qa hin unañway'kahkañw ninmani. Uma mukih̄totit, ðõyyani, kitat, puma hihta haqni'yuñqat pumuy qa huytaq̄w, ya hin puma put akw moñwvattotini?

¹⁷ Noq̄w ðviy hak q̄ap̄evewni'taqey pañq̄awhqa put qa aw hayawtaqat hinme', pam haktonsa q̄ap̄evewni'tani.

¹⁸ Haqawa ka hakiy aw pañq̄awni: Yaw um q̄ap̄evewni'ta; noq̄w nu'wa hihta tumalay'ta. Taa, um uhq̄ap̄evewniy inumi mahtaknani qa hihta uhtumalay akw'a. Noq̄w nu'wa ihintsakpiy akw ituptsiwni'ũmi mahtaknani, kítani.

¹⁹ Pay God pas sũkanihq̄at um tuptsiwni'ta. Pay um súan wuwni'ta. Ima nukpanhihik-wsimuy piw pan tuptsiwni'yuñq̄e maq̄asneve tururutoti.

²⁰ Noq̄w puyaw um soon it navotni um hak an'ewakw wuwni'taqa sino? Sen hak q̄ap̄evewniat qa hihta apitiq̄w, pam haktonsa q̄ap̄evewni'tañwu.

²¹ Ura Abraham itana hom'oyvihkat ep tiy Isaac hom'oyhq̄ God put súantaqat pañq̄awu. Pay qa panta?

²² Pam God aw tuptsiwni'taq̄e ðviy pan hinhti. Noq̄w put q̄ap̄evewniat hintsakpiyat akw aw antsaniwa.

²³ Noq̄w tutuveni hin lavayhtiqa hapi anhti: Abraham God tuptsiwhq̄, God put súantaqat pañq̄awu, ii. Noq̄w pam God kwãtsiatnihq̄ey pan tũñwantiwa.

²⁴ Noq̄w ðviy hapi sino hintsakpiy ahpiy q̄enive wũnuñwu, qa pas q̄ap̄evewnit akw-saa.

²⁵ Pu i' hak tokoy huhyaqa, Rahab hakimuy tuaw'ayhtuy pãs tavit pu pay sutsvoq̄wat pumuy hõna. Nihq̄e pam hintsakpiy akw q̄enive wunuptu.

²⁶ Pi hakiy tokoat qa hikwsi'te' mokpuniñwuniqw, pay hapi pan piw qapēvewni hintsakpit ñastanen mokpuniñwu.

3

The Tongue

¹ Itupkomu, pay uma qa sohsoyam tütutuqaynayaniqey anyuñwni, it navoti'yuñwee: Itam tütutuqaynayaqam pas pavan qaöwiyukuniwyani.

² Itam sohsoyam hñhihta añ öwihinwisa. Haqam hapi lavayiy ep pas qa öwihinwhitiqa pás pasiwtañwu; nihqe sohsoq tokoy tuyqawi'taniqey tuwi'tañwu.

³ Meh, hak kawayot sipmoyhtotoyna, put aw tūqaytaniqat öviy'o. Nihqe pan hak put tokoyat sohsoq ponilañwu.

⁴ Pu uma kurs piw pākihut aw wūwayani. Nāmahin pi as puma qaan'ewakw yañsayoqw-nikañw, pu wukohukañwuy akw hukhoyiwwisa. Nikañw pay hihsakhoyat ponilanpit akw ponilantiwya, wárikni'maqa haqami ponilaniqey nāwaknaqw pañsoq'a.

⁵ Noqw pan hapi hakiy leñiat pas as tokoyat ep hihsayhoyanikañw hñhihta kwiviyuaatañwu. Meh, qōhi as hihsaynikañw hihta wukotagtsokñwu!

⁶ Noqw hakiy leñiat ūwiñwuy anta. Itahtokoy ep pam yep nukpanhqatsit anta. Nihqe pam itahtokoy añ ahsupoq tuyoy'ewakwlawu. Pam maskiveq qōhit akw taqtsokiwkañw itahtunatyay tataqtsokñwu.

⁷ Pay as pi sinom sohsokmuy hihtuy popkotuy, pu masay'yuñqamuy, pu hihtuy hoyóyotinumyaqamuy tsūtsu'tuy, pu pátuwaqatsit añqe' ki'yuñqamuy amumi tuyqawi'yuñwa. Puma pumuy sohsokmuy amumi tuyqawi'yuñwñiqey tuwi'yuñwa.

⁸ Nikañw pay pas kurs hak leñiy aw tuyqawi'tani. Pas pam qalolmanikañw, qatuqay-vahsi'ta; pas kelmokiat hakiy ninañwuqa-saa.

⁹ Itam put akw God Itanay lomayuaatota; pu pay put akw itam sinmuy God an yuki-yuñqamuy qalomáyuatota.

¹⁰ Lomalavayi, pu qalomálavayi sūkw moat añqw nõñanta. Itupkomu, pas hapi soon yantani.

¹¹ Puyaw sen haqam páhut nõñañataqat ep kwañwa, pu tsívo sūvaqw nõñantañwu?

¹² Itupkomu, ya sen nõnvospaltsoki olive-sipalat pólóy'vani? Ya sen ovaui nõnvospalat himuy'vani? Qae. Noqw pay pan hapi haqam páhu nõñantaqa kurs hin suhut, kwañwat enañ nõñantoynani.

The Wisdom from Above

¹³ Hak sen umuñaqw suan unañwtalwuwñi'ta, pu hihta tuwi'ta? Pay pi pam suan hinme', hihta lolmat hintsakni, qa kwivi'nañway'kañwo, súanwuwñi'kañwo.

¹⁴ Nikañw kurs uma umu'nañwpeq pas pavan unañwtutuyyakañw, nanaqastunatyawyuñwe' pay uma umuhsuanwuwñiy ep qa himuiwyuñwñi. Pu uma it suan wuwñit pas antsanihqat ehpewi qa atsálalwani.

¹⁵ Taq pan hinmaqa qa õñaqw wuwñit añ hinma, soq yep qatsit añqw wuwñit áñwata. Pam pantaqa wuwñi hakiy tunatyayat ahpiyñwu, it Nukpanat ahpiy'o.

¹⁶ Haqam pi hakim unañwtutuykañw nanaqastunatyawyuñwe' puma piw qa unañwtalyañwu, pu hihta qalomátumalay'yuñwu.

¹⁷ Nikañw õñaqw suan unañwtalwuwñi'taqa mohti suan unañway'ta; kwakwhat unañway'ta; qa a'nõ unañway'ta; pás suyan tūqaytañwu; pas núokwa; lolmat tumalay'ta; qa sinonuiña; piw qa nawip'ew hinma.

¹⁸ Noqw hak haqam pasi'nañway'taqa soñawnen pasi'nañwat qatsit eñem hihta uylawe' pam suan qatsit aniwñañwu.

4

Friendship with the World

¹ Ya uma hinoqw nānaywa, pu nāñwuy'yuñwa? Umuhtokoy ep umuhtuñlayi umuy hin unañwtotoyna. Sen qa panta?

² Uma as hihta tuñlay'kahkañw kurs hin put tutwani. Uma as tuqwyantota, hihta himuy'vayaniqey tuñlay'kahkañwo. Uma nānaywakañw nāqóytota. Nikañw uma hihta qa tūviñtotaqe öviy qa himuy'yuñwa.

³ Uma as hihta öviy tūviñlalwakañw qa ómalalwa; uma qalomátunatyawkahkañw put öviy tūviñtotañwuniqee, paysoq pi uma umuhtuñlayiy añ put akw nāhahlaynayaniqe öviy'o.

⁴ Is ohí, uma nuvótahtaqtu, pu yoñaymomoyamu, yep qatsit ep uma nāhahlaynayaniqey nānawaknaqamu! Kurs uma pan hinwise', God tuwqamatniwhotóti. Taq hak yep qatsit ep nāhahlaynañwuqa God tuwqaata. Ya uma it qa navoti'yuñwa?

⁵ Ura tutuvenit añ yan pey'ta: Pam hikwsit itamuhsonmi pánahqey tuñlay'ta, pu nēnem kahkawna, yan'i. Noq̄w ya umuyniqw paysoq i' pey'ta?

⁶ Pi pas pam hakiy pāsniñwu. Paniq̄w pi òviy pam pañqawu: God añ kwivi'nañway'yuñqamuy amuhpewi wunuptuñwu; nikañw añ okiw'unañway'yuñqamuy pam pañwañwu.

⁷ Paniq̄w òviy uma God aw nānakwhani'yuñwini. Uma Nukpanat aw rohomwisq, pam umupyeve wāyamantani.

⁸ Uma God aw hohyokyaq̄w, pam piw tuwat umumi hóyokni. Uma soñawnen umuhmay pāhomyani, uma añ qaanhinwisqamu, pu uma umuh'unañway kwañw'ewakwtotani, uma lōq̄ wuwni'yuñqamu.

⁹ Uma nāōkwhayani; pu qahahlayyani; pu tsaykitani. Uma tsutsúyanyiqey qe'totit, qahahlayhtote', putuiwyuñwini.

¹⁰ Uma Tutuyqawhqat ehpewi nāqahihtatotaq̄w, pam umuy tsokanani.

Warning against Judging a Brother

¹¹ Uma qa nānamiq hiñqawqani, itupkomu. Taq pāvay, sen tupkoy aq̄w hiñqawlawhqat tutavot qahihtalawhqe aq̄w hiñqawlawñwu. Nikañw kurs um tutavot aq̄w hiñqawlawe', qa put añ hinme', um sinnuy amuñem hin yúkuniqey nātsotskanañwu.

¹² Pay hapi pas sūka nuhtumi tutaptima, piw amuñem hin yuyku, (pas God-saa). Pam hapi hakiy ayo táviniqey, pu ayo hintsanniqey aw òqala. Noq̄w ya um haknihqe pas piw ayo suk̄w aq̄w hiñqawlawni?

Warning against Boasting

¹³ Taay, uma pañqawqamuy, Itam pu', sen qāvo ayo wuhkokitsokimiye', pep yahsañwñayani; nen pep hihta tuhtuy'yakahkañw huhayaye', hihta nihtotini.

¹⁴ Susmataq̄pi qāvo hintaniqat uma qa navoti'kahkañwo. Puyaw umuhqatsi himuu? Pay pam sóviwañwuy anta. Hihsavo māt̄silit, pay kurs haq̄aminiñwu.

¹⁵ Uma qa pañqawqat, yan hiñqawqanikahkañwo: Ason kurs Tutuyqawhqat pan nāwaknaq̄w itam yesni, nen yanhtotini, sen panhtotini, kitotanikañwo.

¹⁶ Noq̄w tuwat soq̄ uma umuhkwivi'nañway ep himuiwyuñqey qaanh̄totiñwu.

¹⁷ Noq̄w lolmat hinhtiniqey navoti'kañw put qa panhtiqa qaanh̄tiñwu.

5

Warning to the Rich

¹ Taay, uma añ kahaksinomu, uma pas umuhtōnay añq̄e' tsaykitani. Taq uma nāt qahahlayhqatsit aw òkini.

² Umuhkahakhimu kwañw̄tipti; umuhuysi kwahyatoti.

³ Umuh̄siva sohsoy sikañputi. Nihq̄e pam umuy tuhtualni; nen qōhit an umuhtokoy tohtso'nani. Uma so'ñw̄weq talōñw̄intiwhqat ep nenn̄em nihtiwh̄taqat waranhtota.

⁴ Meh ayam hakim umuñem hōq̄yaq̄w uma pumuy ahsatiyamuy kwahanayañwu. Noq̄w Qaan'ewakw Hintaqamuy amumi Tutuyqawhqat naq̄vumiq tōnaam tōt̄tiq̄w, pumuy ahsatiyam umuy tuhtualni.

⁵ Uma yep qatsit ep kwañw̄aw̄ehp̄it yēse, qaunañw̄talya. Pas uma nāwihtotoynaya, pas hisat qōyaniw̄anyiqey añ'i.

⁶ Uma hakiy sūantaqat tūvayat n̄ñaya. Noq̄w pam umumi qa rohomhti.

Patience and Prayer

⁷ Noq̄w òviy'o, itupkomu, uma Tutuyqawhqat p̄ituniqat aw pah̄savo wuhkomaq̄p̄tsi'yuñwini. Meh, ùyi'taq̄a tutskwañaq̄w hihta nukñwat aniwnit òviy maq̄p̄tsi'tañwu; nen qa nan'ekni'taq̄w, ìts uyis yokvañwu, pu tuhoos p̄iwu.

⁸ Oviy uma qap̄ēv̄enayakahkañw qa nan'eknayani. Taq Tutuyqawhqat p̄ituniqat aw hayiñw'iwma.

⁹ Uma qa nānami h̄inyuñwini, itupkomu; taq nāphisat sen uma sóontsaniw̄yani. Meh, hakiy hin yukunañw̄uqat hōtsiwm̄i wunu.

¹⁰ Itupkomu, uma God lavay'aymuyatuy Tutuyqawhqat nat̄ñw̄aniyat aw yankahkañw yuaaykuyaq̄amuy amumi taywise', amumi nanaw̄nyani. Pumuy hin k̄ananvotpit añ nakwhani'yuñqat pan piw uma hinwisni.

¹¹ Meh, itamuyñiqw k̄anavotpit añ nakwhani'yuñqam hapi pas hahlayhpit epya. Ura Job hin qa nan'eknaq̄at uma pay nanapta; nihq̄e Tutuyqawhqat hin put en̄em yūkuhqat uma navoti'yuñwa. Pi pas Tutuyqawhqat hakiy òkwatuñwu, pu núokwa.

¹² Nikañwo, itupkomu, uma hapi pas tis pavan òqalat lavayit akw hihta pasiwnanyiqey qe'yani. Uma qa òveqatsit akw òqallavayhtotini, piw qa tūwaqatsit akw'a, pu pay pas nāp

hinwat lavayit akw'a. Uma qa panyat, pay uma Owi, kitotaqw pantamantani, piw Qae, kitotaqw pantamantani. Taq nāphisat pi uma sóontsaniwyani.

¹³ Sen haqawa uma hihta ep okiwhinhte', pam nāwaknani. Sen haqawa hahlayi, pam hahlayatawlawni.

¹⁴ Sen haqawa umuñaqw tūtuye', pam God sinomuyatuy amuñaqw wukw'aymuy wānwayni. Noqw puma Tutuyqawhqat natñwaniyat aw yankahkañw wihkuyit akw put lelwiyat, put eñem nānawaknani.

¹⁵ Noqw puma qapēwewnayakahkañw, put òviy tūviñtotaqw, pam qalaptuni; noqw Tutuyqawhqa put qatuptsinani, pu put qaanhtipuyat put ahpiy ayo yúkuni, kurs pam hihta ep qaanhtiq'ò.

¹⁶ Uma umuh'òwihiniwhtipuy nānami nahostiwisni, pu uma nāhoy nennem nāwakinwisni; nen uma qalaptuyani. Pas haqam suan hinmaqat okiwnawakinpiat a'nò hihta aw tuyqawi'ta.

¹⁷ Ura God lavay'ayaat Elias itamun sínonikañw itamun unañway'ta. Nit pay ura pas qa yokvaniqat òviy pam pas qa atsáy'kañw nāwakna. Noqw ura payhkomuy yahsañwuy-nikañw añqw nāvay mūmuyawhtuy pahsavo tūwaqatsit añ qa yokva.

¹⁸ Nit pu piw pam nāwaknaqw, òñaqw yokvaqw, tutskwa hihta aniwna.

¹⁹ Itupkomu, kurs haqawa it pōhut pas antsanihqat añqw ayo lasq, hak put aw ahoy put wikve',

²⁰ It navoti'tani: I' hak qaanhinmaqat qasuyan tunatyayat añqw lasnaqa hapi mokiwuy añqw hakiy hikwsiyat ayo távini; nen nihtiwtaqat qaanhtipuyat nākwapnani.

PETER

God Sinomuyatuy amumi mohti Pēniata

¹ Nu' Peter, Jesus Christ ayaatnihqa, it penta. Nu' aň ahtsaval'iwtaqamuy Pontus, Galatiat, Cappadociat, Asiat, pu Bithyniat aňqe' hinnumyaraqamuy óqalanta.

² Ura Itana God aňwu pay umuy tuwi'taqe, umuy namorstat, Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy umuy sutsvo oya, uma Jesus Christ uňwáyat akw kwaňw'ewayhtote', put aw tuqay-vastotaniqat óviy'o. Nam núokwa, pu kwakwhaunaňwa qaówíhintaqa umumi pitsiwtáa.

A Living Hope

³ Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqaqay aw yantaqaat i' Naat God pas kaptsiwáa. Kwakwhat pi pam hapi pas núokwanihqe itamuy tímuy'vaqe, nõyit qaso'taqat itamumi noa, Jesus Christ mokiwuy aňqw ahoy tātaynaqee.

⁴ Pam itamuñem pas qahinhitiñwuqat, pu qahováriwtaqat, pu qasulawhtiñwuqat hihta óveqatsit ep warani'ta. Put óviy uma unaňwvahsi'yuňwa,

⁵ God qapēvewnayakahkaňwo. Pi pam umuy ayo óyahqe, umumi so'ňwamiq pahsavo tunatyawtaniqey óqalay'ta. Noqwu so'ňwaveq pu' pam umuhmakiway umumi nóani.

⁶ Noqwu óviy uma pas hinhaqam hahlayya, pay nāmahin pi as uma ka pu' hihsavo hīhihta aň kānanvotyáqe putuiwuyúwa.

⁷ Hak sikavalasivat aw pohtanik, qóhit akw put aw tuwantaňwu. Noqwu tis pi óviy God umuhqapevewniy sikavalasivat pay sūlawhtiñwuqat epnihqe pas pavan hihkay'taqat aw pohtani. Nihqe pam put aw pohtaqa, uma tayawniwyani, pu kaptsiwiyani, pu lomayuaatiwyani, hisat Jesus Christ pítuniq'ó.

⁸ Put uma hakiy aw qa yóriki'kahkaňw put aw unaňway'yuňwa. Uma as pu' put aw qa taykahkaňw aw tūtuqsiwáqe hahlayhtiwsa. Hahlayhpit pas kurs hin pañqawiniqat pas pavan nukñwat pasiwtaqat pan uma hahlayya.

⁹ Pi umuhqapevewniy ahpiy aniwnit uma himuy'vayani, umuhhikwsi ayo nõñakniqat put'a.

¹⁰ Noqwu God lavay'aymat put umuy ókwatuwe' ayo óyaniqat aňwu pay yuaaykuyat, put pantaqat aň pás heptotaqe, pu aň pupriya.

¹¹ Pi Christ Hikwsiat pumuy amuhpe pakiwtaqa Christ soon qa hīhihta aň kānavotat, pep pu' momiq taviwiniqat aňwu pay pumuy áawna. Noqwu óviy puma put hakiy yuaaykuqat, pu haqe' qalawmaqat aň pupriya.

¹² Noqwu pay puma qa nenñemyat, umeñem iit pēnayaqat pan amumi mātakti. Noqwu hikis pi óñaqw hoñvia'yam it aw pupriyaniqey nānawakna. Noqwu umumi hapi i' lomatuawi yuaatiwa, hakimuy lavay'a'yatuy amuhpiy'o, Qahováriwtaqat Hikwsit óñaqw taviwhqat óqalayat aňq'ó.

A Call to Holy Living

¹³ Noqwu óviy uma rohomhtotiniqe umuhwuwniy moñwvas'iwuyúwni; pás umu'naňway yeskahkaňw, hisat Jesus Christ mātaktiniqat aw taywiskahkaňw, it kuwahtiput pep makiwyaniqey óviy yūmosa unaňwvahsi'wisni.

¹⁴ Uma God aw tūqayyuňwini, put tímatnihqee. Ura as uma hisat God tunatyayat qa navoti'yuňqe nāp umuhtuñlayiy aň hinwisa. Noqwu pu' hapi uma qa pan hinwist,

¹⁵ Aň ahsupoq suan hinyuñwini, i' hak umuy wāñwayhqa hin suan hintaqat pan'i.

¹⁶ Ispi yan ura pey'taq'ó: Uma qahováriwuyúwni; pi nu qahováriwta.

¹⁷ Noqwu ason uma Itanay qa sinonuñanihqat aw nānawakne' it u'ni'yuñwini: Pam hapi sohsokmuy amuñem hin yúkuni; hak hin tumalay'taqat pan put eñem yúkuni. Noqwu óviy uma yep qatsit ep yeskahkaňw, put kaptsi'kahkaňw hinwisni,

¹⁸ It navoti'yuñwee: God umuhhisatqatsiy an'ewakwñihqat aňqw umuy mātavihqata, it qatsit umunamuy navotiyamuy ahpiy umumi mātaviwhqat aňq'ó. Ura pam hihta pas hihkay'taqat qahinhitiñwuqat akw umuy mātavi, sikavalasivat, sen qótsásivat qa put akw'a,

¹⁹ Nit Christ uňwáyat akw'a. Ura pam mañat pas qa hihta akw hováriwkaňw qa hihta akw hintaqat ankaňw umuñem taviwa.

²⁰ Pas hisatñahaqawq God tūwaqatsit nāt qa yukut, pepeq pay pan put eñem yukuni; nit yepahaq so'ňwaveq pu' umuñem tūwaqatsit aw put tavi.

²¹ Noqwu put ahpiy uma God aw tūtuqsiwa, put mokiwuy aňqw ahoy tātaynaqee, pas pavan sinotaqat aw'i. Nihqe óviy uma God qapēvewnayakahkaňw, put ahpiy hihta unaňwvahsi'wisa.

²² Noqwu uma hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy lavayit pas antsanihqat aw tuqay-vastotaqe, umuh'unaňway kwaňw'ewakwtotat, aň tuqsiwini'yuñqamuy amumi pas antsa

unañway'yuñwniqey tuwi'vaya. Taa, uma pan hinwise', pas suyan unañway'kahkañw pas pavan nānami unañway'yuñwni.

²³ Pi uma hapi pu' pas puhutihiwya, qa sinmuy sūlawhtiñwuqat amuhpiynit, hakiy qasulawhtiñwuqat ahpiy'o, God lavayiyat pas taytaqat, sūtsepñihqat akw'a.

²⁴ (Pi tutuvenit añ yan pey'ta.) Sinom sohsoyam tūsaqat anyuñwa; pu pumuy lomavit-sañwaam tūsaqat siyat anta. Tūsaqa tsakq, siat ayo posñwu;

²⁵ Noqw Tutuyqawhqat lavayiat hapi pas qa haqami sōta, yan'i. Noqw i' lavayi hapi lomatuwai, umumi mātaviwa.

2

The Living Stone and the Holy Nation

¹ Paniqw òviy uma nukpan'unañwat sohsoq ayo yukuyani, pu sohsoq unatwita, pu nawip'ew hintsatskiwhqata, pu kan'ewhtunatyata; pu nuhtumiq hiñqaqwaniqey qe'totini.

² Nen uma titipostuy puhunōñakqamuy amún pihut hin pas tuñlay'yuñqat pan it lavayit pas antsanihqat tuñlay'yuñwni; nen uma put akw wuñwyani,

³ Pi uma Tutuyqawhqat nūokwayat pay añqw yukuyaqee.

⁴ Put hapi aw uma òkini, owat taytaqat antaqat aw'i. Ura as sinom put ayo tūvayaqw, God put namorsta, ispi pas hihkay'taq'ò.

⁵ Noqw uma piw pas tayyuñqat o'wat anyuñqw, put akw God nēñem kītani. Pep uma God eñem hihta hintsatskani; piw Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put aw hahlayhtiwisniqey aw nānoi'yuñwe', Jesus Christ ahpiy put unañweyani.

⁶ Ura tutuvenit ep yan pey'ta: Meh, nu hapi it owat pas hihkay'taqat namorstaqe, Zion ep ikiy ep tuyqaveq tāvini. Noqw put aw tuptsiwhqa hapi soon hamanhtini.

⁷⁻⁸ Noqw òviy uma tuptsiwyaqw, pam úmuyniqw pas hihkay'ta. Nikañw hakim añ qa tuptsiwyaqam, pu God lavayiyat aw qa tuqayvastotaqam put aqw múnukya. Sam pi pan amuñem yúkiwhq'ò, òviy pi yan hapi pey'ta: I' owa kílalwaqamuy amuhpiy ayo tūviwhqa kīhut ep tuyqaveq páki, yan'i. Pu piw yan'i: Puma it owat ep tōñókyat, put aqw múnukyani, yan'i.

⁹ Noqw uma hapi pas namorstiwayaqam sínomu, pas Moñwit God awwat wim-moñw'iwyuñwa, sínom qahováriwyuñqamu. God pas nāp umuy nēñem sinota, uma put qaan'ewakw hintsakpiyat tunvotnayaniqat òviy'o. Ura as uma qatalpuve yesq, pam qaan'ewakw tālat ep qátuhqey añqw umuy wáñwayi.

¹⁰ Ura as uma qa sūp sínomu; nikañw pu' hapi uma God sínomatu. Ura as qa hak umuy òkwatuwa; noqw pu' hapi God umuy òkwatuwa.

Slaves of God

¹¹ Pas aw iunañwamu, uma hapi pay qa yep sínomnikañw, pay hāk hinnumyaqat nu panwat umumi okiw pañqawni: Uma umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni; taq pam hakiy hiksisiyat aw nāyawñwu.

¹² Añ qa tuptsiwni'yuñqamuy amunawit uma suan yesni. Noqw puma as umuy qalomáowelayat, umuhlomahintsakpiy aw tayyuñwe' God pas hihtatotani, hisat pam pumuy amumi pohtaq'ò.

¹³ Uma sinmuy amuñem hin hintaqat yukit añ ahsupoq kaptsi'yuñwni, Tutuyqawhqat tunatyayat éñemi. Uma moñwit pas susmohpeqñihqat aw tūqayyuñwni,

¹⁴ Pu imuy moñw'oyiwyuñqamuy put ahpiy ayatiwayaqamuy amumii. Puma pi qalomáhintsatskaqamuy sivintoynayaniqe òviy ayatiwya, pu añ súanhinwisqamuy tayawin-tiwisniqee.

¹⁵ Pi uma lomayesniqat pan God umuñem tunatyawta. Noqw pan hapi añ an'ewakw wuwni'yuñqam, ñasta navoti'yuñqam kurs hihta ep umuy òvelantotani.

¹⁶ Uma qenive hoñkahkañw yesni. Nikañw uma qa put aw yankahkañw haqam qalomáhintsatskaniqey wūwantotat, God tumal'aymatñihqey pan tunatyawyuñwni.

¹⁷ Uma sohsokmuy kaptsi'yuñwni; God tímuyatuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwni; pi uma nuhtum put tímatu. Uma God mamqasyani; moñwit kaptsi'yuñwni.

The Example of Christ's Suffering

¹⁸ Uma añ tūtuwiktu, uma umuhmoñwimuy kaptsi'kahkañw amumi tūqayyuñwni, añ lololmatuy, pu hakiy pānyañwuqamuy qa púmuy-sa amumii, añ a'nō unañway'yuñqamuy amumi píwu.

¹⁹ Pi hak qa hihta ep qaanhtit, okiwsaniwe', God aw-sa taykañw añ kuyve', pam hapi God unañwiyeni.

²⁰ Nikañw kurs pam hihta ep òwihiniwhte', put ep wuvahtiwe', pas piw nakwhani'taqw, ya hak sen put ep aw kātaytani? Nikañw kurs pam aw súanhte', put ep okiwsaniwe', ep nakwhani'te', pam God unañwveni.

²¹ Pi pay núñwupi uma nakwhani'yuñwñiqey aw wáñwayniwya. Pi pay Christ piw itamuñem kánavotpit añ kuyvaqé, itam hinyuñwñiqat itamumi mahtakna, uma put an hinwisniqat òviy'ò.

²² Pam qa haqam hihta ep qaanhti, piw qa himu atsálvayi put moañaqw nõña.

²³ Sinom put aqw hiñqawaqaw, pam qa tuwat pumuy amumiq hiñqawu. Pam okiwsaniwkañw nãoyñiqey qa pañqawu. Pay panis pam God hihta añ pas suan yúkuñwuqat aw nãmatavi.

²⁴ Pam pas nãp itahqaanhtipuy tokoy ep yankañw nahoyehtsit ep hãyilti; nihqe tũhotiwhqe umuy qalaptina. Noqw òviy itam put amum so'qe qaanhtotiniqey qe'tote', put amum yeskahkañw suan hinwisni.

²⁵ Pi uma as kanelmuy amún nãp haqami lasya. Nikañw pu' hapi uma umuhkwsiy tumalay'maqat, pu umumi tunatyawmaqat aw ahoy òki.

3

Wives and Husbands

¹ Pu úmaa, momoyamu, pay uma piw pan nãp umuhpuwsuñwmuy amumi maqaptsi'kahkañw yesni. Noqw kurs haqawat God lavayiyat aw qa tuqayvahsi' yëse', puma umuy pãs yeskahkanw pumuy kaptsi'yuñqat aw tayyuñwe',

² God lavayiyat aw tũtuptsiwani, nãmahin as puma qa hisat put aw tũqaykahkañwo.

³ Uma qa suovaamnihqat lomayuyahiwtani, umuhhõmiy aw hihin yuykuyaniqeyu, pu sikavalasivat yuws'i'yuñwñiqeyu, pu lomayuwsita.

⁴ Uma qa panyuñwt, umuh'nañway qamãtaqpivenihqat nasitoynayani. Uma okiw'unañway'kahkañw kwakwhat yesni. Pam pantaqat God-niqw hihta a'nõ hihkay'taqat pas qa hinhtĩñwuqat anta.

⁵ Pi yan hapi hisat ima momoyam qahovárstunatyat hinwisqam God aw yanyuñqam nãyuyuwsinaya, puwsuñwmuy amumi maqaptsi'kahkañwo.

⁶ Oviy pi ura Sara Abraham aw tũqaytaqe put moñwílawu. Noqw uma hapi súan hinwise' put timatni, nen soon hihta ep tũsiwiyuñwñi.

⁷ Pu úmaa, añ tahtaqtu, uma pahsi'kwa pumuy amumum yesni, pumuy kaptsi'kahkañwo; pi puma qa umún ò'qaltu. Noqw umuhnawakinpi qa haqami hihta akw sóonhtotini. Pi uma pumuy amumum qatsit, God kuwahtipuyat, makiway'yuñwa.

Suffering for Righteousness' Sake

⁸ Taa, noqw òviy uma sun tunatyawkahkañw, tũokwatuwi'yuñwñi. Uma nãnatupkomñihqey pan nãnami unañway'yuñwñi. Uma nun'okwatni; nãvãsyani.

⁹ Ason uma qalomáhintsaniwye', sen nãphinsasviwye', qa tũwatyamantani. Uma qa panyuñwt umuhpew'iwyuñqamuy amuñem lolmat tunatyaltotimantani. Pi God umuñem lolmat tunatyaltiqe òviy umuy wáñwayi.

¹⁰ Pi yantaq'ò: Qatsit nãvokawinkañw, lomatalõnnit añ taymaniqey nãwaknaqa hihta qalolmat aw leñiy ñuy'tani; noqw himu atsa soon moañaqw nõñantani.

¹¹ Hihta qalolmat qa hintsakt, lolmat hintsakni. Pam uyiwawqatsit tunatyawkañw, put aqwhaqam nõyi'mani.

¹² Pi Tutuyqawhqa añ suan hinwisqamuy amumi tayma, piw pumuy nãwakinpiyamuy aw tũqaytañwu. Nikañw pam añ qaanhinwisqamuy amumi qa kwañwátayta.

¹³ Noqw puyaw uma hihta lolmat añ ò'qalyaqw, hak umuy hintsanni?

¹⁴ Noqw kurs uma suan hinwise', put ep hihta añ kãnanvotye', uma hapi hahlayhpit epyani. Oviy uma pumuy qa mamqasyani; piw uma qa hin unañway'yuñwñi.

¹⁵ Uma qa panyuñwt umu'nañwpeq God Tutuyqawhqalalwe', kaptsi'yuñwñi. Pu ason hak umuy hinoqw umuh'unañwpeq God aw unãwvahi'yuñqat umuy tũviñtaqw, uma put aw hin lavayhtotiniqey sutsep pãs pasiwyuñwñi. Nikañw uma pahsi'kwa tũkaptsi'kahkañw, yuaatotamantani,

¹⁶ Suyan unañway'kahkañwo. Noqw umuy qaanhinwisqat pañqawaqam hamanhtotini, umuy Christ enem lomahinwisqat qalománeltoynayaqey ep'e.

¹⁷ Ispi kurs God pan tunatyawtaniqw pay pi uma tatam hihta lolmat hintsatskaqey ep okiwsaniwyani, nen hihta qalomáhintsatskaqey qa put epyani.

¹⁸ Pi pay ura Christ súantaqanikañw añ qa súanhinwisqamuy qaanhthipuyamuy ep sũs kãnavota, itamuy God aw òkianiqe òviy'ò. Ura put tokoat mokiwyu añ kuyvaqw, God put hikwsiyat taytoyna.

¹⁹ Noqw pam pankañw hihikwsimuy sivikive tañawtaqamuy amumi lomatuawit yuaata.

²⁰Ura puma hisat qa tuqayvastota, Noaht qatsiyat ep'e, ephaqam ura God sinmuy amumi wuhko maqaptsi'taq'ô, nâto Noah pâkihut yuykuq'ô. Noqwu ura hikiyom, pay nânalnihqam, put aŋqw taŋawtaqe pâtsikqat aŋ kûkuyva.

²¹Noqwu pu' hapi itam pumuy amûn ayo nôŋakiwta, kûyit akw tuvoylatotiqee, Jesus Christ mokiwyu aŋqw ahoy tâtayhqat ahpiy'o. Hak tokoy pâhomhtaqtat nu qa pu' paŋqawht, hakiy unaŋway kwaŋw'ewakwtat. God atpjp suan hinmaqat hapi nu paŋqawu.

²²Ura Jesus Christ ôveqatsit aw pâkihqe, God putvaqe qatuptu. Noqwu God hoŋviaymat, pu hihta aŋ moŋw'iwuyŋqam, pu ôqalat pasiwyuŋqam, puma sohsoyam put aw maqaptsi'yuiŋwa.

4

Changed Lives

¹Noqwu ôviy hapi Christ tokoy akw itamuŋem kânavotqe, môki. Noqwu uma pan piw tunatyawkahkaŋw, so'niqey aŋ suhtaq'ewyani, pi mokqa qaantiput qe'tiŋwuniq'ô.

²Noqwu ôviy uma hihsavo yep qatsit ep hinnumye', nâp umuhtuŋlayiy qa aŋ hinwist, God tunatyayat aŋ hinwisni.

³Ura itam pay aŋqaww itahqatsiy aŋ qa tsa' hihta ep qaantoti, aŋ qatuptsi-wni'yuiŋqamuy amuni. Noqwu pay nam pahsa'ni. Ura itam tuskapqatsit aŋ qa unaŋwalya; nuvô'naŋway'yuiŋwa; honaqkuyit akw hōnaq'iwuyŋwa; haqam nôviwhqat ep nanaqas-nonovaŋwu; qaunaŋwalqatsit aŋ hinnumyaŋwu; pu hihta wutsit tuyoy'ewakwŋihqat aw nâwakintiwsa. Noqwu pu' uma qa pan hinwisa.

⁴Pi aŋ qatuptsiwŋi'yuiŋqamuyniqw hinhtiqw kurs uma pumuy qa amumum pas panhaqam qa unaŋwalqatsit aŋ hintsatska. Noqwu ôviy puma umuy nânapŋin yuaatota.

⁵Nikaŋw puma soon qa God aw nâlavaytani, hakiy aŋ yesqamuy pu so'pumuy amuŋem hinwat yûkuniqey aw moŋwvasiwtaqtat aw'î.

⁶Yaniqwu hapi ôviy imuy so'niqamuy amumi ura lomatuawi yuaatiwa, puma as sinom-nikaŋw tokoy ep hin yukuniwyaqwu, pumuy hikwsiam God an yesniqat ôviy'o.

Good Managers of God's Gifts

⁷Sohsoy himu so'ŋwamiq ôkiwsia. Oviy uma pâs unaŋwat yesni. Uma nami-tuyqawi'yuiŋwe', nâwakinwisni.

⁸Nikaŋw uma hapi nânami unaŋway'yuiŋqey pas qa qe'totini, pi nami'naŋwa qaantaqat nihtiwtatqat nâkwapnaŋwuniq'ô.

⁹Uma kwaŋwtotoynayakahkaŋw umuhkiy aŋ pâs nâooyani.

¹⁰God qa sunyuŋqat hihta sinomuy huylawu. Noqwu ôviy hak hihta makiwhqey akw tûmoŋwvasnani, God tumal'ayaat qa atsáy'maqat pan'î.

¹¹Haqawa yuaate' God aŋqw lavayit yuaatamantani. Nuhtuŋem hihta hintsakqa pay God aŋqw ôqalay makiwhqey tunvotnani. Uma sohsoq hihta aŋ God momiq tavi'wisni, Jesus Christ ahpiy'o. Nam sohsoyam put pas hihtatostat, moŋwîlalwani, sutsep aqwhaqamii. Nam antaa.

Suffering as a Christian

¹²Aw iunaŋwamu, kurs uma soŋawnen qôhit akw aw pohtiwy'e, pay uma put ep qa pas hin wûwantotani, suhpan pas soon hisat uma put aw ôkuniqey pan'î.

¹³Qa panyat, uma tuwat hahlayhtotini, tsâŋawpi uma Christ amum kânanvotyaniqee. Taq ason pam pas hîmunihqey pan namtaknaqwu uma piw put amum pas hinhaqam hahlayhtotini.

¹⁴Kurs uma Christ ep qalomâsaswiwe', pep hapi uma hahlayhpit epyani, ispi Hik-wsi pas hîmunihqa umumi pitsiwtaniq'ô, God Hikwsiaata. Ayam hakim hapi as God qalomâyuaatotaŋwu; noqwu uma hapi put pas pavan hihtatotaŋwu.

¹⁵Nikaŋw uma qa haqawa hakiy nînaqey ep kânavotni, sen uyiŋwuniqey ep'e sen hihta qalomâhintsakqey ep'e, sen aye' sinmuy hintsakpiyamuy ep nâtsurstoynaqey ep'e.

¹⁶Nikaŋw kurs hak Christ sinoatnihqey ôviy okiwsaniwe', pay pam qa hahmanht, it yantaqat ep God pas hihtatani.

¹⁷Taq aw hapi pitu; noqwu God mohti sinomuy amuŋem hin yûkuni. Nikaŋw kurs pam itamuŋem mohti hin yûkuniqwu, ya sen ima God aŋqw lomatuawit aw qa tuqayvastotaqamuy amuŋem hin yukiltini?

¹⁸Noqwu kurs i' hak sûtantaqa pêp qa ayo yamakqa, ya sen imuy God qa kaptsi'yuiŋqamuy, pu qaanhinwisqamuy pumuy amumŋem hin yukiwani?

¹⁹Yanta. Noqwu ôviy ima hakim God tunatyayat anwat hihta aŋ kânanvotyaqam sûanhinwise' God aw taqanaŋwtotit, hikwsiy put aw noi'yuiŋwani, pumuy yûkuhqat, pas soon hisat pumuy ayo yûkuniqat put aw'î.

5

The Flock of God

¹ Nu umuhpa' hakimuy wukw'a'yatuy u'nanani, pay nu piw wukw'ayanikañwo, pu Christ okiwsaniwhq aw yóriki'taq; pu ason pam mataktiqw, nu nuhtum put amum kaptsi'tiwni.

² Uma God sinomuyatuy amumi tunatyawyuñwini. Oviy uma qa tusoqtumalay'yuñwt, su'qawkahkañw amumi tunatyawyuñwini. Uma qa sivat öviy tumalay'yuñwt, pas kwañwtoynayakahkañw God eñem tumalay'yuñwini.

³ Pam umuy put sinomuyatuy amumi tunatyawyuñwiniqat aw oyaqw, uma pumuy amumi qa tutuyqawyaqey qa pan hinyuñwini. Uma qa panyuñwt, pumuy hin hinwisniqat amumi hin nāmahtakni'yuñwini.

⁴ Noqw ason Christ sohsokmuy itamumi tunatyawtaqa mātakte', pam hihta pas pavan nukñwat, qa hinhtiñwuqat ahsatit umumi nōani.

⁵ Piw uma añ tsātsayomu, uma umuhpe wūwukwmuy amumi maqaptsi'yuñwini. Uma sohsoyam nānami maqaptsi'yuñwini, okiw'unañway'kahkañwo. Taq

God añ kwivi'nañway'yuñqamuy amumi rohomhtiñwu; nikañw pam haqam okiw'unañway'yuñqamuy nūokway máqañwu.

⁶ Paniqw öviy uma God öqalayay ehpewi nāqahihtatotani. Noqw hisat aw pituqw, pam soon qa umuy hihtatani.

⁷ Uma umuhtusiwuñniy sohsok God aw noi'yuñwini; pi pam umumi tunatyawma.

⁸ Uma namituyqawi'yuñwe', tunatyaltotini; taq umuhtuwñqa, Nukpana, wukotohot höykinumqat an hakiy hovalaniqe hepnuma.

⁹ Put aw uma rohomhtotimantani, umuhtuptsiwñniy añ hūrs hoñkahkañwo, it navoti'yuñwee: Pay ahsupoq tūwaqatsit añ umún tuptsiwñni'yuñqam piw umún hihta añ kānanvotyā.

¹⁰ Noqw uma hihsavo hihta añ kānanvotyāqw, God umuy pās pasiwani; umuy öqaltoyne', hūrs hoñnani. Pi pam umuy ökwatuwhqe, umuy wáñwayi, uma aqwhaqami Christ Jesus amum kaptsi'tiwyaniqat öviy'o.

¹¹ Nam sinom aqwhaqami sutsep put pas hihtatotat, Moñwílalwaa. Nam antaa.

Final Greetings

¹² Nu pay tsāvat umumi pēna, Silvanus nuy paañwaq'ö. Nuyniqw pam itupkoy anta, piw sohsok hihta añ qa atsat hinma. Nu umuy öqawhtoyaniqey nāwaknaqe öviy yan pēna, God nūokwaat hūmuniñqat umuy suan āawnaniqee. Put akw uma hūrs hoñni.

¹³ Añ tuptsiwñni'yuñqam Babylon ep yesqam, umún God namoramat, umuy öqalantota, pu iti Mark piwu.

¹⁴ Uma nānatupkomñihqey pan nānami unañway'kahkañw na'qalantotamantani. Nam God sohsokmuy Christ Jesus sinomuyatuy kwakwhat unañwat máqani. Nam antaa.

PETER

God Sinomuyatuy amumi ańk Pēniata

¹ Nu' Simon Peter, Jesus Christ tūwikipnińkańw, pu lavay'ayaat it penta. God aw-nikańw, pu Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat aw tuptsiwni'yuńqamuy nu oqalanta. God hapi súnankańw umuy tuptsiwnit a'nó hihkay'taqat huyta, itamuy hin huytaqey pan'í.

² Nam núokwa, pu kwakwha unañwa umumi wúhaq noiwtáa, uma God tuwi'yuńq'ó, pu Jesus Itahtutuyqawhqay piwu.

God's Call and Choice

³ Kwakwhat pi pam pas pavan oqalay akw itamuy qatsit qaso'taqat, pu sohsok hihta enañ huyta, itam put tuwi'yuńwe', suan hinwise', lolmat yesniqat óviy'ó.

⁴ Piw pam hihta pas hihtanihqat a'nó hihkay'taqat itamuy awini'ta, yan'í: Itam yep qatsit ep qalomátuńlayit ahpiy tuyoy'ewakw qatsit ańqw mátaviwe', God ańqw qatsit himuy'vayani.

⁵ Noqw óviy uma qapēvevnyakahkańw, qa nātusitote' lomatumalay'yuńwni; piw lomatumalay'kahkańw God tunatyayat tuwi'vayani;

⁶ Piw God tunatyayat tuwi'kahkańw nāmi tuyqawi'yuńwni; piw nāmi tuyqawi'kahkańw nakwhani'yuńwniqey tuwi'vayani; piw nakwhani'kahkańw, God kaptsi'yuńwniqey tuwi'vayani.

⁷ Piw uma God pas kaptsi'kahkańw nānatupkomuy amún nāvāsyamantani. Piw nāvāsyakahkańw uma nānami unañway'yuńwni.

⁸ Noqw kurs uma it ań qaówihinkahkańw ahsupoq ań hinwise', uma Jesus Christ Itahtutuyqawhqay tuwi'kahkańw qa paysoq tumalay'yuńwe', hihta nihtiwtaqat aniwnayani.

⁹ Noqw pay qa pan hinmaqa qapostalqat anta; nihqe kurs hin yāvo hihta tuway'tani, qaanhinmaqey ańqw kwańw'ewayhti qey suhtokqee.

¹⁰ Noqw óviy'ó itupkomu, uma tunatyaltoe', pas suyan wánwayniwyaqey, pu namorsti-wyaqey namtaknayani. Pi uma pan hinwise', soon God pōhuyat ańqw lasyani.

¹¹ Noqw pan hapi uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat mońwtunatyayat sūtsepnihqat aw yuńqw, pam hahlaykańw umuy ókinani.

¹² Paniqew hapi óviy nu iit yantaqat umuy u'nantoyaniqey soon tatami'mani; pay as pi uma put navoti'yuńwa, nihqe it tuptsiwnit pas antsanihqat pasiwuyńqey ep hūrs'iwuyńwa.

¹³ Owí, pay ka nu hihsavohaqam itokoy ep qátuniqey pahsavohaqami umuy it u'nantoyne' umuy oqalantaniqew pam nuyniqw súnanta.

¹⁴ Suyan pi nu navoti'taqe soon pas hisat pay yep qatsit ańqw ahpiyni, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ nuy hin āawnaqat pan'í.

¹⁵ Pu óviy piw nuy hisat ahpiyniqw uma iit yantaqat sutsep u'ni'yuńwniqat óviy nu umumi qanātsui'ta.

Eyewitnesses of Christ's Glory

¹⁶ Ura itam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ oqalayat umumi mahtaknaya, piw put pítuniqat umuy āawnaya. Nikańw itam tuhislavayit qa pan umumi lavayhtoti. Pi Christ pas pavan lomavitsañway'vaqw, itam pas nāp put aw yórikya.

¹⁷ Noqw God put Naat hapi put pas hihtatat, lolmat tálawnwat pitsánwtoyna. Noqw ura pas pavan lolmat tálawnwat ańqw hakiy tónaat pańqawu: I' hapi pas aw iunańwa Itii. Put hapi nu pas hahlayi.

¹⁸ Noqw it hakiy tónayat ónaqw tóqtiqu, itam tūkwit pas kaptsiwtaqat epeq Jesus ámumyakańw put nanapta.

¹⁹ Pi itam as hihta nanaptaqey pēvevnaye', kurs hin itam God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy pēvevnyani. Pumuy lavayiam wihqóhit qatalpuve talni'taqat anta. Noqw hísatniqew tálawvaqw, umu'nańwpeq talawsohu yámakniqat pahsavo uma lavayit aw tunatyawwisq, pam umuńem lolmani.

²⁰ Nikańw uma it navoti'yuńwni: Kurs hak haqam pas nahpiy tutuvenit ep lavayit tūmamatsnani.

²¹ Pi ura hisatsinom qa nāp nahpiy himu nātoniqat lavayhtotiqw, Qahováriwtaqa Hikwsi God sinomuyatuy pás unañwat yesqamuy pan unañwtoynaqw puma God lavayiyat yuaaykuya.

¹ Nikañw pay ura Israel-sinmuy amuhpa' hakim God lavay'aymatnihqey atsáy'yuñqam hoñwa. Noqw pan piw hakim umuhpa' hoñve' hihta átsatnihqat hakiy hovalañwuqat sinmuy tutuyqaynayani; nikañw sohsok hihta nanauyve hintsatskani. Híkispi puma Tutuyqawhqat pumuy túihqat ayo yuykuyani. Nikañw nāp nāhoyalayaniqey aw suy'kini.

² Puma qaunánwtalqatsit añ hinwisq, kaysiwhqam pumuy amumi nanawinyani. Noqw pumuy amutsviy Jesus pōhuat pas antsanihqā qalomáyuaatiwni.

³ Puma sivat tuñlay'yuñqey òviy kwañwálvayiy akw umuy ūnatoynayani, umutsviy kāhaktotiniqey òviy'ò. Noqw pay hisatñahaqawq pumuy qalomáyukuniwyaniqat pan amuñem yukiwta; noqw pumuy qōyantaniqā pumuy pas pay wiñkini.

⁴ Pi ura God hoñvia'yatuy qaanhlotiqamuy qa ayo nõñaknat, pumuy maskimiq maspaqe, hisat pam hin yúkuniqey aw pahsavoy pumuy somhtaqe, tupqat qatálat epeq pumuy tañay'ta.

⁵ Pu piw ura pam hisatsinmuy qa ayo nõñaknat, put qa kaptsi'yuñqamuy pātsikiwuy akw kíqōta. Nikañw pam it hakiy Noaht, sinmuy as suan hinwisniqat yuaataqat ayo tavi, pu tsāne'nihqamuy sinomuyatuy piwu.

⁶ Pu ura pam Sodom-nikañw pu Gomorrhat wuhkokitsokit qōhtsaptaqe kíqōta. Pan pumuy hintsanheq, hakim ahpiy put qa kaptsi'yuñqamuy amuñem hin hintaniqat amumi put akw mātakta.

⁷ Nikañw pam it suan qátuhqat Lot nukpansinmuy tuskapqatsiyamuy ep amumi puhtsemokiwtaqat ayo tavi.

⁸ Pi pam tāqa súantaqa pumuy amumum qátuhqe, pumuy qaanhintsakpiyamuy añ taykañw, pu nanvotqe put akw nāqavo nāunañwmokinta.

⁹ Noqw òviy Tutuyqawhqā suyan pi put kaptsi'taqat kānavotpit añqw hin ayo táviniqey tuwi'ta, pu qaanhinwisqamuy oyi'taniqeyu, hisat hin amuñem yuke' pumuy sivintoy-naniqey aw pahsavoy.

¹⁰ Nihqe tis pi òviy pam añ hakimuy nāp tuyoy'ewakw tuñlayiy añ hinwisqamuy pan hintsanni, pu añ momñwituy qa hihtay'yuñqamuy piwu. Puma pi kwikwivitu; nāp tunatayay hinwisniqey anyuñwa. Puma òñaqw hihtuy kaptsiwiyayamuy amumiq qalomáhiñqawaniqey qatuhtusya.

¹¹ Noqw híkispi God hoñviaymat pumuy amuhpenihqe pavan pas ò'qalt-nikañw, pu hóhoñvit, Tutuyqawhqat atpip pumuy amumiq qa nānap hin hiñqawakañw hihta aqw tsotskanaya.

¹² Noqw ima sinom hihtuy popkotuy hihta aw qa wūwayañwuqamuy amunkahkañw, hin unañwtote' pan yukuyañwu; ñuiwye', ñiniwyaniqey òviy aniwhtoti. Noqw puma hihta as qa mātsi'kahkañw qalomáhiñqawañwu; nihqe nāp qaanhinwisqey ep súlawhtini,

¹³ Nen qaanhintsakpiy añqw ahsatit òmahtotani. Tālò' puma qaunánwtalqatsit ep hahlayya. Ima hihta itseheet panyuñwa, himu hihta akw qa pasiwtaqat pankahkañwo; qaantunatyay ep himuiwkahkañw haqam umumum nophomikiwtañwu;

¹⁴ Novòwuy-sa taynumya; piw soon pōsiam qaanhitiqat qe'tini. Puma tuptsiwnit añ qa ò'qaltuy ūnatotoynaya. Puma hihta tuñlayiy himuy'vayaniqey tuwi'yuñwa. Oviy puma God itsívuyat akw so'ñiqw pan amuñem yukiwta.

¹⁵ Ima hakim pōhut súantaqat añqw lasyat nāp súhaqamiyaqe, hakiy Bosor tiyat Balaam kuyat añqe' hinwisa. Ura pam hihta qaantsatskiwhqat añqw hihta himuy'vaniqey unañwti.

¹⁶ Noqw ura himu pohko put qaantunatyayat ep put mēwa. Mōro qayuáataqa tāqat tōnayay akw God lavay'ayayat qaunánwtalqat mēwa.

¹⁷ Ima hapi nõñanvatñit añqw pāhut súlawhtiqaq anyuñwa, wisioomawht huhukwhoyaqat añ'i. Noqw pumuy amuñem God pas haqam qatálat na'sasta.

¹⁸ Puma hihta an'ewakw kwiviyuaatotaqe, tuptsiwnit añ qa ò'qaltuy tuskapqatsit akw ūnatotoynaya, hakimuy qaanhinwisqamuy amuñaqw híhin ayo nõñakqamuy.

¹⁹ Puma as pumuy qenivo òoyyaniqey pañqawqat, nāp hihta tuyoy'ewakw hintsatskiwhqat aw túwik'iwyuñwa. Pi hak hihta akw áñwutiwe', pay put aw túwik'iwtañwu.

²⁰ Ispi kurs pay as hak Jesus Christ Itahtutuyqawhqay, ayo Túooyhqat tuwi've', yep qatsit ep hihta qalomáhiñsatskiwhqat añqw mātaviwe', pay piw put ap ahoy kwise' áñwutiwhq, pay pep pu' so'ñwamiq qatsiat pas qalomáhiñtañwu, mohtiwat qatsiyat epñihqee.

²¹ Pay tatam pi as puma hin suan hinwisniqat qa nanaptani. Ispi puma as suan tutavot nanaptat, kwusuyat, añqw ahoy lasyaqaw pam pas qalomáhiñta.

²² Noqw pay pi it yan lavayit puma súanhtoti: Pohko nāyöiy aw ahoy pitu; piw pitsötit as pahomyaqw, pay piw tsóqakuyit aqw waòyókuniqey aqw ahoy paki.

3

¹ It hapi akw nu pu' lōs umumi pēna, aw iunañwamu. Nihqe nu put akw umuy ahoy u'nantoynaqe umuhwuwniy súantaqat pavan ôqalaniqey unañwti,

² Uma imuy pās unañway yesqamuy God lavay'aymuyatuy pay hisat hin lavayhtotiqat u'ni'yuñwniqat ôviy'o, pu Itahtutuyqawhqay, itamuy ayo Oyahqat tutavoyata, itam put ayamat umumi hin put mātapyaqat pan'i.

³ It yantaqat uma mohti navoti'yuñwni: Pay nāt so'ñwamiq hakim tututsiwayaqam nāp tunatyay añ hinwisqam hoñvani;

⁴ Nen pañqawani: Yaw pam pītuniqey pañqawu. Noqw pan lavayi hisat aw antsaniwni? Taq itahwu'yamuy hisat so'q, hisat sohsoy himu yukiltiqa pay nāto panyuñwa, kitotani.

⁵ Noqw pay i' navoti susmataq'a: Pay i' yañ tokpela God lavayiyat ahpiy hisat yukilti. Noqw tūwaqatsi pāñaqw wunuwkañw pāhut añqw yukiwta.

⁶ Noqw pu pay ura i' tūwaqatsi ephaqam yukiltiqaqat put akw pātsikq sūlawhti. Noqw puma put navotit qa aw tunatyawyuñwa.

⁷ Noqw God it yañ tokpelat, pu tūwaqatsit, pu'nihqat lavayiy akw warani'ta. Nikañw ason pam imuy put qa kaptsi'yuñqamuy hinwat amuñem yukut, hovalani. Nen pep pu' i' yañ tūwaqatsi taqtiniqat pan put eñem yuku.

⁸ Nikañwo aw iunañwamu, it hapi uma qa suhtokyani: Sūs tāla Tutuyqawhqatniqw sōmorit yahsañwuy anta, pu sōmorit yahsañw sūkw tālat anta.

⁹ Pay Tutuyqawhqay lavayiy aw antsanniqey ep qa sōwuniñwu, nāmahin pi sinmuyniqw pam pantañwu. Pi pam itamumi wuhko maqaptsi'ta, hakiy sūlawhtiniqat qa suh-taq'ewñwunihqee. Nikañw pas as sohsoyam nāp tunatyay añqw lasyaniqat pam nāwakna.

¹⁰ Nikañw hapi Tutuyqawhqat talōñniyat aw suptuni, uyiñwu mihikq pītuñwuqat pan'i. Noqw ep pu' tokpela a'nō umumutat, haqami tūwayani. Noqw pu' añ himu hin yukiywuñqa qōhit akw pātini. Noqw tūwaqatsi, pu añ himu hinyuñqa taqtini.

¹¹ Noqw suyan hapi sohsoy himu pātiniqat uma navoti'kahkañw, ya uma hin as hinwisni? Soon uma qa ahsupoq qatsit añ suan hinwise' God eñem-sa yesni,

¹² Hisat God talōñniyat aw pītuniqat maqaptsi'kahkañw, kwañwtotoynayakahkañwo. Pi put talōñniyat ep yañ tokpela taqte', pātini; pu añ himu hin yukiywuñqa qaan'ewakw mukit akw sūlawhtini.

¹³ Noqw pay as pi panta. Noqw itam pi pūhut tokpelat, pu pūhut tūwaqatsit itamuy āawnaqat ôviy maqaptsi'yuñwa; pep hapi himu súantaqa-sa pasiwtani.

¹⁴ Noqw uma hapi iit yantaqat ôviy maqaptsi'yuñwa, aw iunañwamu. Nihqe ôviy uma tunatyawyuñqw, ason pam pite' umuy kwakwhaiyuñqat umuy túwani, qa haqam hihta akw itséheiyuñq'ō, kurs hak umuy hihta ep tukopnaniq'ō.

¹⁵ Itahtutuyqawhqay umuy ayo nōñakniqat ôviy umumi maqaptsi'taqat uma pan wūwantotani. Pay ura aw ita'nañwa Paul piw pan umumi pēna, suan wuwniy put aw noiwhqat ahpiy'o.

¹⁶ Pay pi añsakis pēne' it yuaaykuñwu. Noqw tutuveniyat añ pēhu māmatsniqw qatūvosi. Noqw ima añ qanavóti'yuñqam, qa hūrs hoñqam put hihin namtōkintotaqe nukushintsah-sanya; nihqe nankiwakw panhtoti, pay ahpiy pēhut tutuvenit pantsatskaqey pan'i.

¹⁷ Noqw ôviy'o, aw iunañwamu, uma hapi añwu pay it navoti'yuñqe ôviy qanāunay'yuñwni; taq nāp hisat sen hakim qanahinwisqam it pōhut pas antsanihqat añqw umuy lasnayaqw, uma hūrs hoñqey mātave', añqw ruhpkayani.

¹⁸ Uma qa panhtotit, God añqw nūokwat makiwye', put añ wuñwyani, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat tuwi'yuñqey añ suyhtsepñwat ôqawi'wiskahkañwo. Nam pam kaptsitiwaa, pay pūu-nikañw pu yūmosa aqwhaqamii. Nam antaa.

JOHN mohti Pēniata

The Word of Life

¹ It lavayit ahpiy yēsiwhqat yayhniwhqat añqawnihqat hapi itam aw tūqaykahkañw, itahposiy akw aw yórikya. Put hapi itam aw tātayyat itahmay akw aw hintsatsna.

² Pí qatsi pas mātakti. Noqw itam aw yórikya. Nihqe put pantaqat suyan navoti'yuñqe put tuawi'yuñwa. I' qatsi qaso'taqa as Nayat ámunnikañw itamumi mātaktiqat itam umuy áwintota.

³ Itam hapi hihta aw yóriyaqey, pu aw tūqayyaqey umuy áwintota, uma itamum sūpwatniqat óviy'o. Noqw itam hapi pas suyan Nayat amum sūpwatu, pu Tiyat Jesus Christ ámuma.

⁴ Noqw uma pas hahlayyaniqat óviy itam yan umumi pentota.

God Is Light

⁵ Noqw itam hapi yan lavayit put añqw nanaptaqe umuy áwintota: God tálanihqata; noqw qatála hapi pas put ep súlawu.

⁶ Kurs itam put amum sūpyaqey pañqawkahkañw qatalpuva hinwise' itam hapi atsálalwani; nihqe hihta pas qa átsanihqat qa hintsatskani.

⁷ Nikañw pam tálát epniqw óviy itam put an tálát añ hinwise' itam sūp hinnitusani. Noqw put Tiyat Jesus Christ unwáat itamuy sohsok qaanhtiput añqw kwan'ewakwtani.

⁸ Kurs itam qaanhtiput itamuhpe súlawhqat pañqaqwe', itam námi yētotani. Noqw God lavayiat pas antsanihqqa hapi itamuhpe súlawni.

⁹ God súankañw, pu lavayiy an hinhtiñwu. Noqw óviy itam put aw itahqaanhtipuy nahos-totaqw, pam soon itahqaanhtipuy itamuhpiy qa ayo yúkuni, pu sohsok qasuantsakpit añqw itamuy kwan'ewakwtani.

¹⁰ Itam qa haqam hihta ep qaanhtotiqey pañqaqwe', pam átsanihqat itam pan put yukunayani. Noqw put lavayiat hapi itamuhpe súlawni.

2

Christ Our Helper

¹ Itimhohyamu, uma hapi qa haqam qaanhtotiniqat óviy nu umumi yan penta. Noqw sen haqawa qaanhtiqw, pay Jesus Christ, pas sūka súantaqa, itamuñem Itanay aw lavayi'ma.

² Pu pam itahqaanhtipuy ep mokqe, itamuy Nay enañ namivóhikna. Pu pam qa itahqaanhtipuy-sa ep móki, pas hapi sohsokmuy qaanhtipuyamuy ep'e.

³ Noqw itam put tutavoyat añ hiwisqey akw put tuwi'yuñqey navoti'yuñwa.

⁴ Hak haqam put tuwi'taqey lalvaykañw put tutavoyat qa añ hinme' hapi átsani. Noqw himu pas antsanihqqa put hapi ep súlawni.

⁵ Nikañw kurs hak haqam put lavayiyat añ hinmaqa pam hapi pas antsa God aw unañway'tani. It hapi yantaqat akw itam God añ yesqey navoti'yuñwa.

⁶ I' hak Tiyat amum hinnunqey pañqawlawhqa pas put hinmaq w soon piw qa pan hinmani.

The New Command

⁷ Itupkomu, pay hapi nu qa hihta pas pūhut tutavot umumi penta, nikañw pay hisat-tutavota. Ura uma yayhniwhqat añqaw put oyi'yuñwa. Noqw uma yayhniwhqat añqaw lavayit nanvotyaqw, pam hapi hisattutavo.

⁸ Nikañw pu' piw nāt nu pas pūhut tutavot umumi penta; ispi qatála ayo ruhpak'ó; noqw tála pas antsanihqqa pu' tála. Noqw pam tutavo Tiyat qatsiyat akw aw antsaniwa, pu umuhqatsiy akw piwu.

⁹ I' hak tálát añ hinmaqey pañqawkañw sinosñway aw qa suhraq'ewnihqqa hapi nāt qatálat añ hinma.

¹⁰ I' hak sinosñway aw unañway'taqa hapi tálát añ hinma; nihqe sinmuy qa unañwmoknani.

¹¹ Pu i' hak sinosñway qa aw suhraq'ewnihqqa hapi qatálat añ hinma; nihqe qatalpuva hinmakañw, haqami hoyoyotaqey qa navoti'numa, pi qatála put pōsiyat qatálawnaq'ó.

¹² Nu hapi umumi penta tsatsáyhohyamu, God Tiy tuñwniyat aw umuy tūñwantaqe, umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuqw óviy'o.

¹³ Nu umumi penta námatu, uma put hakiy yayhniwhqat añqawnihqat tuwi'yuñqw óviy'o. Nu umumi penta tōtimu, uma it hakiy qalolmat áñwutotaqw óviy'o. Nu umumi penta tsatsáyhohyamu, uma Itanay tuwi'yuñqw óviy'o.

¹⁴ Nu umumi pēna nāmatsu, uma put hakiy yayhniwhqat añqawqwnihqat tuwi'yuñqw òviy'ò. Nu umumi pēna tòtimu, uma hòhoñvitniqw òviy'ò, pu God lavayiat umuhpe huruiwtaq'ò. Nihqe uma it hakiy qalolmat ànwutota.

¹⁵ Uma yep qatsit tunatyayat qa kwañwátayyuñwani, piw ep hihta hinyuñqata. Kurs haqawa yep qatsit tunatyayat hahlaye' pam Itanay qa aw unañway'tani.

¹⁶ Pi í himu sohsoy yep qatsit ahpiy'ò: itahtokoy ahpiy tuñlayi, pu itahposiy ahpiy'ò, pu kwivi'nañwat ahpiy'ò. Pam qa Itanay ahpiy'ni, yep qatsit ahpiy'ò.

¹⁷ Noqw yep qatsi hapi tūwayato, pu put ep himu tuñlayi. Nikañw i' hapi God tunatyayat añ hinmaqa pas sūtsepi.

The Enemy of Christ

¹⁸ Itimhohyamu, so'ñwamiq hapi pitsiwa. Noqw ura hak Christ ehpeiwtaqa pituniqat uma nanaptaq, pay hapi kaysiwhqam Christ ehpewyaqam pu' pay yēse. Noqw it yantaqat hapi akw itam so'ñwamiq pitsiwaqat mātisi'yuñwa.

¹⁹ Puma as itamuhpiy añqe' nankwusakañw pay puma qa itamum tōnawta. Pi as puma itamum tōnawte', soon as ka qa itamum yūmosa hinwisni. Pay qa sohsoyam itamumyaqey mātaktotiniqey òviy panhtoti.

²⁰ Noqw pay uma hapi hakiy Qahováriwtaqat akw tuvoylatoti. Nihqe uma sohsoq hihta navoti'yuñwa.

²¹ Pay uma hihta pas antsanihqat qa navoti'yuñqat nu qa panwat umumi pēna, pi uma put navoti'yuñqw òviy'ò. Pu qa haqam himu atsa it pas qaatsat ahpiy'nihqat uma navoti'yuñwa.

²² Noqw ya hak átsani? I' hak Jesus qa Moñw'asi'taqat pañqawlawhqa. I' hak Nayat-nikañw pu Tiyat pumuy ayo yuykuqa hapi Christ ehpew'nihqat.

²³ Hak hapi haqam Tiyat ayo yuykuqa pay Nayat qa tuwi'ta. Nikañw i' hak God Tiyat Moñw'asi'taqat pañqawhqa hapi Nayat tuwi'ta.

²⁴ Noqw òviy hapi uma yayhniwhqat añqawq hihta nanaptaqey aw tunatyawwisni. Kurs uma añ ahsupoq put añ hinwise', pay uma soon piw Tiyat ep qa yūmosa hinwisni, pu Nayat ep'e.

²⁵ Noqw yan hapi pam itamuy āawna: Itamuy qatsit qaso'taqat máqaniqeyu.

²⁶ Nu umuy qa súaqwat lahsintotaqamuy lavayhtiqey umumiq yan pēna.

²⁷ Nikañw pay uma Itanay ahpiy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwiyaq, pam umu'nañwpeq qatu. Noqw soon pas hak piw umuy hihta tutuqaynani. Pi Hikwsi hapi umuy sohsoq hihta tutuqayna. Pam hapi pas antsaa, pu pas qaatsa; nihqe hin pas umuy tutuqaynaq pan uma put ep hinwisni.

²⁸ Noqw taa itimhohyamu, uma Tiyat ep huruiwyuñwani. Noqw hisat pam mātaktiq, itam qa ókiyani; nen put pituqw, itam qa hihta ep hamantotini.

²⁹ Uma put súantaqat pan aw navoti'yuñwa. Noqw òviy suyan hapi hak suan hinmaqa God tiyatnihqat uma navoti'yuñwa.

3

Children of God

¹ Meh, kurs huvam aw wūwayaa: Itana pas pavan itamumi unañway'ta! Oviy pi itam God timatnihqey pan tūnwantiwya. Paniqw hapi òviy yep qatsit tunatyayat hinwisqam itamuy qa tuwi'yuñwa, puma put Tiyat qa tuwi'yuñqe òviy'ò.

² Aw iunañwamu, pu' hapi itam God timatu. Noqw itam hin yukiltotiniqw pam pantaqa pay nāt qa mātakti. Nikañw ason hisat Tiat mātaktiqw itam put anyuñwaniqey navoti'yuñwa; ispi itam put hin hintaqat aw yóriyaniqee.

³ Noqw haqam it yantaqat unañwvahsit ñöyi'taqa nākwañw'ewakwlawñwu, pas pam hin kwañw'ewakw'nihqat pan'í.

⁴ Qaanhtiput hintsakqa piw tutavot ehpewi hintsakñwu; pi qaanhtipu tutavot ehpewi hintsatskiwhqat.

⁵ Noqw uma navoti'yuñqw, ura God Tiat itahqaanhtipuy ayo yúkuniqey òviy mātakti. Noqw qaanhtipu put ep súlawu.

⁶ Noqw put ep huruiwtaqa hapi qaanhtiput añ qa hinma. Qaanhinmaqa hapi put aw qa yóriki'ta; piw qa tuwi'ta.

⁷ Itimhohyamu, qa hak hapi umuy ūnatoynani. Suan hinmaqa hapi súantañwu, God Tiat suan hintaqat pan'í.

⁸ Qaanhinmaqa hapi Nukpanat añqwniñwu. Pi Nukpana yayhniwhqat añqawq qaanhinma. Noqw God Tiat Nukpanat tutmalayat símoknaniqey òviy mātakti.

⁹ God añqw tihtiwhqat qaanhtiput añ qa hinma, pi God tunatyaat put apqólpeniñwuniqew òviy'ò. Pu soon pam hihta ep qaanhtiñwu, pi pam God añqw tihtiwniñwuniqee.

¹⁰ Yantaqat hapi akw God timat mātakya, pu Nukpanat tīmatu: Súantaqat qa hintsakqa hapi qa God añqwniñwu, pu i' hak sinosñway aw qa unañway'taqa piwu.

Love One Another

¹¹ Pi ura uma yayhniwhqat añqawq it hapi yan tūawit aw tūqayyuñwa: Itam nānami unañway'yuñwniqata;

¹² Ura i' hak Cain Nukpanat ahpiynihqey tupkoy nīnaqat qa panhtotini. Noq̄w ya hinoq̄w pam put nīna? Ispi put tumalaat qalolmaniq'ō, noq̄w tupkoyat tumalaat súanta.

¹³ Pay uma qa pas pas hin wūwantotani, itupkomu, kurs yep qatsit tunatyayat hinwisqam umumi qa suhtaq'ewyaq'ō.

¹⁴ Itam hapi mokiwuy añq̄w qatsit aw nōñakqey navoti'yuñwa, òviy pi itam itahsinosñwamuy amumi unañway'yuñwa. Nohtumi qa unañway'taqa hapi mokiwuy ep hinnuma.

¹⁵ Sinosñway aw qa suhtaq'ewnihq̄a hapi sinmuy q̄oyantaqaniñwu. Noq̄w uma navoti'yuñq̄w qa hak tuq̄wyantaqa qatsit qaso'taqat pasiwta.

¹⁶ Pi God Tiāt itamuñem qatsiy tavi. Put pantaqat akw God itamumi unañway'taqat itam māmatsya. Noq̄w soon as itam tuwat itahqatsiy qa itahsinomuy amuñem o'yaniqey suhtaq'ewyani.

¹⁷ Noq̄w sen haq̄awa yep qatsiy ep hihta hīmuy'tiwhqat himuy'kañw, sinosñway hihta haq̄ni'taq̄w, tuway'kañw put qa òkwatuwe', ya sen hin pam God añq̄w nuhtumi unañway'taniqey tuwi'vaqey pañq̄awni?

¹⁸ Itimhohyamu, itam qa itahlavaiyy-sa akw nānami unañway'yuñwini, piw itahleñiy akw'a. Itam qa panyuñwt, itahhintsakpiy akw pas antsa panyuñwini.

Courage before God

¹⁹ Pu it hapi akw itam pas antsa God tīmatnihqey navoti'yuñwini; nihqey qa hin unañway'kahkañw put aw òkiwtani.

²⁰ Ispi kurs pay itah'unañwa itamuy sóontsani'taniq̄w, tis pi God itah'unañwa epnihqey pas sohsok hihta navoti'ta.

²¹ Aw iunañwamu, kurs itah'unañwa itamuy qa sóontsani'taniq̄w pep hapi pu' itam God aw qa òkiwyani.

²² Pu itam hihta òviy tūviñtote' put añq̄w put òmahtotamantani, ispi itam put tutavoyat añ hinwisqee, nihqey put tayawintiwsa.

²³ Noq̄w yan hapi pam tutapta: Itam put Tiyat Jesus Christ aw tūtuṭsiwe', nānami unañway'yuñq̄wniqata.

²⁴ Noq̄w i' hak God tutavoyat añ hinmaqa hapi put ep qátuni; noq̄w God put ep qátuni. Noq̄w pam itamuy Hikwsit máqahqat akw itam put itamuhpe huruiwtaqat navoti'yuñwa.

4

The True and the False Spirit

¹ Aw iunañwamu, pay uma qa pas sohsokmuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw yuaatotaqey pañq̄aq̄waq̄amuy amumi tuṭsiwyamantani. Nikañw uma pumuy amumi pohtayamantani, sen puma pas antsa God añq̄wyaqata. Taq̄ kaysiwhqam God lavay'aymatnihqey atsáy'yuñqam tūwaqatsit añq̄e' nankwusa.

² Noq̄w it akw hapi uma God Hikwsiyat māmatsyamantani: Haq̄awa Jesus Christ tokoy'kañw pítuhqat pañq̄awlawhqa hapi God Hikwsiyat ahpiy yuaatani.

³ Pu haq̄awa Jesus Christ tokoy'kañw pítuhqat ayo yuykuqa hapi qa God Hikwsiyat ahpiy yuaatani, soq̄ it hakiy Christ ehpew'iwtaqat hikwsiyat ahpiy'ō. Ura nāt Christ ehpew'iwtaqat pítuniqat uma nanapta. Noq̄w pu' hapi pay pam yep qatsit ep hinnuma.

⁴ Noq̄w pay Christ umuh'nañwpeq qátuhqa put epnihqey pas pavan hoñvi. Noq̄w òviy uma pumuy áñwutota, pi uma God ahpiy tihtiwyaaqee, itimhohyamu.

⁵ Christ ehpew'iwyuñqam yep qatsit tunatyayat ahpiyya; nihqey òviy yep qatsit tunatyayat yuaatota. Noq̄w yep qatsit tunatyayat hinwisqam umumi tūqayyuñwa.

⁶ Itam hapi God ahpiy tihtiwyaa. Noq̄w God tuwi'taqa itamumi tūqaytañwu. Pu God qa ahpiy tihtiwhqa itamumi qa tuq̄ayvastañwu. It akw hapi itam it Hikwsit pas qa atsatsat mātsi'yuñwa, pu piw it atsatsat hikwsita.

God Is Love

⁷ Aw iunañwamu, itam nānami unañway'yuñwini. Pi God hapi itamuy nuhtumi unañway'yuñwniqat tutuwñañwu. Noq̄w haq̄am nuhtumi unañway'taqa hapi suyan God ahpiy tihtiwni, nihqey God tuwi'tañwu.

⁸ Haq̄am nuhtumi qa unañway'taqa hapi God qa tuwi'tañwu, pi God nami'nañwaniq'ō.

⁹ Noq̄w God nuhtumi unañway'taqey itamumi mahtaknaniqey pas sūk̄w Tiy tūwaqatsit aw tavi, itam put atsviy yesniqat òviy'ō.

¹⁰ Noq̄w it akw itam God itamumi unañway'taqat māmatsya. Qa itam hapi God aw unañway'yuñq̄w, pay pam itamumi unañway'taqe òviy Tiy tavi. Noq̄w pam itahqaanhtipuy ep mokq̄e itamuy God enañ namivòhikna.

¹¹ Aw iunañwamu, God pas panhaqam itamumi unañway'ta. Noq̄w òviy pas hapi itam soon as tuwat nānami qa unañway'yuñw̄ni.

¹² Qa haq hapi hak God aw yori. Kurs itam nānami unañway'yuñq̄w, pep hapi pu' God ita'nañwpeq q̄átuni; nihq̄e itamuy nānami pas unañway'yuñw̄niqat itamuy tutuqaynatima, itam put an nuhtumi unañway'yuñw̄niqat aw pahasavoo.

¹³ Noq̄w itam put añ yesq̄ pam ita'nañwpeq q̄átuq̄w itam navoti'yuñwa, pi pam Hikwsiy itamumi nóaq̄w òviy'ò.

¹⁴ Noq̄w itam hapi aw yórikya, piw Naat itamumi unañway'taqat itam tuawi'yuñwa; ispi pam Tiy añq̄w pew taviq̄w pam sinmuy ayo oya.

¹⁵ Hak hapi haqam Jesus God Tiyatnihqat pañqawhqa God añ qatu; noq̄w God put unañwpeq qatu.

¹⁶ Noq̄w itam hapi God itamumi unañway'taqat nanaptakañw tūtuptsiwa. God hapi pas nami'nañwa. Noq̄w nuhtumi unañway'taq̄a hapi God añ qatu, noq̄w God put ep qatu.

¹⁷ Aw iunañwamu, kurs itam hin as nānami unañway'yuñw̄niqey pan nānami unañway'yuñwe' pep pu' ason hin yukiltiniqat aw pituq̄w itam qa ókiwiani. Pi Tiat yep qatsit ep hin hintaq̄w pay itam piw an yep hinyuñwa.

¹⁸ Hak hakiy aw unañway'te' qa put mamqasñwu; maqaswuwni súlawñwu. Taq maqaswuwni'taq̄a hapi qa sun yantañwu. Noq̄w òviy God mamqasqa hapi soon pas put aw unañway'tani, pam as put aw unañway'tanikañwo.

¹⁹ Itam put aw unañway'yuñwa, ispi pam mohti itamumi unañway'taq'ò.

²⁰ Kurs hak haqam God aw unañway'taq̄ey yan lalvaykañw sinosñway aw qa suh-taq'ewnihqa hapi atsátani. Ispi puyaw hak sinosñway aw yóriki'taq̄ey aw qa unañway'te' hin tis God aw qa yóriki'kañw put aw unañway'tani?

²¹ Noq̄w yan hapi pam itamumi tutapta: God aw unañway'taq̄a piw sinosñway aw unañway'taqata.

5

Our Victory over the World

¹ I' hak Jesus Christ-nihqat tuptsiwhqa hapi God añq̄w tihtiwnwu. Pu hak haqam God Itanay aw unañway'taq̄a piw put tímuyatuy amumi unañway'tani.

² Itam God aw unañway'kahkañw put tutavoyat añ hinwise' pep pu' itam put tímuyatuy amumi unañway'yuñq̄ey navoti'yuñw̄ni.

³ Kurs itam God aw unañway'yuñwe' itam put tutavoyat añ hinwisni. Noq̄w put tutavoat qa maqsonhinta.

⁴ I' hak God ahpiy tihtiwhqa yep qatsit tunatyayat ánwuy'tañwu. Noq̄w yan hapi itam yep qatsit ánwuy'yuñw̄ni-God aw tūtuptsiwee.

⁵ Noq̄w ya hak yep qatsit tunatyayat ánwuy'tani? I' hak Jesus God Tiyatnihqat tuptsiwhqa hapi.

The Witness about Jesus Christ

⁶ Ura Jesus Christ pítuhq̄e k̄uyit akw-nikañw pu uñwat akw tuvoylati, qa k̄uyit akw-sanit, pi k̄uyit akw-nikañw pu uñwat akw'a. Noq̄w Hikwsi hapi put pantaqat tuawi'ta. Noq̄w pam hapi pas qa atsa.

⁷ Pi pahyom òveqatsit ep Jesus Christ tuawi'yuñwa-i' Náata, pu Lavayiat, pu Hikwsi Qahováriwtaqa. Noq̄w ima pahyom pay suhkaa.

⁸ Pu pahyom t̄uwaqatsit ep Jesus Christ tuawi'yuñwa-i' Hikwsi, pu k̄uyi, pu uñwa. Noq̄w ima pahyom sun lavayi'yuñwa.

⁹ Itam pay sinmuy tuawiyamuy kwusuya. Nihq̄e tis òviy itam God tuawiyat kwusuyani. Noq̄w pam hapi Jesus Christ put Tiatnihqat pañqawu.

¹⁰ Ason hak God Tiyat aw tuptsiwhq̄ God Hikwsiat put unañwpeq q̄átu, nihq̄e put pantaqat tuawi'ta. Noq̄w pay God qa tuptsiwhq̄a hapi pam átsanihqat pan put yukuna, ispi God Tiy hin tuawi'taqat pam qa tuptsiwhq̄e.

¹¹ Noq̄w yan hapi God itamuy áawna: Pam itamuy qatsit qaso'taqat huyta, it qatsit put Tiyat epnihqata.

¹² Tiyat kwusi'taq̄a hapi qatsit kwusi'ta. Pu i' hak God Tiyat qa kwusi'taq̄a hapi qatsit nāstaa.

Eternal Life

¹³ Nu hapi umuy God Tiyat aw tuptsiwni'yuñq̄amuy amumi iit penta. Noq̄w uma put añ t̄úñwantote', uma God Tiyat aw t̄útuksiwaq̄e qatsit qaso'taqat himuy'vayaq̄ey navoti'yuñw̄ni.

¹⁴Noq̄w itam put aw tuptsiw̄ni'yuñq̄w, put tunatyayat an hihta ð̄viy itam put t̄viñtotaq̄w, pam itahnawakinpiy navotni.

¹⁵Noq̄w itam put itahnawakinpiy aw tuqayvastaqat navoti'yuñq̄w, itam put aw nāp̄ hihta t̄viñtotaq̄w pam itamuy put máqani.

¹⁶Kurs uhsinos̄n̄wa qaanhtiput pay mokiwyuy aq̄w qa pitsíwtaqat hintsakq̄ um put aw tayte' pay um put eñem t̄viñtani. Noq̄w God put qatsit máqamantani, kurs pam mokiwyuy aq̄w qa pitsíwtaqat qaanhtiput hintsakniq'ö. Pas antsa kurs hin hak qa mokiwyuy aq̄w pitsíwtaqat qaanhtiput hinhtini. Noq̄w kurs hak pan qaanhtiq̄w, um put eñem t̄viñtaniqat qa putwat nu pañqawu.

¹⁷Sohsoy qaantsatskiwhqa hapi qaanhtipu. Noq̄w soon sohsoy qaanhtipu mokiwyuy aq̄w pitsíwtani.

¹⁸Itam navoti'yuñq̄w i' God ahpiy tihtiwhqa qaanhtiput añ qa hinma, pi God Tiat put aw tunatyawtañwuniq'ö. Noq̄w Nukpana put aw qa hintsakñwu.

¹⁹Noq̄w itam hapi God t̄imatnihqey navoti'yuñwa. Noq̄w yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam sohsoyam it hakiy qalolmat akw tuyqawiwuyñwa.

²⁰Itam navoti'yuñq̄w God Tiat pituhqe itamuy suyan unañwtalwuwñitoyna. Noq̄w ð̄viy itam God pas antsanihqat tuwi'yuñwa. Noq̄w itam it hakiy pas antsanihqat añ yēse, pu Tiyat Jesus Christ añ'a. Pam hapi pas antsa God. Noq̄w itam put añ yeskahkañw qatsit qaso'taqat himuy'yuñwa.

²¹Itimhohyamu, uma hihta wutsit aw nāwakintiw̄hqat qa aw may'yuñwni. Pas antsa.

JOHN ańk Pēniata

¹ Nu' wukw'aya, itahsiway pas namorstiwhqat aw penta, pu tımuyatuy amumii. Nu umumi pas antsa unańway'ta; pu pay qa nu'saa, pay pas sohsoyam it hakiy pas antsanihqat tuwi'yuńqam piwu,

² I' hak pas antsanihqqa itamuhpe pakiwkańw, itamum yūmosa hinmaniqtat tunatyayat ōviy itam umumi unańway'kahkańw, pas antsa yan umuńem nāwakinwisa.

³ Nam ōkwalni, nūokwa, pu kwakwhaunańwa umumum yantani, Itanay God ańq'ō, piw Tiyat Tutuyqawhqat Jesus Christ ańq'ō.

Truth and Love

⁴ Pas haqawat uhtim Itanay lavayiyat pas antsanihqat ań hinwisq, nu amumi navotqe, put ep pas hahlayti, ura Itanay ańqw itamumi hin tutaptiwhqat pan hinwisq'ō.

⁵ Noqw taay isiwa, nu okiw ūmi pańqawni: Itam nānami unańway'yuńwni. Nu hihta qa pūhut tutavot ūmi penta, nikańw pay ura yayhniwhqat ańqawq itamumi hin tutaptiwhqata.

⁶ Noqw itam put tutavoyat ań hinwise' pan nānami unańway'yuńwni; noqw yan hapi tutavo, ura uma yayhniwhqat pahpiy hihta nanaptaqey ań hinwisniqata.

⁷ Taq kaysiwhqam tūunatotoynaqam tūwaqatsit ań nankwusa, nihqe i' Jesus Christ tokoy'kańw pítuhqat ayo yuykuya. I' hapi tūunatotoynaqa; pu Christ ehpew'iwtaqa.

⁸ Uma nāmi tunatyaltotini; noqw itam hihta tumaltotaqey qa kwayhyat, ań ahsupoq ahsatotani.

⁹ Mewnit yūmo kwílakqa, pu Christ tutaqayhpiyat qa ań hinmaq, God put qa amum hinma. Pu hak Christ tutaqayhpiyat ań hinmaq, Itanay-nikańw pu Tiat puma put amum hinma.

¹⁰ Hak umumi pite', qa yan umuy tutuqaynaq, uma umuhkiy qa aw put panayaman-tani, piw uma qa ōqalayamantani.

¹¹ Taq put ōqalaqa qaanhtipuyat ep suńwáatni.

Final Words

¹² Pas nu as nāt nihtiwtatqat hihta umumi pēnanikańw, pay nu qa tutuvenit ań pēnani, piw qa tutuvenkuyit akw'a. Nikańw pay hisnen nu umumi pítuni; noqw itam pas nānami taykahkańw, yuaatotani; nen pas hinhaqam hahlayhtotini.

¹³ Namortiwhqat uhqōqay timat uń ōqalaya. Nam antaa.

JOHN

Pēniat payisni'maqa

- ¹ Nu' wukw'aya, it pas aw iunañway Gaius aw penta. Nu pas antsa ūmi unañway'ta.
² Aw iunañwa, pas sohsay himu uñem lolmaniḡat nu uñem nāwakinma, um suphelaw-taniḡat pas uhhikwsi suphelawtaḡat pan'i.
³ Pi tuptsiwni'yuñqam ōkihqe, inumi uñ tūawvayaqaw, yaw um itahtuḡsiwniy pas antsani-hḡat hūrs űuy'kañw put añ hinma.
⁴ Pi yaw itim Itanay lavayiyat pas antsanihḡat añ hinwisq, nu put pantaḡat navotqe, pas hahlayhti. Qa himu put epnihqe inumi pas pavan hahlayhpi.

Gaius is Praised

- ⁵ Aw iunañwa, pay um añ tuptsiwni'yuñqamuy-nikañw, pu a'lōñtuy hin tumalay'taqey ep sūantsaki.
⁶ Yaw um nuhtumi unañway'taqat puma God aw tōnawtaqamuy amumi tūawvaya, noḡw um God kaptsi'kañw, pumuy haḡamiyaqaw amumi unañwtave', sūanhtini.
⁷ Pi puma put tuñwniyat tunvotnayanīqe añqe' nankwusa; nihqe imuy qatuptsi-wni'yuñqamuy amuñaqw qa hihta ōmahtiwisa.
⁸ Noḡw paniqaw hapi ōviy itam pumuy panyuñqamuy soon qa pāsyanī; nen pumuy tumalsuñwamatni, puma Itanay lavayiyat pas antsanihḡat yuaatiwisq'ō.

Diotrephes and Demetrius

- ⁹ Ura nu as God aw tōnawtaqamuy amumi pēna; noḡw i' Diotrophes pumuy amuñaqw pas hīmuniqey nāwaknaqa itamuy qa ōmahta.
¹⁰ Noḡw ōviy kurs nu umumīḡ pite', soon nu put hiniwhḡtipuyat aw qa pōnaknani, itamu-miḡ nānaphin ḡalomáhiñḡawlawhḡata; pu pas qa űōyaltiqe, pam añ tuptsiwni'yuñqamuy qa ōmahta; nit pu pumuy ōmahtotaniqey nānawaknaqamuy mēwanta; nihqe God aw tōnawtaqamuy amuñaqw pumuy ayo maspita.
¹¹ Aw iunañwa, um hihta ḡalolmat aw qa nanawinht, lolmatni. Lolmat añ hinmaqa hapi God tiata; pu i' hak hihta ḡalolmat añ hinmaqa hapi God aw qa yōriki'ta.
¹² I' Demetrius sohsokmuy amuhpiy aw lomanavotiwtá. Noḡw i' pas antsa. Owi, pu itam pas piw nāp aw navoti'yuñwa; noḡw uma navoti'yuñqaw, itahtuawi pas qa atsa.

Final Greetings

- ¹³ Pas nu as nāt nihtiwtāḡat hihta pēnanikañw, pay nu qa tutuvenkuyit pu qa tutuvenko-hot akw ūmi pēnani;
¹⁴⁻¹⁵ Nikañw pay hisnen nu qa pas wūyavotiqw ūmi yōrikni; noḡw itam pas nāmi taykañw yuaatani. Nam kwakwhaunañwa umum yantaa. Ima itahkwatsim uñ ōḡalaya. Um itahkwatsmuy nanāpwat ōḡalantani.

JUDE

God Sinomuyatuy amumi Pēniata

¹ Nu' Jude, Jesus Christ tūwīkiat, pu James tupkoat it penta. Nu umuy Itanay God ahpiy sutsvō oyiwyuñqamuy ōqalanta. Ura pam umuy wānwayhqe, Jesus Christ eñem umumi tunatyawma.

² Nam nūokwa, kwakwhaunañwa, pu nami'nañwa qaōwīhinkañw umumi pitsiwtāa.

False Teachers

³ Aw iunañwamu, nu as itamuy hin sun ayo nōñakqat umumi pēnaniqey unañwti. Nikañw pay kurs nu soon umumi qa pēne', uma itahtuptsiwniy eñem pas rohomnumyaniqat umuy u'nānani, itahtuptsiwniy God sinomuyatuy amumi sūs mātaviwhqat eñemi.

⁴ Taq haqawat God qa kaptsi'yuñqam nanauyve itamumi yuña. Yaw puma God aw yankahkañw qahopiyese; nihqe God sūkūw Moñwit ayo yuykuya, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ piwu. Nihqe ōviy añwu pay hisat puma qalomáyukiltiniqat aw oyiwyuñwa.

⁵ Noqūw ōviy nu umuy it ep ahoy u'nānaniqey nāwakna; pay as pi uma hisat it yantaqat pās nanapta. Ura hin Tutuyqawhqā haqāqūw tutskwat Egypt añqūw sinomuy nōñaknat, put pantaqat atsve pu' haqawatuy qa tuptsiwñi'yuñqamuy haqami hintsana.

⁶ Pu ima ōñaqūw hoñvia'yat tumalay tatamhtotat, pas nāp qeniy mātatveyaqamuy sūs somhtaqe, qatalpumi tañata, hisat aw wukotalōñvaqat ep pumuy hin yukunaniqey aw pahsavo.

⁷ Noqūw ura Sodom-niqūw, pu Gomorrha-niqūw, pu amunan'ik kitsókit añ sinom piw pumuy amún tuskapqatsit aw tahkukq, tahtaqt nāp nānami tokoy añ písoqya. Noqūw God qōñit qa tokñwuqat akw pumuy sivintoyna, sinmuy ōkwhaniqe ōviy'o.

⁸ Noqūw piw nāt ima pumuy amún hihta itséheet añ kwañwáwuwantotaqe, tokoy tuyoy'ewakwtotañwu; añ moñw'iwyuñqamuy qa hihtay'yuñwa, pu añ ōqalat pasiwyuñqamuy amumiq nānap hin qalomáhiñqāqwa.

⁹ Noqūw hikispi God pas sushoñviayaat Michael Nukpanat amum nāñwuy'ta, Moses tokoyat ōviy'o. Nihqe nānaqasqe soon pay nanāp'unañw put aw qalomáhiñqawñiqe, ura put aw pañqawu: Nam Tutuyqawhqā uñ mēwaa.

¹⁰ Noqūw ima hihta aw qa mātsi'kahkañw, soq tuwat put ep qalomáhiñqāqwañwu; pu pay hīhihtuy popkotuy amún hīhihta nāp tuwi'yuñqey akw nāhoyalayañwu.

¹¹ Is okiw pūmaa! Puma Cain kuyat añqe' hinwisa; pu Balaam an hihta sūantaqat añqūw lasya, hihta as himuy'vayaniqe ōviy'o; pu Core an God aqūw kolilitotat, put an sūlawhtini.

¹² Ason uma sūp haqam nōnove', Tutuyqawhqat u'ni'kahkañw pōlavikit yōnoyhtotaqūw, puma umumum nōnove', pep hihta itséheet anyuññwu; nānami-sa tunatyawyuñwt, qa hihta tuhtusyakahkañw nōnovañwu. Puma wisioomahwt huhukwhoyaqt anyuñwa. Puma himutskit tal'añwnawit añ qa hihta sipalay'vañwuqat anyuñwa, nāipwaniwyuñqee; soñawnen lōs soa.

¹³ Pātuwaqatsit añqe' a'nō walalataqat anyuñwa. Pumuy hintsakpiam pāhut walalataqat qōtōyat anta. Puma sōtuy nānahoy yuyutyaqat anyuñwa; nihqe puma haqami mīhikqat añ pas qatālat aqūw sūs yuñni. Pep puma nawus aqwhaqami yesni.

¹⁴ Noqūw Adam añqūw tsañe'sikis nānañumo qatsi'vaptsiwyuñqat pep Enoch tihtiwa. Nit pam añwu pay imuy ura lavayhtiqe pañqawu: Meh, Tutuyqawhqā pas qaan'ewakw hintaqamuy qahováriwyuñqamuy tsamkañw añq'ō,

¹⁵ Sinmuy sohsokmuy amuñem hin yūkuniqee. Pam sohsokmuy qa kaptsi'yuñqamuy qalomáhintsakpiyamuy sohsok ep pumuy hin yūkuni. Taq puma God qa kaptsi'kahkañw put ehpewi qaanhtoti, piw anahaat lavayit akw put aqūw hiñqāqwa.

¹⁶ Ima hapi pas sutsép-sa hihta añ hiñqawwisa; panis tuwat tūovelanhiñqawwisa; nāp tuñlayiy-sa añ hinwisa; hihta a'nō kwiviyuaatotañwu; hihta nukwāñw'ewyaniqey ōviy sinmuy amumi kwañwáyuaatotañwu.

Warnings and Instructions

¹⁷ Nikañwo aw iunañwamu, pay ura Itahtutuyqawhqay Jesus Christ ayamat hin hintaniqat yuaatotaqat uma u'ni'yuñwni.

¹⁸ Pay so'ñwamiq ima hakim tututsiwyaqam hoñvani. Puma God qa kaptsi'yuñwni; nāp tuñlayiy añ hinwisni, ura kitota.

¹⁹ Ima hapi añ sinmuy tsikantotani; nāp tunatyay añ hinwisa, Qahováriwtaqa' Hikwsi pumuy unañwayamuy qa aw pákiq'ō.

²⁰ Noq̄w ūmaa, aw iunañwamu, uma umuhtuptsiwniy God añqwnihqat añ nāwuñwintani; Qahováriwtaqat Hikwsit añ nāwakinwisni.

²¹ Itahtutuyqawhqa Jesus Christ núokway ahipiy umuy qatsit qaso'taqat máqani. Noq̄w put talónvaqat aw pahsave uma maqaptsi'kahkañw, God añq̄w nāmi'nañwat añ hinwisni.

²² Añ qa súyanyaqamuy uma ókwatutwani;

²³ Qōhit añq̄w pumuy ayo lañamintotani. Pu añ pētuy piw uma maqasneveq ayo ðoyyani. Nikañw piw yuwsiyamuy tuskapqatsit akw tuyoy'ewakwtiwhqat uma aw qa suhtaq'ewyani.

Prayer of Praise

²⁴ Taay. Kwakwhat pi God umuy qa lasyaniqat aw öqalat pasiwta. Pan hapi umuy hahlaykahkañw, qa hihta akw hinyuñqat pam natpipo lomaqatsit aw umuy ökinani.

²⁵ Pam-sa hapi nāla suan unañwtalwuwni'ta, pu itamuy ayo oya. Nam sinom sohsoyam put pas hihtatotat, kaptsi'yuiñwani. Nam puma put Moñwílalwani; pam-sa hapi öqalat pasiwtaqat pañqaqwani. Nam pu' yantani, pu yūmosa aqwhaqamii. Nam antaa.

Jesus Christ HIHTA NATONIQT MAHTAKNA Ayay John aw'i

¹ I' tutuveni Jesus Christ añq'ö. God soon pas hisat hin hiniwhitiniqat put aw mātakta, pam lavay'aymuy umumi put mahtaknaniqat öviy'o. Noqw pam hoñviayay ayataqw, pam nuy John, put lavay'ayayat, put āawnani.

² Noqw nu God lavayiyat, Jesus Christ inumi mātaktaqat umuy āawnani. Pu nu hihta aw yórikqey umumi pēnani.

³ I' hak it tutuvenit añ hin hiniwhitiniq pey'taqat añ túnwantaqa hahlayhpit epni. Pu put nanaptat, aw tuqayvasi'yunqam piw pas hahlayhpit epyani. Pi aw hapi pituto.

Greetings to the Seven Churches

⁴ Nu' John Asiat ep tsañe' kitsókit añ God aw tōnawtaqamuy öqalanta. Nam núokwa, pu kwakwhaunañwa umumi pitsíwtani, it hakiy pu'nihqat, pu pay hisatnihqat, pu nātoniqat añq'ö, pu tsañe'nihqamuy hihikwismuy put moñw'atsvewayat ehpewiyaqamuy amuñaq'ö.

⁵ Pu Jesus Christ añq'ö. Pam hapi pas suyan navoti'kañw súañqawu; so'pumuy amuñaq'w tātayhqe nuhtuñaq'w susmohpeq'a; pu tūwaqatsit ep momñwituy amumi moñw'iwta. Pam itamumi unañway'taqe, nāp uñway akw itamuhpa' itahqaanhtipuy ayo pāhoma.

⁶ Nihqe itamuy moñw'oyhqe, Nay God awwat itamuy wimmoñw'oya. Nam sinom put kaptisitotat, put moñw'awani sutsép-saa. Nam antaa.

⁷ Meh, pam ðomawhtuy aqw hawni. Noqw sohsoyam pōsiy akw put aw yórikyani, pu ima put sōhkwiwnayaqam pīwu. Noqw tūwaqatsit ep sohsoy hihtu nanāpwat sinom put atsviy tsaykitani. Pas antaa. Nam antani.

⁸ Nu hapi Alpha, pu Omega; nu hapi sohsoy hihta yayhnaqa pu sohsoy hihta aw pās yúkuniqa, kita Sus'öqaltutuyqawhqa, pu'nihqqa pu pay hisatnihqqa, pu nātoniqa.

A Vision of Christ

⁹ Nu' John, umuhpava, pu umuhsuñwa, umún Jesus Christ eñem hihta añ kánavota; put eñem hihta añ nakwhani'ta; piw umún put amum moñw'iwatani. Nu pāñaqw tutskwat kuytaqat Patmos yan mātsiwhqat ep qatu, God lavayiyat ep'e, pu Jesus Christ yuaataqey ep'e.

¹⁰ Noqw Tutuyqawhqaqat talōniniyat ep nu Hikwsit akw tuyqawiwkañw, inuhkwayñave hakiy a'nō tōnayay navota, pas tōtōqpit an tōnay'taqata.

¹¹ Noqw inumi pañqawu: Nu hapi Alpha pu Omega, mohti'maqa pu nuhtuñknihqqa, kita; pu piw yan'i: Um hin yórike', tutuvenit añ put pēnat, Asiat ep tsañe' kitsókit ep inumi tōnawtaqamuy amumi távini, ayo Ephesus ep yesqamuy amumii, pu Smyrnat epyaqamuy, pu Pergamos epyaqamuy, pu Thyatirat epyaqamuy, pu Sardis epyaqamuy, pu Philadelphiat epyaqamuy, pu Laodiceat epyaqamuy, inumi kita.

¹² Noqw nu hakiy inumi hiñqawhqaqat aw yórikniqe ahoy namtō. Nihqe öviy nu namtökqe, pay tsañe' wihqōhit tsotsókpibat sikavalasivat añqw yukiwyunqat tuwa.

¹³ Noqw ima tsañe' tsotsókpit amuhsonve hak Sinot Tiyat an son'iwahqa waynuma; wupaknapnat kukmiq pitsíwtaqat yuws'i'kañw, tawitsqay añ sikavalasivat kwewta.

¹⁴ Noqw qōtōyat añ hōmiat qōtsáphōt anta, pas nuvat an qōtsa. Noqw pōsiat pavan pas ūñwuy anta.

¹⁵ Noqw kuk'at pas kwañw'ewakw sikasivat qōpōmiq pātiqat an talqaqsala. Pu tōnaat mūmunañwtuy wukosöykitaqat panta.

¹⁶ Noqw pam putvaqw tsañe' sōtuy matsvoñta. Noqw moañaqw sipwuvahpi nan'ivak a'nō galay'taqay yayma. Noqw taywaat tawat pas pavan tālat anta.

¹⁷ Noqw nu aw taytaqe pahsat kukmiq muni, sūmokpunikañwo. Noqw pam putvaqw may akw inumi matyawht pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani; nu hapi mohtimaqa pu nuhtuñknihqqa.

¹⁸ Nu hapi qatu. Ura as nu makt, pu ahoy tātayi. Noqw meh, nu hapi sutsep qátuhqa. Pas antaa. Nihqe nu maskimiq, pu mokiwyuy aw öqalay'ta.

¹⁹ Um hihta aw yórikqey pēnani, yañ hihta hintaqata, pu hihta nātoniqata.

²⁰ Ura nu putvaqw tsañe' sōtuy matsvoñkañw tsañe' wihqōhit tsotsókpibat amuhsonva waynumqw um inumi yori. Taa. Put hímunihqat nu uñ āawnani. Ima tsañe' sōtu hapi tsañe' kitsókit ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñvia'yatu. Noqw pu tsañe' wihqōhit tsotsókpibat hapi tsañe' kitsókit ep inumi tōnawtaqamu.

2

The Message to Ephesus

¹ Um Ephesus ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak putvaqw tsañe' sōtuy matsvoñtaqa, tsañe' wihqōhit tsotsōkpiyat sikavalasivat añqw yukiwyuñqat amuhsonva waynumqa yan ūmi lavayhti:

² Pay nu ūmi navoti'taqw, um inuñem tumalay'taqe maqsoni'ta. Piw um qa nañ'ekni'ta. Pu um añ qalomáhinuyñqamuy amumi qa suhtaq'ewa. Nihqe hakim inuhpiy ayatiwyaqey pañqaqwaqamuy um amumi pohtaqe, amumi navotq, pay kurs puma a'tsatu.

³ Nihqe um hihta añ kuykañw nakwhani'ta. Nihqe um inatñwaniy tunatyawkañw hihta maqsonlawkañw qa ókiwhti.

⁴ Nikañw pay nu hihta ūmi qaantaqat tuway'ta. Ura as um mohtihaqam inumi pas unañway'tat, pu' hapi qa pan um inumi unañway'ta.

⁵ Nihqe òviy um tunatyaltini. Taq um inuñaqw yāvoq'iwma. Um ahoy namtōkt, inuminen, mohti hinmaqey hintsakni. Taq um qa panhtiqw, nu ūmi supte' uhwhiqōhiy tsotsōkpiyat qeniyat añqw ayo távini, um qa ahoy namtōkq'ò.

⁶ Nikañw it ep nu un hahlayi: Um imuy Nicolaitan-sinmuy hintsakpiyamuy pas qa hahlayi, inun'i.

⁷ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa. Nukpanat áñwuy'taqat nu pan nakwhanaqwa, pam himutsokit hakiy taytoynañwuqat God ūiyat nāsaveq wúnuhqat añqw nōsni.

The Message to Smyrna

⁸ Pu um Smyrnat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak mohtiniñqa, pu nuhtuñkñihqa, ura as makt, pu' qátuhqa yan ūmi lavayhti:

⁹ Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta. Um hihhihta añ kñanvota, pu okiwhinta; nikañw um pas antsa kñhak'i. Pu hakim Jew-sinomñihqey a'tsalalwaqam ūmiq qalomáhiññaqwaqat nu navoti'ta. Puma qa Jew-sinomnikañw soq Satan aw tōnawta.

¹⁰ Um hapi hihta nāt añ kñanavotniqey qa mamqasni. Meh, pay nāt Nukpana uhsinomu amuñaqw haqawqay sivikimi maspani, amumi tuwantaniqe òviy'o. Noqw uma pakwút-sikis tñlat añ kñanavotyani. Nikañw uma hapi qa nañ'eknayani; nāmahin pi uma so'ni. Pi nu hihta ahsatit umuy máqani. Uma aqwhaqami yeskañw put añ nāvokawintotani.

¹¹ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa. Nukpanat áñwutaqa hapi soon mokiwyu añqw lōs yúkuni.

The Message to Pergamum

¹² Pu Pergamos ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat um aw yan pēnani: I' hak sipwuvahpit nan'ikaqe qalay'taqat himuy'taqa yan ūmi lavayhti:

¹³ Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta, pu um haqam qátuhqata. Pep hapi Satan moñw'iwta. Um inatñwaniy hñrs ñuy'ta. Ura nuy yuataqa Antipas umuhsonve nñiwa, haqam Satan qátuhqat ep'e. Noqw nāmahin pi pantaqwa, um inumi tuptsiwni'taqey qa qe'ti.

¹⁴ Noqw pay nu qa sūkw hihta ūmi qaantaqat tuway'ta. Soq um Balaam tutuqayhpiyat ñuy'yuñqamuy oyi'ta. Ura pam Balac tutuqaynaqwa, pam Israel-sinmuy ūnatoyna. Noqw puma hihta wutsit pay nāp yukiwyuñqamuy amuñem hihtuy qōyantotat, sikwiyat añqw nōñōsa; pu tokot sokoptota.

¹⁵ Pu pan piw um inuy Nicolaitan-sinmuy tutuqayhpiyamuy ñuy'yuñqamuy oyi'ta. Noqw nu put aw qa suhtaq'ewa.

¹⁶ Noqw òviy um put añqw lasni. Taq um qa panhtiqw, nu ūmi supte' imoñaqwa sipwuvahpit akw pumuy amumi kihpokni.

¹⁷ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa. Nukpanat áñwutaqat nu mennat it òñaqwa pōlavikit tupkiwtaqat nopnani; nen put qōtsat owat máqani. Noqw put añ puhutuñwni pey'tani. Qa hak put navoti'taqw pas put kwúshqa-sani.

The Message to Thyatira

¹⁸ Pu um Thyatirat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: God Tiat ūwñwuy antaqat pōsi'taqa, pu kwañw'ewakw sikasivat antaqat kuhkuy'taqa yan ūmi lavayhti:

¹⁹ Um hihta hintsakqat nu pay navoti'ta, pu um hin inumi unañway'taqata, pu um hihta tumaltaqata, pu nuy qapēvewnaqata, pu hihta añ pās nakwhani'taqata. Nu uhtumalay nuhtuñkñihqat aw tayta, puma mohti'maqat tumalat epñihqe pas hoyokiwtaqata.

²⁰ Nikañw pay nu qa sūkw hihta ūmi qaantaqat tuway'ta. Um it wuhtit Jezebel, God lavay'ayaatñihqey pañqawlawhqat tavi'ta. Pam soq itumal'aymuy tutuqaynakañw, pumuy

ūnatoynaqw, puma tokot sokoplalwa, pu nōsiwhqat aň hihta nāp yukiwyuňqamuy amumi noiwhqat aňqw nōnōsaňwu.

²¹ Noqw pam tuskapqatsiy aňqw lasniqat nu as aw qenitoyaqw, pam qa panhti.

²² Noqw meh, nu put aw toňokq, pam tütuyhtini, pu put amum nāhahlaynayaqam pīwu. Noqw puma qaan'ewakw kānanvotyani, kurs puma hintsakpiy aňqw qa lasyee.

²³ Pu nu put tūmuyatuy qōyani. Noqw pep pu' sohsovik inumi tōnawtaqam navoti'yuňwni, nu hapi sohsokmuy tunatyayamuy, pu unañwayamuy aň purimaqata. Pi nu hapi sohsokmuy umuy nanāp umuhhintsakpiy an umumi ahojtani.

²⁴ Nikaňw nu ūmi paňqawni, pu ahpīy Thyatirat ep it yan tutuqayhpit qa űuy'yuňqamuy amumii, pu aň hakim Satan hihta tuwiyat qa toňtaqat pan tūňwantiwhqat qa tuwi'yuňqamuy amumii: Pay nu soon piw nāt pas hihta umuy ikwiltotoynani.

²⁵ Pay uma hihta himuy'yuňqey hūrs űuy'yuňwni, nuy pītuniqat aw pahsavoo.

²⁶ Nukpanat aňwutat pas so'ñwamiqhaqami itunatyay aň hinmaqat nu hīhihtuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy amumi oqalmaqani.

²⁷ Noqw pam sivakohot akw pumuy amumi moňw'iwatani, nen sivuskwit an pumuy piňani. Pan hapi Ina nuy oqalmaqat.

²⁸ Pu nu put talsohut māqani.

²⁹ Naqvuy'taqā navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqaata.

3

The Message to Sardis

¹ Pu um Sardis ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoňviayat aw yan pēnani: I' hak God aňqw tsaňe' hīhikwismuy himuy'taqā, pu tsaňe, sōtuy matsvoňtaqā yan ūmi lavayhti: Um hihta hintsakqat pay nu navoti'ta. Um as sinmuyniqw tayta; nikaňw um pas antsa mokpu.

² Taa, um havivokalni; nen uhtumalay nātonihqat aw unañtapni, taq pam pas pay sohtini. Taq nu God atpip uhtumalay qa pasiwtaqat tuwa.

³ Oviy um hihta navotqe, ōmahtaqey hūrs űuy'tani; nen hin hinmaqey aňqw lasni. Nikaňw um kurs qa tātayniqw, um hisat qa pan wūwantaqw nu ūmi suptuni, uyiňwu hin pītuhqat pan'i.

⁴ Nikaňw hikis pi Sardis ep hīkiyom itsēheeqatsit akw yuwsiy qa tuyoy'ewakwtota. Noqw puma qōtsat yuws'i'kahkaňw inumum hinnumyani, pi puma hīhkay'yuňwa.

⁵ Nukpanat aňwutaqā qōtsat yuwsini. Noqw nu put tuňwniyat qatsitutuvenit aň pēne', qa ayo sūlawhtani. Noqw pam isinonihqat nu Inay aw paňqawni, pu hoňviaymuyatuy amumii.

⁶ Naqvuy'taqā navotni, Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqaata.

The Message to Philadelphia

⁷ Pu um Philadelphiat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoňviayat aw yan pēnani: I' hak pas Qahováriwtaqā, pas antsanihqa, David hōtahpiyat himuy'ta. Nihqe pam aw hōtaqw, soon hak uhtaňwu; pu uhtaqw, soon hak hōtaňwu. Noqw pam hapi ūmi yan lavayhti:

⁸ Um hihta hintsakqat pay nu navoti'ta. Meh, nu' hapi uňem uutspit wūyak hōtani. Noqw soon hak put uhtani, pay as pi um hīhin oqawi'kaňw ilavayiy aw tuqayvastaqw ōviy'o; nihqe um nuy qa tuwi'taqey qa hisat paňqawu.

⁹ Meh, nu hapi imuy hakimuy Satan aw tōnawtaqamuy as Jew-sinomnihqey atsalalwaqamuy amuňem pan yukuqw, puma uhkuktupoq munumhtini; nen nu ūmi unañway'taqat nanaptani.

¹⁰ Um hapi ilavayiy qa mātapt, hūrs wunu. Noqw ōviy ason tūwāqatsit aň sopkawtaqamuy sinmuy amumi tuwantiwhq, nu tuwat soon uň mātapt, uň put aňqw ayo távini.

¹¹ Meh, nu hapi suptuni. Um hihta himuy'taqey hūrs űuy'taqw, qa hak uh'ahsatiy uň nawhkini.

¹² Nukpanat aňwutaqat nu soňawnen Inay God kiyat ep tōtōn-wunuptsinani. Noqw pam pāpu paňqw qa yamakni. Pu nu Inay God natñwniyat put aň pēnani, pu ivuhutuňwniyu, pu Inay God kitsókiyat tuňwniyata. Pam kitsóki pūhunikaňw ōnaqw hawni Inay God aňq'ō. Noqw Jerusalem yan tūňwantiwini.

¹³ Naqvuy'taqā navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqaata.

The Message to Laodicea

¹⁴ Pu um Laodiceat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoňviayat aw yan pēnani: I' hak pas antsanihqa yan ūmi lavayhti: Nu pas qaatsat hinma; piw lavayit pas antsanihqat tuawi'ta. Noqw God inuhpiy sohsok hihta yuku.

¹⁵ Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta. Um qa suhsuňwa, piw qa muki. Himu as um suhsuňwanikaňwo, sen múkinikaňwo.

¹⁶ Noqw pi um hīhin mukinihqe qa suhsuňwa, piw qa múkiniqw nu ōviy uň pavoyani.

¹⁷ Um pi pañqawlawu: Nu kâhak'i; nu hihta nihti'ta; nu qa hihta rûrumna. Susmataq pi um okiwhinkañw qa navoti'ta, qahahlaykañwo, òokiwnikañwo, qapostalkañwo, qa yuws'i'kañwo.

¹⁸ Oviy nu ùmi pañqawni: Um sikavalasivat qõhit akw kwanñw'ewayhtiqat nuy túinikañwo, nen kâhakni; pu um qõtsat yuwsit tue' yuwsini; nen um put akw nâtipke', qa hihta hahmanni. Pu um uhposvaqe wilelwe', tâlat taytani.

¹⁹ Nu hakiy aw unañway'te' u'nanañwu, wuvahtañwu. Um õviy qa nâtusite', uhhintsakpiy añqw lasni.

²⁰ Meh, nu hõtsíwhpeq wúnukañw põnõnõtoyna. Itõnay navotqa uutspit hõtaqw nu aw pake', amum nõsni; pu pam inumumni.

²¹ Nukpanat áñwutaqat nu imoñw'atsveway ep qatuptsinani. Noqw pam inumum pep qatuptuni, nu put áñwutaqe Inay amum moñw'atsvewayat ep qatuptuqat pan'i.

²² Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tõnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqata.

4

Worship in Heaven

¹ It atsve pu' nu yorikq pi meh, õveqatsit aw hõtsílti. Noqw nu mohti hakiy tõnayay navotq, pas tõtõqqit an tõnay'taqa inumi yuaataqe pañqawu: Um peqw wupni. Noqw yahpiy hin hintaniqat nu ùmi mãtaktani.

² Noqw pahsat pay nu Hikwsit akw tuyqawiwkañw õveqatsit ep moñw'atsvewat aw yori. Noqw hak ep tsokiwta.

³ Noqw pep tsokiwtaqa jasper-owat, pu sardius-owat, an sóniwa. Noqw moñw'atsvewa tañaqwunut emerald-owat an sóniwhqat akw nõyakiwta.

⁴ Pu moñw'atsvewa nánan'ikaqe sunat-nikañw añqw nälõq sihkay'taqat tsotsókpit akw nõyakiwta. Noqw hakim sunat añqw nälõq sihkay'taqam wûwuyom pañ tsokiwyuñwa, qõtsat yuws'i'kahkañwo; nihqe sikavalasivat añqw yukiwuyunqat wihkat akw qõtõsomiwyuñwa.

⁵ Noqw moñw'atsvewat añqw talwiptakañw pu umhta; pu mowawatiwa. Noqw moñw'atsvewat atpip tsañe' wihqõhi uwiwitota. Puma hapi God tsañe' Hikwsimatua.

⁶ Noqw moñw'atsvewat atpip himu panapsat an suyan tâlay'taqa patuphaiwta. Pu moñw'atsvewat aqlavo nälõyõm hihtu tayyuñqam hõñi; mónaqaq-w'ikañw pu ahkwayñañaqw põvosi'yuiñwa.

⁷ Noqw tayyuñqamuy amuñaqw i' himu mohti taytaqa tóhowuy anta; noqw anknihqa wakashoyat anta; noqw amuñknihqa tâqat an tayway'ta; noqw pu put anknihqa kwáhu püyawmaqat anta.

⁸ Noqw ima hihtu tayyuñqam nanâp navay masay'yuiñwa; noqw puma pas sohsovik põvosi'yuiñwa. Nihqe puma tâlõ'nikañw pu tõkilat añ qa nãnasuñwnayañwu pañqawkahkañwo: Qahováriwtaqa, qahováriwtaqa, qahováriwtaqa, God Sus'õqaltutuyqawhqa, pay hísatnikañw, pu'nikañw, pu nãtoniqa.

⁹ Noqw ima hihtu tayyuñqam Hakiy Sutsep Qátuhqat moñw'atsvewat ep tsokiwtaqat pas kaptisitotakañw, tayawnayakañw, pu aw kwakwhatota.

¹⁰ Noqw pahsat pu ima sunat nälõq sihkay'taqam wûwuyom moñw'atsvewat ep qátuhqat atpip munumhtiñwu; nen put Hakiy Sutsep Qátuhqat pas hihtatote', moñw'atsvewayat atpipo wihkay maspayañwu pañqawkahkañwo:

¹¹ Tutuyqawhqa, sinom un pas hihtatotat, un kaptisi'tote', um-sa õqalay'taqat pañqawqawq, put hapi um hihkay'ta. Pi um hapi sohsoq hihta yuku. Noqw uhtunatayy ahpiy pam yukilti.

5

The Scroll and the Lamb

¹ Noqw nu moñw'atsvewat ep qátuhqat aw tâtayhq, putvaqwat may akw tutuvenit mupipitaqat yawta. Noqw tutuveni apqõlñaq-w'nikañw pu ihkaqewat pey'kañw tsañe' sikip tuvoylat akw namihurs'iwta.

² Noqw hoñviaya a'nõ õqalat pas tõnay añqe' pañqawlawhqu nu aw tâtayi. Ya hak tutuvenit tuvoylayat tsítsikte', tutuvenit púrukniqey aw aptsiwta? kita.

³ Noqw soon kurs hak õveqatsit, pu tûwaqatsit, pu piw tûwaqatsit atpikaqe qátuhqa tutuvenit púrukni, piw pënit aw tâtayni.

⁴ Noqw nu okiw nãvak'õyna, soon kurs hak put púrukne' añ tûwnaniqey aw aptsiwtaqw õviy'o. Piw hikis soon kurs hak aw tâtayni.

⁵ Noqw haqawa wuy inumi pañqawu: Pay um qa tsaátani. Pay imuy Judat sinomuyatuy amuñaqw wukotóhowuy antaqa, David natkoat tutuvenit púrukni; pu tsañe'sikip tuvoylat akw namihurs'iwtaqat tsítsiktani.

⁶ Noqw nu yorikq pi moñw'atsvewat-nikañw pu nālōq tayyuñqamuy-nikañw pu wūwukwmuy amuhsonve Maña wunu, kurs nīniwa; nihqe pan sōniwa. Noqw pam tsañe' ālay'ta, pu tsañe' pōvosī'ta. Noqw ima hapi God añqw tsañe' Hihikwsim ahsupoq tūwaqatsit añ ayatiwyaqamu.

⁷ Noqw pahsat pu Maña moñw'atsvewat ep qátuhqat awnihqe, putvaqw māyat añqw tutuvenit kwusu.

⁸ Noqw pam put kwusuqw, pahsat pu ima nālōyōm hihtu tayyuñqam-niqw, pu sunat añqw nālōq sihkay'taqam wūwuyom Mañat atpipo munumhti. Puma sohsoyam sivaton-lenay'kahkañw nānan'ik tsaqapta yawyuñwa. Tsaqapta sikavalasivat añqw yukiwkañw, añ himu kwañwáhovaqtuhqat opom'iwyuñwa. Pam himu kwañwáhovaqtuhqa hapi God sinomuyatuy nāwakinpiamu.

⁹ Noqw puma hihta puhutawit tawlalwaqe pañqaqwa: Um tutuvenit kwuse', tuvoy-layat tsitsiktaniqey aw aptsiwta, ispi um nīniwhqee; nihqe uh'uñway akw um itamuy God eñem tui, sohsokmuy hihtuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy amuñaq'ō, pu nānap lavaymaki-way'yuñqamuy amuñaq'ō, pu tūwaqatsit añ ahsupoq yesqamuy amuñaq'ō, pu sohsokmuy hihtuy ñamuy añq'ō.

¹⁰ Nihqe um God Itahutuyqawhqay aw itamuy moñw'oya, pu piw put awwat wim-moñw'oya. Noqw itam tūwaqatsit ep moñw'iwyuñwini, kitota.

¹¹ Noqw nu aw taykañw navotq, kaysiwhqam hoñvia'yat moñw'atsvewat nōyakiwta, imuy hihtuy tayyuñqamuy amumum-nikañw pu wūwukmuy amumuma. Noqw pas puma kaysiwa; pas qaan'ewakw hinta;

¹² Nihqe a'nō pañqaqwa: Ason sinom Mañat as nīniwhqat ōqalanihqat pañqaqwaniqw pam sūanta. Pay nam pam kāhakiwuy makiwini. Pay nam sinom put-sa hapi suan unañwtalwuwini'taqat, pu sus'ōqalanihqat pañqaqwe', put kapsitotat, pas hihtatote' tayaw-nayani, ispi pam put hihkay'taq'ō.

¹³ Noqw nu navotq sohsoy hihtu ōveqatsit ep yesqam, pu tūwaqatsit añ'a, pu tūwaqatsit atpikaqee, pu pātuwaqatsit añqe'yaqam, pu sohsoy hihtu pañqe' tañawtaqam pañqaqwa: Itam God moñw'atsvewat ep qátuhqat, pu Mañat, pumuy tayawintota, pas kapsilalwa, piw pas hihtalalwa. Puma hapi-sa ōqalat pasiwta, yūmosa aqwhaqamii.

¹⁴ Noqw ima hihtu nālōyōm tayyuñqam pañqaqwa: Pas antsaa. Noqw ima sunat añqw nālōq sihkay'taqam wūwuyom tamōtshoñvaqe, it hakiy sutsép-sa qátuhqat pas hihtatota.

6

The Seals

¹ Noqw nu aw taytaqw, Maña sukwat tuvoylat tsikaqw, pahsat pu imuy hihtuy tayyuñqamuy suhkawa yōyañwuy úmukqat pan hiñqawhq nu navota. Noqw pañqawu: Um pewnen yórikni.

² Noqw nu tātayhq ep qōtsa kawayo. Noqw epeq tsokiwtāqa awtat yawta. Noqw haqawa put moñw'wihkatoyina. Noqw pam pahpiy tūañwutimakañw aqwhaqami hihtuy áñwutimani.

³ Pu Maña añk piw tuvoylat tsikaqw, pahsat pu mohti'maqat añknihqā himu taytaqa pañqawhq nu navota. Um pewnen yórikni, kita.

⁴ Noqw pahsat pu piw suhka kawayo yámakkañw pamwa pālañwpu. Noqw put ep tsokiwtāqa koyanisqatsit aw tūlalayniqey ōqalmakiwa. Noqw sinom nāqōyanvayani. Noqw haqawa wukosipwuvahpit put maqa.

⁵ Pu pam payhkomuytiqat tuvoylat tsikaqw, pahsat pu amuñknihqā himu taytaqa pañqawhq nu navota. Um pewnen yórikni, kita. Noqw nu aw tātayhq pi sōqōmkawayo. Noqw put epeq tsokiwtāqa hihta pututuwanpit yawta.

⁶ Noqw nu navotq, nālōqmuy hihtuy tayyuñqamuy amuhsonñaqw hakiy tōnaat pañqawu: Pay sōhōvosi sūp tuwani pakwt sivat hihkay'tamantani; pu kawaysōhōvosi payhp tuwani pakwt sivat hihkay'tamantani. Nikañw um hapi pay wihkuyit, ōvat pālayat enañ qa aw hintsanni.

⁷ Noqw pam nālōqtiqa tuvoylat tsikaqw, pu imuy hihtuy tayyuñqamuy amuñaqw suhka nālōq epnihqā pañqawhq nu navota. Um pewnen yórikni, pam kita.

⁸ Noqw nu yorikq pi hin'ewaykawayo. Noqw put epeq tsokiwtāqa Mokiwu yan mātsiwa. Noqw Maski put añk hinna. Noqw tūwaqatsi nālōvo tukiwyuñqat amuñaqw sūkw aw ōqala pumuy amumi noiwa. Noqw puma sipwuvahpit akw sinmuy qōqyani, pu tsóñawuy akw'a, pu hihta tūyat akw'a, pu tūwaqatsit ep hihtuy tūtuvosiptuy akw'a.

⁹ Pu pam tsivotnihqat tuvoylat tsikaqw, nu yorikq pi kwañwáhovaqtuqat eñem tataqtsokpit atpipaq hakimuy hikwsiam tañawta. Puma hapi hakim God lavayiyat ep nīniwya; puma hihta pas suyan navoti'yuñqey qatuhtuskahkañw yuaatotaqe ōviyo.

¹⁰ Noqʷ puma a'nō hiñqawaqe pañqawa: Ya um tūwaqatsit ep yesqamuy itah'uñway ep hinwat yūkuni. Amumi um nāoyniqey hisat panhtini, Tutuyqawhqa Qahovāriwtaqa, pas qa atsa, kitota.

¹¹ Noqʷ puma sohsoyam qōtsat usimnit makiwya. Noqʷ pay hāk puma hihsavo nāsuhni'yūñwiniqat amumi pañqawu. Pay ason pas pumuy tumalsuhwamat pu tupkomat piw tuwat pumuy amūn qōyaniwyaniqat pantaniqat amumi pañqawu.

¹² Noqʷ nu tātayhḡ, pam nāvaynihqat tuvoylat hōtaqw, pahsat tutskwa a'nō tayayayku. Noqʷ tāwa anaha'mōtsaput an qōmḡviti. Noqʷ mūyaw uñwat an pālañwputi.

¹³ Noqʷ tokpelat añqw sōtu tūwaqatsit aw lōhōhōtiva, sipaltsokit pōlōat pay lake', qa kwañwit, wukohukwvaqw lōhōkñwuwat pan'i.

¹⁴ Noqʷ tokpela hihta mupipitaqat an mupipiyku. Pu sohsoy tuhtukwi, pu pāñaqw tutskwa kūyūñqa nahlamhti.

¹⁵ Noqʷ tūwaqatsit ep pas momñwit, pu pavansinom, pu kahaksinom, pu solāwamuy amumi mohpeq momñwit, pu a'nō ōqalat pasiwyūñqam, pu tūtūwikt, pu pay qa tūtūwikt, puma sohsoyam tuhtukwit añ hage' o'wat añ tuhtusōva nauyhtota;

¹⁶ Nihqe tuhtukwit, pu o'wat aw pañqawa: Uma moñw'atsvewat ep qātuhqat pitsánwayat añqw itamuy tupkayani, pu Mañat itsívuyat añq'ō.

¹⁷ Taq itsívuyat aw wukotalōña. Noqʷ ya hak sen put añ kuytani?

7

The 144,000 People of Israel

¹ Yantaqat atspe pu' nu yorikq, pi nālōyōm hoñvia'yat tūwaqatsit nālōvaq nānan'ivaq hoñkahkañw, tūwaqatsit añ nālōvaq hūkañwuy ahoy ñuy'yūñwa, tūwaqatsit añ qa hūhukniqat ōvij'o, pu pātuwaqatsit añqee, pu himutsotskit añ'a.

² Noqʷ pu piw suhka hoñviaya God taytaqat penhpiyat yawkañw hōpaqw wuptoqw nu tuwa. Noqʷ pam imuy nālōqmuy hoñvia'yatuy tūwaqatsit-nikañw pu pātuwaqatsit hintsanyaniqamuy amumi a'nō tsa'lawhqe,

³ Pañqawu: Pay hāk uma tūwaqatsit qa hintsanyani, piw pātuwaqatsita, pu hīhihta himuqlōta. Ason itam mohti God tumal'aymuyatuy qalpeq tuvoylatotaqw, pu' pantani.

⁴ Noqʷ hihsa'nihqam tuvoylatotiqw nu navota. Noqʷ Israel-sinmuy nanāp ñamuy amuñaqw sumiyantihqe tsañe'sikip sunat-nikañw añqw nālōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya.

⁵ It Judat añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Reuben añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Gad añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya,

⁶ Pu Aser añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Nephtalim añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Manasses añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya,

⁷ Pu Simeon añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Levit añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Issachar añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya,

⁸ Pu Zabulon añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Joseph añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Benjamin añqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya.

The Great Crowd

⁹ Yantaqat atspe pu' nu yorikq pas sinom qaan'ewakw hintaqam moñw'atsvewat-nikañw pu Mañat atpip hōñi; pas kurs hin hak pohtoylaniqat pahsaa, sohsokmuy nanāp watuy sinoi-wtaqamuy, pu himuñam'iwtaqamuy-nikañw, pu tūwaqatsit añ ahsupoq yesqamuy-nikañw, pu nanāp lavaymakiway'yūñqamuy amuñaq'ō. Noqʷ puma qōtsat yuws'i'kahkañw hihta palm-tsokit nahpiyat yawyūñwa;

¹⁰ Nihqe a'nō hiñqawaqe pañqawa: Kwakwhay God aw itahyantaqa moñw'atsvewat ep qātuhqa! Kwakwhay um Maña! Pi uma itamuy ayo oya.

¹¹ Noqʷ sohsoyam hoñvia'yat moñw'atsvewat ñōyakiwta, pu wūwuyomu, pu nālōyōm hihtu tayyūñqamu. Nihqe puma moñw'atsvewat atpipō munumhtiqe, God pas hihtalalwaqe

¹² Pañqawa: Pas antsa. Nam sohsoyam aqwhaqami God aw itahyantaqay tayaw-intiwisni, pu pas hihtatotani, pu kwakwhatiwisni, pu kaptsi'tiwisni. Pi pam-sa suan unañwtalwuwni'ta, sus'ōqala, pu hoñvi'ta. Pay nam sohsoyam aqwhaqami pan put yuaati-wisni. Nam antani, kitota.

¹³ Noqʷ suhka wuy inumi pañqawu: Ya ima qōtsat yuws'i'yūñqam hākimu? Ya puma háqawya?

¹⁴ Noqw nu put aw pañqawu: Tāqa, pi um navoti'ta. Noqw pam inumi pañqawu: Ima hapi qaan'ewakw kănavotpit añqw nōña; nihqe yuwsiy tūvahomyaqe, Mañat uñwáyat akw put qōtsatota.

¹⁵ Pañiqw òviy puma God moñw'atsvewayat atpip hōñi; nihqe nāqavo, tālō', pu mimhikqat añ kıyat ep put eñem tumalay'yuñwa. Noqw i' moñw'atsvewat ep qátuhqa pumuy amumum qátuni.

¹⁶ Soon puma pāpu tsōñso'ni, piw pānakso'ni. Soon pumuy amumi tōñvani, piw utuhuutini,

¹⁷ Pi Maña moñw'atsvewat nāsave qátuhqa pumuy amumi tunatyawmaniqw òviy'o. Nen pāhut hakiy taytoynañwuqat nōñañataqat añ tsamni. Noqw ason God pumuy posvalayamuy sohsok ayo hōñani.

8

The Seventh Seal

¹ Noqw pam tsáñe'nihqat tuvoylat tsíkaqw, pahsat òveqatsit ep sutmaqma, pahantawat nāsamiq pahasvohaqamii.

² Noqw nu yorikq tsáñe'nihqam hoñvia'yat God atpip hōñi. Noqw puma tsáñe' tōtōqpit makiwya.

³ Noqw suhka hoñviaya pítuhqe, kwañwáhovaqtuqat eñem tataqtsoqpit aw wunuptu, sikavalasivat añqw yukiwihqat qōqōhpit yawkañwo. Noqw himu kwañwáhovaqtuqat taqtsokiwniqat nihtiwtaqat pam makiwa. Nihqe pam sohsokmuy God sinomuyatuy năwakinpiyamuy enañ tataqtsoqpit sikavalasivat añqw yukiwihqat aqw put taqtsoka, moñw'atsvewat atpipo.

⁴ Noqw hihta kwañwáhovaqtuqat kwĩtsiñwuat hoñviayat māyat añqw God aw wunuptu, put sinomuyatuy năwakinpiyamuy enañ namiqwriwkañwo.

⁵ Noqw hoñviaya qōqōhpit kwusut, tataqtsokpit añqw tōvut put aw oyat, pahsat pu tūwaqatsit aw put tūva. Noqw pahsat pu himu a'nō tōtōqa talwiptikañw umhta; pu tutskwa tayayayku.

The Trumpets

⁶ Noqw ima tsáñe'nihqam hoñvia'yat tsáñe' tōtōqpit himuy'yuñqam pahsat tōqtotiniqey anhtoti.

⁷ Pahasat pu mohti hoñviaya tōqti. Noqw pahasat pu lōmowa-niqw pu qōhi uñwat enañ namiqwriwtaqa mātaktiqe, tūwaqatsit aw maspiwa. Noqw tūwaqatsit añ himuy wupatsotski payhp oyit añqw sūkw oyit pahsa' taqti. Pu sohsoy saksátusaqa taqti.

⁸ Pu añkniha hoñviaya tōqti. Noqw pahasat pu himu wukotukwit antaqa pātuwaqatsit aqw tūwiwa, uwiwitiikañwo. Noqw pātuwaqatsit pahyp oyit añqw sūkw oyit pahasqahaqam uñwaniwhitiqey anhti.

⁹ Noqw hihtu pāvaqe tayyuñqam payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqam soa. Pu pākihu payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqam sapumhti.

¹⁰ Pu payhkomuy pepnihqa hoñviaya tōqti. Noqw wukosohu kopitsokit an uwiwitaqa òñaqw lōhō; nihqe mūmunañwtuy payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqat añ yēva, pu pāhut nōñantotaqat añ'a.

¹¹ Noqw sōhu A'nō Tsivo yan mātsiwa. Noqw pāvahu payhp oyit añqw sūp oyit pahasq a'nō tsiptoti. Noqw kaysiwhqam sinom put akw soa, a'nō tsivoniqw òviy'o.

¹² Pu nālōq epnihqa hoñviaya tōqti. Noqw pahasat pu tāwa híhin qa nāsamiq pitsiwtāqa hinhitiqe qatalawva, pu mūyawu píwu, pu sōtuu. Noqw òviy puma híhin qa nāsamiq pitsiwyuñqa qa tālawvaya. Noqw tālō' tāla qa pas nāsamiq pahasavo qa tāla, pu tōkilat piw pay anta.

¹³ Noqw nu taykañw navotq suhka hoñviaya òvaqe pūyawmakañw a'nō híñqawnuma: Is ohi, is ohi, is ohi tūwaqatsit ep yesqamuy amuñemi! Taq pahyom hoñvia'yat nāto tōqtini.

9

¹ Pahasat pu tsivotnihqa hoñviaya tōqti. Noqw pu sōhu òñaqw tūwaqatsit aw posq nu aw yori. Noqw haqami koysōt pas qa tōñtaqat aqw hōtahpi put aw taviwa.

² Noqw pam koysōt qatoñtaqat aqw hōta. Noqw pahasat put añqw kwĩtsiñw wunuptu, pas haqam wukokoysōñaqw hurukwitsiñw wunuptuqat pan'í. Noqw pañqw hurukwitsiñwuy akw tāwa sūmawuy enañ qátalawva.

³ Noqw kwĩtsiñwuy añqw tōtōlt nōñakqe tūwaqatsit añ kúrukma. Nihqe puma òqalmakiwya, putskohmokyūñqamuy amún sinmuy tūhototaniqe òviy'o.

⁴ Pay puma tutskwat añ tūsaqat qa híntsatsnaniqat, pan puma mewniwa, piw añ himut-sotskita. Pay inuy hakimuy God tuvoylayat akw qalpeq qa tuvoylay'yuñqamuy pūmuy-sa puma tūhototani.

⁵ Noqw pay puma sinmuy qa qöqyanıqat pan amuñem yukilti. Pay puma tsivot mümuyawhtuy añ pumuy okıwsahsanyani. Noqw putskohmoktaqa hakiy muaqw hin tuyvañwuqat, pay pan tütuyıni, hakiy müaq'ö.

⁶ Noqw ep hapi pu' as sinom so'niqey hepyanikañw, hin panhtotiniqey qa tutwamantani; pu as so'niqey nānawaknaniqw, mokiwu amuñaqw haqami kursni.

⁷ Noqw kawāyom kihpoknik hin hinyuññwumiqw, pan tötölt hinyuñwıni. Suhpan wihkat sikavalasivat añqw yukiwtaqat puma wihkay'yuñwıni. Pu taywaam sinmuy taywayamuy anyuñwıni.

⁸ Pu puma momoymuy amún hōmi'kahkañw, tóhowuy an tamay'yuñwıni.

⁹ Pu sivavutsqat antaqat tawitsqave púhikni'yuñwıni. Noqw pumuy pūyaltotiqw, pas masaam kaysiwhqamuy kawaymuy kipókkarētamuy lölökinakahkañw, kihpokqat an söykitani.

¹⁰ Pu puma putskohmokyunqamuy amún suruy'yuñwıni, nihqe suruve howi'yuñwıni. Nihqe puma tsivot mümuyawhtuy añ sinmuy mumu'yanıqey makiwuy'yuñwıni.

¹¹ Noqw hak kaysöt qatontaqat añqw hoñviaya pumuy amumi moñwiwtani. Noqw pam hak Hebrew-sinmuy amuhkwa Abaddon yan mätsiwni, nikañw Greek-sinmuy amuhkwa Apollyon yan'i.

¹² Süpwat kānavotpit hapi añ ruhpa; noqw meh, nāt hapi piw löñsni.

¹³ Pahsat pu nāvaynihqā hoñviaya tōqti. Noqw God atpip kwañwáhovaqtuqat eñem tataqt-sokpit sikavalasivat añqw yukiwtaqa nālövaq ālayat añqw hakiy hiñqawhq nu navota.

¹⁴ Noqw pam nāvaynihqat hoñviayat tötöqpıt yawtaqat aw pañqawu: Um wukomunat Euphrates ep nālöqmuy hoñvia'yatuy sómiwtaqamuy ñahni.

¹⁵ Noqw ima nälöyöm hoñvia'yat ñahiwyā. Puma pu tuwanıt, talöñnit, müyawuy, yahsañwuy aw maskaiwyuñwa, sinmuy payhp oyıt añqw süp oyıt pahsa'nihqamuy qöqyanıqey öviy'o.

¹⁶ Noqw kawaymuy aqwyāqam sūmiyaqē pas hihsakıp kurs sömorıt pahsa'ya (200,000,000). Noqw nu pumuy hihsa'yaqat navota.

¹⁷ Noqw yan kawaymuy hinyuñqamuy nu tuawuyori: Ima pumuy epeq tsokiwyuñqam üwiwuy an kuwan'ıwtaqat tawitsqava sivanavanyuñwa, pu hihta owat jacinht antaqata, pu sikapik'owat antaqata. Noqw kawayom tóhohtuy an qötöy'yuñwa. Noqw moañaqw üwiñw, pu kwıtsiñw, pu sikapik'owa a'nö muki nõñanta.

¹⁸ Noqw imuy payhkomuy akw sinom payhp añqw süp oyıt pahsa'nihqam soa, it qōhit, pu kwıtsiñwuy, pu sikapik'owat pumuy moañaqw nõñantaqat akw'a,

¹⁹ Puma moañaqw öqalay'yuñqw öviy'o, pu suruveq'a. Pi pumuy suruam tsütsu'tuy anyuñwa, nihqe qötöy'yuñqe, put akw hakiy tühototañw.

²⁰ Pu ahpiy sinom it yan tūyat akw qa sūlawhtiqam hintsakpiy qa añqw lasyat, soq pas pāpu nāp yukiwhtput aw nāwakintiwiśa, piw nukpanhihikwsimuy amumii. Hihta wutsit sikavalasivat, sen qötsásivat, sen sikasivat, sen owat, sen kohot añqw yukiwuyñqat aw puma nāwakintiwiśa, nāmahin pi as puma kurs hin hihta tutwaniq'ö, kurs hin nanaptaniq'ö, piw kurs hin nankwusaniq'ö.

²¹ Pu piw puma tukwyantotaniqey qa añqw lasya, pu hihta nuhtumi wutsılalwaniqeyu, pu tokot sokoplalwaniqeyu, pu hihta uuyiñwyanıqeyu.

10

The Angel and the Little Scroll

¹ Pu nu piw sukw hoñviayat a'nö öqalay'taqat aw yori. Pam ömawuy yuwi'sikañw tañaqwunıt akw qötösomiwkañw öñaqw häwi, tutuvenıt púrukiwtaqat yawkañwo. Put taywaat pas tāwat an tāla; noqw hokaat üwiñwuy wupa'leletaqat panta.

² Noqw pam putvaqw kuhkuy akw pātuwaqatsit aqw wuhku, pu suyvaqw tutskwat aw'i.

³ Pu wukotohowuy höykuqat an a'nö hiñqawu. Noqw put hiñqawhq, pahsat pu tsañe'sikıp yoy'umuki hihta lavayhtoti.

⁴ Noqw tsañe'sikıp yoy'umuki lavayhtotiqw, nu as pēnaniqey anhti. Noqw pay hakiy tōnaat öñaqw inumi pañqawu: Pay um tsañe'sikıp yoy'umuki hin lavayhtotiqw put tupke', qa pēnani.

⁵ Pahsat pu i' hoñviaya ura nu tuwaqw, pātuwaqatsit aqwnikañw pu tūwaqatsit aqw wuhkukiwtaqa ömiq may İtat,

⁶ Pas qaöwılvyahıqē, pas soon pāpu söwuniqat pañqawu, God aw yankañwo, God pas sutsep qātuhqat sohsok hihta yúkuhqat aw'i, öveqatsit-nikañw pu añ himu hinyuñqata, pu pātuwaqatsit-nikañw añqe' himu hinyuñqat yúkuhqata.

⁷ Noqw tsāñe'nihqat hoñviayat tötqiqtat aw pitu. Noqw pep pu' God tunatyaat as tupkiwtaqa aw antsaniwni, pam lavay'aymuy amumi hin lavayhtıqat pan'i.

⁸Noq̄w nu hakiy ð̄naq̄w t̄onayat navotq̄, pam inumi pañq̄awu: Um hoñviayat p̄ātuwaq̄atsit aq̄wnikañw pu t̄ūwaq̄atsit aq̄w wuhkukq̄at awnen, tutuvenhoyat p̄uruk'iwtaq̄at yawtaq̄at put añq̄w kw̄úsuni.

⁹Noq̄w ð̄viy nu put awnihq̄e aw pañq̄awu: Um as nuy tutuvenhoyat máq̄ani. Noq̄w pam inumi pañq̄awu: Kw̄úsuu, nen um sówani. Pam soon uhponoy qa a'nó t̄siptani; nikañw uhmoañaq̄w momospalat an kw̄áñwini.

¹⁰Noq̄w ð̄viy nu put máyat añq̄w tutuvenhoyat kw̄úsuhq̄e put sowa. Noq̄w antsa imoañaq̄w momospalat an kwañwiti. Nikañw panis nuy put sowaq̄w, pahsat pay ivonoveq̄ t̄sipti.

¹¹Noq̄w pam inumi pañq̄awu: Pay um nāt piw pas h̄ihituy sinmuy amumi yuaatani, pu añq̄e' nanāp̄watuy sinoiwyuñq̄amuyu amumii, pu lavaymakiway'yuñq̄amuyu, pu pas momñwituyu.

11

The Two Witnesses

¹Pahsat pu inumi tuwanpi nat̄onpit antaqa taviwa. Noq̄w hoñviaya inumi pañq̄awu: Um wunuptut, God k̄iyat tuwantani, pu hom'oyvihkata; pu pep ahpave n̄anawaknaq̄amuy pohtoylani.

²Nikañw it k̄ihut ihkaq̄e n̄oyakiwtaq̄at pay um qa énañni, nen put qa tuwantani. Taq̄ pam qa-Jew-sinmuy amumi noiwni. Noq̄w puma l̄õp̄ sunat añq̄w l̄õq̄ sihkay'taq̄at m̄umuyawhtuy añ it kitsókit pas k̄aptsitiwhq̄at aw wukukutotani.

³Noq̄w nu l̄õqmuy inuñem yuaataq̄amuy ð̄q̄almaq̄ani. Noq̄w puma (1260) s̄up s̄omorit-nikañw añq̄w pakwt-payhkomuy sihkay'tasikip sunat t̄álat añ yuaatani, anaha' m̄otsaput yuwsí'kañwo.

⁴Ima hapi l̄õyõm olive-tsokit, pu wihq̄õhit tsotsókpimat t̄ūwaq̄atsit aw Tutuyq̄awh̄q̄at atpip w̄unuhq̄amu.

⁵Noq̄w ason hak pumuy hintsanniq̄ey antiniq̄w, pahsat pu pumuy moañaq̄w ūwiñw yámake', hakiy n̄inamantani. Noq̄w ð̄viy kurs haq̄awa pumuy hintsanniq̄ey anhte' pan n̄iniwmantani.

⁶Ima hapi ȳoñañwuy ahoy ñuy'taniq̄ey ð̄q̄alat pasiwtaniq̄w, ð̄viy puma hihsavo-haq̄ami yuaataniq̄at pahsavo qa yokvani. Pu p̄avahut aw ð̄q̄alat pasiwtaniq̄e put ūñwat ȳúkumantani; pu h̄ihilta t̄úyat akw sinmuy okiwsahsanniq̄ey ð̄q̄alay'tani, hihsakis panhtiniq̄ey n̄awaknaq̄ey pan'í.

⁷Pu ason puma h̄in yuaataniq̄ey yukuq̄w, pep pu' hak t̄āqa himuvohkot antaqa koys̄õt q̄atoñtaq̄at añq̄w yámake', pumuy amumi kihpokni; nen áñwute' pumuy n̄inani.

⁸Noq̄w pumuy tokoam mokpu put wuhkokitsokit ep kitpik q̄atsni. Noq̄w hakim Hikwsit añ tunatay'yuñq̄am put kitsókit Sodom-nikañw pu Egypt yan tuñwáya. Ura pep hapi Itahtutuyq̄awh̄q̄a n̄iniwa, nahoylehtsit ep'e.

⁹Noq̄w sohsoyam t̄ūwaq̄atsit añ yesq̄am, pu h̄ihihu himuñam, pu nanāp̄ lavaymakiway'yuñq̄am, pu nanāp̄wat sinoiwtāq̄am p̄āyis-nikañw añq̄w n̄āsamiq̄ pahsavo t̄álat añ tokoyamuy mokput aw tayyuñwini; nen hakiy pumuy t̄ūamniq̄w qa n̄anakwhani.

¹⁰Noq̄w ima t̄ūwaq̄atsit ep yesq̄am hahlayhtote' n̄āhahlaynayani; nen hihta n̄āhoy n̄āhuylalwani, ispi ima l̄õyõm lavay'ayat t̄ūwaq̄atsit ep yesq̄amuy ura ȳuyuyhnaq̄am mokpuniq̄'õ.

¹¹Noq̄w ahpiy p̄āyis-nikañw añq̄w n̄āsamiq̄ pahsakis talq̄, pahsat pu God añq̄w Hikwsi hakiy taytoynañwūqa pumuy amuhsonmi pake', pumuy wunuptsinani. Noq̄w amumi tayyuñq̄am ts̄ātsawnani.

¹²Noq̄w nu navotq̄, hak ð̄naq̄w pumuy lavay'ayatuy amumi a'nó pañq̄awu: Uma peq̄w wupni, kita. Noq̄w puma hakiy t̄onayat navotq̄e, ð̄mawuy aq̄w ð̄miq̄ w̄uvi, tuwq̄amat amumi tayyuñq̄'õ.

¹³Noq̄w pahsat tutskwa a'nó tayayayku. Noq̄w wuhkokitsoki pakw̄ut-sikip tukiwhput añq̄w s̄up tukiwtaq̄at pahsaq̄ pam sahpu. Noq̄w sinom ts̄āne'sikip s̄omorit pahsa'nihq̄am s̄ulwahti. Noq̄w akwsiñwyaq̄am ts̄ātsawnaq̄e, ð̄veq̄atsit ep God pas hihtatota.

¹⁴It hapi akw l̄õs k̄ānavotpit añ ayo ruhpa. Noq̄w meh, amuñknihq̄at hapi aw suptuni.

The Seventh Trumpet

¹⁵Pu i' ts̄āne'nihqa hoñviaya t̄õq̄ti. Noq̄w pahsat pu ð̄veq̄atsit ep mowawatiwhq̄ hakim pañq̄aq̄wa: Itahtutuyq̄awh̄q̄a, hakiy moñw'asnaq̄ey amum yep q̄atsit ep moñwtunatyat tuyq̄awvaq̄e, sutsep aq̄whaq̄ami moñw'iwatani.

¹⁶Noq̄w ima sunat n̄āl̄õq̄ sihkay'taq̄am w̄uwuyom God atpip yesq̄am tutskwamiq̄ munum-tiq̄e, put pas hihtatotaq̄e,

¹⁷ Pañqaqwa: Itam ūmi hahlayhtoti, God, Sus'ōqaltutuyqawhqa, pu'-nikañw, pay hísatnikañw, pu nátoniqa, Um qaan'ewakw uh'ōqalay mahtaknat moñwqatuptuqw òviy'ò.

¹⁸ Noqw hìhihtu sinom itsívutoti. Noqw, um uh'itsivuy mahtakne' so'pumuy amuñen hin yúkuniqat aw pitu. Pu um uhlavay'aymuy hihta akw tayawnani, pu uhsinomuyu, pu uñ kaptsi'yuñqamuyu, añ sōqavuh'sinmuy-nikañw pu pavansinmuyu. Nen imuy hakimuy tūwaqatsit hoyalayañwumuy um tuwat hovalani.

¹⁹ Noqw òve God kíyat aw hòtsílti. Noqw kíyat ahsonevetañpi God tutavoyat añqw tañawtaqa mātakti. Noqw pahsat talwipta, mowawatiwa, umhta, tutskwa tayayata, pu qaan'eway yañsayoqw lemowa yokva.

12

The Woman and the Dragon

¹ Noqw pahsat pu tokpelat añ a'nò hihta tuawi'taqa mātakti. Hak wuhti tāwat yuwsí'ta; noqw mūyaw kukyay atpikaqe pakiwta; noqw qótòveq wihkayay añqe' pakwt lōq sihkay'taqa sōtu kwapyā.

² Noqw pam nò'yiwta; nihqe tihtaniqey tūtuynaqe, a'nò pakmumuya.

³ Pu piw suhka hihta tuawi'taqa tokpelat añ mātakti-himu qaan'eway palalōlōqañw'eway'ò. Pam tsañe' qótò'kañw pakwt ālay'ta; noqw qótòyay añqe' tsañe' wihka kwapyā.

⁴ Noqw suruat tokpelat añqe' sōtuy payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'niñqamuy lāñaknaqe, tūwaqatsit aw maspa. Noqw i' himu palalōlōqañw wuhtit pas pay tihtaniqat aw wunu, tiyat pay panis yamakq, pay sōwaniqe òviy'ò.

⁵ Noqw pam tiyohyat tihta. Noqw Tiāt òmi God aw wīkiwa, put moñw'asvewayat aw'i; pi pam sohsokmuy sinmuy amumi sivakohot akw moñw'iwataniqat pan put enem yukiwta.

⁶ Noqw wuhti qayēsīwhpumihaqami wāya, pep God put enem qeni'taqat aw'i. Noqw pep hak (1260) sūp sōmorit añqw pakwt payhkomuy sihkay'tasikip sunat tālat añ put aw tunatyawtani.

⁷ Noqw òve nāqōyta; Michael hoñviaymuy amumum palalōlōqañwuy aw nāyawi; noqw palalōlōqañwuy amum hoñviaymat nāyawi.

⁸ Nikañw puma qa āñwutota; piw qa haqam òveqatsit ep amuñem qenitiwa.

⁹ Noqw wukolōlōqañw òñaqw tūwiwa. Pam piw Nukpana yan mātsiwa, pu Satan piwu. Pam hísat-tsua yan piw tūñwantiwa. Pam hapi sopkawtaqamuy sinmuy amumi yēlawu. Noqw pam-niqw, pu hoñviaymat puma tūwaqatsit aw maspiwa.

¹⁰ Noqw nu hakiy tōnayāt òvaqe navotq, a'nò pañqawu: Pu' hapi God Itahtutuyqawhqa tuwqay añwutaqe, moñw'iwkañw òqalay'taqey mātakta. Nihqe pam Christ asniy òqalmaqat, put moñwtavi. Pi itahtupkomuy hihin nēveltotoynaqa tūwiwa. Pam pi nāqavo pu tōkilnawit God Itahtutuyqawhqaqay aw pumuy hihin nēveltotoyna.

¹¹ Noqw puma Mañat uñwāyat akw-nikañw, pu hin navoti'yuñqey yuaatotaqey akw put āñwutota. Nihqe puma qatsiy qa kahkawñayāt, so'niqey suhtaq'ewya.

¹² Oviy um hahlayhtini òveqatsi; hahlayhtotini uma ep yesqamu. Noqw is ohi uma tūwaqatsit añ-nikañw, pu pātuwaqatsit añqe' yesqamu! Pi Nukpana pas pavan hinhaqam itsívuiwkañw umumi hāwi, suyan pi hihsavo enem pētiqw navoti'taqe òviy'ò.

¹³ Noqw wukolōlōqañw tūwaqatsit aw tūwihqey navotqe, pahsat pu pam tiyohyat tihtaqtat wuhtit aw kikihpoktiva.

¹⁴ Noqw wuhti lōqmuy himumasayat makiwa, wukokwahut masayat an'i, pam lōlōqañwuy apyewe haqami qayēsīwhpumi enem qeniwtaqat aw pūyaltiniqe òviy'ò. Noqw payhkomuy-nikañw añqw nāsaniy yahsañwuy pahsavo pep hak put aw tunatyawtani.

¹⁵ Pahsat pu lōlōqañwuy moañaq w pāhu nōñañayku, pāyut an'i, wuhtit paōyinnaniqe òviy'ò.

¹⁶ Noqw pay tutskwa wuhtit paañwaniqe hòtsíltiqe, pāhut lōlōqañwuy moañaq w nōñakqat sohsok hīko.

¹⁷⁻¹⁸ Noqw òviy lōlōqañw wuhtit aw tuyvanaqe a'nò itsívutiqe, añqw ahipiynihqe, put tímuyatuy amumi kikihpoktiva, hakimuy God tutavoyat añ hinwisqe, Jesus Christ pumuy hin amuñen hihta hinhtiqat nuhtumi yuaatotaqamuy amumii.

13

The Two Beasts

¹ Noqw nu pātuwaqatsit qalave wunukañw yorikq, pi himu hihta pohkot antaqa pātuwaqatsit añqw yámakto; tsañe' qótòy'kañw pakwt ālay'ta. Noqw āalayāt añqe' pakwt pas moñwit wihkaat sōñniwuyūwa. Noqw qótòyāt añ tuñwini God qa kaptsiwuyūqa pey'yuñwa.

² Noqw nu it hihta pohkot aw yorikq, pam tóhuwuy p̄vintot anta, pu hōnawuy kukyāt antaqat kuhku'y'ta; pu wukotohowuy moayat antaqat moay'ta. Noqw lōlōqañw ḡqalay put maqa, pu moñwqeni'yū, añ ahsupoq nuhtumi moñw'iw'taniqat ḡviy'o.

³ Noqw nu yorikq, pi suhka qōtōy aqw pam hihta akw tūhotiwhqe sumataq pam mokni. Nikañw pay pam qa mokt, haqe' tūhoiwtaqey añ qalaptu. Noqw sinom sohsoyam put hihta pohkoewakw aw kātayyuñwa.

⁴ Noqw lōlōqañw it pohkot ḡqalay máqahqat puma pas hihtatota. Pu puma it hihta pohkot pas hihtalalwaqe pañqaqwa: Ya hak haqam it hihta pohkot antani? Hak sen amum nāyawvaniqey aw ḡqala?

⁵ Noqw i' himu pohko lavaymakiwhqe, a'nō hihta kwiviyuaativa; piw God aqw qalomáyuativa. Noqw pam lōp sunat añqw lōq sihkay'taqat mūmuyawhtuy añ nuhtumi moñw'iw'taniqat pan put eñem yukiwa.

⁶ Noqw pam yuaaykuqe God nāp hin sasvi; pu tuñwniyat aqw a'nō hiñqawlawu, pu kiyat aqw'a, pu ḡveqatsit ep yesqamuy amumiq'a.

⁷ Pu pam God sinomuyatuy amumi kohpoke' pumuy añwutaniqat pan put eñem yukiwa. Pu pam sohsokmuy sinmuy himuñamuy, nanāpwat lavaymakiway'yuñqamuy, pu pas nanāpwat sinoiwtagamuy amumi moñw'iw'taniqat pan put eñem yukiwa.

⁸ Noqw sohsoyam tūwaqatsit ep yesqam put aw nānawaknani. Noqw pay hakimuy tuñwniam Mañat qatsitutuveniyat añ pey'yuñqw, puma put qa aw nānawakna. Ura pam Mañat tūwaqatsit hisat nāt qa yukiwhqat ephaqam pay nīniwniqat pan God put eñem tunatyawta.

⁹ Naqvuy'taqa nam navotni.

¹⁰ Hak hakiy tūwiktaqa hapi tuwat nāp tūwiktiwni. Pu sipwuvahpit akw hak hakiy nīnaqa piw tuwat sipwuvahpit akw sūlawhtini. Pep hapi pu' God sinomat tuptsiwni'yuñwe', qa nāi'ekni'yuñwni.

¹¹ Pu piw nu sukw pohkot antaqat tuwaqw, pam tūwaqatsit añqw yámakto. Noqw pam mañat an lōq ālay'ta; nihqe wukolōlōqañwuy an yuaata.

¹² Noqw pam put apyevenihqat pohkot ḡqalayāt sohsoq pasiwta. Nihqe pam sohsokmuy tūwaqatsit añ yesqamuy amumi tuyqawvaqw, puma mohtiwat pohkot aw nānawakna, ura as mokniewakw tūhotiwhq, ahoy qalaptuqat put aw'ī.

¹³ Noqw pam qaan'ewakw hihta kātatayhpit tumalay'va; nihqe sinmuy amutpik tokpelat añqw uwiñwuy hawnañwu.

¹⁴ Noqw God pan put nakwhanaqw, pam mohtiwat it hihta pohkot atpip kātatayhpit hintsanhqe, tūwaqatsit ep yesqamuy ūnatotoyna; nihqe pumuy amumi tuyqawvaqw, puma mohtiwat hihta pohkot an son'iw'hqat yukuya, i' pohko as sipwuvahpit akw tūhotiwañw pay qátuhqat put an'ī.

¹⁵ Pu God piw pan put nakwhanaqw, pam it pohkot an yukiwhput qatsit máqa. Noqw ḡviy it hihta pohkot an yukiwhpu pas antsa yuaayku. Noqw pu hakim hihsa'nihqam it pohkot an yukiwhput aw qa nānawaknaqamuy qōqyaniqat i' himu pohko pañqawu.

¹⁶ Pu añ sōqavuiñsinom, pu pavansinom, pu kahaksinom, pu añ ḡokiwyaqam, añ tūtuwikt pu qa tūtuwikt, puma sohsoyam hihta akw tuvoylatiwyaniqat pañqawu, sen putvaqw may ep'e, sen qalpeq'a.

¹⁷ Noqw ḡviy soon hak hihta túini, piw húyani, hal pas i' hak pohkot tuvoylayat akw tuvoylaiwtaqa-saa, sen put tuñwniyat akw'a, sen put pohtoylaniyat akw'a.

¹⁸ Taay, uma aw wūwayani: Wuwni'taqa pohkot pohtoylaniyat māmatnsi. Pam sinot pohtoylaniata; nihqe sunāt-sikip sunat añqw pakwt payhkomuy sihkay'tasikip sunat-nikañw añqw navay sihkay'ta (666).

14

The Song of the Redeemed

¹ Pu nu yorikq pi Mañat tsmot Zion ep wunu. Noqw tsañé'sikip sunat añqw nālōp sihkay'tasikip sōmorit pahsa'nihqam pep put amum hōñi, Nayat tuñwniyat akw qalpeq pey'kahkañwo.

² Noqw hakiy tōnaat ḡnaqw tōtqiww nu navota. Pas mūmunañwtuy an tōki'ta, pu pas a'nō umhtaqat pan'ī. Noqw lēlenyaqam sivatonlenay añ lēlenyaqw nu navota.

³ Noqw puma moñw'atsvewat atpip puhutawit tawlalwa, pu nālōqmuy hihtuy tayyuñqamuy amutpipo, pu wūwukwmuy amutpipo. Noqw put tāwit pas soon hak tāwi'vani, hal pas ima tsañé'sikip sunat añqw nālōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'nihqam tūwaqatsit añqw tuiwyaqam-saa.

⁴ Ima hapi nāto tōtimu, qa hisat hakiy nōmatota; nihqe ḡviy qa hisat tokoy hoyalaya. Ima Mañat haqaminiqw añyañwu. Pumuy hapi God sinmuy amuhsonñaqw tui, puma nuhtuñaqw mohti God sinomatiniqat ḡviy'o, pu Mañat sinomatiniqata.

⁵ Noqw moayamuy ep himu unatwi súlawu, puma God atpip qa hihtakw hinyuñqw òviy'o.

The Three Angels

⁶ Pu nu piw sukwa hoñviayat òva pūyawmaqwa tuwa. Pam lomatuawit qaso'taqat pasiwkañw, tūwaqatsit añ yesqamuy sopkawtaqamuy amumi yuaatima, nanāp himuñamuyu, pu nanāpwat lavaymakiway'yuñqamuyu, pu nanāp sinmuy amumii;

⁷ Nihqeq yan a'nò tsa'timaqeq pañqawma: Uma God kaptisitotani, pu pas hihtay'yuñwini. Taq pam nuhtuñem hin yúkuniqat aw pitsiwiwta. Uma God òveqatsit, pu tūwaqatsit, pu pātuwaqatsit, pu haqeq' pāhu nōñañatotaqat yúkuhqat aw naokiwhtotani.

⁸ Pu piw suhka hoñviaya añknihqeq pañqawma: Wuhkokitsoki Babylon sahpul! Kitsóki Babylon sahpul! Taq sohsoyam nanāpwat sinom soñawnen pep yesqamuy amumum qahopiye. Nihqeq òviy nawus puma soon qa pumuy amumum God itsívuyat añqw yukuyani.

⁹ Pu piw suhka hoñviaya amuñknihqeq a'nò pañqawma: Ima pohkot antaqat aw nanawaknaqam, pu qalpeq, sen may ep tuvoylayat akw pey'vayaqam

¹⁰ Nawus God itsívuyat wine antaqat añqw hikwyani, God itsívuyat qa hihta enañ namiqwriwkañw kuyapkiyiwhtaqat añq'ò. Noqw puma qòhit-nikañw pu sikatòvu'wat akw okiwsaniwyani, imuy qahováriwyuñqamuy hoñvia'yatuy-nikañw pu Mañat pumuy amut-pipo.

¹¹ Noqw pumuy okiwsaniwyaqwa, kwitsiñw'am òmiq sūs wunuptuni. Noqw hakim pohkot an yukiwtaqat aw nanawaknaqam, pu hakim tuñwinyat akw pey'vayaqam pas qa haqami nānasuñwñayani, tālò, pu tókilat añ'a.

¹² Noqw òviy God sinomat put tutavoyat añ hinwiskahkañw Jesus aw tuptisiwñi'yuñqeq qa nan'eknyani.

¹³ Noqw nu navotq hak òñaqwa inumi pañqawu: Um yan pēnani: Yahpiy haqahpiy ima Tutuyqawhqat aw yankahkañw sóiwmaqam hahlayhpit epyani. Owi, kita i' Hikwsi Qahováriwtaqa. Puma panhtote' maqsoniy añqw nānasuñwñani. Noqw pumuy hintsakpiyamuy ahpiy aniwñi pay pumuy amumumni.

The Harvest of the Earth

¹⁴ Noqw nu òmawuy qòtsat aw yori. Noqw hak Sinot Tiyat antaqa òmawuy ep tsokiwta, sikavalasivat añqw yukiwhtup wihkat akw qòtòsomiwkañwo; nihqeq tsaqanhpit a'nò qalay'taqat yawta.

¹⁵ Pu piw suhka hoñviaya God kíyat añqw yámakqeq, òmawuy ep tsokiwtaqat aw a'nò pañqawu: Um uhtsaqanhpíy akw tsaqani, nen hòqni; ispi pay hòqsatiq'ò. Pi tūwaqatsit ep natwani pās tukwsiwta.

¹⁶ Noqw i' hak òmawuy ep tsokiwtaqa tsaqanhpíy akw tūwaqatsit ep natwanit tsaqana. Noqw tūwaqatsit ep natwani tsovalniwa.

¹⁷ Pu piw suhka hoñviaya òveqatsit ep God kíyat añqw yámakqeq, piw a'nò qalay'taqat tsaqanhpit yawta.

¹⁸ Pu suhka hoñviaya qòhit aw òqalat pasiwtaqa kwañwáhovaqtuqat enem tataqtsokpit añqw yama. Nihqeq pam tsaqanhpí'taqat aw a'nò pañqawu: Um uhtsaqanhpíy a'nò qalay'taqat akw tsaqani. Nen um tūwaqatsit ep ovauyit pòlòyat tsovalani. Pi òvaat pās kwañw'iwta.

¹⁹ Pahsat pu hoñviaya tūwaqatsit aw tsaqanhpíy akw tsaqhaqat panhtiqeq, tūwaqatsit ep ovauyit tsovala; pu haqam qòlòt qaan'ewakw yahsakoq God itsívuyat tuawi'taqat aqwa put maspa. Pep hapi òvat pālayat òviy mumsiyañwu.

²⁰ Noqw pep òvat aqwa wukukuykuya, wuhkokitsokit ihpovee. Noqw pālaat únwaniwhitiqeq añqw nòñakqeq, pas kawaymuy sipmoyiyamuy aw pahsavò pāti, pakwút-sikip sunat tutskwa-tuwanit pahsavoo.

15

The Angels with the Last Plagues

¹ Pu piw nu sukwa hihta tuawi'taqat qaan'ewakw a'nò hihtaniqat òmi tuwa. Tsañe'nihqam hoñvia'yat tsañe' kānanvotpit yawyuñwa. Pam nuhtuñki, put atsve pu' God itsívuat yukiltini.

² Pu nu piw suhpan wuhkovatuphat panapsat antaqat òwiñwuy enañ namiqwriwtaqat aw yori. Noqw hakim patuphat qalavaqeq hòñi. Puma hapi it hihta pohko'ewakw áñwutota, pu put an yukiwhtupa, pu tuvoylayata, pu túñwinyata, pu pohtoylaniyata. Nihqeq puma God añqw sivatonlenat mákiwyaqeq yawyuñwa.

³ Nihqeq puma God tumal'ayayat Moses tāwiyat tātawlalwa, pu Mañat tāwiyata; nihqeq pañqawu: Pas uhtutnala qaan'ewakw kähinyuñwa, God Sus'òqaltutuyqawhqat. Pas um hapi qaatsat suan hihta hinma. Um hisatñahaqawq hilihtuy sinmuy amumi moñwi.

⁴ Puyaw hak haqam un qa kaptsi'tani, Tutuyqawhqa? Sen hak uhnatniwaniy qa pas hihtalawni? Pi um hapi nāla qahováriwta. Sohsoy hihtu nanāpwat sinom ökiwkahkañw uhtpip nāwakintani. Pu um sinmuy amuñem hin yuki'maqw pam susmataq'a, kitota.

⁵ It atsew pu' nu yorikq, pi mötsápkí God pep ki'taqat tuawi'taqá öweqatsit ep'e. Noqw kíhut ep yúpaq haqam pas Aantsawat aw hötsílti.

⁶ Noqw tsáñe'nihqam hoñvia'yat pañqw nõña, tsáñe' kánanvotpit yankahkañwo; pas suhqótsat tusaqtoñtsatsaqmótsaput añqw yukiwyuñqat yuwsí'kahkañw, kwekwéwhpit sikavalasivat añqw yukiwyuñqat tawitsqay añ kwewyuñwa.

⁷ Noqw nālóqmuy hihtuy tayyuñqamuy amuñaqw suhka imuy tsáñe'nihqamuy hoñvia'yatuy nānan'ik hihta huyta. Kurs pam kuyapkuyit sikavalasivat añqw yukiwhqat pumuy huyta. Put añqw aqwhaqami sutsep qátuhqat, God itsívuat opom'iwyuñwa.

⁸ Noqw haqam pas Aantsawat kíhut ep kwítsiñw ohpo, God lolmat tálawn'wayat, pu öqalayay añq'ö. Noqw soon kurs hak haqam pas Aantsawat kíhut aw pákini, pas ason tsáñe'nihqam hoñvia'yat tsáñe'sikipwat kánanvotpit hintsatskaqey yukuyaniqat pahsavoo.

16

The Bowls of God's Wrath

¹ Noqw hak kíhut pas Aantsawat añqw tsáñe' hoñvia'yatuy amumi a'nö pañqawhq nu navota. Yupavé, uma túwaqatsit aw God itsívuay kuyapkuyiwuñqat wütayani, kita.

² Noqw mohti'maqá nakwsuqe túwaqatsit aw kuyapkuyiy wüta. Noqw pahsat pu hakim it hihta pohkot tuvoylayat akw pey'kahkañw, put an himu yukiwhput aw nānawaknaqamuy amuhpa' uya nuhtsel'eway itsehee nõña.

³ Pu hoñviaya añkñihqa pātuwaqatsit aqw kuyapkuyiy wüta. Noqw pahsat pu páhu hakiy mokput unwáyat anhti. Noqw sohsoy hihtu tayyuñqam pātuwaqatsit añqe' soa.

⁴ Pu amuñkñihqa hoñviaya háhaqe' mūnat, pu páhu nõñantaqat añ kuyapkuyiy wütaqw pam úñwaniwhiti.

⁵ Noqw nu navotq hoñviaya páhut aw öqalay'taqá pañqawu: Um súanta Tutuyqawhqa, pu'nihqa, pu hísatnihqa, pu nātoniqa. Um yan yúkuhqe súanhti.

⁶ Puma pi uhsinomuy, pu uhlaya'aymuy unwáyamuy munvanaya. Noqw um pumuy unwat hikwna, ispi puma put hihkay'yuñq'ö.

⁷ Pu nu piw sukw navotq pam kwanwáhovaqtuqat enem tataqtsokpit añqw pañqawu: Pas antsa, God Sus'öqaltutuyqawhqa, pay um pas qaatsat sinmuy amuñem suan yuki'ma.

⁸ Pu i' nālóq epñihqa hoñviaya táwat aw kuyapkuyiy wütaqe enem pan yukuwq pam úwiñwuy akw sinmuy taqtsoka.

⁹ Noqw sinom qaan'ewakw tññit akw taqtotiqe, God iit kánanvotpit aw öqalat pasiwtaqat nānap hin sasviya. Nihqe puma tunatyay añqw qa lasyat, piw nāt God qa kaptsitota.

¹⁰ Noqw pu tsivot epñihqa hoñviaya it himuvohkot moñw'atsvewayat aw kuyapkuyiy wüta. Noqw moñwtunatyayat añ qómseekma. Noqw sinom hihta akw a'nö tütuyhtotiqe léñiy möstota.

¹¹ Nihqe puma öweqatsit ep God nānap hin sasviya, amuhpa' uya a'nö tütuyhq öviy'o; níkañw hihta hintsakpiy añqw qa lasya.

¹² Noqw navay epñihqa hoñviaya wukovayut Euphrates aqw kuyapkuyiy wuhtaqw, páyu láki. Noqw hōpaq momñwituy amuñem kurs pōhtiwa.

¹³ Noqw nu tuwaqaw, pahyom tuyoy'eway híhikwsim pávaqwtuy amunuñqam imuy moayamuy añqw nõña-it wukolölóqañwuy moayat añq'ö, pu it himuvohkot moayat añq'ö, pu i' hak God lavay'ayaatnihqey atsáy'taqat moayat añqw piwu.

¹⁴ Ima hapi nukpanhíhikwsimu. Noqw puma híhihta kátatayhpit hintsaktivayaqe, ah-supóq túwaqatsit añ momñwituy amuhpa' nankwusaqe haqami tuwvóhtayaniqat öviy tsovalaya, Sus'öqalat God wukotalónniyat aw pítuq'ö.

¹⁵ Meh, nu' hapi uyiñwut an pítoni, (kita Tutuyqawhqa). Yuwsí'kañw pás tunatyawmaqa hahlaypit epni. Taq ka pam qayuwsi'kañw waynumqw, sinom put aw yórikaqw, put enem haman'ewayni.

¹⁶ Noqw híhikwsim haqami Hebrew-sinmuy amuhkwa Armageddon yan mátsiwhqat aw momñwituy tsovalaya.

¹⁷ Pahsat pu tsáñe' epñihqa hoñviaya súmawuy aw kuyapkuyiy wüta. Noqw öweqatsit ep kíhut pas Aantsawat ep moñw'atsvewat añqw hakiy a'nö tōnaat híñqawhqe pañqawu: Yukílti hapi, kita.

¹⁸ Noqw pahsat mowawatota; pu umhta; pu talwipta; noqw túwaqatsi a'nö tayayayku, pas hísatñahaqaw sinom túwaqatsit añ yesq pañqawq qa hísat pan hiniwhitiqat pan'i. Pi pas qaan'ewakw tutskwa tayayayku.

¹⁹ Noqʷ qaan'ewakw kitsóki pāyivo tsihtsikti. Noqʷ aŋqe' hīhihtuy sinmuy wuhkokit-sokiam sapumhti. Noqʷ God wuhkokitsokit Babylon u'naqe, qaan'ewakw itsivuy wine kūyiwtaqat antaqat put hikwna.

²⁰ Noqʷ sohsovik pānaqʷ tutskwa kūyuuŋqa kurs haqamiya; pu tuhtukwi pīwu.

²¹ Noqʷ qaan'ewakw yaŋsayo lemowa sinmuy amumi ónaqʷ löhö; sohsoy nanāp tsivot-sikip sunat pututwanit pan puptu. Noqʷ sinom God nānap hin sasviya, lemowat kānavotpit ep'e, pas kānavotpi qaan'ewakw nuhtsel'ewayniqʷ övivy'o.

17

The Great Prostitute

¹ Noqʷ ima tsāne'nihqam hoŋvia'yat ura kuyapi'yuuŋqʷ, pumuy amuuŋaqʷ suhka inumini-hqe inumi paŋqawu: Um inumum pewni. Noqʷ God it qaan'ewakw kitsókit tokoy huhyaqat antaqat eŋem hin yúkuniqat nu ūmi mahtaknani. Pam kitsóki háhaqe' pāvahut aŋ qātsi.

² Put hapi amum ima tūwaqatsit aŋ momŋwit nākaŋway'ya. Noqʷ tūwaqatsit aŋ yesqam soŋawnen hōnaqtoti, put amum nākaŋway'yaqee.

³ Noqʷ nuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwaqʷ, hoŋviaya haqami qayēwihpumi nuy wīki. Noqʷ nu hakiy wuhtit hihta pālaŋwput pohkot epeq tsokiwtaqat tuwa. Noqʷ himuvohko pas qalomānanathwanit akw pēvey'kaŋw, tsāne' qōtōy'kaŋw pakwt álay'ta.

⁴ Noqʷ wuhti palasakwawsat-nikaŋw pu pas pālaŋwput yuwsí'kaŋw, pu sikavalasivat, pu a'nó hihkay'yuŋqat o'wat-nikaŋw, pu pearl enaŋ yuwsí'ta; noqʷ kuyapit sikavalasivat aŋqʷ yukiwŋput put tuyoy'ewakw qahopqatsiyat aŋqʷ kūyiwtaqat yawta.

⁵ Noqʷ galpeq tuŋwni pey'ta. Noqʷ yan hapi pey'ta: I' HAPI BABYLON PAS PAVANNIQA, TOKOY HUHAYAQAMUY YUAMU, PU TUWAQATSIT EP HIHTA TUYOY'EWAKWNIHQAT ANIWNAQA. Noqʷ kurs hak put tuŋwniyat mātsi'tani.

⁶ Noqʷ nu it wuhtit aw tātayhq, pam God sinomuyatuy uŋwáyamuy akw hōnaq'iwta, pu Jesus eŋem so'gamuy uŋwáyamuy akw'a. Noqʷ nu aw yórikqe pas pavan aw wūwanta.

⁷ Noqʷ hoŋviaya inumi paŋqawu: Ya um hinoqʷ pas kātayta? Nu wuhtit hihta tuawi'taqat uŋ áawnani, pu i' himuvohko tsāne' qōtōy'kaŋw, pakwt álay'taqʷ put ikwiwtaqat pīwu.

⁸ It pohkot um aw yorikq, pam pay as qatut móki. Nikaŋw pam kōysót qa toŋtaqat aŋqʷ wupni. Nen pahsat pu haqami hovalniwniqat aqʷ pákini. Noqʷ tūwaqatsit ep yesqam qatsit qaso'taqat qa pasiwyyuuŋqam pohkot aw kātayyuŋwni, hakim tuŋwniam tūwaqatsit yayhniwhqat paŋqaqʷ Maŋat qatsítutveniyat ep qa pey'yuŋqam, púmaa. Pi i' pohko ura as qatut, haqami; nikaŋw nāt piw qátuni.

⁹ Noqʷ övivy hak suan wuwni'taqʷ it aw wūwamantani. I' tsāne' qōtōt hapi tsāne' tsotsmo. Noqʷ wuhti pumuy epeq tsokiwta.

¹⁰ Puma piw tsāne'nihqamuy momŋwituy tuawi'yuŋwa; tsivotnihqam pay sūlawhti; noqʷ suhka pu' qatu; pu suhka pay nātoni. Noqʷ ason pam pite' pay hihsavoni.

¹¹ Noqʷ i' himovohko, as úranikaŋw, pay pu' qa háqamnihqa, pam hapi nanalt épeqnihqani. Nihqe pam imuy tsāne'nihqamuy amuuŋaqʷ suhkani; nihqe pam haqami hovalniwniqat aqʷwni.

¹² Noqʷ pu pakwt álat um aw yorikq, ima hapi pakwt momŋwituy tuawi'yuŋwa. Nikaŋw pay puma moŋwtunatyay nāt qa makiwya. Puma pay hihsavo it himuvohkot amum moŋw'iwyyuuŋwiniqat pan amuŋem yukiwa.

¹³ Noqʷ puma sun wuwni'yuŋwe' it hihta pohkot óqalay, pu moŋwqeqniy maqayani.

¹⁴ Noqʷ ima hapi Maŋat aw kihpokyani. Noqʷ pay pam pumuy ánwutani. Pi pam hapi nuhtumi tutuyqawyaqamuy amumi Tutuyqawhqa, pu momŋwituy amumi Moŋw'iwta. Noqʷ ima put ámumyaqam hapi wáŋwayniwyaqamu, namorstiwyaqamu, nihqe pas ántsay'wisqamu.

¹⁵ Pu hoŋviaya inumi paŋqawu: Pu it pāhut um aw tātayhq, ura tokoy huhyaqʷ wuhti put aŋqʷ qatuqʷ, pam hapi hīhihtuy sinmuy tuawi'ta, kaysiwhqamuy, nanāpwatuy hihtuy sinmuy, pu nānapwat lavaymakiway'yuŋqamuy.

¹⁶ Pu it pakwt álat um aw yorikq, puma it wuhtit tokoy huhyaqat aw pas qa suh-taq'ewyani; nen put kíqōtotat, yuwsiyat put aŋqʷ poswayat, tokoyat soswani; nen qōhit akw put taqtsokyani.

¹⁷ Pi God pumuy pan unaŋwtoynaqʷ puma put tunatyayat aw antsanye', sun'unānway'kahkaŋw, it hihta pohkot aw moŋwtunatyay noayani, haqami God lavayiat aŋ ahsupoq anhtiniqat aw pahsavoo.

¹⁸ Pu it wuhtit um aw yorikq, pam hapi qaan'ewakw wuhkokitsókit tuawi'ta, tūwaqatsit aŋ momŋwituy amumi tuyqawi'taqata.

18

The Fall of Babylon

¹ Yantaqat atse pu' nu yorikq, pi suhka hoñviaya òveqatsit ańqw hawto, a'nò òqalat pasiwkańwo. Noqwu tūwaqatsit ań suyan tālawwa, tālańwayat akw'a.

² Noqwu pam a'nò tōnay ańqe' tsa'timaqe pańqawu: Babylon pas pávannihqa sahpu; Baby-lon-kitsóki sahpu. Noqwu nukpanhihikwsim pep ki'vayani, pu sohsoyam hihtu tuyoy'e'way hihikwsimu, pu sohsoyam hihtu i'tseheet, pu tuyoy'e'wayom masay'yuńqam píwu.

³ Pi sopkawtaqam sinom put amum qahopihintsatskaqe sońawnen wine akw hōnaqtoti. Noqwu tūwaqatsit ań momńwit put amum nākwańway'ya. Pu tūwaqatsit ep huhyayaqam put kwańwáewhqatsiyat atsviy káhaktoti.

⁴ Pu nu piw hakiy ónaqw tōnayat navotq pańqawu: Uma put ańqw nōńakni, isinomu; nen uma qaanhtipuyat ep qa ámum hintsatskani. Taq ka uma piw put amum hihihita ań kánavotyani.

⁵ Taq put qaanhtipuat òveqatsit aw pitu. Noqwu God put nukpanayat aw pónakna.

⁶ Pam umuy hintsanhq, pan uma tuwat put hintsanyani; pu hin hinhtiqat uma navi-tańw'iwtaqat tuwat yukunayani. Pu pam umuńem kuyapit aqw ohpokaqw, uma eńem put navitańwtotani.

⁷ Ura as pam náhihtay'taqe kwańwáqtu. Noqwu òviy uma okiwsasne' qahahlayhtapnayani. Himu pam unańwpeq pańqawu: Pi nu mońwi; nu qa końnalavu. Nihqe soon nu hihta qahahlayhpit aw yórikni.

⁸ Paniqw òviy sūk wáwat ep hihimu kánavotpit put aw pítuni-tūya, qahahlayhpi, pu tsóńawu. Noqwu pam qóhit akw pás tsohtso'ni. Pi Tutuyqawhqa God put hin yukunaniqa a'nò òqala.

⁹ Noqwu tūwaqatsit ań momńwit put amum nākwańway'yaqam, pu amum hihta nasani'yuńqam put ep is óhilalwani, tsaykitani, put uwiwitaqw kwítsińwyat aw taykahkańwo.

¹⁰ Pas okiwhintaqw tsátsawnaniqe, yávaqw hońkahkańw pańqaqwani: Is ohi, is ohi, qaan'ewakw wuhkokitsoki Babylon! Um sūs tāwat ańqe' qóniltiqat ep pay kíqóti.

¹¹ Pu tūwaqatsit ep huhyayaqam put ep tsaykitani, pu qahahlayyani, pápu qa hak pumuy huhyanpiyamuy túiniqw òviy'o.

¹² Puma iit hihta huhyaya: Sikavalasivata, qótsásivata, o'wat a'nò hihkay'yuńqata, pu pearls, pu tusaqtontsatsakwmótsaput suphińputa, pu palasakwat tsatsákwmótsaputa, pu wishóptsatsakwmótsaputa, pu palatsatsakwmótsaputa, pu sohso hihta kwańwáhovaqtuqat kokhota, pu sohso hihta ivoryt ańqw yukiwyuńqata, pu sohso hihta a'nò hihkay'yuńqat kohot ańqw yukiwyuńqata, pu sikasivata, pu pay sívata, pu marble owat ańq'ò,

¹³ Pu cinnamon, pu hihta hovaqtuyaqata, pu hihta akw nalwitotaqata, pu himu kwańwáhovaqtuqat tataqtsokiwhqata, pu wine, pu wihkuyita, pu a'nò pinput numnita, pu sóhòvositá, pu wáwakastuyu, kanelmuyu, pu kawaymuyu, pu karétamuyu, pu tútuwiktyuyu, pu sinmuy qatsiyamuyu.

¹⁴ Ura as um sohso iit hihta ep náhahlaynańwu. Noqwu meh, pam sohsoy tūwaya. Noqwu sohsoy himu nukńwa, pu lolma únaqw ahpiyya. Noqwu soon um pápu pívut pantaqat túwani.

¹⁵ Noqwu iit huhyayaqam put wuhhtit atsviy káhaktotiqam, put okiwhintaqw, pamqasyaqe yāvahaqaw hońkahkańw, tsaykikahkańw a'nò hińqawwat,

¹⁶ Pańqaqwani: Is ohi, is ohi, um qaan'ewakw wuhkokitsoki! Ura as um suphińput tusaq-tontsatsakwmótsaput, pu palasakwawsat, pu pas pálańwput yuws'i'tańwu, pu sikavalasivat, pu a'nò hihkay'yuńqat o'wat-nikańw pu pearl enań ura as yuws'i'ta.

¹⁷ Noqwu sūs tāwat ańqe' qóniltiqat ep i' kahahkimu qaan'ewakw súlawhti. Noqwu sohsoyam pákihut ańqe' momńwit, pu pákihut akw yaktańwuqam, pu pákihut tumalay'yuńqam, pu hihsa'nihqam pávaqe nánahoy huhyayaqam yávaqw hońni.

¹⁸ Nihqe put uwiwitaqw kwítsińwyat tutwaqe sáakmaqe pańqaqwa: Ya haqam wuhkokit-soki it qaan'ewakw wuhkokitsokit anta?

¹⁹ Nihqe puma qótońi qóat tsálakinkahkańw, sáakiwtaqe tsaykikahkańw a'nò hińqawwat pańqaqwa: Is ohi, is ohi, wuhkokitsoki! Pas as pam qaan'ewakw hihta hihkay'taqat hintsakq, òviy sohsoyam pávaqe pákihut akw hintsatskaqam put atsviy káhak'iwwwa. Noqwu sūs tāwat ańqe' qóniltiqat ep pam kíqóti, yan lavayhtoti.

²⁰ Oviy uma hahlayhtotini, òveqatsit ep yesqamu, God sínomatu, piw put lavay'aymatu; pi God umuńem put aw náoya.

²¹ Noqwu hoñviaya a'nò hoñvi owat wukomatat antaqat kwusut, pátuwaqatsit aqw put tūva pańqawkańwo: Yan hapi qaan'ewakw wuhkokitsoki Babylon túwiwni; nen pas qa nátuwiwni.

²² Noqwu sivatónlenat ań lēlenyaqamuy tókiam soon pápu uhsonve nanaptiwni, um Babylon-kitsóki; pu tátaawlalwaqamuy tónaam soon nanaptiwni, pu murińput lēnat ań lēlenyaqamuyu, pu sivatótoqpit ań lēlenyaqamuyu. Piw soon hak tumaltuwi'taqá pay nāp hihta tuwi'taqá pápu uhsonve nátuwiwni. Piw soon pápu uhsonve hisat haqam númantotani.

²³ Piw wiħqōhi soon pāpu hisat qōhi'yuñwni. Pu möönañwuy, pu mö'wit tōnaam soon pāpu uhsonve nanaptiwni. Pi um powaqat an sopkawtaqamuy sinmuy tuhisat akw ūnatoynaqw, uñaqw huhyayaqam tūwaqatsit ep pas pavansinomniwhtoti.

²⁴ Noq̄w put ep God lavay'aymuyatuy uñwáam nātuwiwa, pu God sínomuyatuy uñwáamu, pu sohsokmuy tūwaqatsit ep hakimuy qōqyaqamuy uñwáamu.

19

¹ Yantaqat atsve pu' nu navotq, hakim kaysiwhqam òveqatsit añ a'nō hiñqaqwaqe pañqaqwa: Alleluia! Kwakwhay God Itahtutuyqawhqa! Um hapi itamuy ayo oya. Um hapi pas hĩmuu, òviy itam uñ kaptsi'lalwa. Um-sa nāla òqalay'ta.

² Um hapi qaatsay'makañw nuhtuñem suan hin yúkuñwu. Pi um wuhtit tokoy huhyaqat qaan'ewakw hinhtiqat eñem hin yuku, it wuhti tuskapqatsiy akw tūwaqatsit ep sinmuy qalomáhinhsanhqat éñemi; nihqe uhtumal'aymuy ep put aw nāoya.

³ Pu piw puma pañqaqwa: Alleluia! Noq̄w put kwĩtsiñw'at sūs òmiq wunuptu.

⁴ Noq̄w ima sunat nālòq sihkay'taqam wūwuyom, nālòqmuy hihtuy tayyuñqamuy amumum tutskwami munumhtotiqe, God moñw'atsvewat ep qátuhqat pas hihtatotaqe pañqaqwa: Pas antsaa, Alleluia!

The Wedding Feast of the Lamb

⁵ Noq̄w moñw'atsvewat añw hakiy tōnaat pañqawu: Uma God Itahtutuyqawhqaqay tayawanayani, uma sohsoyam tumal'aymatu, pu uma put kaptsi'yuñqamu, añ sòqavunhsinomu, pu pavansinomu.

⁶ Noq̄w nu navotq pas hakimuy qaan'ewakw hintaqamuy tōnaam tōtòqa, haqe' pāhu sòykitotaqat pan'i, pu pavan a'nō ūmukqat pan'i, noq̄w pañqaqwa: Alleluia! Pi God Sus'òqaltutuyqawhqa hapi moñw'iwta.

⁷ Itam hahlayhtotini. Owi, itam pas hinhaqam hahlayyani; nen pas kaptsitotani. Tsañaw pi Mañat nōmataniqat aw pitu. Noq̄w nōmaatniqa pās moñwvasiwa.

⁸ Nihqe pam tusaqtontsatsakwmòtsaput suphiñput kwañw'ewakw suhqòtsat yuwsitaniqat pan put eñem yukiwa; pi tusaqtontsatsakwmòtsapu suphiñpu God sinomuyatuy súantsakpiyamuy tuawi'ta.

⁹ Noq̄w hoñviaya inumi pañqawu: Um yan pēnani: Pas hapi Maña nōmataq̄w put ep nòwiwhqat aw tūtsamiwyaqam hahlayhpit epyani. Pu pam inumi pañqawu: I' hapi God lavayiatnihqe pas antsaa.

¹⁰ Noq̄w nu kukmiq nātuvat, as put pas hihtataniq̄w, pam inumi pañqawu: Soh, pay um qa panhtini. Pay nu umún God eñem tumalay'ta, pu uhtupkomuy Jesus tuawi'yuñqamuy amun'i. Um God pas hihtalawni. Pi Jesus tuawi'yuñqam God lavay'aymuyatuy amún God Hikwsiyat akw tuyqawiwyuñwa.

The Rider on the White Horse

¹¹ Noq̄w òmi hòtsĩltiq̄w, nu qòtsákawayot aw yori. Noq̄w aq̄w tsokiwmaqa Pas Antsay'maqa Pas Qaatsay'maqa yan mātsiwa. Nihqe pam suan hihta añ wūwañwu, piw suan kihpokñwu.

¹² Noq̄w pòsiyat ūwiñwuy anta; noq̄w qòtòyat añqe' wūhaq wiħka kwapya. Noq̄w pam tuñwniy akw tuvòlaiwtaq̄w, qa hak put tuwi'ta, pas pam-saa.

¹³ Noq̄w pam usimnit uñwat akw mòrokput yuwsit'a. Nihqe pam God Lavayiatu yan mātsiwa.

¹⁴ Noq̄w tuwvòh'aymat qòtsákawaymuy añ tsokiwkahañw òñaq̄w put añkya tusaqtontsatsakwmòtsaput suphiñput kwañw'ewakw suhqòtsat yuwsikahañwo.

¹⁵ Noq̄w moañaq̄w sipwuvahpi a'nō qalay'taqa yayma. Noq̄w put akw pam hihihtuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy wuvahtani. Nen pam pumuy sivamoñwkokhot akw amumi moñw'iwatani. Pi pam hapi Sus'òqalat God nuhtsel'ewakw itsivuyat sinmuy amuñem na'sastani, hak haqam òvat mumtse', pālayat na'sastañwuat pan'i.

¹⁶ Noq̄w pam usimniy añ-nikañw pu qahsiy añ tuñwniy pēni'taq̄w yan pey'ta: MOMÑWITUY AMUMI MOÑW'IWTAQA, PU TUTUYQAWHQAMUY AMUMI PAS TUTUYQAWHQQA.

¹⁷ Noq̄w nu sukw hoñviayat tuwaq̄w, tavit ep wunu. Nihqe pam a'nō tōnay añqe' tsahtsa'lawhqe, òva sohsokmuy masay'yuñqamuy pūyawnumyaqamuy amumi pañqawu: Uma pew tsovawmaq̄w, God umuñem wukonovat na'sasta.

¹⁸ Noq̄w uma añ pas momñwituy tokoyamuy nōnòsani, pu solāwamuy amumi momñwituy tokoyamuy, pu añ a'nō ò'qaltuy tokoyamuy, pu kawaymuy tokoyamuy, añ qa tūtuwiktuy, pu tūtuwiktuy, añ sòqavunhsinmuy, pu pas pāvansinmuy.

¹⁹ Noq̄w nu yorikq̄w, i' himuvohko-niq̄w, pu tūwaqatsit añ pas momñwit-niq̄w, pu tuwvòh'aymat sūmi tsovalt. Nihqe puma qòtsákawayot epeq tsokiwtaqat, tuwvòh'aymuyatuy enañ amumi kihpokya.

²⁰Noqw i' himuvohko ñuiwa, pu God lavay'ayaatnihqey atsáy'taqá pīwu. Ura pam it himuvohkot atpīp kátatayhpit tumalay'taqe, hakimuy put tuvoylayat akw tuvoylaiwuñqamuy ūnatoya piw put an hihta yukiwhput aw nānawaknaqamuy. Puma nāto taykañw, qōhit patuphaiwtaqat tövu'wat akw uwiwitaqat aqw tüwiwa.

²¹Noqw ahpiy akwsiñwyaqam kawāyot epeq tsokiwtaqat sipwuvahpit put moañaqw yaymaqat akw súlawhti. Noqw masay'yuñqam tokoyamuy nānasna.

20

The Thousand Years

¹Pahsat pu nu suk w hoñviayat aw yori. Pam ñaqw hawhqe, kōysōt qatoñtaqat aqw hōtahpit, pu wupasivanamiqlōlōt yawta.

²Nihqe pam wukolōlōqañwuy, pay hisat qátuhqat tsūat, Nukpana, pu Satan yan piw mātsiwhqat ñúahqe, sūp sōmorit yahsañwuy pahsavo put soma;

³Nit kōysōt qatoñtaqat aqw put tūvat aqw uhta, nit pu ep tuvoylata. Noqw ñviy kurs hin pam pāpu sinmuy ūnatotoynani, sūp sōmorit yahsañwuy añ kuyvaniqey aw pahsavoo. Nit ason put atsve pam hihsavo mātaviwni.

⁴Noqw nu moñw'aatsvewat aw yori. Noqw hakim añ yēse. Puma hapi nuhtumi moñw'iwyuñwñiqat pan pumuy amuñem yukiwa. Pu hakim God lavayiyat yuaato-takahkañw Jesus tuawi'yuñqey ep qōyaniwyaqamuy nu amumi yori. Puma hapi himuvohkot aw qa naokiwlalwa, pu put an hihta yukiwhput qa aw nānawakna; pu qalpeq, pu may ep put tuvoylayat qa akw tuvoylatoti. Puma mokiwuy añqw ahoy tātayyaqe, sūp sōmorit yahsañwuy añ Christ amum moñw'iwyuñwa.

⁵⁻⁶Ima hapi mohti ahoy yesva. Pas i' hak mohti ahoy yesvaniqamuy amumum ahoy tātayhqa hahlayhpit epni. Pi mokiwu qa lōs put aw ñqalay'tani. Pi mohti ahoy yesvaniqam hapi God awwat-nikañw pu Christ awwat wimmomñwitni; nen sūp sōmorit yahsañwuy añ put amum moñw'iwyuñwñi. Noqw pay ahpiy mīmawat so'pum pay ason pas sūp sōmorit yahsañwuy súlawhtiniqat pahsavo pay hāk qa yesvani.

The Defeat of Satan

⁷Pu ason sūp sōmorit yahsañwu súlawhtiqw, pepeq pu' Satan sivikiñaq w mātaviwe',

⁸Tūwaqatsit ep nalōnan'ivaq w sinmuy yesqamuy ūnatotoynani, it Gog añqw sinmuy, pu Magog añqw sinmuy; nen pumuy sūmi tsovalaqw, puma God aw nāqōytani. Noqw puma pātuwaqatsit qalavaqe tūwat an qaan'ewakw hintani.

⁹Pu puma tutskwat añ ahsupoq kúrukme', God sinomuyatuy haqam hāk yesqat pōñokyani, pu God kitsōkiyat put aw unañwayat piwu. Noqw ñviy pam ñaqw ūwiñwuy tüve', pumuy taqtsokni.

¹⁰Pahsat pu Nukpana pumuy ūnatotoynaniqa ūwiñwuy patuphat antaqat tövu'wat akw uwiwitaqat aqw tüwiwni, ura i' himuvohko-niqw, pu God lavay'ayaatnihqey atsáy'taqá pañsoq tüviwhqat pañsoq'a. Noqw puma sutsép-sa pepeq kánavoti'yuñwñi, talōñvaqat añ'a, pu mimhikpuvaa.

The Final Judgment

¹¹Pahsat pu nu qaan'ewakw qōtsat moñw'atsvewat aw yori, pu hakiy put ep tsokiwtaqata. Noqw put pitsāñwayat apyeve tūwaqatsi, pu tokpela haqami hiniwhitiqe qa nātuwiwa.

¹²Noqw nu yorikq pi ima so'pum añ sōqavuñwsinom, pu pavansinom God atpīp hōñi. Noqw tutuveni purumhtoti. Noqw pu piw suhka tutuveni puru. Pamwa qatsitutuveni yan tūñwantiwa. Noqw ima so'pum it wūhak tutuveni añ hin pey'yuñqat put ahpiy hin yukuniwya, hinhaqam hintsatskaqey pan'i.

¹³Pu pātuwaqatsi put añqe' so'pumuy mātavi; pu mokiwu maskit amum pepeq so'pumuy mātavi. Noqw puma sohsoyam nanāp hin hintsatskaqey ahpiy yukuniwya.

¹⁴Noqw mokiwuniq w pu maski, puma ūwiñwuy patuphat antaqat aqw tüwiwa. Pam hapi lōs mokiwu.

¹⁵Pu hakiy tuñwniat qatsitutuveni ep qa pey'taqw, pam ūwiñwuy patuphat antaqat aqw tüwiñwu.

21

The New Heaven and the New Earth

¹Noqw nu puhutokpelat aw yori, pu puhutuwaqatsit aw'i, i' mohtiwa tokpela, pu mohtiwa tūwaqatsit haqami tūwayaqw ñviy'o. Noqw pātuwaqatsit pāpu qa háqamo.

²Noqw nu' John, wuhkokitsokit pas pavan hūmunihqe qahováriwtaqat ñaqw God añqw hawtoqw aw tātayi. Noqw pam Jerusalem Pūhunihaq yan mātsiwa. Pam mōmō'wiqa puwsuñwayniqat aw hin yuws'i'tañwuqat pan sōniwa.

³ Noqw hakiy a'nō tōnaat ōnaqw pañqawhq nu navota; noqw yan lavayhti: Meh, God kīat sinmuy amumum yanta; noqw pam pumuy amumum qátuni; noqw puma put sinomatni; noqw God pas nāp pumuy amumum yantani; nen pumuy Tutuyqawhqaamni.

⁴ Pu God pumuy posvalayamuy sohsok ayo hōnani. Pu mokiwu pāpu qa háqamni; pu qahahlayhpi, pu pahki sūlawhtini; piw soon haqam pāpu himu tūyani, pi hisatqatsi pay tūwayaq'ō.

⁵ Noqw i' moñw'atsvewat epeq tsokiwtaga pañqawu: Meh, nu hapi sohsok hihta pūhulawu. Noqw pam inumi pañqawu: Um it pēnani, i' lavayi pas antsa, pas qa paysoq'a.

⁶ Noqw pam inumi pañqawu: Yukilti hapi! Nu hapi Alpha pu Omega. Nu hapi sohsok hihta yayhnaqa, pu sohsok hihta aw pās yūkuniqa. Nu pāhut nōñañataqat hakiy taytoynañwuqat pānaqmokiwtagaqat paysoq máqani.

⁷ Añ kuytaqa hapi sohsok hihta makiwni; noqw nu put Tutuyqawhqaatni; noqw pam ítini.

⁸ Pu ima añ tūmamqasyaqam, pu qatuptsiwni'yuñqam, pu tuyoy'ewakw hinyuñqam, pu tuqwyantotaqam, pu qahopiyesqam, pu tuhisay akw hintsatsakaqam, pu nāp yukiwhtuput aw nāwakintotaqam, pu sohsoyam a'tsat, it qōhit patuphat antaqat tövu'wat akw uwiwitaqat pañsoq nuhtumyani. I' hapi lōs mokiwu.

The New Jerusalem

⁹ Pahsat pu ima tsañe' hoñvia'yat ura nuhtuñk tsañe'sikip kānavotpit kuyapkuyi'yuñqamuy amuñaqw suhka inuminihqe inumi pañqawu: Kurs um pewni. Noqw nu it mō'wit Mañat nōmayat ūmi mahtaknani.

¹⁰ Pahsat pu nu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaw, pam haqami qaan'ewakw wupatukwit aqw nuy wíki. Nihqe pepeq pam qaan'ewakw wuhkokitsokit pas pavan hímunihqe qahováriwtaqat Jerusalem yan mátsiwhqat inumi mahtakna. Pam ōnaqw God añqw hawto

¹¹ God lolmat tālawñwayat tālawñway'kañwo. Noqw tālawñwaat hihta owat pas a'nō hihkay'taqat an talqaqsala, it jasper-owat an'i; hihta suyantalqat an suyan tāla.

¹² Noqw kitsóki qaan'ewakw wupatuhpelat akw nōyakiwta. Noqw tuhpelat añ pakwt lōq sihkay'tasikip hōtsiwa. Noqw hōtsiwaat añqe' pakwt lōq sihkay'taqam hoñvia'yat hōñi. Noqw put añ natñwani pey'yuñwa. Nihqe pañ Israel tímuyatuy pakwt lōq sihkay'taqamuy tuñwniam pey'yuñwa.

¹³ Hopkaqe payhk hōtsiwa, pu kwiniñaqe piw payhk hōtsiwa, pu tātōqe payhk hōtsiwa, pu tēveñeqe payhk hōtsiwa.

¹⁴ Noqw wuhkokitsokit aw nōyakiwtaqa tuhkwa pakwt lōq sihkay'taqat qaqatspi'ta. Noqw pumuy añ it Mañat ayamuyatuy pakwt lōq sihkay'taqamuy tuñwniam pey'yuñwa.

¹⁵ Noqw i' hak inumi yuaataqa sikavalasivat tuwanpit yawta, akw wuhkokitsokit tuwan-taniqee, pu hōhtsiwayata, pu tuhpelat put nōyakni'taqata.

¹⁶ Noqw kitsóki sutsñakiwta, wuhpalwat-nikañw pu puhtsilwat pay súnanta. Noqw pam hōpaqat tuwanpiy akw put tuwanta; noqw kurs pam sūp nāsamiq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'haqam tutskwatuwanit tuwanta. Wuhpalwat-nikañw pu puhtsilwat-nikañw pu ōmiqwat pay sunyuñwa.

¹⁷ Pu pam tuhpelat kitsókit aw nōyakni'taqat tuwantaqw, kurs pam pakwt-sikip sunat pakwt navay sihkay'taqat (216) kuktuanit pahsavo tuhpela. (Hoñviaya sinmuy tuwaniyamuy akw put tuwanta.)

¹⁸ Noqw tuhpela jasper-owat añqw yukiwta; noqw kitsóki it sikavalasivat pas kwañw'ewakw añqw yukiwta, pas panapsat an suyan tālat añq'ō.

¹⁹ Noqw kitsókit tuhkwayat qaqatspiat sohsok hinyuñqat o'wat a'nō hihkay'yuñqat akw lomasiñwa. I' mohti'maqa jasper-owat añqw yukiwta, añkniha sapphire-owat añq'ō, pu amuñkniha chalcedony-owat añq'ō, noqw pu nālōq epniha emerald-owat añq'ō,

²⁰ Noqw tsivot epniha sardonyx-owat añq'ō, pu navay epniha sardius-owat añq'ō, noqw tsañe' epniha chrysolite-owat añq'ō, noqw nanalt epniha beryl-owat añq'ō, noqw péve' epniha topaz-owat añq'ō, noqw pakwt epniha chrysoprasus-owat añq'ō, noqw peveest epniha jacinth-owat añq'ō, noqw ōsat epniha amethyst-owat añq'ō.

²¹ Noqw pakwt lōq sihkay'tasikip utspi piw pakwt lōq sihkay'taqat hihta pearl añqw yukiyuñwa. Nanāp utspi sūkw pearl añqw yukiwtañwu. Noqw kitsókit ep kitkip pas sikavalasivat kwañw'ewakw añqw yukiwta, pas pay suyan talqat panapsat panyuñwa.

²² Noqw nu ep qa haqam God eñem nāwakinkit tuwa, pi sinom God Sus'ōqaltutuyqawhqat, pu it Mañat, pumuy amutpip nāwakintotaqw ōviy'ō.

²³ Pu kitsóki pay tāwat qa hakni'ta, piw mūyawuyu, aw talni'taniqata. Pi God lolmat tālawñwaat aw talni'ta, pu i' Maña pep put aw tāla.

²⁴ Noqw ima nanāpwat hihtu ayo nōnāqam put talniyat an hinwisni. Pu tūwaqatsit an pas momñwit piw kāhakiwuy, pu hihta hihkay'taqat paño ðoyyani.

²⁵ Pu pep hōtsíwa tālō pas qa uhtsiltimantani. Noqw tōkila pep sūlawni.

²⁶ Noqw hīhihtu nanāpwat sinom kāhakiwuy pu hihta hihkay'taqat paño ðoyyani.

²⁷ Pu pas soon himu hihta itséhe'tañwuqa paño pákini, pu piw hihta tuyoy'ewakw tumalay'taqa, pu atsátañwuqa. Pay pas ima Mañat qatsítutuveñiyat an tūwniam pey'yuñqam-sa hapi paño yuñni.

22

¹ Pu hoñviaya kwañw'ewakw mūnat hakiy taytoynañwuqat inumi mahtaknaqw, pas ruhpit an suyan talni'ta. Pam God-nikañw pu Mañat, pumuy moñw'atsvewayat añqw mūna,

² Wuhkokitsokit ep kitpik nahsavaqee. Noqw mūnat nan'ivaq sipaltsoki akw yēsīwhqa wunu, nihqe pakwt lōq sihkay'ta-sikip alōñōt sipalay'vañwu; noqw añsakis mūyawuy ep himuy'vañwu. Noqw hīhihtu nanāpwat sinom put nahpiyat akw powaiwwisa.

³ Noqw God hihta aw qa suhtaq'ewniqw, pam pep sūlawni, ispi God-nikañw pu Mañat, pumuy moñw'atsvewaam ep wūnuniq'ō. Noqw God tumal'aymat put tayawintotani.

⁴ Pu puma put pitsáñwayat aw yorstotani. Noqw put tuñwniat pumuy qalkaqa pey'yuñwini.

⁵ Pu pep qa mihikmantani; piw puma wihqōhit pápu kurs hintsatskani, piw tāwat añqw tálata, pi Tutuyqawhqa God pumuy amumi talni'taniqw ðviy'ō. Noqw puma aqwhaqami sutsép-sa moñw'iwuyñwini.

The Coming of Jesus

⁶ Noqw pam inumi pañqawu: I' hapi yan lavayi pas qa paysoq'a, pas antsa. Noqw i' Tutuyqawhqa God imuy pas hihtuy lavay'aymuy amuhpa' yuaataqa tumal'aymuy amumi hoñviayay hōna, pam soon pas hisat himu hintaniqat pumuy āawnaniqata.

⁷ Meh, nu hapi qa sōwunit pītuni, (kita Tutuyqawhqa). Noqw i' hapi hak it nāto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit ep pey'taqat aw tuqayvahsi'maqa hahlayhpit epni.

⁸ Nu John hapi iit aw yori; nihqe nu put navota. Nihqe nu navotkañw yōriqqa, pahsat pu nu it hoñviayat inumi iit mahtaknaqat kukmiq nātuva, put pas hihtataniqee.

⁹ Noqw pam pahsat inumi pañqawu: Soh, um qa panhtini. Pay nu uhtumalsuñwa, pu uhpavamuy lavay'a'yatuy suñwáamu, pu it tutuvenit an lavayit pey'taqat aw tuqayvahsi'yuñqamuy suñwáamu. Um God hapi pas hihtatani.

¹⁰ Pu pam inumi pañqawu: Um it tutuvenit an himu nātoniqat pey'taqat qa tupki'tani; taq pay aw pitsíwta.

¹¹ Pay pi qasuan hintaqa qasuan hintani; pu i' hak itséhee itséheeni; pu i' hak sūantaqa sūantani; pu i' hak qahováriwñwu qahováriwtani.

¹² Noqw meh, nu hapi qa sōwunit pītuni (kita Tutuyqawhqa). Noqw nu hapi hihta ahsatit yankañw pītuni; nen sohsokmuy sinmuy an nanāp tumaltipuyamuy an amumi ahoytani.

¹³ Nu hapi Alpha, pu Omega. Nu hapi sohsok hihta yayhnaqa pu sohsok hihta aw pás yúkuhqa; mohtí'maqa, pu nuhtuñkniqa.

¹⁴ Ima hakim hapi tutavoyat an hinwisqam pas hahlayhpit epyani. Puma himutskit akw yēsīwhqat añqw nōñōsaniqey makiway'yuñwini, pu kitsókit aw hōtsíwhpa' yuñniqeyu.

¹⁵ Pi popkotuy amunyuñqam pay ihke'ya, pu tuhisay akw hintsatskaqamu, pu qahopqat-sit hintsatskaqamu, pu tuqwyantotaqamu, pu nāp yukiyhpit aw nāwakintotaqamu, pu hak atsat hintsakqey ep hahlayhqa piwu.

¹⁶ Noqw nu' Jesus hapi ihoñviayay ayata, añqe' hāhaqe' inumi tōnawtaqamuy iit āawnaniqat ðviy'ō. Nu hapi David náata, pu ahpiy tsíyakpu, suyan tálawñwat'taqa talsoha.

¹⁷ Noqw Hikwsi Mō'wit amum pañqawu: Pewyaa. Pu i' hak navotqa Pewyaa, kítani. Pu i' hak pánaqomkiwtaqa pewni. Pu pay nāp hak nāwaknaqa it kūyit akw yēsīwhqat qa sisvit añqw hikwini.

Conclusion

¹⁸ Pu nu sohsokmuy it nāto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit an pey'taqat nanaptaqamuy amumi pañqawni: Kurs hak haqam it lavayit aw hihta hōyoknaniqw, pay God hīhihta kanavotpit it tutuvenit ep pey'taqat hapi aw nāoyini.

¹⁹ Pu kurs hak haqam it nāto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit an pey'taqat hihtawat ayo yúkuñiqw, pay God qatsítutuveñiyat añqw put natñwaniyat ayo yúkuñi, pu pas hīmunihqat kitsókit ep qeniyata. Pu sohsoy himu lolma it tutuvenit ep pey'taqat put aw uhtani.

²⁰ Noqw iit lavayhtiqa yan hiñqawu: Meh, nu pas antsa qa sōwunit pītuni, kita. Nam antaa, Jesus Tutuyqawhqa, pay um qa sōwunit añqwni.

²¹ Nam Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumi pítsiwtāa. Nam antaa.